FINNMÁRKO-
KOMIŠUVDNA

FINNMARKS-
KOMMISJONEN

Bind 2
Kapittel 8–27

RAPPORT FELT 7
TANA/TANAFJORDEN

RAPPORT FELT 7
Tana/Tanafjorden

BIND 2

Finnmarkskommisjonen
10. september 2026

Forsidefoto: Frank Martin Ingilæ

INNHOLDSFORTEGNELSE

DEL II
MULIGE KOLLEKTIVE RETTIGHETSERVERV 13

8. KOLLEKTIVE KRAV – HELE FELTET 14

8.1 Innledning 14
8.1.1 Forholdet til rapportens øvrige kapitler. Oversikt over kapittelets innhold 14
8.1.2 Hva saken gjelder 16

8.2 Bemerkninger fra kravsfremsetterne 17
8.2.1 Sohpar 17
8.2.1.1 Rettighetsmeldingen 17
8.2.1.2 Høringsmøtet 13. mars 2019 18
8.2.1.3 Supplerende skriftige opplysninger og bemerkninger 19
8.2.1.4 Bemerkninger til kommunens krav 20
8.2.2 Tana kommune 20
8.2.2.1 Rettighetsmelding 8. februar 2019 – gammekravet .. 20
8.2.2.2 Høringsmøtet 6. november 2019 21
8.2.2.3 Rettighetsmelding 22. april 2020 – rett til og forvaltning av grunn og naturressurser 23
8.2.2.4 Høringsmøtet 2. november 2021 24
8.2.2.5 Supplerende bevisopptak 25. september 2023 26
8.2.2.6 Bemerkninger til Sohpars krav 28

8.3 Bemerkninger fra Finnmarkseiendommen, interesserepresentantene og andre 28
8.3.1 Finnmarkseiendommen (FeFo) 28
8.3.2 Interesserepresentantene 29
8.3.3 Andre kravsfremsettere og andre 30
8.3.3.1 Leavajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere 30
8.3.3.2 Sámiid meahcit (Samisk utmark) 30
8.3.3.3 Polmak bygdelag 30
8.3.3.4 Austertana bygdelag 31
8.3.3.5 Beboere og grunneiere i Lávvonjárga 32
8.3.3.6 Jan Atle Samuelsen 32
8.3.3.7 Etterkommerne av Nanna og John Johnsen 32
8.3.3.8 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš 32
8.3.3.9 Geir Wulff 32

8.4 Kommisjonens vurderinger – eiendomskravene 32
8.4.1 Utgangspunkt 32
8.4.1.1 Aktuelle evervsgrunnlag 32
8.4.1.2 Kollektive rettighetserverv, begrepet «bygdelagsrett» og befolkningsutviklingen i Tana 33
8.4.1.3 Metodisk tilnærming 35
8.4.2 Den antatte rettighetssituasjonen da Tana ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751 ... 36
8.4.2.1 Befolkningsutvikling og bruk frem til midten av 1700-tallet – nedre Tana 36
8.4.2.2 Befolkningsutvikling og bruk frem til midten av 1700-tallet – øvre Tana 38
8.4.2.3 Synspunkter fra juridisk teori og praksis 40
8.4.2.4 Kommisjonens vurderinger 43
8.4.3 Utviklingen etter 1751 – mulige rettsutslettende eller rettsendrende omstendigheter 45
8.4.4 Tanabefolkningens bruk etter 1751 47
8.4.4.1 Innledning 47
8.4.4.2 Reindrift 48
8.4.4.3 Jordbruk og jordbruksrelatert utmarksbruk 53
8.4.4.4 Hogst til brensel og andre nytteformål 57
8.4.4.5 Jakt og fangst 60
8.4.4.6 Fiske i ferskvann 63
8.4.4.7 Andre former for utmarkshøsting (multer og andre bær, sennagress, torv, reinlav og rekved mv.) 67
8.4.4.8 Samlet vurdering av lokalbefolkningens bruk – bruk i åtte årstider 71
8.4.5 Lokalbefolkningens rettsoppfatninger 75
8.4.5.1 Oppfatninger uttrykt i NIKUs sakkyndige utredning .. 75
8.4.5.2 Oppfatninger uttrykt på det innledende høringsmøtet 76
8.4.5.3 Samlet vurdering av de lokale rettsoppfatningene ... 77
8.4.6 Andre gruppers bruk 79
8.4.6.1 Innledning 79
8.4.6.2 Opplysninger i sakkyndige utredninger 79
8.4.6.3 Opplysninger på høringsmøtene 82
8.4.6.4 Samlet vurdering av andre gruppers bruk 83
8.4.7 Den rettslige betydningen av statens disposisjoner over grunn og ressurser 83
8.4.7.1 Innledning 83
8.4.7.2 Generelt om den rettslige betydningen av statens disposisjoner 84
8.4.7.3 Det tidsmessige endepunktet for hvilke statlige disposisjoner det er aktuelt å ta i betraktning 86
8.4.7.4 Er statens disposisjoner et utslag av privat eierrådighet eller offentlig myndighetsutøvelse? 88
8.4.7.5 Oversikt over statens eiendomsutmålinger og forpaktninger i Tana kommune 90
8.4.7.6 ILO-konvensjon nr. 169 og andre folkerettslige bestemmelsers gjenopprettende funksjon 92
8.4.7.7 Oppsummering 94
8.4.8 Rettighetsforholdene der ingen har opparbeidet eiendomsrett eller eksklusiv bruksrett 95
8.4.8.1 Innledning 95
8.4.8.2 Bruksrettens rettslige grunnlag og karakter 95
8.4.8.3 Ressurser og bruksmåter som omfattes av retten 98

8.4.8.4 Rettighetshavernes rådighet 98
8.4.8.5 Avgrensningen av rettighetshaverkretsen 99
8.4.8.6 Forholdet til reindriftsretten og andre bruksrettigheter 101
8.4.9 Konklusjon 102

8.5 Tana kommunes gammekrav 103
8.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger 103
8.5.2 Gammebruken i Tana kommune 103
8.5.3 Reguleringer og praksis 106
8.5.3.1 Bestemmelser i jordsalgslovgivningen til og med 1902 om gammer og liknende byggverk 106
8.5.3.2 Reguleringer før og etter jordsalgsloven av 1965 – hytter 106
8.5.3.3 Reguleringer før og etter jordsalgsloven av 1965 – gammer 107
8.5.3.4 Praksis 108
8.5.4 Har innbyggerne i Tana en kollektiv rett til å ha gammer i sine høstingsområder? 109
8.5.4.1 Innledning 109
8.5.4.2 Tidsvilkåret 109
8.5.4.3 Bruksvilkåret 110
8.5.4.4 Rettsoppfatninger/god tro 111
8.5.4.5 Har gammeretten falt bort på grunn av statens reguleringer fra og med slutten av 1970-tallet? 112
8.5.4.6 Rettighetshaverkretsen 113
8.5.4.7 Konklusjon 114
8.5.5 Har Tana kommune opparbeidet en rett til å disponere privatrettslig over den lokale gammebruken? 114

8.6 Ferdsel i utmark 115
8.6.1 Innledning 115
8.6.2 Er det opparbeidet en ferdselsrett med grunnlag i alders tids bruk? 115
8.6.2.1 Tidsvilkåret 115
8.6.2.2 Bruksvilkåret 115
8.6.2.3 Godtrovilkåret 117
8.6.2.4 Innholdet i ferdselsretten 117
8.6.2.5 Konklusjon 118

8.7 Oppsummerende konklusjon 119

9. REINBEITEDISTRIKT 9 ČORGAŠ 121

9.1 Hva saken gjelder 121

9.2 Reindriftens utvikling i Tana 122
9.2.1 Innledning 122
9.2.2 Reindriftens fremvekst i Tana 122
9.2.3 Bruken av reinbeiteområdene før 1852 123
9.2.4 Grensestengningen i 1852 124
9.2.5 Lovgivning og administrative vedtak i perioden mellom 1852 og reindriftsloven av 1933 124
9.2.6 Opplysninger om Tanareindriftens faktiske beitebruk i perioden mellom 1889 og 1933 125
9.2.7 Reindriftsloven av 1933 og inndelingen i reinsogn og reinbeitedistrikter 126
9.2.8 Utviklingene fra 1940-tallet og fremover. Særlig om Ytre Čorgaš 127
9.2.9 Dagens reindrift i Tana 129
9.2.9.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš 129
9.2.9.2 Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga 130
9.2.9.3 Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar 130
9.2.9.4 Reinbeitedistrikt 17 Karasjok Øst 130

9.3 Bemerkninger fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš 130
9.3.1 Oversendelse til kommisjonen (16. desember 2014) 130
9.3.2 Tilleggsopplysninger (19. april 2016) 131
9.3.3 Høringsmøtet (6. november 2019) 132
9.3.4 Innsigelser mot andre rettighetsmeldinger (18. juni 2023) 133

9.4 Bemerkninger og opplysninger fra andre . 133
9.4.1 Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga 133
9.4.2 Opplysninger fra andre – særlig om bruken av Johkannjárga (Digermulen) 133

9.5 Kommisjonens vurderinger 134
9.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger 134
9.5.2 Alminnelig reindriftsrett innenfor distriktsgrensene 134
9.5.2.1 Utgangspunktet for vurderingen 134
9.5.2.2 Tidsvilkåret 135
9.5.2.3 Bruksvilkåret 135
9.5.2.4 Godtrovilkåret 136
9.5.2.5 Konklusjon 136
9.5.3 Reinbeite på Johkannjárga (Digermulen) 136
9.5.4 Oppsummerende konklusjon 138
9.5.4.1 Rettighetssituasjonen i kravsområdet til Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš 138
9.5.4.2 Rettighetssituasjonen på vestsiden av Tanafjorden og Tanaelva utenfor kravsområdet til distrikt 9 138

10. REINBEITEDISTRIKT 7 RÁKKONJÁRGA 139

10.1 Hva saken gjelder 139

10.2 Nærmere om sakens bakgrunn 140

10.3 Bemerkninger fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga 140
10.3.1 Rettighetsmeldingen (9. oktober 2019) 140
10.3.2 Høringsmøtet (6. november 2019) 141

10.4 Bemerkninger fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš 141

10.5 Kommisjonens vurderinger 142
10.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger 142
10.5.2 Alminnelig reindriftsrett innenfor distriktsgrensene 142
10.5.2.1 Utgangspunktet for vurderingen 142
10.5.2.2 Tidsvilkåret 143
10.5.2.3 Bruksvilkåret 143
10.5.2.4 Godtrovilkåret 143
10.5.2.5 Konklusjon 144

11. LEAVVAJOGA JA RÁSTEGÁISSÁ SÁMESIIDA MED FLERE 145

11.1 Hva saken gjelder 145
11.2 Nærmere om sakens bakgrunn 147
11.3 Bemerkninger fra Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere 148
11.3.1 Varsel om krav om eiendomsrett (13. november 2016) 148
11.3.2 Høringsmøtet (15. mars 2019) 148
11.3.3 Rettighetsmelding (11. oktober 2021) 148
11.3.4 Høringsmøte (2. november 2021) 149
11.3.5 Bemerkninger til Valjok Biras sin rettighetsmelding 150
11.3.6 Forklaring til bruksområder til Leavvajohka samer 150
11.4 Bemerkninger fra andre 151
11.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš 151
11.4.2 Valjok Biras 151
11.5 Kommisjonens vurderinger 151
11.5.1 Innledning 151
11.5.1.1 Kollektivt eller individuelt krav? 151
11.5.1.2 Rettslige problemstillinger og ervervsgrunnlag 152
11.5.1.3 Avgrensninger 152
11.5.2 Rettighetssituasjonen i Deanu siida og Ohcejoga siida før 1751 153
11.5.3 Lokalbefolkningens bruk av kravsområdet etter 1751 153
11.5.3.1 Innledning 153
11.5.3.2 Generelt om bruken av kravsområdet i perioden mellom 1751 og 1852 154
11.5.3.3 Jordbruk og jordbruksrelatert utmarksbruk 154
11.5.3.4 Hogst til brensel og andre nytteformål 155
11.5.3.5 Fiske i ferskvann 155
11.5.3.6 Jakt og fangst 155
11.5.3.7 Andre former for utmarkshøsting (multer og andre bær, sennagress, reinlav m.m.) 156
11.5.3.8 Gammer og andre byggverk i utmark 157
11.5.4 Nærmere vurdering av lokalbefolkningens bruk 157
11.5.4.1 Innledning 157
11.5.4.2 Kravet om «felles rådighet» 157
11.5.4.3 Forholdet mellom reindriftens og den fastboende befolkningens bruk 158
11.5.4.4 Brukens varighet og kontinuitet 159
11.5.4.5 Kravet til brukens intensitet i større utmarksområder 161
11.5.4.6 Samlet vurdering av lokalbefolkningens bruk 162
11.5.5 Lokalbefolkningens rettsoppfatninger 162
11.5.5.1 Innledning 162
11.5.5.2 Oppfatninger uttrykt i den sakkyndige utredningen, og i kommisjonens intervjuer og høringsmøter 162
11.5.5.3 Vurdering av de lokale rettsoppfatningene 163
11.5.6 Tilreisendes bruk av kravsområdet 164
11.5.7 Statens disposisjoner 166
11.5.7.1 Generelt 166
11.5.7.2 Perioden før jordsalgsloven av 1863 166
11.5.7.3 Perioden fra 1864 til 1980 166
11.5.8 Betydningen av statens disposisjoner og forholdet til lokalbefolkningens bruk 167
11.5.8.1 Innledning 167
11.5.8.2 Betydningen av statens generelle grunneierpretensjon 167
11.5.8.3 Betydningen av statens disposisjoner i kravsområdet 168
11.5.8.4 Forholdet mellom statens disposisjoner og lokalbefolkningens bruk og oppfatninger 169
11.5.9 Rettighetshaverkrets og rettighetsområde 170
11.5.10 Forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter 171
11.5.11 Konklusjon 172

12. SIRPMÁ GILISEARVI 173

12.1 Hva saken gjelder 173
12.2 Nærmere om sakens bakgrunn 173
12.3 Bemerkninger fra Sirpmá gilisearvi 175
12.3.1 Rettighetsmeldingen og justerte opplysninger (16. oktober 2017, justert 31. oktober 2017) 175
12.3.2 Høringsmøtet (13. mars 2019) 176
12.4 Bemerkninger fra andre 177
12.4.1 Sohpar 177
12.4.2 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš 177
12.4.3 Badje-Deanu Siida 177
12.4.4 Sámiid meahcit 177
12.4.5 Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere 177
12.4.6 Etterkommere av Nils Ole Holm og Einar Hegge 177
12.4.7 Etterkommere av John Ingvald Holm 177
12.4.8 Etterkommere av Nils Johnsen Joks 177
12.4.9 Nils Oskar Anthi med etterkommere 178
12.4.10 Etterkommere av Johan Johansen Wigelius 178
12.4.11 Per Andreas Holm 178
12.4.12 Reidar Andreas Varsi 178
12.4.13 John Aslak Johansen og etterkommere av Hans Ole Pedersen Varsi 178
12.4.14 Etterkommere av Per Mathisen Gaup og Alette K. Somby Gaup 178
12.5 Kommisjonens vurderinger 178
12.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger og ervervsgrunnlag 178
12.5.2 Rettighetssituasjonen i kravsområdet før 1751 179
12.5.3 Lokalbefolkningens bruk av kravsområdet etter 1751 179
12.5.3.1 Innledning 179
12.5.3.2 Reindrift 180
12.5.3.3 Jordbruksrelatert utmarksbruk 181
12.5.3.4 Hogst til brensel og andre nytteformål 181
12.5.3.5 Fiske i ferskvann 181
12.5.3.6 Jakt og fangst 183
12.5.3.7 Andre former for utmarkshøsting (multer og andre bær, sennagress, reinlav m.m.) 185
12.5.3.8 Gammer og andre byggverk i utmark 186
12.5.4 Nærmere vurdering av lokalbefolkningens bruk 186

12.5.4.1 Innledning ... 186
12.5.4.2 Kravet om «felles rådighet» over kravsområdet ... 186
12.5.4.3 Forholdet mellom reindriftens og den fastboende befolkningens bruk i Sirma-området ... 187
12.5.4.4 Forholdet mellom Sirma og nabobygdene ... 189
12.5.4.5 Brukens varighet og kontinuitet ... 190
12.5.4.6 Kravet til brukens intensitet i større utmarksområder ... 190
12.5.4.7 Samlet vurdering av lokalbefolkningens bruk ... 191
12.5.5 Rettsoppfatninger i Sirma og omegn ... 192
12.5.5.1 Innledning ... 192
12.5.5.2 Oppfatninger uttrykt i skriftlige kilder ... 192
12.5.5.3 Oppfatninger uttrykt i høringsmøter og kommisjonens intervjuer ... 193
12.5.5.4 Oppsummerende vurdering ... 194
12.5.6 Tilreisendes bruk av kravsområdet ... 195
12.5.7 Statens disposisjoner over kravsområdet ... 196
12.5.7.1 Generelt ... 196
12.5.7.2 Perioden før jordsalgsloven av 1863 ... 197
12.5.7.3 Perioden fra 1864 til 1980 ... 197
12.5.8 Betydningen av statens disposisjoner og forholdet til lokalbefolkningens bruk og oppfatninger ... 198
12.5.8.1 Innledning ... 198
12.5.8.2 Betydningen av statens generelle grunneierpretensjon ... 198
12.5.8.3 Betydningen av statens disposisjoner frem til jordsalgsloven av 1863 ... 199
12.5.8.4 Betydningen av statens disposisjoner mellom 1864 og 1980 ... 199
12.5.8.5 Forholdet mellom statens disposisjoner og lokalbefolkningens bruk og oppfatninger ... 201
12.5.9 Rettighetshaverkrets og rettighetsområde ... 202
12.5.10 Forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter ... 203
12.5.11 Konklusjon ... 204

13. BADJE-DEANU SIIDA 205

13.1 Hva saken gjelder ... 205
13.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 206
13.3 Bemerkninger fra Badje-Deanu Siida ... 207
13.3.1 Rettighetsmeldingene (16. oktober 2018 og 13. mars 2019) ... 207
13.3.2 Høringsmøtet (13. mars 2019) ... 208
13.4 Bemerkninger fra andre ... 209
13.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš ... 209
13.4.2 Polmak bygdelag ... 209
13.4.3 Lálloš siida ... 210
13.5 Kommisjonens vurderinger ... 210
13.5.1 Innledning ... 210
13.5.2 Rettighetssituasjonen i kravsområdet før 1751 210
13.5.3 Lokalbefolkningens bruk av kravsområdet etter 1751 ... 211
13.5.3.1 Innledning ... 211
13.5.3.2 Bruk og bosettingshistorikk etter 1751 og frem til grensesperringen i 1852 ... 211
13.5.3.3 Jordbruk og jordbruksrelatert utmarksbruk ... 212
13.5.3.4 Hogst til brensel og andre nytteformål ... 214
13.5.3.5 Fiske i ferskvann ... 215
13.5.3.6 Jakt og fangst ... 217
13.5.3.7 Andre former for utmarkshøsting (reinlav, multer og andre bær, sennagress m.m.) ... 219
13.5.3.8 Gammer og andre byggverk i utmark ... 221
13.5.4 Nærmere vurdering av lokalbefolkningens bruk ... 221
13.5.4.1 Innledning ... 221
13.5.4.2 Kravet om «felles rådighet» over kravsområdet ... 222
13.5.4.3 Forholdet mellom reindriftens og den fastboende befolkningens bruk ... 222
13.5.4.4 Brukens varighet og kontinuitet ... 223
13.5.4.5 Kravet til brukens intensitet i større utmarksområder ... 224
13.5.4.6 Samlet vurdering av lokalbefolkningens bruk ... 225
13.5.5 Lokalbefolkningens rettsoppfatninger ... 226
13.5.5.1 Oppfatninger uttrykt i den sakkyndige feltutredningen ... 226
13.5.5.2 Oppfatninger uttrykt i kommisjonens intervjuer ... 227
13.5.5.3 Oppsummering ... 229
13.5.6 Tilreisendes bruk av kravsområdet ... 231
13.5.7 Statens disposisjoner ... 232
13.5.7.1 Generelt ... 232
13.5.7.2 Perioden før jordsalgsloven av 1863 ... 232
13.5.7.3 Perioden fra 1864 til 1980 ... 233
13.5.8 Betydningen av statens disposisjoner og forholdet til lokalbefolkningens bruk og oppfatninger ... 234
13.5.8.1 Innledning ... 234
13.5.8.2 Betydningen av statens generelle grunneierpretensjon ... 234
13.5.8.3 Betydningen av statens disposisjoner frem til jordsalgsloven av 1863 ... 234
13.5.8.4 Betydningen av statens disposisjoner mellom 1864 og 1980 ... 235
13.5.8.5 Forholdet mellom statens disposisjoner og lokalbefolkningens bruk og oppfatninger ... 237
13.5.9 Rettighetshaverkrets og rettighetsområde ... 238
13.5.10 Forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter ... 240
13.5.11 Konklusjon ... 241

14. VALJOK BIRAS 243

14.1 Hva saken gjelder ... 243
14.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 243
14.3 Bemerkninger fra Valjok Biras ... 245
14.3.1 Rettighetsmelding 29. mai 2011 ... 245
14.3.2 Intervju med Nils Erling Skoglund 13. august 2015 og høringsmøte 12. oktober 2016 ... 245
14.3.3 Intervju 26. april 2019 ... 246
14.3.4 Intervju med Ingvald Laiti 9. september 2024 . 246
14.4 Bemerkninger fra andre ... 247
14.4.1 Leavvajoga ja Rástegáissá sámesiida med flere 247
14.4.2 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš ... 248

14.5 Kommisjonens vurderinger ... 248
14.5.1 Generelt ... 248
14.5.2 Konklusjon ... 249

15. SÁMIID MEAHCIT 250

15.1 Hva saken gjelder ... 250
15.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 251
15.3 Bemerkninger fra Sámiid meahcit ... 252
15.3.1 Rettighetsmelding 16. oktober 2019 ... 252
15.3.2 Vedlegg til rettighetsmelding 16. oktober 2019 (brev av 22. februar 2019) ... 252
15.3.3 Høringsmøtet 7. november 2019 ... 254
15.3.4 Rettighetsmelding mottatt 2. juli 2020 fra Sámiid meahcit ... 255
15.3.5 Høringsmøtet 2. november 2021 ... 255
15.4 Bemerkninger fra andre ... 256
15.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš ... 256
15.4.2 Polmak bygdelag ... 256
15.4.3 Seida og Luftjok bygdelag ... 256
15.5 Kommisjonens vurderinger ... 256
15.5.1 Generelt ... 256
15.5.2 Konklusjon ... 256

16. POLMAK BYGDELAG 257

16.1 Hva saken gjelder ... 257
16.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 257
16.3 Bemerkninger fra Polmak bygdelag ... 260
16.3.1 Rettighetsmelding med vedlegg ... 260
16.3.2 Høringsmøtet 16. mars 2023 og tilleggsopplysninger ... 260
16.4 Bemerkninger fra andre ... 261
16.4.1 Frode Utsi ... 261
16.4.2 Jorunn Sottinen ... 261
16.4.3 Viktor Trosten ... 262
16.4.4 Badje-Deanu Siida ... 262
16.4.5 Eli og Ragnhild Rajala Lautz ... 262
16.4.6 Jan Atle Samuelsen ... 262
16.5 Kommisjonens vurderinger ... 262
16.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger ... 262
16.5.2 Polmak-befolkningens bruk av kravsområdet etter 1751 ... 262
16.5.2.1 Innledning ... 262
16.5.2.2 Jordbruksrelatert utmarksbruk ... 263
16.5.2.3 Hogst til brensel og andre nytteformål ... 263
16.5.2.4 Fiske i ferskvann ... 263
16.5.2.5 Jakt og fangst ... 264
16.5.2.6 Andre former for utmarkshøsting (multer og andre bær, sennagress, reinlav mv.) ... 264
16.5.3 Kommisjonens vurdering ... 265
16.5.4 Konklusjon ... 265

17. LÁLLOŠ SIIDA 266

17.1 Hva saken gjelder ... 266
17.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 266
17.3 Bemerkninger fra Lálloš siida ... 268
17.3.1 Rettighetsmeldingen (16. august 2015) ... 268
17.3.2 Høringsmøtet (13. mars 2019) ... 268
17.4 Bemerkninger fra andre ... 269
17.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš ... 269
17.4.2 Martha Andersen Utsi ... 269
17.4.3 Erik Andreas Trosten ... 269
17.4.4 NIKU-informanter ... 270
17.5 Kommisjonens vurderinger ... 270
17.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger ... 270
17.5.2 Eksklusiv bruksrett eller fortrinnsrett ... 271
17.5.2.1 Tidsvilkåret ... 271
17.5.2.2 Bruksvilkåret ... 271
17.5.2.3 Godtrovilkåret ... 272
17.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten ... 272
17.5.3 Forholdet mellom grunneierretten og den lokale fortrinnsretten i kravsområdet ... 272
17.5.4 Konklusjon ... 273

18. BEFOLKNINGEN I LUFTJOK 274

18.1 Hva saken gjelder ... 274
18.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 274
18.3 Bemerkninger fra befolkningen i Luftjok ... 276
18.3.1 Rettighetsmeldingen med tilleggsopplysninger ... 276
18.3.2 Høringsmøtet (7. november 2019) ... 276
18.3.3 Intervjuer med Thormod Holti (20. april og 20. juni 2023) ... 277
18.4 Opplysninger og bemerkninger fra andre ... 278
18.4.1 Nils Ole Nilsen ... 278
18.4.2 Anna Katrine Tobiassen ... 278
18.4.3 Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga ... 278
18.4.4 Erik Andreas Trosten ... 278
18.4.5 Finnmarkseiendommen ... 278
18.5 Kommisjonens vurderinger ... 279
18.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger ... 279
18.5.2 Kollektiv bruksrett – generelt ... 279
18.5.2.1 Tidsvilkåret ... 279
18.5.2.2 Bruksvilkåret ... 279
18.5.2.3 Godtrovilkåret ... 279
18.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten ... 280
18.5.3 Særlig om vedhogst ... 280
18.5.4 Oppsummerende konklusjon ... 281

19. MASJOK BYGDELAG 282

19.1 Hva saken gjelder ... 282
19.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 282
19.3 Bemerkninger fra Masjok bygdelag ... 284
19.3.1 Rettighetsmeldingen 27. oktober 2019 ... 284
19.3.2 Høringsmøtet 6. november 2019 ... 285
19.3.3 Merknader fra Masjok bygdelag til kravet fra Bygdefolket i Vestre Seida ... 286
19.3.4 Supplerende opplysninger ... 286
19.4 Opplysninger og bemerkninger fra andre ... 287
19.4.1 Bygdefolket i Vestre Seida ... 287
19.4.2 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš ... 288
19.4.3 Thormod Holti ... 288
19.4.4 Viktor Trosten ... 288
19.4.5 NIKU informanter ... 288
19.4.6 Finnmarkseiendommen ... 289
19.5 Kommisjonens vurderinger ... 289
19.5.1 Innledning og avgrensninger ... 289
19.5.2 Kollektiv bruksrett – generelt ... 290
19.5.2.1 Tidsvilkåret ... 290
19.5.2.2 Bruksvilkåret ... 290
19.5.2.3 Godtrovilkåret ... 291
19.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten ... 291
19.5.3 Særlig om vedhogst ... 291
19.5.4 Grustak i nordenden av Biipovárri (Biipofjellet) 292
19.5.5 Oppsummerende konklusjon ... 293

20. AUSTERTANA BYGDELAG 294

20.1 Hva saken gjelder ... 294
20.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 294
20.3 Bemerkninger fra Austertana bygdelag ... 297
20.3.1 Rettighetsmeldingen (27. oktober 2021) ... 297
20.3.2 Høringsmøtet (2. november 2021) ... 297
20.4 Bemerkninger fra andre ... 298
20.4.1 Frode Utsi ... 298
20.4.2 Ranveig og Einar Sund ... 298
20.4.3 Svein Henriksen, Geir Olsen og Yngve Johansen 298
20.4.4 Etterkommerne av Nanna og John Johnsen ... 299
20.4.5 NIKU-informanter ... 299
20.5 Kommisjonens vurdering ... 300
20.5.1 Innledning ... 300
20.5.2 Kollektiv bruksrett ... 300
20.5.2.1 Tidsvilkåret ... 300
20.5.2.2 Bruksvilkåret ... 301
20.5.2.3 Godtrovilkåret ... 302
20.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten ... 302
20.5.2.5 Konklusjon ... 302

21. BYGDEFOLKET I VESTRE SEIDA 303

21.1 Hva saken gjelder ... 303
21.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 303
21.3 Bemerkninger fra bygdefolket i Vestre Seida ... 305
21.3.1 Rettighetsmeldingen (22. november 2022) ... 305
21.3.2 Høringsmøtet (15. mars 2023) ... 306
21.3.3 Supplerende opplysninger (28. oktober 2024) 308
21.4 Bemerkninger fra andre ... 308
21.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš ... 308
21.4.2 Polmak bygdelag ... 308
21.4.3 Masjok bygdelag ... 308
21.4.4 Vestertana kapell- og bygdelag ... 309
21.4.5 Haldis Kollstrøm og Thorild Kollstrøm ... 309
21.4.6 Anna Katrine Tobiassen ... 309
21.5 Kommisjonens vurderinger ... 309
21.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger ... 309
21.5.2 Kravet om «primær» utnyttelsesrett (bruksrett) 310
21.5.2.1 Tidsvilkåret ... 310
21.5.2.2 Bruksvilkåret ... 310
21.5.2.3 Godtrovilkåret ... 312
21.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten ... 312
21.5.2.5 Konklusjon ... 313

22. KOLLEKTIV BRUKSRETT I LÁVVONJÁRGA 314

22.1 Hva saken gjelder ... 314
22.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 314
22.3 Bemerkninger fra Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen ... 317
22.3.1 Rettighetsmelding (27. november 2022) ... 317
22.3.2 Høringsmøtet (15. mars 2023) ... 317
22.3.3 Opplysninger fra Svein Henriksen (brev 21. desember 2022 og intervju 22. september 2025) ... 318
22.3.4 Intervju med Svein Henriksen (3. februar 2021) 319
22.3.5 Intervju med Yngve Johansen (19. mars 2021) 320
22.4 Bemerkninger fra interesserepresentanter og andre ... 321
22.4.1 Frode Utsi ... 321
22.4.2 Austertana bygdelag ... 321
22.4.3 Etterkommerne av Nanna og John Johnsen ... 321
22.5 Kommisjonens vurderinger ... 322
22.5.1 Innledning ... 322
22.5.2 Kollektiv bruksrett i form av en fortrinnsrett ... 322
22.5.2.1 Tidsvilkåret ... 322
22.5.2.2 Bruksvilkåret ... 323
22.5.2.3 Godtrovilkåret ... 324
22.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten ... 324

22.5.3 Har også de som har eiendom i Lávvonjárga uten å bo der andel i fortrinnsretten? 325
22.5.4 Konklusjon 326

23. KOLLEKTIV HOGSTRETT PÅ NORSKHOLMEN 327

23.1 Hva saken gjelder 327
23.2 Nærmere om sakens bakgrunn 327
23.3 Bemerkninger og opplysninger fra Gunvor Hirsti 329
23.4 Bemerkninger fra andre og skriftlige kilder 329
23.4.1 Åse Helistø 329
23.4.2 Thormod Holti 330
23.4.3 Dag F. Simonsen 330
23.4.4 Ole Einar Olsen 331
23.4.5 Erik Andreas Trosten 331
23.4.6 Kjell Ballari 331
23.4.7 Vedutvisninger 331
23.5 Kommisjonens vurderinger 331
23.5.1 Innledning 331
23.5.2 Fortrinnsrett til vedhogst på Norskholmen 332
23.5.2.1 Tidsvilkåret 332
23.5.2.2 Bruksvilkåret 332
23.5.2.3 Konklusjon 333

24. BIVDU 334

24.1 Hva saken gjelder 334
24.2 Nærmere om sakens bakgrunn 334
24.3 Bemerkninger og opplysninger fra Bivdu.. 340
24.3.1 Innledning 340
24.3.2 Overordnede utviklingstrekk 340
24.3.3 Nærmere om rettstilstanden før 1897 340
24.3.4 Samisk sedvane og kolonisering 341
24.3.5 Motstand mot industrielt fiske i fjordene i perioden 1950–1980 342
24.3.6 Samisk mobilisering fra 1980-tallet 342
24.3.7 Kvotereguleringer – endring av fiskerettens karakter 342
24.3.8 Fiskeriene i Tanafjorden i dag 343
24.3.9 Rettsgrunnlag 343
24.3.10 Særlig om fjordfiske 344
24.3.11 Særlig om sjølaksefiske 345
24.4 Bemerkninger og opplysninger fra andre.. 347
24.4.1 Reidar Andersen.....347
24.4.2 Olav Nordstrand 349
24.4.3 Eivind og Arnulf Pettersen 351
24.4.4 Svein Henriksen 354
24.4.5 Yngve Johansen 354
24.4.6 Arne Josvald Sabbasen 355
24.4.7 Nils Johannes Johansen 355
24.4.8 Simon Saraksen 355
24.4.9 Åshild Lamøy 355
24.4.10 Anton Berg Persen 356
24.4.11 Albert Mikalsen 356
24.4.12 Áslat Holmberg 356
24.4.13 Sverre Kimo Pedersen 356
24.4.14 Reidar Larsen 357
24.5 Skriftlige kilder 357
24.5.1 Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU).....357
24.5.2 Jan H. Sundet – Lokal fiskerkunnskap i Tanafjorden – syntese av intervjuer 360
24.5.3 Samisk høgskole og SEG. Sjølaksefisket i et historisk perspektiv 362
24.5.4 Kystfiskeutvalget – NOU 2008:5 363
24.5.5 Tana-årboka, 2017 og 2019 364
24.5.6 Tana Historie- og Museumslag – Lokalhistorisk tidsskrift 1979 365
24.5.7 NIM – Sjøsamenes rett til sjøfiske – Temarapport 2017 366
24.6 Kommisjonens vurderinger – fjordfisket .. 367
24.6.1 Innledning 367
24.6.2 Særlig om «rettslig interesse» 368
24.6.3 Særlig vernet allemannsrett 369
24.6.4 Særrett med grunnlag i langvarig bruk 371
24.6.4.1 Rettsgrunnlag 371
24.6.4.2 Tidsvilkåret 373
24.6.4.3 Bruksvilkåret 373
24.6.4.4 Godtrovilkåret 376
24.6.4.5 Betydningen av statlige reguleringer og andres bruk etter 1830 377
24.6.4.6 Konklusjon 377
24.7 Sjølaksefisket 377
24.7.1 Innledning 377
24.7.2 Bemerkninger og opplysninger fra andre 378
24.7.3 Generelt om sjølaksefisket i Finnmark 378
24.7.4 Sjølaksefisket i Tanafjorden 378
24.7.5 Regulering av sjølaksefisket – til og med lakseloven av 1905 379
24.7.6 Regulering av sjølaksefisket – perioden mellom 1905 og 2005 380
24.7.7 Regulering av sjølaksefisket – finnmarksloven §§ 22 og 27 381
24.7.8 Kommisjonens vurderinger 382
24.7.8.1 Innledning 382
24.7.8.2 Befolkningens bruk og rettsoppfatning forut for lovgivningen i 1905 om utvisning 382
24.7.8.3 Er den lokale rettsoppfatningen brutt ned av statlig praksis etter 1905? Særlig om statens syn i 1905 382
24.7.8.4 Utvisningsordningens karakter og betydning for befolkningens rettsoppfatning 383
24.7.8.5 Har statens konkrete praksis når det gjelder sjølaksefisket brutt ned de lokale rettsoppfatningene? 385
24.7.8.6 Rettighetshaverkretsen og rettens karakter og innhold 386

24.7.8.7 Er det ervervet særlige rettigheter som går utover lovens ramme? ... 387
24.7.8.8 Særlig om lakseplasser inndratt mellom 1976 og 1981 ... 387
24.7.8.9 Særlig om laksehytter ... 389
24.7.8.10 Oppsummering ... 389

24.8 Statens folkerettslige forpliktelser – sjøsamenes rett til fiske ... 389

24.9 Oppsummerende konklusjon ... 392

25. VESTERTANA KAPELL- OG BYGDELAG 394

25.1 Hva saken gjelder ... 394

25.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 395

25.3 Bemerkninger og opplysninger fra Vestertana kapell- og bygdelag ... 397
25.3.1 Rettighetsmeldingen (18. juni 2019) ... 397
25.3.2 Høringsmøtet (6. november 2019) ... 398
25.3.3 Intervju med Reidar Larsen (24. november 2022) ... 399
25.3.4 Andre opplysninger fra Reidar Larsen (NIKU-intervju 25. august 2015 og Tana-årboka 2019) ... 400
25.3.5 NIKU-intervju med Terje Pedersen (16. september 2015) ... 400

25.4 Bemerkninger og opplysninger fra andre ... 400
25.4.1 Ole Einar Olsen ... 400
25.4.2 Klemet Guttorm ... 400
25.4.3 Bjarne Hirsti ... 401
25.4.4 Einar Sund ... 401
25.4.5 Ragna Astrid Sofie Johnsen ... 401
25.4.6 Nancy Porsanger Anti ... 401
25.4.7 Harald Gaski ... 401

25.5 Opplysninger i andre kilder ... 402
25.5.1 Framsenteret rapportserie no. 3 – Deanodat/Vestertana gjennom 12.000 år ... 402
25.5.2 Samisk høgskole og SEG. Sjølaksefisket i et historisk perspektiv ... 402

25.6 Kommisjonens vurderinger ... 403
25.6.1 Innledning og avgrensninger ... 403
25.6.2 Særlig bruksrett i kravsområdet på land ... 403
25.6.2.1 Tidsvilkåret ... 403
25.6.2.2 Bruksvilkåret ... 403
25.6.2.3 Godtrovilkåret ... 405
25.6.2.4 Innholdet i fortrinnsretten ... 406
25.6.3 Særlig om sjølaksefiske ... 406
25.6.4 Oppsummerende konklusjon ... 407

26. SAMER PÅ FINSK SIDE AV RIKSGRENSEN 408

26.1 Hva saken gjelder ... 408

26.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 408

26.3 Bemerkninger fra Samer på finsk side av riksgrensen ... 410
26.3.1 Rettighetsmeldingen ... 410
26.3.2 Høringsmøtet 16. mars 2023 ... 410

26.4 Bemerkninger fra andre ... 412
26.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš ... 412
26.4.2 Jorunn Sottinen ... 412
26.4.3 Reidar Larsen ... 412

26.5 Kommisjonens vurderinger ... 412
26.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger ... 412
26.5.2 Fiske i Tanafjorden. Forholdet til mandatet ... 413
26.5.3 Bruksrett til kravsområdet nær finskegrensen ... 414
26.5.3.1 Innledning ... 414
26.5.3.2 Opplysninger i NIKU-rapporten om bruk utøvd av befolkningen bosatt på finsk side fra 1751 til 1852 ... 414
26.5.3.3 Informantopplysninger fra kommisjonens høringsmøter og intervjuer ... 416
26.5.3.4 Lokale rettsoppfatninger ... 418
26.5.3.5 Samlet vurdering av bruk og rettsoppfatninger etter 1751 ... 419
26.5.3.6 Særlig om grensestengningen i 1852 ... 420
26.5.3.7 Regulering av utenlandske borgeres adgang til jakt, innlandsfiske og multeplukking i Finnmark ... 421
26.5.3.8 Forholdet mellom statlige reguleringer og lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger ... 422
26.5.3.9 Rettighetshaverkrets ... 423
26.5.3.10 Konklusjon ... 423

27. KOLLEKTIV BRUKSRETT TIL GRUSTAK VED LIŠMMAJOHKA 424

27.1 Hva saken gjelder ... 424

27.2 Nærmere om sakens bakgrunn ... 424

27.3 Bemerkninger og opplysninger fra Oskar Trosten m.fl. ... 425
27.3.1 Oskar Trosten ... 425
27.3.2 Erik Andreas Trosten ... 427

27.4 Bemerkninger og opplysninger fra andre ... 427

27.5 Kommisjonens vurderinger ... 428
27.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger ... 428
27.5.2 Personkretsen ... 428
27.5.3 Tidsvilkåret ... 429
27.5.4 Bruksvilkåret ... 430
27.5.5 Godtrovilkåret ... 431
27.5.6 Konklusjon ... 433

LITTERATUR OG KILDER 434

DEL II

MULIGE KOLLEKTIVE RETTIGHETSERVERV

8. KOLLEKTIVE KRAV – HELE FELTET

8.1 Innledning

8.1.1 Forholdet til rapportens øvrige kapitler. Oversikt over kapittelets innhold

I Tana-feltet reiser rettighetsmeldingene fra Sohpar (jnr. 18/602-1) og Tana kommune (jnr. 19/460-1 og 19/460-4) spørsmål om erverv av kollektive eier- eller bruksrettigheter til all grunn i feltet som Finnmarkseiendommen (FeFo) overtok fra Statskog SF ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006. Se figur 8.1. Meldingene er i det følgende undergitt felles behandling.

I tillegg til meldingene fra Sohpar og Tana kommune, har kommisjonen mottatt 19 andre rettighetsmeldinger om kollektive rettigheter i feltet. To av disse gjelder alminnelig reindriftsrett. De er ikke materielt konkurrerende med rettighetsmeldingene til Sohpar og kommunen, og er behandlet i kapittel 9 (Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš) og 10 (Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga).

Seks av de sju kollektive rettighetsmeldingene som ulike lokale sammenslutninger i øvre Tana har fremmet, gjelder kollektiv eiendomsrett til ulike deler av den grunnen FeFo har overtatt fra Statskog. Se kapittel 11 (Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere), 12 (Sirpmá gilisearvi), 13 (Badje-Deanu Siida), 14 (Valjok Biras), 15 (Sámiid meahcit) og 16 (Polmak bygdelag). Den rettighetsmeldingen i øvre Tana som gjelder kollektive bruksrettigheter er behandlet i kapittel 17 (Lálloš siida). I nedre Tana er det fremmet sju rettighetsmeldinger av lokale sammenslutninger eller av enkeltpersoner på vegne av befolkningen i et område, og som gjelder ulike typer kollektive bruksrettigheter. Disse meldingene er behandlet i kapittel 18 (Befolkningen i Luftjok), 19 (Masjok bygdelag), 20 (Austertana bygdelag), 21 (Bygdefolket i Vestre Seida), 22 (kollektiv bruksrett i Lávvonjárga), 23 (kollektiv hogstrett på Norskholmen) og 25 (Vestertana kapell- og bygdelag).

Rettighetsmeldingen fra Bivdu er behandlet i kapittel 24 og gjelder rett til fjordfiske i Tanafjorden, samt sjølaksefiske. Kommisjonen har også mottatt en kollektiv rettighetsmelding som gjelder hvilke rettigheter samer på finsk side av riksgrensen har på norsk side (kapittel 26), og en rettighetsmelding som gjelder kollektive rettigheter til et grustak (kapittel 27).

Kommisjonen har videre mottatt 34 rettighetsmeldinger som gjelder mulige rettighetserverv for enkeltpersoner eller familier. Av disse er 26 meldinger knyttet til områder i øvre Tana, jf. kapittel 28 til 52, og åtte til områder i nedre Tana, jf. kapittel 53 til 60.

Felles for de meldingene som kommisjonen har behandlet i kapittel 9 til 60, er at de med forbehold for de to reindriftskravene som er vurdert i kapittel 9 og 10, reiser spørsmål om det i de områdene meldingene gjelder, er etablert *rettigheter* som går ut over den generelle retten i feltet. Det kan blant annet dreie seg om eiendomsrett til eller ulike typer særlige bruksrettigheter i utmark, for eksempel i form av en lokal fortrinnsrett til bestemte områder.

I de tilfellene der kommisjonen har konkludert med at de rettighetsmeldingene som er behandlet i kapittel 11 til 60, har reist krav som helt eller delvis fører frem, vil den kollektive retten som gjelder i hele feltet bli tilsvarende begrenset, gitt at konklusjonene blir stående. For eksempel vil den generelle kollektive retten ikke gjelde i de områdene der krav om kollektiv eiendomsrett har ført fram. I tilfeller der kommisjonen har konkludert med at befolkningen i et bygdesamfunn har fortrinnsrettigheter i sine tradisjonelle høstingsområder, vil den generelle kollektive bruksretten i feltet måtte vike for de lokale rettighetene ved brukskollisjoner.

Anerkjennelse av at det gjelder en alminnelig reindriftsrett i feltet, jf. kapittel 9 og 10, vil medføre at den generelle kollektive retten i feltet må utøves slik at den ikke er til hinder for utøvelse av reindriftsretten, jf. reindriftsloven § 63. Et tilsvarende prinsipp gjelder også for forholdet mellom den generelle kollektive retten, og de lokale særrettighetene som forekommer, jf. lov om særlige råderettar over framand eigedom (servituttlova) 29. november 1968 § 2.

Punkt 8.1.2 gir en oversikt over hva saken gjelder og kommisjonens arbeid med å opplyse saken. Det som kravsfremsetterne Sohpar og Tana kommune har anført eller opplyst i sakens anledning, er omtalt i punkt 8.2. Bemerkninger fra FeFo, interesserepresentanter og andre er gjengitt i punkt 8.3. Kommisjonen vurderer i punkt 8.4 om feltets befolkning har opparbeidet kollektive eier- eller særlige bruksrettigheter i feltet og hvem rettighetene i så fall tilkommer.

Gamvik
Deanuvuotna
Tanafjorden
Skjånes
Hopsfjorden
Berlevåg
Gulgofjorden
Langfjorden
Lákkovuotna
Nervei
Johkan
Lággu
Stáŋganasčohkka
Stangenestind
Lávvonjárga
Čámmájohka
Julelva
Stáhpogieddi
Smalfjorden
Austertana
Jorbagáisá
Torhop
Gohppi
Bonjákas
Šuoššjohka
Ruostefielbmá
Deanodat
Vestertana
Boftsa
Lievlan-
oaivi
Unjárga
Nesseby
Idjavuonduottar
Ifjordfjellet
Suolo-
várri
Lebesby
Geassájávri
Njukča-
jávri
Spierkovárri
Luftjok
Máskejohka
Sieiddá
Geasis
Deanušaldi
Tanabru
Lágesduottar
Laksefjordvidda
Máske-
várri
Skiippagurra
Leaibenjárga
Állétnjárga
Námmajávri
Gárppejohka
Jeakkaš
Hillágurra
Horbmá
Mienna-
várri
Fanasgieddi
Buolbmát
Searba-
čohkka
Lákšjohka
Buolbmátjávri
Mienna-
jávrrit
Sirbmá
Bievrrá
Mivttejávri
Vilgesrášša
Báišjávri
Luosnjárga
Borsejohka
Rásttigáisá
Finland
Roavvegieddi
Levajok
Leavvajohka
Privat grunn
Kárášjohka
Karasjok
N
0 5 10 20 Km

Figur 8.1

8.1.2 Hva saken gjelder

Saken reiser spørsmål om hele eller deler av lokalbefolkningen i Tana kommune har *kollektive eier- eller bruksrettigheter* til den grunnen i kommunen som FeFo overtok fra Statskog SF 1. juli 2006 da finnmarksloven kapittel 2 trådte i kraft. Som nevnt i punkt 1.1, omfatter denne grunnen anslagsvis 3845 km², eller snaut 95 % av kommunens areal.

Spørsmålet vil bero på om Tana-befolkningens utmarksbruk har hatt en varighet og et innhold og omfang, og skjedd på grunnlag av en rettsoppfatning som har kunnet gi opphav til rettsdannelser *ved siden av* eller *ut over* finnmarksloven og annen relevant lovgivning. Mer konkret er det blant annet spørsmål om lokalbefolkningen har opparbeidet en *selvstendig kollektiv rett* til utmarkshøsting, hvordan retten skal *avgrenses geografisk*, *hvem* som har andel i retten, hvilke *bruksmåter* som inngår i retten, og hvordan den skal karakteriseres rettslig.

Rettighetsmeldingen fra *Sohpar* er datert 14. juni 2012 (jnr. 18/602-1).[1] Kommisjonen behandler i det følgende den delen av meldingen som gjelder arealer i Tana kommune. Den delen som gjaldt arealer i Karasjok, er behandlet i rapporten for felt 4.[2] Kommisjonen vil i senere rapporter behandle meldingen så langt den ellers gjelder arealer som innenfor kommisjonens geografiske mandatområde. Fordi finnmarksloven § 29 første ledd avgrenser mandatområdet til «*den grunnen som Finnmarkseiendommen overtar etter § 49*», behandler ikke kommisjonen den delen av meldingen som gjelder områder i Troms (Kvænangen, Nordreisa og Kåfjord).

Kommisjonen bekreftet ved brev 17. august 2012 (jnr. 18/602-1, dokument 4) å ha mottatt Sohpars rettighetsmelding, og opplyste at kommisjonens geografiske mandatområde er begrenset til arealer i Finnmark, slik at områder i Troms faller utenfor. Ved epost 25. april 2018 (jnr. 18/602-2) korrigerte Sohpar kommisjonens kartfesting av kravsområdet og ga visse supplerende bemerkninger. Sohpar har også gitt supplerende opplysninger og bemerkninger i to henvendelser 14. oktober 2016 (jnr. 18/602-3 og 18/602-4) og i henvendelser 28. mars 2019 (jnr. 18/602-5) og 28. november 2022 (jnr. 18/602-8). På kommisjonens høringsmøte 13. mars 2019 avga Nils Thomas Utsi forklaring på vegne av Sohpar (jnr. 18/602-6, jf. 18/602-7).

Tana kommune fremmet 8. februar 2019 krav om kollektiv rett for innbyggerne i Tana til å ha gammer i sine utmarksområder (jnr. 19/460-1). Kommisjonen bekreftet 21. mars 2019 (jnr. 19/460-2) å ha mottatt henvendelsen. På høringsmøtet 6. november 2019 avga Frank Martin Ingilæ forklaring for kommunen (jnr. 19/460-3, jf. jnr. 19/460-7). Ved brev 22. april 2020 fremmet kommunen et krav om kollektiv rett for kommunens innbyggere til grunn og ressurser innenfor kommunegrensene (jnr. 19/460-4). Kommisjonen bekreftet 6. mai 2020 (jnr. 19/460-5) å ha mottatt henvendelsen. På høringsmøtet 2. november 2021 (jnr. 19/460-8) avga Helga Pedersen, Odd Erik Solbakk, Hartvik Hansen og Ulf Trygve Ballo forklaring for kommunen. På grunn av teknisk svikt foreligger det ikke et fullstendig lydopptak av eller transkripsjon fra den innledende delen av deres forklaring. Kommisjonen gjennomførte derfor 25. september 2023 et supplerende bevisopptak der Helga Pedersen, Odd Erik Solbakk og Jon Erland Balto representerte kommunen og avga forklaring (jnr. 19/460-16, jf. jnr. 19/460-19).

På kommisjonens forespørsel 31. januar 2024 (jnr. 14/294-68) har FeFo ved brev 27. april 2024 (jnr. 14/294-69) redegjort for sanksjonspraksis for kontraktsløse byggverk i Finnmark. I brevet tilkjennegir FeFo også visse generelle synspunkter når det gjelder retten til gammer i Tana.

Kommisjonen ba 1. april 2025 FeFo om å oversende ulike opplysninger om småviltjakt, elgjakt, forpaktede fiskevann og byggverk i utmark på den grunnen FeFo forvalter i Tana kommune (jnr. 14/294-75, 76, 77 og 78). Ved brev 13. mai 2025 (jnr. 14/294-83) etterlyste kommisjonen svar fra FeFo, som 2. juli 2025 oversendte opplysninger om elgjakt (jnr. 14/294-85), byggverk i utmark (jnr. 14/294-86) og forpaktede fiskevann (jnr. 14/294-87). Jordbrukssjefen i Tana kommune ga på forespørsel fra kommisjonen 1. april 2025 (jnr. 14/294-79) ulike opplysninger om jordbruket i kommunen i brev til kommisjonen 2. april 2025 (jnr. 14/294-80).

Polmak bygdelag og Geir Wulf har fremsatt skriftlige synspunkter på kommunens krav i henvendelser datert henholdsvis 3. juli 2020 (jnr. 19/460-6) og 19. november 2022 (jnr. 19/460-9). Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har i brev 18. juni 2023 (jnr. 18/602-10 og 19/460-12) anført visse generelle synspunkter på de spørsmålene kravene fra Sohpar og Tana kommune reiser. Ved brev 10. januar 2024 (jnr. 17/1501-28, 18/1546-26, 19/1069-18 og 15/1076-12) og 30. april 2024 (jnr. 16/716-26) ba kommisjonen om eventuelle merknader til kravene fra lokale sammenslutninger med overlappende kollektive krav, og som verken skriftlig eller på høringsmøtene hadde kommentert kravene fra kommunen og Sohpar. Ingen av mottakerne (Sirpmá gilisearvi, Badje-Deanu Siida, Valjok Biras, Lálloš siida og Masjok bygdelag) har besvart henvendelsen.

I tillegg til direkte kontakt med kravsfremsetterne, har kommisjonen og sekretariatet gjennomgått relevant litteratur og undersøkt arkiver og dokumenter, og gjort 64 intervjuer med til sammen 68 personer om utmarksbruk og retts-

1 Sohpar ble formelt stiftet 2. mars 2016 og har vært registrert i enhetsregisteret siden 14. oktober 2016. Styret består av leder Nils Thomas Utsi (f. 1953) og Lemet-John Ivvár (f. 1946). Nils Mikkelsen Utsi (f. 1965) er oppført som avregistrert styremedlem. Se Brønnøysundregistrene: https: // virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/917874581.

2 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok*, bind 1, 2019 s. 89–219.

oppfatninger.[3] Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) har på oppdrag fra kommisjonen utarbeidet en sakkyndig utredning om rettsoppfatninger og bruk av grunn og naturressurser i feltet, jf. punkt 2.1.2.[4]

Bruk av grunn og naturressurser i feltet og rådende rettsoppfatninger var også tema på kommisjonens innledende åpne høringsmøte for feltet 16. oktober 2018. Møtet ble gjennomført som en rundebordsamtale med deltakelse fra åtte inviterte informanter, kommisjonens medlemmer og interesserepresentantene. Under møtet var også fire representanter for FeFo til stede.

Kommisjonen har i tillegg til det innledende høringsmøtet avholdt fire åpne høringsmøter der de rettighetsmeldingene som er fremmet for kommisjonen har vært behandlet; 13.–15. mars 2019 (øvre Tana) (jnr. 14/294-30); 6.–7. november 2019 (nedre Tana) (jnr. 14/294-36); 2. november 2021 (meldinger mottatt mellom november 2019 og oktober 2021) (jnr. 14/294-44); og 15.–16. mars 2023 (meldinger mottatt mellom november 2021 og desember 2022) (jnr. 14/294-52), jf. punkt 2.1.4. Kommisjonen har gjort opptak fra møtene. Opptakene er transkribert.

Til sammen har 81 personer avgitt forklaring på de fire åpne høringsmøtene; 23 personer både på møtene 13.–15. mars 2019 og 6.–7. november 2019, og 20 personer både på møtene 2. november 2021 og 15.–16. mars 2019.[5] De to kravene som gjelder kollektiv bruks- eller eiendomsrett til den grunnen i Tana kommune som FeFo 1. juli 2006 overtok fra Statskog SF ble som nevnt over, behandlet 13. mars 2019 (Sohpar) og 2. november 2021 (Tana kommune), samt i supplerende bevisopptak 25. september 2023 (Tana kommune).

Kommisjonen gjennomførte 24.–25. august 2022 en besiktigelse av deler av Tana-feltet. Besiktigelsen dekket 24. august deler av nedre Tana, og 25. august deler av øvre Tana. Foruten fire kommisjonsmedlemmer og tre fra sekretariatet, deltok interesserepresentantene. Se punkt 2.1.4.

8.2 Bemerkninger fra kravsfremsetterne

8.2.1 Sohpar

8.2.1.1 Rettighetsmeldingen

Sohpars rettighetsmelding er datert 14. juni 2012.[6] Den er fremmet av Nils Thomas Utsi «*i Sohpars navn og for Sohpar og norras/siidaforsamling*», og anfører:[7]

> «Rettighetshaverne til et fellesområde i Finnmark som samiskættede skal ha enerett til, er alle samiskættede fra alle siidaområder i Finnmark. Samiske siidaområder var eid av de samiskættede før nasjonalstatens grensedragning i 1751 og er ennå i dag de samiskættedes arveland med grunnlag i nåtidig eiendomsrett og varig bruksrett».

I beskrivelsen av den bruken kravet bygger på, viser Sohpar blant annet til at den samiske befolkningen har drevet reindrift og «*jaktet på allslags dyre-, fiske-, og fuglearter og tatt nytte av all slags vekster*». Det samiske jordbruket har ifølge Sohpar vært hindret av norske statlige reguleringer, men har hatt stort omfang. Sohpar poengterer også at ressursene skal «*forvaltes etter behovene til siidaområdets samiskættede, og ivaretas best mulig etter interesser og ellers slik at ressursene kommer til gode for alle som bor i siidaområdet*.»[8]

Kravet om eiendomsrett har «*bakgrunn i alle samiskættedes bruk og bosetting gjennom lang tid til og med [finnmarkslovens ikrafttreden] 1. juli 2006*». Sohpar anfører at den samiske felles retten tilkommer alle som har bodd i og som bor i de samiske siidaområdene, og som «*er av samisk ætt*». Andre beboere har ifølge Sohpar ikke del i den felles samiske retten, fordi «*eiendomsretten til siidaområdene [vil] tilhøre de samiskættede*», på samme måte som den samiske reindriftsnæringen er forbeholdt samer. Dette er likevel ikke til hinder for «*en selvstendig rettighetshavers krav til en eiendom i siidaområdet [dersom] denne personen har brukt området så lenge på en slik måte at eiendoms- eller bruksrett er oppfylt*».[9]

Som rettslig grunnlag viser Sohpar til at nasjonale og internasjonale organer har anerkjent at urfolk har rett til å eie sine landområder. Om dette uttaler Sohpar blant annet:[10]

> «Opprettelsen av den norske stat har ikke brutt den samiske eiendomsretten. Dette har Norge ... anerkjent med ratifiseringen av ILO-konvensjon nr. 169 og dette er også nasjonalt anerkjent gjennom finnmarksloven § 5.»

3 I kapittel 8 er det i hovedsak vist til informasjon fra intervjuer som gjelder bruken av hele eller betydelige deler av feltet. Informasjon fra intervjuer som primært er knyttet til rettighetsmeldinger som gjelder mer avgrensede deler av feltet er i hovedsak brukt som ledd i kommisjonens behandling av de ulike meldingene.

4 NIKU Oppdragsrapport 39/2017.

5 Antall avgitte forklaringer er noe høyere enn antall personer som avga forklaring. Dette har sammenheng med at én og samme person i noen tilfeller har avgitt flere forklaringer.

6 Rettighetsmeldingen er skrevet på samisk, og oversatt til norsk av kommisjonen. Når det i det følgende er vist til meldingen, gjelder sidehenvisningene kommisjonens oversettelse.

7 Sohpar, *Rettighetsmelding*, 14. juni 2012 (jnr. 18/602-1) s. 1.

8 Sohpar, Op. cit., 14. juni 2012 (jnr. 18/602-1) s. 8, jf. s. 14–15.

9 Sohpar, Op. cit., 14. juni 2012 (jnr. 18/602-1) s. 3–4.

10 Sohpar, Op. cit., 14. juni 2012 (jnr. 18/602-1) s. 2.

Meldingen peker videre på at de samiske områdene «*tilhørte de samiskættede før Finnmarkseiendommen tok over forvaltningen og det ble bestemt at Finnmark skulle bli et felleseie for hele befolkningen i Finnmark fylke*». Ifølge Sohpar er de samiskættedes felles enerettsområder i Finnmark ikke en del av FeFos felleseie, verken etter finnmarksloven § 5, Norges grunnlov eller internasjonal urfolksrett, fordi områdene «*fra gammelt av har tilhørt de samiskættede*».[11]

Sohpar uttrykker misnøye med en del av disposisjonene til FeFo, blant annet når det gjelder økte festepriser i tilknytning til samisk næringsdrift. Ifølge Sohpar har FeFo verken evne eller vilje til å oppfylle den delen av finnmarkslovens formålsparagraf som anviser at det skal tas særlig hensyn til samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv.[12]

Videre viser Sohpar til at siidasystemet er velkjent når det gjelder fordelingen av samiske områder og tilhørende ressurser, både i Finnmark og i andre tradisjonelle samiske bosettingsområder, og anfører at den samiske bruken har pågått uavbrutt og tilnærmet eksklusivt frem til i dag. Det er derfor ifølge Sohpar den som motsetter seg samisk eiendomsrett som må føre bevis for at retten ikke er i behold, og for hvordan og når retten eventuelt har falt bort.[13]

Etter å ha vist til mindretallsforslaget i Samerettsutvalget i NOU 1997: 4 om Samisk grunnforvaltning, uttrykker Sohpar sine forventinger til kommisjonen. Blant annet forventer Sohpar at kommisjonen «*stadfester at alle samiske siidaområder i Finnmark eies av de respektive områders samiskættede som deres felles enerettsområde, slik det har vært og er.*» Sohpar forventer også at kommisjonen «*fastsetter grenser rundt de samiskættedes felles enerettsområde i forhold til FeFos felleseie*», og at kommisjonen:[14]

> «stadfester at de samiskættede selv har myndighet til å bestemme hvorvidt de avgrenser siidaområdene som et eget eier- og forvaltningsområde eller om de ser disse sammen under ett som de samiskættedes felles enerettsområde hvis eiendom og forvaltning eventuelt kan forestås av Sohpar på et felles eiergrunnlag. Sohpars påstand er at Sohpar eier og forvalter de samiskættedes felles enerettsområder frem til og dersom siidaforsamlingen er på plass som kan ta over ansvaret.»

Mye av den øvrige teksten i meldingen fokuserer på områder i dagens Kautokeino kommune.[15] Som nevnt i punkt 8.1.2, behandler kommisjonen i Tana-rapporten den delen av meldingen som gjelder arealer i Tana kommune. De spørsmålene som er mer konkret knyttet til forholdene i Kautokeino, kommer kommisjonen tilbake til i rapporten for felt 8 Kautokeino.

8.2.1.2 Høringsmøtet 13. mars 2019

På høringsmøtet 13. mars 2019 viste Nils Thomas Utsi (f. 1953) til at Tana «*åpenbart*» er et tradisjonelt samisk område, og dermed et område der staten etter ILO konvensjon nr. 169 artikkel 14 plikter å anerkjenne samiske eier- og besittelsesrettigheter.[16] Han sa at når urfolk ifølge konvensjonen eier sine tradisjonelle områder, kan ikke eierretten tillegges FeFo som et felleseie for nordmenn og samer. Derfor må Sohpar erstatte FeFo både i Tana og i andre felt.[17]

Utsi presiserte at kravet gjelder all grunn i Tana kommune som FeFos forvalter. Han sa at FeFo ikke er en akseptabel løsning for forvaltningen av de områdene der samene har krav på å få anerkjent eier- og besittelsesrettigheter etter ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14. Etableringen av felles forvaltning for hele Finnmark, har ifølge Utsi ekskludert disse rettighetene.[18]

Han viste til at finnmarksloven er et godt redskap på papiret, men at prinsippene i § 3 om forholdet til folkeretten og i § 5 om at loven anerkjenner samiske rettigheter, ikke blir etterlevd. Han hadde inntrykk av at FeFos praksis angående rettighetsavklaringene «*motarbeider samiske rettigheter*», men uttrykte forståelse for at FeFo «*som institusjon er nødt til å gå videre med en sak*». Utsi viste også til at dagens forvaltningsordning, øvrige lovreguleringer og den uavklarte rettighetssituasjonen, begrenser samisk naturbruk når det gjelder jakt, fangst og fiske. I dag er utmarkshøstingen ifølge Utsi for avhengig av kortsiktige beslutninger på saksbehandlernivå.[19]

Utsi fremholdt at dersom kommisjonen finner grunnlag for å anerkjenne rettigheter for enkeltpersoner eller grupper vil Sohpar akseptere det, og sitte igjen med eiendomsretten til restområdet, «*der er det Sohpar som er eier, og ikke FeFo*». Han presiserte at Sohpar ikke anser noen av de kravene som er fremmet for kommisjonen av bygdelag og liknende kollektive enheter som konkurrerende krav. Utsi viste til at disse

11 Sohpar, Op. cit., 14. juni 2012 (jnr. 18/602-1) s. 3–4 sammenholdt med s. 17 og 19-20.
12 Sohpar, Op. cit., 14. juni 2012 (jnr. 18/602-1) s. 17–18.
13 Sohpar, Op. cit., 14. juni 2012 (jnr. 18/602-1) s. 21–22 (siidasystemet og eksklusiv bruk) og 23–24.
14 Sohpar, Op. cit., 14. juni 2012 (jnr. 18/602-1) s. 24.
15 Se nærmere Sohpar, Op. cit., 14. juni 2012 (jnr. 18/602-1) s. 8–14.
16 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 62–63.
17 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 63–64.
18 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 63 og 67.
19 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 71–72.

kravene må vurderes konkret fra sak til sak. Det samme gjelder for krav som er fremmet av enkeltpersoner og familier.[20]

Om uttrykket «*samiskættede*» som avgrensningskriterium for hvem som inngår i rettighetshaverkretsen, sa Utsi at det dreier seg om en form for «*samfunnsborgerskap*» der de som flytter til et område blir en del av befolkningen der. Fra gammelt av hadde det ifølge Utsi vært slik at folk, det være seg nordmenn eller andre, som flyttet til samiske rettighetsområder ble en del av det samiske samfunnet og lærte seg samisk. Han understreket at begrepet «*same*» ikke er et «*biologisk begrep*», men et samfunnsgrep som innebærer at «*også andre inkluderes i samfunnet med fulle rettigheter, ellers kan ikke noe urfolkssamfunn overleve*».[21]

Utsi viste videre til at andel i den kollektive retten må knyttes til et område og til bosted, og ikke til enkeltpersoner. Han eksemplifiserte dette ved å vise til at dersom han flyttet til Tromsø ville han kanskje ha visse rettigheter i kraft av å være same, men «*ikke de samme rettighetene som jeg har ved å bo i Tana*». Slik Utsi ser det, har «*en nordmann eller hvem som helst annen som har integrert seg i det samiske samfunnet*» ved å lære seg samisk og ved ellers å bidra til å videreutvikle den samiske kulturen, alle rettigheter. En utflyttet same har derimot ikke de samme rettighetene: «*Hvis jeg flytter til Oslo og blir boende der, så har jeg flyttet ut av det samiske samfunnet og kan ikke påregne at jeg har de samme rettighetene*».[22]

For det tilfellet at kravet skulle føre fram, sa Utsi at Sohpar skal fungere som en felleseieinstitusjon for Tana og andre siidaområder der det er grunnlag for samisk eiendomsrett. Utsi så for seg at det innenfor hvert siidaområde kan bli dannet en siidaforsamling («noras») som blir rettighetsbærere innenfor de respektive siidaområdene. I Tana ville siidaforsamlingen få betegnelsen «*Deanu Noras*» og bestå av lokale rettighetshavere (bygdelag, reindrift, jordbruk og andre utmarksbrukere). Han antok at også Sametinget ville få en rolle i forvaltningen.[23]

8.2.1.3 Supplerende skriftige opplysninger og bemerkninger

I oversendelse til kommisjonen *14. oktober 2016* viser Sohpar til at kommisjonen må stadfeste at de samiske siidaområdene i Finnmark tilhører områdenes samiskættede befolkning. Ifølge Sohpar forplikter dette kommisjonen til å undersøke «*alle nåværende utredningsfelt i samiskættede felles eneeierområder i tillegg til de rettighetspåstandene som folk i området for øvrig har fremlagt*». Sohpar opplyser at organisasjonen vil «*fortsette sin organisering og utforming som sete for samenes felles grunneier*», og krever prinsipalt «*grunneierskap for Sohpar over hele Finnmark, også for fjordene og nærområdene i havet*».[24] Om grunnlaget for kravet heter det:[25]

> «Sohpar vil at Finnmarkskommisjonen ... utreder hvorfor samiskættedes felles enegrunneierskap i siidaområdene i Finnmark må godtas som gjeldende, for Finnmarksloven §5 åpner for og erkjenner at samene på grunnlag av lang tids bruk av grunnen kan eie disse områdene. I det hele tatt må grunnlaget være at folket, som et sted i verden har levd så lenge alene at de har et eget språk og eget tradisjonelt område, eier sine tradisjonelle landområder. (...). De andre kan ikke – lang tid før og heller ikke kort tid før, etter at folket har bosatt seg, bestemme at et slikt tradisjonelt felles eneeieområde heller skal bli felleseieområde til en del av landets innbyggere eller statens eieområde. En slik tolkning er ikke i henhold til FNs urfolkserklæring og oppfyller heller ikke betingelsene i internasjonale lover i forhold til urfolk og deres samfunn. (...). Norge har et ansvar [for] å føre til en positiv tolkning av disse lovene, (...). Finnmarkskommisjonen kan enten være en veiviser i denne positive tolkningens retning eller være oppfølger av tidligere tiders oppfatninger, der rettighet og rettferdighet ble definert etter makten. Avvisning av det samiske folks grunneierskap er på sporet av det sistnevnte og i mot innholdet [i] og formålet med Finnmarkslovens § 3.»

Sohpar har ved *e-post 25. april 2018* poengtert at rettighetskravet også omfatter elgjakt, presisert kravsområdets geografiske utstrekning, og tydeliggjort at det også omfatter Tana:[26]

> «Sohpar sin påstand er videre at også hele utredningsfeltet for ... Deatnu [Tana] tilhører Sohpar og er en del av det samiske grunneieområdet i Norge. Tilordningen av dette område som «eieområde» for Finnmarkseiendommen er ikke gyldig som et permanent forhold. Det kan være mindre arealer eller avgrensete bruksrettigheter som ved rettighetsavklaringen tilordnes andre og som Sohpar dermed avstår rettigheter til.»

I *e-post 28. mars 2019* viser Sohpar til Sametingets uttalelse i sak 18/05 der Sametinget understreker «*den grunnleggende betydningen av at staten overfører grunnbokshjemmelen og*

20 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 63, 64, 68–69 og 72–73.

21 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 65–66.

22 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 66–67, 70–71 og 73–74.

23 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 65, 69–70 og 73.

24 Sohpar, E-post (informasjon) og brev (feiltolkning av rettighetsmeldingen) 14. oktober 2016 (jnr. 18/602-4) s. 1.

25 Sohpar, *Feiltolkning av rettighetsmeldingen*, 14. oktober 2016 (jnr. 18/602-4) s. 3.

26 Sohpar, Oversendelse til kommisjonen, 25. april 2018 (jnr. 18/602.2).

rådigheten til grunn og ressurser til et nytt selvstendig organ, der Sametinget er en likeverdig part». Sohpar spør om kommisjonen har oppfattet dette som en bekreftelse av eierkonstruksjonen FeFo, og ansett uttalelsen som «*et informert samtykke fra samenes side til å se bort fra … samenes rett til å eie sin tradisjonelle grunn, slik som ILO-konvensjonens art. 14.1 første setning anviser*.»[27]

Sohpar anfører i *e-post 28. november 2022* at samene har eid de samiske områdene i Finnmark fra gammel tid og at de fortsatt lever der. Videre heter det:[28]

> «Eierforholdet til disse områdene kan ikke settes til side etter den fremgangsmåte som nå skjer ved Fefo, Finnmarkskommisjonen og også Utmarksdomstolen.
>
> Samenes kollektive eierforhold til egen grunn og «samiske områder» må aksepteres. Dette er også i tråd med det både ILO 169 art. 14.1 første setning og FNs Urfolkserklæring art. 26 sier – og det også vi sier; se Sohpar sin medlemsliste som finnes vedlagt.
>
> SOHPAR forestår de samiske områdenes kollektive grunneierforhold, som fortsatt er gyldig. Samenes kollektive grunneierforhold må dere akseptere.
>
> De fleste områdene i Finnmark er samenes eierområder. I samiske eierområder må samisk språk og kultur over litt tid ligge til grunn for alle, dersom vårt språk og vår kultur skal overleve. Vi går ut fra at det er derfor både ILO og FN har stadfestet urfolks grunneierrett i sine tradisjonelle områder.
>
> FeFo oppfyller ikke forutsetningene om samenes kollektive grunneierforhold og kan derfor ikke holde de «samiske områdene» som deres grunneiendom eller deres forvaltningsområde.
>
> Alle de områdene, som pr nå er under avklaring, som Deatnu/Tana, Kárášjohka/Karasjok og Guovdageaidnu/Kautokeino er samiske grunneierområder. Slik er også mange flere områder – og også slike som dere allerede har «avklart» og overdratt FeFo, slike som Unjárga/Nesseby, utmarksområder som Várjnjárga/Varangerhalvøya, Stierdná/Stjernøy, Sievju/Seiland osv. Slike områder må tas opp i etterkant og «avklares» tilbake som samiske områder.»

8.2.1.4 Bemerkninger til kommunens krav

Nils Thomas Utsi sa på *høringsmøtet 23. august 2017* at den samiske befolkningens eiendomsrett ikke kan oppheves og overføres til en kommune. Et krav som er fremmet på vegne av befolkningen i kommunen, og ikke av kommunen som sådan, fant han mindre problematisk.[29]

8.2.2 Tana kommune

8.2.2.1 Rettighetsmelding 8. februar 2019 – gammekravet

Tana kommune oversendte 8. februar 2019 (jnr. 19/460-1) Tana formannskaps vedtak 31. januar 2019 i sak 11 og 15/2019 til kommisjonen. Vedtaket viser til at gammebygging er viktig for folk i kommunen, og opplyser at kommunen vurderer å reise sak for kommisjonen om «*kollektiv rett [for kommunens innbyggere] til å ha gammer i sine høstingsområder*». Ifølge formannskapet godtar verken FeFo eller regionale myndigheter den lokale gammetradisjonen som grunnlag for behandling etter plan- og bygningsloven fordi de mener at tradisjonen ikke samsvarer «*med prinsippene om eksklusiv og arvelig eiendomsrett*». Formannskapet beskriver den lokale gammetradisjonen slik:

> «Gammebygging er en samisk tradisjon. I hele det samiske bosettingsområdet har gammebygging i forbindelse med utnytting av utmarksressurser vært utbredt. Det har vært oppfattet som en rett man har, og tradisjonelt ikke ba om tillatelse til. Tana kommune mener at samene som urfolk, har en kollektiv rett til å videreføre og utvikle gammetradisjonen, jf. ILO-konvensjon 169 artikkel 5, 8, 14, 15 og 23, og Norges grunnlov § 108. I dag er gammetradisjonen en integrert del av den felles kulturen i kommunen, uavhengig av etnisk bakgrunn. Tana kommune mener derfor [at] innbyggerne i Tana har en kollektiv rett til å ha gammer i sine høstingsområder. Denne retten må samtidig ivareta viktige, allmenne hensyn som f.eks. kulturminner, naturmangfold, friluftsliv og reindriftsnæringen.»

Tana formannskap opplyser at disse punktene oppsummer dagens gammetradisjon i Tana:

> «
> - Gammer kan bygges av de som bor i nærområdet og benytter det aktuelle området til utmarkshøsting, så fremt det ikke er i konflikt med eksisterende bruk av området.
> - En gamme er ikke et omsettelig objekt og kan ikke selges.
> - Det skal ikke være et krav om punktfeste, når det gjelder gammer i utmark i Tana.
> - En gamme kan overdras fra en person til andre, dersom den/de andre benytter det aktuelle området til utmarkshøsting.

27 Sohpar, e-post til kommisjonen, 28. mars 2019 (jnr. 18/602-5).
28 Sohpar, e-post til kommisjonen, 28. november 2022 (jnr. 18/602-8).
29 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 22. og 23. august 2017 (jnr. 14/315-111) s. 126–127.

- Gammer kan ikke bygges av, eller overdras til, personer som ikke bor i bygda/lokalmiljøet, eller som ikke har benyttet det aktuelle området over tid.
- Dersom en gammeeier flytter ut av kommunen og ikke lenger kan opprettholde områdetilhørigheten, faller retten til å ha gamme bort. Gammeretten må da overføres til andre i bygda/lokalmiljøet, eller gamma går tilbake til naturen.
- På grunn av endret mobilitet i samfunnet, må begrepene «bor i nærområdet» og «bygda/lokalmiljøet», i dag forstås som en avstand på opptil 60 km fra bopel til gammeplass.»

Vedtaket lister også opp kommunens retningslinjer for gammebygging:

«1. Gamme i utmark er et byggverk som er oppført direkte på bakken av stedegne materialer. Med stedegne materialer menes materialer tilsvarende de som er på stedet. Det innebærer at gamma skal være oppført av materialer som ved forfall tilbakeføres til naturen, med unntak av noen få materialer som er angitt tillatt. Det innebærer at det skal nyttes bjørk, torv og stein. Det kan ikke nyttes trykkimpregnerte materialer og sementbaserte produkter.
2. Gamma skal ivareta hensynet til å videreføre lokale byggetradisjoner. Det innebærer at materialbruken og byggemåten skal ivareta gammel byggeskikk for oppføring av gammer.
3. Gamma skal innvendig målt ikke ha større total grunnflate enn 12 m^2. Største høyde utvendig skal ikke overstige 3 m.
4. Gamma skal være fullstendig torvkledd utvendig. Det innebærer at byggverket skal ha skrånende vegger minst i forholdet 1: 10 med liggende torv.
5. Det er tillatt å nytte grunnmurplast eller tilsvarende fuktsperre mellom treverk og torv.
6. Det er tillatt å ha totalt inntil 2 m^2 vindusflate i gamma. Hvert vindu skal ikke overstige 1 m^2.
7. Det er tillatt å bygge tregulv innvendig på bjelkelag over bakken.
8. Det er tillatt å montere ovn i henhold til gjeldende brannforskrifter.
9. Det er tillatt å benytte ubehandlet trepanel innvendig på veggen.
10. Gamma og byggingen av den skal ivareta hensynet til å bevare naturen.
11. Det er tillatt å bygge utedo i tilknytning til gamma. Denne skal ikke ha større innvendig grunnflate enn 2 m^2. Største høyde utvendig skal ikke overstige 2,5 m.
12. Gamma skal ikke være låst. Det innebærer at gamma skal være tilgjengelig for alle som ferdes i naturen. Gammebyggers fortrinnsrett til opphold opprettholdes og videreføres.
13. Enhver gamme i utmark må være godkjent av grunneier og bygningsmyndigheten i kommunen. Før eventuell tillatelse til bygging av gamme gis, skal bygningsmyndigheten innhente uttalelse fra bygdelag, eller annet representativt organ for brukerne av området hvor gamma søkes oppført.
14. Vedlikehold og restaurering: En gamme som har erklæring, dvs. er godkjent av grunneier og plan-og bygningsmyndigheten i kommunen, kan vedlikeholdes i tråd med punktene 1–10 ovenfor. Større utvendige arbeider og riving med gjenoppbygging, er søknadspliktige tiltak, jf. pbl § 20-2. Det må derfor sendes skriftlig søknad til plan-og bygningsmyndigheten i kommunen, og en må få tillatelse, før arbeidene kan starte. Bygging og vedlikehold av gammer er tiltak som kan forestås av tiltakshaver, jf. pbl §20-4 punkt e).»

8.2.2.2 Høringsmøtet 6. november 2019

På høringsmøtet 6. november 2019 avga Frank Martin Ingilæ (f. 1967) forklaring. Han sa at det er langvarige gammetradisjoner i Tana kommune, og at gammer er viktige tradisjonsbygg som er tilknyttet samisk utmarkshøsting og lokale høstingstradisjoner i Finnmarks mest desentraliserte kommune. Han fremholdt at gammer er det synligste beviset på en langvarig og fortsatt levende samisk tradisjonell høstingskultur, og sa at Tana kommune ønsker å videreføre denne kulturen. Ingilæ fremholdt at kommunen støtter kommisjonens vurderinger når det gjelder gammer i Nesseby,[30] men påpekte at gammetradisjonen er langt mer omfattende i Tana enn i Nesseby.[31]

Ingilæ opplyste at Tana kommune vil legge til rette for at det skal være mulig å restaurere gammer og også en begrenset mulighet til å bygge nye gammer i kommunen. Han understreket at det er et klart skille mellom hytter og gammer, og viste til at en gamme etter de retningslinjene for bygging av gammer som kommunen har sendt til kommisjonen, skal være åpen for alle, ha en beskjeden størrelse, i hovedsak være bygget med stedbundet materiale, og være torvdekket.[32]

Det er ifølge Ingilæ en stor utfordring for Tana kommune at gammene ikke passer inn i plan- og bygningslovens system som tilsier at gammene skal behandles som ordinære hytter. Han sa at dette bidrar til å motarbeide samisk utmarkskultur

30 Se Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 155–167 (kapittel 11).

31 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 38–39 og 41.

32 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 39 og 41.

i Tana, og viste til at hytter skaper langt større utfordringer for miljø og annen bruk enn tradisjonelle gammer. Gammebygging kan riktignok bidra til økt motorferdsel, kanskje spesielt vinterstid, men i sum reduserer gammene presset på utmarka. Alternativet til en gamme er én eller flere låste hytter, mens en åpen gamme kan brukes av flere personer, og også av reindriftsutøvere når de er i området.[33]

Ingilæ viste til at FeFo krever punktfeste på gammene. I motsetning til gammeerklæringer,[34] vil punktfeste ifølge Ingilæ true tradisjonen med ulåste gammer og skape en uheldig privatisering ved at gammene låses. Han sa at FeFos begrunnelse for å kreve punktfeste, er at punktfeste gir en juridisk sterkere rett enn en gammeerklæring, og at FeFo mener at de hensynene som kommunen er opptatt av når det gjelder at gammen skal stå ulåst, kan ivaretas ved vilkår i festekontrakten. Kommunen er uenig i dette, sa Ingilæ, og viste til at det blir vanskelig å forstå for den som skal betale 1000 kroner i året for å ha et bygg, at vedkommende ikke skal kunne låse bygget. Han fremholdt at en gamme ikke skal være et ordinært omsettelig objekt, men at den som har gammeerklæring, kan overdra erklæringen vederlagsfritt til andre som bruker det området der gammen står, til utmarkshøsting, og som får eier- og vedlikeholdsansvar for gammen.[35]

Ingilæ antok at Statskog lenge anså gammene som så beskjedne at det ikke var behov for punktfeste, og innførte ordningen med gammeerklæringer som dokumentasjon på at det var noen som eide gammen. Etter hvert krevde Statskog punktfeste for noen gammer, men FeFo har ønsket punktfeste for alle byggverk i utmark trolig fordi det vil generere visse inntekter og være lettere å administrere enn gammeerklæringene. Ingilæ viste også til at det i dag er uforholdsmessig vanskelig både å bygge nye gammer, og å restaurere eksisterende. Ifølge Ingilæ er grunnen til dette at alt skal behandles etter plan- og bygningsloven, og at det også i restaureringstilfellene er påkrevd med omfattende saksbehandling før det eventuelt gis tillatelse.[36]

Ingilæ sa at retten til ha gammer i de lokale høstingsområdene i Tana skal gjelde for kommunens innbyggere og ikke for personer som er bosatt utenfor kommunen. Dersom den som har bygd en gamme flytter fra Tana, skal vedkommendes rett slik kommunen ser det, falle bort, men retten kan overføres til andre i bygda. Han antok at det ville begrense presset på de lokale utmarksressursene om retten til å bruke gammene forbeholdes kommunens innbyggere.[37]

Han viste til at gammetradisjonen i dag står sterkere i Tana enn mange andre steder fordi man i Tana har greid å opprettholde tradisjonen, mens gammer andre steder er ombygd til hytter. Dessuten kan de store avstandene i Tana ha skapt et større behov for overnatting i utmarka i forbindelse med utmarkshøstingen enn i andre områder. Ingilæ viste til at kommunen har definert begrepet «*bor i nærområdet*» til en avstand på «*opp til 60 km fra bopel til gammeplass*» fordi kommunen ønsker å behandle sine innbyggere «*på forholdsvis likt nivå*».[38]

Om prosessen for å bygge gammer i Tana sa Ingilæ at den som ønsker å bygge gamme må søke om dispensasjon fra arealplanen, og at kommunale planmyndigheter vurderer søknaden. Dersom ingen har innvendinger og kommunen gir dispensasjon, er neste steg å få tillatelse av FeFo, som er positive til gammebygging i en del tilfeller, men ikke alltid. Dette har sammenheng med at FeFo må forholde seg til finnmarksloven, og derfor har avslått søknaden dersom gammebygging anses å føre til endret bruk av utmark. Som regel er FeFo også svært tilbakeholden med å tillate gammebygging i saker der reindriften har sterke innsigelser.[39]

Ingilæ ønsket ikke å kommentere de øvrige gammekravene som kommisjonen har mottatt, men sa at kommunens tilnærming er generell og basert på at det også i fremtiden må være mulig å bygge nye gammer i Tana. Det kan imidlertid «*ikke være fritt frem, for da blir det kaos*». Ingilæ viste også til at statsforvalteren kan stoppe ulovlige tillatelser.[40]

Han anslo antall gammer i kommunen til «*i alle fall 100 … kanskje mer*». Ifølge Ingilæ er det behov for «*å bygge noen nye gammer også i årene fremover*» fordi det alltid vil være noen gammer som forsvinner. Han viste ellers til at hele kommunen er et høstingsområde, og at det derfor er vanskelig å peke ut spesielle områder for gammebygging i kommuneplanens arealdel.[41]

For det tilfellet at Tana kommunes gammekrav fører frem, sa Ingilæ at kommunen må avgjøre om de som søker om å bygge gammer oppfyller vilkårene for gammebygging i kommunens retningslinjer. Det må gjennomføres en ordinær høringsprosess etter plan- og bygningsloven. Retten til å

33 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 39, 41 og 45.

34 En gammeerklæring er et dokument som gir «*en navngitt person rett til å oppføre og vedlikeholde en gamme på et bestemt sted*», jf. NOU 1993: 34 s. 512.

35 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 39, 41, 43 og 46.

36 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 40.

37 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 39–40.

38 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 41–42.

39 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 42 og 45–46.

40 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 42–43.

41 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 43–44.

oppføre og eie gammer vil være en individuell rett for kommunens innbyggere, begrenset av plan- og bygningsloven som gir kommunen ulike sanksjonsmuligheter dersom noen gjør noe ulovlig. Ingilæ opplyste at kommunen ikke hadde reflektert over om det bør være begrensninger på hvor mange gammer en enkeltperson kan ha, men viste til at det normale er at flere personer har én gamme, og ikke motsatt. Han sa at ikke bare eierskapet til selve gammen, men også bruken av gammene skal være et fortrinn for kommunens innbyggere.[42]

Ingilæ uttrykte forståelse for at reindriften var bekymret for at bygging av nye gammer vil øke presset på reindriftsarealene, og understreket at kommunen ikke ønsker et «*frislipp*», men at det skal være «*en begrenset mulighet for å bygge nye gammer i kommunen*». Han sa at kommunen ønsker å utarbeide retningslinjer om antall gammer og gammetetthet. Ingilæ presiserte at de retningslinjene kommunen har sendt til kommisjonen gjelder for nye gammebygg, og ikke for eksisterende gammer. Han beskrev dagens beslutningsprosess for gammebygging i Tana slik:[43]

> «Når det gjelder hvem som skal bestemme, så er det i dag planutvalget som gir tillatelser. Det er delegert fra kommunestyret. Planutvalget er formannskapet i Tana kommune. Når det gjelder klagemyndighet … [er det] vel fylkesmannen [statsforvalteren] som institusjon som er klageinstans i disse sakene.»

8.2.2.3 Rettighetsmelding 22. april 2020 – rett til og forvaltning av grunn og naturressurser

Tana kommune oversendte ved brev 22. april 2020 følgende enstemmige vedtak av 16. april 2020 i kommunestyrets sak 23/2020:[44]

> «**Retten til og forvaltningen av grunn og naturressurser innenfor Tana kommunes grenser**
> Finnmarkskommisjonen er nå i starten av sin kartlegging av eksisterende bruks- og eierrettigheter på Finnmarkseiendommens grunn i Tana.
>
> Tana kommune mener at denne kartleggingen og konklusjonene kommisjonen kommer med vil kunne få stor betydning for innbyggerne i Tana. De samfunnsmessige konsekvenser det vil få, gjør at kommunestyret derfor vil gi spørsmålet høy prioritet.
>
> Kommisjonen skal med andre ord finne ut om det er områder i Tana som innbyggerne med grunnlag i langvarig bruk, dvs. hevd, alders tids bruk eller på annet grunnlag, skal oppnå en rettslig anerkjennelse. Rettighetskartleggingen omfatter all grunn som Finnmarkseiendommen fikk overført fra Statskog Finnmark. For Tana gjelder det over 95% av grunnen.
>
> Kommisjonens konklusjoner fattes etter grundig gjennomgang av den historiske bruk av feltene med de ressursene som finnes der og forvaltningen av disse opp gjennom tidene. I underkant av tretti krav har kommet inn til kommisjonen fra private bygdelag, foreninger og næringer i Tana. Dette er krav av forskjellig karakter, men har det til felles at de vil ha sterkere innflytelse over de fornybare naturgodene i sitt nærområde. De viser til generasjoners høstingskultur, lokale, mest samiske tradisjoner og høstingsområder basert på lokale, ofte bygdevise avtaler og bruk av områdene.
>
> I Tana kommune har utmarkshøsting svært lange tradisjoner og foregår også i dag. Det gjelder blant annet bærsanking, jakt på både småvilt og storvilt, snarefangst, ferskvannsfiske, vedhogst og tilhørende gammetradisjoner. Sammen med laksefisket har disse naturalia alltid hatt stor betydning for husholdning og økonomi. Og høstingen har foregått på en bærekraftig måte.
>
> Tana har i underkant av 3000 innbyggere. Kommunen er den mest desentraliserte i Finnmark. De fleste bor i bygder i elvedalen samt Austertana og vestre del ved Tanafjorden. Kommunesenteret har ca 750 innbyggere.
>
> Blant spørsmålene som reiser seg er om innbyggerne i Tana bør ha en status som rettmessige eiere eller bruksberettigede til naturgodene på Tana kommunes grunn, ikke FeFo. Og hvem hører forvaltningsansvaret til, kommunens innbyggere eller FeFo.
>
> Tana kommune mener at statens, seinere Finnmarkseiendommens disposisjoner over flere store områder i kommunen med stor sannsynlighet ikke har vært så omfattende at de kan sies å ha festnet seg, dvs slik at gjeldende oppfatninger om kollektiv rett bør vike. Innbyggernes langvarige og intensive bruk taler for sterke rettigheter. Dette må imidlertid avgjøres i forhold til de krav som allerede er sendt inn til og som blir utredet av Finnmarkskommisjonen.
>
> Tana kommune mener at bruken av naturressursene i Tana over utallige generasjoner har vært så omfattende at innbyggerne i det minste har opparbeidet seg meget sterke bruksrettigheter. Bruksomfanget i Karasjok, som Finnmarkskommisjonen i sin rapport konkluderte med eiendomsrett for innbyggerne, mener vi er tilsvarende i Tana.
>
> Finnmarkskommisjonen kom like før jul 2019 med sin vurdering av eiendoms- og bruksretten til grunnen i Karasjok, og konkluderte med at folket i Karasjok er de rettmessige eierne. En viktig bakgrunn for denne konklusjonen er å finne i rettstilstanden frem til 1751, da Karasjok var

42 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 44–45.

43 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 46–47.

44 Deanu gielda – Tana kommune, *Melding om vedtak*, 22. april 2020 (jnr. 19/460-4).

underlagt det svenske rettsregimet som langt på vei anerkjente innbyggernes bruks og eiendomsrett.

I forhold til Finnmarkskommisjonens arbeid med avklaring av rettighetene i vår kommune har det forannevnte stor relevans. Øvre del av nåværende Tana kommune lå også under det samme svenske rettsregimet som Karasjok, inntil grensen ble trukket i 1751. Det vises til Samerettsutvalgets konklusjoner.

Det er rimelig å anta at Finnmarkskommisjonens konklusjon for dette området, derfor kan bli det samme som for Karasjok.

Etter Tana kommunes oppfatning har ikke statens disposisjoner i nedre del heller vært så mye mer omfattende, og ser det som naturlig at hele kommunen eies av befolkningen.

Tana kommune fremmer av disse grunner på vegne innbyggerne krav overfor Finnmarkskommisjonen om retten til naturressursene innenfor sitt geografiske område, ca 4000 kvadratkilometer, med sikte på å overta FeFo`s rolle som eierorgan og forvalter av natur ressursene.

Tana kommune mener at en slik kollektiv rett til bruk, disponering og forvaltning vil innbyggerne i Tana på demokratisk vis kunne håndtere på en god måte og det vil få positive virkninger for hele samfunnet.»

8.2.2.4 Høringsmøtet 2. november 2021

På kommisjonens høringsmøte 2. november 2021 avga Helga Pedersen (f. 1973), Odd Erik Solbakk (f. 1969), Hartvik Hansen (f. 1950) og Ulf Ballo (f. 1953) forklaring.

Helga Pedersen viste til at Tana kommune har prøvd å kodifisere den lokale gammetradisjonen i de retningslinjene kommunen har sendt til kommisjonen. Ifølge Pedersen er punktfeste for gammer verken forenlig med den lokale gammetradisjonen eller den tradisjonelle utmarkshøstingen i Tana. Hun sa at kommunen frykter at krav om punktfeste for gammene og betaling av festeavgift vil privatisere gammene ved at de blir låst og gjøres til omsettelige objekter. En gammeeier hadde sagt til henne at hvis han måtte betale festeavgift kom han til å låse gammen, fordi det ville bli en urimelig belastning å ha den åpen. I tillegg til FeFos ønske om punktfeste, er den lokale gammetradisjonen ifølge Pedersen også truet av at norsk lovgivning ikke tar nok hensyn til det kommunen anser som en lokal rett og en lokal tradisjon.[45]

Hartvik Hansen hadde forståelse for at noen gammeeiere har to-delte gammer der den ytre delen er åpen, og der den indre delen der eierne oppbevare gjenstander av en viss verdi, er låst. Han sa at kommunen ville vurdere holdbarheten av en slik praksis dersom den får et større ansvar for gammebyggingen. Ulf Ballo opplyste at praksisen med gammeerklæringer tok til sent på 1970-tallet. Han anslo antallet gammer i Tana kommune til rundt 170. Helga Pedersen viste til at en gamme er et «*helt spesielt byggverk knyttet til tradisjonell utmarkshøsting i Tana*», og at hytter er noe annet. Hun så ikke for seg at kommunen skulle kunne gripe inn i eiendomsretten til hyttene.[46]

Helga Pedersen sa at Tana har mange fritidshytter. Disse er dels eide av folk fra Tana som har hytter i andre deler av kommunen enn der de bor, dels av folk fra nabokommunene, og dels av folk «*langveis fra*». I den sistnevnte gruppen inngår også etterkommere av folk som har bodd i Tana. Hun fremholdt at kommunen er opptatt av at hyttebyggingen skal skje på en planlagt måte, og med respekt både for beitenæringene og øvrig lokalbefolkningen.[47]

Hun fremholdt med henvisning til Samerettsutvalgets materiale, at det ikke har vært noen vesentlig forskjell mellom statens disposisjoner i øvre Tana (gamle Polmak kommune) og nedre Tana. Områdene var underlagt ulik jurisdiksjon frem til 1751 og fornorskningspolitikken rammet hardere i nedre Tana blant annet fordi øvrigheten holdt til på det gamle kirkestedet på Langnes, men utmarkshøstingen hadde vært ganske lik i hele kommunen. Ulf Ballo viste til at Tana historielags årlige hefter har en del informasjon, og sa at nedre Tana hadde et større innslag av tilflyttere, men at det ikke hadde påvirket høstingen. Hartvik Hansen opplyste at folk fra nedre Tana fisket laks i sjøen, og at folk fra øvre Tana fisket laks i elva. Ellers hadde høstingen, som blant annet besto av multeplukking, snarefangst og ferskvannsfiske, «*vært den samme*».[48]

Ifølge Ulf Ballo forvaltet lokalbefolkningen i Tana den lokale slåttebruken selv, mens statlige myndigheter hadde lite å si. Helga Pedersen viste til at de lokale brukerne hadde styrt slåttebruken på samme måte som de tradisjonelt også hadde fordelt multemyrer og vedteiger seg imellom. På spørsmål om folk i Tana på noe tidspunkt hadde forpaktet slåtte etter å ha inngått kontrakt med staten, sa hun at «*det fenomenet har vi aldri hørt om*». Hun sa senere i forklaringen at det «*blir det opp til kommisjonen og utforske*» om andre vet noe om slåtteforpaktninger.[49]

Ballo opplyste at vedutvisningene i Tana på 1970-tallet foregikk slik at de som ønsket å ta ut ved, ringte til den lokale vedutviseren, og så gikk de sammen ut i skogen og blinket ut vedteig, ofte der søkeren ønsket å hogge. Helga Pedersen sa at vedutvisning oppsto i nyere tid, og at den grunnleggende

45 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 2 og 9–11.

46 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 2, 11 og 13.

47 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 10–11.

48 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 3–4. Se også s. 5–6.

49 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 2–3 og 13.

følelsen blant befolkningen i Tana er at «*skogen er vår*». Ulf Ballo forklarte at folk aksepterte ordningen med vedteiger fordi de hadde respekt for myndighetene, men at dette ikke var en aksept av at staten var rettighetshaver til skogen. Hartvik Hansen la til at folk godtok «*at de måtte søke om tillatelse*» så lenge utvisningen var gratis. Det var først når de måtte betale at «*det ble sterk motstand*». Han anså dette som et utslag av at folk mente at «*dette er jo vår ved*».[50]

Helga Pedersen fremholdt at den lokale rettsoppfatningen er at grunn og naturressurser i Tana tilhører kommunens befolkning i fellesskap. Hun sa at innbyggerne i Tana selv må forvalte utmarkshøstingen innenfor kommunegrensen, og at det er et utbredt syn at tanaværingenes innflytelse på dagens forvaltning i regi av FeFo verken samsvarer med lokale rettigheter eller med det de bidrar med av areal og inntekter. Ulf Ballo sa at en fremtidig forvaltningsordning må ha klagemuligheter, og at også reindriften må være representert. Helga Pedersen poengterte at lokal forvaltning ikke vil stenge hyttefolk og brukere fra andre steder enn Tana ute, men sa at utmarksbruken må være bærekraftig, og skje på de lokale rettighetshavernes premisser.[51]

Ulf Ballo antok at årsaken til at kommisjonen har mottatt flere krav om kollektiv eiendomsrett i øvre Tana enn i nedre Tana, er at nedre Tana har en mer sammensatt befolkning og at deler av befolkningen der kanskje ikke er så opptatt av å fremme krav. Imidlertid er de som har bodd i generasjoner i nedre Tana, «*åpenbart*» klar over at de har rettigheter i området.[52]

Hartvik Hansen viste til at flere bygder i nedre Tana, blant annet Vestertana, Smalfjord og Torhop, har hatt og har sine egne bruksområder, og at det er slik også i Polmak der folk har brukt områder på begge sider av Tanaelva. Han sa at tanaværingene har ansett bruksområdene som «*deres egne*», og derfor skal være med på «*å bestemme og forvalte*». Ifølge Hansen har folk i Polmak lenge ansett det som urettferdig at staten har anført å være eier til tross for at lokalbefolkningen brukte og «*også forvaltet områdene*». Han hadde «*en følelse av*» at alle i kommunen «*føler at det er de som er rettighetsbærerne*», og sa at folk i de ulike bygdene i Tana som har brukt sine nærområder «*har hatt en opplevelse av å ha eiendomsretten*».[53]

Hansen viste til at tanaværingene var mer eller mindre alene om bruken frem til 1960/70-tallet, og at de tilreisende brukerne som da kom, hadde fått være med lokalbefolkningen til utmarka. I nyere tid har det ifølge Hansen blitt et problem at utenbygdsboende hytteeiere har begynt å tro at de har samme rett til områdene som de lokale brukerne. Dette er de lokale brukerne ikke enige i, men selv om de anser seg som de egentlig berettigede, nekter de ikke folk fra andre bygder å bruke områdene. Etter det Hansen har erfart, er dette synet rådende både i øvre Tana og i nedre Tana.[54]

Ifølge Hansen hadde det vært en viss veksling av bruksområdene bygdene imellom, men områdene var som regel fordelt slik at hver familie brukte sine egne områder og ikke andre familiers bruksområder. Det hadde imidlertid vært et visst overlapp når det gjelder multeplukking og ferskvannsfiske. Hansen opplyste at bygdefolket i Tana skjøt elg også før staten begynte å regulere jakten. Han poengterte at elgen er blant de ressursene som lokalbefolkningen skal være med på å forvalte, blant annet ved å fastsette størrelsen på jaktkvotene.[55]

Ifølge Hansen kan tilreisende jegere skape et «*voldsomt jakttrykk*» i de områdene som ligger nær de åpne barmarkstraseene i Tana. Han viste til at dette går ut over rypebestanden og også er en ulempe for reindriften. Derfor ønsker kommunen å få være med på å regulere antall tilreisende jegere. Ulf Ballo sa at befolkningen i Tana godtar at andre finnmarkinger har rett til multeplukking og fiske med stang og håndsnøre i kommunen, men at lokalbefolkningen i Tana må ha prioritet når det er strid om ressursene. Han viste til at de lokale brukerne hadde mistet mye av sine tidligere muligheter til inntekt og selvberging, og sa at dersom de lokale ikke får et fortrinn, vil det om en generasjon kanskje ikke være lokale utmarkshøstere igjen.[56]

Hansen opplyste at mange av de tilreisende brukerne som kom til Tana på 1960- og 70-tallet, kom fra nabokommunene, men noen kom også fra andre steder. Han fortalte at bestefaren hadde hatt litt inntekt fra å frakte tilreisende utmarksbrukere inn på fjellet, og sa at Tana kommune ønsker en kontrollert utmarksbasert turisme, men ikke masseturisme. En gang hadde det ifølge Hansen kommet folk fra Vestre Jakobselv til et fiskevann ved Jeakkaš, og satt garn. Da jaget båtengværingene dem bort «*og de kom aldri tilbake og høstet på den måten*».[57]

Helga Pedersen opplyste at kommunen ikke hadde tatt stilling til om den skulle fremme et «*krav på vegne av fjordbefolkningen til fjordfiske*», men ga uttrykk for at det er bra at det kravet Bivdu har fremmet på vegne av fjordfiskerne vil bli

50 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 2 og 9.

51 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 4–5.

52 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 5–6.

53 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 6–7.

54 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 7.

55 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 7–8.

56 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 11.

57 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 12.

vurdert. Ulf Ballo sa at dersom det er noen som virkelig har sterke rettigheter i Finnmark, er det «*de som bor langs fjordområdene*».[58]

Helga Pedersen understreket at alle som har fremmet krav for kommisjonen må få prøvd sin sak, man at det vil være uheldig om kommunen blir delt i to forvaltningsmodeller. Kommunens grenser er en naturlig forvaltningsenhet, og innbyggerne i hele kommunen har utøvd en langvarig og omfattende utmarkshøsting «*som ikke tilsier at man skulle ha to forskjellige systemer*».[59]

Avslutningsvis bemerket Ulf Ballo at Tana kommune med begrepet «*eiendomsrett*» ikke sikter til privatisering, og sa det følgende om rettens innhold:[60]

> «I begrepet sånn som vi tenker eiendomsrett, så er det en kollektiv rettighet som er sterk, og som gjør at man kan ha en slags disposisjon over det området, sånn som man tidligere også har hatt. Og det betyr heller ikke at man skal avvise noen, eller nekte noen, men [det] skal gi muligheter for lokalbefolkningen til å klare seg på det stedet som de har bosatt seg på og bodd i uminnelige tider».

8.2.2.5 Supplerende bevisopptak 25. september 2023

Som følge av tekniske problemer foreligger det verken lydopptak eller transkripsjon av den første delen av forklaringen kommunens representanter ga på høringsmøtet 2. november 2021. Derfor avholdt kommisjonen 25. september 2023 et supplerende bevisopptak med deltakelse fra Helga Pedersen (f. 1973), Odd Erik Solbakk (f. 1969) og Jon Erland Balto (f. 1962).

Om bakgrunnen for kravet sa Helga Pedersen at Tana kommune hadde merket seg at Karasjok kommunes krav om kollektiv eiendomsrett for kommunens innbyggere fikk gjennomslag under kommisjonens behandling av Karasjok-feltet. Ifølge Pedersen er Tana kommunes utgangspunkt at innbyggerne i Tana har eiendomsrett, eller i alle fall veldig sterke bruksrettigheter til den lokale utmarka. Hun viste til at rettighetssituasjonen og den historiske bruken ikke er vesentlig annerledes i Tana enn i Karasjok. Øvre Tana var historisk sett underlagt samme jurisdiksjon som Karasjok, og selv om fornorskningspolitikken hadde større virkning i nedre Tana, har bruken av utmarksressursene «*vært ganske lik i alle delene av kommunen*».[61]

Odd Erik Solbakk sa at folk i Tana har lange tradisjoner med å ha gammer som de har brukt i forbindelse med utmarkshøsting. Helga Pedersen påpekte at Tana kommune oppfatter den lokale gammetradisjonen annerledes enn FeFo. Om kommunen hadde hatt forvaltningsansvaret ville den ikke utfordret tradisjonen ved å kreve punktfeste slik FeFo har gjort. Hun viste til at åpne gammer som også andre enn eieren kan bruke ved behov, har vært «*ansett som en rett man har i forbindelse med utmarksbruken*», og gjentok kommunens innvendinger fra høringsmøtene 6. november 2019 og 2. november 2021 mot FeFos krav om punktfeste. Pedersen fremholdt at punktfeste og bruk av norsk lovgivning som ikke er tilpasset lokale tradisjoner vil privatisere og individualisere en kollektiv rett, og gjøre gammetradisjonen om til en «*en norsk hyttetradisjon*».[62]

Pedersen og Solbakk fremholdt at kommisjonen kan behandle kommunens gammekrav sammen med kravet om kollektiv eiendomsrett/bruksrett. De bekreftet også at gammekravet kan anses som et krav om en rett for kommunen til å forvalte gammebruken «*uavhengig av FeFo*».[63]

Jon Erland Balto la til at da han var avdelingsdirektør i Tana kommune fra 1986 til 1993 hadde kommunen etter «*instruks … fra Statskog*» med hjemmel i plan- og bygningsloven avslått mange søknader om gjenoppbygging av nedfalte gammer. Derfor hadde mange, i alle fall i øvre Tana, mistet tilgangen til sine tradisjonelle høstingsområder. Dessuten var reindriften restriktiv til gammebygging i disse årene. Balto antok at kommunale arkiver har mer informasjon, og viste til et intervju der Per Holm Pedersen Varsi (1891–1993) forteller om gammeplassene i øvre Tana. Ifølge Balto var det ikke uvanlig at en familie hadde flere gammer, for eksempel én gamme ved de fiskevannene familien brukte, én der de drev snarefangst og én der de hadde utmarksslåtter.[64]

Han opplyste at jordsalgskontoret begynte å utstede gammeerklæringer rundt midten av 1980-tallet, eller noe før, og at før den tid «*fikk de punktfester*» til gammene. Helga Pedersen viste til at Tana kommune etter årtusenskiftet hadde vedtatt et omfattende regelverk for den lokale gammebyggingen for å «*kodifisere en praksis som kommunen skulle forholde seg til*».[65]

Ifølge Pedersen har kommunen ikke tatt stilling til krav om bruksrett eller eiendomsrett til deler av kommunens areal fra enkeltpersoner og lokale foreninger. Hun viste til at

58 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 12.
59 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 13.
60 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 14.
61 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra bevisopptak*, 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 2.
62 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 2–3.
63 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 3.
64 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 3–4.
65 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 10.

kommisjonen må avklare holdbarheten av de kravene den mottar, men antok at mange i Tana vil anse det som en fordel med mest mulig samlet forvaltning, selv om det nok kan være ulike syn på dette.[66]

Ellers presiserte Pedersen at kommunens kollektive eiendoms- og bruksrettskrav er fremmet på vegne av alle innbyggerne i Tana. Hun understreket at alle som bor i Tana kommune vil inngå i rettighetshaverkretsen. De som flytter derfra vil miste sin andel i den lokale kollektive retten, mens de som flytter til Tana vi ha andel i retten fra innflyttingsdagen.[67]

Pedersen viste videre til at tanaværingene har «*høstet alt*» og fortsatt gjør det «*i ustrakt grad*». Den utøvde bruken i form av fiske, fangst og utmarksslåtter mv., må kommisjonen utrede «*med de samme metodene*» som ved utredningen av andre krav. Hun viste til at oppfatningen i tanasamfunnet nok er at reindriftssamenes bruk er kodifisert i reindriftsloven og annet lovverk, mens den øvrige befolkningens tradisjonelle bruk ikke har fått samme rettslige anerkjennelse.[68]

Selv om det er etablert lokal forvaltning for laksefisket i Tanaelva, opplever folk i Tana ifølge Pedersen det slik at Klima- og miljøverndepartementet bestemmer, og at det ikke er reell lokal forvaltning, samtidig som tradisjonell kunnskap og bruk er tilsidesatt. Hun understreket at dersom innbyggerne i Tana får anerkjent sine rettigheter, må de få reell myndighet til å forvalte de lokale ressursene, slik at ikke det samme skjer på land som i Tanaelva. Pedersen presiserte ellers at kommunens krav ikke gjelder fisket i Tanafjorden, og viste til at kommisjonen vil vurdere retten til fiske i fjorden fordi Bivdu har fremmet krav på vegne av fiskerne i Tanafjorden.[69]

Odd Erik Solbakk sa at høstingen der han vokste opp (gamle Polmak kommune) foregikk i nærområdene, der folk hadde gammer og utmarksslåtter og høstet bær og fisk. Helga Pedersen viste til at det er lokale variasjoner, men at den grunnleggende tilnærmingen til utmarkshøstingen har vært og er lik i hele kommunen: «*Folk har satt rypesnarer, plukket multer, fisket i de nærmeste fjellvannene, og hatt en ku og tre sauer på båsen som man har høstet gress til i nærområdet*».[70]

Solbakk viste til at utmarkshøstingen fra gammelt av har stått veldig sterkt i gamle Polmak kommune, og at samisk språk fortsatt står sterkt der. Helga Pedersen sa at samisk språk også står sterkt i Vestertana der hun er fra. Nedre Tana og Austertana ble utsatt for sterkere fornorskning og et språkskifte, blant annet fordi øvrigheten holdt til på Langnes. De språklige forholdene hadde imidlertid ikke påvirket utmarkshøstingen. Både Pedersen og Solbakk ga uttrykk for at folk har utnyttet de ressursene det har vært naturlig å utnytte der de bodde.[71]

De to avviste at kommunens krav på noen måte ville gripe inn i reindriftens rettigheter. Helga Pedersen påpekte at reindriftsretten er nedfelt i lovverket, og at kommunens krav handler om å anerkjenne rettighetene til den øvrige befolkningen basert på samisk tradisjonell bruk.[72]

Tilreisendes utmarkshøsting i Tana var ifølge Jon Erland Balto svært beskjeden frem til 1970-tallet. Det skyldes dårlige veiforbindelser. Folk kom ikke fra Vadsø, Karasjok, Ifjord eller Båtsfjord for å høste av naturressursene i Tana, men det endret seg på 1970- og 80-tallet da også folk utenfra fikk disposisjon fra motorferdelselsforbudet og kunne dra til de gode fiskevannene i Tana. Helga Pedersen sa at tilreisendes utmarkshøsting i Tana var begrenset inntil nyere tid, hvis man ser bort fra engelske laksefiskere og en viss turisme. Imidlertid kunne det nok på Ifjordfjellet ha vært noe sambruk på tvers av kommunene Tana, Gamvik og Lebesby.[73]

Pedersen fremholdt at statlige reguleringer «*er kommet til veldig nylig*». Staten regulerte ikke laksefisket før etter 1945, og «*litt sånn*» har det også vært med annen tradisjonell utmarksbruk som gammebygging og snarefangst. Statlige utvisninger av landbruksjord har en lengre historie, men lokalbefolkningen hadde «*i stor grad ordnet det her selv*».[74]

På spørsmål om kommunen hadde materiale som underbygger at statens disposisjoner i nedre Tana ikke var mye mer omfattende enn i øvre Tana, svarte Pedersen benektende. Hun viste til at øvre Tana tidligere var under svensk jurisdiksjon, og til at nedre Tana frem til andre verdenskrig var tettere på øvrigheten, men hun var usikker på om dette hadde påvirket den statlige myndighetsutøvelsen i større grad i nedre Tana enn i øvre Tana.[75]

Både Helga Pedersen og Odd Erik Solbakk sa at den rådende rettsoppfatningen i Tana er at lokalbefolkningen har eiendomsretten til områdene og rett til å høste av utmarksressursene. Pedersen antok at rettsoppfatningen ikke hadde

66 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 4.
67 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 5.
68 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 5.
69 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 5–6.
70 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 6–7.
71 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 7.
72 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 8.
73 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 8.
74 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 9.
75 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 10–11.

endret seg over tid.[76] Hun viste også til at Tana kommunestyre i desember 2022 i høringsuttalelsen til forslaget om ny minerallov (NOU 2022: 8) viser til at «*det er våre områder*», og anfører at et fremtidig forhøyet urfolksvederlag for mineralvirksomhet i Tana må tilfalle kommunen og ikke Sametinget. Dette er ifølge Pedersen et uttrykk for hvordan man ser på (retten til) grunn og naturressurser i kommunen.[77]

Dersom kommunens krav helt eller delvis skulle føre frem, antydet Odd Erik Solbakk at kommunen kan opprette en «Tanaeiendom», og eventuelt søke bistand fra FeFo til «*å gjøre det praktiske*» rundt forvaltningen. Pedersen sa at det må opprettes et eget organ for å stå for forvaltningen. Hun viste at det i kommunestyrevedtaket av 16. april 2020 er uttalt:[78]

> «Tana kommune mener at en slik kollektiv rett til bruk og disponering og forvaltning vil innbyggerne i Tana på demokratisk vis kunne håndtere på en god måte og det vil få positive virkninger for hele samfunnet».

8.2.2.6 Bemerkninger til Sohpars krav

Tana kommune har ikke fremsatt spesifikke merknader til kravet fra Sohpar om at den lokale eiendomsretten i Tana tilkommer kommunens «*samiskættede*» befolkning. Helga Pedersen ga imidlertid på det supplerende bevisopptaket 25. september 2023 uttrykk for at alle som bor i Tana kommune er rettighetshavere, og at det ikke skal stilles krav om botid, jf. punkt 8.2.2.5.

8.3 Bemerkninger fra Finnmarkseiendommen, interesserepresentantene og andre

8.3.1 Finnmarkseiendommen (FeFo)

Finnmarkseiendommen (FeFo) har ikke uttalt seg om de generelle eier- og bruksrettsforholdene i Tana. Dette er et utslag av at FeFo når kommisjonen utreder et felt, ønsker å bidra til «*å belyse faktum*», men uten å tilkjennegi synspunkter «*for eller imot innkomne krav*», jf. punkt 4.5.

Imidlertid har FeFo ved brev 27. april 2024 anført en del generelle synspunkter på retten til å oppføre og ha gammer i Finnmark. I brevet viser FeFo blant annet til at det i Finnmark er en «*svært langvarig tradisjon som knytter retten til gammer i utmarka til en konkret næringsutøvelse eller en ressursutnytting som høsting av multer, fisking, slåtter osv.*», og at gammene «*har vært en aksessorisk rett for å kunne utnytte ressursene*». Ifølge FeFo har også enkelte mindre fangsthytter vært «*bygget på det samme rettslige grunnlaget*», men de fleste hyttene har, i motsetning til gammene, hatt «*en eller annen form for tillatelse.*» Dessuten poengterer FeFo at gammer ikke kan likestilles med hytter, fordi de er bygd av naturlig materiale og vil gå tilbake til naturen om de ikke vedlikeholdes, og fordi gammene har vært kollektivt eid av familier eller mindre grupper, og stått åpne «*til bruk for alle som skulle ha behov for dem*».[79]

Videre viser FeFo til at det lenge ikke var behov for sanksjonsregler fordi gammer som ikke lenger var i bruk, ville bli borte «*i løpet av en generasjon*». Imidlertid trekker FeFo frem en sak fra 1927 der lærer Hoem i Nesseby hadde oppført en liten jaktgamme og forsøkt å få tomt til gammen. Aust-Finnmark skogforvaltning uttalte at «*herr Hoem, som skulde vite bedre, allerede har tat sig til rette gjennom flere år, en uskik, som er meget utbredt her i Finnmark, og som burde straffes ved at ansøkningen ikke på noget måte innvilges, men at bebyggelsen straks fjernes*», eller i det minste ved at Hoem «*avkreves dobbelt avgift for de år, han uten tillatelse har nyttet statens jord*». Finnmark jordsalgskommisjon synes å ha begrenset seg til å si at «*man ikke bør selge sådanne små jordstykker ute i villmarken*», men heller feste dem bort. FeFo fremholder at Hoem-saken viser at staten «*var opptatt av gammebygging og behovet for tillatelser allerede på 1920-tallet*».[80]

I oversendelsen viser FeFo også til at man i dag inngår festekontrakter for gammer, og at dette «*er en aksept av at gammer bør få lov til å stå i utmarka og at lokalbefolkningen kan fortsette å bruke dem til utmarkshøsting, for å bevare det som er igjen av denne tradisjonen.*»[81]

Med henvisning til at Tana er en av det store gammekommunene i Finnmark, fremholder FeFo også at kommisjonens behandling av gammesakene der vil være avgjørende for om den tradisjonelle gammekulturen i Finnmark skal fortsette. Alternativet er at kulturen blir endret «*til en privatisert rettighet uten et reelt krav om tilknytning til høstingen i området, og med utgangspunkt i bygdas kollektive høstingsrettigheter*». To gammeutredninger fra Finnmark jordsalgskontor fra 1978 og 1991 illustrerer ifølge FeFo at gammekulturen i Finnmark har vært at gammene «*skulle være små, ikke private (ulåst) og ikke utvikle seg til hytter*». Etter å ha uttrykt uenighet med Utmarksdomstolens avgjørelser i to saker fra Karasjok der domstolen

76 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 11.
77 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 8–9.
78 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 19/460-19) s. 11–12.
79 FeFo, *Svar på forespørsel om sanskjonsregimer for «kontraktsløse byggverk»*, 27. april 2024 (jnr. 14/294-69) s. 1 og 4.
80 FeFo, Op. cit., 27. april 2024 (jnr. 14/294-69) s. 4–5.
81 FeFo, Op. cit., 27. april 2024 (jnr. 14/294-69) s. 4–5.

stadfestet kommisjonens konklusjon om at «*to familiegrupper*» eide grunnen «*under sine gammer*»,[82] skriver FeFo:[83]

> «Dersom eiendomsrett til grunnen tilkjennes gammeeierne står en uten mulighet til å regulere bruken av gammen ut over begrensningene i plan- og bygningsloven. Erfaringsvis vil byggverkene låses, utvides og moderniseres etter kort tid. For FeFo som grunneierorgan betyr det svært lite økonomisk, da festekontraktene for utmarksbygg er svært rimelige. En massiv privatisering av grunnen under gammene vil imidlertid føre til en slutt på «gammekulturen» slik en kjenner den i dag. I tillegg til dette vil den økte komforten medføre økt bruk, noe som igjen kan medføre utfordringer for reindriften og øke følelsen av privatisering av høstingsområdene. FeFo har registrert at Tana kommune ved tidligere ordfører har vært kritisk til en slik utvikling i sin kommune.
>
> Utmarksdomstolens avgjørelse i de to overnevnte sakene fra Karasjok var i tråd med Finnmarkskommisjonens vurdering av sakene. FeFo fikk ikke gehør i domstolen for at dette ville true «gammetradisjonen» i Finnmark på sikt. Det er mulig denne kulturen ikke har noen plass i det moderne samfunn, men det er viktig at kommisjonen tar tilstrekkelig hensyn til denne samiske sedvanen i sin saksbehandling.»

Ellers har FeFo ikke oversendt noe til kommisjonen på eget initiativ, men har på kommisjonens forespørsler oversendt arkivmateriale blant annet i form av festekontrakter og forpaktningskontrakter, og utvisningprotokoller for sjølaksefiske.

8.3.2 Interesserepresentantene

Interesserepresentantene har ikke hatt skriftlige merknader til spørsmålet om et mulig generelt rettighetserverv for hele eller deler av lokalbefolkningen i Tana kommune til den grunnen FeFo overtok fra Statskog SF i 2006. De har imidlertid under kommisjonens høringsmøter tilkjennegitt synspunkter og gitt informasjon som mer generelt belyser bruk og rettsoppfatninger i kommunen.

Frem til august 2022 var Nancy Porsanger Anti (f. 1978) en av to interesserepresentanter for reindriften i Tana-feltet. På det *innledende høringsmøtet 16. oktober 2018* viste hun til at folk fra Sirma i tillegg til laksefiske, blant annet hadde plukket multer, tatt ut nyttevirke og drevet innlandsfiske og snarefangst. De hadde en «*sterk eierskapsfølelse på den måten at når vi snakker om "utmarka vår" så snakker vi om at det er utenforstående som kommer og røver til seg naturressursene*». Innad i bygda var det derimot ingen som eide «*det og det*». Folk hadde hatt faste plasser der de drev utmarkshøsting, men det hadde også vært «*litt konkurranse om å komme seg til ressursene først*». Porsanger Anti fremholdt at den lokale forvaltningen var bærekraftig. De nærmeste myrene var forbeholdt for de som gikk til fots, mens de som hadde kjøretøy dro lenger unna. Hun hadde hørt av eldre folk at det alltid har «*vært et veldig sterkt selvstyre*» i Sirma, og antok at det hadde sammenheng med at bygda ikke fikk vei før på 1960-tallet.[84]

Nancy Porsanger Anti redegjorde ellers relativt bredt for reindriftens utmarksbruk i Tana, og fremholdt at det alltid hadde vært et nært forhold mellom bygdefolket og reineierne.[85]

På møtet informerte også reindriftens andre interesserepresentant, Frode Utsi (f. 1962), om den lokale reindriftsbruken. I likhet med Nancy Porsanger Anti trakk han frem at reindriftssamene alltid har hatt et godt verdde-forhold med de fastboende. Han viste spesielt til bygder i Reinbeitedistrikt Rákkonjárgas beiteområder, blant annet Austertana, Harrelv, Luftjok, Skiippagurra og Polmak, og fortalte at reindriftssamene alltid hadde kunnet bruke de gammene som de lokale gammeeierne hadde bygd i Skidalen (Savetvuopmi) og ved Skálvejávri.[86]

Viktor Trosten (f. 1954) er interesserepresentant for fastboende utmarksbrukere. Han opplyste at Badje-Deanu Siida var i ferd med å ferdigstille en rettighetsmelding til kommisjonen som ville omfatte «*store deler av Tana kommune*».[87]

Sverre Kimo Pedersen (f. 1962) og Reidar Larsen (f. 1942) som er interesserepresentanter for henholdsvis kyst- og fjordfiskere og sjølaksefiskere, ga på møtet en detaljert oversikt over den historiske utviklingen av fisket i Tanafjorden. Pedersen fortalte blant annet om økende konkurranse fra tilreisende fiskere fra 1950-tallet og fremover. Han opplyste at det i dag er rundt 40 fiskere som er registrert i fiskermanntallet i Tana og rundt 20 båter i indre Tanafjord, og sa at et særtrekk ved det lokale fisket er at mange fiskere ikke bor ved sjøen, men blant annet i Hillágurra.[88]

Reidar Larsen fortalte om kraftig nedgang i det lokale sjølaksefisket. Da han begynte som sjølaksefisker, var det rundt 100 registrerte lakseplasser innenfor Tana kommune, i tillegg

82 Den ene av de to avgjørelsene viser til (UTMA-2021-87806) gjaldt eiendomsretten til en gammetomt. Den andre avgjørelsen (UTMA-2021-87408) gjaldt eiendomsrett til en hyttetomt der det tidligere hadde stått en gamme.

83 FeFo, *Svar på forespørsel om sanskjonsregimer for «kontraktsløse byggverk»*, 27. april 2024 (jnr. 14/294-69) s. 7–8.

84 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 41–43.

85 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 36–41 og 43–44.

86 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 30–35 og 57.

87 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 6. Rettighetsmeldingen fra Badje-Deanu Siida er datert 13. mars 2019 (jnr. 18/1546-3) og er behandlet i rapportens kapittel 13.

88 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 18–21, 22–24 og 27.

til de private plassene. Nå er det bare et ti-talls aktive sjølaksefiskere igjen, og alle er rundt 70 år. Larsen sa at hovedårsaken til nedgangen er sterke begrensninger av de tillatte fisketidene.[89]

Jorunn Sottinen (f. 1960) er interesserepresentant for jordbruket. Hun fortalte at det på hennes foreldres tid var vanlig for de fleste å kombinere jordbruk og utmarksnæring, blant annet i form av laksefiske, multeplukking og rypefangst. Fjellvannsfiske var spesielt viktig fordi det kunne drives hele året. Da det ble vanlig med kjøretøy utvidet mange sitt høstingsområde, og de kunne frakte mer mat tilbake til bostedet. I hennes barndom hadde de fått høre at de «*ikke fikk lov til å gå på den og den myra, for den tilhørte den og den personen*». Det naturlige var at «*folk med dårlig helse, kanskje enker og enkemenn blant annet, fikk benyttet myrer og fiskevann nærmest bygda*». Men dersom deres etterkommere ikke lenger viste interesse for områdene, «*hadde man lov til å dra og høste der*». Ifølge Sottinen har bygdefolk enda i dag «*en viss forståelse for akkurat det*».[90]

Når det mer spesifikt gjelder kravene fra Sohpar og Tana kommune, har interesserepresentantene i liten grad tilkjennegitt konkrete synspunkter. Jorunn Sottinen spurte på *høringsmøtet 13. mars 2019* Nils Thomas Utsi om Sohpar skulle være et «*over-organ*» for de andre små siidaene innenfor Sohpars eiområde, eller om det ville være fritt frem for folk fra Tana å plukke bær i Kautokeino og motsatt. Utsi viste til at det viktigste er å etablere et «*definitivt grunneierforhold for urfolket*», og at folk nok skulle kunne komme til Kautokeino og plukke multer der, og at det ikke ville bli så lett «*å lage altfor detaljerte opplegg*» rundt dette.[91]

8.3.3 Andre kravsfremsettere og andre[92]

8.3.3.1 Leavajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere

Kommisjonen har i kapittel 11 behandlet et krav fra Leavajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere om kollektiv eiendomsrett i øvre Tana. Thoralf Henriksen (f. 1955) sa på høringsmøtet 2. november 2021 at både Tana kommune og andre kravsfremsettere må «*dokumentere hvilke krav de har og på hvilket grunnlag*» de mener å ha rettigheter «*til våre tradisjonelle områder*», og at det er opp til kommisjonen å vurdere «*hvem som har den beste dokumentasjonen.*»[93]

8.3.3.2 Sámiid meahcit (Samisk utmark)

Sámiid meahcit har krevd kollektiv eiendomsrett eller særlig bruksrett i øvre Tana, jf. kapittel 15. På høringsmøtet 7. november 2019 sa deres representant, Lemet-Jon Ivvár (f. 1946), at eiendomsretten tilhører Sohpar,[94] og at forvaltnings- og bruksretten tilhører bygdene.[95]

På høringsmøtet 2. november 2021 sa han at Sámiid meahcit oppfatter kommunens krav slik at det gjelder forvaltning, mens kravet fra Sámiid meahcit gjelder rett til utmarkshøsting. Lemet-Jon Ivvár viste til at kommunen som sådan ikke har rettigheter til utmarka, men sa at dersom «*vi når frem med rettighetskravet, så kan vi jo selvsagt forvalte områdene i fellesskap med kommunen og andre som har for eksempel bruksrettigheter.*» Sámiid meahcit hadde ikke vurdert dette, fordi deres utgangpunkt er Samerettsutvalgets forslag om bygdebruksområder.[96]

Med henvisning til at det hadde kommet inn mange rettighetsmeldinger i gamle Polmak kommune sa Lemet-Jon Ivvár at Sámiid meahcit er enige med «*sirmaværingene, båtengværingene, seidaværingene og trolig alle tanaværingene, om at eiendomsretten har sitt utspring i den utøvde utmarksbruken.*» Han antok imidlertid at de ulike bygdene neppe har ressurser nok til at de kan forvalte områdene hver for seg. Etter å ha understreket at bygdefolket – og ikke bygdelag eller fritidslag – har rettighetene, sa han at gamle Polmak kommunens befolkning bør være «*kollektive eiere og forvaltere av områdene*». Om det «*skulle være for lite ressurser*», kan rettighetshaverne «*forvalte områdene i felleskap med kommunen eller FeFo*».[97]

8.3.3.3 Polmak bygdelag

Polmak bygdelag har fremmet krav om kollektiv eiendomsrett og bruksrett på begge sider av Tanaelva ved Polmak, jf. kapittel 16. Bygdelaget oversendte i brev 3. juli 2020 sitt årsmøtevedtak 28. mai 2020 om rett til og forvaltning av grunn og naturressurser innenfor Tana kommunes grenser. Det fremgår av brevet og den vedlagte årsmøteprotokollen at bygdelaget fattet følgende enstemmige vedtak i etterkant av Tana kommunes vedtak 16. april 2020 i sak 23/2020:[98]

89 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 21–24 og 26–29.

90 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 47–48.

91 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/290/30) s. 76.

92 Punkt 8.3.3 gjengir konkrete merknader til kommunens eller Sohpars krav. Mer generelle synspunkter på og oppfatninger om rettighetsforholdene i Tana er omtalt i punkt 8.4.5.

93 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 84.

94 Lemet-Jon Ivvár (f. 1946) er ifølge Brønnøysundregistrene styremedlem i Sohpar i Enhetsregisteret. Se https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/917874581 (hentet 7. januar 2026).

95 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 19/2232-6) s. 167 og 169.

96 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 68. Se også NOU 1997: 4 s. 239–278.

97 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 70.

98 Polmak bygdelag, *Oversendelse av årsmøtevedtak og årsmøteprotokoll*, 3. juli 2020 (jnr. 19/460-6).

«• Polmak bygdelag støtter Tana kommunes krav på vegne av innbyggerne over for Finnmarkskommisjonen om retten til naturressursene innenfor sitt geografiske område, ca. 4000 kvadratkilometer, med sikte på å overta FeFo's rolle som eierorgan og forvalter av naturressursene.
• Polmak bygdelag mener det må være felles styre for hele området.
• Befolkningen i Polmak sin bruk av naturressurser og områder må kartlegges grundig.»

Bygdelaget oversendte 1. desember 2022 krav om kollektiv bruksrett og eiendomsrett for befolkningen i Polmak på begge sider av Tanaelva ved Polmak. Vedlagt var referat fra bygdelagets årsmøte 21. september 2022 der referatets tilleggssak 1 «*Vurdering av å anmode Finnmarkskommisjonen om å utrede krav om bruks- og eierrettigheter for Polmak*» lyder:[99]

«Forslagsstiller argumenterte med at Polmak må posisjonere seg i forhold til krav fra Badje Deanu Siida og Tanadalens rettighetshavere [Sámiid meahcit] der Polmaks arealer inngår. En utredning av hvilke arealer Polmak har bruks- og eierrettigheter til vil stå sterkere mot disse kravene enn merknadene som nå er sendt om at Polmak bygdelag ikke deltar i disse kravene. Forslagsstiller ... uttrykte bekymring for at Polmak ved å være med i felleskravet som kommunen har fremmet på vegne av befolkningen, kan bli overkjørt av Nedre Tana. Hvis man er i felleskravet, så kan man ende opp med å bare ha et mindre område å bidra med dersom kravene på våre områder hvor vi ikke deltar går igjennom. Om vi anmoder om utredning så kan vi uansett seinere beslutte hva vi skal gjøre med resultatet. Forslagstiller sa videre at en fordel med felleskravet er at man vil få så store inntekter at man kan ha en administrasjon som forvalter området, et slags mini-FeFo, men at man også ved et samarbeid med andre krav i Øvre Tana vil få nok inntekter til å ha en egen administrasjon. Forslagsstiller mente også at det vil være bra å få det nedskrevet hvilke områder befolkningen i Polmak har brukt og har eierrettigheter til.

Det ble av flere sagt at krav til Finnmarkskommisjonen ... krever en større behandling enn et uforberedt årsmøte kan gi og at det derfor bør innkalles til medlemsmøte hvor saken får en grundigere behandling.

Fleire uttrykte at et eget krav fra Polmak ville splitte Tana og at [Polmak bygdelag] derfor ikke skal gjøre annet enn å støtte felleskravet. Én var imot at Polmak bygdelag fremmer eget krav fordi det vil medføre at innbyggere i Tana vil måtte kjøpe fiskekort der lagene/gruppene har fått innfridd sine krav. Man vil ikke se Tana oppstykket. Én gav utrykk for at motsetningen mellom øvre og nedre Tana ikke eksisterer. Det ble også sagt at hvis Polmak bygdelag ønsket å stå utenfor et fellesskap, så ville det ikke fremstille bygdelaget på en positiv måte. Én gav uttrykk for at det er bra slik det er nå med FeFo som forvalter.»

Polmak bygdelag behandlet spørsmålet om bygdelaget skal anmode om at kommisjonen utreder bruks- og eierrettigheter for befolkningen i Polmak på medlemsmøtet 10. november 2022. Medlemsmøtet vedtok å be kommisjonen om å «*utrede bruks- og eierrettigheter for Polmaks befolkning*», og å avholde et nytt medlemsmøte for å kartfeste kravsområdet. Dette møtet ble avholdt 24. november 2022. Ifølge referatet fra det sistnevnte møtet er bygdelagets syn at befolkningen i Polmak har vært så godt som alene om å bruke deler av kravsområdet.[100]

På *høringsmøtet 16. mars 2023* viste Erlend Eide (f. 1967) til at Polmak bygdelag i 2020 vedtok å støtte Tana kommunes krav om kollektive rettigheter for kommunens innbyggere. Han sa at bakgrunnen for bygdelagets krav er et ønske om å ta vare på «*de rettighetene vi har*» og posisjonere seg vis á vis andre kravsfremsettere som har krevd områder i Polmak, og nevnte spesielt Badje-Deanu Siida (kapittel 13) og Sámiid meahcit (kapittel 15). Eide fremholdt at «*det ikke skal være sånn at folk i Tana blir utestengt fra områder i Tana*», men at Polmak bygdelag ønsker å sikre at Polmak-befolkningen har tilgang til de områdene som tradisjonelt har tilhørt bygda. Også folk som har slekt i Polmak eller som har vokst opp der, «*skal kunne bruke områdene i fremtiden*». Han sa at Polmak bygdelag fortsatt støtter Tana kommunes krav, og ønsker et samarbeid med kommunen dersom den får medhold i sitt krav.[101]

8.3.3.4 Austertana bygdelag

Kravet fra Austertana bygdelag gjelder kollektiv bruksrett til et område øst for Leirpollen, jf. kapittel 20. Bygdelagets representant, Ester Utsi (f. 1950), sa på høringsmøtet 2. november 2021 at hun regner med at Tana kommune, når den har fremmet et krav som gjelder hele kommunen, vil rådføre seg med bygdene slik at folk får «*være med på å bestemme over sin egen utvikling*». Bygdelaget vil ikke utestenge noen, men ønsker å ha «*medbestemmelse på lik linje med andre*». Hun stilte seg noe tvilende til om det «*lå i den samiske tenkningen at man skulle ... eie*».[102]

99 Polmak bygdelag, *Rettighetsmelding, vedlegg 1 årsmøtprotokoll*, 1. desember 2022 (jnr. 22/2159-1).

100 Polmak bygdelag, *Rettighetsmelding, vedlegg 2 referat fra medlemsmøte 10. november) og vedlegg 3, referat fra medlemsmøte 24. november*, 1. desember 2022 (jnr. 22/2159-1).

101 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15. og 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 111–112.

102 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 102.

Else Utsi (f. 1953) ga uttrykk for at Austertana bygdelag er enige med de generelle retningslinjene for gammebygging som kommunen har vedtatt og oversendt til kommisjonen.[103]

8.3.3.5 Beboere og grunneiere i Lávvonjárga

Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen har fremmet et krav om kollektiv bruksrett i området fra Lávvonjárga og nordøstover til grensen mot Berlevåg kommune for de som bor i eller har eiendommer i dette området, jf. kapittel 22. Svein Henriksen (f. 1958) sa på høringsmøtet 15. mars 2023 at han rent generelt ikke hadde mye tro på «*at kommunen skal eie*», og viste til at den kommunalt eide Høyholmstua på Høyholmen hadde falt ned.[104]

8.3.3.6 Jan Atle Samuelsen

Jan Atle Samuelsen (f. 1940) har krevd rett til en gammeplass i Polmak, jf. kapittel 47. I intervju 21. april 2023 sa han at han var «*helt enig i*» kravet fra Tana kommune om kollektive rettigheter på vegne av kommunens befolkning. Han trodde det ville skape «*mer splid*» om hver bygd skulle ha sine egne områder, og var også skeptisk til lokale fortrinnsrettigheter innad i kommunen.[105]

8.3.3.7 Etterkommerne av Nanna og John Johnsen

Wivian Johnsen (f. 1954) har på vegne av etterkommerne av Nanna og John Johnsen fremmet krav om bruksrett i Austertana-området (kapittel 56). På høringsmøtet 15. mars 2023 betegnet hennes ektemann Øystein Hauge (f. 1955) kommunens krav om eiendomsrett som «*veldig merkelig*», og viste til at Tana kommune i 1963 var halvparten av det den er i dag. Han fant det vanskelig å forstå hvorfor for eksempel folk fra Levajok skulle ha andel i en eiendomsrett i Austertana, og stilte seg tvilende til om kommunen ville kunne forvalte områdene på en langsiktig og fornuftig måte.[106]

8.3.3.8 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har krevd anerkjent alminnelig reindriftsrett i deler av Tana kommune, jf. kapittel 9. I brev 18. juni 2023 anfører distriktet at alle krav, inkludert kravene fra Sohpar og Tana kommune, om «*kollektiv eiendomsrett, ferdselsrett og vetorett m.m.*» innenfor distriktets vinterbeiteområder kan innsnevre distriktets beitearealer om de skulle føre frem.[107]

8.3.3.9 Geir Wulff

Geir Wulff (f. 1956) oversendte 19. november 2022 kopi av amtsskjøte tinglyst i panteboka 17. juli 1843, avskrift av panteboka, og kopi av skjøte tinglyst i panteboka 1. november 1871. Wulff opplyser at dokumentene gjelder eiendommen gnr. 22, bnr. 2 «Bordelv» (Loavdajok) i Vesterbukt i Vestertana og viser til at skjøtet tinglyst 1. november 1871 omfatter angjeldende jordplass med tilhørende «*udslaater*». Han påpeker også at amtsskjøtet tinglyst 17. juli 1843 viser at plassen er skjøtet «*som Eiendom og med Ret til Slaatte i Forening med de øvrige Beboere i Vesterthanen i den Udmark, der endnu ikke af Nogen er optagen til Rydning og Dyrkning, i hvilken Rettighet dog bortfalder saasnart Udviisning i samme Udmark maate skee til Nybyggeres nedsættelse*».

Wulff fremholder videre at rettigheten er tinglyst på rettighetshavereiendommen, gnr. 22, bnr. 2, men ikke på den tjenende matrikkelenheten, fordi denne grunnen var umatrikulert frem til 1985 og derfor ikke er registrert i panteregisteret (datidens grunnbok). Videre skriver han:[108]

> «Bestemmelsen i amtsskjøtet dokumenter at utmarka, herunder retten til utmarksslåtte, opprinnelig og i alle fall i 1843 ble forvalta av lokalbefolkninga i Vestertana i fellesskap, og ikke av staten. Jeg antar at dette har betydelig bevisbyrde i forhold til tanafolkets fremsatte krav om eiendomsrett til egen utmark som etter min mening er høyst berettiga.»

8.4 Kommisjonens vurderinger – eiendomskravene

8.4.1 Utgangspunkt

8.4.1.1 Aktuelle evervsgrunnlag

Sakens hovedspørsmål er om befolkningen i Tana kommune har kollektiv eiendomsrett eller særlig bruksrett ut over det som følger av finnmarksloven, til den grunnen i kommunen som FeFo overtok fra Statskog SF ved finnmarkslovens ikraftreden. Det dreier seg om et areal på vel 3840 km², eller snaut 95 % av kommunens areal. Dette arealet er inndelt i 40 gårds- og bruksnumre (gnr. 1, bnr. 1 til og med gnr. 40, bnr. 1), og

103 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 100–101.

104 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. og 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 9.

105 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Jan Atle Samuelsen*, 21. april 2023 (jnr. 22/2092-10) s. 15–16.

106 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. og 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 23.

107 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023 s. 1, sammenholdt med vedlegg «oversikt over rettighetsmeldinger» (jnr. 14/1434-28).

108 Geir Wulff, *Felt 7 – Tana/Tanafjorden – utmarksrett i Vestertana*, 19. november 2022 (jnr. 19/460-9).

kan for enkelthets skyld betegnes som «*FeFo-grunnen*» i Tana kommune. Et bekreftende svar vil foranledige en drøftelse av rettens geografiske utstrekning og innhold, og av hvem som inngår i den rettighetshaverkretsen som i dag er subjekt for rettighetene.

Kommisjonen har mottatt to rettighetsmeldinger som omfatter hele det nevnte arealet. Gjennomgangen i punkt 8.2.1 og 8.2.2 viser at meldingene er relativt sammenfallende når det gjelder det faktiske og rettslige grunnlaget for de påberopte rettighetene, men at de angir ulike rettighetshaverkretser. Sohpar har anført at kretsen omfatter alle samiskættede i kommunen. Rettighetsmeldingen fra Tana kommune er fremmet på vegne av alle kommunens innbyggere.

Et eventuelt kollektivt rettighetserverv for hele eller deler av befolkningen i Tana vil bero på om bruk og rettsoppfatninger i historisk tid og frem mot vår tid har hatt et rettsstiftende omfang og innhold, holdt opp mot andre gruppers bruk og statens disposisjoner. Disse spørsmålene kan vurderes uavhengig av hvem som i dag måtte inngå i kretsen av rettighetshavere. Kommisjonen vil derfor i det følgende for en stor del parallellføre sin vurdering av de to kravene når det gjelder lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger, andres bruk og statens disposisjoner.

I tillegg til spørsmålet om eiendomsrett eller særlig bruksrett til FeFo-grunnen, reiser kommunens melding spørsmål om det med grunnlag i lokal eller samisk sedvanerett eller liknende rettsgrunnlag, er etablert en kollektiv rett for kommunens innbyggere til å ha (beholde eksisterende og oppføre nye) gammer i sine høstingsområder. Dette er behandlet i punkt 8.5. Kommisjonen har i punkt 8.6 vurdert om det på generelt grunnlag er etablert en tinglig ferdselsrett i utmark som går ut over rammene i friluftsloven § 2, og som grunneieren ikke kan motsette seg at blir utøvd.

Når det gjelder *ervervsgrunnlag*, åpner hevdsloven § 8 annet ledd for at også en større personkrets kan erverve rettigheter ved *hevd*. Den alminnelige oppfatningen i juridisk teori er imidlertid at bestemmelsen bare hjemler hevd av bruksrett og ikke hevd av eiendomsrett.[109] Rettighetsmeldingene fra Sohpar og Tana kommune er ikke begrenset til bruksrett, men omfatter også eiendomsrett. Derfor er hevdsreglene ikke et aktuelt grunnlag for et mulig eiendomserverv.

Derimot åpner *alders tids bruk* også for erverv av kollektiv eiendomsrett.[110] Det kreves lengre brukstid enn ved hevd, men vilkårene om brukens innhold og omfang er mindre strenge enn etter hevdsreglene. Vilkårene er også mer fleksible, og gir større rom for en helhetlig vurdering. Likevel er det ikke gitt at alders tids bruk alltid vil være en helt treffende karakteristikk av ervervsgrunnlaget. Begrepet «*alders tids bruk*» har vært forbundet med en viss uklarhet,[111] og kan antyde at rettighetene opprinnelig lå til andre enn de som senere har utøvd rettsstiftende bruk. Alders tids bruk forutsetter i sin tradisjonelle anvendelse at det må ha foregått bruk i strid med de underliggende rettighetsforholdene, og i et omfang som har gitt den egentlig berettigede en oppfordring til å gripe inn.[112] Er vilkårene oppfylt, vil det ha skjedd et *ekstinktivt* erverv som gjør at rettighetene ikke lenger tilkommer den opprinnelige rettighetshaveren, men brukeren.

Dersom rettighetene ikke lå til noen andre da den rettsstiftende bruken startet, er ikke rettighetservervet ekstinktivt, men *originært* (opprinnelig). Det kan i slike tilfeller være treffende å betegne ervervsgrunnlaget som *tingsrettslig okkupasjon* eller en form for *lokal sedvanerett*. Innholdet av den opprinnelige rettsdannelsen kan på samme måte som innholdet i ekstinktive rettsdannelser ha blitt påvirket av og blitt endret som følge av samfunnsutviklingen. En gjennomgang av innholdet i de ulike ervervsgrunnlagene, er gitt i rapportens punkt 6.3.2 til 6.3.6.

Som det fremgår av punkt 4.1, jf. også punkt 8.4.2, er lokalbefolkningens utmarkshøsting i Tana betydelig eldre enn den norske statsrettslige jurisdiksjonen over området. Dette gjelder både i øvre Tana som før 1751 var underlagt svensk jurisdiksjon, og i nedre Tana der den dansk-norske enejurisdiksjonen skriver seg tilbake til 1613 da Sverige ved freden i Knærød frafalt sitt krav på kystområdene i Finnmark. Et spørsmål er derfor om det forelå en rettsdannelse for stedets befolkning da de ulike delene av dagens Tana kommune ble en del av Norge. Er det tilfellet, er spørsmålet om – og i tilfellet i hvilken grad – den opprinnelige rettsdannelsen har blitt endret som følge av bruk utøvd av lokalbefolkningen og andre, og av statens disposisjoner.

Uavhengig av om ervervsgrunnlaget betegnes som alders tids bruk, sedvanerett eller okkupasjon, vil imidlertid det avgjørende for innholdet av de rettighetene som eksisterer i dag, være utøvd bruk og foreliggende rettsoppfatninger, sammenholdt med statens disposisjoner. Ved denne vurderingen vil også de folkerettslige kildene som er omtalt i punkt 6.6 ha betydning.

8.4.1.2 Kollektive rettighetserverv, begrepet «bygdelagsrett» og befolkningsutviklingen i Tana

Saken gjelder erverv av en *kollektiv rett*. Rettighetshaveren i slike tilfeller er *den gruppen som har utøvd bruken*. Har en gruppe ervervet en kollektiv rett, vil retten i dag ligge til

109 Se for eksempel Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 361.

110 Se Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen).

111 Sjur Brækhus og Axel Hærem omtaler i *Norsk Tingsrett*, 1964 (s. 604) alders tids bruk som «*et rettsinstitutt som unektelig har mer av alderens patina enn av avklarethet*».

112 Se for eksempel Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 17, 71 og 156 og Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 9. utg. (2022) s. 399–400.

gruppens rettsetterfølgere. Dette vil normalt være de som bor der rettigheten er ervervet, med mulig tillegg av folk som bor andre steder og hvor befolkningen derfra tradisjonelt har deltatt og deltar i bruken av området.[113] Enkeltpersoner har del i den kollektive retten så lenge de inngår i den gruppen retten tilkommer. De som flytter fra rettighetsområdet, vil miste andelen i den kollektive retten, mens de som flytter dit, får del i retten når de bosetter seg der.

En bygdelagsrett er et eksempel på en kollektiv rett. Retten har sitt grunnlag i bygdefolkets langvarige bruk. Utgangspunktet for avgrensningen av rettighetshaverkrets og rettighetsområde er bygdenes bruk fra gammelt av.[114] Avgrensningen kan imidlertid i likhet med rettens innhold, endres over tid. Både bosettingsmønster og næringsstruktur kan ha endret seg slik at bygdelaget må «*fastlegges på ny*». Noen ganger kan «*det meste av en kommune bli omfattet*.»[115]

Tana har hatt og har spredt bosetting, og særlig blant reindriftsbefolkningen som ikke hadde faste bosteder, kan det ha vært en viss underregistrering. Det kan også gjelde de som ikke drev reindrift. Frem til ut på 1800-tallet og til dels lenger, hadde også mange av disse sesongflyttinger.[116]

De eldre folketellingene og andre kilder som skattelister og liknende, gir ikke systematiserte opplysninger på grunnkretsnivå. Tanas eldre befolkningshistorikk lar seg derfor ikke gjenspeile i dagens kommunegrenser. I en utredning for kommisjonen har professor Hilde L. Sommerseth på grunnlag av datidens skattelister beregnet folketallet i den delen av siidaene Deanu siida, Ohcejoga siida og Deanodat siida som dekket områder i dagens Tana kommune til 83 i 1560. Frem til rundt 1680 lå folketallet på begge sider av 100-tallet, med 49 i 1645 som lavest og 230 i 1639 som høyest. Fra 1682 og frem til 1769 var det stort sett en jevn økning fra 199 i 1682 til 280 i 1769.[117]

Som nevnt i punkt 3.2.2, tyder tallene fra folketellingen for 1801 på at det da var 324 personer i det området som utgjør dagens Tana kommune, fordelt på 110 fastboende i nedre Tana, og 60 fastboende og 154 personer tilhørende reindriftssamefamilier i øvre Tana (Polmak tinglag), men slik at sistnevnte tall også kan ha omfatter enkelte reindriftssamer som sognet til områder i dagens Nesseby kommune. Tallet er en del lavere enn det tallet Statistisk Sentralbyrå har oppgitt i en tabell fra 2011 der folketallet i 1801 i det området som i dag utgjør Tana kommune, er estimert til 386,[118] men totaltallet er sammenfallende med Hilde L. Sommerseths beregninger. Hun har beregnet folketallet i 1801 i Deanu siida, Ohcejoga siida og Deanodat siida til 324, fordelt på åtte i Deanu siida, 97 i Ohcejoga siida og 219 i Deanodat siida. Hun antar at tellingstidspunktet (februar 1801) gir en viss underregistrering i Ohcejoga siida fordi en del av de som hørte til her, hadde vinterbosted på finsk side av grensen.[119]

Ved folketellingen i 1900 var 1526 personer bosatt i de åtte grunnkretsene i nedre Tana; 312 i Austertana; 175 i Birkestrand/Harrelv; 151 i Østre Seida; 172 i Holmfjell/Vestre Seida; 68 i Boftsa/Rustefjelbma; 297 i Bonakas/Langnes; 123 i Smalfjorden; og 228 i Torhop/Vestertana. De 453 som var bosatt i øvre Tana var fordelt på fem grunnkretser; 36 i Skiippagurra; 95 i Alleknjarg/ Polmak; 107 i Horma/Vestre Skiippagurra; 60 i Båteng/Laksjok; og 155 i Sirma/Levajok.[120]

Folketellingen for 1980 viser at folketallet i øvre Tana økte fra 453 i 1900 til 1583 i 1980, og i nedre Tana fra 1526 til 1735. Økningen i øvre Tana kan delvis forklares med at kommunesenteret ved Tanabru ble etablert på 1960-tallet innenfor grensene til gamle Polmak kommune. Tanabru var ikke egen grunnkrets i 1900, men hadde et folketall på 513 i 1980. Folketallet økte også i de øvrige grunnkretsene i øvre Tana, fra 36 til 184 i Skiippagurra; fra 95 til 271 i Alleknjarg/Polmak; fra 107 til 172 i Horma/Vestre Skiippagurra; fra 60 til 172 i Båteng/Laksjok; og fra 155 til 227 i Sirma/Levajok. I nedre Tana var det en klar økning i de tre grunnkretsene nærmest Tanabru; fra 151 til 295 i Østre Seida; fra 172 til 296 i Vestre Seida/

Holmfjell; og fra 68 til 163 i Boftsa/Rustefjelbma. I de øvrige grunnkretsene i nedre Tana var det en økning fra 297 til 310 i Bonakas/Langnes; og nedgang fra 312 til 309 i Austertana; fra 175 til 153 i Birkestrand/Harrelv; fra 123 til 92 i Smalfjorden; og fra 228 til 117 i Torhop/Vestertana.[121]

Folke- og boligtellingen for 2001 opplyser at nedre Tana da hadde 1440 innbyggere. Dette er en nedgang på 295 fra

113 For eksempel anla Alta herredsrett en slik synsvinkel i dom 17. april 1996 (sak 95-00296 A). Se Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 69–70.

114 Regelen er blant annet uttrykt i fjellova § 2. Se ellers Kjell Meinich Olsen, *Norsk Almenningsret*, 1928 s. 136.

115 Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 96, jf. s. 16.

116 NIKU Oppdragsraport 39/2017 s. 67–69 med henvisning til blant annet Baltazar M. Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 63 flg., Amund Helland, *Norges land og folk. Finmarkens amt III*, 1906 s. 389 og 443 Sonja Westrheim, *Seterdrift i Finnmark*, 1978 s. 53–55 og 86.

117 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Tana, 1560 til 1801*, 13. desember 2024 (jnr. 14/294-74) s. 9. Se også Tabell (vedlegg 1) s. 1–3.

118 Statistisk Sentralbyrå (SSB), *Folkemengde ved folketellingene i 1801, 1910 og 2011, etter fylke og kommune*, 2025 Deatnu – Tana (https://www.ssb.no/a/kortnavn/fobhoved/tab-2012-06-21-01.html).

119 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Tana, 1560 til 1801*, 13. desember 2024 (jnr. 14/294-74) s. 4 og Tabell (vedlegg 1) s. 3.

120 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 45. De krets-/stedsnavnene som er angitt her og i påfølgende avsnitt, er de som er brukt av NIKU med henvisning til Arild Gjerde, *Tanas befolkning år 1900*, 1984 s. 39, og Statistisk Sentralbyrå, *Folke- og boligtelling 1980, 2025 Tana*, 1980 s. 35.

121 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 45, sammenholdt med Statistisk sentralbyrå, *Folke- og boligtelling 1980, 2025 Tana*, 1980 s. 31 (tabell 22).

1735 i 1980. Fordelingen mellom grunnkretsene var 264 i Austertana; 99 i Birkestrand/Harrelv; 347 i Østre Seida; 293 i Vestre Seida/Holmfjell; 164 i Boftsa/Rustefjelbma; 176 i Bonakas/Langnes; 39 i Smalfjorden; og 58 i Torhop/Vestertana. Folketallet økte fra 295 i 1980 til 347 i Østre Seida som grenser til Tanabru, og var nesten uendret i Boftsa/Rustefjelbma (163 til 164) og Vestre Seida/Holmfjell (296 til 293). I de øvrige grunnkretsene var det nedgang fra 309 til 264 i Austertana; fra 153 til 99 i Birkestrand/Harrelv; fra 310 til 176 i Bonakas/Langnes; fra 92 til 39 i Smalfjorden; og fra 117 til 58 i Torhop/Vestertana.[122]

I øvre Tana økte folketallet fra 1583 i 1980 til 1605 i 2001. Sammenliknet med 1980 var det økning i Tanabru (513 til 615), Skiippagurra (184 til 272) og Horma/Vestre Skiippagurra (216 til 233), og nedgang i Alleknjarg/Polmak (271 til 158), Båteng/Laksjok (172 til 147) og Sirma/ Levajok (227 til 180). Det var dermed en viss økning av befolkningskonsentrasjonen ved og nær Tanabru fra 1980 til 2001. Ifølge Statistisk sentralbyrå bodde 580 av kommunens 3045 innbyggere, eller snaut 20 % i tettbygde strøk, og 2453 (80,5 %) i spredtbygde strøk i 2001. Denne tendensen har fortsatt i perioden frem til 1. kvartal 2026, da kommunen hadde 2805 innbyggere. Per juni 2025 var ifølge SSB 27 % av innbyggerne i Tana bosatt i tettbygde strøk, og 73 % i spredtbygde strøk.[123]

Til sammenlikning bodde 66,9 % (1912 av 2859) av innbyggerne i Karasjok i 2001 i «*tettbygde strøk*». I juni 2025 hadde andelen økt til 70 % (1769 av 2527).[124]

Det er etter dette ikke gitt at «*bygdelagsrett*» er en treffende betegnelse på en mulig kollektiv rettsdannelse for hele Tanas befolkning. Dette er likevel ikke til hinder for at det kan foreligge kollektive rettsdannelser der hele kommunens befolkning inngår.

En annen sak er at mindre kollektive enheter kan ha eierrettigheter eller ulike typer særrettigheter til avgrensede deler av Tana kommune. Både i øvre og nedre Tana finnes det bygder som har hatt permanent bosetting i lang tid, og der det kan være etablert bygdelagsrettigheter som fortsatt er i behold. Dette kommer kommisjonen tilbake til ved vurderingen av de kollektive rettighetsmeldingene for mer avgrensede deler av Tana-feltet, jf. kapittel 11 flg.

122 Statististisk sentralbyrå (SSB), *Folke- og boligtelling 2001, Deatnu – Tana*, s. 26 (kart) og s. 52 (tabell 28).

123 SSB, Op. cit. 2001, s. 26 (kart) og s. 52 (tabell 28) og *Folke- og boligtelling 2001, Kárášjohka – Karasjok*, s. 51 (tabell 28), og https://www.ssb.no/kommunefakta/deatnu-tana og https://www.ssb.no/statbank/table/04861/

124 Statististisk sentralbyrå, *Folke- og boligtelling 2001, Kárášjohka – Karasjok*, s. 51 (tabell 28), og https://www.ssb.no/kommunefakta/karasjohka-karasjok og https://www.ssb.no/statbank/table/04861/.

8.4.1.3 Metodisk tilnærming

En mulig tilnærming ved avklaringen av hvem som eier eller har rettigheter til et utmarksareal, er å undersøke om de opprinnelige rettighetsforholdene har blitt «*eliminert som følge av den senere rettsutvikling.*»[125] Et alternativ er å ta utgangspunkt i dagens antatte rettssituasjon og undersøke om forhold tilbake i tid gjør at dagens situasjon ikke kan anses som gjeldende rett.[126]

Høyesterett vurderte i Selbu-saken og Svartskog-saken rettsoppfatninger og bruk i tidligere tider og frem mot vår tid, men uten å gå bredt inn på de opprinnelige rettighetsforholdene.[127]

I Nesseby-saken formulerte Utmarksdomstolen for Finnmark sakens hovedspørsmål som et spørsmål «*om staten … har brutt ned bygdefolkets rettsoppfatninger og opprinnelige, sedvanebaserte styringsrett over utmarksressursene, og om dette i så fall må aksepteres som et forhold som har festnet seg*». En samlet Høyesterett betegnet utmarksdomstolens spørsmålsstilling som «*ikke fullt ut treffende, verken rettslig eller ut fra de faktiske forholdene i saken*».[128]

Høyesteretts synspunkt later til å være et utslag av at retten anser sakens hovedspørsmål som et spørsmål om hva som er «*innholdet i de bruksrettighetene som lokalbefolkningen har ervervet ved alders tids bruk.*»[129] Denne problemformuleringen har sin bakgrunn i at sakens private part aksepterte at staten var grunneier i tvisteområdet da den lokale rettsstiftende bruken startet. Hovedspørsmålet var derfor ikke om statens disposisjoner hadde *brutt ned* lokalbefolkningens opprinnelige styringsrett, men om lokalbefolkningen ved bruk i alders tid hadde *ervervet* en slik rett. Det som ikke er «*fullt ut treffende*» med utmarksdomstolens tilnærming, er derfor ikke at domstolen tok utgangspunkt i de opprinnelige rettighetsforholdene, men at den ikke formulerte en helt treffende rettslig problemstilling. I sin konkrete vurdering av rettighetsforholdene i Nesseby-sakens tvisteområde, tok Høyesterett utgangspunkt i situasjonen fra 1500-tallet og fremover.[130]

I Karasjok-saken slår Høyesteretts førstvoterende, som var talsmann for flertallet, fast at han ved avgjørelsen av saken «*må gå historisk til verks*», og at lokalbefolkningens eiendomsrett må avgjøres «*etter en kronologisk gjennomgang av*

125 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999, s. 42 og 44–45.

126 Flertallet i Samerettsutvalgets rettsgruppe anvendte til dels en slik metode, jf. NOU 1993: 34 s. 19 og 230.

127 Rt. 2001 s. 769 på s. 791 flg. og Rt. 2001 s. 1229 på s. 1241 flg. I Rt. 1963 s. 1263 (Vinstra) tok ikke Høyesterett stilling til de opprinnelige rettighetsforholdene, men anså det som et festnet forhold at statsalmenningene var eid av staten. Flertallet i rettsgruppen gjorde det samme når det gjelder indre Finnmark, jf. NOU 1993: 34 s. 262 og 265.

128 HR-2018-456-P avsnitt 146.

129 HR-2018-456-P avsnitt 121.

130 HR-2018-456-P avsnitt 126 flg.

rettsforholdene, bruken, disposisjonene og oppfatningene.»[131] Flertallet og mindretallet har et noe ulikt syn på hvilken karakteristikk som gir en mest dekkende beskrivelse av hvilke rettigheter lokalbefolkningen hadde da området ble norsk territorium i 1751, men begge fraksjonene gir i sine respektive konkrete vurderinger en bred redegjørelse for rettsutviklingen fra perioden før grensefastsettelsen i 1751 og fremover.[132]

Innholdet i lokalbefolkningens rettigheter til den grunnen som FeFo har overtatt fra Statskog, vil også i Tana bero på hvordan lokal bruk og lokale rettsoppfatninger har utviklet seg, og på statens disposisjoner og andres bruk. Etter kommisjonens syn er det derfor nærliggende også i Tana å ta utgangspunkt i den opprinnelige situasjonen så langt den kan avklares.

Kystområdene i Finnmark med fjordene og det nærmeste opplandet ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1613, mens øvre Tana ikke kom under dansk-norsk enejurisdiksjon før i 1751. På disse tidspunktene hadde den lokale befolkningen som riktignok var relativt beskjeden, lenge vært så godt som enerådende i sine respektive bruksområder. Se foran i punkt 4.1.1 til 4.1.3.

Sentrale spørsmål blir etter dette hvilke rettigheter som var etablert i nedre Tana i 1613, og hvilke rettigheter som var etablert i øvre Tana i 1751, og om det i 1751 var en kvalitativ forskjell mellom rettighetene i nedre og øvre Tana. Videre er det spørsmål om det etter 1751 har skjedd noe som har endret rettighetene når det gjelder rettslig karakteristikk, innhold og rettighetshaverkrets.

Kommisjonen drøfter i punkt 8.4.2 hvilken rettslig karakteristikk som best betegner rettighetssituasjonen i 1751, og går i punkt 8.4.3 nærmere inn på mulige rettsendrende eller rettsutslettende omstendigheter etter 1751. Punkt 8.4.4 beskriver befolkningens bruk fra 1751 og frem mot vår tid. Temaet i punkt 8.4.5 er lokale rettsoppfatninger. Punkt 8.4.6 omhandler andre gruppers bruk, og 8.4.7 betydningen av statens disposisjoner. Punkt 8.4.8 tar opp rettighetsforholdene i den delen av Tana kommune der ingen enkeltpersoner eller grupper har opparbeidet eiendomsrett eller særlige bruksrettigheter. Tana kommunes gammekrav er drøftet i punkt 8.5. I punkt 8.6 gir kommisjonen en generell vurdering av Tanabefolkningens rett til ferdsel i utmark. Kommisjonens konklusjoner er oppsummert i punkt 8.7.

131 HR-2024-982-S avsnitt 77.

132 HR-2024-982-S avsnitt 115–179 (flertallet) og avsnitt 280–297 (mindretallet). Mindretallets redegjørelse er kortere, blant annet fordi annenvoterende fant det unødvendig å gå inn på statens disposisjoner på 1900-tallet, jf. avsnitt 217.

8.4.2 Den antatte rettighetssituasjonen da Tana ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751

8.4.2.1 Befolkningsutvikling og bruk frem til midten av 1700-tallet – nedre Tana

Som fremholdt i punkt 4.1.1, later de ytre kystområdene i Finnmark til å ha blitt underlagt norsk jurisdiksjon i løpet av 1300-tallet. Sverige frafalt imidlertid først ved freden i Knærød i 1613 sitt krav på Finnmarks kystområder med fjordene og det nærmeste opplandet, jf. punkt 4.1.2.1. Disse områdene, som også omfatter nedre Tana, ble derfor først da underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon.

Fisket i havet var den viktigste næringsveien blant befolkningen i Finnmarks kystområder både før freden i Knærød, og i de påfølgende århundrene. Erkebiskop i Nidaros, Erik Walkendorf, gir følgende omtale av fiskets betydning for bosettingen ved Finnmarkskysten i en beretning til pave Leo X i Roma, fra en reise Walkendorf trolig gjennomførte i 1512:[133]

> «Landet vilde ikke være beboeligt for kristne Mennesker, hvis ikke Fiskefangsten, som der er meget rigelig, lokkede Folk til at slaa sig ned der, thi denne Art Fisk, som sædvanligt kaldes [Stokfisk], er saa værdifuld, at den for sin Godheds Skyld udføres til næsten alle fremmede kristne Folk».

Som også nevnt i punkt 4.1.2.1, omtalte den danske historikeren og filologen Stephan Hansen Stephanius i 1629 rettsforholdene i den delen av Finnmark som da var underlagt dansk-norsk jurisdiksjon. Stephanius bygger på kilder som trolig skriver seg fra slutten av 1500-tallet. Han opplyser at et særtrekk ved regionen var at den ikke var inndelt i eiendommer, og at den som tok i bruk et område ikke ble eier av området, men fikk rett til avkastingen. Stephanius omtaler også samenes sesongflyttinger. Han forteller at de «*drar til havet for å fiske*» og skifter oppholdssted når det blir for lite ved i nærheten, og at de drar tilbake til innlandet «*når sommerfisket er slutt*». Denne beskrivelsen er trolig også dekkende for forholdene i nedre Tana og den indre delen av Tanafjorden, der det som nevnt i punkt 3.2.1, ikke var norsk bosetting på 1600-tallet.

Svenske og dansk-norske skattelister fra 1500-tallet og fremover, er visstnok de første skriftlige kildene som belyser befolkningsutviklingen i den delen av Tanafjorden som i dag ligger i Tana kommune. Disse områdene lå i denne perioden innenfor grensene for datidens Deanodat siida (se figur 8.4.1).

133 Erik Walkendorf, *En kort og summarisk Beskrivelse over … Finmarken, det yderste Landskab i Kristenheden mot Nord*, avsnitt 2. Oversatt fra latin ved K. H. Karlsson og Gustav Storm. https://heimskringla.no/wiki/Finmarkens_Beskrivelse

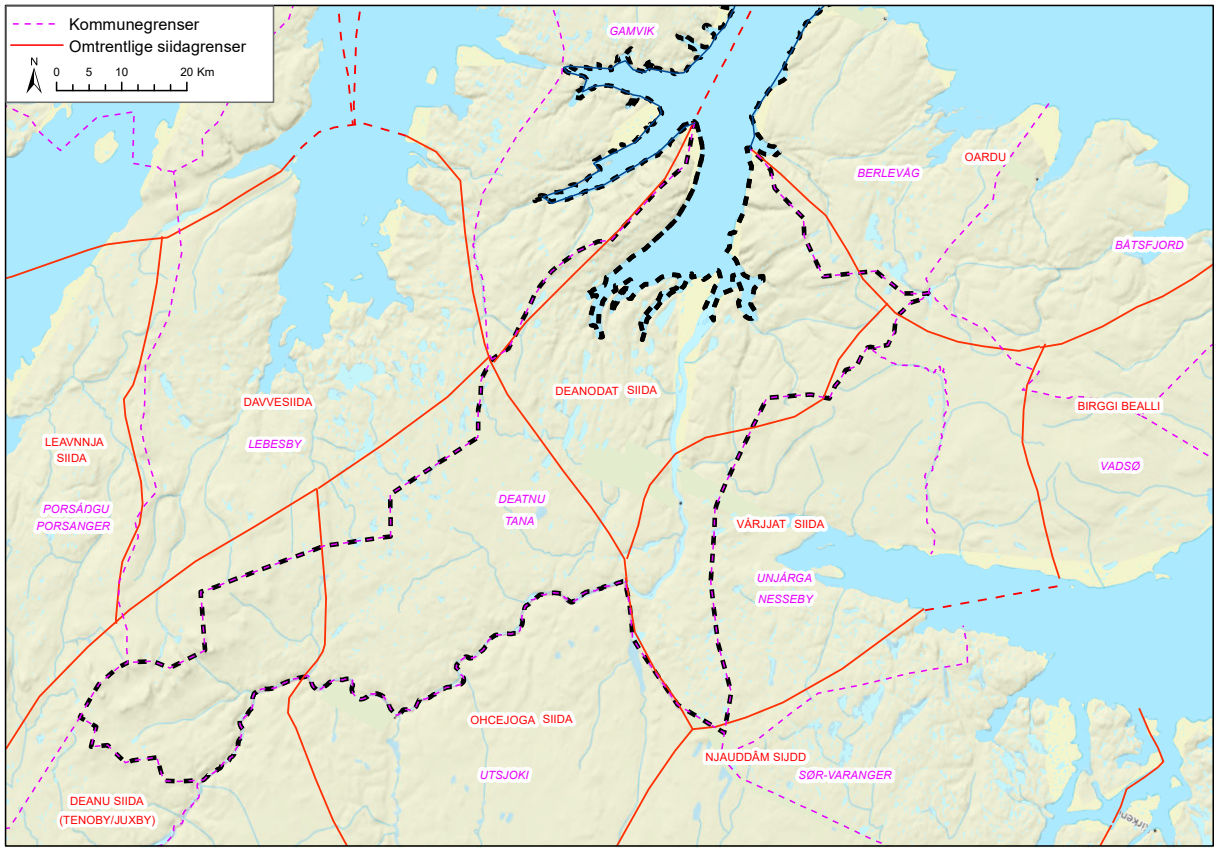

Figur 8.4.1

Heller ikke for den ytre delen av Tanafjorden, som i dag ligger i Gamvik og Berlevåg kommuner, finnes det eldre kilder enn skattelistene.

Professor Hilde L. Sommerseths beregninger av folketallet i den delen av Deanodat siida som lå innenfor grensene av dagens Tana kommune i perioden 1560 til 1801 viser at nedre Tana hadde befolkning i samtlige år som det foreligger tall fra, men først rundt 1690 ser folketallet ut til å ha stabilisert seg til i overkant av 50 individer. Før dette lå folketallet med unntak av 1617 (110), 1635 (77) og 1639 (101) stort sett rundt 50 individer eller lavere. I 1605, 1645 og 1669 var det helt nede i sju individer. På 1690-tallet varierte folketallet mellom rundt 50 til 75 individer, og i løpet av de neste drøyt 100 årene økte det til 189 ved folketellingen i 1769 og 219 ved 1801-tellingen. Årsaken til variasjonene var blant annet økonomiske og ressursmessige forhold (svikt i fiskeriene). Det må også antas at det er en viss underregistrering som kan ha variert noe fra år til år, blant annet fordi skatteoppkreverne ikke alltid greide å lokalisere skatteyterne.[134]

Ifølge Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller var det på 1740-tallet, en viss norsk bosetting i fiskeværene ytterst i Tanafjorden. Blant annet opplyser han at sju norske familier var bosatt i fiskeværet Omgang, i dagens Gamvik kommune. Derimot var det ikke norsk bosetting i noen deler av det området som i dag inngår i Tana kommune. Mens befolkningen i øvre Tana var fjellsamer som skattet både til Norge og Sverige, indikerer Schnitlers opplysninger at nedre Tana var bebodd av 11 fjellsamiske familier som skattet bare til Norge, og av åtte sjøsamiske og tre kvenske familier som også bare skattet til Norge. Se foran i punkt 3.2.1.

For de fjellsamiske familiene i nedre Tana var reindrift blitt en viktig næringsvei på denne tiden, men de fisket også laks i Tanaelva, og drev jakt og andre typer utmarkhøsting. I den

134 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Tana, 1560 til 1801*, (jnr. 14/294-74) 13. desember 2024 s. 2, 4–6, 10, 13 og Tabell (vedlegg 1) s. 1–3.

sakkyndige utredningen gir NIKU med henvisning til Schnitler følgende beskrivelse av næringsgrunnlaget til fjellsamene i nedre Tana («*de Privative-Norske Field-Finner*»):[135]

> «Produktene fra reinen var det viktigste livbergingsfundamentet. [Reinen] gav dem kjøtt, melk, ost, og skinn til klær, og den dekte transportbehovet. De hadde likevel også andre viktige næringskilder. Disse omfatta blant annet skiønne ferskvannsfisk i fjellene og elvene. De dreiv videre jakt etter fugler og dyr, særlig villrein, hvor den beste forekomsten var på Čorgaš/ Nordkynhalvøya – Omgangs Halv-Øen, og lengst inne på vidda. Enkelte av dem dreiv også sjøfiske om sommeren.»

De sjøsamiske familiene i nedre Tana drev ifølge Schnitler i hovedsak med «*Fiskerie, og fornemmelig af Torsk i Havet, og af Lax i Tana Elv*».[136] Schnitler gir imidlertid også en mer generell beskrivelse av den sjøsamiske næringstilpassingen på 1740-tallet, som sannsynligvis også er dekkende for sjøsamene i nedre Tana: «*SøeFinner siidde inde i Fiordene, og have deres Fiskerie inde hos dem, Bierk til Brænde-fangst, Skiøtterie i Fieldene ovenfor Fiordene, men ingen Agerdyrkning*».[137] Derimot drev de tre kvenske familiene som var bosatt i nedre Tana på 1740-tallet, jordbruk. Schnitler beskriver generelt kvenenes bakgrunn og næringstilpassing slik:[138]

> «De saakaldede Qvæner ere fra Sverrigs Torne-Lapland og Storfinland hid overkomne Svenske Bønder, som paa Norsk Grund have røddet og bygget, og blive stadig på eet Sted boendes; De ere gemeenlig gode Jord-Dyrkere og Elv-Fiskere, og nære sig fornemmelig deraf. Som de i Sprog og Sæder holde sig meget til de Norske Søe-Finner, saa kan de følgeligen til disse regnes».

8.4.2.2 Befolkningsutvikling og bruk frem til midten av 1700-tallet – øvre Tana

Som nevnt i punkt 4.1.2.2, ble øvre Tana underlagt dansknorsk enejurisdiksjon da grensen ble fastsatt i 1751, etter ha vært svenskstyrt fra rundt 1550. Før 1550 finnes det ikke informasjon om befolkningsutviklingen i øvre Tana, men de svenske skattelistene viser at øvre Tana var befolket i hele perioden frem til 1751. Utmarksbruken var preget av sesongflyttinger, og organisert i siidaer der medlemmene hadde kollektiv rett til siidaens ressursområde og fordelte ressursene internt.[139]

Det området som i dag inngår i den øvre delen av Tana kommune, var fordelt mellom Deanu siida, Ohcejoga siida og Várjjat siida. Deanu siidas ressursområde omfattet grenseområdet mellom dagens Karasjok og Tana kommuner, og et område på finsk side. Ohcejoga siida hadde sitt ressursområde øst for Deanu siida på begge sider av Tanaelva. Øst og nordøst for Ohcejoga siida lå Várjjat-siida, der ressursområdet i tillegg til mye av Varangerhalvøya også omfattet et område øst i dagens Tana kommune. Se figur 8.4.1.

Hilde L. Sommerseth har anslått folketallet i Deanu siida og Ohcejoga siida i 1560 til 56 individer fordelt på 22 i Deanu siida og 34 i Ohcejoga siida. Folketallet i Ohcejoga siida lå i de neste 120 årene stort sett rundt 40–50 individer, men det var i 1638 oppe i 90 for så å gå ned til under 20 individer fra 1643 til 1647. Fra 1681 var det stort sett en jevn økning, fra 101 individer i 1681 til rundt 250 på 1740-tallet. Tallene omfatter også befolkningen på finsk side av den grensen som ble fastsatt i 1751. Befolkningsutviklingen i Deanu siida avviker fra utviklingen i Ohcejoga siida og Deanodat siida, ved at det anslåtte folketallet økte fra 22 i 1560 til 71 i 1641 og 1642, for så å gå ned til 12 individer på 1740-tallet. Også disse tallene omfatter folk på finsk side.[140]

Ifølge Schnitlers eksaminasjonsprotokoller sognet på 1740-tallet 28 fjellsamefamilier (rundt 140 individer) til øvre Tana, fordelt på 26 i Ohcejoga siida og to i Deanu siida, jf. punkt 3.2.1. Dette samsvarer godt med Sommerseths beregninger. Forskjellen mellom Schnitlers tall (26 familier eller rundt 130 individer) og Sommerseths tall for Ohcejoga siida (rundt 250 individer) kan trolig forklares med at Schnitlers tall gjelder familier med vinterbosted på norske side av den grensen som ble fastsatt i 1751, mens Sommerseths tall også omfatter familier med vinterbosted på finsk side.

Tallmaterialet viser at folketallet var lavt i øvre Tana i perioden fra 1550 til 1750, men området hadde befolkning i hele perioden. Årsaken til variasjonene i folketallet hadde også her sammenheng med økonomiske og ressursmessige forhold. Blant annet kan det lave folketallet i Ohcejoga siida på 1640-tallet ha hatt sammenheng med nedgangstider i fiskeriene, ettersom de dansk-norske tingbøkene viser at Ohcejoga siida om sommeren fisket i Varanger.[141]

Skattelistene registrerte dessuten bare skatteytere og ikke deres familiemedlemmer. Når en skatteyter døde, er det ikke gitt at en annen i familien trådte inn i hans sted. Dette kan ha

135 NIKU Oppdragsrapport 39/2017, s. 53–54.
136 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd I, ved Kristian Nilssen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 291.
137 Peter Schnitler, Op. cit, Bd I, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 312.
138 Peter Schnitler, *Grenseeksiminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd III, Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 57.
139 Se blant annet Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, *Samenes historie fram til 1750*, 2. utg. (2022) s. 161–170.
140 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Tana, 1560 til 1801*, 13. desember 2024, (jnr. 14/294-74) s. 4, 11–12 og Tabell (vedlegg 1) s. 1–3.
141 Hilde L. Sommerseth, Op. cit., (jnr. 14/294-74) 13. desember 2024 s. 13.

ført til underregistrering. Noen skatteytere kan også ha ønsket å unngå skatteoppkreverne. Befolkningen hadde heller ikke faste boplasser. Det kan derfor ha vært vanskelig for oppkreverne å vite om skatteyteren hadde flyttet, eller holdt midlertidig til utenfor siidaen. De oppgitte befolkningstallene utgjør derfor trolig bare et minimum.[142] At det tidvis er store variasjoner fra år til år, kan for eksempel tilsi at det var en ikke betydelig underregistrering i årene med lavest folketall. Eksempler på dette kan være at det ifølge skattelistene var 132 individer i Ohcejoga siida i 1690, bare 61 i 1691 og 139 i 1692, og at antall registrerte individer i siidaen økte fra 98 i 1710 til 147 i 1711.[143] Der tallene er mer stabile over tid, slik som i Deanu siida fra 1731 til 1752 der antall individer varierte mellom 12 og 17,[144] er det større grunn til å anta at tallene er dekkende.

De svenskstyrte samiske områdene, deriblant øvre Tana, var inndelt i siidaer (lappebyer) der beboerne hadde enerett til beite og andre ressurser innenfor siidaens (byens) grenser. En del samebyer ble også inndelt i «lappskatteland» som ga grunnlag for skatteplikt til den svenske staten, og der innehaveren og dennes familie hadde en individuell særrett til sitt lappskatteland. Lappskattelandene omtales i rettsprotokollene som «ägor» (eiendommer), og var en administrativ overbygning som trolig sprang ut av de gamle samiske sedvanene, jf. punkt 4.1.2.2.

Fra 1737 ble lappskattelandene årlig ført opp i de svenske jordebøkene.[145] Deanu siida hadde tre og Ohcejoga siida hadde 27 skatteland. Av disse ligger ni innenfor Tanas nåværende kommunegrenser, åtte på Laksefjordvidda og ett ved Tanaelva.[146] Skattelandene i Ohcejohka (Utsjok) og Deatnu (Teno) opphørte i jordebøkene i 1744 og 1745. Til sammenlikning var det 11 skatteland i Kautokeino i 1737, og fem ved den siste registreringen i svenske jordebøker i 1752.[147] Da Peter Schnitler i 1744 tok opp vitneprov om riksgrensens gang, forklarte flere vitner at fjellandet og fiskevannene i Ohcejohka, Deatnu, Ávjovárri og Kautokeino ble brukt i fellesskap og ikke var skiftet mellom siidaenes medlemmer. Landet i Inari siida og delvis i Neiden-, Pasvik- og Petsjenga-siidaene var derimot skiftet mellom medlemmer «*saa at hver har sit visse Romm*».[148]

Inndelingen i skatteland var i Deanu siida, Ohcejoga siida, Ávjovári siida og Guovdageainnu siida ikke gjennomført i samme grad som lenger sør, og opphører ifølge kildene rundt 30 år tidligere enn i de tilgrensende områdene i sørvest, Jukkasjärvi og Enontekiö. Det er antatt at det i de fire nevnte siidaene eksisterte en felles beskyttet rett innenfor siidaens områder for de som tilhørte den, og at denne felles retten var det sentrale i de fire siidaene. Skattleggingen skjedde ved fellesskatt som siidaen selv fikk ansvar for å utlikne på hver enkelt skattemann.[149]

Med ett enkelt unntak fremtrer den svenske Kronen ikke som eier i det rettsmaterialet som er bevart fra disse siidaene. Unntaket er en eiendom ved Kárášjohka som i 1724 omtales som det «*Cronofallne Öde wid Karasjocki*». Det vil si en eiendom som hadde «*fallt til Kronen*». Etter svensk lov kunne Kronen beslaglegge en eiendom dersom eieren i tre år unnlot å betale skatt. Staten kunne også gjøre seg til eier av eiendommer som ble liggende øde.[150] Kildematerialet har imidlertid ingen eksempler på at dette har skjedd i Deanu siida eller Ohcejoga siida. Kildene bruker ikke uttrykk som «*Kronens land*» eller «*Hans Majestets land*», men har mange eksempler på at bestemte områder eller stedsspesifikke ressurser ligger til bestemte siidaer eller familier. Dette viser at uttrykket «*Crono Öde*» sikter til en bestemt eiendom, og ikke til området som helhet.[151]

Datidens svenske lovgivning hadde få bestemmelser som kunne avgjøre tvister i de samiske områdene. Tilgjengelige rettsprotokoller og tingbøker fra den perioden indre Finnmark var underlagt svensk jurisdiksjon, viser at lokale brukstvister i all hovedsak ble avgjort på grunnlag av lokale rettsoppfatninger og lokal sedvanerett, jf. punkt 4.1.2.[152] Det kan også nevnes at den svenske Högsta Domstolen i Girjas-dommen fra 2020 antar at inndelingen i samebyer hadde sin opprinnelse

142 Hilde L. Sommerseth, Op. cit., (jnr. 14/294-74) 13. desember 2024 s. 1. Se også Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutvikling i Karasjok, 1559–2001*, (jnr. 14/315-113) 3. juli 2017 s. 2.

143 Hilde L. Sommerseth, Op. cit., 13. desember 2024 (jnr. 14/294-74), tabell (vedlegg 1) s. 2.

144 Hilde L. Sommerseth, Op. cit., 13. desember 2024 (jnr. 14/294-74), tabell (vedlegg 1) s. 3.

145 I Jukkasjärvi pastorat og Enontekis anneks og pastorat fra 1731. Se Kåre Rauø og Dag A. Larsen, *Jorde och uppbördsbok for Torneå Lappmark 1731 – 1756*, Lenvik bygdemuseum 1995.

146 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 22–25.

147 Kåre Rauø og Dag A. Larsen, *Jorde och uppbördsbok for Torneå Lappmark 1716 – 1752, Kautokeino, Aviovara Teno, Utsjok byer.* 1999, s. 97–103. Antallet skatteland avhenger til en viss grad av hvordan man leser kilden.

148 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd I, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 354. Se også s. 230, 292, 360 og 368. Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 54.

149 Sverre Tønnesen, Op. cit. 1972/1979 s. 106–110 og Otto Jebens, Op. cit, 1999 s. 144–149. Se også Nils Johan Päiviö, *Lappskattelandens rättsliga utveckling i Sverige*, Diedut nr. 3: 2001 og *Från skattemannarätt til nyttjanderätt – En rättshistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från 1500-talet till 1886 års renbetelag*, 2011.

150 Maria Ågren, *Att hävda sin rätt – Synen på jordägandet i 1600-talets Sverige, speglad i institutet urminnes hävd*, 1997 s. 18.

151 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) s. 18–20.

152 Sverre Tønnesen, Op. cit. 1972/1979 s. 111–112, Otto Jebens, Op. cit. 1999 s. 150–152 og Finnmarkskommisjonen, *Kilder som belyser rettshistorien i Karasjok før 1750*, 22. november 2016 (jnr. 14/315-69).

i samisk sedvane. Om betydningen av samisk sedvanerett skriver domstolen:[153]

> «Kungamakten övertog från andra hälften av 1500-talet vissa rättsvårdande funktioner i Lappland och från första hälften av 1600-talet övergick delar av tidigare samisk rättskipning till svenska häradsrätter. I dessa förblev dock det samiska inflytandet betydande, eftersom häradsrättens nämnd helt eller delvis utgjordes av samer. Allt talar för att samisk sedvanerätt länge tillmättes stor betydelse i häradsrätternas rättskipning.»

8.4.2.3 Synspunkter fra juridisk teori og praksis

Den foregående fremstillingen viser at befolkningen i det området som utgjør dagens Tana kommune, og som i årene frem mot grensefastsettelsen i 1751 i all hovedsak var samisk, med et visst kvensk innslag i nedre Tana, hadde rett til å bruke de lokale naturressursene. Fordi statlige myndigheters tilstedeværelse i denne perioden var beskjeden, hadde befolkningen også stor innflytelse over den faktiske bruken. Dette gjaldt både den interne fordelingen og forholdet til utenforstående. Fordi indre Finnmark frem til 1751 var underlagt svensk verdslig og geistlig jurisdiksjon, har det imidlertid i juridisk teori vært antydet at lokalbefolkningen i de inntil da svenskadministrerte områdene, hadde en noe sterkere tingsrettslig posisjon enn befolkningen i de delene av Finnmark som siden 1613 hadde vært underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon.

Når det gjelder de sistnevnte områdene, som også omfatter den nedre delen av dagens Tana kommune, viser Sverre Tønnesen i sin doktoravhandling «*Retten til jorden i Finmark*», til at «*ledingen*» som var en personskatt som i Finnmark kan spores tilbake i alle fall til 1520-tallet, opprinnelig bare ble «*pålagt nordmennene*». Han tar dette til inntekt for at bare «*den ytterste kyststripen*» der nordmennene bodde, på den tiden ble regnet med til «*det egentlige Norge*». Da sjøsamene i Finnmark snaut 100 år senere ble pålagt å betale «*finneleding*», var dette ifølge Tønnesen ikke begrunnet med at de brukte Kongens grunn, men med at «*alle norske almuesfolk hadde plikt til å betale leding*». Han viser også til at kong Christian IV i et skriv 10. juni 1614 avviklet den tidligere svenske praksisen med å kreve landsskyld av sjøsamene, fordi praksisen «*ikke overeensstemmer med Norges Lov*». Tønnesen anser dette som et «*meget sterkt bevis*» på at Kongen ikke anså seg som eier av grunnen i Finnmark, og viser til at ingenting ville hindre Kongen «*i å ta landskyld eller annen jordleie av sjøsamene*» om han anså seg som eier.[154]

Om rettstilstanden frem mot slutten av 1600-tallet, skriver Tønnesen at Kongen var landsherre i Finnmarks kyst- og fjordområder, og at statsadministrasjonen anså områdene «*som vanlig almenning i privatrettslig henseende*». Ifølge Tønnesen finner man imidlertid i den offentlige rådighetsutøvelsen i Finnmark knapt «*noen momenter av privat eierrådighet*».[155]

Tønnesen antar videre at både sjøsamer og fjellsamer på denne tiden anså seg berettiget til å bruke «*det området vedkommende sameby hadde besittet og brukt i alders tid*», og at man «*etter nåtidens mål*» vel ville ansett samebyene «*som eiendomsberettiget til området*» på kollektivt grunnlag.[156] Han uttrykker seg mer forbeholdent om nordmennenes rettsoppfatninger på slutten av 1600-tallet.[157] Det har imidlertid liten betydning i nærværende sammenheng, ettersom det på denne tiden ikke var norsk befolkning i noen del av dagens Tana kommune.

Når det gjelder forholdene på midten av 1700-tallet og fremover mot 1775, viser Tønnesen til at bygdebefolkningen fortsatt anså seg eneberettiget til alle aktuelle bruksmåter, og at dette i alle fall i strøk som var «*preget av samisk kultur*» medførte en tilstand som «*etter dagens mål … kan betegnes som eiendomsrett til bygdas jord*». Dette var «*adskillig mindre sikkert i de «norske» strøk*».[158] Med «*norske*» strøk sikter imidlertid Tønnesen til Finnmarkskysten og øyene utenfor, og ikke til områdene innover i Tanafjorden og den nedre delen av dagens Tana kommune,[159] som også på 1700-tallet i all hovedsak hadde samisk befolkning, om enn med et visst kvensk innslag.

Tønnesen antar at statens representanter også i denne perioden anså grunnen i den dansk-norskadministrerte delen av Finnmark som allmenning, man at de etter hvert oppfattet Kongen som allmenningseier. Dette til tross for at «*de forføyninger som ble truffet, og som kunne være utslag av eiers rådighet, var av meget liten rekkevidde*». Han antar likevel at forestillingene om kollektive eierrettigheter for de ulike bygdene i den dansk-norskadministrerte delen av Finnmark svekket seg ut over 1700-tallet blant annet fordi befolkningen oftere måtte søke bistand hos offentlige myndigheter. I disse områdene kunne derfor en «*oppfatning av at bygdebefolkningen hadde eiendomsrett (i moderne forstand) til sin egen jord, … vanskelig dannes eller fastholdes*».[160]

Etter å ha omtalt jurisdiksjonsforholdene, og rettsoppfatningene til den svenske statsadministrasjonen og den samiske

153 NJA 2020 s. 3 avsnitt 174. Se også avsnitt 177.

154 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 26–27.

155 Sverre Tønnesen, Op. cit., 1972/1979 s. 56 sammenholdt med s. 43.

156 Sverre Tønnesen, Op. cit., 1972/1979 s. 57. Se også s. 51.

157 Sverre Tønnesen, Op. cit., 1972/1979 s. 57.

158 Sverre Tønnesen, Op. cit. 1972/1979 s. 100.

159 Sverre Tønnesen, Op. cit, 1972/1979 s. 43. Se også Tønnesen, *Eiendomsforhold og bruksretter* [i] NOU 1978: 18A *Finnmarksvidda – natur – kultur* s. 189 flg. der han på s. 191 skriver at den norske sonen «*består av øyene og endel fiskevær på de ytterste nes mellom fjordene.*»

160 Sverre Tønnesen, Op. cit., 1972/1979 s. 100–101.

befolkningen i den delen av Finnmark som var svenskstyrt før 1751, gir Tønnesen følgende karakteristikk av den tingsrettslige situasjonen i indre Finnmark:[161]

> «Henimot 1750 ble rettspraksis og rettsoppfatning i Polmak, Karasjok og Kautokeino ennå regulert av den gamle sedvanerett. Denne må i vår terminologi antagelig beskrives som at bygdesamfunnet "eide" bygdas jord. Det var dog klart at [den svenske] staten kunne utvise jord til nybyggere, uten erstatning til bygdelaget. Men de rettigheter som fantes til jakt, fangst, fiske og beite tilhørte bygdelaget.»

Tønnesen viser også til at Mickel Hindersson som i 1724 hadde fått tillatelse til å oppta «*Crono Øde*» ved Karasjok, noen år senere fikk tillatelse til å flytte til Teno (Deatnu) samebys område i øvre Tana. Tillatelsen nødvendiggjorde en nøyaktig grensegang mellom samebyene Ávjovárri og Deatnu, for å få avklart hvilke engsletter Hindersson kunne slå. Om dette skriver Tønnesen:[162]

> «Dette viser at man anså ikke bare de gamle jakt/fangst/fiske-retter som byens eiendom, men også den nyoppdukkede verdi: engslettene. Dette viser vel videre at forholdet må ligge særdeles nær den betegnelse at det er en regulær eiendomsrett til bygdas jord for bygdesamfunnet som man har for seg.»

Tønnesen antar dermed at i den delen av Finnmark som var svenskstyrt før 1751 hadde befolkningen i bygdene/siidaene en posisjon som i alle fall lå svært nær en kollektiv eiendomsrett til de respektive bygdenes og siidaenes tradisjonelle bruksområder. Ifølge Tønnesen var dette tilfellet også i den dansk-norskstyrte delen av Finnmark frem til rundt 1700, men han antar at utviklingen frem mot 1750 her gjorde at de lokale forestillingene om kollektiv eiendomsrett svekket seg, blant annet som følge av sterkere tilstedeværelse fra myndighetene. Han går imidlertid ikke spesifikt inn på situasjonen i Tana. Det kan derfor ikke på grunnlag av Tønnesens antakelser legges til grunn at det skillet han beskriver mellom de svenskstyrte og de dansk-norskstyrte delene av Finnmark gjorde seg gjeldende også mellom øvre og nedre Tana. Se også nedenfor i punkt 8.4.2.4.

Flertallet i Rettsgruppen under Samerettsutvalget tok i NOU 1993: 34 ikke stilling til hvem som eide grunnen i indre Finnmark i 1751. Slik flertallet vurderte det, hadde utviklingen siden 1751 uansett medført at statens eiendomsrett var etablert som et festnet rettsforhold.[163] Når det gjelder rettighetsforholdene i den dansk-norsk administrerte delen av Finnmark før 1751, antar Rettgruppen at statens eiendomsrett på midten av 1700-tallet var etablert i hele området, selv om sjøsamene (i Tana og andre steder) må ha ment seg berettiget til å utøve sin bruk som før.[164]

Otto Jebens utgjorde mindretallet i Rettsgruppen, og utformet en dissenterende uttalelse om eiendomsforholdene i indre Finnmark.[165] Senere videreutviklet han sine synspunkter i doktoravhandlingen, «*Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*». Avhandlingen er avgrenset til Kautokeino, Karasjok og øvre Tana (gamle Polmak kommune),[166] og sier derfor ikke noe om rettighetsforholdene i nedre Tana midt på 1700-tallet. Jebens legger imidlertid i likhet med Tønnesen til grunn at samene i indre Finnmark i prinsippet var å anse som eiere av grunnen da området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751. Han tar forbehold om at det i 1999 da doktoravhandlingen ble publisert, ikke forelå opplysninger om at samene i indre Finnmark før 1751 hadde samtykket til «*de nybygg som var etablert der*», men uttaler:[167]

> «Tross dette fremtrer lappebyens rådighet over de ressurser som var knyttet til grunnen i dens område som et sammenhengende og konsekvent system av rettigheter. Det er naturlig å betegne dette som en rådighet av generell karakter over vedkommende område, ikke bare som en bruksrett. Denne rådighet synes således å oppfylle betingelsene for en eiendomsrett, eller en rett beslektet med dette.»

Jebens tar også forbehold om at den siterte konklusjonen om rettsstillingen før 1751 forutsetter at samenes rådighet over ressursene ikke kan anses avledet av en forutsatt eiendomsrett for den svenske kronen. Etter å ha vist til at det ikke finnes materiale fra indre Finnmark som kan gi rom for en slutning om at den svenske kronen/staten hadde eiendomsrett til dette området, uttaler han:[168]

> «Samtidig tyder materialet fra dombøkene for dette område på at rettighetene for befolkningen i de respektive lappebyene har hatt sitt utspring direkte av bruken fra eldgammel tid. Dette vil si at befolkningens rett har et originært utspring og således har sitt helt selvstendige grunnlag.»

Oppfatningen til Jebens er dermed at de ulike samebyene i 1751 eide sine respektive områder, og at det dreide seg om en opprinnelig (originær) rett med grunnlag i okkupasjon.

161 Sverre Tønnesen, Op. cit., 1972/1979 s. 114.
162 Sverre Tønnesen, Op. cit., 1972/1979 s. 112.
163 NOU 1993: 34 s. 261–266.
164 NOU 1993: 34 s. 260–261.
165 NOU 1993: 34 s. 266–297.
166 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 24.
167 Otto Jebens, Op. cit., 1999 s. 302.
168 Otto Jebens, Op. cit., 1999 s. 303.

Synspunktet bygger på en bred gjennomgang av rettspraksis i Torne Lappmark, som blant annet omfattet samebyene Deatnu (Tenu), Ávjovárri og Kautokeino. Jebens viser også til tidligere forskningsbidrag som belyser rettighetssituasjonen i indre Finnmark midt på 1700-tallet.[169] Blant annet trekker han frem rettshistorikeren og juristen Kaisa Korpijaakko-Labbas doktoravhandling fra 1989 om samenes rettslige stilling i Sverige-Finland frem til midten av 1700-tallet.[170]

Korpijaakko-Labbas avhandling tar for seg samenes rett til land og vann fra 1500-tallet og frem til omtrent 1740, med hovedfokus på Rounala sameby, som omfattet et område sør og øst for Skibotn i Troms fylke. Hun viser imidlertid også til materiale fra indre Finnmark.

Hennes konklusjon er at samene anså seg som eiere av de områdene de rådet over, og at deres rettigheter frem til rundt 1740 var av samme art som de svenske skattebøndenes rettigheter. I likhet med skattebøndenes områder, var de samiske områdene gjenstand for skattlegging. Områdene hadde dessuten faste grenser og var innført i datidens jordebøker. Slik Korpijaakko-Labba ser det, var samene derfor etter datidens svensk-finske rett eiere av sine landområder. Dels dreide det seg om individuelle eiere av lappskatteland, og dels om kollektivt eierskap for de samebyene der inndelingen i lappskatteland ikke var gjennomført fullt ut.[171]

I en juridisk doktoravhandling fra 2011 har Nils Johan Päivio, lagt til grunn at etter svensk rett ble de samiske skattebetalernes eiendomsforhold på første del av 1700-tallet regulert på samme måte som de svenske skattebøndenes:[172]

> «Utifrån rättspraxis från 1700-talets första hälft framgår med all tydelighet att lappskattelanden behandlades som skattejord av *härädsrätterna*». ... I civilrättsligt hänseende var skattejord och lappskatteland helt jämställda».

Historikeren Lennart Lundmark mener at kildematerialet viser at beskatningen av samene på svensk side de første tiårene av 1600-tallet var basert på person, ikke på jord, men er enig i at områdene ble behandlet som skattejord. Han viser ellers til at skattebøndenes rettigheter var underlagt en rekke begrensninger. Ifølge Lundmark kan derfor verken bøndenes eller samenes rettigheter frem mot 1750 betegnes som eiendomsrett i dagens betydning av ordet.[173]

Finnmarkskommisjonen konkluderte i sin Karasjok-rapport med at den rådigheten den daværende Ávjovári siida hadde over grunn og ressurser i det området som inngår i dagens Karasjok kommune i 1751, ikke uten videre kan anses som en «*eiendomsrett*» i dagens betydning av ordet. En samlet kommisjonen fant det likevel klart at den retten som tillå Ávjovári siida, kan betegnes som eller likestilles med en kollektiv «*eiendomsrett*» slik begrepet ble brukt i 1751.[174]

Utmarksdomstolen for Finnmark la ved sin vurdering av Karasjok-saken til grunn at den svenske kronens krav på eiendomsrett i Lappland ikke hadde fått gjennomslag ved overgangen til dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751, og at befolkningen i Ávjovárri (Karasjok) i lang tid «*henimot eksklusivt [hadde] rådet og disponert over siidaens samtlige ressurser*». Domstolen vek tilbake fra å kategorisere Ávjovárribefolkningens rådighet i 1751 rettslig ut fra dagens juridiske terminologi,[175] men oppsummerer sin vurdering slik:[176]

> «Utmarksdomstolen har på sin side konkludert med at rådigheten Ávjovárribefolkningen hadde rettslig over siidaområdet i 1751 i sum ikke var svakere enn den rett som de svenske skattebøndene hadde, og at denne retten i Ávjovárri var en kollektiv rett. Retten var en tinglig rett som innebar å disponere over ressursene som lå til land og vann innen siidaens grenser for de ulike utnyttelsesformene. Siidamedlemmenes rett dekket alle formene for utnyttelse av grunnen og dens ressurser. Denne retten var sannsynligvis det nærmeste man da kom det moderne eiendomsrettsbegrepet.»

Høyesteretts flertall (seks dommere) la i Karasjok-dommen til grunn at befolkningen i Ávjovári siida før 1751 hadde «*ervervet tingsrettslige enerettigheter til de områdene siidaen brukte*», men at rettighetene ikke var utviklet til eiendomsrett, og at sakens hovedspørsmål derfor er hvordan rettighetene utviklet seg etter at området ble norsk.[177] Flertallet utdyper ikke innholdet i utrykket «*tingsrettslige enerettigheter*», men sikter formodentlig til enerettigheter til blant annet jakt og fiske og de øvrige formene for ressurshøsting som det var aktuelt for siidaens befolkning å utøve. Det dreier seg dermed om rettigheter som kan sidestilles med det man i dag ville ha betegnet som *eksklusive og tilnærmet altomfattende bruksrettigheter*.

169 Otto Jebens, Op. cit., 1999 s. 241–293.

170 Kaisa Korpijaakko-Labba, *Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa: oikeushistoriallinen tutkimus Länsi-Pohjan Lapin maankäyttöoloista ja -oikeuksista ennen 1700-luvun* puoliväliä/*Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland: en rättshistorisk utredning av markanvändningsförhållanden och -rättigheter i Västerbottens lappmark före mitten av 1700-talet*, finsk utgave 1989/svensk utgave 1994.

171 Kaisa Korpijaakko-Labba, Op. cit. (svensk utgave) 1994, blant annet s. 327, 364, 382 og 468. Se også gjennomgangen av avhandlingen i Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 179–203.

172 Nils Johan Päiviö, *Från skattemannarätt til nyttjanderätt – En rättshistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från 1500-talet till 1886 års renbetelag*, 2011 s. 102.

173 Lennart Lundmark, *Samernas skatteland*, 2006 s. 29–30 og 40–45.

174 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok*, bind 1, 2019 s. 118.

175 Utmarksdomstolen for Finnmark, Dom 21. april 2023 (21-086077TVI-UTMA og 21-086497TVI-UTMA) s. 59.

176 Utmarksdomstolen for Finnmark, Op. cit., 2023 s. 78. Se også s. 59–60.

177 HR-2024-982-S avsnitt 180. Se også avsnitt 117–139.

Mindretallet (fem dommere) åpner for at det kan være riktigst «*å se det slik at lokalbefolkningen i 1751 hadde eiendomsrett*». Fordi «*utviklingen etter 1751*» uansett vil være «*avgjørende for om det i dag er grunnlag for å konstatere eiendomsrett*», gikk imidlertid mindretallet ikke nærmere inn på spørsmålet.[178]

Högsta Domstolen i Sverige la i Girjasdommen som ble avsagt i 2020, til grunn at det i sakens tvisteområde i Gällivare i Nord-Sverige, midt på 1700-tallet hadde utviklet seg en jakt- og fiskerett som tilkom «*de enskilda samer som vid var tid nyttjade området*». Domstolen viste til at samene i lang tid i sammenheng hadde drevet jakt og fiske i et omfang som var helt dominerende i forhold til andres jakt og fiske, uten at den svenske kongemakten hadde gitt uttrykk for «*några egna anspråk på att råda över jakten och fisket*». Samenes råderett over jakt og fiske måtte derfor anses som en enerett («*ensamrätt*»).[179]

Det hadde slik Högsta Domstolen vurderte saken, ikke senere skjedd noe som kunne bryte ned den retten som var etablert midt på 1700-tallet. Konklusjonen ble derfor at Girjas sameby med grunnlag i urminnes hävd, som er det svenske motstykket til alders tids bruk, i dag har enerett til å tillate hvem som får drive småviltjakt og fiske innenfor samebyens grenser.[180]

Ved vurderingen tilla Högsta Domstolen det «*särskild betydelse*» at Gällivare er blant de mest avsidesliggende delene av svensk Lappland, «*dit svensk maktutöving måste antas ha nått senare än på andra håll och där konkurrensen mellan samers och andra folk-gruppers interessen sannolikt har varit mindre än i andra delar av Lappland*».[181]

8.4.2.4 Kommisjonens vurderinger

Som Høyesteretts mindretall påpeker i Karasjok-saken, vil det ikke ha avgjørende betydning for dagens rettighetsforhold hvordan den retten lokalbefolkningen hadde i 1751 kan karakteriseres. Dette gjelder også i Tana. Det er derfor ikke stor praktisk forskjell mellom den problemstillingen kommisjonen formulerte i Karasjok-rapporten, og de problemstillingene som utmarksdomstolen og Høyesterett formulerte. For kommisjonen var det et spørsmål om utviklingen etter 1751 har gjort at lokalbefolkningens rett «*har blitt erstattet av andre former for rettigheter, eller om retten fortsatt er i behold*».[182] For utmarksdomstolen var spørsmålet om den retten som eksisterte i 1751 hadde «*utviklet seg til en eiendomsrett i dagens betydning*».[183] Dette var også spørsmålet for Høyesteretts to fraksjoner, riktignok slik at mindretallet, i motsetning til flertallet, holder muligheten åpen for at den retten som eksisterte i 1751, var en (kollektiv) eiendomsrett.[184]

Enten den retten lokalbefolkningen i de ulike delene av Tana hadde i 1751 kan betegnes som en eiendomsrett, eller som en «*tingsrettslig enerett*», vil utviklingen etter 1751 være avgjørende for dagens rettighetsforhold. Det har derfor begrenset betydning å gå grundig inn på rettighetsforholdene i Tana på midten av 1700-tallet. Kommisjonen konstaterer likevel at det som kan bringes på det rene om befolkningsutviklingen i og bruken av områdene i øvre Tana før 1751, viser at de ulike siidaene hadde vært tilnærmet enerådende innenfor sine respektive ressursområder i mange hundre år før området ble underlagt norsk enejurisdiksjon.

Selv om nedre Tana hadde vært underlagt norsk enejurisdiksjon siden 1613, var også her den lokale samiske befolkningen, som fra 1730-tallet også hadde et visst kvensk innslag, faktisk enerådende både før 1613, og langt på vei også i de snaut 140 årene frem til 1751.

Som fremholdt i punkt 3.2.1, tyder 1500- og 1600-tallets skattelister på at samene på den tiden var den eneste folkegruppen med tilhold i området. Peter Schnitler uttalte på 1740-tallet at samene «*ere de rette og ældste Jndvaanerne af Finmarken*». Hans grenseeksaminasjonsprotokoller tyder på at det på denne tiden verken var norsk eller kvensk befolkning i øvre Tana fra noe sør for Polmak og oppover.[185] Schnitlers materiale viser at den norske bosettingen ved Tanafjorden var begrenset til fiskeværet Omgang i dagens Gamvik kommune, og at det dermed heller ikke var norsk bosetting i nedre Tana. Her hadde tre kvenfamilier på 1730-tallet ryddet boplasser ved Tanaelva, i Bonakas, Seida og Polmak, der de levde «*af deres Qvæg, Fiskerie i Tanen-elv og andre ferske Field-Vande*».[186] Dette endrer ikke at samene før 1750 var de dominerende brukerne og at de hadde faktisk rådighet over ressursbruken også i nedre Tana.

Det kan også vises til at Hans Paus som var sorenskriver i Finnmark fra 1753 til 1770 i et dokument datert 16. januar 1769, som er et av forarbeidene til 1775-resolusjonen, skriver:[187]

178 HR-2024-982-S avsnitt 284 og 285.
179 NJA 2020 s. 3 avsnitt 205 til 207.
180 NJA 2020 s. 3 avsnitt 224 til 228.
181 NJA 2020 s. 3 avsnitt 166.
182 Finnmarkskommisjonen, Rapport felt 4 Karasjok, Bind 1, 2019 s. 118.
183 Utmarksdomstolen for Finnmark, Dom 21. april 2023 (21-086077TVI-UTMA og 21-086497TVI-UTMA) s. 78.
184 HR-2024-982-S avsnitt 180 (flertallet) og avsnitt 284–285 (mindretallet).
185 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 54 og 56.
186 Peter Schnitler, Op. cit., Bd. III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 54. Se også punkt 3.2.1.
187 Sitert etter Landbruksdepartementet, *Oversigt Finmarken. Kolonisation. Fornorskning* (jnr. 14/288-13), 1914 s. 2.

> «Innbygerne udi landet er fornemmelig tvende slags, finner og normænd. Finnerne var landets ældste beboere, som fra umindelige tider af have besat Finmarken og givet den sit navn, ja om man end ikke af historien vidste, at dette folk har beboet landet for næsten 2000 aar siden, saa viiste dog finnernes natur og levemaade, der saa nøie passer sig paa landets beskaffenhed, at de er Finmarkens ægte børn og indbyggere, ligesom ogsaa landet og clima selv synes at erkjende finnerne for sine ægte børn og nordmændene ligesom for steebørn.»

Ole Hannibal Sommerfelt var fogd i Øst- og Vest-Finnmark fra 1783 til 1787 og amtmann i Finnmark fra 1787 til 1800. I en beskrivelse fra 1790-tallet, viser han til Gerhard Schönings verk, «*Forsøg til de nordiske lands, særdeles Norges, gamle Geografi*» fra 1751, og uttaler:[188]

> «At Finnerne have været Finmarkens förste Beboere, have været et Folk under sine egne Fyrster eller Forstandere, samt at de have givet Finmarken sit Navn, det synes, efter Schönings anförte i hans Forsög til særdels Norges gamle Geographie, at være uimodsigeligt.»

Det rådende synet i det dansk-norske embetsverket på siste halvdel av 1700-tallet var dermed at samene var den opprinnelige befolkningen i Finnmark. Når Schnitler og andre samtidige kilder viser at dagens Tana kommune i all hovedsak hadde samisk befolkning, må det også legges til grunn at utmarksbruken både i nedre og øvre Tana i all hovedsak var styrt av samisk sedvanerett frem til midten av 1700-tallet. Dette bekreftes også av at brukstvister på tingene i stor grad ble avgjort på grunnlag av samisk sedvanerett og samiske rettsoppfatninger.[189]

Den lokale befolkningen hadde dermed også betydelig rettslig rådighet over bruken, og utøvde en rådighet over sine respektive områder som gikk klart ut over selve bruken.

For øvre Tanas vedkommende må denne rådigheten i alle fall kunne betegnes som «*tingsrettslige enerettigheter*» til de områdene som de ulike siidaene i øvre Tana brukte. Som fremholdt i punkt 8.4.2.3, dreier det seg om enerettigheter til jakt og fiske og de øvrige formene for ressurshøsting som det var aktuelt for siidaens befolkning å utøve, og som i dagens rettsterminologi kan betegnes som eksklusive og tilnærmet altomfattende bruksrettigheter.

Rettighetene var et utslag av befolkningens langvarige bruk, og frem til 1751 var ikke de rettighetene som tillå samene i øvre Tana brutt ned som følge av svenske statlige disposisjoner. Rettighetene var derfor i behold da øvre Tana ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751.

I nedre Tana som ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1613, drev danskekongen på slutten av 1600-tallet en viss eksport av laks fra den nedre delen av Tana-elva som da var danskadministrert, jf. punkt 4.1.2.1. Imidlertid hadde også befolkningen i nedre Tana sterke rettigheter til de lokale naturressursene på midten av 1700-tallet. Disse rettighetene var neppe nevneverdig påvirket av kongemaktens disposisjoner. Kongen/staten hadde frem til midten av 1700-tallet i liten grad disponert som en grunneier over de landområdene som den lokale befolkningen brukte. Jurisdiksjonsutøvelsen var som nevnt i punkt 4.1.2.1, begrenset til skatteinnkreving og håndhevelse av strafferett, og etter hvert også ulike former for tvisteløsning.

Slike disposisjoner kan imidlertid ikke gi grunnlag for å opparbeide privat eiendomsrett.

Kommisjonen legger derfor til grunn at det midt på 1700-tallet ikke var noen kvalitativ forskjell mellom lokalbefolkningens rettigheter i øvre og nedre Tana, og at også befolkningen i nedre Tana i det minste hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til sine tradisjonelle bruksområder.

Som fremholdt i punkt 8.4.2.3, skiller Sverre Tønnesen mellom de tidligere svenskstyrte områdene i indre Finnmark som også omfattet øvre Tana, og den dansk-norskstyrte delen av Finnmark. Midt på 1700-tallet hadde bygdene/siidaene i indre Finnmark ifølge Tønnesen fortsatt rettigheter som i alle fall lå svært nær en kollektiv eiendomsrett. Han antar videre at utviklingen i det øvrige Finnmark i perioden fra 1700 til rundt 1750 hadde medført at de lokale oppfatningene om kollektiv eiendomsrett for bygdene/siidaene ikke lenger kunne fastholdes.

Etter kommisjonens syn kan det ikke trekkes et slikt skille mellom den tidligere svenskstyrte øvre delen av Tana, og den dansk-norskstyrte nedre delen. Tønnesen drøfter ikke spesifikt forholdene i dagens Tana kommune, og også nedre Tana hadde på 1700-tallet en hovedsakelig samisk befolkning. Det er derfor sannsynlig at den lokale bruken og de lokale sedvanene hadde samme innhold i de ulike delene av Tana. De ulike siidaene og bygdene utnyttet alle tilgjengelige ressurser innenfor sine respektive tradisjonelle høstingsområder, og anså seg eneberettiget til dette. Samtidig var statsadministrasjonens faktiske tilstedeværelse i nedre Tana før 1750 etter alt å dømme for beskjeden til å kunne påvirke de lokale rettsoppfatningene i nevneverdig grad.

Kommisjonen legger derfor til grunn at rettighetssituasjonen på midten av 1700-tallet var lik i hele det området som nå utgjør Tana kommune. Innholdet i bruken var den samme

188 Ole Hannibal Sommerfelt, *Kort beskrivelse over Finmarken*, [i] Topographisk Journal 1799-1800 § 16. Se også https://web.archive.org/web/20130812062251/http://janmon.priv.no/olehsommerfelt.html.

189 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 111–112 og Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 150–152.

i den forstand at siidaene i øvre og nedre Tana høstet de ressursene som det var aktuelt å høste, og siidaene hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til høstingen innenfor sine respektive bruksområder.

Det sentrale spørsmålet for både øvre og nedre Tana blir dermed om utviklingen av bruk, rettsoppfatninger og statlige disposisjoner etter 1751 har vært slik at det i dag er grunnlag for å konstatere kollektiv eiendomsrett til hele eller deler av den grunnen i Tana kommune som FeFo overtok ved finnmarkslovens ikrafttreden i 2006. Dersom dette spørsmålet blir besvart bekreftende, er det videre spørsmål om hvem som er innehaver av en slik rett i dag.

Selv om rettighetssituasjonen i øvre og nedre Tana var likeartet midt på 1700-tallet, var imidlertid ressurshøstingen i de ulike delene av Tana ikke preget av felles bruk på tvers av datidens siidagrenser. I Karasjok var Ávjovári siida den dominerende siidaen før 1751, og siidaens ressursområde var nokså sammenfallende med Karasjok kommunes nåværende grenser.

Det arealet som i dag inngår i Tana kommune, var på denne tiden delt mellom fire siidaer. Øverst i Tanadalen lå Deanu siida (Tenoby/Juxby) som brukte grenseområdene mellom Karasjok og Tana og områder i dagens Finland. Ohcejoga siida (Utsjok/Arritsby) hadde sitt ressursområde på begge sider av den riksgrensen som ble trukket opp i 1751, og der ressursområdet på norsk side omfattet mye av den øvre delen av dagens Tana kommune. Ressursområdet til Várjjat siida (Varanger/Nesseby) omfattet blant annet den østre delen av dagens kommune, blant annet Polmak, Skiippagurra, Máskevárri og Seida. I ressursområdet til Deanodat siida inngikk blant annet nedre Tana ved Tanamunningen, og områdene på begge sider av Tanafjorden. Se kartet i figur 8.4.1.

Rettsoppfatningen blant Ávjovári siidas medlemmer før 1751 var etter alt å dømme at de hadde andel i en kollektiv rett til hele siidaens ressurssområde, med unntak av at enkelte områder og fiskevann kan ha vært forbeholdt bestemte familier. Tilsvarende oppfatninger må ha gjort seg gjeldende i Deanu siida, Ohcejoga siida, Deanodat siida og Várjjat siida når det gjelder disse siidaenes ressursområder. De som tilhørte de fire siidaene har imidlertid neppe ment at de hadde en *felles rett* til alle siidaenes ressursområder. Derimot har de sannsynligvis ment at de hadde rettigheter i ressurssområdet til den siidaen de tilhørte, men ikke i andre siidaers ressursområder.[190]

Det er derfor ikke den samme historiske og bruksmessige kontinuiteten mellom de ulike Tana-siidaene og dagens Tana kommune, som mellom Ávjovári siida og dagens Karasjok kommune. En annen sak er at det kan være kontinuitet mellom Deanodat siidaen og nedre Tana, og mellom den delen av Ohcejoga siida som hadde vinterbosted på norsk side av den riksgrensen som ble fastsatt i 1751, og øvre Tana. Det er imidlertid ikke gitt at en slik kontinuitet har vedvart frem til i dag. Bruk og rettsoppfatninger kan ha medført at de ulike siidaenes ressursområder har utviklet seg til et felles rettighetsområde for Tanas befolkning, eller det kan i dag finnes flere mindre rettighetsområder der befolkningen i ulike Tana-bygder hver har eierrettigheter eller særlige bruksrettigheter til de respektive bygdenes tradisjonelle høstingsområder.

8.4.3 Utviklingen etter 1751 – mulige rettsutslettende eller rettsendrende omstendigheter

Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4 lagt til grunn at befolkningen i det området som nå utgjør Tana kommune, i 1751 hadde andel i en rett til grunn og naturressurser som, for å bruke terminologien til flertallet i Karasjok-saken, i det minste hadde karakter av «*tingsrettslige enerettigheter*» innenfor de respektive siidagrensene. Det kan også slik Høyesteretts mindretall antyder, tenkes at en form for *kollektiv eiendomsrett*, om enn ikke med samme innhold som dagens eiendomsbegrep, er en vel så treffende betegnelse på den retten som de ulike siidaene hadde. 1700-tallets begrepsbruk kan imidlertid ikke uten videre tilpasses dagens tingsrettslige terminologi. Derfor er det grunn til å vise varsomhet med å beskrive datidens rettighetsforhold med dagens rettighetsbegreper.

Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4 lagt til grunn at det ikke var noen kvalitativ forskjell mellom lokalbefolkningens rettigheter i nedre og øvre Tana midt på 1700-tallet, og at befolkningen både i nedre og øvre Tana da i alle fall hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til sine tradisjonelle bruksområder. Spørsmålet er videre om den retten som eksisterte i de ulike delene av Tana i 1751 har endret seg som følge av den senere utviklingen. Et mulig svar kan være at endringer i bruk og rettsoppfatninger har ført til at det som i 1751 var «*tingsrettslige enerettigheter*», i dag må anses som en *kollektiv eiendomsrett*, om ikke til hele det arealet i Tana kommune som FeFo overtok fra Statskog i 2006, så til en del av det. Et annet mulig svar kan være at de enerettighetene som forelå i 1751 har endret seg til en svakere rett som følge av én eller flere rettsendrende omstendigheter.

Et tredje alternativ er at den opprinnelige kollektive retten har falt bort. I så fall må det imidlertid etter 1751 ha inntruffet én eller flere rettsutslettende omstendigheter. Et eksempel på en slik omstendighet er langvarig ikke-bruk eller passivitet fra den opprinnelig berettigede, men dette bortfallsgrunnlaget er åpenbart ikke aktuelt. Som det vil bli redegjort for i punkt 8.4.3, har Tana-befolkningens utmarksbruk fortsatt frem til i dag. Bruken har endret seg i innhold og omfang, men dette er en følge av «*tida og tilhøva*» og ingen rettsutslettende omstendighet.

190 Se for eksempel Ericka Helskog, *Finnmarksviddas kulturhistorie*, og Sverre Tønnesen, *Eiendomsforhold og bruksretter*, [i] NOU 1978: 18A, hhv. s. 135 flg. på s. 148–151 og s. 189 flg. på s. 192–193.

Enkeltpersoner/familier eller mindre kollektive enheter, kan imidlertid ha disponert over eller brukt ulike deler av dagens Tana kommune på en slik måte at de til fortrengsel for de opprinnelige rettighetshaverne, har opparbeidet eierrettigheter eller særlige bruksrettigheter til «sine» tradisjonelle bruksområdet. Kommisjonen kommer tilbake til dette i kapittel 11 flg.

En rettighet kan også falle bort ved ekspropriasjon eller dersom rettighetshaveren frivillig gir avkall på sin rett, for eksempel ved å selge retten eller ved å akseptere uttrykkelig eller stilltiende at retten tilligger andre. Ingen av disse bortfallsgrunnlagene er aktuelle. Befolkningen i Tana har forholdt seg til statens disposisjoner, jf. punkt 8.4.7, men dette er ingen aksept av staten som *privatrettslig eier* av eller *rettighetshaver* til områdene. Statens disposisjoner kan imidlertid over tid ha medført at den retten som lå til de respektive siidaene i 1751 har endret karakter.

I Karasjok-dommen la flertallet til grunn at befolkningen i Ávjovári siida da siidaens ressursområde i 1751 ble overført fra svensk til dansk overhøyhet, ikke var eiere, men hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til området. Videre ser flertallet det slik at enerettighetene endret rettslig karakter i løpet av få år etter at området kom «*under norsk suverenitet og jurisdiksjon i 1751*», og ble til «*bruks- og allmenningsrettigheter*».[191] Flertallet redegjør ikke for innholdet i de enerettighetene som medlemmene i Ávjovári siida hadde før 1751, eller for innholdet i de bruks- og allmenningsrettighetene de hadde etter 1751. Det er likevel klart at de sistnevnte rettighetene er langt svakere enn de førstnevnte, ettersom det ikke lenger er enerettigheter.

Flertallets slutning om en nokså umiddelbar endring fra «*tingsrettslige enerettigheter*» til «*bruks- og allmenningsrettigheter*» bryter i noen grad med det flertallet andre steder i dommen sier om betydningen av samiske sedvaner og rettsoppfatninger. Blant annet avviser flertallet at klarhetskravet fra Soknedal søndre-saken fra 1986 kan brukes «*i saken her*» fordi det ville medføre at betydningen av samiske sedvaner og rettsoppfatninger ville «*blitt sterkt begrenset*».[192] Videre fremhever flertallet at bruken av rettsgrunnlaget festnede rettsforhold i Finnmark må tilpasses slik at «*samiske sedvaner og rettsoppfatninger … får den plass de etter gjeldende nasjonal rett skal ha*».[193] Flertallet peker også på at Svartskog-dommen fra 2001 viser at «*når samiske sedvaner og rettsoppfatninger vektlegges, kan en lokal befolknings omfattende og eksklusive bruk av et område i alders tid være tilstrekkelig til å erverve eiendomsrett*».[194]

Nyere tids samiske sedvaner og rettsoppfatninger er neppe sterkere eller mer entydige enn de sedvanene og rettsoppfatningene som forelå ved overgangen fra svensk til dansk jurisdiksjon i indre Finnmark i 1751. Høyesteretts flertall synes likevel å ha tillagt datidens sedvaner og rettsoppfatninger liten vekt. Flertallet viser til at det på 1700-tallet skjedde en endring «*fra veiding til reindrift med helt andre arealbehov, og et visst jordbruk med fastere bosetting*», og anser denne endringen som en «*[m]inst like viktig*» årsak til Kongens eiendomserverv som kongemaktens oppfatninger om eierforholdene. Synspunktet er begrunnet med at endringen «*mest sannsynlig*» svekket folks forestillinger om enerett til hele det gamle veidesiidaområdet.[195]

Flertallet gir knapt noen begrunnelse for hvorfor det er sannsynlig at eksisterende samiske sedvaner og rettsoppfatninger ble brutt ned nærmest over natten. De tingsrettslige sakene som ble ført for tinget, domineres imidlertid også etter 1751 av saker mellom de eldre veidesiidaene der *siidakollektivet* var parter. Dette tyder på at forestillingene om en enerett til hele det gamle veidesiidasystemet sto sterkt også etter 1751.[196] Høyesterettsflertallets slutning er derfor ikke uten videre i samsvar med de historiske forholdene. Det er også vanskelig å se bort fra at et bærende element i flertallets slutning om at de tidligere «*tingsrettslige enerettighetene*» ble erstattet av «*bruks- og allmenningsrettigheter*» kort tid etter 1751, er kongemaktens «*sterke stilling under eneveldet*», og kongemaktens syn om at Kongen eide grunnen «*også i indre Finnmark*»[197]

Dette gir flertallets begrunnelse for Kongens nærmest umiddelbare eiendomsrett til indre Finnmark et preg av terra nullius-doktrinen. Uttrykket «*terra nullius*» betyr herreløst land, og ble tradisjonelt brukt om områder som ikke hadde befolkning da de ble oppdaget, som for eksempel Svalbard.[198] Europeiske kolonimakter brukte imidlertid terra nullius-doktrinen også for å begrunne at områder som var bebodd av urfolk eller nomader var herreløse og eid av de respektive statenes kongemakt. Kjernen i doktrinen anvendt på slike områder, er at områder der befolkningen ikke driver jordbruk

191 HR-2024-982-S avsnitt 180–181. Norge var langt på en dansk provins fra 1537 og frem til 1814. Det er derfor ikke helt treffende å si at indre Finnmark i 1751 kom under «norsk suverenitet og jurisdiksjon». Se for eksempel Store norske leksikon (nettutgaven): https://snl.no/Norge_under_dansk_styre_-_1537-1814.

192 HR-2024-982-S avsnitt 74.

193 HR-2024-982-S avsnitt 84.

194 HR-2024-982-S avsnitt 190.

195 HR-2024-982-S avsnitt 182.

196 Se blant annet Finnmarkskommisjonen, *Rettsprotokoller for Indre Finnmark etter 1751*, 20. juli 2017 (jnr. 14/315-102) og Allan Kristensen, *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – med utgangspunkt i studier av tingbøkene fra Finnmark for perioden 1620–1770*, [i] NOU 2001: 34 s. 33 flg. på s. 51–52.

197 HR-2024-982-S avsnitt 181–182.

198 https://stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/svalbardtraktaten-100-ar/

og ikke har faste bosettinger, er eierløse.[199] Et eksempel på anvendelse av doktrinen på et urfolksområde, er at James Cook i 1770 gikk i land like sør for dagens Sydney, og gjorde krav på den østre delen av Australia (New South Wales) på vegne av den britiske kongen, George III.[200]

Derimot var terra nullius-doktrinen ikke til stede da Danmark-Norge og Sverige signerte grensetraktaten i 1751. Tvert imot sikret traktatpartene samiske sedvanebaserte rettigheter gjennom lappekodisillen som er et vedlegg til grensetraktaten. Høyesteretts flertall tar i liten grad opp disse sidene ved lappekodisillen før man konkluderer med at danskekongen nokså umiddelbart etter 1751 ble privatrettslig eier av indre Finnmark, og at de samiske enerettighetene samtidig ble erstattet av svakere bruks- og allmenningsrettigheter som følge av at de samiske sedvanene som lappekodisillen skulle beskytte, var brutt ned.

I 1864 hadde terra nullius doktrinen fått gjennomslag også i Norge. Et tydelig uttrykk for dette, er den i punkt 4.3.2 siterte uttalelsen fra Regjeringsadvokaten:[201]

> «Finnmarken, det gamle Skatteland uden fastboende jordbrugende Indvaanere, er som bekjendt taget i uindskrænket Besiddelse og koloniseret af selve Kronen. Den fuldt organiserede Stat underlagde sig det herreløse af Nomader gjennemfarne Land som Eiendom, og benyttede denne Eiendom ganske som en Privatmand, der ikke er bunden af andres Rettigheder. Hele Finmarken, da væsentlig en Skovmark, blev en Kronodomæne.»

Andre uttrykte seg i noe rundere vendinger, men synspunktet om at Finnmark opprinnelig var et eierløst område der befolkningen ikke hadde rettigheter til grunn og naturressurser, var rådende i norsk juridisk teori og praksis fra rundt midten av 1800-tallet. Som fremholdt i punkt 4.3.2, dannet synspunktet grunnlaget for læren om statens umatrikulerte grunn i Finnmark. I Karasjok-dommen bemerker flertallet at læren ble «*uttrykkelig avviklet*» først ved finnmarksloven § 5 første ledd.[202]

Til tross for denne erkjennelsen, er det en klar kobling mellom flertallets begrunnelse for at Kongen ble eier av grunnen i indre Finnmark kort tid etter 1751, og læren om statens umatrikulerte grunn i Finnmark, som i sin tur er et utslag av terra nullius-doktrinen. Flertallet trekker riktignok også frem overgangen fra «*veiding til reindrift … og et visst jordbruk med fastere bosetting*» som en del av begrunnelsen for Kongens rett,[203] men et sentralt punkt i flertallets resonnement er like fullt at kongemaktens syn på rettighetsforholdene i seg selv hadde rettsutslettende karakter.

Flertallet legger dessuten til grunn at et rettighetserverv i Karasjok for lokalbefolkningen med grunnlag i alders tids bruk, først kan ha startet «*fra siste halvdel av 1700-tallet*» etter at Kongens eiendomsrett var etablert. Slik Høyesteretts mindretall antyder, gjør flertallet med dette 1751 til et «*nullpunkt*» for samiske rettigheter i indre Finnmark.[204] Inntrykket av at terra nullius-doktrinen er flertallets bærende begrunnelse for Kongens rett, forsterkes ytterligere av at starttidspunktet for mulige samiske rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk, er nokså sammenfallende med at det kom i gang «*et visst jordbruk med fastere bosetting*» i Karasjok.

Sett i lys av at terra nullius-doktrinen i internasjonal sammenheng er forkastet som gyldig rettsgrunnlag for statlig eiendomsrett til urfolksområder,[205] finner kommisjonen det utfordrende å tiltre Høyesterettsflertallets synspunkt om at Kongen ble privatrettslig eier av grunnen i indre Finnmark kort tid etter at området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon. Som nevnt i punkt 8.4.3, kan det også stilles spørsmål ved om flertallets slutning om at de gamle samiske sedvanene ble borte nærmest over natten, er realhistorisk korrekt. Det kan også stilles spørsmål ved riktigheten av at statsmakten begynte å opptre som eier i privatrettslig forstand nokså umiddelbart etter 1751, og om statens disposisjoner i perioden etter 1863 var av «samme art» som disposisjonene foretatt i kraft av 1775-resolusjonen. Se nedenfor i punkt 8.4.7.4.

Som det er redegjort for i punkt 8.4.2.4, er det imidlertid klart at det i 1751 ikke eksisterte kollektive tingsrettslige enerettigheter eller eierrettigheter til *hele* det området som utgjør dagens Tana kommune for hele områdets befolkning. Om det i dag på tingsrettslig grunnlag er etablert slike rettigheter, vil derfor uansett hvordan Kongens privatrettslige stilling var i 1751, bero på den senere utviklingen. Nedenfor redegjør kommisjonen for Tana-befolkningens bruk og rettsoppfatninger etter 1751 (punkt 8.4.4 og 8.4.5), andres bruk (punkt 8.4.6) og statens disposisjoner (punkt 8.4.7).

8.4.4 Tanabefolkningens bruk etter 1751

8.4.4.1 Innledning

Den følgende redegjørelsen bygger blant annet på opplysninger i skriftlige kilder og i NIKUs sakkyndige feltutredning, og på det som fremkom på kommisjonens høringsmøte 16.

199 Se f.eks. Store Norske leksikon nettutgaven (https://snl.no/okkupasjon_av_fast_eiendom) og Danmarks Nationalleksikon (https://lex.dk/terra_nullius).

200 National Museum of Australia (https://nma.gov.au/defining-moments/resources/cook-claims-australia).

201 Sitert etter NOU 1993: 34 s. 339. Se også NOU 2001: 34 s. 337.

202 HR-2024-982-S avsnitt 169.

203 HR-2024-982-S avsnitt 182.

204 HR-2024-982-S avsnitt 183 (flertallet) og 286 (mindretallet).

205 Se for eksempel the International Court of Justice (ICJ) i Vest-Sahara saken (1975), australsk Høyesterett i Mabo 2-saken (1992) og Wik-saken (1996), og kanadisk Høyesterett iTsilhqot'in-saken (2014).

oktober 2018, der formålet var å belyse utmarksbruken i Tana kommune mer generelt. Informasjon som fremkom på kommisjonens øvrige høringsmøter, er gjengitt under behandlingen av de enkelte rettighetsmeldingene i kapittel 9 flg.

Kyst- og fjordfiske etter andre arter enn laks har vært og er en viktig del av ressurshøstingen i Tana, men kommunens krav omfatter ikke slikt fiske, jf. punkt 8.2.2.5. Det er heller ikke fremhevet i Sohpars krav. Kommisjonen omtaler derfor Tana-befolkningens kyst- og fjordfiske under behandlingen av kravet fra Bivdu i kapittel 24. Fordi Bivdus krav også gjelder sjølaksefiske med faststående redskap, er også dette fisket omtalt i kapittel 24. Tana-befolkningens bruk av gammer og liknende byggverk i utmark har vært viktig for utbredelsen av den lokale utmarkshøstingen, og er omtalt i punkt 8.5.2 under vurderingen av Tana kommunes gammekrav.

8.4.4.2 Reindrift

Reindrift har vært en viktig næringsvei i Tana i mange hundre år. Den sakkyndige utredningen redegjør bredt for reindriften i det området som nå utgjør Tana kommune fra slutten av 1600-tallet og fremover.[206] I sammendraget for den delen som gjelder situasjonen på 1740-tallet, heter det:[207]

> «Gjennom de edfesta forklaringene i 1740 [på tinget i Utsjok] og 1744 [Peter Schnitlers eksaminasjoner i Leirpollen og Polmak], som delvis kan kontrolleres mot hverandre, får man et interessant bilde av bruksforholdene. Særlig gjelder det reindrifta.
>
> Øst for Deanuvuotna/Tanafjorden og Tanaelva sørover mot Buolbmátjávri/Polmakvatn var det etablert et reindriftsmønster med grunnlag i den sjøsamiske bosetninga ved Deanuvuotna/Tanafjorden (Jf. også Vorren 1978: 156). Disse var ensidig norske undersåtter.
>
> Vest for Tanaelva hadde man et annet bilde. Sommerbeitene – helt ned til munningen – langs de indre fjordområdene og vestover mot Lágesvuotna/Laksefjorden, var i bruk også av et betydelig antall samer fra Ohcejohka/Utsjoki. De var svenske undersåtter. Dette vil også si at Tanasamenes klager fra slutten av 1600-tallet over at samer fra innlandet kom inn på deres enemerker i sjødistriktene (Se kap. 3.6), trolig ikke hadde ført til negative sanksjoner mot samene fra innlandet – som også betalte skatt til kongen i København. Vinterbeitene til de angjeldende samene fra Ohcejohka lå imidlertid i det store og hele øst eller sør for Deatnu/Tanaelva. Dvs. innenfor deres gamle bruksområde.
>
> Bildet er likevel ikke helt entydig i at det kun var samer fra Ohcejohka som hadde beiter og sommeropphold i områdene vest for Tanafjorden. Det henger sammen med Schnitlers opplysning om at *Privative-Norske Field-Finner* dreiv villreinjakt på Čorggaš/Nordkynhalvøya (Schnitler III utg. 1985: 56). Det er ikke nevnt hvor disse hørte hjemme administrativt, men det er naturlig å tenke seg at de enten var samer fra Deatnu/Tana- eller Lágesvuotna/Laksefjorden.»

I oppsummeringen av Tana-reindriftens utvikling fra slutten av 1700-tallet og frem til andre verdenskrig, trekker de sakkyndige igjen tråden tilbake til starten av 1700-tallet, for deretter å omtale situasjonen fra midten av 1700-tallet og forholdene etter grensesperringen i 1852:[208]

> «Tilbake til begynnelsen av 1700-tallet kan man spore en reindriftsgruppe med sommerbeiter på Rákkonjárga, den vestlige delen av Várnjárga/Varangerhalvøya, og vinterbeiter øst for Deatnu/Tana [på finsk side av grensen]. Trolig hadde denne reindrifta sitt utspring i reinholdet til sjøsamene i Deatnu/Tana med få dyr, og at noen der økte dyretallet og begynte å følge reinen på trekket mellom kyst og innland.
>
> Hva angår sommerbeiteområdene vest for Deatnu/Tanaelva og over mot Lágesvuotna/Laksefjorden, var disse før midten av 1700-tallet brukt av samer fra det svenske sognet Ohcejohka/Utsjok, og også av sjøsamenes egen reindrift med utgangspunkt i de sjøsamiske samfunnene vest for Deatnu/Tanaelva og i Lágesvuotna/ Laksefjorden. Etter hvert begynte også de sjøsamene som gikk over til et nomadisk levesett å bruke vinterbeiter i det *svenske* området i innlandet.
>
> Etter hvert ser det ut til at reindrift med opprinnelse i innlandet og i sjødistriktet smelta sammen, slik at man prinsipielt sett har fått det flyttemønsteret man har i dag.
>
> I henhold til Lappekodisillens bestemmelser ble det gamle driftsmønsteret videreført også etter at grensa i Tanadalen ble trukket i 1751, og vedvarte frem til grensesperringa i 1852.
>
> Etter denne ble det stor uro innen reindrifta på Nordkalotten. Reindriftssamene i Øst-Finnmark ble sterkt ramma, både når det gjelder nedgang i reintall og avskalling av personell. I forbindelse med dette kan det se ut til at reindriftsområdene i nåværende Deanu gielda/Tana kommune i stor grad ble overtatt av reindriftsslekter fra Kárášjohka/Karasjok som videreførte reindrifta i distriktet.»

Fastsettelsen av riksgrensen i 1751 fikk med andre ord ingen umiddelbare konsekvenser for reindriften i Tana, fordi

206 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 47–48, 51–55, 88–105 og 188–225.

207 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 54–55 med henvisning til Ørnulv Vorren, [i] NOU 1978: 18A punkt 3.2.2 (s. 145 flg. på s. 157) og Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 56.

208 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 104–105.

lappekodisillen la opp til å videreføre det daværende driftsmønsteret med flyttinger på tvers av riksgrensen. Dette fremkommer særlig av kodisillens § 10 som lyder:

> «Saasom Lapperne behøve begge Rigers Land, skal det efter gammel Sædvane være dennem tilladt, Høst og Vaar, at flytte med deres Rehn-Hiorder over Grendsen ind i det andet Rige. Og herefter som tilforn, lige med Landets Udersaatter, (...), at betiene sig af Land og Strand til Underholdning for deres Dyr og sig selv».

Den samiske befolkningen skulle dermed beholde retten til å flytte over grensen med sine reinflokker i samsvar med «*gammel Sædvane*», og kunne høste av de lokale naturressursene til livsopphold for seg selv og sine dyr. Som fremholdt i punkt 4.1.3, viser dette at datidens statlige myndigheter var opptatt av at grensedragningen ikke skulle gripe inn i samiske rettigheter.

Situasjonen endret seg imidlertid etter at det med virkning fra 15. september 1852 ble forbudt med reinflyttinger over grensen mellom Norge og Finland som på den tiden var et storfyrstedømme underlagt den russiske tsaren. Forbudet førte til at alle norskregistrerte reindriftsfamilier i Øst-Finnmark mistet sine vinterbeiter på finsk side, og til at de finskregistrerte reindriftsfamiliene mistet sine sommerbeiter i Finnmarks fjord- og kystområder.

Dette førte til en betydelig nedgang både i antall personer tilknyttet reindriften og i reintallet. Som nevnt i punkt 8.4.1.2, ble det ved folketellingen i 1801 registrert 154 personer tilknyttet reindriften i Polmak tinglag. I perioden fra 1865 til 1900 varierte antallet mellom 77 og 88.[209] Den sakkyndige utredningen opplyser at det før 1852 var rundt 50 000 rein fra Øst-Finnmark på vinterbeite i Finland. Av disse var 17 500 rein fordelt på 116 reineiere, hjemmehørende i Lebesby prestegjeld, som foruten Kjøllefjord også omfattet Tana og Polmak. I Nesseby og Polmak gikk reintallet ned fra 15 700 rein i 1850 til 9 300 i 1860.[210]

Nedgangen i reintall og personer tilknyttet reindriften fortsatte i de følgende tiårene. Rundt 1900 var de åtte reindriftsfamiliene som i 1865 hadde vinterbeite i Polmak fjelldistrikt nord og vest for Tanaelva «*utdødd eller fortrengt av Karasjokfjellsamer som nå hadde overtatt områdene her*».[211]

I 1938 ga etnografen Just Qvigstad følgende beskrivelse av reindriften i Polmak i 1915:[212]

> «Av Polmaklappene er kun nogen få renlapper; de hadde i 1915 henimot 6000 ren. De ligger om sommeren med sine ren på halvøen mellem Tanafjord og Laksefjord. ... Om vinteren beiter renene langs Tanaelven. I den senere tid har disse lapper begynt å bygge eller kjøpe hus opover langs Tanaelven i Polmak; men deres hovednæring er rendriften».

Den sakkyndige utredningen har også opplysninger om at fastboende hadde rein. Utredningen siterer kulturgeografen Amund Helland, som i 1906 skrev at de fastboende i Polmak herred «*eier en del ren, som om sommeren følger flytfinnernes renhjorder og passes mod en viss godtgjørelse*». Utredningen gjengir også Hellands utsagn om at det i «*Smalfjord, Tarmfjord, Vestertana, Langfjord og Hopsfjord bor mange finner, der har sine renhjorder på fjeldende der omkring*».[213]

De sakkyndiges redegjørelse for reindriftssamenes utmarksbruk og rettsoppfatninger fra 1940 og fremover mot vår tid bygger dels på ulike skriftlige kilder og vedtatte distriktsplaner. De sakkyndige har også intervjuet tidligere og nåværende reindriftutøvere fra de to reinbeitedistriktene som i dag har Tana som kjerneområde, distrikt 7 Rákkonjárga og distrikt 9 Čorgaš, og utøvere fra distrikt 13 Lágesduottar som har deler av sitt beiteområde i Tana.[214]

Flere av informantene både fra distrikt 7 og fra distrikt 9 forteller at deres familier i tillegg til å ha rein, frem til 1960-tallet også hadde noen få kuer og sauer. Noen av familiene hadde også utmarksslåtter som de brukte frem til rundt 1950. I tillegg til reindriften, drev de også jakt, fangst og fiske, og andre former for utmarkshøsting, så som bærplukking, skjæring av sennagress, og hogst av brensel og byggematerialer, både i forbindelse med og uavhengig av reindriften.[215]

I oppsummeringen fokuserer de sakkyndige på det som fremkom i intervjuene og skriver:[216]

209 Regnor Jernsletten, *Befolkningsutviklinga i Finnmark på 1800-tallet*, 1989 s. 25

210 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 93–94 med henvisning til Innstilling fra den såkalte «Lappekommisjonen av 1897», avgitt i 1904 s. 65 og Aage Solbakk, Tanadalen. Slekter – historie, 2001 s. 107. Opplysningen om nedgangen i reintallet i Polmak og Nesseby har ingen referanse i rapporten.

211 Aage Solbakk, *Tanadalen. Slekter – historie*, 2001 s. 108.

212 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 99 med henvisning til Just Qvigstad, *Lappene i Finnmark*, [i] Den norske turistforening (DNT) årbok 1938 s. 34.

213 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 101 med henvisning til Amund Helland, *Norges land og folk. Finmarkens amt III*, 1906 s. 392 og 444.

214 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 188–225.

215 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 198–204 (distrikt 7) og s. 205–211 (distrikt 9) og intervjuer med Britt Guttorm Gaup (f. 1949) og Lars Mathis Gaup (f. 1953) 9. juni 2015; Eldor A. Wigelius (1942–2018) 2. juni 2015; Klemet Guttorm (1934–2018) 2. september 2015; Johan Andersen (f. 1938) 10. september 2015; og Margith Margith Utsi Pettersen (f. 1937) 7. oktober 2015 (jnr. 14/925-25, hhv. informant 6, 9 11, 12 og 17).

216 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 223–224.

«Beiteområder og annen bruk direkte knyttet til reindriftsbruk danner grunnlaget for utøvelsen av næringen, og kapittelet har kartlagt denne utmarksbruken. Informantene beskriver få endringer i bruk av beiteområder og flytteveier, dog har reguleringer etter andre verdenskrig og nye distriktsgrenser i 2004 resultert i noen endringer i distriktenes bruksområder. Det har også i noen tilfeller vært konflikter og uenighet knyttet til beitebruk i grenseområder mellom distriktene, eksempelvis i Máskevárri området, og noen grad av uenighet med myndighetenes reguleringer av beiteområder. Flere informanter beskriver at reindriftsnæringen har endret seg merkbart i deres levetid, særlig med økt mekanisering og bruk av firhjuling og snøskuter. Flere informanter er dessuten opptatt av myndighetenes regulering av reintall. De informanter som nevner dette, uttrykker enighet i reguleringene på dette området. Her understreker informantene at det er viktig å holde reintallet på et bæredyktig nivå og at for store flokker resulterer i økte konflikter og lavere vekt på dyrene.

I NOU 2001:34 beskrives i kapittelet *Samiska rättsuppfattningar i Tana* utmarksbruk i kommunen basert på gjennomførte intervju med 60 innbyggere. Intervjuene er gjennomført på samisk og avdekker sedvaner og rettsoppfatninger knyttet til utmarksbruk. Her understrekes det at en kombinasjon av ulike næringer og bruk av ulike utmarksressurser har vært en viktig stabiliserende faktor for innbyggerne i Deatnu/Tana (NOU 2001:34, 431). Informantenes beskrivelser som redegjort for i dette kapittelet framhever på samme måte at bruk av utmarksressurser som fiske, sanking og fangsting har vært en utbredt og viktig del av næringsgrunnlaget og husholdningen i tillegg til reindriften. Denne utmarksbruken anses av reindriftsutøverne som en naturlig del av næringen, hvor blant annet bruk av et område i reindriftsnæringen skaper tilhørighet og grunnlag for bruk av områdets andre utmarksressurser. Særlig innlandsfiske og sanking av bær framheves av informantene som viktige. Det er ifølge informantene områder som tradisjonelt har vært brukt av bestemte distrikt, bygder eller familier og man har som hovedregel ikke fisket, sanket eller fangstet i områder som tilhørte andre.

Generelt beskrives få konflikter med fastboende i området. Konflikter med sauehold nevnes, men de konkrete konfliktområdene som nevnes, er utenfor utredningsområdet. Andres ferdsel i fjellet har ifølge informantene økt betydelig i de senere årene. Dette gjelder både fastboende og tilreisende. Veiutbygging og økt tilgjengelighet til utmarksområdene har gjort at flere ferdes i utmark og flere informanter ser dette som et forstyrrende element for utøvelsen av næringen. Økt fritidsbruk beskrives generelt av informantene i denne utredningen som en potensiell trussel mot den tradisjonelle fordelingen av områder og lokalbefolkningens rett til å høste av naturens ressurser i disse områdene. Økt aktivitet på særlig innlandsfiske omtales også av informantene som problematisk og som en trussel mot lokal bruk og vannenes bærekraft. Dette gjelder særlig utenbygdsboende og turister som ikke kjenner til eller respekterer den tradisjonelle fordelingen av områdene. Flere informanter er også i denne forbindelse kritisk til myndighetenes reguleringer, eksempelvis opphevelsen av 5 km sonen og økt tilgjengelighet for motorisert fritidsferdsel.»

Den sakkyndige utredningen har også informasjon om et tett samarbeid i form av verddevuohta (gjensidig bytting av varer og tjenester) mellom reindriftsutøvere og øvrig lokalbefolkning. Blant annet forteller en informant fra Austertana, at bestemoren var verdde og at bestefarens søskenbarn hadde sitt eget reinmerke. En annen informant fra samme sted forteller at hennes familie hvert år fikk besøk av reindriftssamene som overnattet hos familien og hadde med rein til dem.[217]

Verddeforholdet mellom reindriftssamer og fastboende ble også belyst på kommisjonens *innledende høringsmøte 16. oktober 2018*. Magnus Varsi (f. 1945) fortalte at det i Sirma var nødvendig med verddevuohta mellom lokale reineiere og fastboende for at folk skulle klare seg. Reineierne hadde blant annet kjøtt og skinn til klær, og de fastboende hadde husly og «*hest som reineierne kunne bruke til transport*». Han sa at også sjøfisket var en del av verddeforholdet.[218]

Frode Utsi (f. 1962) er interesserepresentant for Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga. Han sa at distriktets reindriftsutøvere har hatt og fortsatt har et godt verddeforhold med den fastboende befolkningen der deres reinflyttinger foregår fra Austertana og sørover til Skidalen der de blant annet hadde lånt gammer og byttet til seg ved mot reinkjøtt.[219]

Han fortalte at distriktet har vår- og høstbeiter i Austertana. Vanligvis samler de reinen i Gakca-området, nord for Austertana, der distriktet tidligere hadde et reingjerde på Gavzzavárri. Tidlig i desember trekker flokken mot Seidafjellet, der distriktet har et skillegjerde, og der nabosiidaene kan skille ut sine rein dersom det har vært sammenblandinger.[220]

Den vanlige flyttleia passerer Harrelv, Luftjok, Seidafjellet og Skiippagurra, før den når vinterbeitene fra Polmak og sørover mot finskegrensen der det i nyere tid er satt opp et

217 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 284–285 og intervjuer med Else Margrethe Utsi (f. 1953) 20. oktober 2015; og Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015 (jnr. 14/295-25, informant 22 og 24).

218 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 24–25.

219 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 32–33 og 56–57.

220 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 29–32.

reingjerde. Tidligere hadde distriktet skillegjerdeanlegg blant annet ved Seiboš i Skidalen og på Čorrovárri sør for Skiippagurra. På nyåret flytter de flokken til Buolbmátvuopmi, og bruker ofte Skidalen før flokken slippes opp til Searbbat og Guorronjunni når det blir mer snø i skogsområdene. Vanligvis flytter de flokken over Tanaelva i februar til Máskevárri, der den er frem til april. Her bruker distriktet som regel først områdene nedenfor Lišmmajávri, og sparer Njallavárri til våren.[221]

Frode Utsi fortalte at hans bestefar, Ola Piera Amundsen Utsi (1892–1961) flyttet med reinflokken ved Biipovárri til nordenden av Máskevárri, og brukte moene ved Masjok før de flyttet flokken ned på Tanaelva, og nedover til Harrelv, og til Mátduottar eller Roavvevárri. I nyere tid har boligfelt, oppdyrking og gjerder begrenset flyttemulighetene ved Masjok. Derfor må flokken i stedet flytte oppover Tanaelva til Buolbmátčohkka, etter at den har vært på Máskevárri.[222]

Nancy Porsanger Anti (f. 1978) var da det innledende høringsmøtet ble avholdt i oktober 2018, interesserepresentant for Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš. Hun sa at grensesperringen i 1852 fikk katastrofale følger for Tana-reindriften. Utøverne mistet sine vinterbeiter på finsk side, og store områder i Tana måtte få år etter grensesperringen fredes mot reindrift i barmarkssesongen. Dette innskrenket de områdene de lokale reineierne kunne bruke. De måtte tilpasse seg en ny situasjon, men det var mulig fordi flyttingene fortsatt gikk ut til Vestertana, Johkannjárga og Nordkyn.[223]

Situasjonen var derfor bedre på begynnelsen av 1900-tallet, men så hadde fylkesmannen og lappefogden begynt å «*tegne streker på kartene*». Da reinsoknene ble fastsatt (i 1934) dannet Taneelva beitegrensen, men under krigen ble ytre Nordkyn «*lånt bort*» til reineiere fra Karasjok. Ifølge Nancy Porsanger Anti tok det «*flere titalls år*» før utøverne i distrikt 9, som tradisjonelt hadde flyttet vest for Tanaelva, fikk Nordkyn-halvøya tilbake. Som «*plaster på såret*» hadde de i 1958 også fått Johkannjárga (Digermulen) som «*gave fra [reineierne i] Karasjok*».[224]

Hun fortalte at distrikt 9 i dag bruker Golggotjeakkit, Golggotvuopmi og Golggotvárri (mellom Vestertana og Masjok) på senhøsten, og også skogsområdene lenger sør ved Geinnodatvárri, Čoarveskáidi og Miesseoaivvit. Der beiter reinen så lenge den kan, «*helt frem hit til Laksjok og inntil Sirma*». Når snøen kommer, trekker reinen opp mot vidda. Distrikt 9 har et skillegjerdeanlegg vis á vis Utsjok i Levsse, der flokken blir skilt i tre eller fire (vinter)siidaer. En av disse har vinterbeiter på grensen til Borsi, én holder til på Luosnjárvárri, og de to andre lenger nord. På vårparten begynner flokken å trekke mot Vestertana, der distriktet har vår- og høstbeiter. I april flytter flokken nordover mot Johkannjárga, som distriktet har brukt fra gammelt av.[225]

Nancy Porsanger Anti viste til at før snøscooterne og gjerder ble tatt i bruk, bestemte flokken selv hvor den dro. Hun oppfordret kommisjonen om å se på hvordan reinen oppfører seg og på topografien i området, og viste til at reinens naturlige trekkveier går nordover om våren, og sørover om høsten, og at flokken i mørketiden trekker til skogsområdene.[226]

Hun tok også opp verddeforholdet mellom reindriftssamer og fastboende. Fra oppveksten husket hun at byttehandelen var viktig i Sirma, og at hennes familie byttet reinkjøtt mot oksekjøtt, fårekjøtt og laks. Hun sa at det i Sirma alltid har vært et nært forhold mellom bygdefolk og reineiere, og at reindriftssamene alltid har satt pris på bygdefolkets utmarksbruk. Riktignok har reineierne vært misfornøyde med at de ikke har hatt lakserett i Tanaelva, men sammen med andre «*har også reineierne fått den laksen de har behov for*». Hun avsluttet med å oppfordre kommisjonen til å se på «*de tause vitnene*» i form av topografi og stedsnavn som aldri har blitt regulert av myndighetene, og som er «*de mest pålitelige vitnene som finnes*».[227]

Aage Solbakk (Lemet-Jon Aage) (f. 1943) berørte også forholdet mellom reindriftssamer og fastboende. Han fortalte at han var oppvokst på et småbruk der de hadde noen kuer og sauer, og at han som ungdom også hadde hatt noen rein i siidaen til Henrik Pettersen Guttorm (Biehtár Heaika) (1913–1963) og sitt eget reinmerke, men dette ble strøket ved reindriftsloven av 1978.[228]

Kåre Våga (f. 1943) viste til at det i tillegg til de som hadde reindrift som hovednæring, i Tana også fantes en ikke ubetydelig gruppe «*som jobbet delvis med reindrift og delvis var fastboende*». Han sa at disse var viktige for reindriftsutøverne som trengte folk til å drive, og at de delvis fastboende i tillegg til reindrift, drev utmarkshøsting og et visst jordbruk.[229]

221 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 32–35.

222 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 35.

223 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 36–37.

224 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 38, jf. s. 36.

225 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 39–40.

226 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 40–41.

227 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 42–44.

228 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 8.

229 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 52.

Thoralf Henriksen (f. 1955) har fremmet et krav på vegne av Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere, som er behandlet i kapittel 11. Han sa at staten på 1850-tallet vedtok en kongelig resolusjon som medførte at Laksefjordsamene ikke fikk ha rein på Laksefjordvidda vinterstid, og at det derfor bare var igjen én Laksefjord-reindriftssame ved folketellingen i 1901.[230]

Henriksen konkretiserte ikke hvilken resolusjon han siktet til, men en provisorisk anordning fra 1853 fredet vinterbeitene øst for Tanaelva sør for en linje fra Skiippagurra til Varangerbotn (Mæskebotten) fra 15. mai til 1. november. Reguleringen ble videreført 7. september 1854 ved lov «*indeholdende Bestemmelser med Hensyn til Benyttelsen af visse Strækninger i finnmarken til Reenbete og til Bevogtning av Reenhjorde m.v.*». Her åpnet § 1 for at Kongen kunne bestemme at det blant annet i «*Tanens Fogderi fra 15de Mai til 1ste November hvert Aar*» skulle være forbudt «*at holde Reensdyr paa de Staten tilhørende Strækninger*».[231]

Hensikten med de beiteforbudene som ble fastsatt med hjemmel i 1854-loven, var å beskytte reinens vinterbeiter. I forbindelse med arbeidet til «*Den Finmarkse Fjeldfin-Kommisjon av 1875*» ble det foreslått å frede fjellet Njallavárri i Polmak mot reinbeite av hensyn til de fastboendes moseplukking og av hensyn til postførerens og andre reisendes dyr. Forslaget fikk ikke gehør hos kommisjonen, som viste til at der reinbeitene er så innskrenket som i Polmak, «*maa Fjeldet være Fjeldfinnerne forbeholdt, og de Fastboende maa finde sig i at vige*».[232]

Ved lov 11. juli 1924 nr. 2 fikk Kongen eller den han bemyndiget hjemmel til å forby reinbeite «*i barskogstrekninger eller strekning som er tilsådd med bartrefrø eller hvor plantning med bartreplanter er foretatt*».[233] I reindriftsloven av 1933 ble hjemmelen inntatt i § 31 første ledd bokstav d). Loven hadde i § 5 en generell hjemmel om «*fredning av reinbeitedistrikt eller del derav*». I medhold av de nevnte bestemmelsene fastsatte kgl.res. 22. februar 1935 at det «*inntil videre*» skulle være forbudt å la rein beite i en del konkret angitte områder i Alta, Kistrand, Karasjok og Kautokeino,[234] men det ble ikke gitt slike forbud i Polmak og Tana.

Samme dag ble det i medhold av § 5 også vedtatt en kgl. res. som blant annet fredet nærområdene rundt 14 fjellstuer i Finnmark, samt nærområdene rundt Kautokeino og Karasjok kirkesteder, og enkelte andre områder i Finnmark mot reinbeite. Fredningen omfattet også nærområdet rundt Polmak kirkested, ett område ved Sirma og to områder ved Levajok.[235]

Forskrift 29. januar 1985 nr. 183 erstattet de to 1935-resolusjonene, og videreførte noen av de tidligere fredningene, men ikke de som gjaldt områder i Polmak. Det er ikke senere fattet nye fredningsvedtak for Tana. Alle områder i kommunen som kan anses som «*fjellet eller annen utmarksstrekning*», jf. § 19 i reindriftsloven av 2007, er lovlig reinbeiteområde.

Ved forordning 10. november 1934, som hadde hjemmel i reindriftsloven 22. mai 1933 § 2, fastsatte Amtmannen i Finnmark reinsogns- og distriktsgrenser i Finnmark. Polmak reinsogn var ett av fire reinsogn, og besto av herredene Polmak, Tana, Berlevåg og Gamvik (med unntak av Goalseráššа, neset mellom Langfjorden og Hopsfjorden). Polmak reinsogn var delt i distrikt 7 Rákkonjárga, distrikt 8 Searbačohkka, distrikt 9 Čorgaš, distrikt 10 Vestertana, distrikt 11 Polmak vinterbeite og distrikt 12 Levajok.[236]

Siden 1934 er det gjort en del endringer i distriktsinndelingen. I dag har distrikt 7 Rákkonjárga og distrikt 9 Čorgaš vinterbeiter i Tana kommune. Per 31. mars 2025 hadde distrikt 7 åtte siidaandeler med til sammen 25 personer. Ti siidaandeler og 82 personer tilhørte distrikt 9. Dermed var til sammen 18 siidaandeler og 107 personer tilknyttet de to distriktene.[237]

I første kvartal 2026 hadde Tana kommune 2805 innbyggere.[238] Dermed hadde i 2026 snaut 4 % av befolkningen i Tana direkte *tilknytning* til reindriften. Det tilsvarende tallet for Karasjok per 1. januar 2019 var nesten 27 % (716 av 2673 innbyggere).[239]

Per 31. mars 2025 var det 8540 rein i distrikt 7 og 9, fordelt på 3682 i distrikt 7 og 4858 i distrikt 9. Det har vært relativt små variasjoner i reintallet i de ti siste årene før 2025. Antallet har ligget rundt 4000 dyr i distrikt 7 (med 4175 i 2021 som høyest og 3682 i 2025 som lavest), og rundt 5000 i distrikt 9 (med 5356 i 2021 som høyest og 4722 i 2022 som lavest).[240]

Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar tilhører Karasjok østre sone, men har også beiteområder i Tana. Per 31. mars 2025 hadde distriktet 19 siidaandeler fordelt på 91 personer. Reintallet i distrikt 13 har de siste ti årene stort sett ligget noe

230 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 58.

231 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel N. Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 37, 46 og 51.

232 Sitert etter Kirsti Strøm Bull m.fl., Op. cit., 2001 s. 126.

233 Kirsti Strøm Bull m.fl., *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 225. Se også s. 219.

234 Se resolusjonens punkt I bokstav A, B, C og D, inntatt i Norsk Lovtidende 1ste Avdeling, 1935 s. 200–203.

235 Se resolusjonens punkt I nr 22 til 25, inntatt i Norsk Lovtidende 1ste Avdeling, 1935 s. 207–208.

236 Kirsti Strøm Bull m.fl., *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 201 og Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark. Lovgivning og distriktsinndeling*, 1994 s. 76 og 80.

237 Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftsnæringen, for reindriftsåret 1. april 2024 – 31. mars 2025*, Rapport nr. 39/2025, revidert 1. desember 2025 s. 65.

238 https://www.ssb.no/kommunefakta/deatnu-tana

239 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok*, bind 1, 2019 s. 120.

240 Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftsnæringen, for reindriftsåret 1. april 2024 – 31. mars 2025*, Rapport nr. 39/2025, 1. desember 2025 s. 66.

over 10000, med 12 479 i 2021 som høyeste tall, og 9977 i 2023 som det laveste. Antallet per 31. mars 2025 var 10 086.[241]

Fastsatt øvre reintall er 4000 for distrikt 7 og 5800 for distrikt 9. De to distriktene har et samlet beitereal på 5379 km², hvorav 2538 km² i distrikt 7 og 2841 km² i distrikt 9. Det meste av dette arealet er lokalisert i Tana kommune, men distrikt 7 har sommerbeiter på Varangerhalvøya og distrikt 9 har sommerbeiter på Nordkinnhalvøya. Distrikt 13 har et fastsatt øvre reintall på 10000, og et samlet beiteareal på 3192 km² hvorav en mindre del ligger i Tana kommune.[242]

8.4.4.3 Jordbruk og jordbruksrelatert utmarksbruk

(1.) Det er sparsomt med opplysninger om *jorddyrking* i Tana i eldre skriftlige kilder, men på tinget for Vardø tinglag i 1625 ble det vist til en kontrakt fra 1591, stadfestet i 1592, som viser at varangersamene hadde sauer.[243] På dette tidspunktet omfatter Varangersiidaen (Várjjat siida) også en del av dagens Tana kommune. Videre forteller Niels Knags matrikkel fra 1694 at tanasamene har rein, og at noen av dem har en til to kyr og noen få sauer.[244]

NIKUs sakkyndige feltutredning omtaler også noen eldre kilder. Blant annet fremgår det at Baltazar M. Keilhau i sin reiseskildring fra 1827–1828 forteller om gode gressganger mellom Gullholmen og Seida, og at laksefiske og kvegavl «*nærer Indbyggerne rundeligen; derhos er de Jægere og skulle have begyndt at lægge sig efter Potatos-Avlen*».[245] Den regjeringsnedsatte «*Finnmarks Commissonen*» av 1826 som skulle vurdere økonomi og næringsliv i Finnmark, opplyser at handelsmann Schancke i 1826 forsynte tre beboere i Polmak med settepoteter. Om Polmak skriver kommisjonen at «*beboerne der leve fornæmmelig av Fæedrivt*».[246]

Ifølge femårsberetningen for Finmarkens amt for 1866 til 1870 måtte det for å få skikk på jordbruket i Finnmark, tilrettelegges for «*Inflytning af Nordmænd med Kjærlighed til og Kyndighed i Jordbrug, saaledes som det drives i vore skarpere Fjeldbygder sydpaa*». Om jordbruket i Tana opplyser beretningen at «*der om Høsten i Regelen ikke kan haves mere enn 20 Voger Hø for hvert Storfæ, som skal fødes Vinteren over*», og at dyrene i stor grad levde på «*Surrogater fra Søen, fra Birkeskoven og Mosemarkene*».[247]

Den sakkyndige utredningen opplyser at daværende Tana herred tidlig på 1900-tallet var det nest største jordbruksherredet i Finnmark med 5,4 km² eng- og åker, og at Nesseby herred med Polmak med 3,4 km² var fjerde størst.[248] Jordbruket i nedre Tana hadde ifølge Amund Helland lav lønnsomhet «*med den nuværende brugsmaade*», og «*de nærliggende fiskevær trækker arbeidskraften bort fra jordbruget*». Om Polmak herred som hadde mindre konkurranse fra fiskeriene, skriver han at flere myrer «*som ikke ligger for langt borte*» brukes som utmarksslåtter, og at «*Elvefinnerne [om sommeren lever] et sæterliv, kvinderne skjøtter sit fjøs- og husstell, mændende passer sine laksestæng, sin vedhugning og sin slaat*».[249]

Jordbrukstellingen i 1917 registrerte et jordbruksareal på 3140 dekar i Polmak herred. Av dette var 50 dekar dyrket mark, 2600 dekar var natureng på innmark og 490 dekar var utmarksslåtter høstet i 1917. I Tana herred var jordbruksarealet 7780 dekar; 830 dekar dyrket mark, 5400 dekar natureng på innmark og 1550 dekar utmarkslåtter.[250] Tallene tyder på at oppdyrket innmark på denne tiden hadde liten betydning for husdyrholdet i øvre Tana, og også beskjeden betydning i nedre Tana. Natureng på innmark var viktig begge steder. I nedre Tana hadde også utmarksslåtter betydning, men ser ut til å ha vært mindre viktig i øvre Tana.

Det registrerte jordbruksarealet i Tana økte fra 10 820 dekar i 1917 til 17 200 dekar i 1939. Økningen i Polmak var på drøyt 50 % fra 3140 dekar til 4769 dekar. Det oppdyrkede arealet økte fra 50 dekar til 890 dekar. Arealet av årlig høstede utmarksslåtter gikk ned fra 490 dekar i 1917 til 38 dekar i 1939. Også i Tana herred, der det totale jordbruksarealet økte med drøyt 60 % fra 7680 dekar til 12 431 dekar, var det nedgang i den registrerte slåttehøstingen fra 1550 dekar til 981 dekar, og en sterk økning av det dyrkede arealet fra 830 dekar i 1917 til 4867 dekar i 1939.[251]

Fra 1939 til 1949 økte jordbruksarealet i Tana herred fra 10 820 til 11 255 dekar. I Polmak gikk det ned fra 4769 til 4040 dekar. De to herredene hadde 568 jordbruksenheter; 157 i Polmak og 411 i Tana. Gjennomsnittlig jordbruksareal per enhet var 25,7 dekar i Polmak og 27,4 i Tana. Tallene indikerer ellers at slåttehøstingen hadde tatt så godt som slutt i Polmak i 1949, da det bare ble registrert 1,0 dekar høstede

241 Landbruksdirektoratet, Op. cit., 1. desember 2025 s. 65–66.
242 Landbruksdirektoratet, Op. cit., 1. desember 2025 s. 125.
243 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2006 (jnr. 14/294-47) s. 18.
244 Marhta Brock Utne, *Finnmark omring 1700. Bind 1: Aktstykker og oversikter*, 1932 s. 14.
245 Baltazar M. Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 62.
246 Sitert etter NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 62. Opplysningene er hentet fra punkt 12a og 34b i forhandlingsprotokollen til «Finnmarks Commissionen» av 1826.
247 Finmarkens amt, Femårsberetning 1866-70, s. 5 og 7. Sitert etter NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 65.
248 Amund Helland, *Norges Land og Folk. Finnmarkens Amt I*, 1906 s. 363.
249 Amund Helland, *Norges Land og Folk. Finnmarkens Amt III*, 1906 s. 387 (nedre Tana), 445 og 447 (Polmak).
250 Det Statistiske Centralbyrå, *Jordbrukstellingen i Norge, 1. januar 1918.* Annet hefte, 1921 s. 14 og Tabell 1 s. 70–71.
251 Det Statistiske Sentralbyrå, *Jordbrukstellingen i Norge, 20. juni 1939.* Første hefte, 1940, Tabell 2 s. 102–103.

utmarkslåtter. I Tana herred gikk det høstede slåttearealet ned fra 981 dekar i 1939 til 229 dekar i 1949. Derimot økte i samme periode arealet for eng på dyrket jord i Polmak fra 890 til 1715,5 dekar, og i Tana herred fra 4867 til 5805,4 dekar. Arealet for natureng på innmark gikk i Polmak ned fra 3586 til 1997 dekar, og i Tana herred fra 5941 til 4495,9 dekar.[252]

I 1959 utgjorde jordbruksarealet i Polmak herred og daværende Tana herred 17 710 dekar, fordelt på 5221 dekar i Polmak og 12 489 dekar i Tana. Det var 576 jordbruksenheter i de to herredene; 382 i Tana (ned fra 411 i 1949) og 194 i Polmak (opp fra 157 i 1949). Gjennomsnittlig jordbruksareal per enhet i Polmak var 26,9 dekar, og i Tana 32,7 dekar. I Polmak var 96,3 % av jordbruksarealet fulldyrket (5028 av 5221 dekar). Den tilsvarende andelen i Tana, der natureng fortsatt var en ikke ubetydelig del av jordbruksarealet (3180 dekar), var 68,5 % (8558 av 12 488 dekar). Eng for slått var den klart største kategorien i begge kommunene (4406 i dekar i Polmak og 7351 dekar i Tana). Utmarksslåtter var ikke lenger en egen tellingskategori.[253]

Den første jordbrukstellingen etter at Polmak og Tana var slått sammen til én kommune ble avholdt i 1969. Dette året var 15 981 dekar av et samlet jordbruksareal på 17 584 dekar fulldyrket (90,8 %). De 442 registrerte driftsenhetene hadde et gjennomsnittlig areal på 39,8 dekar.[254]

I 1999 hadde Tana 26 152 dekar jordbruksareal i drift og 161 driftsenheter. Gjennomsnittlig areal per driftsenhet var 119,3 dekar.[255] Etter dette har jordbruksareal i drift stabilisert seg på i overkant av 25 000 dekar, mens antall jordbruksbedrifter (driftsenheter) har blitt over halvert.

Statistisk Sentralbyrås oversikt over jordbruksareal i drift for 2015 til 2022 viser at jordbruksarealet i drift i Tana var 25 197 dekar i 2015 og 26 009 dekar i 2022. Antall aktive gårdsbruk i perioden var i underkant av 60.[256] I 2024 hadde kommunen 50 søkere av produksjonstilskudd, og et samlet jordbruksarealet i drift på 26 220 dekar, fordelt på 24 188 dekar fulldyrket, 487 dekar overflatedyrket og 1545 dekar innmarksbeite.[257] Dette gir et gjennomsnittsareal per søker av produksjonstilskudd på over 500 dekar.

(2.) Tallene fra jordbrukstellingene tyder på at høstingen av *utmarksslåtter* hadde mistet det meste av sin betydning for husdyrholdet i Polmak herred før andre verdenskrig, og knapt hadde betydning etter krigen. Det ble i 1939 registrert 38 dekar høstede utmarksslåtter i Polmak og bare 1,0 dekar i 1949. I Tana herred pågikk slåttehøstingen til noe ut på 1950-tallet, men nedgangen i registrert høstingsareal fra 1917 (1550 dekar) til 1939 (981 dekar) var betydelig. Tendensen forsterket seg frem til 1949 (229 dekar), og i 1959 var ikke lenger utmarksslåtter en egen tellingskategori. Det behovet for husdyrfôr som utmarksslåttene tidligere hadde dekket, ble i begge herredene i stedet dekket av natureng på innmark, og etter hvert også av oppdyrket eng.

Folk i Tana holdt imidlertid bufe lenge før jordsalgsloven av 1863 etablerte en ordning med forpaktning av blant annet utmarksslåtter i Finnmark. Det fantes knapt oppdyrkede arealer, slik at vinterfôret til dyrene dels ble høstet på naturlige gressletter som ved bruk gjennom generasjoner etter hvert kunne bli omtalt som «*innmark*», og dels i utmarka der slåttehøstingen før 1863 nødvendigvis må ha foregått uten grunnlag i kontrakt med staten. Den eldste og også mest langvarige forpaktningen i det området som i dag ligger i Tana kommune, gjaldt «*Udmarkslaater i Golbojok*» (Golggotjohka) vest for Suolovárri (Holmfjell). Forpaktningsbrevet ble utstedt 19. september 1867. Slåttene ble ifølge opplysninger inntatt i et skjøte datert 16. juni 1862, tatt i bruk i 1853. De ble oppmålt 9. juni 1869 og var forpaktet av ulike personer frem til 1944 eller lenger.[258]

Bortforpaktning av slåtter ser, særlig i øvre Tana, ut til å ha hatt et beskjedent omfang før 1900. Kommisjonens gjennomgang av forpaktningsprotollene fra og med 1867 til og med 1899, viser at det i perioden ble inngått 70 førstegangs forpaktninger i det området som utgjør dagens Tana kommune, hvorav 62 gjaldt arealer i daværende Tana herred, og åtte gjaldt arealer i Polmak herred. Etter 1900 økte antall forpaktninger både i Tana herred der det fra 1900 og frem til 1940 ble inngått 306 nye forpaktninger, og i Polmak herred der det i samme periode ble inngått 130 nye forpaktninger. Forpaktningsprotokollene gir ikke grunnlag for å fastslå nøyaktige tall for hvor mange forpaktninger som gjaldt utmarkslåtter og hvor mange som for eksempel gjaldt bosteder med tilhørende jordbruksareal, men løselig anslått gjaldt i overkant av 40 % av forpaktningene i tidligere Polmak herred, og 35 % av forpaktningene i tidligere Tana herred utmarksslåtter.[259]

Tallene viser at det ble inngått langt flere nye forpaktninger i Tana herred enn i Polmak herred (368 mot 138), men slik at den relative forskjellen var klart større før 1900 (62 mot

252 Statistisk Sentralbyrå, *Jordbrukstellingen i Norge 1949, første hefte*, 1950, s. 40–41 og 112–113.

253 Statistisk Sentralbyrå, *Jordbruksteljinga i Noreg 20. juni 1959, første hefte*, 1961 s. 42–45 og 120–121.

254 Statistisk Sentralbyrå, *Jordbruksteljinga 20. juni 1969, Finnmark*, 1971 s. 10–11.

255 Statistisk Sentralbyrå, *Jordbrukstelling 1999 Finnmark*, 2001 s. 14.

256 Statistisk Sentralbyrå, www.ssb.no/statbank, 11950: Utvalgte nøkkeltall landbruk, etter region, statistikkvariabel og år, Tana kommune, og Tana kommune, *Planprogram, Landbruksplan Tana kommune 2021–2030*, 2020 s. 3.

257 Tana kommune v/jordbrukssjefen, brev til kommisjonen 2. april 2025 (jnr. 14/294-80).

258 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 3–4 og vedlegg I s. 4–5 (forpaktning 358).

259 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 4.

åtte) enn i perioden fra 1900 til 1940 (306 mot 130). Noe av årsaken kan være at folketallet var langt høyere i Tana herred enn i Polmak herred. Som det fremgår av punkt 3.2.3, ble det for eksempel i 1900 registrert over tre ganger så mange innbyggere i Tana herred som i Polmak herred (1526 mot 453).

Slåttehøstingen synes som nevnt over, langt på vei å ha mistet sin betydning i Polmak herred i løpet av 1930-tallet, og i Tana herred i løpet av 1950-tallet. Etter hvert som slåttehøstingen avtok, opphørte også forpaktningene. Antall forpaktninger gir imidlertid ikke nødvendigvis et fullstendig bilde over den lokale slåttehøstingen. Det må antas at det både i øvre Tana og nedre Tana i alle fall før andre verdenskrig, har foregått en ikke ubetydelig slåttebruk uten statlig medvirkning.

(3.) Det finnes relativt få opplysninger om *bufeholdet* i Tana i eldre tid. Den sakkyndige utredningen viser imidlertid til at svenske kilder fra slutten av 1740-tallet opplyser at det i det daværende svenske området fra Polmak og oppover Tanadalen var noen få «*fiskelapper*» som hadde jord og torvgammer med at par kuer og noen sauer.[260] I løpet av 1700-tallet dannet det seg flere steder stasjonær bosetting med større vekt på husdyrhold i det gamle sjøsamiske siidaområdet. Etter hvert ble området stykket opp i grender, og bygder som Austertana, Smalfjord, Torhop og Vestertana begynte å utvikle seg.[261] I 1795 skrev Carl Pontoppidan:[262]

> «Elvens begger Land-Sider beboes af Folk, men de er ikkuns faa i den Hensigt til den Herlighed, denne Landstrækningf eier; thi om de vare dobbelt saa mange, kunde de aldrig mangle Grærsning til saa meget Qvæg-Avling af Stort og Smaat, at de jo derved saavelsom ved Laxe-Fiskeriet af Elven, kunde have rundelig udkomme».

Jens Rathke omtaler i en beskrivelse av en reise fra Gullholmen til Polmak sommeren 1801 Seida som «*en Qvænby eller Colonie af Qvæner*» og forteller at de fem familiene som holdt til der, alle bodde i gammer og hadde to kuer og seks sauer. Ifølge Rathke var også Polmak en «*Qvænby*» der folk brukte okser som trekkdyr når de sanket reinmose til fôring av «*Qvæget*». Göran Wahlenberg skriver i 1802 at det i Seida var «*2–3 husbönder*», inngjerdede jorder og tømmerhus, og at det i Polmak der de 6–7 husholdene hadde egen kirke og skolestue, var innhegnede enger.[263]

Ved jordbrukstellingen i 1907 ble det talt 3173 sauer og 1310 storfe i Tana herred og 517 sauer og 215 storfe i Polmak herred. De tilsvarende tallene for Karasjok var 526 sauer og 227 storfe.[264] I 1939 var det 1384 sauer, 1299 storfe, og 364 jordbruksenheter i Tana herred og 917 sauer, 481 storfe og 136 jordbruksenheter i Polmak herred.[265] Det registrerte sauetallet i Tana herred ble dermed godt over halvert fra 1907 til 1939 (fra 3173 til 1384), mens det i Polmak herred var en klar økning både av sauetallet (fra 517 til 917) og storfetallet (fra 215 til 481). Gjennomsnittstallene per enhet var 3,8 sauer og 3,6 storfe i Tana herred og 6,7 sauer og 3,5 storfe i Polmak herred.

Det var i 1959 registrert 2298 sauer og 1266 storfe i Tana herred. Dyrene var fordelt på 382 bruk. Det gir et gjennomsnitt på 6,0 sauer og 3,3 storfe per bruk. De tilsvarende tallene for Polmak herred var 1116 sauer og 1266 storfe, fordelt på 194 bruk, eller 5,6 sauer og 6,5 storfe per bruk.[266]

De to herredene som inngikk i dagens Tana kommune, hadde til sammen 576 gårdsbruk i 1959. Frem til 1979 ble antall bruk (med husdyr) godt over halvert til 231. Antall dyr per bruk økte betydelig. Det ble registrert 162 bruk med 5901 sauer (36,4 per bruk) og 110 bruk med 2798 storfe (25,4 per bruk).[267] Tallene for 1999 var 57 bruk med 5934 sauer (104,1 per driftsenhet) og 58 bruk med 2216 storfe (38,2 per bruk).[268] I 2024 hadde kommunen til sammen 50 driftsenheter der driverne søkte om produksjonstilskudd. Det var 1915 sauer i kommunen og 1271 storfe.[269]

Bufeholdet i Tana har dermed hatt en liknende utvikling som jordbruksarealet. Antall dyr per gårdsbruk var lenge lavt, for så å øke sterkt fra slutten av 1950-tallet. Samtidig har antall gårdsbruk (driftsenheter) med bufe gått betydelig ned, slik at dyrene har blitt samlet i færre enheter. I perioden fra 1979 til 1999 var sauetallet relativt stabilt, mens antall storfe gikk en god del ned. Fra 1999 til 2024 var det en betydelig nedgang både i saueholdet og storfeholdet i kommunen.

(4.) Mens det dyrkede arealet i Tana i hovedsak ligger langs Tanaelva, har beite- og slåttebruken i utmarka hatt større geografisk spredning. De sakkyndige skriver med henvisning til opplysninger gitt av Baltazar M. Keilhau i 1827/28, Amund

260 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 53.
261 Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, *Deanodat/Vestertana gjennom 12 000 år – en kulturhistorisk guide*, 2017 s. 15–16.
262 Sitert etter NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 59–60.
263 NIKU Oppdragsrapport 39/2016 s. 60–61 med henvisning til Göran Wahleberg, *Geografisk och ekonomisk beskrifning om Kemi lappmark i Vesterbottens höfdingdömme*, 1804 s. 20.
264 Det Statistiske Centralbureau, *Jordbukstællingen i Kongeriget Norge*, 30. september 1907, s. 110–113 (Tabel 2).
265 Det Statistiske Sentralbyrå, *Jordbrukstellingen i Norge 20. juni* 1939, første hefte, 1940 s. 34–35 og s. 202–203.
266 Statistisk Sentralbyrå, *Jordbruksteljinga i Noreg 20. juni 1959*, første hefte, 1961, s. 42–45 og s. 276–279.
267 Statistisk Sentralbyrå, *Landbruksteljing 1979,* hefte V, 1979 s. 92–93 og 108–109.
268 Statistisk Sentralbyrå, *Jordbrukstelling 1999 Finnmark*, 2001 s. 27–29.
269 Tana kommune v/jordbrukssjefen, brev til kommisjonen 2. april 2025 (jnr. 14/294-80).

Helland i 1906, Sonja Westrheim i 1978 og Håkon Ellila i 1979 at sesongflyttinger og setring pågikk i Tana frem til etter andre verdenskrig.[270]

Når det gjelder setring, opplyser Westrheim imidlertid i sin magistergradsavhandling om seterdrift i Finnmark, at hun hadde ventet å få langt flere bekreftende svar om seterdrift enn hva hun fikk, og bemerker at det av «*kvantitativ art*» kanskje ikke er «*så mye å by fram, når det gjelder Tana*». Hun antar at det til sammen var rundt 20 setre i Tana, blant annet ved Polmakvann, og i Julelvdalen, Smalfjord og Lille Leirpollen. Fra Levajok til Polmak var det ingen setre, bortsett fra en «setergrend» ved Utsjok (i Roavvegieddi). Til sammenlikning var det 62 setre i Karasjok.[271]

De sakkyndiges beskrivelse av Tana-jordbruket etter 1945 bygger i stor grad på informantintervjuer. I oppsummeringen viser de sakkyndige til at hver familie som regel hadde relativt få beitedyr, «*et par kuer, to-fire sauer og kanskje en hest*». Om beitebruken skriver de:[272]

> «Dyrene gikk som regel på fellesbeite, kyrne nærmest gårdene, sauene lenger vekk og hestene ofte i fjellet. Ingen av informantene kan huske at det har vært konflikter om beiteområder, hverken innad i bygdene eller mellom sau og rein. Noen kan fortelle om foreldre eller besteforeldre som hadde noen rein som gikk i lag med flokken til reineierne og om bønder som fikk ha sauene sammen med rein om sommeren. Reinen ble voktet og dermed ble også sauene beskyttet mot rovdyr. Som gjenytelse fikk reindriftssamene melke sauene. De sistnevnte ordningene hører primært til tida før 1945.»

I oppsummeringen viser de sakkyndige videre til at lite innmark lenge bidro til at vinterfôret til dyrene måtte hentes fra utmarka, der blant annet utmarksslåtter og reinlav var viktig. For de som bodde nærmere sjøen var også tang og tare en viktig beiteressurs, og fjæra et viktig beiteområde. De sakkyndige fremhever at økt mekanisering i årene etter andre verdenskrig førte til at det ble opparbeidet mer innmark. Sammen med økt spesialisering i jordbruket og statlige støtteordninger for oppdyrking, sluttet folk etter hvert «*å slå utmarksslåttene*», og de slutte også å høste «*reinlav, ris og løv for å fôre buskapen med*». Om seterdriften skriver de sakkyndige i oppsummeringen:[273]

> «I den grad setring er nevnt av informanter har de henvist til at et område som de har hatt som utmarksslått og som opprinnelig var familiens sommerboplass. Hit flyttet de med hele buskapen for at fôrressursene på hjemplassen skulle spares. På disse stedene har de som regel også hatt gammer. Det har med andre ord vært en kontinuitet gjennom først årlig setring som deretter har endra seg til årlig utmarksslått.»

På kommisjonens innledende *høringsmøte 16. oktober 2018*, der formålet var å belyse utmarkshøstingen i Tana mer generelt, opplyste Thormod Holti (f. 1943) at han var født i Luftjok, og at dette opprinnelig var en kvensk bygd. Her slo ifølge Holti hans tippoldefar, Daniel Larsson Keskitalo, seg ned i 1862 med en buskap på fire kuer og fem sauer, som den første fastboende. Etter hvert bosatte det seg flere familier i bygda, der folk levde av dyrehold og ulike former for høsting fra naturen. De hadde også utmarksslåtter og dyrene beitet i området.[274]

Reidar Larsen (f. 1942) fra Vestertana, som er interesserepresentant for sjølaksefisket, fortalte at de fleste i Vestertana hadde småbruk og høstet utmarksslåtter, ved siden av fisket.[275]

Mildrid Mudenia (f. 1943) fra Gárdak/Horbmá fortalte at hennes far hadde et småbruk og at det «*den gangen*» ikke var så mange enger å slå. Derfor dro de til fjells for å slå gress om sommeren. De hadde en slått ved sørenden av Lišmmajávri, og det var også slåtter ved Roggegieddi og derfra videre mot Horbmá ved Gáldoláddot, Gáldojeakkit og Heandratádjájeakkit, mellom Gáhrotvárri og Njallavárri, og på den andre siden av Tanaelva ovenfor Álletnjárga ved Juovla.[276]

Aage Solbakk (Lemet-Jon Aage) (f. 1943) fortalte at han var oppvokst på et småbruk i Båteng (Fanasgieddi), der hans familie hadde «*noen kyr og noen sauer, og … utmarksslåtter*».[277] I en skriftlig redegjørelse som han leverte på høringsmøtet 7. november 2019, der han møtte som representant for Sámiid meahcit (kapitt mtaler han slåttehøstingen i øvre Tana. Han opplyser at mye av dyrefôret ble hentet fra utmarksslåtter, at hvert bruk/hver familie hadde «*faste plasser hvor de slo*» og at høstingen hadde økonomisk betydning frem til 1950-tallet. Setring hadde derimot «*ikke vært vanlig i Tanadalen*», men noen familier i Polmak hadde hatt setrer ved Polmakvannet.[278]

De opplysningene om slåttehøstingen som fremkommer i den sakkyndige utredningen, på det innledende høringsmøtet og i Solbakks redegjørelse, synes å avvike noe fra det bildet jordbrukstellingene og statlige forpaktningsprotokoller gir.

270 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 68.
271 Sonja Westrheim, *Seterdrift i Finnmark*, 1978 s. 53–56.
272 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 279.
273 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 279–280.
274 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 16–17.
275 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 21.
276 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 48–49.
277 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 8.
278 Aage Solbakk, *Utviklingen av den elvesamiske bosettingen og næringslivet i øvre Tanadalen 1800–1900*, 2019 s. 17–18.

Materialet gir ikke grunnlag for sikre slutninger, men det tilsier at slåttebruken hadde større betydning og pågikk noe lenger enn hva de skriftlige kildene tyder på, og at det har foregått en del slåttebruk uavhengig av statlige forpaktninger.

8.4.4.4 Hogst til brensel og andre nytteformål

Uttak av trevirke har vært viktig for befolkningen i Tana så lenge området har vært bebodd, men trevirke er en knapphetsressurs i mesteparten av Finnmark. Staten grep derfor relativt tidlig inn med regulerende bestemmelser. Ifølge 1775-resolusjonens § 4 skulle bjørkeskogen i Finnmark forbeholdes for «*visse bygder, som dertil ere trengende, dog at disse Bygders Beboere ikke egenraadig handle med Skoven, men hvad de behøve, have de betimelig at rekvirere hos Amtmanden, som den det fornødne lader utdvise*». Videre fremgikk det av § 5 at «*Kongen som hidindtil [forbeholdes] den [i Finnmark] befindenes Furu- og Granskov*».

Med henvising til at sjøsamene i flere hundre år før 1750 «*hadde utøvet en utstrakt bruk av skogen i fjordbotnene*» og at også nordmenn i lang tid hadde brukt trevirke til brensel og bygninger, legger Samerettsutvalgets rettsgruppe til grunn at det i 1775 gjaldt en «*ubegrenset rett for befolkningen [i Finnmark] til nødvendig trevirke*». Rettsgruppen legger videre til grunn at §§ 4 og 5 i resolusjonen var av regulerende art, og ikke tok sikte på å frata befolkningen rettigheter.[279]

Beskjeden tilgang på barskogsressurser gjorde at resolusjonens § 5 fikk liten praktisk betydning i Tana. Det tok også lang tid før det i Tana ble etablert en utvisningsordning av den typen § 4 åpner for. Generelle regler med krav om utvisning ble ikke gitt for Finnmark som helhet før ved amtmannens regler av 23. april 1874.[280] Det fantes også et reglement for bjørkeskog og annen løvskog i Tana og Polmak tinglag datert 26. juni 1856. Reglementet hadde i § 6 en bestemmelse om at personer som ved amtsseddel hadde fått overdratt jord til dyrking, måtte melde fra til «*vedkommende skovfoged, efter hvis udvisning da hugsten foregår*» dersom de planla å hogge skog «*mere end til eget forbruk for at opdyrke marken til slaateland*».[281]

Kommisjonen har ikke funnet teksten i 1856-reglementet, og har derfor ikke kunnet fastslå om reglementet underla vedhogsten på den umatrikulerte grunnen i de to tinglagenes utvisning.

Om tilgangen på skogressurser opplyser «*Finnmarks Commissionen*» av 1826 at det var mye lauvskog fra Polmak på begge sider av Tanaelva ned til elvemunningen og Leirpollen, og også relativt god lauvskog i Vestertana, samt en «*ganske ubetydelig*» furuskog ved Polmakvannet. De sakkyndige konstaterer på bakgrunn av 1826-kommisjonens redegjørelse at myndighetene på 1820-tallet ikke førte kontroll med Tana-befolkningens bruk av skogressursene, og at befolkningen «*styrte selv med skogen*».[282]

I 1828 skrev Baltazar M. Keilhau at det «*nede ved Tana-Elv og ved Tana-Fjord, hvor der i det Høieste ikke voxer andet end Birkeskov*», og at tømmerhus ble bygd av furutrær fra Karasjok.[283]

Etter at det i 1852 ble forbudt å flytte over grensen mellom Norge og Finland med rein, nedsatte den norske regjeringen en kommisjon for å vurdere reindriftssamenes situasjon og andre næringsrelaterte spørsmål i Finnmark. De sakkyndige fremholder at 1852-kommisjonens rapport tyder på at det offentliges kontroll med bruken av skogen i Tana på 1850-tallet fortsatt var nesten fraværende. Ifølge 1852-kommisjonen var det påkrevd med strengere statlig styring med bruken av skogen, men den uttrykker ingen oppfatning om statlig eiendomsrett til de lokale lauvskogene, ut over det staten hadde i statsallmenningene. I stedet var forvaltnings- og ordenshensynet sentralt, blant annet ved uttalelser om at «*Staten har overtaget Omsorgen for Ditrictets Skove*», at skogene burde holdes «*under offentlig Forvaltning*», at bygdene burde få anvist hver sin skogsstrekning, og at utvisning ikke burde skje til andre enn de «*boede i nærhede av Skoven*».[284]

De sakkyndige opplyser at forstmester Barth i 1858 i en innberetning til indredepartementet forteller om økende interesse utenfra for å kjøpe brensel fra Tana, og at det fra Storfossen (Geavŋŋis) og nedover ble hogd «*en god del ved*» både til eget bruk og for salg til «*Distriktets Søebefolkning*». Ifølge Barth hadde hogsten hatt så stort omfang at skogen for en del var ødelagt.[285]

Staten ansatte i 1860 forstmestere (skogforvaltere) og skogfogder i Finnmark, og oppførte en skogsforvalterhytte der Máskejohka renner ut i Tanaelva. På 1860-tallet nedtonet staten det tidligere bruksretts- og forvaltningsaspektet, men det gikk et klart skille mellom barskogen og lauvskogen der de nærmeste bygdene fortsatt kunne ta brensel uten å betale avgift («rekognisjon»).[286]

I siste halvdel av 1800-tallet ble det iverksatt ulike ressursbevarende tiltak. Blant annet fastslo § 2 i jordsalgsreglementet av 2. juli 1864 som var gitt i medhold av jordsalgsloven

279 NOU 1993: 34 s. 91–92.

280 NOU 1993: 34 s.94.

281 Knut Spilling, *Av Finmarkens skogret*, 1919 s. 153.

282 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 134. Grunnlaget for NIKUs slutning er punkt 12a i forhandlingsprotokollen til «Finnmarks Commissionen» av 1826.

283 Baltazar M. Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 63.

284 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 134–135. Opplysningene til NIKU er i hovedsak hentet fra 1852-kommisjonens rapport, men uten at sidetall er ikke angitt.

285 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 137 med henvisning til Jacob Barth, *Om skovforholdene i Finmarken*, 1858 s. 129.

286 Finmarkens Amt, Femårsberetning, 1866–1870 og NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 137.

22. juni 1863, at det inntil «*annerledes bestemmes maa Opmaalingsforretning af ledig Jord ikke afholdes eller Afhændelse deraf eller Udvisning av Byggeplads efter Lovens § 6 ikke finde sted … i Tanaelvens Dalføre ovenfor Guldholmen*». Ifølge de sakkyndige var hensikten med reglementets § 2 å sikre skogområdene som ressursområde for brensel og materialer for derved å «*sikre grunnlaget for norsk bosetting på kysten, i forbindelse med ekspansjon innenfor fiskeriene*.»[287]

De sakkyndige omtaler også noen straffesaker om ulovlig hogst i Tanaområdet fra 1860-tallet og fremover, og antar at antall straffesaker om ulovlig hogst eller manglende innbetaling av hogstavgift er et uttrykk for at Tana kan ha vært «*et særlig vanskelig område*» når det gjaldt å bryte ned rettsoppfatninger om lokale hogstrettigheter. For å illustrere dette viser de sakkyndige blant annet til at amtmannen i femårsberetningen for 1896–1900 skriver at befolkningen mange steder fortsatt mente at «*naar en Mand trænger et Træ til et eller andet Brug, saa er det ingen Synd, at han hugger det*» selv om de med dette skulle sette seg ut over «*Love og [paabud]*.»[288]

Det sist siterte utsagnet er imidlertid ikke spesifikt knyttet til Tana, der skogen på starten av 1900-tallet var et knapphetsgode. Med henvisning til Amund Helland opplyser de sakkyndige at folk i Vestertana måtte kjøre inntil to mil for å hente ved. De sakkyndige forteller også at folk fra Bonakas i årene før 1914 dro til Golggotjávri for å hente vinterbrensel.[289]

Når det gjelder årene etter 1945, redegjør de sakkyndige blant annet på bakgrunn av ulike informantintervjuer, for bruken av skogressursene i Tana i åtte bygdebruksområder: i) Levajok; ii) Sirma; iii) Båteng og Hillágurra; iv) Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund; v) Tanabru, Seida, Luftjok og Masjok; vi) Holmfjell, Boftsa, Rustefjelbma, Bonakas, Langnes, Gavesluft, Harrelv og Østre Bonakas; vii) Birkestrand og Austertana; og viii) Smalfjord og Vestertana.[290] Redegjørelsen viser at det er en del lokale variasjoner mellom de ulike områdene, men også tydelige fellestrekk. I oppsummeringen skriver de sakkyndige:[291]

> «Tilgang til ved har vært viktig, og mye arbeid ble lagt ned i vedhogst. De fleste informantene viser til lange tradisjoner med at myndighetene utviste vedteiger. Enkelte hevder også at man bare hogde der man fant. Det var ofte en egen *vedutviser* i hver bygd som fordelte vedteiger og holdt oppsyn med at folk fulgte anvisningene. En av informantene forteller at man måtte betale for vedteigen dersom man hogde for salg (…). Hogde man til eget hushold var det gratis. Da mye av skogen nær bebyggelsen var hogd ut i årenes løp, ble vedteigene etter hvert utmålt et godt stykke unna bygdene. Det er derfor vanlig at folk har hatt gammer i tilknytning til familiens vedteig. Veden ble hogd i barmarksesongen og før motoriserte framkomstmidler ble tilgjengelig, ble den henta med hest eller okse om vinteren på sledeføre. På dette området ser det ut til at det har vært små endringer fra 1930-tallet og fram til i dag. En periode ble det brukt fyringsolje til oppvarming, noe som førte til en nedgang i forbruket av ved. Imidlertid har dette endret seg, og ved er nå blitt mer populært å bruke igjen. Etter at FeFo ble opprettet har man måttet betale for vedteig. Dette ble nevnt av flere informanter. Flere forteller at man i dag i større grad kjøper ved fra Finland, og dersom man hugger litt selv, har mange gjerne nok på egen eiendom. (…).
>
> Ofte ble materialer til gjerdestolper tatt ut samme sted som der man hentet ved, men det kunne også være andre steder som ble brukt til dette. Bark, til farging av fiskegarn, kunne bli tatt i forbindelse med vedhogst. Never likeså, men det ble også tatt never av stående storbjørk. Never mistet mye av sin rolle da tjærepappen kom. Det ble ikke tatt ut byggematerialer til annet enn gammer. Tømmer til hus ble i hovedsak kjøpt. (…).»

Samlet utgjorde i 2022 det skogkledde arealet i Tana kommune 1181 km^2, eller snaut 30 % av kommunens areal. Av dette er 397 km^2 produktiv skog, og 246 km^2 er tilgjengelig areal, ved at skogen befinner seg relativt nær vei. Ifølge årsmeldingen for skogbruket i Finnmark i 2022 er skillet mellom produktiv skog og uproduktiv skog misvisende, fordi en god del av vedhogsten i Finnmark foregår i «*uproduktiv skog*».[292] Om vedhogsten i Tana opplyser årsmeldingen at det i 2022 ble hogd på 150 vedteiger utvist av FeFo i årene 2020, 2021 og 2022. Årsmeldingen anslår at det gjennomsnittlige hogstvolumet per utvist teig er 3 m^3, hvilket i Tana gir et samlet hogstvolum på 450 m^3. Dette utgjør noe under halvparten av den antatte vedhogsten i Tana, der det er anslått det ble hogd 500 m^3 ved på privat grunn, typisk i kantsoner nær dyrket mark.[293]

En mindre del av skogressursene i Tana har siden 2007 vært lokalisert i verneområder der all vegetasjon i utgangspunktet er fredet, men der uttak av duodjiemner er tillatt.

287 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 135–136 med henvisning til Departementstidende 1868, s. 498–499.

288 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 138–140. I teksten viser NIKU til femårsberetningen for 1891–1895, men den setningen NIKU siterer står i femårsberetning for 1896–1900.

289 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 140–141 med henvisning til Amund Helland, *Norges land og folk, Finmarkens Amt III,* 1906 s. 393 og Ragnhild Ravna (red.), *Året rundt i Tana. Tiden før 1914, John Olsen forteller*, 1978 s. 22.

290 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 228, 232, 240, 249–250, 255, 259–260, 265 og 273.

291 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 283.

292 Statsforvalteren i Troms og Finnmark, Finnmarksskogbruket 2022 s. 15 sammenholdt med s. 2.

293 Statsforvalteren i Troms og Finnmark, Finnmarksskogbruket 2022 s. 19.

Dette gjelder naturreservatene Hanadalen (2760 dekar), Julelvdalen (305 dekar) og Harrelv (688 dekar).[294] Ettersom fredningsvedtakene er fra 2007, er bruken av skogressursene i Tana betydelig eldre enn fredningene. Det følger imidlertid av de respektive verneforskriftenes § 2 at formålet med fredningene er å bevare tilnærmet urørte lauvskogsområder. Fredningene utgjorde derfor neppe noe merkbart faktisk innhogg i lokalbefolkningens uttak av trevirke.

Som det fremgår av det som foran er sitert fra de sakkyndiges sammendrag, fortalte mange av *NIKUs informanter* om vedhogst og utvisning av vedteiger. I Levajok-området var blant annet Heastasuolu et viktig område for vedforsyning og uttak av stolpe- og sledemateriale. Området ble brukt årlig fra 1800 og frem til 1970-tallet. Det fremgår også at vedteiger i Levajok har tradisjoner tilbake til 1880-tallet.[295] I Sirma var det kontinuerlig uttak av trevirke til brensel og byggematerialer fra mellomkrigstiden til 1950-tallet. Vedhogsten avtok noe fra midten av 1950-tallet fordi veden ble erstattet av andre oppvarmingskilder (strøm og kull). Her opplyser en informant at vedutvisningene tok til «*under eller rett før krigen*», men det var ingen uenighet om myndighetenes reguleringer av uttak av skog til brensel og materialer.[296]

Også i Båteng og Hillágurra synes det å ha vært aksept for at myndighetene regulerte vedhogsten. Ifølge de sakkyndiges informanter var det fra tidlig på 1900-tallet vedteiger i Uhca Máskevárri, Skoarrojohka og Skoarrojohleahki der det også ble tatt ut trevirke til stolper og bygningsmaterialer. Slike materialer ble imidlertid i hovedsak hentet fra Karasjok. Informantene opplyser at vedhogsten avtok på 1970-tallet, men at den har fått en renessanse de senere årene, til tross for noe misnøye med at man må betale FeFo for å få utvist vedteig.[297] På strekningen Polmak-Horma-Alleknjarg-Skiippagurra-Holmesund hogde folk ved både til eget bruk og for salg. Det siste måtte de betale for, men også her ble ordningen med utvisning av vedteiger akseptert.[298]

Det var også tilfellet i området Tanabru-Seida-Luftjok-Masjok, der folk hentet trevirke til brensel og stolper fra Gulbojok til Geidnasjok og opp til Máskejohka.[299] En informant opplyser at staten tidlig på 1900-tallet forbød vedhogst nær bebyggelsen på strekningen Holmfjell-Boftsa-Rustefjelbma-Bonakas-Langnes-Gavesluft-Østre Bonakas-Harrelv, og at folk i stedet fikk tildelt vedteig ved Guovžajávrrit og Golggotjávri. Folk hentet også gjerdestaur ved Golggotjávri og myndighetene satte opp en gamme med stall som folk kunne bruke under hogsten.[300]

To informanter (Wivian Johnsen og Øystein Hauge) fortalte at folk i Birkestrand og Austertana tidligere hogde overalt og at skogen noen steder var hogd helt ned, før det kom en utvisningsordning. En annen informant (Else Margrethe Utsi) sa at hogsten blant annet foregikk ved Dápmotjávri, Hánáleahki (Hanadalen), Juovla (Juladalen) og Bohki.[301]

I Smalfjord og Vestertana hentet familiene ved og stolpemateriale der de hadde fått utvist vedteig. Vedhoggingen var krevende, og folk brukte hest eller okse og slede for å frakte veden hjem om vinteren. I dag kjøper folk stort sett veden.[302]

Vedhogst og uttak av annet nyttevirke ble også belyst på *kommisjonens høringsmøter*. Thormod Holti (f. 1943) fortalte på det innledende høringsmøtet 16. oktober 2018 at folk fra Luftjok drev vedhogst i nærområdet, og at Hánáskáidi og Sáttovárri var kjente hogstområder.[303]

På høringsmøtet 13. mars 2019 fortalte Ragnar Aslaksen (f. 1945) fra Alleknjarg at mange i hans generasjon tjente sine første kroner på å hogge og selge ved. Hogsten foregikk om vinteren. Folk hentet ved i Álletjohka og Álletvuopmi, og fraktet veden til bygda med okse, rein og senere med hest. Gjerdestolper hentet de ved Polmakvann.[304] Magnus Varsi (f. 1945) fortalte i sin forklaring for Sirma bygdelag (kapittel 12) at vedhogsten «*i begynnelsen*» var gratis. Han sa at Statskog

294 Forskrift 29. juni 2007 nr. 791 nr. 799, 800 og 801 om verneplan for rik løvskog i Finnmark, vedlegg 12 (Hanadalen) §§ 3 nr. 1 og 4 nr. 11; vedlegg 13 (Harrelv) §§ 3 nr. 1 og 4 nr. 10; og vedlegg 14 (Julelvdalen) §§ 3 nr. 1 og 4 nr. 9.

295 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 228 og intervjuer med Odd A. Henriksen (1943–2022) 9. juni 2015 og Hans F. Mikkelsen (f. 1942) 10. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 1 og 2).

296 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 232–233 og intervjuer med Hilda Elise Olsen (1943–2022) 9. juni 2015 og Per Holm-Varsi (1932–2023) 27. august 2015 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 3 og 4).

297 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 240 og intervjuer med Inger Ápmir (f. 1952) 8. juni 2015 og Johan Fredrik Ingvald Guttorm (f. 1934) 20. mai 2015 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 7 og 8).

298 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 249–250 og intervjuer med Ragnar Aslaksen (f. 1945) 22. oktober 2015 og Solveig Pettersen (f. 1939) 28. oktober 2015 (jnr. 14/295-25, informant 13 og 15).

299 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 255 og intervjuer med Margith Utsi Pettersen (f. 1937) 7. oktober 2015 og Haldis Kollstrøm (1923–2020) og Thorild Kollstrøm (f. 1952), 5. november 2015 (jnr. 14/295-25, informant 17 og 18).

300 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 259–260 og intervjuer med Knut Hildonen (1940–2024) 29. mai 2015; Arne Josvald Sabbasen (f. 1952) 26. mai 2015; og Bjarne Hirsti (1930–2017) udatert 2015 (jnr. 14/295-25, informant 19, 20 og 21).

301 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 265 og intervjuer med Else Margrethe Utsi (f. 1953) 20. oktober 2015; og Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015 og (jnr. 14/295-25, informant 22 og 24).

302 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 273 og intervjuer med Terje Pedersen (f. 1941) 16. september 2015, og Harald Smette (1937–2021) 11. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 26 og 27).

303 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 17.

304 Finnmarkskommisjonen, Referat fra høringsmøte, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 9.

hadde fått tilskudd fra departementet til å administrere vedhogsten, men at folk etter at FeFo overtok styringen, måtte betale litt for vedutvisningen for å dekke administrasjonsutgiftene.[305]

På høringsmøtet 6. november 2019 avga Terje Pedersen (f. 1941) og Reidar Larsen (f. 1942) forklaring for Vestertana kapell- og bygdelag (kapittel 25). Ifølge Terje Pedersen hogde folk ved i Vestertana, Smalfjord og opp til Golggotjávri, og ved Hánnojávri og Čearretjávri som er en mil fra bygda, og terrenget er ulendt. De som holdt til litt lenger ute i Tanafjorden fraktet veden ned til Smalfjord og med båt til Vestertana. Det dreide seg om bjørkeskog, som ble brukt som brensel, og også til sleder, båter, gjerder, hesjestolper, fiskehjell og stillaser. Han fortalte at hogsten var strengt regulert. Reidar Larsen antok at utvisningsordningen kom i gang på slutten av 1800-tallet, og at det fra da av og frem til 1960-tallet hadde vært lokale skogoppsynsmenn i funksjon.[306]

Svein Kollstrøm (f. 1960) sa i sin forklaring for Masjok bygdelag (kapittel 19) 6. november 2019 at vedhogsten var strengt kontrollert «*allerede for veldig lenge siden*», og at hans bestefar hadde hatt vedutvisning ved Máskejohka langt oppe i Masjokdalen før andre verdenskrig. I tillegg til ved, brukte folk også bjørk som emneved og bygningsmaterialer.[307]

På høringsmøtet 7. november 2019 sa Thormod Holti (f. 1943) i sin forklaring på vegne av befolkningen i Luftjok (kapittel 18) at de i tillegg til ved, også hentet gjerdestoper fra bjørkeskogen. Han var usikker på om hogsten i hans oppvekst foregikk mer fritt eller etter utvisning, men sa at det var en «*skogutviser som reiste rundt*» og at folk fikk teiger.[308]

I sin forklaring for etterkommerne av Nanna og John Johnsen (kapittel 56) på høringsmøtet 15. mars 2023 sa Øystein Hauge (f. 1955) som bor i Austertana, at det oppover Hanadalen er flere gammer som ble brukt under vedhogsten fordi det er mye skog i området. Han sa at det i «*gamle dager*» hadde vært slik at de som utviste vedteigene ville ha folk så langt bort fra bygda «*som mulig*», slik at den fjerneste skogen ble hogd først. Hauge hadde selv vært vedutviser «*i en liten periode på slutten da det var lokale vedutvisere*».[309] Ingvald Ravna (f. 1936) sa i sin forklaring for bygdefolket i Vestre Seida (kapittel 21) at folk måtte søke om vedteig når de skulle ta ut brensel.[310]

Viktor Trosten (f. 1954) og Oskar Trosten (f. 1960) avga forklaring på vegne av Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere (kapittel 29) på høringsmøtet 15. mars 2023. Viktor sa at deres familie og slekt hadde hatt vedhogstområder i Máskeroggi, og på Skáidi på Lišmmavárri «*og hele det området mellom elvene*». Oskar fortalte at de i tillegg til ved også hadde tatt ut emner til hestesleder, og duodjiemner der vedhogsten foregikk, og spesielt ved Máskeluoppal.[311]

På høringsmøtet 16. mars 2023 sa Erlend Eide (f. 1967) i sin forklaring for Polmak bygdelag (kapittel 16) at folk fra Polmak drev vedhogst i området nærmest bygda, på begge sider av Tanaelva, og ved Polmakvann. De som hadde gammer hogg ofte ved i nærheten av gammeplassen, dersom det var trær der. Vedhogsten foregikk etter utvisning.[312] Også Eli Rajala Lautz (f. 1944) og Ragnhild Rajala Lautz (f. 1976) fortalte i sine forklaringer (kapittel 32) om vedutvisninger i Polmak-området, ved Vástalanvárri og i Stuorraluokta øst for Polmakvann.[313]

8.4.4.5 Jakt og fangst

Jakt og fangst har lange tradisjoner i Tana, og var i eldre tid viktig for folks livberging, og en viktig inntektskilde for mange. Ifølge den sakkyndige utredningen gjaldt dette både skog- og viddeområdene, Tanadalen og områdene ved Tanafjorden, og jakt og fangst var en viktig del av økonomien både for sjøsamer, innlandssamer og reindriftssamer. Blant annet ble det betalt godt for pelsverk, og det ble tidlig på 1730-tallet innført skuddpremier på ulv og bjørn samtidig som jegeren fikk beholde skinnet. Ordningen med skuddpremie ble utvidet i 1845, ved at det også ble utbetalt skuddpremie for gaupe, jerv, ørn, hubro og hønsehauk.[314]

Med henvisning til amtmannens femårsberetninger for 1866–1870 og 1896–1900 fremholder de sakkyndige at villrein fortsatt var et jaktobjekt i disse årene, men at jakt på de artene det ble betalt skuddpremie for, og fangst av rev, oter, kobbe og nise var viktigere. Beretningen for 1866–1870 opplyser at jakt var en viktig binæring spesielt for samene: «*Lapperne have imidlertid ogsaa egne Idrætter, hvori Nordmænd*

305 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 44–45.

306 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 11–12 og 22.

307 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 29–30.

308 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 102.

309 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 19 og 21.

310 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 41.

311 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2013 (jnr. 14/294-52) s. 60 og 66.

312 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2013 (jnr. 14/294-52) s. 114 og 115.

313 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2013 (jnr. 14/294-52) s. 128–129.

314 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 124–125 med henvisning til Karl M. Richardsen, *Den store rovviltkrigen. En undersøkelse av Lov om Udryddingaf Rovdyr og om Freding av andet Vildt (1845)*, 2012 s. 36.

og Kvæner ikke kunne maale sig med dem. Jagten er en fortrinnsvis lappisk Bedrift ikke alene blant Nomaderne, men ogsaa blandt Søfinnerne».[315]

De sakkyndige gir også en bred gjennomgang av jakt på sel og kobbe, ulike fuglearter, bever og bjørn i årene frem til andre verdenskrig.[316] Utredningen beskriver også den lokale rypefangsten, som på 1800-tallet var en viktig inntektskilde for elvesamene oppover Tanadalen. Tidlig på 1900-tallet var rypefangsten viktig både i Tana herred og Polmak herred, der samlet gjennomsnittlig rypefangst ifølge Amund Helland var rundt 20 000–25 000 ryper. Helland forteller også om en begynnende sportsjakt på ryper, som etter hvert ble oppfattet som et klart brudd med lokale tradisjoner og som førte til krav om senere jakttidsstart om høsten.[317]

Rypefangst var viktig i Tana også etter andre verdenskrig, og det foregikk også fangst av og jakt på andre arter. De sakkyndiges omtale av jakt og fangst i Tana etter 1945 er inndelt i åtte bygdebruksområder. Deres redegjørelse viser at det også når det gjelder jakt og fangst er variasjoner mellom områdene, men også en del klare fellestrekk.[318]

De sakkyndige fremhever i oppsummeringen at rypefangst var en viktig næringsaktivitet spesielt i perioden 1950–1980. I gode rypeår drev opp til 80 av rundt 1000 innbyggere i Polmak rypefangst om vinteren, men det kunne være store variasjoner i fangsten fra et år til det neste. I 1950 ble det solgt mellom 50 000 og 60 000 ryper til lokale handelsmenn, mens antallet i 1951 var 30 000, og bare 1000 i «*svartåret 1952*». Fangsten foregikk over store områder:[319]

> «En informant (id.nr.25) [Reidar Larsen (f. 1942)] forteller at salget var innbringende og rypene så lett å få omsatt at selv om fjorden var full av fisk i desember og januar, var bygda tom for mannfolk. Alle var på snarefangst. Det ble drevet snarefangst over store områder og kan illustreres med uttalelsen fra informant id.nr.27 [Harald Smette (1937–2021)]; *Det er lettere å si hvor vi ikke drev snarefangst.* Andre informanter har kommentert at kartet intervjueren hadde med, ikke omfattet et stort nok område for å tegne på snarefangstområdene. Snarefangerne bodde gjerne uker i strekk i gammer på fjellet mens de røktet snarene.
>
> Jaktmetodene hadde ikke forandra seg mye fra 1700-tallet, eller fra begynnelsen av århundret. Størsteparten av rypemengden ble fanga med snarer på etterjulsvinteren, av folk som stort sett bodde i gammer inne på fjellet. Fra begynnelsen av 1950-tallet opplyses det imidlertid også at en del ryper ble skutt fra jakttidas begynnelse i slutten av september, og så lenge marka var snøfri (Eidheim 1958:37/38).»

I tillegg til rypefangst om vinteren, ble det ifølge de sakkyndiges informanter drevet noe rypejakt i oktober, etter at rypene var blitt hvite, blant annet i Sirma, Polmakdalen, Golggotjohka, Smalfjord og Vestertana.[320] I dag driver både lokale og tilreisende jegere rypejakt, men slik at de sistnevnte jakter med hund. Det foregår fortsatt noe rypefangst, men dette har ikke lenger praktisk økonomisk betydning. Informantene forteller også om jakt på hare, røyskatt og rev, og om vårjakt på ender og gjess, og snarefangst av snøspurv, men snøspurvfangsten tok slutt etter andre verdenskrig. Elgjakt omtales som et relativt nytt fenomen: «*før krigen var det så å si ikke jakt på elg, og det var nesten ikke elg i området heller. Mange forteller at de så elg for første gang (...) på 1950–60-tallet.*»[321]

Norsk institutt for naturforsknings (NINA) utredning for kommisjonen om allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark, underbygger at jakt og fangst var viktig både i indre Finnmark og i Tana. Etter å ha pekt på at viltet var viktig for livsgrunnlaget i den gamle veidekulturen, viser NINA til at viltutnyttelsen tidlig på 1900-tallet ble en sentral kilde til befolkningens kontantinntekter. Forslag om premiejakt på rovdyr vitner ifølge NINA om at slik jakt fikk økt betydning i mellomkrigstiden, men den viktigste kilden til kontantinntekter var rypefangsten:[322]

> «Spesielt i de indre strøkene i fylket – i bygdene i Kautokeino, Karasjok, Polmak og Tana – kan det virke som snarefangst av ryper var av spesielt stor betydning. Snarefangsten foregikk ofte langt inne på vidda, og det ble overnattet i egne jaktgammer eller i flyttsamenes gammer. Det kunne gå mer enn 2 uker før en vendte tilbake til bygda med fangsten og for å hente ny proviant. I gode rypeår kunne man før krigen få mer enn 1 500 ryper. Til sammen kunne det i Tana og

315 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 125 med henvisning til Finmarkens Amt, Femårsbereting 1866–1870 s. 30 og 61 og Femårsberetning 1896–1900 s. 25.

316 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 125–132.

317 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 132–133, jf. Amund Helland, *Norges land og folk. Finmarkens Amt I*, 1906 s. 513–514.

318 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 231–232, 238, 245–246, 254, 258–259, 263–264 og 270.

319 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 280–281, med henvisning til Harald Eidheim [i] Asbjørn Nesheim (red.*), Erverv og kulturkontakt i Polmak*, 1958 s. 37–38.

320 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 281, jf. s. 232, 245, 254 og 270. Se også NIKU-intervjuer Ragnar Aslaksen 22.oktober 2015 og Reidar Larsen (f. 1942) 25. august 2015 (jnr. 14/295-25, informant 13 og 25).

321 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 281, jf. s. 228, 232, 238, 246, 254, 259, 264 og 270. Se også NIKU intervjuer med Hans F. Mikkelsen (f. 1942) 10. juni 2015; Magnus Varsi (f. 1945) 12. juni 2015; Inger Ápmir (f. 1952) 8. juni 2015; Eldor A. Wigelius (1942–2018) 2. juni 2015; Jan Atle Samuelsen (f. 1940) 5. juni 2015; Arne Josvald Sabbasen (f. 1952) 26. mai 2015 og Reidar Larsen (f. 1942) 25. august 2015; (jnr. 14/295-25, hhv. informant 2, 5, 7, 9, 10, 20 og 25).

322 NINA Rapport 642/2010 s. 21.

> Polmak bli fanget rundt regnet 20 000 ryper i løpet av en vinter. Av litteraturen går det flere steder fram at rypefangsten jevnt over ga større inntekter enn rovdyrjakt. Inntektene varierte imidlertid fra år til år som følge av svingninger i rypebestanden.
>
> (...). I Polmak skal det på et tidspunkt ha vært ca 80 mann som drev med rypefangst i større skala. I mange områder var det minst en person i hvert hushold som var involvert i denne virksomheten.»

For jaktåret 2009/10 løste 5177 personer bosatt i Finnmark jegeravgift. Av disse var snaut 300 personer bosatt i Tana. Dette utgjorde i overkant av 10 % av kommunens befolkning.[323] Antall innrapporterte jaktdager i Tana i jaktsesongen 2010/11 (inntil november 2010) var 2826 fordelt på 11 jaktfelt, der antall jaktdager varierte fra 71 i felt 10 Borsejohka til 589 i felt 9 Sirma. Antall jaktdager var 1336 i de seks jaktfeltene som er lokalisert i øvre Tana (gamle Polmak kommune) og 1490 i fem jaktfelt i nedre Tana. Til sammenlikning ble det i 2010/11 innrapportert 712 jaktdager i Karasjok fordelt på 14 jaktfelt, og 2871 jaktdager i Kautokeino i 27 jaktfelt.[324]

Selv om det kan ha vært noe underrapportering, viser tallene at jakt på og fangst av ryper og annet småvilt har mindre betydning for folk i Tana enn før. *Elgjaktens* betydning har derimot økt. Det er både på høringsmøter og i intervjuer gitt informasjon som tyder på at det foregikk uregistrert elgjakt av et visst omfang i Tana før den organiserte elgjakten kom i gang i 1961 og trolig også senere. Tallene for innrapporterte elgfellinger uttrykker dermed ikke nødvendigvis det reelle fellingstallet. Det er likevel sannsynlig at utviklingen i antall innmeldte fellinger over tid gir en god indikasjon på tendensen i den reelle jaktutviklingen.

Kommisjonen har fra FeFo mottatt historisk statistikk over elgfellinger, som viser at det i Tana ble registrert én felt elg både i 1915, 1916 og 1917, og at det etter dette ikke ble registrert elgfellinger før i 1961 da den organiserte elgjakten i Finnmark startet. Fra og med 1961 og frem til og med 1987, lå med unntak av 10 felte elg i 1971 og 1984, antallet felte elg per år godt under 10. Fra 1988 til 2002 var det hvert år en økning i antall felte elg, fra 13 registrerte fellinger i 1988 til 180 fellinger i 2002. Etter dette har antall felte elg stort sett ligget i overkant av 200.[325]

Fra 1968 til 1972 ble det i gjennomsnitt gitt 11 fellingstillatelser for elg i Tana kommune, og felt sju dyr per år.[326] Etter dette har det vært en gradvis økning av antall fellingstillatelser og antall felte dyr. I NINAs utredning om allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark heter det:[327]

> «Elgjakt har i takt med veksten i stammen utviklet seg fra en aktivitet for noen få jegere i Sør-Varanger, Alta og Karasjok/Porsanger, til en aktivitet som engasjerer mange jegere og jegermiljøer over så å si hele fylket. Utviklingen vises godt om vi ser på fellingsstatistikken for elg i fylket. Antallet felte elg har økt fra rundt 100 omkring 1980 til mellom 600 og 800 elg de siste årene. Sterkest var veksten fra midten av 90-tallet til midten av 2000 tallet. På 2000-tallet har antall felte dyr økt fra om lag 400 til rundt 800 i 2007 og deretter falt litt de siste par årene (figur 4). De viktigste elgjaktområdene i fylket er særlig østfylket, med Tana, Nesseby, Karasjok og

Sør-Varangerområdet, området Karasjok-Porsanger som et annet område, og Alta som et tredje område.»

I 20-årsperioden fra 2003 til og med 2022 ble det felt til sammen 3716 elg i Tana kommune (185,8 i året), av en total kvote på 4669 dyr. De fleste årene lå antallet felte elg rundt 200 eller litt over, med 2015 og 2016 som toppår (237 fellinger), og 2009 som bunnår (125 fellinger). Tallene viser en noe nedadgående tendens i årene 2020 til 2022, da antall fellinger var 178 (2020), 176 (2021) og 178 (2022), av en totalkvote på henholdsvis 200 (2020 og 2021) og 210 (2022).[328]

På FeFo-grunnen utøves som regel elgjakten av jaktlag med mellom fire og åtte jegere.[329] Dette gjelder også i Tana. Tildeling av elgjakt besørges av FeFo, etter søknad og trekning. Ifølge FeFo var elgjakten i Tana både i 2024 og 2025 inndelt i 52 jaktfelt («jakttilbud»), der 36 av feltene i 2024 og 37 av feltene i 2025 ble tildelt jaktlag fra Tana, der et flertall av medlemmene, inkludert lederen, var bosatt i Tana kommune. De øvrige feltene hadde jaktleder fra andre kommuner i Finnmark. Ett felt var forbeholdt opplæringsjakt i regi av NJFF Finnmark. Videre opplyser FeFo at av de 290 elgjegere som i 2024 var registret på jaktlagene i Tana kommune, hadde

323 NINA, Rapport 642/2010 s. 41–42.

324 NINA, Rapport 642/2010 s. 48–50, samt nettstedet https://www.natureit.no/nb/map/hunting/53?language=nb når det gjelder navnene på jaktfeltene.

325 FeFo, *Historiske kvoter og fellinger*, vedlegg til e-post 2. juli 2025 (jnr. 14/294-85).

326 Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970* [i] NOU 1994: 21 s. 205 flg. på s. 249.

327 NINA Rapport 642/2010 s. 43.

328 FeFo, *Bestandsplan for elg. Tana-Varanger bestandsplanområde perioden 2023–26*, 2023 s. 11.

329 NINA Rapport 642/2010 s. 44.

163 bostedsadresse i Tana kommune, og at de tilsvarende tallene for 2025 var 162 av 266 jegere.[330]

På kommisjonens *innledende høringsmøte* 16. oktober 2018 fortalte flere av informantene om jakt og fangst. Thoralf Henriksen (f. 1955) sa at det i Levajok-området var funnet gamle fangstgroper og et fangstanlegg mellom Rásttigáisá og Geaidnogáisá, ned til Levajok.[331]

Nancy Porsanger Anti (f. 1978), som på tidspunktet for høringsmøtet var interesserepresentant foreslått av Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, fortalte om gamle fangstgroper ved Geinnodatvárri og Geassájávri (Store Sommervann). Daværende leder i Sirma bygdelag (kapittel 12), Magnus Varsi (f. 1945), sa at det var «*enormt mange fangstgraver*» i Sirma-området. Aage Solbakk (f. 1943) opplyste at befolkningen i Sirma-område tidlig på 1800-tallet hadde fangstområder på begge sider av Tanaelva, mens Nancy Porsanger Anti sa at snarefangst av ryper ikke bare hadde vært et viktig tilskudd til husholdningen for folk i Sirma, men at dette også hadde vært en viktig kilde til kontantinntekter, spesielt for bygdas yngre.[332]

Thormod Holti (f. 1943) fortalte at befolkningen i Luftjok-området på begynnelsen av 1900-tallet drev snarefangst og jakt på småvilt. Han hadde selv under oppveksten drevet snarefangst, og sa at det var slik livet hadde fortonet seg for de fleste familiene i bygda, både før, under og etter andre verdenskrig, men at dette har endret seg i nyere tid.[333]

Frode Utsi (f. 1962) som er interesserepresentant foreslått av Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga, fortalte at Mildrid Mudenias far, Henrik Pettersen (1897–1973) drev snarefangst og jakt i Skidalen øst for bygda Polmak. Mildrid Mudenia (f. 1943) fortalte at hennes far jaktet både rype, hare, rev og røyskatt, og at hennes mann, Ole E. Mudenia (1937–1987), jaktet elg. Jorunn Sottinen (f. 1960), som er interesserepresentant for jordbruket, fortalte om snarefangst og elgjakt i Skidalen-området. Ole Einar Olsen (f. 1936) fra Bonakas, sa at de i hans barndom ikke hadde sett elg i bygda, men at «*nå jakter vi jo elg rett utenfor huset vårt*». Han fortalte at han dro fra bygda i 1953 for å gå på skole. Da han kom hjem, hadde han sagt til faren at «*nå har jeg smakt elgkjøtt for første gang*». Da hadde faren svart: «*Du har nok spist elgkjøtt mer enn én gang*».[334]

Beaska Niillas (f. 1982) fremholdt at folk i Tana har «*følt at dette er våre områder*», og at denne følelsen fortsatt er til stede i dag, også blant den yngre befolkningen, og fortsatte:[335]

> «Jeg er oppdratt på den måten at når vi ferdes ute i utmarka og nyttiggjør oss av det som finnes der, så skal vi ikke behøve å spørre noen om tillatelse til å gjøre det. Og det har vi heller ikke gjort. Et eksempel kan være kjøp av jaktkort og slike ting.»

Ragnar Aslaksen (f. 1945) fortalte på det innledende høringsmøtet om gamle jaktplasser fra Gollevárri og sørover til finskegrensen.[336] På høringsmøtet 13.–15. mars 2019 supplerte han opplysningene om gamle jaktplasser. Han viste videre til at dagens rypejakt er kvoteregulert, og sa at det bygges gjerder som tar livet av mange fugler. Han fortalte om jaktområder ved Polmakelva og til sørenden av Polmakvann, og sa at det ble skutt en elg ved Njárgajávri like før andre verdenskrig, og en ved Rávdoroggi like etter krigen. Begge ble fraktet til bygda med okse, «*så kan man spørre seg selv, var det lovlig? Ja, si det, det var lovlig nok om man var sulten*.»[337]

Det ble ellers både på høringsmøtet for øvre Tana 13.–15. mars 2019 og på høringsmøtet for nedre Tana 6.–7. november 2019, samt de supplerende høringsmøtene 2. november 2021 og 15.–16. mars 2023 gitt opplysninger om elgjakt og om jakt på og fangst av ryper og annet småvilt under behandlingen av flere av rettighetsmeldingene. Opplysningene gir samme inntrykk som de opplysningene som fremkom på det innledende høringsmøtet, og også det samme inntrykket som opplysningene i NIKU-rapporten og det materialet kommisjonen ellers har gjennomgått.

8.4.4.6 Fiske i ferskvann

Kommisjonen skal ikke utrede rettigheter til fisket i Tanavassdraget, jf. § 6 i forskrift 16. mars 2007 nr. 277 om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark. Som det er redegjort for i punkt 1.2.4, har kommisjonen forstått begrensningen slik at den gjelder utredning av fiskerettigheter i de lakseførende delene av vassdraget. Laksefisket i Tanaelva og i de lakseførende delene av sideelvene har imidlertid vært en viktig del av den lokale utmarkshøstingen og også vært viktig for bosettingen i Tana. Den følgende redegjørelsen er derfor ikke strikt avgrenset mot fisket av laks og andre arter i Tanavassdraget.

330 FeFo, Etterspurt statistikk for elgjakt i 2024 og 2025, vedlegg til e-post, 2. juli 2025 (jnr. 14/294-85). Se også https://FeFo/no/jakt/elg. Kommunevis oversikt over jaktfelt og jaktlag (PDF) s. 10–12.

331 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 3–4 og 58.

332 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 10 (Solbakk), 39 og 42 (Porsanger Anti) og 55–56 (Varsi).

333 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 17.

334 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 48 (Sottinen), 49 (Mudenia), 51 (Olsen) og 57 (Utsi).

335 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 53–54.

336 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 5 (Aslaksen).

337 Finnmarkskommisjonen, Referat fra høringsmøte, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 10. Se også s. 6, 7 og 9.

Laksefiskets betydning for den lokale bosettingen illustreres blant annet av at de eldste skriftlige kildene som omtaler ressurshøstingen i Tana gjelder laksefisket. Ifølge NIKUs sakkyndige feltutredning viser kilder helt tilbake til 1580 at samene langs Tanaelva fikk «*svært mye laks*», og at laksen var en sentral ressurs for folk i Tanadalen og de tilgrensende siidaene.[338]

Med henvisning til fogd Niels Knags matrikkel fra 1694, opplyser de sakkyndige at elvefisket etter laks i Tana var viktig også på Knags tid. De forteller videre at samene i nedre Tana i første halvdel av 1700-tallet hadde enerett til laksefisket på de fire-fem nederste milene av Tanaelva, fordi bare de som sto i «*Thanens finners skattemanntall*» hadde fiskerett i elva.[339] Peters Schnitler opplyser at sjøsamene i Tana på 1740-tallet livnærte seg av «*Fiskerie, og fornemmelig af Torsk i Havet og af Lax i Tana Elv*», og at Tanas fjellsamer «*foruden deres Laxfiskerie i Tana Elv, have og deres Reen, Skiøtterie og fersk Vandz Fiskerie at leve af*».[340]

De sakkyndige fremhever betydningen av laksefisket i Tanaelva også flere andre steder i utredningen. Blant annet påpeker de at Carl Pontoppidan i 1795 omtaler Tanaelva som «*den ommeldte vigtige Laxe-Elv*», og at Jens Rathke i 1801 skriver om «*betydelige Laxefiskerie i Tana Elv*». De sakkyndige opplyser også at Jakob Fellman som var sogneprest i Utsjok på 1820-tallet, forteller at «*fiskarelapparne i innlandet*» som holdt til på begge sider av grensen mellom Norge og Finland, til sammen kunne fylle 500 «*tønner med laks*». Etter hvert ble sjøfisket en viktigere næringsvei for mange i Tanadalen, men Amund Helland skriver i 1906 at mange derfra bare drev vårfiske i sjøen, før de dro hjem i begynnelsen av juni «*for å gjøre seg klar til laksefisket*».[341]

Ifølge de sakkyndige hadde også innlandsfisket betydning, både i husholdningen og som salgsvare. De viser blant annet til at Peter Schnitler i 1744 omtalte innlandsfisket under sin beskrivelse av forholdene i den indre delen av Tanafjorden: «*I Vestre Tanas Vestre Botten løber Laud-jok fra Syd-vest ud af det Vand Laud-jaure 1/4 Miil lang i N.ost; Laud-jaure [Loavddajávri] er rundt, et par Bøsseskudd over vidt, havendes Aurer-Fisk*.[342]

I 1906 skrev Amund Helland at det var gode fiskevann i Polmak herred, der det særlig om høsten ble fisket blant annet ørret, røye, sik, harr, lake og gjedde. Ifølge Helland ble disse artene fisket også i Tana herred, der sikfisket ikke hadde «*ubetydelig økonomisk betydning*». Han omtaler Oarddojávri og Nástejávri (Stjernevatn) som større fiskerike innsjøer, og forteller at Geassájávri (Sommervann) «*er rigt paa fisk, der utnyttes av flytfinderne*».[343]

Om bruken før 1945 opplyser de sakkyndige også at reindriftssamene drev et omfattende garnfiske i Máskejávri, men at dette hadde opphørt en «*god stund*» før 1948. Kilden til denne opplysningen er en rapport fra Fiskerikonsulenten for Nord-Norge[344]

De sakkyndige redegjør også for Tanabefolkningens innlandsfiske i årene etter 1945. Redegjørelsen bygger blant annet på i overkant av 20 intervjuer, der informantene navngir til sammen rundt 120 fiskevann som lokalbefolkningen i åtte ulike bygdebruksområder har brukt.[345] I oppsummeringen av intervjumaterialet skriver de sakkyndige:[346]

> «Ferskvannsfiske i ikke-lakseførende vassdrag var en viktig del av næringstilpasningen, og har vært det til alle tider. En av informantene beskriver fiskevannene som; *spiskammeret til vårt folk og at fisket var nødvendig for å skaffe mat til familiene sine*. Fisket foregikk både om vinteren og om sommeren/høsten og gikk stort sett til eget hushold. Ulike redskaper ble brukt, mest vanlig var garn, men informantene forteller også at elver ble stengt med ris og stolper, og at det ble fisket med not. Fisket var så omfattende at man, før det var aktuelt med kjøretøy, gjerne benyttet hest for å få båret fangsten til bygda. Det har ikke vært veldig vanlig å kultivere fiskevann, men det ble gjort en del steder fra 1950-tallet og utover. Flere av disse vannene ble gode fiskevann. I en del vann ble det også drevet næringsfiske. Næringsfisket foregikk i perioden 1930-tallet til utpå 1960-tallet og foregikk oftest

338 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 46 med henvisning til blant annet Steinar Pedersen, *Laksen, allmuen og staten*, [i] Diedut nr. 2, 1986 s. 5 flg.

339 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 47 og 49 med henvising til Niels Knag, *Matricul oc Beschrifuelse ofuer Findmarchen for Anno 1694*, [i] Martha Brock Utne, *Finnmark omkring 1700*, 1932 s. 14 og Steinar Pedersen, Op. cit., 1986 s, 19.

340 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 50–51 med henvisning til Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd I, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 291 og 311.

341 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 60 (Pontoppidan, Det Finmarkske Magazins Samlinger, 1790 s. 248 og Rathke, *Afhandling om de norske Fiskerier og Beretninger om Reise i Vadsø Aarene 1795–1802*, 1907 s. 142), 89–90 (Fellman, *Anteckningaar under min vistelse i Lappmarken III*, 1906 s. 274) og 117 (Helland, *Norges Land og Folk. Finmarkens Amt III*, 1906 s. 397).

342 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 69 med henvisning til Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd I, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 303.

343 Amund Helland, *Norges Land og Folk. Finmarkens Amt I*, 1906 s. 642 og *Finmarkens Amt III*, 1906 s. 378–382 og 442,

344 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 69 med henvisning til og Fiskerikonsulenten for Nord-Norge, rapport 1948 s. 14–15.

345 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 228 (Levajok), 232 (Sirma), 238–339 (Båteng og Hillagurra), 247 (Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund), 254 (Tanabru, Seida, Luftjok og Masjok), 259 (Holmfjell, Boftsa, Rustefjelbma, Bonakas, Langnes, Gavesluft, Harrelv og Østre Bonakas), 264 (Birkestrrand og Austertana) og 271 (Smalfjord og Vestertana).

346 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 282.

vinterstid med garn. På denne tiden var bygdene ennå relativt enerådende i sine ressursområder, og de kunne dermed uforstyrret gjøre de nødvendige disposisjoner for å bevare gode bestander over tid. Eksempelvis ved å la vann hvile et år eller to og at man aldri fisket på kjente gyteplasser.

På bakgrunn av intervjuene er det lite som tyder på at det hverken har vært konkurranse mellom familier eller bygder om bruk av fiskevann. I prinsippet kunne alle fiske overalt, men man har hatt uformelle system mellom bygdene og disse har blitt respektert og praktisert. Det ser også ut til at de som hadde bruksrett til områder fra gammelt av og derfor hadde satt opp gamme, hadde en viss form for fortrinnsrett. Likevel ser det ut som om presset og konkurransen har vært liten. Flere av informantene forteller at det aldri kom folk utenfra, og det var nok ressurser til de som tradisjonelt brukte utmarka. Denne kollektive bruken eksemplifiseres gjennom at det før var vanlig at flere familier slo seg sammen og kjørte med hest til fiskevann. Man kunne ha med seg både lavvo og båt. Da traktoren kom på 1960 tallet fortsatte man med dette. Etter at snøskuter og ATV ble allemannseie, har dette, sammen med en del andre faktorer, ført til en individualisering av aktivitetene i utmarka.»

I utredningen om allmenhetens bruk fremholder NINA at innlandsfiske var en viktig matressurs i innlandsbygdene i Finnmark. Det var «*vanlig at alle hushold var involvert i … virksomheten*». I fjordbygdene var sjøfisket dominerende, men ifølge NINA spilte innlandsfisket også en viktig rolle i «*enkelte fjordbygder*», men uten at det er spesifisert hvilke bygder det gjaldt.[347]

Når det spesielt gjelder Tana, viser NINA til at innlandsfiske lenge skal ha «*vært en grunnleggende del av primærnæringen*», og skriver videre:[348]

«Fisket foregikk dels i vann som en grend eller familie hadde brukt fast over lengre tid, men også i vann over hele det området som ble ansett å høre til Tana. I dette tilfellet dreide det seg om et areal som strekker seg fra Storelva på Ifjordfjellet til Tranevannene i sør, østover til Uhca Geassejávri (Lille sommervatn) og nordover til Vestertana (…). I Tana skal det også ha blitt brukt utrangerte spissbåter. Disse ble brukt til fjordfiske, men ettersom de ble nedslitt [ble de] slept opp til fjellvann på sommerstid (…). På vintertid ble det brukt skikjelke til ferdsel mellom fiskevannene.»

For øvrig antar NINA at innlandsfisket i Tana i første rekke var for husbehov, men nevner at en gruppe personer fra Vestertana i 1928 inngikk en avtale med et firma i Oslo om å drive kommersielt innlandsfiske, og at de fisket i over 50 vann. Ifølge NINA medførte dette at de det gjaldt også fisket i vann som andre familier hadde førsteretten til. Fordi det dreide seg om bruksrett og ikke et individuelt eiendomsforhold, var imidlertid praksisen mulig så lenge det ikke var konkurranse om fiskeressursene.[349] Også NIKUs sakkyndige utredning opplyser at det fra 1930-tallet og fremover foregikk et visst næringsfiske i Vestertana.[350]

Utredningen til NINA omtaler også en undersøkelse fra 1983 som viser at drøyt 12 000 personer bosatt i Finnmark, eller nesten 22 % av fylkets daværende befolkning, løste fiskeravgift, mens bare 6,5 % av Norges befolkning gjorde det. Ved siden av Karasjok, var Tana den kommunen i Finnmark der den høyeste andelen av befolkningen løste fiskeravgift,[351] og dermed trolig også blant kommunene med høyest andel lokale fiskere. Det fremgår også at Tana, ved siden av Porsanger og Sør-Varanger, var den kommunen med høyest antall tilreisende fiskere.[352]

Fra og med 2021 har det som hovedregel ikke vært tillatt å fiske laks verken i den nedre norske delen av Tanavassdraget, i de norske sideelvene eller på den norske siden av vassdragets grenseelvstrekning. Fiske etter andre arter enn laks, deriblant sjøørret og sjørøye, er tillatt, men det gjelder en rekke begrensninger blant annet når det gjelder redskapsbruk og tillatte fisketider.[353]

Laksefisket i Tanavassdraget har også i de siste tiårene før 2021 gått sterkt ned. I årene fra 1972 til 2015 var gjennomsnittsfangsten av laks i den norske delen av vassdraget 71,8 tonn per år, og 41,5 tonn per år i de siste ti årene av perioden (2006–2015). I 2015 ble det tatt nesten 36 tonn laks og snaut 2,3 tonn sjøørret på norsk side av vassdraget.[354] I Gaulavassdraget, som var Norges nest største laksevassdrag i 2015, var totalfangsten av laks og sjøørret drøyt 24,9 tonn, hvorav 24,4 tonn laks.[355] I 2020 som var den siste sesongen det var åpnet for laksefiske i Tanavassdraget, ble det tatt 17,1 tonn laks og snaut 2,8 tonn sjøørret i den norske delen av vassdraget.

347 NINA Rapport 642/2010 s. 25.
348 NINA, Rapport 642/2010 s. 25–26.
349 NINA, Rapport 642/2010 s. 26 med henvisning til Hans Prestbakmo, *Bruken av utmarksressursene i Finnmark i dette århundret*, [i] NOU 1994: 21 s. 135 flg. på 174. NINA viser feilaktig til NOU 1994: 21 s. 219.
350 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 271. Se også NIKU-intervju med Harald Smette (1937–2021) 11. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 27).
351 Fiskeravgift var frem til 2002 en obligatorisk avgift til staten for alle personer over 18 år som ønsket å drive ferskvannsfiske. Reindrifsamer var fritatt fra å betale slik avgift for fiske utøvd i samband med reindriften.
352 NINA Rapport 642/2010 s. 53.
353 Se forskrift 9. mai 2024 nr. 777 (grenseelvstrekningen), 778 (nedre norske del) og 779 (sidevassdrag på norsk side).
354 Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong 2015*, Rapport 2016-01 s. 25.
355 SSB, https://www.ssb.no/statbank/table/08991

Norges største lakseelv dette året var Gaulavassdraget med en fangst på 29,2 tonn laks og 0,7 tonn sjøørret.[356]

De oppgitte tallene for fisket i Tanavassdraget gjelder også den delen av vassdraget som strekker seg inn i Karasjok (blant annet Kárášjohka, Anárjohka, Iešjohka, Váljohka og Tanaelva fra grensen mellom Karasjok og Tana til møtepunktet mellom Anárjohka og Kárášjohka), men det meste av fisket i vassdraget skjer i Tana kommune. I 2015 utgjorde samlet fangst av laks og sjøørret i Karasjok-delen av vassdraget noe over 7,7 tonn laks og 126 kg sjøørret. De tilsvarende tallene for Tana-delen av vassdraget var i overkant av 28,2 tonn laks og 2,1 tonn sjøørret.[357]

I 2020 ble til sammen 71 % av fangsten i Tanavassdraget tatt av lokale fiskere (34 % stang, 13 % stågarn, 11 % stengsel og 10 % drivgarn). Tilreisende stangfiskere sto for 29 % av fangsten.[358]

Kommisjonen kjenner ikke til bortforpaktninger av fisket i vassdrag i Tana kommune der det går anadrome laksefisk, bortsett fra at fisket i Julelva (Juovlajohka) var bortforpaktet mellom 1984 og 1989, og har vært det siden 2014. For tiden forpaktes elva av Austertana Fiskeforening.[359]

Mens det finnes mye statisitisk informasjon om laksefisket i Tana, finnes det lite slik informasjon om innlandfisket. I utredningen om allmennhetens bruk påpeker NINA at det er «*betydelig usikkerhet*» om omfanget av finnmarkingens innlandsfiske, og at det er «*lite sikker informasjon om områdebruk til innlandsfiske også for tilreisendes bruk*».[360] Noe av grunnen til dette er at finnmarkinger ikke har måttet kjøpe kort for å fiske innlandsfisk i fylket. Det gjelder heller ikke de samme kravene til fangstrapportering som ved fangst av laks, sjøørret og sjørøye.

Derfor finnes det lite statistisk materiale om innlandsfiskets omfang, hvor det har foregått og hvem som har utøvd det. I sin utredning viser NINA til en undersøkelse av utlendingers fritidsfiske i Finnmark på 1980-tallet, som opplyser at av rundt 4500 tilreisende finske fritidsfiskere, fisket 1700 mest etter innlandsfisk, og at Kautokeino, Lebesby og Tana var de tre kommunene i Finnmark som mottok flest innlandsfiskere. Laksefjordvidda ligger sør for Laksefjorden og nord og vest for Tanadalen, og dermed i grenseområdet mellom Lebesby og Tana. Ifølge NINA var dette et mye brukt område for innlandsfiske på 1980-tallet, og inntrykket er at «*bruken av området ikke har endret seg vesentlig og at det er minst like populært som før*».[361]

Ellers gjengir NINA tall fra perioden 1991 til 2009 som viser at antall solgte fiskekort til tilreisende bosatt utenfor Finnmark var relativt stabilt frem til rundt 2001, ved at det hvert år ble solgt i underkant av 4000 kort. Fra 2002 til 2009 økte antallet til nesten 6000 kort. Andelen utenlandske fiskere som løste fiskekort utgjorde stort sett rundt to tredjedeler av totalantallet. Hvor mange av disse fiskerne som drev innlandsfiske i Tana opplyser ikke tallene noe om.[362]

Et forhold som også bidrar til at det finnes lite statistisk informasjon om innlandsfisket i Tana er at kommunen har hatt få bortforpaktede fiskevann. En utredning i regi av Finnmark jordsalgskontor opplyser at fjellvannene «*Dabmokjavre (i dag kalt Klokkarvann) i Tana kommune*» var bortforpaktet fra 1878 til 1897 til ulike enkeltpersoner, deriblant en prest, en lege og en sorenskriver.[363] Kommisjonens undersøkelser av forpaktningsprotokollene har avdekket at forpaktningen ved Klokkarvann ble videreført frem til og med 1917, og at et fjellvann ca. 1 km fra Gavesluft var bortforpaktet til Anders Samuelsen fra Gavesluft i perioden 1939–1943.[364]

Ifølge en artikkel i Ságat forpaktet Alggašvárre bygdelag Smalfjordvann i oktober 2006, men det fremgår ikke når forpaktningen startet.[365] I e-post til kommisjonen 2. juli 2025 opplyser FeFo at man ikke kjenner til andre forpaktninger på fiskevann i Tana enn forpaktningen ved Klokkarvann, og at det per 2025 ikke er noen bortforpaktede fiskevann i kommunen.[366]

På det *innledende høringsmøtet* 16. oktober 2018 opplyste Aage Solbakk (f. 1943) at namsfogden i Øst-Finnmark på 1820-tallet hadde bestemt at alle eiendommer på norsk side av Tanaelva skulle registreres med amtssedler, slik at de kunne få lakserettigheter i elva. Ifølge Solbakk var dette en hovedårsak til at det ble fast bosetting på norsk side. Han fortalte at folk i Båteng og Sirma og de andre bygdene i Tanadalen på 1950-tallet, da byggingen av veien oppover dalen startet, levde av laksefiske, innlandsfiske og utmarkshøsting. Slektene i de ulike bygdene hadde «*mer eller mindre fordelt fiskevannene seg*

356 Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong* 2020, Rapport 2021-02 s. 13 og 18, og SSB, https://www.ssb.no/statbank/table/08991

357 Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong 2015*, Rapport 2016-01 s. 27.

358 Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong 2020*, Rapport 2021-02 s. 18.

359 Finnmarkseiendommen, Brev til kommisjonen, 3. juni 2026 (jnr. 21/2131-8)

360 NINA Rapport 642/2010 s. 87.

361 NINA, Rapport 642/2010 s. 54.

362 NINA, Rapport 642/2010 s. 56.

363 Sverre Pavel, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordsalgskommisjons) forvaltning av statens jakt og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986 s. 23. De omtalte forpaktningene gjelder trolig Stuorra og Uhca Dápmotjávri (Store og Lille Klokkarvann), et par kilometer vest for Austertana.

364 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) vedlegg 1 s. 8–9 (forpaktning nr. 5/88 og 102) og 58 (forpaktning nr. 2768).

365 Sagát, *Friluftsglede ved Smalfjorvann*, 17. oktober 2006 s. 14.

366 FeFo, e-post til kommisjonen, 2. juli 2025 (jnr. 14/294-87). Se også https://www.fefo.no/08092022-forpaktede-vann.pdf.

imellom», og folk «*visste at den og den slekta fisket i det og det vannet*». Slik var situasjonen stort sett frem til 1970-tallet, men fiskevannene ved Jeakkaš var da nesten blitt tømt for fisk av folk som kom fra Vestre Jakobselv med traktorer.[367]

Thormod Holti (f. 1943) fra Luftjok fortalte at folk derfra rundt 1900, da bygda var en ren kvensk skolekrets, blant annet fisket laks med stengsel og drivgarn i Tanaelva fra Kilpankaari til Fingervann, og at de fisket ferskvannsfisk i elver og bekker, og i Bottenvannet (Vuođđojávri) og Hánájávri. Han sa at denne bruken fortsatt pågikk i årene før, under og etter andre verdenskrig.[368]

Magnus Varsi (f. 1945) som representerte Sirma bygdelag (kapittel 12) fortalte at familiene i Sirma «*hadde sine faste områder hvor de fisket, og det var ingen andre som tok over deres områder*». Det var ikke nødvendig å krangle om fiskevannene fordi naturen var rik.[369]

Nancy Porsanger Anti (f. 1978) fra Sirma var i oktober 2018 interesserepresentant foreslått av Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš. Hun fortalte at laksen har vært sentral i den lokale utmarkshøstingen, men at også fjellvannsfiske, har vært viktig. Hun hadde hørt at de som fisker i fjellvannene i Sirma har fått ros fordi de utnytter fiskeressursene på en bærekraftig måte. Porsanger Anti sa også at det har vært noe misnøye blant lokale reineiere med at de ikke har særlige lakserettigheter i Tanaelva fordi rettighetene ligger til det lokale jordbruket. De hadde imidlertid takket være god kontakt med den øvrige lokalbefolkningen fått den laksen de trengte.[370]

Jorunn Sottinen (f. 1960) er interesserepresentant for jordbruket og vokste opp i Alleknjarg. Hun fortalte at folk med dårlig helse, brukte fiskevann nærmest bygda, og at hennes familie også hadde tilgang til mange fiskevann som lå lenger inne på vidda, i områdene østover mot og inn i Nesseby kommune. I hennes oppvekst var fjellvannsfisk «*fisk nummer én*» for den spiste de året rundt, mens laks var fisk «*nummer to*» for den fisket de bare om sommeren.[371]

Mildrid Mudenia (f. 1943) fortalte at hennes far, Henrik Pettersen (1897–1973), drev mange former for utmarkhøsting i Skidalen-området, blant annet innlandsfiske, og at hennes mann, Ole E. Mudenia (1937–1987), hadde vært laksefisker. Frode Utsi (f. 1962) bekreftet Mildrids opplysninger om at faren fisket i Skidalen og helt inn til finskegrensen.[372]

8.4.4.7 Andre former for utmarkshøsting (multer og andre bær, sennagress, torv, reinlav og rekved mv.)

(1.) Plukking av *multer og andre bær* har vært viktig i Tana, og har fortsatt betydning. Det fremgår av NIKUs utredning at Lindenow-kommisjonen i 1685 opplyste at multer i hele og halve tønner var ett av handelsproduktene i Tana-Laksefjord-distriktet. En av NIKUs informanter (Knut Hildonen) foralte at det på 1600-tallet kom hollendere til finnmarkskysten for å kjøpe multer.[373]

Amund Helland opplyser at det var mange gode multemyrer i Tana herred, der det kunne plukkes opp til 10 000 liter, og at det ikke er «*ifaa gode multemyrer i Polmak herred; i gode aaringer høstes til hjemmebrug og lidt til salg, men meget mere kunde høstes, og multer er næsten ikke handelsvare her*».[374] I de sakkyndiges oppsummering av bruken etter 1945 heter det:[375]

> «Etter at slåtta var over var det å plukke multebær for salg, en prioritert oppgave for mange. Multer har vært en viktig del av pengeøkonomien utover 1900-tallet og særlig fra rundt 1940 og utover. Da kjøretøy etter hvert ble tilgjengelig etter krigen, ble det enklere og frakte store mengder bær ned fra utmarka for salg. En av informantene viste intervjuer en kvittering [sic] der han sammen med ungene i løpet av en uke på 1960-tallet hadde plukket 1800 kg multer som så var solgt til 10 kr pr. kg. Pengene ble investert i fjøs; *Det var stor fortjeneste. Jeg bygde fjøs da*. Tyttebær, blåbær og krøkebær ble mest plukket til eget hushold. Det har vært en allmenn oppfatning om hvordan bærplukkinga, da særlig multebærplukking, skulle reguleres. Unge og spreke måtte plukke i områder langt fra der de bodde. De nærmeste myrene var forbeholdt de som av ulike grunner ikke kunne gå så langt, som eldre og kvinner som måtte nå hjem til fjøsstell. En informant forteller at han som ungdom opplevde at; *det var som å bryte loven hvis vi dro på myrene på den her siden av elva. Det var våres mor som forbød oss. Det var våres egne folk som nektet oss*. Det ser også ut til at man noen steder fulgte først-til-mølla prinsippet. Hvis noen var ute på myra og

367 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 16. okotber 2015 (jnr. 14/294-25) s. 11 og 44–46.

368 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2015 (jnr. 14/294-25) s. 16–17.

369 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2015 (jnr. 14/294-25) s. 56.

370 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2015 (jnr. 14/294-25) s. 42–44.

371 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2015 (jnr. 14/294-25) s. 47–48.

372 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2015 (jnr. 14/294-25) s. 49 (Mudenia) og s. 56 (Utsi.

373 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 72 og 259 med henvisning til Nordnorske samlinger utgitt av etnografisk museum, *Finnmark omkring 1700. Aktstykker og oversikter. Tredje hefte. Lindenow-kommisjonen 1685*, v. O. Solberg, 1935 s. 158 og NIKU-intervju med Knut Hildonen (1940-2024) 29. mai 2015 (jnr. 14/295-25 informant 19).

374 Amund Helland, *Norges land og folk. Finmarkens Amt III*, 1906 s. 395 (Tana herred) og 445 (Polmak herred).

375 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 280.

plukket, gikk man ikke dit, som en informant uttrykte det; *Man gikk ikke og plukket mellom fingrene på folk*.»

Oppsummeringen bygger blant annet på informasjon gitt i en rekke intervjuer i ulike deler av Tana. I Levajok hadde plukkingen størst omfang mellom 1950 og 1980. Folk derfra plukker fortsatt, men mindre enn før. I Sirma der multene først og fremst var salgsvare, plukket folk både i nærområdene og på fjellet. Ingen hadde faste multemyrer, men det var heller ikke konkurranse om bruken mellom de ulike familiene. Det var heller ikke noen brukskonkurranse med tilreisende.[376]

I Båteng og Hillágurra plukket folk multer både for salg og til eget bruk. Bygdene hadde hver sine multeområder, og sankingen fulgte «*uskrevne lover som alle kjente til*». Fra 1960-tallet endret bruksmønsteret seg som følge av brukskonkurranse med tilreisende. De lokale måtte avslutte slåttonna før de kunne starte multeplukkingen. Derfor måtte de dra lenger inn på fjellet, fordi tilreisende hadde plukket i bygdenes nærområder. Også ved Polmak, Skiippagurra og Holmesund plukket folk multer både for salg og til eget bruk, og har i nyere tid opplevd økt brukskonkurranse med tilreisende. Når det gjelder intern fordeling, plukket de som ikke kunne gå langt i nærområdene, mens «*de spreke og mannfolkene [gikk] lenger bort*». Ellers opplyser noen informanter at hver familie hadde faste multeområder. Andre forteller at det ikke var slik.[377]

I området fra Tanabru til Seida, Luftjok og Masjok var det bortsett fra på privateide myrer, fritt fram for alle, og tilreisende hadde samme rett som lokalbefolkningen. Informantene opplyser at det ikke har vært endringer i bruken fra 1930 og frem til i dag. Fra Holmfjell og nordover til Bonakas og Langnes var multemyrene felles for alle, og folk plukket både for salg og til egen husholdning. Også her har folk i nyere tid opplevd en viss brukskonkurranse.[378]

Informantene fra Austertana forteller at folk plukket mye multer både i nærområdene og langt unna, og tidvis også utenfor Tana kommune. I dag plukker folk til eget bruk, men tidligere plukket de også for salg. De gir ulike opplysninger med hensyn til om det var uformelle regler om hvem som kunne plukke hvor, eller om multemyrene var åpne for alle. I Smalfjord og Vestertana forteller en informant at storskala multeplukking startet rundt 1900. Informantene er samstemte om at folk fra 1950-tallet og fremover plukket mye både til eget bruk og for salg. Tradisjonelt hadde bygdefolket vært alene om å plukke, men de senere årene har det vært en viss brukskonkurranse. Informantene gir ingen opplysninger om interne fordelinger av bruken.[379]

Den sakkyndige utredningen har også opplysninger om plukking av krøkebær (krekling), tyttebær og blåbær. Også andre planter, blant annet sløke og kvann ble høstet.[380]

I utredningen om allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark skriver NINA:[381]

> «Bærsanking har lenge spilt en betydelig rolle i bruken av utmarka. I første rekke gjelder dette multer, men i en del fjordsstrøk var krekling vel så viktige. Tyttebær og blåbær ble også mye høstet. Multehøsten var en uvurderlig ernærings- og vitaminkilde, og ble etter hvert også en av de fremste måtene å skaffe seg kontanter på. I første del av forrige århundret gjaldt det siste især for kommunene Porsanger, Lebesby, Nesseby og Sør-Varanger, mens mulighetene var mindre i innlandskommunene som følge av dårlige kommunikasjoner.»

Ellers påpeker NINA at tilgangen på multer, og dermed deres betydning som kilde til ernæring og kontanter kunne variere mye fra år til år. I 1952 som var et meget godt multeår, ble det omsatt nesten 60 tonn multer bare hos kjøpmennene i Polmak. De fleste husholdningene plukket mellom 200 og 500 kilo, og enkelte barnerike familier skal ha plukket mer enn ett tonn multer hver.[382]

376 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 228 (Levajok) og 232 (Sirma). Se også NIKU-intervjuer med Odd A. Henriksen (1943-2022) 9. juni 2015; Hans F. Mikkelsen (f. 1942); Hilda Elise Olsen (1943-2022) 9. juni 2015; og Per Holm-Varsi (1932-2023) 27. august 2015 (jnr. 14/295-25, informant informant 1, 2, 3 og 4).

377 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 239 (Båteng/Hillagurra) og 248 (Polmak/Skiippagurra). Se også NIKU-intervjuer med Inger Ápmir (f. 1952) 8. juni 2015; Johan Fredrik Ingvald Guttorm (f. 1934) 20. mai 2015; Jan Atle Samuelsen (f. 1940) 5. juni 2015; Ragnar Aslaksen (f. 1945) 22. oktober 2015; Haldis Mari Anna Helander (f. 1947) 2. november 2015; Solveig Pettersen (f. 1939) 28. oktober 2015; og Erik Andreas Trosten (1931–2023) 11. november 2015 (jnr. 14/295-25 hhv. informant 7, 8, 10, 13, 14, 15 og 16).

378 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 254 (Tanabru/Seida/Luftjok/Masjok) og 259 (Holmfjell/Bonakas/Langnes). Se også NIKU-intervjuer med Margith Utsi Pettersen (f. 1937) 7. oktober 2015; Haldis Kollstrøm (1923–2020) og Thorild Kollstrøm (f. 1952) 5. november 2015; Knut Hildonen (1940–2024) 29. mai 2015; Arne Josvald Sabbasen (f. 1952) 26. mai 2015; og Bjarne Hirsti (1930–2017) udatert 2015 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 17, 18, 19, 20 og 21).

379 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 264–265 (Austertana) og s. 272 (Smalfjord/Vestertana). Se også NIKU-intervjuer med Else Margrethe Utsi (f. 1953) 20. oktober 2015; Torbjørn Olsen Dervola (f. 1941) 6. oktober 2015; Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015; Reidar Larsen (f. 1942) 25. august 2015; Terje Pedersen (f. 1941) 16. september 2015; og Harald Smette (1937–2021) 11. juni 2015 (hhv. informant 22, 23 24, 25, 26 og 27).

380 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 blant annet s. 71, 209, 228, 231, 233, 239, 248–249, 255, 259, 265, 272 og 280.

381 NINA Rapport 642/2010 s. 29.

382 NINA, Rapport 642/2010 s. 30 med henvisning til Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970*, [i] NOU 1994: 21 s. 205 flg. på 238–239. NINA viser feilaktig til NOU 1994: 21 s. 219.

På det innledende hørgingsmøtet 16. oktober 2018 fortalte Thormod Holti (f. 1943) at folk i Luftjok plukket multer og andre bær, blant annet i Hana og på Sáttovárri (Seidafjellet). Han hadde også selv drevet med dette i oppveksten. Nancy Porsanger Anti (f. 1978) sa at multeplukking er nesten «*like vanlig som influensa*» blant folk i Sirma, og at folk plukket «*all slags bær*». Ifølge Porsanger Anti var det ikke en utbredt oppfatning blant folk i Sirma at noen hadde eierskap til bestemte multemyrer. Det var konkurranse om «*å komme seg til ressursene først*», men det var ikke noe problem for det var uansett nok multer til alle.[383]

Aage Solbakk (f. 1943) fra Båteng fortalte det var vanlig at folk i hans barndom plukket multer på finsk side av riksgrensen, og at folk fra finsk side plukket på norsk side. Han sa at folk fra Båteng hadde hatt liten konkurranse om multene fra tilreisende, før veien til Båteng ble ferdigstilt i 1954/55, men at brukskonkurransen ble merkbar på 1960-tallet. I 1972 hadde han dratt opp til Jeakkaš, drøyt 10 km nordvest for Båteng, for å plukke multer. Der hadde han møtt folk som hadde kommet fra Vestre Jakobselv med to store traktorer. De sa at de hadde dratt til Jeakkaš fordi de var fortrengt fra Jakobselv-kroken av folk fra Vadsø.[384]

Jorunn Sottinen (f. 1960) fortalte at folk fra Alleknjarg plukket multer og andre bær. Hennes far og hans søsken plukket ofte flere tønner multer i Skidalen. Hun hadde i oppveksten vært med på kortere turer, og også plukket multer i nærområdet. Der plukket også folk fra bygda som hadde dårlig helse. Etter hvert hadde også ukjente begynt å plukke i disse områdene.[385]

Mildrid Mudenia (f. 1943) sa at også hennes familie plukket mye multer i Skidalen, og også tyttebær og andre bær. Ole Einar Olsen (f. 1936) fra Bonakas fortalte at det hendte at folk kom ned fra Ifjordfjellet som ligger i grenseområdet mellom Lebesby og Tana kommuner, med «*tønnevis av multer, de årene det var mye*». Folk fra Bonakas hadde også dratt over på østsiden av Tanaelva og sanket kvann som de spiste sammen med krøkebær og surmelk.[386]

(2.) Tidligere var også *sanking av sennagress* viktig i Tana. Baltazar M. Keilhau gir i sin reiseskildring fra 1827/28 følgende beskrivelse: «*Komagerne ere et Slags Halvstøvler hvori Finnerne bruge en egen Art langt og blødt vel tørret Myrgræs (Senner, Suinex, af Carex ampullacea), som de vikle omkring Foden i stedetfor Strømper*».[387]

Ifølge den sakkyndige utredningen hadde de ulike familiene ofte «*sine faste områder hvor de hentet sennagress*».[388] I Levajok sanket folk sennagress årlig frem til rundt 1980, blant annet ved Gussarohtu og Divreleahki. De fleste i Sirma sluttet å sanke sennagress på 1960- og 70-tallet, men noen sanker fortsatt. Folk i Båteng og Hillágurra sanket sennagress fra 1800-tallet og frem til 1970-tallet og sankingen foregikk stort sett på forpaktet jord. Ved Polmak og Skiippagurra høstet folk sennagress både til eget bruk og for salg. Hver familie hadde sitt område med sennagress, men om det var mye gress var det fritt for alle. I dag er det ikke lenger noe stort behov for sennagress, men det foregår fortsatt noe høsting.[389]

Ifølge NIKUs informanter sanket ikke folk sennagress fra Tanabru til Seida, Luftjok og Masjok. Derimot var Rustefjelbma et godt sennagressområde, der noen også sanket for salg. Folk i Austertana sanket sennagress i Leirpollen og ved Nástejávri (Stjernevann). I Vestertana og Smalfjord avtok sankingen fra 1960-tallet, men fortsatt bruker noen sennagress. Bygdene hadde fellesområder der alle sanket sennagress, men familiene hadde også egne områder.[390]

Utredningen til NINA peker på at sanking av sennagress i Finnmark skal ha blitt strukturert ved «*de samme kollektivt orienterte bygdeordninger som gjelder for fangst og fiske*»,[391] men gir ingen spesifikke opplysninger om høsting av sennagress i Tana.

På høringsmøtet 16. oktober 2018 fortalte Helena Orti (f. 1960) at samene på norsk og finsk side av Tanaelva hentet

383 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 17 (Holti) og 41–43.

384 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 13 og 45–46.

385 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 47–48.

386 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 49 (Mudenia) og 50–51 (Olsen).

387 Baltazar M. Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 185–186.

388 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 280.

389 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 228 (Levajok), 233 (Sirma), 239 (Båteng/Hillágurra) og 249 (Polmak/Skiippagurra). Se også NIKU-interjvuer med Odd A. Henriksen (1943–2022) 9. juni 2015; Hans F. Mikkelsen (f. 1942) 10. juni 2015; Hilda Elise Olsen (1943–2022) 9. juni 2015; Per Holm-Varsi (1932–2023) 27. august 2015; Inger Ápmir (f. 1952) 8. juni 2015; Johan Fredrik Ingvald Guttorm (f. 1934) 20. mai 2015; Haldis Mari Anna Helander (f. 1947) 2. november 2015; og Solveig Pettersen (f. 1939) 28. oktober 2015 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 1, 2, 3, 4, 7, 8, 14 og 15).

390 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 255 (Tanabru/Luftjok/Masjok), 259 (Ruostefielbmá), 265 (Austertana) og 272 (Smalfjord/Vestertana). Se også NIKU-interjvuer med Margith Utsi Pettersen (f. 1937) 7. oktober 2015; Haldis Kollstrøm (1923–2020) og Thorild Kollstrøm (f. 1952) 5. november 2015; Knut Hildonen (1940–2024) 29. mai 2015; Arne Josvald Sabbasen (f. 1952) 26. mai 2015; Bjarne Hirsti (1930–2017) udatert 2015; Else Margrethe Utsi (f. 1953) 20. oktober 2015; Torbjørn Olsen Dervola (f. 1941) 6. oktober 2015; Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015; Reidar Larsen (f. 1942) 25. august 2015; Terje Pedersen (f. 1941) 16. september 2015; og Harald Smette (1937–2021) 11. juni 2015(jnr. 14/295-25, hhv. informant 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 og 27).

391 NINA Rapport 642/2010 s. 310.

sennagress på begge sider av elva. Nancy Porsanger Anti (f. 1978) sa at sennagress tidligere var viktig i Sirma. Mildrid Mudenia (f. 1943) fortalte at hennes far, Henrik Pettersen (1897–1973), slo sennagress ved Juovla ovenfor Alleknjarg. Kåre Våga (f. 1943) sa at hans svigerfamilie hadde skjært sennagress ved Ciikojohka, en kilometer fra Máskejávri.[392]

(3.) Det er også tradisjoner for å ta *torv* til bygningsmaterialer og brensel i Tana, men bruken varierte. Den sakkyndige utredningen tyder på at bruken i øvre Tana var knyttet til gammebygging og bygningsmaterialer, mens det i nedre Tana var vanlig å ta ut torv til brensel frem til 1950-tallet.

Utredningen har ingen opplysninger om bruk av torv i Levajok og Sirma, men opplyser at folk i Sirma ikke brukte torv til brensel. I Båteng og Hillágurra brukte folk torv til bygging av fjøs og stall. Torv ser heller ikke ut til å ha blitt brukt til brensel i Polmak, Skiippagurra og Holmesund, eller fra Tanabru til Seida, Luftjok og Masjok, men her ble torv brukt til å bygge gammer.[393]

Fra Holmfjell til Bonakas og Langnes opplyser NIKU at flere familier hadde utvisning på torvmyrer, der de blant annet tok ut torv til brensel. I Gávesluokta (Gavesluft) tok folk ut torv på innmark frem til 1945, men bare til brensel. I Austertana tok folk torv til brensel og byggematerialer ovenfor Kildesli og på Saltjokmyra. Bruken pågikk frem til noen år ut på 1950-tallet. I Smalfjord og Vestertana ble torv brukt mye som brensel, men bruken avtok fra 1960-tallet.[394]

I sin oppsummering av utmarksbruken i Tana etter 1945 skriver NIKU:[395]

> «Informantene gir varierende informasjon om hvorvidt [uttaket av torv] var regulert. De fleste mener at man hentet torv der man ønsket og at det var regulert uformelt i de enkelte bygdene. Enkelte andre hevder torvmyrene også ble regulert av myndighetene.»

Bruken av torv som brensel ble vanlig i Finnmark på 1870-tallet. Myndighetene iverksatte ved lov 3. august 1897 nr. 6 om Torvskur paa Statens Grund i Finmarken en utvisningsordning for å sikre rasjonell bruk.[396] Det er derfor mulig at de sakkyndiges oppsummering ikke skiller tilstrekkelig mellom bruk av torv til brensel som ble underlagt utvisning ved 1897-loven, og bruk av torv til gammer og bygningsmaterialer som i større grad foregikk uavhengig av myndighetenes reguleringer. 1897-loven var i kraft frem den ble erstattet av § 5 i jordsalgsloven av 1965, og slo i §§ 1 og 2 fast at torvskur «*indtil videre*» skulle være tillatt for «*Kommunens Indvaanere*», men bare til husbehov og etter amtmannens utvisning. Det skulle imidlertid ikke betales for utvisningen.[397]

På det innledende høringsmøtet 16. oktober 2018 fortalte Thormod Holti (f. 1943) at folk i Luftjok tok ut torv til oppføring av gammer. Ole Einar Olsen (f. 1936) fra Bonakas sa at hans familie hadde en torvmyr på Ifjordfellet der de skar torv. Han trodde ellers «*det var noe man mest gjorde på kysten*», og sa at de områdene folk brukte til torvskur fortsatt er synlige.[398]

(4.) *Reinlav* var tidligere viktig som dyrefôr for de fastboende i Tana, men er uten betydning i dag. I utredningen viser NIKU til opplysninger om bruk av reinlav som husdyrfôr fra starten av 1800-tallet og frem til etter andre verdenskrig. Blant annet peker NIKU på at rapporten fra *den finmarkske Fjeldfin-Kommission* av 1875 omtaler reinlavens betydning for de fastboende i forbindelse med en sak om å frede fjellet Njallavárri ved Polmak mot reinbeite:[399]

> «Grunnen til at spørsmålet var brakt på bane var hensynet til de fastboendes mosesanking og postførernes og andre reisendes dyr. De fastboende *Elvefinner* mellom Eadjásuolu/Mandsholmen og Buolbmát/Polmak, hadde fremholdt at *deres Velfærd krævede at Fjeldfinnerne holdtes borte fra Njallevarre*. Mose fra dette fjellet var viktig for husdyrholdet. Det utgjorde mellom en tredjedel og halvparten av fôret de brukte, og de ville måtte innskrenke krøtterholdet hvis de ikke fikk ha fjellet for seg selv (...).
>
> Spørsmålet ble løst gjennom forhandlinger mellom de fastboende og reindriftssamene, hvor partene ble enige om et kompromiss. De fastboende ville være tilfredse med at

392 Finnmarkskommisjonen, Referat fra høringsmøte 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 16 (Ordi), 42 (Porsanger Anti), 49 (Mudenia) og 53 (Våga).

393 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 228 (Levajok), 232 (Sirma), 240 (Båteng/Hillágurra), 249 (Polmak/Skiippagurra/Holmfjell) og 255 (Tanabru/Seida/Luftjok/Masjok). Se også NIKU-intervjuer med Inger Ápmir (f. 1952) 8. juni 2015; Johan Fredrik Ingvald Guttorm (f. 1934) 20. mai 2015; Erik Andreas Trosten (1931–2023) 11. november 2015; Margith Utsi Pettersen (f. 1937) 7. oktober 2015; og Haldis Kollstrøm (1923–2020) og Thorild Kollstrøm (f. 1952), 5. november 2015 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 7, 8, 16, 17 og 18).

394 NIKU Oppdrasgsrapport 39/2017 s. 260 (Holmfjell/Bonakas/Langnes), 265 (Austertana) og 273 (Vestertana). Se også NIKU-intervjuer med Knut Hildonen (1940–2024) 29. mai 2015; Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015; og Terje Pedersen (f. 1941) 16. september 2015 (jnr. 14/295-25, informant 19, 24 og 26).

395 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 283.

396 Einar Richter Hansen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970*, [i] NOU 1994: 21 s. 205 flg. på s. 254. Se også NOU 1993: 34 s. 181.

397 Se omtale av 1897-loven om torvstikking i NOU 1993: 34 s. 181–182.

398 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. oktober 2025 (jnr. 14/294-25) s. 17 (Holti) og 50 (Olsen).

399 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 66 med henvisning til Indstilling fra den ved kongelig resolution af 8de Mai 1875 nedsatte finmarkske Fjeldfin-Kommission, 1886 s. 13.

> reinbeiting bare foregikk i 14 dager i tidsrommet 15. mars til 15. april, noe de fremødte *Fjeldfinner fra Polmak* var enige i. Seinere var det etter det kommisjonen kjente til, ikke kommet klager fra noen av sidene (...).»

Magnus Varsi fra Sirma fortalte at reinlav var viktig tilleggsfôr for bufeet frem til 1960. I Båteng og Hillágurra fortalte Inger Ápmir folk sanket reinlav som tilleggsfôr til buskapen, og at man ved dårlig vekst også hentet lav om våren når snøen tinte. Folk fra Polmak og Skiippagurra sanket reinlav som sauefôr ved Máskevárri. De blandet også lav med fjellgress og myrgress, kokte det og brukte det som kufôr. Fra Holmfjell til Langnes og Bonakas hentet folk reinlav i fjellet. Harald Smette fra Smalfjord/Vestertana fortalte at de noen ganger rodde over til Johkannjárga (Digermulen) og hentet reinlav. I oppsummeringen skriver de sakkyndige at folk sanket reinlav om høsten, og fraktet det til gårds etter at frosten kom, men at folk ikke lenger høster reinlav.[400]

Sanking av reinlav ble lite omtalt på kommisjonens innledende høringsmøte, men Ole Einar Olsen (f. 1936) fortalte at hans far hadde sanket reinlav, kokt det og brukt det som kufôr. Han sa at det var viktig å få laven ned til bygda før reinflokkene kom over Alggašvárri.[401]

(5.) En annen bruksform som har beskjeden betydning i dag, men som tidligere var viktig i fjordområdene, er *sanking av rekved*. I sin utredning viser NIKU til at lokalbefolkningen da de på Gullholmen forklarte seg for «*Finnmarks Commissionen*» av 1826, ga uttrykk for at tilreisende norske fiskerne tok i bruk rekved og drivtømmer til fortrengsel for de lokale beboerne.[402]

Om bruken etter 1945 opplyser de sakkyndige at folk i Bonakas/Langnes-området samlet rekved fra Gávesluokta (Gavesluft) til Njimmenjárga (Smalfjordneset), og at det frem til 1980-tallet kunne komme drivtømmer fra Russland. Områdene ved Stáŋganasnjárga (Stangnes) hørte mer til de som bodde på Lávvonjárga.[403] I området Smalfjord-Vestertana tok folk rekved når de fant det. Øystein Hauge fra Austertana omtalte rekved som en viktig ressurs. Bruken har blant foregått ved Suoidnesuolu (Høyholmen), og fra Lille Molvik til Lávvonjárga, etter følgende praksis:[404]

> «De vedene som var snudd tilhørte dem som snudde veden. Veden legger seg som regel langsetter i fjære og om man snudde dem slik at de lå på tvers i forhold til sjøen, så eide man dem..... Hvis det var stor ved så la man steiner i tillegg for å vise at veden var opptatt.»

8.4.4.8 Samlet vurdering av lokalbefolkningens bruk – bruk i åtte årstider

Den foregående redegjørelsen viser at Tanabefolkningens utmarkshøsting har vært omfattende og mangesidig også etter 1751. Høstingen har omfattet de naturressursene det har vært mulig og aktuelt å utnytte. Med unntak av vedhogst og torvskur, der staten fra siste halvdel av 1800-tallet iverksatte ulike reguleringer og underla uttaket en utvisningsordning, foregikk høstingen i alle fall frem til andre verdenskrig, og også i en del år etter dette, mer eller mindre uhindret av statlige reguleringer og tiltak. Tanabefolkningens utmarkshøsting var frem til 1960-tallet også klart dominerende sammenliknet med den høstingen tilreisende brukere har utøvd. Se punkt 8.4.6.

Oppsummert viser gjennomgangen at befolkningen i Tana har brukt hele kommunens areal i forbindelse med utmarkshøsting, og at høstingen lenge var nødvendig for befolkningens livsopphold (birgejupmi). Befolkningen både i øvre og nedre Tana har høstet (meahcástan) alle tilgjengelige ressurser etter en årssyklus, riktignok slik at det er lokale forskjeller innenfor kommunen på bakgrunn av variasjoner i topografi og tilgang på ressurser. Årssyklusen kan inndeles i de åtte samiske årstidene; vinter (medio desember til medio februar); vårvinter (medio februar og ut mars); vår (april til medio mai); vårsommer (medio mai til medio juni); sommer (medio juni til medio august); høstsommer (medio august og ut september); høst (oktober til medio november) og høstvinter (medio november til medio desember).[405]

Folk kombinerte ofte flere aktiviteter, og utmarksbruken i de ulike årstidene glir i mange tilfeller over i hverandre. Det kan derfor ikke skilles skarpt mellom bruken fra årstid til årstid. Bruken skjedde dels med utgangspunkt i det faste bostedet, og dels med utgangspunkt i gammer der folk kunne bo i flere uker i sammenheng, og som har bidratt til å spre utmarksbruken geografisk.

400 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 231 (Sirma), 237 (Båteng/Hillágurra), 244 (Polmak/Skiippagurra), 258 (Holmfjell/Langnes/Bonakas), 269 (Smalfjord/Vestertana) og 279 (oppsummeringen). Se også NIKU-intervjuer med Magnus Varsi (f. 1945) 12. juni 2015; Inger Ápmir (f. 1952) 8. juni 2015 og Harald Smette (1937–2021) 11. juni 2015 (jnr. 925/25, hhv. informant, 5, 7 og 27).

401 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 51.

402 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 110. Opplysningene er hentet fra punkt 9b i forhandlingsprotokollen til «*Finnmarks Commissionen*» av 1826.

403 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 259–260 og intervju med Arne Josvald Sabbasen (f. 1952) 26. mai 2015 (jnr. 14/295-25, informant 20).

404 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 265 (Birkestrand/Austertana) og 273 (Smalfjord/Vestertana) og intervju med Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015; (jnr. 14/295-25, informant 24).

405 Store Norske leksikon, https://snl.no/de_samiske_%C3%A5rstidene.

Om vinteren drev folk snarefangst på ryper, og jakt på blant annet hare, oter og rev. Vårvinteren var hovedsesong for ferskvannsfiske. Om våren ble husdyrene sluppet ut på beite. Forsommeren var starten på laksefiskesesongen i Tanaelva. Om sommeren dro mange til sine sommerbosteder, der de hadde slåtter, og kombinerte slåttebruken med annen utmarkshøsting. Deretter var det tid for bærplukking, og sanking av sennagress, som ofte ble kombinert med ferskvannsfiske. På høsten sanket folk reinlav, og drev vedhogst, rypejakt og etter hvert elgjakt.

Vurdert isolert har derfor bruken hatt et innhold og et omfang som oppfyller bruksvilkåret etter reglene om alders tids bruk for å opparbeide en kollektiv eksklusiv bruksrett til de områdene der bruken har vært utøvd, og også en kollektiv eiendomsrett til disse områdene.

Det er imidlertid ikke rom for å konkludere med at Tanabefolkningens bruk har foregått på en slik måte at de tingsrettslige enerettighetene som i 1751 lå til Tana-siidaene innenfor deres respektive ressursområder, har utviklet seg til en *felles* kollektiv eiendomsrett eller felles eksklusiv bruksrett som dekker *hele* dagens Tana kommune. Befolkningen i Tanas ulike bygdesamfunn har i den potensielle ervervsperioden, ikke i tilstrekkelig grad utøvd *felles bruk og felles rådighetsutøvelse* over hele kommunens areal, men konsentrert bruken om bygdenes tradisjonelle ressursområder. Dette gjelder både bygdene i øvre Tana og bygdene i nedre Tana, der det ikke er noen kvalitativ forskjell mellom bygdenes bruk. Både i øvre og nedre Tana har bruken vært likeartet i den forstand at den lokale befolkningen i de ulike bygdenes tradisjonelle ressursområder har utnyttet de ressursene som til enhver tid har vært tilgjengelige og som det har vært aktuelt å utnytte.

Den sakkyndige utredningen gir følgende oppsummerende beskrivelse av bruken til bygdene i Tana fra 1700-tallet og frem til noen år etter andre verdenskrig. Beskrivelsen fokuserer på forholdene i øvre Tana (gamle Polmak kommune), men er dekkende også for nedre Tana:[406]

> «De fleste av bygdene i Deatnu/Tana har hatt sine bygdebruksområder hvor man har utnytta naturgodene. Som en avslutning tas her med hvordan et slikt bygdebruksområde har vært definert og fungert i gamle Buolbmát/Polmak kommune.
>
> Aage Solbakk skriver at samene svært lenge har vært den dominerende etniske gruppen i Tanadalen. Det har vært en kontinuerlig samisk bruksutøvelse fra den ene generasjonen til den andre, like fram til etterkrigstiden. Uansett hvilken oppfatning sentrale myndigheter og folk i Finnmárku/Finnmark hadde om retten til ressursene i de samiske områdene, førte store avstander og dårlige kommunikasjoner til langt ut på 1960-tallet, i praksis til at også befolkningen i Øvre-Tana (Buolbmát/Polmak) hadde kontroll over ressursene i sitt nærområde. Praktisk talt hadde de en enebesittelse til området. Etter 1970 har dette forandret seg radikalt på grunn av bedre kommunikasjoner og økt velstand og fritid (Solbakk 2001: 119). Alle bygdene med sine familier har hatt sine utmarksområder – *sohkaeana* -, som de har hatt eneherredømme over helt til etterkrigstiden (Solbakk 2001: 111).
>
> På samisk har man to begreper som omfatter bruksområdet utenfor selve bostedet. Det ene er *badjosat* som man etter bruken nesten kan definere som en del av innmarka. Dette området kunne være inntil sju-åtte kilometer fra gården. Der hadde man multemyrer, vedteiger, utmarksslåtter, noen fiskevann, og viktige snarefangstområder for de yngste og de eldre. *Badjosat* lå så nært bygda at hele familien deltok i aktivitetene der (Solbakk og Solbakk 2014: 20).
>
> Utenfor denne nærmeste sona for utnytting av de fornybare naturgodene lå *meahcci*. Om dette begrepet heter det: *Meahcci* er bygdas utmark som vanligvis begynner der badjosat slutter. Her ligger større fiskevann, svære multemyrer, viktige rypefangstområder. Der utøvet mennene *(isidat, renggat, bartnit)* sin næringsvirksomhet og kunne være borte i ukesvis, bodde i fangstgammer – *bivdogoađit.* Det hendte også at kvinnene deltok på lik linje med mennene. Særlig gjaldt det husets døtre og tjenestepiker (Solbakk og Solbakk 2014: 20).»

Situasjonen der hver bygd hadde relativt faste ressursområder, om enn med noe overlappende bruk mellom bygdene, fortsatte i all fall frem til noe ut på 1950-tallet. Om dette skriver de sakkyndige:[407]

> «Selv om yrkesspesialiseringen øker markant etter 2. verdenskrig, fortsatte utmarksnæringer å være sentral i folks økonomi i ennå noen tiår. Ressursbruken og næringstilpasninga var relativt uforandret fra begynnelsen av århundret, også den første tida etter andre verdenskrig framstår i intervjumaterialet på mange måter som en fortsettelse av 1930 åras tilpasning. Økonomien preges av selvhusholdning, man utnytter et mangfold av ressurser der mange er relatert til hverandre, og man er for en stor del selvhjulpen og klarer seg med de ressurser som bygda har tilgjengelig. Bruk av beite- og utmarksressurser var i stor grad selvregulert basert på gamle tradisjoner, og det har vært enighet innad i bygdene om fordeling av ressursene. De enkelte bygdene hadde sine faste ressursområder hvor bygdene nærmest var alene om

406 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 141 med henvisning til Aage Solbakk, *Tanadalen. Slekter – historie*, 2001 s. 111 og 119 og Aage Solbakk, *Den samiske bosettingen i Tanadalen*, [i] Finnmarken 21. november 2014 s. 20.

407 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 226.

ressursene. Fordelingen bygdene imellom framstår derfor også i intervjumaterialet som uformelt, men ryddig og velfungerende. En av informantene uttrykker det slik; ...*-og de uskrevne lovene kjente alle til.*

Det store skiftet ser ut til å komme etter 1950, primært som et resultat av veiforbindelse og elektrifisering. Den forbedrede infrastrukturen førte til nye muligheter og tettere kontakt med områdene rundt, noe som igjen førte til endringer i den tradisjonelle ressursbruken og næringstilpasninga. Dette førte også etter hvert til en tettere forbindelse til kommunale, regionale og statlige myndigheter, på godt og vondt. Ikke minst, fikk man økt motorisering, først med traktor og etter hvert snøskuter og ATV. Bedre infrastruktur og motorisering førte med seg økt besøk og bruk av områdene både i form av kryssende bruk mellom bygdenes tradisjonelle ressursområder og brukere fra andre kommuner samt andre tilreisende.»

Endret infrastruktur fra 1950-tallet og fremover, førte dermed til en endring av det tradisjonelle bruksmønsteret, i form av økt bruk på tvers av bygdenes tradisjonelle ressursområder. Blant annet førte veibygging og økt bruk av motoriserte kjøretøy til at de lokale brukernes aksjonsradius økte, samtidig som dette også medførte økt bruk av tilreisende utenfor Tana kommune.

Utviklingen i retning av økt bruk på tvers av det de sakkyndige betegner som Tana-bygdenes «*tradisjonelle ressursområder*», startet imidlertid for sent til at det med grunnlag i alders tids bruk eller beslektede rettsgrunnlag kan konkluderes med at det i dag er etablert en kollektiv eiendomsrett eller eksklusiv bruksrett for alle innbyggerne i Tana kommune til all FeFo-grunn i kommunen. Det er heller ikke tilstrekkelige holdepunkter for å konkludere med at den økende bruken på tvers av de tradisjonelle ressursområdene, har hatt et innhold og omfang som oppfyller *bruksvilkåret* for erverv av slike rettigheter til hele FeFo-grunnen i kommunen. Dette gjelder også dersom den potensielle rettighetserververkretsen innsnevres til den samiskættede delen av kommunens befolkning.

Et sentralt spørsmål når det gjelder mulige eierrettigheter eller eksklusive bruksrettigheter, er derfor om befolkningen i de ulike bygdene i Tana har opparbeidet seg slike rettigheter innenfor bygdenes tradisjonelle ressursområder. Spørsmålet er derfor ikke om hele Tanas befolkning, eller den samiskættede delen av befolkningen, har kollektiv eiendomsrett eller kollektive eksklusive bruksrettigheter til hele den grunnen i Tana som FeFo overtok fra Statskog SF i 2006, men om de bygdene som har fremmet krav for kommisjonen, har eiendomsrett eller eksklusive bruksrettigheter til «*sine*» tradisjonelle ressursområder. Dette vil bli vurdert i rapportens kapittel 11 flg.

Konklusjonen om at det ikke er etablert en felles kollektiv eiendomsrett eller eksklusiv bruksrett som dekker all FeFo-grunn i Tana, er basert på at hver bygd har brukt og utøvd rådighet over «*sine*» områder, og ikke på at det har vært et skille mellom fastboende og reindriftssamer. Det har tvert imot tradisjonelt vært et sterkt og omfattende brukssamarbeid mellom de to gruppene, ved det som ofte betegnes som «*verddevuohta*». I sin juridiske doktoravhandling fra 2023 beskriver Aila Biret Henriksen Selfors verddevuohta som en «*sosial ordning etablert langt tilbake i tid, basert på behovet for byttehandel og behov for ekstra arbeidskraft til bestemte arbeidsoppgaver*», og viser til at «*relasjonen mellom reineiere og andre samer i stor grad har vært preget av samarbeid*».[408]

Forholdet mellom fastboende og reindriftssamer har også i Tana vært preget av verddevuohta, blant annet ved varebytte, gjensidig samarbeid og ved at fastboende har hatt rein i reindriftssamenes flokker.[409] I et bredere historisk perspektiv er det derfor ikke treffende å anse reindriftssamisk bruk og fastboendes bruk som konkurrerende bruk.

Kommisjonen vil komme tilbake til verddeforholdet mellom reindriftssamer og fastboende, og den rettslige betydningen av dette under behandlingen av de ulike kollektive kravene i kapittel 11 flg., men vil umiddelbart nedenfor knytte noen bemerkninger til at flertallet i Karasjok-saken stiller opp et skille mellom fastboende og reindriftssamer.

Flertallet erkjenner at verddeforholdet «*utvilsomt*» styrket båndene mellom gruppene, men uttaler at bytte av varer og tjenester «*vanskelig [kan] bedømmes som felles naturbruk, og dermed heller ikke som uttrykk for en felles rett til grunnen*». Flertallet viser også til at preget av «*felles rådighet som eier av hele tvisteområdet med tilhørende rettsoppfatninger*» har vært svakt i Karasjok etter at veidesiida-kulturen forsvant (på 1700-tallet).[410] Denne uttalelsen synes delvis å bygge på en antakelse om at ulike bygder og reindriftssiidaer har brukt og rådet over hver sine områder, og at dette illustreres av at mange bygdelag og reindriftssiidaer har fremsatt egne rettighetskrav overfor kommisjonen «*til «sine» respektive deler av tvisteområdet*».[411]

I den aktuelle tidsperioden for å opparbeide kollektive samiske eierrettigheter med grunnlag i alders tids bruk, fra slutten av 1700-tallet og vel 100 år fremover, var det imidlertid sterke bånd mellom reindriftssamer og fastboende både i Karasjok og i Tana. Etter kommisjonens syn er det derfor ikke uten videre grunnlag for å skille mellom fastboende og

408 Aila Biret Henriksen Selfors, *Anerkjennelse av samiske landrettigheter*, 2023 s. 81–82.

409 Se blant annet NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 89 med henvisning til Jakob Fellman, *Anteckningaar under min vistelse i Lappmarken III*, 1906 s. 265.

410 HR-2024-982-S avsnitt 187–188.

411 HR-2024-982-S avsnitt 186.

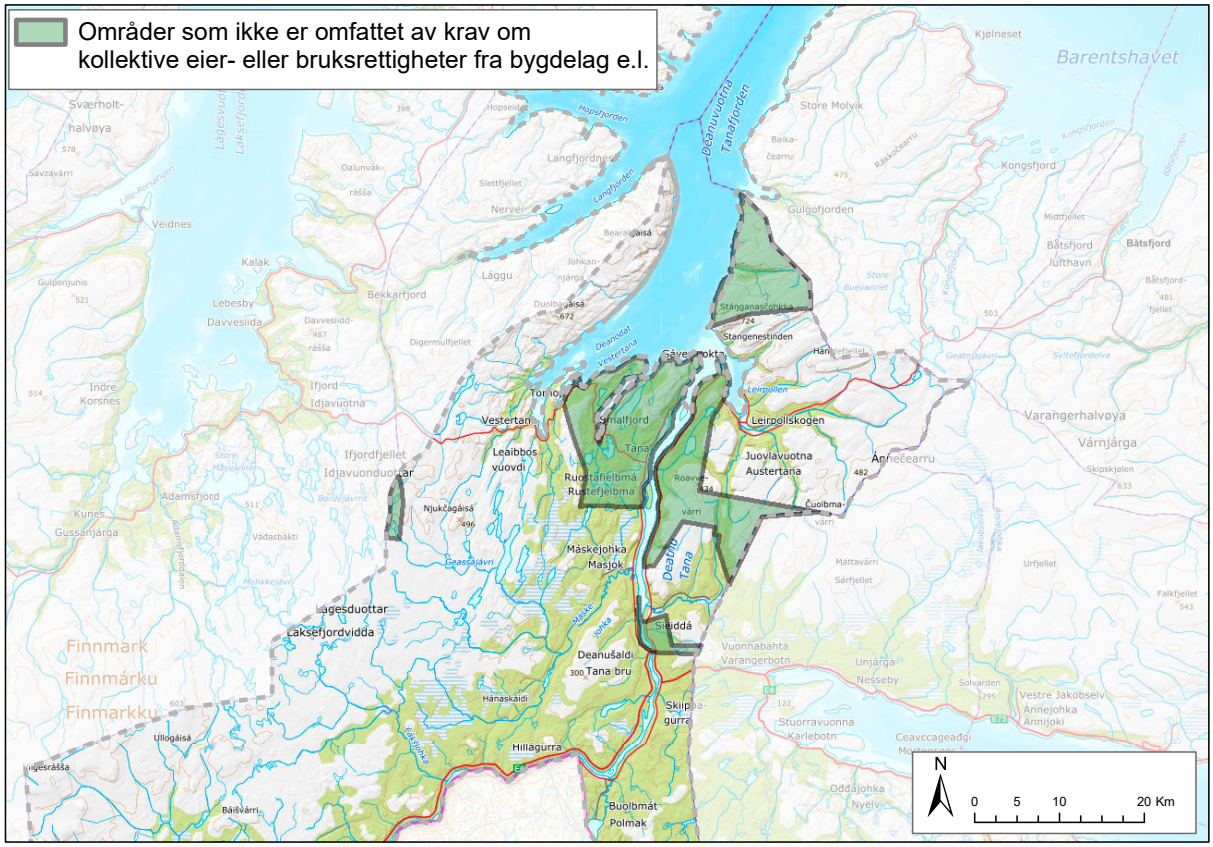

Figur 8.4.2

reindriftssamer slik Høyesteretts flertall gjør. Både i den nevnte perioden – og senere – har verddevuohta mellom fastboende og reindriftssamer vært en viktig del av de lokale samiske sedvanene i Tana. Å legge avgjørende vekt på at kontakten mellom fastboende og reindriftssamer har blitt svekket de senere årene, blant annet fordi systemet med sytingsrein ble avviklet ved reindriftsloven av 1978, kan derfor gi en reell fare for at samiske sedvaner og rettsoppfatninger ikke «*får den plass de etter gjeldende nasjonal rett skal ha*».[412]

Kommisjonen kommer som sagt over, nærmere tilbake til forholdet mellom fastboende og reindriftssamer i kapittel 11 flg., men som kartet i figur 8.4.2 viser, er det et område i Tana på vel 413 km² som ikke er omfattet av krav om kollektive eier- eller bruksrettigheter fra bygdelag eller liknende kollektive enheter. Den vestre delen av området inngår riktignok i kravsområdet til Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, og den østre delen i kravsområdet til Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga, med dette er uten betydning i denne sammenhengen. Disse to kravene gjelder alminnelig reindriftsrett, og er ikke materielt konkurrerende med kravene fra Tana kommune og Sohpar.

Det følger av finnmarksloven § 33 første ledd at kommisjonen skal gi en begrunnet vurdering av hvem som eier grunnen i hvert utredningsfelt og hvilke bruksrettigheter som eksisterer der. Selv om eiendomskravene fra kommunen og Sohpar ikke har ført frem, må kommisjonen derfor både ta stilling hvem som eier det området som ikke er omfattet av andre kollektive krav enn kravene fra kommunen og Sohpar, og til hvilke bruksrettigheter som er etablert der. Disse rettighetene vil ha karakter av en generell rett. Et sentralt spørsmål ved vurderingen av de ulike bygdelagskravene, vil være om det innenfor de respektive kravsområdene finnes rettigheter som går lenger enn den generelle retten. Om det er tilfellet, vil det foreligge «*særlige rettsforhold*» og området vil etter finnmarksloven § 21 annet ledd ikke være omfattet av reglene i lovens kapittel 3.

Kommisjonens vurdering av rettighetsforholdene i det området som ingen andre enn kommunen og Sohpar har fremmet krav om, er derfor et viktig utgangspunkt for

412 Den siterte formuleringen er hentet fra HR-2024-982-S avsnitt 84.

behandlingen av de kollektive kravene i kapittel 11 flg. I den grad kravene fra de mindre lokale enhetene *ikke* fører frem, vil det området der den generelle retten gjelder bli tilsvarende utvidet, og også omfatte de områdene der lokalbefolkningen *ikke* har eiendomsrett eller bruksrettigheter ut over finnmarksloven.

Kommisjonen kommer i punkt 8.4.8 tilbake til rettighetsforholdene i den delen av Tana som ikke er omfattet av andre kollektive krav enn kravene fra kommunen og Sohpar. Før dette redegjør kommisjonen i punkt 8.4.5 for Tana-befolkningens rettsoppfatninger mer generelt, og i punkt 8.4.6 for andre gruppers bruk. I punkt 8.4.7 følger en redegjørelse for den rettslige betydningen av statens disposisjoner over grunn og ressurser, og hvor det også trekkes en linje til ILO-konvensjon nr. 169. Hensikten med redegjørelsen i punkt 8.4.7 er at den skal tjene som et bakteppe for kommisjonens vurderinger av betydningen av statens disposisjoner i de enkeltkapitlene der kommisjonen tar stilling til eiendoms- og bruksrettskrav fra mindre lokale enheter i kapittel 11 flg.

8.4.5 Lokalbefolkningens rettsoppfatninger

8.4.5.1 Oppfatninger uttrykt i NIKUs sakkyndige utredning

Den sakkyndige utredningen knytter beskrivelsen av rettsoppfatningene i bygdene i Tana til beitebruk og utmarksslåtter; innlandsfiske, jakt og fangst; bærplukking og andre typer sanking; uttak av ved, torv og byggematerialer; gammebygging; motorferdsel i utmark; og ulike typer offentlige reguleringer. Forholdet mellom egenregulering og myndighetsregulering berøres flere steder i redegjørelsen.[413] Utredningen tar også opp rettsoppfatninger i reindriften.[414]

Ifølge de sakkyndige var den rådende rettsoppfatningen i Tana at befolkningen i hver bygd hadde en kollektiv rett til bygdas beiteområder. Blant annet sier en informant fra Smalfjord at «*alle bygdene hadde sine områder*». En informant fra Vestertana forteller at sauer fra andre steder hadde fått beite i bygdas beiteområde i mellomkrigstiden, men bygda «*hadde råderetten*». Flere forteller også om et nært samarbeid og et godt verddeforhold mellom fastboende og reindriftssamer.[415]

Mens det ikke later til å ha vært noen offentlig regulering av beitebruken, gir informantene ulike opplysninger om reguleringen av slåttehøstingen. Noen sier at de ikke kjenner til at staten utmålte utmarksslåtter, og at oppfatningen var at den som tok i bruk en slått hadde rett til den, selv om retten ikke var formalisert. Andre forteller at slåttene var utmålt noen steder, blant annet i Smalfjord, men ikke i Vestertana, langs Tanaelva og i skogsområdene. Ifølge en informant fra Sirma var utmarksslåttene der fordelt uformelt. En informant fra Rustefjelbma sier at alle utmarkslåtter i Tana var «*matrikulert*» etter 1900. De sakkyndige antar at de ulike opplysningene om reguleringen og fordelingen av slåttene kan tyde på at «*det gamle systemet med uformell regulering har fungert side om side med ei offentlig styrt regulering*».[416]

På bakgrunn av informantopplysningene konstaterer NIKU at informantene er samstemte om at myndighetene ikke regulerte hvilke områder folk kunne drive jakt og fangst, innlandsfiske, bærplukking og uttak av sennagress, men at hver bygd hadde sitt ressursområde som folk fra andre bygder holdt seg unna. Alle kjente til og respekterte dette, selv om det ikke var nedfelt i skrevne regler. Ifølge informantene var det også interne systemer innad i bygdebruksområdene. Noen områder var felles for hele bygda, og andre mindre områder kunne høre til en mindre bygd eller en familie. Det var også vanlig at de som av helsemessige årsaker eller andre grunner måtte holde seg nær bostedet, brukte bygdas nærområder, mens andre dro lenger unna.[417]

Mange av informantene viste til at de første tiårene etter 1945 ikke var brukskonflikter, fordi det da ikke kom folk utenfra. Dette endret seg på 1970-tallet da økt trafikk av utenbygdsfolk og økt motorferdsel førte til at mange fiskevann ble for hardt beskattet. Så lenge bygdene alene forvaltet vannene var fisket bærekraftig, men dette endret seg fordi folk som besøkte områdene ikke hadde samme ansvarsfølelse som de lokale brukerne. Flere av informantene anså likevel ikke økt jakt, fiske og bærplukking fra utenbygdsfolk som spesielt problematisk, fordi bygdefolket bruker områdene mindre enn før, og ikke lenger trenger «*å selge multer, fisk og ryper*». Andre ga uttrykk for at bygdas utmarksressurser i for stor grad er tilgjengelige for alle. Spesielt var mange skeptiske til at «*frislippet*» også gjelder utlendinger, ved at finnmarksloven § 25 gir «*enhver*» adgang til småviltjakt, innlandsfiske med stang og håndsnøre og multeplukking til eget hushold.[418]

Flere informanter tok opp at bygdefolket har for begrensede rettigheter til å bruke moderne teknologi for å utnytte «*egne utmarksressurser*», og for dårlige muligheter til

413 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 284–292.

414 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 særlig s. 220–223.

415 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 284–285. Se også NIKU-intervjuer med Else Margrethe Utsi (f. 1953) 20. oktober 2015; og Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015 (jnr. 14/295-25 informant 22 og 24).

416 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 285.

417 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 285–286 og intervjuer med Hans F. Mikkelsen (f. 1942) 10. juni 2015; og Knut Hildonen (1940–2024) 29. mai 2015; (jnr. 14/295-25, informant 2 og 19).

418 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 286–289 og intervjuer med Per Holm-Varsi (1932–2023) 27. august 2015; Magnus Varsi 12. juni (f. 1945); Inger Ápmir (f. 1952) 8. juni 2015; Johan Fredrik Ingvald Guttorm (f. 1934) 20. mai 2015; Ragnar Aslaksen (f. 1945) 22. oktober 2015; Haldis Mari Anna Helander (f. 1947) 2. november 2015; Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015; Reidar Larsen (f. 1942) 25. august 2015; Terje Pedersen (f. 1941) 16. september 2015; (jnr. 14/295-25, hhv. informant 4, 5, 7, 8, 13, 14, 24, 25 og 26).

motorferdsel. De viste også til at myndighetenes reguleringer av antall garn og maskevidde, og av fiske- og jakttider er uheldige. Noen av informantene sa at ryper og elg bør tilhøre lokalbefolkningen, mens andre mente det er greit at andre jakter så lenge jaktpresset holdes under kontroll.[419]

De sakkyndige oppsummerer rettsoppfatningene når det gjelder jakt, fiske og bærplukking ved å vise til at det er «*gjengs oppfatning at utmarksressursene og deres tradisjonelle ressursområder tilhører bygda, og at lokalbefolkningen bør ha førsterett til ressursene*». De gjengir to informantsitater som tydeliggjør dette. Reidar Larsen (f. 1942) fra Vestertana sier: «*Bygda har oppfatta sitt resurssområde, og gjør det fortsatt, som sitt. Det var ingen andre som brukte det, men internt i bygda har familiene hatt lik rett.*» Magnus Varsi (f. 1945) Sirma sier: «*Det var faste bruksområder for familier og bygder fram til på 1950 tallet. Området bør være fellesområde for de som bor her, ikke de som har flyttet. Enhver kommune i Finnmark bør ha bygdeallmenning.*»[420]

Mens NIKU-informantene har uttrykt misnøye med myndighetenes reguleringer av jakt og fiske, har det vært stor aksept for den måten uttaket av ved har vært regulert på. Det er imidlertid noe misnøye med at folk, etter at FeFo overtok forvaltningen i 2006, har måttet betale for å få utvist vedteiger. Når det gjelder torv, gir informantene ulike opplysninger med hensyn til om uttaket har vært underlagt utvisning eller ikke. På dette punktet går det trolig et skille mellom bruk av torv til gammebygging som har vært hentet nær gammeplassen, og torv til fyring.[421]

Informantene i området Birkestrand-Austertana har også uttrykt misnøye med at etableringen av to verneområder i Háná (Hanadalen) har virket negativt inn på bygdenes muligheter til å drive tradisjonell utmarkshøsting. Videre skal vassdragsreguleringer ha ført til lavere vannstand i Guorroláttu (Tørrvann) slik at fisken ikke kommer seg til Juovlajohka (Julelva).[422]

Informantene fra reindriften gir ifølge de sakkyndige uttrykk for at «*alle*» i utgangspunktet har lik rett til utmarksressursene, men at det har vært akseptert at ulike familier har hatt sine egne høstingsområder slik at andre ikke har brukt disse områdene. For eksempel forteller en informant fra Hillágurra at Áhkajávri ble ansett å tilhøre folk fra Hillágurra, «*og spesielt etterkommerne til Káre-Pier Ánde*». Også snarefangst omtales som en bruksmåte som i prinsippet er tilgjengelig for alle, men der folk hadde sine områder og ikke gikk på hverandres. Det samme gjelder i noen grad multeplukking, men slik at første plukkers rett til en viss grad gjelder. Ellers antar NIKU at informantenes bruk av uttrykket «*alle*» må forstås slik at det gjelder lokalbefolkningen:[423]

> «Lokales rett til å bruke naturens resurser står sterkt blant informantene. Når informantene beskriver at alle har rett til å bruke områdets ressurser bør dette trolig forstås som lokalbefolkningen, mens det er andre holdninger til ikke-lokales bruk. I omtale[n] av ikke-lokales fritidsbruk, eksempelvis byfolk eller utlendinger, er det et tydelig skille mellom de som har en naturlig rett til og forståelse for naturressursene og de som ikke har, hvor de som kommer utenfra ifølge informantene ofte ikke forstår eller respekterer den tradisjonelle fordelingen av områdene eller de normene som er knyttet til bruk. På et mer lokalt nivå virker dette å være avhengig av tilknytning, enten igjennom bruk eller relasjoner, slik at tilknytning til et område også gjør det akseptabelt å bruke områdets ressurser.»

8.4.5.2 Oppfatninger uttrykt på det innledende høringsmøtet

På det innledende høringsmøtet 16. oktober 2018 sa Helena Orti (f. 1960) at den samiske befolkningen i grenseområdene mellom Norge og Finland ved Utsjok tidligere ikke snakket om «*myrene på norsk side*» eller på finsk side. De anså området som «*samenes rike*». Hun hadde lært både av sin bestemor, sin far og sin egen slekt «*at dette er vårt land og vi spør ikke – vi gjør det*».[424]

Thormod Holti (f. 1943) betegnet Luftjok som en kvensk bygd, der bygdefolket hadde hatt «*bruksrett, eller brukshevd*» helt siden hans forfedre bosatte seg der i 1862.[425]

Nancy Porsanger Anti (f. 1978) fra Sirma var i oktober 2018 interesserepresentant oppnevnt etter forslag for Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš. Hun sa at folk i Sirma alltid har hatt

419 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 287–288 og intervjuer med Inger Ápmir (f. 1952) 8. juni 2015; Ragnar Aslaksen (f. 1945) 22. oktober 2015; Jan Atle Samuelsen (f. 1940) 5. juni 2015; og Terje Pedersen (f. 1941) 16. september 2015 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 7, 8, 10 og 26).

420 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 288 og intervjuer med Magnus Varsi 12. juni (f. 1945); og Reidar Larsen (f. 1942) 25. august 2015 (jnr. 14/295-25, informant 5 og 25).

421 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 290. Se også NIKU-intervju med Johan Fredrik Ingvald Guttorm (f. 1934) 20. mai 2015 (jnr. 14/295-25, informant 8).

422 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 291 og intervjuer med Else Margrethe Utsi (f. 1953) 20. oktober 2015; Torbjørn Olsen Dervola (f. 1941) 6. oktober 2015; og Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015 og (jnr. 14/295-25, informant 22, 23 og 24).

423 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 220–221 og intervjuer med Britt Guttorm Gaup (f. 1949) og Lars Mathis Gaup (f. 1953) 9. juni 2015; Eldor A. Wigelius (1942–2018) 2. juni 2015; og Johan Andersen (1938–2017) 10. september 2015 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 6, 9 og 12).

424 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 16.

425 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 17.

en sterk følelse av eierskap, og at «*når vi snakker om utmarka vår, så snakker vi om at det er utenforstående som kommer og røver til seg naturressursene*». Innad i bygda var det ikke slik at noen «*eier det og det*». Det gjaldt å komme først til ressursene, men dette skapte ikke konflikter fordi det var nok til alle. Ifølge Porsanger Anti hadde bygdefolket drevet bærekraftig egenforvaltning, som frem til slutten av 1960-tallet var lite påvirket av statlige reguleringer. Bygdefolket tømte ikke fiskevannene, og det var forståelse for at de nærmeste multemyrene var forbeholdt for de i bygda som tok seg fram til fots, mens de som brukte kjøretøy dro lenger av gårde. Hun sa også at det alltid har vært et nært forhold mellom bygdefolket i Sirma og reineierne som satte pris på bygdefolkets utmarksbruk.[426]

Aage Solbakk (f. 1943) fra Båteng sa at slektene i de ulike bygdesamfunnene hadde fordelt ressursområdene seg imellom og at det var nok til alle. Folk visste ifølge Solbakk at «*den og den slekta fisket i det og det vannet, eller hentet ved i den skogen og så videre. Da dro ikke noen andre dit. Alle hadde sine faste steder, og slik var det i hvert fall frem til [19]70-tallet*.»[427]

Jorunn Sottinen (f. 1960) vokste opp ved Alleknjarg og er interesserepresentant for jordbruket. Hun hadde i barneårene tidlig fått høre at de ikke fikk lov til å gå på «*den og den myra fordi den tilhørte den og den personen*». Folk med dårlig helse, og enker og enkemenn, fikk bruke myrer og fiskevann nærmest bygda, mens andre dro lenger unna. Etter hvert som folk sluttet å drive utmarkshøsting og deres etterkommere ikke viste interesse for områdene, kunne andre fra bygda ta dem i bruk. Dette var det ifølge Sottinen ennå i dag en viss forståelse for, og det oppleves som forstyrrende om ukjente folk kommer til nærområdene for å høste.[428]

Ole Einar Olsen (f. 1936) fortalte at bruken av skogressursene hadde vært strengt regulert i Bonakas-området. Folk fikk ikke lov til å ta et tre uten å ha «*fått tilsyn fra [en] sånn skogforvalter*», men det var ikke alltid at «*øvrigheten var så nært at den fikk tak i alt som ble gjort der*».[429]

Beaska Niillas (f. 1982) støttet det Nancy Porsanger Anti sa om at folk har følt at «*dette er våre områder, [og] at vi ferdes ute i vår egen utmark*». Han sa at det ennå i dag er en slik følelse, også blant ungdom, og at både han og andre var oppdratt slik at det skal være unødvendig å spørre noen om tillatelse til å nyttiggjøre seg av utmarka. Som eksempel nevnte han kjøp av jaktkort, og sa at det var illustrerende for folks tenkning at han selv hadde fått et haglgevær som 12-års gave til tross for at dette var ulovlig. Beaska Niillas betegnet myndighetenes forvaltning som «*tålt styring*» fra bygdefolkets side. Han fremholdt at forvaltningen kunne tolereres så lenge den ikke påvirket folks hverdag, men at folk «*uansett ikke*» følger de statlige forvaltningsreglene, og sa videre:[430]

> «For vi har jo en lokal forvaltning her, på den måten at vi snakker oss imellom – husene, bygdene, slektene – om hvordan forholdene på fjellet er. Og det fungerer. Det er en fungerende forvaltning i dag. Men så har vi også dette utenforstående forvaltningssystemet som forvalter på en helt annen måte, og som ikke er tilpasset lokale behov i det hele tatt. Og det er selvfølgelig en veldig trasig situasjon».

Magnus Varsi (f. 1945) sa at de første familiene som hadde bosatt seg i Sirma hadde faste områder der de fisket, og at ingen andre tok over deres områder. Alle respekterte de områdene der folk hadde startet å fiske, og fordi naturen var rik var det unødvendig «*å krangle om fiskevann*».[431]

8.4.5.3 Samlet vurdering av de lokale rettsoppfatningene

Det bildet kommisjonens høringsmøter gir av de lokale rettsoppfatningene er i hovedsak sammenfallende med bildet i NIKUs feltutredning. Både i øvre og nedre Tana har det vært et betydelig innslag av lokal egendisponering. Områder for blant annet utmarksbeite, jakt, fangst, fiske og multeplukking har vært uformelt fordelt mellom bygdene. De ulike bygdene hadde hver sine ressursområder, og dette har i all hovedsak blitt respektert av folk fra andre bygder. Videre har det innad i bygdenes ressursområder vært en intern fordeling ved at bestemte områder har vært forbeholdt for bestemte familier. Også dette har i all hovedsak blitt respektert.

Bildet er imidlertid ikke entydig for alle ressurser. Blant annet fremkommer det litt ulike oppfatninger om fordelingen av multemyrene. Noen sier at det i alle fall blant lokale brukere var slik at den som kom først til en myr kunne plukke der, og at resten av lokalbefolkningen måtte plukke andre steder. Andre forteller at de nærmeste myrene var forbeholdt for folk som ikke kunne dra langt fra bygda, mens de som kunne det, måtte dra lenger unna. Det dreier seg imidlertid også i disse tilfellene om en form for lokal egenforvaltning, uten innblanding fra myndighetene.

Hovedinntrykket er derfor at ressursbruken både i øvre og nedre Tana i alle fall frem til 1960-tallet i hovedsak ble styrt av og fordelt mellom lokalbefolkningen i de ulike bygdene

426 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 42–44.
427 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 44.
428 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/295-25) s. 47–48.
429 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/295-25) s. 50.
430 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/295-25) s. 53–54.
431 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/295-25) s. 55–56.

uten nevneverdig statlig innblanding. Dette gjelder imidlertid ikke bruken av de lokale skogressursene som ser ut til å ha vært underlagt ulike statlige reguleringer fra siste halvdel av 1800-tallet.

Blant annet ble vedhogsten underlagt utvisning. Det har vært bred aksept for ordningen, men dette er ikke nødvendigvis en aksept av at staten hadde den privatrettslige retten til skogressursene. Vedutviseren rapporterte til en regional skogforvalter, men tilhørte lokalsamfunnet, slik at ordningen hadde et lokalt preg. Hensikten med utvisningene var ikke å markere statlig eierrådighet, men å legge til rette for et ordnet ressursuttak. Slik ser ordningen også ut til å ha blitt oppfattet lokalt, og folk betalte ikke for vedutvisningen før forvaltningen ble overført til FeFo i 2006.

Tana var dessuten bebodd lenge før vedutvisningene kom i gang. Den lokale bruken er derfor langt eldre og hadde atskillig omfang også før statens disposisjoner tok til, jf. punkt 8.4.4.4. Parallelt med de statlige utvisningene kan det også har foregått vedhogst og uttak av nyttevirke, blant annet til gammebygging uten statlig tillatelse. Statens disposisjoner over skogen kan derfor neppe ha brutt ned de lokale oppfatningene om befolkningens rettigheter til skogressursene.

Det samme gjelder sannsynligvis statens reguleringer av bruken av torvressursene, der bruken av torv til gammer og isolasjon i fjøs og andre bygninger later til å ha foregått relativt uavhengig av statlige reguleringer, mens bruk av torv til brensel som i første rekke foregikk i nedre Tana, ble underlagt statlig utvisning i 1897, jf. punkt 8.4.4.7 (3).

Også bruken av utmarksslåtter var etter hvert gjenstand for statlig styring i form av forpaktninger. Fordi det knapt fantes oppdyrkede arealer og tilgangen på naturlige gressletter var begrenset, må imidlertid folk i Tana nødvendigvis ha hentet vinterfôr til dyrene ved å slå gress i utmark også før staten etablerte forpaktningsordningen. Som nevnt i punkt 8.4.4.3 (2), ble den første utmarksslåtten i Tana bortforpaktet i 1867 og oppmålt i 1869, men slåtteforpaktningene hadde et beskjedent omfang før 1900. Etter dette fikk forpaktningene særlig i nedre Tana, et visst omfang frem til bruken tok slutt på 1950-tallet. Det er imidlertid sannsynlig at det også i denne perioden foregikk en viss slåttehøsting uten at bruken hadde grunnlag i kontrakt med staten.

Én av informantene forteller riktignok at alle utmarkslåtter i Tana var «*matrikulert*» etter 1900, men andre forteller at dette varierte fra sted til sted, eller at også slåttebruken var gjenstand for interne fordelinger i de ulike bygdene. Det forholdet at en del av slåttehøstingen i Tana har hatt grunnlag i kontrakt med staten, kan uansett ikke tas til inntekt for at den rådende lokale oppfatningen der slike forpaktninger var vanlige, var at staten hadde den privatrettslige retten til slåttene. Avgiften var lav og oversteg før andre verdenskrig sjelden fem kroner per år.[432]

At det var vanligere med forpaktninger i nedre Tana, der særlig Austertana skiller seg ut med mange forpaktninger,[433] enn i øvre Tana, kan ha vært et utslag av større befolkningstetthet og at folk i nedre Tana bodde nærmere «øvrigheten». Det kan ha gitt dem et sterkere incitament til å inngå kontrakter for å unngå sanksjoner. Noen kan også ha sett det som fornuftig å formalisere slåttebruken, uten at det nødvendigvis betyr at de anså staten som privatrettslig rettighetshaver.

En del av de eldre forpaktningsbrevene tyder på at det ofte var brukeren som krevde oppmåling og forpaktning. For eksempel forpaktet Aslak Andersen «*nogle af Henrik Latari oppnaat rekvirerede Smaaslaater ved Tanaelvens østre Bred*» fra august 1872», og i mange tilfeller var slåttebruken atskillig eldre enn forpaktningsforholdet. Blant annet forpaktet Johan Hansen Svart fra Båteng i 1873 fem «*af ham i Aarrækker benyttede Udmarkslatter*».[434]

I Svartskog-saken anså ikke Høyesterett forpaktningsavtaler med staten som bevis for at de private partene «*akseptерte at de var uten rettigheter i Svartskogen. Årsaken kan like gjerne være at de lettere enn andre bøyde seg for et pålegg fra myndighetene, eller at de så fordeler i å få seg tildelt en bestemt teig*».[435] Høyesterett vektla også at lokalbefolkningens bruk av juridiske begreper som bruksrett og eiendomsrett ikke uten videre er styrende eller avgjørende for hvilke rettigheter de faktisk mener å ha.[436] Dette må nødvendigvis også gjelde i Tana.

Den øvrige utmarkshøstingen i Tana har stort sett pågått uavhengig av statlige reguleringer av privatrettslig karakter. Elgjakten som kom i gang i organiserte former i 1961, er riktignok strengt regulert, men det dreier seg mer om offentligrettslige reguleringer av jakttider og våpenbruk mv., enn av reguleringer av privatrettslig karakter. Ellers har fordelingen av jakt, fangst, fiske og plukking av multer mv. pågått uavhengig av statlige reguleringer. Fordelingene har vært besørget av brukerne selv. Også bufebeite har foregått uten statlig formalisering, bortsett fra at det i gårdsbrukenes hjemmelsdokumenter har vært inntatt standardformuleringer om beiterett i utmark. Både den sakkyndige utredningen og det som fremkom på høringsmøtet viser at det fortsatt råder sterke og entydige oppfatninger om at rettighetene ligger til lokalbefolkningen.

432 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) vedlegg 1.

433 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84), vedlegg 1.

434 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84), vedlegg 1 s. 6 og 67–68.

435 Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) på s. 1248.

436 Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) på s. 1251–1252.

Det er også mange som mener at statens regulering av motorferdsel i utmark griper inn i lokale rettigheter ved at reguleringene har begrenset folks tilgang til sine tradisjonelle høstingsområder. Flere har også betegnet statlige reguleringer av garnfiske, elgjakt og starttidspunktet for rypejakten som et inngrep i lokale rettigheter, og uttrykt misnøye med økende brukskonkurranse fra tilreisende, særlig utenlandske, brukere. Også dette viser at det er en utbredt oppfatning at lokalbefolkningen har hatt og har sterke rettigheter til de lokale utmarksressursene.

Når det gjelder *rettighetshaverkretsen*, trekker oppfatningene i retning av at de ulike bygdene har sterke kollektive rettigheter til sine respektive tradisjonelle høstingsområder, og at bygdene kan fordele bruken internt. I Karasjok var det en utbredt oppfatning at rettighetene til den FeFo-forvaltede grunnen i kommunen ligger til hele kommunens befolkning i fellesskap.[437] I Tana peker oppfatningene mer i retning av at rettighetene innenfor bygdenes tradisjonelle bruks- og høstingsområder ligger til befolkningen i de ulike bygdene, og av at det har eksistert et uformelt lokalt forvaltningsregime som har vært respektert. Oppfatningene er riktignok ikke helt entydige, men det er heller ikke å forvente når det dreier seg om uskrevne sedvaner og normer.

De lokale rettsoppfatningene er dermed langt på vei sammenfallende med den bruken som faktisk har vært utøvd. Som påpekt under oppsummeringen av bruken i punkt 8.4.4.8, er spørsmålet for kommisjonen derfor ikke om hele Tanas befolkning, eller den samiskættede delen av befolkningen, har kollektiv eiendomsrett eller kollektive eksklusive bruksrettigheter til den grunnen i kommunen som FeFo overtok fra Statskog SF i 2006. Spørsmålet er om de bygdene som har fremmet krav for kommisjonen, har opparbeidet seg eiendomsrett eller eksklusive eller særlige bruksrettigheter til «sine» tradisjonelle høstingsområder. Se rapportens kapittel 11 flg.

8.4.6 Andre gruppers bruk

8.4.6.1 Innledning

Den dominerende brukeren av et område kan bli ansett som eier av eller innehaver av en særlig bruksrett til området, også om andre har brukt området slik at de kan ha bruksrettigheter der. Som hovedregel vil eksisterende bruksrettigheter i et område stå ved lag også om området skulle få en ny eier. Bruksrettigheter kan også opparbeides med grunnlag i langvarig bruk etter at eiendomsretten til området ble etablert. Den alminnelige reindriftsretten og den allmenningsrettslige retten til bufebeite er eksempler på rettigheter som gjelder uavhengig av grunneierretten, og uavhengig av om rettighetene ble opparbeidet før eller etter at eiendomsretten til området ble etablert.

Andres bruk av og mulige rettigheter til utmarksressursene i Tana er derfor ikke til hinder for at befolkningen i Tana eller grupper av befolkningen kan ha etablert kollektive rettigheter til hele eller deler av grunnen i kommunen. Det konkrete innholdet i de lokale rettighetene vil imidlertid da være begrenset av de rettighetene andre måtte ha. Reindriftssamer bosatt i Tana inngår i lokalbefolkningen. Temaet i det følgende er derfor den bruken tilreisende fra andre kommuner i Finnmark, fra andre deler av Norge, og fra verden for øvrig, har utøvd i Tana.

8.4.6.2 Opplysninger i sakkyndige utredninger

(1.) Utredningen til *NINA om allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark* gir en del informasjon om tilreisendes bruk av utmarksressursene i Tana. Blant annet viser NINA til at før andre verdenskrig var tilreisende fra kysten i Finnmark og ellers i landet en marginal brukergruppe «*i store deler av fylkets indre områder*», og dermed også i øvre Tana.[438] Som en viktig årsak til dette, peker NINA på at Finnmark generelt og indre Finnmark spesielt, hadde et dårlig utbygd veinett. Når det gjelder Tana, viser NINA til at det på 1930-tallet gikk vei fra Varangerbotn til Tana, og etter hvert til Ifjord, men at bygdene oppover Tanadalen lå uten «*ordentlig vegforbindelse til langt inn på 1960-tallet*», og til at veien fra Utsjok over Samelandsbrua ble åpnet i 1993.[439]

I utredningen peker NINA også på at naturbruken i Finnmark, uten å nevne Tana spesielt, i nyere tid er preget av bruk av motoriserte kjøretøy, som snøscootere og ATV'er, og at dette trolig har bidratt til å forenkle bruken av «*fiske- og bærressurser som ligger langt fra veg*». I tillegg fremholder NINA at endringer i luftfarten, og fremveksten av lavprisselskaper, i årene etter 2000 har bidratt til en «*kraftig vekst*» i antall tilreisende småviltjegere til Finnmark.[440]

Fra slutten av 1950-tallet har utmarksbruken i Finnmark blitt «*mindre orientert mot subsistens og næring*» og i økende grad fått preg av friluftsliv. Om dette skriver NINA:[441]

> «Den vesentligste [årsaksfaktoren] er trolig strukturelle endringer som medfører andre måter å livnære seg på og endringer i livsstil og bosetning, økt levestandard og økt mobilitet. I løpet av tiårene etter krigen ble større deler av befolkningen involvert i lønnsarbeid eller næringsvirksomhet, noe som i sin tur medførte at fylkets befolkning i langt større omfang enn tidligere ble integrert i en moderne

437 Se nærmere Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok*, bind 1, 2019 s. 181–182 (punkt 7.3.6.4).

438 NINA Rapport 642/2010 s. 13–14.

439 NINA Rapport 642/2010 s. 14–15. Se også s. 83.

440 NINA Rapport 642/2010 s. 15.

441 NINA Rapport 642/2010 s. 34. Se også s. 20.

> pengeøkonomi. Dette medførte at ressursutnyttelsen av utmarka ikke lenger var materielt nødvendig eller rasjonelt, også fordi fiskeriene og jordbruket ble modernisert. Det tredje er at kommunikasjonene ble bedre, i første rekke som følge av veiutbyggingen som fant sted i tiårene etter krigen. Områder som tidligere ikke kunne nås uten lange dagsmarsjer, kunne man nå komme til i løpet av få timer i buss eller etter hvert egen bil.»

Økningen i fritidsbruken vises blant annet ved at det etter 1945 har blitt dannet flere lokale jeger- og fiskerforeninger i Finnmark. Videre peker NINA på at artikler i jakt- og fisketidsskrifter fra 1950-tallet og fremover om mulighetene til å drive sportsjakt og sportsfiske i Tana og andre deler av Finnmark, bidro til økt press på ressursene og til konflikter mellom lokale og tilreisende. Imidlertid fremhever NINA at selv om også den lokale bruken har blitt mer fritidspreget, har ikke de gamle brukstradisjonene forsvunnet. Tvert imot kan mye av den nyere bruken anses som en videreføring av gamle tradisjoner. Ifølge NINA var det frem til 1980 fortsatt et klart skille mellom innlandet i Finnmark og de ytre områdene. Selv om det er betydelige forskjeller mellom de ulike kyst- og fjordsamfunnene, er hovedbildet at utmarksressursene er langt viktigere i innlandskommunene enn i kyst- og fjordområdene, der sjøfiske og jordbruk var viktigere.[442]

Om *viltressursene* skriver NINA at disse lenge spilte en beskjeden rolle for Finnmarks kystbefolkning, fordi jakt- og fangstområdene i indre Finnmark var lite tilgjengelige for dem. Tilreisende kan ha drevet noe høstjakt på ryper i årene før andre verdenskrig, men dette er ikke spesielt knyttet til Tana.[443] Om utviklingen av jakt og fangst heter det blant annet:[444]

> «Ut fra de kildene det er vist til i det foranstående, later det til at befolkningen i bygdene og reindriftsamene for det meste var alene om å drive jakt og fangst fram til begynnelsen av 1900-tallet. Det var særlig snarefangst av rype som var viktig ettersom dette kanskje var den primære kilden til kontanter. I løpet av mellomkrigstiden ser det ut til at innslaget av sportsjegere øker jevnt. Det er vanskelig å vurdere omfanget av dette, men det meste tyder på at det foregikk i en relativt begrenset skala. Det er først etter andre verdenskrig, når flere områder blir lettere tilgjengelig og den materielle velstanden har økt, at fritids- og sportsjakt gjør seg merkbart gjeldende og etter hvert overtar som den dominerende bruksformen.»

Utsagnet om at fritids- og sportsjakt etter hvert har blitt «*den dominerende bruksformen*» gjelder perioden etter 1950, da også antall tilreisende «*for alvor [skyter] fart*».[445] Det må imidlertid ses i lys av at NINA ikke skiller mellom lokalbefolkningen i finnmarkbygdene og allmennheten.[446] Den økende fritids- og sportsjakten, er derfor i stor grad også utøvd av jegere fra de ulike bygdene.

Når det gjelder årene etter 1980, trekker NINA frem elgjakten. Jakten har vært forvaltet slik at 60 % av elgvaldene blir fordelt blant kommunens innbyggere (innenbygdsboende), og 40 % i konkurranse mellom innenbygdsboende som ikke fikk jakt innenfor kvoten på 60 %, og utenbygdsboende. Derfor har også utenbygdsboende hatt en viss deltakelse i elgjakten i de ulike finnmarkskommunene. Praksisen er videreført av FeFo, men slik at jaktlag med adresse utenfor Finnmark, i samsvar med finnmarksloven § 23, ikke lenger tildeles elgvald.[447] Se ellers punkt 8.4.4.5 om de siste årenes fordeling mellom innenbygds og utenbygds jaktlag i Tana.

For årene frem til 2014 finnes det ikke statistikk for fordelingen av småviltjakt utøvd av kommunens innbyggere i egen kommune, og av fylkets innbyggere utenfor egen kommune. Dette gjør det vanskelig å anslå hvordan småviltjakten i Tana var fordelt mellom kommunens innbyggere og andre finnmarkinger. Imidlertid har NINAs utredning informasjon som viser at antall tilreisende jegere bosatt utenfor Finnmark økte sterkt fra 2001 til 2007:[448]

> «.... perioden [fra 1985 til 2009–2010] preges av en stabil periode fra starten til omkring år 2002. Da ble det solgt mellom 4 000 og 5 000 kort årlig, herav ca 30 prosent til tilreisende. I perioden 2001 til 2007 var det en sterk vekst i kortsalget og i 2006 ble det solgt over 8 000 kort. Veksten i denne perioden skjedde i all hovedsak i andelen kort solgt til jegere bosatte utenfor Finnmark og andelen kort solgt til tilreisende økte til over 50 %. I perioden etter 2006 har antallet kort og andel tilreisende blitt redusert. Dette har trolig sammenheng med nedgang i rypebestanden og etter hvert strammere reguleringer (kvoter ble første gang innført i Kautokeino kommune i 2007, og deretter for hele Finnmarkseiendommen).»

Om *ferskvannsfisket* skriver NINA at tilreisende sportsfiskere, spesielt engelske, drev laksefiske i Finnmark fra midten av 1800-tallet. Ifølge NINA drev tilreisende en del steder i fylket også innlandsfiske, og tilflyttede embetsmenn og handelsmenn drev sportsfiske i elver og fjellvann. Disse opplysningene er

442 NINA Rapport 642/2010 s. 35–37. Se også s. 83.
443 NINA Rapport 642/2010 s. 22.
444 NINA Rapport 642/2010 s. 25.
445 NINA Rapport 642/2010 s. 82.
446 NINA Rapport 642/2010 s. 13–14.
447 NINA Rapport 642/2010 s. 43–44.
448 NINA Rapport 642/2010 s. 45.

ikke spesielt knyttet til Tana, men gjelder utmarka i nærheten av byene i Finnmark. Ellers fremgår det at tilreisende i liten grad drev innlandsfiske i indre Finnmark, men at fisket var viktig for lokalbefolkningen som matforsyning og som kontanttilskudd.[449]

Finnmarkinger har ikke trengt å kjøpe kort for å fiske innlandsfisk i fylket. Det finnes derfor lite statistisk informasjon om omfanget av deres fiske, både i og utenfor egen kommune, men NINA omtaler en undersøkelse fra 1983 som viser at drøyt 12 000 av de 18 000 personene som løste fiskeravgift i Finnmark dette året, var bosatt i Finnmark. 1600 var tilreisende fra resten av Norge, og 4256 var utenlandske.[450] Antallet tilreisende nordmenn kan ha vært en del høyere enn 1600 fordi dette tallet bare omfatter personer som løste fiskeravgift i Finnmark, og ikke tilreisende nordmenn som løste slik avgift i sin hjemkommune. Ifølge undersøkelsen var Tana én av de tre kommunene i Finnmark der tilreisende fisket mest (de to andre var Porsanger og Sør-Varanger). Undersøkelsen viser også at Tana og Karasjok var de kommunene i Finnmark der en høyest andel av innbyggerne løste fiskeravgift, men NINA oppgir ikke konkrete tall.[451]

Som nevnt i punkt 8.4.4.6, omtaler NINA også en undersøkelse fra 1980-tallet som viser at Tana var en av tre kommuner i Finnmark (de to andre var Kautokeino og Lebesby) som mottok flest utenlandske (i første rekke finske) innlandsfiskere. Undersøkelsen viser også at utlendingene fisket mest med utgangspunkt i veistrekningen fra Nuorgam (Njuorggán) på finsk side til Tanabru.[452]

Ellers opplyser NINA at det fra 1991 til 2001 årlig ble solgt noe under 4000 fiskekort av ulike typer, hvorav i underkant av 1000 til fiskere bosatt i Norge utenfor Finnmark, og rundt 3000 til utledninger. Fra 2001 til 2009 økte kortsalget til nesten 6000 årlig, i hovedsak knyttet til utlendingers fiske. Hvor mye av fisket som ble utøvd i Tana, kan ikke leses ut av materialet. NINA omtaler også elvefisket etter laks i Finnmark mellom 1980 og 2010,[453] men omtalen gjelder i all hovedsak fisket i bortforpaktede vassdrag som det bare er ett av i Tana (Julelva).

Når det gjelder *annen ressurshøsting*, viser NINA til at det etter 1945 ble vanligere at folk fra finnmarkskysten og Troms plukket multer i indre Finnmark. Før dette ble multene i hovedsak plukket av lokale brukere. Frem til 2006 måtte ikke-finnmarkinger søke om dispensasjon for å få plukke multer i Finnmark. Ifølge NINA ble det før 2006 gitt inntil 600–700 dispensasjoner per år, men det fremgår ikke hvor mange av disse som gjaldt plukking i Tana.[454]

Fra starten av 1900-tallet har allmennheten brukt Finnmarks *fjellstuer* under reiser og friluftsliv. Den Norske Turistforenings årbok for 1938 lister opp 24 statlige fjellstuer, åtte private og to turistforeningshytter i Finnmark, hvorav to av de statlige fjellstuene (Alleknjarg og Levajok), og en av de private (Sirma) lå i Polmak herred. Turisttrafikken til hyttene var imidlertid nokså beskjeden.[455] Av disse tre fjellstuene er i dag bare Levajok fjellstue i drift. Den har vært drevet som privat fjellstue siden 1962 med overnattingsmuligheter for tilreisende (og andre) jegere og fiskere. Fjellstua som også har en del utleiehytter, brant ned i 2007, men ble gjenoppbygd i 2009.

Mot slutten av utredningen gir NINA følgende oppsummering av utviklingen etter 1980:[456]

> «Til tross for store endringer har høstingstradisjonen, som det allerede er påpekt, i betydelig grad blitt holdt levende i mange områder. Dette gjelder spesielt isfiske og garnfiske, og særlig i innlandskommuner og trolig aller mest i Kautokeino. Andelen aktive jegere blant finnmarksbefolkningen er forholdsvis stabil og høy i denne perioden. I løpet av de siste tiårene har elgjakt utviklet seg til en aktivitet som engasjerer mange jegere og jegermiljøer over så å si hele fylket. Slik sett har det skjedd en stor endring i utnyttelsen av viltressursene ettersom snarefangst av ryper har gått kraftig tilbake samtidig som småviltjakt med gevær er utbredt. Den næringsmessige utnyttelsen av utmarka, dvs. høsting for salg er nesten borte. Det er få aktører som selger multer, ryper og fisk. Antallet tilreisende turister til fylket som jakter og fisker har vært markant i alle fall fra 1980-tallet, men har økt ytterligere på 2000-tallet»

(2.) *NIKUs feltutredning* opplyser at antall fiskekort for innlandsfiske på FeFo-forvaltet grunn kjøpt av nordmenn bosatt utenfor Finnmark stort sett har ligget rundt 1000 også fra 2011 til 2016. Antall fiskekort solgt til utlendinger lå rundt 4000 frem til 2012, økte til 5000 i 2014 og var rundt 5000 også i 2015 og 2016 (per 10. oktober). Det ble i 2013 innført en ordning der solgte fiskekort må aktiveres i den kommunen der fiskeren planlegger å fiske. Antall aktiverte fiskedager i Tana økte fra 2365 i 2014 til 2977 i 2016. Med dette utgjorde antall fiskedager i Tana i 2016 drøyt 11 % av det totalt antall aktiverte fiskedager på den FeFo-forvaltede grunnen

449 NINA Rapport 642/2010 s. 27–28. Se også s. 82.

450 Fiskeravgift var frem til 2002 en obligatorisk avgift til staten for alle personer over 18 år som ønsket å drive ferskvannsfiske. Reindriftssamer var fritatt fra å betale slik avgift for fiske utøvd i samband med reindriften

451 NINA Rapport 642/2010 s. 53.

452 NINA Rapport 642/2010 s. 54.

453 NINA Rapport 642/2010 s. 55–57 (innlandsfiske) 57–60 (laksefiske).

454 NINA Rapport 642/2010 s. 60–61.

455 NINA Rapport 642/2010 s. 32–34.

456 NINA Rapport 642/2010 s. 83–84.

(25 829).[457] Trolig er det i hovedsak fiskere bosatt utenfor Finnmark som kjøper og aktiverer fiskekort i fylket. Folk bosatt i Finnmark kan riktignok løse gratis fiskekort, men det er frivillig.

I jaktsesongen 2015/16 ble det registrert 1942 jaktdager for småviltjakt i Tana, fordelt på 955 utøvd av jegere fra steder utenfor Finnmark, og 987 av jegere bosatt i Finnmark. Utredningen oppgir ikke eksakte tall for hvor mange jaktdager som kan tilskrives jegere bosatt i Tana, men har en tabell som viser at det er noe over 400 jaktdager, eller mellom 20 og 22 % av totaltallet. Det fremgår at personer bosatt i Tana i 2015/16 felte litt over 500 ryper, jegere fra andre steder i Finnmark noe under 1200, og tilreisende jegere for øvrig nesten 2000. Lokale jegere sto dermed for vel 13 % av rypefellingen i Tana i 2015/16. Fordelingen mellom de ulike jegergruppene var relativt lik i 2014/15, som var et dårligere rypeår. For jaktsesongene før 2013/14 finnes det ikke tallmateriale som gjør det mulig å skille mellom jegere bosatt i Tana og i Finnmark for øvrig.[458]

De oppgitte tallene gjelder antall jaktdager, og sier ikke noe om antall jegere, men forutsatt at hver jeger jaktet i gjennomsnitt fem jaktdager, drev 300 tilreisende jegere jakt i Tana i 2015/16 (fordelt på snaut 200 jegere fra andre steder enn Finnmark, og i overkant av 100 fra andre steder i Finnmark enn Tana). Antall jegere fra Tana var i overkant av 80.

Elgjakten i Tana er inndelt i 52 jaktfelt og jaktlag. Som nevnt i punkt 8.4.4.5, var 36 av jaktlagene i 2024 og 37 av jaktlagene i 2025 «*innenbygdsjaktlag*» der flertallet av medlemmene, inkludert lederen, var bosatt i Tana kommune. Tallene indikerer at mens det meste av småviltjakten i Tana de senere årene har blitt utøvd av jegere bosatt utenfor Tana, utøves en større andel av elgjakten av jegere fra Tana kommune.

Flere av NIKUs informanter sier imidlertid at økt brukskonkurranse med tilreisende rypejegere og innlandsfiskere er en ulempe. Derimot oppfattes tilreisendes bærplukking ikke på samme måte. Dette har sammenheng med at den lokale bruken har blitt mindre.[459]

Utredningen til NIKU gir også en oversikt over antall *fritidshytter* i Tana kommune, og opplyser at det per 2016 var 568 slike hytter i kommunen. Dette er en økning på vel 17 % siden 2000 da antallet var 485. Det foreligger imidlertid ingen oversikt over hvor ofte, hvor lenge eller til hvilke aktiviteter hytteeiere benytter hyttene, og heller ikke over hvor mange av hytteeierne som er bosatt i Tana og hvor mange som er bosatt andre steder.[460] Materialet gir dermed ikke grunnlag for å trekke slutninger om omfanget av tilreisendes utmarkshøsting i Tana.

Heller ikke NIKUs omtale av antall hotellovernattinger og overnattinger på campingplasser og i hyttegrender gir grunnlag for slike slutninger.[461]

8.4.6.3 Opplysninger på høringsmøtene

På det *innledende høringsmøtet* 16. oktober 2018 sa Aage Solbakk (f. 1943) fra Båteng at det i øvre Tana ikke var brukskonkurranse mellom lokalbefolkning og tilreisende før byggingen av veien oppover Tanadalen startet på 1950-tallet. Da veien kom til Båteng i 1954/55, og til Sirma i 1956, ble områdene mer tilgjengelige, og fra 1960-tallet kom tilreisende «*for å plukke multer, bruke utmarka*» og de ble «*konkurrenter*». Folk hadde kommet med traktorer fra Vestre Jakobselv til Tana der de «*nærmest tømte*» vannene ved Jeakkaš for fisk. Solbakk fortalte at han i 1972 hadde møtt noen traktorkjørende multeplukkere fra Vestre Jakobselv som sa at de plukket ved Jeakkaš fordi de var fortrengt fra Jakobselvkroken av folk fra Vadsø. Fra 1970-tallet hadde «*situasjonen endret seg dramatisk med at det begynte å komme mange tilreisende, og spesielt rypejegere på høsten*». Dette har ifølge Solbakk gått hardt ut over bestanden av lirype.[462]

Thoralf Henriksen (f. 1955) sa at ingen andre enn lokalbefolkningen brukte Levajok-området før rundt 1965, da veien kom dit, men da «*kom røverne og fryseboksene, og da fikk de presse [seg] inn på våre egne landområder*». Han fortalte at det for lenge siden hadde vært «*et alvorlig sammenstøt*» mellom samene og finlendere «*som sannsynligvis var kommet inn til Laksefjord eller Porsangerfjord, Børselv, [og] som kom over fjellet inn mot Borsevuopmi for å drive snarefangst av ryper og villreinfangst*». Ifølge Thoralf Henriksen skriver imidlertid Jakob Fellman, som var prest i Utsjok på 1820-tallet, i en av sine bøker at finlenderne ble jaget bort.[463]

Helena Orti (f. 1960) sa at hennes mor som var 78 år gammel i 2018, vokste opp i Utsjok, og hadde fortalt mye om hvordan samene på finsk side av Tanaelva hentet fisk, bær og sennagress på den norske siden av elva. De hadde hatt et gjensidig samarbeid med samene på norsk side, som også drev ressurshøsting på finsk side. Ifølge Orti så de ikke på dette som grenseoverskridende bruk, men som bruk av «*sameland på begge sider av [Tana]elva*». Aage Solbakk (f. 1943) fortalte også om gjensidig ressurshøsting på begge sider av elva, og at

457 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 294–295. Tallene bygger på opplysninger NIKU har fått fra FeFo v/Marit Eggen.

458 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 295–296. Tallene bygger på opplysninger NIKU har fått fra FeFo v/Even Nilsen.

459 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 302–303.

460 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s, 298.

461 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 297.

462 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 44–46.

463 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 57–58.

dette var en tradisjonell form for ressurshøsting som fortsatt pågikk i hans barndom.[464]

8.4.6.4 Samlet vurdering av andre gruppers bruk

Tilreisendes bruk av utmarksressursene særlig i øvre Tana, men også i nedre Tana, var lenge så godt som ikke-eksisterende. Dette gjelder både tilreisende fra andre steder i Finnmark og fra ellers i Norge. I øvre Tana foregikk det bruk på tvers av riksgrensen mellom Norge og Finland, men det har lokalt blitt oppfattet som felles samisk bruk, og ikke som konkurrerende bruk utøvd av tilreisende, jf. de i punkt 8.4.6.3 gjengitte uttalelsene fra Helena Orti og Aage Solbakk.

En viktig årsak til den beskjedne brukskonkurransen med tilreisende var at Tana lenge var vanskelig tilgjengelig. Byggingen av veien fra Tanabru og oppover Tanadalen kom først i gang på 1950-tallet, og var først i 1973 ført frem til Karasjok.[465] Før dette tok folk seg vinterstid frem ved bruk av isveien oppover Tanaelva, med kjørerein eller hest og slede, eller med motoriserte snøkjøretøy. Om sommeren foregikk mye av transporten med elvebåt, men turen fra Skiippagurra til Karasjok tok ved normal vannstand to dager, og én dag den andre veien.[466]

Dette gjorde at utmarksressursene i øvre Tana ble lite brukt av folk fra kystområdene i Finnmark. I de nedre delene av Tana kom veibyggingen i gang tidligere. Blant annet ble veien over Ifjordfjellet fra Porsanger til Vestertana og mot Tanabru fullført rundt 1940.[467] Imidlertid var også utmarksområdene i nedre Tana lite tilgjengelige for tilreisende.

Andre forhold som bidro til at det lenge var liten konkurranse mellom lokale og tilreisende utmarksbrukere i Tana, er at folk først fra 1960-tallet har hatt tilstrekkelig fritid til å kunne bruke utmarksressursene også lenger unna eget bosted. Det var heller ikke vanlig å ha privatbil før på 1960-tallet. I 1959 mens det ennå var bilrasjonering, var det registrert til sammen 2874 motorkjøretøy i Finnmark, mens antallet personbiler i 1977 var 17 495.[468]

De her nevnte forholdene begrenset også mulighetene til å drive utmarkshøsting i Tana for tilreisende fra andre steder i Norge. Deres adkomst til Tana var også begrenset av et dårlig utbygd flyplassnett. På 1930-tallet tok en tur fra Oslo til Finnmark fem døgn. Dette endret seg ikke før flyplassene i Alta, Lakselv og Kirkenes ble utvidet og åpnet for sivil luftfart i 1963.[469]

Tilreisendes utmarksbruk i Tana har derfor først fått noe omfang fra og med 1960-tallet. Tanaelva var gjenstand for et visst laksefiske utøvd av tilreisende, men deres fiske utgjorde bare en liten del av totalfangsten. Det var også noe turisttrafikk til fjellstuene i Tana i mellomkrigstiden, men omfanget var beskjedent og turistens bruk kan bare ha utgjort en helt marginal del av den totale ressurshøstingen i Tana. Kommisjonen legger derfor til grunn at lokalbefolkningens bruk av utmarka både i nedre og øvre Tana var tilnærmet eksklusiv frem til 1960-tallet.

Fra da av var det en viss brukskonkurranse, og særlig når det gjelder innlandsfiske og rypejakt. Blant annet sa Aage Solbakk på det innledende høringsmøtet at befolkningen i øvre Tana fra 1970-tallet har opplevd sterk brukskonkurranse med rypejegere sørfra. Denne bruken er imidlertid utøvd av en for løst sammensatt brukerkrets til å kunne ha rettsstiftende karakter.

Tilreisendes bruk fikk først et visst omfang på 1960-tallet, og er for tynn i innhold og omfang, og for kortvarig til å kunne påvirke tanabefolkningens rettsstilling. Med unntak av småviltjakten, er den lokale bruken fortsatt dominerende. Dette gjelder både vurdert opp mot bruk utøvd av folk fra andre steder i Finnmark, og vurdert opp mot bruk utøvd av tilreisende sørfra.

Det må imidlertid tas forbehold for tilgrensende områder der befolkningen har tradisjoner for å utnytte utmarksressursene i Tana. Blant annet kan dette gjelde bygder på finsk side av Tanaelva, befolkningen i bygder nær kommunegrensen på norsk side, for eksempel Váljohka i Karasjok, og befolkningen fra bygder ved Laksefjorden som har brukt deler av Laksefjordvidda.

Folk fra slike bygder vil ikke nødvendigvis ha andel i de kollektive rettighetene som måtte være etablert for befolkningen i Tana. Det er imidlertid mulig at de med grunnlag i langvarig bruk kan ha rettigheter til de delene av Tana som befolkningen fra de aktuelle bygdene tradisjonelt har brukt. Se kapittel 14 og 26 der kommisjonen vurderer rettighetskrav fremsatt på vegne av befolkningen i Váljohka og samer bosatt på finsk side av riksgrensen.

8.4.7 Den rettslige betydningen av statens disposisjoner over grunn og ressurser

8.4.7.1 Innledning

Redegjørelsen i punkt 8.4.4 viser at befolkningen både i øvre og nedre Tana etter 1751 har utøvd en bruk som vurdert isolert oppfyller kravene for å opparbeide en kollektiv eiendomsrett. Videre er den rådende lokale rettsoppfatningen at

464 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 13–15 (Solbakk) og 15–16 (Ordi).

465 St. meld. Nr. 108 (1972–73) Om et utbyggingsprogram for Nord Norge s. 115. Se også Finnmarkskommisjonen, *Byggingen av indre riksvei gjennom øvre Tana*, 30. mars 2026 (jnr. 14/294-90).

466 Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970*, [i] NOU 1994: 21 s. 205 flg. på s. 269.

467 Einar Ricther Hanssen, Op. cit., 1995 s. 205 flg. på s. 268.

468 Einar Ricther Hanssen, Op. cit., 1994 s. 205 flg. på s. 268.

469 Einar Richter Hanssen, Op. cit., 1994 s. 205 flg. på s. 261 og 273–274.

befolkningen til de lokale naturressursene har en rett som i styrke kan sidestilles med en kollektiv eiendomsrett, jf. punkt 8.4.5. Tilreisendes bruk har hatt et for beskjedent innhold til å virke inn på en lokal rettsdannelse, jf. punkt 8.4.6.

Om man ser bort fra statens disposisjoner som reguleringsmyndighet og grunneierpretendent etter 1751, ville derfor de tingsrettslige enerettighetene som befolkningen i Tana da hadde, i den etterfølgende perioden ha utviklet seg til det man i dag betegner som en kollektiv eiendomsrett. Tanabefolkningens bruk og rettsoppfatninger gir imidlertid ikke rom for å konkludere med at det etter 1751 er etablert en *felles* kollektiv eiendomsrett eller en kollektiv eksklusiv bruksrett for hele befolkningen i Tana, eller den samiskættede delen av befolkningen, til all FeFo-grunn i kommunen.

Derimot er det mulig at befolkningen i de ulike bygdene i Tana, kan ha slike rettigheter til «sine» tradisjonelle høstingsområder. Dette må vurderes for hvert område. For kommisjonen er det naturlig å knytte vurderingen til hver av de sammenslutningene som har fremmet krav om kollektiv eiendomsrett eller kollektiv bruksrett innenfor sine respektive kravsområder, jf. kapittel 11 flg.

Ved denne vurderingen må også statens disposisjoner i de ulike områdene trekkes inn. Høyesterett uttalte i Stjernøyadommen at «*statens tidligere rettslige og faktiske disposisjoner over grunnen i Finnmark på vanlig måte vil inngå som momenter ved vurderingen av krav om eiendomsrett på grunnlag av alders tids bruk*». Uttalelsen er fulgt opp både i Nessebydommen og i Karasjok-dommen, der den riktignok bare er eksplisitt nevnt i flertallets votum.[470]

Omfanget av og innholdet i statens disposisjoner over grunn og ressurser i Tana varierer relativt mye fra sted til sted. Det har derfor lite for seg å redegjøre generelt for statens disposisjoner i kapittel 8. En slik redegjørelse må gis i hvert av de kapitlene i rapporten som tar for seg krav fra bygdelag og liknende lokale sammenslutninger, og knyttes til de respektive kravsområdene.

Det gjør seg imidlertid gjeldende en del fellestrekk når det gjelder betydningen av statens disposisjoner. Kommisjonen gir derfor i det følgende en samlet omtale av disse fellestrekkene. Punkt 8.4.7.2 redegjør for statlige disposisjoners betydning for vurderingen av rettighetsforholdene i Tana. Høyesterett uttalte i Nesseby-saken, og flertallet gjentok det i Karasjok-saken, at statens disposisjoner i Tana må «*holdes opp mot*» lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger.[471] En slik vurdering må gjøres konkret for hvert enkelt rettighetskrav, men et fellesspørsmål er hva som er det tidsmessige endepunktet for hvilke statlige disposisjoner det er aktuelt å ta i betraktning. Dette er omtalt i punkt 8.4.7.3. I punkt 8.4.7.4 omtales den rettslige karakteren av statens disposisjoner, og skillet mellom privatrettslige og offentligrettslige disposisjoner. Punkt 8.4.7.5 gir en oversikt over statens eiendomsutmålinger i Tana frem til rundt 1980, mens punkt 8.4.7.6 tar opp den gjenopprettende funksjonen som følger av ILO-konvensjon nr. 169 og andre folkerettsregler.

8.4.7.2 Generelt om den rettslige betydningen av statens disposisjoner

Som nevnt i punkt 6.6.2.4, viste FNs daværende spesialrapportør for urfolks rettigheter, Victoria Tauli-Corpuz, i en rapport publisert 9. august 2016, til at kommisjonens konklusjoner i de første fem utredningsfeltene i stor grad ser ut til å ha vært basert på «*the State's active and extensive disposition of land and resources in the investigated fields which is seen to have precluded property or usage rights for the local population*». Videre fremholder hun:[472]

> «The Special Rapporteur is of the view that the State's earlier dispositions as the claimant of property rights in Finnmark cannot be considered to create law in order to support its continued ownership of land. The importance of that point can be further underscored by the fact that in many cases, the Sami communities' severed connection to their lands and resources is a result of earlier government policies and assimilation efforts towards the Sami. A starting point for any measures to identify and recognize indigenous peoples' land and resource rights should be their own customary use and tenure systems. That is also clear in the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, article 26 (3) of which indicates that States are obligated to provide legal recognition and protection to those lands, territories and resources that indigenous peoples have traditionally owned, occupied or otherwise used or acquired "with due respect to the customs, traditions and land tenure systems of the indigenous peoples concerned". Likewise, article 8 (1) of the ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) provides that due regard must be paid to customs and customary law of the indigenous peoples concerned in applying national laws and regulations».

Spesialrapportøren gir her uttrykk for at statens tidligere grunneierdisposisjoner ikke kan anses rettsskapende («*cannot be considered to create law*») i Finnmark. Hun viser til at de

470 HR-2016-2030-A avsnitt 73, HR-2018-459-P avsnitt 172–173 og HR-2024-982-S avsnitt 75–76.

471 HR-2018-456-P avsnitt 147. Se også HR-2024-982-S avsnitt 75 og 76.

472 Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples on the human rights situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland, 9. august 2016 avsnitt 23 og 24. Se også avsnitt 77.

samiske samfunnenes avskårne tilknytning («*severed connection*») til land og ressurser ofte er et resultat av statens tidligere assimileringspolitikk, og fremholder at rettighetskartleggingen må ta utgangspunkt i samiske brukssedvaner og normer. Synspunktets rettslige forankring er en henvisning til artikkel 26 (3) i FN-erklæringen om urfolks rettigheter og ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 (1).

Uttalelsen fra spesialrapportøren har hatt liten betydning i norsk rett. I Stjernøy-saken anførte Stjernøy reinbeitedistrikt at «*statens tidligere eierpretensjon og beføyelser ved avgjørelsen av samenes tingsrettslige krav på øya*» måtte ses bort fra,[473] men fikk ikke medhold. Høyesterett viste til at kommisjonen etter finnmarksloven § 29 skal utrede rettigheter på grunnlag av «*gjeldende nasjonal rett*», og til merknadene til lovens § 5 i Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 36, og uttalte:[474]

> «Dette må innebære at statens tidligere rettslige og faktiske disposisjoner over grunnen i Finnmark på vanlig måte vil inngå som momenter ved vurderingen av krav om eiendomsrett på grunnlag av alders tids bruk».

Etter å ha bemerket at reindriftssamenes bruk må «*holdes opp mot statens disposisjoner*», og omtalt statens disposisjoner og de fastboendes bruk noe nærmere, slår Høyesterett fast at staten har «*manifestert eierrådighet over øya gjennom juridiske disposisjoner i form av utvisninger, salg og bortfeste*».[475] Høyesterett vektla dermed statens disposisjoner, men trakk konklusjonen på bakgrunn av en bred vurdering der også de fastboendes bruk ble trukket inn. Det er derfor vanskelig å angi presist hvor stor betydning statens disposisjoner hadde for sakens utfall.

Da Utmarksdomstolen for Finnmark behandlet Nessebysaken, viste Nesseby bygdelag til rapporten fra FNs spesialrapportør og fremholdt «*at statens tidligere disposisjoner i Finnmark ikke kan gi støtte til fortsatt eiendomsrett for staten*».[476] Etter å ha gjengitt hovedtrekkene i rapportens avsnitt 23 til 25, uttaler utmarksdomstolen seg slik om betydningen av de nevnte avsnittene:[477]

> «Disse observasjonene knyttet til folkeretten tilsier at utmarksdomstolen ved anvendelsen av intern norsk tingsrett på det foreliggende saksforholdet, må ta tilbørlig hensyn til samisk sedvanemessig bruk og samiske rettsoppfatninger, herunder ved å tilpasse krav om god tro til samiske rettsoppfatninger og forhold som særpreger samisk naturbruk.»

Utmarksdomstolen anså likevel statens disposisjoner som relevante ved vurderingen av rettighetsforholdene i tvisteområdet. Domstolene fant imidlertid at disposisjonene med unntak av vedutvisninger og fisket i Bergebyelva, ikke hadde hatt tilstrekkelig omfang og fasthet til at de kunne frata bygdefolket styringsretten over ressursutnyttelsen i tvisteområdet.[478]

Høyesterett kommenterte ikke uttalelsen fra FNs spesialrapportør, og sa seg uenig i bygdelagets anførsel om at «*statens disposisjoner ikke kan få betydning for rettighetene*». Etter blant annet å ha vist til at staten «*fra 1775 og gjennom hele 1800-tallet utviste en betydelig aktivitet med utvisning av eiendom og rettigheter i tvisteområdet*», uttaler førstvoterende:[479]

> «Vurderingen av om det er etablert rettigheter ved alders tids bruk må, som jeg har påpekt, skje ut fra en bred vurdering. Spørsmålet her er om det er etablert en rett til forvaltning av naturressursene. Ved en slik vurdering må lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger holdes opp mot disposisjoner som er foretatt av andre, og som fremstår som utøvelse av en rett til forvaltning. Ved denne vurderingen kan man ikke se bort fra de disposisjoner staten har foretatt på grunnlag av en oppfatning om å være eier. Dette gjelder selv om vurderingen skal skje på samiske premisser, og selv om staten har opptrådt med det uriktige utgangspunkt at samenes utnyttelse av utmarksressursene var "tålt bruk".»

I den konkrete helhetsvurderingen holder Høyesterett bygdefolkets bruk av og styring over ressursbruken i tvisteområdet ikke bare opp mot statens disposisjoner, men også mot andre gruppers bruk. Høyesterett viser blant annet til at bygdefolkets bruk ikke har vært eksklusiv, men at også reindriften og Nessebys øvrige befolkning har brukt tvisteområdet «*i vesentlig grad*».[480]

Høyesterett sier seg enig med bygdelaget i at ILO konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 første setning har en gjenopprettende funksjon, slik at det «*ikke vil være avgjørende*» om staten eller andre i en viss periode har hatt rådighet over områder som tidligere har vært benyttet av urfolket. Fordi statens privatrettslige disposisjoner over tvisteområdet går langt tilbake i tid, og bygdefolkets bruk ikke var eksklusiv, gikk imidlertid Høyesterett ikke konkret inn på bestemmelsens

473 HR-2016-2030-A avsnitt 21.
474 HR-2016-2030-A avsnitt 73.
475 HR-2016-2030-A avsnitt 105 til 113.
476 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 6.
477 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 52.
478 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 60–69.
479 HR-2018-456-P avsnitt 63, 142 og 147.
480 HR-2018-456-P avsnitt 150 til 154.

gjenopprettende funksjon.[481] Konstateringen av at artikkel 14 nr. 1 første setning har en gjenopprettende funksjon, viser likevel at det skal en del til for at statens disposisjoner får avgjørende betydning i tilfeller der de samiske rettighetspretendentene i utgangspunktet oppfyller vilkåret om «*traditionally occupy*».

I Karasjok-saken sier verken flertallet eller mindretallet noe om bestemmelsens gjenopprettende funksjon, men flertallet gjentar uttalelsen fra Stjernøya-dommen om at statens tidligere disposisjoner over grunnen i Finnmark «*på vanlig måte*» vil være momenter ved vurderingen av krav om eiendomsrett på grunnlag av alders tids bruk. Flertallet gjentar også Nesseby-dommens uttalelser om at man ved vurderingen ikke kan «*se bort fra disposisjoner staten har foretatt på grunnlag av en oppfatning av å være eier*», og at lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger må «*holdes opp mot statens og andres disposisjoner.*»[482]

Flertallet antyder likevel at statens disposisjoner etter 1775 ikke alene ville gitt grunnlag for statlig eiendomsrett i Karasjok. Dette fremkommer ved uttalelsene om at «*bruken av rettsgrunnlaget «festnete rettsforhold» i Finnmark må tilpasses, slik at både samiske sedvaner og rettsoppfatninger og folkeretten får den plass de etter gjeldende nasjonal rett skal ha*», og at det derfor ikke vil være «*tilstrekkelig å bygge konklusjonen på at det hadde festnet seg – i lovgivning, rettspraksis, rettsteori og forvaltning – at staten var eier da FeFo fikk grunnbokshjemmelen*».[483]

Med dette synes flertallet å anta at læren om festnede rettsforhold, som tradisjonelt har vært ansett som det rettslige grunnlaget for statens eiendomsrett i indre Finnmark,[484] ikke kan gi grunnlag for statlig eiendomsrett i Karasjok. Statens disposisjoner var fåtallige før 1860, og heller ikke «*veldig omfattende*» før 1900.[485] Etter flertallets syn er det derfor ikke statens disposisjoner i Karasjok etter 1751 som er det rettslige grunnlaget for statens – og nå FeFos – eiendomsrett til den grunnen, men at den danske kongemakten tilegnet seg eiendomsretten til området kort tid etter 1751. Det er derfor mulig at saken kunne fått et annet utfall dersom flertallet hadde ment at det på dette tidspunktet ikke skjedde en slik tilegnelse.

Kommisjonen har i punkt 8.4.3 stilt seg kritisk til det rettslige grunnlaget for denne tilegnelsen. Ved vurderingen av dagens rettighetsforhold i Tana, må imidlertid uansett «*lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger*» holdes opp mot statens disposisjoner, og «*statens tidligere rettslige og faktiske disposisjoner over grunnen i Finnmark*», deriblant salg, bortfeste og bortforpaktninger, vil inngå i vurderingen «*på vanlig måte*».[486]

Høyesterett har imidlertid også fremhevet at nasjonal tingsrett må anvendes på «*samiske premisser*» når det er spørsmål om samiske rettighetserverv[487] I dette ligger det blant annet at rettsanvendelsen må ta hensyn til samiske sedvaner og rettsoppfatninger, slik at det ikke stilles for strenge krav til god tro ved vurderingen av om det er grunnlag for et rettighetserverv. Det er også aktuelt å stille mindre strenge krav til brukens intensitet og omfang for å anse den som potensielt rettsstiftende. Ved vurderingen må det også ses hen til artikkel 8 og artikkel 14 i ILO-konvensjon nr. 169 og andre relevante folkerettslige kilder. Blant annet kan det ikke stilles særlig strenge krav til befolkningens rettsoppfatninger for å anse at rettigheter er etablert, og statens uttrykte eierpretensjoner er ikke alene nok til å frata samiske rettighetspretendenter deres gode tro.

Å anvende tingsretten på «*samiske premisser*» og å vektlegge statens disposisjoner «*på vanlig måte*», er dermed størrelser som ikke uten videre er forenlige. I Karasjok-dommen viser flertallet til at klarhetskravet fra Soknedal søndre-saken «*i saken her*», ville føre til at betydningen av samiske sedvaner og rettsoppfatninger ville «*blitt sterkt begrenset*».[488] Flertallet fremholder også at bruken av rettsgrunnlaget «*festnete rettsforhold*» må tilpasses slik at samiske sedvaner og rettsoppfatninger får den plassen «*de etter gjeldende nasjonal rett skal ha*».[489]

Slik kommisjonen ser det, vil det imidlertid når statens disposisjoner vektlegges «*på vanlig måte*», alltid være fare for at samiske sedvaners og rettsoppfatningers betydning vil bli begrenset i så stor grad at de ikke får den plassen de etter gjeldende nasjonal rett skal ha.

8.4.7.3 Det tidsmessige endepunktet for hvilke statlige disposisjoner det er aktuelt å ta i betraktning

Utmarksdomstolen la i Nesseby-saken til grunn at vedtaket av finnmarksloven i 2005 måtte danne endepunktet for hvilke statlige disposisjoner som kan tas i betraktning ved vurderingen av konkrete rettighetskrav i Finnmark. Domstolen stilte også spørsmål ved om endepunktet må skyves bakover i tid, men anså det ikke som avgjørende for spørsmålet om styringsretten over ressurshøstingen i tvisteområdet «*om vedtakelsen av finnmarksloven danner endepunktet eller om tidshorisonten forkortes noe*». Utmarkdomstolen tok derfor ikke stilling til

481 HR-2018-456-P avsnitt 172 og 173.
482 HR-2024-982-S avsnitt 75 og 76.
483 HR-2024-982-S avsnitt 84.
484 Se blant annet Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 9. utg. 2022 s. 402 og NOU 1993: 34 s. 260–266.
485 HR-2024-982-S avsnitt161–162 og177.
486 HR-2016-2030-A avsnitt 73, HR-2018-456-P avsnitt 172–173 og HR-2024-982-S avsnitt 75–76.
487 HR-2016-230-A avsnitt 85, HR-2018-456-P avsnitt 125 og HR-2024-982-S avsnitt 71 (flertallet) og 248, 253 og 292 (mindretallet).
488 HR-2024-982-S avsnitt 74.
489 HR-2024-982-S avsnitt 84.

spørsmålet, som den stilte, blant annet fordi Otto Jebens i 1993 uttalte:[490]

> «Fra 1950–1960 årene har det fra samisk side vært fremsatt krav om eiendomsrett til landområder som er sentrale for samisk kultur, herunder områdene i Indre Finnmark, med den følge at statens representanter ikke kan ha unngått å være oppmerksom på kravets eksistens. Det synes derfor riktig å legge til grunn for vurderingen den utvikling med hensyn til bruk, besittelse og rettsoppfatning som har funnet sted frem til det tidspunkt da et krav om eiendomsrett for samer til disse områder først ble fremsatt.»

Jebens gjentar dette i sin doktoravhandling fra 1999 der han anfører at det senest på 1950–1960-tallet måtte være «*klart at det ikke besto noen gjensidig respektert oppfatning som grunnlag for statens eiendomsrett*» til grunnen i indre Finnmark. Han viser til at før andre verdenskrig var samenes bruk «*så klart dominerende at det er berettiget å tale om en fortsatt samisk besittelse i fysisk forstand*» og at det derfor måtte være «*berettiget å legge til grunn tiden omkring 1945 som det avgjørende skjæringspunkt*». Etter dette har det skjedd store endringer i indre Finnmark med utbygging av veier, bolighus og butikker mv., men Jebens tillegger dette begrenset betydning:[491]

> «Ved bedømmelsen av en tingsrettslig utvikling er det de lange tidsrom som må telle, ikke hva som er skjedd de aller siste år mens diskusjonen om det omtvistede rettsforhold har pågått.»

Etter kommisjonens syn må i alle fall Samerettsutvalgets mandat fra oktober 1980 danne endepunktet for hvilke statlige disposisjoner som vil være relevante å ta i betraktning. Her har Sverre Tønnesens doktoravhandling fra 1972, der han trekker i tvil den rettslige holdbarheten av statens ubegrensede eierrådighet i Finnmark, en viktig plass. Blant annet fremheves Tønnesens spørsmål om «*et bygdelag i Finnmark i dag kan … få medhold av domstolene om det går til sak mot f.eks. staten og krever fastslått at en bestemt eierfunksjon tilligger bygdefolket*».».[492]

Samerettsutvalgets mandat, der utvalget bes om å utrede rettighetsforholdene i landets tradisjonelle samiske bruksområder generelt og i Finnmark spesielt, har derfor preg av en erkjennelse fra staten om at i alle fall deler av den i 1980 antatte statsgrunnen i Finnmark kunne ha andre eiere enn staten. Dette tilsier at statlige disposisjoner etter 1980 ikke kan vektlegges.

Det kan også argumenteres for at ytterpunktet må skyves lenger tilbake. Samerettsutvalgets mandat viser til at det fra 1950-tallet og fremover i økende grad er stilt spørsmål ved rettmessigheten av statens ubegrensede eierrådighet i Finnmark. Mandatet viser blant annet at Samisk Råd for Finnmark i 1956 uttalte at de samiske bruksområdene «*tilhører samene*», poengterte at det disse områdene ikke er «*herreløs eiendom*», og fremholdt:[493]

> «Den sosiale gruppe i det samiske fellesskap har betraktet seg som eneberettiget til disse områder i kraft av hevdvunnen bruksrett, fordi samene hovedsakelig har utnyttet og delvis bebodd disse områder fra de tidligste tider til i dag. Denne bruksrett tilhører ikke bare samene som driver reindrift, men også de samer som gjennom lange tider har hentet sin næring fra disse områder ved jakt, fiske og fedrift…».

At uttalelsen viser til «bruksrett» og ikke «eiendomsrett» har begrenset betydning. Som Høyesterett poengterte i Svartskog-dommen, vil rettens karakter bero på den rådigheten som faktisk er utøvd, og ikke på hvilke karakteristikker rettighetspretendentene har brukt.[494] Samisk Råds bruk av ordet «bruksrett» må dessuten ses i lys av at staten på 1950-tallet fortsatt ga uttrykk for at statens eierrådighet i Finnmark var ubegrenset, og at lokalbefolkningens bruk var tålt bruk. Uttalelsen fra Samisk Råd uttrykker uansett en oppfatning om en sterk samisk rett til områdene.

Samerettsutvalgets mandat viser også til at Norske Samers Riksforbund (NSR) i 1969 uttalte at staten må ta konsekvensen av Altevann-dommen (Rt. 1968 s. 429) og at dette innebærer:[495]

> «1. Samisk bruksrett anses jevngodt med eiendomsretten.
> 2. At myndighetene medvirker til en kartlegging av samiske rettighetsområder.
> 3. At det ikke legges hindringer for den samiske bruksutøvelse i de aktuelle områder.
> 4. At den økonomiske gevinst fra disse områder går til samene selv.
> 5. Enhver innskrenking i disse rettigheter er gjenstand for erstatning.»

490 NOU 1993: 34 s. 282.
491 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 346–347.
492 Foredraget til kronprinsregentens resolusjon 10. oktober 1980, gjengitt NOU 1984: 18 s. 43. Se også s. 43–44.
493 NOU 1984: 18 s.42. Se også Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 306.
494 Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) på s. 1251–1252.
495 NOU 1984: 18 s. 42. Se også Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 386.

Når det her er fremholdt at «*samisk bruksrett må anses jevngodt med eiendomsretten*» og uttalt at den økonomiske gevinsten fra områdene må gå til de samiske rettighetshaverne, er det nærliggende å se det slik at det for alle praktiske formål siktes til en kollektiv eiendomsrett.

De omtalte uttalelsene viser at statens eierrådighet over de samiske bruksområdene ikke var ubestridt i årene før utformingen av Samerettsutvalgets mandat. Ved Tønnesens doktoravhandling fikk synspunktene også større juridisk tyngde. Før 1980 er det likevel vanskelig å angi et eksakt tidspunkt for når statens disposisjoner ikke lenger kan vektlegges. Innsigelsene mot statens eiendomsrett kom som ledd i en gradvis utvikling. Statens disposisjoner over grunn og ressurser i Tana frem mot 1980 er derfor ikke nødvendigvis uten betydning, men etter hvert som innsigelsene økte i omfang og styrke, vil vekten av disposisjonene avta.

8.4.7.4 Er statens disposisjoner et utslag av privat eierrådighet eller offentlig myndighetsutøvelse?

Et viktig moment ved vurderingen av statens disposisjoner er om de kan anses som et utslag av privat eierrådighet eller offentlig myndighetsutøvelse. Betydningen av skillet kommer blant annet frem i Svartskog-dommen der det var spørsmål om de lokale oppsitterne hadde opparbeidet eiendomsrett til tvisteområdet med grunnlag i alders tids bruk.

Etter å ha lagt til grunn at oppsitterne var i aktsom god tro da de startet å bruke Svartskogen rundt 1880, og at statens disposisjoner på 1920-tallet som blant annet innbefattet politianmeldelser for ulovlig slåttehøsting, ikke hadde brakt befolkningen ut av aktsom god tro, vurderer Høyesterett om befolkningens gode tro gikk tapt på 1940-tallet. Høyesterett skiller mellom statens privatrettslige disposisjoner og disposisjoner av regulerende art. Førstvoterende viser til at lappefogden i brev 20. desember 1943 gjorde stedets ordfører oppmerksom på at Svartskogen er «*en innkjøpt statseiendom underlagt lappevesenet*» og uttaler:[496]

> «Lappefogdens henvendelse viser imidlertid at han ikke primært var opptatt av å markere statens eiendomsrett, men å få bruken av Svartskogen inn i mer kontrollerte former og «få stanset den rent meningsløse hogst av ungskog som foregår der». Ordførerens brev til lappefogden vinteren 1944 viser at også han var mest opptatt av det samme. Brevet av 12. februar 1944 indikerer at dette også var hovedtemaet under møtet 5. februar. Eiendomsretten synes i det hele å ha stått i bakgrunnen. Befolkningens oppfatning må dessuten ha vært påvirket av at staten også i 1921 påberopte seg eiendomsrett uten at det ble straffesak av det. Og for befolkningen var det ikke unaturlig å betrakte forbudet mot hogst av 7. februar 1944 og kunngjøringen av 26. juli 1944 på annen måte enn som utslag av forsøket på å få innført en forvaltningsordning for Svartskogen.
>
> Da lappefogden etter krigen 13. februar 1946 gjentok kunngjøringene fra 1944, kom forvaltningsaspektet enda klarere fram ved at han understreket at påbudet «ikke er gjort av annen grunn enn for å bevare de muligheter som er på eiendommen». Det samme illustreres av at anmeldelsen 15. mars 1946 var begrunnet i skogvernloven, og at det var denne loven lensmannen foreholdt de anmeldte under innledningen av etterforskningen. Og under avhørene hevdet samtlige at de hadde rett til å hogge i Svartskogen, men dersom det i en rettssak skulle vise seg at de ikke hadde slik rett, var de villige til å betale erstatning.»

Den siterte teksten viser at både lappefogdens henvendelser og statens øvrige disposisjoner på 1940-tallet var motivert ut fra et regulerings- og forvaltningsaspekt, og ikke for å markere statens eiendomsrett. Disposisjonene kunne derfor ikke bringe befolkningen ut av god tro, og retten la til grunn at vilkårene for å opparbeide eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk var oppfylt.

Uttalelsen fra Svartskog-dommen viser at det ved vurderingen av om statens disposisjoner i ulike deler av Tana kan ha brakt bygdebefolkningen ut av aktsom god, blir sentralt å vurdere den rettslige karakteren av statens disposisjoner. Er disposisjonene i hovedsak gjort for å «*markere statens eiendomsrett*» slik førstvoterende uttrykker det i det som over er sitert fra Svartskog-dommen, vil de etter sin art kunne svekke lokale rettsoppfatninger om eiendomsrett eller eksklusiv bruksrett, og bringe befolkningen ut av aktsom god tro. Har disposisjonene i første rekke tatt sikte på å styre og regulere ressursutnyttelsen, vil de derimot i liten grad påvirke den gode troen.

Offentligrettslige bestemmelser om utnyttelsestider og redskapsbruk er eksempler på den sistnevnte typen disposisjoner. Statlige reguleringer av tidspunktet for jaktstart, hvilke våpen som kan brukes, og tillatt maskevidde ved garnfiske, har ikke grunnlag i statenes eventuelle eierrådighet, men i statens rolle som offentlig myndighetsutøver. Slike disposisjoner vil derfor ikke påvirke lokale rettsoppfatninger på en slik måte at de er diskvalifiserende for aktsom god tro.

Også statlige disposisjoner som tar sikte på å fordele bruken mellom ulike brukere, slik som utvisninger av vedteiger og lakseplasser, har preg av offentlig styring. Særlig gjelder dette hvis brukerne ikke betaler for utvisningen ut over et ekspedisjonsgebyr. Statlige utvisninger er derfor ikke i seg selv til hinder for at befolkningen kan være i aktsom god tro med tanke på et eventuelt eiendomserverv, eller erverv av en bruksrett til vedutvisning eller utvisning av lakseplass.

496 Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) på s. 1249–1250.

Slik utmarksdomstolen la til grunn i Nesseby-saken, kan imidlertid statens utvisninger ha bidratt til at en eventuell rett for lokalbefolkningen til selv å forvalte og styre utmarksbruken i befolkningens tradisjonelle ressursområde, ikke vil omfatte ressurser som har vært underlagt statlig utvisning, og at lokalbefolkningens bruk fortsatt vil være betinget av utvisning fra FeFo.[497]

Disse spørsmålene kan ikke besvares generelt, men må vurderes konkret fra område til område, og vil blant annet bero på omfanget av de statlige disposisjonene holdt opp mot omfanget av lokalbefolkningens uformelle egenforvaltning og bruk av de lokale høstingsområdene.

Statlige avhendelser av grunn og ressurser ved salg, bortforpaktninger eller bortfeste, er som utgangspunkt disposisjoner som etter sin art signaliserer eierrådighet, og som kan være til hinder for lokale rettserverv med grunnlag i alders tids bruk. I hvilken grad slike disposisjoner er et utslag av eierrådighet, eller om de også har et innslag offentlig myndighetsutøvelse kan imidlertid variere. Blant annet er det betydelig forskjell mellom salg av et grunnstykke til markedspris, og gratis oppmåling av et grunnstykke til en person som har brukt dette i flere år *før* vedkommendes eiendomsrett ble formalisert ved oppmåling og skjøteutstedelse.

Det førstnevnte tilfellet er en åpenbar eierdisposisjon. Det sistnevnte tilfellet minner mer om en oppmålingsforretning der en tidligere ikke-matrikulert eiendom blir oppmålt og ført inn i matrikkelen, enn et salg. Når kommunale og statlige organer i dag gjør slike disposisjoner, jf. matrikkelloven 17. juni 2005 nr. 101 § 13, jf. § 6, opptrer de som offentligrettslige myndighetsutøvere, og ikke som eiere av de arealene som måles opp og matrikuleres. Disposisjonene vil derfor ikke gi grunnlag for å etablere offentlig eiendomsrett verken til de aktuelle arealene eller til omkringliggende arealer som ikke direkte berøres av disposisjonene.

I Karasjok-saken anførte lokalbefolkningen at statens salg og utvisning av grunn, forpaktninger, utvisninger av utmarksslåtter og disposisjoner over skogen, ikke kunne vektlegges. Anførselen var begrunnet med at disposisjonene måtte oppfattes som et utslag av myndighetsutøvelse, at de bare gjaldt en liten del av tvisteområdet, og at de fleste ble gjort i fornorskningsperioden. Til dette bemerker Høyesteretts flertall, med henvisning til Stjernøy-dommen avsnitt 73 og Nesseby-dommen avsnitt 147–149, at disposisjonene «*er relevante*»:[498]

> «[Disposisjonene] er gjort på grunnlag av en oppfatning om å være eier og manifesterte slik sett statens eierskap til grunnen. I dette ligger at disposisjonene ikke bare kan regnes som utslag av myndighetsutøvelse, i alle fall ikke etter 1814, da eiendomsretten fikk bedre beskyttelse. Disposisjonene måtte dessuten, særlig etter hvert som de ble mange, oppfattes slik at statens privatrettslige rådighet ikke begrenset seg til de grunnstykkene som den enkelte disposisjonen konkret gjaldt.»

Når det gjelder statens disposisjoner «*etter omkring 1860*», da staten «*på uholdbart rettslig grunnlag*» mente at befolkningens bruk bare var «*tålt*», viser flertallet til at disposisjonene var av «*samme art*» som de disposisjonene staten hadde gjort med hjemmel i 1775-resolusjonen. Det dreide seg derfor «*ikke om disposisjoner som tildeler folk slike rettigheter som staten tidligere – før fornorsknings- og assimileringspolitikken – ville ment at folk allerede hadde opparbeidet*.» Etter flertallets syn var disposisjonene derfor ikke foranlediget av «*det uholdbare rettslige synet som oppsto*», og derfor kunne det ikke ses bort fra disposisjonene. Det kunne heller ikke ses bort fra de jordsalgene som ble gjort etter at det diskriminerende språkkravet i jordsalgsreglementet av 1902 ble gjeldende, fordi også disse jordsalgene «*manifesterte [statlig] eiendomsrett*».[499]

Slik kommisjonen ser det, er det vanskelig å finne holdepunkter for at statens disposisjoner etter 1860, eller mer konkret statens disposisjoner med hjemmel i jordsalgsloven av 1863, var av «*samme art*» som statens disposisjoner med hjemmel i 1775-resolusjonen. Kommisjonens gjennomgang av forholdene i Tana viser at alle eiendommer det ble utstedt skjøte på mellom 1775 og 1863 var tatt i bruk og etablert som eiendommer *før* eiendommene ble oppmålt, jf. punkt 8.4.7.5. Det er ikke noe som tyder på at staten mente at den avsto rettigheter ved disse disposisjonene, og det er heller ikke noe som tyder på at den anså seg som eier allerede fra 1775.

Oppfatningen i statsapparatet om at staten var privatrettslig eier, vokste frem gradvis i løpet av de siste ti-årene før jordsalgsloven av 1863, og ble først artikulert i lovs form da 1863-loven ble vedtatt. Overgangsbestemmelsen i 1863-lovens § 9 illustrerer at statens disposisjoner før og etter 1863 ikke var av samme art. Bestemmelsen i § 9 ga de som på det tidspunktet 1863-lovens trådte i kraft, hadde eiendommer som ennå ikke var formalisert, rett til gratis eiendomsutmåling i samsvar med reglene i 1775-resolusjonen. Dersom disposisjonene før og etter 1863 var av «*samme art*» er det vanskelig å se at det skulle være behov for en slik overgangsregel.

Høyesterettsflertallets synspunkt om at de disposisjonene staten gjorde etter 1860 (1863) var av «*samme art*» som de disposisjonene staten gjorde i perioden 1775–1863, og derfor ikke var foranlediget av det flertallet betegner som et «*uholdbart rettslig grunnlag*» fremstår etter dette som lite treffende. Riktignok hjemlet resolusjonen også opprettelse av nye

497 Utmarksdomstolen i Finnmark, dom avsagt 23. januar 2017 (UTMA-2014-164739) s. 69 (punkt 8.2 og 8.3).

498 HR-2024-982-S avsnitt 193–194.

499 HR-2024-982-S avsnitt 195–196.

boplasser, men disse bestemmelsene ble etter det kommisjonen har kunnet bringe på rene, ikke brukt i Tana.

Høyesterettsflertallet viser ellers til at omfanget av statlige disposisjoner som manifesterte eiendomsrett i Karasjok var «*svært lite frem til midten av 1800-tallet*». Fra da av økte omfanget, og fra slutten av 1800-tallet og gjennom 1900-tallet var bredden og omfanget av disposisjonene etter flertallets syn så stort at befolkningen «*på 1900-tallet ikke kan ha ervervet eiendomsrett ved alders tids bruk*». Videre la flertallet til grunn at befolkningen heller ikke «*fra slutten av 1700-tallet og gjennom 1800-tallet, før statens eierdisposisjoner økte i omfang mot slutten av perioden*» hadde ervervet eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk. Ved denne vurderingen la flertallet «*særlig vekt på at preget av felles rådighet over hele tvisteområdet mangler*», men også at «*staten gjennom sine disposisjoner i økende grad gjennom 1800-tallet manifesterte sin eiendomsrett i området*».[500]

Høyesteretts flertall har dermed tillagt statlige eierdisposisjoner betydelig vekt. Fra slutten av 1800-tallet hadde disposisjonene så stort omfang og så stor bredde at de stenger for at Karasjok-befolkningen på 1900-tallet kunne opparbeide eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk. Den aktuelle ervervsperioden snevres dermed inn til rundt 100 år fra slutten av 1700-tallet til slutten av 1800-tallet. Statens disposisjoner manifesterte imidlertid i økende grad statlig eiendomsrett også i den siste delen av denne perioden. Disposisjonene bidro dermed til flertallets konklusjon om at lokalbefolkningen ikke hadde opparbeidet eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk.

Hovedgrunnen til konklusjonen var imidlertid Karasjok-befolkningens manglende felles rådighetsutøvelse i hele tvisteområdet. Det er derfor mulig at konklusjonen ville blitt en annen i en sak om et mindre tvisteområde der befolkningen hadde utøvd felles rådighet over hele området. Dette vil imidlertid også i mindre områder bero på tidspunktet for og omfanget av statens eierdisposisjoner. Flertallet må forstås slik at statens eierdisposisjoner også i mindre områder kan hindre lokale rettighetserverv dersom disposisjonene har stor bredde og stort omfang.

Ellers synes flertallet å mene at når statens syn er at en statlig disposisjon manifesterer eiendomsrett, er uten betydning at statens syn er basert på et uholdbart rettslig grunnlag. For eksempel er det uten betydning at staten fra 1860-tallet anså den lokale bruken i Karasjok som «*tålt*». Det later heller ikke til å ha betydning for vekten av de statlige disposisjonene at statens representanter på 1860-tallet omtalte Finnmark som et område der den «*fuldt organiserede Stat underlagde sig det herreløse af Nomader gjenneomfarne Land som Eiendom, og benyttede denne Eiendom ganske som en Privatmand, der ikke er bunden af andres Rettigheder*».[501]

Til tross for at Høyesteretts flertall går relativt langt i å vektlegge statens eierdisposisjoner, må det likevel innenfor de ulike kravsområdene ses hen til når disposisjonene ble foretatt, og til hvilken bredde og hvilket omfang de hadde innenfor de respektive kravsområdene.

Ved vurderingen av disposisjonene er det ikke bare spørsmål om hvordan staten selv har sett på disposisjonene. Det er også et spørsmål om hvordan disposisjonene har blitt oppfattet lokalt. Dette aspektet er nokså fraværende i flertallets vurdering av statens disposisjoner og deres vekt, men det må nødvendigvis trekkes et skille mellom statlige utmålinger og salg av arealer til nyrydding, og utmåling og salg av arealer som alt er tatt i bruk av den som ber om å få utstedt skjøte. Et jordsalg eller en bortforpaktning eller et bortfeste, er i utgangspunktet en privatrettslig disposisjon, som spesielt når kjøperen betaler markedspris og får utmålt et areal vedkommende ikke tidligere har brukt, vil måtte oppfattes som en eierdisposisjon. Har disposisjonen karakter av å formalisere etablert bruk, for eksempel ved at staten har utmålt et jordstykke og utstedt skjøte eller festekontrakt til en oppsitter som har brukt jordstykket som sitt eget i relativt lang tid før den statlige disposisjonen, har disposisjonen i langt større grad et preg av offentlig myndighetsutøvelse.

Som Høyesterett pekte på i Svartskog-saken er det dessuten ikke uten videre diskvalifiserende for aktsom god tro, at noen har inngått kontrakter med staten, for eksempel om slåtteforpaktning. Dette er ikke ensbetydende med at de private kontraktspartene anså staten som grunneier eller at de «*aksepterte at de var uten rettigheter i Svartskogen. Årsaken kan like gjerne være at de lettere enn andre bøyde seg for et pålegg fra myndighetene, eller at de så fordeler i å få seg tildelt en bestemt teig*»,[502] for eksempel ved at kontrakten ga et vern mot konkurrende bruk.

8.4.7.5 Oversikt over statens eiendomsutmålinger og forpaktninger i Tana kommune

Etter det kommisjonen har kunnet bringe på det rene, ble de første private eiendommene i Tana oppmålt i 1806 og tinglyst i 1809. Frem til 1775-resolusjonen ble avløst av 1863-loven, ble det ifølge dagens matrikkel tinglyst 87 eiendommer, hvorav 86 er nymatrikuleringer. Oppmålingene gjaldt formaliseringer av etablerte eiendommer. I hele 1775-resolusjonens funksjonstid, kunne folk i Tana etablere privat eiendomsrett ved å opparbeide og ta i bruk nye boplasser og engstykker, og uten å betale for jordutmålingene. Før 1863-loven trådte i kraft ser

500 HR-2024-982-S avsnitt 197–200.

501 Uttalt av Regjeringsadvokaten i et prosesskrift fra 1864. Sitert etter NOU 1993: 34 s. 339. Se også punkt 4.3.2 og 8.4.3.

502 Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) på s. 1248.

staten heller ikke ut til å ha bortforpaktet eller bortfestet grunn eller ressurser i Tana.[503]

Statens utøvelse av eierrådighet var dermed lite til stede før 1863. De statlige disposisjonene hadde verken tilstrekkelig omfang eller bredde til å virke inn på lokale rettsoppfatninger på en måte som kunne avbryte et pågående rettserverv med grunnlag i alders tids bruk.

I den perioden jordsalgsloven av 1863 regulerte jordutvisningene (1864 til 1904), utmålte staten 293 eiendommer i Tana. Loven hadde i § 9 en overgangsbestemmelse som ga den som hadde tatt i bruk jord minst ett år før 1863-lovens ikrafttreden, rett til gratis utmåling i samsvar med reglene i 1775-resolusjonen. Kommisjonens undersøkelser viser at 57 av 293 eiendommer (19,5 %) innenfor dagens Tana kommune ble etablert med hjemmel i § 9, den siste i 1892. Samme år utviste staten én gratis boplass i Levajok med henvisning til lovens § 6 som åpnet for gratis utvisning i øde områder. Statens første ordinære salg av jord i Tana gjaldt en eiendom som ble tinglyst i 1870. Staten solgte i 1863-lovens funksjonstid til sammen 234 eiendommer, hvorav 14 på auksjon til høystbydende der det var flere interessenter, og 220 uten auksjon.[504]

Statens første slåtteforpaktning i Tana fant sted i 1867, jf. punkt 8.4.4.3 (2), men frem til 1900 var antallet slike forpaktninger lavt. Kommisjonens gjennomgang av forpaktningsprotokollene viser at det i øvre Tana (Polmak herred) i denne perioden ble inngått kontrakt på åtte førstegangs slåtteforpaktninger, og at den første forpaktningen ble inngått i 1873. I nedre Tana (gamle Tana herred) var antallet atskillig høyere ved at 32 av 62 førstegangsforpaktninger gjaldt slåtter. En del av forpaktningene gjaldt imidlertid slåtter som var tatt i bruk. Blant annet gjaldt den eldste slåtteforpaktningen fra 1867 slåtter som ble tatt i bruk i 1853, jf. punkt 8.4.4.3 (2).[505]

Annen utmarksbruk enn slåtter har i liten grad vært bortforpaktet. I funksjonstiden til jordsalgslovene av 1863 og 1902 ser det ikke ut til å ha vært gjort slike forpaktninger, med unntak av at fisket i «*Dabmokjavrek beliggende oppfor Birkestrand*» var bortforpaktet til ulike personer tilhørende den lokale øvrigheten fra 1878 til 1917. Videre var et fjellvann ikke langt fra Gávesluokta (Gavesluft) bortforpaktet til en lokal person fra 1939 til 1943, jf. punkt 8.4.4.6.[506]

Fordi statens disposisjoner økte i omfang og bredde etter 1863, kan de i større grad enn disposisjonene før 1863, ha påvirket de lokale rettsoppfatningene. De gratis jordutvisningene som ble gjort i kraft av 1863-lovens § 9 ga imidlertid ikke klart signal om at de var et utslag av privat eierrådighet. Slåtteforpaktningene hadde også preg av å formalisere etablert bruk, og en etablert fordeling mellom lokale rettighetshavere. De vil derfor, slik Høyesterett la til grunn i Svartskog-saken, ikke nødvendigvis bringe en rettighetserverver ut av aktsom god tro.

Det er dessuten neppe noen tvil om at lokalbefolkningens opprinnelige rettsoppfatning var at de innenfor sine tradisjonelle høstingsområder hadde en praktisk talt altomfattende og eksklusiv rett til områdets naturressurser. I et vedlegg til NOU 1997: 4 fremholder rettshistorikeren Gudmund Sandvik at jordsalgsloven av 1863 «*gjorde minimale inngrep i tidlegare tiders bruk av naturgoda, av slikt bruk som folk har halde for livsnødvendig og rettmessig*». Han antar derfor at de lokale rettsoppfatningene sto ved lag etter 1863.[507]

Det er derfor ikke gitt at statens disposisjoner i 1863-lovens funksjonstid brakte lokalbefolkningen i Tana ut av aktsom god tro og avbrøt et pågående rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk. Bredden og omfanget av statens jordsalg og andre eierdisposisjoner har imidlertid variert fra området til område. Deres innvirkning på de lokale rettsoppfatningene må derfor vurderes konkret i hvert av de kravsområdene kommisjonen behandler i kapittel 11 flg.

Etter at jordsalgsloven av 1902 avløste 1863-loven, disponerte staten mer aktivt over grunn og ressurser i Tana. Mens det i de årene 1863-loven gjaldt, ble gjort 234 jordsalg mot betaling (snaut seks per år), er det tilsvarende tallet i 1902-lovens funksjonstid i overkant av 900 (rundt 15 per år). Antallet forpaktninger (fester) var også betraktelig høyere enn da 1863-loven gjaldt. Disposisjonene fikk også et klarere preg av eierdisposisjoner, blant annet ved at staten tok betalt for alle jordsalg og også ellers signaliserte sin eierrådighet tydeligere enn tidligere.[508]

Selv om befolkningen i Tana har forholdt seg til statens jordsalg, bortforpaktninger og bortfestinger, er det ikke gitt at de også har akseptert statens posisjon som eier av eller rettighetshaver til utmarksressursene i de delene av kommunen som staten ikke disponerte over.

De statlige disposisjonene som etter sin art har et privatrettslig preg, var dessuten utslag av statlig assimileringspolitikk. Blant annet satte § 1 c i jordsalgsreglementet av 1902 som vilkår for å kunne kjøpe jord i Finnmark at kjøperen kunne «*tale, læse og skrive det norske sprog og benytter det til daglig brug*». I Karasjok-dommen synes ikke flertallet å tillegge dette

503 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 48, 50–61, 69–76 og 90–93.

504 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juni 2024 (jnr. 14/294-47) s. 90–92.

505 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 3–4 og vedlegg 1 s. 2–19 og 65–69.

506 Finnmarkskommisjonen, Op. cit, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) vedlegg 1 s. 8–9 og 58.

507 Gudmund Sandvik, *Om oppfatninger av retten til og bruken av land og vatn i Finnmark fram mot slutten av 1960-åra*, [i] NOU 1997:4 s. 578 flg. på s. 593.

508 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 106–108.

særlig vekt, fordi også de jordsalgene som skjedde mens språkklausulen gjaldt uansett «*manifesterte eiendomsrett*».[509]

Etter kommisjonens syn er likevel preget av assimilering egnet til å svekke jordsalgenes vekt ved den helhetsvurderingen som må foretas når det skal avgjøres om statens disposisjoner har påvirket de lokale rettsoppfatningene og avbrutt et pågående rettserverv.

De ulike jordsalgslovene har dessuten hatt avhendingsbegrensninger som har gjort det lite aktuelt for staten å selge større utmarksområder i Finnmark. Dette er også situasjonen i Tana, der snaut 95 % av grunnen er usolgt, og der de private eiendommene i hovedsak ligger på begge sider av Tanaelva fra munningen og oppover Tanadalen til noe sør for Sirma, ved Masjok og Luftjok, og i bygder som Vestertana, Torhop og Austertana, innerst i Tanafjorden. Se kartfigur 8.1.

Trolig har dette medvirket til at det, slik det er redegjort for i punkt 8.4.5, fortsatt later til å være en rådende rettsoppfatning i Tana at befolkningen har sterke kollektive rettigheter til de ulike bygdenes tradisjonelle ressursområder. Også spørsmålet om statens eierdisposisjoner i 1902-lovens funksjonstid har virket inn på de lokale rettsoppfatningene slik at et eventuelt pågående rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk har blitt avbrutt, må imidlertid vurderes konkret i de ulike kravsområdene. Kommisjonen kommer derfor tilbake til dette i kapittel 11 flg.

8.4.7.6 ILO-konvensjon nr. 169 og andre folkerettslige bestemmelsers gjenopprettende funksjon

Ved vurderingen av statens disposisjoner, må det blant annet ses hen til at ILO konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1, har en gjenopprettende funksjon. Dette gjelder både første setning om anerkjennelse av retten til å eie og besitte de landområdene som vedkommende urfolksgruppe «*traditonally occupy*», og andre punktum om anerkjennelse av bruksrett til områder der urfolksgruppen ikke har vært enerådende, men «*to which they have traditionally had access for their subsistence and traditional activities*».[510] Den gjenopprettende funksjonen vil typisk gjøre seg gjeldende i tilfeller der urfolket opprinnelig var relativt enerådende, og der staten senere har utøvd rådighet til fortrengsel for urfolket. Funksjonen kan begrense betydningen av statens disposisjoner. Blant annet kan den virke inn på godtrovurderingen ved å heve terskelen for når statens eierdisposisjoner har påvirket lokale samiske rettsoppfatninger på en slik måte at et eventuelt pågående rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk har blitt avbrutt.

Høyesterett uttalte i Nesseby-saken at det «*må generelt sett være riktig, og har støtte i forarbeidene til ILO-konvensjon nr. 169*» at artikkel 14 har en gjenopprettende funksjon som gjør at det ikke er avgjørende om staten i en periode har hatt rådighet over områder som urfolket «*tidligere har benyttet*».[511] Retten gikk imidlertid ikke nærmere inn på temaet fordi også andre enn de som sognet til Nesseby bygdelag hadde brukt kravsområdet i lang tid, og fordi statens disposisjoner hadde pågått «*i flere hundre år*». I Tana er det i første rekke statens disposisjoner fra slutten av 1800-tallet til rundt 1980 som er relevante for vurderingen av de lokale rettighetsforholdene.

Hadde den samiske bruken opphørt helt i denne perioden, og det ikke lenger var noen forbindelse mellom befolkningens opprinnelige bruk og rådighetsutøvelse og dagens situasjon, ville ILO-konvensjonens gjenopprettende funksjon hatt liten praktisk betydning. Formuleringene «*traditonally occupy*» og «*traditionally had access [to]*» i artikkel 14 nr. 1, innebærer imidlertid at det ikke er et krav at urfolkets rådighetsutøvelse må ha pågått med samme omfang og innhold som den opprinnelig hadde, for å utløse kravet om rettighetsanerkjennelse.[512]

Med henvisning til ILO-konvensjonens forarbeider antok Folkerettsgruppen under Samerettsutvalget at det for å oppfylle vilkåret om «*traditionally occupy*» i artikkel 14 nr. 1 første setning vil være tilstrekkelig «*om den bruk som påberopes som grunnlag for retten*», har stått ved lag til noen år inn på 1900-tallet, og at dette også må gjelde for kravet om anerkjennelse av bruksrett i annet punktum.[513] I forkant av Norges ratifikasjon av konvensjonen i 1990 antok Justisdepartementet at situasjonen måtte ha vedvart «*fram til våre dager*».[514]

Det kan ikke angis presist hvor langt tilbake i tid konvensjonens gjenopprettende funksjon går, men det overordnede bildet i Tana er at de ulike bygdebefolkningenes bruk de fleste steder var dominerende frem til de første tiårene etter andre verdenskrig. I denne perioden utøvde befolkningen innenfor de respektive bygdenes tradisjonelle høstingssområder også en relativt sterk styring over den lokale ressurshøstingen, med unntak av vedutvisningene.

I Svartskog-saken siterer Høyesterett de rettsoppnevnte sakkyndige som uttalte at Svartskogens status som «*bygdeallmenning for alle bosatte i Manndalen og som folk i hovedsak har forvaltet på egen hånd … uten noe formelt styre, og med så omfattende bruk over tid og fremdeles svært aktivt, er sjeldent forekommende ellers i landet.*»[515] Befolkningen i Tanas ulike bygdesamfunn synes i alle fall frem til 1950-tallet å ha styrt den lokale ressurshøstingen på en sammenlignbar måte. Selv om staten etter hvert disponerte ut fra en oppfatning om å

509 HR-2024-982-S avsnitt 196.
510 Se f.eks. NOU 1997: 5 s. 50.
511 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 173.
512 ILO, *Indigenous & Tribal Peoples' Rights in Practice – A Guide to ILO Convention No. 169*, 2009 s. 94–95.
513 NOU 1997: 5 s. 49–50. Se også Otto Jebens, *Om eiendomsrretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 532–534.
514 St. prp. nr. 102 (1989–90) s. 6.
515 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1243.

være grunneier, og befolkningen har forholdt seg til statens disposisjoner, er den lokale bruken fortsatt betydelig. Som det er redegjort for i punkt 8.4.5, står dessuten lokale oppfatninger om at retten til utmarksressursene ligger til lokalbefolkningen i de ulike bygdene og ikke til staten, fortsatt sterkt.

Dette tilsier at den gjenopprettende funksjonen i ILO-konvensjonens artikkel 14 nr. 1, må innebære at snaut 100 år med periodevis relativt omfattende statlig rådighetsutøvelse fra slutten av 1800-tallet og frem til 1980, ikke uten videre kan ha påvirket lokale rettsoppfatninger i en slik grad at pågående lokale rettighetserverv har blitt avbrutt. Det må også innebære at det i tilfeller der et lokalt rettighetserverv til et område var fullført *før* statens eierdisposisjoner fikk tilstrekkelig omfang og bredde til å kunne avbryte et pågående rettighetserverv, skal en del til for at staten ved sine senere disposisjoner har kunnet etablere eiendomsrett til området som et festnet rettsforhold. Det kan når det gjelder dette, vises til at flertallet i Karasjok-dommen påpeker at «*bruken av rettsgrunnlaget «festnede rettsforhold» i Finnmark må tilpasses, slik at både samiske sedvaner og rettsoppfatninger og folkeretten får den plass de etter gjeldende nasjonal rett skal ha*».[516]

Vurderingen av i hvilken grad og på hvilken måte statens eierdisposisjoner har påvirket de lokale rettsoppfatningene kan imidlertid få ulikt utfall i ulike områder. Blant annet må det ses hen til at statens rådighetsutøvelse ikke alltid har et entydig preg av eierrådighet. Det er derfor ikke gitt at lokalbefolkningen kan bebreides for ikke å ha oppfattet statens disposisjoner som eierdisposisjoner.

Dette har også støtte i ILO-konvensjonens artikkel 8 (1), jf. også artikkel 26 (3) i FNs verdenserklæring om urfolks rettigheter. Artikkel 8 (1) innebærer at det i den nasjonale rettsanvendelsen må tas tilbørlig hensyn til urfolkets sedvaner og rettsoppfatninger. Som fremholdt i punkt 6.3.5.2, innebærer dette blant annet at det ikke kan stilles strenge krav til rettsoppfatning eller aktsom god tro for å anerkjenne et samisk rettighetserverv, og at internrettslige godtrokrav må praktiseres relativt mildt. Det må også medføre at når det er spørsmål om det er etablert statlig eiendomsrett til et tradisjonelt urfolksområde, må det foreligge relativt klare holdepunkter for at urfolkets rettsoppfatning er brutt ned, og erstattet av en aksept av statens eierrett.

Høyesterett understreker både i Stjernøy-saken, Nessebysaken og Karasjok-saken at nasjonal tingsrett må anvendes «*på samiske premisser*» når det er spørsmål om samiske rettigheter,[517] og at en slik anvendelse av tingsretten vil samsvare med ILO-konvensjonens artikkel 8 (1). Utfallet av en vurdering der statens grunneierdisposisjoner vektlegges «*på vanlig måte*», og der tingsretten anvendes på «*samiske premisser*» vil bero på den konkrete situasjonen i det området som vurderes. Det må imidlertid antas at det i alle fall der statens grunneierdisposisjoner har hatt et beskjedent omfang, kan være rom for lokale eiendomserverv dersom samiske sedvaner og rettsoppfatninger tillegges den vekten de etter folkeretten og nasjonal rett skal ha.

I Karasjok-dommen redegjør flertallet relativt omfattende for sin forståelse av ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1.[518] Med henvisning til NOU 2007: 13 bind A s. 231 og 233, uttaler flertallet at dersom urfolkets bruk «*etter nasjonal tingsrett gir krav på det vi i norsk rett betegner som eiendomsrett, så krever konvensjonen at samene får anerkjent slik eiendomsrett*».[519]

Dette kan umiddelbart oppfattes slik at flertallet mener at artikkel 14 nr. 1 ikke har selvstendig betydning ved siden av nasjonal tingsrett. Artikkel 14 nr. 1 har imidlertid i motsetning til nasjonal tingsrett ikke noe godtrokrav. Som påpekt i punkt 6.6.2.3, er dette et utslag av at urfolkets historie i dets tradisjonelle bruksområder er eldre enn statens tilstedeværelse i disse områdene. Det er derfor statens og ikke urfolkets rett som må begrunnes nærmere. På dette punktet er det dermed en reell forskjell mellom nasjonal tingsrett og konvensjonen. Forskjellen må i alle fall medføre at konvensjonen hever terskelen for når det kan legges til grunn at statens disposisjoner har brakt den samiske lokalbefolkningen ut av god tro. Også ellers må den nasjonale rettsanvendelsen ta tilbørlig hensyn til samiske rettsoppfatninger, og vurderingen av bruksvilkåret må tilpasses den samiske bruken, slik Høyesterett gjorde i Rt. 2001 s. 769 og Rt. 2001 s. 1229.

Høyesteretts flertall antar at dersom ulike grupper av et urfolk har brukt ulike deler av et større landområde, ikke er noe krav etter artikkel 14 nr. 1 første setning at staten må anerkjenne en felles eiendomsrett for alle gruppene til hele området. Videre uttaler flertallet at det må avgjøres «*helt konkret hvilken betydning ILO 169 artikkel 14 nr. 1 får ved avgjørelsen av eiendomskravene i saken*».[520] Rettens mindretall vurderer spørsmålet om rettighetssubjektet på en annen måte, og anser det langt på vei avgjørende at Karasjok kommune som representant for befolkningen har fremmet «*et felles krav bygd på det man ser som en felles samisk bruk*».[521]

Situasjonen i Tana er annerledes enn i Karasjok. Blant annet har bruken både før og etter 1751 i større grad vært utøvd av ulike grupper innenfor ulike områder. Derfor må det i Tana vurderes konkret fra område til område hvilken

516 HR-2024-982-S avsnitt 84.

517 HR-2016-2030-A avsnitt 84 og 85, HR-2018-456-P avsnitt 123 til 125, og HR-2024-982-S avsnitt 71 og 253.

518 HR-2024-982-S avsnitt 85 til 109.

519 HR-2024-982-S avsnitt 104.

520 HR-2024-982-S avsnitt 108–109. Se også avsnitt 204–205.

521 HR-2024-982-S avsnitt 316.

betydning ILO-konvensjonens artikkel 14 nr. 1 får for de lokale rettighetsforholdene.

Som kommisjonen har redegjort for i punkt 6.6.3, kan det innfortolkes en gjenopprettende funksjon i bestemmelsen om kulturvern for urfolk og minoriteter i FNs konvensjon og sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27. Kulturbegrepet i SP artikkel 27 omfatter også tradisjonell næringsutøvelse og ressursbruk. Nyere håndhevelsespraksis fra FNs menneskerettskomité (MRK) viser at SP artikkel 27 tolket i lys av artikkel 26 (1) i FNs urfolkserklæring nedfeller en kollektiv rett for urfolk til å nyte godt av de områdene og naturressursene som de tradisjonelt har brukt som grunnlag for sitt livsopphold og sin kulturelle identitet.[522] Denne tilnærmingen innebærer at det etter forholdene vil være aktuelt å legge til rette for faktisk gjenopprettelse av tradisjonelle rettigheter som for eksempel gjennom statlige disposisjoner har blitt fratatt urfolket.

8.4.7.7 Oppsummering

Ved vurderingen av rettighetsforholdene i de kravsområdene som behandles i kapittel 11 flg., skal statens disposisjoner slik Høyesterett har uttalt i Stjernøy-saken, Nesseby-saken og Karasjok-saken som utgangspunkt vektlegges på «*vanlig måte*».[523] Høyesteretts henvisning i de tre sakene til at tingsretten må anvendes på «*samiske premisser*» modifiserer dette utgangspunktet.[524] Å anvende tingsretten på «*samiske premisser*» vil blant annet medføre at det må stilles relativt lempelige krav til dokumentasjon for utøvd bruk og til god tro for å anerkjenne en bruk som rettsstiftende. Videre har ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1, og i noen grad SP artikkel 27, en gjenopprettende funksjon, som i alle fall i konkrete tilfeller vil kunne begrense vekten av statens disposisjoner.

Dersom det stilles for strenge krav til utøvd bruk og rettsoppfatninger/aktsom god tro, kan det være en reell fare for at samiske sedvaner og rettsoppfatninger ikke får tilstrekkelig vekt i den konkrete rettsanvendelsen. Høyesteretts flertall uttaler i Karasjok-saken at klarhetskravet fra Rt. 1986 s. 583 ikke kan brukes «*i saken her*» fordi det vil «*sterkt*» begrense betydningen av samiske sedvaner og rettsoppfatninger, og at bruk av rettsgrunnlaget festnete rettsforhold i Finnmark må tilpasses slik at samiske rettsoppfatninger og folkeretten blir tillagt tilbørlig vekt.[525] Slik kommisjonen ser det, er det også en reell fare for at samiske sedvaner og rettsoppfatninger ikke blir tillagt den vekten de skal ha etter nasjonal rett og folkeretten, dersom det ikke gjøres visse modifikasjoner i utgangspunktet om å vektlegge statens disposisjoner «*på vanlig måte*».

Det er i første rekke statlige disposisjoner gjort etter at jordsalgsloven av 1863 trådte i kraft, og særlig fra slutten av 1800-tallet da disposisjonene fikk et visst omfang, og frem til 1980 da regjeringen ved utformingen av Samerettsutvalgets mandat tok høyde for at i alle fall visse deler av Finnmark kunne ha andre eiere enn staten, som er relevante.

Blant annet er det spørsmål om de statlige disposisjonene innenfor de ulike kravsområdene har hatt tilstrekkelig omfang og bredde til å frata befolkningen god tro, og med dette avbryte et pågående rettserverv. I tilfeller der et eventuelt lokalt rettighetserverv var fullført før statens disposisjoner fikk et større omfang, kan det være spørsmål om statens disposisjoner har gjort at den lokale retten senere har falt bort eller har fått endret innhold, og om statens rett til området har etablert seg som et festnet rettsforhold. I slike tilfeller må rettsgrunnlaget festnede rettsforhold slik Høyesteretts flertall peker på i Karasjok-dommen, tilpasses slik at «*både samiske sedvaner og rettsoppfatninger og folkeretten får den plass de etter gjeldende nasjonal rett skal ha*».[526]

De statlige disposisjonene som i første rekke har betydning er grunneierdisposisjoner som salg, bortforpaktning og bortfeste av grunn og ressurser. Disposisjoner som er gitt for å styre ressursuttaket i form av reguleringer av utnyttelsestider, redskapsbruk og fredninger, er etter sin art offentligrettslige og vil ha liten betydning. Utvisninger og liknende tiltak for å styre og fordele ressursbruken mellom ulike brukere og ulike brukergrupper, kommer i en mellomstilling.

Statens folkerettslige forpliktelser vil svekke vekten av statens disposisjoner i nyere tid. Dette gjelder særlig ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1. Bestemmelsens gjenopprettende funksjon medfører at statlige eierdisposisjoner gjort i alle fall fra 1950–60-tallet og senere, ikke nødvendigvis vil være en avgjørende faktor med tanke på å avbryte et pågående samisk rettighetserverv, eller etablere statlig eiendomsrett som et «festnet» rettsforhold. Sett i lys av at artikkel 14 nr. 1 ikke opererer med noe krav om aktsom god tro for å anerkjenne kollektive samiske rettigheter til tradisjonelle samiske bruksområder, vil dette også heve terskelen for å konkludere med at statens disposisjoner har brakt den samiske lokalbefolkningen ut av god tro.

522 Se UN Human Rights Committee, CCPR/C/132/D/2552/2015, 21 september 2022 (Oliveira Pereira m.fl. mot Paraguay) avsnitt 8.6, og CCPR/C/141/D/3588/2019 (Jovsset Ánte Sara mot Norge), 12 september 2024 avsnitt 10.4.

523 HR-2016-2030-A avsnitt 73, HR-2018-456-P avsnitt 172–173 og HR-2024-982-S avsnitt 75–76.

524 HR-2016-230-A avsnitt 85, HR-2018-456-P avsnitt 125 og HR-2024-982-S bla. avsnitt 71 og 248.

525 HR-2024-982-S avsnitt 74 (klarhetskravet) og 84 (festnede forhold).

526 HR-2024-982-S avsnitt 84.

8.4.8 Rettighetsforholdene der ingen har opparbeidet eiendomsrett eller eksklusiv bruksrett

8.4.8.1 Innledning

Temaet i det følgende er rettighetsforholdene i den delen av Tana kommune der det verken er grunnlag for å anerkjenne lokale kollektive eierrettigheter, eller bruksrettigheter som faller utenfor det forvaltningssystemet som er regulert i finnmarkslovens kapittel 3. Dette området var før finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006 statseid, og det ble da overført til FeFo. Områdets geografiske utstrekning vil bero på utfallet av vurderingen av de kravene fra lokale sammenslutningene som er behandlet i kapittel 11 flg., jf. punkt 8.4.4.8.

Ved vurderingen av hvilke bruksrettigheter som gjelder i området, er det nærliggende å ta utgangspunkt i reguleringen av retten til ulike former for utmarkshøsting i finnmarksloven §§ 22 og 23, og i reguleringen av FeFos forvaltningsmyndighet i § 27, jf. også §§ 24 til 26.

Etter § 22 første ledd bokstav a) til e), har Tana kommunes innbyggere på den grunnen i Tana som FeFo har overtatt fra Statskog, rett til innlandsfiske med garn; laksefiske i sjøen med faststående redskap; sanking av egg og dun; hogst av lauvskog til brensel for husbehov; og stikking av torv til brensel og annet husbehov. Etter § 22 første ledd bokstav f) har kommunens innbyggere også rett til å ta lauvskog til bruk som gjerdestolper og hesjestaur i reindrifts- og jordbruksnæring. Bruksbegrensningen gjør at retten i praksis tilligger reindriftsutøvere og jordbrukere bosatt i Tana. Reindriftsutøvere som ikke er bosatt i Tana, har etter § 22 andre ledd samme rett som kommunens innbyggere til den bruken som er regulert i første ledd, når de driver reindrift der. Bestemmelsen har for trevirke og innlandsfisk, liten selvstendig betydning ved siden av reindriftsloven §§ 25 og 26.

Det følger av § 23 første ledd bokstav a) til e) at personer bosatt i Finnmark på FeFo-grunnen i Tana har rett til storviltjakt; jakt på og fangst av småvilt; fiske i vassdrag med stang og håndsnøre; multeplukking; og uttak av trevirke til husflid. Paragraf 23 andre ledd slår fast at det til «*jordbrukseiendom ligger rett til beite for så stor buskap som kan vinterføs på eiendommen*». I motsetning til rettighetene i § 23 første ledd, tilkommer ikke denne retten alle finnmarkinger. Retten er knyttet til «*jordbrukseiendom*» og kan utnyttes av den som til enhver tid driver en slik eiendom.

Etter § 27 første ledd kan FeFo fastsette at utnyttelse av de ressursene som er nevnt i §§ 22 første ledd og 23 første ledd «*krever tillatelse*», og sette vilkår i tillatelsene. Tillatelse i form av «*kort eller liknende*» er alltid er påkrevd for jakt, fangst og fiske, jf. andre ledd. Tredje ledd åpner for at FeFo kan kreve avgift for tillatelsen, men avgiften kan for finnmarkinger ikke «*overstige det dobbelte*» av avgiften for kommunens innbyggere. Laksefiske i sjø med faststående redskaper kan på den sjøgrunnen FeFo forvalter, etter fjerde ledd bare foregå etter at FeFo har utvist fiskeplass.

Finnmarksloven § 27 femte ledd åpner for at FeFo kan innskrenke adgangen til å utnytte de fornybare ressursene som er regulert i §§ 22 første ledd og 23 første ledd, dersom «*hensynet til ressursen tilsier det*». Innskrenkingene må være begrenset til «*nærmere angitte områder*» og før de fastsettes må det ha vært gjennomført en høringsrunde. Det følger av § 27 sjette ledd at det ved innskrenkningene skal «*tas rimelig hensyn til de ulike brukergruppenes bruk av ressursen*». Beslutninger om innskrenkning kan etter sjuende ledd påklages til departementet.

For helhetens skyld kan det også nevnes at FeFo etter § 24 andre ledd kan gi bestemmelser om – og er klageorgan for – kommunens tildelinger etter § 24 første ledd av tidsbegrensede lokale rettigheter til enkeltpersoner eller grupper av personer som har sitt «*livsgrunnlag helt eller delvis knyttet til utnyttelsen av fornybare ressurser*». Etter § 25 andre ledd kan FeFo åpne for at andre enn de som er bosatt i kommunen eller i Finnmark, kan utnytte de fornybare ressursene som er nevnt i §§ 22 og 23, og etter § 26 kan FeFo tildele lokale jeger- og fiskerforeninger en tidsbegrenset rett til å forvalte utøvelsen av jakt, fangst og fiske i nærmere angitte områder.

Når det skal tas stilling til hvilke bruksrettigheter Tana kommunens innbyggere har til ressurshøsting i den delen av kommunen der FeFo er grunneier, er det dels spørsmål om det rettslige grunnlaget for de bruksrettighetene som gjelder i området, og dels spørsmål om bruksrettighetenes rettslige karakter. Dette er behandlet i punkt 8.4.8.2. I punkt 8.4.8.3 vurderer kommisjonen om rettighetene bare omfatter de ressursene og bruksmåtene som er regulert i finnmarksloven §§ 22 og 23, eller også omfatter andre ressurser og bruksmåter. Temaet i punkt 8.4.8.4 er om tanabefolkningens rådighet er begrenset til selve bruken, eller om de har en viss rådighet ut over bruken. Punkt 8.4.8.5 tar opp avgrensningen av rettighetshaverkretsen, mens punkt 8.4.8.6 drøfter forholdet mellom kommunens innbyggeres og andres bruksrettigheter.

8.4.8.2 Bruksrettens rettslige grunnlag og karakter

Spørsmålet om den lokale *bruksrettens rettslige grunnlag*, kan formuleres som et spørsmål om retten har et selvstendig grunnlag basert på langvarig bruk, eller om det er en lovbestemt rettighet. Dersom det første er tilfellet, vil retten være beskyttet mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep i samsvar med prinsippene i Grunnloven § 105 og artikkel 1 i første tilleggsprotokoll til den Europeiske Menneskerettskonvensjonen. Videre må FeFo ta hensyn til den lokale retten når man treffer beslutninger i kraft av finnmarkslovens kapittel 3, for eksempel om bruksbegrensninger etter § 27, eller disponerer i kraft av sin grunneierrådighet.

Er retten lovbestemt, vil den ha sitt grunnlag i loven, og kan fritt oppheves ved lov. Retten vil ikke ha noen rettslig beskyttelse mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep, og FeFo vil stå friere både ved disponeringer over den lokale ressurshøstingen i kraft av finnmarkslovens kapittel 3 og ved disponeringer som skjer i kraft av grunneierretten.

Kommisjonen har i tidligere utredningsfelt der det verken har vært grunnlag for å anerkjenne lokale kollektive eierrettigheter eller bruksrettigheter som ikke er omfattet av reglene i finnmarkslovens kapittel 3, konkludert med at lokalbefolkningen har selvstendige bruksrettigheter til sine tradisjonelle bruksområder, og at rettighetene har karakter av lokale fortrinnsrettigheter.[527] Konklusjonene er basert på at rettighetene er opparbeidet av lokale brukere i deres respektive tradisjonelle høstingsområder, og at bruksretten i all hovedsak var etablert som sedvanebaserte rettigheter før staten begynte å disponere over utnyttelsen av rettighetene. Videre har statens etterfølgende disposisjoner over ressurshøstingen i stor grad vært av regulerende art, og har derfor ikke brutt ned de lokale bruksrettighetene.

Beskrivelsen av bruks- og bosettingsforholdene i Tana i punkt 8.4.2 og 8.4.4, viser at bruken av flesteparten av utmarksressursene også her er langt eldre enn statens reguleringer, og at bruken har hatt sitt utgangspunkt i lokale bygdesamfunn og i hovedsak foregått i bygdenes tradisjonelle høstingsområder. Videre har staten i liten grad disponert privatrettslig over ressurshøstingen, men iverksatt ulike regulerende tiltak i form av bestemmelser om utnyttelsestider og redskapsbruk, og ved å etablere utvisningsordninger for å fordele ressursuttaket.

Kommisjonen legger derfor til grunn at lokalbefolkningens rett til utmarkshøsting i den delen av Tana kommune som FeFo eier og som er omfattet av forvaltningssystemet i finnmarkslovens kapittel 3, har et selvstendig rettsgrunnlag i langvarig bruk, og at rettighetene har karakter av lokale fortrinnsrettigheter knyttet til bygdenes tradisjonelle høstingsområder. Om dette gjelder alle bruksmåtene som er regulert i finnmarksloven §§ 22 og 23, er vurdert i punkt 8.4.8.3.

I rapporten for felt 6 Varangerhalvøya vest, som blant annet omfatter Berlevåg kommune på østsiden av den ytre delen av Tanafjorden, skriver kommisjonen blant annet dette om de rettslige konsekvensene av at befolkningens bruksrettigheter har et selvstendig rettsgrunnlag:[528]

> «Fordi lokalbefolkningens bruksrettigheter innenfor deres tradisjonelle bruksområder har et selvstendig grunnlag, kan ikke rettighetene uten videre oppheves eller innskrenkes på en måte som kan sidestilles med opphevelse. Rettighetenes selvstendige karakter medfører at den fastboende bygdebefolkningens bruk også ellers har en beskyttet posisjon i disse områdene. Som følge av dette, må FeFo unngå å disponere over bruken slik at de lokale rettighetshaverne fortrenges fra disse områdene. Fordi den lokale retten har karakter av en ikke-eksklusiv fortrinnsrett, har også andre adgang så fremt deres bruk ikke går urimelig ut over den lokale bruken, men lokale brukere må prioriteres blant annet ved ressursknapphet. Dette er et utslag av at den lokale bruken har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av lovgivningen, mens den øvrige bruken, enten den utøves av folk fra andre steder i kommunen eller feltet, i Finnmark for øvrig eller tilreisende har grunnlag i lovgivningen, og vil måtte vike for den lokale bruken.
>
> Slik kommisjonen ser det, er det ingen motsetning mellom det forholdet at mindre lokale brukerkretser har en beskyttet posisjon innenfor deres tradisjonelle bruksområder, og finnmarkslovens angivelse av rettighetshaverkretsen til kommunens eller fylkets innbyggere. Loven gir rom for å ivareta hensynet til lokale rettighetshavere i deres tradisjonelle bruksområder. FeFo uttaler i sin strategiplan for 2011 til 2015 at «nærhet til tradisjonell bruk skal vektlegges ved reguleringen av ressursbruken på FeFo-grunnen. Med dette siktes det trolig nettopp til lokal bruk utøvd av mer begrensede personkretser enn de rettighetshaverkretsene finnmarksloven §§ 22 og 23 opererer med, og som har en særlig beskyttelsesverdig posisjon i de aktuelle områdene, blant annet fordi [bruken] går langt tilbake tid.»

Forholdet mellom FeFos forvaltningsmyndighet i kraft av finnmarkslovens kapittel 3 og lokalbefolkningens selvstendige bruksrettigheter, var et sentralt tema i Nesseby-dommen. Om dette uttaler førstvoterende det følgende, med tilslutning fra sakens øvrige 16 dommere:[529]

> «(156) Min konklusjon så langt er at lokalbefolkningen i Unjárgga gielda/Nesseby kommune har bruksrettigheter som bygger på et selvstendig grunnlag, men at disse rettighetene ikke er av en slik karakter at de setter til side den forvaltningsmyndighet som FeFo som grunneier er tillagt etter reglene i finnmarksloven kapittel 3. Dette er i samsvar med Finnmarkskommisjonens syn. Kommisjonen gir i sin rapport punkt 8.2.12.1 følgende beskrivelse av hva en slik ordning innebærer:

527 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 104, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 122–123, *Rapport felt 3 Sørøya*, 2013 s. 92–94, *Rapport felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014 s. 110–111, og *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 104–106.

528 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 105–106.

529 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 156–161.

> «Fordi den fastboende befolkningens rettigheter har en opprinnelig karakter, kan ikke rettighetene uten videre oppheves eller innskrenkes på en måte som kan sidestilles med opphevelse. Rettighetenes opprinnelige karakter medfører også at den fastboende befolkningen i Nesseby har en beskyttet posisjon ved at FeFo må unngå å disponere over rettighetene slik at de lokale rettighetshaverne fortrenges fra sine tradisjonelle bruks- og høstingsområder. Dette gjelder særlig bruk som har vært utøvd – og som fortsatt utøves – med utspring i lokale bygdesamfunn i de områdene hvor befolkningen i disse bygdene tradisjonelt har høstet av utmarksressursene. I praksis vil dette blant annet innebære at lokale brukere må prioriteres ved ressursknapphet, men at også andre har adgang så fremt ikke det går urimelig ut over den lokale bruken.»

(157) Jeg bemerker at Finnmarkskommisjonen i sin rapport skiller mellom *selvstendig* rettsgrunnlag og *særlig* rettsgrunnlag, og uttaler at det i dette tilfellet ikke foreligger et «særlig» rettsgrunnlag. Jeg forstår det slik at denne begrepsbruken bygger på en allmenningsrettslig terminologi der en kollektiv bruksrettighet ikke anses som en «særrett» eller en «særlig rett». Bruken av denne terminologien endrer imidlertid ikke, slik det fremgår av det jeg nettopp har sitert fra rapporten, at det i dette tilfellet foreligger selvstendige rettigheter med en opprinnelig karakter som gir dem et eget vern.

(158) En prioritering av lokale brukere slik Finnmarkskommisjonen beskriver, innebærer at selv om finnmarkslovens regler i § 23 om rettigheter for personer bosatt i Finnmark, og i § 25 om adgang for andre, i utgangspunktet gjelder for tvisteområdet, vil FeFo ved ressursknapphet måtte begrense andres bruk. Dette må skje gjennom den myndigheten FeFo er tillagt i lovens § 27.

(159) Den rettslige plikten til å prioritere lokalbefolkning med selvstendige rettigheter gjelder for øvrig også overfor personer som er bosatt i kommunen, og som utleder sin rett av § 22. Dette har kommet klart til uttrykk i rapporten punkt 8.2.6.7, hvor kommisjonen i konklusjonen om hogstrettigheter uttaler:

> «Hogst utøvd av den personkretsen i Nesseby som ellers er omfattet av § 22 første ledd bokstav d er utslag av en lovbestemt rettighet. Slik hogst må etter forholdene vike for hogst som har et selvstendig rettsgrunnlag. FeFo vil derfor ved ressursknapphet måtte prioritere nærhet til den aktuelle skogressursen, slik at utvisningsordningen ikke praktiseres på en måte som medfører at de som har en selvstendig hogstrett i sitt nærområde fortrenges av personer uten slike rettigheter i det aktuelle området.»

(160) FeFos prosessfullmektig har i skranken for Høyesterett understreket at lokalbefolkningens bruksrettigheter innskrenker FeFos utøvelse av eierrådighet etter finnmarksloven i Unjárga/Nesseby, samtidig som de legger føringer for FeFos fremtidige forvaltning av utmarksressursene i kommunen. Disse begrensningene medfører blant annet at FeFo ikke kan ta betaling for lokalbefolkningens utøvelse av sine bruksrettigheter utover det som er nødvendig for å dekke FeFos forvaltningskostnader. Prosessfullmektigen har videre gitt uttrykk for at det vil måtte etableres retningslinjer for hvordan FeFos forvaltning skal hensynta bruksrettighetene, samt prosedyrer for konsultasjon og samarbeid mellom lokalbefolkningen og FeFo. Det er opplyst at årsaken til at retningslinjer og prosedyrer foreløpig ikke er etablert, er den rettstvisten som nå behandles i Høyesterett.

(161) Jeg er enig i denne tilnærmingen. FeFo må naturligvis innrette sin forvaltning etter lovens § 27 slik at det i nødvendig utstrekning skjer tilpasninger til de etablerte rettighetene som er fastslått gjennom Finnmarkskommisjonens rapport».

Det Høyesterett her sier om forholdene i Nesseby, vil også gjelde for de delene av Tana der FeFo er grunneier og lokalbefolkningen ikke har opparbeidet *eksklusive* bruksrettigheter, men særrettigheter i form av fortrinnsrettigheter til sine tradisjonelle høstingsområder.

Rettighetenes selvstendige grunnlag gir vern mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep etter Grunnloven § 105 og EMKs første tilleggsprotokoll artikkel 1. Rettighetene kan ikke uten erstatning oppheves ved lov eller innskrenkes på en måte som kan sidestilles med opphevelse.

Videre innebærer rettighetens karakter av lokale fortrinnsrettigheter at FeFos disposisjoner over utmarkshøstingen i kraft av finnmarkslovens kapittel 3, og i kraft av den alminnelige grunneierretten, må skje under hensyntagen til de lokale rettighetene. Det må unngås at de lokale rettighetshaverne i de ulike delene av Tana fortrenges fra sine tradisjonelle høstingsområder. Blant annet må lokale brukere prioriteres ved ressursknapphet, og de må også ellers gis en prioritert stilling i forhold til andre, for eksempel ved at en viss andel av ressursuttaket forbeholdes lokale brukere. FeFo kan heller ikke ta betaling for de lokale brukernes utøvelse av sine bruksrettigheter i deres tradisjonelle høstingsområder ut over å få dekket eventuelle administrasjonskostnader.

For å ivareta de lokale brukerens rettigheter må FeFo i samsvar med prinsippene i ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 6 også etablere prosedyrer for konsultasjon og samarbeid med

de lokale brukerne, jf. Høyesteretts bemerkninger i Nesseby-dommens avsnitt 160 og 161.

Plikten til å konsultere og samarbeide med lokale rettighetshavere gjennom egnede prosedyrer er også nedfelt i FNs erklæring om urfolks rettigheter (UNDRIP) artikkel 18 og 19 som fastsetter at urfolk ved egne representanter og institusjoner har rett til å delta i beslutningsprosesser i saker som berører deres rettigheter, jf. også ILO-konvensjonens artikkel 7. En konsultasjonsplikt kan også innfortolkes i artikkel 27 i FN-konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP), og nyere håndhevelsespraksis tilsier at artikkel 27, tolket i lys av UNDRIP artikkel 26 (1), etablerer en kollektiv rett for urfolk til å nyte godt av de områder og ressurser de tradisjonelt har brukt som grunnlag for sitt livsopphold og sin kulturelle identitet.[530]

8.4.8.3 Ressurser og bruksmåter som omfattes av retten

Spørsmålet om hvilke ressurser og bruksmåter som inngår i lokalbefolkningens bruksrett til den grunnen i Tana som FeFo eier, er blant annet knyttet til om retten er begrenset til ressurser og bruksmåter som er regulert i finnmarksloven §§ 22 og 23, eller om retten også omfatter andre ressurser og bruksmåter. I de tidligere feltene der kommisjonen har konkludert med at FeFo eier det meste av grunnen i feltet, og det ikke er etablert bruksrettigheter ut over finnmarkslovens reguleringer, har kommisjonen lagt til grunn at lokalbefolkningens rettigheter ikke bare gjelder ressurser og bruksmåter som er regulert i finnmarksloven. Rettighetene omfatter også andre bruksformer som feltets befolkning tradisjonelt har utnyttet, som for eksempel sennagress.[531]

På dette punktet er det ikke grunnlag for å trekke en annen konklusjon for den delen av Tana kommune hvor FeFo er grunneier, enn i de tidligere feltene. Lokalbefolkningens rettigheter omfatter ikke bare de bruksmåtene som er omfattet av finnmarksloven §§ 22 og 23, men også ulike bruksformer som ikke er regulert her. Som eksempler kan nevnes sanking av rekved og tang og tare der dette måtte være aktuelt, skjæring av sennagress og henting av sand og grus til husbehov fra naturlige forekomster der uttaket skjer uten inngrep i grunnen.

Verken de sistnevnte bruksmåtene eller flesteparten av de som er regulert i §§ 22 og 23, har i særlig grad vært gjenstand for statlige reguleringer ut over at det for noen ressurser er gitt regler om høstingstider og redskapsbruk. Vedhogst og laksefiske i sjø med faststående redskap har i relativt lang tid også vært undergitt en utvisningsordning. Det samme gjelder uttak av torv til brensel som i dag har liten praktisk betydning. Selv om staten har styrt den lokale ressursutnyttelsen dreier det seg om bruksformer som er eldre enn statens disponeringer som dessuten primært ble iverksett ut fra ressurshensyn og ikke for å markere statens privatrettslige rett til ressursene. Også i disse tilfellene dreier det seg derfor om en selvstendig bruksrett.

Storviltjakt er derimot en relativt ny bruksform. Kommisjonen har i tidligere rapporter delt seg ved vurderingen av om retten til storviltjakt er en selvstendig rettighet ved siden av lovgivningen, eller en lovbestemt rett.[532] Utmarksdomstolen la imidlertid under sin behandling av Nesseby-saken til grunn at elgjakt er en selvstendig rettighet.[533] Det følger av Høyesteretts dom i saken at dette ikke ble bestridt av FeFo, slik at det er rettskraftig avgjort at retten til elgjakt i tvisteområdet i Nesseby-saken er en bruksrett som har et selvstendig rettsgrunnlag.[534]

Elgjakt har minst like lange tradisjoner i Tana som i Nesseby. Det er derfor ikke grunnlag for å trekke en annen konklusjon enn at retten til elgjakt også på den grunnen i Tana som FeFo forvalter, er en selvstendig bruksrett. Ut over at denne konklusjonen gir den lokale elgjakten et særskilt rettsvern, har det beskjeden praktisk betydning om retten til elgjakt betegnes som en selvstendig eller en lovbestemt rettighet. Den elgjakten som faktisk utøves, vil uansett måtte foregå innenfor lovfestede rammer når det gjelder jakttider, jegerprøve og våpenbruk mv.

8.4.8.4 Rettighetshavernes rådighet

Kommisjonen har foran lagt til grunn at innbyggerne i Tana kommune i den delen av kommunen der FeFo er grunneier, har selvstendige bruksrettigheter til den bruken som er regulert i finnmarksloven §§ 22 og 23. Innbyggernes selvstendige bruksrettigheter omfatter også ulike typer bruk som ikke er regulert i finnmarksloven, men som har vært utøvd av befolkningen i de ulike delene av kommunen i den grad det har vært naturlig ut fra de lokale forholdene.

Spørsmålet om hvilken rådighet som tilkommer rettighetshaverne, er for det første et spørsmål om noen av bruksrettighetene er mer omfattende enn det som følger av finnmarksloven §§ 22 og 23. For det andre er det spørsmål om rådigheten er begrenset til at rettighetshaverne har rett til å bruke de ressursene som inngår i retten, eller om de også selv har rett til å styre ressursutnyttelsen innenfor de rammene som følger av den alminnelige reguleringslovgivningen. Det siste kan også formuleres som et spørsmål om kommunens

530 UN Human Rights Committee, CCPR/C/132/D/2552/2015, 21. september 2022 (Oliveira Pereira m.fl. Paraguay) avsnitt 8.6, og CCPR/C/141/D/3588/2019 (Jovsset Ante Sara mot Norway), 12. September 2024 avsnitt 10.4.

531 Se f.eks. Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014 s. 111, og *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 105.

532 Finnmarksommisjonen, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 114, *Rapport felt 5 Varangerhalvøya Øst*, 2014 s. 99–100. og *Rapport felt 6 Varangerhalvøya Vest*, 2015 s. 93.

533 Utmarksdomstolene for Finnmark, Dom avsagt 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 68.

534 HR-2018-456-P avsnitt 201–203.

innbyggere har opparbeidet en rett som i tillegg til selve bruken, også omfatter en rett til å overta hele eller deler av den forvaltningsretten FeFo er tillagt etter finnmarkslovens kapittel 3.

De spørsmålene som er reist av lokale sammenslutninger om at befolkningen i ulike deler av Tana kommune har opparbeidet eiendomsrett eller særlige (eksklusive) bruksrettigheter til «sine» tradisjonelle høstingsområder, er vurdert i kapittel 11 flg. I den grad disse spørsmålene besvares bekreftende, vil de lokale rettighetshaverne ha opparbeidet seg rettigheter ut over det som følger av finnmarksloven §§ 22 og 23. Der det *ikke* er grunnlag for et bekreftende svar, vil rettighetshaverne derimot ikke ha eksklusive eller særlige bruksrettigheter som er mer omfattende enn de rettighetene som er regulert i §§ 22 og 23. Dette vil også gjelde i den delen av Tana kommune som ikke er omfattet av krav fra lokale sammenslutninger.

Når det gjelder spørsmålet om rådighetsutøvelsen for kommunens innbyggere ikke bare omfatter egen bruk, men også en rett til selv å *styre ressursutnyttelsen*, må det ses hen til at statens disposisjoner over utmarksbruken i Tana i hovedsak har vært av regulerende art. Dette har medført at disposisjonene ikke har påvirket de lokale rettsoppfatningene på en måte som har brutt ned de lokale bruksrettighetene. Disposisjonene har imidlertid også bidratt til å etablere og opprettholde en rett for staten til å styre over utnyttelsen av rettighetene når dette har vært påkrevd av hensyn til ressurstilgang og ordnet bruk. Gode eksempler på dette er utvisningsordningene for vedhogst og laksefiske i sjøen, som både har lange tradisjoner og som også har blitt akseptert av de lokale rettighetshaverne, jf. punkt 8.4.4.4, 8.5.4.3 og 24.7.

Den statlige styringsretten som på denne måten har blitt etablert, er ved finnmarkslovens ikrafttreden overført til FeFo. Finnmarksloven § 21 annet ledd om at lovens kapittel 3 ikke gjelder i den grad «*annet følger av særlige rettsforhold*», kan derfor ikke tolkes slik at FeFo i den delen av Tana kommune som er omfattet av finnmarkslovens kapittel 3, er forhindret fra å disponere over de rettighetene som er regulert i finnmarksloven.

Tanabefolkningens rettigheter har imidlertid også i dette området et selvstendig rettsgrunnlag og karakter av lokale fortrinnsrettigheter knyttet til ulike bygdesamfunn. Som det er redegjort for i punkt 8.4.8.2, må FeFo ta hensyn til dette ved sine disponeringer, men i den grad finnmarksloven regulerer rettighetene, er de omfattet av FeFos disponeringshjemler i § 27, jf. også §§ 24 annet ledd, 25 annet ledd og 26. Dette i motsetning til tilfeller der rettens innehavere for eksempel med grunnlag i alders tid bruk har opparbeidet eksklusive bruksrettigheter.

Når det gjelder eventuelle bruksrettigheter som innbyggerne i Tana har og som ikke er regulert i finnmarksloven, er FeFos disposisjonsrett begrenset til det som følger av den alminnelige grunneierretten. Dette innebærer at FeFo ikke kan utøve sin grunneierrett på en måte som er urimelig eller unødvendig til skade for bruksrettshaverne, jf. servituttlova § 2.

8.4.8.5 Avgrensningen av rettighetshaverkretsen

Det må ved avgrensningen av rettighetshaverkretsen, ses hen til at kommisjonen har mottatt to rettighetsmeldinger som gjelder eiendomsrett til all FeFo-forvaltet grunn i Tana. Kommunens melding er fremmet på vegne av alle med bostedsadresse i Tana. Meldingen fra Sohpar er fremmet på vegne av den «*samiskættede*» delen av befolkningen i Tana, og dermed en snevrere personkrets.

Kommisjonen har foran konkludert med at eiendomskravene ikke har ført frem, og med at tanabefolkningens kollektive bruksrettigheter til den delen av grunnen i Tana kommune som FeFo eier og der det ikke er etablert eksklusive eller særlige bruksrettigheter, ikke går ut over finnmarksloven. I dette området vil dermed finnmarksloven fange opp lokalbefolkningens rett, også når det gjelder rettighetshaverkretsen. Det er derfor ikke nødvendig å ta stilling til spørsmålet om rettighetshaverkretsen omfatter hele eller bare den «samiskættede» delen av befolkningen i kommunen. Når den kollektive retten er sammenfallende med finnmarkslovens reguleringer, vil rettighetene tilkomme hele befolkningen og ikke bare den «samiskættede» delen.

Den geografiske utstrekningen av det området i Tana som FeFo eier og som er omfattet av finnmarkslovens kapittel 3, kan imidlertid først avklares etter at rettighetsmeldingene fra mindre lokale sammenslutninger er behandlet, jf. kapittel 11 flg. Kommisjonen gir nedenfor noen generelle betraktninger knyttet til spørsmålet om rettighetshaverkretsen i et område der det måtte eksistere kollektive eier- eller bruksrettigheter ut over finnmarksloven, vil omfatte alle som sogner til området, eller en snevrere personkrets, for eksempel områdets «samiskættede» befolkning.

Det tradisjonelle utgangspunktet i norsk rett er at en kollektiv rett ligger til medlemmene av kollektivet eller gruppen. De som inngår i gruppen, har del i retten så lenge de er en del av den gruppen som har retten, men ikke etter at de har trådt ut av gruppen.[535] For eksempel vil personer som flytter fra en kommune der innbyggerne har en kollektiv rett, etter flyttingen ikke ha del i den kollektive retten. Motsatt vil de som flytter til kommunen, få del i retten når de bosetter seg der.

I lovgivningen finner man utslag av dette prinsippet blant annet i fjellova §§ 23 og 28 der de som det siste året har vært og fortsatt er bosatt der vedkommende statsallmenning ligger,

535 Se for eksempel NOU 1993: 34 s. 24.

har visse fortrinnsrettigheter når det gjelder jakt, fangst og fiske, og i finnmarkslovens §§ 22 og 23 der rettighetene er knyttet til bosted i kommunen eller Finnmark. Prinsippet er også uttrykt i bruksreglene for Čáhput Siida som befolkningen i Manndalen etablerte etter at Høyesterett i Svartskog-saken fastslo at staten ikke eide sakens tvisteområde.[536] I bruksreglene heter det:[537]

> «Alle rettigheter til ressursene i Čáhput [Svartskogen] tilhører Manndalens befolkning og skal kun utnyttes av de som ifølge folkeregisteret er registrert bosatt i Manndalen. Bruksreglene kan i enkelte tilfeller dispensere fra dette, men skal ikke være til hinder for tradisjonell bruk.»

I de delene av Tana det måtte være grunnlag for å anerkjenne lokale kollektive rettigheter ut over det som er regulert i finnmarksloven, vil prinsippet om å knytte rettighetshaverkretsen til fast bosted i rettighetsområdet medføre at de som til enhver tid er registrert bosatt innenfor rettighetsområdet vil ha andel i den kollektive retten i området. Det kan i noen tilfeller også tenkes at personer som er bosatt i bygder utenfor rettighetsområdet, der befolkningen tradisjonelt har tatt del i bruken av rettighetsområdet, kan ha andel i retten.[538] Også dette vil imidlertid bero på den bruken som er utøvd, og ikke på brukernes etnisitet.

Når den generelle regelen er at en kollektiv rett til et område tilkommer alle som bor i eller har brukt området på en rettsstiftende måte, er det eventuelle unntak fra regelen som må begrunnes særskilt, ikke at regelen gjelder. Sohpar har begrunnet sin avgrensning av rettighetshaverkretsen med at kravet om eiendomsrett har «*bakgrunn i alle samiskættedes bruk og bosetting gjennom lang tid*» og at områdene «*fra gammelt av har tilhørt de samiskættede*».[539]

Både skattelister og andre kilder tyder på at den opprinnelige befolkningen både i nedre og øvre Tana i all hovedsak var samisk, jf. punkt 8.4.2.1 og 8.4.2.2. Den samiske befolkningen kan dermed anses som opprinnelig rettighetshaver til områdene. Tana har imidlertid hatt kvensk befolkning i alle fall siden 1730-tallet da tre kvenfamilier ryddet boplasser ved Tanaelva der de livnærte seg «*af deres Qvæg, Fiskerie i Tanen-elv og andre ferske Field-Vande*».[540] Disse fikk etter hvert følge av andre kvenfamilier som tok med seg sine brukstradisjoner og deltok i og påvirket den lokale bruken. Tana fikk etter hvert et ikke ubetydelig kvensk befolkningsinnslag. Ved folketellingen i 1900 hadde for eksempel 17 % av befolkningen i Tana (337 av 1979) kvensk bakgrunn. I tre av grunnkretsene i nedre Tana utgjorde kvenene mer enn halve befolkningen; Østre Seida (59 %), Vestre Seida/Holmfjell (56,4 %) og Boftsa/Rustefjelbma (51 %), jf. punkt 3.2.3.

Det norske befolkningsinnslaget er av nyere dato enn det kvenske. Som fremholdt i punkt 8.4.2.1, fremgår det av Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller at det ikke var norsk bosetting i noen del av dagens Tana kommune på 1740-tallet. I løpet av 1800-tallet fikk også den norske befolkningen i Tana et visst omfang. Ved folketellingen i 1900 ble 23 % av innbyggerne (455 av 1979) i det området som i dag utgjør Tana kommune, registrert som nordmenn, og personer med norsk bakgrunn var den største folkegruppen i Bonakas/Langnes (52,5 %), jf. punkt 3.2.3.

I årenes løp ble både den kvenske og norske befolkningen i Tana en del av de ulike lokalmiljøene. På individnivå er det derfor vanskelig å skille mellom samer, kvener og nordmenn.

Otto Jebens gir i sin doktoravhandling uttrykk for at rettighetsforholdene i samebyene i Indre Finnmark på midten av 1700-tallet var «*slik at byens rettigheter var felles for alle faste beboere uansett herkomst*» og at retten «*tilkom byen som sådan*». Videre uttaler han:[541]

> «Man finner således et rettslig forhold som er beslektet med en bygdeallmenning i norsk rett eller en häradsalmenning i Sverige, hvor både bruksrettigheter og eiendomsrett tilkommer bygdelaget.»

Jebens trekker en liknende parallell i sin dissens i Rettsgruppens utredning. Her gir han videre uttrykk for at det er kontinuitet mellom beboerne i de ulike samebyene i Finnmark og dagens befolkning. Selv om kontinuiteten er basert på samisk avstamming, er også bosettingen innenfor det opprinnelige siidaområdet avgjørende «*fordi bosettingsforholdet innenfor et bygdemiljø er nødvendig for på sikt å bevare en felles kultur og en felles følelse av identitet*.»[542]

Han fremholder også at «lokalbefolkningen» eller «bygdelaget» som rettighetssubjekt vil ivareta samiske interesser i kommuner som Karasjok og Kautokeino, der samene er i klart flertall, og at lokalbefolkningen også vil være

536 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1252–1253.

537 http://www.manndalen.no/bruksregler.47984.no.html

538 Se for eksempel Rt. 1923 s. 268 (Gausdal) der Høyesteretts flertall (7-1) la til grunn at ikke bare gårdsbruk i vestre Gausdal dalføre hadde rettigheter i Vestfjellsallmenningen, men at også gårdsbruk i østre Gausdal som var lokalisert utenfor allmenningen, hadde rettigheter der. Se også Thor Falkanger, *Allmenningsrett*, 2009 s. 94–98.

539 Sohpar, *Rettighetsmelding*, 24. juni 2012 (jnr. 14/347-1) s. 3–4. Se også punkt 8.2.1.1.

540 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985 s. 54. Se også punkt 3.2.1.

541 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 319–320. Se også s. 334–336.

542 NOU 1993: 34 s. 296.

et egnet rettighetssubjekt for å ivareta samiske rettigheter andre steder i Finnmark, «*men da oftest begrenset til mindre lokale områder*». Slik Jebens vurderte det, tilsier den historiske utviklingen med utgangspunkt i de gamle siidaene at den kollektive retten i dag «*anses knyttet til befolkningen i det enkelte lokale området*», og at det i dag «*kan bli tale om befolkningen innenfor en kommune eller et mindre lokalt område*».[543]

Også Sverre Tønnesen trekker frem lokalbefolkningen som potensiell eierpretendent. Han fant det lite hensiktsmessig å anse «*samene (f.eks. "samene i Kautokeino" eller "samene i Vest-Finnmark") … som en eierpretendent*». Tønnesen påpeker at det ikke lar seg «*med tilnærmet sikkerhet fastslå hvem som er samer*», og at det «*typiske i den samiske oppfatning av rettigheter til jorden er – som i norsk rett for øvrig – at lokalbefolkningens rett går foran andres*».[544]

Samerettsutvalget pekte i likhet med Tønnesen på at det ville by på praktiske vanskeligheter å skille på grunnlag av etnisitet, og trakk også fram andre uheldige virkninger:[545]

> «Å trekke et slikt skille ville være problematisk, for ikke å si umulig å gjennomføre, bl.a. fordi det ofte vanskelig ville la seg gjøre å skille mellom personer av samisk, kvensk eller norsk herkomst i de samiske bosettingsområdene og den ressursutnyttelse de driver. Videre ville et slikt skille skulle kunne ha uheldige konsekvenser, ved at personer bosatt i samme lokalsamfunn ville ha ulik rett og adgang til å bruke utmarksgodene i sitt nærområde. Slike skillelinjer mellom naboer ville kunne skape vansker innad i lokalsamfunnene, virke urettferdig for den ikke-samiske befolkning og virke uheldig utad, bl.a. ville man kunne bli møtt med anklager om diskriminering av den øvrige lokalbefolkning.»

Disse synspunktene står sterkt både rettslig og praktisk. Når det gjelder det rettslige, kan det vises til at forholdene i samebyene slik Jebens har fremhevet, utviklet seg slik at også andre beboere enn de samiske tok del i den lokale ressursutnyttelsen. Denne tradisjonen synes fortsatt å stå ved lag. I alle fall har det ikke fremkommet noe i kommisjonens intervjuer eller på høringsmøtene som tyder på at det er en utbredt oppfatning i Tana at de lokale rettighetene bare tilkommer den samiske befolkningen innenfor de ulike bygdenes tradisjonelle høstingsområder. I den grad informantene har uttrykt oppfatninger om hvem rettighetene tilkommer, har det vært trukket et skille på grunnlag av bosetting i ulike områder, og ikke på grunnlag av brukernes etnisitet.

Dermed vil det bryte med den historiske og rettslige kontinuiteten om man i Tana i dag skulle skille mellom samer og andre når det gjelder retten til ressursbruk og andel i de lokale rettighetene som måtte være etablert og som går ut over finnmarkslovens reguleringer.

Det er heller ikke noen folkerettslige hindre for at kollektive samiske rettigheter kan ha karakter av grupperettigheter for hele befolkningen i de aktuelle rettighetsområdene. I sin observasjonsuttalelse til Norge fra 2004 uttaler ILOs ekspertkomité:[546]

> «The Committee notes the need to guarantee the land rights of both the Sami and non-Sami populations of the region, and recognizes that the solution must be fair, and perceived as fair, for both parts of the population. The Convention recognizes special rights for indigenous and tribal peoples in view of the vulnerability of their traditional way of life to the loss of land rights on which it is based, and the long occupancy that they often have practiced. The Convention does not, however, contemplate depriving other parts of the national population of the rights they have also acquired through long usage.»

Ekspertkomiteen viser til at løsningene i prosessen med å anerkjenne samiske landrettigheter må være rettferdige og bli ansett som rettferdige både av samer og ikke-samer. En løsning der bare den samiske befolkningen får del i de rettighetene, vil neppe bli oppfattet som rettferdig og vil heller ikke være det. Uttalelsen underbygger dermed at ILO-konvensjonen ikke er til hinder for at samiske rettigheter kan anerkjennes i form av kollektive rettigheter for hele befolkningen innenfor et avgrenset område dersom anvendelsen av nasjonal tingsrett leder til en slik konklusjon.

8.4.8.6 Forholdet til reindriftsretten og andre bruksrettigheter

Kommisjonen har i kapittel 9 og 10 konkludert med at *reindriftsutøverne* tilhørende Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš og Reinbeitedistrikt 10 Rákkonjárga innenfor de respektive distriktsgrensene har andel i en alminnelig eindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk. Reindriftsretten gjelder uavhengig av grunneierretten, og påvirkes ikke av konklusjonen i kapittel 8.

Reindriftsutøvere med folkeregistrert bostedsadresse i Tana kommune vil også ha del i den retten som gjelder for

543 Se nærmere NOU 1993: 34 s. 296–297.
544 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 302–303.
545 NOU 1997: 4 s. 61–62.
546 Observation (CEACR), adopted 2003, published International Labour Conference 92nd Session 2004, Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) – Norway (Ratification: 1990) para. 21. Se også NOU 1997: 5 s. 41–42, Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 88 og mindretallets vurdering i HR-2024-982-S avsnitt 322–324.

lokalbefolkningen i den delen av kommunen der FeFo er grunneier, og der utmarksforvaltningen er omfattet av reglene i finnmarkslovens kapittel 3. Utøverre med registert bosted andre steder enn i Tana, vil ha andel i reindriftsretten i Tana så fremt de tilhører siidaer som har beiteområder i Tana når reindriften foregår der, men ikke ha andel i den lokale retten.

(2.) Kommisjonen har i tidligere rapporter vurdert den rettslige karakteren av finnmarksloven § 23 annet ledd der det fremgår at jordbrukseiendommer på den grunnen FeFo overtok fra Statskog SF har «*rett til beite for så stor buskap som kan vinterføs på eiendommen*». Konklusjonen har vært at bestemmelsen kodifiserer en selvstendig rettighet av allmenningsrettslig karakter.[547] Dette innebærer at også jordbrukseiendommer utenfor de ulike feltene kan ha del i den selvstendige beiteretten dersom deres beitebruk i feltet samsvarer med tradisjonell stedfunnen bruk.

Det er ikke noe som tyder på at det er en annen rettstilstand i Tana. Derfor kan det også til jordbrukseiendommer utenfor Tana kommune ligge selvstendig beiterett for bufe i visse deler av Tana. Beiteretten vil ikke nødvendigvis gjelde i hele kommunen, men i de delene av kommunen der jordbrukere fra de aktuelle bygdene eller områdene tradisjonelt har hatt dyr på beite.

Slike rettigheter har karakter av realrettigheter som ligger til en eiendom så lenge den har karakter av og brukes som jordbrukseiendom. Rettighetene vil på samme måte som reindriftsretten gjelde uavhengig av grunneierforholdene i det området der rettighetene er etablert. Rettighetene kan være i behold også om de ikke har vært utnyttet på relativt lang tid. I en sak om rett til bufebeite i Store Bekkarfjord på Seiland la for eksempel Alta herredsrett til grunn at bønder fra fastlandet hadde sin beiterett i behold, selv om retten ikke hadde vært utnyttet på 35 år.[548]

Som nevnt i punkt 8.4.6.4, kan det også tenkes at befolkningen i *bygder som ligger nær Tana*, har drevet ressurshøsting over grensen til Tana i et omfang som gjør at de kan ha partielle bruksrettigheter til én eller flere av de utøvde bruksformene. Kommisjonen har vurdert spørsmålet om hvilke rettigheter folk fra Váljohka i Karasjok har i Tana i kapittel 14 og hvilke rettigheter folk fra finsk side av riksgrensen har i Tana i kapittel 26. Spørsmålet om innholdet i, omfanget av og lokaliseringen av eventuelle rettigheter for personer fra andre bygder utenfor Tana som har drevet en viss utmarkshøsting der, har det ikke vært mulig å ta stilling til, men det kan ikke på generelt grunnlag utelukkes at slike rettigheter kan eksistere.

(3.) De rettighetene som ellers er regulert i *finnmarksloven §§ 22 første ledd og 23 første ledd* vil ikke bli direkte påvirket i de delene av Tana der FeFo er grunneier og der finnmarkslovens kapittel 3 gjelder, ut over at FeFo som det er redegjort for i punkt 8.4.8.2, ved sine disponeringer må ta hensyn til tanabefolkningens rettigheter innenfor deres tradisjonelle høstingsområder.

Dette er et utslag av at den lokale bruken har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av lovgivningen. Den bruken som utøves av tilreisende, det være seg fra steder i Tana kommune der befolkningen ikke har andel i fortrinnsretten, andre kommuner i Finnmark eller fra områder utenfor Finnmark, jf. finnmarksloven § 25, har grunnlag i lovgivningen, og må ikke få et omfang som fortrenger de lokale brukerne fra deres tradisjonelle høstingsområder.

8.4.9 Konklusjon

Kravet fra Tana kommune om *kollektiv eiendomsrett* for kommunens befolkning, og kravet fra Sohpar om kollektiv eiendomsrett for den samiskættede delen av befolkningen, til all FeFo-forvaltet grunn i Tana kommune har ikke ført frem. Det forelå ingen felles kollektiv rett til dette arealet i 1751, jf. punkt 8.4.2.4, og det er ikke opparbeidet en slik rett etter 1751 fordi bruksvilkåret for en slik rettsdannelse ikke er oppfylt, jf. punkt 8.4.4.8.

Spørsmålet om de bygdene/sammenslutningene som har fremmet egne eiendomsrettskrav eller bruksrettskrav, har slike rettigheter til «*sine*» respektive bruksområder, slik Høyesteretts flertall tok høyde for at kunne være situasjonen i Karasjok,[549] er vurdert i kapittel 11 flg.

I den delen av Tana kommune som *ikke er omfattet* av krav fra lokale sammenslutninger om kollektiv eiendomsrett eller kollektive særlige bruksrettigheter, og i de områdene der slike krav *ikke har ført frem*, er FeFo grunneier. Størrelsen av dette området, vil bero på kommisjonens vurdering av de ulike kollektive kravene i kapittel 11 flg., jf. kartfigur 8.7.

Innbyggerne i Tana har der FeFo er grunneier selvstendige bruksrettigheter som har karakter av lokale fortrinnsrettigheter innenfor de ulike bygdenes tradisjonelle høstingsområder. Bruksrettighetene går i innhold og omfang ikke ut over det som er regulert i finnmarksloven, og rettighetene er underlagt FeFos styring og forvaltning, jf. finnmarksloven kapittel 3. Kommunens innbyggere har også selvstendige bruksrettigheter til ulike typer ressurshøsting som ikke er regulert i finnmarksloven, men som innbyggerne tradisjonelt har utnyttet.

547 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 67–77, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 69–80, *Rapport felt 3 Sørøya*, 2013 s. 55–66, *Rapport felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014 s. 59–69, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015. s. 65–74 og *Rapport felt 4 Karasjok*, bind 1, 2019 s. 216–217.

548 Alta herredsrett, dom 17. april 1996 i sak 95-00296 A. Saken er nærmere omtalt i Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 69–70.

549 HR-2024-982-S avsnitt 205.

Rettighetenes selvstendige grunnlag innebærer at de har vern mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep etter Grunnloven § 105 og EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1. Rettighetene kan ikke uten erstatning oppheves ved lov eller innskrenkes på en måte som kan sidestilles med opphevelse.

Rettighetenes karakter av lokale fortrinnsrettigheter innebærer videre at FeFos disposisjoner over utmarkshøstingen i kraft av finnmarkslovens kapittel 3, og i kraft av den alminnelige grunneierretten, må skje under hensyntagen til de lokale rettighetene. Det må unngås at de lokale rettighetshaverne i de ulike delene av Tana fortrenges fra sine tradisjonelle høstingsområder. Blant annet må lokale brukere prioriteres ved ressursknapphet, og de må også ellers gis en prioritert stilling i forhold til andre, for eksempel ved at en viss andel av ressursuttaket forbeholdes lokale brukere. FeFo kan heller ikke ta betaling for de lokale brukernes utøvelse av sine bruksrettigheter i deres tradisjonelle høstingsområder ut over det å få dekket eventuelle administrasjonskostnader. For å ivareta de lokale brukernes rettigheter må FeFo i samsvar med prinsippene i ILO konvensjon nr. 169 artikkel 6 også etablere prosedyrer for konsultasjon og samarbeid med de lokale brukerne. Se ellers det som i punkt 8.4.8.2 er sitert fra avsnitt 160 og 161 i Høyesteretts enstemmige plenumsdom i Nesseby-saken.

8.5 Tana kommunes gammekrav

8.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger

Tana kommune har på vegne av kommunens innbyggere krevd at de får anerkjent en «*kollektiv rett til å ha gammer i sine høstingsområder*». Dette fremkommer både i kommunens første rettighetsmelding og på høringsmøtet 6. november 2019, jf. punkt 8.2.2.1 og 8.2.2.2. Under det supplerende bevisopptaket 25. september 2023 fremkom det videre at gammekravet også gjelder en rett for kommunen til å forvalte gammebruken «*uavhengig av FeFo*», jf. punkt 8.2.2.5.

De sentrale spørsmålene for kommisjonen er derfor for det første om befolkningen i Tana med grunnlag i hevd eller alders tids bruk, eller på sedvanerettslig grunnlag, har opparbeidet en kollektiv rett til å ha og bruke gammer i forbindelse med utmarkshøsting. Dette er dels et spørsmål om lokale gammeeiere har rett til å ha eksisterende gammer stående, og dels et spørsmål om de har rett til oppføre nye gammer til bruk under utmarkshøstingen. For det andre er det spørsmål om Tana kommune i tilstrekkelig lang tid har disponert over den lokale gammebruken på en slik måte og med et slikt omfang at kommunen *på privatrettslig grunnlag* har opparbeidet en rett til å forvalte gammebruken. Det sistnevnte er et spørsmål om Tana kommune har opparbeidet en rett til å overta FeFos rolle i gammeforvaltningen, blant annet ved at søknader om oppføring av gammer til bruk under utmarkshøsting må sendes til kommunen og ikke til FeFo.

Den offentligrettslige siden av gammeforvaltningen, der potensielle gammebyggere må forholde seg til kommunale planmyndigheter og andre offentlige myndigheter, inngår ikke i kommunens krav. Dette ville dessuten uansett ha falt utenfor kommisjonens mandat, fordi denne typen myndighetsutøvelse ikke er «*bruks- og eierrettigheter*» til den grunnen som FeFo har overtatt fra Statskog SF, jf. finnmarksloven § 29 første ledd og § 49 første ledd.

Kommisjonen beskriver i punkt 8.5.2 den faktiske gammebruken i Tana kommune, og omtaler reguleringen av og praksis knyttet til gammebruken i punkt 8.5.3. Spørsmålet om kommunens innbyggere har en kollektiv rett til å beholde eksisterende og sette opp nye gammer i sine høstingsområder, er behandlet i punkt 8.5.4. Spørsmålet om kommunen har opparbeidet en privatrettslig rett til å forvalte gammebruken i Tana er behandlet i punkt 8.5.5.

8.5.2 Gammebruken i Tana kommune

Det har i Finnmark vært vanlig å oppføre gammer og andre enkle byggverk i utmark for at de skulle tjene som utgangspunkt for utmarkshøsting. Dette har også vært tilfellet i Tana. Den informasjonen som kommisjonen har innhentet, tyder dessuten på at gammer har hatt og har en viktigere plass i den lokale utmarkshøstingen i Tana, enn mange andre stedet i Finnmark.

I utredningen om allmennhetens bruk viser NINA til at snarefangst av ryper i Tana og Polmak, og også ellers i indre Finnmark ofte foregikk «*langt inne på vidda, og det ble overnattet i egne jaktgammer eller i flyttsamenes gammer*».[550] Utredningen har også mer generell informasjon om bruk av gammer og liknende byggverk i forbindelse med fiske, jakt og bærplukking, blant annet at det etter hvert ble vanlig å bygge gammer og overnattingsbuer om til enkle hytter.[551]

Av NIKUs utredning fremgår det at gammer har vært og er viktig for utmarkshøstingen både i øvre og nedre Tana. Utredningen omtaler gammer i Leavvajohka; Sirma; Båteng og Hillágurra; Polmak, Horbmá, Álletnjárga, Skiippagurra og Holmesund; Tanabru, Seida, Luftjok og Masjok; Holmfjell, Boftsa, Rustefjelbma, Bonakas, Langnes, Gavesluft, Harrelv

550 NINA Rapport 642/2010 s. 21.
551 NINA, Rapport 642/2010 blant annet s. 25, 31–32, 36 og 82.

og Østre Bonakas; Birkestrand og Austertana; og Smalfjord og Vestertana, og gir følgende oppsummering:[552]

> «Alle informantene nevner gammer i tilknytning til snarefangst, fiske, bærplukking, utmarkslåtter eller vedteiger. De fleste hadde egne eller nær familie (foreldre) som eide/disponerte gammer. Man hadde uansett mulighet til å benytte seg av gammer til slekt eller sambygdinger. Det er gammel tradisjon at gammer i utmarka skal stå ulåst slik at de kan brukes av alle, spesielt dersom man trenger ly i dårlig vær. Som en del av bygdenes utmarksbruk, har det vært et omfattende nettverk av gammer som ble brukt årlig. Det var ikke uvanlig at gammer også hadde stall i de områdene hvor det var vanlig å ha med hest eller okse for transport tilbake til bygda med last. En rekke gammer står ennå og er fortsatt i bruk, mens andre igjen er gått ut av bruk og har falt sammen. Gammetradisjonen er svært gammel, og gammer/gammeplasser har gått i arv. Mange steder er det flere generasjoner av gammer enten ved at nye gammer er reist oppå tufta av den gamle eller nye gammer er reist like ved den forrige.»

Ifølge de sakkyndige bærer de lokale rettsoppfatningene preg av stor samstemthet:[553]

> «Det er enighet blant informantene om tradisjonene rundt både bygging og bruk av gammer. Man satte opp gammer der man hadde bruk for det, for å jakte, fiske, plukke bær eller som overnattingsted på ferdselsveier. Mange familier hadde gammer i sine bruksområder. Dette var vanlig praksis og ingen sa noe til det. Det var naturlig at man gjorde det. Det framkommer klart at det er viktig at tradisjonen med at gammer skal være åpne ikke brytes. I dag er det noen som ønsker å bygge opp igjen gammer som er falt ned og som ønsker å sette lås på dem. Det bemerkes imidlertid av enkelte at det, parallelt med økt motorisert ferdsel, synes som evnen til å rydde opp etter seg når man har overnattet i en gamme minsker. Tradisjonen er at man skal ordne etter seg og klargjøre for nestemann med ny ved og lignende. Dette er det ikke alle som gjør i dag.
>
> Det er noe ulik oppfatning om de som tradisjonelt har brukt et område, har hatt større rett til å sette opp gamme enn andre. Ut fra intervjuene ser det ut til at alle vektlegger utmarka som en felles ressurs som bygdekollektivet, i hvert fall i prinsippet, hadde lik tilgang til, men ikke folk utenfor bygdekollektivet. Tidligere, før motorferdselen bredde om seg, var det færre som brukte utmarka og da primært kun lokalbefolkningen selv. De satte opp de gammene de hadde bruk for og trengte ikke spørre noen.
>
> Det er en kjensgjerning at det i dag blant befolkningen er uenighet rundt dagens lovverk om gammebygging. Reguleringene har ført til mye problemer fordi man ikke lenger kan sette opp gammer i områder der man har hatt bruksrett.
>
> Informant id.nr.3 [Hilda Elise Olsen (1943–2022)] sier at bruksrett til et område var oppfattet som rett til å sette opp gamme der. Dette bekreftes av de andre informantene. Gammene var knyttet til utmarksbruk og tradisjonelt var det vanlig å sette opp gamme uten å spørre myndighetene. Dette gjorde man der man årlig fisket eller drev snarefangst. Informant id.nr.9 [Eldor Andreas Wigelius (1942–2018)] mener det fortsatt burde være slik; *riktignok burde det ha vært slik, for vi kan jo ikke slippe fremmede i våre hus. Slik at våre etterkommere kan bo og styre der, rydde og bruke området på ryddig måte. Man slipper ikke til slike som bare roter til.*
>
> De fleste synes at familier med brukstradisjon skal ha en egen rett til å sette opp gammer. Motstanden mot regulering av gamme- og hyttebygging oppsto på slutten av 1970-tallet. Det har vært protester mot myndighetens regulering som forhindrer at man kan sette opp gammer i tradisjonelle høstingsområder. Når det gjelder hyttebygging, har det sjelden vært uenighet rundt næringshytter, mens det er en betydelig skepsis til utstrakt bygging av fritidsboliger.»

Den sakkyndige utredningen tyder på at reindriftsutøverne mer har brukt lavvoer og buestangtelt, og etter hvert gjeterhytter, enn gammer. Flere av informantene fra reindriften forteller imidlertid at deres familie tidligere hadde gammer, og en utøver opplyser at han har tre gammer, der den siste er bygd

552 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 228, 233–234, 240–241, 250–251, 255, 260–261, 266, 273–274 og 283 og NIKU-intervjuer med Hans F. Mikkelsen (f. 1942) 10. juni 2015; Hilda Elise Olsen (1943–2022) 9. juni 2015; Per Holm-Varsi (1932–2023) 27. august 2015; Magnus Varsi (f. 1945) 12. juni 2015; (jnr. 14/295-25); Inger Ápmir (f. 1952) 8. juni 2015; Johan Fredrik Ingvald Guttorm (f. 1934) 20. mai 2015; Ragnar Aslaksen (f. 1945) 22. oktober 2015; Haldis Mari Anna Helander (f. 1947) 2. november 2015; Solveig Pettersen (f. 1939) 28. oktober 2015; Erik Andreas Trosten (1931–2023) 11. november 2015; Margith Utsi Pettersen (f. 1937) 7. oktober 2015; Haldis Kollstrøm (1923–2020) og Thorild Kollstrøm (f. 1952) 5. november 2015; Knut Hildonen (1940–2024) 29. mai 2015; Arne Josvald Sabbasen (f. 1952) 26. mai 2015; Else Margrethe Utsi (f. 1953) 20. oktober 2015; Torbjørn Olsen Dervola (f. 1941) 6. oktober 2015; Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015; Reidar Larsen (f. 1942) 25. august 2015 og Terje Pedersen (f. 1941) 16. september 2015 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 2, 3, 4, 5, 7, 8, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25 og 26).

553 NIKU Oppdrasgsrapport 39/2017 s. 290.

på 2000-tallet.[554] Rettsoppfatningene later til å være sammenfallende med de fastboendes rettsoppfatninger. Også innen reindriften er oppfatningen at det er «*tradisjon for at gammene står åpne, slik at også andre kan bruke dem, enten til vanlig bruk eller om man er i nød*», og flere informanter var skeptiske til at «*folk skal ha private hytter som er avlåst*».[555]

Det finnes ingen fullstendig oversikt over antall gammer i Tana i dag. På høringsmøtet 2. november 2021 anslo Ulf Ballo i sin forklaring for Tana kommune at det kunne dreie seg om rundt 170, jf. punkt 8.2.2.4. Kommisjonen mottok 2. juli 2025 en oversikt fra FeFo som viser at det i Tana kommune er inngått 67 gammeerklæringer.[556] To av erklæringene er udaterte. De øvrige 65 er inngått i 1987 (to), 1990 (fem), 1991 (sju), 1992 (ni), 1993 (fem), 1994 (seks), 2000 (23), 2001 (fem) og 2002 (tre). Av de 67 gammene er 39 lokalisert i øvre Tana (Polmak herred), fordelt på følgende gårdsnumre: 5 (tre), 6 (én), 7 (én), 8 (fire), 9 (fire), 10 (seks), 11 (én), 12 (én), 13 (fire), 37 (én), 38 (to) og 39 (11). De 28 gammene i nedre Tana (Tana herred) er fordelt på gårdsnummer 16 (13), 17 (én), 18 (tre), 20 (fire), 21 (to), 22 (én), 30 (én), 34 (to) og 36 (én).[557]

På det *innledende høringsmøtet* fortalte Thoralf Henriksen (f. 1955) at Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida siden 2006 hadde registrert over 1200 kulturminner, deriblant en «*gammeby fra gamle dager, i Levajok*» med over «*20 gammer som er tett i tett*».[558] Thormod Holti (f. 1943) fortalte om gammebruken i Luftjok-området, og opplyste at folk tok ut torv til oppføring av gammer der de hadde utmarksslåtter.[559] Ole Einar Olsen (f. 1936) sa at «*Nygaardsvold-gamma*» ble satt opp etter at Johan Nygaardsvold hadde dannet regjering (i 1935) ved Golggotjávri (Gulbojokvann). Familien til Ole Einar Olsen hadde også en gamme på Ifjordfjellet.[560]

Kåre Våga (f. 1943) fortalte at Helander-gammen ved Ciikojohka ble satt opp i 1856. Den ble brukt i forbindelse med bærplukking og annen høsting, og hadde vært viktig for familien, men gammen som nå er nyrestaurert, har alltid vært åpen for alle.[561] Aage Solbakk (f. 1943) opplyste at han på 1970-tallet hadde samlet opplysninger fra eldre folk om hvor de hadde gammer.[562] Frode Utsi (f. 1962) sa at reindriftsutøverne i Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga ofte hadde lånt de fastboendes gammer om vinteren, spesielt i Skidalen, og at dette har pågått frem til i dag.[563]

Kommisjonen har på de øvrige høringsmøtene fått opplysninger som er knyttet til konkrete gammer der det er krevd rett til gammeplassene. Disse opplysningene er derfor gjengitt i de respektive kapitlene, jf. kapitlene 29 til 31, 35 til 47, 49, 54 og 55. Men de underbygger ytterligere at bruk av gammer i forbindelse med utmarkshøsting har vært og fortsatt er viktig for folk i Tana, og at den lokale tradisjonen er at gammeeierne har latt og lar gammene stå åpne.

Temaet for kommisjonens rettslige vurderinger er om befolkningen i Tana har rett til å ha gammer i sine høstingsområder og om retten forvaltes av Tana kommune. For oversiktens skyld kan det likevel nevnes at det i Tana også har vært vanlig å bruke andre enkle byggverk enn gammer i forbindelse med utmarkshøstingen. Blant annet er det fortsatt vanlig å bruke laksehytter under sjølaksefiske med faststående redskap. Det finnes også en del gjeterhytter til bruk under reindriften. Antallet er noe usikkert, men ifølge FeFos oversendelse til kommisjonen 2. juli 2025 er det inngått festekontrakter for til sammen 21 næringshytter til bruk i reindriften der det ikke betales festeavgift. Av oversendelsen fremgår det videre at det var inngått festekontrakter for 35 næringshytter utenom reindriften og sju naust.[564]

Ifølge NIKU økte antall fritidshytter i Tana kommune fra 485 i 2000 til 568 i 2016.[565] Etter dette har antallet stabilisert seg. Ifølge SSB var det 572 fritidshytter i Tana per 2026.[566] Den oversikten kommisjonen mottok fra FeFo 2. juli 2025 opplyser at det da var inngått festekontrakter for 224 hytter

554 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 201, 206 og 213 og intervjuer med Britt Guttorm Gaup (f. 1949) og Lars Mathis Gaup (f. 1953) 9. juni 2015; Eldor A. Wigelius (1942–2018) 2. juni 2015; Klemet Guttorm (1934–2018) 2. september 2015; Johan Andersen (1938–2017) 10. september 2015; Margith Utsi Pettersen (f. 1937) 7. oktober 2015; og John Per Larsen Anti (f. 1942), Aslak Johnsen Anti (1936–2024) og Per Henrik Guttorm (f. 1971) 17. august 2016 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 6, 9. 11, 12, 17 og 31).

555 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 223 og intervjuer med Britt Guttorm Gaup (f. 1949) og Lars Mathis Gaup (f. 1953) 9. juni 2015; Eldor A. Wigelius (1942–2018) 2. juni 2015; og John Per Larsen Anti (f. 1942), Aslak Johnsen Anti (1936–2024) og Per Henrik Guttorm (f. 1971) 17. august 2016 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 6, 9 og 31).

556 En gammeerklæring er et dokument som gir «en navngitt person rett til å oppføre og vedlikeholde en gamme på et bestemt sted», jf. NOU 1993: 34 s. 512.

557 FeFo, e-post 2. juli 2025 (jnr. 14/294-86), avtalestatus Tana – gammeerklæringer s. 1–2.

558 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 3–4 og 57.

559 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 16–17.

560 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 50–51.

561 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 52–53. Se ellers nedenfor i kapittel 31.

562 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. okotber 2018 (jnr. 14/294-25) s. 10 og 55.

563 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 56–57.

564 FeFo, e-post 2. juli 2025 (jnr. 14/294-86) avtalestatus Tana – Næringshytter reindrift, ikke-reindrift, naust.

565 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 298.

566 SSB, https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/faktaside/hytter-og-ferieboliger (søk på Tana kommune).

til fritidsformål i Tana, fordelt på 201 hytter, 14 fritidsboliger og ni utmarksbygg.[567]

Det totale antallet byggverk i utmark i Tana er usikkert. Før 1965 var det dessuten ikke et krav at hyttetomter på den umatrikulerte grunnen skulle festes bort,[568] og de første gammeerklæringene i Tana later til å ha blitt inngått i 1987. Derfor finnes det ingen fullstendig oversikt over antall hytter, gammer og liknende byggverk fra tiden før ordningene med bortfeste og gammeerklæringer ble satt i system. I tillegg er det noen hytter og gammer på privat grunn.

8.5.3 Reguleringer og praksis

8.5.3.1 Bestemmelser i jordsalgslovgivningen til og med 1902 om gammer og liknende byggverk

Den tidlige jordsalgslovgivningen hadde få bestemmelser som direkte gjaldt oppføring av gammer og liknende bygninger i utmark. 1775-resolusjonen hadde ingen slike bestemmelser. Jordsalgsloven av 22. juni 1863 åpnet i § 6 for at boplasser kunne utvises i øde strekninger uten å følge de ordinære prosedyrer for jordutvisning, men bestemmelsen gjaldt hustomter, ikke gammer.[569]

Jordsalgsreglementet av 6. mai 1876 åpnet i § 7 første ledd bokstav b) for at «*Ødeliggende Bopladse, hvortil der ikke melder sig Kjøber*», kunne bortforpaktes. Det samme gjaldt for tomt til rorbuer, jf. § 7 første ledd bokstav f), og «*Udyrkede Strækninger tjenlige til Sæterbrug*», jf. § 7 første ledd bokstav j). Reglementet hadde ingen bestemmelser om gammer.

Bestemmelsene om bortforpaktning av rorbuer og seterplasser ble i hovedsak videreført til jordsalgsreglementet av 1. juni 1895 § 6 første ledd bokstav f) og j) og til jordsalgsreglementet av 1902 § 8 første ledd bokstav f) og j). Bestemmelsen om boplasser ble i 1895-reglementet endret til at «*Bopladse, hvis Afhændelse ansees utilraadelig*» kunne bortforpaktes, jf. § 6 første ledd bokstav b). Denne ble videreført i 1902-reglementet § 8 første ledd bokstav b). 1902-reglementet hadde i § 8 første ledd bokstav h) også en bestemmelse om bortforpaktning av jaktstuer. Ingen av de nevnte reglementene hadde regler som særskilt nevnte gammer.

8.5.3.2 Reguleringer før og etter jordsalgsloven av 1965 – hytter

Hyttebygging i Finnmark var i liten grad regulert før på 1960-tallet. Plankontoret ved Finnmark fylkeskommune opplyser i brev 21. mars 1977 til NRK at frem til «*1960-åra føregikk hyttebygginga på statens grunn relativt fritt, uten restriksjoner.*»

Fra da av begynte imidlertid jordsalgsmyndighetene å gi uttrykk for at situasjonen var uakseptabel.[570] Jordsalgsformannen sendte i 1960 ut følgende orientering til lensmennene i Finnmark:[571]

> «Alle som akter å føre opp hytter på statens grunn i Finnmark må sende inn søknad om tomt og få grunnspørsmålet ordnet før bygging settes igang. Jfr. Lov av 22. mai 1902 nr. 7. Søknadsskjema fåes hos, og leveres inn til distriktets lensmann.
>
> Hytter som er eller blir oppført uten at eieren har ordnet seg med grunn, vil bli forlangt fjernet på eierens bekostning, Jfr. straffelovens § 396.»[572]

Det ble i 1963 rykket inn en kunngjøring i lokalavisene, som i Ságat 4. april 1963 også ble publisert på samisk. Kommisjonen er ikke kjent med om den ble publisert på samisk i andre aviser, men den ble også sendt til politiet og kommunene og lød slik i den norskspråklige versjonen:[573]

> «Uhjemlet bruk av statens grunn til hyttebygg m.v.
> En er kjent med at en rekke hytter og andre bygg er oppsatt på statens grunn uten at eierne har sitt hjemmelsforhold i orden i henhold til jordsalgsreglementet.
>
> Hytteeiere og andre pålegges med dette straks og senest innen 1. mai 1963 å sende inn søknad om tomt, såframt dette ikke er gjort tidligere. Søknaden vil deretter bli vurdert på vanlig måte. Nærmere rettleiing kan en få hos lensmannen.
>
> Hytteeiere og andre som ikke innen ovennevnte frist har tatt skritt for å bringe hjemmelsforholdet i orden, varsles samtidig om at oppførte bygg kan påregnes krevet fjernet og tomten ryddiggjort, jfr. straffeloven § 396.
>
> Uhjemlet bruk av statsgrunn til hyttebygging m.v. må for framtiden påregnes påtalt eller å medføre annen rettslig forføyning.»

567 FeFo, e-post 2. juli 2025 (jnr. 14/294-86) avtalestatus Tana – Hytter. Fritidsformål.

568 NOU 1993: 34 s. 509. Se også NINA Rapport 642/2010 s. 36.

569 Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, 2014 s. 35.

570 Jordsalgsmyndighetene besto av jordsalgsstyret og jordsalgskontoret i Finnmark, jf. opphevet forskrift 15. juli 1966 nr. 3418 om salg, bortfeste og forvaltning av statens umatrikulerte grunn, Finnmark § 11. Styret ble ledet av Fylkesmannen i Finnmark, som i forskriften § 12 første ledd omtales som «jordsalgsformannen». Jordsalgskontoret ble ledet av jordsalgssjefen, jf. § 14. Før ikrafttredelsen av 1965-loven, ble avhending av grunnen i Finnmark håndtert av Finnmark jordsalgskommisjon, der lederen ble omtalt som jordsalgsformann eller kommisjonsformann.

571 Brev 4. januar 1978 fra Finnmark jordsalgsstyre til kommunene og Finnmark fylkeskommune (jnr. 14/288-5).

572 Straffeloven § 396 åpnet for at den som uberettiget bygger på «*Grund i andens Besiddelse, eller som rettsstridig øver anden Raadighed over Fast Eiendom i andens Besiddelse*» kunne straffes med bøter eller fengsel i inntil tre måneder.

573 Brev 4. januar 1978 fra Finnmark jordsalgsstyre til kommunene og Finnmark fylkeskommune (jnr. 14/288-5). Se også bilag 2 til FeFos oversendelse til kommisjonen 27. april 2024 (jnr. 14/294-69).

Statens representanter hadde dermed på 1960-tallet begynt å se på «*uhjemlet bruk av statsgrunn*» til hyttebygging som ulovlig. Jordsalgssjef Steinar Kjenstad ga uttrykk for det samme i 1971:[574]

> «Et av våre vanskeligste problemer innen hyttebyggingen er allikevel den ulovlige oppføring av hytter som foregår. En får etter hvert som registreringen skrider fram, kjennskap til en rekke hytter som står uten kontrakt, og som er oppført utenfor de fastlagte hytteområdene. En del av disse er fra førkrigstiden, mens andre er oppført i 50- og 60-åra. Det har etter hvert blitt vanlig praksis at vi forlanger de hyttene som er oppført uten vårt samtykke fjernet. Men det har vist seg umulig å behandle alle tilfeller likt, bl.a. har mange fått muntlig tillatelse fra lensmannen til oppføring av hytte, uten at det deretter ble ordnet med kontrakt. (Dette var vanlig praksis for 10–20 år tilbake). Årsaken til den ulovlige hyttebygging kan være så mange, men det er naturlig å tro at en del mener vi har så store naturområder her at ingen regulering er nødvendig»

Jordsalgsloven av 1965 hadde ingen bestemmelser om hyttetomter, men etter forskrift 15. juli 1966 nr. 3418 om salg, bortfeste og forvaltning av statens umatrikulerte grunn i Finnmark § 5 skulle hyttetomter festes bort, og så vidt mulig samles i visse områder.

Forskrift 27. oktober 1983 nr. 2153 om «salg og feste gjeldende for Finnmark jordsalgskontor, Finnmark» hadde i kapittel IV mer detaljerte bestemmelser om grunn til hytter, naust og gammer. Det fremgikk at statsgrunn «*som skal nyttes til hytter, naust og gammer, kan bare festes bort*», jf. § 8. Spredte enkeltfester kunne tillates for reindriftshytter, jf. § 9 bokstav a), hytter som er nødvendige for utøvelse av jakt og fiske som drives som næring, jf. § 9 bokstav b), og for hytter «*knyttet til bruksrettigheter eller servitutter på statens eiendom, så som beiterettigheter, slåtterettigheter m.v.*», jf. § 9 bokstav e). Det skulle også være tillatt å oppføre naust når «*dette er nødvendig for utøvelse av næringsfiske*», jf. § 15 bokstav a).

Finnmarksloven har ikke særskilte regler om hytter, men FeFo har i styresak 47/11 uttrykt følgende prinsipper for behandlingen av saker om hytte-/gammetomter:[575]

> «Omdisponering av utmark til for eksempel hytte-/gammetomt innebærer endret bruk av utmark og skal vurderes i forhold til Sametingets retningslinjer for endret bruk av utmark, jf. [finnmarks]loven § 4. I tillegg plikter FeFo å varsle berørte rettighetshavere før slik tillatelse gis jf. [finnmarks] loven § 18.»

8.5.3.3 Reguleringer før og etter jordsalgsloven av 1965 – gammer

Det fremgår av opplysningene inntatt i punkt 8.5.3.2 at jordsalgsmyndighetene fra rundt 1960 tok initiativ til å få hyttebyggingen inn i regulerte former, og betegnet uhjemlet hyttebygging som ulovlig bruk. Jordsalgsmyndighetene ser derimot først ved brev 4. januar 1978 til kommunene og Finnmark fylkeskommune ut til å ha tatt initiativ for å regulere gammebyggingen på den antatte statsgrunnen, og da uten å betegne gammebyggingen som «*uhjemlet*» eller «*ulovlig*».

I brevet gir jordsalgsstyret uttrykk for at de som ønsker å oppføre gammer for fremtiden bør søke jordsalgsmyndighetene om samtykke, men at det tidligere ikke var reagert mot bygging av «*gammer i tradisjonell forstand, bygget av materialer på stedet.*» Daværende jordsalgssjef Olav Joki sier noe av det samme i et notat fra april-mai 1992. Joki viser til at gammebyggingen stort sett har «*foregått i århundrer (-tusener) uten at noen myndighet, eller grunneieren selv, har hatt noen innvendinger. Først i 1979 bestemte staten seg for å lage bestemmelser for å regulere og styre denne aktiviteten*».[576] Dette ble gjort ved den såkalte gammeparagrafen i § 17 i forskrift 27. oktober 1983 nr. 2153 om salg og feste gjeldende for Finnmark jordsalgskontor:[577]

> «Etter tillatelse gitt av jordsalgskontoret kan gammer, også spissgammer, oppføres utenfor særskilt avsatte hytteområder til dekning av nødvendig behov for husvære til:
>
> a) Næringsdrift
> b) Fjellsikringstjeneste
> c) Ly o.l. for vandrere under uvær.
> ...
>
> Det skal opprettes festekontrakt. Ved overføring av festeretten skal jordsalgskontoret ha forkjøpsrett til bebyggelse og rett til å tre inn i festekontrakten.
>
> Eiere av eldre gammer oppført uten jordsalgskontorets tillatelse må søke jordsalgskontoret om festekontrakt. Tillatelsen kan i disse tilfelle gis til enkeltpersoner. For øvrig blir slike søknader å avgjøre etter de retningslinjer som er gitt ovenfor, og eventuell tillatelse gis med forbehold om at gammene skal være ulåste.»

574 Jordsalgsjef Steinar Kjenstad, «*Forvaltningen av statens grunn i Finnmark*», vedlegg til brev 27. januar 1971 fra Steinar Kjenstad til Direktoratet for statens skoger (jnr. 14/288-5).

575 FeFo, Saksframlegg til styresak 47/11 (jnr. 14/288-5) s. 2.

576 Notatet inngår i materiale som kommisjonen har innhentet fra FeFos arkiv i 2009 (jnr. 14/288-5).

577 Forskriften ble fastsatt av Direktoratet for statens skoger 3. oktober 1967 med hjemmel i kgl.res. av 15. juli 1966, og stadfestet av Landbruksdepartementet 27. oktober 1983.

Bestemmelsen hadde også detaljerte regler om materialbruk og størrelse på gammene. Ifølge FeFo var bestemmelsen «*en form for kodifisering av gjeldende gammepraksis*».[578] Den ble opphevet ved forskrift 29. juni 2007 nr. 787, og er ikke erstattet av lignende regelverk. Som det fremgår av punkt 8.5.3.2, har imidlertid FeFo i styresak 47/11 gitt uttrykk for at omdisponering av utmark til gammetomt er endret bruk av utmark, slik at behandlingen av gammesaker må følge regelverket for slike saker, jf. Sametingets retningslinjer gitt i medhold av finnmarksloven § 4. Videre har FeFo i 2012 gitt retningslinjer for behandling av byggverk i utmark, jf. punkt 8.5.3.4.

8.5.3.4 Praksis

De tidligere jordsalgsreglementene hadde ingen bestemmelser om forpaktning av gammeplasser, men som det fremgår av punkt 8.5.3.1, åpnet reglementene for forpaktning av boplasser i ødeliggende områder, samt seterplasser, rorbuer og jaktstuer. Antallet slike forpaktninger ser ut til å ha vært beskjedent i Tana frem til 1960-tallet, for så å bli vanligere.[579] Dette kan ha sammenheng med at jordsalgsmyndighetene, slik det er redegjort for i punkt 8.5.3.2, fra da av signaliserte at de som hadde eller ønsket å føre opp hytter og liknende bygg i utmark, måtte søke.

Det er usikkert i hvor stor grad jordsalgsmyndighetene iverksatte riving av byggverk som etter deres mening var ulovlige. Men saker om eksisterende kontraktsløse byggverk i utmark synes stort sett å ha vært håndtert ved inngåelse av festekontrakt eller utstedelse av gammeerklæring.[580]

De byggverkene som har stått uten kontrakt, synes i begrenset grad å ha vært gjenstand for krav om riving, flytting eller lignende. Når det gjelder gammer har jordsalgskontoret vist til at det også etter 1979 «*har foregått en god del gammebygging uten at det ble søkt verken til kommunen eller jordsalgsmyndighetene om tillatelse*». Videre skriver jordsalgskontoret:[581]

> «Det fantes heller ikke ressurser eller noe apparat til å følge denne utviklingen før fjelltjenesten ble etablert i 1987/88. Først da ble jordsalgsmyndighetene i stand til å skaffe seg oversikt over eksisterende byggverk i utmark. Registreringen som ble foretatt viste at en rekke byggverk var satt opp uten tillatelse.»

Det i punkt 8.5.3.3 omtalte notatet fra jordsalgssjef Olav Joki fra 1992 underbygger at jordsalgsmyndighetene hadde kapasitetsproblemer. Ifølge Joki hadde jordsalgskontoret neppe «*mulighet til å ha mer enn en håndfull saker (4–6) på gang til enhver tid.*»[582]

I tillegg til at jordsalgsmyndighetene i liten grad synes å ha sanksjonert i enkeltsaker der de har ment at det foreligger ulovlige byggverk, har de ved flere anledninger gitt generelle «*amnestier*» og satt ulike «*amnestigrenser*».[583] At det er gitt «amnesti» innebærer at jordsalgsmyndighetene ikke har sanksjonert mot byggverk som er oppført før et bestemt årstall, for eksempel «*før 1965*», men godtatt byggverket mot at det har blitt formalisert ved festekontrakt eller gammeerklæring.

Ifølge Olav Jokis notat har jordsalgsmyndighetene «*praktisert en "terskel" på årstallet 1965 når det gjelder kontraktsløse byggverk. Hytter eldre enn dette får utstedt kontrakt (med registreringsbrev) over disk.*» En senere «amnestigrense» har vært satt ved 1980 både for hytter og gammer, ved at det skulle utstedes festekontrakt for hytter oppført før dette tidspunktet, betinget av plan- og bygningsmyndighetenes godkjenning, og gammeerklæring for gammer.[584]

Ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006 overtok FeFo saksområdet kontraktsløse byggverk i utmark fra Statskog. I 2011 beskrev FeFo sin praksis slik:[585]

> «Praksis hittil har vært at alle byggverk av nyere dato, dvs. satt opp etter 2000 har blitt oversendt kommunen for behandling etter plan- og bygningsloven som dispensasjonssak. Bygg som beviselig er satt opp for 30–40 år siden og har vært vedlikeholdt har FeFo, uten noen videre saksbehandling, rekvirert festenummer (matrikkelenhet) for. Under forutsetning av at kommunen tildeler bygget egen matrikkelenhet i form av eget festenummer har FeFo opprettet ordinær festekontrakt iht. formålet, enten fritidshytte eller næringshytte.»

I juni 2012 fastsatte FeFo retningslinjer for behandling av eksisterende kontraktsløse byggverk i utmark.[586] Formålet med

578 FeFo, Saksframlegg til styresak 47/11 (jnr. 14/288-5) s. 2.

579 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84), vedlegg 1, som imidlertid bare dekker årene frem til 1947 (gamle Tana herred) og 1943 (gamle Polmak herred).

580 Gammeerklæringer ble ifølge saksfremlegget til FeFos styresak 47/11 (jnr. 14/288-5) s. 2 innført tidlig på 1990-tallet i stedet for festekontrakt på gammetomt. Den oversikten kommisjonen mottok fra FeFo i e-post 2. juli 2025 tyder imidlertid på at de første gammeerklæringene i Tana ble utstedt i 1987 (jnr. 14/294-86), jf. punkt 8.5.2.

581 Jordsalgsstyresak 32/02 s. 2. Fremlagt på møte i Finnmark jordsalgsstyre 16. desember 2002 (jnr. 14/288-5).

582 Notatet inngår i materiale som kommisjonen har innhentet fra FeFos arkiv i 2009 (jnr. 14/288-5).

583 FeFo, Saksframlegg til styresak 47/11 (jnr. 14/288-5).

584 Se beskrivelsen i jordsalgsstyresak 34/99 (jnr. 14/288-5).

585 Fefo, Saksframlegg til styresak 47/11 (jnr. 14/288-5) s. 3.

586 Vedtatt av FeFo-styret 29. juni 2012: https://fefo.no/om-fefo/retningslinjer-for-fefo/eiendom-retningslinjer/kontraktslose-byggverk-i-utmark.2935.aspx

retningslinjene er «*å bidra til at byggverk i utmark på FeFo-grunn skal ha en punktfestekontrakt med grunneier, og nødvendige offentlige tillatelser*», jf. retningslinjenes punkt 1. Retningslinjene skiller mellom byggverk oppført i ulike perioder.

For bygg oppført før 1986 avgjør FeFo byggetidspunkt og eierskap etter foreliggende dokumentasjon, rekvirerer matrikkelenhet fra kommunen og oppretter festekontrakt med eierpretendenten, jf. punkt 5. Saker om bygg oppført mellom 1986 og 2006 skal sendes på høring, og undergis en selvstendig behandling av FeFo, som vurderer om søknaden skal avslås eller innvilges, jf. punkt 6. Forutsatt kommunens og FeFos positive vedtak, rekvirerer FeFo matrikkelenhet fra kommunen og oppretter festekontrakt. For bygg oppført etter 1. juli 2006 skal saken sendes på høring før FeFo behandler den. Saken oversendes så sammen med FeFos vurdering til vedkommende kommune for behandling etter plan- og bygningsloven, jf. punkt 7.

I brev til kommisjonen 27. april 2024 redegjør FeFo for hvordan staten og senere FeFo selv har håndtert spørsmålet om «*kontraktsløse byggverk*» i utmark.[587] Brevet inneholder ingen opplysninger som tilsier at FeFo i dag har en praksis som avviker nevneverdig fra den de beskrev i 2012. Kommisjonen er heller ikke kjent med annen informasjon som tyder på endret praksis.

8.5.4 Har innbyggerne i Tana en kollektiv rett til å ha gammer i sine høstingsområder?

8.5.4.1 Innledning

Spørsmålet for kommisjonen er om den bruken som har funnet sted, har medført at det er etablert en generell rett for innbyggerne i Tana kommune til å oppføre gammer på den grunnen FeFo overtok fra Statskog ved finnmarkslovens ikraftreden i 2006. Dette vil på samme måte som når det er spørsmål om andre rettsdannelser som bygger på langvarig bruk, bero på brukens varighet og omfang, og på hvilke rettsoppfatninger som har ligget til grunn for bruken. Dersom det på et gitt tidspunkt er etablert en gammerett, er det videre spørsmål om retten fortsatt står ved lag, eller om den må anses bortfalt som følge av senere statlige reguleringer.

I Tana er det også en del hytter med enkel standard, som har tjent og tjener samme funksjon som gammer. Det er dessuten en glidende overgang mellom gammer og enkle hytter. Kommunens krav er imidlertid begrenset til å gjelde en rett for innbyggerne i kommunen til å oppføre og ha gammer. Derfor har kommisjonen begrenset sin vurdering tilsvarende.

Kommisjonen anser videre kommunens krav som et bruksrettskrav, og ikke som et krav om at de som har gammene også skal eie den grunnen der gammene er oppført. Mer konkret gjelder kravet en anerkjennelse av en rett for kommunens innbyggere til å bruke grunnen til å oppføre gammer til bruk under utmarkshøsting, og slik at bruksretten varer så lenge gammeinnehaveren har behov for gammen for å drive slik høsting. Blant annet fremhever Tana formannskap i den redegjørelsen for den lokale gammetradisjonen som kommisjonen mottok i februar 2019, at gammene ikke kan selges, og at gammeeiere som flytter fra kommunen må overføre sin gammerett til andre i bygda/lokalmiljøet eller la gammen «*gå tilbake til naturen*», jf. punkt 8.2.2.1.

Både alders tids bruk og lokal sedvanerett kan være aktuelle rettsgrunnlag for en lokal gammerett. Vilkårene for rettsdannelser med grunnlag i alders tids bruk og lokal sedvanerett er ikke vesensforskjellige, og de to rettsgrunnlagene glir når det dreier seg om kollektive rettigheter over i hverandre. Se punkt 6.3.3 og 6.3.5 og den der gjengitte uttalelsen fra Balsfjord-dommen.[588] Valg av rettsgrunnlag vil derfor neppe ha avgjørende betydning for konklusjonen. Kommisjonen anser det imidlertid mest nærliggende å ta utgangspunkt i reglene om alders tids bruk, men vil i noen grad også se hen til om vilkårene for en lokal sedvanerettsdannelse er oppfylt.

Nedenfor vil kommisjonen først vurdere om det på slutten av 1970-tallet da staten tok til å regulere gammebyggingen i Tana, var etablert en lokal gammerett, jf. punkt 8.5.4.2 til 8.5.4.4. Temaet i punkt 8.5.4.5 er om statens senere disposisjoner over gammebyggingen har endret innholdet i den lokale gammeretten. Rettighetshaverkretsen er kort omtalt i punkt 8.5.4.6.

8.5.4.2 Tidsvilkåret

Som det er redegjort for i punkt 6.3.3.2, gjelder det ingen nøyaktig grense for hvor langvarig bruk som kreves etter reglene om alders tids bruk, men 50 års bruk er antatt å være den nedre grensen, og 100 års bruk er ansett som «*en retningslinje i den samlede vurderingen av om alders tids bruk foreligger*».[589] Det kan heller ikke angis noen presis tidsgrense for at det skal foreligge en lokal sedvanerettsdannelse, ut over at bruken må ha vært langvarig, jf. punkt 6.3.5.1.

Det er ingen tvil om at oppføring og bruk av gammer i forbindelse med den lokale utmarkshøstingen har lange tradisjoner i Tana. Som det fremgår av punkt 8.5.2, viser NIKU i den sakkyndige utredningen til at gammetradisjonen i Tana «*er svært gammel*» og til at det mange steder finnes «*flere generasjoner av gammer*» der nye gammer er oppført på eller i nærheten av eldre gammetufter. Videre viser FeFo som nevnt i punkt 8.3.1, i sin henvendelse til kommisjonen 27. april 2024 til at det finnes «*en svært langvarig tradisjon som knytter retten*

587 FeFo, *Svar på forespørsel om sanksjonsregimer for «kontraktsløse byggverk»*, 27. april 2024 (jnr. 14/294-69).

588 Rt. 1995 s. 644 (Balsfjord) på s. 650.

589 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 195.

til gammer i utmarka til en konkret næringsutøvelse eller en ressursutnytting som høsting av multer, fisking, slåtter osv.», både i Finnmark generelt og i Tana spesielt. Også de opplysningene som ellers er tilgjengelige for kommisjonen blant annet i form av uttalelser på høringsmøter og i intervjuer, understøtter at gammetradisjonen i Tana strekker seg flere hundre år bakover i tid.

Tidsvilkåret for en kollektiv rettsdannnelse er derfor åpenbart oppfylt, både etter reglene om alders tids bruk, og etter reglene for lokale sedvanerettsdannelser.

8.5.4.3 Bruksvilkåret

Bruksvilkåret for å opparbeide en bruksrett med grunnlag i alders tids bruk er sammenfallende med bruksvilkåret etter hevdsreglene, der hevdspretendenten for å hevde bruksrett må ha utøvd en bruk som tilsvarer den bruken en bruksrettshaver ville ha utøvd, jf. hevdslova § 7 første ledd.

Spørsmålet er derfor om den gammebruken befolkningen i Tana har utøvd på kommunens areal tilsvarer den bruken innehaveren av en kollektiv bruksrett til å oppføre og ha gammer innenfor et avgrenset område ville ha utøvd. Dersom spørsmålet besvares bekreftende, vil Tanas befolkning forutsatt at også vilkåret om god tro/rettsoppfatning er oppfylt, ha ervervet en rett som tilsvarer den bruken som faktisk har vært utøvd, men ikke en mer omfattende rett.

I oversendelsen til kommisjonen 8. februar 2019 viser Tana kommune til den lokale gammetradisjonen, og anfører at gammebygging er en samisk tradisjon som i dag er en integrert del av «*den felles kulturen i kommunen, uavhengig av etnisk bakgrunn*». Kommunens beskrivelse av gammetradisjonen viser at det ikke dreier seg om en ubegrenset gammebygging, men om bygging «*i forbindelse med utnytting av utmarksressurser*», jf. punkt 8.2.2.1.

Kommunen spesifiserer ikke hvilke utmarksressurser det gjelder. Finnmark Jordsalgskontors forhandlingsprotokoll datert 22. september 1978, gjengir imidlertid et vedtak der det daværende kommunestyret i Tana anså gammebygging «*som en gammel hevdrett [sic] for kommunens innbyggere (i forbindelse med jakt, fangst, fiske, bærplukking og friluftsliv.)*»[590]

Sett i lys av at friluftsliv på 1970-tallet neppe var en særlig langvarig tradisjon i Tana, virker henvisningen til at gammebygging i forbindelse med friluftsliv er del av «*en gammel hevdrett*» svakt begrunnet. I oppsummeringen av den lokale gammetradisjonen som kommunen sendte til kommisjonen 8. februar 2019, er det ikke vist til friluftsliv, men spesifisert at gammene kan bygges av de som bor «*i nærområdet*», det vil si innenfor en avstand på «*opptil 60 km fra bopel til gammeplass*», og som benytter «*det aktuelle området til utmarkshøsting*».

I sin oversendelse til kommisjonen 27. april 2024 viser FeFo som nevnt i punkt 8.3.1, til at gammene har «*vært en aksessorisk rett til å kunne utnytte ressursene*», og at de har vært knyttet til en «*konkret næringsutøvelse eller en ressursnytting som høsting av multer, fisking, slåtter osv.*» At gammebruken har vært knyttet til lokal utmarkshøsting underbygges også av NIKUs utredning, som opplyser at det var enighet blant informantene om at folk i Tana satte opp gammer blant annet for å drive utmarksslått, jakt, fiske og bærplukking, jf. punkt 8.5.2.

Bruksvilkåret er derfor oppfylt når det gjelder en rett til å oppføre og ha gammer i forbindelse med lokal utmarkshøsting. Det fremkommer videre av de beskrivelsene som er gitt av den lokale gammetradisjonen, at gammebruken har vært begrenset også i andre henseender. Blant annet fremgår det både av kommunens retningslinjer for gammebygging, jf. punkt 8.2.2.1, og av FeFos innspill 27. april 2024, jf. punkt 8.3.1, at gammene har vært bygd av materiale som finnes i naturen og derfor vil gå tilbake til naturen ved manglende vedlikehold, og at gammene skal være små og stå ulåste slik at de ved behov også kan brukes av andre enn gammeeieren.

I nyere tid har det vært en utvikling i retning av større gammer som i noen tilfeller også kan ta form av hytteliknende byggverk, der det i mindre grad brukes naturlige materialer og der byggverkene låses. Norsk rett gir et visst rom for at en rettighet kan utvikle seg i tråd med «*tida og tilhøva*». For eksempel kan en hevdet ferdselsrett utvikle seg til å gi rett til langt mer omfattende ferdsel enn den ferdselen som lå til grunn for hevdservervet.[591]

Det er imidlertid ingen holdepunkter for at utviklingen i retning av større gammer der det brukes andre materialer enn de som finnes i naturen, har blitt til en del av gammetradisjonen i Tana. Kommunens retningslinjer for gammebygging som er gjengitt i punkt 8.2.2.1, åpner riktignok for en beskjeden bruk grunnmursplast og mindre vinduer mv., men dette vil ikke endre gammenes karakter eller gjøre byggverket til noe annet og mer enn en gamme. Dette kan derfor anses som en naturlig utvikling i samsvar med «*tida og tilhøva*».

Kommisjonen legger derfor til grunn at bruksvilkåret etter reglene om alders tids bruk er oppfylt for erverv av en rett for befolkningen i Tana til å ha eksisterende, og til å oppføre nye gammer til bruk under utmarkshøsting. Når det gjelder utformingen av gammene, kan det vises til at det av kommunens retningslinjer fremgår at gammene skal være små, i all hovedsak være bygget av stedegne naturlige materialer (bjørk, torv og stein), og stå ulåste. Kommisjonen legger til grunn at bygging og bruk av gammer i Tana tradisjonelt har foregått innenfor disse rammene. En rett som er begrenset i tråd med

590 Kommunestyrets vedtak er gjengitt på s. 2–3 i FeFos oversendelse til kommisjonen 27. april 2024 (jnr. 14/294-69).

591 Se for eksempel Rt. 1924 s. 583 og HR-2020-2186-A (Nordmarksgodset) avsnitt 41 og 47.

dette, vil derfor samsvare med den utøvde bruken, og med prinsippet om at bruken setter en ytre ramme for innholdet i den retten som eventuelt er ervervet.

For helhetens skyld tilføyer kommisjonen at bruken også har vært tilstrekkelig fast til å oppfylle bruksvilkåret for en lokal sedvanerettsdannelse med det her skisserte innholdet.

8.5.4.4 Rettsoppfatninger/god tro

For at det skal foreligge en rettsdannelse som gir befolkningen i Tana rett til å oppføre og ha gammer i sine høstingsområder slik Tana kommune har fremmet krav om, må den lokale gammebyggingen gjennom hele ervervsperioden ha vært basert på en beskyttelsesverdig oppfatning om at bruken var utslag av en rettighet. Dette betegnes ofte som et krav om aktsom god tro. Kravet er nedfelt i hevdsloven § 4 første ledd, og gjelder ved alders tids bruk der aktsomhetsterskelen kan bli senket på grunn av den lengre brukstiden, jf. punkt 6.3.3.4.

Bruken av gammer har i Tana vært en viktig forutsetning for den lokale utmarkshøstingen. Det er derfor liten tvil om at befolkningen i Tana har ansett bruken som utslag av en rettighet. Kommisjonen legger derfor til grunn at den rådende lokale rettsoppfatningen var at bruken av gammer hadde sitt grunnlag i en lokal ulovfestet generell rettsregel, slik at også vilkårene for en lokal sedvanerettsdannelse er oppfylt.

Videre er det lite som tyder på at det før slutten av 1970-tallet har blitt tatt skritt fra statens side som etter sitt innhold kan ha vært egnet til å rokke ved befolkningens rettsoppfatning. De tidligere jordsalgsregelverkene hadde riktignok bestemmelser om bortforpaktning av rorbuer og jakthytter, men ikke om gammer, jf. punkt 8.5.3.1, og kan derfor ikke ha påvirket lokalbefolkningens oppfatninger av deres rett til å oppføre og ha gammer.

Finnmark jordsalgskommisjon reiste spørsmålet om lovligheten av gammer i brev til Fylkesmannen i Finnmark 23. mai 1939, og uttalte at dersom det «*for ettertiden [skal forlanges] at de som akter å drive fangst, fiske, vedhugst m.v. må søke om tillatelse til å føre op gamme på statens grunn, må dette bli tilstrekkelig bekjentgjort*».[592] Dette viser at det har vært diskutert på myndighetsnivå om det burde kreves søknader om tillatelse til gammebygging, men det er ingen holdepunkter for at de diskusjonene som fant sted i 1939 har gitt seg synlige utslag utad.

Den siterte uttalelsen viser også at det ikke før 1939 var «*bekjentgjort*» at det var nødvendig å søke om tillatelse til å føre opp gammer til bruk under utmarkshøsting. Den i punkt 8.3.1 omtalte saken om lærer Hoem som på 1920-tallet hadde oppført en jaktgamme i Nesseby, fikk dermed ikke noe etterspill i form av en generell statlig inngripen mot gammebyggingen i Finnmark. Til tross for at saken ifølge Aust-Finnmark skogforvaltning var et eksempel på «*en uskik, som er meget utbredt her i Finnmark*» fikk derfor saken ingen virkninger som var egnet til å påvirke de lokale oppfatningene om at gammebyggingen var utslag av en rettighet.

I oversendelsen til kommisjonen 27. april 2024 viser FeFo til at saken viser at staten «*var opptatt av gammebygging og behovet for tillatelser allerede på 1920-tallet*». Myndighetene var imidlertid ikke mer opptatt av behovet for tillatelser til gammebygging enn at det gikk nærmere 40 år, før de i 1963 kunngjorde i Finnmarks aviser at folk måtte ha tillatelse for å beholde eksisterende byggverk i utmark, og varslet at byggverk uten tillatelse måtte påregnes å bli revet. Da var dessuten søkelyset rettet mot hytter, og ikke mot gammer. Kunngjøringen viste riktignok til «*hytter og andre bygg*», men bruker ellers uttrykkene «*hyttebygg mv.*», «*hytteeiere og andre*» og «*hyttebygging m.v.*», og sier ingenting spesifikt om gammer, jf. punkt 8.5.3.2.

Videre gikk det ytterligere 15 år før Finnmark jordsalgsstyre i brev 4. januar 1978 til kommunene i Finnmark og til Finnmark fylkeskommune tok opp spørsmålet om regulering av gammebyggingen på den umatrikulerte grunnen i fylket. Etter å ha vurdert innspillene fra kommunene, fylkeskommunen og også en del andre aktører, besluttet jordsalgstyret i 1979 å utarbeide bestemmelser for å regulere og styre gammebyggingen i Finnmark, jf. punkt 8.5.3.3.

Grunnen til at det ikke tidligere ble tatt initiativ for å regulere gammebyggingen er trolig – som også FeFo viser til i sin oversendelse til kommisjonen – at gammer som ikke brukes, blir borte «*i løpet av en generasjon*». Det var derfor ikke behov for sanksjonsregler, og heller ikke noe påtrengende behov for å regulere gammebyggingen. Manglende reguleringer og inngripen fra statlige myndigheter frem til slutten av 1970-tallet har dermed bidratt til å opprettholde og styrke rettsoppfatningene i Tana om at folk hadde rett til å oppføre gammer til bruk under utmarkshøsting.

Det kan derfor i alle fall ikke før slutten av 1970-tallet, ha vært til stede omstendigheter som har kunnet rokke ved de rettsoppfatningene som har ligget til grunn for Tana-befolkningens oppføring og bruk av gammer i forbindelse med høsting av de lokale utmarksressursene. På dette tidspunktet hadde den lokale gammetradisjonen stått ved lag i flere hundre år. Det eksisterte dermed på slutten av 1970-tallet en for lengst etablert kollektiv rett for befolkningen i Tana til å oppføre og ha gammer i utmark til bruk under utmarkshøsting. Retten var ikke ubegrenset, men åpnet for at folk kunne føre opp og ha gammer av beskjeden størrelse (10–12 m^2), som i all hovedsak var bygget av stedegne materialer, og der gammene sto ulåste slik at også andre kunne bruke dem ved behov.

592 Sitert etter Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 161.

8.5.4.5 Har gammeretten falt bort på grunn av statens reguleringer fra og med slutten av 1970-tallet?

Som nevnt i punkt 8.5.3.3, tok Finnmark jordsalgsstyre i brev 4. januar 1978 opp spørsmålet om å regulere gammebyggingen i Finnmark. I brevet betegner ikke styret den byggingen som inntil da hadde funnet sted, som «*uhjemlet*» eller «*ulovlig*». I oppsummeringen av innspillene fra kommunene, fylkeskommunen og andre aktører, viser jordsalgsjef, Per Abelvik, til at det «*stort sett*» er enighet om at det ikke fritt kan bygges gammer. I sitt forslag til jordsalgsstyrets uttalelse viser han til at «*gammer har spilt en viktig rolle for utnyttelsen av utmarksressursene i Finnmark gjennom tidene*», og anbefaler styret å «*tillate*» gammebygging på en del nærmere vilkår.[593]

Jordsalgsstyret tiltrådte anbefalingen, etter å ha gjort enkelte justeringer i de vilkårene jordsalgsjefen foreslo. Den videre prosessen førte til at følgende bestemmelse ble inntatt som § 17 i forskrift 27. oktober 1983 nr. 2153 om salg og feste gjeldende for Finnmark jordsalgskontor:

> «Etter tillatelse gitt av jordsalgskontoret kan gammer, også spissgammer, oppføres utenfor særskilt avsatte hytteområder til dekning av nødvendig behov for husvære til:
>
> a. Næringdrift.
>
> b. Fjellsikringstjeneste
>
> c. Ly o.l. for vandrere under uvær.
>
> Jordsalgskontoret innhenter uttalelse fra bygningsråd, jordstyre, friluftsnemnd, lappefogd, fylkeslandbruksstyre og eventuelt vilt- og/eller innlandsfiskenemnd.
>
> Gammebygging må ikke tillates når det vil føre til vesentlig skade eller ulempe for reindriften, jordbruket eller andre viktige interesser, eller når behovet i området må anses for å være tilfredsstillende dekket på annen måte. Tillatelser gis fortrinnsvis til foreninger, lag eller andre sammenslutninger som driver virksomhet med tilknytning til friluftslivet eller utnyttelse av utmarksressursene.
>
> Gammer skal fortrinnsvis gis en plassering som tar nødvendig hensyn til naturmiljøet, og må ikke settes opp i særlig viktige viltbiotoper eller andre verneverdige naturområder.
>
> Avstand til helårsvei må ikke være mindre enn 5 km, og avstand til sjø, vann eller vassdrag må være minst 100 meter.
>
> Gammene skal utvendig målt ikke ha større grunnflate enn 10 m^{2,} og største høyde må ikke overskride 2,5 meter. Når gammene ikke kan oppfylle sitt bruksformål innenfor disse rammer, kan jordsalgskontoret samtykke i at større gammer oppføres.
>
> Gammene bygges av materialer som finnes på stedet, og skal utvendig være kledt med torv eller stein.
>
> Bruk av naturlige byggematerialer må ikke etterlate varige sår i terrenget.
>
> Til vindu mindre enn 0,5 m^{2,} gulv, dør og brisker tillates brukt tilkjørte materialer.
>
> Ovn tillates innsatt.
>
> Gammene skal stå åpne og være tilgjengelige for alle. Når særlige hensyn taler for det kan jordsalgskontoret samtykke til at gamme holdes avlåst.
>
> Det skal opprettes festekontrakt. Ved overføring av festeretten skal jordsalgskontoret ha forkjøpsrett til bebyggelse og rett til å tre inn i festekontrakten.
>
> Eiere av eldre gammer oppført uten jordsalgskontorets tillatelse må søke jordsalgskontoret om festekontrakt. Tillatelsen kan i disse tilfelle gis til enkeltpersoner. For øvrig blir slike søknader å avgjøre etter de retningslinjer som er gitt ovenfor, og eventuell tillatelse gis med forbehold om at gammene skal være ulåste.
>
> Denne bestemmelse medfører ingen innskrenking i reindriftsutøverens rett til å oppføre gammer i medhold av reindriftslovgivningen.»

Bestemmelsen sto ved lag frem til den ble opphevet ved forskrift 29. juni 2007 nr. 787, og er som nevnt i punkt 8.5.3.3 ikke erstattet av lignende regelverk. Riktignok har FeFo inkludert gammer i de retningslinjene for behandling av eksisterende kontraktsløse byggverk i utmark som ble gitt i 2012, men retningslinjene har ingen reguleringer av gammenes utforming og bruk av materialer mv. De har som hovedhensikt «*å bidra til at byggverk i utmark på FeFo-grunn skal ha en punktfestekontrakt med grunneier, og nødvendige offentlige tillatelser*», jf. punkt 8.5.3.4.

Spørsmålet er dermed om den reguleringen av gammebyggingen i Finnmark som staten tok initiativet til i 1978/79, og som ble inntatt i § 17 i 1983-forskriften, har gjort at den gammeretten som befolkningen hadde på slutten av 1970-tallet har falt bort eller har endret innhold.

Vurdert isolert kan ordlyden i § 17 første ledd, der det heter at gammer «*kan*» oppføres etter «*tillatelse*» fra jordsalgkontoret, tilsi at staten anså gammebygging på den umatrikulerte grunnen i Finnmark som «*tålt*» bruk. Forestillingen om at utmarkshøstingen på denne grunnen var «*tålt bruk*», og at staten i kraft av sin ubegrensede grunneierrådighet kunne stanse bruken etter eget forgodtbefinnende, ble imidlertid endelig forlatt ved vedtaket av finnmarksloven § 5.[594] Selv om finnmarksloven ikke har regler om gammebygging, må dette også gjelde denne bruken. Et ensidig uttrykt synspunkt fra staten vil dessuten ikke under noen omstendighet kunne

593 Jordsalgsstyrets protokoll sak nr. 87/78, 22. september 1978, s. 15–17. Inntatt som bilag 1 til FeFos oversendelse til kommisjonen 27. april 2024 (jnr. 14/294-69).

594 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 122. Se også HR-2024-982-S avsnitt 169.

oppheve det som på slutten av 1970-tallet var en veletablert rettighet for lokalbefolkningen i Tana.

Dette betyr imidlertid ikke at staten var forhindret fra å regulere *utøvelsen* av gammeretten. Som nevnt i punkt 8.5.3.3, betegner FeFo i saksfremlegget til styresak 47/11 gammeparagrafen som en «*form for kodifisering av gjeldende gammepraksis*». Dette er en dekkende beskrivelse. Det var under forberedelsen av bestemmelsen relativt stor enighet lokalt i Finnmark om at gammene ikke kunne bygges fritt, men måtte undergis visse reguleringer. Paragrafens bestemmelser om utformingen av gammene, om hvilke materialer som kan brukes, og om at gammene skal stå ulåst, synes i all hovedsak å samsvare med den lokale gammetradisjonen.

At gammeparagrafen også har enkelte saksbehandlingsregler er ikke et inngrep i denne tradisjonen, men mer et utslag av behovet for å regulere virksomheten.

Paragrafen har dessuten ingen bestemmelser om at «*ulovlige*» eller «*uhjemlede*» gammer skal fjernes, men slår i nest siste ledd fast at de som har eldre gammer som er oppført uten jordsalgskontorets tillatelse, må søke om feste. Dette underbygger at hensikten med paragrafen ikke var å gi staten et grunnlag for å fjerne gammer som var satt opp uten tillatelse, men å regulere og styre gammebyggingen. Som det er redegjort for i punkt 8.5.3.4, synes gammer som er oppført uten tillatelse, i beskjeden grad å ha blitt krevd revet. I stedet har retten til slike gammer blitt formalisert ved festekontrakt eller gammeerklæring. Statens har derfor ikke utøvd faktiske disposisjoner over gammebyggingen i et omfang som har kunnet endre den underliggende gammeretten.

Det kan også vises til at FeFo i oversendelsen til kommisjonen 27. april 2024 uttaler at man i dag inngår festekontrakter for gammer, og at dette «*er en aksept av at gammer bør få lov til å stå i utmarka og at lokalbefolkningen kan fortsette å bruke dem til utmarkshøsting, for å bevare det som er igjen av denne tradisjonen*», jf. punkt 8.3.1. I tillegg til å fremstå som en aksept av at det eksisterer en lokal gammerett, underbygger utsagnet ytterligere at det ikke dreier seg om «*tålt bruk*» der FeFo i prinsippet ville ha stått fritt til å kreve gammene fjernet, men om en reell rettighet.

Statens reguleringer av gammebyggingen på den umatrikulerte grunnen i Finnmark må derfor bedømmes på samme måte som statens reguleringer av andre rettigheter som er eldre enn statens reguleringer, for eksempel eiendomsretten, den alminnelige reindriftsretten eller allmenningsretten. Den gammeretten som var etablert i Tana på slutten av 1970-tallet har derfor ikke falt bort, men er fortsatt i behold med det materielle innholdet som er beskrevet i punkt 8.5.4.4.

Når det ellers gjelder utøvelsen av gammeretten, legger kommisjonen til grunn at ordningen med at gammeeiere som har eller som ønsker å oppføre gammer på den grunnen i Tana som FeFo overtok ved finnmarkslovens ikrafttredelse 1. juli 2006, må inngå festekontrakt, eller få utstedt gammeerklæring, har vært i funksjon så lenge at den i dag er en innarbeidet ordning som befolkningen i all hovedsak har respektert. Dette innebærer blant annet at de som ønsker å oppføre gammer til bruk under utmarkshøsting i de delene av Tana der FeFo er grunneier, må inngå festekontrakt med FeFo eller formalisere gammeretten på annen måte. Det dreier seg om en rettighet, slik at FeFo ikke kan motsette seg å formalisere forholdet dersom den det gjelder kan dokumentere et reelt behov for å ha gamme i forbindelse med høstingen.

Fordi rettigheten har grunnlag i alders tids bruk og også et preg av en lokal sedvanerettsdannelse, gjelder gammeretten også i de delene av Tana der FeFo eventuelt ikke er grunneier. Også i slike områder vil de som ønsker å utøve gammeretten måtte inngå en avtale med grunneieren, i form av festekontrakt eller liknende.

Utøvelse av gammeretten er også betinget av at gammeinnehaveren forholder seg til kommunale planmyndigheter og andre relevante offentlige myndigheter. Dette gjelder uavhengig av grunneierforholdene på det stedet det er aktuelt å oppføre gammen.

8.5.4.6 Rettighetshaverkretsen

Kravet fra Tana kommune gjelder en rett for kommunens innbyggere til å oppføre og ha gammer i sine høstingsområder. I formannskapets vedtak 31. januar 2019 som kommunen sendte til kommisjonen 8. februar 2019, er det også vist til at retten tilkommer «*de som bor i nærområdet*», og at begrepet «*nærområdet*» på grunn av endret mobilitet i samfunnet i dag må forstås «*som en avstand på opptil 60 km fra bopel til gammeplass*», jf. punkt 8.2.2.1.

Grensen på 60 km kan fremstå som noe tilfeldig, og sett i lys av at gammeretten var og fortsatt er knyttet til utmarkshøsting, kan ikke kommisjonen se at en slik grense vil være styrende for hvor i kommunens innbyggerne kan utøve gammeretten. En annen sak er imidlertid at rettens kobling til utmarkshøsting i praksis vil medføre at personer som ønsker å utøve retten ofte vil ønske å gjøre dette i områder der vedkommende har bosetnings- eller slektsmessig tilhørighet.

Kommisjonen legger derfor til grunn at gammeretten i Tana kommune ligger til kommunens befolkning, på samme måte som retten til utmarkshøsting i de områdene der FeFo er grunneier gjør det, jf. punkt 8.4.9. Det gjelder likevel visse begrensinger. For *eksisterende gammer*, er rettighetshaverkretsen begrenset til de som har slike gammer, og innehaverne vil ha retten så lenge de bruker gammene under utmarkshøsting. Dersom de slutter med slik bruk, kan gammeretten overføres til andre i Tana som driver utmarkshøsting i det området der gammen står, men ikke til andre. Dersom ingen overtar gammen, vil den slik Tana formannskap påpeker i sin

oppsummering av den lokale gammetradisjonen, gå «*tilbake til naturen*».

De som ønsker å oppføre *nye gammer*, vil overfor FeFo (og eventuelt andre grunneiere), og kommunale planmyndigheter måtte dokumentere at de har et reelt behov for å ha gamme til bruk under utmarkshøsting. De av kommunens innbyggere som ikke har et slikt behov, vil derfor rent faktisk ikke kunne utnytte retten selv om de i prinsippet inngår i rettighetshaverkretsen.

Kommisjonen har også behandlet en rekke krav fra enkeltpersoner eller familier om rett til konkrete gammeplasser i Tana. Se kapitlene 29 til 31, 35 til 47, 49, 54 og 55 der det blant annet er spørsmål om rett til å beholde eller restaurere eksisterende gammer, og om rett til å sette opp nye gammer der en familie tidligere har hatt en gamme. Det er i disse sakene ikke primært spørsmål om andel i den generelle gammeretten som er behandlet i punkt 8.5, men om de ulike kravsfremsetterne har opparbeidet rettigheter ut over den alminnelige gammeretten.

8.5.4.7 Konklusjon

Det var lenge før staten på slutten av 1970-tallet tok initiativ for regulere og styre bruken av gammer i Finnmark, etablert en kollektiv rett for lokalbefolkningen i Tana kommune til å oppføre og ha gammer på den antatte statsgrunnen i kommunen til bruk under utmarkshøsting i befolkningens tradisjonelle høstingsområder. Gammeretten åpnet for at folk kunne føre opp og ha gammer av beskjeden størrelse, som i all hovedsak var bygget av stedegne materialer, og der gammene sto ulåste slik at også andre kunne bruke dem ved behov. Statlige reguleringer av gammebruken etter 1979 har ikke hatt en art eller et omfang som har medført at retten har falt bort eller har endret innhold. Den gammeretten som var etablert på slutten av 1970-tallet, er dermed fortsatt i behold med det materielle innholdet som retten da hadde.

Fordi den lokale gammeretten i sin tid ble opparbeidet på den antatte statsgrunnen i Tana, vil retten ikke være begrenset til de delene av denne grunnen der FeFo også i fremtiden vil være grunneier. Gammeretten vil også gjelde i utmarksområder som viser seg å ha andre eiere enn FeFo.

Utøvelsen av gammeretten er betinget av at gammeinnehaveren inngår avtale med FeFo (eller andre grunneiere), i form av festekontrakt eller liknende, og av at innehaveren forholder seg til kommunale planmyndigheter og andre relevante offentlige myndigheter.

8.5.5 Har Tana kommune opparbeidet en rett til å disponere privatrettslig over den lokale gammebruken?

Tana kommunes representanter bekreftet under bevisopptaket 25. september 2023 at kommunens gammekrav også gjelder en rett til å disponere over den lokale gammebruken «*uavhengig av FeFo*», jf. punkt 8.2.2.5. Dette må anses som et krav om å overta FeFos rolle i gammeforvaltningen.

Denne rollen er et utslag av FeFos antatte grunneierposisjon, og har et privatrettslig grunnlag. Skal kommunens krav føre frem, må den derfor som fremholdt i punkt 8.5.1, i tilstrekkelig lang tid ha disponert over gammebruken på en måte og i et omfang som gjør at kommunen på *privatrettslig grunnlag* har opparbeidet en rett til å disponere over bruken. Et eventuelt bekreftende svar, vil blant annet medføre at kommunen må behandle søknader om oppføring av gammer til bruk under utmarkshøsting må både som privatrettslig «gammemyndighet», slik FeFo gjør i dag, og som offentlig planmyndighet.

Hadde kommunens krav om kollektiv eiendomsrett for Tana kommunes innbyggere ført frem, ville FeFo ikke vært eier av den grunnen i Tana som FeFo overtok ved finnmarkslovens ikrafttreden. FeFo ville heller ikke lenger hatt en rolle i den lokale gammeforvaltningen som da ville ha måttet bli utøvd av kommunens innbyggere i felleskap gjennom deres representative organ.

Når kravet om kollektiv eiendomsrett *ikke* har ført frem, vil en eventuell privatrettslig gammeforvaltning for kommunen være betinget av at den på *selvstendig grunnlag* har opparbeidet en privatrettslig rett til å disponere over den lokale gammebruken.

For å opparbeide en slik rett må Tana kommune i lang tid og i et betydelig omfang ha disponert privatrettslig over den lokale gammebruken, og disposisjonene må ha var utøvd ut fra en oppfatning om at dette var en rettighet som kommunen hadde.

Tana kommune har i årenes løp vist stor interesse for den lokale gammebruken. Blant annet ytret kommunen i sin uttalelse til Finnmark jordsalgsstyres brev 4. januar 1978 om regulering av gammebyggingen i Finnmark, et ønske om å få tildelt «*utvisningsrett til [gamme]tomt*», og om å «*utarbeide regler for bygging i eget område*».[595] Kommunen har som det fremgår av punkt 8.2.2.1, også utarbeidet detaljerte retningslinjer for den lokale gammebyggingen. Disse retningslinjene har blant annet tjent som inspirasjon under nasjonalparkstyrets arbeid med forvaltningsplanen for Stabbursdalen nasjonalpark i Porsanger kommune.[596] Tana kommune vil også være nærmere den befolkningsgruppen som har opparbeidet den lokale gammeretten i kommunen, enn FeFo.

Det foreligger imidlertid ingen opplysninger om at Tana kommune på noe tidspunkt har disponert over gammebruken

595 Uttalelsen er gjengitt på s. 2–3 i FeFos oversendelse til kommisjonen 27. april 2024 (jnr. 14/294-69).

596 Stabbursdalen nasjonalparkstyre, Møteinnkalling, 15. desember 2014 s. 19–20.

i kommunen ved å utvise gammetomter eller på annen måte disponert privatrettslig over den lokale gammebruken. At kommunen i 1978 anmodet om at den «*får utvisningsrett*», viser at den da ikke hadde en slik rett. Den har heller ikke senere utøvd en slik rett. Som lokal planmyndighet har riktignok Tana kommune utøvd offentligrettslig myndighet over gammebyggingen i kraft av plan- og bygningsloven, men slik myndighetsutøvelse gir ikke grunnlag for å opparbeide privatrettslige rettigheter. Kommunens krav om å tre inn i FeFos privatrettslige rolle i den lokale gammeforvaltningen har derfor ikke ført frem.

Tana kommune har også overfor kommisjonen uttrykt misnøye med at FeFo ikke lenger utsteder gammeerklæringer, men i stedet legger opp til det skal inngås festekontrakt på gammene og at de gjøres til gjenstand for punktfeste, jf. punkt 8.2.2.2, 8.2.2.4 og 8.2.2.5. Se også formannskapets oppsummering av den lokale gammetradisjonen som har et punkt om at det ikke skal være «*et krav om punktfeste, når det gjelder gammer i utmark i Tana*», jf. punkt 8.2.2.1.

Dersom kommunens krav om å overta FeFos privatrettslige rolle i gammeforvaltningen hadde ført frem, hadde kommunen stått relativt fritt til å endre dagens praksis og kunne ha innført andre registreringsordninger enn punktfeste for å styre den lokale gammebyggingen. Når kravet ikke har først frem, vil imidlertid FeFo, og eventuelle andre grunneiere, måtte avklare med de enkelte gammeinnehaverne om punktfeste eller andre registreringsordninger er mest hensiktsmessig. Det er ikke kommisjonens oppgave å vurdere dette spørsmålet.

8.6 Ferdsel i utmark

8.6.1 Innledning

Redegjørelsen for den lokale utmarksbruken i punkt 8.4.4, viser at Tanabefolkningen har høstet utmarksressursene i sine tradisjonelle høstingsområder i stort omfang. For å kunne utøve høstingen har befolkningen måttet dra til og fra sine bosteder til høstingsområdene i utmarka, der også var vanlig å ha gammer som tjente som utgangspunkt for høstingen, jf. punkt 8.5.

Kommisjonen vurderer i det følgende om denne ferdselen har medført at befolkningen i Tana har opparbeidet en *kollektiv tinglig ferdselsrett* som grunneieren ikke kan motsette seg at utøves. Vurderingen er begrenset til spørsmålet *om* det eksisterer en kollektiv ferdselsrett og *hvilket innhold* retten eventuelt har. Også personer som har andel i en slik rett vil måtte forholde seg til det enhver tid gjeldende regelverket for motorferdsel i utmark, og søke om nødvendige tillatelser mv. Det ligger utenfor kommisjonens mandat å vurdere innholdet i regelverket for motorferdsel i utmark og gjeldende dispensasjonspraksis, jf. foran i punkt 1.2.5.

Norsk rett har lange tradisjoner for at rett til ferdsel over andres eiendom er en bruksrett som kan erverves med grunnlag i hevd eller alders tids bruk.[597]

Kommisjonen tar utgangspunkt i reglene om alders tids bruk i vurderingen av om tanabefolkningen har opparbeidet en kollektiv ferdselsrett. Som kommisjonen har redegjort for i punkt 6.3.3, forutsetter et rettserverv etter disse reglene at det må ha vært utøvd bruk i lang tid med et visst innhold og omfang, og basert på en oppfatning om at bruken hadde sitt grunnlag i en selvstendig rettighet. Også «*rettighetens art og kvalitet, hvor tyngende den er for den tjenende eiendom og hvor nødvendig den er for den eller dem som påstår å ha retten*» er momenter i vurderingen.[598] Høyesterett har ved flere anledninger også uttalt at rettsanvendelsen må tilpasses samisk bruk og samiske rettsoppfatninger, se punkt 6.3.3.1. Når kommisjonen skal vurdere om befolkningen i Tana ved alders tids bruk har opparbeidet en kollektiv ferdselsrett, må det derfor også ses hen til ferdselsrettens karakter, og til lokale sedvaner og oppfatninger.

8.6.2 Er det opparbeidet en ferdselsrett med grunnlag i alders tids bruk?

8.6.2.1 Tidsvilkåret

Det gjelder ikke et eksakt tidsvilkår etter reglene om alders tids bruk, men henimot 100 års bruk vil som regel være tilstrekkelig. Se ellers foran i punkt 6.3.3.2.

Tana-befolkningen har høstet av de lokale utmarksressursene så lenge det har vært bosetting der. Som oppsummeringen i punkt 8.4.4.8 viser, har høsting av utmarksressurser vært del av befolkningens birgejupmi (livsopphold). Befolkningen har dermed også måttet ferdes til og fra høstingsområdene i hele denne perioden. Tidsvilkåret for alders tids bruk er derfor oppfylt.

8.6.2.2 Bruksvilkåret

Bruksvilkåret etter alders tids bruk innebærer at den som mener å ha ferdselsrett gjennom hele ervervsperioden, må ha utøvd en ferdsel med innhold og omfang som tilsvarer den ferdselen innehaveren av en ferdselsrett ville ha utøvd. Siden både tidsvilkåret og bruksvilkåret er skjønnspregede, kan de utfylle hverandre for eksempel slik at dersom bruken har pågått i godt over hundre år, stilles det noe lavere krav til ferdselens omfang og intensitet. Se punkt 6.3.3.3.

Ferdselen må dessuten ha hatt et omfang som har gått ut over den ferdselen som har kunnet skje i kraft av befolkningens

597 Se for eksempel Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 9. utg. (2022) s. 229–236.

598 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 789.

alminnelige ferdselsrett i utmark. Denne retten har karakter av en allemannsrett og er i dag regulert i friluftsloven 28. juni 1957 nr. 16 § 2. Etter denne bestemmelsen kan enhver ferdes til fots i utmark hele året, så lenge det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet. Tilsvarende gjelder ferdsel med ride- eller kløvhest, kjelke, tråsykkel eller liknende på veg eller sti i utmark og over alt i utmark på fjellet. Ifølge friluftslovens forarbeider, bygger § 2 stort sett på «*det som hittil har vært ansett for gjeldende sedvanerett*.»[599]

Det følger av ordlyden i § 2 at det bare er ferdsel som går ut over rammen for en hensynsfull og tilbørlig varsom ferdsel som kan gi grunnlag for å etablere en tinglig ferdselsrett.[600]

Hålogaland lagmannsrett behandlet i 2025 en sak der spørsmålet var om en familie hadde brukt en ferdselstrasé i utmark mellom Alta og Karasjok på en måte som gikk ut over rammene for allmennhetens ferdselsrett. Lagmannsretten vurderte ikke kriteriet om hensynsfull og varsom ferdsel, men la til grunn at familiens ferdsel klart gikk utover den ferdselen allmennheten kunne utøve, og at vilkårene for hevd av ferdselsrett var oppfylt. Retten la vekt på familiens omfattende bruk av ferdselsåren i forbindelse med nødvendig ferdsel til og fra nærmeste bygd og i forbindelse med utmarkshøsting, og at bruken hadde foregått både til fots og med ulike transportmidler, også motoriserte. Videre mente retten at ferdselen hadde vært en nødvendig del av livsgrunnlaget, og at den hadde skjedd i god tro om at bruken var rettmessig.[601]

Kommisjonens redegjørelse i punkt 8.4.4 for tanabefolkningens utmarkshøsting i tiden etter 1751 viser at befolkningen har utøvd omfattende og mangesidig bruk av utmarksressursene, blant annet til beite- og slåttebruk, vedhogst, jakt og fangst, ferskvannsfiske og multeplukking. I alle fall frem til andre verdenskrig, og også i en del år etter, har utmarksbruken stort sett pågått uhindret av statlige reguleringer og tiltak. Sammen med høstingen har lokalbefolkningens ferdsel til og fra høstingsområdene vært sentral. Ferdselens eventuelle spor i terrenget, i form av stier og kjøretraseer kan si noe om omfanget av ferdselen, i alle fall i barmarkssesongen.

I den sakkyndige utredningen omtaler NIKU ferdselsveier både i øvre og nedre Tana. Njirranvárremáđi er en ferdselsvei i Levajok-området som har vært i bruk siden 1800-tallet, men der folk i dag bare ferdes til fots. På ferdselsveien opp til Sáraskáidi brukte folk tidligere hest, og nå bruker de ATV. Veien videre til Gussarohtu har vært brukt siden 1800-tallet. Lenger ned i Tanadalen, har Hilda Elise Olsen (1933–2022) fortalt at bygdefolket i Sirma har brukt traseen fra Sirma til Caŋasuovka i flere hundre år, både sommer og vinter. Flere ferdselstraseer nevnes under omtalen av bygdene Båteng og Polmak og omegn. Viktige ferdselsveier er veien fra Hillágurra til Ciikojohka og til Uvjalátnjá, som tidligere var en sti. Den har vært brukt i forbindelse med reindrift, med hest og senere med traktor. Det nevnes også andre ferdselstraseer, som veiene til Geassájávri, til Máskejávri og sommerveien til fjells fra Geavŋŋis/Storfossen.[602]

I nedre Tana opplyser de sakkyndiges informanter om flere eldre ferdselsveier i Birkestrand og Austertana (Juovlavuotna). Blant annet går det en hestevei fra Birkestrand til Hárrejávri (Harrevann). I Austertana går det en gammel hestevei fra Hanadalen og østover langs foten av Bollovárri, som tidligere ble brukt i forbindelse med vedhogst. Det går også en gammel ferdselsvei innover Hanadalen der mange i bygda tidligere hadde utmarksslåtter. De sakkyndige viser også til flere gamle ferdselsårer i Vestertana. Blant annet har Terje Pedersen (f. 1941) opplyst at han tror Geassájávrebálggis (Sommervannløypa) er flere hundre år gammel. Løypa har blitt brukt både sommer og vinter av kjørerein, hester, skuter og ATV, først bare av lokalbefolkningen, men senere også av andre i forbindelse med jakt, fiske og bærplukking.[603]

Ferdselen til høstingsområdene har naturlig nok endret seg i takt med utviklingen av motoriserte transportmidler. I den tematiske oppsummeringen skriver de sakkyndige:[604]

> «Mange av ferdselsveiene som brukes i dag, har vært brukt i lang tid. Flere informanter forklarer at flere av de gamle stiene ble omgjort til kjøreveier der man først kjørte med okse, så hest, så traktor og i dag ATV.
>
> På vinteren er det nå snøskuter som brukes. Tidligere ble hest og slede benyttet. Vinterens ferdselsveier gikk ofte etter andre traseer hvor man benyttet isen på elver og vann. Stiene/veiene førte fra gårdene/bostedene og inn til områder med utmarksressurser som ble mye benyttet, over til nabobygder. Noen er også gamle postruter. De fleste av disse

599 Ot. prp. nr. 2 (1957) s. 6.

600 Se også Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 285.

601 Hålogaland lagmannsrett, dom avsagt 20. juni 2025 (LH-2025-18531).

602 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 229 (Levajok), 234 (Sirma), 241 (Båteng og Hillagurra) og 251–252 (Polmak med omegn). Se også NIKU-intervjuer med Odd A. Henriksen (1943–2022) 9. juni 2015, Hans F. Mikkelsen (f. 1942) 10. juni 2015, Hilda Elise Olsen (1943–2022) 9. juni 2015; Per Holm-Varsi (1932–2023) 27. august 2015; Magnus Varsi (f. 1945) 12. juni 2015; Inger Ápmir (f. 1952) 8. juni 2015; Johan Fredrik Ingvald Guttorm (f. 1934) 20. mai 2015; Ragnar Aslaksen (f. 1945) 22. oktober 2015; og Solveig Pettersen (f. 1939) 28. oktober 2015 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 13 og 15).

603 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 266 (Birkestrand og Austertana) og 275–276 (Vestertana) og intervjuer med Else Margrethe Utsi (f. 1953) 20. oktober 2015; Torbjørn Olsen Dervola (f. 1941) 6. oktober 2015; Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015; Reidar Larsen (f. 1942) 25. august 2015; Terje Pedersen (f. 1941) 16. september 2015; Harald Smette (1937–2021) 11. juni 2015; Simon Saraksen (1930–2023) 19. og 22. juni 2015); og Åshild Lamøy (f. 1943) 2. juni 2015 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29 og 30).

604 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 284.

veiene ble benyttet av alle. Det er også noen eksempler på at enkelte familier hadde egne veier inn til sine områder, uten at dette skal forstås som at bruksretten til vei og område var eksklusiv for vedkommende familie.»

Det er også i det øvrige intervjumaterialet uttalelser om ferdsel i forbindelse med utmarkshøsting. Per Holm Pedersen Varsi (1891–1993) fortalte at han hadde gamme ved Miennajávrrit, og at han drev garnfiske der. Da han begynte å ferdes der, hadde familien hest, og slik «*slapp man jo å bære [fisken]*».[605] Nils Porsanger (1922–2015) som var oppvokst i Horma og bosatt i Gárdak, fortalte at de fastboende i Gárdak pleide å dra med hest til Ilis for å plukke multer. De dro også med hest til østsiden av Tanaelva og plukket multer i Savetvuopmi og fisket i Skálvejávri.[606]

Flere beskriver at ferdselen tidligere har foregått til fots og på ski, og med hest, okse eller med rein. Etter at traktoren ble tatt i bruk på 1950-tallet, begynte folk å bruke traktor til og fra høstingsområdene. Hartvik Hansen (f. 1950) sa at hans far kjøpte traktor i 1950 og da tok initiativ til «*å utbedre [og] justere hestekjerretraseen til traktortrase til Jeakkaš*». Høsten 1950 kjørte faren med traktor til Jeakkašjohka. Traseen ble i 1952 forlenget «*over Lasttaseánjeaggi til Stuorramaras og videre om høsten til Stuorrailis ved multelandet ved Ilisjávri*».[607]

Når man også ser hen til uttalelsene på kommisjonens høringsmøter, er inntrykket at det i hele feltet er relativt like beskrivelser av folks ferdsel til høstingsområdene, både når det gjelder hvordan ferdselen har foregått og omfanget av den. Bruken av noen traseer går langt tilbake i tid, mens andre traseer er utviklet eller forlenget etter at det ble vanlig med motorisert ferdsel.

Det tegnes et inntrykk av omfattende ferdsel i forbindelse med utmarkshøsting i alle bygdebruksområdene. Folk har ferdes til alle årstider, selv om det er sesongvariasjoner og ulike traseer blir benyttet sommer- og vinterstid. Ferdselen har videre ført til faste kjørespor fra bebyggelsen og inn mot tradisjonelle høstingsområder. Sammen med utmarkshøstingen, må lokalbefolkningens ferdsel til utmarksområdene, fram til en del år etter andre verdenskrig, betraktes som nødvendig for deres livsopphold (birgejupmi).

Dette tilsier at ferdselen i omfang og innhold har gått ut over hva den alminnelige ferdselsretten etter friluftsloven § 2 gir hjemmel til, og at bruksvilkåret for å opparbeide en kollektiv ferdselsrett som grunneieren ikke kan motsette seg at utøves er oppfylt.

605 Per Andreas Holm, *Intervju med Per Holm Pedersen Varsi*, januar 1991 (jnr. 15/1379-1, vedlegg) s. 2–3.

606 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Porsanger*, 29. oktober 2013 (jnr. 15/895-25) s. 14–15 og 16–18.

607 Hartvik Hansen, *Tilleggsopplysning innlevert i høringsmøte*, 7. november 2019 (jnr. 19/2327-2) s. 1–2.

8.6.2.3 Godtrovilkåret

Vilkåret om god tro innebærer at lokalbefolkningen i Tana gjennom ervervsperioden må ha ferdes til og fra høstingsområder i den tro at de har hatt rett til det, og de må ikke kunne bebreides for å ha hatt en slik oppfatning. Aktsomhetsterskelen kan senkes i saker med lang brukstid, og det er i saker om kollektive bruksrettigheter ikke et krav om at alle innenfor den aktuelle rettighetshaverkretsen må ha vært i aktsom god tro. Se nærmere i punkt 6.3.3.4.

Både den sakkyndige utredningen og opplysninger som har fremkommet på kommisjonens høringsmøter og i intervjuene, er at befolkningen i Tana så lenge det har vært bosetting der har ferdes til sine høstingsområder uten å be noen om tillatelse til det. Det gjelder enten de har ferdes til fots eller med trekkdyr og slede eller kjerre, og også der folk har opparbeidet traseer eller gjort justeringer i terrenget for å bedre fremkommeligheten. For befolkningen har ferdselen vært en selvfølgelig del av overlevelsen, og den lokale oppfatning har vært, gjennom lang tid, at ferdselen er noe lokalbefolkningen har en ubetinget rett til.

Det er ikke opplyst at staten har regulert eller blandet seg inn i ferdselen før det i nyere tid ble innført reguleringer av motorferdsel i utmark. Offentligrettslige reguleringer av motorferdsel i utmark er uten betydning for folks gode tro når det gjelder å opparbeide en tinglig ferdselsrett. Kommisjonen har ikke opplysninger om at staten i egenskap av (antatt) grunneier har gitt bygdefolk i noen deler av Tana forbud mot å ferdes til deres høstingsområder. Heller ikke andre forhold tilsier at de burde ha undersøkt rettighetsforholdene bedre.

Kommisjonen legger etter dette til grunn at Tanabefolkningen har utøvd ferdselen i forbindelse med høsting i den tro at de hadde en rett til det, og at de har vært så aktsomme som de burde. Vilkårene for et rettserverv med grunnlag i alders tids bruk er dermed oppfylt.

8.6.2.4 Innholdet i ferdselsretten

Sivillovbokutvalet fremhever at det er den utøvde bruken som danner grunnlaget for innholdet i den retten som er opparbeidet, men at rettens innhold over tid ville kunne endre seg etter de endringene som «*tida og tilhøva fører med seg*».[608] Prinsippet om «*tida og tilhøva*» er også nedfelt i serviuttlova § 2 og kan føre til at den i sin tid opparbeidede retten, har utviklet seg til å bli noe annet eller mer, i samsvar med samfunnsmessige og teknologiske endringer. Det er likevel en forutsetning at bruksretten ikke påfører den tjenende eiendommen en urimelig ulempe.

Høyesterett behandlet i 2020 en sak som illustrerer innholdet i og rekkevidden av prinsippet om «*tida og tilhøva*».

608 Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 5 Om særlege råderettar over framand eigedom*, 1960 s. 13.

Saken gjaldt rett til transport av tømmer over tunet på Stryken Gård i Lunner kommune.[609] Det var ikke omtvistet at Nordmarksgodset i sin tid ved hevd hadde opparbeidet rett til å kjøre tømmerbiler og andre kjøretøy over gårdstunet, men spørsmålet var om godseier Løvenskiolds utøvelse av veiretten overskred tålegrensen etter servituttlova § 2. Rundt 1960 var den opprinnelige tømmerfløtingen blitt erstattet av frakt med tømmerbiler, og disse har blitt stadig større og tyngre. Mens 1960-tallets tømmerbiler hadde en nyttelast på 10–12 m^3 og bare kjørte om vinteren, kjører dagens tømmervogntog hele året, og er opp mot 24 meter lange, med en nyttelast opp på til 45 m^3 som kan veie opp mot 60 tonn.[610]

Høyesterett viste til at bruksretter opparbeidet ved hevd i utgangspunktet skal fastsettes med grunnlag i den utøvde bruken, og fremholdt at Løvenskiold hadde rett til å bruke veien i forbindelse med industrielt skogbruk. Dette omfattet blant annet kjøring med tømmerbiler og skogsmaskiner.[611] Spørsmålet var videre om utøvelsen av veiretten var til urimelig skade for den eiendommen der veiretten var etablert, slik at tålegrensen i servituttlova § 2 var overskredet.[612]

Ved vurderingen fremholdt Høyesterett at «*tida og tilhøva*»-kriteriet har en side til samfunnsendringer og tekniske fremskritt, og at ny kunnskap om helse og miljø, og samfunnets prioriteringer kan virke inn på hvor tålegrensen går. Imidlertid vil «*begrensninger i råderetten på slike grunnlag måtte ivaretas gjennom offentligrettslig lovgivning*». Høyesterett viste også til at fastleggelsen av tålegrensen i samsvar med «*tida og tilhøva*» medfører at eieren av den tjenende eiendom «*må tåle at servitutthaveren tar i bruk ny teknikk og utnytter retten i tråd med dagsaktuelle bruksmåter, men bare så langt dette ikke er urimelig for den tjenende eiendom.*»[613]

Høyesterett viste også til tidligere rettspraksis. I Rt. 1937 s. 355 (Lurud) fylte kjøring med lastebil over en gårdsvei «*et reelt og påtrengende behov som må ansees hjemlet i utviklingens medfør*», og kjøringen ble ikke antatt «*å medføre nevneverdig skade eller ulempe for eieren av Sandbakken*». I dommen Rt. 1968 s. 695 (Deinboll) la Høyesterett til grunn at de tjenende eiendommene ville bli påført «*ikke uvesentlige ulemper ved bruken*».[614]

Spørsmålet blir etter dette om Tanabefolkningens ferdsel, slik den har utviklet seg fra ferdsel med rein, hest eller okse og kjerre eller slede til dagens motoriserte ferdsel er i tråd med dagsaktuelle bruksmåter, og om ferdselen er urimelig for den tjenende eiendom.

Det er ikke holdepunkter for at tanabefolkningens ferdsel i utmark har vært tyngende for staten som (antatt) grunneier. For reindriften som bruksrettshaver, tyder opplysningene på at den økte ferdselen i beiteområder enkelte steder oppleves som problematisk. Det går imidlertid frem av den sakkyndige utredningen at reindriftsutøverne først og fremst er kritiske til de *tilreisende* sin ferdsel og høsting i beiteområder, ikke den ferdselen som utøves av de fastboende.[615]

Også blant de fastboende, er flere informanter kritiske til omfanget av motorisert ferdsel i utmarksområdene. En del gir uttrykk for at mye motorferdsel i utmark er problematisk, særlig den kjøringen som skjer sommerstid. En utbredt oppfatning er likevel at lokalbefolkningen bør sikres mulighet til å bruke motorkjøretøy i sine tradisjonelle utmarksområder.[616]

Kommisjonen har i punkt 8.6.2.2 beskrevet ferdselen slik den er utøvd. Befolkningen i Tana har tidligere gått til fots og på ski og båret det de har høstet med seg. De har senere gått over til å bruke hest eller andre trekkdyr, og etter hvert tatt i bruk motoriserte kjøretøy. Dagens ferdsel i forbindelse med utmarkshøsting skjer i all hovedsak med motoriserte kjøretøy, både til persontransport og transport av fangst og utstyr. Utviklingen er i tråd med dagsaktuelle bruksmåter. Slik kommisjonen ser det, er det videre vesentlig at det tradisjonelt dreier seg om ferdsel i forbindelse med livsopphold, at ferdselen har foregått i lang tid, at og den har hatt et betydelig omfang. Kommisjonen kan videre ikke se at ferdsel med motoriserte kjøretøy – når den utøves i forbindelse med tradisjonell utmarkshøsting – fører til urimelige ulemper for grunneieren eller andre bruksrettshavere, herunder reindriften.

8.6.2.5 Konklusjon

Befolkningen i Tana har med grunnlag i alders tids bruk opparbeidet en rett til ferdsel i utmark som FeFo eller andre grunneiere ikke kan motsette seg at utøves. Ferdselsretten gjelder langs tradisjonelle ferdselsårer i forbindelse med tradisjonell utmarkshøsting. Ferdselsretten omfatter innenfor alminnelige offentligrettslige rammer også motorisert ferdsel. For å utøve slik ferdsel må det i de tilfellene regelverket krever det, søkes om dispensasjon fra forbudet mot motorferdsel i utmark. Se blant annet lov om motorferdsel i utmark og vassdrag (motorferdselloven) 19. juni 2026 nr. 53 § 40, som ikke var trådt i kraft da rapporten gikk i trykken, og tidligere lov 10. juni 1977 nr. 86 § 6.

609 HR-2020-2186-A (Nordmarksgodset) avsnitt 34–47.
610 HR-2020-2186-A (Nordmarksgodset) avsnitt 40.
611 HR-2020-2186-A (Nordmarksgodset) avsnitt 38–39 og 41.
612 HR-2020-2186-A (Nordmarksgodset) avsnitt 42.
613 HR-2020-2186-A (Nordmarksgodset) avsnitt 45–46.
614 HR-2020-2186-A (Nordmarksgodset) avsnitt 47.

615 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 217–219 og intervjuer med Britt Guttorm Gaup (f. 1949) og Lars Mathis Gaup (f. 1953) 9. juni 2015; Eldor A. Wigelius (1942–2018) 2. juni 2015; og og John Per Larsen Anti (f. 1942), Aslak Johnsen Anti (1936–2024) og Per Henrik Guttorm (f. 1971) 17. august 2016 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 6, 9 og 31).
616 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 241 og intervjuer med Inger Ápmir (f. 1952) 8. juni 2015 og Johan Fredrik Ingvald Guttorm (f. 1934) 20. mai 2015 (jnr. 14/295-25, informant 7 og 8).

8.7 Oppsummerende konklusjon

(1.) Kravet fra Tana kommune om *kollektiv eiendomsrett* for kommunens befolkning, og kravet fra Sohpar om kollektiv eiendomsrett for den samiskættede delen av befolkningen, til all FeFo-forvaltet grunn i kommunen har ikke ført frem. Det forelå ingen felles kollektiv rett til dette arealet i 1751, jf. punkt 8.4.2.4, og det har ikke blitt opparbeidet en slik rett etter 1751 fordi bruksvilkåret for en slik rettsdannelse ikke er oppfylt, jf. punkt 8.4.4.8.

I den delen av Tana kommune som ikke er omfattet av krav fra lokale sammenslutninger om kollektiv eiendomsrett, og der slike krav ikke har ført frem, er FeFo grunneier.

En samlet kommisjon har lagt til grunn at FeFo eier grunnen i den nedre delen av dagens Tana kommune. I den øvre delen av kommunen har flertallet (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) konkludert med at grunnen er kollektivt eid av befolkningen i de respektive bygdenes tradisjonelle høstingsområder.[617] Mindretallet (Andersen) har konkludert med at FeFo også eier disse områdene. Se kartet i figur 8.7, og nedenfor i kapittel 11 til 13, jf. kapittel 14 til 16.

En samlet kommisjonen har lagt til grunn at innbyggerne i Tana i den delen av kommunen der FeFo er grunneier, har *selvstendige bruksrettigheter*. Rettighetene har grunnlag i alders tids bruk, og har karakter av lokale fortrinnsrettigheter innenfor de ulike bygdenes tradisjonelle høstingsområder. Fortrinnsrettighetene tilkommer de som til enhver tid har registrert bostedsadresse i de respektive bygdene. Se nærmere om begrepet «kollektiv rett» i punkt 8.4.1.2.

I den grad finnmarksloven regulerer rettighetene, går de i innhold og omfang ikke ut over loven, og utøvelsen av rettighetene er underlagt FeFos styringsrett etter finnmarksloven kapittel 3. Rettighetenes selvstendige grunnlag gir dem imidlertid vern mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep. Deres karakter av lokale fortrinnsrettigheter innebærer videre at FeFos disposisjoner over utmarkshøstingen i kraft av finnmarkslovens kapittel 3, og i kraft av den alminnelige grunneierretten, må skje under hensyntagen til tanabefolkningens selvstendige bruksrettigheter slik at de lokale rettighetshaverne i Tana ikke fortrenges fra sine tradisjonelle høstingsområder. De lokale brukerne må prioriteres ved ressursknapphet, og også ellers gis en prioritert stilling i forhold til andre brukere. Se foran i punkt 8.4.8.4 og 8.4.9.

(2.) Tana kommunes krav på vegne av Tana-befolkningen om at de har *rett til å oppføre og ha gammer* på den grunnen i kommunen som FeFo overtok ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006, har ført frem. Gammeretten var opparbeidet da staten på slutten av 1970-tallet tok til å regulere den lokale gammebruken. Senere statlige reguleringer har ikke gjort at retten er bortfalt.

Gammeretten er begrenset til å beholde eksisterende gammer, og til å oppføre gammer til bruk utmarkshøsting, og må utøves innenfor rammene av Tana kommunes retningslinjer for gammebruken i kommunen. Dette innebærer blant annet at gammene skal ha en maksimal grunnflate på 12 m^2, være ulåste, og i all hovedsak være bygget av stedegne materialer (bjørk, stein og torv). Gammeeiere som ikke lenger har behov for, eller ikke fyller vilkårene for å ha gamme, må overføre gammen til andre som oppfyller vilkårene eller la gammen «*gå tilbake til naturen*», jf. gjengivelsen av kommunens retningslinjer i punkt 8.2.2.1.

Gammeretten har blitt opparbeidet på hele den antatte statsgrunnen i Tana og er derfor *ikke* begrenset til de delene av denne grunnen der FeFo er grunneier, men vil også gjelde i områder som eventuelt er eid av andre. Utøvelsen av gammeretten er betinget av at gammeinnehaveren er registrert som fast bosatt i Tana kommune, og at vedkommende inngår avtale med FeFo eller andre grunneiere, i form av festekontrakt eller liknende. Innehaveren må også forholde seg til kommunale planmyndigheter og andre relevante offentlige myndigheter.

Tana kommunes krav om å overta FeFos privatrettslige rolle i den lokale gammeforvaltningen har ikke ført frem. Kommunen har ikke disponert over gammebyggingen på en måte som har etablert en privatrettslig rett for kommunen til å tre inn i FeFos eller andre grunneieres plass i gammeforvaltningen. Kommunens rolle i den offentligrettslige gammeforvaltningen i medhold av plan- og bygningsloven påvirkes ikke av denne konklusjonen.

(3). Befolkningen i Tana har med grunnlag i alders tids bruk opparbeidet en rett til ferdsel i utmark som FeFo eller andre grunneiere ikke kan motsette seg at utøves. Ferdselsretten gjelder langs tradisjonelle ferdselsårer i forbindelse med tradisjonell utmarkshøsting. Ferdselsretten omfatter også motorisert ferdsel. For å utøve slik ferdsel må det når krever det, søkes om dispensasjon fra forbudet mot motorferdsel i utmark. Se blant annet lov om motorferdsel i utmark og vassdrag 19. juni 2026 nr. 53 § 40 som ikke var trådt i kraft da rapporten gikk i trykken, og tidligere lov 10. juni 1977 nr. 86 § 6.

617 Aili Keskitalo har fratrådt som inhabil ved kommisjonens behandling av kravet fra Leavvajoga ja Rástegáissa Sámesiida med flere (kapittel 11), jf. finnmarksloven § 46 og domstolloven § 106 nr. 2.

FeFo-grunn
Kollektiv eiendomsrett
Gamvik
Deanuvuotna
Tanafjorden
Skjånes
Hopsfjorden
Berlevåg
Gulgofjorden
Langfjorden
Lákkovuotna
Nervei
Johkan
Lággu
Stáŋganasčohkka
Stangenestind
Lávvonjárga
Čámmájohka
Stáhpogieddi
Smalfjorden
Austertana
Julelva
Jerbagáisá
Torhop
Gohppi
Bonjákas
Suoššjohka
Ruostefielbmá
Deanodat
Vestertana
Boftsa
Lievlan-
oaivi
Unjárga
Nesseby
Idjavuonduottar
Ifjordfjellet
Suolo-
várri
Lebesby
Geassájávri
Njukča-
jávri
Spierkovárri
Luftjok
Sieiddá
Máskejohka
Geasis
Deanušaldi
Tanabrú
Lágesduottar
Laksefjordvidda
Máske-
várri
Skippagurra
Leaibenjárga
Álletnjárga
Námmajávri
Gárppejohka
Jeakkaš
Hillágurra
Horbmá
Mienna-
várri
Fanasgieddi
Buolbmát
Searba-
čohkka
Lákšjohka
Buolbmátjávri
Mienna-
jávrrit
Sirbmá
Bievrrá
Mivttejávri
Vilgesrášša
Báišjávri
Luosnjárga
Borsejohka
Finland
Rásttigáisá
Roavvegieddi
Levajok
Leavvajohka
Kárášjohka
Karasjok
N
0
5
10
20 Km

Figur 8.7

9. REINBEITEDISTRIKT 9 ČORGAŠ

9.1 Hva saken gjelder

Spørsmålet i saken er om reineierne i Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš med grunnlag i alders tids bruk har opparbeidet reindriftsrett i det området som i dag ligger innenfor distriktets beitegrenser i Tana kommune. Dette området utgjør om lag 1710 km². Det er videre spørsmål om de har beiterett i et område på Johkannjárga (Digermulen). Beiteområdet på Johkannjárga ligger utenfor det området som i dag er tillagt distrikt 9, og omfatter om lag 206 km². Se kartfigur 9.1.

Rettighetsmeldingen fra distrikt 9 gjaldt også rett til vinterbeite på Máskevárri, i et område på om lag 204 km² som også er omfattet av kravsområdet til Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10). Spørsmålet om vinterbeiterett på Máskevárri har vært behandlet i en rettstvist mellom Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš og Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga. Hålogaland lagmannsrett konkluderte i dom 27. mars 2014 med at «*retten til vinterbeite på Máskevárri for tiden ligger til reinbeitedistrikt 7*», og uttalte i domsslutningen at reinbeitedistrikt 9 «*ikke [har] beiterettigheter på Máskevárri*». Distrikt 9 anket dommen, men Høyesteretts ankeutvalg besluttet 2. juli 2014 at anken ikke skulle tillates fremmet, jf. tvisteloven § 30-4.[1]

Fordi spørsmålet om reinbeiterettigheter på Máskevárri er rettskraftig avgjort, og på grunn av dommens rettskraftvirkninger, jf. tvisteloven § 19-15, har kommisjonen ikke behandlet dette spørsmålet. Distriktet ble informert om dette ved brev 16. juni 2020 (jnr. 14/1434-16), og påklaget 30. november 2020 (jnr. 14/1434-21) kommisjonens beslutning. Ved brev 13. april 2021 fastholdt kommisjonen sin beslutning (jnr. 14/1434-23).

Ellers overlapper kravsområdet til distrikt 9 geografisk med 12 av de kollektive rettighetsmeldingene kommisjonen har behandlet, og med 22 av de individuelle meldingene. Reindriftsretten gjelder uavhengig av hvem som er grunneier i de områdene der reindriften foregår, og også uavhengig av hvilke bruksrettigheter som i tillegg til reindriftsretten eksisterer i disse områdene. Disse 34 rettighetsmeldingen er derfor ikke materielt konkurrerende med kravet fra distrikt 9. Se likevel kapittel 8, 11 til 17, 19, 25, 26, 29 til 45, 48, 49, 51 og 55.

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš ba ved brev 16. desember 2014 (jnr. 14/1434-1) kommisjonen om å utrede og stadfeste distriktets reineieres bruksrett i deres flyttesystem. Kommisjonen bekreftet 19. desember 2014 (jnr. 14/1434-2) å ha mottatt henvendelsen, og ba i brev 11. mars 2015 (jnr. 14/1334-3) distriktet om å oversende eventuell tilleggsinformasjon. Distriktet ba ved e-post 16. mars 2015 (jnr. 14/1434-4) kommisjonen om et møte. Møtet ble gjennomført 25. mars 2015 (jnr. 14/1434-5 og 14/1434-6), hvor distriktet også identifiserte muntlige kilder (jnr. 14/1434-8). Av disse hadde kommisjonen på møtetidspunktet intervjuet Petter Henrik Olsen Somby (1939-2016) 11. april 2014 (jnr. 15/895-27), og har senere intervjuet John Anders Anti (Káre-Jovn Jovnna) 13. november 2019 (jnr. 14/1434-17) og Erik Andreas Trosten (1931-2023) 21. september 2021 (jnr. 15/200-9).

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš oversendte ulike tilleggsopplysninger 19. april 2016 (jnr. 14/1437-7), og var på kommisjonens høringsmøte 6. november 2019 representert ved Nancy Porsanger Anti (f. 1978), Magne Ballovara (f. 1972) og Maret Elle Varsi Kemi (f. 1991). Under møtet presenterte de distriktets rettighetsmelding og svarte på kommisjonens spørsmål (jnr. 14/294-36 s. 48-63). Nancy Porsanger Anti deltok på møtet også som interesserepresentant for reindriftsnæringen i felt 7 Tana/Tanafjorden, oppnevnt etter forslag fra distrikt 9.[2]

Reindriftens bruk av kravsområdet har også vært omtalt under kommisjonens høringsmøter 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25), 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30), 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) og 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52). Det er også gitt informasjon om reindriftens bruk av deler kravsområdet i kommisjonens intervjuer med blant annet Einar Sund, 15. april 2013 (jnr. 15/895-3), Josef Nils Pedersen Varsi, 4. november 2013 (jnr. 15/895-29), Anders Persen

1 Hålogaland lagmannsrett, dom 27. mars 2024 (LH-2013-162742) og HR-2014-1400-U.

2 Nancy Porsanger Anti var interesserepresentant fra november 2016 til oktober 2022. Hun ble i oktober 2022 erstattet av Máret Elle Varsi Kemi. Se foran i punkt 2.1.3.

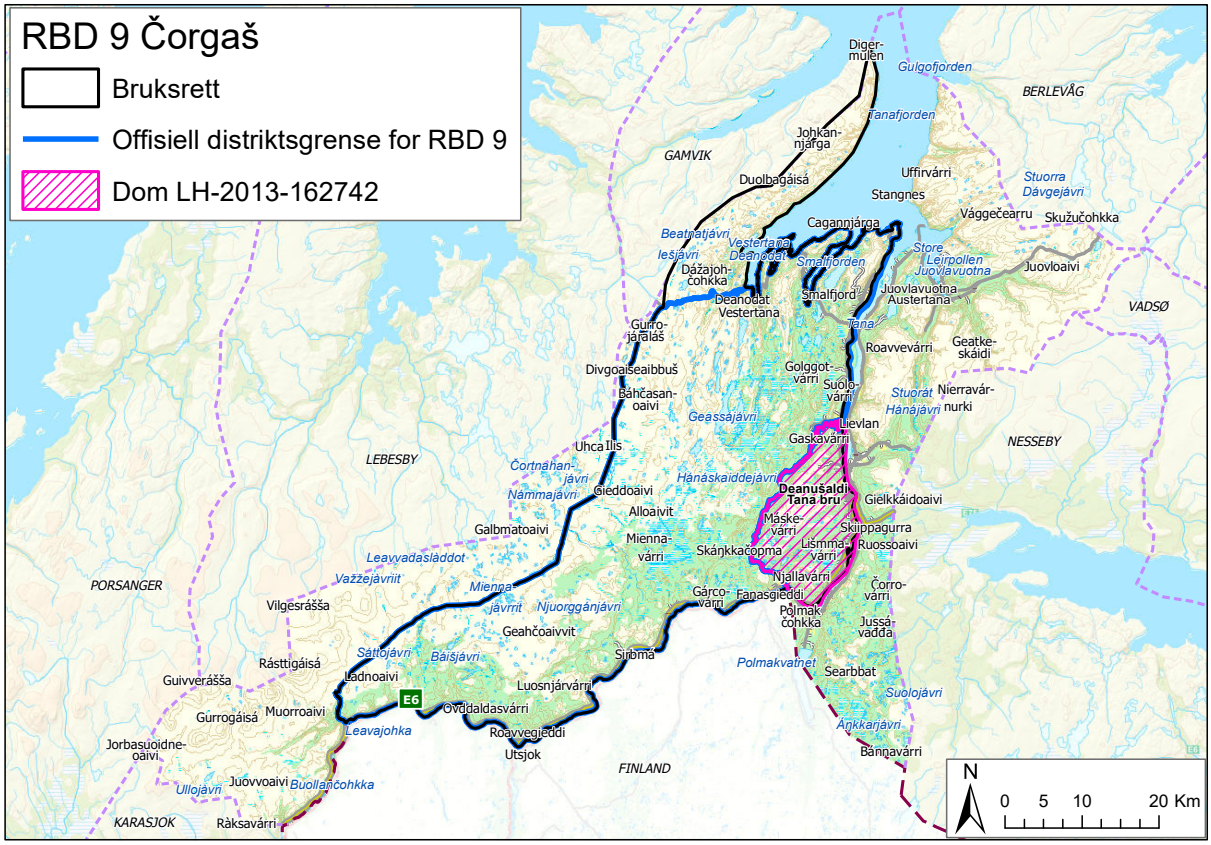

Figur 9.1

Gaup, 23. februar 2016 (jnr. 15/897-36) og Henry Samuel Olsen, 21. desember 2021 (jnr. 20/2059-9).

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš fremmet 18. juni 2023 en generell innsigelse mot alle rettighetsmeldinger innenfor distriktets vinterbeiteområder i Tana kommune (jnr. 14/1434-38). Kommisjonen bekreftet mottak av merknadene i brev 30. juni 2023 (jnr. 14/1434-39).

Aili Keskitalo har fratrådt som inhabil ved kommisjonens behandling av kravet fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, jf. domstolloven § 108.

9.2 Reindriftens utvikling i Tana

9.2.1 Innledning

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har i dag sommerbeiter på den delen av Nordkinnhalvøya som ligger nord for Hopseidet (Ytre Čorgaš) i Lebesby og Gamvik kommuner. Høst-, vinter- og vårbeitene ligger i Tana kommune. Kommisjonen redegjør i det følgende for reindriftens utvikling i Tana-feltet frem til i dag. Fremstillingen er ikke bare relevant for kommisjonens vurderinger i kapittel 9, men også for vurderingene i kapittel 10 der kommisjonen behandler et krav fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga som blant annet gjelder anerkjennelse av alminnelig reindriftsrett innenfor dette distriktets beiteområder.

Redegjørelsen berører også situasjonen for de to reinbeitedistriktene som i dag har beiteområder i Tana kommune, men som ikke har fremmet krav for kommisjonen, Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar og Reinbeitedistrikt 17 Karasjok Øst.

9.2.2 Reindriftens fremvekst i Tana

Det samiske samfunnet var tradisjonelt organisert i jakt- og fangstsiidaer – et fellesskap der medlemmene samarbeidet om jakt, fiske, fangst og sanking. Siidaene fungerte som sosiale og økonomiske enheter med felles ansvar for og rettigheter til naturressurser innenfor siidaområdet. Se punkt 8.4.2.2. Innenfor det som i dag utgjør Tana kommune var det fire

veidesiidaer: Deanu siida, Ohcejoga siida, Várjjat siida og Deanodat siida. Se kart i figur 8.4.1.

Grunnlaget for den samiske jakt- og fangstbaserte samfunnsformen ble gradvis svekket, blant annet som følge av økende skattepress og nedgang i bestandene av villrein og pelsdyr.[3] Som en tilpasning til disse samfunnsendringene vokste reindriften frem som en ny livsform, parallelt med den tradisjonelle jakt- og fangstvirksomheten. De to næringsformene utnyttet ofte de samme områdene parallelt, og denne overlappende ressursbruken har i stor grad vedvart frem til i dag. Den overlappende ressursbruken preger fortsatt forholdet mellom den fastboende lokalbefolkningen og reindriften i Tana. Det er sannsynlig at *verddevuohta* oppsto som en praktisk og gjensidig tilpasning til denne delte ressursutnyttelsen.

Ifølge Aage Solbakk kan tamreindriften i Tana spores tilbake til midten av 1600-tallet.[4] Andre kilder antyder at tamreindriften i området kan ha vært etablert allerede på 1500-tallet, og i alle fall tidlig på 1600-tallet. I 1605 fikk Sveriges Konge Karl IX gjennomført en reintelling i Deanu siida og Ohcejoga siida. Reintellingen viser at det i Deanu siida fantes 14 rein – fordelt på seks simler og åtte okser – eid av ni personer, mens det i Ohcejoga siida var 21 rein – sju simler og 14 okser – fordelt på 11 eiere.[5] Tellingen viser også at tamreinholdet i Tana den gangen ikke hadde det omfanget som kjennetegner nyere reindrift; en næringstilpasning der tamreinhold *«danner en ytre ramme som andre gjøremål må innordnes i»*.[6]

Det beskjedne reintallet, og fordelingen mellom simler og okser, tyder på at tamreinholdet tidlig på 1600-tallet ikke var hovedgrunnlaget for livbergingen, men et supplement til jakt, fiske, fangst og sanking. Kildematerialet viser at reindriften i Ohcejoga siida gjennomgikk en betydelig utvikling mellom 1605 og 1750. Mens reintellingen i 1605 dokumenterer tamreinhold i begrenset omfang, viser kilder fra 1740- og 1750-tallet at reindriften da hadde vokst i retning av en mer spesialisert næringsform. Ifølge kronfogd Anders Hackzells innberetning fra 1750 var det registrert 35 samer i Ohcejoga siida (inkludert Juxby/Teno) med til sammen 4 400 rein som flyttet til norskekysten. Innberetningen viser også at 20 kystsamer med 5 460 rein benyttet Ohcejohka (Utsjok) som vinterbeiteområde.[7]

Den gradvise overgangen til reindrift som en selvstendig livsform, førte til etableringen av reindriftssiidaer i form av sammenslutninger av husholdninger som samarbeidet om gjeting, tilsyn og forvaltning av reinflokken.[8]

Reindriften i Tana har utviklet seg gradvis i omfang, betydning og organisering. Den bygger på en sammensmelting av sjøsamisk og innlandssamisk reindrift, og ble senere videreutviklet gjennom innflytting vestfra, særlig fra Karasjok og Kautokeino.

Utviklingen har også vært preget av skiftende mellomstatlige, rettslige og administrative rammebetingelser. Blant de viktigste milepælene er den dansk-norske og svenske grensetraktaten med Lappekodisillen av 1751, stengningen av grensen mellom Norge og Finland i 1852, samt etterfølgende nasjonale reguleringer og lover.

9.2.3 Bruken av reinbeiteområdene før 1852

Dagens flyttemønster for reindriften i Tana, mellom kystområdene og innlandet på begge sider av Tanaelva og Tanafjorden, kan spores tilbake til 1700-tallet. Vitneforklaringer fra det svenske tinget i Ohcejohka i 1740 og 1744 viser at det da var etablert et flyttemønster for reindrift langs en sør-nord-akse. Øst for elva og fjorden, og sørover mot Buolbmátjávri (Polmakvann), var det etablert et bruks- og flyttemønster med utgangspunkt i den norskregistrerte sjøsamiske bosetningen øst for fjorden. Vest for elva var reindriftsmønsteret mer sammensatt, med sommerbeiter ved elvemunningen, langs de indre fjordarmene og vestover mot Lágesvuotna (Laksefjorden), som ble brukt både av norskregistrerte samer og samer fra Ohcejohka.[9]

Den praktiske reindriften ble gjennomført innenfor rammen av reindriftssiidaenes sesongbaserte beiteområder. Siidaer er dynamiske enheter for organisering og samarbeid mellom de aktuelle reineierne, og opererer innenfor et system av sesongbaserte beiteområder og etablerte flyttveier. I et generasjonsperspektiv vil noen siidaer videreføres, forgreine seg eller opphøre og andre komme til. Det vil skje større eller mindre endringer i en siidas beitebruk, som følge av endringer internt i siidaen eller som følge av endringer i en nabosiida.[10]

Før grensen mellom Danmark-Norge og Sverige ble etablert i 1751, var reindriftens beitebruk i Tana preget av fleksibilitet og foregikk uavhengig av nasjonale grenser. Ved grensefastsettelsen i 1751 ble Tanaelva grense mellom Norge og Sverige (Finland). Den grensekryssende beitebruken kunne likevel videreføres etter 1751, fordi Lappekodisillen anerkjente

3 Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn, Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk*, 2017 s. 13.

4 Aage Solbakk, Op. cit., 2017 s. 13–14.

5 Lars Rauø og Dag A. Larsen, *Fogderegnskap for Torneå Lappmark og «Wästersiöfinnmarken» 1602–1605*, Transkribert Lenvik bygdemuseum 1996 (jnr. 14/1434-53) s. 31.

6 Mikkel Nils Sara, *Reindriftsnæringens tilpasning og reindriftspolitikk*, 1993 s. 7.

7 Erik Solem, *Lappiske rettsstudier (1933)*, 1970 s. 18. Se også Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn, Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk*, 2017 s. 20.

8 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 302.

9 Ørnulv Vorren [i] NOU 1978:18A s. 157. Se også NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 54–55.

10 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok. Interne rettsforhold i reindriften, bind 1*, 2022 s. 39.

samenes rett til å bruke beiteområder på begge sider av den nye riksgrensen, uavhengig av statsborgerskap. Dermed kunne Tana-reindriftens tradisjonelle bruk av vinterbeiter på svensk (finsk) side fortsette til tross for grensedragningen.[11]

Etter 1809, da Finland ble skilt fra Sverige og ble et storfyrstedømme under den russiske tsaren, fikk Russland kontroll over områder som var omfattet av kodisillen, men uten å bli part i avtalen. Det norske synet var likevel at Lappekodisillen fortsatt gjaldt for forholdet mellom Finland og Norge, jf. lov 24. juli 1827. Det russiske synet later til å ha vært at det ikke var tillatt for rein fra norsk side å beite på finsk side, men den grensekryssende ressursbruken fortsatte. Fiske i sjøen på norsk side ble utøvet av innbyggere fra finsk side, og grensekryssende bruk av reinbeite og andre ressurser ble utøvet av begge grupper.[12]

Reindriften i Øst-Finnmark, inkludert Tana, vokste betydelig i første halvdel av 1800-tallet.

Historikeren Aage Solbakk har gitt en inngående oversikt over norskregistrerte reindriftssamer som krysset riksgrensen før grensestengningen i 1852, og over reindriftssamer fra Ohcejoga (Utsjok) med sommerbeiter på norsk side. Oversikten er både på individ- og familienivå. I 1852 var det 50 norskregistrerte reindriftsfamilier i Øst-Finnmark som hadde vinterbeite på finsk side. Av disse krysset ca. 1/3 Tanadalen til Finland, og 27 finskregistrerte reindriftsfamilier (fra Ohcejohka) krysset Tanadalen på vei til og fra kyststrøkene på norsk side. Reindriftssamene fra begge sider av grensen levde dermed tett sammen gjennom hele året.[13]

9.2.4 Grensestengningen i 1852

I ti-årene etter 1809 forhandlet Norge og Russland om vilkårene for den grensekryssende bruken, men uten å oppnå enighet.[14] Dette førte til at Russland i 1852 stengte grensen mellom Norge og Finland for grensekryssende reindrift. Norge svarte med en tilsvarende stengning. Den norske reinbeitekommisjonen av 1852 oppgir at det da var 19 familier/familieoverhoder fra Ohcejohka med reinbeite på norsk side om sommeren.[15]

Ifølge offisielle tall ble til sammen rundt 50 000 rein fra norsk side utestengt fra vinterbeiter i Finland, og omtrent 15 000 rein fra finsk side utestengt fra sommerbeiter i Norge. I 1852 var det 49 reineiere i Øst-Finnmark. De ble antatt å ha til sammen rundt 21 000 rein.[16] Omtrent en tredjedel av disse krysset Tanadalen under flyttingen til og fra beiteområdene på finsk side. Samtidig krysset 27 finskregistrerte reindriftsfamilier fra Ohcejohka Tanadalen i forbindelse med flyttingen mellom sommerbeiter ved norskekysten og vinterbeiter i Finland.[17] Før 1852 var det ikke uvanlig at medlemmer av samme familie eller siida hadde ulikt statsborgerskap, men likevel delte beiteområder på tvers av grensene.[18]

Grensestengningen i 1852 fikk umiddelbare konsekvenser for reindriften, ikke bare i Polmak, men i hele Finnmark. I Polmak reinsogn mistet reindriftssamene tilgang til sine tradisjonelle vinterbeiter i skogene på finsk side, og reinflokkene måtte forbli på norsk side av grensen hele året. Dette førte til overbeiting i enkelte områder. Samtidig mistet også samene i Kautokeino og Karasjok tilgang til viktige vinterbeiter på finsk side, og siidaer derfra søkte derfor lenger øst. Dette skapte ytterligere press på beiteområdene i Polmak reinsogn.

Folketellingen fra 1865 viser en kraftig nedgang i antall norskregistrerte reindriftsfamilier nord og vest for Tanaelva. Bare åtte familier hadde vinterbeite i dette området i 1865, som tilsvarer Polmak fjelldistrikt. Mange reindriftsfamilier klarte ikke å tilpasse seg de nye forholdene etter grensestengningen i 1852.[19] I perioden 1861–1915 flyttet 17 reindriftsfamilier fra Kautokeino og Karasjok til Polmak. Disse ble innlemmet i den lokale reindriften. Noen av deres etterkommere slo seg senere ned som fastboende.[20]

Etter grensestengningen i 1852 oppsto det også konkurranse om sommerbeitene i Finnmark. Stadig flere reineiere fra Kautokeino søkte beite for rein på Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya). Dette førte til at en del Karasjok-samer flyttet derfra til Spierttanjárga (Sværholthalvøya) og Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya).[21]

9.2.5 Lovgivning og administrative vedtak i perioden mellom 1852 og reindriftsloven av 1933

Etter grensestengingen i 1852 opprettet den norske regjeringen en reinbeitekommisjon for å håndtere de nye utfordringene reindriften sto overfor. Kommisjonens forslag førte til

11 Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn, Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk*, 2017 s. 20–22.

12 NOU 1984:18 s. 191 og Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok. Interne rettsforhold i reindriften, bind 1*, 2022 s. 29.

13 Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn, Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk*, 2017 s. 23–30, 30–32.

14 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2022 s. 29.

15 Maria Askheimer og Kirsti Strøm Bull, *Konsekvenser for reindrifta etter grensestengingen mellom Norge og Finland, og relasjonen mellom fastboende og flyttsamene – Kommisjonsprotokoll fra 1852, 1857 og 1909,* 2005 s. 100.

16 Reintallet ble beregnet av den såkalte reinbeitekommisjonen som hadde blitt nedsatt samme år, og bygde på oppgitte reintall fra 30 av distriktets 49 reineiere, korrigert for en antatt underrapportering, jf. Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 35.

17 Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn, Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk*, 2017 s. 23–24.

18 Aage Solbakk, Op. cit., 2017 s. 23.

19 Aage Solbakk, Op. cit., 2017 s. 23–30 og 38–44.

20 Aage Solbakk, Op. cit., 2017, s. 23–30, 45–53.

21 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 190.

Reenbeteloven av 7. september 1854. Loven regulerte reindriften i tre vinterbeitedistrikter – Kautokeino, Karasjok og Øst-Finnmark, og innførte forbud mot sommerbeiting i innlandet, gjeteplikt og straff for grensekryssende beiting. Det ble også forbudt å ha rein på vinterbeite i et annet distrikt/sogn enn sitt eget, men det ble gitt dispensasjoner med hjemmel i loven. Bblant annet fikk reineiere fra Polmak bruke deler av Karasjok-distriktet. Forholdene på vinterbeitene i Øst-Finnmark forble vanskelige. Dette førte til at bare noen av reindriftsfamiliene på vestsiden av Tanaelva forble på sine opprinnelige vinterbeiteområder, ettersom de hadde fått tillatelse til å bruke deler av Karasjok fjelldistrikt helt frem til Sávkadasjohka.[22]

Ifølge *lov av 23. juni 1888 om forskjellige Forhold vedkommende Fjeldfinnerne i Finnmarkens Amt*, skulle amtmannen fordele sommerbeiteområdene i Finnmark mellom reineiere fra Kautokeino, Karasjok, Polmak og Varanger. Lovens § 2 bestemte at siidaer som i lengre tid har hatt tilhold i et sommerbeiteområde ikke skulle flyttes til et annet sommerbeiteområde med mindre det var tvingende nødvendig. Inndelingen ble gjort i 1892. Hele Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya) mellom Storfjordbunnen i Laksefjorden og Vestertana, ble avsatt til reineiere fra Polmak.[23]

Innholdet i amtmannens forordning fra 1892 hadde sin bakgrunn i forslagene til «Fjeldfin-Commissionen» av 1875, som var nedsatt blant annet på grunn av situasjonen på sommerbeitene på begge sider av Porsangerfjorden.[24] Karasjoksamenes bruk av Čorgašnjárga ser likevel ut til å ha fortsatt i alle fall frem til 1897.[25] At reineiere fra Karasjok brukte sommerbeitene på Čorgašnjárga og Lágesduottar hang sammen med en langvarig nedgang i Polmak-reindriften, og at samer fra finsk side ikke kunne bruke sommerbeiter i Norge etter grensestengningen i 1852. Det var derfor ledig beitekapasitet på Lágesduottar og Čorgašnjárga.[26]

Amtmannens fordeling av sommerbeiter mellom Kautokeino, Karasjok og Polmak i 1892 løste ikke problemene på sommerbeitene. Amtmannen ga derfor i 1901 en ny forordning, som fordelte flere sommerbeiteområder enn de som ble fordelt i 1892, men forordningen ble underkjent av Høyesteretts kjæremålsutvalg fordi 1888-loven bare ga adgang til å fordele øyer og halvøyer, og ikke til å fordele områdene innenfor disse.[27]

I mars 1911 møttes flere reineiere i Karasjok for å drøfte problemene på sommerbeitene. De anmodet i et skriv til amtmannen i Finnmark om å få utvidet Karasjoks sommerbeiteområde til Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya). Dette ble begrunnet med de vanskelige forholdene på Vuorjegáisá (Porsangerhalvøya) og Spierttanjárga (Sværholthalvøya), og ledig beitekapasitet på Čorgašnjárga. Polmak motsatte seg en utvidelse av Karasjoks sommerbeiter. I et skriv til amtmannen 1. juli 1911 anmodet lensmannen i Polmak om at reineiere fra Karasjok i stedet flyttet over til Polmak.[28]

Amtmannen tok anmodningen fra Karasjok delvis til følge. Ifølge amtmannens anordning av 15. mai 1914 kunne reineiere fra Karasjok bruke *Indre Čorgaš*, det vil si den delen av Nordkinnhalvøya som ligger sør for Hopseidet. *Ytre Čorgaš*, det vil si Nordkinnhalvøya nord for Hopseidet, skulle være forbeholdt reineiere fra Polmak.[29]

I brev 24. februar 1917 krevde 16 reineiere fra Polmak at 1914-anordningen ble opphevet, og at hele Čorgašnjárga ble tillagt Polmaks flyttsamer som sommerbeite. De viste blant annet til at reintallet i Polmak hadde økt betydelig de siste tre–fire årene. Politimesteren i Vadsø støttet kravet i brev 29. april 1918 til amtmannen og foreslo å tildele Polmak-samene hele Čorgašnjárga, nord for en linje fra Storfjordbotn til Vestertanabotn.[30]

Reindriftsinspektør Kristian Nissen foreslo i 1919 at Polmak skulle få beholde Ytre Čorgaš og i tillegg få Johkannjárga (Digermulen), fordi det ville samsvare med den faktiske bruken de siste årene. Diskusjonen om beitefordelingen fortsatte utover 1920-tallet, og fordelingen ble først gjennomført i 1934.[31] Se nedenfor i punkt 9.2.7.

9.2.6 Opplysninger om Tanareindriftens faktiske beitebruk i perioden mellom 1889 og 1933

Reinmerkeregisteret for Polmak i perioden 1889–1917 viser hvem som hadde reinmerke og hvilke områder de brukte. Noen hadde registrert flere merker, og det var vanlig at ektefeller og barn hadde egne reinmerker. Registeret ble ført av lensmannen, og omfattet totalt 124 personlige reinmerker. Av

22 Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn, Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk*, 2017 s. 37–38.

23 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark – Lovgivning og distriktsinndeling – Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 (jnr. 16/1553-5) s. 45–47.

24 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 190–192.

25 Kristian Nissen, *Intervju med Klemet Mathisen Sømby*, 1911 (jnr. 14/315-138). Riksarkivet, RA/S 6046/D/Da/L0013.

26 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok. Interne rettsforhold i reindriften, bind 1*, 2022 s. 33–34.

27 Rt. 1909 s. 442. Avgjørelsen er omtalt i Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 191.

28 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 193–195.

29 Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn, Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk*, 2017 s. 69–70. Se også Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 195.

30 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 195 og 199.

31 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 200 og 201.

disse var 89 personer registrert med vinterbeite på nord- og vestsiden av Tanaelva, og sommerbeite i Čorgašnjárga. 27 personer var registrert med vinterbeite på øst- og sørsiden av Tanaelva, og sommerbeite på Varangerneset. Åtte personer var registrert med vinterbeite på begge sider av Tanaelva, og sommerbeite i Čorgašnjárga.[32]

Lensmannens reinbeiteoppgave for Polmak for 1911–1912 viser at det da var to siidaer med vinterbeite på vestsiden av Tanaelva, og sommerbeite på Čorgašnjárga. I kalvingstiden var reinflokkene delvis i Lágesduottar og delvis i områdene mot Čorgašnjárga.[33]

Reindriftsinspektør Kristian Nissens oversikt viser at det i 1915–1916 var seks siidaer i Polmak-området. Fem av disse hadde vinterbeite på vestsiden av Tanaelva, og den sjette hadde vinterbeite i Searbbat på østsiden. Denne siidaen benyttet Áhkajávri som høstbeite og Alggášvárri, nord for Bonakas, som sommerbeite. De fem siidaene med vinterbeite vest for elva brukte Čorgašnjárga som vår- og sommerbeite, og Lágesduottar som høstbeite.[34]

Lensmann Rikard Kollstrøms oversikt over siidaene i Polmak for 1921–1922 og 1923–1924 viser at Polmak reinsogn da hadde fem siidaer. I 1923–1924 hadde siida nr. 1 sommerbeite i Ytre Čorgaš og vinterbeite i Sirma–Borsejohka, vest for Tanaelva. Siida nr. 2 brukte Indre og Ytre Čorgaš som sommerbeite, og hadde vinterbeite vest for elva i området Sirma–Borsi–Váljohka. Siida nr. 3 hadde Indre Čorgaš og Lággu mot Vestertana som sommerbeite, og vinterbeite i Máskevárri–Fanasgieddi, vest for Tanaelva. Siida nr. 4 hadde sommerbeite i Alggášvárri–Čohkalas, mellom Tanaelva og Tarmfjorden, og vinterbeite i Máskevárri–Fanasgieddi (vest for elva) og Savetvuopmi mot fjellene omkring Juovlajohka (Julelvfjellene), (øst for elva). Et av medlemmene i siida nr. 5 hadde sommerbeite i Alggášvárri–Čohkalas og vinterbeite i Horbmá–Hillágurra (vest for elva). De øvrige fem hadde sommerbeite i Rákkonjárga (øst for Tanafjorden) og vinterbeite i Searbbat–Guorronjunis (øst for Tanaelva).[35]

Kollstrøms innberetning fra 1930 dokumenterer hvilke sommerbeiteområder som ble benyttet av Polmaks fem siidaer. Siida nr. 1 hadde sommerbeite på Varangerneset (Rákkonjárga). Siida nr. 2 og nr. 3 brukte Indre Čorgaš, sør for Hopseidet, som sommerbeite, og siida nr. 4 og nr. 5 hadde sommerbeite i Ytre Čorgaš, nord for Hopseidet.[36]

Skogforvalter Tharald Frettes oppgaver over reinbestanden i Øst-Finnmark og siidaenes oppholdssteder i 1932–1933 gir et innblikk i siida-strukturen og flyttemønstrene i Polmak herred før fylkesmannens forordning av 10. november 1934 innførte en ny inndeling av Finnmark i reinsogn og reinbeitedistrikter. Det var i 1932–1933 fire siidaer i Polmak. Siida nr. 1 og 4 hadde kalvingsland i området Geassájávri-Čohkalas, øst og sør for Deanodat (Vestertana), sommerbeite på Johkannjárga (Digermulen), høstbeite i Geassájávri-Áhkajávri-Liŋkonjávri (sør for Deanodat), og vinterbeite i Polmak. Siida nr. 2 og 3 hadde kalvingsland og sommerbeite i Ytre Čorgaš, høstbeite i Langfjordalen–Lavnnjosjávrrit, og vinterbeite i Polmak.[37]

9.2.7 Reindriftsloven av 1933 og inndelingen i reinsogn og reinbeitedistrikter

Reindriftsloven av 12. mai 1933 ga i § 2 hjemmel til å dele inn Finnmark i reinsogn som igjen skulle deles inn i reinbeitedistrikter. Videre ga loven i § 3 hjemmel til å dele inn reinbeitedistriktene i vår-, sommer-, høst- og vinterbeiter. Etter § 2 gjaldt retten til å drive reindrift i områder der «*flyttlapper har hatt reindrift fra gammel tid og hvor det finnes hensiktsmessig å tillate utøvelse av reindrift*». Retten var etter § 1 forbeholdt personer av samisk avstamning, definert som «*flyttlapp*», en norsk statsborger med reindrift som hovednæring, som følger og gjeter sine rein. Reindriften skulle utøves der samene tradisjonelt hadde drevet reindrift, og der det ble vurdert som hensiktsmessig. Bruken av beiteområdene skulle avgjøres «*under behørig hensyntagen til flyttlappenes rettigheter*».[38]

Med hjemmel i 1933-lovens § 2 ble det ved fylkesmannens forordning av 10. november 1934 opprettet fire reinsogn i Finnmark: Kautokeino, Karasjok, Polmak og Varanger. Reinsognsinndelingen fulgte i hovedsak den inndeling som amtmannen fastsatte i 1892, med unntak av grensen mellom Karasjok og Polmak, og Polmak og Varanger.

Som nevnt i punkt 9.2.5, ble amtmannens anordning fra 1892 der hele Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya) var avsatt til reineiere fra Polmak, endret i 1914, ved at området sør for Hopseidet (*Indre Čorgaš*) ble lagt til Karasjok, mens området nord for Hopseidet (*Ytre Čorgaš*) fortsatt var avsatt til Polmaks reineiere. Dette ble videreført ved inndelingen i 1934.

Etter 1892-inndelingen var hele Varangerhalvøya ett sommerbeiteområde, og det var ikke spesifisert hvilken del av

32 Aage Solbakk, Op. cit., 2017, s. 57–65. Se liste *Merkeregister 1889–1917 Polmak*, s. 58 flg.

33 Kirsti Strøm Bull, *Reinbyer i Finnmark på begynnelsen av 1900-tallet*, 2005 s. 182–185.

34 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2005 s. 187–189. Se også Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn, Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk*, 2017 s. 72–73.

35 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2005 s. 191–201. Se også Aage Solbakk, Op. cit., 2017 s. 74–75.

36 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2005 s. 202–203. Se også Aage Solbakk, Op. cit., 2017 s. 76–77.

37 Tharald Frette, *Oppgave, siidaers oppholdssteder/reinbestand, Polmak, 1932–1933* (jnr. 17/624-2).

38 Ot.prp. Nr. 28 (1932) s. 14.

halvøya som var tillagt reineiere fra Polmak.[39] I 1934 ble Rákkonjárga skilt ut som eget sommerbeitedistrikt og lagt til Polmaks reineiere.

Etter inndelingen av Polmak reinsogn i reinbeitedistrikter i 1934, besto reinsognet av distrikt 7 Rákkonjárga, distrikt 8 Searbbaidčohkka, distrikt 9 Ytre Čorgaš, distrikt 10 Oarje Deatnu/Vestertana (Johkannjárga), distrikt 11 Buolbmát dálveorohat/Polmak vinterbeite, og distrikt 12 Leavvajohka/Levajok (fellesområde for Polmak/Karasjok).[40] Se kart i figur 9.2. Når det gjaldt fordelingen av sommerbeitene mellom Polmak og Karasjok, var Ytre Čorgaš og Johkannjárga (Digermulen) fortsatt sommerbeite for Polmak (distrikt 9 og 10), mens Indre Čorgaš med Lágesduottar forble sommerbeite for Karasjok (distrikt 13). For å komme til sine sommerbeiter, hadde reineiere fra Polmak flyttleier gjennom distrikt 13.[41]

9.2.8 Utviklingene fra 1940-tallet og fremover. Særlig om Ytre Čorgaš

Andre verdenskrig medførte store vansker for Polmaks reineiere. Både tyske soldater og sivile drev krypskyting, særlig i sommerbeitedistriktene, og mange rein gitt tapt under tyskernes tilbaketrekning høsten 1944. Det skapte også utfordringer at en del reineiere fra Karasjok ikke fulgte tyskernes ordre om å flytte reinflokkene til Skibotndalen i Troms, men i stedet flyttet til Polmak. Vinteren 1945–1946 ble beiteforholdene forverret på grunn av islagte beiter. Alle reineiere i Polmak søkte derfor om tillatelse til vinterbeite på finsk side av Tanaelva. De fikk tillatelse fra 1. til 31. mars, mot betaling. Slike tillatelser ble også gitt i 1947 og 1949.[42]

I tillegg til vanskelige beiteforhold økte beitepresset fra Karasjok. Reindriftssamene fra Polmak ønsket derfor å få en slutt på at rein fra Karasjok beitet i Polmak reinsogn. På initiativ fra Ole Per Utsi (Ola Piera Amundsen Utsi/Ovlla-Piera) (1892–1961) ble det avholdt et møte mellom reineiere fra Karasjok og Polmak i Båteng 21. januar 1946, der også herredskassereren og ordføreren i Polmak herred deltok. Under møtet uttrykte Polmak-samene bekymring for at Karasjok-reinens beiting førte til *«utilstrekkelig med beite for Polmak-reinen»*. Herredskassereren understreket at Polmak måtte få beholde de grensene som var fastsatt før fylkesmannens forordning av 10. november 1934. Ordføreren støttet dette. Ole Per Utsi foreslo at det burde settes opp et gjerde fra Lákkovuotna (Langfjorden) til Deanodat (Vestertana) for å hindre at *«Karasjok-reinen kommer til å avbeite dette området»*.[43]

Som nevnt i punkt 9.2.7, fastsatte fylkesmannens forordning fra 1934 at Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya) nord for Hopseidet (Ytre Čorgaš) var sommerbeite for rein fra Polmak reinsogn (distrikt 9). Nordkinnhalvøya sør for Hopseidet (Indre Čorgaš) var sommerbeite for rein fra Karasjok (distrikt 13). Inndelingen var imidlertid ikke ny. 1934-forordningen videreførte amtmannens anordning fra 1914 som hadde delt Čorgašnjárga som i 1892 var utlagt som sommerbeite for rein fra Polmak, slik at området nord for Hopseidet tilfalt reineiere fra Polmak og området sør for Hopseidet tilfalt reineiere fra Karasjok.

To reineiere fra Karasjok, som tilhørte Anti-slekta og som hadde sommerbeite på Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya) i distrikt 16, fikk i 1939/1940 tillatelse fra fylkesmannen til å bruke Ytre Čorgaš (distrikt 9) som sommerbeite. I 1944 fikk også to andre reinere fra Anti-slekta i Karasjok slik tillatelse. Tillatelsen var hjemlet i § 6 i reindriftsloven av 1933, som fastslo at det var forbudt å flytte reindrift til et annet reinsogn, eller å la rein beite i et reinbeitedistrikt utenfor det reinsognet der reineieren hørte hjemme, med mindre det forelå tillatelse fra fylkesmannen. Karasjok-samenes bruk av distrikt 9 Ytre Čorgaš i Polmak reinsogn i tiden etter 1939/1940 og frem til 1957 skjedde på grunnlag av slike tillatelser.[44]

Når det gjelder bruks- og flyttemønstrene for daværende distrikt 9 Ytre Čorgaš, distrikt 10 Vestertana og distrikt 7 Rákkonjárga i den perioden da Ytre Čorgaš var åpnet som sommerbeite for rein fra Karasjok, har Ørnulv Vorren gitt til dels detaljerte opplysninger om bruks- og flyttemønstre i Finnmark i årene 1953–1957, også for de tre nevnte distriktene. Blant annet opplyser han at *«Buolbmag-siida»* (Polmak-siida) brukte Johkannjárga i disse årene.[45]

Ifølge Aage Solbakk ble Ytre Čorgaš i 1942 åpnet for Karasjok-samene på grunn av lavt reintall i Polmak-distriktet. Antall Karasjok-rein i området økte raskt, og i 1948 hadde Karasjok-samene 3 000 dyr der. Polmak-samene hadde i 1942 mistet halve reinflokken på Ytre Čorgaš etter sammenblanding med Karasjok-reinen. For å redde resten av flokken, flyttet de til distrikt 7 Rákkonjárga (Polmak øst), der de oppholdt seg

39 Amtmannens distriktsinndeling av 10. november 1892, Se Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark – Lovgivning og distriktsinndeling – Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 (jnr. 16/1553-5) s. 46–47.

40 Fylkesmannens forordning av 10. november 1934, i Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn, Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk*, 2017 s. 80–81; se kart s. 81.

41 Aage Solbakk, Op. cit., 2017 s. 80. Se også Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1860*, 2001 s. 201–202 og Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark – Lovgivning og distriktsinndeling – Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 (jnr. 16/1553-5) s. 88–91.

42 Aage Solbakk, Op. cit., 2017 s. 88–90.

43 Aage Solbakk, Op. cit., 2017 s. 90.

44 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark – Lovgivning og distriktsinndeling – Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 (jnr. 16/1553-5) s. 88.

45 Se nærmere Ørnulv Vorren, *Finnmarksamenes nomadisme II*, 1962 s. 235–240 (Ytre Čorgaš), 241–244 (Vestertana) og 245–249 (Rákkonjárga) (jnr. 14/288-20).

Gamvik
9
Deanuvuotna
Tanafjorden
Skjånes
Hopsfjorden
Berlevåg
Gulgofjorden
Langfjorden
Lákkovuotna
Nervei
Johkan
Lággu
Stáŋganasčohkka
Stangenestind
Lávvonjárga
Čámmájohka
Julelva
Stáhpogieddi
Smalfjorden
Austertana
Jorbagáisá
Torhop
Gohppi
Bonjákas
Šuoššjohka
7
Ruostefielbmá
Deanodat
Vestertana
Boftsa
Lievlan-
oaivi
Unjárga
Nesseby
Idjavuonduottar
Ifjordfjellet
10
Suolo-
várri
Lebesby
Geassájávri
Njukča-
jávri
Spierkovárri
Luftjok
Sieiddá
Máskejohka
Geasis
Deanušaldi
Tanabru
Lágesduottar
Laksefjordvidda
Máske-
várri
Skiippagurra
Leaibenjárga
Álletnjárga
Námmajávri
Gárppejohka
Jeakkaš
Hillágurra
Horbmá
Mienna-
várri
Fanasgieddi
Buolbmát
Searba-
čohkka
8
Lákšjohka
Buolbmátjávri
Mienna-
jávrrit
11
Sirbmá
Bievrrá
Mivttejávri
Vilgesrášša
Báišjávri
Finland
Luosnjárga
Borsejohka
Rásttigáisá
Roavvegieddi
12
Levajok
Leavvajohka
Kárášjohka
Karasjok
Reinsogn- og distriktsgrenser 1934
Reinsogn
D7 Rákkonjárga
D8 Searbbaidčohkka
D9 Čorgaš/Nordkinn
D10 Oarje Deatnu/Vestertana
D11 Buolbmát/Polmak
D12 Leavvajohka/Levajok
N
0 5 10 20 Km

Figur 9.2

fram til 1947. I 1948 flyttet de tilbake til vestsiden av Tanaelva, med Johkannjárga (Digermulen) som sommerbeite.[46]

Tre reineiere fra Polmak fremsatte i 1948/1949 krav om å bruke Ytre Čorgaš som sommerbeite. De hadde tidligere hatt dyrene i distrikt 7 Rákkonjárga, men der var det blitt for fullt. Lappefogden ville ikke gi en slik tillatelse. Han mente at det var plass nok for de tre Polmak-reineierne i distrikt 7, og eventuelt i distrikt 10 Vestertana. For de reineierne fra Karasjok som nå hadde rein på sommerbeite i Ytre Čorgaš, ville det derimot ifølge lappefogden, bli meget vanskelig å finne annet sommerbeite i Karasjok reinsogn.[47]

I brev 10. februar 1954 til fylkesmannen foreslo lappefogden å slå sammen Karasjok og Polmak til ett reinsogn. Lappefogden mente at uten en slik sammenslåing ville striden mellom Karasjok og Polmak fortsette, fordi Karasjok ville ha for lite sommerbeite og Polmak for mye. Reineierne i Polmak var imot å slå reinsognene sammen. De ønsket i stedet å få tilbakeført Ytre Čorgaš, mot at reineierne fra Karasjok fikk bruke Johkannjárga (Digermulen).[48]

Det ble 31. januar 1958 avholdt et møte i Sirma, med deltakelse av representanter for statlige myndigheter, Karasjok og Polmak kommuner, og reineiere fra Karasjok og Polmak. Sak 1 på dagsorden var: «*Spørsmålet om tilbakeføring av distrikt 9, Ytre Čorgaš, til Polmak reinsogn fra våren 1958, mot at Polmak avstår en del av distrikt 10, nemlig Digermulen til Karasjok.*»[49]

Polmaks ordfører, Arne Isaksen, førte ordet for reineierne i Polmak, og fremmet på deres vegne følgende standpunkt om bruken av Ytre Čorgaš og Digermulen:[50]

> «1. Distrikt 9 – Ytre Čorgaš – skal fra våren 1958 disponeres av Polmaks flyttsamer.
> 2. Fra samme tidspunkt blir Digermulen å disponere av Karasjoks flyttsamer.»

Fylkesmannen vedtok 3. mars 1958 at distrikt 9 Ytre Čorgaš fra og med sommeren 1958 skulle disponeres av reineiere fra Polmak. De reineiere fra Karasjok som tidligere hadde hatt sommerbeite i Ytre Čorgaš, ble henvist til beiteområdene ved Johkannjárga (Digermulen).[51]

Reindriftsadministrasjonen har i sitt forslag til ny distriktsinndeling for Finnmark fra 1994, gitt uttrykk for at tildelingen av Johkannjárga til reineiere fra Karasjok var en «*kompensasjon*» for at distrikt 9 Ytre Čorgaš igjen ble tillagt Polmak.[52]

9.2.9 Dagens reindrift i Tana

9.2.9.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš ligger på vestsiden av Tanaelva og Tanafjorden, og omfatter de tidligere reinbeitedistriktene 9, 10, 11 og 12. Distriktet har beiteområder i kommunene Tana, Lebesby og Gamvik. Per 31. mars 2025 var det ti siidaandeler i distriktet, med 82 personer tilknyttet siidaandelene. Distriktets beitearealer utgjør til sammen 2841 km^2. Av dette arealet ligger ifølge kommisjonens beregninger om lag 1710 km^2 i Tana kommune.[53]

Flytting til sommerbeitene som ligger i Gamvik og Lebesby, skjer vanligvis i april/mai, og utflytting i september/oktober. I september starter merkingen av reinkalver og utskilling av slaktedyr ved distriktets merke- og slakteanlegg i Čáloaivi (Aslakhaugen) på Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya). Før flytting til høst- og vinterbeiteområdene samles flokken på strekningen Alitvárri (Blåfjell)–Hopseidet, mellom veien i øst og sjøen i vest, i slutten av september eller begynnelsen av oktober. Flokken føres samlet over Hopseidet.[54]

Distriktets høstbeiteområde er i skogsområdene vest for Tanaelva, fra Tanafjorden og sørover gjennom skogsbeltet Golggotvuopmi–Geinnodatvárri–Máskejohleahki. Dette er oppsamlingsområdet før flytting til vinterbeite. I januar/februar skilles flokken og deles inn i mindre vintersiidaer i gjerdeanlegget i Levsse. Flokken skilles vanligvis i tre til fem vintersiidaer, som deretter flytter til sine tradisjonelle vinterbeiteområder. Vinterbeite foregår i resten av distriktet, sørover frem til Dárjohka, som per i dag er grensen mot distrikt 17 Karasjok Øst. Området Šuoššjohka–Deanodat (Vestertana) brukes som oppsamlingsområde før vårflytting.[55]

46 Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn, Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk*, 2017, s. 94–96. Se også Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara*, Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 257.

47 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark – Lovgivning og distriktsinndeling – Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 (jnr. 16/1553-5) s. 88. Se også Kirsti Strøm Bull m.fl., Op. cit., 2001 s. 257.

48 Kirsti Strøm Bull m.fl., Op. cit., 2001 s. 257–258.

49 Fylkesmannen i Finnmark, *Saksliste,* 31. januar 1958 (jnr. 14/1434-52, vedlegg 9).

50 Fylkesmannen i Finnmark, *Referat fra møte i Sirma,* 31. januar 1958 (jnr. 14/1434-52, vedlegg 10) s. 21–22.

51 Fylkesmannen i Finnmark, brev/kunngjøring 3. mars 1958 til flyttsamer tilhørende reinsognene Karasjok og Polmak med sommerbeite i distrikt 9, 10 og 13 (jnr. 14/1434-52 vedlegg 12).

52 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark – Lovgivning og distriktsinndeling – Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 (jnr. 16/1553-5) s. 89.

53 Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftsnæringen, 1. april 2024–31. mars 2025*, 2025 s. 65 (siidaandeler og personer) og 125 (samlet beiteareal).

54 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Distriktsplan*, vedtatt 27. juni 2023.

55 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Distriktsplan*, vedtatt 27. juni 2023.

9.2.9.2 Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga

Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga ligger på østsiden av Tanaelva og Tanafjorden, og har beitearealer i kommunene Tana, Berlevåg og Båtsfjord. Beitearealene omfatter til sammen 2538 km², hvorav arealene innenfor Tana kommune omfatter om lag 1312 km². Per 31. mars 2025 var det åtte siidaandeler i distriktet, med 25 personer tilknyttet siidaandelene.[56]

Reinbeitedistrikt 7 ble som nevnt i punkt 9.2.7, formelt etablert i 1934 med hjemmel i reindriftsloven av 1933. Se ellers punkt 10.2 for en omtale av reindriften i distriktet.

9.2.9.3 Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar

Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar er et sommerbeitedistrikt som strekker seg fra Rásttigáisá over Ifjordfjellet til Hopseidet. Distriktet ligger i kommunene Tana, Lebesby og Gamvik. Dets beitearealer omfatter til sammen 3192 km², hvorav om lag 671 km² ligger i Tana. Per 31. mars 2025 hadde distriktet 19 siidaandeler, med 91 personer tilknyttet siidaandelene.[57]

Reineierne i distrikt 13 har høst-, vår- og vinterbeite i Reinbeitedistrikt 17 Karasjok Øst.[58] I nord og nordøst grenser distrikt 13 mot distrikt 9 Čorgaš, i nordvest mot distrikt 14 Spierttanjárga, i vest mot distrikt 14A Spierttagáisá og i sørvest mot distrikt 17.

Distriktets vintersiidaer har vinterbeiter sør for Karasjok kirkested, mot Anárjohka og riksgrensen. Flyttingen mot vår- og sommerbeitene i nord starter i mars/april, og følger tradisjonelle flytt- og trekkveier. Vårbeitene ligger dels innenfor distrikt 17 (fellesdistrikt) frem til Rásttigáisá, og derfra videre gjennom distrikt 13 og nordover til Lágesduottar.

Etter merkingen om høsten slippes reinen gjennom sperregjerdet til høstbeite sør for fylkesvei 98. Om høsten trekker flokken naturlig sørover mot brunstområdet, som ligger sørvest i distrikt 13 og i høstbeitesonen i distrikt 17. Etter brunsten samles flokken og flyttes sørvestover til slakteanlegget i Sohpparvađđa i distrikt 17. Deretter deles reinen i mindre flokker, som føres til de respektive siidaenes vinterbeiteområder sør for Karasjok kirkested.[59]

9.2.9.4 Reinbeitedistrikt 17 Karasjok Øst

Reinbeitedistrikt 17 Karasjok Øst, har sitt utspring i det tidligere fellesbeitedistriktet 17 og 18 i Karasjok reinsogn som ble opprettet ved fylkesmannens forordning 10. november 1934.[60] Per 31. mars 2025 var det 51 siidaandeler i distriktet, med 284 registrerte personer. Distriktet omfatter til sammen 2433 km². Av dette ligger om lag 306 km² i Tana kommune.[61]

Distrikt 17 er et fellesbeitedistrikt for siidaer tilhørende sommerbeitedistriktene 13 Lágesduottar, 14 Spierttanjárga og 14A Spierttagáisá, hvor det ved Dárjohka grenser mot distrikt 9 Čorgaš. Distriktet grenser i nord også mot distrikt 13 Lágesduottar, og i nordvest mot distrikt 14A Spierttagáisá. I vest grenser distrikt 17 mot distrikt 16 Karasjok Vest. Distrikt 17 omfatter vinter-, vår- og høstbeiter. Vinterbeitene er i hovedsak sør for Karasjok kirkested.[62]

I en tvist mellom distrikt 13 og distrikt 14A (Spierttagáisá) om høst- og vinterbeiter i Tana (sør og vest for Dárjohka, innenfor distrikt 17), konkluderte Hålogaland lagmannsrett med at distrikt 13 har eksklusiv beiterett i tvisteområdet. Høyesterett avviste anken.[63]

9.3 Bemerkninger fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

9.3.1 Oversendelse til kommisjonen (16. desember 2014)

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš ber i oversendelse 16. desember 2014 kommisjonen om å utrede og stadfeste at bruksrett «*i orohat/flyttesystemet*» for distriktets reineiere. Distriktet opplyser at dets reinbeiterett reguleres av Reindriftstyrets midlertidige vedtak i sak 30/04 punkt 8 og i sak 21/09, i påvente av en rettighetsutredning. Om hovedtrekkene i kravet skriver distriktet.[64]

> «Reinbeitedistrikt 9 anser beiteretten i flyttesystemet som en individuell bruksrett, opparbeidet ved alders tids bruk. Rettigheten anses som en individuell rett da det gjelder beiterett for privat eide rein innenfor ett område man har særskilt rett til å bruke, med det vern som ligger i både folkeretten og reindriftsloven. RBD 9 sidestiller ikke dette med kollektive bruksrettigheter som f.eks. retten til fiske eller villreinjakt, da retten er spesifikk på person, og bare kan overføres til nære slektninger.

56 Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftsnæringen, 1. april 2024–31. mars 2025*, 2025 s. 65 (antall siidaandeler og personer) og 125 (samlet beiteareal).

57 Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftsnæringen, 1. april 2024–31. mars 2025*, 2025 s. 65 (antall siidaandeler og personer) og 125 (samlet beiteareal).

58 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok. Interne rettsforhold i reindriften, bind 2*, 2022 s. 86.

59 Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar, *Distriktsplan 2020–2023*, s. 15–20.

60 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark – Lovgivning og distriktsinndeling – Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 (jnr. 16/1553-5) s. 94–95.

61 Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftsnæringen, 1. april 2024–31. mars 2025*, 2025 s. 65 (antall siidaandeler og personer) og 125 (samlet beiteareal).

62 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok. Interne rettsforhold i reindriften, bind 3*, 2022 s. 42–47.

63 Hålogaland lagmannsrett, dom 26. mars 2010 (LH-2009-133706) og HR-2010-1214-U (9. juli 2010)

64 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Brev til kommisjonen*, 16. desember 2014 (jnr. 14/1434-1) s. 1–2.

RBD 9 sommerbeiter ligger i Gamvik og Lebesby kommune, og således ikke innenfor felt Tana som nå utredes. Dette krav vil således gjelde høst/vinter/vårbeite, og tilgang til disse.»

9.3.2 Tilleggsopplysninger (19. april 2016)

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš gjentok i skriv til kommisjonen 19. april 2016 anmodningen om at kommisjonen utreder og stadfester bruksrett i «*orohat/flyttesystemet*» for distriktets reineiere. Distriktet oppfatter «*beiteretten i flyttesystemet*» som både en kollektiv og en individuell bruksrett. Den kollektive retten gjelder siidaens reineiere, og er opparbeidet ved alders tids bruk, og ikke bare som en generell rett til reindrift, men som en konkret bruksrett knyttet til bestemte områder. Samtidig anser distriktet beiteretten som en individuell rettighet, fordi den gjelder privateide rein i et område man «*har særskilt rett til å bruke*». Distriktet understreker at rettigheten er knyttet til aktiv reindrift som en bruksrett, og ikke som en eiendomsrett.[65]

I oversendelsen opplyser distriktet at dets flyttesystem har røtter tilbake til den tidligere Ohcejoga (Utsjok) siidaen på 1600-tallet, og det naturlige villreintrekket i området. Distriktet opplyser at Polmakvannet (Buolbmátjávri) er det historiske skillet mellom østlig og vestlig flyttesystem i Tana, og at dette blant annet er dokumentert i major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1740-tallet. Det tradisjonelle flyttemønsteret ble videreført også etter at Ohcejoga siida ble delt ved grensefastsettelsen i 1751, fordi Lappekodisillen sikret videreføring av retten til å flytte med rein over riksgrensen.[66]

Distrikt 9 fremholder at det fikk store negative konsekvenser for reindriften i området da den norsk-finske grensen ble stengt i 1852. Samer på norsk side mistet vinterbeiter i Finland, og samer på finsk side mistet sommerbeiter langs norskekysten. Antallet reindriftsutøvere på vestsiden av Tanaelva ble betydelig redusert i perioden 1854–1865. I stor grad var det personer fra slektene Bigga, Banne, Vuolab og Pieski som ble værende på vestsiden av elva. Distriktet viser videre til at amtmannen i 1892 utferdiget en forordning der det ble bestemt at: *«Fjeldfinner av Polmak der haver sine vinterbeitemarker paa nordre side av Tanaelven, deriblant Ole Persen Bigga, Per Samuelsen Anthi og Henrik Karstensen henlægges: Corgasnjarg.»*[67]

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš ber kommisjonen vurdere lovligheten av tidligere reguleringsvedtak, og særlig om de var i strid med faktisk beitebruk og etablerte rettigheter. Distriktet viser til at myndighetenes praksis med å tildele og frata beiterettigheter ikke samsvarer med gjeldende rett, hvor rettigheter etablert ved alders tids bruk ikke kan oppheves gjennom forvaltningsvedtak. Videre påpeker distriktet at reguleringene overså siidaenes tradisjonelle flyttemønster mellom kyst og innland, tilpasset natur og topografi.[68]

Når det gjelder konkrete reguleringer, viser distrikt 9 til at myndighetene i 1914 tildelte «*Indre Čorgaš (område sør for Hopseidet og fra Langfjorden/[Lággu] til reinsogngrensen)*» til Karasjok reinsogn. Distriktet viser til at 16 reineiere fra Polmak i 1917 anmodet om at beslutningen om å tildele Indre Čorgaš til Karasjok måtte oppheves, blant annet fordi innflyttingen fra Karasjok hadde ført til en økning i reinbestanden i Polmak.[69]

Distriktet opplyser videre at reindriftssamer fra Polmak ble henvist til sommerbeiter i Johkannjárga (Digermulen) og Vestertana (daværende distrikt 10) og Rákkonjárga (distrikt 7 på østsiden av Tanafjorden), og at Čorgaš i 1942 ble «*lånt ut*» til Karasjok-samer. Distriktet opplyser at Polmak-samene i 1958 fikk vende tilbake til Ytre Čorgaš, men som «*kompensasjon*» for at Karasjok-samene ikke fikk forlenget tillatelsen til å bruke Ytre Čorgaš, ble Johkannjárga tildelt reineiere fra Karasjok. Distrikt 9 mener at denne tildelingen manglet rettslig grunnlag, og ber kommisjonen vurdere «*legaliteten*» av dette vedtaket.[70]

Av oversendelsen fremgår det også at Ole Per Utsi (Ola Piera Amundsen Utsi/Ovlla-Piera) (1892–1961) i 1951 søkte om tilleggsvinterbeite vest for Tanaelva, fordi områdene øst for elva var utilstrekkelige. Lappefogden innvilget søknaden og samme år ble det utstedt en forordning som gjorde at området fra Máskejohka til Skoarrojohka–Njuorggánjávri–Máskejávri ble «*forbeholdt som vinterbeite*» for reineiere med sommerbeite i distrikt 7 Rákkonjárga. Distrikt 9 gir uttrykk for at «*denne myndighetsreguleringen krenket etablerte rettigheter*».[71]

I oversendelsen viser distrikt 9 også til at Reindriftsstyret i 2004 vedtok nye midlertidige grenser for reinbeitedistriktene i Øst-Finnmark. Endringen fra fylkesmannens inndeling i 1934 var at det tidligere distrikt 12 ble delt mellom distrikt 9 og 13, og at Johkannjárga ble innlemmet i distrikt 13. Distrikt 9 opplyser at det «*godkjente vedtaket som administrative grenser i påvente av utredning*», og anfører at distriktene ble «*villedet og overkjørt*» i forbindelse med vedtaket. Distriktet anfører at 2004-vedtaket «*bør spesielt ses nøye på*», og viser til

65 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Utfyllende skriv til krav for Finnmarkskommisjonen*, 19. april 2016 (jnr. 14/1434-7) s. 2.

66 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, Op. cit., 19. april 2016 (jnr. 14/1434-7) s. 2–3.

67 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, Op. cit., 19. april 2016 (jnr. 14/1434-7) s. 2.

68 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, Op. cit., 19. april 2016 (jnr. 14/1434-7) s. 4.

69 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, Op. cit., 19. april 2016 (jnr. 14/1434-7) s. 3.

70 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, Op. cit., 19. april 2016 (jnr. 14/1434-7) s. 3–5.

71 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, Op. cit., 19. april 2016 (jnr. 14/1434-7) s. 3–4.

at de samtykket til en «*midlertidig løsning, uten å se varighet og konsekvensene*».[72]

9.3.3 Høringsmøtet (6. november 2019)

På høringsmøtet 6. november 2019 deltok Nancy Porsanger Anti (f. 1978) som representant for Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš og som interesserepresentant oppnevnt etter forslag fra distriktet. Hun sa at driftsmønsteret i distrikt 9 dokumenteres gjennom terreng, reinens adferd, beitetyper og stedsnavn. Reinen følger det gamle villreintrekket, som reinen i Ohcejoga siida også benyttet. Beitegrensene «*gjorde seg selv, trekket gikk nord-sør, man hadde Laksefjorden, Tanafjorden og man hadde Tanaelva … flyttesystemet bygger på reinens natur, beitetilgang og topografi*».[73]

Hun betegnet stedsnavn og topografien som «*de tause vitnene*» for distriktets beitebruk og flyttemønster, der reinen trekker ned fra fjellområder til skogen på høsten og beiter i skogområdene helt frem til skogen begynner å fylles med snø. Når snøen er hardpakket, trekker reinen opp på vidda. Dette beite- og flyttemønsteret kan også identifiseres gjennom stedsnavn. For eksempel refererer stedsnavnene Golggotvuopmi, Golggotvárri, Golggotjohka og Golggotjeaggi, til steder hvor «*utmattede hannrein*» holder til etter brunsttiden. Stedsnavnet Geinnodatvárri betyr «*reintrekkfjellet*».[74]

Nancy Porsanger Anti uttalte at reindriften i distriktet har vært utsatt for flere offentlige reguleringer uten reell medbestemmelse for reindriften, og uten vurderinger av konsekvensene. Hun pekte på at det manglet faglige vurderinger av hvordan reguleringene påvirker retten til årstidsbeite, samt flytt- og trekkveier. Spesielt trakk hun fram forvaltningsvedtak fra 1914 (om å forbeholde Indre Čorgaš for reineiere fra Karasjok), 1951 (om å forbeholde Máskevárri for reineiere med sommerbeite på Rákkonjárga), 1958 (om å overføre Johkannjárga (Digermulen) til reineiere fra Karasjok) og 2004 (om fastsettelse av distriktsgrenser i Polmak og Karasjok, jf. forskrift 2. desember 2004 nr. 5027).[75]

Hun viste til at reindriftsloven av 1933 bestemte at reindriften i Finnmark skulle inndeles i distriktet, og at distriktene fikk navn og nummer, og grensene ble fastsatt ut fra faktisk bruk. Hun opplyste at Tanaelva fungerte som beitegrense, men at reindriftssamene kunne flytte mellom distriktene. På den tiden var folk ikke bundet til ett distrikt, og skifte av distrikt kunne blant annet skje ved giftemål. Det ble innført en ordning med reindriftsmeldinger om hvor man planla å drive reindrift det kommende året, men det var tidvis store avvik mellom meldingene og den faktiske bruken fordi det var forhåndsmeldinger.[76]

Nancy Porsanger Anti fortalte at distriktet Čorgaš-tidligere tidligere brukte beiteområder i de daværende distriktene 9, 10, 11 og 12. Dette utgjorde et sammenhengende flyttesystem med tilgang til alle årstidsbeiter. Området strakte seg fra Čorgaš (Nordkinnhalvøya) i nord (daværende distrikt 9), sørover via Johkannjárga (Digermulen), Deanodat (Vestertana), nedre del av Tana kommune på vestsiden av Tanaelva (distrikt 10 og 11), og sørover nesten til Váljohka (distrikt 12). I distrikt 12 var det fellesbruk med Karasjok-samer: de brukte området før jul, mens distrikt 9 brukte det etter jul. Porsanger Anti opplyste at myndighetene i 1942 midlertidig hadde «*lånt ut*» Ytre Čorgaš til reindriftssamer fra Karasjok for ett år på grunn av krigsforholdene. Tillatelsen ble imidlertid forlenget flere ganger.[77]

Nancy Porsanger Anti sa at «*det er dokumentert opp og ned i mente*» at Digermulen tidligere hadde vært kalvings- og sommerbeiteland for Polmak-samene, og anførte:[78]

> «Hele Digermulen ble gitt til de som hadde vært i Karasjok under krigen. Og det står i skriftene at dem fikk det som kompensasjon, og det finnes ingen saksbehandling på den overgivelsen, [intet] samtykke, ingen møter – det bare står der. Og det mener Distrikt 9, at den her overføringen krenket etablerte rettigheter, og det ønsker vi at kommisjonen skal utrede.»

Porsanger Anti ga videre uttrykk for at «*Forordningen av 1951*», som hadde forbeholdt Máskevárri for reineiere med sommerbeite på Rákkonjárga hadde fratatt distrikt 9 rettigheter i et område som tradisjonelt ble brukt av reineiere fra vestsiden av Tanaelva. Hun gjentok anførselen fra distriktets henvendelse 19. april 2016 om at reguleringen «*krenket etablerte rettigheter*».[79]

Om de reguleringene fra 2004 som er omtalt i den nevnte henvendelsen, sa Porsanger Anti det dreide seg om midlertidige «*administrative grenser*» og ikke «*beitegrenser*». Hun viste til at de vedtakene som ble gjort da, forutsatte at rettighetsavklaringen skal skje uavhengig av de midlertidige grensene fra 2004. Porsanger Anti stilte seg tvilende til om myndighetene i 2004 hadde rett til å regulere og frata rettigheter

72 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, Op. cit., 19. april 2016 (jnr. 14/1434-7) s. 4.
73 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 49–50.
74 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 55–56.
75 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 50–51.
76 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 51.
77 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 51–52.
78 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 52.
79 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 52–53.

som var etablert på særskilt rettsgrunnlag, og sa at vedtaket fra 2004 bygget på et villedende saksfremlegg. Det eventuelle samtykket som kan tolkes ut fra manglende protester, skyldes manglende forståelse av vedtakets varighet og konsekvenser. Distriktet hadde i liten grad protestert mot vedtakene, fordi man stolte på sin historiske bruk og avventet rettighetsavklaringen.[80]

Nancy Porsanger Anti fortalte ellers at før grensestengningen i 1852 lå distriktets vinterbeiter i skogsområdene på finsk side. I dag strekker vinterbeitene seg fra Lákšjohka og sørover til Borsejohka og Dárjohka. Vinterflokkene flytter vanligvis inn i disse områdene i begynnelsen av januar. Når skogsområdene fylles med snø, søker reinen mot høyereliggende terreng. Det er alltid flokken selv som styrer bevegelsene uten menneskelig styring.[81]

Hun sa at antallet vintersiidaer avhenger av beiteforholdene, behovet for tilleggsfôring og andre praktiske hensyn. De siste årene har én siida holdt til helt sør ved Borsi, én har vært på Luosnjárvárri og litt lenger nord ved Márššavárri og Bievrroaivi. Den tredje siidaen har oppholdt seg nærmere vidda, i områder som Báišvárri, Geahččoaivi og Gahpatráhppát. De er på vinterbeitene så lenge forholdene tillater det. Ifølge Porsanger Anti finnes det verken elver, kløfter eller andre landskapsformasjoner som markerer grensen mot Karasjok reinsogn.[82]

9.3.4 Innsigelser mot andre rettighetsmeldinger (18. juni 2023)

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš fremmet 18. juni 2023 (jnr. 14/1434-38) en generell innsigelse mot 31 rettighetsmeldinger i Tana som gjelder «*eiendomsrett, ferdselsrett, vetorett m.m.*». Distriktet begrunner innsigelsen med at kravene kan innsnevre dets beitearealer om de skulle føre frem.[83] Innsigelsen gjelder 12 kollektive rettighetsmeldinger; Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8), Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10), Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere (kapittel 11), Sirpmá gilisearvi (kapittel 12), Badje-Deanu Siida (kapittel 13), Valjok biras (kapittel 14), Sámiid meahcit (kapittel 15), Lálloš siida (kapittel 17), Masjok bygdelag (kapittel 19), Bygdefolket i Vestre Seida (kapittel 21) og Samer på finsk side av riksgrensen (kapittel 26).

Videre gjelder innsigelsen 19 individuelle rettighetsmeldinger; Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere (kapittel 29), Jánoš Trosten (kapittel 30), Eli og Ragnhild Rajala Lautz (kapittel 32), Lillian Malin (kapittel 33), Etterkommere av Nils Ole Holm og Einar Hegge (kapittel 34), Etterkommere av Nils Johnsen Joks (kapittel 36), Nils Oskar Anti med etterkommere (kapittel 37), Hans Terje Johnsen m.fl. (kapittel 38), Etterkommere av Johan Johansen Wigelius (kapittel 39), Per Andreas Holm (kapittel 40), Nils Johnsen Varsis arvinger (kapittel 41), Reidar Andreas Varsi (kapittel 42), Magnus Varsi (kapittel 43), Ole Nilsen Vuolabs etterkommere (kapittel 44), John Aslak Johansen og etterkommere av Hans Ole Pedersen Varsi (kapittel 45), Etterkommere av Nils A. Hansen og Ellen Kirsten Hansen (kapittel 48), Margit Varsi (kapittel 49), Johan Fredrik Ingvald Guttorm (kapittel 51) og Etterkommere av Per Mathisen Gaup og Alette K. Somby Gaup (kapittel 52).

9.4 Bemerkninger og opplysninger fra andre

9.4.1 Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga

Frode Utsi (f. 1962) deltok på høringsmøtet 6. november 2019 som representant for Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga, og som interesserepresentant oppnevnt etter forslag fra distriktet. Han fortalte at «*deler av Čorgaš-folkene var helt frem til 1958 i vårt distrikt [distrikt 7]*». I forbindelse med at Ytre Čorgaš ble tillagt Polmak-samene i 1958, skilte «*Čorgaš-folkene*» ut sine rein og flyttet tilbake til Čorgaš. Frode Utsi fortalte at hans bestefar hjalp til med å få Čorgaš overført til Polmak-samene, og at hans familie tidligere brukte områder på vestsiden av Tanaelva, både Lágesduottar og Johkannjárga.[84]

Frode Utsi fortalte at reineiere i distrikt 7 driver innenfor den fastsatte rammen på 4 000 rein, og at distriktet er helt avhengig av det beitelandet som distriktet disponerer i dag, på begge sider av Tanaelva. Ifølge Utsi er det ingen interne reindriftsrettslige konflikter mellom distrikt 7 og distrikt 9, utover den uenigheten som gjelder Máskevárri-området på vestsiden av Tanaelva. Han sa at det i dag ikke er praktiske problemer knyttet til bruken av Máskevárri.[85]

9.4.2 Opplysninger fra andre – særlig om bruken av Johkannjárga (Digermulen)

Einar Sund (f. 1938) vokste opp i Deanodat (Vestertana) og sa i intervju 15. april 2013 at han kunne huske at flere

80 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 54.

81 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 60–61.

82 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 61.

83 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023 s. 1, sammenholdt med vedlegg «Oversikt over rettighetsmeldinger» (jnr. 14/1434/38).

84 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 65.

85 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 66–67.

reineiere fra øvre Tana hadde rein på Johkannjárga tidlig på 1950-tallet. Ifølge Sund er Karasjok-samenes bruk av Johkannjárga av nyere dato, men han husker at John Persen Anti (Káre Jovnna) (1903–1993) (fra Karasjok) hadde rein i Deanodat.[86]

Josef Nils Pedersen Varsi (Peđar-Jovsset) (1920–2015) sa i intervju 4. november 2013 at Anti-slekta fra Karasjok hadde sommerbeite på Johkannjárga, uten å tidfeste bruken.[87]

Anders Persen Gaup (Máhte Per Ánde) (1933–2021) var født og oppvokst på Lágesduottar. Han fortalte i intervju 23. februar 2016 at Anti-familiene fra Karasjok fra 1958 ikke lenger fikk bruke Ytre Čorgaš og kom til Lágesduottar. Ifølge Gaup hadde Per Guttorm (Ánddir Piera) (1923–1993) og Anders Nils Guttorm (Ánddir Ándde Niillas) (1921–2016) vendt tilbake til Ytre Čorgaš fra Várnjárga (Varanger) i 1956–57 og arbeidet for å få Ytre Čorgaš tilbake fra Karasjok-reindriftsutøverne. Det endte med at Guttorm-familien fikk tilbake Ytre Čorgaš, at noen Anti-familier ble værende i Lágesduottar, og at Johkannjárga ble overført fra Čorgaš reinbeitedistrikt til Lágesduottar reinbeitedistrikt.[88]

John Anders Anti (Káre-Jon Jovnna) (f. 1940) sa i intervju 13. november 2019 at striden om reineiere fra Karasjok eller Polmak skulle ha sommerbeite i Ytre Čorgaš, ble løst i 1958 ved at Karasjok-reineierne fikk tildelt Johkannjárga (Digermulen) som sommerbeite.[89]

Henry Samuel Olsen (f. 1937) er oppvokst og tidligere bosatt i Stáhpogieddi ved Tanafjorden. Han sa i intervju 21. desember 2022 at han husker at reindriftssamer fra både Tana og Karasjok kom til Johkannjárga (Digermulen) om våren og sommeren. Ifølge Olsen var det i begynnelsen reindriftssamer fra øvre Tana som benyttet Digermulen, mens reineiere fra Karasjok begynte å bruke området senere, på 1960-tallet.[90]

9.5 Kommisjonens vurderinger

9.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger

Saken reiser blant annet spørsmål om det med grunnlag i alders tids bruk er etablert alminnelig reindriftsrett med det innholdet som er regulert i reindriftsloven §§ 19 til 26, i det området som i dag ligger innenfor beitegrensene til Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš i Tana kommune, og om distriktets reineiere har andel i denne retten. Dette er behandlet i punkt 9.5.2.

Som kommisjonen har redegjort for i punkt 9.2.8, vedtok fylkesmannen 3. mars 1958, med hjemmel i reindriftsloven av 1933 at Ytre Čorgaš fra sommeren 1958 skulle disponeres av reineiere fra Polmak, etter at reineiere fra Karasjok hadde hatt tillatelse til å bruke området siden 1939/1940. Samtidig vedtok fylkesmannen at de Karasjok-reineierne som ikke fikk fornyet tillatelse til å bruke Ytre Čorgaš, kunne bruke Johkannjárga (Digermulen) som sommerbeite.

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har bedt kommisjonen om å vurdere lovligheten av den delen av fylkesmannens vedtak fra 1958 som gjaldt Johkannjárga. Vurdering av lovligheten av forvaltningsvedtak faller utenfor kommisjonens mandat. Kommisjonen har imidlertid oppfattet distriktets anførsler som et krav om anerkjennelse av at distriktets reineiere har beiterett på Johkannjárga (Digermulen), og vil derfor behandle dette spørsmål i punkt 9.5.3.

Som nevnt i punkt 9.1, har Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš også fremmet krav om beiterettigheter i Máskevárri-området. Kommisjonen har ikke behandlet spørsmålet, fordi det er avgjort ved rettskraftig dom avsagt av Hålogaland lagmannsrett 27. mars 2014.[91]

Distrikt 9 har også bedt kommisjonen om å vurdere lovligheten av fastsettelsen av den midlertidige distriktsgrensen i 2004, jf. punkt 9.3.2. Kommisjonens mandat er å kartlegge bruks- og eierrettigheter basert på langvarig bruk. Se foran i punkt 1.2.1. Spørsmål om lovligheten av forvaltningsvedtak faller utenfor mandatet, og vil derfor ikke bli vurdert.

9.5.2 Alminnelig reindriftsrett innenfor distriktsgrensene

9.5.2.1 Utgangspunktet for vurderingen

Det var lenge omstridt om samisk reindriftsrett har et selvstendig rettsgrunnlag med grunnlag i langvarig bruk, eller om retten utelukkende var basert på den til enhver tid gjeldende reindriftslovgivningen.[92] Etter at Høyesterett i Selbu-saken hadde betegnet reindriftsretten som «*en selvstendig rett hvor rettsgrunnlaget er alders tids bruk*»,[93] ble imidlertid følgende bestemmelse inntatt i 2007-lovens § 4 første ledd:

> «Den samiske befolkningen har på grunnlag av alders tids bruk rett til å utøve reindrift innenfor de delene av fylkene Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag,

86 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ranveig og Einar Sund*, 15. april 2013 (jnr. 15/895-3) s. 36–39.

87 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi*, 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s. 50–51.

88 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anders Persen Gaup*, 23. februar 2016 (jnr. 15/897-36) s. 12.

89 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Anders Anti*, 13. november 2019 (jnr. 14/1434-17) s. 4.

90 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Henry Samuel Olsen*, 21. desember 2021 (jnr. 20/2059-9) s. 9–10.

91 LH-2013-162742 (27. mars 2014) og HR-2014-1400-U (2. juli 2014).

92 Se nærmere Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok, Interne rettsforhold i reindriften, bind 1*, 2022 s. 64–65.

93 Rt. 2001 side 769 på side 788.

> Sør-Trøndelag og Hedmark hvor reindriftssamene fra gammelt av har utøvet reindrift (det samiske reinbeiteområdet).»

Bestemmelsen i § 4 første ledd angir ikke hvor samisk reindrift har vært utøvet historisk, ut over at de seks nevnte fylkene danner yttergrensen. Den konkrete vurderingen av hvor det er etablert alminnelig reindriftsrett må derfor baseres på forholdene i hvert enkelt område.

I Selbu-dommen viste Høyesterett også til at når «*beiterett er ervervet ved alders tids bruk, vil dette som alminnelig regel medføre at samene også har ervervet de tilknyttede rettighetene*» til blant annet å anbringe nødvendige anlegg til reindriften og rett til brensel og trevirke mv.[94] Disse «tilknyttede» (eller aksessoriske) rettighetene er i reindriftsloven av 2007 regulert i §§ 21 til 26, mens beiteretten er regulert i §§ 19 og 20.

Ifølge reindriftsloven § 4 annet ledd, som viderefører en bestemmelse som ble inntatt i reindriftsloven ved en lovendring i 1996, skal det innenfor det samiske reinbeiteområdet legges til grunn at det foreligger bruksrett til reindrift innenfor rammene av reindriftsloven «*med mindre annet følger av særlige rettsforhold*». Bestemmelsen stiller opp en presumsjon for at det i dette området gjelder en alminnelig reindriftsrett. Det er unntakene fra presumsjonen som må sannsynliggjøres, ikke at presumsjonen stemmer med de underliggende rettighetsforholdene.[95] Se nærmere foran i punkt 6.7.3.

Reindriftsloven utgjør ikke reindriftsrettens rettslige grunnlag, men beskriver rettens innhold. Spørsmålet for kommisjonen er om det er ervervet *alminnelig reindriftsrett* innenfor kravsområdet, med grunnlag i alders tids bruk og med det innholdet reindriftsloven angir. Om slik rett er etablert, beror på om vilkårene for alders tids bruk er oppfylt. Det må foreligge en viss bruk som må ha pågått over lang tid, og den må ha skjedd i god tro. Ved vurderingen skal det også tas hensyn til de særlige forholdene som gjør seg gjeldende innen reindriften.[96]

Kommisjonen bemerker ellers at både den alminnelige reindriftsretten slik den er regulert i reindriftsloven, og eventuelle særlige bruksrettigheter ut over dette, tilligger de som har utøvd den rettsstiftende bruken og deres rettsetterfølgere. At kravet fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš er fremsatt på vegne av distriktets reineiere og siidaandelshavere, og ikke på vegne av distriktet som organisatorisk enhet, samsvarer med dette utgangspunktet.

94 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 788.
95 Rt. 2001 s. 769 (Selbu), på s. 788. Se også Ot. prp. nr. 28 (1994–1995) s. 31, jf. s. 39.
96 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 788–789.

9.5.2.2 Tidsvilkåret

Det kan ikke angis eksakt hvor lang brukstid som kreves etter reglene om alders tids bruk, men rundt 100 års bruk er en retningslinje ved vurderingen av om alders tids bruk foreligger.[97]

Som det fremgår av punkt 9.3, har reinbeitedistrikt 9 Čorgaš vist til at reindriften i kravsområdet ble etablert på 1600- og 1700-tallet. Dette støttes av en rekke skriftlige kilder, jf. punkt 9.2.2 og 9.2.3. På 1700-tallet var det etablert et fast bruks- og flyttemønster for reindriften på begge sider av Tanaelva og Tanafjorden. Den nord-sør-gående flyttingen mellom innlandet og kysten har fortsatt frem til i dag, også innenfor kravsområdet.

Kommisjonen anser dagens reindrift i kravsområdet som en videreføring av den reindriften som uten avbrudd har pågått siden 1600–1700-tallet. Dagens reineiere og siidaandelshavere i Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš er rettsetterfølgere etter tidligere rettighetshavere. At det i løpet av denne perioden har skjedd utskiftninger og endringer i sammensetningen av reindriftsfamilier- og slekter i området, er uten betydning for spørsmålet om det er ervervet alminnelig reindriftsrett i samsvar med presumsjonen i reindriftsloven § 4.

Det er etter dette klart at tidsvilkåret etter reglene om alders tids bruk er oppfylt.

9.5.2.3 Bruksvilkåret

For å opparbeide alminnelig reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk, må bruken i innhold og omfang tilsvare den bruken innehaveren av en slik rett ville ha utøvd. Se foran i punkt 6.3.3.3. Fordi reindrift er en ekstensiv bruksform, stiller rettspraksis ikke strenge krav til brukens innhold for å anerkjenne den som rettsstiftende. Også mer sporadisk eller mindre intensiv bruk kan være tilstrekkelig. Dette fremgår blant annet følgende uttalelse fra førstvoterende i Selbu-dommen:[98]

> «Av konkrete momenter fremhever jeg særlig at reindriften er svært arealkrevende, og at arealbruken varierer fra år til år avhengig av vær, vind og beitenes beskaffenhet. Det kan således ikke kreves at reinen har beitet i et bestemt område hvert år. Både av denne grunn og på grunn av samenes nomadiske livsform kan avbrudd ikke hindre rettserverv selv om det har atskillig lengde.
>
> Konsekvensen er at det tas hensyn til reinens natur, er at det må legges vekt på beitemønsteret. Reinen tar store områder i bruk, og omgivelsene, topografi, næringsforhold, vær og vind mv. avgjør områdebruken. Et typisk beitemønster er at den streifer. At reinen har visse kjerneområder til

97 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk,* 2. utg., 2008 s. 190 og 195.
98 Rt. 2001 s. 769 på s. 789.

> for eksempel kalving, betyr ikke at bruksområdet ikke er betydelig større. Rettserverv kan dermed ikke være avskåret utelukkende fordi det er såkalt «streifbeiting» som har funnet sted.»

Uttalelsen viser at man må være varsom med å trekke konklusjoner basert på manglende konkrete opplysninger om reindriftssamenes tilstedeværelse i et bestemt område. Samisk reindrift har tradisjonelt vært en nomadisk driftsform som i stor grad har brukt organiske materialer, slik at det vanskelig å finne fysiske spor etter virksomheten.[99]

Basert på de tilgjengelige opplysningene om reindriftsutøvernes bruk i området, jf. punkt 9.2, er det ingen tvil om at bruken har hatt et omfang og innhold som tilsvarer den bruken innehaveren av en alminnelig reindriftsrett ville hatt i et tilsvarende område. Reindriftens bruk av områdene innenfor dagens grenser for Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš oppfyller derfor bruksvilkåret etter reglene om alders tids bruk.

9.5.2.4 Godtrovilkåret

Godtrokravet innebærer også etter reglene om alders tids bruk at den potensielt rettsstiftende bruken i hele ervervsperioden må ha vært utøvd på grunnlag av en oppfatning om at bruken bygger på en selvstendig rett, og for eksempel ikke på tålt bruk. Se nærmere i punkt 6.3.3.4.

Både kravet til god tro og forståelsen av godtrovilkåret har utviklet seg over tid. Ved vurderingen av om vilkåret er oppfylt, må det derfor ses hen til hvilken rettstilstand som gjaldt på det tidspunktet den rettsstiftende bruken fant sted. Godtrovilkåret ble gradvis innarbeidet i norsk rett gjennom Høyesteretts praksis fra midten av 1840-tallet. Dersom både tidsvilkåret og bruksvilkåret er oppfylt *før dette tidspunktet*, er det ikke nødvendig å vurdere godtrovilkåret, ettersom det ikke inngikk i norsk rett før 1840-tallet. Se punkt 6.2.2.2.

Ved den konkrete vurderingen av godtrovilkåret gjelder det også en presumsjon for at rettighetspretendenten har vært i god tro, dersom tidsvilkåret og bruksvilkåret er oppfylt, jf. punkt 6.7.2. Er dette tilfellet innebærer godtropresumsjonen at det kan legges til grunn at godtrovilkåret er oppfylt, med mindre det foreligger konkrete holdepunkter som tilsier noe annet.

Det er i saken her ingen tvil om at rettsforgjengerne til dagens reindriftsutøvere i distrikt 9 har utøvd sin reindrift på grunnlag av en oppfatning av at de hadde rett til det. Kommisjonen anser følgende uttalelse fra Samerettsutvalgets rettsgruppe som dekkende:[100]

> «Reindriftssamene i indre Finnmark har åpenbart drevet sin reindrift og i sammenheng med det utnyttet fiske, jakt, bær og andre ressurser for å sikre levegrunnlaget, i den tro at de hadde rett til det. Bruken var århundregammel og ingen protesterte mot den i indre Finnmark. Ved kysten, i sommerbeiteområdene, var dette annerledes en periode, men også her må reindriftssamene fra indre Finnmark etter hvert ha fått den oppfatning at de hadde rett til å bruke områdene til sin næring.»

9.5.2.5 Konklusjon

Det er i de arealene i Tana kommune som inngår i Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, opparbeidet *alminnelig bruksrett til reindrift* med grunnlag i alders tids bruk. Denne retten tilkommer i dag siidaandelshavere og øvrige reineiere i distrikt 9. Retten er en kollektiv og selvstendig bruksrett, og har det innholdet som følger av reindriftsloven §§ 19 til 26.

Rettens selvstendige grunnlag innebærer at den har rettsvern i samsvar med alminnelige ekspropriasjonsrettslige grunnsetninger, jf. reindriftsloven § 4 tredje ledd. Grunneiere og andre bruksrettshavere må ikke utnytte sine rettigheter i beiteområdet til distrikt 9 på en måte som er til urimelig eller unødvendig skade for de reindriftsberettigede, jf. reindriftsloven § 63.

9.5.3 Reinbeite på Johkannjárga (Digermulen)

Stengingen av grensen mellom Norge og Finland for grensekryssende reindrift i 1852 førte til en betydelig reduksjon av tilgjengelige beiteområder for Polmak-reindriften. Dette skapte økt press på Karasjoks beiteområder, blant annet ved at reineiere fra Kautokeino i økende grad søkte sommerbeiter lenger øst enn tidligere på Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya). I sin tur medførte dette at stadig flere reineiere fra Karasjok tok i bruk sommerbeiter lenger øst, blant annet på Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya), og dette førte til økt press på Polmaks beiteområder. Den sedvanemessige bruken var utgangspunktet for myndighetenes fordeling av reinbeitene etter 1852, både sommerbeitene og vinterbeitene, men i noen tilfeller klarte ikke myndighetene å avgjøre hvem som hadde utøvd sedvanemessig bruk i det aktuelle området.[101]

Som nevnt i punkt 9.2.5, ble vinterbeitedistriktene, Kautokeino, Karasjok og Øst-Finnmark etablert i 1854, og det ble forbudt for reineiere i et distrikt å la dyrene beite i et annet distrikt. Dette innebar at det måtte trekkes grenser mellom distriktene. Uenighet om hvem som hadde utøvd sedvanemessige bruk i grensetraktene mellom Kautokeino og Karasjok gjorde at disse lenge var et fellesområde for Kautokeino og Karasjok. Da Kautokeino etter 80 års diskusjon fikk

99 Rt. 2001 s. 769 på s. 789 på s. 792–793.
100 NOU 1993: 34 s. 265.
101 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 274–275.

tillagt mesteparten av fellesområdet, var begrunnelsen at de alene hadde brukt området i disse årene. En tilsvarende diskusjon fant sted om beitene på Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya). Uenigheten mellom Karasjok og Polmak om bruken av sommerbeitene på Ytre Čorgaš har derimot fulgt et annet spor:[102]

> «Her har sedvanemessig bruk ikke vært like fremtredende i diskusjonen, antagelig fordi området har vekslet mellom Karasjok og Polmak helt fra 1892 og opp til 1957. Når ingen kan vise til en sedvanemessig bruk, vil andre momenter bli avgjørende».

Kommisjonens redegjørelse i punkt 9.2.3, 9.2.4 og 9.2.6 viser at Polmak-samenes rettsforgjengere brukte Johkannjárga (Digermulen) før grensestengningen i 1852, og i flere tiår etter det. Ved amtmannens forordning i 1892 ble Čorgašnjárga tillagt Polmak som sommerbeite. I 1892 omfattet betegnelsen Čorgašnjárga også Johkannjárga (Digermulen). Amtmannens forordning av 15. mai 1914 førte imidlertid til en oppdeling av Čorgašnjárga. Området sør for Hopseidet, Indre Čorgaš inkludert Johkannjárga, ble tildelt Karasjok, mens Ytre Čorgaš, området nord for Hopseidet, fortsatt ble tillagt reineiere fra Polmak.

Kristian Nissens oversikt over Polmak-siidaer fra 1915–1916 viser imidlertid at flere Polmak-siidaer benyttet Čorgašnjárga sør for Hopseidet som sommerbeite. Rikard Kollstrøms oversikt over beitebruken i 1923–1924 viser at én Polmak-siida brukte Indre og Ytre Čorgaš, og at en annen brukte Indre Čorgaš, Lággu og områdene mot Vestertana. Kollstrøms innberetning fra 1930 viser at to av Polmak-siidaene hadde sommerbeite i Indre Čorgaš. Se punkt 9.2.6. Det er sannsynlig at beitebruken i Indre Čorgaš ofte også omfattet områdene mot Vestertana og Johkannjárga, fordi terrenget ikke byr på naturlige hindringer som skulle begrense slik bruk.

Tharald Frettes oppgaver over reinbestanden i Øst-Finnmark og siidaenes oppholdssteder i 1932–1933, viser at det da var fire siidaer i Polmak, hvorav to hadde sommerbeite på Johkannjárga. Ørnulv Vorrens oversikt over beitebruk i perioden 1953–1957 viser at *«Buolbmag-siida»* (Polmak-siida) da brukte Johkannjárga. Se punkt 9.2.6 og 9.2.8.

Polmak-samene var imidlertid ikke alene om å bruke Indre Čorgaš og Johkannjárga i disse årene. Som redegjørelsen i punkt 9.2.8 viser, var bruken av Johkannjárga et tema i den diskusjonen som fra slutten av 1940-tallet ble ført mellom Karasjok og Polmak om bruken av Ytre Čorgaš. Samtalene omfattet også fordelingen av sommerbeiteområdene, Indre Čorgaš og Varangerhalvøya. Forhandlingene om og reguleringen av bruken av Johkannjárga og Ytre Čorgaš kan derfor ikke vurderes isolert i ettertid. De må både ses i sammenheng med hverandre, og med de øvrige alternativene som ble drøftet i den aktuelle perioden.

Spørsmålet om hvor mange rein de ulike sommerbeiteområdene kunne tåle, var sentralt ved fordelingen av områdene. Lappefogden anslo i 1954 at Varangerhalvøya hadde kapasitet til omtrent 4000 rein, Johkannjárga (Digermulen) til rundt 1500 rein og Ytre Čorgaš til om lag 4000 rein. Kapasiteten i sommerbeitene måtte også stå i et rimelig forhold til vinterbeitekapasiteten. Flere løsninger for fordeling av områdene ble vurdert, blant annet:[103]

1. Tilbakeføring av Ytre Čorgaš til Polmak.

2. Fordeling der Polmak fikk Johkannjárga (Digermulen) og den vestre delen av Varangerhalvøya, mens Karasjok ble tillagt Ytre Čorgaš.

3. Sammenslåing av reinsognene Karasjok og Polmak, med alternative grenser mot henholdsvis Kautokeino reinsogn og Varanger reinsogn.

Reineierne i Polmak motsatte seg en sammenslåing av reinsognene Karasjok og Polmak fordi det ville innebære at de måtte oppholde seg langt fra sine faste boplasser store deler av vinteren. De fastholdt derfor ønsket om å få Ytre Čorgaš tilbakeført. Som motytelse skulle reineierne fra Karasjok få tilgang til Johkannjárga (Digermulen). Resultatet ble i tråd med Polmaks forslag. Reinsognene ble ikke slått sammen, Ytre Čorgaš ble tillagt Polmak, og Johkannjárga (Digermulen) ble lagt til Karasjok-reineierne.[104]

På kommisjonens høringsmøte 6. november 2019 sa Nancy Porsanger Anti at Johkannjárga (Digermulen) tidligere hadde vært brukt av Polmak-samene som kalvings- og sommerbeiteområde, og at Johkannjárga ble overført til Karasjok-samene som *«kompensasjon»* fordi de ikke fikk forlenget tillatelsen til sommerbeite i distrikt 9 Ytre Čorgaš i 1958. Hun la til: «*Det finnes ingen saksbehandling på den overgivelsen, [intet] samtykke, ingen møter – det bare står der. Og det mener distrikt 9, at den her overføringen krenket etablerte rettigheter … og det ønsker vi at kommisjonen skal utrede*», jf. punkt 9.3.3.

Det var imidlertid en relativt omfattende prosess i forkant av fylkesmannens vedtak 3. mars 1958. Redegjørelsen i punkt 9.2.5, 9.2.7 og 9.2.8 viser at det mellom 1892 og 1958 pågikk vedvarende diskusjoner og forhandlinger om fordelingen av sommerbeiter mellom reinsognene Karasjok og Polmak. Diskusjonen gjaldt særlig området nord for Storfjordbunnen i Laksefjorden og Deanodat (Vestertana), som i 1892 ble

102 Kirsti Strøm Bull m.fl., Op. cit., 2001 s. 275.

103 Kirsti Strøm Bull m.fl., Op. cit., 2001 s. 258.

104 Kirsti Strøm Bull m.fl., Op. cit., 2001 s. 258.

benevnt som Čorgašnjárga. Frem til 1914 var hele området formelt lagt til Polmak, og fra 1914 var områdene nord for Hopseidet lagt til Polmak og området sør for Hopseidet, inkludert Johkannjárga til Karasjok.

Dette ble videreført ved fylkesmannens distriktsinndeling i 1934, men i 1942 fikk to reineiere fra Karasjok tillatelse av fylkesmannen til å bruke Ytre Čorgaš som sommerbeite. I årene som fulgte ga fylkesmannen flere slik tillatelser, og i 1948/1949 fremmet reineiere fra Polmak krav om å få Ytre Čorgaš tillagt som sommerbeite for Polmak-rein. Deres krav utløste en forhandlingsprosess, som ble avsluttet med fylkesmannens beslutning 3. mars 1958 om fordeling av beiteområdene Ytre Čorgaš og Johkannjárga (Digermulen).

Statlige myndigheter, kommunene Karasjok og Polmak, og reineiere fra de to kommunene deltok i prosessen. Blant annet ble det avholdt et møte i Sirma 31. januar 1958, der spørsmål om fordeling av sommerbeiteområder og reinsognsgrenser ble diskutert. Her foreslo Polmaks ordfører på vegne av reineiere fra Polmak at Ytre Čorgaš skulle tillegges Polmaks flyttsamer, og at Johkannjárga (Digermulen) skulle tillegges Karasjok-samene, med virkning fra våren 1958. Polmaksamenes forslag fikk gjennomslag i den videre prosessen.

Kommisjonen vurderer fylkesmannens vedtak 3. mars 1958 som resultatet av en prosess der reineiere fra Karasjok og Polmak deltok sammen med statlige og kommunale myndigheter. Ettersom vedtaket bygger på denne prosessen og samsvarer med Polmak-samenes forslag om fordeling av 31. januar 1958, anser kommisjonen fylkesmannens beslutning som en formalisering av en form for privat makeskifte med avtalerettslig grunnlag. Kommisjonen legger derfor til grunn at Johkannjárga (Digermulen) i dag tilligger reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar.

Det er etablert alminnelig reindriftsrett på Johkannjárga basert på alders tids bruk. Retten er kollektiv og er etter reindriftsloven § 4 første ledd ikke begrenset til dagens reindriftsutøvere i området. Se punkt 9.5.2.1. I praksis innebærer dette at dersom reineierne i distrikt 13 slutter å bruke Johkannjárga til reindrift, vil reindriftsretten der kunne utøves av andre reindriftsutøvere med andel i den alminnelige reindriftsretten, etter en konkret vurdering.

9.5.4 Oppsummerende konklusjon

9.5.4.1 Rettighetssituasjonen i kravsområdet til Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Det er i de arealene i Tana kommune som inngår i Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, opparbeidet *alminnelig bruksrett til reindrift* med grunnlag i alders tids bruk. Denne retten tilkommer i dag siidaandelshavere og øvrige reineiere i distrikt 9. Retten er en kollektiv og selvstendig bruksrett, og har det innholdet som følger av reindriftsloven §§ 19 til 26.

Rettens selvstendige grunnlag innebærer at den har rettsvern i samsvar med alminnelige ekspropriasjonsrettslige grunnsetninger, jf. reindriftsloven § 4 tredje ledd. Grunneiere og andre bruksrettshavere må ikke utnytte sine rettigheter i beiteområdet til distrikt 9 på en måte som er til urimelig eller unødvendig skade for de reindriftsberettigede, jf. reindriftsloven § 63.

Johkannjárga (Digermulen) disponeres i dag av Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar med grunnlag i en makeskifteliknende ordning, som er formalisert ved fylkesmannens vedtak 3. mars 1958. Ordningen gir reineiere i distrikt 13 rett til å utøve reindrift i området. Dersom de slutter å bruke området til reindrift, vil andre som har andel i den alminnelige reindriftsretten etter reindriftsloven § 4 første ledd kunne bruke området, etter en konkret vurdering.

9.5.4.2 Rettighetssituasjonen på vestsiden av Tanafjorden og Tanaelva utenfor kravsområdet til distrikt 9

Det følger av reindriftsloven § 4 annet ledd at det innenfor det samiske reinbeiteområdet skal legges til grunn at det foreligger *alminnelig reindriftsrett*, med mindre annet følger av «*særlige rettsforhold*». Dette innebærer at det må legges til grunn at det er etablert en slik rett med mindre det foreligger konkrete holdepunkter for noe annet.

Kommisjonens utredning av rettighetsforholdene i felt 7 Tana/Tanafjorden har ikke avdekket slike holdepunkter i de områdene på vestsiden av Tanafjorden og Tanaelva som ikke er omfattet av kravsområdet til Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš. Det er derfor også etablert en alminnelig reindriftsrett i disse områdene. Dette gjelder i det området mellom vestgrensen for distrikt 9 og kommunegrensen mot Karasjok som i dag er tillagt Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar, og i området sør og vest for Dárjohka som i dag er tillagt Reinbeitedistrikt 17 Karasjok Øst.

10. REINBEITEDISTRIKT 7 RÁKKONJÁRGA

10.1 Hva saken gjelder

Saken reiser spørsmål om reineierne i Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga med grunnlag i alders tids bruk har opparbeidet reindriftsrett i det området som i dag ligger innenfor distriktets beitegrenser i Tana kommune. Dette områder dekker om lag 1312 km². Se kartet i figur 10.

Som kartet viser, er det meste av kravsområdet lokalisert på østsiden av Tanafjorden og Tanaelva, men omfatter også Máskevárri på vestsiden av elva. Dette området overlapper med rettighetsmeldingen fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9). Spørsmålet om reinbeiterett på Máskevárri er rettskraftig avgjort ved Hålogaland lagmannsretts dom 27. mars 2014. Lagmannsretten konkluderte med at «*at retten til vinterbeite på Máskevárri for tiden ligger til reinbeitedistrikt 7*» og uttalte i domsslutningen at «*Reinbeitedistrikt 9 ikke [har] beiterettigheter på Máskevárri*».[1] På grunn av dommens rettskraftvirkninger, har kommisjonen ikke behandlet spørsmålet om beiterett på Máskevárri. Se nærmere foran i punkt 9.1.

Ellers overlapper kravsområdet til distrikt 7 geografisk med 13 av de kollektive rettighetsmeldingene som kommisjonen har behandlet, og med 11 av de individuelle rettighetsmeldingene. Reindriftsretten gjelder imidlertid uavhengig av hvem som er grunneier i de områdene der reindriften foregår, og også uavhengig av hvilke bruksrettigheter som i tillegg til reindriftsretten eksisterer i disse områdene. Disse 24 rettighetsmeldingene er derfor ikke materielt konkurrerende med kravet fra distrikt 7, og nevnes derfor ikke her. Se likevel kapittel 8, 13, 15 til 23, 26, 29, 31, 32, 39, 46, 47, 50, 51, 53, 54 og 56.

Rettighetsmeldingen fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga er datert 9. oktober 2019 (jnr. 19/2233-1). Kommisjonen bekreftet mottak av rettighetsmeldingen 18. oktober 2019 (jnr. 19/2233-2), og innkalte distriktet til kommisjonens høringsmøte 6.–7. november 2019. Distriktet oversendte 22. oktober 2019 merknader knyttet til Elkems gruvedrift i Austertana (jnr. 19/2233-33). På kommisjonens høringsmøte 6. november 2019 presenterte Frode Utsi distriktets rettighetsmelding og svarte på spørsmål (jnr. 14/294-36 s. 64-71). Utsi deltok også på møtet som interesserepresentant for reindriftsnæringen, oppnevnt etter forslag fra distrikt 7.

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har i brev 18. juni 2023 (jnr. 14/1434-38) gitt en generell merknad til alle rettighetsmeldinger innenfor det området som distriktet anser som dets vinterbeiteområder, inkludert meldingen fra reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga.

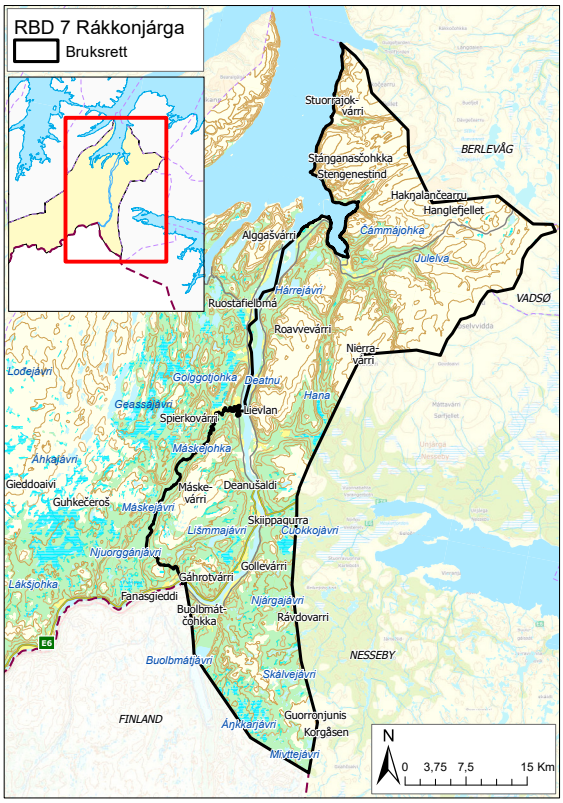

Figur 10

1 Hålogaland lagmannsrett, dom 27. mars 2024 (LH-2013-162742) og HR-2014-1400-U.

10.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Kommisjonen har i punkt 9.2 gitt en mer generell beskrivelse av reindriftens utvikling i Tana. Her er det blant annet redegjort for tamreindriftens fremvekst, for bruken før og etter 1852 da grensen mot Finland ble stengt for kryssende reindrift, og for lovgivning og administrative vedtak i form av inndeling i reinsogn og reinbeitedistrikter mv. Redegjørelsen viser hvordan reindriften har endret seg over tid, fra de tidlige formene for tamreinhold og siida-organisering til dagens driftsmønstre, og belyser ulike faktorer som har påvirket utviklingen.

Redegjørelsen er ikke bare relevant for vurderingene i kapittel 9, men er med unntak av punkt 9.2.8 som i hovedsak gjelder forholdene på Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya), også relevante for vurderingene i kapittel 10, og gjentas derfor ikke her. Den følgende oversikten er begrenset til forhold som har mer spesifikk interesse for vurderingene i saken her.

Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga har reindrift i kommunene Tana, Berlevåg og Båtsfjord. Reindriften her har røtter tilbake til 1600-1700-tallet, med utspring i jakt- og fangstsiidaene Ohcejoga siida (Utsjok) og Várjjat siida (Varanger), og sjøsamiske bosetninger på østsiden av Tanafjorden. Over tid har reindriften utviklet seg innenfor rammene av reindriftssiidaer.[2]

Dagens flyttemønster for reindriften i Tana, mellom kystområdene og innlandet kan som det er redegjort for i punkt 9.2.2 og 9.2.3, spores tilbake til 1700-tallet. Forklaringer fra det svenske tinget i Ohcejohka i 1740 og 1744 viser at det da var etablert et flyttemønster for reindrift på begge sider av Tanafjorden og Tanaelva, langs en sør-nord-akse. Øst for fjorden og elva, og sørover mot Buolbmátjávri (Polmakvann), var det etablert et bruks- og flyttemønster med utgangspunkt i den norskregistrerte sjøsamiske bosetningen øst for fjorden.[3]

Før 1934 var det ikke noe formelt skille mellom dagens Reinbeitedistrikt 5D/6 Várjjatnjárga (Varangerhalvøya) og Reinbeitedistrikt 7. I 1934 ble områdene delt, og Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga ble med hjemmel i reindriftsloven av 1933 etablert som et eget reinbeitedistrikt.[4] I nord grenser distriktet mot Austhavet, i vest Tanafjorden, i sørvest mot Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, i øst mot Reinbeitedistrikt 5D/6 Várjjatnjárga, og i sør mot Finland.

Per 31. mars 2025 var det åtte siidaandeler i distriktet, med 25 personer tilknyttet siidaandelene. Distriktets beitearealer omfatter til sammen 2538 km^2. Av dette arealet ligger ifølge kommisjonens beregninger 1312 km^2 i Tana kommune.[5]

Reinbeitedistrikt 7 har vår-, sommer- og høstbeite på Rákkonjárga, som omfatter den vestlige delen av Varangerhalvøya. Distriktet driver samlet i én sommersiida. Reinen slippes som regel på sommerbeite i april. Sommerbeiting og kalving foregår nord i distriktet, og vår- og høstbeiting i de sørlige delene av Rákkonjárga. Under kalvemerking og slakting blir reinen samlet og ført til merke- og slakteanlegget ved Nástejávri (Stjernevann) i Tana. Her skjer slaktingen som regel i oktober/november. Resten av slaktereinen tas ut i november/desember i slakteanlegget på Seidafjellet, der distrikt 7 også skiller ut rein fra andre distrikter. Distriktets vinterbeiter er sør for gjerdet mellom Skiippagurra og Seidafjellet. Máskevárri er vinterbeiteområdet på vestsiden av elva. Under normale forhold starter vinterbeitingen på Máskevárri, før reinen flyttes over til østsiden av elva, til Searbačohkka (Searbbat).[6]

10.3 Bemerkninger fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga

10.3.1 Rettighetsmeldingen (9. oktober 2019)

Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga gir i rettighetsmeldingen 9. oktober 2019 følgende beskrivelse av det geografiske området meldingen gjelder:[7]

> «Høstbeite fra Austertana til Lievlan, og videre til vinterbeite i Skidalen [Savetvuopmi] over Alleknjarg og helt frem til finskegrensen beliggende på østsiden av Tanavassdraget, samt vinterbeite i Máskevárri på vestsiden av Tanavassdraget.»

Distriktet viser til at reindriften i Tana-området fra 1600-tallet og fremover utviklet seg fra å være et supplement til ressurshøstingen i datidens veidesiidaer, der siidabefolkningen også fisket i de nedre delene av Tanaelva og langs kysten, til å bli en spesialisert samisk næring. Med henvisning til Peter Schnitlers opplysninger om at 12 samer fra nedre Tana på 1740-tallet hadde vinterbeiter vest for Buolbmátjávri (Polmakvann), fremholder distrikt at mange samer drev reindrift med

2 Se blant annet Ørnulv Vorren [i] NOU 1978:18A s. 157-158, Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan/Polmak reinsogn – Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk*, 2017 s. 13-15, 20 og NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 54.

3 Ørnulv Vorren [i] NOU 1978:18A s. 157. Se også NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 54-55.

4 Reindriftsadministrasjonen, Reindriften i Finnmark – Lovgivning og distriktsinndeling – Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark, 1994 (jnr. 16/1553-5) s. 87. Se også foran i punkt 9.2.7.

5 Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftsnæringen, 1. april 2024-31. mars 2025*, 2025 s. 65 (siidaandeler og personer) og 125 (samlet beiteareal).

6 Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga, *Distriktsplan 2012-2016*, vedtatt 27. oktober 2011 s. 3-4.

7 Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga, *Rettighetsmelding*, 9. oktober 2019 (jnr. 19/2233-1) s. 1.

utgangspunkt i kyst- og fjordområdene før grensefastsettelsen i 1751.[8]

Videre viser distrikt 7 til at reintallet i Øst-Finnmark økte frem mot midten av 1800-tallet, og at både reintall og antall reindriftssamer gikk ned etter at grensen mellom Norge og Finland ble stengt for grensekryssende reindrift i 1852. Distriktet omtaler også inndelingen i reinsogn og reinbeitedistrikter på 1930-tallet, og fremholder at distriktsgrensene fra den gangen stort sett er de samme som i 2019, bortsett fra at retten til vinterbeite på Máskevárri har tilfalt Rákkonjárga-distriktet etter Hålogaland lagmannsretts dom i 2014 (LH-2013-162742).[9]

Reinbeitedistrikt 7 opplyser videre at gruvedriften i Austertana er i ferd med å stenge den eneste mulige flyttveien gjennom Mielkevággi og Čámmájohka, som forbinder sommerbeiteområdet med høst- og vinterbeiteområdene. Ifølge distriktet truer gruvedriften også flytteleien som fører rein fram til merke- og slaktegjerdet ved Nástejávri (Stjernevann). Distriktet frykter at reindriftens infrastruktur i området står i fare for å bryte sammen, og at dette innebære slutten på en århundrelang samisk næringsvei og kulturtradisjon.[10]

Distriktet ber derfor kommisjonen om å fastsette dets «*rett til beiteområdene innenfor felt 7*», og om å vurdere «*reindriftens innsigelsesstilling i vid forstand*» til annen bruk av området.[11] Det fremgår ellers at kravet er basert på reindriftsutøverens historiske bruk av kravsområdet, og at det gjelder anerkjennelse av «*reindriftens kollektive*» og de «*individuelle siidaenes*» rettigheter til høst- og vinterbeite innenfor kravsområdet i felt 7.[12]

I oversendelsesbrev 16. oktober 2019 har distrikt 7 med henvisning til Hålogaland lagmannsretts rettskraftige dom av 27. mars 2014, presisert at det ikke fremmer nye innspill i tvisten med Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš om beiterett på Máskevárri.[13]

10.3.2 Høringsmøtet (6. november 2019)

Frode Utsi (f. 1962) beskrev i sin forklaring for Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga på høringsmøtet 6. november 2019 distriktets beitebruk og flytting fra sommerbeitene ved kysten til høst- og vinterbeiteområdene i Tana. Distriktet flytter fra sommerbeitene i Berlevåg og Båtsfjord til «*beitehagen*» i Austertana, ved Elkems kvartsittbrudd, hvor det har merke- og slakteanlegg. Derfra går flyttingen sørover til Luftjokdalen. Når brunsten starter, vender flokken av seg selv mot området Nástejávri (Stjernevann). For å spare høstbeitet til etter brunsten, bringes flokken tilbake til kysten. Deretter gjennomføres slakting for å redusere flokken før høstbeite. Skilling og restslakt skjer på Seidafjellet (Sáttovárri). Distriktet har to alternative flyttveier sørover.[14]

Etter skillingen på Seidafjellet flyttes flokken inn på vinterbeitene. Hvis Tanaelva fryser tidlig, går flyttingen først til Máskevárri. Hvis ikke, flytter de dit i januar/februar. Utsi opplyste at distriktet også har vinterbeite i Savetvuopmi (Skidalen), og at snøforholdene avgjør hvordan og når vinterbeitene på Máskevárri og Savetvuopmi brukes. I mørketiden brukes Buolbmátvuopmi, og når snømengden øker, flyttes flokken opp på Searbbat. De siste 15 årene (før 2019) har distriktet ikke etablert separate vintersiidaer. Flokken deles riktignok noen ganger, men det er av praktiske hensyn og innebærer ikke opprettelse av adskilte vintersiidaer. Utsi sa at distriktets reineiere er «*fullstendig avhengig*» av vinterbeiteområdene på begge sider av Tanaelva.[15]

Han fortalte at vårflyttingen følger omtrent samme flyttlei nordover som høstflyttingen sørover. Han redegjorde også for distriktets beitebruk i Austertana, Berlevåg og Båtsfjord.[16]

10.4 Bemerkninger fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

På høringsmøtet 6. november 2019 sa Nancy Porsanger Anti fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, at Tanaelva tidligere fungerte som beitegrense mellom det østlige og det vestlige flyttesystemet i Tana, og at Čorgaš-distriktet holdt til på vestsiden av Tanaelva. Hun fortalte at Čorgaš-distriktet tidligere brukte beiteområder i de daværende distriktene 9, 10, 11 og 12, som utgjorde et sammenhengende flyttesystem med tilgang til alle årstidsbeiter. Området strakte seg fra Čorgaš (Nordkinnhalvøya) i nord (distrikt 9), sørover via Johkannjárga (Digermulen), Deanodat (Vestertana), nedre del av Tana kommune på vestsiden av Tanaelva (distrikt 10 og 11) og videre sørover nesten til Váljohka (Valjok) (distrikt 12).[17]

8 Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga, Op. cit., 9. oktober 2019 (jnr. 19/2233-1) s. 2.
9 Reinbeitedistrikt 7, Op. cit., 9. oktober 2019 (jnr. 19/2233-1) s. 2..
10 Reinbeitedistrikt 7, Op. cit., 9. oktober 2019 (jnr. 19/2233-1) s. 2-3.
11 Reinbeitedistrikt 7, Op. cit., 9. oktober 2019 (jnr. 19/2233-1) s. 3. Se også brev 22. oktober 2019 (jnr. 19/2233-3).
12 Reinbeitedistrikt 7, Op. cit., 9. oktober 2019 (jnr. 19/2233-1) s. 4.
13 Reinbeitedistrikt 7, *Oversendelsesbrev*, 16. oktober 2019 (jnr. 19/2233-1), med henvisning til LH-2013-162742.
14 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 64-65.
15 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 65-67.
16 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 67-70.
17 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 51-52.

I oversendelse til kommisjonen 19. april 2016 viser distrikt 9 til at Ole Per Utsi (Ola Piera Amundsen Utsi/Ovlla-Piera) (1892-1961) i 1951 søkte om tilleggsvinterbeite vest for Tanaelva, fordi områdene øst for elva var utilstrekkelige. Lappefogden innvilget søknaden, og utstedte en forordning som gjorde at området fra Máskejohka til Skoarrojohka–Njuorggánjávri–Máskejávri ble «*forbeholdt som vinterbeite*» for reineiere med sommerbeite i distrikt 7 Rákkonjárga. Distrikt 9 gir uttrykk for at reguleringen krenket «*etablerte rettigheter*».[18]

På høringsmøtet 6. november 2019 viste Nancy Porsanger Anti til at reguleringen i 1951 hadde fratatt distrikt 9 beiterettigheter i et område som tradisjonelt har vært brukt av reineiere fra vestsiden av Tanaelva, og gjentok at reguleringen «*krenket etablerte rettigheter*».[19]

Reinbeitedistrikt 9 har i brev til kommisjonen 18. juni 2023 anført at alle krav om «*kollektiv eiendomsrett, ferdselsrett og vetorett m.m.*» innenfor distriktets vinterbeiteområder kan innsnevre distriktets beitearealer dersom kravene skulle føre frem. Ifølge distriktet gjelder dette også den delen av kravet fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga som gjelder Máskevárri.[20]

10.5 Kommisjonens vurderinger

10.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger

Saken reiser spørsmål om det med grunnlag i alders tids bruk er etablert alminnelig reindriftsrett med det innholdet som er regulert i reindriftsloven §%§ 19 til 26 i det området som i dag ligger innenfor beitegrensene til Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga i Tana kommune, og om distriktets reineiere har andel i denne retten. Dette området omfatter også Máskevárri-området, der Hålogaland lagmannsretts ved dom 27. mars 2014 fastslår at beiteretten for tiden tilligger distrikt 7, og at distrikt 9 ikke har beiterettigheter der. Som nevnt i punkt 10.1, jf. også 9.1, har kommisjonen ikke behandlet spørsmålet om reinbeiterett på Máskevárri.

Rettighetsmeldingen fra distrikt 7 formulerer også et ønske om at kommisjonen vurderer «*reindriftens innsigelsesstilling i vid forstand*» når det gjelder «*annen bruk*» av distriktets områder. Ønsket er konkret knyttet til Elkems virksomhet i Austertana, jf. punkt 10.3.1. Kommisjonen oppfatter derfor dette som et ønske om at kommisjonen gir en generell redegjørelse for og vurdering av reindriftsutøvernes muligheter i kraft av gjeldende lovgivning til å øve innflytelse på og eventuelt stanse bruk av deres beiteområder som har uheldige virkninger for reindriften. Dette faller utenfor kommisjonens mandat.

10.5.2 Alminnelig reindriftsrett innenfor distriktsgrensene

10.5.2.1 Utgangspunktet for vurderingen

Som kommisjonen har redegjort for i punkt 9.5.2.1, anerkjenner dagens reindriftslovgivning at samisk reindrift har et selvstendig rettsgrunnlag innenfor det *samiske reinbeiteområdet*, etter reglene om *alders tids bruk*, jf. reindriftsloven § 4 første ledd. Prinsippet er også fastslått i rettspraksis. Høyesterett uttalte i Selbu-dommen at reindriftsretten der det har vært drevet reindrift fra gammelt av, er en selvstendig bruksrett med grunnlag i alders tids bruk. Retten fremholder også at når «*beiterett er ervervet ved alders tids bruk, vil dette som alminnelig regel medføre at samene også har ervervet de tilknyttede rettigheter*» til blant annet å anbringe nødvendige anlegg til reindriften og rett til brensel og trevirke mv.[21]

Bestemmelsen i § 4 første ledd gir ingen nærmere avgrensning av «*det samiske reinbeiteområdet*» ut over å angi at dette er lokalisert «*innenfor de delene av fylkene Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark, hvor reindriftssamene fra gammelt av har utøvet reindrift*». Den konkrete vurderingen av hvor det er etablert alminnelig reindriftsrett må derfor baseres på forholdene i hvert enkelt område.

Det er i reindriftsloven § 4 annet ledd inntatt en presumsjonsregel som innebærer at det skal legges til grunn at det foreligger reindriftsrett innenfor det samiske reinbeiteområdet, slik dette er definert i reindriftslovgivningen, «*med mindre annet følger av særlige rettsforhold*». Det er dermed unntakene fra presumsjonen som må sannsynliggjøres, ikke at den stemmer med de underliggende rettighetsforholdene.[22] Se nærmere foran i punkt 6.7.3.

Reindriftsloven utgjør ikke det rettslige grunnlaget for reindriftsretten, men loven beskriver rettens innhold. Spørsmålet for kommisjonen er om det er ervervet *alminnelig reindriftsrett* innenfor kravsområdet, med grunnlag i alders tids bruk og med det innholdet som er angitt i reindriftsloven. Om en slik rett er etablert, beror på om vilkårene for rettighetserverv etter reglene om alders tids bruk er oppfylt. Det må foreligge en viss bruk, bruken må ha pågått over lang tid, og den må ha skjedd i god tro. Ved vurderingen skal det også

18 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Utfyllende skriv til krav for Finnmarkskommisjonen*, 19. april 2016 (jnr. 14/1434-7) s. 3-4.

19 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 52-53.

20 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023 s. 1, sammenholdt med vedlegg «Oversikt over rettighetsmeldinger» (jnr. 14/1434/38).

21 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 788.

22 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 788. Se også Ot. prp. nr. 28 (1994-1995) s. 31, jf. s. 39.

tas hensyn til de særlige forholdene som gjør seg gjeldende innen reindriften.[23]

Kommisjonen bemerker ellers at både den alminnelige reindriftsretten slik den er regulert i reindriftsloven, og eventuelle særrettigheter ut over dette, ligger til de som har utøvd den rettsstiftende bruken og deres rettsetterfølgere. Kravet fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga er fremsatt på vegne av distriktets reineiere og siidaandelshavere, ikke på vegne av distriktet som organisatorisk enhet, og samsvarer derfor med dette utgangspunktet.

10.5.2.2 Tidsvilkåret

Det kan ikke angis eksakt hvor lang brukstid som kreves etter reglene om alders tids bruk. Rundt 100 års bruk i sammenheng er imidlertid en retningslinje for vurderingen.[24]

Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga har vist til at reindriften i kravsområdet ble etablert på 1600- og 1700-tallet, jf. punkt 10.3. Dette støttes av en rekke skriftlige kilder, jf. punkt 9.2, og reindriften i området er videreført frem til i dag. Det var på 1700-tallet etablert et fast bruks- og flyttemønster for reindriften på begge sider av Tanaelva og Tanafjorden.

Dette nord-sørgående flyttemønsteret har vedvart frem til i dag. Kommisjonen anser derfor dagens reindrift i kravsområdet som en videreføring av den reindriften som har pågått i området siden 1600–1700-tallet. Dagens reineiere og siidaandelshavere i Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga er derfor rettsetterfølgere etter de tidligere rettighetshaverne.

At det i løpet av denne perioden har skjedd utskiftninger og endringer i sammensetningen av reindriftsfamilier og -slekter i området, er uten betydning for spørsmålet om det er ervervet alminnelig reindriftsrett i samsvar med presumsjonen i reindriftsloven § 4.

Det er etter dette klart at tidsvilkåret etter reglene om alders tids bruk er oppfylt.

10.5.2.3 Bruksvilkåret

For å opparbeide alminnelig reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk, må bruken i innhold og omfang tilsvare den bruken innehaveren av en slik rett ville ha utøvd. Se punkt 6.3.3.3.

Reindrift er en ekstensiv bruksform. Derfor stiller ikke rettspraksis strenge krav til kontinuitet og intensitet for at bruken skal anses som rettsstiftende. Også sporadisk eller mindre intensiv bruk være tilstrekkelig. I Selbu-dommen uttalte førstvoterende det følgende om kravene til brukens innhold når det er spørsmål om erverv av reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk:[25]

> «Av konkrete momenter fremhever jeg særlig at reindriften er svært arealkrevende, og at arealbruken varierer fra år til år avhengig av vær, vind og beitenes beskaffenhet. Det kan således ikke kreves at reinen har beitet i et bestemt område hvert år. Både av denne grunn og på grunn av samenes nomadiske livsform kan avbrudd ikke hindre rettserverv selv om det har atskillig lengde.
>
> Konsekvensen av at det tas hensyn til reinens natur, er at det må legges vekt på beitemønsteret. Reinen tar store områder i bruk, og omgivelsene, topografi, næringsforhold, vær og vind mv. avgjør områdebruken. Et typisk beitemønster er at den streifer. At reinen har visse kjerneområder til for eksempel kalving, betyr ikke at bruksområdet ikke er betydelig større. Rettserverv kan dermed ikke være avskåret utelukkende fordi det er såkalt «streifbeiting» som har funnet sted.»

Det følger av dette at man må vise tilbakeholdenhet med å trekke konklusjoner på grunnlag av manglende konkrete opplysninger om reindriftssamenes tilstedeværelse i et bestemt område. Samisk reindrift har tradisjonelt vært en nomadisk driftsform som i stor grad har brukt organiske materialer, slik at det er vanskelig å finne fysiske spor etter virksomheten.[26]

Basert på de tilgjengelige opplysningene om reindriftsutøvernes bruk av kravsområdet, jf. foran i punkt 9.2, er det ingen tvil om at bruken har hatt et omfang og et innhold som tilsvarer den bruken en bruksrettshaver ville hatt i et tilsvarende område. Reindriftens bruk av kravsområdet til distrikt 7, oppfyller derfor bruksvilkåret etter reglene om alders tids bruk.

10.5.2.4 Godtrovilkåret

Godtrokravet innebærer også etter reglene om alders tids bruk at den potensielt rettsstiftende bruken i hele ervervsperioden må ha vært utøvd på grunnlag av en oppfatning om at bruken bygger på en selvstendig rett, og for eksempel ikke på tålt bruk. Se nærmere i punkt 6.3.3.4.

Både kravet til god tro og forståelsen av godtrovilkåret har utviklet seg over tid. Ved vurderingen av om vilkåret er oppfylt, må det derfor ses hen til hvilken rettstilstand som gjaldt da den rettsstiftende bruken fant sted. Godtrovilkåret ble gradvis innarbeidet i norsk rett gjennom Høyesteretts praksis fra midten av 1840-tallet. Dersom både tidsvilkåret og bruksvilkåret er oppfylt *før dette tidspunktet*, er det ikke nødvendig å vurdere godtrovilkåret, ettersom det ikke inngikk i norsk rett før 1840-tallet. Se punkt 6.2.2.2.

Ved vurderingen av godtrovilkåret gjelder det også en presumsjon for at rettighetspretendenten har vært i god tro, dersom tidsvilkåret og bruksvilkåret er oppfylt, jf. punkt 6.7.2.

23 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 788-789.
24 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg., 2008 s. 190 og 195.
25 Rt. 2001 s. 769 på s. 789.
26 Rt. 2001 s. 769 på s. 789 på s. 792-793.

Er dette tilfellet innebærer godtropresumsjonen at det kan legges til grunn at godtrovilkåret er oppfylt, med mindre det foreligger konkrete holdepunkter som tilsier noe annet.

Det er i saken her ingen tvil om at rettsforgjengerne til dagens reindriftsutøvere i distrikt 7 har utøvd sin reindrift på grunnlag av en oppfatning av at de hadde rett til det. Kommisjonen anser følgende uttalelse fra Samerettsutvalgets rettsgruppe som dekkende:[27]

> «Reindriftssamene i indre Finnmark har åpenbart drevet sin reindrift og i sammenheng med det utnyttet fiske, jakt, bær og andre ressurser for å sikre levegrunnlaget, i den tro at de hadde rett til det. Bruken var århundregammel og ingen protesterte mot den i indre Finnmark. Ved kysten, i sommerbeiteområdene, var dette annerledes en periode, men også her må reindriftssamene fra indre Finnmark etter hvert ha fått den oppfatning at de hadde rett til å bruke områdene til sin næring.»

10.5.2.5 Konklusjon

Det er i de arealene i Tana kommune som inngår i Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga, opparbeidet *alminnelig bruksrett til reindrift* med grunnlag i alders tids bruk. Se figur 10. Denne retten tilkommer i dag siidaandelshavere og øvrige reineiere i distrikt 7. Retten er en kollektiv og selvstendig bruksrett, og har det innholdet som følger av reindriftsloven §§ 19 til 26.

Rettens selvstendige grunnlag innebærer at den har rettsvern i samsvar med alminnelige ekspropriasjonsrettslige grunnsetninger, jf. reindriftsloven § 4 tredje ledd. Grunneiere og andre bruksrettshavere må ikke utnytte sine rettigheter i beiteområdet til distrikt 7 på en måte som er til urimelig eller unødvendig skade for de reindriftsberettigede, jf. reindriftsloven § 63.

27 NOU 1993: 34 s. 265.

11. LEAVVAJOGA JA RÁSTEGÁISSÁ SÁMESIIDA MED FLERE

11.1 Hva saken gjelder

Saken gjelder krav om kollektiv eiendomsrett, forvaltningsrett og bruksrett i øvre Tana, i et område mellom Tanaelva og kommunegrensene mot Karasjok i sør og mot Porsanger og Lebesby i vest og nord, og omtrent langs Jovnnitjohka i øst. Kravsområdet dekker 843,5 km^2. Se kartet i figur 11.1.

Kravsområdet overlappes i sin helhet av rettighetsmeldingene fra Tana kommune, Sohpar (begge behandlet i kapittel 8) og Sámiid meahcit (kapittel 15). Videre overlappes kravsområdet delvis av meldingene fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9), Sirpmá gilisearvi (kapittel 12), Valjok Biras (kapittel 14), Samer på finsk side av riksgrensen (kapittel 26), Etterkommere av Nils Ole Holm og Einar Hegge (kapittel 34), Etterkommere av John Ingvald Holm (kapittel 35), Etterkommere av Nils Johnsen Joks (kapittel 36) og Margit Varsi (kapittel 49).

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida varslet kommisjonen 13. november 2016 (jnr. 16/1438-1) om at siidaen ville fremme et eiendomskrav i deler av gamle Polmak kommune. Kommisjonen besvarte henvendelsen 16. januar 2016 (jnr. 16/1438-2).

I e-post 26. september 2017 (jnr. 16/1438-3) ba Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida kommisjonen om å stanse det planlagte Davvi vindkraftverk i grenseområdene mellom Tana, Lebesby og Porsanger kommuner, inntil kommisjonen har avklart eierrettighetene til de områdene prosjektet omfatter. Kommisjonen opplyste 5. oktober 2017 (jnr. 16/1438-4) Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida om at kommisjonen ikke har myndighet til å stanse planlagte tiltak, og at de alminnelige domstolene er riktig adressat for krav om stans i planlagte tiltak, jf. tvisteloven 17. juni 2005 nr. 90 kapittel 34 om midlertidige forføyninger.

Lederen i Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida, Thoralf Henriksen (f. 1955), deltok 16. oktober 2018 som informant på kommisjonens innledende høringsmøte for Tana (jnr. 14/294-25). Han møtte på vegne av Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida på høringsmøtet 15. mars 2019 og avga forklaring (jnr. 14/294-30 s. 227-240).

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida oversendte 7. juni 2021 fire kulturminnerapporter utarbeidet av arkeolog Jørn Erik Henriksen i perioden 2007–2010 (jnr. 16/1438-11).

Ved rettighetsmelding 11. oktober 2021 (jnr. 16/1438-13) fremmet Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida og Guttormgruppen krav om eiendoms-, forvaltnings- og bruksrett til kravsområdet i øvre Tana. På vegne av Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar fremmer meldingen også krav om reindriftsrettigheter i dette området, og medbestemmelse i forvaltningen av området. Rettighetsmeldingen var signert av Thoralf Henriksen (f. 1955) for Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida og Guttormgruppen, og av Johannes Mattis Anti (f. 1950) for distrikt 13. De to avga forklaring på høringsmøtet 2. november 2021 (jnr. 14/294-44 s. 73–87).

Kommisjonen ba ved brev 2. desember 2021 Reinbeitedistrikt 13 ved Johannes Mattis Anti om å kartfeste reindriftsrettskravet (jnr. 16/1438-17). Henvendelsen er ubesvart.

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida ved Thoralf Henriksen fremmet 6. mars 2022 (jnr. 19/1069-16) innsigelser til kravet fra Valjok Biras (se kapittel 14).

Han leverte 7. mars 2022 ulike dokumenter til kommisjonen (jnr. 16/1438-25), og et kart over kravsområdet (jnr. 16/1438-26) der det i en tilhørende forklaring fremmes krav om rett til å gjenreise tradisjonelle jakt- og fangstgammer, rett til bruk av tradisjonelle ferdselsårer uten å søke offentlig tillatelse, og endring av kommunegrensene mellom Tana og Karasjok.

Kommisjonens ba 14. august 2025 (jnr. 16/1438-54) Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida og Guttormgruppen om å kartfeste ferdelsårene og gi nærmere opplysninger om ferdselen. De besvarte henvendelsen 14. oktober 2025 (jnr. 16/1438-71).

Thoralf Henriksen overleverte 7. mars 2022 også et usignert brev fra Buollánnjárgga siida ved Per Henrik Guttorm datert samme dag (jnr. 16/1438-27) der siidaen påberoper kollektiv eiendoms-, forvaltnings- og bruksrett sammen med «*øvrige reineiere i Rbd 13 og Leavvajohka samer*» til de områdene som er markert på det kartet Henriksen leverte 7. mars 2022.

Ved brev 28. mars 2022 ba kommisjonen Buollánnjárgga siida ved Per Henrik Guttorm om å fylle ut vedlagt

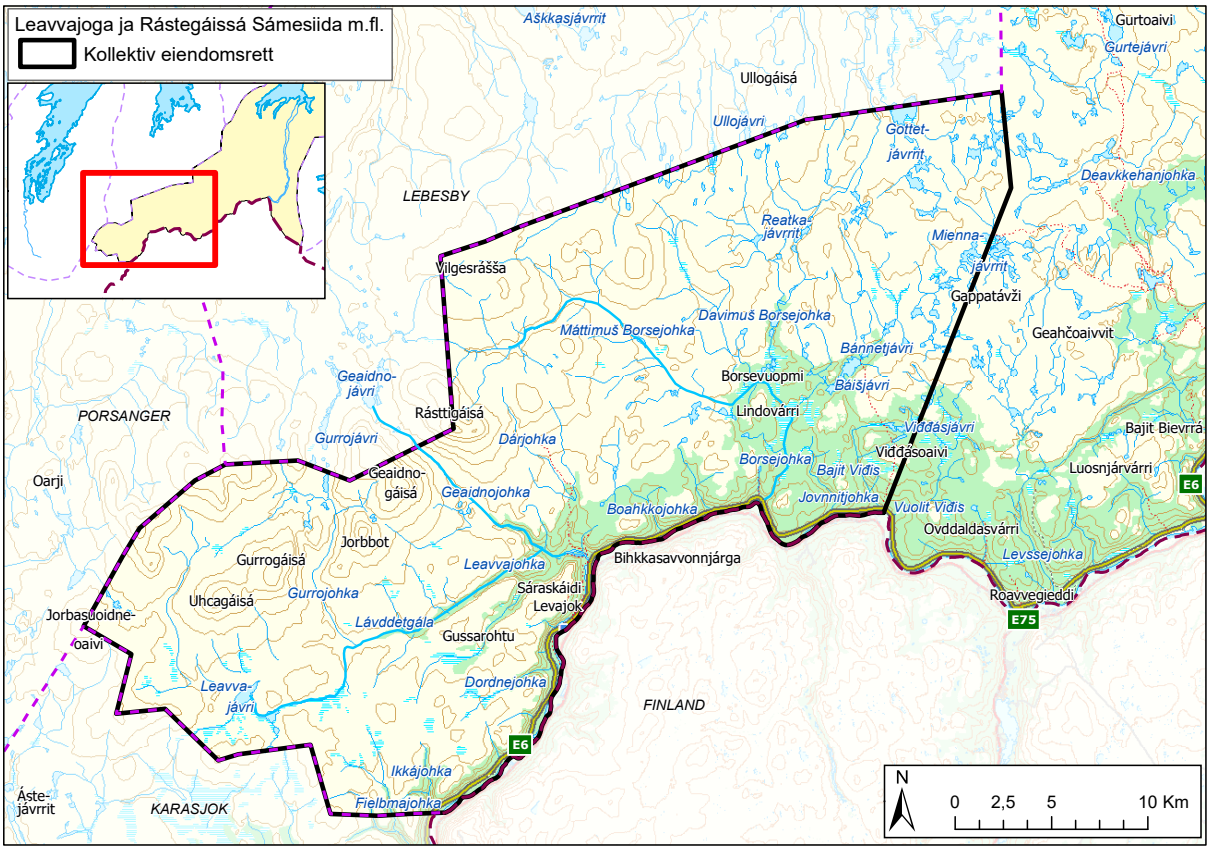

Figur 11.1

rettighetsmeldingsskjema og returnere det til kommisjonen, eller sende inn en skriftlig fullmakt fra siidaen til Thoralf Henriksen (jnr. 16/1438-28). Siidaandelshaver i Buollánnjárgga siida, Janice Guttorm, opplyser i e-post 30. mars 2022 (jnr. 16/1438-29) at Thoralf Henriksen ikke er en del av siidaen og at han ikke skal representere dem. I brev til Buollánnjárgga siida ved Janice Guttorm 28. april 2022, opplyser kommisjonen at saken ikke vil bli behandlet, og at saken anses som avsluttet (jnr. 16/1438-32).

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida og Guttormgruppen fremmet 12. mai 2022 krav om «*granskning*» av alle private hytter og gammer som er registrert på umatrikulerte arealer innenfor et areal på vel 3000 km² i Tana kommune (jnr. 16/1438-33).

Ved brev 7. mars 2024 (jnr. 16/1438-48) anmodet kommisjonen Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar ved Johannes Mattis Anti om å avklare om rettighetsmeldingen også gjelder reindriftsinterne rettsforhold. Brevet ble sendt i kopi til vintersiidaene i distrikt 13. Anti «*bekrefter*» i e-post 8. april 2024, med kopi til styreleder i distrikt 13, Maret Laila Anti, at kommisjonen også skal utrede reindriftsinterne beiterettigheter (jnr. 16/1438-50).

Kommisjonen kontaktet Statsforvalteren i Finnmark 30. mai 2025 for å få bragt på det rene hvem som er leder i Reinbeitedistrikt 13 (jnr. 16/1438-53). Statsforvalteren opplyste 2. juli 2025 (jnr. 16/1438-53) at John Idar Anti er distriktsleder. Statsforvalteren oversendte 8. september 2025 (jnr. 16/1438-59) adresseliste for de 21 siidaandelshaverne i distriktet.

I brev til Reinbeitedistrikt 13 ved John Idar Anti 5. september 2025 (jnr. 16/1438-57), med kopi til siidaandelshaverne og Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida/Guttormgruppen, viser kommisjonen til at kommisjonen ifølge § 5 i forskrift 16. mars 2007 nr. 277 om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark, bare skal utrede krav om reindriftsinterne rettsforhold dersom kravet er fremmet av noen med rettslig interesse i å få avklart rettsforholdet. Fordi det ikke foreligger et vedtak fra styret i distrikt 13 om å fremme kravet, og det ikke er dokumentert at kravet er fremsatt av riktig stedfortreder eller fullmektig, jf. tvisteloven § 2-3 og

reindriftsloven § 45, opplyser kommisjonen at den ser det slik at vilkåret om rettslig interesse ikke er oppfylt når det gjelder reindriftskravet, og at dette ikke vil bli behandlet.

Leder i Reinbeitedistrikt 13, John Idar Anti, opplyste i e-post 22. september 2025 (jnr. 16/1438-63) at han ikke er med på saken, og at Johannes Mattis Anti ikke representerer distriktet. Tre andre siidaandelshavere i distriktet har opplyst at de ikke står bak kravet, jf. telefonsamtale 17. september 2025 (jnr. 16/1438-73) og e-post 22. september 2025 (jnr. 16/1438-62).

Kommisjonen mottok 23., 26. og 30. september, og 3. oktober 2025 rettighetsmeldinger fra seks siidaandelshavere i distrikt 13; Anders A. Gaup (jnr. 16/1438-64), Geir Ánde Gaup (jnr. 16/1438-65) og Jon Magne Anti (jnr. 16/1438-67) fra Gámehiseana siida; Per Henrik Guttorm (jnr. 16/1438-66) fra Buollánnjárgga siida; og Lasse Andre Anti (jnr. 16/1438-68) og Leif Ole Anti (jnr. 16/1438-70) fra Máreveaiskáidi Siida. De likelydende rettighetsmeldingene fremmer krav om eiendomsrett og forvaltningsrett til det området som er markert på det kartet Thoralf Henriksen leverte til kommisjonen 7. mars 2022 (jnr. 16/1438-26). Siidaandelshaverne fremmet også krav om å få avklart reindriftsinterne rettsforhold i det samme området, og de ga Johannes Mattis Anti fullmakt til å representere dem.

I brev til de seks siidaandelshaverne 20. januar 2026 (jnr. 16/1438-74 til 16/1438-79) opplyser kommisjonen at den forstår siidaene slik at de støtter det kravet om eiendomsrett og forvaltningsrett som Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida og Guttormgruppen fremsatte 11. oktober 2021 (jnr. 16/1438-13), og at dette vil bli behandlet på vanlig måte. Kommisjonen viser videre til at den reindriftsinterne delen av siidaandelshavernes krav må anses som nye krav som ikke vil bli behandlet, fordi fristen for å fremme krav i Tana-feltet var 1. desember 2022.

Kommisjonen kontaktet 11. september 2025 (jnr. 16/1438-58) Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida og Guttormgruppen for å få avklart rettighetshaverkretsen for kravet. De besvarte henvendelsen 17. september 2025 (jnr. 16/1438-61).

Bruken av kravsområdet er omtalt i Norsk Institutt for kulturminneforsknings sakkyndige utredning for kommisjonen,[1] der de sakkyndige i tillegg til å bygge på skriftlige kilder, har to informanter fra Leavvajohka, Odd Arnolf Henriksen, 9. juni 2015 og Hans Fridjof Mikkelsen 10. juni 2015 (jnr. 14/295-25 informant 1 og 2).

Bruken av kravsområdet er også belyst i kommisjonens intervjuer med Johan Anders Vilhelm Erke 13. august 2013 (jnr. 15/896-26); Petter Henrik Olsen Somby, 11. april 2014 (jnr. 15/895-27); Johannes Erik Alfred Varsi 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7); Nils Anders Nilsen Varsi, 16. februar 2020 (jnr. 15/928-6); og Ingvald Laiti 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19).

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har i brev 18. juni 2023 gitt en generell merknad til alle rettighetsmeldinger som gjelder områder innenfor distriktets vinterbeiteområder (jnr. 14/1434-38), deriblant meldingen fra Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere.

Det kravet Thoralf Henriksen 30. januar 2022 (jnr. 16/1438-20) fremmet på vegne av Guttormgruppen om rett til en gammetomt øst for Látnajávri er behandlet i kapittel 41.

Aili Keskitalo har fratrådt som inhabil ved kommisjonens behandling av saken, jf. finnmarksloven § 46 og domstolloven § 106 nr. 2.

11.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Bygda Levajok (Leavvajohka) ligger sør for munningen av Tanaelvas sideelv Leavvajohka. Kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere, omfatter hele gårdsnummer 1, 2, 3 og 4 i Tana kommune, den vestlige delen av gårdsnummer 5, og en mindre del av den vestlige delen av gårdsnummer 8. Finnmarkseiendommen (FeFo) er hjemmelshaver til bruksnummer 1 under hvert av gårdsnumrene, til sammen om lag 1050 km^2. Per juni 2026 var det i tillegg til FeFo-enhetene, matrikkelført 25 grunneiendommer i kravsområdet, hvorav 15 er nymatrikuleringer utskilt fra den usolgte grunnen.[2] Den følgende oversikten over eiendomsfordelingen mellom gårdsnumrene omfatter ikke eiendommer som er utgått av matrikkelen, for eksempel fordi de er slått sammen med andre eiendommer, eller fordi festeforholdet har oppført. Oversikten omfatter heller ikke nymatrikuleringer etter 1984:[3]

- Gnr. 1: Ingen private eiendommer eller festeeiendommer.
- Gnr. 2: 20 grunneiendommer, hvorav ni nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i desember 1984, den eldste i 1892 (2/2) og den nyeste i 1966 (2/10). Fem festeeiendommer. Av disse er to etablert før 1981 (2/1/1 og 2/1/4).

1 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017, særlig s. 227–230 (punkt 6.2.1).

2 Finnmarekskommisjonen, Eiendomshistorikk i Tana 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47), tabell 1 b). Se også https://eiendomsregisteret.kartverket.no.

3 Opplysningene bygger på Kartverkets oversikter over matrikkelnumre og nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11). Oversiktene omfatter i all hovedsak ikke nymatrikuleringer foretatt etter overgangen til nytt matrikkelsystem i desember 1984. Fordelingen mellom eiendomstypene kan ha visse avvik fordi noen festeeiendommer ikke har festenummer, og dermed tilsynelatende har status som grunneiendommer.

- Gnr. 3: to grunneiendommer som begge er nymatrikuleringer, registrert i 1900 (3/2) og 1953 (3/3). 28 festeeiendommer, hvorav 17 er etablert før 1981, den eldste i 1965 (3/1/1).
- Gnr. 4: én festeeiendom (4/1/1) registrert i 1983.
- Gnr. 5 innenfor kravsområdet: to grunneiendommer, hvorav én nymatrikulering registrert i 1919 (5/8). Fem festeeiendommer, hvorav to er etablert før 1981 (5/1/2 og 5/1/3).
- Gnr. 8 innenfor kravsområdet: én festeeiendom (8/1/2) registrert i 1986.

11.3 Bemerkninger fra Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere

11.3.1 Varsel om krav om eiendomsrett (13. november 2016)

I varsel 13. november 2016 opplyser Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida at de vil fremme et selvstendig krav om eiendomsrett «*til landområder i gamle Polmak kommune*». Varselet viser til at Sirpmá gilisearvi (kapittel 12) har informert Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida om at de skal fremme et selvstendig krav uavhengig av kravet til Badje-Deanu Siida (kapittel 13). Videre viser Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida til at verken de eller Sirpmá gilisearvi inngår i Badje-Deanu Siida. Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida viser også til at ca. 60–70% av utmarka i gamle Polmak kommune inngår i deres og Sirpmá gilisearvis alders tids bruks-områder, og at bare rundt 30–40% av øvre Tana kan omfattes av en eventuell rettighetsmelding fra Badje-Deanu Siida.[4] Ellers fremgår det av varselet at Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida vil vurdere å ta del i et kollektivt forvaltningsorgan sammen med øvrige bygdesamfunn dersom Leavvajohka-samene får anerkjent eiendomsrett til sine tradisjonelle bruksområder.

11.3.2 Høringsmøtet (15. mars 2019)

På høringsmøtet 15. mars 2019 sa Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiidas representant Thoralf Henriksen at siidaen kommer til å fremme krav om kollektiv eiendoms-, bruks-, og forvaltningsrett til kommisjonen, «*i samråd med de samene som har brukt områdene i Levajok fra gammelt av, og de reindriftsutøverne som tilhører vår slekt*».[5]

Han opplyste at Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida sammen med Universitetet i Tromsø, har registrert over 1300 samiske kulturminner i Levajok-området. Ifølge Henriksen gjør disse kulturminnene at de i dag kan dokumentere den samiske bruken i området, og hvor viktig Levajok var for samene før i tiden. Han sa at et fangstanlegg går mellom Rásttigáisá og Geaidnogáisá, fra skoggrensen og ned til Levajok, og at et annet går fem kilometer oppover langs elvebredden fra Levajok-munningen. De hadde også funnet et stort kjøttgjemmeanlegg sentralt i Levajok, nært det som tidligere var siidaens sentrum, nede ved Tanaelva. Nedenfor kjøttgjemmeanlegget fant de «*en hel by*». Han sa at funnene, sammenholdt med kjent samisk historie, viser at det var over 20 torvgammer i området. Ifølge Henriksen var Levajok sentrum i Juoksasiidaen (Deanu siida) som strakk seg fra nord for Levajok til Karasjok.[6]

Henriksen ga ellers uttrykk for at den fremtidige forvaltningen av samiske landrettigheter, spesielt i indre Finnmark, bør følge fjellstyremodellen sørpå, men slik at reguleringen tilpasses samiske tradisjoner. Han sa at hver kommune, i alle fall i indre Finnmark, burde forvalte [områdene og naturressursene], og fortsatte:[7]

> «Det er jo enkelt. Sørpå har de ikke mer enn 2–3 daglig ansatte i et fjellstyre, som jobber med å organisere og drive forvaltningen av egne ressurser, på statsallmenning. Den samme modellen kan vi jo bruke her oppe i Indre Finnmark, uten problemer».

11.3.3 Rettighetsmelding (11. oktober 2021)

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida og Guttormgruppen fremmet i rettighetsmelding 11. oktober 2021 krav om eiendoms-, forvaltnings- og bruksrett til «*landområdene i sydligste deler av Tana kommune som ligger innenfor den samiske Juoksa siida sine grenser*». De anfører at de samiske siidaene hadde full råderett over siidaenes arealer. På vegne av Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar fremmer meldingen også krav om å få anerkjent «*deres alderstids/sedvanemessige reindriftsrettigheter til landområdene utenfor grensen til gamle Juoksasiida som er innenfor Tana kommunes grenser, samt direkte medbestemmelsesrett i forvaltning av disse landområdene i fremtiden*». Ifølge rettighetsmeldingen har alle som i dag er tilknyttet Reinbeitedistrikt 13 tilknytting til Guttorm-slekta i Karasjok.[8] I rettighetsmeldingen gir Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida og Guttormgruppen uttrykk for at opplysningene i NIKUs

4 Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida, *Varsel om eiendomskrav*, 13. november 2016 (jnr. 16/1438-1).

5 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 228–229.

6 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 229–230.

7 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 237.

8 Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere, *Rettighetsmelding*, 11. oktober 2021 (jnr. 16/1438-13) s. 1.

sakkyndige utredning for Tana-feltet er «*svært misvisende*» når det gjelder Leavvajohka, og at utredningen inneholder «*direkte feilfakta*» om samenes jordbruk, utmarkshøsting, ferdselsårer, og om Statens Fjellstue og om Levajoks fastboende samers reindrift. Meldingen anfører at Levajok er en viktig bygd og et viktig bruksområde for Reinbeitedistrikt 13 i forbindelse med reindrift i omkringliggende områder, og at samene i Levajok alltid har vært og fortsatt er nært tilknyttet reindriften i Lágesduottar.[9]

11.3.4 Høringsmøte (2. november 2021)

Thoralf Henriksen viste på høringsmøtet 2. november 2021 til Guttormgruppens krav i Karasjok om at samene skal eie og forvalte grunnen, og at de som til enhver tid bor i Karasjok skal ha bruksrettigheter. Han fremholdt at Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida og Guttormgruppen har fremmet et tilsvarende krav i øvre Tana, og anførte at Finnmarkskommisjonen er opprettet for å utrede samiske rettigheter slik at de samiske rettighetene må stå i sentrum, ikke bygdas innbyggere. De kan være «*hvem som helst – russere, tyskere, som kommer for eksempel til Levajok og bosetter seg der, og begynner med hundekjøring og turisme. Plutselig får de urfolksrettigheter fordi dette arbeidet kommisjonen nå gjør er tuftet på urfolksrettigheter*».[10]

Om hvem som tilhører Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida sa han:[11]

> «Til Leavvajoga ja Rásttigáissá Sámesiida tilhører de av vår slekt som er oppvokst i Levajok, som har bodd i Levajok og som fremdeles bor i Levajok. Det er jo mange som … Ja, etterkommerne til to av de familiene som nå bor i Levajok, nemlig Mihkkiliid-slektas etterkommere og Guttorm-gruppas etterkommere. Begge mine foreldre tilhører Guttorm-slekta, men fra hvert sitt gren. Jeg må også nevne det her, fordi det passer så bra siden du spurte om hvem som bor i Levajok. Det er historisk dokumentert … Og mange takk til Aage Solbakk for å ha skrevet denne slektsboka, for den dokumenterer jo at de gamle siidaoverhodene, derav en av de i Juoksasiida som hadde hovedsete i Levajok, at det var der administrasjonssenteret lå. Det var der gamme-landsbyen lå. Og én av siidaoverhodene var en av forfedrene til Mihkkiliid-slekta. Han som var siidaoverhode døde, og kona ble enke. Enken giftet seg så med en av forfedrene mine på Guttorm-slektas side. Han hadde reindrift ovenfor Vuovdaguoika i det området som i dag er på finsk side. Han giftet seg da altså med enken som tilhørte Mihkkiliid-slekta. Slik at våre forfedre har også fra veldig gammelt av bodd i Levajok, på den tiden samesiidaene ennå var i funksjon. Og det er jo klart at det var den samme karen som tok saken opp til retten da de begynte å frarøve hans landområder. Det er akkurat den samme personen. Han visste jo, siden han var siidaens overhode … eller han var siidaoverhodets sønn … Han visste jo at han har landrettigheter, han var jo same. Og det er … de [nevnte] kulturminnerapportene dokumenterer jo om dette med Levajok, at det har vært et veldig viktig sted blant de gamle samene.»

Henriksen forklarte at kravsområdet ligger i området til Juoksasiidaen som var den eneste hellige samiske siidaen fordi områdene fra Levajok og nordover var så viktige. Han påpekte at samesiidaene var de grunnleggende styrings- og forvaltningssystemene, og at Ohcejoga siida og Juoksasiida ble slått sammen og hadde felles forvaltning før siidasystemet tok slutt. Henriksen sa at ifølge historiker Samuli Aikio var kristendommens inntog i Finnmark og indre strøk, en av hovedårsakene til at samesiidaene opphørte, «*for da begynte de med kirkesognene*».[12]

Ifølge Henriksen bygger kravet på forfedres bruk og bruken frem til i dag. Han sa at to av deres forfedre var siidaoverhoder i Ávjovárri, og at sønnen til én av disse tidlig på 1700-tallet vant frem med et landrettighetskrav i en svensk tingrett. Oppover Leavvajohka er det utmarksslåtter som forfedrene har brukt og vedlikeholdt, og det er slåtter der også i dag. Lenger ute i utmarka er det gressmyrer. Det var også områder for rypefangst, og mange gammer som ble brukt under utmarkshøsting, fra Borsevuopmi nord for Levajok, og inne i Levajok-dalen sa Henriksen og fortsatte: «*min avdøde far brukte å fortelle at han og hans far dro på rypefangst til Borsevuopmi*», der de bodde i gamme og kunne bli værende i ukesvis.[13]

Om bakgrunnen for rettighetsmeldingens kritikk av NIKUs sakkyndige utredning, sa Henriksen at NIKU har oppgitt feil årstall for når staten solgte Levajok fjellstue. Han fortalte at Ivar Hauge var fjellstueoppsitter etter Henriksens far og besteforeldre i 11 måneder fra 1953, før Hauge og kona flyttet til Kautokeino. Da de kom tilbake til Levajok i 1962 kjøpte Hauge fjellstua fra staten for 60 000 kroner. Henriksen viste også til at NIKU sier lite om tradisjonelle stier og ferdselsårer, og heller ikke har avmerket alle områdene som befolkningen i Levajok – samene i Levajok – har brukt gjennom tidene. Han var derfor bekymret for at NIKUs opplysninger kan bli brukt feil, men uttrykte forståelse for at

9 Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere, Op. cit., 11. oktober 2021 (jnr. 16/1438-13) s. 2.

10 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 74–75.

11 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 82–83.

12 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 75, 82 og 83.

13 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 75–76 og 83.

kommisjonen ikke kan begynne å rette på et flere hundre siders dokument bare fordi Levajok savner noen opplysninger der.[14]

Ellers opplyste Henriksen at de har kjempet med Tana kommune siden 1960-tallet for å få stoppet den enorme hytteutbyggingen i Levajok. Hyttene er ifølge Henriksen bygd på tradisjonelle samiske gammeplasser og ildsteder, som er gravd opp og ødelagt. De anmeldte dette, men statsadvokaten henla saken og kommunen tillot at inntrengerne kunne beholde «*de ulovlige hyttene i Levajok*». Han sa også at de hadde forsøkt å få endret kommunegrensene mellom Karasjok, Laksefjord, Porsanger og Tana, men understreket at kommunegrensene bare har betydning for styring og forvaltning og ikke for hvilke rettigheter som er etablert.[15]

11.3.5 Bemerkninger til Valjok Biras sin rettighetsmelding

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida ved Thoralf Henriksen har i brev 6. mars 2022 bestridt kravet fra Valjok Biras om eiendoms- og bruksrett (kapittel 14). Siidaen viser til at Valjok Biras ikke har hytte/naust/bu øst for Leavvajávri, og at Alfred Rasmus fra Karasjok på 1960-tallet hadde begynt å sette opp et bygg med noen stolper, men at det aldri har vært noe byggverk der. Videre anfører Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida at den delen av kravsområdet til Valjok Biras som ligger i Tana er «*alders tids bruksområde tilhørende Leavvajohka samer*» (Guttormgruppen), og at Buollánnjárgga siida og Reinbeitedistrikt 13 har enerett til reinbeite i området. Det anføres videre at de som tilhører Valjok Biras har sine bruksområder i Karasjok kommune og ved Luostejohmohkki (Storkroken) i Porsanger kommune.[16]

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida anfører ellers at bakgrunnen for kravet fra Valjok Biras er at personer tilknyttet Valjok Biras ønsker å overta Levajok fjellstue for å drive utmarksturisme. Sámesiidaen gir også uttrykk for at konsekvensen av at rettighetene tillegges alle som bor innenfor et område, og ikke bare områdets samiske befolkning, vil være at de samiske områdene i indre Finnmark vil bli eid av «*alle verdens borgere*», og at det ikke er en oppgave for kommisjonen «*å sikre verdens borgere urfolksrettigheter i samenes sentrale landområder*».[17]

11.3.6 Forklaring til bruksområder til Leavvajohka samer

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida ved Thoralf Henriksen viser i et dokument datert 7. mars 2022 til at området langs Tanaelva fra grensen mot Karasjok kommune til Jovnnitjohka, Ikkájohka og Bihkkasavvonnjárga nordøst for Leavvajohka, er et tradisjonelt samisk bruksområde. Området er brukt som niitu (natureng), beiteland for husdyr, sennagressland, brensel, trevirke for duodji og for bruksredskaper og bærsanking. Det er anført at flere av de gamle samiske naturengene, blant annet ved Mánttal, Dordnejohka og Levajok-munningen har blitt oppmålt til Statens Fjellstue, og dermed har viktige samiske områder for husdyrhold og bomiljøer som beite og grasproduksjon blitt fratatt rettighetshaverne. Videre heter det:[18]

> «Leavvajohka har vært [et] svært viktig samisk ressursområde med sine utmarksområder, det bekrefte[s] og dokumenteres av kulturhistoriske rapporter også (...).
>
> Det er funnet [en hel] landsby i Leavvajohka med 22 gammetufter tett i tett, dette har vært sentrum i Juoksasiida. Totalt er det til nå registrert mer enn 50 gammetufter i Leavvajohka sentrum. Rundt 1500–1700-tallet har det bodd/levd mange hundre samer i Leavvajohka.
>
> Dette er begrunnelsen [for] at Leavvajohka samers bruksområde er så omfattende som vi har beskrevet».

Det fremgår også at «*[s]amer i Leavvajohka*» krever rett til å «*gjenreise deres tradisjonelle jakt/fangstgammer*» blant annet i Lávddetgála, Gussarohtu, Boahkkojohmohkki, Áitevárri, Borsesuolu, Mánttal og i bygda Leavvajohka, og at bruken av tradisjonelle ferdselsårer må anerkjennes slik at de ikke skal «*behøve søke offentlig tillatelse til å bruke nødvendige motorkjøretøy*» i forbindelse med tradisjonell naturbruk. Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida ber også kommisjonen om å «*jobbe frem* en *justering*» av grensen mellom Tana og Karasjok:[19]

> «Kommunegrenser må også justeres slik at samiske landrettigheter tilfaller de rette samiske miljøer. Som i dette tilfelle skal alle de beskrevne landområder heretter ligge innenfor Karasjok kommune[s] grenser.»

14 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 84–86. Ifølge NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 227 solgte staten Levajok fjellstue i 1951, og ikke i 1962 slik Thoralf Henriksen opplyser.

15 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 75–76.

16 Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida, *Protest mot krav fra Valjok Biras,* 6. mars 2022 (jnr. 19/1069-16) s. 1.

17 Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida, Op. cit., 6. mars 2022 (jnr. 19/1069-16) s. 2.

18 Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida, *Forklaring til kart over bruksområder*, 7. mars 2022 (jnr. 16/1438-26).

19 Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida, Op. cit., 7. mars 2022 (jnr. 16/1438-26).

11.4 Bemerkninger fra andre

11.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har krevd anerkjent alminnelig reindriftsrett i distriktets vinterbeiteområde (kapittel 9), som overlapper deler av kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere. Distriktet har i brev 18. juni 2023 anført at alle krav om «*kollektiv eiendomsrett, ferdselsrett og vetorett m.m.*» innenfor distriktets vinterbeiteområder kan innsnevre distriktets beitearealer dersom kravene skulle føre frem. Ifølge distriktet gjelder dette også kravet fra Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere.[20]

11.4.2 Valjok Biras

Valjok Biras har krevd eiendomsrett eller bruksrett i et område som omfatter den sørvestre delen av kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere (kapittel 14). Valjok biras fremmet 29. mai 2011 krav om bruksrett til området Váljohka–Luostejohkdalen–Justinjávri–Suoidnejávri–Goadjenjávri–Geaidnojávri–Leavvajohka. I rettighetsmeldingen heter det:[21]

> «Dette området er brukt av lokalbefolkningen i Port, Valjok, Nedrenes og Seilnes. Bruken har foregått i hvert fall 5 generasjoner tilbake. Det er det vi klarer å dokumentere.
>
> Bruken har bestått av høsting av bær, fiske, ryper og storvilt. I tillegg har områdene vært sommerbeite for husdyrdrifta i generasjoner. Området ble brukt som beite og myrområdene ble høstet til vinterfôr for husdyr. Slåttearbeid ble gjort helt frem til ca. 1950-tallet.»

Valjok Biras endret 28. november 2016 kravet til «*å gjelde eiendomsrett til områdene*».[22]

Representant for Valjok Biras, Ingvald Laiti (f. 1959), sa i intervju 9. september 2024 at han forstår at Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere anser området som sitt, men at folk fra Levajok, Barta og Valjok har brukt det i fellesskap. Han sa at folk «*i vår tid*» ikke har de samme behovene som før, og at det ikke er så enkelt å komme seg til bruksområdene, men at «*nå til dags anses Leavvajávri, Ullojávri og det området mest som vårt*». Befolkningen i Levajok har ifølge Laiti sine områder ved Geaidnojávri, Gurrojávri og flere andre fjellvann. Laiti sa også at befolkningen i Barta har brukt sitt nærområde. Folk fra andre steder i Tana har ifølge Laiti ikke brukt kravsområdet til Valjok Biras. Det har bare folk fra (Valjok og) Levajok brukt, men de fra Levajok bruker mer «*områdene mot gáisáene [Rásttigáisá og andre fjell på grensen mellom Tana og Lebesby/Porsanger].*»[23]

11.5 Kommisjonens vurderinger

11.5.1 Innledning

11.5.1.1 Kollektivt eller individuelt krav?

Thoralf Henriksen sa på høringsmøtet 15. mars 2019 at Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida ville fremme krav om kollektiv eiendoms-, bruks-, og forvaltningsrett, «i *samråd med de samene som har brukt områdene i Levajok fra gammelt av og de reindriftsutøvere som tilhører deres slekt*», jf. punkt 11.3.2. Anførslene i rettighetsmeldingen 11. oktober 2021 er knyttet til den bruken som Deanu siida og senere befolkningen i Levajok har utøvd i kravområdet, se punkt 11.3.3. På høringsmøtet 2. november 2021 sa Thoralf Henriksen at kravet tilsvarer Guttormgruppens krav i Karasjok, som er et kollektivt krav, jf. punkt 11.3.4.

I brev 17. september 2025 har imidlertid Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida og Guttormgruppen ved Thoralf Henriksen vist til at rettighetsmeldingen er fremmet «*på vegne av*» etterkommere etter Nils Henrik Alfred Henriksen (1919–1982) og Berit Anna Henriksen (Guttorm) (1920–2017).[24] Dette gir inntrykk av at saken ikke gjelder et kollektivt krav, men et individuelt krav, der rettighetshaverkretsen er begrenset til etterkommerne etter Nils Henrik Alfred Henriksen og Berit Anna Henriksen i rett nedstigende linje.[25]

Ved vurderingen av om saken, til tross for henvendelsen 17. september 2025, skal behandles som en sak om kollektive rettigheter, har kommisjonen sett hen til finnmarksloven § 33 første ledd bokstav a) og b). Disse bestemmelsene fastslår at kommisjonen i hvert utredningsfelt skal utrede «*a. hvem som etter kommisjonens oppfatning er eiere av grunnen*» i feltet, og «*b. hvilke bruksrettigheter som etter kommisjonens oppfatning eksisterer*» der.

Kommisjonen skal dermed i prinsippet utrede kollektive og individuelle eier- og bruksrettigheter som eksisterer i feltet uavhengig av fremsatte krav. I tidligere rapporter har kommisjonen tatt stilling til hvilke rettigheter som ligger til feltets befolkning i sin alminnelighet, og om det i samsvar med presumsjonen i reindriftsloven § 4 er etablert en generell reindriftsrett i feltet med grunnlag i alders tids bruk, også når

20 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023 s. 1, sammenholdt med vedlegg «Oversikt over rettighetsmeldinger» (jnr. 14/1434/38).

21 Valjok Biras, *Rettighetsmelding*, 30. mai 2011 (jnr. 19/1069-1) s. 3.

22 Valjok Biras, *Brev*, 28. november 2016 (jnr. 19/1069-9).

23 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti*, 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 16–17.

24 Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida, *Brev*, 17. september 2025 (jnr. 16/1438-61) s. 1.

25 Ifølge folkeregisteret dreier det seg til sammen om 21 personer; tre (gjenlevende) barn, fem barnebarn, fire oldebarn og ni tippoldebarn, født mellom 1945 og 2021.

ingen har fremsatt krav om slik utredning. Derimot har kommisjonen ikke utredet mulige individuelle eller kollektive rettighetserverv som ingen har fremsatt krav om.

Dette har når det gjelder individuelle rettighetserverv, sammenheng med at det er tilnærmet umulig å identifisere individuelle rettsdannelser som det ikke er fremsatt krav om. Lovforarbeidene uttrykker heller ikke noen forventninger om at kommisjonen skal utrede slike rettigheter av eget tiltak. Derimot viser Justiskomiteens til «*det kollektive preg som mye av utmarksbruken i Finnmark har*» og til at ulike brukergrupper og bruksmåter «*ofte er representert i samme områder*».[26] Mulige kollektive rettigheter som det ikke er fremmet krav om, vil som regel også være lettere å identifisere enn tilsvarende individuelle rettsdannelser, fordi de vil omfatte en større personkrets og gjelde bruk som har vært utøvd over større områder.

Kommisjonen har i tidligere felt likevel ikke utredet kollektive lokale rettigheter ut over de generelle vurderingene i de respektive feltrapportene, og i rapportenes konkrete vurderinger av fremsatte kollektive krav. Dette har blant annet sammenheng med at befolkningen i relativt mange utkantbygder har fremmet krav for kommisjonen, og med at manglende krav kan indikere at det ikke foreligger pretensjoner om rettighetserverv ut over finnmarksloven.

Når det gjelder Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere, foreligger det imidlertid pretensjoner om rettighetserverv ut over finnmarksloven. Deres krav har også synliggjort at det i Levajok-området kan foreligge en lokal kollektiv rettsdannelse på grunnlag av den bruken som områdets befolkning har utøvd i alders tid. Kommisjonen vil derfor i det følgende utrede om det foreligger en *kollektiv rettsdannelse* i kravsområdet.

11.5.1.2 Rettslige problemstillinger og ervervsgrunnlag

Kravsfremsetter er Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida, Guttormgruppen og seks siidaandelshavere fra tre vintersiidaer i Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar. Heretter omtales kravsfremsetterne som Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere, jf. punkt 11.1. Kravet gjelder kollektiv eiendomsrett, forvaltningsrett og bruksrett til 843,5 km^2 i øvre Tana.

Både hevd, alders tids bruk, lokal sedvanerett og tingsrettslig okkupasjon kan være mulige rettsgrunnlag for å etablere slike rettigheter. Det er imidlertid antatt at bestemmelsen om hevdserverv for en større personkrets i hevdslova § 8 annet ledd bare åpner for hevd av bruksrett, og ikke for hevd av eiendomsrett.[27] I Karasjok-saken anførte lokalbefolkningen prinsipalt at deres kollektive eiendomsrett til tvisteområdet var «*etablert ved okkupasjon eller alders tids bruk før området ble norsk i 1751*».[28] Verken flertallet eller mindretallet i Høyesterett gikk inn på rettsgrunnlaget okkupasjon, men tok utgangspunkt i reglene om alders tids bruk.

Kommisjonen vil derfor vurdere spørsmålet om et mulig kollektivt rettighetserverv i saken her med grunnlag i alders tids bruk, men bemerker at det avgjørende for innholdet i dagens rettigheter, enten ervervsgrunnlaget er hevd, alders tids bruk, sedvanerett eller okkupasjon, vil være utøvd bruk og foreliggende rettsoppfatninger, sammenholdt med statens disposisjoner. Ved vurderingen vil også de folkerettslige kildene som er omtalt i punkt 6.6 ha betydning. Når det ellers gjelder den metodiske tilnærmingen, viser kommisjonen til punkt 8.4.1.3.

Som det er redegjort for i punkt 4.1, jf. punkt 8.4.2, er lokalbefolkningens utmarkshøsting i øvre Tana betydelig eldre enn den norske statsrettslige jurisdiksjonen over området. Et spørsmål er derfor om det forelå en rettsdannelse for stedets befolkning da området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751. Kommisjonen vil i punkt 11.5.2 vurdere den antatte rettighetssituasjonen i sakens kravsområde på dette tidspunktet.

Gitt at det i 1751 eksisterte en lokal rettsdannelse, er det spørsmål om en slik rettsdannelse er endret som følge av bruk utøvd av lokalbefolkningen og andre, og av statens disposisjoner. Kommisjonen vil redegjøre for, og vurdere den lokale bruken i punkt 11.5.3 og 11.5.4, og omtale lokale rettsoppfatninger i punkt 11.5.5. I punkt 11.5.6 vurderer kommisjonen betydningen av tilreisendes bruk, og i punkt 11.5.7 og 11.5.8 betydningen av statens disposisjoner. Rettighetshaverkrets og rettighetsområde er behandlet i punkt 11.5.9. Forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter omtales i punkt 11.5.10.

11.5.1.3 Avgrensninger

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere har 7. mars 2022 gjort gjeldende at samer i Leavvajohka har rett til å «*gjenreise deres tradisjonelle jakt/fangstgammer*», jf. punkt 11.3.6. Kommisjonen forstår kravet slik at det gjelder en generell rett til å gjenreise nedfalte gammer. I punkt 8.5 har kommisjonen lagt til grunn at innbyggerne i Tana har en kollektiv gammerett som gir rett til å oppføre og ha gammer på den usolgte grunnen i kommunen til bruk under utmarkshøsting. Se punkt 8.5.4.7. Befolkningen i Leavvajohka har andel i denne retten. Kommisjonen har derfor ikke særskilt vurdert kravet om gjenreisning av gammer.

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere har 7. mars 2022 også fremmet krav om at bruken av tradisjonelle ferdselsårer må anerkjennes slik at de ikke skal «*behøve søke offentlig tillatelse til å bruke nødvendige motorkjøretøy*» i

26 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 28.

27 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 361.

28 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 41.

forbindelse med tradisjonell naturbruk. Kommisjonen oppfatter kravet slik at det gjelder endringer i den offentligrettslige forvaltningen av motorferdsel i utmark. Dette faller utenfor kommisjonens mandat, jf. punkt 1.2.5. Se ellers punkt 8.6 der kommisjonen har vurdert om befolkningen i Tana med grunnlag i alders tids bruk har ervervet en kollektiv tinglig ferdselsrett, som kan utøves i forbindelse med tradisjonell utmarkshøsting, og som grunneieren i det området der ferdselen utøves, ikke kan motsette seg.

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere har 7. mars 2022 også krevd en *justering av kommunegrensen* mellom Tana og Karasjok, jf. punkt 11.3.6. Dette spørsmålet faller utenfor kommisjonens mandat som etter finnmarksloven § 29 første ledd er å utrede bruks- og eierrettigheter til den grunnen FeFo overtok ved finnmarkslovens ikrafttreden. Myndigheten til å endre eksisterende kommunegrenser ligger etter § 6 i lov 15. juni 2001 nr. 70 om fastsetjing eller endring av kommunegrenser til Kongen (regjeringen).

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere krevde 12. mai 2022 at kommisjonen *gransker alle eierforhold til hytter og gammer* innenfor et areal på ca. 3000 km^2 i Tana. En generell granskning av hvem som eier hytter og gammer som er oppført på dette arealet, er et forhold som «*åpenbart ikke egner seg for utredning av kommisjonen*», jf. finnmarksloven § 30 tredje ledd. Kommisjonen har derfor ikke behandlet dette kravet.

11.5.2 Rettighetssituasjonen i Deanu siida og Ohcejoga siida før 1751

Det meste av kravsområdet var før 1751 en del av Deanu siidas/Juoksa siidas område (Tenoby/Juxby). Et mindre område i den østlige delen av kravsområdet var en del av Ohcejoga siida. Deanu siida og Juoksa siida er begge siidanavn med lang tradisjon, og er alternative navn på samme siida, jf. figur 8.4.1.

På 1600- og 1700-tallet fikk de tradisjonelle næringene i Tanadalen, fiske, fangst og jakt, tilskudd av to nye næringer, husdyrhold og reindrift med større flokker og lengre flyttinger. De nye næringene bidro til at folketallet økte i Tanadalen. Det samlede folketallet i Deanu siida og Ohcejoga siida er beregnet til å ha økt fra 39 i 1620 til 172 i 1720.[29] Økningen var størst i Ohcejoga siidaen, særlig fra 1680-tallet og fremover. Her varierer beregnet folketall i perioden fra 1550-tallet til 1750-tallet mellom 12 personer (1644–1646) og 267 personer (1751). Beregnet folketall i Deanu siida i samme periode varierer mellom sju (1645) og 56 personer (1691).[30]

Den østre delen av Deanu siida ble fra midten av 1700-tallet regnet som del av Ohcejoga siida.[31] Dálvadas var sentrum i Deanu siida, og ligger på finsk side av Tanaelva. På motsatt side av Dálvadas på norsk side av elva, ligger Barta i Karasjok. Dálvadas ligger omtrent midt mellom Váljohka i Karasjok og Leavvajohka i Tana. Dagens kommunegrense mellom Tana og Karasjok går omtrent seks kilometer øst for Barta, og ble fastsatt i 1937. Historisk sett er grensen et resultat av den delingen av Deanu siida som skjedde på 1740-tallet.[32] Det eksisterte imidlertid en egen skatteliste for Deanu siida i jorde- och oppbördsboka frem til 1752, da det er registrert fem skattemenn i siidaen, og beregnet et folketall på 17 personer.[33] Dette viser at Deanu siida i noen sammenhenger fortsatt eksisterte som egen enhet.

Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4 konkludert med at de ulike siidaene, blant annet Deanu siida og Ohcejoga siida, før 1751 i alle fall hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til sine respektive ressursområder. De tingsrettslige enerettighetene må i alle fall ha omfattet en form for eksklusiv og tilnærmet altomfattende bruksrett.

Spørsmålet er dermed om den senere utviklingen av bruk, rettsoppfatninger og statlige disposisjoner har gjort at de tingsrettslige enerettighetene har falt bort eller har blitt erstattet av andre typer rettigheter, for eksempel en kollektiv eiendomsrett i dagens betydning av ordet.

11.5.3 Lokalbefolkningens bruk av kravsområdet etter 1751

11.5.3.1 Innledning

For at de tingsrettslige enerettighetene som var etablert i kravsområdet i 1751 skal ha falt bort eller endret karakter, må det etter 1751 ha inntrådt én eller flere rettsutslettende eller rettsendrende omstendigheter, for eksempel i form av langvarig ikke-bruk, frivillig avståelse eller ekspropriasjon. Ingen slike omstendigheter er aktuelle i dette tilfellet. I Karasjok-saken anser imidlertid flertallet i Høyesterett overgangen fra svensk til dansk-norsk jurisdiksjon i 1751, sammenholdt med Kongens sterke posisjon under eneveldet og endringer i næringslivet lokalt som en – om ikke rettsutslettende omstendighet – så i alle fall en rettsendrende omstendighet.

Dette fremgår av flertallets bemerkninger om at det som før 1751 hadde karakter av «*tingsrettslige enerettigheter*» i løpet av få år etter 1751 var blitt til «*bruks- og allmenningsrettigheter*», og ved uttalelsen om at et rettighetserverv for befolkningen i Karasjok med grunnlag i alders tids bruk, først

29 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 2 med henvisning til Hilde Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Tana, 1560–1801*, 2024 (jnr. 14/294-74), vedlegg 1.

30 Hilde Sommerseth, Op. cit., 2024 (jnr. 14/294-74), vedlegg 1 s. 7–8.

31 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 3.

32 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 10.

33 Hilde Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Tana, 1560–1801* (jnr. 14/294-74), vedlegg 1 s. 3 og s. 6.

kan ha startet «*fra siste halvdel av 1700-tallet*» etter at Kongens eiendomsrett var etablert. Som Høyesteretts mindretall bemerker, gjør flertallet med dette 1751 til et «*nullpunkt*» for samiske rettigheter i indre Finnmark.[34]

Flertallets premisser er uklare om hva som er grunnlaget for at de tingsrettslige enerettighetene i årene mellom 1751 og ikrafttredelsen av 1775-resolusjonen om jordutvisning og jorddeling (jordresolusjonen), ble erstattet av svakere bruks- og allmenningsrettigheter. Som kommisjonen har redegjort for i punkt 8.4.3, synes imidlertid *terra nullius*-doktrinen om at et område er eierløst når befolkningen der ikke driver jordbruk og ikke har faste bosettinger, å være et bærende element i flertallets begrunnelse. I så måte er det betegnende at flertallet anser starttidspunktet for mulige samiske rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk å være siste halvdel av 1700-tallet, da det kom i gang «*et visst jordbruk med fastere bosetting*» i Karasjok.[35]

Terra nullius-doktrinen er i internasjonal rett forkastet som gyldig rettsgrunnlag for statlig eiendomsrett til urfolksområder.[36] Kommisjonen finner det derfor, som også nevnt i punkt 8.4.3, utfordrende å tiltre Høyesterettsflertallets syn om at Kongen ble privatrettslig eier av grunnen i indre Finnmark kort tid etter at området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon. Uansett hvordan Kongens privatrettslige stilling var når det gjelder rettighetsforholdene i indre Finnmark i siste halvdel av 1700-tallet, vil imidlertid dagens rettighetsforhold i kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere, bero på utviklingen etter 1751.

Kommisjonen redegjør derfor i punkt 11.5.3.2 til 11.5.3.8 for lokalbefolkningens bruk av kravsområdet fra 1751 og frem til i dag. Reindriftens bruk er omtalt i punkt 9.3. Se også punkt 8.4.4.2. Med bakgrunn i denne redegjørelsen vil kommisjonen i punkt 11.5.4.1 til 11.5.4.6 ta stilling til hvilken rettslig karakteristikk som ut fra en isolert vurdering av brukens varighet og innhold er mest dekkende for den retten som i dag eventuelt tilligger lokalbefolkningen.

11.5.3.2 Generelt om bruken av kravsområdet i perioden mellom 1751 og 1852

Ohcejoga siida som i tiden frem mot 1751 også omfattet halve Deanu siida, ble delt da riksgrensen ble fastsatt, men delingen var neppe til merkbart hinder for ressurshøstingen i området før grensen i 1852 ble formelt sett stengt for grenseoverskridende ressurshøsting. Mellom 1751 og1852 sikret Lappekodisillen befolkningens rett til å utnytte ressurser i området etter gammel sedvane og uten hensyn til riksgrensen. Grensens betydning lå særlig i at de som hadde vinterboplass på svensk/finsk side av Tanaelva skattet til Sverige, og de som hadde vinterboplass på norsk side av elva, skattet til Danmark-Norge. Lokalbefolkningen kunne også etter 1751 bosette seg på den siden av grensen som de selv ønsket. Riksgrensen hadde dermed i denne perioden neppe stor praktisk betydning for lokalbefolkningen.[37]

I 1766 arbeidet en kommisjon i Tanadalen med å merke riksgrensen fra 1751. Kommisjonens rapport forteller om mange sommerboplasser på norsk side av Tanaelva, og vinterbosetting 420 alen (250 meter) sør for Báišjohka. Det vil si i Barta, som ser ut til å ha vært det første stedet på norsk side i Tanadalen som fikk vinterbosetting. Barta ligger i Karasjok kommune, rundt seks kilometer fra grensen til Tana,[38] og vel 18 kilometer nord for Váljohka i Karasjok. Váljohka fikk helårsbosetting rundt 1797, da Pehr Pehrsson Outakoski flyttet fra Outakoski på finsk side av Tanaelva til Suolu (Holmen) i Váljohka.[39] Eiendommen i Váljohka ble målt opp i 1811.[40] De boplassene på norsk side av Tanaelva som ble helårsboplasser i denne perioden hadde ofte på forhånd vært sommerplasser.[41] Det gjaldt trolig også denne boplassen.

Rapporten *Kulturminneregistrering, Rapport 1. Leavvajoga ja Rástigáissá sámi kulturmuittut, 27.06 – 9.7.2007* opplyser at en gård ved munningen av Leavvajohka «*skal være tatt opp omkring 1860*».[42] Det første skjøtet utstedt i Leavvajohka var i 1892 da Mikkel Johnsen Svart fikk regjeringsskjøte på eiendommen «Lævajok». Skjøtet ble tinglyst med hjemmel i jordsalgsloven av 1863 § 6. Etter denne paragrafen kunne man få utmålt gratis boplass i øde strekninger der det ikke var utsikt til at mange ville bosette seg.[43]

11.5.3.3 Jordbruk og jordbruksrelatert utmarksbruk

Ifølge NIKUs sakkyndige utredning har det vært jordbruk i Leavvajohka fra 1800-tallet og fram til sistemann i bygda sluttet å holde sauer i 1985. De sakkyndige skriver videre:[44]

34 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 180–181, jf. avsnitt 183 (flertallet) og avsnitt 286 (mindretallet).

35 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 182.

36 Se for eksempel the International Court of Justice (ICJ) i Vest-Sahara saken (1975), australsk Høyesterett i Mabo 2-saken (1992) og Wik-saken (1996), og kanadisk Høyesterett iTsilhqot'in-saken (2014).

37 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 10.

38 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 10–11.

39 Erik Schytte Blix, *Karasjokslekter*, 1989 s. 370.

40 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 2019 (jnr. 14/315-137) s. 25.

41 Se for eksempel Steinar Pedersen, *Assimilasjon/Fornorskning – Næringer – Tanadalen. Fra rundt 1899 til i dag*, utredning for Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2022 s. 10.

42 *Kulturminneregistrering – Rapport 1. Leavvajoga ja Rástigáissá sámi kulturmuittut*, 27.06 – 9.7.2007 s. 4 (jnr. 16/1438-11, vedlegg 1-A).

43 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 11.

44 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 227.

«Fram mot 1960-tallet baserte man jordbruket i stor grad på fôrressurser fra utmarksslåtter og andre ressurser i utmarka. Det var god gressvekst ved elvebredden slik at de til dels hadde gode utmarksslåtter i nærområdene, men også i områdene Divreleahki, Boahkkojávri og Borsejeakkit er det lange tradisjoner med utmarksslåtter. På noen av utmarksslåttene hadde de også skjul for å mellomlagre høyet til de kunne hente det ned. Lav og ris ble sanket ved behov, laven ble henta på finsk side av elva. Utover 1950-tallet fikk man i økende grad dyrka opp jord nærmere husene og behovet for utmarksslåtter og andre fôrressurser fra utmarka ble etter hvert borte.

Kyrne og hesten beita nært bebyggelsen på Tanabredden og i åssidene rundt fjellstua, aldri opp til fjellet, siden kyrne måtte nå hjem til melkinga. Sauene gikk lenger unna og beita i fjellet. Hovedbeiteområdet for sau var i fjellsidene ovenfor elva sørover til Lávdetgieddi og innover fjellet i Sáraskáidi og Dordneskáidi. Etter at det kom bru over Leavvajoga/Levajok i 1965 ble sauebeitet utvidet til andre siden av elva og det ble fra da også beitet i områdene ved Suhpeája. Kjøtt og melk var til eget bruk, men det var ikke tilstrekkelig, og en informant forteller at de spiste mest reinkjøtt.»

Thoralf Henriksen sa på høringsmøtet 16. oktober 2018 at området mellom «*Geaidnogáisá og Jorbbot, og ned i Gurrojohka*» var beite for hester fra Levajok «*og opp mot Karasjok*».[45]

11.5.3.4 Hogst til brensel og andre nytteformål

Om hogst av ved og byggematerialer i Leavvajohka-området skriver de sakkyndige:[46]

«Heastasuolu-området har også vært et viktig område for vedforsyning helt tilbake til 1800-tallet og ble benyttet årlig fram til 1970-tallet. Nevnte område bydde i tillegg på godt stolpe- og sledemateriale. Vedteig i Leavvajoga/Levajok har også tradisjoner fra 1880-tallet og fram til i dag. De seneste tiårene har vedteig på Stuorrasuolu vært gunstig da det er fine trær der. Stolpemateriale hentet man også i Boahkkovárri, mens never til gammebygging ble hentet nær bygda ved Levvajohka/Levajok hvor det var store, fine bjørker.»

11.5.3.5 Fiske i ferskvann

Om innlandsfisket i ikke-lakseførende vassdrag i Leavvajohka opplyser NIKU-rapporten:[47]

«Ferskvannsfiske var viktig og mange vann har årlig blitt fisket i for eget hushold. Avhengigheten av dette fisket har avtatt fra 1980-tallet, men det fiskes fortsatt årlig for matauk. De mest sentrale og viktige vannene for bygda, og som det har vært fisket i til alle tider er; Sárajávri, Njáhkájávri og Stuorraoaijávrrit. Andre vann som det har vært fisket jevnlig i, men som ligger lenger inn på fjellet ved foten av Rásttigáisá og Geaidnogáisá er; Geaidnojávri, Gurrojávri og Čoarvvošjávri. Sistnevnte vann er i senere årene ikke blitt besøkt like hyppig. Fisket foregikk med garn.»

NIKU-rapporten omtaler også fiskevann i Leavvajohka-området:[48]

«I Leavvajohka/Levajok området nevnes Geaidnojávri hvor id.nr.2 [Hans Fridjof Mikkelsen (f. 1942)] (Leavvajohka/Levajok) går til fots om sommeren og på ski om vinteren. Også id.nr.1 [Odd Arnolf Henriksen (1943–2022)] (Leavvajohka/Levajok) angir å ha brukt dette området til fritidsbruk, men har samtidig satt opp telt som en del av næring/for salg. Det nevnes også at fjellstuen har egen hytte der. Id.nr.2 [Hans Fridjof Mikkelsen (f. 1942)] nevner også Stuorrajávri hvor han har gått på tur siden 1950-tallet.»

NIKU-informantene fra Sirma opplyser at de i hovedsak har fisket i vannene ovenfor og rundt Sirma, men de forteller at folk fra Sirma også har fisket i Báišjávri og Viđđásjávri fra tidlig på 1800-tallet og frem til i dag.[49] Dette området ligger lengst nordøst i kravsområdet.

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fra Polmak har i intervju 13. august 2013 forklart at han har fisket med garn under isen ved Gumpejávri, nordøst i kravsområdet.[50]

Ingvald Laiti (f. 1959) er representant for Valjok Biras (kapittel 14) og oppvokst i Barta. Han sa i intervju 9. september 2024 at i dag anses Leavvajávri, Ullojávri og det området mest som deres fiskevann, og at Leavvajohka-folk ikke kommer seg så mye som de vil til sine områder i Geaidnojávri, Gurrojávri – «*ja, der er flere fjellvann*».[51]

11.5.3.6 Jakt og fangst

Jakt og fangst har vært en viktig næring i Tana generelt og også blant lokalbefolkningen i Leavvajohka. Særlig var snarefangsten viktig. I NIKU-rapporten heter det:[52]

«Snarefangst har folk i bygda drevet med siden tidlig på 1900-tallet og jakta foregikk årlig fram til 1970-tallet.

45 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 57.
46 NIKU, Oppdragsrapport. 39/2017 s. 228.
47 NIKU, Oppdragsrapport, 39/2017 s. 228.
48 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 300.
49 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 232.
50 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 28–29.
51 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti*, 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 16.
52 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 227–228.

Snarefangsten foregikk gjerne i dalområdene rundt Leavvajoga/Levajok; Gussarohtu, Geadnojogaráigi og Divreleahki/Boahkkojohka. Fra slutten av 1960-tallet ble det også jaktet ryper med gevær, og informant id.nr.2 [Hans Fridjof Mikkelsen (f. 1942)] drev selv med dette fram til rundt 1990. Geværjakta foregikk til dels i de samme områdene som snarefangsten; Geadnojogaráigi, Boahkkojohka og Uhcaskáijohka. Rypene var for salg. Hare ble det jaktet på i samme tidsrom som snarefangsten. Før fredninga ble det også jaktet på oter. Informant id.nr.2 [Hans Fridjof Mikkelsen (f. 1942)] forteller at han jaktet hare årlig for salg helt fra han som guttunge hadde lært å gå på ski. Denne jakta foregikk nærmere bygda i området Heastasuolu og nedre deler av Leavvajoga/Levajok. Fra rundt 1980 begynte man også med elgjakt.»

Informanter fra Sirma har i opplyst at de – innenfor kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida – har snarefangstet ryper ved Lindovárri, Borsejohka, Borsevuopmi, Báišvuopmi, Viđđásvuopmi og Jovnnitjohskáidi.[53]

Magnus Varsi (f. 1945) representerte Sirpmá gilisearvi (kapittel 12) på høringsmøtet 13. mars 2019. Han sa at Borsejohka-området er et fjellandskap der rypene søker ly i skogsområdene i vintre med uvær. Borsi-området er en trang dal, med et stort skogsområde. Han sa at her kunne man få opp til 10 000 ryper i løpet av sesongen, og det var både Polmak-folk og Sirma-folk i området, som var et fellesområde for snarefangst.[54]

Johannes Erik Alfred Varsi (f. 1938) fra Sirma sa i intervju 24. mai 2018 at han drev snarefangst av ryper i Borsejohka. Der satte han, Ole Sverre Guttorm (1946–2024) og John Ingvald Holm (1943–1982) opp en fangstgamme rundt 1956, men han har brukt den lite, og er usikker på om den fortsatt står.[55]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fra Polmak fortalte i intervju 13. august 2013 at han hadde rypesnarer i Borsejohka og ved Bánnetjávri. Ifølge Erke er det nå et hytteområde ved Borsejohka, men det var ikke hytter i området da han sist var der i 1965. Erke fortalte at han hadde en gamme ved Lindovárri der det var mye ryper, og som han og en av hans onkler brukte under snarefangsten. Erke var der bare om vinteren, og drev snarefangst fra januar til mars.[56]

Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) fra Sirma fortalte i intervju 26. februar 2020 at de på farens tid (Nils J. Varsi, 1901–1974) drev snarefangst av ryper i Deanomohkki, fra Roavvegieddi til Borsejohka, og ved Alggávárri. De var flere som dro i lag, og de var borte i ukesvis. Rypene ble solgt. Varsi var ikke med selv, men han antar de bodde i gammer.[57]

Petter Henrik Olsen Somby (1939–2016) som var oppvokst i Gaskanjárga og bodde i Sirma sa i intervju 11. april 2014 at det var først i voksen alder at han så elgspor. En gang på 1970–1980-tallet, så han åtte elger nedenfor Leavvajohka. Somby sa at man fra 1970-tallet måtte ha tillatelse for å drive med elgjakt, men ifølge Somby forekom det både før og etter dette at folk «*hentet*» elgkjøtt uten myndighetenes tillatelse, «*de måtte jo ha mat*».[58]

Nils Anders Rasmus (f. 1939) bor i Sohpparjohka i Karasjok (vel 13 kilometer fra Tana-grensen) sa i intervju 26. april 2019 at han drev snarefangst i Báišvuopmi helt frem til 1998.[59]

Ingvald Laiti (f. 1959), representant for Valjok Biras (kapittel 14) og oppvokst i Barta, forklarte i intervju 9. september 2024 at folk fra Barta tidligere jaktet elg også på Tana-siden av kommunegrensen, men ikke i nyere tid. Tidligere fangstet Laitis foreldre og hans eldre brødre også mye ryper på Tana-siden. De driver fortsatt snarefangst av ryper, men ikke som næring.[60]

11.5.3.7 Andre former for utmarkshøsting (multer og andre bær, sennagress, reinlav m.m.)

NIKU-rapporten omtaler sanking av multer, sennagress, bark og kvann i Leavvajohka slik:[61]

«Informantene forteller at det er lange tradisjoner i å sanke multebær, sennagress, ostu/bark og kvann. Multer har man plukket til alle tider og det plukkes fortsatt. I perioden etter krigen kan årene mellom 1950 og 1980 anses for de mest aktive. Sentrale multeområder for bygda er Gussarohtu og Borsevuopmi. Flere har også plukket årlig eksempelvis på myrene øst for- og rundt Ullojávri, men der plukkes mindre i dag grunnet dårlig vei inn for ATV. Sennagress har blitt sanket årlig fra så tidlig som det kom folk hit og fram mot 1980 da man fikk katanker som erstattet sennagress. Områdene som nevnes i denne forbindelse er Gussarohtu og Divreleahki. Never til gammebygging og ostu for å barke skinn hentet man rundt Leavvajoga/Levajok, området

53 NIKU, Oppdragsrapport, 39/2017 s. 231–232.

54 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 41–42.

55 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johannes Erik Alfred Varsi*, 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7) s. 7–8.

56 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 21 og 26–30.

57 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 26. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 3.

58 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Petter Henrik Olsen Somby*, 11. april 2014 (jnr. 15/895-27) s. 22–25.

59 Finnmarkskommisjonen, *Valjok Biras faktainnsamling – telefonintervju,* 26. april 2019 (jnr. 14/361-14) s. 16–17.

60 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti*, 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 7–9.

61 NIKU, Oppdragsrapport, 39/2017 s. 228.

> Heastasuolu nevnes spesielt. Dette foregikk årlig fram til rundt 1970. I Heastasuolu var det også fine forhold for å sanke kvann.»

Valjok Biras' representant, Ingvald Laiti, fra Barta sa i intervju 9. september 2024 at Leavvajávri og Ullojávri «*er vårt nærområde*» for multeplukking.[62]

11.5.3.8 Gammer og andre byggverk i utmark

NIKU-rapporten uttaler det følgende om gammer i Leavvajohka-området:[63]

> «Det er tradisjon at man har bygd gammer der man hadde behov for det. Det er vanlig oppfatning at man skal kunne sette opp en gamme/hytte om man skal bo et sted over tid. *Når man skal livnære seg på fjellet så må man overnatte der, man kan ikke dra på dagsturer dit* (Informant id.nr 2 [Hans Fridjof Mikkelsen (f. 1942)]). De som har brukstradisjon i et område, har større rett til å sette opp gamme. Gammer bør stå åpne, de er livsviktig for folk i nød. I de senere år er noen begynt å låse dem, men det er ikke rett. I forbindelse med de ulike utmarksnæringene har det blant annet vært reist gammer i Gussarohtu, Boahkkojohka, Boahkkojávri og Borsevuopmi. Informantene kjenner til at gammer har vært reist i disse områdene fra begynnelsen av 1900-tallet. En del gikk ut av bruk utover 1960-tallet, men flere ble gjenbygd og brukt også senere.»

En informant fra Sirma (Magnus Varsi, f. 1945) fortalte at det er gammer ved Gahpatávži, Borsi, Báišjávri, og Loddevárri. En annen informant fra Sirma (Per Holm-Varsi, 1932–2023) fortalte også om en gamme ved Gahpatávži.[64]

Ingvald Laiti (Valjok Biras) sa i intervju 9. september 2024 at han og Dan Vidar Rasmus (f. 1975) de siste 10–20 årene har hatt et utmarksbygg av kryssfinerplater – en lavvo – ved Leavvajávri. Han sa at lokalbefolkningen og reindriftsutøverne bruker bygget i fellesskap, og at det også er åpent for turister. De søkte ikke om tillatelse til å sette det opp. Tidlig på 1960-tallet ble det også oppført en hytte der til bruk under innlandsfisket, men den ble aldri ferdig.[65]

62 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti*, 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 7.
63 NIKU, Oppdragsrapport, 39/2017 s. 228.
64 NIKU, Oppdragsrapport, 39/2017 s. 234.
65 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti*, 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 9 og s. 11–13

11.5.4 Nærmere vurdering av lokalbefolkningens bruk

11.5.4.1 Innledning

I Stjernøya-dommen uttaler førstvoterende det følgende om hovedspørsmålet knyttet til erverv av eiendomsrett til deler av øya gjennom alders tids bruk:[66]

> «Hovedspørsmålet i saken er om de ankende parter og deres rettsforgjengere har rådet over deler av Stjernøya *som om de var eiere*. For at dette skal være tilfellet, må de ha brukt øya i et tilstrekkelig omfang med hensyn til *intensitet og kontinuitet.* Sentralt i denne sammenheng er *hvor dominerende bruken har vært sammenlignet med andres bruk av de aktuelle områdene*.»

I Karasjok-dommen understreker flertallet med henvisning til premissene i Svartskog-dommen og Selbu-dommen, at avgjørelsen skal bygge på «*alminnelig tingsrett*», og at «*samiske sedvaner og rettsoppfatninger (...) skal hensyntas*» i denne sammenhengen.[67]

Kommisjonen vil i punkt 11.5.4.2 til 11.5.4.5 vurdere lokalbefolkningens bruk, og se hen til kravet om felles rådighet, reindriftens bruk, og brukens varighet, kontinuitet og intensitet. I punkt 11.5.4.6 følger en samlet vurdering av bruken.

11.5.4.2 Kravet om «felles rådighet»

I Karasjok-dommen viser førstvoterende til at sakens hovedspørsmål er om befolkningen gjennom alders tids bruk har rådet over tvisteområdet «*som om de var eiere*», og uttaler:[68]

> «I dette ligger, mener jeg, at når et større fellesskap krever kollektiv eiendomsrett til et område, slik tilfellet er i saken her, må det være en *felles rådighet* som eier av dette området som danner grunnlaget for ervervet.»

Etter å ha vist til at befolkningen i Karasjok har drevet omfattende utmarksbruk over hele kommunen «*helt frem til vår tid*», uttaler førstvoterende:[69]

> «Et vesentlig trekk ved befolkningens bruk er, slik jeg har påvist, at den har skjedd *med utgangspunkt i de enkelte bygder og av reindriftssiidaer*. Den gamle Ávjovárri-siidaen dekket omtrent hele tvisteområdet. Men denne organiseringen opphørte mot slutten av 1700-tallet. Som følge av endringene i næringslivet oppsto da mer oppsplittete bruksfellesskap. De ulike bygdelagene har i stor grad brukt hver sine

66 HR-2016-2030-A (Stjernøy) avsnitt 96
67 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 67.
68 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 184.
69 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 185–186.

deler av tvisteområdet, og reindriftssiidaene har i samsvar med samisk tradisjon og sedvane i stor grad fordelt beiteområdene seg imellom. Ulike brukere og bruksgrupper har med andre ord på forskjellige måter brukt og rådet over forskjellige deler av dette store tvisteområdet på mer enn 5 300 km². Dette illustreres av at mange bygdelag og reindriftssiidaer overfor Finnmarkskommisjonen har fremsatt egne krav om rettigheter – til dels også eiendomsrett – til «sine» respektive deler av tvisteområdet.»

For å begrunne hvorfor kravet om *felles rådighet* ikke er oppfylt viser førstvoterende til at ulike brukergrupper har brukt ulike deler av tvisteområdet, og til at de mange kravene fra bygdelag og reindriftssiidaer i Karasjok synliggjør dette. Dette har imidlertid liten overføringsverdi til vurderingen av kravet fra Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere og andre bygdelagskrav i Tana. Førstvoterende presiserer at han ikke har tatt stilling til om mindre enheter, for eksempel bygdelag, med grunnlag i alders tids bruk har opparbeidet eiendomsrett til sine respektive bruksområder.[70] Flertallets premisser må derfor ses i lys av at Karasjok-saken gjaldt spørsmålet om eiendomsrett til all FeFo-forvaltet grunn i kommunen.

Saken her gjelder et område som utgjør om lag 15 % av tvisteområdet i Karasjok-saken (843,5 km² mot 5361 km²). Videre er kravsfremsetteren et bygdelag som har fremmet krav om et område som det anser som «sitt» tradisjonelle bruksområde, og ikke om et område som mange ulike grupper har brukt og rådet over. Riktignok overlapper kravet fra Valjok Biras den vestre delen av kravsområdet, og kravet fra Sirpmá gilisearvi den østre delen av kravsområdet, men dette reiser i første rekke spørsmål om avgrensningen av de ulike bygdelagenes rettighetsområder, jf. punkt 11.5.9. Kravet fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš som overlapper den sørøstre delen av kravsområdet og gjelder alminnelig reindriftrett, er ikke materielt overlappende ettersom reindriftsretten gjelder uavhengig av hvem som er grunneier.

Når høyesterettsflertallets alders tids bruk-vurdering er knyttet til en ervervsperiode som går «*fra slutten av 1700-tallet og gjennom 1800-tallet*»,[71] er det også vanskelig å se hvilken betydning det skulle ha at ulike grupperinger fremmer krav for kommisjonen godt over 100 år etter at et eventuelt alders tids bruk-erverv er fullført.

De fleste bygdelagskravene i Karasjok var dessuten bruksrettskrav, mens bygdelagenes eiendomskrav i hovedsak var begrenset til mindre områder nær bebyggelsen.[72]

Reindriftssiidaenes krav i Karasjok gjaldt interne beitegrenser i reindriften, og var dermed rettet mot andre grupper innen reindriften, og ikke mot FeFo som grunneier.

Slik kommisjonen ser det, viser beskrivelsen i punkt 11.5.3.1 til 11.5.3.8 at kravet om felles rådighetsutøvelse for lokalbefolkningen i Leavvajohka og tilgrensende bygder er oppfylt, i alle fall for den sentrale delen av kravsområdet. Se elllers nedenfor i punkt 11.5.9.

11.5.4.3 Forholdet mellom reindriftens og den fastboende befolkningens bruk

Et viktig spørsmål i lys av Karasjok-dommen, er om reindriftens bruk skal anses som en del av en samlet lokal bruk, eller som en bruk som har konkurrert med de fastboendes bruk. Et sentralt begrep ved vurderingen er det samiske uttrykket «verddevuohta». I dommen uttalte flertallet:[73]

> «Lokalbefolkningen har vist til at kontakten og samarbeidet mellom reindriften og de bofaste har vært tett. Særlig har de vist til praksisen med "verddeforhold" og sytingsrein, og at brukskonflikter har vært løst i minnelighet. Praksisen styrket utvilsomt båndene mellom gruppene. Men bytte av varer og tjenester kan vanskelig bedømmes som felles naturbruk, og dermed heller ikke som uttrykk for en felles rett til grunnen. Dette må gjelde selv om de aktuelle varene og tjenestene har hatt tilknytning til naturen. Jeg kan derfor ikke se at disse formene for samarbeid endrer vurderingen av den geografiske utstrekningen av hver enkelt gruppes bruk av tvisteområdet.»

Brukssamarbeidet mellom de fastboende og reindriften i Tana har også vært preget av «verddevuohta». I NIKUs utredning omtales verddevuohta i Tanadalen slik:[74]

> «Uten å skille mellom norsk- og/eller finskregistrerte reindrifts- eller elvesamer, beskriver samme forfatter også et symbiotisk forhold mellom gruppene i Deatnu/Tanadalen på 1820-tallet. Elvesamene gjorde tjenester for sine frender i reindrifta og ble godt belønna med reinkjøtt, utlån av kjørerein, mv. I forbindelse med kirke- og markedsbesøk bodde reindriftssamene hos sine venner blant elvesamene. Ofte bodde også de mindre barna hos disse om vinteren, samt at eldre fra reindrifta også av og til fikk bo hos elvesamene (Fellman J. III 1906: 265).»

70 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 205.

71 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 197.

72 Se Finnmarkskommisjonen, *Rapport Felt 4 Karasjok*, bind 2, 2019 s. 16–34 (Anárjogaleagi biras), 125–143 (Beskenjárgilisearvi), 144–155 (Dalabogi Guovlu), 228–239 (Iesjohtsarvi m.fl.) og 388–404 (Valjok Biras).

73 HR-2024-982-S avsnitt 187.

74 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 89 med henvisning til J. Fellman, *Anteckninger under min vistelse i Lappmarken III*, 1906.

I NIKUs utredning omtales også at de fastboende hadde sytingsrein:[75]

> «Rundt 1860 var det i tellingene for Finnmárku/Finnmark oppført at det fantes rein i en del kommuner hvor det etter bestemmelsene ikke skulle være registrert reindriftssamer (Se kap. 14.2.). Disse var enten trekkdyr, eller sytingsrein:
>
> *De Rensdyr, som findes opførte for enkelte andre Herreder, holdes enten for at gjøre Tjeneste som Trækdyr eller ere tilfaldne Søfinner ved Arv eller ved Giftermaal med Fjellfinnepiger. I det sidnævnte Tilfælde forblive Dyrene under Fjeldfinnernes Bevogtning sammen med disses egne Hjorde og danne saaledes ingen Del af hine Herreders Fædrift* (FAB 1860-65: 9).
>
> Man må anta at sytingsrein – blant annet på grunn av befolkningas etniske sammensetning – var vanlig også i et distrikt som Tana.»

Aila Biret Henriksen Selfors har i sin juridiske doktoravhandling betegnet «verddevuohta» som en samisk sedvane, og omtaler begrepet på følgende måte:[76]

> «*Verdde/verddevuohta* kan oversettes med «venn/vennskap». *Verdde*-institusjonen er en sosial ordning etablert langt tilbake i tid, basert på behovet for byttehandel og behov for ekstra arbeidskraft til bestemte arbeidsoppgaver. I dag benyttes *verdde*-institusjonen særlig for å uttrykke vennskapsrelasjoner mellom reineiere og andre samer. *Verdde*-institusjonen illustrerer at relasjonen mellom reineiere og andre samer i stor grad har vært preget av samarbeid.
>
> Reineiere har ofte personer eller familier både på kysten og i innlandet som de hadde et særlig nært forhold til, ved bytte av varer og tjenester og ved sosialt samhold. Dette kan være stabile sosiale strukturer som har holdt seg gjennom generasjoner. Det er ofte sterke slektsbånd mellom samer i og utenfor reindriften, noe som naturligvis styrker samhold og samarbeid.»

Ifølge Henriksen Selfors er «verddevuohta» etablert som følge av et behov i de samiske samfunnene. Etter kommisjonens syn, må det legges til grunn at «verddevuohta» er en samisk sedvane som må få betydning ved anvendelsen av reglene om alders tids bruk.

Kautokeino historielag har til NIKUs sakkyndige utredning for Kautokeino-feltet bemerket at det er feil å oversette «verddevuohta» med «gjestevenn»:[77]

> «Riktignok finnes ordet verdde oversatt til gjestevenn i samiske ordbøker, men ordet verdde brukes i flere betydninger. Når folk fra Kautokeino før i tiden drog til Bossekopmarknad med reinraider, da hadde de losji, hos «mearraverdde», og i den sammenheng kan man bruke oversettelsen gjestevenn. Det gjensidige samarbeidet og samhandlingen mellom fastboende og reindriftsfolk som kommer under verddebegrepet kan på ingen måte kalles for gjestevennskap. Hvem er det som er gjest, den fastboende eller den som er i reindrifta? Verdde er ikke bare en venn eller gjest, men en arbeidspartner, hvor begge parter har som mål å hjelpe hverandre til å berges. De som drev med reindrift, passet på de fastboendes rein, sørget for at de fastboende hadde kjøtt og skinn, mens de fastboende til gjengjeld sørget for brensel, reinlav og ferskvannsfisk til reindriftsutøverne. De fastboende kvinner spilte en svært viktig rolle i dette samarbeidet. De vevde belter og skallebånd, vevde vadmel, sydde kofter, og leverte smør, melk og ost til sine verdder.»

Verddevuohta-sedvanen tilsier derfor at den fastboende befolkningens og reindriftens bruk må anses som felles bruk. Sedvanen er riktignok svekket i nyere tid, blant annet som følge av at reindriftsloven av 1978 avviklet ordningen med sytingsrein. Dette har imidlertid liten betydning fordi endringene har skjedd i en periode som er mindre relevant for vurderingen av eiendomsrettens etablering, jf. at flertallet i Karasjok-dommen anser den avgjørende perioden for erverv av eiendomsrett å være fra «*fra slutten av 1700-tallet og gjennom 1800-tallet*».[78]

Kommisjonen legger etter dette til grunn at den fastboende befolkningens og reindriftens bruk av kravsområdet i ervervsperioden uttrykker en felles rådighet over området. Dette innebærer at det foreligger en samlet bruk som kan gi grunnlag for eiendomsrett.

11.5.4.4 Brukens varighet og kontinuitet

Kravsområdet har både før og etter 1751 har vært et viktig ressursområde for befolkningen i den øvre delen av Tanadalen, også før det ble fast bosetting/vinterbosetting i området. Veidesiidaene flyttet over Tanaelva i forbindelse med jakt og fangst, og reindriftssiidaene flyttet over Tanaelva og finskegrensen frem til grensestengningen i 1852. Ingvald Laiti fra Barta har dessuten forklart at hans far, Klemet Aslaksen Laiti

75 NIKU, Oppdragsrapport, 39/2017 s. 66. NIKUs henvisning til «FAB 1860-65» gjelder Finnmarkens Amts femårsberetning for årene 1866–1870.

76 Aila Biret Henriksen Selfors, *Anerkjennelse av samiske landrettigheter*, 2023 s. 72–73.

77 Kautokeino historielag, *Uttalelse til NIKU-rapport*, 4. november 2025 (jnr. 17/1191-42) s. 3.

78 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 197.

(1911–1990), drev reindrift både på finsk og norsk side lenge etter grensestengningen i 1852.[79]

Etter grensefastsettelsen i 1751 sikret Lappekodisillen de tradisjonelle bruksmønstrene. Aage Solbakk omtaler Lappekodisillens betydning i området slik:[80]

> "Den nytrukne riksgrensen kom altså til å gå på tvers av livsviktige samiske reindriftssiidaer og bruksforhold. Derfor ble det i tilknytning til grenseavtalen utarbeidet et tillegg, den såkalte Lappecodisillen, som skulle sikre bl.a. reindriftssamer i grenseområdene fortsatt rett til å drive reindrift på tvers av riksgrensen. Men de måtte velge statsborgerskap. De fleste reindriftssamene i Utsjok-siidaen valgte å bli svensk-finske statsborgere, mens de i nedre Tana valgte å bli dansk-norske".

Fordi de fleste i Ohcejoga siida hadde vinterboplass på sørøstsiden av Tanaelva, fortsatte de å være *svenske* undersåtter også etter at riksgrensen ble trukket. Det var som oftest en families *vinterboplass* som avgjorde hvor en familie skulle være bostedsregistrert. Fra begynnelsen av 1800-tallet, fikk imidlertid området nordvest for Tanaelva nye dansk-norske undersåtter ved at medlemmer av Ohcejoga siida og den tidligere Deanu siida bosatte seg på familienes sommerboplasser på det som nå var norsk side av elva.[81]

Folketallet i kravsområdet har gjennom tidene vært beskjedent. Fra 1760-tallet fikk de nærliggende områdene fastboende befolkning. I Barta som ligger omtrent 6 kilometer fra kravsområdet var det i hvert fall fast bosetning i 1766, og i Váljohka som ligger omtrent 19,5 km fra kravsområdet var det fast bosetning fra omtrent 1796. I Leavvajohka som ligger omtrent midt i kravsområdet ble det registrert fast bosetning i 1892, se punkt 11.5.3.2.

Båndene mellom lokalbefolkningen på begge sider av riksgrensen ble opprettholdt frem til nyere tid. For eksempel ble Mikkel Johnsen Svart (1854–1908) som i 1892 var den første som fikk skjøte på en eiendom i Leavvajohka, begravet på finsk side i Utsjok. Dette hadde trolig sin bakgrunn i at kona, Kristina Nilsdotter Outakoski (1850–1893) var fra Utsjok og ble begravet der.[82] Slektsskapsrelasjoner over riksgrensen og betydningen av dette for naturbruken trekkes også frem i intervjuene. Ingvald Laiti har forklart at slektningene deres på finsk side anses som en del av lokalbefolkningen, se punkt 11.5.5.1.

I Karasjok-dommen legger flertallet til grunn at bruken ble endret som følge av overgangen fra veidesiidaer til reindriftssiidaer. Det er imidlertid på generelt grunnlag vanskelig å trekke et skarpt bruksmessig eller rettighetsmessig skille ved denne overgangen. Mikkel Nils Sara har i sin doktoravhandling i humaniora og samfunnsvitenskap, *Siida ja siiddastallan*, beskrevet den generelle overgangen fra veidesiidaene til reindriftssiidaene:[83]

> «Overgangen til reinnomadisme er videre *ikke noe brudd med den allsidige ressursutnyttelsen*. Familiene fortsetter med jakt og fangst på både småvilt (som fugl, røyskatt, oter, rev) og større vilt (som villrein, ulv, bjørn), med fiske og med sanking av planter og vekster. Disse aktivitetene er så viktige at reinnomadene søker opphold på passende steder etter både reinbeitets beskaffenhet og fangstmuligheter. Det er altså reinflokkens arealbehov til ulike tider av året i kompromiss med siidafamilienes ulike typer ressursutnyttelse til ulike tider av året som utgjør de arealmessige rammene og særtrekkene sett i forhold til det som er anført som særtrekk ved de halvnomadiserende veidesiidaene. Således kan disse siidaene beskrives både som fangstsiidaer og pastoralistiske siidaer. Solem konstaterer i 1933 at reindriftssamene i Finnmark fremdeles har en siidaordning og han oppfatter denne som «en *særutvikling* av den opprinnelige siidaordning, særlig avpasset for reindriften.»

Ifølge Sara var overgangen fra veidesiidaene til reindriftssiidaene ikke et markant brudd. Det kan derfor ikke legges til grunn at veidesiidaenes bruk før slutten av 1700-tallet ikke har betydning.

Historikeren Aage Solbakk har gitt følgende beskrivelse av bruken i Tanadalen:[84]

> «Samene i Tanadalen som ikke var tilknyttet reindriften, fortsatte å livnære seg på tradisjonelt vis. De utnyttet de ressursene som fantes innenfor sitt gamle siidaområde og bodde på sine gamle boplasser. Boplassene var ikke faste. Om sommeren kunne de være på dansk-norsk, om vinteren på svensk (-finsk) side. På 1800-tallet ble de kalt for «elvefinner».»

Bruks- og rettighetssituasjonen i Tanadalen ved inngangen til 1800-tallet kan i stor grad forstås som en videreføring og videreutvikling av bruks- og rettighetssituasjonen i siidasamfunnet.[85] Redegjørelsen i punkt 11.5.3.2 til 11.5.3.8 viser videre at befolkningen i kravsområdet har fortsatt å drive kombinasjonsnæringer, herunder småbruk, reindrift, jakt og

79 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti,* 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 7 og 9.
80 Aage Solbakk, *Tanadalen slekter – historie*, 2001 s. 105.
81 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 28.
82 Aage Solbakk, *Tanadalen – slekter – historie*, 2001 s. 463.
83 Mikkel Nils Sara, *Siida ja siiddastallan*, 2013 s. 37.
84 Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan. Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn,* 2017 s. 22.
85 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 85.

fangst, bærplukking og fiske. Elementer fra veidesiida-kulturen har dermed fortsatt å eksistere parallelt med nyere næringsformer blant befolkningen både i og utenfor reindriften.

Det historiske kildematerialet peker derfor klart i retning av at overgangen fra veidesiidaene til reindriftssiidaene i Tana ikke medførte en bruksendring av den typen som Høyesteretts flertall har lagt til grunn at skjedde i Karasjok. Dette gjelder både i Tana i sin alminnelighet, og i de ulike bygdene og grendende i øvre Tana.

11.5.4.5 Kravet til brukens intensitet i større utmarksområder

Saken gjelder kollektiv eiendomsrett til et utmarksområde på 843,5 km^2. Dette reiser særlige spørsmål når det gjelder kravet til bruksintensitet. Om dette skriver Borgar Høgetveit Berg:[86]

> «Vurderinga av om bruken har vore tilstrekkeleg for eigedomshevd, kan vera utfordrande der det dreier seg om utmarks- eller fjellområde som ikkje har blitt utnytta særleg intensivt. Men også her må ein ta utgangspunkt i om bruken til hevdaren svarar til det som er vanleg eigarutnytting av slike område.
>
> Ved hevd av område som normalt ikkje blir utnytta særleg intensivt, må krava til bruken setjast lægre. Dette følgjer av formuleringa «som sin eigen» [i hevdslova § 2] i den forstand at hevdaren må nytte tingen slik det er vanleg for ein eigar å nytte nettopp denne tingen».

Hovedspørsmålet er dermed om brukens intensitet tilsvarer bruken til eieren av et større utmarksområde som ikke brukes særlig intensivt, og ikke brukens intensitet i seg selv. Det Høgetveit Berg skriver om hevd, gjelder i enda større grad for alders tids bruk, der kravene til bruksintensitet er mindre strenge. Når det gjelder bruksvilkåret for eiendomsrett, vil derfor brukens omfang, mangesidighet og eksklusivitet ha vel så stor betydning som intensiteten.

Det er ikke dokumentert at hele kravsområdet er brukt. Dette gjelder særlig en del av fjellområdene lenger unna bebyggelsen. Ingvald Laiti har imidlertid i intervju 9. september 2024 opplyst at befolkningen i Levajok har brukt områdene «*mot gáisáene*». Det vil si området nord for Levajok, mot fjellene (gáisáene) i grenseområdet mellom Tana og Lebesby/Porsanger, jf. punkt 11.4.2. Rettspraksis viser dessuten at det ved vurderingen av bruksvilkåret må utvises varsomhet med å trekke slutninger om ikke-bruk på grunnlag av manglende opplysninger om bruk av bestemte områder. I Selbu-dommen uttaler førstvoterende:[87]

> «På den annen side hadde selvsagt samene, i likhet med de fastboende, muntlige overleveringer. Slike overleveringer må vurderes nøye, men kan ikke generelt avvises. Og dersom de støttes av andre opplysninger, kan de få økt vekt.
>
> Videre viser jeg til at da samene var nomader og stort sett brukte organiske materialer som går i forråtnelse, vil det også kunne være vanskelig å finne fysiske spor etter reindriften.
>
> Disse forhold tilsier varsomhet med å trekke slutninger av at man mangler konkrete opplysninger om samenes tilstedeværelse i et område. Dette gjelder ikke minst i Selbu hvor undersøkelsene etter samiske kulturminner har hatt et svært beskjedent omfang.»

Selbu-dommen gjaldt bruksrett til reinbeite. De særlige metodespørsmålene som førstvoterende skisserer i dommen, oppstår imidlertid også ved vurderingen av andre former for samisk utmarksbruk, og når det er spørsmål om kollektiv eiendomsrett til større utmarksområder. Susann Funderud Skogvang utleder følgende av det siterte utsagnet i Selbu-dommen:[88]

> «(i) Mangel av fysiske spor er ikke ensbetydende med ikke-bruk, og dermed ikke rett, og (ii) kartlegging av samiske kulturminner kan være med å dokumentere bruk, og dermed rett.»

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere har fremlagt kulturminnerapporter som viser funn av samiske kulturminner i deler av kravsområdet. Bruken av området er også dokumentert gjennom muntlige opplysninger og i NIKUs utredning. Sett i lys av uttalelsene i Selbu-dommen kan det videre ikke kreves at det foreligger en beskrivelse av bruken for hele kravsområdet. Det avgjørende må være at beskrivelsene omfatter de vesentlige delene av området. At deler av kravsområdet ikke er eksplisitt nevnt, er ikke ensbetydende med at lokalbefolkningen ikke har brukt området.

Kravet til brukens intensitet vil dessuten variere med hvilken type bruk det gjelder. Det stilles ikke samme krav til intensitet dersom det gjelder områder som det ikke er naturlig å utnytte intensivt, «*for eksempel snaufjellområder*».[89] I saken her er deler av kravsområdet nettopp slike snaufjellområder hvor det i mindre grad foreligger dokumentert bruk, og hvor det uansett ikke kan stilles spesielt strenge krav til brukens intensitet.

Å anvende tingsretten på samiske premisser vil når det er spørsmål om kollektive rettighetserverv, også medføre at rettsanvendelsen må tilpasses den ekstensive bruken som har

86 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utgave (2025) s. 147–148.
87 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 792–793.
88 Susann Funderud Skogvang, *Samerett,* 4. utg. (2022) s. 59.
89 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2008 s. 138 med videre henvisning til Rt. 1967 s. 1010 (Junkerdal), Rt. 1968 s. 1202 (Kvannegrø) som begge gjaldt hevdserverv.

vært utøvd med utgangspunkt i samiske bygder og grender. Bruken her har tradisjonelt foregått over store områder, og har ofte i mindre grad enn tradisjonell jordbruksbasert bruk vært knyttet til et fast tilholdssted (gårdsbruk). Dette er blant annet tydeliggjort gjennom sesongflyttinger og utstrakt bruk av gammer under utmarkshøsting. Ressurstilgang og naturgitte forhold vil dessuten ofte ha vært slik at bruken må ha foregått over relativt store geografiske områder.

De fastboendes utmarksbruk i kravsområdet har på lik linje med reindriftssamenes bruk sine røtter i de samiske veidesiidaene. Bruken har historisk sett hatt preg av en form for kombinasjonsnæring hvor det i tillegg til småbruk er utøvd jakt, fangst, uttak av trevirke, sanking av ulike naturlige materialer og bærplukking. I Selbu-dommen uttaler Høyesterett at «*reindriften er svært arealkrevende, og at arealbruken varierer fra år til år avhengig av vær, vind og beitenes beskaffenhet*».[90] De fastboendes utmarksbruk kan også karakteriseres som svært arealkrevende og arealbruken vil variere fra år til år avhengig av naturgitte forhold.

Et flertall i kommisjonen, bestående av Gauslaa, Henriksen og Aamodt, legger etter dette til grunn at kravet til bruksintensitet for kollektiv eiendomsrett er oppfylt i kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere. Mindretallet bestående av Andersen, finner det ikke sannsynliggjort at bruken har vært intensiv nok til å gi grunnlag for kollektiv eiendomsrett, men at den har gitt grunnlag for en fortrinnsrett til kravsområdet.

11.5.4.6 Samlet vurdering av lokalbefolkningens bruk

Den sakkyndige utredningen fra NIKU viser, sammen med ulike skriftlige kilder, kommisjonens intervjuer og forklaringene gitt i høringsmøtene, at utmarksbruken i kravsområdet har vært omfattende og mangesidig, jf. punkt 11.5.2 og 11.5.3. Arealet innenfor kravsområdet har i all hovedsak vært kontinuerlig benyttet frem til i dag. Lokalbefolkningen har utnyttet alle tilgjengelige ressurser. Frem til veien oppover Tanadalen var ferdig bygd tidlig på 1970-tallet, var området lite brukt av tilreisende. Etter dette har det forekommet en viss, begrenset bruk av området også fra tilreisende, jf. punkt 11.5.6. En slik begrenset og sporadisk bruk fra utenforstående er imidlertid ikke til hinder for erverv av eiendomsrett, og spesielt ikke når bruken startet relativt lenge etter at et eventuelt alders tids bruk-erverv var fullført.

Den vestlige delen av kravsområdet har derimot i lang tid også vært brukt av befolkningen blant annet i Váljohka. Den østre delen av kravsområdet har vært brukt av folk fra Sirma, jf. punkt 11.5.3.5 og 11.5.3.6. Dette reiser spørsmål om utstrekningen av rettighetsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere, jf. punkt 11.5.9, men det endrer ikke at bruken av den sentrale delen av kravsområdet, har vært preget av kontinuitet, allsidighet og fleksibilitet. Slik kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen og Aamodt) ser det, har bruken sett i lys av at det dreier seg om et relativt stort utmarksområde, og av at tingsretten må anvendes på samiske premisser, også hatt tilstrekkelig intensitet til å oppfylle bruksvilkåret for eiendomsrett. Mindretallet (Andersen) mener at brukens intensitet oppfyller vilkårene for å etablere en fortrinnsrett til kravsområdet.

Spørsmålet om lokalbefolkningen har en kollektiv rett, og i tilfellet hva slags rett, til hele eller deler av kravsområdet, avhenger ikke alene av befolkningens egen bruk. Det må også ses hen til de lokale rettsoppfatningene, til andres bruk og statens disposisjoner, og til hvilken betydning statens disposisjoner har hatt for dagens rettighetsforhold.

11.5.5 Lokalbefolkningens rettsoppfatninger

11.5.5.1 Innledning

Som fremholdt umiddelbart over, har kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen og Aamodt) lagt til grunn at den lokale bruken oppfyller tidsvilkåret og bruksvilkåret for å opparbeide kollektiv eiendomsrett, i alle fall til den sentrale delen av kravsområdet. For flertallet er det dermed spørsmål om den rådende oppfatningen blant befolkningen i Levajok og omegn i den avgjørende perioden var at «*retten til grunn og utmarksressurser lå hos befolkningen selv*», slik Høyesteretts mindretall formulerte vurderingstemaet i Karasjok-dommen.[91]

Mindretallet (Andersen) har som det fremgår av punkt 11.5.4.6, lagt til grunn at bruken ikke har hatt tilstrekkelig intensitet til å gi grunnlag for kollektiv eiendomsrett, men at bruken oppfyller bruksvilkåret for en fortrinnsrett. For mindretallet er spørsmålet derfor ikke om de lokale rettsoppfatningene korresponderer med en lokal kollektiv eiendomsrett, slik det er for flertallet, men om oppfatningene korresponder med en lokal fortrinnsrett.

11.5.5.2 Oppfatninger uttrykt i den sakkyndige utredningen, og i kommisjonens intervjuer og høringsmøter

Ifølge NIKU-rapporten har det ikke vært interne brukskonflikter blant folk i Levajok:[92]

> «Det har ikke vært konflikter mellom bygdas befolkning om areal og ressurstilgang. Det var nok til alle, og de fordelte ressursene uformelt seg imellom. Det kommer også fram at

90 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 790.

91 HR-2024-982-S avsnitt 297. Høyesteretts flertall konkluderte med at bruksvilkåret ikke var oppfylt fordi Karasjok-befolkningen ikke hadde utøvd «*felles rådighet*» i hele tvisteområdet, og vurderte derfor ikke godtrospørsmålet.

92 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 227.

man tror det var kommunen som delte ut utmarksslåtter, men vedkommende har ikke personlig kjennskap til dette.»

Ingvald Laiti (f. 1959) er representant for Valjok Biras (kapittel 14) og har vokst opp i Barta som ligger i Karasjok sju kilometer fra grensen til Tana og 23 kilometer fra Levajok. Han sa i intervju 9. september 2024 at de som er oppvokst i området og som har tilhørighet dit, har eiendoms- og bruksrett til området. Laiti opplyste at de har jobbet for at området skal være en del av Karasjok kommune, og sa videre: «*De der områdene tilhører befolkningen i Levajok, Barta og Valjok. Det er de som har brukt de [områdene]*». Ifølge Laiti har de har aldri spurt myndighetene om lov til å bruke området i forbindelse med utmarkshøsting.[93]

Laiti ga videre uttrykk for at han anser lokalbefolkningen på finsk side som lokalbefolkning på linje med de som bor på norsk side.[94] Han sa også at andre har rettigheter etter Norges lover til å bruke områdene, og at lokalbefolkningen ikke har tenkt å stenge noen ute. Han var kritisk til FeFos forvaltning av rypejakten og at det i for stor grad tillates jakt med hund, og innlandsfiske der det i større grad burde vært åpnet for garnfiske, og fremholdt at «*de som bor i området skal også ha fortrinnsrett til elgjakt*».[95]

Johannes Erik Alfred Varsi (f. 1938) fra Sirma har i intervju 24. mai 2018 forklart seg generelt om bygdebruksområdene i øvre Tana:[96]

> «Tidligere var det spesielt godt forhold og samarbeid mellom folk, og det er jo derfor vi har klart oss. Vi brukte og bruker ikke å jage bort fremmed folk, det var og er ikke kultur for det, selv om vi ikke liker det.
>
> (...)
>
> Lákšjohka er en naturlig grense mellom Båteng og Sirma, men likevel var det felles bruk av Jeakkaš-området. "Ingen ble nekta adgang hit. I samisk kultur har det aldri vært grenser mellom folk. Sirma-folket har brukt områdene helt til Borsejohka sammen med de i Laksnes, mens de [fra Laksnes] har brukt områdene helt ned til Lákšjohka. Lenger opp i dalen [Laksnes-Roavvegieddi] var særlig [Biret Piera] Per Johnsen Varsi's familie som holdt til i Čuđiidgurra, ivrige utmarksbrukere. Varsi' barn, som flytta sørover, har hver sommer kommet hit for å høste.»

Han sa videre at noen familier hadde faste fiskevann og omtaler blant annet Miennajávri som ligger nordøst i kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá med flere:[97]

> «Noen familier hadde riktignok faste fjellvann som de fiska i. [Peđar] Peder A. Eriksen Varsi-familien fiska i Bihtošjávri og Gurteluoppal, mens Per Holm og [Biehtár Jovnna] John Pedersen Varsi var i Miennájávri. Men de fiska ikke alene der – andre fiska også der. Det var ingen som eide deler av området. Det var gjeldende oppfatning, og også akseptert at noen [familier] hadde sine faste fiskevann. På den tiden var det ikke så mye folk her. Det var på en måte et slags system, en fordeling av områdene – hvem som skulle høste hvor. Det var et system, og iht. det samme systemet var det ikke slik at andre ikke kunne komme dit.»

Til kravet fra etterkommerne av Nils Ole Holm og Einar Hegge (kapittel 34) om eksklusiv fiskerett i Miennajávrrit, bemerket Johannes Erik Alfred Varsi at eksklusiv rett blir det samme som å eie; at det bare er de og ingen andre. Det synes han ikke er riktig:[98]

> «Det har aldri vært eksklusive [rettigheter til enkelte], men til hele lokalbefolkningen. Alt det her hører til oss i Sirma. Ja, de har fiska der [i Miennajávri], og gjør det fremdeles, men ikke bare de.»

11.5.5.3 Vurdering av de lokale rettsoppfatningene

Det er neppe noen tvil om at den lokale rettsoppfatningen blant befolkningen i Levajok og nærliggende bygder og grender, opprinnelig var at retten til de lokale utmarksressursene lå til lokalbefolkningen, og at det dreier seg om en rett som langt på vei kan sidestilles med en kollektiv eiendomsrett. Hovedinntrykket er videre at utmarksbruken i kravsområdet frem til nyere tid, i stor grad har vært disponert av lokalbefolkningen uten statlig innblanding.

Det foreligger ingen spesifikke uttalelser om vedhogst i kravsområdet. I likhet med det som er tilfellet for bygdene lenger nord i Tana kommune, har det i Levajok vært utvist vedteig siden 1880-tallet, se punkt 11.5.3.4. I andre deler av Tana har informantene gjennomgående gitt uttrykk for at lokalbefolkningen ikke har oppfattet dette som negativt fordi det frem til nyere tid ikke har vært krav om betaling for vedhogst, se blant annet punkt 13.5.3.4. Reguleringen har derfor blitt akseptert, og den har ikke begrenset den faktiske bruken av skogen. Det er nærliggende å anta at det samme gjelder i kravsområdet i saken her.

93 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti*, 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 10 og 13.
94 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 17–18.
95 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 10–11.
96 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johannes Erik Alfred Varsi*, 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7) s. 9–10 og s. 21.
97 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7) s. 6–7.
98 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7) s. 17.

En annen bruksmåte som etter hvert har vært underlagt strenge statlige reguleringer er elgjakten, der dagens rettsoppfatning synes å være at lokalbefolkningen burde ha fortrinnsrett til elgjakt i sine nærområder, jf. punkt 11.5.5.1. Informantene gir ellers klart uttrykk for at det er lokalbefolkningen i området som har rett til å høste ressursene i området.

Det kommer videre frem opplysninger om at de nærmeste bygdene i Karasjok kommune har brukt deler av kravsområdet. Dette gjelder særlig Barta, som ligger ca. seks kilometer fra kommunegrensen, men hovedinntrykket er at bygdene Levajok, Valjok og Barta og øvrige mindre bosetninger har brukt de vestre delen av kravsområdet i fellesskap. Dette kommer også til uttrykk ved at både representanter fra Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere og Valjok Biras, har trukket frem at de har jobbet for å endre kommunegrensen slik at området blir en del av Karasjok, jf. blant annet punkt 11.3.4, 11.5.1 og 11.5.5.1.

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere har skriftlig bestridt enkelte av opplysningene om bruken gitt av representantene for Valjok Biras, jfr. punkt 11.3.5. Valjok Biras har gitt utrykk for at mye av kravsområdet er brukt av bygdene i fellesskap, selv om dette varierer noe fra sted til sted innenfor kravsområdet, jf. punkt 11.4.2.

Den generelle oppfatningen blant lokalbefolkningen er at rettighetene til ressursene tilhører fellesskapet, samtidig som familier kan ha visse fortrinnsrettigheter til sine tradisjonelle bruksområder. Det har også eksistert en uformell lokal disponering, som har vært respektert og fungert godt over tid. For informantene er det avgjørende å ha tilgang til ressursene, og at de ikke blir fortrengt fra ressursutnyttelsen som følge av reguleringer eller tilreisendes bruk.

De lokale rettsoppfatningene må vurderes i lys av at tingsretten må anvendes på samiske premisser. I forarbeidene til finnmarksloven uttaler Justisdepartementet:[99]

> «I forhold til det tingsrettslige skal bemerkes at vilkårene for erverv gjennom alders tid i utgangspunktet er vurdert på vanlig måte. Det man kan utlede av [Selbudommen og Svartskogdommen] er at Høyesterett anvender velkjente tingsrettslige prinsipper, men på samiske premisser og i tråd med folkeretten. Det synes som Høyesterett anvendte den rettsnormen en fortolkning av de folkerettslige tekstene gir i den konkrete tingsrettslige analysen. Dette medførte at samisk bruk og det samiske syn på og holdning til eierposisjon ble lagt til grunn for avgjørelsen. I Selbudommen var dette særlig tydelig i vurderingen av nomadisk bruk og i Svartskogdommen kom dette til uttrykk i vurderingen av god tro og i forhold til tradisjonell samisk rettsoppfatning av eiendomsbegrepet.»

99 Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) s. 43.

I Stjernøya-dommen sier Høyesterett seg enig i departementets oppsummering. Videre uttaler Høyesterett at å anvende de tingsrettslige prinsippene på samiske premisser er i tråd med ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 nr. 1 om at det ved anvendelsen av nasjonale regler overfor urfolk, skal tas «*tilbørlig hensyn til deres sedvaner og sedvanerett*»[100]

I Karasjok-dommen uttaler flertallet at «*Svartskog-dommen viser at når samiske sedvaner og rettsoppfatninger vektlegges, kan en lokal befolknings omfattende og eksklusive bruk av et område i alders tid være tilstrekkelig til å erverve eiendomsrett*».[101]

I likhet med situasjonen i Svartskog-dommen har befolkningen i kravsområdet brukt ressursene kollektivt. Bruken og den lokale disponeringen har vært preget av fellesskap, og informantene gir uttrykk for at de oppfatter områdene som tilhørende lokalbefolkningen. Det er også viktig å ha i mente at fraværet av eksplisitt uttrykt eiendomsrettstenkning ikke nødvendigvis innebærer fravær av rettigheter. Dersom fraværet av slike uttalelser tillegges avgjørende betydning, kan det medføre at lokalbefolkningen stilles svakere enn andre grupper, til tross for at deres praktiske rådighetsutøvelse kan ha hatt karakter av eiendomsrett.

Kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen og Aamodt) legger etter dette til grunn at rettsoppfatningen i Levajok og nærliggende bygder korresponderer med en rett som kan likestilles med en eiendomsrett, og at denne oppfatningen har stått ved lag i godt over 100 år. Spørsmålet om hvilken rettslig karakteristikk som i dag best beskriver den lokale retten må imidlertid også vurderes i lys av andres bruk av kravsområdet, og av statens disposisjoner.

Mindretallet (Andersen) har konkludert med at bruksvilkåret for en kollektiv eiendomsrett ikke er oppfylt, jf. punkt 11.5.4.5 og 11.5.4.6, og har derfor ikke tatt stilling til om de lokale rettsoppfatningene korresponderer med en kollektiv eiendomsrett, men anser at det ikke er noen tvil om at rettsoppfatningen korresponder med en kollektiv fortrinnsrett.

11.5.6 Tilreisendes bruk av kravsområdet

Det kreves etter reglene om alders tids bruk ikke at bruken må ha vært fullt ut eksklusiv for at den skal gi grunnlag for eiendomsrett. I Stjernøy-saken viste Høyesterett til at bruken må ha vært «*dominerende … sammenliknet med andres bruk av de aktuelle områdene*», og konkluderte med at ingen av de to saksøkergruppenes bruk oppfylte dette kravet.[102]

Spørsmålet er derfor om Levajok-befolkningens bruk av kravsområdet i alders tid har vært dominerende sammenliknet med andres bruk av området. I punkt 11.5.4.3 har kommisjonen lagt til grunn at reindriftens bruk og den fastboende

100 HR-2016-2030-A (Stjernøya) avsnitt 84–85.
101 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 190.
102 HR-2016-2030-A (Stjernøya) avsnitt 96 og 111–113.

befolkningens bruk må anses som felles rådighetsutøvelse, slik at reindriftens bruk ikke er til hinder for rettighetserverv. Nabobygdenes bruk av kravsområdet, kan få betydning for den geografiske utstrekningen av et eventuelt rettighetsområde, jf. nedenfor i punkt 11.5.9, men vil heller ikke være til hinder for et rettighetserverv, i alle fall i den sentrale delen av kravsområdet.

Temaet i det følgende er betydningen av tilreisende fritidsbrukeres bruk av området. Utredningen til Norsk institutt for naturforskning (NINA) om allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark opplyser at frem til årene etter andre verdenskrig var tilreisende fra finnmarkskysten og andre steder i landet en marginal brukergruppe «*i store deler av*» indre Finnmark, og dermed også i øvre Tana. En viktig årsak til dette var et dårlig utbygd veinett. Om manglende veiforbindelse til bygdene i øvre del av Tanadalen, skriver NINA: «*Alle bygdene oppover i Tanadalen … lå … uten ordentlig vegforbindelse til langt inn på 1960-tallet.*»[103]

Etter hva kommisjonen har kunnet bringe på det rene, ble veien mellom Tanabru og Sirma åpnet i 1956, mens veien fra Sirma til Roavvegieddi ser ut å ha blitt fullført i 1960. Byggingen av veien videre derfra til Levajok ble påbegynt i 1962 og var trolig fullført i 1967.[104] Før veibyggingen tok folk seg frem til øvre Tana vinterstid ved bruk av isveien oppover Tanaelva med kjørerein eller hest og slede, eller med motoriserte snøkjøretøy. Om sommeren foregikk mye av transporten med elvebåt.[105]

I NIKU-rapporten sies det følgende om tilreisende brukere i Tana kommune:[106]

> «Informantene gir uttrykk for at det har blitt økt konkurranse om ressurser mellom lokales utmarksbruk og utenbygdsboendes fritidsbruk. Dette gjelder særlig for innlandsfiske, hvor mange informanter uttrykker misnøye og bekymring over et stort antall finske fiskere. Også for rypejakt gir informanter uttrykk for at det har blitt flere tilreisende jegere, hvilket har vært til hinder for lokales jakt. At det har blitt økt press på områdets naturressurser av økt fritidsbruk, bekreftes av det statistiske materialet. Her viser tall fra de seneste årene at både antall aktiverte fiskedager i innlandsvann og antall solgte fiskekort til utenlandske fiskere har økt. For småviltjakt har antall aktiverte jaktdager vært relativt stabilt over de siste årene, men med en kraftig stigning i 2015–2016 hvor også fellingstallene for rype viser en markant økning for seneste jaktsesong. Også på overordet reiselivsstatistikk for regionen og hyttestatistikk for kommunen er tallene stigende. Informantene omtaler dog ikke i nevneverdig grad konflikt med hyttebygging, men flere er kritiske til økt motorisert ferdsel og den økte bruken av utenbygdsboende generelt og mener at områdets utmarksressurser først og fremst bør være forbeholdt lokalbefolkningen.»

Disse opplysningene underbygges av forklaringene i kommisjonens intervjuer. Hans Laiti (f. 1948) fra Barta i Karasjok (omtrent seks kilometer fra kommunegrensen til Tana) sa i intervju 26. april 2019 at tilreisende rypejegere begynte å komme til området da veien kom, og at det var i 1974–75.[107] Ingvald Laiti (f. 1959), representant for Valjok Biras og oppvokst i Barta, sa i intervju 9. september 2024 at «turister» begynte å komme på 1970-tallet:[108]

> «De er mest ved Rástegáisá og i det området og fisker i de fjellvannene der. Det er ikke snakk om masseturisme, men noen "streifere" som er innom. (…) Odd [Arnolf] Henriksen [1943–2022] i Levajok hadde også en stund turistvirksomhet, etter at han slutta med reindrift. Han pleide også å frakte turister opp dit. (..)
>
> Det er lite rypejakt der. Jeg snakka nylig med Kenneth [Eliassen på Levajok fjellstue] om rypejakt. Det her er en av de få områdene hvor det er lett å få kjøpt jaktkort, fordi det er så lite [li]ryper der. Lokalbefolkningen – vi har noen lokale, altså min søsters barn som bor sørpå, de kommer hit for å jakte.»

Redegjørelsen viser at tilreisendes bruk av utmarksressursene i kravsområdet før 1970-tallet var nærmest fraværende. Før veien fra Roavvegieddi til Levajok var ferdig bygd i 1967, var området vanskelig tilgjengelig for tilreisende. Det er derfor sannsynlig at lokalbefolkningens bruk av kravsområdet frem til 1970-tallet var tilnærmet eksklusiv.

Det har etter dette oppstått noe konkurranse fra tilreisende elg- og rypejegere. Denne bruken har imidlertid vært relativt kortvarig, og den har vært utøvd av en løst sammensatt gruppe personer. De tilreisendes bruk kan derfor ikke danne grunnlag for selvstendige bruksrettigheter, og samtidig er deres bruk ikke til hinder for lokal kollektiv eiendomsrett, og spesielt ikke når bruken startet lenge etter at et eventuelt alders tids brukerverv var fullført.

103 NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark,* 2010 s. 13–15.

104 Finnmarkskommisjonen, *Byggingen av indre riksvei gjennom øvre Tana*, 30. mars 2026 (jnr. 14/294-90) s. 2–4.

105 Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970*, [i] NOU 1994: 21 s. 205 flg. på s. 269.

106 NIKU, Oppdragsrapport, 39/2017 s. 303–304.

107 Finnmarkskommisjonen, *Valjok Biras, faktainnsamling – telefonintervju, 26. april 2019* (jnr.14/361-14) s. 16–17.

108 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti*, 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 9–10.

11.5.7 Statens disposisjoner

11.5.7.1 Generelt

Ved vurderingen av rettighetssituasjonen i saken her, må statens disposisjoner – slik Høyesterett uttalte i Stjernøy-saken, Nesseby-saken og Karasjok-saken – som utgangspunkt vektlegges på «*vanlig måte*».[109] Høyesteretts henvisning i de tre sakene til at tingsretten må anvendes på «*samiske premisser*»,[110] modifiserer imidlertid dette utgangspunktet.

Som bemerket i punkt 8.4.7.2, er anvendelse av tingsretten på «*samiske premisser*» og vektlegging av statens disposisjoner «*på vanlig måte*», ikke uten videre forenlige størrelser. ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 har en gjenopprettende funksjon, som kan begrense vekten av statens disposisjoner, ved at disposisjoner fra nyere tid ikke kan tillegges «vanlig» vekt. Å anvende tingsretten på «*samiske premisser*» vil også medføre at det må stilles relativt lempelige krav til god tro for å anerkjenne en bruk som rettsstiftende. Dette kan medføre at det skal mer til for at statlige disposisjoner vil være diskvalifiserende for god tro i en sak der rettighetspretendenten er en kollektiv samisk enhet enn i en «vanlig» alders tids bruksak.

I Karasjok-saken uttalte flertallet at klarhetskravet fra Rt. 1986 s. 583 (Soknedal) ikke kan brukes «*i saken her*» fordi det vil «*sterkt*» begrense betydningen av samiske sedvaner og rettsoppfatninger, og at bruk av rettsgrunnlaget festnede rettsforhold i Finnmark må tilpasses slik at samiske rettsoppfatninger og folkeretten blir tillagt tilbørlig vekt.[111] Slik kommisjonen ser det, er det også en reell fare for at samiske sedvaner og rettsoppfatninger ikke blir tillagt den vekten de skal ha etter nasjonal rett og folkeretten, dersom det ikke gjøres visse modifikasjoner i utgangspunktet om å vektlegge statens disposisjoner «*på vanlig måte*».

Som kommisjonen har redegjort for i punkt 8.4.7.3, er det særlig statens disposisjoner gjort før 1980 da regjeringen ved utformingen av Samerettsutvalgets mandat tok høyde for at i alle fall visse deler av Finnmark kunne ha andre eiere enn staten, som er relevante. Videre vil det i første rekke være typiske grunneierdisposisjoner som statlige jordsalg og bortforpaktninger og bortfeste av grunn og naturressurser som har betydning. Disposisjoner som er gitt for å styre ressursuttaket i form av reguleringer av utnyttelsestider, redskapsbruk og fredninger, er offentligrettslige og vil ha liten betydning. Utvisninger og liknende tiltak for å styre og fordele ressursbruken mellom ulike brukere og ulike brukergrupper, står i en mellomstilling. Det er i disse tilfellene langt fra åpenbart at staten disponerer i egenskap av å være grunneier, men vel så nærliggende å oppfatte det slik at staten opptrer som offentlig myndighetsutøver.

Derfor er det i første rekke statlige eiendomsoverdragelser, bortforpaktninger og bortfester som har interesse i nærværende sammenheng. Kommisjonen redegjør i punkt 11.5.7.2 og 11.5.7.3 for omfanget av slike disposisjoner i kravsområdet frem til 1980.

De der gjengitte opplysningene bygger på grunnboksinformasjon fra Kartverkets nettsted www.seeiendom.no, Kartverkets oversikt over nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11) og tabell 1 b) til kommisjonens notat, *Eiendomshistorikk i Tana* (jnr. 14/294-47), der nymatrikuleringer gjort i ulike tidsperioder er sammenstilt. Det er bare nymatrikuleringer, det vil si eiendommer som er fradelt fra den usolgte grunnen, som har interesse i denne sammenhengen. Eiendomsetableringer som har skjedd ved fradeling fra eiendommer som er eid av privatpersoner er derfor ikke omtalt. Vurderingen av hvilken betydning disposisjonene har for dagens rettighetsforhold i kravsområdet følger i punkt 11.5.8.

11.5.7.2 Perioden før jordsalgsloven av 1863

Det finnes ingen matrikulerte eiendommer i kravsområdet fra tiden før jordresolusjonen av 1775. Heller ikke i løpet av resolusjonens funksjonstid, fra 1775 til ikrafttredelsen av jordsalgsloven av 1863, var det noen statlige disposisjoner i form av eiendomsoverdragelser til privat eie i kravsområdet. Det ble heller ikke bortforpaktet eller bortfestet noen areaer.[112]

Det er derfor ikke noe som tyder på at staten før 1863 disponerte over bruken av grunn og ressurser i kravsområdet på en måte som har kunnet innskrenke eller endre de rettighetene som var etablert i området da det i 1751 ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon.

11.5.7.3 Perioden fra 1864 til 1980

I det tidsrommet skjøter ble tinglyst med hjemmel i *jordsalgsloven av 1863*, fra og med 1864 til og med 1904, ble det tinglyst tre eiendommer innenfor kravsområdet. Under dagens gårdsnummer 2, som omfatter et område ved Leavvajohka skjedde det én nymatrikulering i 1892 (gnr. 2, bnr. 2) og én i 1900 (gnr. 2, bnr. 3). Under gårdsnummer 3 som omfatter områder ved Leavvajohka og Borsejohka var det én nymatrikulering i 1900 (gnr. 3, bnr. 2). Under gårdsnumrene 1, 4, 5 og 8 som også ligger helt eller delvis innenfor kravsområdet, er det ikke tinglyst eiendommer mellom 1864 og 1904, jf. punkt 11.2.

109 HR-2016-2030-A avsnitt 73, HR-2018-456-P avsnitt 172–173 og HR-2024-982-S avsnitt 75–76.

110 HR-2016-2030-A avsnitt 85, HR-2018-456-P avsnitt 125 og HR-2024-982-S blant annet avsnitt 71 og 248.

111 HR-2024-982-S avsnitt 74 (klarhetskravet) og 84 (festnede forhold).

112 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 5.

Ifølge forpaktningsprotokollene for Polmak herred ble det etablert ti forpaktninger i herredet i denne perioden. Ingen av forpaktningene er knyttet til stedsnavn som gir holdepunkter for at de var lokalisert i kravsområdet. Det er derfor lite sannsynlig at det var forpaktninger innenfor kravsområdet i den aktuelle tidsperioden, men det kan ikke helt utelukkes.[113]

Innenfor det tidsrommet det ble tinglyst skjøter med hjemmel *jordsalgsloven av 1902*, fra 1905 til 1967, ble det i kravsområdet solgt ni eiendommer fra staten til privatpersoner. Sju av eiendommene er lokalisert under gårdsnummer 2, hvorav én (gnr. 2, bnr. 9) er en tidligere forpaktning som ble solgt og tinglyst i 1958. Én av eiendommene ligger under gårdsnummer 3, (gnr. 3, bnr. 3) og én ligger under gårdsnummer 5 (gnr. 5, bnr. 8). Under gårdsnumrene 1, 4, og 8 ble det heller ikke mellom 1905 og 1967 etablert nye eiendommer.

Det ble i perioden utstedt én festekontrakt under gårdsnummer 3. Dette skjedde 3. februar 1965. Forpaktningsprotokollene for Polmak herred viser videre at det ble foretatt 130 forpaktninger i herredet mellom 1905 og 1943. Tre av forpaktningene, som alle var utmarkslåtter, er knyttet til stedsnavn som gir grunnlag for å anta at de var lokalisert i kravsområdet. Noen av de øvrige forpaktningene kan også ha vært lokalisert i kravsområdet fordi en del av forpaktningene ikke kan stedfestes ved hjelp av stedsnavn.[114]

Jordsalgsloven av 1902 ble avløst av *jordsalgsloven av 1965* som var i kraft fra 1. juli 1965 til 1. juli 2006. Tinglysinger i Tana med bakgrunn i 1965-loven fant sted fra og med 1968. I årene frem til 1980 var det ingen statlige disposisjoner i form av eiendomsoverdragelser i kravsområdet (og heller ikke mellom 1980 og 2006). Det ble fra 1. juli 1965 og til og med 1980 utstedt 19 festekontrakter i kravsområdet. To av kontraktene er lokalisert under gårdsnummer 2; 15 under gårdsnummer 3; og to under gårdsnummer 5. Under gårdsnummer 1, 4 og 8 ble det ikke utstedt noen festekontrakter i perioden.

Ellers gir antall festeeiendommer som kan gjenfinnes i dagens matrikkel, et ufullstendig tall på antall utstedte festekontrakter (forpaktninger) fra slutten av 1940-tallet og frem til 1980. Det er sannsynlig at det i hovedsak var de festekontraktene som var aktive ved overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i 1984, som ble videreført til det nye systemet.

113 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 5, og vedlegg *Liste, forpaktninger i Tana og Polmak* s. 66–86.

114 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 5, og *Liste, forpaktninger i Tana og Polmak* s. 66–86.

11.5.8 Betydningen av statens disposisjoner og forholdet til lokalbefolkningens bruk

11.5.8.1 Innledning

Kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen og Aamodt) har i punkt 11.5.4.6 lagt til grunn at lokalbefolkningens bruk, vurdert isolert, oppfyller vilkårene for å erverve en kollektiv eiendomsrett. Mindretallet (Andersen) har lagt til grunn at lokalbefolkningens bruk har gitt grunnlag for å opparbeide en fortrinnsrett til deres tradisjonelle bruksområder, men at bruken ikke har vært intensiv nok til å gi grunnlag for kollektiv eiendomsrett, jf. punkt 11.5.4.5.

For mindretallet er der derfor ikke nødvendig å vurdere betydningen av statens disposisjoner, ut over å konstatere at de ikke har hatt et omfang som medfører at den kollektive fortrinnsretten har falt bort. For flertallet er det derimot spørsmål om de statlige disposisjonene i kravsområdet, som det er redegjort for i punkt 11.5.7.2 og 11.5.7.3, har hatt et innhold og et omfang som har endret rettens karakter. Det vil si om den lokale kollektive eiendomsretten har blitt ekstingvert som følge av statens senere disposisjoner, og om statens eiendomsrett har blitt etablert som et festnet rettsforhold i løpet av perioden frem til 1980.

Flertallet vurderer i punkt 11.5.8.2 betydningen av statens generelle grunneierpretensjon, og i punkt 11.5.8.3 den isolerte betydningen av statens disposisjoner. En nærmere vurdering av forholdet mellom statens disposisjoner og lokalbefolkningens bruk følger i punkt 11.5.8.4.

11.5.8.2 Betydningen av statens generelle grunneierpretensjon

Første gang statens grunneierpretensjon i Finnmark ble uttrykt i lovs form var ved jordsalgsloven av 1863. Grunneierpretensjonen ble gjentatt i jordsalgslovene av 1902 og 1965. Dette er imidlertid ikke alene tilstrekkelig til å etablere statlig eiendomsrett. Det må komme noe i tillegg, i form av disposisjoner over grunn og ressurser av en art som kan ha etablert en privatrettslig rett for staten, og med et omfang som er egnet til å bryte ned lokale rettsoppfatninger om at rettighetene ligger til lokalbefolkningen.[115]

Statens grunneierpretensjon er likevel et relevant moment ved vurderingen av dagens rettighetsforhold. I Karasjokdommen viser flertallet til at de statlige eierdisposisjonene i Karasjok «*er gjort på grunnlag av en oppfatning om å være eier og manifisterte slik sett statens eierskap til grunnen*».[116] Det samme må nødvendigvis gjelde for statens grunneierdisposisjoner i kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere. Også her «*manifesterte*» disposisjonene statens syn på seg selv som grunneier.

115 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4, Karasjok*, 2019 bind 1 s. 182.

116 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 194.

Skal et rettsforhold «*festne seg*» er det imidlertid ikke nok at part A opptrer ut fra sin oppfatning. Det må over tid oppstå en aksept hos part B om at oppfatningen til part A er korrekt. Som nevnt i punkt 6.3.4, uttalte flertallet i Samerettsutvalgets rettsgruppe at det i utgangspunktet må foreligge en «*samstemmig oppfatning*» blant de involverte aktørene, men at rettspraksis tyder på at det ikke «*kreves en fullt ut samstemming oppfatning for at det skal kunne foreligge "festnet bruk"*». Otto Jebens som utgjorde gruppens mindretall, viser til at det «*kreves en samstemmig oppfatning av rettsforholdet fra begge sider gjennom lang tid*».[117]

Statens eiendomsrett til kravsområdet kan derfor ikke alene bygge på statens generelle grunneierpretensjon. Som Høyesterett påpekte i Nesseby-saken, må lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger «*holdes opp mot*» statens disposisjoner.[118]

11.5.8.3 Betydningen av statens disposisjoner i kravsområdet

Redegjørelsen i punkt 11.5.7.2 viser at staten, både før 1775-resolusjonen og under resolusjonens funksjonstid fra 1775 til 1863 ikke utøvde noen kontroll over bruken av grunn og ressurser i kravsområdet. Staten gjorde heller ikke noen disposisjoner i form av eiendomsoverdragelser eller forpaktninger. Det finnes ingen tinglyste eiendommer eller registrerte forpaktninger fra denne tiden. Før 1863 ble det derfor ikke gjort inngrep fra statens side som kunne påvirke lokalbefolkningens oppfatninger om retten til grunn og ressurser. Fordi det ikke foreligger statlige disposisjoner i perioden, finnes det heller ikke grunnlag for at staten i kraft av sine disposisjoner kunne etablere eiendomsrett til området.

Spørsmålet er videre om staten ved sine disposisjoner fra 1863 og frem til 1980, har ekstingvert den lokale retten, og om statens eiendomsrett har blitt etablert som et festnet rettsforhold. Som nevnt i punkt 11.5.7.1, kan statlige disposisjoner etter 1980 ikke vektlegges.

Redegjørelsen i punkt 11.5.7.3 viser at det ble etablert 12 private eiendommer fra den usolgte grunnen i kravsområdet fra 1863 til 1980; tre i den perioden skjøteutstedelsene fant sted i kraft av jordsalgsloven av 1863 (1864–1904), hvorav den første i 1892; ni i de årene skjøtene ble utstedt med hjemmel i jordsalgsloven av 1902 (1905–1967); og ingen i den perioden skjøtene ble utstedt etter jordsalgsloven av 1965 (fra og med 1968). Videre ble det i 1902-lovens funksjonstid inngått minst tre slåtteforpaktninger i kravsområdet (tallet kan være høyere). I tillegg kommer 19 festekontrakter inngått fra 1. juli 1965 og til og med 1980.

Totalt er det etablert 12 eiendommer og inngått 22 forpaktnings- eller festekontrakter i kravsområdet i løpet av 117 år fra 1863 til 1980. Statens disposisjoner har vært beskjedne i antall. De fleste eiendomsutmålingene er dessuten lokalisert ved eller i nærheten av Tanaelva, og har derfor ikke nødvendigvis vært egnet til å påvirke befolkningens rettsoppfatninger når det gjelder rettighetsforholdene i «utmarksdelen» av kravsområdet. Statens bortforpaktninger og bortfester står i en noe annet stilling, fordi de også gjelder områder lenger unna bebyggelsen, men disposisjonene er få i antall, og de fleste er gjort mellom 1965 og 1980, i en periode da statens disposisjoner må tillegges mindre vekt, blant annet på grunn av den gjenopprettende funksjonen til ILO-konvensjon nr. 169, jf. punkt 8.4.7.6.

Statens eiendomsutmålinger og øvrige grunneierdisposisjoner i form av bortforpaktninger og bortfester, utgjør dessuten bare en liten del av kravsområdet. Når statens privatrettslige disposisjoner har så begrenset geografisk utstrekning, kan de ikke alene danne grunnlag for eiendomsrett til områder der staten ikke har disponert privatrettslig.

Som nevnt i punkt 11.5.7.1, har flertallet i Høyesterett i Karasjok-dommen uttalt at bruk av rettsgrunnlaget festnede rettsforhold i Finnmark «*må tilpasses, slik at både samiske sedvaner og rettsoppfatninger og folkeretten får den plass de etter gjeldende nasjonal rett skal ha*». Derfor er det ifølge flertallet ikke tilstrekkelig å bygge konklusjonen om statlig eiendomsrett i Karasjok på at «*det hadde festnet seg*» at staten var eier da FeFo overtok grunnbokshjemmelen.[119] Med dette synes flertallet å anta at læren om festnede rettsforhold som tradisjonelt har vært ansett som det rettslige grunnlaget for statens eiendomsrett i indre Finnmark,[120] ikke kan begrunne statlig eiendomsrett i Karasjok. Høyesteretts mindretall har forstått flertallets vurdering slik:[121]

> «Slik jeg forstår førstvoterende, bygger han på at statens disposisjoner ikke i seg selv utelukker at lokalbefolkningen mot slutten av 1800-tallet kan ha etablert eiendomsrett på grunnlag av sin bruk og sine rettsoppfatninger. Det avgjørende for hans konklusjon er at befolkningens bruk av og rådighet over tvisteområdet ikke i tilstrekkelig grad har vært felles.»

Kommisjonen har i punkt 11.5.4.2 og 11.5.4.3, lagt til grunn at den bruken de fastboende og reindriften har utøvd i

117 NOU 1993: 34 s. 34 (Jebens) og 264–265 (flertallet). Se også Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999, s. 440–444.

118 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 147. Se også HR 2024-982-S (Karasjok) avsnitt 75 og 76

119 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 84. Se også avsnitt 78–83.

120 Se for eksempel Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 9. utg. (2022) s. 402 og NOU 1993: 34 s. 260–266.

121 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 298.

kravsområdet i ervervsperioden må anses som felles rådighetsutøvelse, i alle fall i den delen av kravsområdet som ikke overlappes av andre kollektive eiendomsrettskrav. Situasjonen i overlappingsområdene er behandlet i punkt 11.5.9.

Når kravet om felles rådighetsutøvelse er oppfylt, og staten mellom 1863 til 1980 bare har foretatt et beskjedent antall grunneierdisposisjoner, kan statens disposisjoner ikke i seg selv ha vært til hinder for at lokalbefolkningen gjennom sin bruk og sine rettsoppfatninger har etablert en kollektiv eiendomsrett til i alle fall mesteparten av kravsområdet. De statlige disposisjonene har heller ikke hatt tilstrekkelig omfang til at de har kunnet ekstingvere den lokale eiendomsretten, eller til å etablere statens eiendomsrett som et festnet rettsforhold.

11.5.8.4 Forholdet mellom statens disposisjoner og lokalbefolkningens bruk og oppfatninger

Det følger av det foregående at statens eiendomsrett til kravsområdet ikke alene kan bygge på statens generelle grunneierpretensjon, og at statens grunneierdisposisjoner over området er for fåtallige til å kunne etablere statlig eiendomsrett som et festnet rettsforhold. I det følgende vil kommisjonens flertall likevel på bakgrunn av Høyesteretts uttalelser i Nesseby-saken om at lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger må «*holdes opp mot*» statens disposisjoner,[122] vurdere forholdet mellom statens disposisjoner og lokalbefolkningens bruk og oppfatninger.

Kommisjonen har i punkt 11.5.7.1 med henvisning til Høyesteretts uttalelser om at tingsretten må anvendes på «*samiske premisser*» i saker om (kollektive) rettighetserverv i samiske områder, påpekt at dette medfører at det må gjøres visse modifikasjoner fra utgangspunktet om at statens disposisjoner må vektlegges på «*vanlig måte*».

Blant annet kan det ikke stilles samme krav til dokumentasjon for faktisk bruk og til god tro for å anerkjenne samisk bruk som rettsstiftende, som i en «vanlig» alders tids bruksak. Det innebærer også at det ved vurderingen av om statens eiendomsrett kan anses som et festnet rettsforhold eller om det er etablert kollektive eierrettigheter for lokalbefolkningen med grunnlag i alders tids bruk, må ses hen til samiske sedvaner og rettsoppfatninger, og til folkerettslige prinsipper. Hvis ikke, er det en reell risiko for at verken samiske sedvaner og rettsoppfatninger eller folkeretten får den betydningen de skal ha etter gjeldende nasjonal rett.

I Nesseby-saken fremholdt Høyesterett at det generelt sett må «*være riktig*» at ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 første setning har en gjenopprettende funksjon, men gikk ikke nærmere inn på dette fordi «*så vel andre gruppers bruk som statens disposisjoner*» hadde pågått i flere hundre år.[123] Som nevnt i punkt 6.6.3, tilsier også nyere håndhevelsespraksis i FNs Menneskerettskomité at også artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter har en gjenopprettende funksjon.[124] Særlig gjelder dette dersom rettighetshaverne har fått sine tradisjonelle rettigheter innskrenket som følge av statlige disposisjoner.

Denne gjenopprettende funksjonen, vil sammen med det forholdet at artikkel 14 nr. 1 ikke stiller krav om aktsom god tro, heve terskelen for å konkludere med at statens disposisjoner har ført til at den samiske lokalbefolkningen har mistet sin gode tro, og med at statens eiendomsrett har blitt etablert som et festnet rettsforhold.

Redegjørelsen i punkt 11.5.2 til 11.5.4 viser at det før og etter 1751 er kontinuitet mellom den bruken som befolkningen i Levajok-området utøvde, og at bruken etter 1751 har vært omfattende, variert og mangesidig, og tilsvarende det som kjennetegner bruken til en innehaver av en kollektiv eiendomsrett. Befolkningen har også selv forvaltet ressursene, blant annet gjennom interne fordelingsordninger, jf. punkt 11.5.5.1, og tradisjonelt oppfattet seg som eneberettiget til å høste av de lokale naturressursene. Denne forståelsen har inkludert rett til å ta i bruk nye former for ressursutnyttelse etter hvert som de har blitt aktuelle, og rett til å fordele ressursbruken. Før veien fra Roavvegieddi til Levajok var ferdig i 1967, var området også vanskelig tilgjengelig for tilreisende, slik at lokalbefolkningens og reindriftens bruk hadde et eksklusivt preg, i alle fall om man ser bort fra grenseområdene mot nabobygdene.

Bruk og rettsoppfatninger har derfor i en periode på flere hundre år hatt et innhold og en funksjon som for alle praktiske formål kan sammenlignes med kollektiv eiendomsrett.

Før 1863 foreligger det ingen statlige disposisjoner i kravsområdet. Den første private eiendommen der ble ikke etablert før i 1892, jf. punkt 11.5.7.3. Også etter dette har de statlige disposisjonene vært fåtallige. I lys av den gjenopprettede funksjonen til ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1, jf. SP artikkel 27, må dessuten de statlige disposisjonene som har funnet sted i alle fall fra midten av 1900-tallet og senere tillegges begrenset betydning. Befolkningen har riktignok forholdt seg til og akseptert statens disposisjoner, blant annet når det gjelder vedutvisninger, men dette er ingen aksept av staten som privatrettslig eier av kravsområdet.

Det er etter dette ingen holdepunkter for at statens disposisjoner i kravsområdet fra 1892 og fremover har påvirket de lokale rettsoppfatningene på en slik måte at det har dannet

122 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 147. Se også HR 2024-982-S (Karasjok) avsnitt 75 og 76.

123 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 173.

124 Se blant annet UN Human Rights Committee, CCPR/C/141/D/3588/2019, Jovsset Ánte Sara v. Norway, views adopted, September 12, 2024, para. 10.4.

seg en alminnelig aksept hos lokalbefolkningen om at staten (nå FeFo) var eier av kravsområdet.

Statens eiendomsrett til området er derfor, slik kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen og Aamodt) ser det, ikke etablert som et festnet rettsforhold. Den lokale kollektive eiendomsretten som i alle fall var etablert i siste halvdel av 1800-tallet, er dermed fortsatt i behold. Mindretallet (Andersen) har som nevnt i punkt 11.5.4.6, lagt til grunn at den lokale bruken ikke har vært intensiv nok til å gi grunnlag for en kollektiv eiendomsrett, men at lokalbefolkningen har en fortrinnsrett til sine tradisjonelle bruksområder. Etter mindretallets syn, har statens disposisjoner i kravsområdet ikke gjort at fortrinnsretten har falt bort.

11.5.9 Rettighetshaverkrets og rettighetsområde

(1.) Saken gjelder en kollektiv rettighet, der *rettighetshaverkretsen* som hovedregel vil bestå av de som til enhver tid er en del av den gruppen som retten tilligger, jf. punkt 8.4.1.2. Enkeltpersoner vil ha andel i den kollektive retten så lenge de tilhører den gruppen retten tilligger, men ikke etter at de har trådt ut. Dette innebærer blant annet at personer som flytter fra en bygd der befolkningen har en kollektiv eiendomsrett eller en kollektiv bruksrett, ikke lenger vil ha del i den kollektive retten. Tilsvarende vil personer som flytter til bygda, ha del i den kollektive retten som ligger til bygdas innbyggere fra det tidspunktet de bosetter seg der.[125]

Anvendt på saken her, vil dette prinsippet medføre at de som til enhver tid er folkeregistrert bosatt i Levajok eller andre bygder og grender innenfor kravsområdet, har andel i den kollektive retten som tilkommer befolkningen i disse bygdene og grendene.

Sett hen til de opplysningene som foreligger om bruk og rettsoppfatninger, jf. punkt 11.5.3 til 11.5.5, finner ikke kommisjonen grunnlag for å gjøre unntak fra dette utgangspunktet. På den ene siden er det ikke grunnlag for å innsnevre rettighetshaverkretsen til områdets samiske befolkning, slik Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere har anført, jf. blant annet punkt 11.3.4. På den andre siden gir opplysningene om bruk og rettsoppfatninger heller ikke grunnlag for å utvide rettighetshaverkretsen slik at den også omfatter andre med tilknytning til Levajok-området enn de som bor der fast.

(2.) Sakens opplysninger tyder videre på at *rettighetsområdet* er nokså sammenfallende med det kravsområdet som Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere har angitt. Sirpmá gilisearvi (kapittel 12) og Valjok Biras (kapittel 14) har imidlertid fremmet delvis overlappende eiendomskrav, og overlappingsområdene har i stor grad vært fellesområder.

Overlappingsområdet mellom *Valjok Biras og Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere* strekker seg fra kommunegrensen mot Karasjok til Geaidnojohka og der Geaidnojohka renner ut i Leavvajohka. Beskrivelsen av bruken i punkt 11.5.3, tyder på at dette er et område som befolkningen i Leavvajohka, Barta og Váljohka, samt øvrige bosettinger mellom Leavvajohka og Váljohka, har brukt i fellesskap. Også de lokale rettsoppfatningene tyder på at dette oppfattes som et fellesområde. Som påpekt i 11.5.5.3, kommer dette blant annet til uttrykk ved at både representanter fra Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida og Valjok Biras, har krevd at området skal være en del av Karasjok kommune.

Representant for Valjok Biras, Ingvald Laiti, har opplyst at områdene er brukt i fellesskap, jf. punkt 11.4.2, mens Thoralf Henriksen på vegne av Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere har bestridt kravet fra Valjok Biras, jf. punkt 11.3.4 og 11.3.5. Hans innvendinger synes imidlertid i første rekke å ha sammenheng med at den rettighetshaverkretsen Valjok Biras har angitt, ikke er begrenset til den samiske delen av befolkningen, men omfatter alle som er bosatt i området uavhengig av etnisitet. Innvendingene synes i mindre grad rettet mot den bruken Valjok Biras anfører at er utøvd.

Området fra Karasjok kommunegrense og nordøstover til Geaidnojohka og der Geaidnojohka renner ut i Leavvajohka, har preg av å være et felles ressursområde for befolkningen på strekningen fra og med Váljohka til og med Leavvajohka. Området fra Geaidnojohka og der Geaidnojohka renner ut i Leavvajohka og nordøstover til Borsejohka, har i hovedsak vært brukt av befolkningen i Leavvajohka, men området øst for Borsejohka til Vuolit Viđis, er overlappet av kravsområdet til Sirpmá gilisearvi. Når det gjelder det sistnevnte området, er det ikke uttrykt eksplisitte rettsoppfatninger om at dette har vært – og er – et fellesområde. Imidlertid er det i første rekke den utøvde bruken som vil være styrende for grensedragningen,[126] og det foreligger opplysninger om at også folk fra Sirma-området har brukt den østre delen av kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere, blant annet til fiske, jakt og fangst, jf. punkt 11.5.3.5 og 11.5.3.6.

Videre er det som regel ikke faste grenser mellom ulike bygder ressursområder.[127] Også det forholdet at Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere og Sirpmá gilisearvi begge har gitt klart uttrykk for at deres respektive kravsområder ikke er eid av FeFo, og samtidig har fremmet krav om eiendomsrett til det de oppfatter som sine respektive ressursområder, taler

125 Se for eksempel Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 9. utg. (2022) s. 71 med henvisning til Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 46.

126 Se blant annet NOU 1988: 16 Rådsegn 14 *Eigedomsgrensen og administrative inndelingsgrenser* s. 19.

127 Elina Helander, *Samiska rättsuppfatninger i Tana og Rätt i Deanodat*, [i] NOU 2001:34 s. 425 flg. på s. 440.

for at overlappingsområdet mellom dem må anses som et fellesområde.

Kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen og Aamodt) legger etter dette til grunn at overlappingsområdet mellom kravene fra Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere og Sirpmá gilisearvi (kapittel 12), eies i felleskap av befolkningen bosatt innenfor disse bygdebruksområdene. Overlappingsområdet mellom kravene fra Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere og Valjok Biras (kapittel 14); fra Karasjok kommunegrense til Geaidnojohka og der Geaidnojohka renner ut i Leavvajohka, eies i felleskap av befolkningen bosatt innenfor de respektive bygdebruksområdene. Andel i den kollektive eiendomsretten i disse fellesområdene forutsetter fast bosetning i de tilknyttede bosetningene eller bygdene. Ellers går grensene for rettighetsområdet langs Tanaelva og grensen mot Lebesby.

Flertallet vil ellers bemerke at de her skisserte rettighetsgrensene, ikke nødvendigvis er faste størrelser. Det dreier seg om en type kollektive rettigheter, som i tradisjonell tingsrettslig terminologi ofte har vært betegnet som bygdelagsrettigheter. Utgangspunktet for avgrensningen av rettighetshaverkrets og rettighetsområde for slike rettigheter er bygdenes bruk fra gammelt av.[128] Men på samme måte som at rettens innhold kan endres over tid, kan også bosetting og næringsstruktur ha endret seg på en slik måte at rettighetshaverkrets og rettighetsområde må «*fastlegges på ny*». Noen ganger kan «*det meste av en kommune bli omfattet*.»[129]

Mindretallet (Andersen) har sluttet seg til flertallet når det gjelder rettighetshaverkrets og rettighetsområde, men har lagt til grunn at bruken ikke har vært intensiv nok til å kvalifisere for eiendomsrett, jf. punkt 11.5.4.5 og 11.5.4.6, og at den lokale retten som tilkommer befolkningen bosatt innenfor de respektive bygdebruksområdene derfor har karakter av en fortrinnsrett.

11.5.10 Forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter

Den eierrådigheten som etter flertallets syn tilligger befolkningen i rettighetsområdet til befolkningen i Levajok og omegn vil være begrenset av andres kollektive og individuelle bruksrettigheter. Nedenfor følger en kortfattet omtale av forholdet til slike rettigheter.

Kommisjonen har i kapittel 9 konkludert med at reindriftsutøverne i Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš innenfor distriktsgrensene har en alminnelig reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk. Retten gjelder uavhengig av grunneierretten, og påvirkes ikke av konklusjonen i kapittel 11.

Reindriftsutøvere med folkeregistrert bosted i den delen av kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere som ligger i Tana kommune, vil i tillegg til sin andel i reindriftsretten, ha andel i den kollektive retten som kravsområdets fastboende befolkning har.

I kapittel 26 har kommisjonen lagt til grunn at bygdene langs Tanaelva på finsk side, der befolkningen tradisjonelt har brukt områdene på norsk side, med grunnlag i alders tids bruk har opparbeidet bruksrettigheter i øvre Tana til multeplukking, innlandsfiske og jakt på og fangst av småvilt. Disse bruksrettighetene er også lokalisert i deler av kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere. Som nevnt i punkt 26.5.3.8, må grunneier ved sine disponeringer ta hensyn til disse rettighetene. Det samme gjelder for individuelle rettigheter som kommisjonen har anerkjent innenfor kravsområdet, jf. rapportens del III.

Det er også godt mulig at andre grupper eller personer som er bosatt i eller utenfor Tana kommune, for eksempel i bygder i Porsanger eller Lebesby kommuner, kan ha opparbeidet bruksrettigheter i kravsområdet, men uten å ha fremmet krav om det. Selv om ikke kommisjonen har kunnet ta stilling til eksistensen av og det eventuelle innholdet i slike rettigheter, jf. foran i punkt 7.3, må det ved disponeringen av den lokale kollektive eiendomsretten i Levajok og omegn tas høyde for at slike rettigheter kan eksistere.

Et spørsmål av en annen art enn de som er omtalt over, gjelder forholdet til den bruken som er regulert i finnmarksloven kapittel 3. Det følger av finnmarksloven § 21 annet ledd at flertallets konklusjon om at FeFo ikke eier grunnen i kravsområdet, vil ha som konsekvens at finnmarkslovens kapittel 3 ikke vil gjelde i kravsområdet. Dette innebærer blant annet at FeFos rett til å disponere over den lokale utmarkshøstingen med hjemmel i finnmarksloven § 27 faller bort. Den beiteretten som etter finnmarksloven § 23 annet ledd ligger til jordbruksseiendommer i Finnmark har et selvstendig almenningsrettslig grunnlag og gjelder uavhengig av de lokale grunneierforholdene,[130] og vil derfor fortsatt gjelde.

Når det gjelder FeFos løpende festekontrakter og forpaktninger, vil rettighetshaverne i Levajok-området tre inn i FeFos rettslige posisjoner, på samme måte som FeFo etter finnmarksloven § 49 trådte inn i Statskog SFs rettslige posisjoner i Finnmark.

Mindretallets konklusjon innebærer at finnmarkslovens kapittel 3 fortsatt vil gjelde i kravsområdet, men FeFo må ved sine disponeringer ta hensyn til den lokale fortrinnsretten. Se ellers det som er sagt om dette foran i punkt 8.4.8.4 og 8.4.9.

128 Kjell Meinich Olsen, *Norsk Almenningsret*, 1928 s. 136. Se også fjellova § 2.

129 Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 96, jf. s. 16.

130 Se for eksempel Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6, Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 65–74 (punkt 7.2.5).

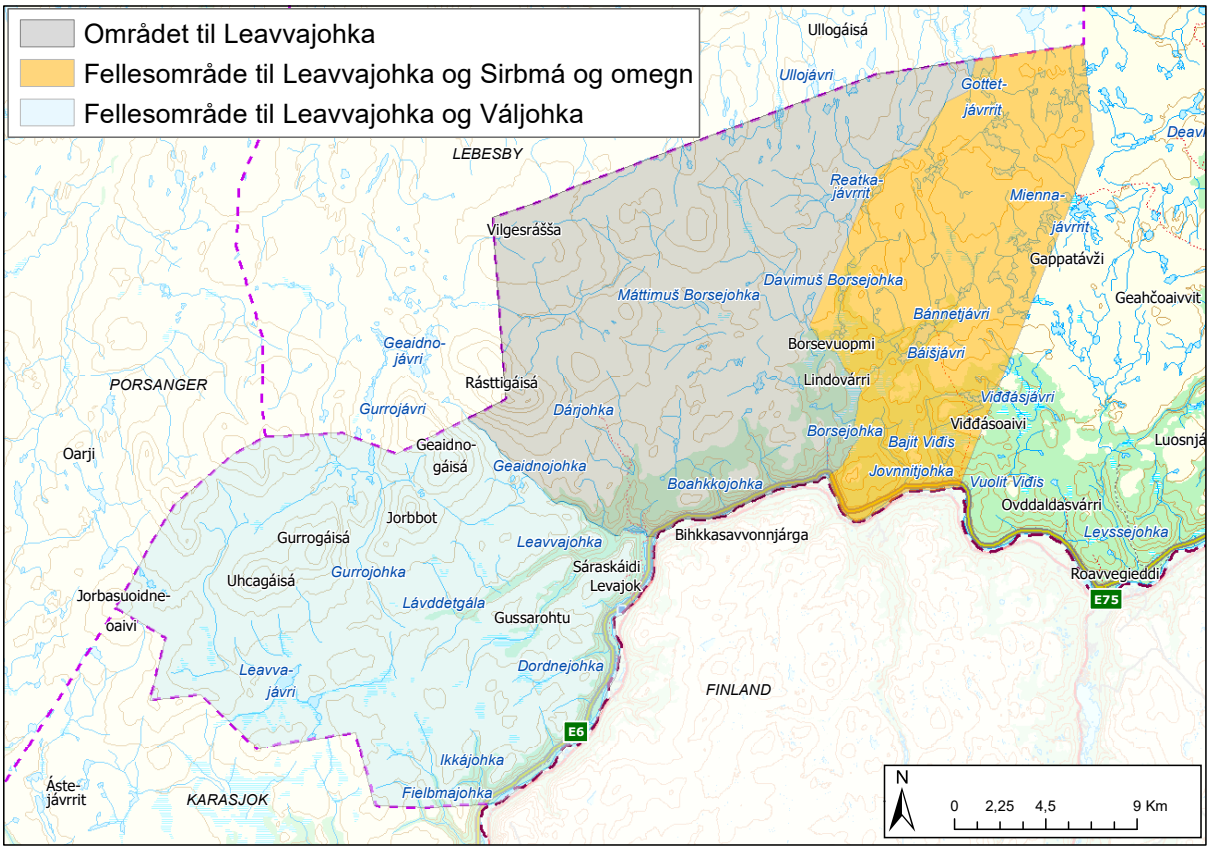

Figur 11.5

11.5.11 Konklusjon

Et flertall bestående av Gauslaa, Henriksen og Aamodt, har konkludert med at befolkningen som er bosatt i Levajok og omegn, har en kollektiv eiendomsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere. Den kollektive eiendomsretten har grunnlag i alders tids bruk, og tilkommer de som til enhver tid har registrert bostedsadresse innenfor kravsområdet. Se ellers omtalen av begrepet «kollektiv rett» i punkt 8.4.1.2. Overlappingsområdene mellom Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere og Sirpmá gilisearvi (kapittel 12) og Valjok Biras (kapittel 14), eies i fellesskap av befolkningen innenfor de respektive bygdebruksområdene. Se kartet i figur 11.5.

Mindretallet, bestående av Andersen, har sluttet seg til flertallet når det gjelder rettighetshaverkrets og avgrensningen av bygdebruksområdene, men har lagt til grunn at rettens innhold tilsvarer en kollektiv særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett, og ikke en kollektiv eiendomsrett.

12. SIRPMÁ GILISEARVI

12.1 Hva saken gjelder

Saken er reist av Sirpmá gilisearvi, og gjelder *kollektiv eiendomsrett* for befolkningen i Sirma og omegn til et utmarksområde på 775 km². Se kartet i figur 12.1.

Rettighetsmeldingen ble fremmet 16. oktober 2017 (jnr. 17/1501-1), justert 23. oktober 2017 (jnr. 17/1501-2) og oppdatert 31. oktober 2017 (jnr. 17/1501-3). Kommisjonen bekreftet ved brev 1. november 2017 at rettighetsmeldingen var mottatt, og ba Sirpmá gilisearvi kartfeste kravsområdet og oversende ytterligere dokumentasjon (jnr. 17/1501-4).

Kravsområdet overlappes helt av rettighetsmeldingene fra Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8) og Sámiid meahcit (kapittel 15). Kravsområdet overlappes også delvis av de kollektive rettighetsmeldingene fra Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere (kapittel 11), Badje Deanu Siida (kapittel 13) og Samer på finsk side av riksgrensen (kapittel 26).

Videre overlapper kravsområdet med følgende individuelle rettighetsmeldinger: Gjermund Skøien Varsi (kapittel 28), Lillian Malin (kapittel 33), Etterkommere etter Nils Ole Holm og Einar Hegge (kapittel 34), Etterkommere av John Ingvald Holm (kapittel 35), Etterkommere av Nils Johnsen Joks (kapittel 36), Etterkommere av Johan Johansen Wigelius (kapittel 39), Per Andreas Holm (kapittel 40), Reidar Andreas Varsi (kapittel 42), Magnus Varsi (kapittel 43), Ole Nilsen Vuolabs etterkommere (kapittel 44), John Aslak Johansen og etterkommere av Hans Ole Pedersen Varsi (kapittel 45), Etterkommere av Nils A. Hansen og Ellen K. Hansen (kapittel 48), og Margit Varsi (kapittel 49).

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9) har krevd reindriftsrettigheter innenfor kravsområdet. Distriktet innga 18. juni 2023 en generell innsigelse mot alle rettighetsmeldinger innenfor distriktets vinterbeiteområder i Tana kommune, deriblant rettighetsmeldingen fra Sirpmá gilisearvi (jnr. 14/1438-38).

Sirpmá gilisearvi ba 2. og 8. januar 2020 om innsyn i muntlige opplysninger som gjaldt deres krav (jnr. 17/1501-11 og 17/1501-12). Kommisjonen oversendte 14. januar 2020 de etterspurte opplysningene (jnr. 17/1501-13). Sirpmá gilisearvi oversendte 10. mars 2023 (jnr. 17/1501-19) forslaget til vedtaket som ble fremmet for årsmøtet i Sirpmá gilisearvi 4. april 2017, og som var bakgrunnen for rettighetsmeldingen.

Kommisjonen ba 10. januar 2024 (17/1501-28) Sirpmá gilisearvi om å gi eventuelle bemerkninger til kravene fra Tana kommune og Sohpar. Henvendelsen ble ikke besvart.

Bruken av kravsområdet er behandlet i NIKUs sakkyndige utredning.[1] De sakkyndige har bygget på skriftlige kilder, og intervjuet Hilda Elise Olsen 22. september 2015, Per Holm-Varsi 27. august 2015 og Magnus Varsi 12. juni 2015 (jnr. 14/295-25 hhv. informant 3, 4 og 5).

Kommisjonen har mottatt opplysninger om bruken av kravsområdet i intervjuer med Josef Nils Pedersen Varsi 4. november 2013 (jnr. 15/895-29); Petter Henrik Olsen Somby, 11. april 2014 (jnr. 15/895-27); Klemet Guttorm, 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14); John Peter Persen Gaup, 22. februar 2016 (jnr. 15/1383-8); Nils Ole Holm og Siri Inga Holm, 6. juli 2016 (jnr. 15/925-5); Johannes Erik Alfred Varsi 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7); Nils Anders Nilsen Varsi, 16. februar 2020 (jnr. 15/928-6); Erik Andreas Trosten, 9. november 2021 (jnr. 21/2152-2); Idar Torgrim Olsen 2. november 2022 (jnr. 14/297-30); og Einar Pavelsen Varsi, 12. april 2023 (jnr. 14/1434-41). Bruken av kravsområdet var også tema på høringsmøter 16. oktober 2018, 13.–15. mars 2019, 6.–7. november 2019, 2. november 2021 og 15.–16. mars 2023.

12.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Sirpmá gilisearvi (Sirma bygdelag) ble stiftet 1. februar 1991 og har vært registrert i enhetsregisteret siden 9. mars 2009. Styret består av leder Issat Ovlla Varsi (f. 1999) og medlemmene Gjermund Skøien Varsi (f. 1981), Lars Jøran Varsi (f. 1976), Monica Balto Anti (f. 1976) og Britt Hjørdis Somby (f. 1970).[2]

1 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017, særlig s. 231–236.

2 Brønnøysundregistrene: https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/993835617

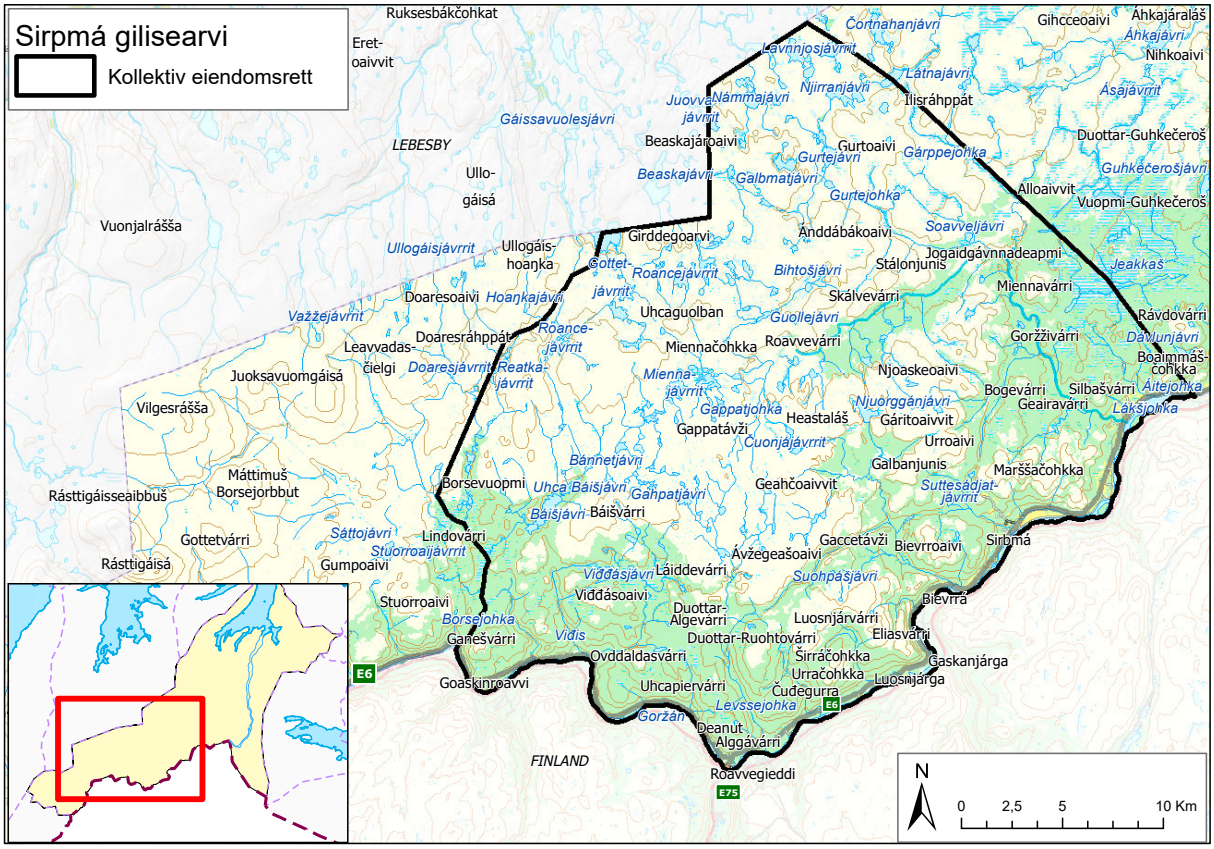

Figur 12.1

Ved Sirma var det i 1766 registrert bosetting på «*Soagalm Boeta*» Det vil si på Coagalm eller Coagan i Sirma. I 1767 var fem personer ført i det dansk-norske manntallet. Bievrrá hadde ifølge folketellingen for 1835 én husholdning. I 1852 fikk en person tinglyst en amtsseddel på jordstykket «Bevra».[3] Et skattemanntallet fra 1767 tyder videre på at fem personer med familier bodde ved Forsholm som ligger ved Geavgŋoaisuolu ved utløpet av Lákšjohka. Steinar Pedersen refererer til opplysninger i protokollen til en grensekommisjon som i 1766 merket riksgrensen gjennom Tanadalen. Opplysningene tyder på at to familier bodde på elvebredden ved holmen Geavgŋoaisuolu.[4]

I folketellingen 1801 er det ført opp tre familier «*2 a 3 Miil ovenfor Polmak*», altså to eller tre mil ovenfor Polmak. Folketellingen for 1835 har ført opp to husstander i «Storfossen» med til sammen 11 personer, og etter det kommisjonen kjenner til, hadde Lákšjohka helårsbosetting så tidlig som i 1767.[5]

Det området som inngår i Sirpmá gilisearvis kravsområde, er i dagens matrikkel inndelt i gårdsnumrene 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 og 10 der FeFo er hjemmelshaver til bruksnummer 1 under hvert av gårdsnumrene, til sammen i underkant av 1500 km^2. Per juni 2026 var det i tillegg til de åtte FeFo-enhetene matrikkelført i underkant av 300 grunneiendommer innenfor de nevnte gårdsnumrene, hvorav 185 er nymatrikuleringer utskilt fra den tidligere umatrkulerte grunnen i Tana.[6] Av de 185 nymatrikuleringene er 131 registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i desember 1984. Den følgende oversikten over eiendomsfordelingen mellom gårdsnumrene omfatter ikke eiendommer som er utgått av matrikkelen, for eksempel fordi de er slått sammen med andre eiendommer,

3 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk,* 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 17–18.

4 Finnmarkskommisjonen, Op. ci*t.,* 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 15.

5 Finnmarkskommisjonen, Op. ci*t.,* 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 15 og s. 21 flg.

6 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (14/294-47) tabell 1b. Se også https//eiendomsregisteret.kartverket.no.

eller fordi festeforholdet har opphørt. Oversikten omfatter heller ikke nymatrikuleringer etter 1984:[7]

- Gnr. 3 (en mindre del ligger innenfor den vestre delen av kravsområdet): Ingen private grunneiendommer eller festeiendommer innenfor kravsområdet.

- Gnr. 4 (en mindre del ligger innenfor den vestre delen av kravsområdet): Ingen grunneiendommer og én festeeiendom (4/1/1 – etablert i 1983).

- Gnr. 5: 20 grunneiendommer, hvorav åtte er nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelssystem i 1984, den eldste i 1867 (5/2) og den nyeste 1949 (5/15). 10 festeeiendommer, hvorav to er etablert før 1981, den eldste i 1972.

- Gnr. 6: 60 grunneiendommer, hvorav 35 er nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1867 (6/3) og den nyeste i 1970 (6/46). 17 festeeiendommer, hvorav tre er etablert før 1981, den eldste i 1968.

- Gnr. 7: 136 grunneiendommer, hvorav 57 er nymatrkuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1843 (7/2) og den nyeste 1977 (7/95). 49 festeeiendommer, hvorav 25 er etablert før 1981, den eldste i 1960.

- Gnr. 8 (store deler ligger innenfor den nordvestlige delen av kravsområdet): Ingen grunneiendommer. To festeeiendommer etablert i 1986 (8/1/2) og 1994 (8/1/3).

- Gnr. 9 (en mindre del ligger innenfor den nordlige delen av kravsområdet): Ingen grunneiendommer og tre festeeiendommer ligger innenfor kravsområdet, etablert henholdsvis i 1984 (9/1/3), 1990 (9/1/4) og 1994 (9/1/7).

- Gnr. 10 (en liten del ligger innenfor nordøstre delen av kravsområdet): Av totalt 81 grunneiendommer under gnr. 10, er 31 er nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1862 (10/2) og den nyeste i 1976 (10/66). 34 festeeiendommer er registrert under gnr. 10. Det eldste aktive festet er etablert i 1961 (10/1/4) og er utenfor kravsområdet. og den nyeste i 2012 (10/1/44). 14 grunneiendommer og 19 festeeiendommer ligger innenfor kravsområdet.

12.3 Bemerkninger fra Sirpmá gilisearvi

12.3.1 Rettighetsmeldingen og justerte opplysninger (16. oktober 2017, justert 31. oktober 2017)

Sirpmá gilisearvi har i rettighetsmeldingen 31. oktober 2017 på vegne av befolkningen i Sirma og omegn krevd kollektiv eiendomsrett basert på alders tids bruk og internasjonal urfolksrett til områder innenfor bygdas trdisjonelle høstingsområde, som er beskrevet slik:[8]

> «Strekning ved riksgrensen – Øst fra Bildam til Borsejohka i vest. Fra Sirma nord til kommunegrense Lebesby og til Lávnnjoš.» Videre fra «Borsejohka, Nord borsevuopmi, Gáisavuolešjohka til Gottetjávrrit til kommunegrensa lebesby.» Samt langs «kommunegrensa nordøst til bajimuš Lávnnjoš. Fra bajimuš Lávnnjoš sørøst til Latnajávri/ Illiráhppát til Jeakkáš og ned til Bildán.».

Bygdelaget viser til dette området «*er innenfor den tradisjonelle grensen for bygdas utmarksbruk*», og anfører at bygdefolkets «*kollektive eiendomsrett innfatter all utmark og alle vann utenom det som allerede er privateid.*»[9]

Bruken omfatter innlandsfiske, der garnfiske har vært viktig for matforsyning (birgejupmi) og inntekt. Småviltjakt og fangst har også vært utøvd, fortrinnsvis ryper fra og med Borsejohka og nordøstover, samt annet småvilt. Storviltjakt har også vært en del av bruken. Bærsanking, hovedsakelig multer, har vært viktig til eget hushold (birgejupmi) og salg. Reindrift har blitt utøvd «*i flere generasjoner*». Området har også blitt brukt som beite for storfe og småfe. Sanking av sennagress og vedhogst har også vært en del av bruken.[10]

Området var relativt isolert før veien kom, med Tanavassdraget som hovedferdselsåre både sommer- og vinter. Ifølge rettighetsmeldingen, har bygdas befolkning vært alene om å høste i kravsområdet, i alle fall inntil riksveien ble anlagt forbi Sirma, tidlig på 1970-tallet.[11]

Sirpmá gilisearvi hevder også at befolkningen har hatt en felles bruk, og har oppfattet kravsområdet som bygdas felles eiendom. Befolkningen har tatt vare på og forvaltet utmarka

7 Opplysningene bygger på Kartverkets oversikt over matrikkelnumre og nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11). Oversiktene omfatter i all hovedsak ikke nymatrikuleringer etter 1984. Fordelingen mellom eiendomstypene kan ha enkelte avvik fordi noen festeeiendommer ikke har festenummer, og dermed tilsynelatende har status som grunneiendommer.

8 Sirpmá gilisearvi, *Oppdatert rettighetsmelding,* 31. oktober 2017 (jnr. 17/1501-3) s. 1–3.

9 Sirpmá gilisearvi, *Oppdatert rettighetsmelding,* 31. oktober 2017 (jnr. 17/1501-3) s. 2.

10 Sirpmá gilisearvi, Op. cit, 31. oktober 2017 (jnr. 17/1501-3) s. 2.

11 Sirpmá gilisearvi, Op. cit, 31. oktober 2017 (jnr. 17/1501-3) s. 2.

i fellesskap. De har hatt, og har fremdeles en enighet om bestand og ressurstilgang, og hva som kan «*beskattes*» og høstes for en ansvarlig forvaltning.[12]

Som et eksempel på god praksis i Sirma og ellers i Tanadalen, nevner Sirpmá gilisearvi at man lar de eldre bruke fiskevann og myrer nærmest bygdene, mens de yngre drar lenger bort. Dette har ikke vært en privat rettighet som tilhørte den enkelte, men en situasjonsbetinget rett og en naturlig tildeling. Befolkningen pleide også å dele utbyttet med de som ikke selv klarte å komme seg til utmarka (meahcci).[13]

Ifølge Sirpmá gilisearvi er det ingen skarp grense mellom nabobygdene. Sirpmá gilisearvi anerkjenner at noen områder ble brukt i fellesskap med nabobygdene. Det har å gjøre med at ressurstilgangen fra år til år er avgjørende for hvor folk har høstet (meahcástan). Kravsområdet er det som den eldre befolkningen har sagt er Sirma sitt område.[14]

12.3.2 Høringsmøtet (13. mars 2019)

Magnus Varsi (f. 1945) fra Sirma sa i sin forklaring for Sirpmá gilisearvi på høringsmøtet 13. mars 2019 at lokalbefolkningens forfedre har opparbeidet rett til kravsområdet. Den første faste bosettingen i Sirma er fra slutten av *1700-tallet*, da Varsi-familien kom dit og fikk sin første matrikkel. Etter hvert som Varsi-familien vokste, ble det flere brukere av kravsområdet. Sirma var den gangen et «*lukket område*», og bare lokalbefolkningen fisket i kravsområdet.[15]

Lokalbefolkningen drev innlandsfiske i kravsområdet, og hver familie i Sirma hadde sine bestemte fiskevann. Ifølge Magnus Varsi, har slektene i Sirma tilegnet seg hevdvunne rettigheter til disse områdene ved å bruke dem regelmessig. Han sa at han har kjennskap til hvilke vann de enkelte slektene brukte, og at folk bygde enkle torvgammer (darfegoahti) der de drev innlandsfiske. Det var ifølge Varsi nok fisk til alle, og ingen konflikter om fisket.[16]

Han sa at bærplukking i de midtre delene av kravsområdet var forbeholdt befolkningen i Sirma, men andre bærområder ble brukt i fellesskap med andre bygder. Blant annet brukte folk fra Sirma og folk fra Båteng områdene ved Jeakkaš i fellesskap. Av og til dro også befolkningen i Sirma over til Lebesby kommune for å plukke bær, blant annet ved Illás.[17]

Magnus Varsi fortalte også at befolkningen i Sirma drev snarefangst av ryper om vinteren, og at de for å komme til de beste fangstområdene også dro helt til Lebesby. I Borsi-området var det også store mengder ryper, og dit dro også befolkningen i Polmak for å fangste. Det ble satt opp gammer, som finnes også i dag, og som noen av etterkommerne bruker.[18]

Han ga uttrykk for at befolkningen i Sirma anså seg som eier av et område selv om det ikke var skriftliggjort, og sa at denne rettsoppfatningen var sterk blant Sirma-folkene.[19]

Magnus Varsi trakk frem historien om reineieren Nils Måsø (Lávi Per Niljas) (1890–1966) som et eksempel på den sterke sedvaneretten. Nils Måsø ble enig med naboen, Hans Eriksen Varsi (Erkke-Hánsa) (1892–1975), om å bytte fast eiendom mot hans hevdvunne rett til en utmarksslått han hadde ved Jeakkaš. Den sterke sedvaneretten gjaldt ifølge Magnus Varsi for fiskevann og områdene der befolkningen sanket reinmose. Hver familie hadde sine områder der de sanket reinmose uten at andre trengte seg inn. Befolkningen hadde også et fellesområde med store mengder reinmose som alle kunne bruke. Det samme gjaldt fiskevannene. Familiene var så sterkt knyttet til disse fiskevannene at de tilhørte dem. Den hevdvunne rettigheten har eksistert så lenge Varsi kan huske, i alle fall fra hans farfars generasjon.[20]

Etter hvert som utviklingen gikk videre, startet veibyggingen i 1955. Ungdommene i familiene fikk andre jobber, og det ble mindre bruk av utmarka (meahcci). På 1960-tallet begynte folk å kjøpe skutere og traktor. Da kunne alle ferdes fritt, og fordelingene av områder ble mindre utpreget. Varsi nevnte som eksempel at Jeakkaš og Gurteluoppal/Lavdnjos tidligere bare ble brukt av befolkningen i Sirma, men nå har blitt fellesområde med andre.[21]

Organisert storviltjakt begynte midt på 1960-tallet, og elgbestanden har økt siden da. For eksempel husker Magnus Varsi at en sambygding så en elg i skogen og bestemte seg for å ta den. Han skjøt elgen en ettermiddag, men ble tatt av reinpolitiet fra Vadsø som også hadde sett elgen. Før i tiden, hvis elgen dukket opp, ble den bare «*borte*», ifølge Magnus Varsi.[22]

Varsi sa videre at områdene i Finnmark er blitt friområder for turister og utlendinger, og at Sirpmá gilisearvi mener det bør være strengere begrensninger for dem. Ressursene i utmarka tåler ikke den typen overbeskatning. De siste årene har fiske- og rypebestanden gått drastisk ned, og fiskebestanden er også blitt mer sårbar. Hvis Sirpmá gilisearvi og kommunen ikke får regulere tilreisendes bruk, kan det ta lang tid før fiskebestanden tar seg opp igjen.[23]

12 Sirpmá gilisearvi, Op. cit, 31. oktober 2017 (jnr. 17/1501-3) s. 3.
13 Sirpmá gilisearvi, Op. cit, 31. oktober 2017 (jnr. 17/1501-3) s. 2
14 Sirpmá gilisearvi, Op. cit., 31. oktober 2017 (jnr. 17/1501-3) s. 3.
15 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 33, 35 og 36.
16 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 33–34.
17 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 34 og 43–44.
18 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 34.
19 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 36.
20 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 34–35.
21 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 35.
22 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 37.
23 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 37–38.

Ellers sa Magnus Varsi at det tidligere var gratis å hogge ved, men at Statskog etter hvert krevde en liten avgift for å organisere vedhogsten. Da FeFo tok over, måtte folk begynne å betale litt for å dekke administrasjonskostnadene. Videre sa han at i «*eldgammel tid*» pleide befolkningen på finsk side å hugge ved på norsk side.[24]

12.4 Bemerkninger fra andre

12.4.1 Sohpar

Sohpar (kapittel 8) har krevd kollektiv eiendomsrett til hele feltet. Nils Thomas Utsi sa 13. mars 2019 at Sirpmá gilisearvis krav og andre kollektive ikke var konkurrerende krav. Ifølge Utsi er det viktig at «*kravene stilles frem*».[25]

12.4.2 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har krevd anerkjent alminnelig reindriftsrett i distriktets vinterbeiteområder (kapittel 9) som overlapper deler av kravsområdet til Sirpmá gilisearvi. Distriktet har i brev 18. juni 2023 anført at alle krav om «*kollektiv eiendomsrett, ferdselsrett, og vetorett m.m.*» innenfor distriktets vinterbeiteområder, kan innsnevre distriktets beitearealer om de skulle føre frem. Ifølge distriktet kan dette også gjelde kravet fra Sirpmá gilisearvi.[26]

12.4.3 Badje-Deanu Siida

Badje-Deanu siida har krevd kollektiv eiendomsrett til den nordre delen av gamle Polmak kommune, i et område som overlapper den nordøstre delen av Sirpmá gilisearvis kravsområde (kapittel 13). Siidaens representant, Beaska Niillas, sa på høringsmøtet 13. mars 2019 at Badje-Deanu siidas kravsområde kan bli justert «*etter dialog og avklaring med nabosiidaene*». Han sa at Badje-Deanu siida og Sirpmá gilisearvi, og «*folk på andre siden av vidda*» bruker deler av områdene i fellesskap. Ifølge Beaska Niillas har de et internt system for sambruk, som vil kunne fortsette. Han sa at bygdefolket har sterkest rett til sine respektive nærområder.[27]

12.4.4 Sámiid meahcit

Samiid meahcit har krevd kollektiv eiendomsrett eller forvaltningsrett i Tanadalen, fra Borsi til Máskejohka (kapittel 15). Aage Solbakk sa i sin forklaring for Sámiid meahcit på høringsmøtet 2. november 2021 at bygdelagene i Polmak, Gárdak, Trosten-gården, Sirma og helt opp til Levajok bør samarbeide om å forvalte «*rikdommene*», og at bygdelagene seg imellom kan «*rydde opp i det og finne ut hvordan*» de skal forvalte områdene.[28]

12.4.5 Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere

Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere har krevd eiendomsrett til et område ved Giettádat, særlig bruksrett ved Uvjalátnjá og rett til gammeplasser mv. (kapittel 29). Viktor Trosten (f. 1954) skrev 1. mai 2023 at «*lag og foreninger ikke kan erverve eiendomsrett til et område som også brukes av andre*», og vedla et kart over et område som folk i Sirma har «*disponert over*».[29]

12.4.6 Etterkommere av Nils Ole Holm og Einar Hegge

Etterkommere av Nils Ole Holm og Einar Hegge har krevd rett til fiske i, båthus ved, og motorferdsel til Miennajávrrit (kapittel 34). Jon Erland Balto sa på høringsmøtet 15. mars 2019 at kravet fra Sirpmá gilisearvi «*står på egne bein og vårt krav står på egne bein.*»[30]

12.4.7 Etterkommere av John Ingvald Holm

Etterkommere av John Ingvald Holm har krevd rett til gammeplass og særrett til høsting og motorferdsel til Miennajávrrit (kapittel 35). Åsa Márgget Anti sa på høringsmøtet 16. mars 2023 at etterkommere av John Ingvald Holm støtter kravet reist av Sirpmá gilisearvi.[31]

12.4.8 Etterkommere av Nils Johnsen Joks

Etterkommere av Nils Johnsen Joks har blant annet krevd gammerett og bruksrett ved Gappatjohka (kapittel 36). Helena Orti og Inga Kirsti Joks sa på høringsmøtet 15. mars 2019 at lokalbefolkningen har brukt områdene i Sirma. De sa at tidligere kunne alle som var oppvokst i Sirma-området være medlem i Sirpmá gilisearvi, uavhengig av nåværende bosted. Da det ble snakk «*rettigheter*», ble imidlertid vedtektene i Sirpmá gilisearvi endret slik at utflyttede Sirma-væringer ikke «*kunne være vanlige medlemmer med rett til å påvirke saker*».

24 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 44–45.

25 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 72.

26 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023 s. 1, sammenholdt med vedlegg «Oversikt over rettighetsmeldinger» (jnr. 14/1434-38).

27 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 11–31. Se særlig s. 14–15.

28 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) 66–67.

29 Viktor Trosten, *Brev,* 1. mai 2023 (jnr. 22/2148-12).

30 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 201–202 og s. 206.

31 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 159.

Joks-etterkommerne hadde derfor meldt seg ut av bygdelaget. En av årsakene til at de fremmet rettighetsmelding var for å sikre egne rettigheter selv om de har flyttet fra Sirma.[32]

12.4.9 Nils Oskar Anthi med etterkommere

Nils Oskar Anthi med etterkommere har krevd rett til gammeplass og ferdselsrett til Látnajávri (kapittel 37). På høringsmøtet 14. mars 2019 støttet han Sirpmá gilisearvis krav.[33]

12.4.10 Etterkommere av Johan Johansen Wigelius

Etterkommere av Johan Johansen Wigelius har krevd rett til å føre opp gamme og bruksrettigheter ved Gárppejohka (kapittel 39). Ottar Wigelius sa på høringsmøtet 14. mars 2019 at de anerkjenner kravet fra Sirpmá gilisearvi.[34]

12.4.11 Per Andreas Holm

Per Andreas Holm har blant annet krevd eiendomsrett til gammer ved Njuorggánvuopmi og Jeagilveaisuolu og bruksrett til nærområdene ved gammene (kapittel 40). Han sa på høringsmøtet 14. mars 2019 at det «*er veldig bra at de [Sirpmá gilisearvi] har sendt det kravet*», men at de burde ha slått sammen kravet med kravet fra Badje-Deanu siida.[35]

12.4.12 Reidar Andreas Varsi

Reidar Andreas Varsi har krevd gammerett og bruksrett ved Deavkán (kapittel 42). På høringsmøtet 15. mars 2019 støttet han Sirpmá gilisearvis krav «*fullstendig*», og sa at dersom «*det kravet blir opprettholdt, faller mitt krav om bruksrettigheter til området bort*.»[36]

12.4.13 John Aslak Johansen og etterkommere av Hans Ole Pedersen Varsi

John Aslak Johansen og etterkommere av Hans Ole Pedersen Varsi har blant annet krevd rett til gammeplass og bruksrett ved Gurtejávri og Sáhpánjávri (kapittel 45). Hans Erik Varsi sa på høringsmøtet 7. november 2019 at han ikke kjenner til kravene fra «*foreningene, men lokalbefolkningen har i hvert fall brukt de områdene så lenge vi kan huske*».[37]

12.4.14 Etterkommere av Per Mathisen Gaup og Alette K. Somby Gaup

Etterkommere av Per Mathisen Gaup og Alette K. Somby Gaup har krevd bruksrett ved Čortnahanjávri (kapittel 52). John Peter Gaup sa på høringsmøtet 14. mars 2019 at befolkningen i elvedalen, blant annet Sirma har vært deres «verdder» i flere generasjoner. I intervju *22. februar 2016* sa han at rettighetene ikke kolliderer, fordi reindrifta «*brukte [områdene] og hadde våre rettigheter og de [fastboende] hadde sine*.»[38]

12.5 Kommisjonens vurderinger

12.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger og ervervsgrunnlag

Saken er reist av Sirpmá gilisearvi, og gjelder spørsmål om befolkningen i Sirma og omegn har ervervet *kollektiv eiendomsrett* til et utmarksområde på 775 km^2 nord og vest for Sirma. Sirpmá gilisearvi har fremsatt kravet på vegne av befolkningen i Sirma og omegn.

Spørsmålet er om befolkningen i Sirma og omegn har kollektive eierrettigheter eller eksklusive bruksrettigheter til kravsområdet. Både reglene om hevd, alders tids bruk, lokal sedvanerett og okkupasjon er aktuelle rettsgrunnlag for slike kollektive rettighetserverv. Det er imidlertid antatt i juridisk teori at hevdsloven § 8 annet ledd som åpner for at en større gruppe mennesker kan erverve rettigheter ved hevd, bare åpner for bruksrettshevd og ikke eiendomshevd.[39] Rettighetsmeldingen fra Sirpmá gilisearvi gjelder kollektiv eiendomsrett, og hevd er derfor uaktuelt med mindre eiendomskravet ikke skulle føre frem.

I Karasjok-saken anførte lokalbefolkningen at deres kollektive eiendomsrett til sakens tvisteområde var «*etablert ved okkupasjon eller alders tids bruk før området ble norsk i 1751*».[40] Verken flertallet eller mindretallet i Høyesterett drøftet okkupasjon, men tok utgangspunkt i alders tids bruk. Kommisjonen vil derfor vurdere spørsmålet om et mulig kollektivt rettserverv i saken her etter reglene om alders tids bruk.

Det avgjørende for innholdet i dagens rettigheter, vil imidlertid uansett ervervsgrunnlag være lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger, sammenholdt med andres bruk og statens disposisjoner. Ved vurderingen vil også de folkerettslige kildene som er omtalt i punkt 6.6 ha betydning, jf. Høyesteretts uttalelse i Karasjok-saken om at vurderingen skal skje på grunnlag av «*alminnelig tingsrett*», men at samiske sedvaner

32 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 220 og s. 225.
33 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 145.
34 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 101–102.
35 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 177–178.
36 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 207–209.
37 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 130–131.
38 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Peter Persen Gaup,* 22. februar 2016 (jnr. 15/1383-8) s. 9–10.
39 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 361.
40 HR-2024-982-S avsnitt 41.

og rettsoppfatninger skal «*hensyntas*», og at folkerettslige kilder er «*relevante*».[41] Når det ellers gjelder den metodiske tilnærmingen, viser kommisjonen til punkt 8.4.1.3.

Som det er redegjort for i punkt 4.1, jf. punkt 8.4.2, er lokalbefolkningens utmarkshøsting i øvre Tana betydelig eldre enn den norske statsrettslige jurisdiksjonen over området. Kommisjonen vil derfor i punkt 12.5.2 vurdere den antatte rettighetssituasjonen i Sirpmá gilisearvis kravsområde da området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751. Dersom det i 1751 forelå en lokal rettsdannelse, er det videre spørsmål om en slik rettsdannelse har blitt endret som følge av bruk utøvd av lokalbefolkningen og andre, og som følge av statens disposisjoner. Den lokale bruken etter 1751 er omtalt i punkt 12.5.3 og 12.5.4, og de lokale rettsoppfatningene i punkt 12.5.5. I punkt 12.5.6 vurderer kommisjonen betydningen av tilreisendes bruk, og i punkt 12.5.7 og 12.5.8 betydningen av statens disposisjoner. Temaet i punkt 12.5.9 er rettighetshaverkrets og rettighetsområde. Forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter i rettighetsområdet er omtalt i punkt 12.5.10.

12.5.2 Rettighetssituasjonen i kravsområdet før 1751

Mesteparten av kravsområdet er lokalisert i et område som historisk sett tilhørte den samiske Ohcejoga-siidaen, mens et mindre område helt vest i kravsområdet tilhørte Deanu siida (Tenoby/Juxby). Folketallet var beskjedent, men svenske skattelister tyder på at

Ohcejoga siida har hatt permanent befolkning siden før midten av 1500-tallet, og de viser en jevn økning i det beregnede folketallet fra rundt 50 på 1650-tallet til 267 i 1751.[42] I samme periode fikk de tradisjonelle næringene i Tanadalen, fiske, fangst og jakt, tilskudd av to nye næringer; husdyrhold og reindrift med større flokker og lengre flyttinger.[43]

Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4 lagt til grunn at Ohcejoga-siidaen og de tre andre siidaene som hadde sine ressursområder helt eller delvis innenfor det området som utgjør dagens Tana kommune, i alle fall hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til sine respektive ressursområder. Disse enerettighetene må i alle fall ha omfattet en eksklusiv og så godt som altomfattende bruksrett. Spørsmålet er dermed om utviklingen etter 1751, når det gjelder bruk, rettsoppfatninger og statlige disposisjoner, har gjort at de tingsrettslige enerettighetene har blitt erstattet av svakere rettigheter, for eksempel i form av allmenningsrettigheter, eller av sterkere rettigheter, for eksempel i form av en kollektiv eiendomsrett slik dette begrepet forstås i dag.

12.5.3 Lokalbefolkningens bruk av kravsområdet etter 1751

12.5.3.1 Innledning

Skal de tingsrettslige enerettighetene som eksisterte i 1751 ha falt bort eller endret karakter, må det etter 1751 ha inntruffet én eller flere rettsutslettende eller rettsendrende omstendigheter. Kommisjonen har i punkt 8.4.3 konstatert at rettsutslettende omstendigheter som passivitet, langvarig ikke-bruk, frivillig avståelse og ekspropriasjon ikke er aktuelle i Tana.

Som påpekt i punkt 11.5.3.1, anser imidlertid flertallet i Karasjok-saken overgangen fra svensk til dansk-norsk jurisdiksjon i 1751, sammenholdt med Kongens sterke posisjon under eneveldet og endringer i det lokale næringslivet som en – om ikke rettsutslettende – så i alle fall en rettsendrende omstendighet. Dette illustreres av flertallets bemerkninger om at det som før 1751 var «*tingsrettslige enerettigheter*» i løpet av få år etter 1751 var blitt til «*bruks- og allmenningsrettigheter*», og ved uttalelsen om at et rettighetserverv for befolkningen i Karasjok med grunnlag i alders tids bruk, først kan ha startet «*fra siste halvdel av 1700-tallet*» etter at Kongens eiendomsrett var etablert. Som Høyesteretts mindretall påpeker, gjør flertallet med dette 1751 til et «*nullpunkt*» for samiske rettigheter i indre Finnmark.[44]

Kommisjonen har i punkt 8.4.3 vist til at *terra nullius*-doktrinen om at et område er eierløst når befolkningen der ikke driver jordbruk og ikke har faste bosettinger, later til å være et bærende element i flertallets begrunnelse. Dette kommer blant annet til uttrykk ved at flertallet anser starttidspunktet for mulige samiske rettighetserverv å være siste halvdel av 1700-tallet, da det kom i gang «*et visst jordbruk med fastere bosetting*» i Karasjok.[45]

Internasjonal rett har avvist terra nullius-doktrinen som gyldig rettsgrunnlag for statlig eiendomsrett til urfolksområder.[46] Som nevnt i punkt 8.4.3, finner kommisjonen det derfor utfordrende å tiltre Høyesterettsflertallets syn om at den dansk-norske Kongen ble privatrettslig eier av grunnen i indre Finnmark kort tid etter at området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon. Uansett hvordan Kongens privatrettslige stilling var når det gjelder rettighetsforholdene i indre Finnmark i siste halvdel av 1700-tallet, vil imidlertid dagens rettighetsforhold i det kravsområdet Sirpmá gilisearvi har angitt, bero på utviklingen etter 1751.

41 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 67. Med henvisning til Rt. 2001 s. 769 (Selbu) og Rt. 2001 s. 1229 (Svartskog).

42 Hilde Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Tana, 1560–1801*, 2024 (jnr. 14/294-74) vedlegg 1 s. 1–3.

43 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana, Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 2.

44 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 180–181, jf. avsnitt 183 (flertallet) og avsnitt 286 (mindretallet).

45 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 182.

46 Se for eksempel the International Court of Justice (ICJ) i Vest-Sahara saken (1975), australsk Høyesterett i Mabo 2-saken (1992) og Wik-saken (1996), og kanadisk Høyesterett iTsilhqot'in-saken (2014).

Kommisjonen redegjør derfor i punkt 12.5.3.2 til 12.5.3.9 for lokalbefolkningens bruk av kravsområdet etter 1751. På grunnlag av denne redegjørelsen vil kommisjonen i punkt 12.5.4.1 til 12.5.4.7 vurdere hvilken rettslig karakteristikk som ut fra en isolert vurdering er mest dekkende for den retten som i dag eventuelt ligger til lokalbefolkningen.

12.5.3.2 Reindrift

Kommisjonen har i punkt 8.4.4.2 redegjort generelt for reindriften i Tana fra 1700-tallet og frem til i dag, der blant annet verdde-forholdet (verddevuohta) mellom reineiere og fastboende er omtalt. Se også punkt 9.3 der det er gitt en bred omtale av reindriftens historiske utvikling i Tana. Nedenfor vil kommisjonen gå noe nærmere inn på reindriften i Sirma-området.

Før grenseperringen i 1852 var reinflokkene på finsk side om vinteren og på norsk side om sommeren. I den sakkyndige utredningen viser NIKU til at Jacob Fellman som var sogneprest i Utsjok fra 1819 til 1832, har opplyst at reineiernes mindre barn ofte bodde hos samene i Tanadalen når reinflokkene var på vinterbeite på finsk side, og at reindriftssamene i denne perioden som regel flyttet over til den finske siden av Tanaelva om høsten.[47] NIKU viser også til at en kilde fra 1843 forteller at «*rundt begynnelsen av mai dro 15 hushold fra Ohcejohka/Utsjok og ett fra Anár/Enare, med reinflokkene sine over grensa til Norge*».[48]

Med henvisning til Ørnulv Vorren fremholder NIKU at Reinbeitedistrikt 10 Vestertana (Buolmag-siida) etter andre verdenskrig hadde vinterbeite nord for Sirma og vinterbosteder langs Tanaelva, blant annet ved Sirma.[49] Videre viser NIKU til at Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš sin distriktsplan opplyser at distriktets rettsforgjengere før 1852 hadde vinterbeiter på finsk side. I dag har distriktet vinterbeiter sørvestover fra Sirma til Dárjohka, oppsamlingssteder for reinskilling blant annet ved Gárppejohka og mot Gahpat, og vinterslakteområder i Levsse.[50]

Mot slutten av vårvinteren begynner reinen å trekke mot kalvingsområdene. Etter at reineierne i distrikt 9 har gjennomført reinskilling og vinterslakt ved Uvjalátnjá og Levsse, som regel i januar/februar, flytter de ut av kravsområdet til Sirpmá gilisearvi, mot Vestertana til vårvinterbeiteområdene. De flytter fra sommerbeitene rundt september/oktober til høstbeiteområdene vest for Tanafjorden og i Tanadalen.[51]

Siri Lavik Dikkanen skrev i 1965 at reinflokkene trakk forbi Sirma om høsten, og at reindriftssamene ble der et par måneder mens de merket kalver og slaktet rein. Da bodde de hos «verdder» i Sirma, som hjalp til med arbeidet, fraktet kjøtt ned fra fjellet med hester og traktorer, og fikk kjøtt til gjengjeld. Ifølge Dikkanen hadde folk fra Sirma også egne rein i flokkene.[52]

Magnus Varsi (f. 1945) fortalte i intervju med NIKU 12. juni 2015 at vintertraseen til Bievrrároggi og Njuorggánjávri, blant annet ble brukt om vinteren når reineierne hadde rein i gjerdet.[53] På kommisjonens høringsmøte 16. oktober 2018 sa han at folk fra Sirma pleide å dra til Smalfjord for å fiske, og at de hadde verdde-forhold med befolkningen i Smalfjord.[54]

Reidar Andreas Varsi (f. 1948) fortalte på høringsmøtet 15. mars 2019 at reindriften bruker området rundt hans gamme før og etter reinskillingen i januar, og at han alltid har hatt god kontakt med reineierne.[55] Idar Torgrim Olsen (f. 1956) sa i intervju 2. november 2022 at «*de fra [reinbeitedistrikt 13] Lágesduottar når de under reinflyttingen på høsten og våren kjører der*» pleier å bo i gammen deres ved Gappatjohka (innenfor kravsområdet).[56]

Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) sa i intervju 16. februar 2000 at reineiere fra Karasjok pleide å bo hos hans familie i Sirma, og at han hjalp til ved reinskillegjerdet i Levsse. Videre sa han at «*Gaup, Somby, Anti – brukte å ha lavvo/ buestangstelt ved Njuorggánjávri, og der hadde de også et reingjerdeanlegg, både for å skille flokkene og for å ta ut slakterein.*»[57] Johannes Erik Alfred Varsi (f. 1938) sa i intervju 24. mai 2018 at reindriftssamene bodde hos de fastboende i Sirma på høsten, og at «*det [var] fullt i alle stabbur, og det var aldri snakk om at det ikke var plass. Det her området [Sirma] var på deres flyttevei, og derfor kom de om høsten.*»[58]

47 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 89–90 med henvisning til J. Fellman, *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken III*, 1906 s. 265–266.

48 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 92. NIKU navngir ikke den kilden fra 1843 som det vises til.

49 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 191 med henvisning til Ørnulv Vorren, Finnmarkssamenes nomadisme, 1962 bind 2 s. 241–244.

50 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 197 med henvisning til RBD 9 distriktsplan, udatert s. 2–5 og 11.

51 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 197 med henvisning til RBD 9 distriktsplan, udatert s. 2–5 og 11.

52 Siri Lavik Dikkanen, *Residence and work organization in a lappish-speaking community*, 1965 s. 10–11.

53 NIKU, *Intervju med Magnus Varsi,* 12. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 5) s. 50.

54 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 28.

55 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 213.

56 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Idar Torgrim Olsen,* 2. november 2022 (jnr. 14/297-30) s. 4.

57 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 16. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 7–8.

58 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johannes Erik Alfred Varsi,* 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7) s. 11.

12.5.3.3 Jordbruksrelatert utmarksbruk

Om den jordbruksrelaterte utmarksbruken i Sirma, opplyser NIKU at det var vanlig at folk hadde noen sauer, storfe og en hest. Kyrne ble sluppet ut om våren for å beite ved Sirma. Hestene beitet blant annet på Laksefjordvidda og Ánddábákoaivi. Sauene beitet ved bygda, langs elvebredden. Ifølge NIKUs utredning var utmarksslåtter viktige inntil 1950-tallet. Slåttene lå blant annet ved Soavvelorda/-jávri, Jeakkaš, Ládjojeaggi, Bievrrároggi, Njuorggánvuopmi, Bievrráoaivi, Baji/Bohki og Áitejohka. Ifølge Hilda Elise Olsen (1933–2022) (informant nr. 3) var slåttene forpaktet. Per Holm-Varsi (1932–2023) (informant nr. 4) og Magnus Varsi (f. 1945) (informant nr. 5) sa at slåttene ikke var oppmålte og at de ble fordelt på en uformell måte.[59]

Elina Helander har opplyst at noen husholdninger tidligere flyttet med hele familien og husdyrene til vår-/sommerbostedet noen kilometer fra sin faste bolig. Et eksempel er en familie fra Roavvegieddi (innenfor kravsområdet), som flyttet med kyrne til sitt sommerbosted, en «*kåta [gamme]*» en halv mil opp langs elva ved Goržán (innenfor kravsområdet).[60]

Sonja Westrheim opplyste i en magistergradsavhandling om seterdrift i Finnmark på andre halvdel av 1800-tallet, at det hadde vært to setre ved Roavvegieddi, og at det «*ifølge informanter*» ikke skal ha vært setre på strekningen fra Utsjok til Sirma. Heller ikke på strekningen Sirma til Polmak kjente folk til seterdrift «*i manns minne*».[61]

NIKU viser til at Amund Helland i 1906 skrev at mennene slo gress, og at «*[f]lere af myrene, som ikke ligger for langt borte, benyttes til udslaater*». Han skrev også at det i gamle Polmak kommune, langs Tanaelva, var flere plasser der befolkningen oppholdt seg med dyrene sine om sommeren, «*nærmest svarende til sætrene i landets sørlige del*».[62]

Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) sa i intervju 26. februar 2020 at det før i tiden var vanlig å slå høyet på sommeren, og lagre det slik at de kunne hente det hjem på vinteren. Hans familie hadde «*et jordstykke i utmarka, og senere slo de også høy i krattskogen i Sirpmánjárga. Dette var private eiendommer/jordstykker*» som familien eide.[63]

Petter Henrik Olsen Somby (1939–2016) sa 11. april 2014 at hans familie hadde utmarksslåtte ved Luosnjárvárri. Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) sa 4. november 2013 at hans familie hadde utmarksslåtte ved Njuorggánvuopmi og Njuorggánjohka. De «*brukte å lage staurer*» der, og samlet gresset da det ble tørt. Andre familier hadde slåtter ved Marššavárri, Bánášbohki, Retkenjohka og Ládjojeaggi. De to er begge fra Sirma, og sa at det var vanlig at husdyrene dro til fjells på beite om våren, og at de kom tilbake om høsten. En tredje informant fra Sirma, Einar Pavelsen Varsi (f. 1941), ga liknende opplysninger 12. april 2023.[64]

12.5.3.4 Hogst til brensel og andre nytteformål

I den sakkyndige utredningen opplyser NIKU at befolkningen i Sirma i perioden fra mellomkrigstiden til 1950-tallet hentet ved og byggematerialer fra skogen etter behov. Hilda Elise Olsen (1933–2022) fra Sirma (NIKU-informant nr. 3) sa at folk hogde mye ved frem til «*det kom strøm i 1956*». Per Holm-Varsi (1932–2023) (NIKU-informant nr. 4) var også fra Sirma. Han sa at myndighetene begynte å dele ut vedteiger under eller rett før krigen, og at folk hentet ved og stolpematerialer i Buljusvuopmi, Ávžedearbmi, Bievrrároggi og Deatnuorda, og gammematerialer fra Njuorggánvuopmi. Magnus Varsi (f. 1945) fra Sirma (NIKU-informant nr. 5), sa at stolpematerialer ble hentet fra Deatnuorda.[65]

Magnus Varsi har også fortalt at vintertraseen til Bievrrároggi og til Njuorggánjávri, blant annet ble brukt til vedhogst.[66] Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) sa i intervju med kommisjonen 4. november 2013 at «*da våren kom, var det ikke ved igjen, og da var det bare å hogge ned ved fra nærområdet [til Sirma]*». Han opplyste at Sirmas befolkning startet vedhogsten om høsten, i Bievrrároggi, men veden ble ikke fraktet til bygda før om vinteren med hest. Før andre verdenskrig var det ifølge Josef «*ikke bestemt/regulert, man hogde der hvor man hogde*».[67] Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) sa i intervju 26. februar 2020 at alle i Sirma hogde ved til brensel blant annet ved bygda og ved Buljusvuopmi.[68]

12.5.3.5 Fiske i ferskvann

Den eldste kilden som har opplysninger om fjellvann innenfor Sirpmá gilisearvis kravsområde som befolkningen fisket i, er *Jorde- og uppbordsbok for Torneå Lappmark* for årene 1716 til 1752. Her fremgår det at medlemmer av Ohcejogasiidaen for årene 1737 til 1743 skattet for ulike fjellvann, blant annet «*Kurtajerfwi [Gurtejávri]*», «*Ladnajerfwi [Látnajávri]*,

59 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 231.

60 Elina Helander, *Samiska rättsuppfatninger i Tana og Rätt i Deanodat*, [i] NOU 2001:34 s. 425 flg. på s. 448.

61 Sonja Westrheim, *Seterdrift i Finnmark*, 1978 s. 54.

62 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 67–68 med henvisning til Amund Helland, *Norges land og folk III*, 1906 s. 443.

63 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 26. Februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 2–3.

64 Finnmarkskommisjonen, *Intervjuer med Petter Henrik Olsen Somby,* 11. april 2014 (jnr. 15/895-27) s. 11, *Josef Nils Pedersen Varsi*, 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s. 5, 9–17 og 44–45, og *Einar Pavelsen Varsi,* 12. april 2023 (jnr. 14/1434-41) s. 5–7.

65 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 232.

66 NIKU, *Intervju med Magnus Varsi,* 12. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 5) s. 50.

67 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi*, 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s. 44–55.

68 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 16. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 6–7.

«*Keskimeinen Leumisjerfwi [Gaskkamus Lavnnjosjávri]*», «*Ylimainern Leumasjerfwi [Bajimus Lavnnjosjávri]*» og «*Kalajerfwi [Galbmatjávri]*».[69]

Ifølge NIKUs sakkyndige utredning var fjellvannsfiske viktig ressurs for folk i Sirma. Fordi de beste fiskevannene ligger åtte til 20 kilometer fra bygda, var det behov for transport, først med hest og slede eller vogn, og senere med traktor. På 1950-tallet var fisket ifølge NIKU et felles prosjekt for flere familier, som dro til fjells med båt og lavvo. I utredningen opplyser NIKU at befolkningen i Sirma har brukt fjellvannene Miennajávri, Lávrábanjávri, Bihtošjávri, Soavveljávri, Máthejávri, Báišjávri og Viđđásjávri siden tidlig på 1800-tallet. Fra 1900 og frem til i dag har de fisket i Námmajávri, Gurtejávri og Látnafielbmá. Fra 1933 har de også brukt fjellvannene Njuorggánjávri, Látnajávri og Gurteluoppal.[70]

Kommisjonens intervjuer har også gitt informasjon om hvilke vann folk fra Sirma og omegn har fisket i. Blant de nevnte vannene er Bihtošjávri, Gurteluoppal, Miennajávri, Gurtejávri, Guollejávri, Látnajávri og Námmajávri.[71] Magnus Varsi sa på høringsmøtet 13. mars 2019 at folk også drev fjellvannsfiske ved Lavnnjosjávrrit og i Laksjokvassdraget.[72]

Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) listet i et avisinnlegg *5. august 2005* opp flere «*fiskegammer*» tilhørende Sirma-folk, blant annet ved Gahpatávži, Miennajávri, Bihtošjávri og Látnajávri.[73] Han sa i intervju 4. november 2013 at noen år var dårlige. En sommer hadde de ikke fått en eneste laks. Da dro familien til fjells og fylte tønner med innlandsfisk.[74]

Ifølge Siri Lavik Dikkanen fisket de fastboende i Sirma dels om vårvinteren (fra midten av februar og ut mars) og dels om høstsommeren (fra midten av august og ut september).[75] Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) sa i intervju 26. februar 2020 at befolkningen for å klare seg gjennom vinteren drev innlandsfiske før slåtten, og til isen la seg på fjellvannene på høsten, og at de fisket både til seg selv og familien, og for naboer og slektninger.[76]

Amund Helland skrev i 1906 uten å spesifikt nevne Sirma, at befolkningen i Polmak herred fisket mye om høsten, blant annet laks, ørret, røye, sik, harr, lake og gjedde.[77]

Elina Helander har opplyst at folk fra Tanadalen fisket om høsten, og at en vanlig familie kunne greie seg med omtrent 30 kilo innlandsfisk, men at folk tidligere – da familiene var større – fisket mer, og også om vinteren. Ifølge Helander drev Tanadalens befolkning også noe *innlandsfiske* med garn, hovedsakelig til eget hushold, men noen fisket også for salg. Hun opplyser at det tidligere, da garnkvaliteten var dårligere enn i dag, var best å fiske når det var mørkt, men senere tids bruk av monofilnett gjør det mulig å drive garnfiske «*året rundt*».[78]

Harald Eidheim har vist til at innlandsfiske var en del av livsoppholdet (birgejupmi) for folk i Sirma på 1950-tallet. Mennene fisket i «*gamle og velprøvde fiskeplasser, ofte langt av lei så dei må vere borte 3–4 dagar. Serleg til vatn og elvar i området vest for Tanaelva, Vestvidda*».[79]

Erik Andreas Trosten (1931–2023) sa i intervju 9. november 2021 at i mørketiden, fra november når fjellvannene ble islagt «*kunne man fiske med garn under isen der hele tiden.*»[80]

Også flere informanter fra Sirma har fortalt at fjellvannsfiske var viktig for Sirma-befolkningens livsopphold, blant annet Nils Ole Holm (1936–2024) og Siri Inga Holm (f. 1941) i intervju 6. juli 2016, og Johannes Erik Alfred Varsi (f. 1938) i intervju 24. mai 2018. I samme intervju sa Johannes også at i Sirma var områdene felles for lokalbefolkningen, og at folk fortsatt drar «*til de samme fiskevannene som vi [alltid] har fiska i*».[81]

Laksefiske i Tanavassdraget omfattes ikke av kommisjonens mandat, jf. punkt 1.2.4, men fordi laksefisket har vært viktig for bosettingen i Sirma-området følger en kort omtale.

Göran Wahlenberg skrev i 1804 at laksefisket var nesten det eneste levebrødet for elvesamene i Polmak, og at deres sommermat i all hovedsak besto av fersk eller tørket laks.[82] På

69 Utdrag Jorde och uppbordsbok for Torneå Lappmark fra 1716–1752 for Tana og Utsjok (jnr. 17/624-28) s. 1–4. Se også kart med punktavmerking av lappskatteland i Ohcejohka-siidaen i Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*. 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 24.

70 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 232.

71 Finnmarkskommisjonen, *Intervjuer med Johannes Erik Alfred Varsi,* 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7) s. 6–7; *Petter Henrik Olsen Somby,* 11. april 2014 (jnr. 15/895-27) s. 31–33; *Nils Anders Nilsen Varsi,* 26. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 3–4; *Nils Ole Holm og Siri Inga Holm,* 6. juli 2016 (jnr. 15/925-5) s. 1–13; og *Josef Nils Pedersen Varsi,* 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s. 16–23, 33, 36–38 og 43–44.

72 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 32–48.

73 Josef Nils Pedersen Varsi, *(S)gammekroken i Miennajávri*, Finnmarken, 5. august 2005 s. 23 (jnr. 15/1379-30).

74 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi*, 4. November 2013 (jnr. 15/895-29) s. 45–56.

75 Siri Lavik Dikkanen, *Residence and work organization in a lappish-speaking community*, 1965 s. 10–11.

76 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 26. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 3–4 og 8.

77 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 69. Med henvisning til Amund Helland, *Norges land og folk*, III, 1906 s. 442.

78 Elina Helander, *Samiska rättsuppfatninger i Tana og Rätt i Deanodat*, [i] NOU 2001:34 s. 425 flg. på s. 438–439.

79 Harald Eidheim [i] Asbjørn Nesheim (red.), *Polmak og Manndalen – to samebygder*, 1958 s. 16–38.

80 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Erik Andreas Trosten,* 9. november 2021 (jnr. 21/2151-2) s. 7.

81 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Ole Holm og Siri Inga Holm,* 6. juli 2016 (jnr. 15/925-5) s. 1–13 og *Intervju med Johannes Erik Alfred Varsi,* 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7) s. 6–7.

82 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 61 med henvisning til Göran Wahlenberg, *Beskrifning om Kemi Lappmark*, 1804 s. 26 flg.

1820-tallet skrev sognepresten i Utsjok, Jacob Fellman (1795–1875), at elvesamene var samer som hadde sluttet med reindrift og begynt med laksefiske. Noen eide noen få rein og en og annen ku, men den viktigste inntektskilden var laksefisket i Tanaelva. Fellman antok at innbyggerne i Norge og Finland, til sammen fanget 500 tønner med laks per sesong.[83]

Ifølge Amund Hellands beskrivelse fra 1906, var det vanlig at folk fra Polmak og øvre Tana deltok i kystfisket etter lodde, og at noen oppholdt seg ved sjøen både vår og sommer. Andre, særlig familiefedre, kom hjem i begynnelsen av juni for å fiske laks i Tanaelva.[84] Elina Helander har opplyst at noen fra Sirma fisket laks i Sirmas nærområder, mens andre dro opp til Ailestrykene (sør i kravsområdet) eller til Bildán og Storfossen, og det tidligere var vanlig å ha adskilte områder for vår-, sommer- og høstfiske med drivgarn.[85]

Harald Eidheim skrev på 1950-tallet at laksefiske i Tanaelva var en av hovedinntektene til befolkningen i Polmak herred, blant annet Sirma.[86] Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) sa i intervju 26. februar 2020 at: *«laksefisket i Tanaelva [var] en viktig del av livsgrunnlaget deres, og de "bodde" omtrent på elva [i fiskesesongen].»*[87] Ifølge Petter Henrik Olsen Somby (1939–2016) i intervju 11. april 2014 fisket befolkningen med drivgarn på forsommeren, og med stengsel når det ble mindre vann i elva. De fisket både til egen husholdning og for salg.[88]

12.5.3.6 Jakt og fangst

Rypefangst var tidligere den viktigste aktiviteten for folk i Tanadalen om vinteren. Rypene ble for det meste fanget med snarer, og sjelden før de var helt hvite (som regel i slutten av oktober).[89] Fangsten var viktig for folks økonomi fra 1600-tallet og frem til 1960-tallet. Med henvisning til Jakob Fellman og Amund Helland beskriver NIKU snarefangsten slik:[90]

> «I en kilde fra slutten av 1600-tallet, kommer det frem at ryper var en del av Deatnu/tanasamenes skattevarer (se kap. 3.6.). På 1820-tallet var ryper en viktig inntektskilde for elvesamene opp gjennom Tanadalen. Av alt *skogfänge* var rypefangsten det mest lønnsomme. Hvis det var et godt rypeår led de ingen nød. Rypene ble aldri skutt, men fanga med snarer. Fangsten kunne være opptil 20–30 ryper, eller flere for hver røkting. En slik fangstmann kunne selge opptil 30–40 kg fjær på norsk side. Kjøttet brukte de selv, da handelsmennene ikke kjøpte dette (Fellman J. III 1906: 280).

Rypefangsten var en viktig næringsmessig buffer når laksefangsten slo feil. Både i 1829 og 1830 hadde det vært dårlig laksefiske, og vinteren 1831 var det derfor sult både i Ohcejohka/Utsjoki og Anár/Enare. Situasjonen ble forverra av at det heller ikke fantes rype som var – ... *den vanliga tillflykten under dåliga Lax-år*. Elvesamenes *förnemsta födkrok* var da å tigge en og annen kjøttbit av *Ren-Lappen* (Fellman J. IV 1906: 267).

Gjennom 1800-tallet har man flere sporadiske opplysninger om rypefangsten. Fra begynnelsen av 1900-tallet får man kilder som forteller om rypefangstens betydning, og om rettsoppfatninger i forbindelse med konkurranse fra sportsjegere. De beste rypeområdene var Sør-Varanger, Unjárga/Nesseby, Buolbmát/Polmak, Kárášjohka/Karasjok og Guovdageaidnu/Kautokeino. I enkelte sammenhenger brukes formuleringer som understreker jaktas viktighet også ut over binæringsaspektet. I amtets femårsberetning for 1906–10, sies det særlig for Øst-Finnmarks vedkommende at *Jakten drives i flere distrikter som en hel næring om vinteren og har vært rig hva fuglevildt angaar* (FAB [Finnmarkens Amts femårsberetning] 1906-10: 20). Fra like etter århundreskiftet har vi også en god kilde i Amund Hellands beskrivelse over *Finmarken Amt*. Han skrev at rypefangsten i amtet var så viktig at den hadde betydning for befolkningens økonomi (Helland I 1906: 513).

Rypefangsten var svært viktig også i Buolbmát/Polmak og Deatnu/Tana. Man brukte snarer fra høsten og langt utover vinteren, til dels langt inne på vidda. I den tida de dreiv snarefangst bodde jegerne i jordgammer som var oppført for det formålet. Det var både mye ryper, og fangsten ble drevet med iver. Samla fangst for Buolbmát/Polmak og Deatnu/Tana ble i gjennomsnitt anslått til rundt 20 000 – 25 000 stykker (Helland I 1906: 514). Prisnivået lå vanligvis på fra 25 til 40 øre pr. rype. Vinteren 1903–04 hadde vært et særlig godt rypeår. Eksporten fra Finnmárku/Finnmark ble da anslått til om lag 100 000 ryper. ... (Helland I 1906: 513).»

Også på 1900-tallet var snarefangst om vinteren viktig for befolkningens overlevelse. Ifølge Elina Helander oppholdt de som drev rypefangst seg gjerne én til fire uker av gangen i fangstområdene, frem til vårvinteren da det ble lysere og dårligere fangstforhold. Rypene ble i hovedsak solgt til oppkjøpere. I gode rypeår kunne en familie fange opp til

83 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 89–90 med henvisning til J. Fellman, *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken III*, 1906 s. 273 flg.

84 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 117 med henvisning til Amund Helland, *Norges land og folk III*, 1906 s. 397.

85 Elina Helander, *Samiska rättsuppfatninger i Tana og Rätt i Deanodat*, [i] NOU 2001:34 s. 425 flg. på s. 446 og 448.

86 Harald Eidheim [i] Asbjørn Nesheim (red.), *Polmak og Manndalen: to samebygder*, 1958 s. s. 16–38.

87 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 26. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 3.

88 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Petter Henrik Olsen Somby,* 11. april 2014 (jnr. 15/895-27) s. 34–36.

89 NINA, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark,* november 2010, s. 21–22.

90 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 132. Jakob Fellman bruker uttrykket «fiskarlapp» i den teksten NIKU gjengir. Fellman var prest i Utsjok og det må antas at hans uttrykk «fiskarlapp» sikter til samer som bodde ved elva og drev fiske. At NIKU har oversatt uttrykket «fiskarlapp» med «elvesame» er derfor treffende.

1000–2000 ryper per vinter, og i dårlige år under 100 ryper. På 1960-tallet begynte befolkningen å få andre sideinntekter, og de var mindre avhengige av rypefangsten.[91] Siri Lavik Dikkanen skrev imidlertid i 1965 at rype- og revejakt ga ekstra inntekt for befolkningen i Sirma.[92]

Ifølge NIKU foregikk snarefangsten som regel langt inne på vidda, der de som drev fangsten bodde i torvgammer.[93] Harald Eidheim var lærer ved skoleinternatet i Polmak i 1947 og 1948 og var der også i noen måneder i 1953. Han skriver i en utgivelse fra 1958 at de som drev rypefangst bodde i gammer på fjellet der de hadde hundrevis av snarer. Når de hadde fått en passelig mengde ryper, solgte de fangsten i bygda, før de dro til fjells igjen.[94]

Flere eldre informanter fra Sirma har i intervjuer og på høringsmøter fortalt at snarefangst av ryper for salg var en del av det lokale livsgrunnlaget, og at folk hadde faste områder der de satte snarer og bodde i gammer. Fangstområder som særlig ble nevnt var fra Roavvegieddi til Borsejohka, Alggávárri, Njuorggánvuopmi, Marčohkka, Borsejohka, Borsevuopmi, Deanomohkki, Látnajávri, Deavkkehan-området, Gurteluoppal-området, oppover Lákšjohka, på begge sider.[95] Ifølge Magnus Varsi (f. 1945) fra Sirma ble Borsejohka og Borsevuopmi brukt til rypefangst både av Sirmas befolkning og «*folk fra Polmak og Horma*».[96]

Petter Henrik Olsen Somby (1939–2016) sa i intervju 11. april 2014 at hans familie kombinerte reindrift med snarefangst «*for å tjene penger*». Når han gjette flokken, hentet han rypene med kjørerein.[97] Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) sa i intervju 16. februar 2020 at faren kombinerte snarefangst og var dreng for reineierne, og at hans mor tok seg av husdyrene og familien hjemme.[98] Idar Torgrim Olsen (f. 1956) sa i intervju 2. november 2022 at det «*kommer an på*» hvor de fangster. Dette fordi det på vinteren er «*[rein og] reineiere der [i Gahpat-området] og da vil jeg ikke trenge meg inn [og forstyrre de].*»[99]

Ifølge Harald Eidheim var ryper det viktigste viltet i Polmak herred, men folk jaktet også rev, ulv, jerv og andre dyr.[100] Magnus Varsi (f. 1945) sa i intervju med NIKU 12. juni 2015 at Piera Persen Anthi (1869–1956) i tillegg til ryper, jaktet rev og fjellrev, da det var «*bra pris for skinnene*».[101] Petter Henrik Olsen Somby (1939–2016) sa i intervju 11. april 2014 at «*når kråka begynner å spise [ryper i snaren], da orker jeg ikke å sette ut snarer lenger. Når det blir lysere dager da kommer kråka, og det er ikke lønnsomt å mate kråka.*»[102]

Vårvinterjakt på vadefugler var også vanlig i Tanadalen, og fugleegg var et viktig bidrag til kosten. Svanene kom til dalen tidlig i april, og NIKU opplyser at folk skjøt dem i strømmer og åpne råker på fjellvann og i elver. Ifølge Harald Eidheim utgjorde imidlertid vårjakt på ender ikke en stor del av kostholdet i Polmak herred.[103]

På 1800-tallet var grågåsa en av de viktigste fugleartene i Tanadalen. Om våren ble den skutt med våpen eller fanget med saks. Det var også dverggås i dalen, men den var mindre vanlig. Befolkningen i Tanadalen sanket også egg fra kvinand, krikkand, laksand, lappfiskand og siland, og jaktet eller fangstet lappfiskand, smålom og storlom. Kjøttet var en del av kostholdet om våren, og det ble laget skinnprodukter av smålom- og storlomskinn.

Befolkningen jaktet ender og svaner på høstsommeren. Svanen hadde myting og fjærfelling i så godt som hele august. Da var den ikke flygedyktig, og lett å få tak i. Om høsten ble svanen tatt med revesaks ved munningen av elver der det var god gressvekst. I myte- og fjærfellingstida var også sjøorren lettere å fange, men bare i gressbevokste grunne innsjøer eller elver.[104]

Magnus Varsi (f. 1945) sa i intervju 12. juni 2015 at befolkningen i Sirma fanget gås med snarer i «*rugetiden*», og at folk da de fikk gevær begynte å jakte ender til eget bruk og salg.[105]

Elgjakt og rypejakt har de senere årene foregått i kravsområdet særlig fra september. Ifølge NIKU begynte befolkningen i Sirma med kvitrypejakt da de fikk tilgang på gevær,

91 Elina Helander, *Samiska rättsuppfatninger i Tana ...*, [i] NOU 2001:34 s. 425 flg. på s. 431–434 og 449.

92 Siri Lavik Dikkanen, *Residence and work organization in a lappish-speaking community*, 1965 s. 10–11.

93 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 132 med henvisning til Amund Helland, *Nørges land og folk I*, 1906 s. 514.

94 Harald Eidheim [i] Asbjørn Nesheim, *Polmak og Manndalen: to samebygder*, 1958 s. 16–38.

95 Finnmarkskommisjonen, *Intervjuer med Nils Ole Holm og Siri Inga Holm,* 6. juli 2016 (jnr. 15/925-5) s. 7; *Einar Pavelsen Varsi,* 14. april 2023 (jnr. 14/1434-41) s. 28; og *Nils Anders Nilsen Varsi,* 16. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 2, og *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 147 og 208–209.

96 NIKU, *Intervju med Magnus Varsi,* 12. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 5) s. 39.

97 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Petter Henrik Olsen Somby,* 11. april 2014 (jnr. 15/895-27) s. 19–21.

98 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi,* 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s. 34–36.

99 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Idar Torgrim Olsen,* 2. november 2022 (jnr. 14/297-30) s. 3-4.

100 Harald Eidheim [i] Asbjørn Nesheim, *Polmak og Manndalen – to samebygder*, 1958 s. 16–38.

101 NIKU, *Intervju med Magnus Varsi,* 12. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 5) s. 46.

102 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Petter Henrik Olsen Somby,* 11. April 2014 (jnr. 15/895-27) s. 21.

103 Harald Eidheim [i] Asbjørn Nesheim, *Polmak og Manndalen – to samebygder*, 1958 s. 16–38.

104 NIKU Oppdragsrapport 39/2017, s. 128–130 med henvisning til J. Fellman, *Anteckninger under min vistelse i Lappmarken IV*, 1906 s. 72–82.

105 NIKU, *Intervju med Magnus Varsi,* 12. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 5) s. 46.

og de har jaktet elg fra 1960-tallet og frem til i dag.[106] Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) fortalte på sin side at elgjakten startet rundt 1939–1942, og at særlig under krigen begynte elg å komme til Sirma-området.[107] Petter Henrik Olsen Somby (1939–2016) sa at han ikke så elg før i voksen alder, og det var «*de som klarte å gå på ski og hadde gevær*» som jakta på elg.[108]

12.5.3.7 Andre former for utmarkshøsting (multer og andre bær, sennagress, reinlav m.m.)

Ifølge NIKU plukket befolkningen i Sirma multer både i nærområdet, og på fjellet, blant annet ved Jeakkaš til foten av Miennavárri, Ilis, Galbmatjávri, Gurtejávri, Bievrráoaivi, Givganjeaggi, Boigi, Njoaskeoaivi og Áitejohka. Multene ble i første rekke plukket for salg.[109]

Ellers viser NIKU til at Jacob Fellman har opplyst at han i mai 1820 fikk servert vinterståtte multer på finsk side i Tanadalen, og til at Amund Helland i 1906 skrev at det var gode multemyrer i Polmak herred, og at det ble høstet til «*hjemmebrug og lidt til salg*».[110]

Nils Anders Nilsen Varsi (1945) sa i intervju 26. februar 2020 at de plukket multer som de lagret til vinteren.[111] Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) sa i intervju 4. november 2013 og Petter Henrik Olsen Somby (1939–2016) sa i intervju 11. april 2024 at folk plukket for salg.[112] Klemet Guttorm (1934–2018) fra Hillágurra fortalte i intervju 26. juni 2014 at folk fra Sirma plukket multer ved Gurtejávri og ved Lavnnjosjávrrit og områdene rundt, og at folk fra Båteng dro til Jeakkaš for å plukke.[113] Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) sa i intervju 4. november 2013 at befolkningen i Sirma plukket multer ved Stuorra Njoaski, og at også folk fra Forsholm og Laksjok (innenfor kravsområdet) kunne komme dit. Da familien kjøpte traktor dro de ofte til Ilis for å plukke multer.[114] Nils Ole Holm (1936–2024) og Siri Inga Holm (f. 1941) fortalte i intervju 6. juli 2016 at befolkningen i Sirma dro til Njuorggánvuopmi, Jeakkaš og Ilis (Laksefjordvidda). De sa videre at folk fra Båteng og folk fra Sirma «*i fellesskap [har] brukt områdene i Jeakkaš guovlu, særlig til multebærplukking*».[115]

Petter Henrik Olsen Somby (1939–2016) sa i intervju 11. april 2014 at folk fra Sirma plukket multer ved Jeakkaš, Gaccetávži og Suohpášjeakkit. Han sa i samme intervju at familien om våren sanket reinlav på bergene ved Sirma som fôr til kyrne, og at de sanket myrgress om høsten, og starrgress, både for eget bruk og salg.[116]

Ifølge NIKU plukket befolkningen i Sirma tyttebær til eget bruk og for salg, og blåbær til eget bruk på toppene rundt Sirma og i Tanadalen og Sirmaguolban.[117] Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) og Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) har gitt tilsvarende opplysninger henholdsvis i intervjuer 4. november 2013 og 26. februar 2020.[118]

Av NIKUs beskrivelse fremgår det at *sennagress* var en viktig ressurs i Sirma inntil 1970-tallet, og at enkelte sanker fremdeles. Sennagress ble sanket om høstsommeren til egen husholdning, blant annet ved Sirpmájohka og Sirma. Befolkningen sanket også bark til å farge fiskegarn og til preparering av skinn og rirkuler til duodji, blant annet ved Sirpmájohka.[119]

I 1875 skrev den finmarkske Fjeldfin-Kommission at *reinlav* hadde betydning for de fastboende.[120] Mose var viktig for husdyrholdet, og utgjorde mellom en tredjedel og halvparten av alt foret de brukte til dyra frem til 1950. Innsamling av lav pågikk til 1960. For Sirma er det opplyst at lav, ris, løv og særlig reinlav, var viktig som husdyrfôr. Befolkningen i Sirma sanket reinlav ved Geahčoaiguolban, Bievrráoaivi, Marššavárri, Urroaivi, Galbanjunis og Gáritoaivvit.[121] Magnus Varsi (f. 1945) sa i sin forklaring for Sirpmá gilisearvi på høringsmøtet 13. mars 2019, at hver familie i Sirma hadde sine områder der de plukket reinmose uten at andre trengte seg inn, og et fellesområde med mye mose der alle kunne plukke.[122]

Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) sa 4. november 2013 at hans familie sanket reinlav om høsten, og at det nedenfor Sirma var en skog der de kuttet vidje for å kunne fyre

106 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 231–232.
107 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi*, 4. November 2013 (jnr. 15/895-29) s. 44–49.
108 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Petter Henrik Olsen Somby,* 11. April 2014 (jnr. 15/895-27) s. 22–23
109 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 233.
110 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 72.
111 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 26. Februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 6.
112 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi,* 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s. 31–33 og *Intervju med Petter Henrik Olsen Somby,* 11. april 2014 (jnr. 15/895-27) s. 25–27.
113 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Klemet Guttorm,* 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14) s. 49–50.
114 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi,* 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s.
115 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Ole Holm og Siri Inga Holm,* 6. juli 2016 (jnr. 15/925-5) s. 6–8 og 13.
116 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Petter Henrik Olsen Somby,* 11. april 2014 (jnr. 15/895-27) s. 12 og 26–29.
117 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 233.
118 Finnmarkskommisjonen, *Intervjuer med Josef Nils Pedersen Varsi*, 4. november 2013 (jnr. 15/895-29); og *Nils Anders Nilsen Varsi,* 16. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 6.
119 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 233.
120 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 66.
121 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 231.
122 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 32–48.

med det til koking av fôr.[123] Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) sa 26. februar 2020 at de sanket reinlav som ble samlet i klumper, slik at de kunne hente det om vinteren med okse.[124]

12.5.3.8 Gammer og andre byggverk i utmark

I den sakkyndige utredningen opplyser NIKU at bruksrett til et område i Sirma også «*var oppfattet som rett til å sette opp gamme der*», og at befolkningen brukte gammene i forbindelse med utmarksbruk/næring. Sirmas befolkning hadde gammer blant annet ved Njuorggánjávri, Miennavárri, Njuorggánvuopmi Stuorranjoaski, Buljusvuopmi, Ávžedearbmi, Bihtošjávri, Miennaluoppal, Gahpatávži, Miennajávri, Galbajohka, Gorrživárri, Gurtejohka, Látnajávri, Stálunjunni, Bogivárri, Borsi, Báišvárri, Loddevárri, Gurteluoppal, Njirran, Gurtejohka, Jogaidgávnnadeapmi, Bievrrároggi, Lávrában, Njuorggánvárri, Lávrában *II* og *III*, Njuorggánjávri, Caŋajohka og Retkenroggi.[125]

Ellers fremgår det av punktene 12.5.3.3 til 12.5.3.6, at det var vanlig i Sirma og omegn at folk satte opp gammer i utmark, som de blant annet brukte i forbindelse med høsting av utmarksslåtter, vedhogst og uttak av annet trevirke, og jakt, fangst og innlandsfiske.

12.5.4 Nærmere vurdering av lokalbefolkningens bruk

12.5.4.1 Innledning

Gjennomgangen i punkt 12.5.3 viser at befolkningen i Sirma og omegn drev kombinasjonsnæringer kontinuerlig året rundt i hele kravsområdet, og at bruken var omfattende og mangesidig. Mange bodde i gammer i flere uker i strekk i forbindelse med utmarkshøsting, og kravsområdet er blant annet brukt til rypefangst, vårvinterjakt på fugler, sanking av egg, elgjakt, jakt på annet vilt, ferskvannsfiske, vedhogst, plukking av multer og andre bær og sanking av sennagress, reinlav og mose. Kravsområdet ble også brukt til slåtter og husdyrbeite. Området har også i lang tid også vært vinterbeite for rein, og reineiere drev med snarefangst, og fastboende var dreng for reineierne.

I det følgende tar kommisjonen opp om den bruken som er beskrevet i punkt 12.5.3, vurdert isolert kan kvalifisere for å opparbeide eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk. Kommisjonen vurderer i punkt 12.5.4.2 til 12.5.4.6 lokalbefolkningens bruk med henblikk på kravet om felles rådighet, forholdet til reindriftens bruk og til bruk utøvd av nabobygdene, og den lokale brukes varighet, kontinuitet og intensitet. I punkt 12.5.4.7 følger en samlet vurdering av bruken. Hovedspørsmålet ved denne vurderingen er, er slik Høyesterett formulerte spørsmålet i Stjernøy-saken, om dagens rettighetspretendenter og deres rettsforgjengere i alders tid har rådet over kravsområdet «*som om de var eiere*», og videre:[126]

> «For at dette skal være tilfellet, må de ha brukt [tvisteområdet] i et tilstrekkelig omfang med hensyn til intensitet og kontinuitet. Sentralt i denne sammenhengen er hvor dominerende bruken har vært sammenliknet med andres bruk av de aktuelle områdene».

12.5.4.2 Kravet om «felles rådighet» over kravsområdet

Flertallet i Karasjok-saken (seks dommere) uttaler at når et større fellesskap krever kollektiv eiendomsrett til et område, må et eventuelt rettighetserverv ha grunnlag i at fellesskapet har utøvd «*felles rådighet*» som eier av området. Etter å ha vist til at Karasjok-befolkningen hadde drevet omfattende utmarksbruk over hele kommunen «*helt frem til vår tid*» og «*frem til etter siste krig … temmelig uforstyrret*», viser flertallet til at bruken hadde skjedd «*med utgangspunkt i de enkelte bygder og av reindriftssiidaer*». I ervervsperioden, «*fra slutten av 1700-tallet og gjennom 1800-tallet, før statens eierdisposisjoner økte i omfang mot slutten av perioden*», hadde bruken derfor ikke hatt preg «*av felles rådighet over hele tvisteområdet*». Som følge av dette hadde befolkningen ifølge flertallet ikke kunnet erverve «*kollektiv eiendomsrett til tvisteområdet ved alders tids bruk.*» Flertallet holder imidlertid muligheten åpen for at mindre kollektive enheter kan ha ervervet «*eiendomsrett til "sine" områder ved alders tids bruk*».[127]

Mindretallet (fem dommere) sluttet seg i hovedsak til flertallets beskrivelse av Karasjok-befolkningens bruk, men var uenig i at bruken «*tingsrettslig* må vurderes adskilt for ulike *grupper*». Etter en samlet vurdering fant mindretallet at når «*de kravene som må stilles til bruken, er oppfylt for hele arealet, må konklusjonen bli at eiendomsretten omfatter det hele.*»[128]

Et hovedelement i flertallets begrunnelse for at kravet om «*felles rådighet*» ikke var oppfylt for Karasjoks befolkning når det gjelder all usolgt grunn i Karasjok, var at bruken i den rettsstiftende perioden fra slutten av 1700-tallet og vel hundre år fremover, hadde skjedd med utgangspunkt i ulike bygder og ulike reindriftssiidaer. Som kommisjonen har bemerket i punkt 11.5.4.4, har imidlertid disse synspunktene begrenset overføringsverdi til vurderingen av de ulike bygdelagskravene i Tana. Kravet fra Sirpmá gilisearvi gjelder – i likhet med de andre bygdelagskravene i Tana – et område som vedkommende bygdelag anser som «sitt» tradisjonelle bruksområde, og ikke et område som mange ulike grupper har brukt og rådet over.

123 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi*, 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s. 9 og 44–49.

124 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 16. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 2.

125 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 233–234.

126 HR-2016-2030-A (Stjernøya) avsnitt 96. se også HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 184.

127 HR-2024-982-S avsnitt 184–186, 188–189, 197–198 og 205.

128 HR-2024-982-S avsnitt 293 og 320.

Riktignok overlapper kravsområdet til Sirpmá gilisearvi, som utgjør vel 14 % av tvisteområdet i Karasjok-saken (775 km² mot 5361 km²), kravene fra Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere i vest og kravet fra Badje Deanu Siida i nordøst, men dette reiser i hovedsak spørsmål om avgrensningen av de ulike bygdebruksområdene, jf. punkt 12.5.9. Det er heller ikke unaturlig med overlappende rettighetskrav i grenseområdene mellom to bygder. Kravet fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš overlapper om lag tre fjerdedeler av kravsområdet til Sirpmá gilisearvi, men gjelder alminnelig reindriftsrett og er ikke materielt konkurrerende med Sirpmá gilisearvis krav fordi reindriftsretten gjelder uavhengig av hvem som er grunneier.

Redegjørelsen i punkt 12.5.3 for den bruken befolkningen i Sirma og omegn har utøvd i kravsområdet, viser at de oppfyller kravet om felles rådighetsutøvelse i alle fall i den delen av kravsområdet som ikke overlappes av andre krav om kollektiv eiendomsrett. Kommisjonen kommer tilbake til situasjonen i «overlappingsområdene» i punkt 12.5.9.

12.5.4.3 Forholdet mellom reindriftens og den fastboende befolkningens bruk i Sirma-området

Det har vært nær kontakt mellom reineiere og fastboende i Sirma, ved at de har byttet varer og tjenester og hatt gjensidig nytte av hverandre, jf. punkt 12.5.3.2. Denne typen kontakt mellom fastboende og reindriftssamer er på samisk betegnet som «verddevuohta» (verdde-forhold).

I Karasjok-saken vurderte flertallet om verdde-forholdet mellom fastboende og reineiere i Karasjok kunne begrunne at deres bruk hadde preg av felles rådighet, og uttalte:[129]

> «Praksisen styrket utvilsomt båndene mellom gruppene. Men bytte av varer og tjenester kan vanskelig bedømmes som felles naturbruk, og dermed heller ikke som uttrykk for en felles rett til grunnen. Dette må gjelde selv om de aktuelle varene og tjenestene har hatt tilknytning til naturen. Jeg kan derfor ikke se at disse formene for samarbeid endrer vurderingen av den geografiske utstrekningen av hver enkelt gruppes bruk av tvisteområdet».

Brukssamarbeidet mellom fastboende samer og reindriftssamer i Tanadalen går langt tilbake i tid. I den sakkyndige utredningen viser NIKU til at Jacob Fellman, som var sogneprest i Utsjok fra 1819 til 1832, forteller om et nært forhold mellom reindriftssamer og fastboende samer på 1820-tallet, uten at han trakk noe skille mellom norsk- og/eller finskregisterte reindrifts- eller fastboende samer. Fellman betegner de sistnevnte som «fiskarelappar» (elvesamer). Dette var samer som av ulike årsaker sluttet med reindrift og startet med fiske, men det var vanlig at også elvesamene hadde noen rein. I utredningen heter det videre:[130]

> «Elvesamene gjorde tjenester for sine venner og slektninger i reindrifta, og ble godt belønna med reinkjøtt, utlån av kjørerein, mv. I forbindelse med kirke- og markedsbesøk bodde reindriftssamene hos sine venner blant elvesamene. Ofte bodde også de mindre barna hos disse om vinteren, samt at eldre fra reindrifta også av og til fikk bo hos elvesamene (Fellman J. III 1906: 265).»

Fellman skrev også at en reindriftssame som var fadder til et barn av en elvesame, kunne gi rein i gave til fadderbarnet som en inngangsbillett til reindrifta. Fadderbarnet kunne på den måten bli dreng i reindrifta, samtidig som han passet egne rein.[131]

Det nære forholdet mellom fjellsamer og elvesamer i Tanadalen som Fellman beskrev på 1820-tallet, fortsatte i de kommende tiårene. Med henvisning til at Finnmarkens Amts femårsberetning for 1866 til 1870 opplyser at det var rein også i kommuner der det ikke skulle være registrert reindriftssamer, antar NIKU at det var vanlig med sytingsrein også i Tana. NIKU viser også til at Amund Helland i 1906 skrev at «*De fastboende i Polmak herred eier endel ren, som om sommeren følger flytfinnernes renhjorder og passes mod en vis godtgjørelse*.»[132]

Siri Lavik Dikkanen beskriver i 1965 et nært samarbeid mellom reindriftssamer fra Karasjok og befolkningen i Sirma. Samarbeidet var viktig for folks livsopphold (birgejupmi). Reinflokkene dro forbi Sirma om høsten, og reindriftssamene ble der et par måneder mens de sorterte ut reinen, merket kalver og slaktet rein. Reindriftssamene bodde da hos folk i Sirma. Befolkningen i Sirma hjalp til med arbeidet, tok kjøttet ned fra fjellet med hester og traktorer, og fikk reinsdyrkjøtt. Enkelte i Sirma hadde også egne rein i flokkene, ifølge Dikkanen.[133]

Sirma-væringen Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) sa i intervju 4. november 2013 at det var vanlig at reindriftssamene bodde hos folk i Sirma når de flyttet med reinflokkene, og at noen Sirma-folk var drenger for reineierne. Det var også vanlig at reindriftssamene overnattet i gammene som befolkningen i Sirma hadde bygd, og søkte ly der i dårlig vær. Forholdet mellom fastboende og reindriftsutøvere har ifølge Varsi

129 HR-2024-982-S avsnitt 187.

130 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 89–90 med henvisning til J. Fellman, *Anteckninger under min vistelse i Lappmarken III*, 1906 s. 265.

131 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 89 med henvisning til Fellman, Op. cit., 1906 s. 273 flg.

132 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 66 (Finnmarken Amts femårsberetning. Den teksten NIKU gjengir fra beretningen er hentet fra s. 9 i beretningen for 1866–70, og ikke fra 1860–65 beretningen) og 101 (Helland).

133 Siri Lavik Dikkanen, *Residence and work organization in a lappish-speaking community*, 1965 s. 10–11.

holdt seg stabilt over tid, og samarbeidet var på intervjutidspunktet i 2013 fortsatt godt.[134]

Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) fortalte i intervju 16. februar 2020 at de fastboende i Sirma hadde god kontakt med reindriftsutøverne. I hans barndom var også reineiere fra Karasjok der, som Anti-familien og Guttorm-familien, og de bodde hos befolkningen i Sirma. Befolkningen i Sirma lånte på sin side gamma til Guttorm-familien på Laksefjordvidda.[135]

Om forholdet mellom fastboende og reineierne i Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar, sa John Peter Persen Gaup (f. 1938) i intervju 22. februar 2016 at fastboende fra Sirma også brukte Laksefjordvidda om sommeren. De ryddet krattskogen der reindriftsfamiliene hadde tatt ut brensel, fraktet høyet til bygda med kjørerein, og hadde et godt verdde-forhold med reineierne.[136]

På kommisjonens innledende høringsmøte 16. oktober 2018 sa Magnus Varsi (f. 1945) fra Sirma og Nancy Porsanger Anti (f. 1978), som også er fra Sirma og som på det tidspunktet deltok som interesserepresentant for reindriften oppnevnt etter forslag fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, at verdde-forholdet mellom reineiere og fastboende i Sirma var en viktig del av livbergingen (birgejupmi). Befolkningen i Sirma var «*avhengige av det for å klare seg*». Bygda var uten veiforbindelser, det var langt til sjøen, og byttehandelen var en del av livsoppholdet. Reindriftssamene bodde hos de fastboende, hjalp til med arbeid og reindriftssamene ordnet reinsdyrkjøtt og skinn til klær til de fastboende.[137]

Ifølge NIKUs utredning var reineierne i Polmak herred rundt århundreskiftet fortrengt av «*Karasjokfjellsamer som nå hadde overtatt beiteområdene*».[138] Det tyder på at noen reineiere i Polmak ble fastboende. Et eksempel er Piera Persen Anthi (1869–1956) som var reineier fra Laksjok, og som på 1930-tallet begynte med utmarkshøsting. Se kapittel 37.

Et annet eksempel er Ole Aslaksen Somby (1897–1988). Hans sønn, Petter Henrik Olsen Somby (1939–2016), sa i intervju 11. april 2014 at foreldrene flyttet til Polmak med reinflokken for å unngå en sykdom som spredte seg blant reinen i Kautokeino. Familien sluttet etter hvert med reindrift, og begynte med gårdsbruk i Sirma-området.[139]

Et tredje eksempel er Per Johnsen Måsø (1865–1938), som flyttet fra Karasjok til Polmak i 1915. Sønnen, Nils Persen Måsø (1890–1966) er i 1934/35 oppført som reineier i Polmak herred.[140] Svigersønnen, Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) sa i intervju 4. november 2013, at Per Johnsen Måsø bosatte seg i Laksnes. Etterkommerne ble fastboende.[141]

Det er også eksempler på at fastboende har gått over til reindrift. Einar Pavelsen Varsi (f. 1941) sa i intervju 14. april 2023 at han vokste opp i Sirma. Foreldrene var fastboende, men da Einar var 18 år, begynte han å jobbe som dreng i reindriften for en slektning fra Anthi-slekta, samt en fra Guttorm-slekta. Etter hvert opparbeidet Einar Pavelsen Varsi seg sin egen reinflokk, og ifølge han selv har han drevet med rein i 70 år. Han sa at fastboende i Sirma og omegn «*har alltid forhørt seg med oss om hvor reinflokken er. Folk presser seg ikke på der. De kan jo også gå rundt flokken når de vet hvor den er – de unngår flokken*».[142]

Redegjørelsen viser at det nære forholdet mellom fastboende samer og reindriftssamer (verddevuohta) i Sirma går langt tilbake i tid, og lenge var en viktig forutsetning for folks livberging (birgejupmi). Aila Biret Selfors har i sin juridiske doktoravhandling betegnet «verddevuohta» som en samisk sedvane, og påpekt at ordningen opprinnelig var basert på et behov i de samiske samfunnene, og at verdde-institusjonen i dag brukes for å uttrykke vennskapsrelasjoner mellom reineiere og andre samer.[143] Kautokeino historielag har i en henvendelse til kommisjonen understreket at «verddevuohta» ikke bare er knyttet til vennskap, men at det også var en viktig forutsetning for livberging.[144]

Slik kommisjonen ser det, er «verddevuohta» en samisk sedvane som må få betydning for alders tids bruk-vurderingen når tingsretten skal anvendes på samiske premisser, og som tilsier at de fastboendes og reindriftens bruk må anses som felles bruk. Sedvanen har riktignok blitt svekket i nyere tid, blant annet fordi reindriftsloven av 1978 avviklet ordningen med sytingsrein. Dette har imidlertid skjedd i en periode som har liten betydning for alders tids bruk vurderingen, jf. at flertallet i Karasjok-dommen anser at den avgjørende perioden for å opparbeide eiendomsrett strekker seg fra «*slutten av 1700-tallet og gjennom 1800-tallet*».[145]

Kommisjonen legger etter dette til grunn at de fastboendes og reindriftssamenes bruk av kravsområdet i ervervsperioden

134 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi,* 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s. 39–40, 44 og 60–65.

135 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 16. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 7–8.

136 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med John Peter Persen Gaup,* 22. februar 2016 (jnr. 15/1383-8) s. 9–10.

137 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 16. november 2018 (jnr. 14/294-25) s. 25 og s. 41–44.

138 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 97 med henvisning til Aage Solbakk, *Tandalen. Slekter historie*, 2001 s. 108.

139 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Petter Henrik Olsen Somby,* 11. April 2014 (jnr. 15/895-27) s. 3–4 og 10.

140 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 104.

141 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi,* 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s. 3, 25, 40 og 48.

142 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Einar Pavelsen Varsi,* 14. april 2023 (jnr. 14/1434-41) s. 5–10 og 35.

143 Aila Birit Selfors, *Anerkjennelse av samiske landrettigheter*, 2023 s. 81–82.

144 Kautokeino historielag, *Uttalelse til NIKU-rapport*, 4. november 2025 (jnr. 17/1191-42) s. 3.

145 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 197.

uttrykker en felles rådighet over området. Det foreligger dermed en samlet bruk som ut fra en isolert vurdering av bruken, kan gi grunnlag for eiendomsrett.

12.5.4.4 Forholdet mellom Sirma og nabobygdene

Sirpmá gilisearvi opplyser i rettighetsmeldingen 31. oktober 2017 at det ikke går en skarp grense mellom nabobygdene, og at noen områder har blitt brukt i fellesskap med befolkningen i nabobygdene. Dette er blant annet en følge av at ressurstilgangen fra år til år (jahkodat) er avgjørende for hvor befolkningen har høstet (meahcástan). Kravsområdet er det som den eldre befolkningen har sagt er Sirma sitt område jf. punkt 12.3.1.

Daværende leder i Sirpmá gilisearvi, Magnus Varsi (f. 1945), sa på høringsmøtet 13. mars 2019, at befolkningen i Sirma brukte andre områder enn befolkningen i Båteng, men at befolkningen i Sirma har et «*fellesområde*» med Badje-Deanu Siida (Båteng) ved Jeakkaš. Dette ble imidlertid ikke et fellesområde før på 1960-tallet, da det ble vanlig å bruke snøskuter.[146]

Beaska Niillas (f. 1982) sa i sin forklaring for Badje-Deanu Siida (kapittel 13) på samme høringsmøte at Sirpmá gilisearvi er deres nabosiida, og at grensene mellom siidaene «*etter dialog og avklaring med nabosiidaene*» kan bli justert. Badje-Deanu siida og Sirpmá gilisearvi har et internt system, og bruker noen områder i fellesskap. Se punkt 12.4.3.

Elina Helander intervjuet som ledd i utarbeidelsen av NOU 2001: 34 *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger* 60 personer i alderen 20 til 93 år, fra bygdene Sirma, Båteng, Horma og Hillágurra. Ifølge Helander, hadde hver bygd og familie sitt eget fiskested, og det var viktig å respektere andres områder. Dersom folk ønsket å fiske i en annen families område, måtte de be om tillatelse. Befolkningen la ikke ut garn i andres områder og holdt seg til sine egne steder. Kontinuerlig bruk av et sted signaliserte eierskap eller rettighet, og dette ble forsterket ved å ha «*en kåta*» eller «*stuga*» der. Det var en gammel sedvane å respektere andres fiskesteder.[147]

Innenfor en bygds jaktområder har både før og nå (2001) hver person sine egne jaktområder, som ofte ligger langt fra den faste boligen. En persons kontinuerlige aktivitet i et område signaliserer til andre at dette området er reservert for ham. Befolkningen bruker i hovedsak sine tradisjonelle fangstområder, som også ble brukt av deres foreldre.[148]

Reglene for multeplukking var i prinsippet de samme som for annen utmarkshøsting. Folk plukket multer på steder de hadde brukt siden barndommen. Områdene ligger ofte innenfor et større innhøstingsområde som tilhører en bygd. Helander skriver at ulike bygders ressursområder kan overlappe hverandre. Blant annet skjer det at befolkningen i Sirma og Båteng fisker i de samme fjellvannene. Hun oppsummerer bygdenes høstingsområder slik:[149]

> «– **Roavvegieddi och Luosnjárga**: Luosnjárvárri, Suohpasjávri, Alggávárri, Levsse, Silboahkajávri, Gáissárohtu, Baisjávri, Baisvuopmi, Viđis, Viđisvuopmi, Borsi, Roancejávri, Rátkkajávrrit.
>
> – **Sirma**: Bihtošjávri, Gurteluoppal, Gurtejávri, Gurtejohka, Miennajávri, Bihtošjávri, Lávdnjoš, Njirren, Latnajávri.
>
> – **Båteng**: Lasajávrrit [Ásajávrrit], Ilis, Gárpejohka, Ciikojohka, Hávgajávri, Látnjá, Fanasgiette-skáiddit, Hánáskáidi, Stuorra maras, Ruohcanoaivi, Sampervuovdi, Guhkečeros, Guhkečerosjávri.
>
> – **Hillágurra och Leaibenjárga**: Máskevárri, Máskeávži, Áhkájávri, Liŋgonjávri, Lismájávri, Rivttotjeakkit, Čoarveskáidi, Uvjalátnjá, Cáhkkarjávri.
>
> – **Horma och Alleknjarg**: Gollevárri, Rávdojávri, Savetvuopmi, Savetvárri, Roavvevárri, Buolbmátvárri, Buolbmátjávri m.m.» (kommisjonens uthevelser).

Johannes Erik Alfred Varsi (f. 1938) sa i intervju 24. mai 2018 at befolkningen i Båteng ikke dro på Sirmas side av Lákšjohka for å høste, og at Lákšjohka er «*en naturlig grense mellom Båteng og Sirma*», men at Jeakkaš var et fellesområde for de to bygdene. Om grensen for Sirma-folkets bruk oppover Tanadalen, sa han at «*Sirma-folket har brukt områdene helt til Borsejohka sammen med de i Laksnes [Roavvegieddi]*». Han var skeptisk til å anerkjenne rettigheter for bygdene. Da «*kommer det jo en grense mellom de to bygdene*».[150]

I intervju 6. juli 2016 sa også Nils Ole Holm (1936–2024) og Siri Inga Holm (f. 1941) at Jeakkaš ble brukt i felleskap av folk fra Båteng og Sirma, særlig til multeplukking.[151]

Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) sa i intervju 4. november 2013 at multemyrene ikke var fordelt mellom familiene slik som fiskevannene. Folk fra Sirma plukket multer ved Stuorra Njoaski, der også folk fra Geavgŋáoaivi og Lákšjohka kunne komme.[152]

146 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 35 og s. 43–44.

147 Elina Helander, *Samiska rättsuppfatninger i Tana ...*, [i] NOU 2001:34 s. 426–428 og 439.

148 Elina Helander, Op. cit. [i] NOU 2001:34 s. 432–433.

149 Elina Helander, Op. cit. [i] NOU 2001: 34 s. 437–438 (multeområder) og 440 (overlapp og oppsummering).

150 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johannes Erik Alfred Varsi,* 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7) s. 12–13 og 21.

151 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Ole Holm og Siri Inga Holm,* 6. juli 2016 (jnr. 15/925-5) s. 6–8 og 13.

152 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi,* 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s. 33. Både Geavgŋáoaivi og Lákšjohka ligger innenfor kravsområdet til Sirpmá gilisearvi.

Klemet Guttorm (1934–2018), fra Hillágurra, sa i intervju 26. juni 2014 at folk fra Sirma høstet ved Gurtejávri og ved Lavnnjosjávrrit, og at de «antagelig» også plukket multer ved Jeakkaš. Der plukket også folk fra Båteng.[153] Reidar Wigelius (f. 1945) fra Båteng sa på høringsmøtet 14. mars 2019, at hans slekt ikke dro til Sirma eller Laksnes for å høste.[154] Hartvik Hansen (f. 1950) fra Båteng sa 2. november 2021 at det hadde vært noe «*veksling av områdene bygdene imellom, men som oftest var bruksområdene fordelt familiene imellom*».[155]

12.5.4.5 Brukens varighet og kontinuitet

Det har ikke vært helårs- eller vinterbosetting i hele kravsområdet, men området har vært et viktig ressursområde for befolkningen i Sirma og omegn både før og etter 1751. De gamle veidesiidaene krysset Tanaelva i forbindelse med jakt og fangst, og reindriftssiidaene flyttet over Tanaelva og den finske grensen frem til grensen ble stengt for kryssende reindrift i 1852.

Redegjørelsen i punkt 12.5.3 bygger på sakkyndige utredninger, skriftlige kilder og muntlige forklaringer i intervjuer og på høringsmøter, og viser at befolkningen i kravsområdet har utøvd en omfattende og mangesidig utmarksbruk gjennom hele perioden etter 1751.

Som kommisjonen har redegjort nærmere for i punkt 11.4.4.4, bidro Lappekodisillen til at befolkningen i Ohcejoga siida, kunne fortsette sin grenseoverskridende bruk etter grensefastsettelsen i 1751. De fleste i Ohcejoga siidaen hadde vinterboplasser på sørøstsiden av Tanaelva, og forble derfor svenske undersåtter etter at riksgrensen ble trukket. Fra tidlig 1800-tallet bosatte imidlertid flere medlemmer av Ohcejoga siidaen seg på sine sommerboplasser på norsk side. Opplysningene i punkt 12.5.3 viser videre at bruken av kravsområdet har pågått med høy grad av kontinuitet fra 1751 og frem til dag.

Tidsvilkåret for et alders tids bruk-erverv er derfor oppfylt. Kontinuiteten i den lokale bruken går dessuten lenger tilbake enn til 1751. I Karasjok-dommen legger riktignok flertallet til grunn at det skjedde en endring i bruken som følge av overgangen fra veidesiidaer til reindriftssiidaer, men det kan ikke på generelt grunnlag trekkes et skarpt bruksmessig eller rettighetsmessig skille ved denne overgangen. Se punkt 11.5.4.4 der kommisjonen blant annet har sitert det følgende fra Mikkel Nils Saras doktoravhandling i samfunnsvitenskap:[156]

> «Overgangen til reinnomadisme er videre *ikke noe brudd med den allsidige ressursutnyttelsen*. Familiene fortsetter med jakt og fangst på både småvilt (som fugl, røyskatt, oter, rev) og større vilt (som villrein, ulv, bjørn), med fiske og med sanking av planter og vekster. Disse aktivitetene er så viktige at reinnomadene søker opphold på passende steder etter både reinbeitets beskaffenhet og fangstmuligheter. Det er altså reinflokkens arealbehov til ulike tider av året i kompromiss med siidafamilienes ulike typer ressursutnyttelse til ulike tider av året som utgjør de arealmessige rammene og særtrekkene sett i forhold til det som er anført som særtrekk ved de halvnomadiserende veidesiidaene. Således kan disse siidaene beskrives både som fangstsiidaer og pastoralistiske siidaer. Solem konstaterer i 1933 at reindriftssamene i Finnmark fremdeles har en siidaordning og han oppfatter denne som «en *særutvikling* av den opprinnelige siidaordning, særlig avpasset for rendriften.»

Ifølge Sara skjedde det dermed ikke et markant brudd ved overgangen fra veidesiidaene til reindriftssiidaene. Slik kommisjonen ser det, betyr dette at også veidesiidaenes bruk på 1700-tallet og tidligere, må trekkes inn ved vurderingen av brukens varighet og kontinuitet.

12.5.4.6 Kravet til brukens intensitet i større utmarksområder

Saken gjelder kollektiv eiendomsrett til et utmarksområde på 775 km^2. Dette reiser særlige spørsmål knyttet til kravet til bruksintensitet. Om dette skriver Borgar Høgetveit Berg:[157]

> «Vurderinga av om bruken har vore tilstrekkelig for eigedomshevd, kan vera utfordrande der det dreier seg om utmarks- eller fjellområde som ikkje har blitt utnytte særlig intensivt. Men også her må ein ta utgangspunkt i om bruken til hevdaren svarer til det som er vanlig eigarutnytting av slike område.
>
> Ved hevd av område som normalt ikkje blir utnytta særleg intensivt, må krava til bruken setjast lægre. Dette følgjer av formuleringa «som sin eigen» [i hevdslova § 2] i den forstand at hevdaren må nytte tingen slik det er vanlig for ein eigar å nytte nettopp denne tingen».

Det sentrale spørsmålet når det gjelder brukens intensitet gjelder derfor ikke intensiteten isolert sett, men om bruksintensiteten tilsvarer bruken til eieren av et større utmarksområde som ikke utnyttes spesielt intensivt. Det som gjelder for hevd, gjelder i enda større grad for alders tids bruk, der intensitetskravet er mindre strengt. Ved vurderingen av

153 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Klemet Guttorm,* 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14) s. 49–50.

154 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 113–114.

155 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 7–8.

156 Mikkel Nils Sara, *Siida ja siiddastallan*, 2013 s. 37.

157 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 147–148.

bruksvilkåret, vil derfor brukens omfang, mangesidighet og eksklusivitet være viktigere enn intensiteten.

Redegjørelsen i punkt 12.5.3 viser at den utmarkshøstingen som befolkningen i Sirma og omegn har utøvd i kravsområdet har pågått i mange hundre år uten avbrudd, og at bruken har vært omfattende og mangesidig. Frem til veien fra Tanabru til Sirma var ferdig i 1956,[158] skjedde bruken av kravsområdet også uten nevneverdig konkurranse fra tilreisende, og var dermed tilnærmet eksklusiv, om man ser bort fra at folk fra nabobygdene har brukt randsonene i den vestre og østre delen av kravsområdet. Senere har tilreisendes bruk økt noe, men den lokale bruken har fortsatt vært dominerende. Se nærmere nedenfor i punkt 12.5.6.

Det er ikke dokumentert at hele kravsområdet er brukt. Blant annet er det i noen av fjellområdene stedsnavn som underlagsmaterialet ikke omtaler. Høyesterett har imidlertid i Selbu-dommen uttalt at det ved vurderingen av bruksvilkåret må vises «*varsomhet med å trekke slutninger*» om ikke-bruk på grunnlag av manglende opplysninger om bruk.[159] Det kan derfor ikke kreves at det foreligger en beskrivelse av bruken som dekker absolutt alle deler av kravsområdet. Så lenge beskrivelsen dekker de vesentlige delene, er det sannsynlig at også resten av området har vært brukt, om enn kanskje med noe lavere hyppighet.

Når det dreier seg om kollektive rettighetserverv av større utmarksområder, tilsier dessuten en tingsrettslig vurdering på samiske premisser at rettsanvendelsen i Sirma må tilpasses den omfattende og arealkrevende bruken som det har vært vanlig å utøve med utgangspunkt i samiske bygder og grender. Denne bruken har tradisjonelt strakt seg over store områder, og har ofte i mindre grad enn jordbruksbasert utmarksbruk skjedd ut fra et fast tilholdssted (gårdsbruk). Et klart uttrykk for dette er den utstrakte bruken av gammer i forbindelse med utmarksslåtter, vedhogst og jakt, fangst og fiske. De naturgitte forholdene kan også tilsi at bruken har foregått over relativt store geografiske områder. Blant annet er det opplyst at de beste fiskevannene lå mellom åtte og 20 kilometer fra Sirma, jf. punkt 12.5.3.5.

Uavhengig av om tingsretten anvendes på samiske premisser, stilles det dessuten ikke like strenge krav til bruksintensitet i områder der det ikke er naturlig med mer intensiv utnyttelse, slik som snaufjellsområder. I saken her er det nettopp i slike høyereliggende fjellområder at dokumentasjon for – eller opplysninger om bruk – i mindre grad foreligger.

De fastboendes bruk av utmarka i kravsområdet har på lik linje med reindriftssamenes bruk, sine røtter i de samiske veidesiidaene. Historisk sett har den fastboende befolkningen hatt preg av kombinasjonsnæringer, der småskalajordbruk ble kombinert med jakt, fangst, fiske, uttak av trevirke, sanking og bærplukking. Høyesterett har i Selbu-dommen understreket at reindrift er «*svært arealkrevende*» og påvirkes av årlige naturgitte variasjoner.[160] Også den øvrige samiske utmarksbruken forutsetter tilgang til store arealer og som varierer fra år til år avhengig av klima- og værforhold og andre naturgitte forhold, og av ressursenes tilgjengelighet.

Et flertall bestående av Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt, legger etter dette til grunn at kravet til bruksintensitet for kollektiv eiendomsrett er oppfylt i Sirpmá gilisearvis kravsområde. Mindretallet bestående av Andersen, finner det ikke sannsynliggjort at bruken har hatt tilstrekkelig intensitet til å oppfylle bruksvilkåret for kollektiv eiendomsrett, men at den oppfyller bruksvilkåret for å opparbeide en fortrinnsrett til ressurshøsting i kravsområdet.

12.5.4.7 Samlet vurdering av lokalbefolkningens bruk

Redegjørelsen for lokalbefolkningens bruk i punkt 12.5.2 og 12.5.3 viser at deres bruk av kravsområdet har vært omfattende og mangesidig, og at den har pågått i flere hundre år i sammenheng, jf. punkt 12.5.4.5. Som kommisjonen vil redegjøre for i punkt 12.5.6, var kravsområdet før veien fra Tanabru til Sirma var ferdig i 1956 og videre oppover til Roavvegieddi i 1960, også lite brukt av tilreisende fritidsbrukere. Den lokale bruken hadde derfor overfor disse et eksklusivt preg, og selv om deres bruk har økt noe i nyere tid, er den lokale bruken fortsatt dominerende. En begrenset bruk fra tilreisende, er dessuten uansett ikke til hinder for rettighetserverv for lokalbefolkningen i Sirma, og spesielt ikke når de tilreisendes bruk startet relativt lenge etter at et eventuelt alders tids brukerverv var fullført.

Den vestre delen av kravsområdet til Sirpmá gilisearvi har derimot i lang tid vært brukt av befolkningen i Levajok, og den nordøstre delen har lenge vært brukt av befolkningen i Båteng, jf. punkt 12.5.4.4 og kapittel 11 og 13. Folk bosatt på finsk side av grensen har brukt den søndre delen av kravsområdet, jf. kapittel 26. Det er også godt mulig at områdene nord i kravsområdet på Laksefjordvidda har vært brukt av folk bosatt i noen av bygdene i den indre delen av i Laksefjorden. Dette reiser spørsmål om utstrekningen Sirma-befolkningens bygdebruksområde, jf. punkt 12.5.9, men det endrer ikke at deres bruk av store deler av kravsområdet har vært preget av kontinuitet, allsidighet og fleksibilitet.

Sett i lys av at saken gjelder et relativt stort utmarksområde og at tingsretten skal anvendes på samiske premisser, har kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) derfor lagt til grunn at den lokale bruken også har vært intensiv nok til å oppfylle bruksvilkåret for eiendomsrett,

158 Finnmarkskommisjonen, *Byggingen av indre riksvei gjennom øvre Tana*, 30. mars 2026 (jnr. 17/1501-32) s. 2–3.

159 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 792–793.

160 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 790.

jf. punkt 12.5.4.6. Ikke minst må dette gjelde når fastboende samer og reindriftssamer i Sirma har hatt et verdde-forhold. Dette var lenge en forutsetning for deres livberging (birgejupmi), og et uttrykk for at de to gruppene i ervervsperioden har utøvd felles rådighet over i alle fall det meste av kravsområdet, jf. punkt 12.5.4.2 og 12.5.4.3.

Riktignok kan Elina Helanders opplisting i NOU 2001: 34 av de ulike bygdenes bruksområder, jf. punkt 12.5.4.4, tyde på at det i kravsområdet til Sirpmá gilisearvi var ett bruksfellesskap i Roavvegieddi (Laksnes) og ett i Sirma. Opplysninger gitt av Johannes Erik Alfred Varsi (f. 1938) i intervju 24. mai 2018 tyder imidlertid på at bruken mellom bosettingene i Roavvegieddi og Sirma var preget av felles rådighet, og at skillet i sørvest (mot Levajok) gikk ved Borsejohka, og i nordøst (mot Båteng) ved Lákšjohka. Det er dessuten uansett lite hensiktsmessig å skille mellom Sirma og Roavvegieddi når det i dag bare er to fastboende i Roavvegieddi, jf. punkt 49.6.4, og ingen derfra har fremmet krav om kollektive rettigheter.

Flertallet (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) har etter dette lagt til grunn at befolkningen i Sirma og omegn har brukt i alle fall store deler av kravsområdet som om de var eiere i godt over 100 år. Tidsvilkåret og bruksvilkåret for å opparbeide en kollektiv eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk er derfor oppfylt, i alle fall i den sentrale delen av kravsområdet til Sirpmá gilisearvi. Mindretallet (Andersen) ser det slik at bruksintensiteten oppfyller vilkårene for å etablere en fortrinnsrett til kravsområdet for lokalbefolkningen, men ikke en eiendomsrett.

Spørsmålet om det er etablert en kollektiv rett – og i tilfellet hva slags rett – for lokalbefolkningen beror imidlertid ikke bare på deres egen bruk. Det må også ses hen til de lokale rettsoppfatningene (punkt 12.5.5), til andres bruk av kravsområdet (punkt 12.5.6, jf. punkt 12.5.9), og til betydningen av statens disposisjoner (punkt 12.5.7 og 12.5.8).

12.5.5 Rettsoppfatninger i Sirma og omegn

12.5.5.1 Innledning

Kommisjonen har redegjort for godtrokravet i punkt 6.3.3.4 og blant annet påpekt at terskelen for aktsomhet ved alders tids bruk i praksis er lavere enn ved hevd. Dette har blant annet sammenheng med at det ofte er vanskelig å vite noe om de opprinnelige brukernes rettsoppfatning. Er tidsvilkåret og bruksvilkåret oppfylt, vil bruken dessuten ha pågått nokså uhindret i rundt hundre år, og uhindret bruk i så lang tid vil ofte styrke brukernes gode tro.

Flertallet i Karasjok-saken la til grunn at bruksvilkåret i form av kravet om «*felles rådighet*» over hele tvisteområdet ikke var oppfylt, og behandlet ikke godtrokravet. Høyesteretts mindretall som i motsetning til flertallet, konkluderte med at befolkningen i Karasjok hadde ervervet eiendomsrett, foretok ingen bred godtrovurdering, men viste til at «*den alminnelige rettsoppfatningen hos lokalbefolkningen i den avgjørende perioden, frem til omkring 1900, var at retten til grunn og utmarksressurser lå hos befolkningen selv*».[161]

For kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) er spørsmålet etter dette om befolkningen i Sirma og omegn anså at retten til grunn og utmarksressurser lå til befolkningen selv i den avgjørende perioden. Dersom dette besvares bekreftende, vil vilkårene for et alders tids bruk-erverv i utgangspunktet være oppfylt. I så fall vil det blant annet være spørsmål om staten – etter at den lokale kollektive eiendomsretten var etablert – ved sine privatrettslige disposisjoner, har ekstingvert den lokale retten, slik at statens eiendomsrett til området har blitt etablert som et festnet rettsforhold. Se punkt 12.5.7 og 12.5.8.

Mindretallet (Andersen) har lagt til grunn at Sirma-befolkningens bruk ikke har vært intensiv nok til å gi grunnlag for en kollektiv eiendomsrett, men at bruken oppfyller bruksvilkåret for en fortrinnsrett, jf. punkt 12.5.4.6 og 12.5.4.7. For mindretallet er det derfor ikke spørsmål om de lokale rettsoppfatningene korresponderer med en lokal kollektiv eiendomsrett, men om oppfatningene korresponderer med en lokal fortrinnsrett.

12.5.5.2 Oppfatninger uttrykt i skriftlige kilder

Som nevnt i punkt 12.5.4.4, intervjuet Elina Helander som ledd i utarbeidelse av NOU 2001: 34 *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger* 60 personer i alderen 20 til 93 år, fra Sirma, Båteng, Horma og Hillágurra. I oppsummeringen skriver hun at det er åpenbart at befolkningen i de ulike bygdene mener å ha «*nyttjanderätt til mark og vatten*» og at det dreier seg om en rett som er så sterk at den kan «*jämställas med en äganderätt, enskild eller kollektivt*».[162]

Helander opplyser at de hun har intervjuet har hatt en slags indre autonomi når det gjelder forholdet til staten, men at de nå (2001) er på vei å miste dette. De lokale rettighetene er svekket, og lover blir vedtatt i Sør-Norge uten lokal medvirkning. Mens befolkningen tidligere ikke trengte tillatelse fra myndighetene til å sette opp enkle byggverk i utmark, kreves det nå et omfattende papirarbeid. Lokalbefolkningen må nå søke om tillatelser for å bruke utmarka, og konkurrerer med tilreisende jegere om ressursene. De var ifølge Helander spesielt opprørt over at tilreisende jegere bruker områdene deres. Imidlertid har hver familie og hver bygd ifølge informantene fortsatt sine egne fiskesteder, og dette har i all hovedsak blitt respektert.[163]

161 HR-2024-482-S avsnitt 297.

162 Elina Helander, *Samiska rättsuppfatninger i Tana og Rätt i Deanodat*, [i] NOU 2001: 34 s. 425 flg. på s. 458.

163 Elina Helander, Op. cit. [i] NOU 2001: 34 s. 433–435 og 439 (fiske).

Det er ifølge Helander et utbredt syn at norsk lovgivning ikke tar nok hensyn til samisk kultur og økonomi. Strenge regler for bruk av naturressurser oppleves som problematiske, og mange var kritiske til at motorferdselloven hindrer tilgangen til tradisjonelle høstingsområder. En informant påpekte at samene tidligere brukte sine nærområder uten formelle tillatelser.[164]

På grunnlag av intervjuene opplyser Helander at Bihtošjávri, Gurteluoppal, Gurtejávri, Gurtejohka, Miennajávri, Lavnnjus, Njirran og Látnajávri ligger i Sirmas ressursområde; og at Luosnjárvárri, Suohpášjávri, Alggasvárri, Levsse, Silbboahkánjávri, Gáissarohtu, Báišvárri, Báišvuopmi, Viđis, Viđisvuopmi, Borsi, Roancejávri og Rátkkajávrrit ligger i ressursområdet til Roavvegieddi og Luosnjárga. Alle de nevnte stedene ligger i Sirpmá gilisearvis kravsområde. Helander poengterer ellers at ulike bygders ressursområder kan overlappe hverandre, og nevner at befolkningen i Sirma og befolkningen i Båteng «*delvis fiskar i de samma sjøarna*».[165]

Ifølge NIKUs sakkyndige utredning sa Hilda Elise Olsen (1933–2022) fra Sirma at utmarksslåttene var forpaktet, men ved elva og i skogen var «*de fri*» og folk merket selv der de slo. De to andre informantene fra Sirma, Per Holm-Varsi (1932–2023) og Magnus Varsi (f. 1945), sa at det ikke var utmålte utmarksslåtter og at slåttene ble fordelt på en uformell måte.[166]

Når det gjelder innlandsfiske, viser NIKU til at Per Holm-Varsi ga uttrykk for at det er et problem at folk kommer fra Finland for å fiske, og at det har gått ut over lokalbefolkningens bruk og rettigheter at «*alle*» nå har tilgang til de lokale fiskevannene. NIKU-informantene gir også uttrykk for at lokalbefolkningen er uenige i myndighetenes reguleringer av innlandsfisket, og at reguleringer om antall garn, maskevidde og fisketid var problemområder.[167]

Ifølge NIKU-informantene kunne alle i Sirma bruke skogen etter behov til uttak av trevirke til brensel og byggematerialer, men de måtte ikke «*snauhogge skogen*». Ingen av informantene ga uttrykk for at det var uenighet om myndighetenes reguleringer av hogsten.[168]

Per Holm-Varsi fortalte at de som hadde gammer ved vannene hadde større tilknytning til området, og at det ble respektert av de andre. Bruksrett til et område ble ifølge informantene oppfattet som rett til å sette opp gamme der. Tidligere var det vanlig å sette opp gamme der man drev fiske eller snarefangst uten å spørre myndighetene. Motstand mot reguleringen av gamme- og hyttebygging oppsto på slutten av 1970-tallet. Lokalbefolkningen kunne ifølge informantene ikke lenger sette opp gammer der de har bruksrett. De ga uttrykk for at alle har samme rett til motorferdsel i et område, men Magnus Varsi påpekte at alle ikke kunne kjøre overalt.[169]

12.5.5.3 Oppfatninger uttrykt i høringsmøter og kommisjonens intervjuer

Nancy Porsanger Anti (f. 1978) fra Sirma deltok på kommisjonens innledende høringsmøte 16. oktober 2018 i egenskap av interesserepresentant for reindrift oppnevnt etter forslag fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš. Hun sa at når det gjelder «*eierskap, så mener jeg vi alltid har hatt en sterk eierskapsfølelse på den måten at når vi snakker om utmarka vår, så snakker vi om at det er utenforstående som kommer og røver til seg naturressursene.*»[170]

Videre sa hun at veien til Sirma ikke kom før på 1970-tallet, og at myndighetene før dette ikke hadde noen stor påvirkning over bruken av området. De eldre i Sirma hadde fortalt henne at det alltid har vært et «*veldig sterkt selvstyre*». Ifølge Porsanger Anti var forvaltningen i Sirma bærekraftig, og den tok utgangspunkt i at befolkningen skulle ha nok til å klare seg (birgejupmi). Befolkningen i Sirma forteller aldri hvor mye fisk eller multer de har fått, og det er den «*som evner å fiske i et vann på en slik måte at vannet vedlikeholdes … som får skryt*.» Hun sa ellers at regelen har vært slik at de nærmeste myrene var forbeholdt de som ikke kom seg langt inn på fjellet, mens de som kunne, dro lenger av gårde.[171]

Beaska Niillas (f. 1982) sa seg enig i Porsanger Antis beskrivelse:[172]

> «Nancy [Porsanger Anti] nevnte i sted om dette med hvordan folk her har følt at dette er våre områder, at vi ferdes ute i vår egen utmark, at det er vårt område, vår utmark. Dette vil jeg støtte opp under og bekrefte at det virkelig er en slik følelse ennå i dag, og også blant ungdom. Jeg er kanskje den yngste av de som tar ordet her i dag, og da tenkte jeg at det kan passe å snakke om akkurat dette. Jeg er oppdratt på den måten at når vi ferdes ute i utmarka og nyttiggjør oss av det som finnes der, så skal ikke vi behøve å spørre noen om tillatelse til å gjøre det. Og det har vi heller ikke gjort.»

Ifølge Beaska Niillas viser dette «*hvordan folk her tenker, nemlig om hvem sin utmark det er og at man ikke skal måtte*

164 Elina Helander, Op. cit. [i] NOU 2001: 34 s. 440–442.
165 Elina Helander, Op. cit. [i] NOU 2001: 34 s. 440.
166 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 231 med henvisning til intervjuer med informant 3 (Hilda Elise Olsen), 4 (Per Holm-Varsi) og 5 (Magnus Varsi) (jnr. 14/295-25).
167 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 232.
168 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 232.
169 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 233–234.
170 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 42.
171 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 41–44.
172 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 53.

spørre om tillatelse». Han sa at det er lokal forvaltning i Tanadalen ved at «*vi snakker oss imellom – husene, bygdene, slektene – om hvordan forholdene på fjellet er. Og det fungerer. Det er en fungerende lokalforvaltning også i dag*».[173] Se også punkt 12.5.3.

Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) sa i intervju *4. november 2013* at hver familie i Sirma hadde sine faste fiskevann, og at andre ikke fisket der. «*De fjellvannene man fisket i, der fisket man til man døde*». Han sa at utmarksslåttene var fordelt på faste plasser mellom familiene på samme måte som fiskevann. Befolkningen i Sirma bare hentet seg elgkjøtt, og spurte ikke staten eller noen om lov til dette. Jakten ble ifølge Varsi ikke regulert før på 1980-tallet. Han ga ellers uttrykk for at ressursene i utmarka, de «*hører ikke til noen*».[174]

Petter Henrik Olsen Somby (1939–2016) sa i intervju 11. april 2014 at lokalbefolkningen i Sirma ikke spurte noen om lov til utmarksbruk, og at utmarka ikke ble omfattet som statens eiendom. Alle kunne bruke utmarka som de ville.[175]

Klemet Guttorm (1934–2018) fra Hillágurra viste i intervju 26. juni 2014 til at de som driver utmarksbruk, fortsatt må kunne bruke områdene. Han sa at lokalbefolkningen har førsterett til området, og at folk fra Vadsø og andre steder er turister når de kommer til området.[176]

Nils Ole Holm (1936–2024) og Siri Inga Holm (f. 1941) sa i intervju 6. juli 2016 at det var en intern fordeling av fiskevannene i Sirma. De ga uttrykk for at lokalbefolkningen i Sirma har rett til å høste ressursene i utmarka, men de nekter ikke befolkningen i Båteng å dra dit.[177]

Johannes Erik Alfred Varsi (f. 1938) sa i intervju 25. februar 2018 at befolkningen i Sirma brukte områdene sine i fellesskap, og at de det var en viss fordeling mellom familiene i bygda. De spurte aldri staten om lov til å felle trær eller slå høy i utmarka. Han fremholdt at samisk utmarksforvaltning innebærer at man ikke skal tømme fjellvann for fisk. Det skulle alltid være fisk igjen til neste år, og tidligere var det også uformelle regler for hvor store og hvor mye fisk man kunne ta. Han anerkjente lokale bruksrettigheter og lokal forvaltning, men var skeptisk til at en bygd skal ha eiendomsrett. Varsi ga uttrykk for at Tana kommune kunne forvalte områdene, og sa at ordningen med Statskog var bedre enn dagens. Da hadde folk mer frihet. Nå må man rapportere hva man gjør i utmarka, og det «*er ikke vår kultur*». Han ga uttrykk for sterk misnøye med at FeFo «*slipper inn utlendinger, finlendere*» inn i Sirmafolkets områder.[178]

Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) sa i intervju 26. februar 2020 at det etter hvert ble slik at befolkningen måtte ha vedteiger, og uttrykte skepsis til at familier, slekter og enkeltpersoner skulle få anerkjent individuelle rettigheter til utmarka. Han var ikke fornøyd med dagens FeFo-forvaltning, men mente at den tidligere statlige forvaltningen var et greit system. Nils Anders Nilsen Varsi ga ellers uttrykk for ingen eier utmarka. Den tilhører dyrene.[179]

Einar Pavelsen Varsi (f. 1941) sa i intervju 12. april 2023 at han aldri søkte om tillatelse fra myndighetene til å hogge ved i Sirma, eller til annen utmarksbruk. Han ga uttrykk for at utmarka er hans arbeidsplass, og han søker ikke om tillatelser på sin egen arbeidsplass. Utmarka tilhører ifølge Einar Pavelsen Varsi de som har jobbet der hele livet.[180]

12.5.5.4 Oppsummerende vurdering

Det bildet kommisjonens høringsmøter og intervjuer gir av de lokale rettsoppfatningene er i hovedsak sammenfallende med de skriftlige kildene.

Gjennomgangen viser at noen av de eldre informantene har et holistisk syn ved at de sier at utmarka og naturen eier seg selv. Josef Nils Pedersen Varsi (1920–2015) sa at ressursene i utmarka «*hører ikke til noen*». Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) var skeptisk til at familier, slekter og enkeltpersoner skal få anerkjent individuelle rettigheter til utmarka, og mente at utmarka tilhører dyrene. Johannes Erik Alfred Varsi (f. 1938) var skeptisk til at en bygd skal ha eiendomsrett, men fremholdt at samene har et annet syn enn FeFo på hva som er god forvaltning, og at det ikke er samisk kultur å rapportere om utmarksbruken.

Når det gjelder andre eldre informanter, ga Einar Pavelsen Varsi (f. 1941) og Petter Henrik Somby (1939–2016) uttrykk for at staten ikke var eier av grunnen. Nils Ole Holm (1936–2024) og Siri Inga Holm (f. 1941) mente at retten ligger til lokalbefolkningen.

Yngre personer snakker i større grad om eiendomsrett. Nancy Porsanger Anti (f. 1978) sa at «*vi alltid har hatt en sterk eierskapsfølelse*». Beaska Niillas (f. 1982) er representant for Badje Deanu Siida (kapittel 13) og sa at det er «*vår egen utmark, at det er vårt område, vår utmark*». Dette kan ha sammenheng med at den yngre generasjon i større grad er kjent med de norske begrepene, og ikke er like knyttet til tenkningen om at naturen eier seg selv. De yngre gir på lik linje med de

173 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 54.

174 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 4. november 2013 (jnr. 15/895-29) s. 14–17, 44–49 og 55.

175 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Petter Henrik Olsen Somby,* 11. april 2014 (jnr. 15/895-27) s. 12

176 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Klemet Guttorm,* 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14) s. 51–53.

177 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Ole Holm og Siri Inga Holm*, 6. juli 2016 (jnr. 15/925-5) s. 1–13.

178 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johannes Erik Alfred Varsi*, 25. februar 2019 (jnr. 17/1501-7) s. 4, 6–7, 10 og s. 12–14

179 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 16. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 6–7.

180 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Einar Pavelsen Varsi,* 12. april 2023 (jnr. 14/1434-41) s. 24–27 og 35.

eldre uttrykk for at det er viktig å bevare naturen, men gir i større grad uttrykk for at dette vil kunne skje ved at lokalbefolkningen tilkjennes eiendomsrett. Samtidig gir både de eldre og de yngre tydelig uttrykk for at de ikke trenger tillatelse til å bruke området, og for at de ikke er fornøyd med FeFos forvaltning.

Opplysningene tyder videre på at befolkningen i Sirma har hatt en lokal styring av utmarksbruken, med uskrevne regler for fordelingen av blant annet fiskevann og områder for rypefangst mellom familiene i bygda, og at de med dette i alle fall har utøvd en form for eierliknende rådighet. For multeplukkingen synes de uformelle fordelingsnormene ikke å ha vært like strenge, men det har vært en fordeling ved at de nærmeste myrene var forbeholdt de som ikke kunne gå langt. Etter det kommisjonen har kunnet bringe på det rene, ble det i årene frem til 1943 etablert 12 forpaktninger innenfor kravsområdet til Sirpmá gilisearvi. Av disse gjaldt litt over halvparten utmarkslåtter.[181] Dette tyder på at del av slåttebruken i Sirma-området har foregått uten forpaktninger, og at bruken ble regulert av uformelle interne fordelinger.

Folks gammer signaliserte utad at andre ikke kunne komme dit, og det ble respektert av lokalbefolkningen. Det har også vært uskrevne regler for hvordan befolkningen i Sirma kunne bruke utmarka, der hovedprinsippet er at det skal være nok til neste generasjon, men at befolkningen skal være sikret egen livberging (birgejupmi). Inntrykket fra både de skriftlige og muntlige kildene er videre at det ikke var vanlig å spørre myndighetene om tillatelse til å bruke utmarka. Befolkningen satte også opp gammer uten å spørre myndighetene om tillatelse. Det ble tidligere også hentet ut ved uten å spørre myndighetene om tillatelse, men etter hvert har vedhogsten blitt underlagt en statlig utvisningsordning, som lokalbefolkningen imidlertid – i motsetning til en del nyere statlige reguleringer – ikke ser ut til å ha oppfattet som negativt.

Det er liten tvil om at den alminnelige rettsoppfatningen blant befolkningen i Sirma og omegn i den avgjørende perioden på 1800-tallet og også i årene etter 1900 var at retten til grunn og utmarksressurser lå til befolkningen selv. Hovedinntrykket er videre at utmarksbruken i kravsområdet, med et visst unntak for vedhogst, i alle fall frem til etter andre verdenskrig i all hovedsak har vært styrt av lokalbefolkningen uten statlig innblanding.

Den lokale rettsoppfatningen må også vurderes i lys av at tingsretten må anvendes på samiske premisser. I finnmarkslovens forarbeider uttaler Justisdepartementet at «*samisk bruk og det samiske syn på og holdning til eierposisjon*» lå til grunn for Høyesteretts avgjørelser i Selbudommen og Svartskogdommen og at dette i Svartskogdommen kom til uttrykk «*i vurderingen av god tro og i forhold til tradisjonell samisk oppfatning av eiendomsbegrepet*».[182]

Høyesterett sluttet seg i Stjernøy-dommen til disse synspunktene, og uttalte at å anvende tingretten på samiske premisser er i tråd med ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 nr. 1 om at det når nasjonale regler anvendes overfor urfolk må tas «*tilbørlig hensyn til deres sedvaner og sedvanerett*».[183] I Karasjok-dommen viste flertallet til at «*Svartskog-dommen viser at når samiske sedvaner og rettsoppfatninger vektlegges, kan en lokalbefolknings omfattende og eksklusive bruk av et område i alders tid være tilstrekkelig til å erverve eiendomsrett*».[184]

I likhet med det som var tilfellet i Svartskogen, har befolkningen i Sirma og omegn brukt ressursene i alders tid, og bruken og den lokale disponeringen har vært preget av fellesskap. Oppfatningene om at retten til grunn og utmarksressurser i bygdas tradisjonelle ressursområde ligger til lokalbefolkningen, og ikke til staten eller FeFo står fortsatt sterkt i Sirma. Det forholdet at en del eldre informanter ikke uttrykker en eksplisitt eiendomsrettstenkning, kan ikke vektlegges når den lokale rådighetsutøvelsen i praksis har hatt karakter av eiendomsrett.

Kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) legger derfor til grunn at rettsoppfatningen i Sirma og omegn har korrespondert (og fortsatt korresponderer) med at lokalbefolkningen har en kollektiv rett som tilsvarer en kollektiv eiendomsrett, og at denne oppfatningen har stått ved lag i godt over 100 år. Vilkårene for å opparbeide en kollektiv eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk er derfor ut fra en isolert vurdering av lokal bruk og lokale rettsoppfatninger oppfylt. Spørsmålet om hvilken rettslig karakteristikk som i dag best beskriver den lokale retten, må imidlertid også vurderes i lys av andres bruk av kravsområdet til Sirpmá gilisearvi, og i lys av statens disposisjoner over grunn og ressurser.

Mindretallet (Andersen) har lagt til grunn at bruksvilkåret for å opparbeide en kollektiv eiendomsrett ikke er oppfylt, jf. punkt 12.5.4.6 og 12.5.4.7, og har derfor ikke tatt stilling til om de lokale rettsoppfatningene korresponderer med en kollektiv eiendomsrett, men anser det klart at rettsoppfatningen (minst) korresponderer med en kollektiv fortrinnsrett.

12.5.6 Tilreisendes bruk av kravsområdet

Høyesterett uttalte i Stjernøy-saken at bruken må ha vært «*dominerende … sammenliknet med andres bruk av de aktuelle områdene*» for å gi grunnlag for eiendomsrett, og la til grunn at ingen av de to saksøkergruppene hadde utøvd tilstrekkelig dominerende bruk og rådighet til at de kunne få medhold.[185] Spørsmålet er dermed om befolkningen i Sirma og omegn har

181 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Sirpmá gilisearvis kravsområde*, 22. april 2026 (jnr. 17/1501-33) s. 2–4.

182 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 43.

183 HR-2016-2030-A (Stjernøya) avsnitt 84–85.

184 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 190.

185 HR-2016-2030-A (Stjernøya) avsnitt 96 og 111–113.

hatt en dominerende bruk av området, sammenliknet med andres bruk. Kommisjonen har i punkt 12.5.4.3 og 12.5.4.4 omtalt reindriftens og nabobygdenes bruk av kravsområdet, og konkludert med at deres bruk ikke hindrer rettighetserverv, men at nabobygdenes bruk kan ha betydning for utstrekningen av et eventuelt rettighetsområde. Se punkt 12.5.9.

I det følgende er teamet hvilken betydning tilreisende fritidsbrukeres bruk av kravsområdet har hatt. På høringsmøtet 13. mars 2019 anførte Sirpmá gilisearvi anførte på at Sirma tidligere var et «*lukket område*» som var relativt isolert før veien kom, med Tanaelva som hovedferdselsåre både sommer og vinter. Ifølge rettighetsmeldingen, var bygdefolket alene om å høste i kravsområdet, i alle fall før riksveien ble anlagt forbi Sirma, jf. punkt 12.3.1.

Etter det kommisjonen har kunnet bringe på det rene, ble riksveien oppover Tanadalen fra Tanabru til Karasjok ferdigstilt i 1973,[186] men byggingen av veien startet tidligere. Veien fra Tanabru til Sirma ser ut til å ha blitt åpnet i 1956, og sommeren 1960 var veien ferdig frem til Roavvegieddi.[187] Siri Lavik Dikkanen skrev i 1965 at jordbruket var en marginal del av livsoppholdet i Sirma frem til sju år tidligere (1958), da veien ble bygget.[188]

Før veien ble bygd tok folk seg frem til øvre Tana vinterstid ved å bruke kjørerein, hest og slede, eller snøbiler på isveien oppover Tanaelva. Om sommeren brukte folk elvebåt.[189]

Elina Helander viser til at lokalbefolkningen i Tanadalen var opprørt over at ikke-lokale fritidsjegere begynte å bruke «*områden som upplevs tillhöra lokalbefolkningen*». Økt fritid, pengeøkonomi, fremkommelighet og lover har ført til at flere søker seg til områder der befolkningen i Tanadalen lenge var alene om å unytte naturressursene.[190]

Einar Pavelsen Varsi (f. 1941) sa i intervju 14. april 2023 at det før i tiden var færre folk i utmarka som nå nesten har blitt «*som en lekeplass for turister*».[191]

Nils Anders Nilsen Varsi (f. 1945) sa i intervju 26. februar 2020 at da veien åpnet, kom folk fra hele Finnmark for å plukke bær ved Sirma.[192]

Kommisjonen anser det sannsynlig at tilreisendes fritidsbruk av utmarksressursene i kravsområdet var nærmest ikke-eksisterende før veien til Sirma ble etablert i 1956. Før 1956 var dermed lokalbefolkningens bruk tilnærmet eksklusiv. Tilreisendes bruk har økt i nyere tid etter hvert som folk har fått mer fritid, men den lokale bruken har fortsatt vært dominerende. De tilreisende bruk er for kortvarig og for sporadisk, og har vært utøvd av en for løst sammensatt personkrets til å kunne gi grunnlag for å opparbeide selvstendige bruksrettigheter.

Den bruken tilreisende har utøvd er dermed ikke til hinder for lokal kollektiv eiendomsrett. De tilreisendes bruk er dessuten uten betydning for alders tids bruk-vurderingen fordi den startet relativt lenge etter at et eventuelt alders tids brukerverv er fullført.

12.5.7 Statens disposisjoner over kravsområdet

12.5.7.1 Generelt

Høyesterett uttalte i Stjernøy-dommen og Nesseby-dommen at statens tidligere rettslige og faktiske disposisjoner over grunnen i Finnmark «*på vanlig måte*» vil inngå som momenter ved vurderingen av rettighetskrav på grunnlag av alders tids bruk.[193] Flertallet i Karasjok-dommen viste også til disse uttalelsene, og tilføyde at fra det tidspunktet omfanget av disposisjoner økte, måtte disposisjonene «*oppfattes slik at statens privatrettslige rådighet ikke begrenset seg til de grunnstykkene som den enkelte disposisjonen konkret gjaldt*».[194]

Høyesteretts henvisning i de tre dommene til at tingsretten må anvendes på «*samiske premisser*»,[195] modifiserer utgangspunktet om at statens disposisjoner vil inngå i vurderingen «*på vanlig måte*». Som nevnt i punkt 8.4.7.2, er det en viss motsetning mellom å anvende tingsretten på «*samiske premisser*» og å vektlegge statens disposisjoner «*på vanlig måte*». ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 har en gjenopprettende funksjon, som kan begrense vekten av statlige disposisjoner foretatt i nyere tid. Å anvende tingsretten på «*samiske premisser*» gjør også at det må stilles relativt lempelige krav til bruksdokumentasjon og god tro for å anse en bruk som rettsstiftende. Det skal derfor mer til for at statlige disposisjoner er diskvalifiserende for god tro i saker om kollektive samiske rettserverv, enn i en «vanlig» alders tids bruk-sak.

I Karasjok-saken uttaler flertallet at klarhetskravet fra Rt. 1986 s. 583 (Soknedal søndre) ikke kan brukes «*i saken her*», fordi det vil «*sterkt*» begrense betydningen av samiske sedvaner og rettsoppfatninger. Flertallet uttaler også at bruk av rettsgrunnlaget festnede forhold må tilpasses slik at samiske rettsoppfatninger og folkeretten blir tillagt den vekten de skal

186 St. meld. Nr. 108 (1972–73) Om et utbyggingsprogram for Nord Norge s. 115

187 Finnmarkskommisjonen, *Byggingen av indre riksvei gjennom øvre Tana*, 30. mars 2026 (jnr. 17/1501-32) s. 2–3.

188 Siri Lavik Dikkanen, *Residence and work organization in a lappish-speaking community*, 1965 s. 10.

189 NOU 1994: 21 *Bruk av land og vann i Finnmark*, 1994 s. 269.

190 Elina Helander, *Samiska rättsuppfatninger i Tana og Rätt i Deanodat*, [i] NOU 2001:34 s. 425 flg. på s. 434–435.

191 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Einar Pavelsen Varsi,* 14. april 2023 (jnr. 14/1434-41) s. 11–12.

192 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 26. februar 2020 (jnr. 15/928-6) s. 6.

193 HR-2016-2030-A avsnitt 73, jf. 105–106 og HR 2018-456-P (Nesseby) avsnitt 172–173, jf. avsnitt 133–149.

194 HR-2024-982-S avsnitt 194.

195 HR.2016-2030-A avsnitt 85, HR-2018-456-P avsnitt 125 og HR-2024-982-S blant annet avsnitt 71 og 248.

ha etter «gjeldende nasjonal rett».[196] Etter kommisjonens syn er det også en reell fare for at samiske rettsoppfatninger og folkeretten ikke får den vekten de skal ha dersom ikke utgangspunktet om å la statens disposisjoner inngå i vurderingen «*på vanlig måte*», undergis en viss modifisering.

Når det gjelder hvilke statlige disposisjoner som er relevante ved vurderingen, anser kommisjonen at utformingen av Samerettsutvalgets mandat i oktober 1980 danner endepunktet fordi regjeringen da tok høyde for at i alle fall noe av Finnmark kunne ha andre eiere enn staten. Se foran i punkt 8.4.7.3. De statlige disposisjonene som i første rekke har betydning, er typiske grunneierdisposisjoner som salg, bortforpaktning og bortfeste av grunn og ressurser. Disposisjoner som regulerer ressursuttaket – for eksempel fastsettelse av utnyttelsestider, begrensninger i redskapsbruk og ulike fredningsvedtak – har offentligrettslig karakter, og har derfor begrenset betydning. Utvisninger og andre tiltak som tar sikte på å styre eller fordele ressursbruken mellom ulike brukere og brukergrupper, befinner seg i en mellomstilling. I slike tilfeller er det ikke åpenbart at staten opptrer som grunneier, og det kan være vel så nærliggende å oppfatte tiltakene som utøvelse av offentlig myndighet.

Det er derfor særlig statlige eiendomsoverdragelser, bortforpaktninger og bortfester som har interesse i nærværende sammenheng. Kommisjonen redegjør i punkt 12.5.7.2 og 12.5.7.3 for omfanget av slike disposisjoner i kravsområdet frem til 1980. Opplysningene bygger på Grunnboksinformasjon fra Kartverkets nettsted www.seeiendom.no, Kartverkets oversikt over nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11), og tabell 1b) i kommisjonens notat *Eiendomshistorikk i Tana* (jnr. 14/294-47). Redegjørelsen omfatter bare eiendommer som er fradelt fra den usolgte statsgrunnen (nymatrikuleringer). Eiendommer som er etablert ved fradeling fra private eiendommer er ikke omtalt. Vurderingen av hvilken betydning disposisjonene har for dagens rettighetsforhold i kravsområdet følger i punkt 12.5.8.

12.5.7.2 Perioden før jordsalgsloven av 1863

Det er ingen matrikulerte eiendommer i kravsområdet fra tiden *før 1775-resolusjonen*.

I *1775-resolusjonens virkeperiode*, fra 1775 til 1863, ble det tinglyst fire eiendommer innenfor kravsområdet. Den eldste (gnr. 6, bnr. 2) er utgått av matrikkelen, men er oppført med tinglysningsdato 16. setember 1816. Ifølge panteboka ble den tinglyst 21. juli 1817. Til tross for at den har vært matrikulert under gnr. 6, ligger dette stedet i dag under gnr. 7. De to øvrige eiendommene under gnr. 7 er tinglyst i 1843 og 1852. Under gnr. 10 er den eldste eiendommen tinglyst i 1862. Det foreligger ikke opplysninger om andre statlige disposisjoner i form av bortforpaktninger eller liknende i perioden mellom 1775 og 1863.[197]

12.5.7.3 Perioden fra 1864 til 1980

(1.) Den første norske loven som brukte uttrykket «Statens Jord» i Finnmark var *jordsalgsloven av 22. Juni 1863*. I den perioden det ble tinglyst eiendommer med hjemmel i denne loven, fra og med 1864 til og med 1904, ble det tinglyst 34 eiendommer innenfor kravsområdet. Av disse ble fire eiendommer tinglyst på 1860-tallet (fra 1864), ti på 1870-tallet, én på 1880-tallet, fire på 1890-tallet,[198] og 15 på 1900-tallet (før 1905). Fordelingen av eiendommer innenfor kravsområdet mellom de ulike gårdsnumrene, var fem eiendommer under gnr. 5, 13 under gnr. 6, 14 under gnr. 7, og to under gnr. 10. De øvrige fire eiendommene som ble tinglyst under gnr. 10 fra og med 1864 til og med 1904, ligger utenfor kravsområdet, Det ble i perioden ikke tinglyst eiendommer innenfor kravsområdet under gnr. 3, 4, 8 og 9. Av totalt 19 eiendommer tinglyst fra og med 1864 og frem til 1900, gjaldt 15 (79 %) skjøter utstedt etter jordsalgsloven § 9. Dette indikerer at det dreier seg om formaliseringer av etablerte eiendommer.[199]

Kommisjonens undersøkelser av forpaktningsprotokollene for Polmak herred har avdekket ti forpaktninger i herredet mellom 1863 og 1902. Forpaktningene kan ikke stedfestes mer presist, men to slåtteforpaktninger er knyttet til stedsnavn som gjør det nærliggende å anta at de var lokalisert i kravsområdet til Sirpmá gilisearvi. Fordi forpaktningene ikke kan lokaliseres, kan det også tenkes at noen av de øvrige forpaktningene var lokalisert i kravsområdet.[200]

(2.) Jordsalgsloven av 1863 ble avløst av *jordsalgsloven av 22. mai 1902* som uttrykte en statlig grunneierpretensjon ved betegnelsen «*Statens jord og Grund i Finmarkens Amts Landdistrikt*». Dert er i den perioden loven var i kraft (1. oktober 1902 til 1. 30. juni 1965) registrert at staten har overdratt 61 eiendommer til private. Av disse ble én eiendom overdratt mellom (oktober) 1902 og 1909, 14 eiendommer ble overdratt på 1910-tallet, fire på 1920-tallet, 19 på 1930-tallet, åtte på 1940-tallet, 11 på 1950-tallet og fire på 1960-tallet (før 1. juli 1965).

196 HR-2024-982-S avsnitt 74 (klarhetskravet) og 84 (festnede forhold).

197 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) og vedlegg, *Liste, forpaktninger i Tana og Polmak*, s. 65–86.

198 Gnr. 7, bnr. 10 «Sirmaelven» er i dag matrikkelført uten etableringsdato, men ifølge antebok for Tana sorenskriveri 1888–1896 s. 309 ble eiendommen tinglyst 1. august 1892. Gnr. 7, bnr. 12 «Bievra» ble ifølge pantebok for Tana sorenskriveri 1896–1901 s. 294 etablert ved en delingsforretning, men er i dag matrikkelført som «nymatrikulering».

199 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk,* 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 91 flg.

200 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 5, og vedlegg, *Liste, forpaktninger i Tana og Polmak* s. 65–86.

Fordelingen av eiendommer innenfor kravområdet mellom de ulike gårdsnumrene er som følger; tre eiendommer under gnr. 5 (Borsejohka–Viđis), 21 under gnr. 6 (Čuđegurra, Luosnjárga og Øvre Bievrrá), 35 under gnr. 7 (Nedre Bievrrá, Sirbmá, Lákšjohka) og to under gnr. 10. De øvrige 20 eiendommene under gnr. 10 etablert mellom 1902 og 1965 ligger utenfor ravsområdet. Under gnr. 3, 4, 8 og 9 er det ikke registrert noen eiendomsetableringer i perioden.

Kommisjonens undersøkelser av forpaktningsprotokollene for Polmak herred har avdekket 130 forpaktninger i herredet mellom 1902 og 1965. Ti slåtteforpaktninger er knyttet til stedsnavn som gjør det nærliggende å anta at de var lokalisert i kravsområdet. Fordi en del forpaktninger ikke har latt seg stedfeste, kan ytterligere noen forpaktninger ha vært lokalisert i kravsområdet. Ellers har 13 tidligere forpaktninger blitt omgjort til grunneiendommer, og blitt kjøpt og tinglyst. Disse 13 eiendommene inngår ikke i det ovenfor angitte tallet for forpaktninger (130), men i antallet eiendommer overdratt fra staten (61).[201]

(3.) 1902-loven ble avløst av *jordsalgsloven av 12. mars 1965*, som var i kraft fra 1. juli 1965 til 1. juli 2006. I årene frem til 1980 ble det innenfor kravsområdet overdradd sju eiendommer fra staten. Én av disse er lokalisert under gnr. 6 og ble etablert i 1970 (gnr. 6, bnr. 46); fem er lokalisert under gnr. 7 og er etablert i 1968 (gnr. 7, bnr. 86), 1970 (gnr. 7, bnr. 87), 1971 (gnr. 7, bnr. 89), 1972 (gnr. 7, bnr. 91) og 1977 (gnr. 7, bnr. 95); og én under gnr. 10 (gnr. 10, bnr. 61) og er etablert i 1971. De andre eiendommene under gnr. 10 som ble etablert i denne perioden ligger utenfor kravsområdet til Sirpmá gilisearvi.

I kravsområdet ble det utstedt 40 festekontrakter fra juli 1965 til oktober 1980. To av kontraktene gjelder arealer i gnr. 5, tre gjelder arealer i gnr. 6, 25 gjelder arealer i gnr. 7, én gjelder et areal i gnr. 9, og ni av de 15 kontraktene som gjelder arealer i gnr. 10, er innenfor kravsområdet. Under gnr. 3, 4 og 8 er det i perioden ikke utstedt festekontrakter i kravsområdet.

Antall festeeiendommer som kan gjenfinnes i dagens matrikkel, kan ellers gi et noe ufullstendig tall på antall utstedte festekontrakter (forpaktninger) i perioden fra slutten av 1940-tallet og frem til 1980. Det er sannsynlig at det i hovedsak var de festekontraktene som var aktive ved overgangen til nytt mastrikkelsystem i Tana i 1984, som ble videreført til det nye systemet.

201 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 4, og vedlegg, *Liste, forpaktninger i Tana og Polmak* s. 65–86.

12.5.8 Betydningen av statens disposisjoner og forholdet til lokalbefolkningens bruk og oppfatninger

12.5.8.1 Innledning

Kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) har i punkt 12.5.4.7 og 12.5.5.4 konkludert med at lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger vurdert isolert, oppfyller vilkårene for erverv av en kollektiv eiendomsrett. Mindretallet (Andersen) har lagt til grunn at lokalbefolkningens bruk har gitt grunnlag for å opparbeide en fortrinnsrett til deres tradisjonelle bruksområder, men at bruken ikke har hatt den intensiteten som skal til for å gi grunnlag for kollektiv eiendomsrett, jf. punkt 12.5.4.6 og 12.5.4.7.

Mindretallet trenger derfor ikke vurdere hvilken betydning de statlige disposisjonene har hatt, ut over å slå fast at de ikke har gjort at lokalbefolkningens kollektive fortrinnsrett har falt bort. Flertallet må ta stilling til betydningen av statens generelle grunneierpretensjon. Videre må flertallet vurdere om de statlige disposisjonene som det er redegjort for i punkt 12.5.7.2 og 12.5.7.3, i løpet av perioden frem til 1980 har bidratt til å etablere statens eiendomsrett som et festnet rettsforhold, og slik at lokalbefolkningens kollektive eiendomsrett har blitt ekstingvert og eventuelt blitt erstattet av en form for kollektiv bruksrett.

I punkt 12.5.8.2 vurderer flertallet betydningen av statens generelle grunneierpretensjon, og i punkt 12.5.8.3 og 12.5.8.4 den isolerte betydningen av statens disposisjoner. I punkt 12.5.8.5 følger en vurdering av forholdet mellom statens disposisjoner og lokalbefolkningens bruk.

12.5.8.2 Betydningen av statens generelle grunneierpretensjon

Statens grunneierpretensjon i Finnmark er eksplisitt uttrykt i de tre jordsalgslovene fra 1863, 1902 og 1965. Som kommisjonen har påpekt i sin Karasjok-rapport, er ikke dette alene tilstrekkelig til å etablere statlig eiendomsrett. Det må komme noe i tillegg, i form av disposisjoner over grunn og ressurser av en art som kan ha etablert en privatrettslig rett for staten, og med et omfang som er egnet til å bryte ned lokale rettsoppfatninger om at rettighetene ligger til lokalbefolkningen.[202] Dette betyr likevel ikke at statens grunneierpretensjon er uten betydning for vurderingen av dagens rettighetsforhold.

I Karasjok-dommen viser flertallet til at de statlige eierdisposisjonene i Karasjok «er *gjort på grunnlag av en oppfatning om å være eier og manifisterte slik sett statens eierskap til grunnen*».[203] Dette må nødvendigvis også gjelde for de statlige grunneierdisposisjonene i kravsområdet til Sirpmá gilisearvi. Fra 1860-tallet og fremover ble også disse disposisjonene gjort

202 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4, Karasjok*, 2019 bind 1 s. 182.
203 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 194.

på grunnlag av en oppfatning om at staten var grunneier og på samme måte som i Karasjok «*manifesterte*» også disse disposisjonene statens syn på seg selv som grunneier.

For at et rettsforhold skal «*festne seg*» er det imidlertid ikke nok at den ene parten (staten) har en oppfatning og opptrer ut fra denne oppfatningen. Det må over tid oppstå en aksept hos den andre parten for at motpartens oppfatning er riktig. Flertallet i Samerettsutvalgets rettsgruppe har som nevnt i punkt 6.3.4, uttalt at det i utgangspunktet må foreligge en «*samstemmig oppfatning*» blant de involverte aktørene, men at rettspraksis tyder på at det ikke «*kreves en fullt ut samstemming oppfatning for at det skal kunne foreligge "festnet bruk"*».[204] Otto Jebens som utgjorde mindretallet i gruppen, viste til at det «*kreves en samstemmig oppfatning av rettsforholdet fra begge sider gjennom lang tid*».[205]

Statens eiendomsrett til kravsområdet kan derfor ikke alene bygge på statens generelle grunneierpretensjon. Redegjørelsen for rettsoppfatningene i punkt 12.5.5, viser at den rådende rettsoppfatningen blant befolkningen i Sirma og omegn har vært – og fortsatt langt på vei er – at deres rettigheter til – i alle fall mesteparten av – kravsområdet har et innhold som kan sidestilles med en kollektiv eiendomsrett. Som Høyesterett påpekte i Nesseby-saken, må imidlertid lokalbefolkningens bruk og oppfatninger «*holdes opp mot*» statens disposisjoner.[206]

12.5.8.3 Betydningen av statens disposisjoner frem til jordsalgsloven av 1863

Redegjørelsen i punkt 12.5.7.2 viser at staten før 1775-resolusjonen ikke disponerte privatrettslig over kravsområdet. En utvikling mot å etablere staten som privatrettslig eier i kraft av statens disposisjoner over grunn og ressurser var derfor ikke påbegynt før 1775.

I løpet av 1775-resolusjonens virkeperiode fra 1775 til og med 1863 ble det utstedt skjøte for og tinglyst fire eiendommer innenfor kravsområdet, hvorav den første fant sted i 1816. Det var ingen forpaktninger i området. De fire skjøteutstedelsene gjaldt formaliseringer av eksisterende eiendommer, og kan derfor ikke anses som statlige eierdisposisjoner. Det er grunn til å tro at oppmålingene med påfølgende skjøteutstedelse, matrikulering og tinglysing kom i tillegg til en eldre lokalt forankret formalisering.[207]

Statens disposisjoner i kravsområdet før 1863-loven har derfor ikke kunnet danne grunnlag for å etablere statlig eiendomsrett. Det er heller ikke holdepunkter for at staten før 1863 hadde uttrykt eierpretensjoner over grunnen i øvre Tana, i alle fall ikke på en måte som har kunnet påvirke de lokale rettsoppfatningene.

Konsekvensen av dette er at befolkningen i kravsområdet hadde kollektiv eiendomsrett til kravsområdet da jordsalgsloven av 1863 trådte i kraft. Spørsmålet blir videre om statens privatrettslige disposisjoner i kraft av 1863-loven og senere jordsalgslover, og den eierpretensjonen som er uttrykt i denne lovgivningen, har påvirket de lokale rettsoppfatningene på en slik måte at statens eiendomsrett til kravsområdet er etablert som et festnet rettsforhold.

12.5.8.4 Betydningen av statens disposisjoner mellom 1864 og 1980

Det var i løpet av de 41 årene jordsalgsloven av 1863 regulerte statens eiendomsavhendinger i Finnmark (1864 til og med 1904) en klar økning i antallet statlige disposisjoner av privatrettslig karakter i kravsområdet, jf. punkt 12.5.7.3 (1). I disse årene ble det etablert 34 eiendommer innenfor kravsområdet (noe under én eiendom per år), og inngått minst to slåtteforpaktninger.

Til sammenlikning var det 144 eiendomsetableringer i Karasjok i samme periode, eller litt over 3,5 eiendommer per år, men mange av etableringene før 1880 var ikke nyetableringer, men formaliseringer av etablerte tilstander. I perioden ble det også inngått 44 statsforpaktninger (23 slåtteforpaktninger, 17 forpaktninger på jordstykker og fire fiskevann).[208]

Sett hen til at tvistearealet i Karasjok-saken (5361 km^2) er nesten sju ganger så stort som Sirpmá gilisearvis kravsområde (775 km^2), var antallet eierdisposisjoner per km^2 større i kravsområdet (én disposisjon per 21,5 km^2) enn i Karasjok (én disposisjon per 28,5 km^2). Uttalelen til flertallet i Karasjok-saken om at statens disposisjoner i Karasjok «*var økende, men ikke veldig omfattende frem mot århundreskiftet*»,[209] er likevel relativt dekkende også for situasjonen i Sirpmá gilisearvis kravsområde.

I den 63 år lange perioden skjøtene ble utstedt med hjemmel i jordsalgsloven av 1902, fra og med 1905 til og med 1967 ble det i kravsområdet (775 km^2), utskilt 61 eiendommer fra (den antatte) statsgrunnen, jf. punkt 12.5.7.3 (2). Dette tilsvarer litt under én eiendom per år, og én eiendom per 12,8 km^2. I tillegg ble det inngått minst 10 slåtteforpaktninger.

Antall eiendomsetableringer i Karasjok i årene 1902–1960 var ifølge Høyesterett 771, inkludert 160 festeeiendommer. En del av eiendommene var «*fradelinger fra tidligere etablerte eiendommer, men en stor andel var nyetableringer*». I tillegg kommer forpaktninger av rundt 150 slåtter og noen

204 NOU 1993: 34 s. 264–265.

205 NOU 1993: 34 s. 34. Se også Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999, s. 440–444.

206 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 147. Se også HR 2024-982-S (Karasjok) avsnitt 75 og 76

207 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 53.

208 HR-2024-982-S avsnitt 171.

209 HR-2024-982-S avsnitt 161-162 og 177.

fiskevann.[210] Med forbehold om at antall nymatrikuleringer er noe lavere enn 771, siden tallet også omfatter eiendommer utgått fra tidligere utmålte eiendommer, er det totale antallet eierdisposisjoner rundt 900, eller 15 per år, og én disposisjon per eiendom per 5,9 km².

Etter at skjøtene fra og med 1968 ble utstedt i kraft av jordsalgsloven av 1965 og frem til og med 1980 overdro staten sju eiendommer, og inngikk 40 festekontrakter innenfor kravsområdet, jf. punkt 12.5.7.3 (3).

Oppsummert ble det i Sirpmá gilisearvis kravsområde tinglyst 102 nymatrikulerte grunneiendommer i løpet av 117 år (fra og med 1864 til og med 1980). I tillegg kommer minst 12 slåtteforpaktninger og 40 festekontrakter; til sammen 154 disposisjoner. Av disse fant 36 sted i kraft av 1863-loven (i underkant av én disposisjon per år denne var i kraft), og 118 fant sted i perioden etter 1902-lovens ikrafttreden og frem til 1980 (rundt 1,5 disposisjoner per år). Selv om det dermed var en klar økning i antall statlige disposisjoner i kravsområdet etter 1900, fremstår antallet likevel som relativt lavt sett i lys av at kravsområdet omfatter 775 km².

Til sammenligning kan det i Karasjok dreie seg om rundt 1000 eierdisposisjoner i perioden fra og med 1864 til 1960 (97 år). Av disse fant 188 (144 eiendomsoverdragelser og 44 forpaktninger) sted i 1863-lovens funksjonstid (4,6 disposisjoner per år), og de resterende anslagsvis drøyt 800 fra og med 1905 til og med 1960 (i overkant av 14 eierdisposisjoner per år). Også om det ses hen til at arealet i Karasjok er nesten sju ganger så stort som kravsområdet til Sirpmá gilisearvi, er antallet statlige disposisjoner høyere i Karasjok enn i Sirma og omegn.

Oppsummeringen til flertallet i Karasjok-saken om at de statlige disposisjonene i Karasjok på 1900-tallet hadde et «*relativt stort*» omfang,[211] er derfor ikke like dekkende for situasjonen i Sirpmá gilisearvis kravsområde. Her synes det mer nærliggende å si at statens disposisjoner hadde et økende, men fortsatt et relativt lavt omfang på 1900-tallet.

I likhet med det som er tilfellet lenger oppe i øvre Tana (se kapittel 11), lå de fleste eiendommene ved eller i nærheten av Tanaelva. Eiendomsetableringene var derfor ikke nødvendigvis egnet til å påvirke befolkningens oppfatninger om rettighetsforholdene i «utmarksdelen» av kravsområdet. I Karasjok-saken uttaler riktignok flertallet at statens disposisjoner, «*særlig etter hvert som de ble mange*» måtte oppfattes slik at «*statens privatrettslige rådighet ikke begrenset seg til de grunnstykkene som den enkelte disposisjonen konkret gjaldt*».[212] Som det fremgår av det foregående, var imidlertid økningen av de statlige disposisjonene i Sirpmá gilisearvis kravsområde mindre markant enn i Karasjok. Det kan derfor ikke legges til grunn at statens disposisjoner i kravsområdet påvirket de lokale rettsoppfatningene på en slik måte at den retten lokalbefolkningen hadde før statens disposisjoner fikk et visst, om enn beskjedent omfang, ble erstattet av en statlig eiendomsrett.

Dessuten må Karasjok-dommens flertall forstås slik at det må utvises tilbakeholdenhet med ukritisk å bruke læren om festnede rettsforhold som grunnlag for statlig eiendomsrett i indre Finnmark. Etter å ha vist til Justiskomiteens merknader i Innst. O. nr. 80 (2004–2005) om at utrykket «*gjeldende nasjonal rett*» i finnmarksloven § 29 innebærer at samiske sedvaner og rettsoppfatninger «*skal hensyntas*», og at folkerettslige kilder «*vil være relevante*», uttaler førstvoterende:[213]

> «Dette må etter min mening få den konsekvens at bruken av rettsgrunnlaget «festnete rettsforhold» i Finnmark må tilpasses, slik at både samiske sedvaner og rettsoppfatninger og folkeretten får den plass de etter gjeldende nasjonal rett skal ha. Det er med andre ord ikke tilstrekkelig å bygge konklusjonen på at det hadde festnet seg – i lovgivning, rettspraksis, rettsteori og forvaltning – at staten var eier da FeFo fikk grunnbokshjemmelen».

På bakgrunn av denne uttalelsen har kommisjonen i punkt 8.4.7.2 påpekt at flertallet synes å anta at festnede rettsforhold, som tradisjonelt har vært ansett som det rettslige grunnlaget for statens eiendomsrett til grunnen i indre Finnmark,[214] ikke kan begrunne statlig eiendomsrett til den usolgte grunnen i Karasjok. Høyesteretts mindretall omtaler flertallets vurdering slik:[215]

> «Slik jeg forstår førstvoterende, bygger han på at statens disposisjoner ikke i seg selv utelukker at lokalbefolkningen mot slutten av 1800-tallet kan ha etablert eiendomsrett på grunnlag av sin bruk og sine rettsoppfatninger. Det avgjørende for hans konklusjon er at befolkningens bruk av og rådighet over tvisteområdet ikke i tilstrekkelig grad har vært *felles*.»

Kommisjonen har i punkt 12.5.4.7, jf. punkt 12.5.4.2, lagt til grunn at de fastboendes og reindriftens bruk av kravsområdet til Sirpmá gilisearvi må anses som felles rådighetsutøvelse, i alle fall i den delen av kravsområdet som ikke overlappes av andre kollektive eiendomsrettskrav. Forholdene i «overlappingsområdene» er behandlet i punkt 12.5.9.

Situasjonen er dermed at kravet om felles rådighetsutøvelse er oppfylt i kravsområdet, samtidig som statens grunneierdisposisjoner i området mellom 1863 og 1980 relativt sett har

210 HR-2024-982-S avsnitt 174.
211 HR-2024-982-S avsnitt 161-162 og 177.
212 HR-2024-982-S avsnitt 194.
213 HR-2024-982-S avsnitt 84. Se også avsnitt 78–83.
214 Se blant annet Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 9. utg. (2022) s. 402 og NOU 1993: 34 s. 260–266.
215 HR-2024-982-S avsnitt 298.

hatt et mindre omfang enn i Karasjok. Statens disposisjoner kan derfor ikke i seg selv være til hinder for at lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger frem til slutten av 1800-tallet, har etablert en kollektiv eiendomsrett i alle fall til det meste av kravsområdet. De statlige disposisjonene har heller ikke hatt tilstrekkelig omfang til uten videre å kunne ekstingvere den lokale kollektive retten, eller til å etablere statens eiendomsrett som et festnet rettsforhold.

12.5.8.5 Forholdet mellom statens disposisjoner og lokalbefolkningens bruk og oppfatninger

Den foregående gjennomgangen viser at statens eiendomsrett til Sirpmá gilisearvis kravsområde ikke alene kan bygge på statens grunneierpretensjon, og peker i retning av at statens eiendomsrett ikke var etablert som et festnet rettsforhold da staten i 1980 ved utformingen av Samerettsutvalgets mandat tok høyde for at i alle fall deler av grunnen i Finnmark kunne ha andre eiere enn staten. Ved vurderingen av om statens eiendomsrett er et festet rettsforhold eller om det foreligger et alders tids bruk-erverv på lokalbefolkningens hånd, må dessuten statens disposisjoner «*holdes opp mot*» lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger.[216]

Som fremholdt i punkt 12.5.7.1, har Høyesterett ved flere anledninger vist til at tingsretten må anvendes på «*samiske premisser*» når det er spørsmål om (kollektive) samiske rettighetserverv. Dette innebærer at det må stilles relativt lempelige krav til dokumentasjon for utøvd bruk og til god tro for å anse samisk bruk som rettsstiftende. Det innebærer også at samiske sedvaner og rettsoppfatninger og folkeretten må vektlegges når det er spørsmål om statens eiendomsrett i tradisjonelle samiske bruksområder er et festnet rettsforhold, eller om det er etablert kollektive eierrettigheter for lokalbefolkningen med grunnlag i alders tids bruk.

Uten slike modifikasjoner fra utgangspunktet om at statens disposisjoner skal vektlegges «*på vanlig måte*», er det fare for at verken samiske sedvaner og rettsoppfatninger eller folkeretten får den vekten de skal ha etter gjeldende nasjonal rett.

Også den gjenopprettende funksjonen som ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 har, kan begrense vekten av statens disposisjoner. I Nesseby-dommen gikk ikke Høyesterett nærmere inn på bestemmelsens gjenopprettende funksjon og viste til at «*så vel andre gruppers bruk som statens disposisjoner har pågått i flere hundre år*», men uttalte:[217]

> «Nesseby bygdelag har vist til at artikkel 14 nr. 1 første punktum er ment å ha en gjenopprettende funksjon, slik at det ikke vil være avgjørende om staten eller andre gjennom en viss periode har hatt rådighet over områder som tidligere har vært benyttet av urbefolkningen. Et slik utgangspunkt må generelt sett være riktig, og har støtte i forarbeidene til ILO-konvensjon nr. 169.»

Som kommisjonen har pekt på i punkt 6.6.3, tilsier dessuten nyere håndhevelsespraksis i FNs Menneskerettskomité på at også artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter har en gjenopprettende funksjon,[218] og særlig i tilfeller der de opprinnelige rettighetshaverne har fått sine tradisjonelle rettigheter innskrenket som følge av statlige disposisjoner.

Denne gjenopprettende funksjonen, må ses i sammenheng med at ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 første punktum ikke krever aktsom god tro for å anerkjenne kollektiv eiendomsrett for befolkningen i samiske bygder til bygdenes tradisjonelle bruksområder. Som påpekt i punkt 6.6.2.3, er dette et utslag av at det i slike områder ikke er befolkningens kollektive eiendomsrett som må begrunnes særskilt, men statens eiendomsrett. Dette vil ytterligere heve terskelen for å konkludere med at statens disposisjoner har påvirket de lokale rettsoppfatningene på en slik måte at det som i sin tid var en sterk kollektiv rett, har blitt erstattet av en svakere rett, og slik at statens eiendomsrett har blitt et festnet rettsforhold.

Redegjørelsen i punkt 12.5.2 til 12.5.4 viser at det er kontinuitet mellom den bruken befolkningen i Sirma-området utøvde før og etter 1751, og at befolkningen i hele perioden etter 1751 har hatt en omfattende, mangesidig og variert bruk av kravsområdet. Bruken har i innhold og omfang tilsvart den bruken en innehaver av kollektiv eiendomsrett vanligvis ville utøvd i et tilsvarende område. Befolkningen i kravsområdet har også i betydelig utstrekning disponert over ressursene selv, blant annet gjennom ulike interne ordninger for å fordele bruken.

Det synes videre klart at de tradisjonelt har oppfattet seg som eneberettiget til å utnytte de lokale naturressursene. Denne forståelsen har også inkludert rett til å disponere over og fordele ressursbruken, og rett til å ta i bruk nye former for ressursutnyttelse når det har vært aktuelt. Et eksempel på dette er at det da husdyrhold ble vanlig, ble etablert slåttebruk i området, også før staten etablerte en forpaktningsorden for utmarksslåtter.

Den rådende rettsoppfatningen har vært preget av en nærmest fullstendig rådighet over ressursene, i innhold og funksjon tilsvarende en eiendomsrett, jf. punkt 12.5.5. Denne rettighetsforståelsen har langt på vei vedvart frem til i dag. Befolkningen i kravsområdet har riktignok forholdt seg til og akseptert statens disposisjoner, blant annet når det gjelder

216 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 147- Se også HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 75 og 76.

217 HR-2018-456-P avsnitt 173.

218 Se blant annet UN Human Rights Committee, CCPR/C/141/D/3588/2019, Jovsset Ánte Sara v. Norway, views adopted, September 12, 2024, para. 10.4.

utvisning av vedteiger. Dette kan imidlertid kan ikke anses som en aksept av staten som privatrettslig eier av kravsområdet, og både den sakkyndige utredningen og informasjon fra kommisjonens høringsmøter og intervjuer viser at de lokale rettsoppfatningene har vært sterke og stabile.

Før veien fra Tanabru til Sirma var ferdig i 1956, var Sirpmá gilisearvis kravsområde lite brukt av tilreisende fritidsbrukere, jf. punkt 12.5.6. Lokalbefolkningens og reindriftens bruk var derfor tilnærmet eksklusiv, i alle fall om man ser bort fra grenseområdene mot nabobygdene.

Det var få statlige disposisjoner i kravsområdet på 1800-tallet, særlig før 1863. Av de eiendommene som ble tinglyst fra og med 1864 og frem til 1900, var nesten 80 % (15 av 19) formaliseringer av etablerte eiendommer, jf. punkt 12.5.7.3 (1). På 1900-tallet fikk statens disposisjoner noe større omfang, men også da var de lenge relativt fåtallige. Den gjenopprettende funksjonen til ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 første punktum, jf. SP artikkel 27, gjør dessuten at de statlige disposisjonene, i alle fall fra og med midten av 1900-tallet, har begrenset betydning.

Gjennomgangen over viser at lokalbefolkningen har utøvd kontinuerlig og tilnærmet altomfattende bruk av utmarksressursene i kravsområdet i flere hundre år. Frem til veien til Sirma var bygd i 1956 hadde bruken også et tilnærmet eksklusivt preg. Den rådende lokale rettsoppfatningen har vært at lokalbefolkningens rettigheter i innhold kan sidestilles med en kollektiv eiendomsrett. Det er derfor ikke holdepunkter for at statens disposisjoner fra slutten av 1800-tallet og fremover har påvirket de lokale rettsoppfatningene i en slik grad at det har oppstått en generell aksept blant lokalbefolkningen for at staten (nå FeFo) var eier av kravsområdet.

Statens eiendomsrett til området er derfor slik kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) vurderer det, ikke etablert som et festnet rettsforhold. Den lokale kollektive eiendomsretten som i alle fall var etablert da jordsalgsloven av 1863 trådte i kraft, er derfor fortsatt er i behold. Mindretallet (Andersen) har som nevnt i punkt 12.5.8.1 ikke vurdert betydningen av de statlige disposisjonene har hatt, ut over å konstatere at disposisjonene ikke har medført at lokalbefolkningens kollektive fortrinnsrett har falt bort.

12.5.9 Rettighetshaverkrets og rettighetsområde

(1.) En kollektiv rettighet vil som utgangspunkt tilkomme de personene som til enhver tid inngår i den gruppen – eller *rettighetshaverkretsen* – som retten tilligger, jf. punkt 8.4.1.2. Personer som er del av gruppen, har andel i den kollektive retten så lenge de tilhører den gruppen retten tilligger, men ikke etter at de har trådt ut. Dette innebærer blant annet at personer som flytter fra en bygd der befolkningen har en kollektiv eiendomsrett eller en kollektiv bruksrett, ikke lenger vil ha del i den kollektive retten. Tilsvarende vil personer som flytter til bygda, få del i den kollektive retten fra det tidspunkt de bosetter seg der.[219]

Sett hen til de opplysningene som foreligger om bruken av kravsområdet og de lokale rettsoppfatningene, finner ikke kommisjonen grunnlag for å gjøre unntak fra dette utgangspunktet. Som nevnt i punkt 12.2, ligger følgende bosetninger/bygder innenfor kravsområdet: Lákšjohka, Sirma, Bievrrá, Gaskanjárga, Luosnjárga, Čuđegurra og Roavvegieddi. De som har folkeregistrert bostedsadresse i disse bygdene eller i andre områder innenfor kravsområdet vil ha andel i den kollektive retten som gjelder innenfor området. Fremtidige nye bosetninger innenfor området vil også ha del i rettighetene.

(2.) Opplysningene om utøvd bruk og tilhørende rettsoppfatninger tyder på at *rettighetsområdet*, omfatter de tradisjonelle høstingsområdene innenfor kravsområdet, og at disse områdene er mer eller mindre sammenfallende med kravsområdet. Leavvajoga ja Rástegáissá sámesiida med flere (kapittel 11) og Badje Deanu Siida (kapittel 13) har imidlertid fremmet delvis overlappende eiendomskrav, og sakens opplysninger viser at overlappingsområdene også har vært brukt av befolkningen i de respektive nabobygdene.

Riktignok er det ikke uttrykt eksplisitte rettsoppfatninger om at overlappingsområdet mellom kravsområdene til *Leavvajoga ja Rástegáissá sámesiida med flere og Sirpmá gilisearvi* har vært – og er – et «*fellesområde*». Det vil imidlertid i første rekke være den utøvde bruken som er avgjørende for grensedragningen,[220] og det er opplyst at også folk fra Sirma-området har brukt den østre delen av kravsområdet til Leavvajoga ja Rástegáissá sámesiida med flere. Se blant annet punkt 11.5.3.5 og 11.5.3.6.

Det er videre sjelden helt faste grenser mellom de ulike bygdenes ressursområder.[221] Også det forholdet at Leavvajoga ja Rástegáissá sámesiida med flere og Sirpmá gilisearvi begge har gitt klart uttrykk for at deres respektive kravsområder ikke eies FeFo, og samtidig har fremmet krav om eiendomsrett til det de oppfatter som sine respektive ressursområder, taler for at overlappingsområdet mellom dem må anses som et fellesområde.

Overlappingsområdet mellom kravsområdene til *Sirpmá gilisearvi og Badje Deanu Siida* (kapittel 13) har som det fremgår av punkt 12.5.4.4, blitt betegnet som et «fellesområde» som både folk fra Sirma-området og folk fra Båteng

219 Se for eksempel Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 9. utg. (2022) s. 71, med videre henvisning til Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 46.

220 Se blant annet NOU 1988: 16 Rådsegn 14 *Eigedomsgrensen og administrative inndelingsgrenser* s. 19.

221 Elina Helander, *Samiska rättsuppfatninger i Tana og Rätt i Deanodat*, [i] NOU 2001:34 s. 425 flg. på s. 440.

(Badje Deanu Siida) har brukt. Særlig gjelder dette Jeakkaš. Riktignok har flere informanter uttalt at grensen mellom bygdenes ressursområder tradisjonelt har gått ved Lákšjohka. Også Elina Helanders undersøkelse peker i den retningen, men hun har påpekt at ulike bygders ressursområde delvis kan overlappe hverandre og vist til at folk fra Sirma og Båteng delvis fisker i de samme vannene, og til at folk fra Sirma dersom det er lite multer i Sirmas ressursområde, plukker multer i ressursområdet til Båteng.[222]

Kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) legger etter dette til grunn at det området der kravene fra Sirpmá gilisearvi og Leavvajoga ja Rástegáissá sámesiida med flere (kapittel 11) overlapper, eies i felleskap av befolkningen bosatt innenfor disse bygdebruksområdene. Overlappingsområdet mellom kravene fra Sirpmá gilisearvi og Badje Deanu Siida (kapittel 13), eies i fellesskap av befolkningen bosatt innenfor de respektive bygdebruksområdene. Andel i den kollektive eiendomsretten i disse fellesområdene forutsetter fast bosetning i de tilknyttede bosetningene eller bygdene. Ellers går grensene for bygdebruksområdet langs Tanaelva og grensen mot Lebesby kommune. Se kartfigur 12.5.

Flertallet bemerker ellers at de her skisserte bygdebruksområdene ikke nødvendigvis er faste størrelser. Det dreier seg om en type kollektive rettigheter, som i tradisjonell tingsrettslig terminologi ofte har vært betegnet som bygdelagsrettigheter. Utgangspunktet for avgrensningen av rettighetshaverkrets og rettighetsområde for slike rettigheter er bygdenes bruk fra gammelt av.[223] Men på samme måte som at rettens innhold kan endres over tid, kan også bosetting og næringsstruktur ha endret seg på en slik måte at rettighetshaverkrets og rettighetsområde må «*fastlegges på ny*». Noen ganger kan «*det meste av en kommune bli omfattet*.»[224]

Mindretallet (Andersen) har sluttet seg til flertallet når det gjelder rettighetshaverkrets og avgrensningen av bygdebruksområdene, men har lagt til grunn at bruken ikke har vært intensiv nok til å kvalifisere for eiendomsrett, jf. punkt 12.5.4.6 og 12.5.4.7, og at den lokale retten som tilkommer befolkningen bosatt innenfor de respektive bygdebruksområdene derfor har karakter av en fortrinnsrett.

12.5.10 Forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter

Den eierrådigheten som etter flertallets syn, tilligger befolkningen i Sirma-området, vil være begrenset av andres kollektive og individuelle bruksrettigheter. Nedenfor følger en omtale av forholdet til en del slike rettigheter, med hovedvekt på kollektive rettigheter.

Kommisjonen har i kapittel 9 og 10 konkludert med at reindriftsutøverne i Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš og Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga innenfor de respektive distriktsgrensene har andel i en alminnelig reindriftsrett som har grunnlag i alders tids bruk. Dette gjelder uavhengig av grunneierretten, og påvirkes ikke av konklusjonen i kapittel 12.

Reindriftsutøvere med folkeregistrert bosted i Sirpmá gilisearvis kravsområde vil foruten andel i reindriftsretten, ha andel i den kollektive retten som kravsområdets fastboende befolkning har.

Kommisjonen har i kapittel 26 konkludert med at bygdene langs Tanaelva på finsk side, der befolkningen tradisjonelt har brukt områdene på norsk side, med grunnlag i alders tids bruk har opparbeidet bruksrettigheter i øvre Tana til multeplukking, innlandsfiske og småviltjakt og -fangst. Disse bruksrettighetene er lokalisert innenfor deler av Sirpmá gilisearvis bygdebruksområde. Grunneieren ved sine disponeringer ta hensyn til de etablerte bruksrettighetene. Det samme gjelder for de individuelle rettighetene som kommisjonen har anerkjent innenfor kravsområdet, jf. rapportens del III.

Det finnes også andre grupper eller personer som er bosatt i eller utenfor Tana kommune som kan ha opparbeidet ulike partielle bruksrettigheter i kravsområdet. Blant annet er det godt mulig at befolkningen i bygder i Lebesby kommune kan ha drevet ressurshøsting over grensen til Tana kommune i et slikt omfang at de kan ha opparbeidet bruksrettigheter. Dette kan også gjelde befolkningen fra bygder i Tana kommune som ikke har fremmet eksplisitte overlappende rettighetskrav for kommisjonen, for eksempel Polmak og Hillágurra.

Det har ikke vært mulig for kommisjonen å ta stilling til eksistensen av og det eventuelle innholdet i slike rettigheter, jf. punkt 7.3, men det må ved disponeringen av den kollektive eiendomsretten i Sirma og omegn tas høyde for at slike rettigheter kan eksistere.

Et spørsmål av en annen art enn de som er omtalt over, gjelder forholdet til den bruken som er regulert i finnmarksloven kapittel 3. En konsekvens av flertallets konklusjon om at FeFo ikke eier grunnen i Sirma-befolkningens bygdebruksområde, vil være at finnmarkslovens kapittel 3 ikke vil gjelde for bruken av utmarksressursene i området, jf. finnmarksloven § 21 annet ledd. Dette vil blant annet medføre at FeFos rett til å disponere over utmarkshøstingen der med hjemmel i finnmarksloven § 27 vil falle bort.

Den beiteretten som etter finnmarksloven § 23 annet ledd ligger til jordbrukseiendommer i Finnmark har et selvstendig

222 Elina Helander, Op. cit., [i] NOU 2001:34 s. 425 flg. på s. 437 (muler) og 440 fotnote 31 (fiskevann).

223 Kjell Meinich Olsen, *Norsk Almenningsret*, 1928 s. 136. Se Se også fjellova § 2.

224 Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 96, jf. s. 16.

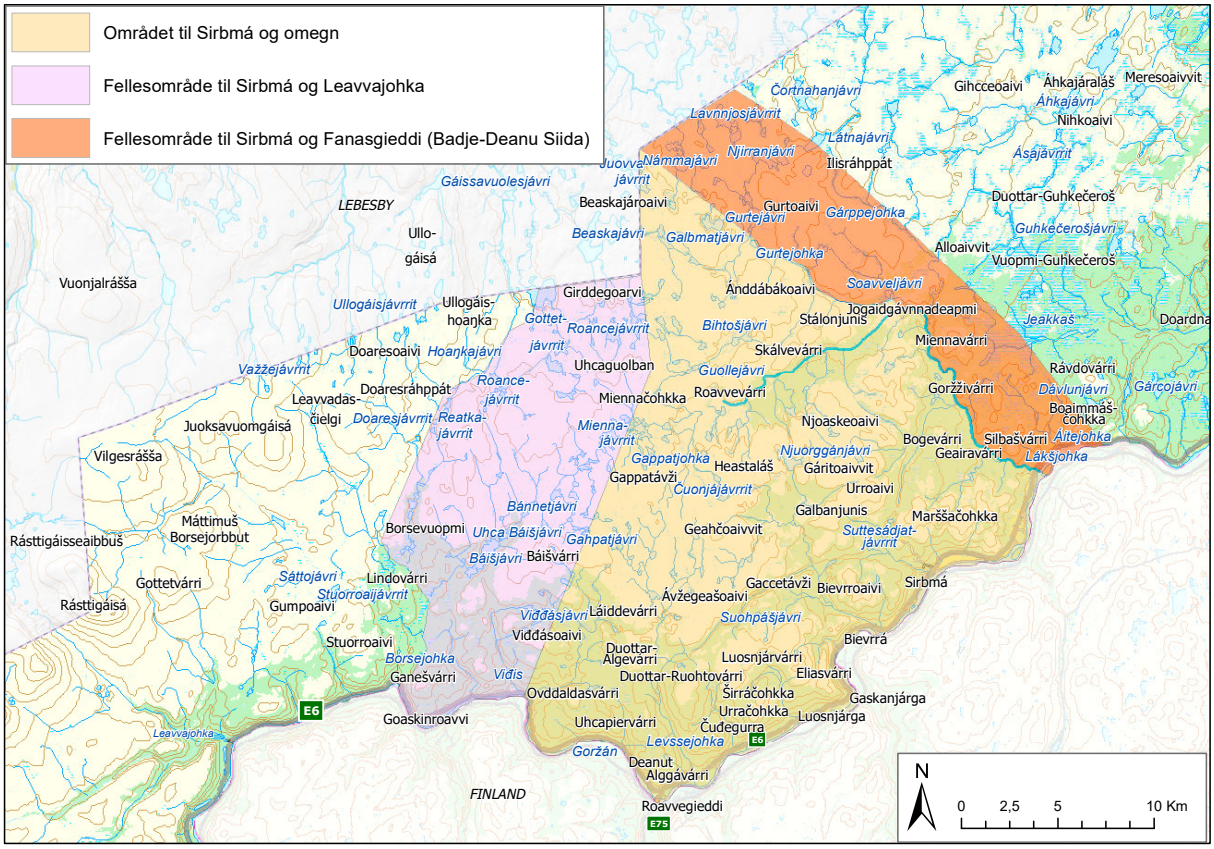

Figur 12.5

allmenningsrettslig grunnlag og gjelder uavhengig av de lokale grunneierforholdene,[225] og vil derfor fortsatt være i behold.

Når det gjelder FeFos løpende festekontrakter og forpaktninger i kravsområdet, vil rettighetshaverne i Sirma og omegn tre inn i FeFos rettslige posisjoner, på samme måte som FeFo etter finnmarksloven § 49 trådte inn i Statskog SFs rettslige posisjoner i Finnmark.

Mindretallets konklusjon innebærer at finnmarksloven kapittel 3 fortsaett vil gjelde i kravsområdet, men FeFo må ved sine disponeringer ta hensyn til den lokale fortrinnsretten. Se ellers det som er sagt om dette foran i punkt 8.4.8.4 og 8.4.9.

12.5.11 Konklusjon

Et flertall, bestående av Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt, har konkludert med at befolkningen som er bosatt i Sirma og omegn, har en kollektiv eiendomsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet til Sirpmá gilisearvi. Den kollektive eiendomsretten har grunnlag i alders tids bruk, og tilkommer de som til enhver tid har registrert bostedsadresse innenfor kravsområdet til Sirpmá gilisearvi. Se ellers omtalen av begrepet «*kollektiv rett*» i punkt 8.4.1.2. De områdene der kravet fra Sirpmá gilisearvi overlappes henholdsvis av kravene fra Leavvajoga ja Rástegáissá sámesiida med flere (kapittel 11) og Badje Deanu Siida (kapittel 13) eies i felleskap av befolkningen bosatt innenfor de respektive bygdebruksområdene. Se kartet i figur 12.5.

Mindretallet, bestående av Andersen, har sluttet seg til flertallet når det gjelder rettighetshaverkrets og avgrensningen av bygdebruksområdene, men har lagt til grunn at rettens innhold tilsvarer en kollektiv særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett, og ikke en kollektiv eiendomsrett.

225 Se for eksempel Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6, Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 65–74 (punkt 7.2.5).

13. BADJE-DEANU SIIDA

13.1 Hva saken gjelder

Saken gjelder krav om *kollektiv eiendomsrett eller styringsrett* i midtre Tana. Kravet omfatter også et område i Lebesby kommune. I rapporten her behandler kommisjonen Tana-delen av kravet. Lebesby-delen vil bli behandlet i rapporten for felt 10 Nordkyn/Sværholthalvøya. Kravsområdets utstrekning i Tana kommune er om lag 1164 km^2. Se kartet i figur 13.1.

Badje-Deanu Siidas kravsområde i Tana overlappes helt av de kollektive rettighetsmeldingene fra Sohpar og Tana kommune (begge behandlet i kapittel 8), og delvis av de kollektive rettighetsmeldingene fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9), Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10), Sirpmá gilisearvi (kapittel 12), Sámiid meahcit (kapittel 15), Polmak bygdelag (kapittel 16), Lálloš siida (kapittel 17), Masjok bygdelag (kapittel 19), Bygdefolket i Vestre Seida (kapittel 21), Vestertana kapell- og bygdelag (kapittel 25), Samer på finsk side av riksgrensen (kapittel 26) og Oskar Trosten m.fl. (kapittel 27).

Kravsområdet overlapper følgende individuelle rettighetsmeldinger: Erik og Inga Trostens etterkommere (kapittel 29), Jánoš Trosten (kapittel 30), Familien Helander (kapittel 31), Eli og Ragnhild Rajala Lautz (kapittel 32), Lillian Malin (kapittel 33), Hans Terje Johnsen m.fl. (kapittel 38), Etterkommere av Johan Johansen Wigelius (kapittel 39), Arvingene etter Nils Johnsen Varsi (kapittel 41), Etterkommere av Petter Henriksen Guttorm og Ravna Andersdatter Guttorm (også behandlet i kapittel 41), Ole Nilsen Vuolabs etterkommere (kapittel 44), John Aslak Johansen og etterkommere av Hans Ole Pedersen Varsi (kapittel 45), Herdis Gaup Aamot (kapittel 46), Jan Atle Samuelsen (kapittel 47), Etterkommere av Nils A. Hansen og Ellen K. Hansen (kapittel 48), Marit Kristine Johansen (kapittel 50), Johan Fredrik Ingvald Guttorm (kapittel 51) og Etterkommere av Per M. Gaup og Alette K. Somby Gaup (kapittel 52).

Båteng og omegn bygdelag varslet ved brev 16. oktober 2018 (jnr. 18/1546-1) signert av bygdelagets leder, Beaska Niillas, at befolkningen i tidligere Polmak kommune ville fremme et felles eiendomsrettskrav i regi av de lokale bygdelagene. I brevet trakk Båteng og omegn bygdelag sin rettighetsmelding datert 22. mars 2016 (jnr. 16/391-1).

Kommisjonen bekreftet ved brev 4. januar 2019 (jnr. 18/1546-2) stilet til Badje-Deanu gilisearvvit ved Beaska Niillas å ha slettet Båteng og omegn bygdelags rettighetsmelding, og ba Badje-Deanu gilisearvvit om fylle ut vedlagt skjema for melding om mulige rettigheter mv.

På høringsmøtet 13. mars 2019 avga Beaska Niillas forklaring på vegne av Badje-Deanu Siida (jnr. 14/294-30 s. 11–31). Han overleverte rettighetsmelding og kart over kravsområdet (jnr. 18/1546-3 og 18/1546-4), og oversendte samme dag justert rettighetsmelding (jnr. 18/1546-5).

Polmak bygdelag informerte 5. mai 2019 (jnr. 18/1546-6) om at bygdelaget ikke støtter Badje-Deanu Siidas rettighetsmelding, og opplyste 3. juli 2020 (jnr. 18/1546-9) at de støtter Tana kommunes krav. Bygdelaget oversendte 1. desember 2022 et eget krav (jnr. 22/2159-1).

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har i brev 18. juni 2023 gitt en generell merknad til alle rettighetsmeldinger som gjelder områder innenfor distriktets vinterbeiteområder (jnr. 14/1434-38), deriblant meldingen fra Badje-Deanu Siida.

Ved brev 10. januar 2024 ba kommisjonen Badje-Deanu Siida om eventuelle merknader til rettighetsmeldingene fra Tana kommune og Sohpar innen 9. februar 2024 (jnr. 18/1546-26). Kommisjonen ba ved brev 2. april 2025 (jnr. 18/1546-29) Badje-Deanu Siida om å gi opplysninger om styremedlemmer, og om folkemøter i forbindelse med etableringen av Badje-Deanu Siida og eventuelle vedtak fra disse møtene. I kommisjonens brev 9. mai 2025 ble Badje-Deanu Siida bedt om å gi eventuelle bemerkninger til kravet fra Polmak bygdelag (kapittel 16). Badje-Deanu Siida har ikke besvart noen av henvendelsene.

Bruken av den delen av Tana som kravet fra Badje-Deanu Siida gjelder er omtalt i NIKUs sakkyndige feltutredning.[1] I tillegg til å bygge på skriftlige kilder, har de sakkyndige blant annet intervjuet Inger Ápmir 8. juni 2015; Johan Fredrik Ingvald Guttorm 20. mai 2015; Jan Atle Samuelsen 5. juni 2015; Ragnar Aslaksen 22. oktober 2015; Haldis Mari Anna Helander 2. november 2015; Solveig Pettersen 28. oktober 2015; og Erik Andreas Trosten 11. november 2015 (jnr. 14/295-25, hhv. informant 7, 8, 10, 13, 14, 15 og 16).

1 NIKU Oppdragsrapport 39/2017, blant annet s. 237–253.

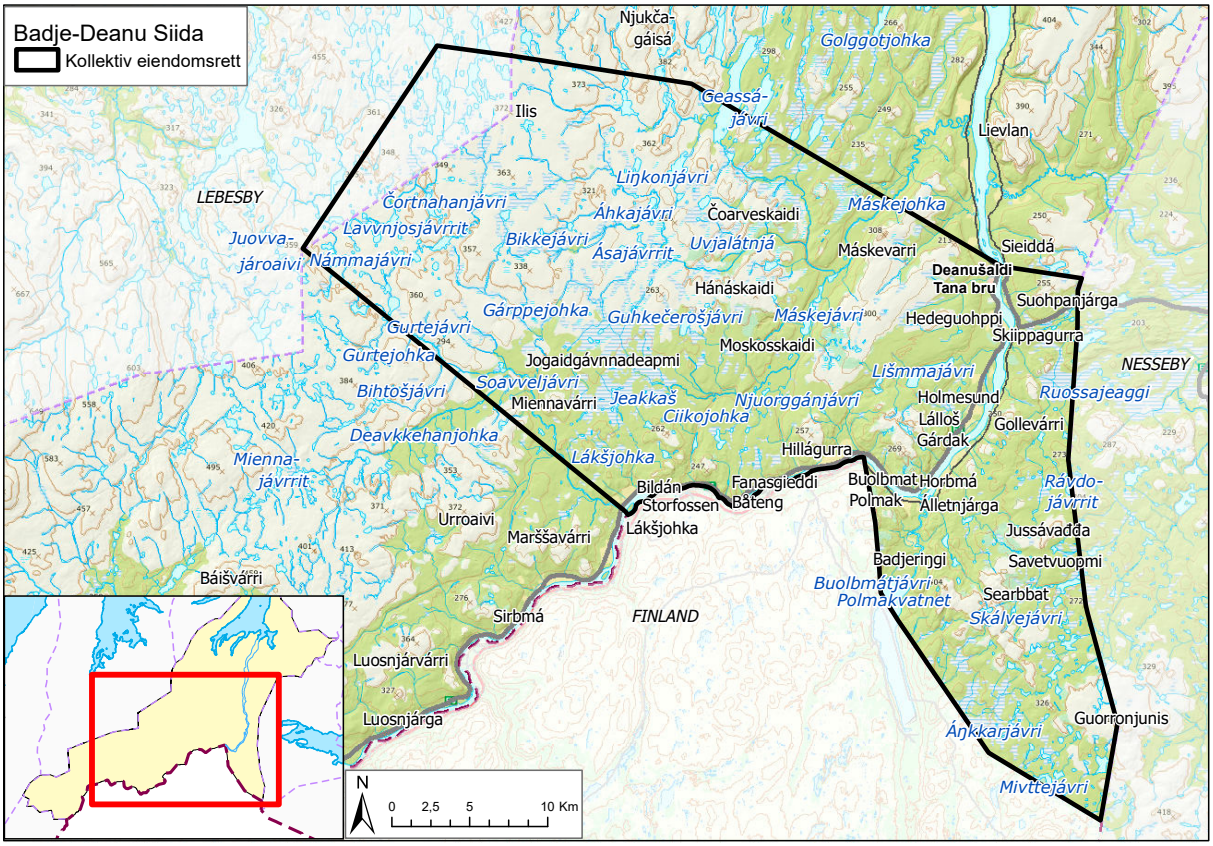

Figur 13.1

Kommisjonen har mottatt opplysninger om bruken av kravsområdet i intervjuer med Ragna Elisabet Varsi 16. mai 2013 (jnr. 15/895-24); Olaf Trygve Hansen 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28); Martha Andersen Utsi 12. juni 2013 (jnr. 15/895-7); Johan Anders Vilhelm Erke 13. august 2013 (jnr. 15/895-26); Nils Ole Nilsen 9. september 2013 (jnr. 15/895-10); Nils Porsanger 29. oktober 2013 (jnr. 15/895-25); Klemet Guttorm 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14); Johannes Erik

Alfred Varsi 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7); og Erik Andreas Trosten 21. september 2021 (jnr. 15/200-9). Bruken av kravsområdet var også tema på kommisjonens høringsmøter 16. oktober 2018, 15. mars 2019, 6. og 7. november 2019, 2. november 2021 og 15. og 16. mars 2023.

13.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Badje-Deanu Siida ble stiftet 8. mars 2019 og har vært oppført i enhetsregisteret siden 26. mars 2019. Foreningen er en sammenslutning av bygder i Tanadalen, med formål om å fremme rettighetene og interessene til befolkningen i sitt virkeområde. Per juni 2026 består styret av leder Beaska Niillas (f. 1982) og medlemmene Unni Jernsletten (f. 1973) og Jorunn Sottinen (f. 1960). Tormod Nilsen (f. 1967) og Erlend Eide (f. 1967) er fratrådte styremedlemmer.[2]

Det området som inngår i Badje-Deanu Siidas kravsområde, er i dagens matrikkel fordelt mellom gårdsnumrene 7 til 13, 16 og 37 til 40, der FeFo er hjemmelshaver til bruksnummer 1 innenfor hvert gårdsnummer. Kravsområdet omfatter bare en mindre del av gårdsnummer 7, ved Miennavárri der det ligger én festeeiendom (gnr. 7 bnr. 1 fnr. 59) etablert i

2 Brønnøysundregistrene: https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/922542368. Erlend Eide er leder i Polmak bygdelag (se kapittel 16).

1989. Den nordøstre delen av gårdsnummer 8 og den søndre delen av gårdsnummer 16 ligger innenfor kravsområdet. Det er ingen private grunneiendommer eller festeeiendommer i den delen av gårdsnummer 8 og 16 som inngår i Badje-Deanu Siidas kravsområde. Mesteparten av gårdsnummer 13 og 37, og hele gårdsnummer 9 til 12 og 38 til 40 ligger innenfor kravsområdet.

Per juni 2026 var det i tillegg til FeFo-eiendommene, matrikkelført litt over 1100 grunneiendommer under disse gårdsnumrene, hvorav i overkant av 450 er nymatrikuleringer utskilt fra den tidligere umatrikulerte grunnen.[3] Av nymatrikuleringene er 295 registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i desember 1984. Den følgende oversikten over eiendomsfordelingen mellom gårdsnumrene omfatter ikke eiendommer som er utgått av matrikkelen, for eksempel fordi de er slått sammen med andre eiendommer, eller fordi festeforholdet har opphørt. Oversikten omfatter heller ikke nymatrikuleringer etter 1984:[4]

- Gnr. 9: Ingen grunneiendommer og åtte festeeiendommer hvorav én (9/1/1) er etablert før 1981 (i 1973). Én festeeiendom (9/1/10) har ukjent etableringsdato.

- Gnr. 10: 81 grunneiendommer, hvorav 31 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1862 (10/2) og den nyeste i 1976 (10/66). 34 festeeiendommer, hvorav 17 er etablert før 1981, den eldste i 1961.

- Gnr. 11: 67 grunneiendommer, hvorav 31 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1852 (11/2) og den nyeste i 1976 (11/52). 17 festeeiendommer, hvorav sju er etablert før 1981, den eldste i 1916 (11/1/11).

- Gnr. 12: 290 grunneiendommer, hvorav 81 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1843 (12/2) og den nyeste i 1966 (12/119). 41 festeeiendommer, hvorav 25 er etablert før 1981, den eldste i 1953 (12/1/2).

- Gnr. 13: 277 grunneiendommer, hvorav 13 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1869 (13/2) og den nyeste i 1972 (13/89). 17 festeeiendommer, hvorav åtte er etablert før 1981, den eldste i 1952 (13/1/4).

- Gnr. 37: 220 grunneiendommer, hvorav 66 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1864 (37/2) og den nyeste i 1966 (37/122). 70 festeeiendommer, hvorav 52 er etablert før 1981, den eldste i 1954 (37/1/3).

- Gnr. 38: 78 grunneiendommer, hvorav 40 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1858 (38/2) og den nyeste i 1961 (38/79). 16 festeeiendommer, hvorav 11 er etablert før 1981, den eldste i 1956.

- Gnr. 39: Ingen grunneiendommer og 14 festeeiendommer, hvorav to er etablert før 1981, én i 1969 (39/1/2) og én i 1980 (39/1/3). Én festeeiendom (39/1/1) har ukjent etableringsdato.

- Gnr. 40: 98 grunneiendommer hvorav 33 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, de to eldste i 1809 (40/2 og 40/3) og den nyeste i 1982 (40/104). Tre festeeiendommer, alle etablert før 1981; i 1968 (40/1/4), 1976 (40/1/6) og 1977 (40/1/7).

13.3 Bemerkninger fra Badje-Deanu Siida

13.3.1 Rettighetsmeldingene (16. oktober 2018 og 13. mars 2019)

Ved *brev 16. oktober 2018* varslet daværende leder for Båteng og omegn bygdelag, Beaska Niillas (f. 1982), at bygdene i gamle Polmak kommune ville fremme et felles eiendomsrettskrav i hele det området som kommunen omfattet. Brevet anfører at området har vært – og er – gjenstand for en særpreget lokal bruk som har etablert en felles eiendomsrett som aldri har blitt fraskrevet eller tildelt noen andre. Det heter videre at de lokale bygdelagene via åpne folkemøter har hatt dialog med befolkningen og fått mandat til å fortsette samarbeidet bygdelagene imellom.[5]

I *rettighetsmelding 13. mars 2019* fremmet Badje-Deanu Siida krav om kollektiv eier- og forvaltningsrett til land- og vannområder som befolkningen ifølge siidaen «*urettmessig og på kolonialt vis*» har blitt frarøvet for lenge siden. Ifølge Badje-Deanu Siida har befolkningen i siidaens område på grunnlag av samisk og lokal rettsoppfatning, folkeretten og urfolksretten

3 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana* 1, juni 2026 (jnr. 14/294-47) tabell 1b. Se også https://eiendomsregisteret.kartverket.no

4 Opplysningene bygger på Kartverkets oversikter over matrikkelnumre og nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11). Oversiktene omfatter i all hovedsak ikke nymatrikuleringer etter 1984. Fordelingen mellom eiendomstypene kan ha enkelte avvik fordi noen festeeiendommer ikke har festenummer, og dermed tilsynelatende har status som grunneiendommer.

5 Båteng og omegn bygdelag, Brev 16. oktober 2018 (jnr. 18/1546-1).

i kraft av «*sin enerådende bruk, forvaltning og beboelse over tusenvis av år uomtvistelig opparbeidet kollektive rettigheter til å eie, bruke og forvalte vårt land, vann og våre ressurser.*»[6]

Videre gjøres det gjeldende at befolkningen i Badje-Deanu Siidas område aldri har solgt eller gitt fra seg rettighetene til området, og at ingen annen befolkning, gruppe eller institusjon har rett til å eie eller forvalte området. Lokalbefolkningens enerådende bruk har i tusenvis av år holdt liv i befolkningen, og vitner om klok og bærekraftig bruk. Badje-Deanu Siida presiserer at kravet ikke griper inn i rettigheter som enkeltpersoner, familier, slekter, bygder og lokalbefolkning ellers har opparbeidet seg gjennom bruk. Deres rettigheter er i sum grunnlaget for lokalbefolkningens kollektive rett til å eie, bruke og forvalte områdene. I Badje-Deanu Siidas virkeområde finnes det områder der også andre har kollektive eierrettigheter sammen med Badje-Deanu Siidas befolkning. Badje-Deanu Siida anerkjenner disse rettighetene og vil søke samarbeid for å finne gode felles løsninger. Badje-Deanu Siida påpeker at det er staten og FeFo som må bevise at de er rettighetshavere i lokalbefolkningens område.[7]

Rettighetsmeldingen beskriver Badje-Deanu Siidas virkeområde slik at det går fra «*Buollánguoika til Juovvajároaivi, derfra til Lávvosaijávrrit, derfra til Sieddájohnjálbmi, derfra rett øst til dagens kommunegrense, derfra følges dagens kommunegrense helt til riksgrensen, derfra etter riksgrensen til Buollánguoika.*» Det opplyses at beskrivelsen vil bli justert i samarbeid med nabosiidaene. Badje-Deanu Siida oppfordrer kommisjonen til å akseptere samiske rettsoppfatninger, bruksformer og tradisjoner, og anerkjenne at de som sogner til kravsområdet har kollektive eiendoms- og bruksrettigheter til området.[8]

Det kartet som var vedlagt rettighetsmeldingen (jnr. 18/1546-4) viser at kravsområdet avviker noe fra det som ble angitt i brevet 16. oktober 2018 ved at området ikke omfatter den øvre delen av tidligere Polmak kommune (fra litt nord for Sirma til grensen mot Karasjok), samtidig som kravsområdet i nord trekker seg noe inn i Lebesby kommune.

Den korrigerte rettighetsmeldingen 13. mars 2019 opplyser at Beaska Niillas er styreleder i Badje-Deanu Siida og representant for Båteng og omegn bygdelag, og at de øvrige styremedlemmene er Unni Ursin Jernsletten (Skiippagurra), Jorunn Sottinen (Alleknjarg), Tormod Nilsen (Horma, Gárdak, Árbanatjohka og Hedeguohppi) og Erlend Eide (Polmak).[9]

13.3.2 Høringsmøtet (13. mars 2019)

Beaska Niillas (f. 1982) sa på høringsmøtet 13. mars 2019 at de har holdt folkemøter i regi av Båteng og omegn bygdelag, Gárdak og Holmesund bygdelag, Skiippagurra bygdelag, Alleknjarg bygdelag og Polmak bygdelag, og at vedtakene fra folkemøtene er grunnlaget for etableringen av Badje-Deanu Siida. Han opplyste at han er leder i Badje-Deanu Siida, og at han representerer befolkningen som bor i området. Han sa at styremedlemmene var valgt på folkemøter i bygdene hvor alle var invitert til å delta, og ikke på bygdelagenes årsmøter.[10]

Beaska Niillas sa at Badje-Deanu Siida har opprettet en institusjon som kan organisere forvaltning, eierskap og bruk, men det er opp til lokalbefolkningen i kraft av sin selvbestemmelse å avgjøre hvordan det skal gjøres. Han presiserte at selvbestemmelse ikke hører til rettighetskartleggingen, men at det er et internt anliggende for de berettigede.[11]

Han viste til at de har fellesområder med nabobygdene. For eksempel har de sammen med Sirma bygdelag felles områder som de alltid har brukt i fellesskap, og det vil ikke bli noe problem å fortsette samarbeidet. Et annet eksempel er at befolkningen som bor på «*andre siden av vidda*» bruker de samme områdene. Beaska Niillas sa at han er sikker på at de også i fremtiden vil samarbeide godt med andre rettighetshavere i området. Han fremholdt at deres krav ikke griper inn i etablerte private rettigheter, og sa at de har startet prosessen for å rette opp det norske regimets negative virkninger for samene og lokalbefolkningen. Beaska Niillas påpekte at en anerkjennelse av deres krav vil medføre lokal forvaltning og eierskap.[12]

Han viste til at bygdefolket har brukt bygdenes nærområder, og at områdene lenger unna ofte er fellesområder. Lokalbefolkningen forvalter og bruker områdene, og det er intern enighet om hvordan fordelingen skal skje. Slik har det vært i hele hans levetid, og han lærte dette av sin bestefar. Beaska Niillas sa at andre bygder har egne interne fordelinger. Lokalbefolkningen har førsteretten, men dersom det er plass og ressurser nok til å dele, vil det bli gjort.[13]

Beaska Niillas viste videre til at områdene aldri er gitt bort til noen, og at ingen av rettsforgjengerne har overdratt området til kongen. Lokalbefolkningen har alltid vært alene i området og ingen bestemte over dem, men de har blitt fratatt områder bit for bit. Staten har skapt frykt, og prøvd å få aksept for at den eier lokalbefolkningens landområder. Dette har

6 Badje-Deanu Siida, *Korrigert rettighetsmelding*, 13. mars 2019 (jnr. 18/1546-5) s. 1.

7 Badje-Deanu Siida, Op. cit., 13. mars 2019 (jnr. 18/1546-3) s. 3, jf. s. 1 (samisk versjon).

8 Badje-Deanu Siida, Op. cit., 13. mars 2019 (jnr. 18/1546-3) s. 3–4, jf. s. 1–2 (samisk versjon).

9 Badje-Deanu Siida, korrigert rettighetsmelding, 13. mars 2019 (jnr. 18/1546-5) s. 1. De to sistnevnte har senere fratrådt fra styret, jf. punkt 13.2.

10 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 12, 15 og 27.

11 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 15 og 16.

12 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 16-17.

13 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 18 og 21.

skjedd over flere hundre år, men det betyr ikke at befolkningen har gitt fra seg sine rettigheter frivillig. De har blitt frarøvet områdene. Beaska Niillas sa at han kjøpte jakt- og fiskekort frem til han begynte å forstå at området ikke tilhører staten. Da sluttet han å kjøpe kort, med unntak for elgjakt der han ikke er alene og derfor ikke bare kan svare for seg selv. Ifølge Beaska Niillas mener lokalbefolkningen at det ikke er opp til andre å gi dem rettigheter som de alltid har hatt.[14]

Beaska Niillas sa at befolkningen i tusenvis av år har brukt alle de naturressursene som man finner i området og kan nyttiggjøre seg av, og som har vært nødvendige for livsopphol-det. Han viste til at utmarka fortsatt brukes, om enn på en annen måte enn før. Lokalbefolkningen har vært alene om bruken helt frem til nyere tid da «*andre*» har begynt å slippe fremmede inn i lokalbefolkningens områder. Tidligere var det ikke kjøpmenn her som man kunne selge til, og da høstet man naturressurser til eget bruk. Etter hvert som tidene endret seg og kjøpmennene kom, ble det en annen verdi enn bare mat, og da begynte de å selge naturressursene helt frem til nyere tid. Bruken har endret seg over tid og etter behov.[15]

Beaska Niillas sa at også reindriftsutøverne tilhører lokalbefolkningen. Badje-Deanu Siida ønsker ikke å gripe inn i reindriftens sedvanerettigheter, men vil styrke og verdsette det. Det er lokalbefolkningens fellesområde, uavhengig av hvem og hva man er.[16]

På spørsmål om andre med tilhørighet til området har rettigheter selv om de ikke bor i området, svarte Beaska Niillas at dette må den lokale selvbestemmelsen avklare.[17]

Ifølge Beaska Niillas var det bare lokale brukere i området frem til veien kom. I nyere tid er det kommet mange fremmede, som har fått lov av «*de fremmede forvalterne*» til å høste av lokalbefolkningens naturressurser. Dette er fortsatt et stort problem fordi det blir nesten ingenting igjen lokalt. Beaska Niillas forklarte at andre begynte å komme for ca. 40–50 år siden, med årlig økning. Lokalbefolkningen har forsøkt å klage til myndighetene. Tidligere var det lokal forvaltning. For eksempel spurte de første lakselordene lokalbefolkningen om lov til å fiske. Beaska Niillas sa at han ikke tror at folk har akseptert staten som eier, men at folk har betalt for fiske- og jaktkort av frykt for konsekvensene ved manglende betaling.[18]

Han fremholdt at lokalbefolkningen som regel er enige om disponeringen av utmarksressursene, og viste til at de nesten ikke jakter ryper lenger oppe i Tanadalen fordi det i en periode har vært veldig lite ryper der. Til tross for at lokalbefolkningen vil beskytte og bygge opp rypebestanden, slipper FeFo ifølge Beaska Niillas inn tusenvis av jegere. Han sa at det er mye bedre å tilbakeføre forvaltningen og eierrettighetene til lokalbefolkningen fordi de kjenner sine egne områder best. Det var lite forpaktninger i området da de hadde liten verdi.[19]

13.4 Bemerkninger fra andre

13.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har krevd anerkjent alminnelig reindriftsrett i distriktets vinterbeiteområde (kapittel 9) som overlapper deler av kravsområdet til Badje-Deanu Siida. Distriktet har i brev 18. juni 2023 vist til at alle krav om «*kollektiv eiendomsrett, ferdselsrett og vetorett m.m.*», innenfor distriktets vinterbeiter kan innsnevre dets beitearealer om kravene skulle føre frem. Ifølge distriktet gjelder dette også kravet fra Badje-Deanu Siida.[20]

13.4.2 Polmak bygdelag

Polmak bygdelag har fremmet et krav om kollektiv eiendomsrett og bruksrett på begge sider av Tanaelva ved Polmak, jf. kapittel 16. Bygdelaget var opprinnelig et av de bygdelagene som sto bak kravet fra Badje-Deanu Siida, men oversendte 5. mai 2019 protokoll fra ekstraordinært årsmøte 11. april 2019, der det fremgår at årsmøtet med 17 mot 7 stemmer besluttet å trekke seg fra Badje-Deanu Siida.[21] Polmak bygdelag oversendte 3. juli 2020 protokollen fra bygdelagets årsmøte 28. mai 2020 som viser at de fremmøtte (15 personer) enstemmig besluttet å støtte Tana kommunens krav om kollektiv eiendomsrett for kommunens innbyggere, og der det gis uttrykk for at det må være et felles styre for hele (kommunens) område.[22]

På *høringsmøtet 16. mars 2023* sa Erlend Eide (f. 1967) at Polmak bygdelag ble med i Badje-Deanu Siida i 2016, men at bygdelaget i 2019 vedtok ikke å støtte kravet, og at bygdelaget i 2020 vedtok å støtte Tana kommunes krav om kollektive

14 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 17 og 20.

15 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 19 og 31.

16 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 21–22.

17 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 23.

18 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 21 og 24–25.

19 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 28 og 30.

20 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023 s. 1, sammenholdt med vedlegg «Oversikt over rettighetsmeldinger» (jnr. 14/1434/38).

21 Polmak bygdelag, *Vedtak på ekstraordinært årsmøte*, 11. april 2019 (jnr. 18/1546-6, vedlegg 1 s. 2).

22 Polmak bygdelag, *Vedtak på årsmøte*, 28. mai 2020 (jnr. 18/1546-9, vedlegg 1 s. 1).

rettigheter for kommunens innbyggere. Eide sa at bakgrunnen for det kravet Polmak bygdelag selv har fremmet, er et ønske om å ta vare på «*de rettighetene vi har*» og posisjonere seg vis á vis andre kravsfremsettere som Badje-Deanu Siida og Sámiid meahcit (kapittel 15). Eide fremholdt at «*det ikke skal være sånn at folk i Tana blir utestengt fra områder i Tana*», men at Polmak bygdelag ønsker å sikre at Polmak-befolkningen har tilgang til de områdene som tradisjonelt har tilhørt Polmak.[23]

13.4.3 Lálloš siida

Lálloš siida har krevd eksklusiv bruksrett til nærområdene ved Lálloš, og andel i en felles kollektiv bruksrett i fjell- og viddeområdene lenger unna, jf. kapittel 17. På høringsmøtet 13. mars 2019 viste Lálloš siidas representant, Áike Niillas Peder Selfors (f. 1985), til at Lálloš siida var kjent med at en del bygdelag hadde fremmet et felles kollektivt krav, og sa at siidaen stilte seg positiv til Badje-Deanu Siidas krav og et eventuelt samarbeid.[24]

13.5 Kommisjonens vurderinger

13.5.1 Innledning

Badje-Deanu Siida har krevd kollektiv eiendomsrett eller kollektiv bruksrett i form av en forvaltningsrett til kravsområdet i midtre Tana for de som er bosatt i kravsområdet, som har en utstrekning på 1164 km². Saken gjelder et mulig kollektivt rettighetserverv, der både hevd, alders tids bruk, lokal sedvanerett og tingsrettslig okkupasjon kan være aktuelle rettsgrunnlag.

Det er imidlertid antatt at bestemmelsen om hevdserverv for en større personkrets i hevdslova § 8 annet ledd bare åpner for hevd av bruksrett, og ikke for hevd av eiendomsrett.[25] I Karasjok-saken anførte lokalbefolkningen at deres kollektive eiendomsrett til sakens tvisteområde var «*etablert ved okkupasjon eller alders tids bruk før området ble norsk i 1751*»,[26] men Høyesterett tok ikke opp rettsgrunnlaget okkupasjon. I stedet tok både flertallet og mindretallet utgangspunkt i reglene om alders tids bruk. Kommisjonen vil derfor i sin videre vurdering ta utgangspunkt i reglene om alders tids bruk, men bemerker likevel at det avgjørende for innholdet av dagens rettigheter, uansett hvilket rettsgrunnlag som anvendes, vil være lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger, sammenholdt med andres bruk og statens disposisjoner. Ved vurderingen vil også de folkerettslige kildene som er omtalt i punkt 6.6, ha betydning. Når det gjelder den metodiske tilnærmingen, viser kommisjonen til punkt 8.4.1.3.

Redegjørelsen i punkt 4.1, jf. punkt 8.4.2, viser at lokalbefolkningens bruk av kravsområdet er langt eldre enn den norske statsrettslige jurisdiksjonen over området. Et spørsmål er derfor om det forelå en rettdannelse for stedets befolkning da området ble en del av Danmark-Norge i 1751. Er det tilfellet, er spørsmålet om – og i tilfellet i hvilken grad – den opprinnelige rettsdannelsen har blitt endret som følge av den senere utviklingen.

Kommisjonen gir i punkt 13.5.2 en omtale av den antatte rettighetssituasjonen i kravsområdet i 1751. I punkt 13.5.3 og 13.5.4 redegjør kommisjonen for lokalbefolkningens bruk etter 1751. De lokale rettsoppfatningene er omtalt i punkt 13.5.5. I punkt 13.5.6 tar kommisjonen opp betydningen av tilreisendes bruk, og i punkt 13.5.7 og 13.5.8 betydningen av statens disposisjoner i kravsområdet. I punkt 13.5.9 er temaet avgrensningen av rettighetshaverkrets og rettighetsområde. Forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andres bruksrettigheter i rettighetsområdet er omtalt i punkt 13.5.10.

13.5.2 Rettighetssituasjonen i kravsområdet før 1751

Kravsområdet omfatter historisk sett deler av de samiske siidaene Ohcejoga siida, Várjjat siida og Deanodat siida.[27] Den vestlige delen av Badje-Deanu Siidas kravsområde ligger innenfor grensene til Ohcejoga siida (Utsjok/Arritsby), som i sør grenser mot Deanu siida (Tenoby/Juxby), og som har en nordlig grense nordvestover for Hillágurra. Den østlige delen av kravsområdet ligger i området til Várjjat siida (Varanger/Nesseby), som i tillegg til områder i Varanger omfattet områder på begge sider av Tanaelva fra Seida til Polmak. Stedene Polmak, Alleknjarg, Horma, Lálloš, Leaibenjárga, Eadjásuolu, Holmesund, Hedeguohppi, Skiippagurra, Tanabru, Máskevárri og Seida ligger innenfor Várjjat siidas grenser. Viddeområdet i den nordlige delen av kravsområdet fra Máskevárri og nordvestover var en del av Deanodat siida, som omfattet nedre Tana og områdene nordover til Tanafjorden.

Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4 konkludert med at de som tilhørte de tre siidaene, Ohcejoga siida, Várjjat siida og Deanodat siida, før 1751 i alle fall hadde andel i «*tingsrettslige enerettigheter*» innenfor de respektive siidaenes ressursområder. Disse tingsrettslige enerettighetene må i alle fall ha omfattet en form for eksklusiv og tilnærmet altomfattende bruksrett til de lokale utmarksressursene.

Spørsmålet er derfor om den senere utviklingen av bruk, rettsoppfatninger og statlige disposisjoner har gjort at de

23 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 15. og 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 111–113.

24 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 52.

25 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 361.

26 HR-2024-982-S avsnitt 41.

27 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 5–6.

tingsrettslige enerettighetene som var etablert i 1751 har blitt erstattet av sterkere rettigheter, for eksempel kollektiv eiendomsrett, eller av svakere rettigheter, for eksempel allmenningsrettigheter eller ikke-eksklusive bruksrettigheter.

13.5.3 Lokalbefolkningens bruk av kravsområdet etter 1751

13.5.3.1 Innledning

Skal de tingsrettslige enerettighetene som eksisterte i 1751 ha endret karakter eller falt bort, må det etter 1751 ha inntrådt én eller flere rettsendrende eller rettsutslettende omstendigheter. Se punkt 8.4.3 der det er konstatert at rettsutslettende omstendigheter som passivitet, langvarig ikke-bruk, frivillig avståelse og ekspropriasjon ikke er aktuelle i Tana.

Som nevnt i punkt 11.5.3.1 og 12.5.3.1, anser imidlertid Høyesteretts flertall i Karasjok-saken overgangen fra svensk til dansk-norsk jurisdiksjon i 1751, sammenholdt med endringer i det lokale næringslivet og danskekongens sterke stilling under eneveldet som en – om ikke rettsutslettende – så i alle fall en rettsendrende omstendighet. Flertallet legger til grunn at det som før 1751 var «*tingsrettslige enerettigheter*» i løpet av få år ble til «*bruks- og allmenningsrettigheter*», og at et alders tids bruk-erverv for Karasjok-befolkningen først kan ha startet «*fra siste halvdel av 1700-tallet*», etter at Kongens eiendomsrett var etablert. Som Høyesteretts mindretall påpekte, gjør rettens flertall med dette 1751 til et «*nullpunkt*» for samiske rettigheter i indre Finnmark.[28]

I punkt 8.4.3 har kommisjonen vist til at terra nullius-doktrinen om at områder der befolkningen ikke driver jordbruk og ikke har faste bosteder, er eierløse, fremstår som et bærende element i flertallets resonnement. Et uttrykk for dette er blant annet at flertallets antatte starttidspunkt for mulige samiske rettighetserverv er siste halvdel av 1700-tallet, da det i Karasjok kom i gang «*et visst jordbruk med fastere bosetting*».[29]

Internasjonal rett har avvist *terra nullius*-doktrinen som gyldig rettsgrunnlag for statlig eiendomsrett til urfolksområder.[30] Som nevnt i punkt 8.4.3, finner kommisjonen det derfor utfordrende å tiltre Høyesterettsflertallets syn om at Kongen ble privatrettslig eier av grunnen i indre Finnmark kort tid etter at området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon. Uansett hvordan dette ligger an historisk og rettslig, vil imidlertid dagens rettighetsforhold i kravsområdet til Badje-Deanu Siida, bero på utviklingen etter 1751.

Derfor redegjør kommisjonen i punkt 13.5.3.2 til 13.5.3.8 for lokalbefolkningens bruk av kravsområdet etter 1751. Se punkt 8.4.4.2 og 9.3 når det gjelder reindriftens bruk. Med bakgrunn i denne redegjørelsen tar kommisjonen i punkt 13.5.4.1 til 13.5.4.6 stilling hvilken rettslig karakteristikk som etter en isolert vurdering av brukens varighet og innhold er mest dekkende for den retten som i dag eventuelt tilligger befolkningen i kravsområdet.

13.5.3.2 Bruk og bosettingshistorikk etter 1751 og frem til grensesperringen i 1852

Ohcejoga siidaens bruk av siidaens ressursområde, fortsatte etter at riksgrensen ble fastsatt i 1751.[31] Etter alt å dømme ble området på norsk side av Tanaelva fra Buollánguoika og nedover mot Polmak brukt hele året også før stedet fikk helårs- eller vinterbosetting. Om sommeren bodde mange av innbyggerne i Tanadalen på norsk side av Tanaelva. Ved bruk av båt om sommeren og ferdsel på isen om vinteren, var utmarka på begge sider av Tanaelva tilgjengelig for ressurshøsting uavhengig av hvilken side av elva boplassen lå på. Det er derfor sannsynlig at utmarka på norsk side av Tanaelva ble brukt både sommer og vinter, også før det kom helårsbosetting eller vinterbosetting der. Reindriften brukte de samme områdene.[32]

Det finnes opplysninger om at det innenfor kravsområde i 1688 var en vinterbosetning eller «*fast bosetning*» i Polmak.[33] Rettsreferatet fra tinget for Varanger i 1688 opplyser at «*øvre Tana*» hadde fått fast bosetting få år før. Konteksten i rettsreferatet viser at det med «*øvre Tana*» siktes til stedene Seida og Polmak og den delen av Tanadalen som lå innenfor Várjjat siida.

I NIKUs feltutredning omtales fem familier som fra 1751 i hovedsak hadde holdt til på norsk side av Tanaelva, og som på siste del av 1760-tallet holdt til ved Fossholm, lengst sør i kravsområdet, der de ser ut til å ha hatt tilnærmet helårsbosetting:[34]

> «I andre halvdel av 1760-tallet var det både fra svensk og dansk side likevel stor oppmerksomhet omkring fem familier ved Geavŋoaisuolu/Fossholm, der Láksjohka løper ut i Deatnu. De hadde siden 1751 hatt sitt vesentligste tilhold på norsk side, men hadde betalt skatt til Sverige i hele perioden siden da. Spørsmålet var hvilken stat de egentlig var undersåtter av.

28 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 180–181, jf. avsnitt 183 (flertallet) og avsnitt 286 (mindretallet).

29 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 182.

30 Se for eksempel the International Court of Justice (ICJ) i Vest-Sahara saken (1975), australsk Høyesterett i Mabo 2-saken (1992) og Wik-saken (1996), og kanadisk Høyesterett iTsilhqot'in-saken (2014).

31 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 3–4.

32 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 4.

33 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 32.

34 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 55–56. Teksten i sitatet er basert på Steinar Pedersen, *Lappekodisillen i nord 1751–1859* [i] Diedut nr. 3, 2008 s. 106–126. Se også Steinar Pedersen, *Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig* [i] NOU 1994: 23 s. 13 flg. s. 31–35.

> I og med [at] disse familiene holdt seg mest på norsk side av grensa, selv om de også brukte ressurser på svensk [side], var påstanden fra dansk-norsk side at de var den danske kongens undersåtter. Saka ble ikke satt på spissen fra svensk side, og tinget i Utsjok i 1770 kom frem til at det var rimelighet i de danske påstandene. Begrunnelsen for det var at de fem familiene hadde vinterbostedet sitt på norsk side. Etter Lappekodisillens § 4 skulle de da høre til Norge (Pedersen 1994 og 2008 – kap. 2.14 – 2.17).
>
> Dette viser også at verken svenske eller dansk-norske myndigheter – i tida etter 1751 – betrakta lappekodisillen utelukkende som en reindriftstraktat. Svenske myndigheter anvendte den blant annet analogt overfor de aktuelle elve- eller fiskersamene. Fra dansk-norsk side opptrådte man også i kodisillens ånd ved å tillate svenske fiskersamer å bruke ressurser på norsk side, blant annet i forbindelse med husdyrhold. Begge deler er i tråd med prinsippet om den *Lappiske Nations Conservation* som er et grunnprinsipp i forarbeidene til kodisillen. En slik tillemping av kodisillens bestemmelser fortsatte også etter et Finland ble et eget storfyrstedømme i 1809, eller for den del at Norge ble utskilt fra Danmark i 1814, og tvunget inn i unionen med Sverige.»

Opplysningene underbygger at befolkningen i Tanadalen på begge sider av riksgrensen videreførte bruken av områdene på begge sider av Tanaelva. Videre viser opplysningene at Lappekodisillen ble anvendt som rettslig grunnlag for videreføring av bruken også for de fastboendes del og ikke bare som grunnlag for videreføring av reindriftens bruk.

I NIKUs feltutredning omtales etablering av grender i området fra Polmak og oppover Tanadalen etter 1751. Mot slutten av 1700-tallet er det registret to bosettinger i kravområdet i tillegg til Polmak, ved Lákšjohka og Geavgŋoaisuolu (Fossholm).[35] Opplysningene tyder på at bosettingen ved Geavgŋoaisuolu er videreført frem til slutten av 1700-tallet. I folketellingen 1801 er det registret åtte familier i bygda Polmak.[36] I 1826 ga datidens Finnmarkskommisjon uttrykk for at ikke var plass til flere beboere i Polmak der det da var sju familier.[37]

Fra Polmak og nedover Tanadalen mot Sieiddáguoika er det i løpet av 1800-tallet registrert nye helårsboplasser i Alleknjarg, Horma, Gárdak, Lálloš, Leaibenjárga, Holmesund, Eadjásuolu, Hedeguohppi, Suohpanjárga, Skiippagurra og Sieiddáguoika.[38]

Historiker Aage Solbakk beskriver rådighetsutøvelsen til bygdene i Tanadalen (også bygdene sør og nord for Badje-Deanu Siidas kravsområde) slik:[39]

> «Alle disse bygdene med sine familier har hatt sine utmarksområder – sohkaeana-, som de har hatt eneherredømme over helt til etterkrigstiden».

Økt bosetting innenfor kravsområdet var i stor grad en følge av et økende folketall på finsk side i Utsjok, og at en del familier derfra utover 1800-tallet slo seg ned på sine sommerboplasser på norsk side av Tanaelva.[40] Ifølge NIKUs feltutredning fortsatte den gjensidige bruken over riksgrensen også etter at det ble etablert fast bosetting på norsk side.[41]

I 1852 ble grensen mellom Norge og Finland som da var et storfyrstedømme under den russiske tsaren, stengt for grenseoverskridende bruk, og Lappekodisillen satt til side. Dette fikk store negative konsekvenser for den delen av befolkningen i Ohcejoga siida (Utsjok/Arritsby) som levde av reindrift. På tidspunktet for grensestengingen hadde imidlertid som sagt, en del familier bosatt seg med helårs bosetting på familienes tradisjonelle sommerboplasser på norsk side av Tanaelva. Folketellingen fra 1845 tyder på at det dreide seg om ni familier.[42]

13.5.3.3 Jordbruk og jordbruksrelatert utmarksbruk

I NIKUs feltutredning omtales opplysningene til «*Finnmarks Commissionen*» fra 1826 om at jordbruk var en av næringene i Polmak-området, og at det var igangsatt dyrking av grønnsaker:[43]

«Dyrking av rotfrukter var i sin begynnelse. I Buolbmát/Polmak og Sieiddá/Seida ble det også dyrka neper. Sommeren 1825 hadde handelsmann Schanche satt poteter, men resultatet var blitt dårlig på grunn av en kald sommer. I 1826 hadde han forsynt tre beboere i Buolbmát/Polmak med settepoteter. I kommisjonens vurderinger sies det om Buolbmát/Polmak spesifikt, *at beboerne der leve fornæmmelig av Fæedrivt.*»

35 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 57 med henvisning til Aage Solbakk, *Tanadalen – slekter – historie*, 2001 s. 111.

36 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 48.

37 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 63 NIKUs opplysninger er hentet fra s. 20 (punkt 11 b) i Finnmarks Commissionens protokoll for Gullholmen.

38 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 58 med henvisning til Aage Solbakk, *Tanadalen – slekter – historie*, 2001 s. 111.

39 Aage Solbakk, *Tanadalen – slekter – historie*, 2001 s. 111.

40 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 4.

41 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 57–58. NIKUs opplysninger er hentet fra s. 18 i Finnmarks Commissionens protokoll for Gullholmen (punkt 10 b).

42 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 4.

43 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 62. NIKUs opplysninger om grønnsaksdyrking er hentet fra s. 18–19 i Finnmarks Commissionens protokoll for Gullholmen og opplysningene om fedrift er hentet fra s. 54.

Ifølge NIKU var Tana tidlig på 1900-tallet Finnmarks nest største jordbrukskommune med 5,4 km² engareal og noe åkerareal der det i første rekke ble dyrket poteter. Nesseby med Polmak var den fjerde største jordbrukskommunen med 3,4 km². Videre skriver NIKU:[44]

> «Man hadde også prøvd nye plantearter: *I Tanen avles ikke korn for nyttens skyld. Derimot har man i Leirpollen forsøgt at saa havre og byg. Det skal have hændt at man fik moden havre og engang ogsaa modent byg. Poteter avles paa mange steder* (Helland III 1906: 386). Likevel sto det ikke så bra til som man kunne ønske: *Jordbruget paaagtes lidet i forhold til de gunstige betingelser, og med den nuværende brugsmaade formaar jordbruget ikke at lønne sig. Den lette adgang til fortjeneste ved de nærliggende fiskevær trækker arbeidskraften bort fra jordbruget* (Helland III 1906: 386).
>
> Oppover dalen, i daværende Polmak kommune ser det imidlertid ikke ut som om man hadde den samme dragninga til lønnsarbeid i fiskeværene som i Tana: *Elvefinnerne lever om sommeren et sæterliv, kvinderne skjøtter sit fjøs- og husstell, mændene passer sine laksestæng, sin vedhugning og sin slaat, når den tid kommer. (...) Flere af myrene, som ikke ligger for langt borte, benyttes til udslaatter* (Helland III 1906: 447, 445).
>
> Selv om oppdyrkningsgraden økte utover på 1900-tallet, var utslåtter fortsatt viktige.»

Det kommer videre frem av NIKUs sakkyndige utredning at det fortsatt var sommerboplasser langs Tanaelva i daværende Polmak herred i 1906:[45]

> «Amund Helland skriver i 1906 om gamle Polmak kommune at *Langs Tana er en del saakaldte sommerpladse, hvor man holder til med kreatererne om sommeren, nærmest svarende til sætrerne i landets sørlige del.*»

Det er usikkert hvor lenge sommerboplassene var i bruk. Sonja Westrheim har i 1978 i en magistergradsavhandling om seterdrift i Finnmark i andre halvdel av 1800-tallet, opplyst at det i øvre Tana var to setre ved Roavvegieddi. Det skal ikke ha vært setre på strekningen fra Utsjok til Sirma, og ingen av hennes informanter hadde førstehåndskjennskap til setre på strekningen fra Sirma til Polmak.[46] Med henvisning til hennes avhandling skriver NIKU:[47]

> «I Buolbmát/Polmak hadde folk hatt setre i skogen ved Buolbmátjávri/Polmakvatn, og enkelte hadde fortsatt utslåtter der de tidligere setrene hadde vært anlagt. Et nøyaktig antall for hvor mange setre det hadde vært kom ikke frem, annet enn at det hadde vært flere. Seterdrifta der hadde vært såkalt vintersetring. Dvs. at hele familien ble boende på setra med buskapen til oppunder jul, til fôret man hadde samla der var brukt opp (Westrheim 1978: 54 f, 85).»

Om beiteområdene til befolkningen i Båteng og Hillágurra opplyser NIKU:[48]

> «Kyr beitet i perioden 1960–1980 ved Skoarojohka og Máskeváráš Uhca, før 1960 ble også Njuorggánvárri benyttet til storfebeite. Sauene beita ved Njállavárri og ved elvebredden i fra 1940 og brukes fremdeles. Hestene beitet vidt omkring ved Luovttejohka/Luftjok-Háná/Hanadalen og Máskevárri fram til slutten av 1960 tallet. Andre beiteområder folk i bygdene brukte som er nevnt er; Njuorggánjohka, Skáiddečielgi og Skáideláddot.
>
> En informant (id.nr.7) forteller at utmarksslåttene i Skoarojohka ble forpaktet, i motsetning til de på fjellet. Informantens familie slo, hesjet og kjørte inn høy for andre i bygda. De fikk da beholde halvparten av fôret. Utmarkslåttene ble fordelt familiene imellom; *-og de uskrevne lovene kjente alle til*. Den andre informanten (id.nr.8) kjenner ikke til om utmarkslåttene var utmålt og forpaktet. Utmarksslåtter som spesifiseres er Ringi, Skoarojohka, Alášláddu i perioden og Njállavárri som var i bruk fra tidlig 1900-tall og fram til 1950-tallet. Rohči, Hárreluobbalat, Hávgajávrrit, Mohkkejávrrit, Mohkkeluoppal, Njuorggánjávri, Goahteluoppal, Sámberjohnjálbmi og Jeaggeljávri er også omtalt som utmarksslåtter brukt av bygdefolket.
>
> Informanten id.nr.7 nevner at man sanket reinlav i Vuopman som tilleggsfôr til buskapen. Ved dårlig vekst måtte man også hente lav om våren når snøen tinte, og det ble også hentet lav på finsk side av grensen.»

Det kommer frem av NIKU-rapporten at Máskevárri var et fellesområde for husdyr og reinbeite, ved at området var husdyrbeite om sommeren og reinbeite om vinteren.[49]

Flere informanter fra bygder i kravsområdet har i intervjuer med kommisjonen gitt opplysninger om det lokale jordbruket. Klemet Guttorm (1934–2018) som vokste opp i Hillágurra, fortalte 26. juni 2014 at foreldrene levde av reindrift og jordbruk. Faren var mesteparten av tiden på fjellet

44 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 66–67 med henvisning til A. Helland, Norges land og folk III, 1906 s. 386–387.

45 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 68, med henvisning til A. Helland, Op. cit., 1906 s. 443.

46 Sonja Westrheim, *Seterdrift i Finnmark*, 1978 s. 54.

47 NIKU Oppdragsrapport 37/2017 s. 68 med henvisning til Sonja Westrheim, Op. cit, 1978 s. 54 flg. og 85.

48 NIKU Oppdragsrapport 37/2017 s. 237. De informantene NIKU refererer til er Inger Ápmir (informant nr. 7) og Johan Fredrik Ingvald Guttorm (informant nr. 8), begge fra Hillagurra.

49 NIKU Oppdragsrapport, 37/2017 s. 245.

med reinflokken, og moren var hjemme og stelte med barna og husdyrene. Familien hadde tre kyr og fire-fem sauer. Han sa at kyrne om sommeren var på utmarksbeite, og at familien slo gress rett utenfor huset, men de hadde også utmarksslåtter på Máskevárri og Ráhppát frem til rundt 1948–1950. Faren hadde i ung alder også utmarksslåtte ved Áhkajávri. Naboen Nils Aslaksen (1916–2010) hadde utmarksslåtte ved Skoarrojávri. De sluttet med utmarksslåtter da de fikk tilskudd til å opparbeide jorder i nærheten av bostedet.[50]

Nils Ole Nilsen (1931–2016) vokste opp i Horma. Han sa i intervju 9. september 2013 at familien opprinnelig var i reindriften, men at de gikk over til å kombinere småbruk og jakt. Familien hadde noen sauer og kyr, og en okse som de brukte som trekkdyr. De hadde også utmarksslåtter ved Gáhrotvárri og sør for Polmakvannet der de også skar sennagress.[51]

Martha Andersen Utsi (f. 1925) fra Horma sa i intervju 12. juni 2013 at familien var reindriftsutøvere frem til 1933, da de sluttet med reindrift og fikk småbruk. De hadde kyr, sauer og en hest. Husdyrene var på utmarksbeite på Gáhrotvárri og Erkkeristenčohkka. Kyrne kom hjem hver kveld, men sauene ble ikke hentet før ut på høsten. Faren hadde et jordstykke ved Polmakvannet hvor han slo gress. Familien hadde også en gamme der.[52]

Ragna Elisabeth Varsi (1925–2019) som vokste opp og bodde i Alleknjarg fortalte i intervju 16. mai 2013 at hennes far var kjøpmann og etter hvert post- og telefonoperatør, og at moren drev en statlig fjellstue. Familien hadde en hest, sauer og kyr. Hun sa at sauene og kyrne beitet i utmarka i Álletvuopmi. Det var deres beiteområde, men også andre i bygda hadde sine husdyr på beite der. En familie hadde utmarksbeite ved Gollevárri.[53]

Nils Porsanger (1922–2015) var født i Alleknjarg og vokste opp i Horma. Han sa i intervju 29. oktober 2013 at han drev reindrift frem til 2004. Kona var fra Gárdak og hadde småbruk med kyr, sauer og hest. De hadde jordstykker ved huset, og i Lálloš og Holmesund.[54]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fra Polmak fortalte i intervju 13. august 2013 at familien hadde et småbruk med en hest, et par kyr og et par sauer. Frem til veien og meieriet kom, hadde de kyrne mest på grunn av behovet for melk til egen husholdning. Om sommeren slapp de kyrne og sauene på utmarksbeite. Familien hadde utmarksslåtter i Buolbmátvuovdi. De slo også gress fra båt i våtmarksområdet Badjeriŋgi. Før Erkes tid ble slåttene fordelt mellom familiene. Forpaktning av utmarksslåtter startet tidlig på 1900-tallet. Familien hadde sommerfjøs ved Buolbmátvuovdi og vinterfjøs ved huset der de kokte fôr til dyrene av myr- og starrgress, reinlav og oljer. I 1945 sanket de også bjørkeblader til husdyrene på grunn av nedbrenningen. På slutten av 1950-tallet begynte folk å dyrke egne jorder. I 1966 fikk Erke-familien utmålt en jordbrukseiendom. Ifølge Erke ble veien til Polmakvann bygd fordi befolkningen hadde utmarksslåtter der.[55]

Olaf Trygve Hansen (1926–2021) fra Båteng fortalte i intervju 7. juni 2013 at hans far vokste opp i Båteng, og at hans mor var født på Eadjásuolu ved Holmesund. Da Hansen var barn hadde familien småbruk med kyr, sauer og hest, og levde i tillegg av utmarkshøsting. Det var viktig å ha hest for å kunne høste i utmarka, særlig i forbindelse med utmarksslåtten. Hansen fortalte om intern fordeling av slåttene, og nevnte Rohči i Ciikojohka-dalen som eksempel. Her hadde Wigeliusslekta i Båteng utmarksslått. Sámbberjohka-munningen tilhørte Klemet Johnsen Svarts familie. Hansen-familiens område var nedenfor Doardna, og Henriksen-familien hadde et område nær Máskejohka og Ciikojohka. Området til Nils Holms familie var i Jeakkaš, ovenfor Ciikojohka. Ifølge Hansen brukte befolkningen i Polmak kommune slåtter frem til ca. 1950–1955. Han sa at både kyr og sauer ble sluppet ut på utmarksbeite på somrene.[56]

13.5.3.4 Hogst til brensel og andre nytteformål

Ifølge NIKU-rapporten ble det hogd ved til eget bruk og for salg i Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund. Vedteiger ble utvist. NIKU-informant Solveig Pettersen (f. 1939) fra Holmesund sa at folk har syntes at ordningen med vedteiger har vært grei.[57]

Ved vedhogst som næring måtte det betales en liten avgift til staten. Det ble også hogd materiale til gjerdestopler. Hogst til byggematerialer skjedde stort sett andre steder. Tømmer ble hentet fra Anárjohka i Karasjok. Mindre partier tømmer og bjørk ble også fløtet ned Polmakelva fra Polmakvann. Never ble hentet i forbindelse med vedhogst og brukt til takbygging frem til 1960 da tjærepappen kom. Områder som ble og blir brukt av befolkningen i Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund til uttak av skog, er Gielkkát, Suolojeaggi, Ceavnnit, Lišmmajávri, Vieksagoađit, Vuopman, Vástalan-

50 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Klemet Guttorm*, 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14) s. 1–9.

51 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Ole Nilsen*, 9. september 2013 (jnr. 15/895-10) s. 2–6.

52 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Martha Andersen Utsi*, 12. juni 2013 (jnr. 15/895-7) s. 2–11.

53 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragna Elisabet Varsi*, 16. mai 2013 (jnr. 15/895-24) s. 1–9.

54 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Porsanger*, 29. oktober 2013 (jnr. 15/895-25) s. 1–11 og s. 22–23.

55 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 2–5, 7–11, 17 og 34–35.

56 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Olaf Trygve Hansen*, 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 1–6, 7 og 9.

57 NIKU Oppdragsrapport 39/2017, s. 249–250 med henvisning til intervju med Solveig Pettersen (jnr. 14/295-25, informant 15).

johka, Polmakdalen, Álletvuopmi, Polmakdalen, Roggegieddi og Máskevuopmi.[58]

Klemet Guttorm (1934–2018) fra Hillágurra sa i intervju 26. juni 2014 at de hugde ved og gjerdestolper i Njallavárri, og at alle fra Hillágurra hentet ved fra Njallavárri.[59]

Viktor Trosten (f. 1954) fra Holmesund er interesserepresentant for fastboende utmarksbrukere, og har vært med på å fremme en rettighetsmelding som kommisjonen har behandlet i kapittel 29. På høringsmøtet 15. mars 2023 sa han at hans familie hadde vedhogstområder ved *«Máskeroggi og på Skáidi på Lišmmavárri, mot Máskevárri og hele det området mellom elvene.»*[60] Hans bror, Oskar Trosten (f. 1960), fortalte at familien har hentet emneved, blant annet til hestesleder, og at de hentet duodji-emner særlig i Máskeluoppal.[61]

Nils Ole Nilsen (1931–2016) fra Horma sa i intervju 9. september 2013 at vedhogsten foregikk ved Gáhrotvárri som ligger nord for Polmak.[62]

Nils Porsanger (1922–2015) vokste opp i Horma og sa i intervju 29. oktober 2013 at vedhogsten har vært regulert med vedteig og det ble utstedt vedseddel så lenge han kan huske. De hugde ved i skogen ovenfor huset, det vil si ovenfor Lálloš.[63]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fra Polmak sa i intervju 13. august 2013 at de hugde ved og gjerdestolper i Searbbat. Tidligere brukte de hest og okse for å transportere ved og gjerdestopler, men i nyere tid har de brukt snøskuter.[64]

Olaf Trygve Hansen (1926–2021) fra Båteng fortalte i intervju 7. juni 2013 at de hugget ved og gjerdestolper. Ifølge Hansen kom det en vedutviser og markerte hvor de kunne hogge.[65]

13.5.3.5 Fiske i ferskvann

Rettigheter til fisket i de lakseførende delene av Tanavassdraget faller utenfor kommisjonens mandat, jf. punkt 1.2.4. Laksefiske har imidlertid vært en viktig næring i Tanadalen og vært viktig for bosettingen. Fremstillingen av befolkningens utmarkshøsting i kravsområdet ville derfor vært ufullstendig om den ikke skulle omtale laksefisket. Aage Solbakk omtaler laksefisket som en sentral næring for siidaene, og gir følgende beskrivelse av laksefisket i Tanadalen:[66]

> «Laksefisket ble drevet med buođđu (stengsel) som kunne drives kollektivt eller individuelt. Andre fiskemåter kunne være goldin (drivgarn og dragnot). Som ble drevet kollektivt, og duhasteapmi (lysterfiske). Goldin og duhasteapmi ble forbudt i 1871/1872. I det hele vitner kildene om at det var en akseptert rettsorden at siidaene langs vassdraget hadde enerett til fisket.»

Det fremgår av NIKUs sakkyndige utredning at laksefisket ga gode inntekter i gode år, og man kunne salte ned fra én til tre tønner til bruk i husholdninga.[67] Laksefisket i Tana er også omtalt i utredningen til NINA om *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*:[68]

> «Særlig i innlandsstrøkene og langs de store elvene, som for eksempel i Karasjok og Polmak, har dette fisket hatt stor betydning. Fisken representerte både mat i husholdningen og inntekter. Laksens betydning kommer tydelig fram når det i dette område har vært snakk om "lakseseterbruk" (Westrheim 1978).»

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fra Polmak sa i intervju 13. august 2013 at laksefisket i Tanaelva var viktig for familiens livberging. De fisket både til eget hushold og for salg. Foreldrene hans hadde stengselsplass i Tanaelva, og fisket også noe med stågarn.[69]

Klemet Guttorm (1934–2018) fra Hillágurra fortalte i intervju 26. juni 2014 at hans familie fisket laks ved Storfossen i Tanaelva.[70]

Ragna Elisabeth Varsi (1925–2019) fra Alleknjarg sa i intervju 16. mai 2013 at laksefisket var en viktig del av familiens livsgrunnlag. Både bestefaren og faren drev stengselsfiske fra en steingrunne i Tanaelva, men faren sluttet da han ble dårlig til beins i 1937 eller 1938. Senere overtok hennes onkel, Per Aslaksen (1906–1976), stengselsplassen og deretter onkelens sønn, Jon Viktor Aslaksen (1935–2011). Stengselsplassen gikk fra generasjon til generasjon, og de trengte ikke å søke om lov. Når noen døde eller ble gammel og sluttet med

58 NIKU Op. cit., 2017 s. 249–250.
59 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Klemet Guttorm 26. juni 2014* (jnr. 15/895 – 14) s. 44–45.
60 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 15. og 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 60.
61 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. og 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 66.
62 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Ole Nilsen,* 9. september 2013 (jnr. 15/895-10) s. 4.
63 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Porsanger,* 29. oktober 2013 (jnr. 15/895-25) s. 29–31.
64 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 32–33.
65 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Olaf Trygve Hansen*, 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 22–23.
66 Aage Solbakk, *Tanadalen – slekter – historie*, 2001 s. 84.
67 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 64–65.
68 NINA Rapport 642/2010 s. 29.
69 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 12–13 og 20.
70 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Klemet Guttorm,* 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14) s. 50.

stengselsfiske, overtok sønnen stengselsfisket. Familien fisket både til eget bruk og for salg.[71]

Nils Porsanger (1922–2015) fra Horma fortalte i intervju 29. oktober 2013 at laksefiske ga god inntekt. Han fortalte at han videreførte sine kunnskaper om laksefiske til sin datter Marit Kristine Johansen (f. 1954) og hennes mann Bjarne Johansen (f. 1949). Porsanger fortalte at han har en laksehytte ved Sieiddáguoika og en ved Geaidnogeahči. Ifølge Nils Porsanger var han 13 år gammel (1935), da han begynte med drivgarnsfiske i Tanaelva sammen med sin onkel. Han og onkelen drev drivgarnsfiske hele sommeren, frem til slåtta begynte. De to fisket fra Geaidnogeahči til Jávvájohka. Nils Porsangers første stengselsplass var ved Sieiddáguoika. Deretter flyttet han stengselsplass til Geaidnogeahči.[72]

Olaf Trygve Hansen (1926–2021) fra Båteng sa i intervju 7. juni 2013 at laksefisket foregikk hele sommeren. I Båteng fisket de mest med stengel, og begynte med drivgarnsfiske for 20–30 år siden. Det meste av laksen ble solgt. Rundt 1880 eller i hvert fall før 1900 ble det også fisket med not. Dette pågikk frem til 1952 da notfisket ble forbudt.[73]

Det øvrige *ferskvannsfisket* har også vært en del av livsgrunnlaget for Tanadalens befolkning, i første rekke i husholdningen, men også som salgsvare. I 1744 omtalte major Peter Schnitler innlandsfisket som en del av livsgrunnlaget i Tanadalen, og opplyste at Olof Persson Guttorm (1662–1755) levde av reindrift, laksefiske i Tanaelva og annet fiske i fjellvannene.[74]

I utredningen til NINA om *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark* heter det:[75]

> «I Tana skal innlandsfiske lenge har vært en grunnleggende del av primærnæringen. Fisket foregikk dels i vann som en grend eller familie hadde brukt fast over lengre tid, men også i vann over hele det område som ble ansett å høre til Tana. I dette tilfellet dreide deg seg om et areal som strekker seg fra Storelva på Ifjordfjellet til Tranevannene i sør, østover til *Uhca Geassejávri* (Lille sommervatn) og nordover til Vestertana (Helander 2001, pkt. 2.3.1.3.1).
>
> (...)
>
> Trolig var ikke alle hushold i bygder som Kautokeino og Tana i like stor grad involvert i innlandsfisket. I hvilken grad varierte trolig med flere faktorer. Ikke minst er det grunn til å tro at personellsituasjonen i husholdene spilte en rolle ettersom dette er kritiske faktoren i selvbergingshushold og som påvirker mulighetene for produksjon (Rudie 1970). Det skal til tider også ha vært problematisk å få god avsetning på fisk man ville selge.
>
> (...)
>
> Fisket har primært vært for husbehov, men en del solgte fisk i de tilfellene der fangstene ble ekstra store. Noe fiske skal dessuten ha hatt et mer tilfeldig preg i den forstand at det har funnet sted i kombinasjon med andre aktiviteter som rypejakt, utmarksslått og bærplukking. I NOU 1994:21 (s.217) antydes flere steder at fisket i mange sammenhenger eksisterte som et supplement til annen virksomhet eller som en slags reserveløsning når tiden på andre måter var viktig.»

Ifølge NIKUs sakkyndige utredning opplyste fiskerikonsulenten for Nord Norge i 1948 at fjellsamene hadde hatt leir ved Máskejávri der de drev omfattende garnfiske, men det hadde opphørt for en god stund siden. NIKU viser også til at lokalbefolkningen i Båteng og Hillágurra i ulike perioder fra 1800-tallet og frem til i dag har fisket i Ciikojohka, Uvjalátnjá, Njuorggánjávri, Áhkajávri, Moskosávži, Gurtejávri, Gurteluoppal, Soavveljávri, Námmajávri, Ruohčanjávri, Ásajávrrit, Bikkejávri, Rávdojávri, Ákšojávri, Dávlunjávri, Lavdnjosat og Njirranjávri.[76]

Lokalbefolkningen i Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund har ifølge NIKU brukt følgende områder i forbindelse med ferskvannsfiske:[77]

> «Av vann brukt til fiske, så å si alt til eget hushold, nevnes; Juovlajávri, Rávdojávri, "Hávgaladdu", Vuođđujávri, Cuokkojávri, Vedgamma, Erkkeláddut, Duolbbaláddut, Njárgájávri, Máskeluoppal, Gollevárláddut og Láhpoluohjávri. Det er ikke spesifisert hvilke perioder disse var i bruk. Videre fortelles det at bygdefolket også har lang tradisjon med fiske i; Lišmajávri, Máskejávri, Njárgájávri, Avdojávri, Guhkesluoppal, Liŋkonjávri, Áhkajávri, Čahkkajávri, Vuohppejávrit, Nillasjárjávri og Juovvagaldu, Lohkkaskáidi (Ørretvann) Govdajávri, Guorgajávrrit, Urrojávri, Skarrevann, Álletjohka/Skidalen, Álletvuopmi. Av elver nevnes kun Skiippagurrabekken.»

Klemet Guttorm (1934–2018) fra Hillágurra sa i intervju 26. juni 2014 at hans familie fisket i Áhkajávri og Liŋkonjávri, og at John Hansen (Hánssa-Jovnna) (1885–1943) fra Båteng og hans sønner fisket i Ásajávrrit. Ifølge Guttorm fisket folk fra Vestertana i Geassájávri (delvis innenfor kravsområdet), og

71 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragna Elisabet Varsi,* 16. mai 2013 (jnr. 15/895-24) s. 33–34.

72 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Porsanger,* 29. oktober 2013 (jnr. 15/895-25) s. 27–29.

73 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Olaf Trygve Hansen*, 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 10–13.

74 NIKU Oppdragsrapport, 39/2017 s. 69 og Aage Solbakk, *Tanadalen – slekter – historie*, 2001 s. 498.

75 NINA Rapport 642/2010 s. 28.

76 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 69 (fiskerikonsulenten) 239.

77 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 247.

også folk fra Sirma fisket i Gurtejávri og Jeakkaš (innenfor kravsområdet).[78]

I intervju 21. september 2021 fortalte Erik Andreas Trosten (1931–2023) at ferskvannsfiske var viktig for familienes livberging, og at familien blant annet fisket i Lišmmajávri, vannene ved Čorrovárri, Juovlajávri, Rávdojávri på grensen til Nesseby, Kruvnnagoahteluoppal, Márjjájávri, Geassáluoppal, Geassájávri, Bovčča-Geassájávri, Liŋkonjávri og Áhkajávri. Om Lišmmajávri sa Trosten at *«alle fisket der»*.[79]

Magnus Varsi (f. 1945) sa i sin forklaring for Sirpmá gilisearvi på høringsmøtet 13. mars 2019 at Sirma-folk opprinnelig bare fisket i Gurteluoppal/Lavnnjos-området. Ingen fra Båteng fisket der, men da motorferdselen kom på 1960-tallet ble området et fellesområde. Tidligere hadde noen av vannene vært fordelt mellom ulike familier. Blant annet brukte Varsis familie Gurteluoppal, mens Lavnnjosjávrrit og vannene lenger unna var felles.[80]

På høringsmøtet 15. mars 2023 forklarte Viktor Trosten (f. 1954) fra Holmesund at familien blant annet fisket i Lišmmajávri, Luoppal, Máskejávri og Áhkajávri.[81]

Nils Ole Nilsen (1931–2016) fra Horma sa i intervju 9. september 2013 at familien har drevet ferskvannsfiske siden 1800-tallet i Skálvejávri som ligger sørøst for Tanaelva.[82]

Nils Porsanger (1922–2015) var født i Alleknjarg og vokste opp i Horma. Han opplyste i intervju 29. oktober 2013 at de fisket i Áhkajávri, Geassájávri og Liŋkonjávri.[83]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fra Polmak sa i intervju 13. august 2013 at folk i forbindelse med slåttearbeidet fisket harr og sik med garn og båt i Polmakvannet.[84]

Olaf Trygve Hansen (1926–2021) fra Båteng fortalte i intervju 7. juni 2013 at befolkningen også drev ferskvannsfiske i vann og elver til egen husholdning. Det skjedde i tilknytning til slåttearbeidet. Hansen sa at hans familie fisket ved Ciikojohka.[85]

78 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Klemet Guttorm,* 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14) s. 47 og 49.

79 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Erik Andreas Trosten,* 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 15–17 og 38–39.

80 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 35–36.

81 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 15. og 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 59–60.

82 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Ole Nilsen,* 9. september 2013 (jnr. 15/895-10) s. 8–9.

83 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Porsanger*, 29. oktober 2013 (jnr. 15/895-25) s. 13–14.

84 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 17 og 19.

85 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Olaf Trygve Hansen*, 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 17.

13.5.3.6 Jakt og fangst

Jakt og fangst har vært en viktig næring i Tana. NIKU omtaler jakt og fangst som en viktig binæring i Tana fra andre halvdel av 1800-tallet:[86]

> «Snarefanga hare var en matressurs om vinteren, mens rypa for det meste gikk til salg. Det samme gjaldt skinn av ulv, rev, oter og røyskatt.»

Utredningen til NINA om *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark* trekker blant annet frem rypefangsten i Tana og Polmak:[87]

> «Som en del av den gamle veidekulturen har viltet spilt en viktig rolle for livsgrunnlaget. Spesielt i innlandet, men også fjordstrøkene, fikk viltet fra begynnelsen av forrige århundre mer preg av å være en sentral kilde til kontantinntekter. At spesielt rypefangst hadde stor betydning i så måte, fremgår blant annet av søknadene om forlengelse av jakttiden i 1920–30-årene.
>
> (...)
>
> I NOU 2001:34 (pkt. 2.14.2) går det imidlertid fram at ryper ble brukt som betaling av skatter og avgifter så langt som tilbake som til 1600-tallet. Følgelig er salg av ryper ikke et nytt fenomen, selv om det fikk en mye større betydning fra og med de første årene av 1900-tallet.
>
> 3.3.1 Rypefangst, rypejakt
>
> Fangst av ryper, og etter hvert geværjakt på ryper, er uten tvil den viktigste aktiviteten når det gjelder vilt. Snarefangst fant i hovedsak sted i vinterhalvåret. Rypa ble slik sett sjelden fanget før den var helt hvit, og dermed senere enn vår tids jaktsesong som starter i midten av september.
>
> Spesielt i de indre strøkene i fylket – i bygdene i Kautokeino, Karasjok, Polmak og Tana – kan det virke som snarefangst av ryper var av spesielt stor betydning. Snarefangsten foregikk ofte langt inne på vidda, og det ble overnattet i egne jaktgammer eller i flyttsamenes gammer. Det kunne gå mer enn 2 uker før en vendte tilbake til bygda med fangsten og for å hente ny proviant.
>
> I gode rypeår kunne man før krigen få mer enn 1 500 ryper. Til sammen kunne det i Tana og Polmak bli fanget rundt regnet 20 000 ryper i løpet av en vinter. Av litteraturen går det flere steder fram at rypefangsten jevnt over ga større inntekter enn rovdyrjakt. Inntektene varierte imidlertid fra år til år som følge av svingninger i rypebestanden.
>
> I NOU 2001:34 (pkt. 1.10.3) går det fram at vinteren 1903–04 hadde vært et særlig godt rypeår. Eksporten fra

86 NIKU Oppdragsrapport, 39/2017 s. 65 med henvisning til A. Sandli, Glimt fra århundreskiftet [i] Tana årbok 1989 s. 125.

87 NINA Rapport 642/2010 s. 21.

> Finnmark ble da beregna til om lag 100 000 ryper og en fangstmann kunne den sesongen få mellom 20–25 øre pr. fugl. Rypene ble solgt til lokale handelsmenn/oppkjøpere i Norge og Sverige eller på markeder, særlig i Bossekopp. I Polmak skal det på et tidspunkt ha vært ca 80 mann som drev med rypefangst i større skala. I mange områder var det minst en person i hvert hushold som var involvert i denne virksomheten.»

NINA omtaler også en oppkjøper fra Horma, som fra 1865 blant annet kjøpte ryper:[88]

> «Med utgangspunkt fra Horma i Tana har Aage Pedersen sin familie kjøpt ryper, reinkjøtt, multer og laks siden 1865 (Pedersen, 2010). Slakteriet kjøper i dag ryper og multer fra kommunene Tana og Nesseby.»

Ifølge NIKU-rapporten drev befolkningen i Hillágurra og Polmak *snarefangst av ryper* i Hillágurra, Stuorrageađggevađat og Uvjalátnjá fra begynnelsen av 1900-tallet til rundt 1990. I tillegg er følgende områder omtalt som snarefangstområder: Stuorramaras, Laksjok (Lákšjohka), Soavveljávri og nordover, Miennavárri, Ciikojohka og Soavveloaivi.[89] Øvrige jaktområder for befolkningen i Båteng og Hillágurra omtales slik:[90]

> «Jakt på pelsdyr og andefugler pågikk i ulike områder. I Hillágurra jaktet man rev fram til 1970-tallet. I Vuopman ble det jaktet hare i perioden fram til 1960. Oter og gås ble jaktet på i Ciikojohka fram til begynnelsen av 1970-tallet. I Njuorggánjávri var det vårjakt på and og gås fram til 1980. Elg er jaktet på i Lákšjohka/Laksjok -Riikijohka fra 1980 og i Valla fra 1970-tallet.»

Ragnar Aslaksen (f. 1945) fra Alleknjarg har opplyst til NIKU at lokalbefolkningen drev snarefangst av rype i områdene Máskevárri, Laksefjordvidda, Borsejohka, Skoaraoaivi, Polmakdalen, Savetjávri og Álletvuopmi. Han sa også at det fra midten av 1800-og frem til i dag har blitt drevet jakt på snøspurv og rovdyr som ulv, jerv, bjørn og gaupe i Álletjohka, Polmakdalen og Álletvuopmi. Jan Atle Samuelsen (f. 1940) fra Polmak sa til NIKU at han jaktet hare i Polmak-området frem til 2000-tallet og i Geaidnodatája frem til 2015. Oter ble jaktet i Vuohppejohka frem til 1960-tallet og rev i Lišmmajávri frem til i dag.[91]

Erik Andreas Trosten (1931–2023) sa i intervju med kommisjonen 21. september 2021 at han har jaktet på elg siden barndommen, og at han og en av brødrene jaktet elg hver høst til eget bruk. Han fortalte at elgene kom til Tana under vinterkrigen i Finland (1939–1940) fordi det var bråk på finsk side, og at elgjakta ble regulert på 1960-tallet.[92]

Nils Ole Nilsen (1931–2016) sa i intervju 9. september 2013 at han og familien drev jakt sørøst for Tanaelva og Polmak. Han hadde jaktgamme ved Urroaivi og Hánaskáidi, og brukte den sistnevnte også ved multeplukking. Nilsens far hadde jaktgamme ved Searbbat. Anders Johansen Pettersen (Uhca-Ánde) (1883-ukjent dødsår) hadde en gamme ved Áŋkkarjávri.[93]

Nils Porsanger (1922–2015) som vokste opp i Horma forklarte i intervju 29. oktober 2013 at befolkningen i Gárdak drev jakt og snarefangst i Skálvejávri, Ilis og ved Båteng. De solgte rypene. Han sa at det var elg i området før andre verdenskrig, men særlig fra 1960-tallet, og at noen jaktet elg før reguleringen kom og at han også selv hadde tatt elg uten tillatelse.[94]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fra Polmak sa i intervju 13. august 2013 at han og andre familiemedlemmer før han, satte rypesnarer blant annet i Buolbmátvuopmi og Áhkajávri. Han solgte rypene, og kunne enkelte år få opp mot tusen ryper på en vinter, og i andre år et par hundre ryper. På høsten jaktet de med gevær etter at rypene hadde blitt hvite, rundt 10. oktober. Vinterjakten varte fra januar til mars, men noen begynte alt før jul.[95]

Olaf Trygve Hansen (1926–2021) fra i Båteng fortalte i intervju 7. juni 2013 at snarefangst av ryper var viktig. Folk jaktet også med gevær på høsten om det var barmark, men hvis snøen kom da rypa var blitt hvit ble det ikke noe jakt med gevær. Alle rypene ble solgt. Han fortalte at det også var elg i området da han var barn, men ikke mye. De siste 50 årene har elgbestanden økt, og fra 1960- og 1970-tallet begynte de å jakte elg.[96]

88 NINA Rapport 642/2010 s. 51.

89 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 238.

90 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 238 og intervju med Jan Atle Samuelsen (jnr. 14/295-25*, informant 10).*

91 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 245–246 og intervjuer med Jan Atle Samuelsen (jnr. 14/295-25, informant 10) og Ragnar Aslaksen (jnr. 14/295-25, informant 13).

92 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Erik Andreas Trosten,* 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 15–17 og 40–42.

93 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Ole Nilsen,* 9. september 2013 (jnr. 15/895-10) s. 10, 13 og 21.

94 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Porsanger*, 29. oktober 2013 (jnr. 15/895-25) s. 23–26

95 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 21, 23–26 og 30.

96 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Olaf Trygve Hansen*, 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 18 og 19–20.

13.5.3.7 Andre former for utmarkshøsting (reinlav, multer og andre bær, sennagress m.m.)

Ifølge NIKUs feltutredning var *reinlav* en viktig ressurs for husdyrene:[97]

> «I hele felt 7 var reinlav en viktig ressurs også for husdyra. Det har man opplysninger om tilbake til begynnelsen av 1800-tallet, og helt til etterkrigstida.
>
> Blant annet rapporten fra *den finmarkske Fjeldfin-Kommission* av 1875 omtaler reinlavens betydning for de fastboende, i forbindelse med en lokal fredningssak som gjaldt Njállavárri vest for Deatnu/Tanaelva ved Buolbmát/Polmak. Grunnen til at spørsmålet var brakt på bane var hensynet til de fastboendes mosesanking og postførernes og andre reisendes dyr. De fastboende *Elvefinner* mellom Eadjásuolu/Mandsholmen og Buolbmát/Polmak, hadde fremholdt at *deres Velfærd krævede at Fjeldfinnerne holdtes borte fra Njallevarre*. Mose fra dette fjellet var viktig for husdyrholdet. Det utgjorde mellom en tredjedel og halvparten av fôret de brukte, og de ville måtte innskrenke krøterholdet hvis de ikke fikk ha fjellet for seg selv (Indredepartementet 1885:13).
>
> Spørsmålet ble løst gjennom forhandlinger mellom de fastboende og reindriftssamene, hvor partene ble enige om et kompromiss. De fastboende ville være tilfredse med at reinbeiting bare foregikk i 14 dager i tidsrommet 15. mars til 15. april, noe de fremmødte *Fjeldfinner fra Polmak* var enige i. Seinere var det etter det kommisjonen kjente til, ikke kommet klager fra noen av sidene (Indredepartementet 1885:13).»

Sanking av multer, andre bær og matplanter har også vært en del av næringsgrunnlaget for Tanadalens befolkning både som del av husholdet og ved videresalg. I den sakkyndige utredningen skriver NIKU det følgende om sanking av bær og matplanter:[98]

> «Multer, andre bær og matplanter, har uten tvil vært nytta like lenge som det har bodd folk i Deatnu/Tana. Man har få beskrivelser av slike forhold i eldre kilder, men gressløk nevnes brukt i Ohcejohka/Utsjok på 1820-tallet (Fellman J. I [1906]: 70). Konserveringsmulighetene har nok likevel vært en begrensning for hvor lenge de enkelte råvarene kunne holde seg og nyttiggjøres etter vektsesongen. (...)
>
> Blant bærsortene står nok multene i en særstilling. Den første skriftlige kilden som nevner multer er fra 1685, da multebær i hele og halve tønner var et av handelsproduktene i distriktet Deatnu/Tana og Lágesvuotna/Laksefjord (Lindenow utg. 1935: 158).
>
> Fra første kvartal av 1800-tallet har vi en kilde som forteller at disse bærene kunne holde seg hele vinteren. Presten i Utsjok, Jacob Fellman, forteller blant annet at han i begynnelsen av mai 1820 fikk servert vinterstøtte multer på finsk side i Tanadalen (Fellman J. I 1906: 34).
>
> På begynnelsen av 1900-tallet nevnes multer som et viktig naturgode som ble utnytta både i Deatnu/Tana og Buolbmát/Polmak. I Deatnu/Tana vokste det multer flere steder, især i de søndre strøkene, og inne i Tanadalføret var det mange gode multemyrer. Det ble anslått at det i gode årringer kunne samles 100 hektoliter, eller 10 000 liter (Helland III 1906: 444). Det var bra med multer også i Buolbmát/Polmak: *Der er ikke faa gode multemyrer i Polmak herred; i gode aaringer høses til hjemmebrug og lidt til salg, men meget mere kunde høstes, og multer er næsten ikke handelsvare her* (Helland [A]. III 1906: 249).»

Hillágurra fremheves som et viktig område for høsting av multer, blåbær, krøkebær, tyttebær og sennagress. Befolkningen i Båteng og Hillágurra plukket også multer i områdene Skáidi, Njuorggánvárri, Njuorggánjávri, Guovžajohka, Ráhppát, Stuorrageađggevađat, Moskosskáidi, Hánaskáidi, Njallavárri, og Máskevárri. Njuorggánjohka og Skoarrojohka ble brukt til sennagress-sanking og sanking av bark. Olderbark ble også hentet i Hillágurra, Skoarrojohleahki og Båteng. Kvann ble hentet fra Skoarrojohka.[99]

NIKU-rapporten beskriver utnyttelsen av *bær og sennagress* i Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund slik:[100]

> «Av områder som er brukt til multeplukking nevnes Skiippagurramyra, Telegrafmyra, Ruossajeaggi/Korsmyra og rundt, Vedgamma, opp langs Sieiddájohka, Lišmavárri, Hánaskáidi, Urraláš-omr, Lišmmajeaggi, Loddejeaggi, Buolbmatvuopmi, Njalgajávri [Njárgajávri], Leaibejohjeaggi og Buolbmát/Polmak. Alle områdene brukes i dag og har vært i bruk i lang tid.
>
> Av andre bær ble blåbær, tyttebær, krøkebær og villrips høstet. Områder som ble benyttet til dette var nærområdet/Suohppanjárga (blåbær), Bru-enden (Deanu šaldi/Tana bru) (blåbær), området der campingplassen nå ligger (Tyttebær), Fossebakken (Tyttebær), tidligere brente områder ved Lákšjohka/Laksjok og Korsfjellet (tyttebær), Gielkkáidoaivi/

97 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 66. NIKU opplyser ikke hvilket dokument henvisningen til kilden «Indredepartementet 1885: 13» gjelder. Dokumentet står ikke oppført på referanselisten.

98 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 71–72 med henvisning til Jakob Fellman, *Anteckninger under min vistelse i Lappmarken III*, 1906 s. 34 og 70 og Amund Helland, Norges land og folk III, 1906 s. 249. Kilden «Lindenow utg. 1935: 158 er ikke inntatt i NIKUs referanseliste.

99 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 239.

100 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 248–249.

> Oskarsvarden (blåbær), Eadjásuolu/Mannsholmen (tyttebær), Lišmmajohguolbba (tytte-, blå- og krøkebær), Lišmmaområdet (tytte- og blåbær), Buolbmát/Polmak (tyttebær blåbær og krøkebær) og Buolbmátjávri/Polmakvann (villrips).
>
> Sennagress ble høstet både til eget bruk, men også som næring, solgt til butikk. (...)
>
> Andre områder der senngress tradisjonelt har blitt høstet er Skiippajeaggi, ved Skiippagurra (brukes i dag), Skáidi, Jogaidsieđga og Ciikojohka.»

Rapporten opplyser videre at informantene fra Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund har fortalt at *olderbark* (ostu) ble hentet i nærområdet og i Lišmmaområdet. Det foregikk også høsting av *kvann*. Jan Atle Samuelsen (f. 1940) fra Polmak har gitt opplysninger til NIKU om høsting av *riknuter* i Polmakdalen fra 1960 til 2010.[101]

Martha Andersen Utsi (f. 1925) fra Horma fortalte i intervju 12. juni 2013 at familien *plukket multer* i nærområdet nord for Horma og sør for Polmakvannet. Hun sa også at alle fra Horma plukket i området sør for Polmakvannet. Befolkningen i Gárdak plukket nord for Horma. Utsi fortalte også at det hendte også at de fra Holmesund kom til «*vår*» utmark.[102]

Klemet Guttorm (1934–2018) fra Hillágurra fortalte i intervju 26. juni 2014 at hans familie plukket multer ved Áhkajávri, og at de også solgte multer. Folk fra Båteng, blant annet Nils Hansen og hans familie, plukket i Jeakkaš-området, der Hansen også hadde hytte.[103]

I intervju 21. september 2021 fortalte Erik Andreas Trosten (1931–2023) om fordelingen av multemyrene. Han sa at Trosten-familien plukket multer fra Loddejeaggi til Joreniillasjeaggi og at Joreniillasjeaggi tilhørte Nils Andreas Johansen (Jore-Niillas). Familien til Henrik Olsen Mudenia (Muden-Heandarat) plukket sør for Rivttotjohka, mens Ruksesjeaggi tilhørte Anna Olsdatter Mudenia (Muden-Ánne). Myrene nord for Joreniillasjeaggi tilhørte John Johannes Porsanger (Iŋgga-Per Jovnna). Ifølge Erik Andreas Trosten var det noen «*fri-områder*» nord for Rivttotjohka, der alle kunne plukke. Han fortalte at hans familie også plukket multer på myrer som lå lenger fra gården, og nevnte spesielt Máskevárri og Hánaskáidi.[104]

På høringsmøtet 15. mars 2023 fortalte Erik Andreas Trostens sønn, Viktor Trosten (f. 1954) fra Holmesund at Trosten-familien og folk fra andre lokale bygder og grender plukker multer blant annet fra «*Máskevárri mot veien; Hánaskáidi; Ifjordfjellet; Njárgajávri-området; Jovnniillasjeaggi og sørover; Guovžajeaggi*.» Ifølge Viktor plukket folk utenfra lite i disse områdene, med unntak av Guovžajeaggi. Han sa at lokalbefolkningen har forsøkt å hindre at tilreisende plukker i lokalbefolkningens områder ved å sette opp plakater om plukkeforbud, men det har hatt liten effekt fordi folk utenfra ikke respekterte de lokale rettighetene.[105]

Ragna Elisabeth Varsi (1925–2019) fra Alleknjarg sa i intervju 16. mai 2013 at familien plukket multer i Álletvuopmi, Savetvuopmi og Jussávađđa. Familien hadde en gamme i Nedre Savetvuopmi. Andre familier i bygda plukket også i nærheten av disse områdene. Varsi fortalte at hun og ektefellen måtte plukke multer for salg da de fikk egen husholdning. Hun fortalte også at familien i hennes barndom skar sennagress sør for Alleknjarg, både til eget bruk og for videresalg. I 1967 var siste gang hun skar sennagress.[106]

Nils Porsanger (1922–2015) som vokste opp i Horma, sa i intervju 29. oktober 2013 at befolkningen i Alleknjarg og Horma plukket multer i Savetvuopmi (Skidalen). Han fortalte at de fastboende i Gárdak som regel kjørte med hest til Ilis for å plukke multer, og at de også plukket ovenfor Lálloš. Befolkningen i Gárdak dro med hest og plukket multer i Savetvuopmi og fisket i Skálvejávri. Savetvuopmi var hovedområdet for utmarkshøstingen. Porsanger fortalte at de solgte multene de plukket, og at han en gang plukket 80 kg multer ved Geassájávri.[107]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fra Polmak sa i intervju 13. august 2013 at plukking av multer og andre bær var en viktig del av livbergingen. Familien plukket multer i nærområdet og frem til Buolbmátvuopmi, og langs Buolbmátjohka og oppover til finsk side. De sanket også sennagress i Buolbmátvuovdi og langs Buolbmátjohka. Sennagresset ble sanket til egen husholdning, men ble også brukt som byttevare med reindriftsutøverne.[108]

Olaf Trygve Hansen (1926–2021) fra Båteng fortalte i intervju 7. juni 2013 at de plukket multer i nærområdet ved Båteng og myrene rundt. Det meste av multene ble solgt, bortsett fra under krigen. Multene var en viktig salgsvare fra rundt 1900 til 1970-tallet. Det er fortsatt noen som selger

101 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 249 og intervju med Jan Atle Samuelsen (jnr. 14/295-25, informant 10).

102 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Martha Andersen Utsi,* 12. juni 2013 (jnr. 15/895-7) s. 14–17.

103 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Klemet Guttorm,* 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14) s. 9, 47 og 50.

104 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Erik Andreas Trosten,* 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 6 og 12–14.

105 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 15. og 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 60–63.

106 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragna Elisabet Varsi,* 16. mai 2013 (jnr. 15/895-24) s. 6, 13–17 og 17–19.

107 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Porsanger*, 29. oktober 2013 (jnr. 15/895-25) s. 14–15 og 16–18.

108 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 12–14 og 37–38.

multer. Lokalbefolkningen plukket også andre bær først og fremst til eget hushold, men noen solgte tyttebær. Hansen sa at de skar sennagress både til egen husholdning og for salg, blant annet i Fanasgietjohka. Noen skar også på egne jorder.[109]

Johannes Erik Alfred Varsi (f. 1938) fra Sirma sa i intervju 24. mai 2018 at multer og andre bær var en del av livsgrunnlaget. Multer plukket de på de nærmeste myrene, men for det meste i Jeakkaš der både folk fra Sirma og Båteng plukket. Han sa at de «*fra Båteng har alltid brukt Jeakkaš*», men at folk fra Båteng ikke kom på Sirma-siden av Lákšjohka for å høste. Lákšjohka var likevel ingen absolutt grense: «*grensene [ble] vanligvis overholdt, men om det var behov, brukte de områdene på begge sidene [av Lákšjohka]*».[110]

Daværende leder for Sirpmá gilisearvi, Magnus Varsi (f. 1945), sa på høringsmøtet 13. mars 2019 at Jeakkaš er et rikt multeområde, og et fellesområde for Sirma og Båteng.[111]

13.5.3.8 Gammer og andre byggverk i utmark

Kommisjonen har i punkt 8.5.2 gitt en generell beskrivelse av gammetradisjonen i Tana kommune, men vil her kort omtale gammebruken i Badje-Deanu Siidas kravsområde.

Inger Ápmir (f. 1952) fra Hillágurra fortalte til NIKU at hennes far satt opp en gamme og en stall ved Stuorrageađggevađat på 1940-tallet. Gammen var åpen og ble brukt årlig av bygdefolk, reindriftsutøvere og andre. Hun fortalte at stallen var i bruk frem til 1960 tallet, og at gammen er erstattet av en hytte som farens etterkommere bruker i dag. Besteforeldre hadde en slåttegamme i Ringi som de brukte fra 1900 til 1940-tallet, og en gamme i Deavkkehanjohka som de brukte fra 1930- til 1960-tallet i forbindelse med jakt. Inger Ápmir fortalte også at det i Leaibeskáidi står en gamme som faren bygde, og som familien fortsatt bruker. En annen informant fra Hillágurra, Johan Fredrik Ingvald Guttorm (f. 1934) fortalte at hans familie sporadisk hadde brukt en gamme i Uvjalátnjá som har stått siden 1943.[112]

Om gammebruken i Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund opplyser NIKUs sakkyndige utredning at det har vært eller er gammer blant annet ved Ørretvann, Cuhojohka [Ciikojohka], Máskejávri, Borsejohka, Njárgajávrimaras, Rávdoroggi, Vuoksaávži, Uvjalátnjá, Gedjejohája [Gieddejohája], Cuokkojávri og mellom Rávdovárri og Suoidneoaivi. Utredningen omtaler også en næringshytte ved Lišmmajávri, et naust i Máskeluoppal, en bærhytte i Ruossoaivi og en hytte ved Rihtáláttu.[113]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fra Polmak fortalte i intervju 13. august 2013 at familien hans bodde i gamme i Polmak frem til 1938. Han hadde også selv flere gammer innenfor kravsområdet, blant annet i Buolbmátvuopmi, Leaibejohka og Bikkejohka.[114]

Erik Andreas Trosten (1931–2023) sa i intervju 9. november 2021 at hans forfedre bygget en gamme i Uvjalánjágoržoaivi. Gammen og gammeplassen er brukt av familien frem til i dag. Trosten og broren hans begynte å bruke gammen i forbindelse med snarefangst av ryper etter andre verdenskrig. De har også brukt gammen i forbindelse med multeplukking, og fiske med garn under isen i Áhkajávri, Čáhkárjávri, Goahkejávri, Ásajávrrit og andre fjellvann.[115]

Olaf Trygve Hansen (1926–2021) fra Båteng sa i intervju 7. juni 2013 at folk bygde gammer som de brukte under slåttearbeidet. Hansens familie hadde en gamme ved Doardna.[116]

Martha Andersen Utsi (f. 1925) fra Horma sa i intervju 12. juni 2013 at hennes far hadde et jordstykke ved Polmakvannet der han slo gress. De hadde også en gamme der.[117]

Nils Porsanger (1922–2015) som vokste opp i Horma, sa i intervju 29. oktober 2013 at befolkningen i Alleknjarg hadde gammer i Savetvuopmi (Skidalen).[118]

Viktor Trosten (f. 1954) fra Holmesund sa på høringsmøtet 15. mars 2023 at det er tradisjon i Tana å sette opp laksehytter uten å søke om tillatelse.[119]

13.5.4 Nærmere vurdering av lokalbefolkningens bruk

13.5.4.1 Innledning

I det følgende vurderer kommisjonen om den bruken som er beskrevet i punkt 13.5.3, vurdert isolert kan gi grunnlag for å opparbeide kollektiv eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk. I punkt 13.5.4.2 til 13.5.4.5 vurderer kommisjonen lokalbefolkningens bruk med henblikk på kravet om felles rådighet, forholdet til reindriftens bruk, og den lokale brukens varighet, kontinuitet og intensitet. I punkt 13.5.4.6 følger en samlet vurdering.

109 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Olaf Trygve Hansen*, 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 14–15 og 24–25.

110 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johannes Erik Alfred Varsi*, 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7) s. 7–9 og 21.

111 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 34.

112 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 240–241 og intervju med Inger Ápmir (jnr. 14/295-25, informant 7 s. 9) og Johan Fredrik Ingvald Guttorm (jnr. 14/295-25, informant 8 s. 5).

113 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 250–251.

114 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 22, 26 og 39.

115 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Erik Andreas Trosten,* 9. november 2021 (jnr. 21/2151-2) s. 3–5 og 7–8.

116 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Olaf Trygve Hansen*, 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 10.

117 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Martha Andersen Utsi,* 12. juni 2013 (jnr. 15/895-7) s. 2–11.

118 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Porsanger*, 29. oktober 2013 (jnr. 15/895-25) s. 18.

119 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte 15. og 16. mars 2023* (jnr. 14/294-52) s. 90.

Ved den isolerte vurderingen av den lokale bruken, er hovedspørsmålet, slik Høyesterett formulerte det i Stjernøya-dommen, om dagens rettighetspretendenter og deres rettforgjengere i alders tid har rådet over kravsområdet «*som om de var eiere*», og videre:[120]

> «For at dette skal være tilfellet, må de ha brukt øya i et *tilstrekkelig omfang med hensyn til intensitet og kontinuitet*. Sentralt i denne sammenheng er hvor *dominerende bruken har vært sammenlignet med andres bruk av de aktuelle områdene*.»

13.5.4.2 Kravet om «felles rådighet» over kravsområdet

I Karasjok-dommen viser førstvoterende til at når et større fellesskap krever kollektiv eiendomsrett til et område, må et eventuelt erverv være basert på «*en felles rådighet som eier*» av området.[121] Etter å ha påpekt at Karasjoks befolkning har drevet omfattende utmarksbruk over hele kommunen «*helt frem til vår tid*», og «*frem til etter siste krig … temmelig uforstyrret*», fremholder førstvoterende at bruken har skjedd «*med utgangspunkt i de enkelte bygder og av reindriftssiidaer*». Ulike brukergrupper har brukt ulike deler av tvisteområdet, og dette illustreres etter førstvoterendes syn, av de mange kravene fra bygdelag og reindriftssiidaer i Karasjok.[122]

Dette har imidlertid begrenset betydning for kommisjonens vurdering av Badje-Deanu Siidas krav. Førstvoterende presiserer i Karasjok-saken at han ikke har tatt stilling til om bygdelag og liknende mindre enheter har opparbeidet eiendomsrett til «*sine*» områder med grunnlag i alders tids bruk. Flertallets domspremisser må derfor ses i lys av at saken gjaldt spørsmålet om eiendomsrett til all usolgt grunn i kommunen (5361 km^2).

Saken her gjelder et betydelig mindre geografisk område (1164 km^2 eller ca. 21 % av tvisteområdet i Karasjok-saken), og med unntak av Polmak som var med på kravet, jf. punkt 13.3.1, men som senere har fremmet et eget krav (kapittel 16), er kravet fremmet på vegne av befolkningen i bygdene i kravsområdet. Kravet gjelder områder som de ulike bygdene anser som «*sine*». Det er videre nærliggende å oppfatte rettighetsmeldingen og Beaska Niillas' uttalelser på høringsmøtet, jf. punkt 13.3.1 og 13.3.2, slik at kravet innebærer at befolkningen i de bygdene som inngår i Badje-Deanu Siida (inkludert Polmak) må få anerkjent kollektiv eiendomsrett til de respektive bygdenes tradisjonelle ressursområder, og at Badje-Deanu Siida skal fungere som en administrativ overbygning og en koordinerende instans.

Når det har vist seg at Polmak bygdelag ikke ønsker at Badje-Deanu Siida skal ha en slik rolle, og derfor har fremmet et selvstendig eiendomskrav for kommisjonen, er det derfor ikke noen materiell motsetning mellom de to kravene. Polmak bygdelags eiendomskrav står heller ikke i motsetning til at befolkningen i de ulike bygdene i Badje-Deanu Siidas kravsområde innenfor sine respektive tradisjonelle ressursområder har utøvd felles rådighet.

Det forholdet at flere bygder har fremmet overlappende rettighetskrav er for sin del ikke en avgjørende innvending mot at kravet til felles rådighet, i alle fall er oppfylt i den sentrale delen av de ulike bygdenes tradisjonelle ressursområder. Når kravet fra Badje-Deanu Siida i vest overlappes av kravet til Sirpmá gilisearvi (kapittel 12), er dette et uttrykk for at det overlappende området har karakter av et fellesområde, jf. punkt 12.5.9 og kartfigur 12.5, og det reiser i første rekke spørsmål om avgrensningen av de ulike bygdebruksområdene.

Også de overlappende kollektive bruksrettskravene i nord fra Masjok bygdelag (kapittel 19), Bygdefolket i Vestre Seida (kapittel 21) og Vestertana kapell- og bygdelag (kapittel 25) reiser slike spørsmål, og eventuelt også spørsmål om innholdet i den lokale eierrådigheten, jf. punkt 13.5.10. Det samme gjelder for de kollektive bruksrettskravene fra Lálloš siida (kapittel 17) og Samer på finsk side av riksgrensen (kapittel 26). De overlappende kravene fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9) og Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10), gjelder alminnelig reindriftsrett og er fordi reindriftsretten gjelder uavhengig av hvem som er grunneier, ikke materielt konkurrerende med kravet fra Badje-Deanu Siida.

Det må også ses hen til at samisk utmarksbruk som nevnt i punkt 13.5.4.5, er arealkrevende med årlige naturgitte variasjoner. Samisk utmarksbruk er dessuten knyttet til «birgejupmi»-tankegangen, som innebærer at bruksgrensene ikke er absolutte og der særlig ressursområdenes randsoner er preget av overlappende bruk, og at befolkningen i en bygd kan bruke områder utenfor sitt kjerneområde dersom det er knapt med ressurser her. Slik bruk har tradisjonelt vært viktig for livbergingen, og nabobygdene har derfor ikke motsatt seg det.

Redegjørelsen i punkt 13.5.3 viser at bruken har vært knyttet til bygdenes tradisjonelle ressursområder. Rettsoppfatningene gjengitt i punkt 13.5.5 underbygger dette. Kravet om felles rådighetsutøvelse må derfor anses oppfylt i disse områdene for de enkelte bygdene.

13.5.4.3 Forholdet mellom reindriftens og den fastboende befolkningens bruk

Karasjok-dommen innebærer at et viktig spørsmål er om reindriftens bruk skal anses som del av en samlet lokal bruk, eller som bruk som har konkurrert med de fastboendes bruk.

120 HR-2016-2030-A (Stjernøy) avsnitt 96.
121 HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 184.
122 HR-2024-982-S avsnitt 185–186.

Ved vurderingen står det samiske begrepet «verddevuohta» sentralt. I dommen uttalte flertallet:[123]

> «Lokalbefolkningen har vist til at kontakten og samarbeidet mellom reindriften og de bofaste har vært tett. Særlig har den vist til praksisen med «verddeforhold» og sytingsrein, og at brukskonflikter har vært løst i minnelighet. Praksisen styrket utvilsomt båndene mellom gruppene. Men bytte av varer og tjenester kan vanskelig bedømmes som felles naturbruk, og dermed heller ikke som uttrykk for en felles rett til grunnen. Dette må gjelde selv om de aktuelle varene og tjenestene har hatt tilknytning til naturen. Jeg kan derfor ikke se at disse formene for samarbeid endrer vurderingen av den *geografiske* utstrekningen av hver enkelt gruppes bruk av tvisteområdet.»

«Verddevuohta» har også preget brukssamarbeidet mellom de fastboende og reindriften i Tana, og går langt tilbake i tid. Som nevnt i punkt 12.5.4.3, viser NIKU i den sakkyndige utredningen til at daværende sogneprest i Utsjok, Jacob Fellman, forteller at forholdet mellom reindriftssamer og fastboende samer i Tanadalen var nært på 1820-tallet. Fellman betegner de fastboende som «*fiskarelappar*» (elvesamer). Elvesamene hadde sluttet med reindrift og startet med fiske, men det var vanlig at de også hadde noen rein. I utredningen heter det videre:[124]

> «Elvesamene gjorde tjenester for sine venner og slektninger i reindrifta, og ble godt belønna med reinkjøtt, utlån av kjørerein, mv. I forbindelse med kirke- og markedsbesøk bodde reindriftssamene hos sine venner blant elvesamene. Ofte bodde også de mindre barna hos disse om vinteren, samt at eldre fra reindrifta også av og til fikk bo hos elvesamene (Fellman J. III 1906: 265).»

Det nære forholdet mellom fjellsamer og elvesamer i Tanadalen som Fellman beskrev på 1820-tallet, fortsatte i de kommende tiårene. NIKU antar med henvisning til s. 9 i Finnmarkens Amts femårsberetning for 1866 til 1870 at det var rein også i kommuner der det ikke skulle være registrert reindriftssamer, at det var vanlig med sytingsrein også i Tana. NIKU viser også til at Amund Helland skrev i 1906 at «*De fastboende i Polmak herred eier endel ren, som om sommeren følger flytfinnernes renhjorder og passes mod en vis godtgjørelse*.»[125]

Som kommisjonen har omtalt i punkt 12.5.4.3, var det heller ikke uvanlig at reineiere i Tanadalen sluttet med reindrift og startet med gårdsdrift, og det forekom også at fastboende gikk over til reindrift. Dette viser at forholdet var tett mellom de to gruppene. I sin juridiske doktoravhandling har Aila Biret Selfors betegnet «verddevuohta» som en samisk sedvane. Opprinnelig var ordningen basert på et behov i de samiske samfunnene, mens den nå brukes for å uttrykke vennskapsrelasjoner mellom reindriftssamer og andre samer.[126] I en henvendelse til kommisjonen har Kautokeino historielag fremholdt at «verddevuohta» ikke bare var knyttet til vennskap, men at det lenge også var en viktig forutsetning for livberging (birgejupmi).[127]

Verddevuohta-sedvanen tilsier at de fastboendes og reindriftssamenes bruk må anses som felles bruk, og må når tingsretten skal anvendes på samiske premisser få betydning for alders tids bruk-vurderingen. Riktignok er sedvanen svekket i nyere tid, ikke minst fordi reindriftsloven av 1978 avviklet ordningen med sytingsrein, men dette har skjedd i en periode som er uten betydning for alders tids bruk-vurderingen, der den avgjørende perioden etter flertallets vurdering i Karasjoksaken går fra «*slutten av 1700-tallet og gjennom 1800-tallet*».[128]

Etter dette legger kommisjonen til grunn at bruken av bygdebruksområdene – både fra de fastboende og reindriften – representerer en felles rådighet over områdene. Denne samlede bruken kan gi grunnlag for å opparbeide kollektiv eiendomsrett innenfor bygdebruksområdene.

13.5.4.4 Brukens varighet og kontinuitet

Badje-Deanu Siidas kravsområde har vært et viktig ressursområde for befolkningen i midtre Tana både før og etter 1751, selv om det ikke har vært fast bosetting i hele kravsområdet. Veidesiidaene krysset Tanaelva i forbindelse med jakt og fangst, mens reindriftssiidaene flyttet over til den finske siden av elva frem til grensestengningen i 1852.

NIKUs og NINAs sakkyndige utredninger, andre skriftlige kilder, kommisjonens intervjuer og forklaringene gitt i høringsmøtene viser at utmarksbruken til befolkningen i kravsområdet har vært *omfattende* og *intensiv* også i hele perioden etter 1751.

Som nevnt i punkt 11.5.4.4, muliggjorde Lappekodisillen at befolkningen i Ohcejoga siida (Utsjok/Arritsby), som omfatter størstedelen av kravsområdet, kunne fortsette den grenseoverskridende bruken etter grensefastsettelsen i 1751. De fleste i Ohcejoga siida hadde vinterboplass på sørøstsiden av Tanaelva, og forble derfor svenske undersåtter etter at

123 HR-2024-982-S avsnitt 187.

124 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 89–90, med henvisning til J. Fellman, *Anteckninger under min vistelse i Lappmarken III*, 1906 s. 265.

125 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 66 (Finnmarken Amts femårsberetning 1866–70) og 100 (Helland). NIKU viser til s. 9 femårsberetningen fra 1860–65, men det NIKU siterer er inntatt på s. 9 i beretningen for 1866–1870.

126 Aila Biret Selfors, *Anerkjennelse av samiske landrettigheter*, 2023 s. 81–82.

127 Kautokeino historielag, *Uttalelse til NIKU-rapport*, 4. november 2025 (jnr. 17/1191-42) s. 3.0.

128 HR-2024-982-S avsnitt 197.

riksgrensen ble trukket. Vanligvis var det en families vinterboplass som avgjorde hvor de ble registrert som bosatt. Fra tidlig på 1800-tallet fikk området nordvest for Tanaelva en økt befolkning av dansk-norske undersåtter, da medlemmer av Ohcejoga siida bosatte seg på sine sommerboplasser på den norske siden av Tanaelva.[129]

Opplysningene i punkt 13.5.3 viser at bruken av hele arealet innenfor kravsområdet har pågått med stor kontinuitet helt frem til i dag. Tidsvilkåret for et alders tids bruk-erverv er derfor oppfylt. Kontinuiteten i bruken går dessuten lenger tilbake enn til 1751.

I Karasjok-dommen legger flertallet til grunn at det skjedde en relativt skarp bruksendring ved overgangen fra veidesiidaene til reindriftssiidaene.[130] Kommisjonen oppfatter det imidlertid slik at det ikke kan trekkes et skarpt bruks- og rettighetsmessig skille ved denne overgangen. Mikkel Nils Sara har i sin doktoravhandling i samfunnsvitenskap, *Siida ja siiddastallan*, beskrevet overgangen slik:[131]

> «Overgangen til reinnomadisme er videre *ikke noe brudd med den allsidige ressursutnyttelsen*. Familiene fortsetter med jakt og fangst på både småvilt (som fugl, røyskatt, oter, rev) og større vilt (som villrein, ulv, bjørn), med fiske og med sanking av planter og vekster. Disse aktivitetene er så viktige at reinnomadene søker opphold på passende steder etter både reinbeitets beskaffenhet og fangstmuligheter. Det er altså reinflokkens arealbehov til ulike tider av året i kompromiss med siidafamilienes ulike typer ressursutnyttelse til ulike tider av året som utgjør de arealmessige rammene og særtrekkene sett i forhold til det som er anført som særtrekk ved de halvnomadiserende veidesiidaene. Således kan disse siidaene beskrives både som fangstsiidaer og pastoralistiske siidaer. Solem konstaterer i 1933 at reindriftssamene i Finnmark fremdeles har en siidaordning og han oppfatter denne som «en *særutvikling* av den opprinnelige siidaordning, særlig avpasset for reindriften.»

Overgangen fra veidesiidaene til reindriftssiidaene var dermed ifølge Sara ikke et skarpt brudd. Dette tilsier at det ikke kan legges til grunn at veidesiidaenes bruk er uten betydning.

Historikeren Aage Solbakk har beskrevet bruken i Tanadalen slik:[132]

> «Samene i Tanadalen som ikke var tilknyttet reindriften, fortsatte å livnære seg på tradisjonelt vis. De utnyttet de ressursene som fantes innenfor sitt gamle siidaområde og bodde på sine gamle boplasser. Boplassene var ikke faste. Om sommeren kunne de være på dansk-norsk, om vinteren på svensk (-finsk) side. På 1800-tallet ble de kalt for "elvefinner".»

Den rådende bruks- og rettighetssituasjonen i øvre og midtre Tana ved inngangen til 1800-tallet kan i stor grad forstås som en videreføring av bruks- og rettighetssituasjonen i siidasamfunnet.[133] Redegjørelsen i punkt 13.5.3 viser at befolkningen har drevet kombinasjonsnæringer med småbruk, reindrift, jakt og fangst, bærplukking og fiske. Elementer fra veidesiidakulturen har dermed fortsatt å eksistere sammen med nye næringer blant befolkningen både i og utenfor reindriften. De historiske kildene indikerer derfor relativt klart at overgangen fra veidesiidaene til reindriftssiidaene i Tana ikke medførte en bruksendring av den typen som Høyesteretts flertall har antatt skjedde i løpet av relativt få år i Karasjok.

13.5.4.5 Kravet til brukens intensitet i større utmarksområder

Saken gjelder kollektiv eiendomsrett til et utmarksareal på 1164 km². Dette reiser særlige spørsmål når det gjelder kravet til brukens intensitet. Om dette skriver Borgar Høgetveit Berg:[134]

> «Vurderinga av om bruken har vore tilstrekkelig for eigedomshevd, kan vera utfordrande der det dreier seg om utmarks- eller fjellområde som ikkje har blitt utnytte særlig intensivt. Men også her må ein ta utgangspunkt i om bruken til hevdaren svarer til det som er vanlig eigarutnytting av slike område.
>
> Ved hevd av område som normalt ikkje blir utnytta særleg intensivt, må krava til bruken setjast lægre. Dette følgjer av formuleringa «som sin eigen» [i hevdslova § 2] i den forstand at hevdaren må nytte tingen slik det er vanlig for ein eigar å nytte nettopp denne tingen.»

Vurderingstemaet er dermed ikke intensiteten i bruken isolert sett, men om bruksintensiteten tilsvarer bruken til eieren av et større utmarksområde som ikke utnyttes spesielt intensivt. Det som gjelder for hevd, gjelder i enda større grad for alders tids bruk, der kravene til brukens intensitet er lavere enn ved hevd. Når det gjelder bruksvilkåret for kollektiv eiendomsrett, vil derfor omfanget, variasjonen og eksklusiviteten i bruken være viktigere enn intensiteten.

129 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 28.
130 HR-2024-982-S (Karasjok) blant annet avsnitt 123, 182 og 188.
131 Mikkel Nils Sara, *Siida ja siiddastallan* (2013) s. 37.
132 Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan. Polmak Reinsogn. Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn. Hovedtrekk,* 2017, s. 22.
133 Finnmarkskommisjonen, *Felt 7 – Notat – Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 85.
134 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 147–148.

Redegjørelsen i punkt 13.5.3 viser at utmarksbruken i kravsområdet har vært omfattende og variert. Arealet innenfor kravsområdet har vært brukt i mange hundre år og bruken har pågått kontinuerlig frem til i dag. Lokalbefolkningen har benyttet alle tilgjengelig ressurser, og frem til 1960-tallet har bruken, bortsett fra uttak av brensel og annet trevirke, skjedd uforstyrret. Midtre Tana har ligget langt fra sentralmyndighetene og lå frem til veiutbyggingen avsides og isolert. Aage Solbakk beskriver bruken av midtre og øvre Tana slik:[135]

> «Siden senmiddelalderen har samene vært den dominerende etniske gruppen i vårt område i Tanadalen. Det har vært en kontinuerlig samisk bruksutøvelse, fra den ene generasjon til den andre, like fram til etterkrigstiden. Uansett hvilken oppfatning sentrale myndigheter og folk i Finnmark hadde om retten til ressursene i de samiske områdene, førte store avstander og dårlige kommunikasjoner til langt ut på 1960-tallet i praksis til at også befolkningen i Øvre-Tana (Polmak) hadde kontroll over ressursene i sitt nærområde. Praktisk talt hadde de en enebesittelse til området. Etter 1970 har dette forandret seg radikalt på grunn av bedre kommunikasjoner og økt velstand og fritid.»

Lokalbefolkningens bruk av kravsområdet har frem til slutten av 1960-tallet vært tilnærmet *eksklusiv*, om man ser bort fra at nabobygdene har brukt deler av området. Blant annet kan befolkningen i bygdene langs Laksefjorden ha brukt den nordre delen. I nyere tid har tilreisendes bruk økt, men den lokale bruken har fortsatt dominert, jf. nedenfor i punkt 13.5.6.

Det er ikke dokumentert bruk av hele kravsområdet. Særlig i fjellområdene er det en del stedsnavn som ikke er nevnt i underlagsmaterialet. Kommisjonen har imidlertid i punkt 12.5.4.6 med henvisning til Selbu-dommens uttalelser om at det må vises «*varsomhet med å trekke slutninger om ikke-bruk*» på grunnlag av manglende opplysninger om bruk,[136] lagt til grunn at det avgjørende må være at beskrivelsen omfatter de vesentlige delene av kravsområdet. Det kan derfor ikke kreves at det foreligger en beskrivelse av bruken for hele kravsområdet.

Saken gjelder dessuten et mulig kollektivt rettighetserverv i et større utmarksområde, riktignok slik at de ulike bygdene innenfor området kan ha hver sine rettighetsområder. Anvendelse av tingsretten på samiske premisser må da medføre at rettsanvendelsen må tilpasses den ekstensive bruken som er utøvd med utgangspunkt i samiske bygder. Denne bruken har tradisjonelt foregått over store områder. Et utrykk for dette er den omfattende gammebruken som er omtalt i punkt 13.5.3.8, og at det tidligere var vanlig med sesongflyttinger.

Det stilles dessuten, også om tingsretten ikke anvendes på samiske premisser, ikke de samme kravene til bruksintensiteten dersom saken gjelder områder som det ikke er naturlig å utnytte spesielt intensivt, «*for eksempel snaufjellområder*».[137] Deler av kravsområdet i saken her er nettopp høyereliggende områder der det i mindre grad foreligger opplysninger om bruk.

De fastboendes utmarksbruk har, i likhet med reindriftssamenes bruk, røtter i de samiske veidesiidaene. Gjennom historien har også de fastboende hatt en form for kombinasjonsnæring med småbruk, jakt, fangst, fiske, trevirkeuttak, sanking og bærplukking. Høyesterett har i Selbu-dommen vist til at reindriften er arealkrevende med årlige naturgitte variasjoner.[138] Det samme gjelder de fastboendes utmarksbruk som både er arealkrevende og vil kunne variere fra år til år som følge av klimatiske forhold og ressursenes tilgjengelighet.

13.5.4.6 Samlet vurdering av lokalbefolkningens bruk

Et flertall i kommisjonen bestående av Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt, legger på bakgrunn av gjennomgangen foran, til grunn at befolkningen i de ulike bygdene i Badje-Deanu Siidas kravsområde har brukt bygdenes respektive høstingsområder som om de var eiere i godt over 100 år. Bruken har vært altomfattende og fleksibel, og hatt preg av felles rådighetsutøvelse fra fastboende og reindriftsutøvere innenfor de ulike høstingsområdene, jf. punkt 13.5.4.2 og 13.5.4.3, og den har vært utøvd kontinuerlig uten avbrudd, jf. punkt 13.5.4.4.

Sett i lys av at tingsretten må anvendes på samiske premisser, og saken gjelder kollektiv eiendomsrett i et utmarksområde der det ikke kan stilles strenge krav til bruksintensitet, legger flertallet videre til grunn at kravet til bruksintensitet for kollektiv eiendomsrett er oppfylt for de ulike bygdenes bruk av deres respektive ressursområder, jf. punkt 13.5.4.5.

Mindretallet bestående av Andersen, finner det ikke sannsynliggjort at bruken har vært intensiv nok til å gi grunnlag for kollektiv eiendomsrett, men legger til grunn at bruken oppfyller bruksvilkåret for å opparbeide en fortrinnsrett til bygdenes tradisjonelle ressursområder.

Spørsmålet om det er etablert en kollektiv rett – og i tilfellet hva slags rett – for lokalbefolkningen beror imidlertid ikke bare på deres egen bruk. Det må også ses hen til deres rettsoppfatninger (punkt 13.5.5), til andres bruk av kravsområdet

135 Aage Solbakk, *Tanadalen – slekter – historie*, 2001 s. 119.
136 Rt. 2001 769 (Selbu) på s. 792–793.
137 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 138 med henvisning til Rt. 1967 s. 1010 (Junkerdal), Rt. 1968 s. 1202 (Kvannegrø) som begge gjaldt hevdserverv.
138 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 790.

(punkt 13.5.6, jf. punkt 13.5.9), og til betydningen av statens disposisjoner (punkt 13.5.7 og 13.5.8).

13.5.5 Lokalbefolkningens rettsoppfatninger

13.5.5.1 Oppfatninger uttrykt i den sakkyndige feltutredningen

NIKU har i den sakkyndige utredningen delt Tana kommune inn i åtte bygdebruksområder for å presentere materialet på en oversiktlig måte. Tre av bygdebruksområdene dekker helt eller delvis Badje-Deanu Siidas kravsområde: 1) Båteng og Hillágurra, 2) Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund og 3) Tanabru, Seida, Luftjok og Masjok. I det sistnevnte område ligger bare Tanabru innenfor kravsområdet. NIKU tar forbehold om at den informasjonen som fremkommer ikke nødvendigvis er dekkende for alle områdene, fordi det i varierende grad har vært mulig å finne et tilstrekkelig antall informanter i de ulike bygdene.[139]

Informantene fra *Båteng og Hillágurra* forteller at beiteområdene i jordbruket var felles for bygdefolket, og at de ikke kjenner til konflikter når det gjelder beiteområdene.[140]

De gir videre uttrykk for at *jakten* har gjennomgått store endringer på grunn av nye bestemmelser. Tidlig på 1900-tallet tilhørte jaktområdene bygdefolket. Det var uskrevne regler i Båteng og Hillágurra om bruken av områdene, og reglene ble respektert av alle. For *snarefangst* var regelen at alle kunne sette snarer hvor de ville. Jakt på elg og ryper ble betraktet som en (lokal) allemannsrett. Det hendte at lokalbefolkningen jaktet elg uten myndighetenes tillatelse fordi det var nødvendig. I nyere tid starter rypejakten etter informantenes mening for tidlig, og de mener at nærområdene bør være forbeholdt for lokale brukere. De forteller at på 1970-tallet begynte folk fra hele landet å jakte elg og ryper i området. Antallet jegere øker for hvert år, og ifølge en informant «*okkuperer [de] lokalbefolkningens jaktområder*».[141]

Rettsoppfatninger knyttet til ferskvannsfiske i Hillágurra og Båteng omtales slik:[142]

> «Dette understrekes av en av informantenes [id. nr. 7] utsagn om at Skoarojávri var *spiskammeret til vårt folk*. Bruksrettighetene har tilhørt Hillágurra/Hillagurra-folket. Man har ikke oppfattet det slik at enkelte vann ble ansett å tilhøre en familie eller bygd. Dette var felles områder og ressurser som ble forvaltet og brukt av kollektivet. Tidligere kjørte man med hest inn til fiskevannene hele året. Flere familier slo seg sammen og dro. Dette var nødvendig *for å skaffe mat til familiene sine*, som en av informantene (id.nr.7) sier det. Informantene oppgir at de fleste vann som nevnes også brukes til fiske i dag.»

Også når det gjelder ferskvannsfisket, har det skjedd endringer som befolkningen i Båteng og Hillágurra er kritiske til. Motorisert ferdsel og endret regelverk har ført til at folk fra hele Finnmark og utlendinger kan fiske i vann som tidligere var forbeholdt bygdefolket.[143]

Når det gjelder bærplukkingen, var det definerte multeområder i Båteng og Hillágurra, og uskrevne regler som de fleste fulgte. Det fremkommer ellers at det ikke har vært protester eller uenighet knyttet til myndighetenes regulering av vedhogst og hogst av byggematerialer i Båteng og Hillágurra, før FeFo innførte betaling for vedteig.[144]

Informantene fra *Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund* opplyser at det historisk sett har vært få konflikter mellom reindrift og bønder, og bygdene imellom om beiteområdene. De forteller at det har vært fellesbeite og at beiteområdene har vært åpne for alle, men at det har vært definerte beiteområder mellom de ulike bygdene. Ifølge Ragnar Aslaksen (f. 1945) fra Alleknjarg, har det vært «*noen mindre konflikter*» mellom reindrift og fastboende i forbindelse med innhøsting av høy langs myrer og fjellvann.[145]

Det var ifølge NIKU «*en viss regulering av utmarksslåttene*», men ikke noe strengt regime. Erik Andreas Trosten (1931–2023) fra Holmesund fortalte at slåttene var forpaktet, men at de ble fordelt av bygdefolket selv. Jan Atle Samuelsen (f. 1940) fra Polmak tror slåttene ble pekt ut eller «*at man fant seg et område*», og at myndighetene ikke utmålte noe, mens Solveig Pettersen (f. 1939) fra Holmesund sa at slåttene «*på et eller annet vis*» var utmålt, men ikke som fast eiendom. Det har ikke vært protester mot myndighetenes regulering av slåttebruken.[146]

Det later også til å ha vært aksept for myndighetens regulering av vedhogsten.[147]

Ragnar Aslaksen sa at elg og rype tradisjonelt var en lokal ressurs, og at det fortsatt burde være slik. Erik Andreas Trosten fortalte at folk tidligere «*jaktet på alt dem møtte på*», og at i dag er elg og rype viktigst. Befolkningen i Horma og Polmak brukte de samme områdene for snarefangst. Bruken «*ble*

139 NIKU Op. cit., 2017 s. 226–227 og 237–257.
140 NIKU Op. cit., 2017 s. 237.
141 NIKU Op. cit., 2017 s. 238 med henvisning til intervju (jnr. 14/295-25), *Informant 7 Inger Ápmir.*
142 NIKU Op. cit., 2017 s. 238. NIKU refererer i sitatet til Inger Ápmir fra Hillágurra (informant nr. 7).
143 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 239.
144 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 239 (multer) og 240 (hogst).
145 NIKU Op. cit., 2017 s. 244–245 med henvisning til intervju (jnr. 14/295-25) med informant 13 Ragnar Aslaksen.
146 NIKU Op. cit., 2017 s. 244–245 med henvisning til intervjuer (jnr. 14/295-25) med informant 10 Jan Atle Samuelsen, informant 15 Solveig Pettersen og informant 16 Erik Andreas Trosten.
147 NIKU Op. cit., 2017 s. 249.

regulert av jegerne selv i et rode-system». Informantene gir uttrykk for at rypejakten starter for tidlig.[148]

Erik Andreas Trosten sa at det ikke har vært protester mot myndighetenes reguleringer av innlandsfisket og viste til at «*samer har ikke begynt å sloss, for de har ikke kunnet det*». Jan Atle Samuelsen (f. 1940) sa at befolkningen protesterer indirekte ved at de ikke bryr seg om de offentlige reguleringene. Lokalbefolkningens rettigheter til fisket i ferskvann er svekket og som følge av begrensningene har fisken blitt mindre.[149]

Om multeplukkingen forteller informantene fra Skiippagurra at multemyrene ikke var fordelt, og at det kom personer fra ulike steder for å plukke, men få tilreisende.[150]

Informantene fra Holmesund, Alleknjarg og Polmak forteller at multemyrene var fordelt mellom familiene, og at myrene i nærområdene ble brukt av de som ikke kunne gå så langt. Informanten fra Alleknjarg (Ragnar Aslaksen) sier imidlertid også at det var «*fritt fram*» for å plukke. Flere av informantene, er skeptiske til tilreisendes bruk av multemyrene.[151]

Informantene fra *reindriften* har opplyst at fiske, sanking og fangst har inngått i reindriftsutøvernes næringsgrunnlag og husholdning. Beitebruken i reindriftsnæringen skaper tilhørighet og grunnlag for bruk av utmarksressurser. Innlandsfiske og multeplukking fremheves som spesielt viktig. Områdene har tradisjonelt vært delt mellom familiene, bygdene og distriktene. Utmarkshøsting har ikke skjedd i andres områder.[152]

De omtaler forholdet til de fastboendes bruk av området som konfliktfritt. Det har ikke vært større konflikter mellom reindriften og fastboende i området. Som følge av veiutbygging har ferdselen i utmarka økt de siste årene både fra fastboende og tilreisende. Flere av informantene sier at den økte ferdselen virker forstyrrende på reindriften. De anser «*fritidsbruk*» som en trussel mot den tradisjonelle fordelingen av utmarksområdene og lokalbefolkningens rett til ressursutnyttelse, særlig når det gjelder fiske i ferskvann. Utenbygdsbeboende og turister kjenner ikke til den lokale tradisjonelle fordelingen av utmarksområdene, og overholder den ikke. Flere av informantene er også kritiske til myndighetenes forvaltning. Blant annet gjelder dette opphevelsen av forbudet for utlendinger om å fiske i ferskvann lenger enn fem kilometer fra offentlig vei, og at det har blitt lagt til rette for en økning av dem motoriserte fritidsferdselen i utmark.[153]

13.5.5.2 Oppfatninger uttrykt i kommisjonens intervjuer

Klemet Guttorm (1934–2018) fra Hillágurra sa i intervju 26. juni 2014 at befolkningen hadde utmarksslåtter der de fant slåttemark, og at det etter hvert ble faste slåttemarker. Før andre verdenskrig var det ikke elg i området, men det kom flere under krigen. De brukte å skyte elgene uten tillatelse. Det var ifølge Guttorm fritt frem for å plukke multer der man ønsket. Han sa at alle som har gjøremål i utmarka skal kunne fortsette med det. Lokalbefolkningen skal først og fremst ha førsterett til utmarksområdene.[154]

Martha Andersen Utsi (f. 1925) fra Horma uttalte i intervju 12. juni 2013 at hun mener at lokalbefolkningen skal ha rett til å utnytte utmarksressursene ovenfor Horma.[155]

Ragna Elisabeth Varsi (1925–2019) fra Alleknjarg sa i intervju 16. mai 2013 at det var uten betydning om det var privat grunn eller statens grunn da familien slapp husdyrene på utmarksbeite. De spurte ingen om tillatelse, og anså området som familiens fordi det var familien som brukte det. De søkte heller ikke om tillatelse til stengselsfiske eller til å sette opp gamme eller barmarkskjøring. Varsi sa de ikke hadde noe imot at andre enn folk fra Alleknjarg («*vår lokalbefolkning*») plukket multer i de samme områdene. Imidlertid likte ikke lokalbefolkningen at det kom folk utenfra, fra andre kommuner, for å høste i området, men de kunne ikke gjøre noe med det. Hun ga uttrykk for sterk misnøye med FeFos forvaltning.[156]

Nils Porsanger (1922–2015) var født i Alleknjarg, vokste opp i Horma og bodde da han ble intervjuet 29. oktober 2013 i Gárdak. Han fortalte at det var godt samarbeid mellom bygdene om innlandsfiske og multeplukking, og at det kan virke som det var mer enighet tidligere, da det heller ikke var nødvendig å søke om tillatelse for å sette opp gamme. Han ga uttrykk for at bygdebefolkningen har rett til å bruke ressursene, og sa at det begynte å komme folk utenfra da veien ble bygget etter krigen. Porsanger sa at reindriftsutøverne og fastboende tidligere kom godt overens, men i dag er de ikke

148 NIKU Op. cit., 2017 s. 245 med henvisning til intervjuer (jnr. 14/295-25) med informant 10 Jan Atle Samuelsen, informant 13 Ragnar Aslaksen, informant 15 Solveig Pettersen og informant 16 Erik Andreas Trosten.

149 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 247 med henvisning til intervjuer (jnr. 14/295-25) med informant nr. 10 Jan Atle Samuelsen (f. 1940) og informant 16 Erik Andreas Trosten (1931–2013).

150 NIKU Op. cit., 2017 s. 248 med henvisning til intervjuer (jnr. 14/295-25) med informant 14 Haldis Mari Anna Helander (f. 1947) og Informant 15 Solveig Pettersen (f. 1939).

151 NIKU Op. cit., 2017 s. 248 med henvisning til intervjuer, (jnr. 14/295-25) med informant 10 Jan Atle Samuelsen (f. 1940), informant 13 Ragnar Aslaksen (f. 1945) og Informant 16 Erik Andreas Trosten (1931–2013).

152 NIKU Op. cit., 2017 s. 224.

153 NIKU Op. cit., 2017 s. 224.

154 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Klemet Guttorm,* 26. juni 2014 Op. cit., 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14) s. 8, 46, 47 og 52.

155 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Martha Andersen Utsi 12. juni 2013* (jnr. 15/895-7) s. 31–32.

156 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragna Elisabet Varsi*, 16. mai 2013 (jnr. 15/895-24) s. 12, 14, 25–26, 30 og 33.

lenger så avhengig av hverandre. Derfor blir det litt mer konflikt. Tidligere drev både reindriftsutøverne og de fastboende med snarefangst og hadde god kommunikasjon. De fastboende fikk kjøtt fra reindriftsutøverne.[157]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fra Polmak sa i intervju 13. august 2013 at utmarksslåttene var uformelt fordelt mellom lokalbefolkningen og med gjerder, og at forpaktningene kom før hans tid. På 1960-tallet ble jordstykkene skriftlig fordelt ved et jordskifte. Tidligere var ikke laksefisket regulert, og folk kunne starte fisket etter isgangen på Tanaelva. Stengselsplassene var fordelt mellom familiene. Multemyrene fikk ifølge Erke navn etter de som plukket der fast, og finskegrensen var ingen bruksgrense. Han sa at rypejakten ble regulert på 1970-tallet, og at sanking av reinlav var regulert ved at den som utviste vedteiger også utviste hvor reinlav kunne sankes. Forholdet mellom fastboende og reindriften har ifølge Erke vært og er fortsatt uten konflikter. Erke mener at rettighetene tilhører lokalbefolkningen: «*det er våre rettigheter*». Han sa at de ikke har hatt utfordringer med andre som har kommet til området og høstet, men at det nok har endret seg noe etter at veien kom.[158]

Olaf Trygve Hansen (1926–2021) fra Båteng fortalte i intervju 7. juni 2013 at hans familie fikk statsforpaktning på *utmarksslåttene* på 1920-tallet. Om bakgrunnen for dette sa Hansen at det begynte å komme flere nordmenn til området og forpaktningene sikret at familiene beholdt sine slåtteområder. Tidligere var det ikke så mange familier og slekter i området, og da var det uskrevne regler for utmarksbruken. Det var ikke konkurranse, men enighet om hvilke områder de enkelte familiene hadde. Ifølge Hansen respekterte lokalbefolkningen områdene selv om de ikke var forpaktet. Det var også slik i Polmak:[159]

> «Jeg vet at det var sånn også i Polmak, på nesene ved Polmakelva hadde folk også utmarksslåtter, og der ble det også respektert. Man hørte aldri om at det hadde vært krangel om utmarksslåttene.»

Hansen fremholdt at alle hadde en oppfatning om at det var deres bruksområde, og sa:[160]

> «Hvorvidt de tenkte at de eide områdene, for det hadde vel liten betydning. Det som hadde betydning var bruken av områdene for småbruket, for der hentet man vinterfôret. Det var ikke nok høy fra jordene [på hjemplassen], og jo mer man kunne mate kyrne, desto mer melk og mat hadde man.»

De fleste hadde ifølge Hansen skjøte på bostedet og jordene rundt, men før det var ikke slik:[161]

> «Det var ikke lenger slik som tidligere, man kan si at det begynte en ny tid på århundreskiftet, fra 1800 til 1900 tallet. Fra da av bosatte man seg ikke uten at det ble tildelt papirer med hjemmel – som det heter på norsk. For da av – etter århundreskiftet – kjøpte man av staten det jordstykket man bodde på.»

Han sa at det ikke var noe brukssystem for *multeplukkingen*. Folk plukket der de ønsket. Den som kom først frem, kunne plukke. Noen i bygda reagerte på at det kom folk fra andre plasser, men selv brydde han seg ikke om det. Han sa at det heller ikke var noen fordeling blant lokalbefolkningen av områder for *rypefangst*, men folk satte opp gammer og andre trengte seg ikke inn i et område der noen hadde satt opp en gamme. Da fant de seg heller et annet område der de satte sine rypesnarer. Lokalbefolkningen spurte ikke om lov til å fangste eller jakte på ryper, og de kjøpte heller ikke jaktkort. Selv har Hansen jaktet mye ryper, men har bare kjøpt jaktkort én gang for at han skulle bli registrert i jegerregisteret. Hansen sa at lokalbefolkningen bør kunne jakte gratis i området. De burde ha et «symbolkort» som viser at de er fra området, men om de drar til andres områder, for eksempel Kautokeino, bør de betale.[162]

Ifølge Hansen ble *elgjakten* etter hvert strengt regulert slik at bare rikere folk hadde råd til å jakte, ikke lokalbefolkningen. Fordi elgjakten er en ny type ressurshøsting som ikke hadde så stor betydning for folk, var det lettere å godta reguleringene enn for eksempel reguleringene av fangst av og jakt på ryper. Hansen ga likevel uttrykk for at det er uriktig at lokalbefolkningen ikke kan jakte elg i området. Naboene deres på finsk side får jakte elg til en symbolsk sum. Ifølge Hansen er den finske forvaltningen mer i tråd med de lokale rettsoppfatningene.[163]

Om *vedhogsten* fortalte Hansen at det så lenge han kunne huske var en skogforvalter (vedutviser) som merket trær i skogen til hver husstand. Det var bestemt hvor mange favner som kunne hogges, men ingen kontrollerte det. Bakgrunnen for ordningen var ifølge Hansen at Stortinget ville stramme inn at staten eide all umatrikulert grunn som ikke var solgt til private. Ifølge Hansen godtok foreldrene hans ordningen fordi

157 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Porsanger*, 29. oktober 2013 (jnr. 15/895-25) s. 15, 19, 30–32 og 35.

158 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 5, 9, 12–14, 27, 35–36 og 40–41.

159 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Olaf Trygve Hansen*, 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 4–6 og 8.

160 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 6.

161 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 7.

162 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 14–16 og 18–19.

163 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 20–22.

det ikke kostet dem noe. Folk fikk gratis ved og godtok det. Vedutviseren kom bare hver høst og merket vedteiger.[164]

Hansen sa at det etter hans mening er lokalbefolkningen som bor i området, som har rett til utmarkshøstingen: «*nærhet skal gi rett*». Om bakgrunnen for dette sa han det er «*derfor det bor folk her. Det er ingen lønnsomhet i å bo i områder uten rettigheter*».[165]

På spørsmål om lokalbefolkningen anser sin utmarksbruk som ulovlig, svarte Hansen:[166]

> «Overhodet ikke, ingen hadde noen gang den oppfatningen. Når jeg dro til fjells med gevær tenkte jeg ikke på at jeg gjorde noe ulovlig, langt ifra, og jeg er sikker på at ingen her opplevde det slik. Det var hele tiden den oppfatningen at det er vår rett og våre rettigheter – det er helt klart. Jeg mener at du som bor her har bruksrettighetene, og det trenger ikke nødvendigvis å bety at andre ikke kan komme hit, men de burde selv forstå at de kommer hit som gjester og ikke bruker ressursene slik at de er i veien til andre [for de lokale].»

Hansen sa at reindriftsutøverne og fastboende har hatt og har samme rettigheter til utmarksressursene. Han forklarte dette slik:[167]

> «Reindriftsutøverne var i akkurat samme situasjon som oss [fastboende], de hadde samme rettigheter til multeplukking og bruken av alt annet. Og de trengte seg ikke på [fastboendes] slåttemarka, og de hadde ikke [behov for det]. Det var aldri dårlige relasjoner mellom reindriftsutøverne og de som bruke områdene her [fastboende], aldri. Det var en reindriftssame som på slutten av forrige århundre sa i et møte at de har hatt like stor nytte av de lokale [fastboende] som omvendt, og her har det ikke vært noe dårlig relasjon mellom folk.»

Han forklarte seg videre om lokalbefolkningens rettsoppfatninger knyttet til ressursforvaltningen, og hvorvidt de anså statens forvaltning som en eierpretensjon:[168]

> «Jeg har forstått det slik at iallfall for folk her så var de [forvalterne] representanter for myndighetene, det med eierskap kan jeg ikke knytte til det, men det var iallfall de som forvalter [områdene] til syvende og sist. Men hvordan folk på den tiden oppfattet forvaltning, hvor langt det gikk, slik som nå at det detalj-forvaltes. På den tiden var det ikke snakk om å detaljstyre; hvem, hvor og hvordan. Det styrte de selv, det er faktisk et ord [for det] som jeg husker myndighetene [brukte/sa]; selvskreven lov. Det som er selvskreven er slik folk har oppfattet det, sånn har iallfall jeg forstått det.»

Johannes Erik Alfred Varsi (f. 1938) fra Sirma ga i intervju 24. mai 2018 følgende generelle betraktninger om bygdebruksområdene i øvre Tana:[169]

> «Tidligere var det spesielt godt forhold og samarbeid mellom folk, og det er jo derfor vi har klart oss. Vi brukte og bruker ikke å jage bort fremmed folk, det var og er ikke kultur for det, selv om vi ikke liker det. (...)
>
> Lákšjohka er en naturlig grense mellom Båteng og Sirma, men likevel var det felles bruk av Jeakkaš-området. "Ingen ble nekta adgang hit. I samisk kultur har det aldri vært grenser mellom folk. Sirma-folket har brukt områdene helt til Borsejohka sammen med de i Laksnes, mens de [fra Laksnes] har brukt områdene helt ned til Lákšjohka. Lenger opp i dalen [Laksnes-Roavvegieddi] var særlig [Biret Piera] Per Johnsen Varsi's familie som holdt til Čuđiidgurra, ivrige utmarksbrukere. Varsi' barn, som flytta sørover, har hver sommer kommet hit for å høste.»

Erik Andreas Trosten (1931–2023) fra Holmesund sa i intervju 21. september 2021 at «*vi samer har jo aldri noensinne gitt fra oss våre rettigheter. Og det er også derfor vi ikke har søkt om noen som helst [av tillatelser]*».[170]

13.5.5.3 Oppsummering

Hvor sterk den lokale fordelingen av utmarksressursene har vært, forklarer informantene seg noe ulikt om. Hovedinntrykket er likevel at ressursbruken i kravsområdet i alle fall frem til nyere tid i stor grad ble brukt av og disponert over av de lokale brukerne, uten statlig innblanding. Dette gjelder i mindre grad vedhogst som etter hvert har foregått etter statlig utvisning, uten at lokalbefolkningen har oppfattet det som negativt. Et annet unntak er elgjakt som er en relativt ny jaktform, og som ble regulert relativt tidlig etter at det ble aktuelt å utnytte den.

De lokale rettsoppfatningene knyttet til elgjakten, er derfor ikke like sterke som rettsoppfatningene knyttet til for eksempel rypefangst og innlandsfiske. Olaf Trygve Hansen fra Båteng ga imidlertid uttrykk for at det er for dyrt å delta i

164 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 22–23 og 28.
165 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 25 og 26.
166 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 26.
167 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 27.
168 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 28.
169 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johannes Erik Alfred Varsi*, 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7) s. 9–10 og 21.
170 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Erik Andreas Trosten* 9. november 2021 (jnr. 21/2151-2) s. 13.

jakten, og at lokalbefolkningen burde ha rett til elgjakt i sine nærområder, jf. punkt 13.5.5.2.

Informantene gir ellers klart uttrykk for at lokalbefolkningen i området har rett til å høste ressursene der. Det er stor aksept for kryssende ressurshøsting mellom de ulike bygdene, og stor misnøye med tilreisendes bruk og innskrenkende reguleringer.

Det fremkommer ikke så tydelig hva slags type rett den lokale rettsoppfatningen korresponderer med. Den rådende generelle oppfatningen er likevel at rettighetene ligger til fellesskapet, men at folk har et visst fortrinn til sine tradisjonelle bruksområder. Videre har det eksistert en uformell lokal disponering, som har variert i innhold og styrke fra ressurs til ressurs, men som har vært respektert. For informantene er det viktigste at de har tilgang til ressursene og at de ikke blir fortrengt som følge av reguleringer eller av tilreisende brukere.

Det er videre liten tvil om at den rådende rettsoppfatningen blant befolkningen i de ulike bygdene og grendene i kravsområdet i den avgjørende perioden på 1800-tallet, og også i årene etter 1900 var at retten til de lokale ressursene lå til befolkningen selv. Hovedinntrykket er videre at utmarksbruken i kravsområdet, med unntak for vedhogst, i alle fall frem til årene etter andre verdenskrig i hovedsak har vært styrt lokalt uten statlig innblanding.

Den lokale rettsoppfatningen må også vurderes i lys av at tingsretten må anvendes på samiske premisser. I Svartskog-dommen uttaler Høyesterett følgende om godtrovilkåret for den samiske befolkningen og deres kollektive brukstradisjoner:[171]

> «Samene, som har utgjort den dominerende del av Manndalens befolkning, har derimot med sin kollektive ressursutnyttelse ikke samme tradisjon for å tenke på eiendomsrett. Likevel finnes det som påpekt en del eksempler på at de har anvendt formuleringer som gir en sterk indikasjon på en oppfatning om eiendomsrett. Skulle det hindre rettserverv ved alders tids bruk at det finnes flest eksempler på at de har talt om bruksrett, ville deres rådighetsutøvelse, som i innhold tilsvarer utøvelse av eiendomsrett bli satt i en ugunstig særstilling i forhold til befolkningen for øvrig.»

Justisdepartementet gjør i Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) gjeldende følgende betraktning om Høyesteretts rettsanvendelse i Svartskog-dommen og Selbu-dommen (Rt. 2001 s. 769):[172]

> «I forhold til det tingsrettslige skal bemerkes at vilkårene for erverv gjennom alders tid i utgangspunktet er vurdert på vanlig måte. Det man kan utlede av disse dommene er at Høyesterett anvender velkjente tingsrettslige prinsipper, men på samiske premisser og i tråd med folkeretten. Det synes som Høyesterett [i Svartskogsaken] anvendte den rettsnormen en fortolkning av de folkerettslige tekstene gir i den konkrete tingsrettslige analysen. Dette medførte at samisk bruk og det samiske syn på og holdning til eierposisjon ble lagt til grunn for avgjørelsen. I Selbudommen var dette særlig tydelig i vurderingen av nomadisk bruk og i Svartskogdommen kom dette til uttrykk i vurderingen av god tro og i forhold til tradisjonell samisk rettsoppfatning av eiendomsbegrepet.»

I Stjernøya-dommen slutter Høyesterett seg til departementets betraktninger, og uttaler at å anvende tingsretten på samiske premisser er i tråd med ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 om at det ved anvendelsen av nasjonale regler overfor urfolk, skal tas «*tilbørlig hensyn til deres sedvaner og sedvanerett*».[173] I Karasjok-dommen uttaler flertallet at «*Svartskog-dommen viser at når samiske sedvaner og rettsoppfatninger vektlegges, kan en lokal befolknings omfattende og eksklusive bruk av et område i alders tid være tilstrekkelig til å erverve eiendomsrett*».[174]

I likhet med det som var situasjonen i Svartskogen, har befolkningen i de ulike bygdene i kravsområdet i alders tid drevet en ressursutnyttelse som har vært preget av fellesskap. Oppfatningene om at retten til grunn og ressurser i bygdenes tradisjonelle høstingsområder ikke ligger til staten eller FeFo, men til befolkningen selv er fortsatt rådende. Det finnes i likhet med Svartskog-saken, eksempler på at de har betegnet rettighetene som bruksrettigheter. Slike utsagn kan imidlertid ikke tillegges avgjørende vekt når rådighetsutøvelse har tilsvart en eiendomsrett.

Kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) legger etter dette til grunn at rettsoppfatningen i de ulike bygdene i Badje-Deanu Siidas kravsområde har korrespondert (og fortsatt korresponderer) med at bygdebefolkningen har en kollektiv rett som tilsvarer en kollektiv eiendomsrett, og at denne oppfatningen har stått ved lag i godt over 100 år. Vilkårene for å opparbeide en kollektiv eiendomsrett med grunnlag i alders tids bruk er derfor ut fra en isolert vurdering av lokal bruk og lokale rettsoppfatninger oppfylt. Spørsmålet om hvilken rettslig karakteristikk som i dag best beskriver den lokale retten, må imidlertid også vurderes i lys av andres bruk av kravsområdet, og i lys av statens disposisjoner.

Mindretallet (Andersen) har lagt til grunn at bruksvilkåret for å opparbeide en kollektiv eiendomsrett ikke er oppfylt, jf. punkt 13.5.4.6, og har derfor ikke tatt stilling til om de lokale rettsoppfatningene korresponderer med en kollektiv eiendomsrett, men finner det klart at rettsoppfatningen i alle fall korresponderer med en kollektiv fortrinnsrett.

171 Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) på s. 1253.
172 Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) s. 43.
173 HR-2016-2030-A avsnitt 84–85.
174 HR-2024-982-S avsnitt 190.

13.5.6 Tilreisendes bruk av kravsområdet

Reglene om alders tids bruk krever ikke absolutt eksklusiv bruk for at bruken skal gi grunnlag for eiendomsrett til et område, men bruken må slik Høyesterett uttalte i Stjernøysaken ha vært «*dominerende … sammenliknet med andres bruk*» av området.[175]

Spørsmålet er dermed om befolkningen i de ulike delene av Badje-Deanu Siidas kravsområde har hatt en dominerende bruk av området, sammenliknet med andres bruk. Kommisjonen har i punkt 13.5.4.3 lagt til grunn at reindriftens og de fastboendes bruk må anses som felles rådighetsutøvelse, slik at reindriftens bruk ikke er til hinder for rettighetserverv. Nabobygdenes bruk vil heller ikke være til hinder for et eventuelt rettighetserverv, men kan ha innvirkning på utstrekningen av et eventuelt rettighetsområde, jf. punkt 13.5.9.

Temaet i det følgende er hvilken betydning tilreisendes fritidsbruk har for et lokalt rettighetserverv. Utredningen til NINA om *allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark* viser at frem til etter andre verdenskrig var tilreisende fra kysten i Finnmark og fra andre steder i landet en marginal brukergruppe «*i store deler av fylkets indre områder*», og dermed også i øvre Tana. Ifølge NINA er en viktig årsak til dette et dårlig utbygd veinett. Blant annet opplyser NINA at bygdene oppover Tanadalen var uten «*ordentlig veiforbindelse til langt inn på 1960-tallet*».[176]

Etter det kommisjonen har kunnet bringe på det rene ble veien mellom Tanabru og Sirma åpnet i 1956. Veien fra Tanabru til Storfossen (Vuollegeavŋŋis) som ligger rundt seks kilometer sørvest for Båteng ble trolig åpnet året før.[177] Før dette tok folk seg frem til øvre Tana vinterstid ved bruk av isveien oppover Tanaelva med kjørerein eller hest og slede, eller med motoriserte snøkjøretøy (snøbiler). Om sommeren foregikk mye av transporten med elvebåt.[178]

NIKUs sakkyndige utredning gir følgende opplyser om tilreisende brukere i Tana:[179]

> «Informantene gir uttrykk for at det har blitt økt konkurranse om ressurser mellom lokales utmarksbruk og utenbygdsboendes fritidsbruk. Dette gjelder særlig for innlandsfiske, hvor mange informanter uttrykker misnøye og bekymring over et stort antall finske fiskere. Også for rypejakt gir informanter uttrykk for at det har blitt flere tilreisende jegere, hvilket har vært til hinder for lokales jakt. At det har blitt økt press på områdets naturressurser av økt fritidsbruk, bekreftes av det statistiske materialet. Her viser tall fra de seneste årene at både antall aktiverte fiskedager i innlandsvann og antall solgte fiskekort til utenlandske fiskere har økt. For småviltjakt har antall aktiverte jaktdager vært relativt stabilt over de siste årene, men med en kraftig stigning i 2015–2016 hvor også fellingstallene for rype viser en markant økning for seneste jaktsesong. Også på overordet reiselivsstatistikk for regionen og hyttestatistikk for kommunen er tallene stigende. Informantene omtaler dog ikke i nevneverdig grad konflikt med hyttebygging, men flere er kritiske til økt motorisert ferdsel og den økte bruk av utenbygdsboende generelt og mener at områdets utmarksressurser først og fremst bør være forbeholdt lokalbefolkningen.»

Kommisjonens intervjuer med informanter fra kravsområdet, gir opplysninger som langt på vei sammenfaller med de sakkyndige utredningene. Nils Porsanger (1922–2015) som var født i Alleknjarg og vokste opp i Horma, sa i intervju 29. oktober 2013 at det begynte å komme multeplukkere, rypejegere og fiskere fra andre kommuner da veien langs Tanaelva ble bygget.[180] Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fra Polmak fortalte i intervju 13. august 2013 at før i tiden høstet ikke folk utenfra i området, men nå er det langt flere der, og det kan komme folk helt fra Varanger for å høste. Ifølge Erke begynte det å komme folk utenfra da hovedveien kom i 1964.[181] Olaf Trygve Hansen (1926–2021) fra Båteng sa i intervju 7. juni 2013 at det før første verdenskrig begynte å komme engelske lorder for å drive stangfiske i Tanaelva.[182]

Kommisjonen finner det på bakgrunn av de her gjengitte opplysningene sannsynliggjort at tilreisendes bruk av utmarksressursene i kravsområdet til Badje-Deanu Siida var så godt som ikke-eksisterende frem til midten av 1950-tallet da veien fra Tanabru til Storfossen, seks kilometer ovenfor Båteng ble etablert. Frem til da var kravsområdet vanskelig tilgjengelig for tilreisende, og samtidig er det sannsynlig at tilreisendes bruk først fikk et visst omfang etter hvert som folk fikk mer fritid fra 1960-tallet og fremover.

Selv om tilreisendes bruk har vært økende, har imidlertid lokalbefolkningens bruk fortsatt vært dominerende. De tilreisendes bruk er for kortvarig og har dessuten vært utøvd av en for løst sammensatt krets av personer til å kunne gi grunnlag for selvstendige rettsdannelser. Tilreisendes bruk er dermed ikke til hinder for lokal kollektiv eiendomsrett, og er dessuten uten betydning for alders tids bruk-spørsmålet fordi bruken først fikk et visst omfang relativt lenge etter at et eventuelt alders tids bruk-erverv var fullført.

175 HR-2016-2030-A avsnitt 96.
176 NINA Rapport 642/2010 s. 13–15.
177 Finnmarkskommisjonen, *Byggingen av indre riksvei gjennom øvre Tana*, 30. mars 2026 (jnr. 14/294-90) s. 1–2.
178 NOU 1994: 21 *Bruk av land og vann i Finnmark* (1994) s. 269.
179 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 303–304.
180 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Porsanger*, 29. oktober 2013 (jnr. 15/895-25) s. 31–32.
181 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 15.
182 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Olaf Trygve Hansen*, 7. juni 2013 (jnr. 15/895-28) s. 13.

13.5.7 Statens disposisjoner

13.5.7.1 Generelt

Ved vurderingen av rettighetssituasjonen i Badje-Deanu Siidas kravsområde, må det ses hen til at Høyesterett i Stjernøy-dommen og Nesseby-dommen uttalte at statens tidligere rettslige og faktiske disposisjoner «*på vanlig måte*» vil inngå som momenter ved vurderingen av rettighetskrav med grunnlag i alders tids bruk.[183] I Nesseby-dommen uttaler førstvoterende også at man ikke kan se bort fra «*disposisjoner staten har foretatt på grunnlag av en oppfatning av å være eier*» ved avgjørelsen av hvilke rettigheter lokalbefolkningen hadde opparbeidet ved alders tids bruk, og at «*utvisning av grunn og utmarkslåtter*» er slike disposisjoner.[184]

Førstvoterende i Karasjok-saken viser til disse uttalelsene og fremholder at lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger «*skal holdes opp mot statens og andres disposisjoner*». Senere i dommen tilføyer han at fra det tidspunktet omfanget av statens disposisjoner økte, måtte de «*oppfattes slik at statens privatrettslige rådighet ikke begrenset seg til de grunnstykkene som den enkelte disposisjonen konkret gjaldt.*»[185]

I de tre dommene viser imidlertid Høyesterett også til at tingsretten må anvendes på «*samiske premisser*».[186] Dette må nødvendigvis modifisere utgangspunktet om at statens disposisjoner vil inngå i vurderingen «*på vanlig måte*». Å anvende tingsretten på «*samiske premisser*» innebærer blant annet at det må stilles relativt lempelige krav til god tro for å anse en bruk som rettsstiftende. Det kan derfor ikke legges til grunn at omfanget av statlige eierdisposisjoner i seg selv er diskvalifiserende for god tro. Videre har ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 en gjenopprettende funksjon, som i alle fall vil begrense vekten av statens disposisjoner foretatt i nyere tid. Se nærmere om dette foran i punkt 8.4.7.2 til 8.4.7.6.

Flertallet i Karasjok-saken uttaler ellers at klarhetskravet fra Soknedal søndre-saken ikke kan brukes i «*saken her*», fordi det «*sterkt*» vil begrense betydningen av samiske sedvaner og rettsoppfatninger. Videre uttaler flertallet at bruk av festnede rettsforhold som rettsgrunnlag (for statens rett) må tilpasses slik at folkeretten og samiske rettsoppfatninger blir tillagt den vekten de skal ha «*etter gjeldende nasjonal rett*».[187] Slik kommisjonen ser det, er det også en reell risiko for at samiske rettsoppfatninger og folkeretten ikke får den vekten de skal ha etter nasjonal rett dersom det ikke gjøres visse modifikasjoner i utgangspunktet om at statens disposisjoner må inngå i vurderingen på «*vanlig måte*».

Kommisjonen anser utformingen av Samerettsutvalgets mandat i 1980 som endepunktet for hvilke statlige disposisjoner som kan vektlegges, fordi mandatet tok høyde for at i alle fall noe av den usolgte grunnen Finnmark kunne ha andre eiere enn staten. Se nærmere foran i punkt 8.4.7.3. Som det er redegjort for, blant annet i punkt 11.5.7.1 og 12.5.7.1, er det særlig statlige disposisjoner som etter sin art er privatrettslige, så som eiendomsoverdragelser, bortforpaktninger og bortfeste av grunn og ressurser som har interesse.

Kommisjonen gir i punkt 13.5.7.2 og 13.5.7.3 en oversikt over statens disposisjoner i kravsområdet frem til 1980. Opplysningene bygger på grunnboksinformasjon fra Kartverkets nettsted https://eiendomsregisteret.kartverket.no, Kartverkets oversikt over nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11) og tabell 1b til kommisjonens notat *Eiendomshistorikk i Tana* (jnr. 14/294-47). Oversikten omfatter bare eiendommer som er fradelt fra den tidligere umatrikulerte grunnen (nymatrikuleringer), og ikke eiendommer som er fradelt fra private eiendommer. Den nærmere vurderingen av hvilken betydning disposisjonene har for dagens rettighetsforhold i kravsområdet følger i punkt 13.5.8.

13.5.7.2 Perioden før jordsalgsloven av 1863

Verken tingbøker eller liknende kilder fra årene mellom grensedragningen i 1751 og utferdigelsen av 1775-resolusjonen har opplysninger om eiendomsforholdene i det området som inngår i dagens Tana kommune.[188] Det finnes dermed ingen matrikulerte eiendommer verken i Tana eller i Badje-Deanu Siidas kravsområde fra tiden før 1775-resolusjonen.

I 1775-resolusjonens virkeperiode, fra 1775 til 1864, ble det tinglyst 22 nymatrikulerte eiendommer innenfor kravsområdet. De to eldste ble tinglyst i 1809 (dagens gnr. 40, bnr. 2 og gnr. 40, bnr. 3). Etter dette ble det tinglyst én eiendom i 1835, tre eiendommer på 1840-tallet, ti eiendommer på 1850-tallet og de resterende seks eiendommene på 1860-tallet (før 1864).

Under dagens gårdsnumre 9, 13, 37 og 39 som ligger innenfor kravsområdet, jf. punkt 13.2, ble det ikke tinglyst eiendommer mellom 1775 og 1863. Under gårdsnummer 10 som omfatter bygdene Lákšjohka, Storfossen og vestre [øvre] Båteng skjedde det én nymatrikulering i 1862 (gnr. 10, bnr. 2). Under gårdsnummer 11 som omfatter østre [nedre] Båteng, Hillágurra og Polmak nord for Tanaelva skjedde det én nymatrikulering i 1852, én i 1862 og én i 1863. Under gårdsnummer 12 som omfatter Horma, Holmesund, Hedeguohppi og Tanabru ble det tinglyst ni eiendommer, én i 1843, én på 1840-tallet, fire i 1851, én i 1853, én i 1858 og én i 1862.

183 HR-2016-2030-A avsnitt 73, jf. avsnitt 105-106 og HR-2018-456-P avsnitt 172-173..

184 HR-2018-456-P avsnitt 147 og 149.

185 HR-2024-982-S avsnitt 76 og 194.

186 HR-2016-2030-A avsnitt 85, HR-2018-456-P avsnitt 127 og HR-2024-982-S blant annet avsnitt 71 og 248.

187 HR-2024-982-S avsnitt 74 (klarhetskravet) og 84 (festnede forhold).

188 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 27–30.

Under gårdsnummer 38 som omfatter Alleknjarg ble det tinglyst tre eiendommer i 1775-resolusjonens funksjonstid, én i 1858 og to i 1862. Under gnr. 40 som omfatter Polmak sørøst for Tanaelva ble det tinglyst seks eiendommer i perioden, to i 1809 (dagens gnr. 40, bnr. 2 og gnr. 40 og bnr. 3), én i 1835, én i 1843 og to i 1858.

Tinglysningene gjaldt i all hovedsak formaliseringer av etablerte eiendommer. Det ble ikke foretatt noen statlige bortforpaktninger i kravsområdet før 1864.[189]

13.5.7.3 Perioden fra 1864 til 1980

(1.) Den første norske loven som betegnet den usolgte grunnen i Finnmark som «*Statens Jord*» var *jordsalgsloven av 22. juni 1863*. I de årene det ble utstedt skjøter med hjemmel i denne loven, fra og med 1864 til og med 1904, ble det tinglyst 90 nymatrikulerte eiendommer innenfor kravsområdet. Fordelingen per tiår var seks eiendommer på 1860-tallet (fra og med 1864), fem på 1870-tallet, 33 på 1880-tallet, 20 på 1890-tallet og 26 på 1900-tallet (før 1905).

Fordelt på dagens gårdsnumre var nymatrikuleringene innenfor kravsområdet lokalisert som følger: Gårdsnummer 9 og 39: ingen; Gårdsnummer 10 (Lákšjohka, Storfossen og vestre Båteng): seks; Gårdsnummer 11 (østre Båteng, Hillágurra og Polmak nord for Tanaleva): fire; Gårdsnummer 12 (Horma, Holmesund, Hedeguohppi og Tanabru): 37; Gårdsnummer 37 (Skiippagurra): 13; Gårdsnummer 38 (Alleknjarg): 17; og Gårdsnummer 40: (Polmak sørøst for Tanaelva): 13. I tillegg er det mulig at gnr. 13, bnr. 9 som ble tinglyst i 1882 ligger innenfor kravsområdet, men eiendommen har ingen registrerte teiger og er derfor ikke kartfestet.

Av 64 amts- og regjeringsskjøter på eiendommer innenfor kravsområdet tinglyst fra og med 1864 og frem til 1900, var 10 (15,6 %) utstedt med grunnlag i 1863-lovens § 9. Dette tilsier at det ikke dreier seg om nyrydningsgrunn, men om formaliseringer av etablerte eiendommer.[190]

Kommisjonens undersøkelser av forpaktningsprotokollene for Polmak herred har avdekket ti forpaktninger i Polmak herred mellom 1864 og 1904. Det har ikke vært mulig å stedfeste forpaktningene helt presist, men sju av forpaktningene gjelder stedsnavn som gir grunn til å anta at de var lokalisert i kravsområdet til Badje-Deanu siida. Det er også mulig at noen av de tre resterende forpaktningene var lokalisert i dette området.[191]

(2.) Jordsalgsloven av 1863 ble avløst av *jordsalgsloven av 22. mai 1902* som trådte i kraft 1. oktober 1902. I løpet av de årene det ble utstedt skjøter i kraft av denne loven, fra og med 1905 til og med 1967, ble det i kravsområdet tinglyst 169 nymatrikuleringer. Per tiår var fordelingen sju eiendommer på 1900-tallet (1905–1909), ti på 1910-tallet, 20 på 1920-tallet, 27 på 1930-tallet, 55 på 1940-tallet, 28 på 1950 tallet og 12 på 1960-tallet (før 1968).

Fordelt på gårdsnumre fordeler nymatrikuleringene seg slik: Gårdsnummer 9 og 39: ingen; gårdsnummer 10 (Lákšjohka, Storfossen, vestre (øvre) Båteng): 22; Gårdsnummer 11 (østre/nedre) Båteng, Hillágurra, Polmak nord for Tanaelva): 22; Gårdsnummer 12 (Horma, Holmesund, Hedeguohppi, Tanabru): 36; Gårdsnummer 13 (Máskevárri, Tanabru nord): tre; Gårdsnummer 37 (Skiippagurra): 39; Gårdsnummer 38 (Alleknjarg): 24; og Gårdsnummer 40 (Polmak sørøst for Tanaelva): 13.

Ifølge forpaktningsprotokollene for Polmak herred ble det etablert 130 forpaktninger i herredet mellom 1902 og 1965, hvorav 38 er knyttet til steds- eller eiendomsnavn som gjør det nærliggende å anta at de var lokalisert i kravsområdet til Badje-Deanu Siida.[192] Trolig var også en del av de forpaktningene som ikke kan stedfestes lokalisert i kravsområdet.

Fra slutten av 1940- tallet gikk staten over fra å utstede forpaktningsbrev til å utstede festekontrakter.[193] I kravsområdet ble det utstedt 18 festekontrakter frem til 1965. Fordelingen per gårdsnummer var slik: Gårdsnummer 9 og 40: ingen; Gårdsnummer 10: én; Gårdsnummer 11: én; Gårdsnummer 12: seks, Gårdsnummer 13: tre; Gårdsnummer 37: tre; Gårdsnummer 38: tre og Gårdsnummer 39: én. Antall festeeiendommer som kan gjenfinnes i dagens matrikkel, gir et ufullstendig tall på antall utstedte festekontrakter (forpaktninger) fra slutten av 1940-tallet og frem til 1980. Det er sannsynlig at det i hovedsak var de festekontraktene som var aktive ved overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i 1984, som ble videreført til det nye systemet.

(3.) 1902-loven ble avløst av *jordsalgsloven av 12. mars 1965*, som var i kraft fra 1. juli 1965 til 1. juli 2006. Det ble i kravsområdet frem til 1980 tinglyst fem nymatrikuleringer; én i 1968 (gnr. 13, bnr. 28 ved Tanabru), én i 1971 (gnr. 10, bnr. 61 ved Storfossen); én i 1972 (gnr. 13, bnr. 89 ved Tanabru) og to i 1976 (gnr. 10, bnr. 66 i Båteng; og gnr. 11, bnr. 52 i Hillágurra).

189 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 4.

190 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 90 flg.

191 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 4, og vedlegg, *Liste, forpaktninger i Tana og Polmak* s. 65–69.

192 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 4, og vedlegg, *Liste, forpaktninger i Tana og Polmak*, s. 65–80.

193 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 1.

I kravsområdet ble det utstedt 94 festekontrakter fra 1965 til 1980. Fordelingen per gårdsnummer var som følger: Gårdsnummer 9: én; Gårdsnummer10: ti; Gårdsnummer 11: seks; Gårdsnummer 12: 18; Gårdsnummer 13: fem; Gårdsnummer 37: 43; Gårdsnummer 38: åtte; Gårdsnummer 39: ingen; og Gårdsnummer 40: tre.

13.5.8 Betydningen av statens disposisjoner og forholdet til lokalbefolkningens bruk og oppfatninger

13.5.8.1 Innledning

Kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) har lagt til grunn at lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger isolert vurdert oppfyller vilkårene for erverv av kollektiv eiendomsrett innenfor bygdenes tradisjonelle bruksområder, jf. punkt 13.5.4.6 og 13.5.5.3. Mindretallet (Andersen) har konkludert med at bruken oppfyller bruksvilkåret for å opparbeide en fortrinnsrett til deres tradisjonelle bruksområder, men at bruken ikke har vært tilstrekkelig intensiv til å gi grunnlag for en kollektiv eiendomsrett, jf. punkt 13.5.4.6.

For mindretallet er det derfor ikke nødvendig å ta stilling til betydningen av statens disposisjoner ut over å konstatere at de ikke har medført at lokalbefolkningens kollektive fortrinnsrett innenfor deres respektive bruksområder har falt bort. Flertallet må derimot ta stilling til om de statlige disposisjonene innenfor kravsområdet som det er redegjort for i punkt 13.5.7.2 og 13.5.7.3, har medført at statens eiendomsrett har etablert seg som et festnet rettsforhold, slik at lokalbefolkningens kollektive eiendomsrett har blitt ekstingvert og eventuelt har blitt erstattet av en form for kollektiv bruksrett.

Flertallet vurderer i punkt 13.5.8.2 betydningen av statens generelle grunneierpretensjon, og i punkt 13.5.8.3 og 13.5.8.4 den isolerte betydningen av statens disposisjoner før og etter 1864. I punkt 13.5.8.5 følger en nærmere vurdering av forholdet mellom statens disposisjoner og lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger.

13.5.8.2 Betydningen av statens generelle grunneierpretensjon

Statens pretensjon om å eie den usolgte grunnen i Finnmark kommer eksplisitt til uttrykk i de tre jordsalgslovene fra 1863, 1902 og 1965. Dette er imidlertid ikke alene tilstrekkelig til å etablere statlig eiendomsrett. Det må komme noe i tillegg, i form av disposisjoner over grunn og ressurser som er egnet til å etablere en privatrettslig rett for staten, og med et omfang som er egnet til å bryte ned lokale rettsoppfatninger om at rettighetene ligger til lokalbefolkningen.[194]

Dette betyr likevel ikke at statens grunneierpretensjon er irrelevant for vurderingen av dagens rettighetsforhold. Flertallet i Karasjok-dommen viser til at statens eierdisposisjoner i Karasjok «*er gjort på grunnlag av en oppfatning om å være eier og manifisterte slik sett statens eierskap til grunnen*».[195] Dette gjelder også for statens eierdisposisjoner i Badje-Deanu Siidas kravsområde fra 1860-tallet og fremover. I likhet med det som var tilfellet i Karasjok, «*manifisterte*» også disse disposisjonene statens syn på seg selv som grunneier.

Skal et rettsforhold «*festne seg*» er det imidlertid ikke tilstrekkelig at den ene parten opptrer ut fra sin oppfatning av rettsforholdet. Det må over tid oppstå en aksept hos den andre parten for at motpartens oppfatning er riktig. Som nevnt i punkt 6.3.4, uttalte flertallet i Samerettsutvalgets rettsgruppe at det kreves en «*samstemmig oppfatning*» blant de involverte, men at rettspraksis peker i retning av at det ikke «*kreves en fullt ut samstemming oppfatning for at det skal kunne foreligge "festnet bruk"*».[196] Mindretallet, Otto Jebens, la til grunn at det «*kreves en samstemmig oppfatning av rettsforholdet fra begge sider gjennom lang tid*».[197]

Statens eiendomsrett til grunnen i kravsområdet kan derfor ikke alene bygge på statens generelle grunneierpretensjon. Det fremgår av punkt 13.5.5 at den dominerende rettsoppfatningen blant lokalbefolkningen i kravsområdet har vært – og langt på vei fortsatt er – at deres rett til i alle fall det meste av området har et innhold som kan sidestilles med en kollektiv eiendomsrett til de ulike bygdenes tradisjonelle ressursområder. Lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger, må imidlertid «*holdes opp mot*» statens disposisjoner.[198]

13.5.8.3 Betydningen av statens disposisjoner frem til jordsalgsloven av 1863

Det fremgår av punkt 13.5.7.2 at staten ikke disponerte privatrettslig over grunnen i Badje-Deanu Siidas kravsområde i årene før 1775-resolusjonen. Der er derfor ingen holdepunkter for at staten i tiden mellom grensefastsettelsen i 1751 og 1775-resolusjonens ikrafttreden disponerte over bruken av grunn og ressurser i kravsområdet på en måte som har kunnet innskrenke eller endre de rettighetene som var etablert der i 1751. En utvikling mot å etablere staten som privatrettslig eier av grunnen kan derfor ikke ha startet før 1775.

I 1775-resolusjonens virkeperiode fra 1775 til og med 1863 ble det tinglyst 22 eiendommer innenfor kravsområdet, og ikke inngått noen statlige forpaktninger. De to første tinglysningene skjedde i 1809, den tredje i 1835, før det

194 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4, Karasjok*, 2019 bind 1 s. 182.

195 HR.2024-982-S (Karasjok) s. 194.

196 NOU 1993: 34 s. 264–265.

197 NOU 1993: 34 s. 34. Se også Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999, s. 440–444.

198 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 147. Se også HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 75 og 76.

skjedde tre forpaktninger på 1840-tallet, ti på 1850-tallet og seks på 1860-tallet (før 1864). Til sammenligning ble det i Karasjok tinglyst ti skjøter i årene 1811–1817 med tilhørende slåtteteiger, sommerboplasser og inngjerdede arealer, og mellom 1843 og 1856 ble det utstedt 16 amtssedler på til sammen 105 «*Jordestykker eller Engeslaatter*». Høyesteretts flertall betegner antallet statlige eierdisposisjoner i Karasjok «*som svært lite [sic] frem til midten av 1800-tallet*».[199]

Kravsområdet i saken her, er langt mindre enn tvisteområdet i Karasjok-saken (1164 km² mot 5361 km²), men antall statlige eierdisposisjoner i kravsområdet er likevel lavt i perioden før 1863-loven, og spesielt sett i lys av at skjøteutstedelsene i all hovedsak formaliserte allerede eksisterende eiendommer. Det er derfor sannsynlig at oppmålingene med påfølgende skjøteutstedelse og tinglysing kom i tillegg til en eldre lokalt forankret formalisering.[200]

Statens disposisjoner i kravsområdet før jordsalgsloven av 1863 har dermed ikke hatt et innhold eller omfang som har kunnet virke inn på lokalbefolkningens rettsoppfatninger, og har ikke kunnet etablere statlig eiendomsrett. Så vidt vites er det heller ikke noe som tilsier at staten før 1863-loven på andre måter hadde uttrykt eierpretensjoner over grunnen i kravsområdet på en måte som var egnet til å påvirke de lokale rettsoppfatningene.

Dette betyr at befolkningen innenfor kravsområdet med grunnlag i alders tids bruk hadde ervervet en kollektiv eiendomsrett til de ulike bygdenes ressursområder. Spørsmålet er videre om statens privatrettslige disposisjoner i kraft av jordsalgslovene av 1863, 1902 og 1965, og den eierpretensjonen disse lovene bygger på, har påvirket de lokale rettsoppfatningene på en måte som har etablert statens eiendomsrett til kravsområdet som et festnet rettsforhold.

13.5.8.4 Betydningen av statens disposisjoner mellom 1864 og 1980

I løpet av de 41 årene det ble utstedt skjøter i kraft av jordsalgsloven av 1863, fra og med 1864 til og med 1904, ble det som nevnt i punkt 13.5.7.3 (1), tinglyst 90 nymatrikulerte eiendommer innenfor kravsområdet, eller i gjennomsnitt 2,2 eiendommer per år, og inngått i alle fall sju forpaktingsavtaler. Av de 90 tinglysningene, var 80 lokalisert nord eller øst i kravsområdet (gnr. 12, 37, 38 og 40). Det var dermed en klar økning i antallet statlige eierdisposisjoner, særlig fra 1880-tallet og frem 1905, da 79 av de 90 eiendommene ble tinglyst.

Til sammenlikning ble det i Karasjok tinglyst 144 nymatrikulerte eiendommer i samme periode, eller litt over 3,5 per år, men mange av tinglysningene før 1880 gjaldt formaliseringer av etablerte tilstander. I perioden ble det også inngått 44 statsforpaktninger (23 slåtter, 17 jordstykker og fire fiskevann).[201] Sett i lys av at tvistearealet i Karasjok-saken er vel 4,6 ganger så stort som Badje-Deanu Siidas kravsområde (5361 km² mot 1164 km²), var imidlertid antall eierdisposisjoner per km² nesten 2,5 ganger så stort i kravsområdet (én disposisjon per 12,0 km²) enn i Karasjok (én disposisjon per 28,5 km²). Forskjellen må også ses i lys av ulik befolkningsutviklingen i Karasjok og Tana i perioden før 1880. Se punkt 3.2.2 foran for en nærmere gjennomgang av befolkningsutviklingen i Tana.

Flertallets uttalelse i Karasjok-saken om at statens disposisjoner «*var økende, men ikke veldig omfattende frem mot århundreskiftet*» er likevel – når det ses hen til at de statlige eierdisposisjonene i kravsområdet særlig økte fra og med 1880-tallet og at 10 av de 90 skjøteutstedelsene gjaldt formaliseringer av etablert bruk, jf. punkt 13.5.7.3 (1) – ganske dekkende også for situasjonen i Badje-Deanu Siidas kravsområde.

I løpet av de 63 årene det ble utstedt skjøter etter jordsalgsloven av 1902 (fra og med 1905 til og med 1967) ble det tinglyst 169 skjøter for nymatrikulerte eiendommer. 122 av tinglysningene fant sted etter 1930. Det ble i tillegg inngått i alle fall 38 forpaktningsavtaler i denne perioden, og 18 festekontrakter, jf. punkt 13.5.7.3 (2). Det samlede antallet eierdisposisjoner er dermed 225, eller 3,6 per år og én disposisjon per 5,2 km².

Til sammenlikning ble det ifølge Høyesterett i årene 1902–1960 etablert «*771 eiendommer i Karasjok, herunder 160 festetomter*» hvorav en del eiendommer var «*fradelinger fra tidligere etablerte eiendommer, men en stor andel var nyetableringer*». I tillegg kommer forpaktninger av rundt 150 slåtter, og noen fiskevann.[202] Med forbehold om at antall nymatrikuleringer i Karasjok i de nevnte årene er noe lavere enn 771 siden dette tallet også omfatter eiendommer fradelt fra tidligere utmålte private eiendommer, gir dette et samlet antall eierdisposisjoner på i overkant av 900, eller rundt 15 per år, og én disposisjon per 5,9 km².

Omfanget av de statlige eierdisposisjonene i kravsområdet i den perioden det ble utstedt skjøter etter jordsalgsloven av 1902-loven, var dermed når det ses hen til kravsområdets areal, marginalt lavere enn i Karasjok, der flertallet i Høyesterett betegner omfanget av de statlige eierdisposisjonene på 1900-tallet som «*relativt stort*».[203]

I perioden fra og med 1968 til og med 1980 ble det som nevnt i punkt 13.5.7.3 (3), tinglyst seks nymatrikuleringer fra den usolgte grunnen, og inngått 94 festekontrakter innenfor

199 HR-2024-982-S avsnitt 161 og avsnitt 197.
200 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 53.
201 HR-2024-982-S avsnitt 171.
202 HR-2024-982-S avsnitt 174
203 HR-2024-982-S avsnitt 177.

kravsområdet. Det dreier seg dermed om 100 statlige eierdisposisjoner i løpet av 13 år, eller 7,7 per år, og én eierdisposisjon per 11,6 km².

Oppsummert dreier det seg om 265 nymatrikulerte grunneiendommer i løpet av 117 år (fra og med 1864 til og med 1980). I tillegg kommer minst 45 forpaktninger og 112 festeavtaler, samt et ukjent antall fester som er gått ut av matrikkelen. Det dreier seg dermed, om man ser bort fra de sistnevnte festene, om til sammen 422 eierdisposisjoner, eller 3,6 per år, og én per 2,76 km². I Karasjok kan det dreie seg om rundt 1000 eierdisposisjoner i løpet av 97 år (fra og med 1864 til 1960). Av disse fant 188 (144 eiendomsoverdragelser og 44 forpaktninger) sted i 1863-lovens funksjonstid (4,6 disposisjoner per år), og de resterende anslagsvis drøyt 800 fra og med 1905 til og med 1960 (i overkant av 14 disposisjoner per år). Fordelt på areal kan det dreie seg om rundt én eierdisposisjon per 5,36 km².

Antall eierdisposisjoner i Badje-Deanu Siidas kravsområde er dermed en god del lavere (422 mot rundt 1000), men arealtettheten er større (én per 2,76 km² mot én per 5,36 km²).

I likhet med situasjonen lenger opp i Tanadalen (se kapittel 11 og 12), lå de fleste eiendommene ved eller nær Tanaelva. Eiendomsutmålingene var derfor ikke uten videre egnet til å påvirke lokalbefolkningens oppfatninger av rettighetsforholdene i «utmarksdelen» av kravsområdet. Flertallet i Karasjoksaken uttaler at statens disposisjoner, «*særlig etter hvert som de ble mange*», måtte oppfattes slik at «*statens privatrettslige rådighet ikke begrenset seg til de grunnstykkene som den enkelte disposisjonen konkret gjaldt*».[204]

Som gjennomgangen umiddelbart over viser, er utviklingen av statens disposisjoner i Badje-Deanu Siidas kravsområde ikke ulik utviklingen av de statlige disposisjonene i Karasjok. Det kan likevel ikke uten videre legges til grunn at statens disposisjoner i dette området har påvirket lokalbefolkningens rettsoppfatninger på en slik måte at den retten befolkningen hadde før statens disposisjoner fikk et visst omfang, ble erstattet av en statlig eiendomsrett.

Ved vurderingen må det også ses hen til at flertallet i Karasjok-dommen må oppfattes slik at det må utvises varsomhet med å anvende læren om festnede rettsforhold som grunnlag for statlig eiendomsrett i Finnmark. Førstvoterende viser som talsperson for flertallet til Justiskomiteens merknader i Innst. O. nr. 80 (2004–2005) om at uttrykket «*gjeldende nasjonal rett*» i finnmarksloven § 29 innebærer at samiske sedvaner og rettsoppfatninger «*skal hensyntas*», og at folkerettslige kilder «*vil være relevante*», og uttaler videre:[205]

> «Dette må etter min mening få den betydning at bruken av rettsgrunnlaget «festnete rettsforhold» i Finnmark må tilpasses, slik at både samiske sedvaner og rettsoppfatninger og folkeretten får den plass de etter gjeldende nasjonal rett skal ha. Det er med andre ord ikke tilstrekkelig å bygge konklusjonen på at det hadde festnet seg – i lovgivning, rettspraksis, rettsteori og forvaltning – at staten var eier da FeFo fikk grunnbokshjemmelen».

Kommisjonen har i punkt 8.4.7.2 på bakgrunn av denne uttalelsen påpekt at flertallet synes å anta at festnede rettsforhold, som tradisjonelt har vært ansett som rettslig grunnlag for statens eiendomsrett til grunnen i indre Finnmark,[206] ikke kan begrunne statlig eiendomsrett til den usolgte grunnen i Karasjok. Høyesteretts mindretall forstår førstvoterende slik:[207]

> «Slik jeg forstår førstvoterende, bygger han på at statens disposisjoner ikke i seg selv utelukker at lokalbefolkningen mot slutten av 1800-tallet kan ha etablert eiendomsrett på grunnlag av sin bruk og sine rettsoppfatninger. Det avgjørende for hans konklusjon er at befolkningens bruk av og rådighet over tvisteområdet ikke i tilstrekkelig grad har vært *felles.*»

Kommisjonen har i punkt 13.5.4.2 lagt til grunn at lokalbefolkningen i de ulike bygdene innenfor kravsområdet oppfyller kravet til felles rådighetsutøvelse innenfor bygdenes tradisjonelle bruksområder, og at lokalbefolkningens og reindriftens bruk inngår i den felles rådighetsutøvelsen, jf. punkt 13.5.4.3. Kravet om felles rådighetsutøvelse er dermed oppfylt, samtidig som statens grunneierdisposisjoner i kravsområdet mellom 1864 og 1980, hadde et relativt beskjedent omfang frem til rundt 1880, og samlet sett ikke har hatt nevneverdig større omfang enn i Karasjok når det ses hen til kravsområdets utstrekning.

Dette tilsier at statens disposisjoner ikke har vært til hinder for at befolkningen i bygdene i Badje-Deanu Siidas kravsområde gjennom sin bruk og sine rettsoppfatninger frem til slutten av 1800-tallet kan ha etablert en kollektiv eiendomsrett til bygdenes tradisjonelle bruksområder. Det peker også i retning av at de statlige disposisjonene ikke har hatt tilstrekkelig omfang til å kunne ekstingvere den lokale retten ved å etablere statens eiendomsrett som et festnet rettsforhold.

204 HR-2024-982-S avsnitt 194.

205 HR-2024-982-S avsnitt 84. Se også avsnitt 78–83.

206 Se blant annet Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 9. utg. 2022 s. 402 og NOU 1993: 34 s. 260–266.

207 HR-2024-982-S avsnitt 298.

13.5.8.5 Forholdet mellom statens disposisjoner og lokalbefolkningens bruk og oppfatninger

Redegjørelsen i punkt 13.5.8.2 til 13.5.8.4 viser at statens eiendomsrett til Badje-Deanu Siidas kravsområde ikke alene kan bygge på statens grunneierpretensjon. Det kan heller ikke uten videre legges til grunn at statens eiendomsrett var et festnet rettsforhold da staten i 1980 ved utformingen av Samerettsutvalgets mandat erkjente at i alle fall deler av Finnmark kunne ha andre eiere enn staten. Ved vurderingen av om statens eiendomsrett er et festnet rettsforhold, eller om det foreligger et alders tids bruk-erverv på lokalbefolkningens hånd, må dessuten statens disposisjoner «*holdes opp mot*» lokalbefolkningens handlemåte og oppfatninger.[208]

Med henvisning til Høyesteretts uttalelser om at tingsretten må anvendes på «*samiske premisser*» i saker om (kollektive) rettighetserverv i samiske områder, har kommisjonen i punkt 13.5.7.1 fremholdt at dette må innebære visse modifikasjoner fra utgangspunktet om at statens disposisjoner må vektlegges på «*vanlig måte*». Blant annet må det stilles relativt lempelige krav til dokumentasjon for utøvd bruk og til god tro for å anerkjenne en bruk som rettsstiftende. Videre må samiske sedvaner og rettsoppfatninger og folkeretten vektlegges når det er spørsmål om statens eiendomsrett i tradisjonelle samiske bruksområder er et festnet rettsforhold, eller om det er etablert kollektive eierrettigheter for lokalbefolkningen med grunnlag i alders tids bruk. Uten slike modifikasjoner, er det fare for at samiske sedvaner og rettsoppfatninger og folkeretten ikke blir tillagt den vekten de skal ha etter gjeldende nasjonal rett.

Blant annet kan den gjenopprettende funksjonen som følger av ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1 begrense vekten av statens disposisjoner. I Nesseby-dommen gikk ikke Høyesterett nærmere inn på bestemmelsens gjenopprettende funksjon fordi både andre gruppers bruk og statens disposisjoner hadde pågått «*i flere hundre år*», men uttalte:[209]

«Nesseby bygdelag har vist til at artikkel 14 nr. 1 første punktum er ment å ha en gjenopprettende funksjon, slik at det ikke vil være avgjørende om staten eller andre gjennom en viss periode har hatt rådighet over områder som tidligere har vært benyttet av urbefolkningen. Et slik utgangspunkt må generelt sett være riktig, og har støtte i forarbeidene til ILO-konvensjon nr. 169.»

Nyere håndhevelsespraksis i FNs Menneskerettskomite tyder på at også artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter har en gjenopprettende funksjon.[210] Særlig ser dette ut til å gjelde i tilfeller der de opprinnelige rettighetshaverne har fått sine tradisjonelle rettigheter innskrenket som følge av statlige disposisjoner, jf. foran i punkt 6.6.3.

De folkerettslige bestemmelsenes gjenopprettende funksjon må ses i sammenheng med at ILO-konvensjonens artikkel 14 nr. 1 første punktum ikke stiller krav om god tro for å anerkjenne kollektiv eiendomsrett for befolkningen i samiske bygder til bygdenes tradisjonelle bruksområder. Som fremholdt i punkt 6.6.2.3, har dette sammenheng med at det i slike områder ikke er den lokale kollektive eiendomsretten som trenger en særskilt begrunnelse, men statens eiendomsrett. Dette vil nødvendigvis heve terskelen for å legge til grunn at statens disposisjoner har påvirket de lokale rettsoppfatningene på en slik måte at det som var en kollektiv eiendomsrett har blitt erstattet av en svakere rett, og slik at statens eiendomsrett har festnet seg.

Redegjørelsen i punkt 13.5.2 til 13.5.4 viser at det er kontinuitet mellom den bruken lokalbefolkningen utøvde i kravsområdet før og etter 1751, og at de i hele perioden etter 1751 har utøvd en mangesidig og tilnærmet altomfattende bruk av de lokale utmarksressursene. Denne bruken tilsvarer i innhold og omfang den bruken innehaveren av en kollektiv eiendomsrett ville ha utøvd. Det fremgår også at befolkningen i stor grad har styrt ressurshøstingen selv, blant annet gjennom ulike interne fordelingsordninger.

Det er uomtvistelig at befolkningen i kravsområdet tradisjonelt har ansett seg som eneberettiget til å høste av de lokale naturressursene. Denne forståelsen har også omfattet rett til å disponere over og fordele ressursbruken, og til å ta i bruk nye former for ressursutnyttelse når slike har oppstått. For eksempel ble det da husdyrhold ble vanlig, drevet omfattende slåttebruk, også før staten begynte å bortforpakte utmarksslåtter, og det ble drevet elgjakt fra rundt 1939/40, og dermed over 20 år før staten i 1961 regulerte jakten, jf. punkt 13.5.3.3 og 13.5.3.6.

De lokale rettsoppfatningene har dermed vært preget av tilnærmet full rådighet over ressursene, som i innhold og funksjon kan sammenlignes med eiendomsrett, og denne rettsoppfatningen står fortsatt sterkt, jf. punkt 13.5.5. Over tid har befolkningen i kravsområdet i varierende grad forholdt seg til statens disposisjoner knyttet til utmarksbruk, og blant annet akseptert statens ordning for utvisning av vedteiger. Dette kan imidlertid ikke sidestilles med en uttrykkelig eller stilltiende aksept av staten som privatrettslig eier av områdene.

Frem 1960-tallet var kravsområdet lite brukt av tilreisende fritidsbrukere, jf. punkt 13.5.6. Lokalbefolkningens og reindriftens bruk av kravsområdet hadde derfor et tilnærmet eksklusivt preg, i alle fall om man ser bort fra grenseområdene mot nabobygdene.

208 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 147- Se også HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 75 og 76.

209 HR-2018-456-P avsnitt 173.

210 Se blant annet UN Human Rights Committee, CCPR/C/141/D/3588/2019, *Jovsset Ánte Sara v. Norway*, views adopted, September 12, 2024, para. 10.4, og foran i punkt 6.6.3.

Før 1880-tallet var det få statlige eierdisposisjoner i området, og de eiendommene som ble tinglyst, var i stor grad formaliseringer av allerede eksisterende og etablert bruk. De eiendommene som ble tinglyst før 1864 var i all hovedsak formaliseringer av etablerte eiendommer, jf. punkt 13.5.7.2. Av de 64 eiendomstinglysningene innenfor kravsområdet mellom 1864 og 1900, gjaldt 10 formaliseringer av etablerte eiendommer, jf. punkt 13.5.7.3 (1). Dette viser at de statlige eierdisposisjonene fikk større omfang fra og med 1880-tallet, men den gjenopprettende funksjonen til ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1, medfører at de statlige disposisjonene i alle fall fra midten av 1900-tallet har begrenset betydning.

Oppsummert viser den foregående gjennomgangen at lokalbefolkningens bruk av utmarksressursene i Badje-Deanu Siidas kravsområde har vært kontinuerlig og så godt som altomfattende i mange hundre år. Frem til veibyggingen på 1950-tallet var bruken også tilnærmet eksklusiv. Den rådende lokale rettsoppfatningen i denne perioden gjaldt en rett som i innhold kan sidestilles med en kollektiv eiendomsrett til bygdenes tradisjonelle bruksområder. Det er ikke holdepunkter for at staten gjennom sine disposisjoner fra rundt 1880 og fremover har påvirket de lokale rettsoppfatningene på en slik måte at det har oppstått en alminnelig aksept blant befolkningen i området for at staten (nå FeFo) er eier av kravsområdet.

Slik kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) vurderer det, er statens eiendomsrett til området ikke etablert som et festnet rettsforhold. Den lokale kollektive eiendomsretten som var etablert da statens eierdisposisjoner fikk et visst omfang fra 1880-tallet og fremover, er derfor fortsatt i behold. Mindretallet (Andersen) har som nevnt i punkt 13.5.8.1, ikke vurdert betydningen av de statlige disposisjonene, ut over å konstatere at de ikke har medført at lokalbefolkningens kollektive fortrinnsrett har falt bort.

13.5.9 Rettighetshaverkrets og rettighetsområde

(1.) Som det er redegjort for i punkt 8.4.1.2, vil en kollektiv rettighet tilligge de som til enhver tid inngår i den gruppen – eller *rettighetshaverkretsen* – som retten tilligger. Personer som tilhører gruppen har andel i den kollektive retten så lenge de er en del av den gruppen retten tilligger, men ikke etter at de har trådt ut. Derfor vil personer som flytter fra en bygd der bygdefolket har en kollektiv eiendomsrett eller kollektiv bruksrett til bygdas tradisjonelle høstingsområde, ikke lenger ha del i den retten som ligger til bygdas befolkning. De som flytter til bygda, vil på sin side ha del i den kollektive retten fra det tidspunktet de bosetter seg der.[211]

I lovgivningen er varianter av dette prinsippet nedfelt blant annet i fjellova §§ 23 og 28 der de som det siste året har vært og fortsatt er bosatt der vedkommende statsallmenning ligger, har visse fortrinnsrettigheter til jakt, fangst og fiske, og i finnmarkslovens §§ 22 og 23 der rettighetene er knyttet til fast bosted i kommunen eller fylket. Se også foran i punkt 8.4.8.5.

Anvendt på saken her, vil dette prinsippet medføre at bare de som til enhver tid er folkeregistrert bosatt i innenfor Badje-Deanu Siidas kravsområdet, vil ha andel i den kollektive retten som er etablert innenfor området. De opplysningene som foreligger om bruk og rettsoppfatninger gir ikke grunnlag for å gjøre unntak fra dette utgangspunktet.

Det kan også vises til at Badje-Deanu Siida selv har gjort gjeldende at rettighetene ligger til de som er bosatt innen kravsområdet. På høringsmøtet 13. mars 2019 sa Beaska Niillas at rettighetssituasjonen for andre med tilhørighet til området enn de som er bosatt der, må avklares gjennom den lokale selvbestemmelsen, jf. punkt 13.3.2.

(2.) Det er relativt mange bygder og grender i kravsområdet, blant annet Båteng, Hillágurra, Polmak, Alleknjarg, Horma, Holmesund og Skiippagurra, og i tillegg kommer Tanabru som blant annet omfatter Sieiddáguoika. Det må derfor innenfor kravsområdet avklares hvilke bygder som inngår i hvilke «interne» rettighetsområder.

Kommisjonen har på bakgrunn av sakens opplysninger om bruk og tilknyttede rettsoppfatninger utarbeidet et kart som viser *ressursområdene* til de ulike bygdene. Se figur 13.5.1. Ved utarbeidelsen av kartet har kommisjonen i tillegg til opplysningene i NIKUs sakkyndige utredning, og det som er frembragt i kommisjonens høringsmøter og intervjuer, sett hen til Elina Helanders opplysninger fra 2001 om ressursområdene til bygdene i øvre Tana. Hun har intervjuet av 60 personer, og oppsummerer områdene slik:[212]

> «– **Roavvegieddi och Luosnjárga**: Luosnjárvárri, Suohpasjávri, Alggávárri, Levsse, Silboahkajávri, Gáissárohtu, Baisjávri, Baisvuopmi, Viđis, Viđisvuopmi, Borsi, Roancejávri, Rátkkajávrrit.
>
> – **Sirma**: Bihtošjávri, Gurteluoppal, Gurtejávri, Gurtejohka, Miennajávri, Bihtošjávri, Lávdnjoš, Njirren, Latnajávri.
>
> – **Båteng**: Lasajávrrit [Ásajávrrit], Ilis, Gárpejohka, Ciikojohka, Hávgajávri, Látnjá, Fanasgiette-skáiddit, Hánaskáidi, Stuorra maras, Ruohcanoaivi, Sampervuovdi, Guhkečeros, Guhkečerosjávri.

211 Se for eksempel Thor og Aage Thor Falkanger, Tingsrett, 9. utg. (2022) s. 71, med videre henvisning til Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 46. Se også NOU 1993: 34 s. 24.

212 Elina Helander, *Samiska rättsuppfatningar i Tana og Rätt i Deanodat*, [i] NOU 2001:34 Samiske sedvaner og rettsoppfatninger s. 425 flg. på s. 427 og 440.

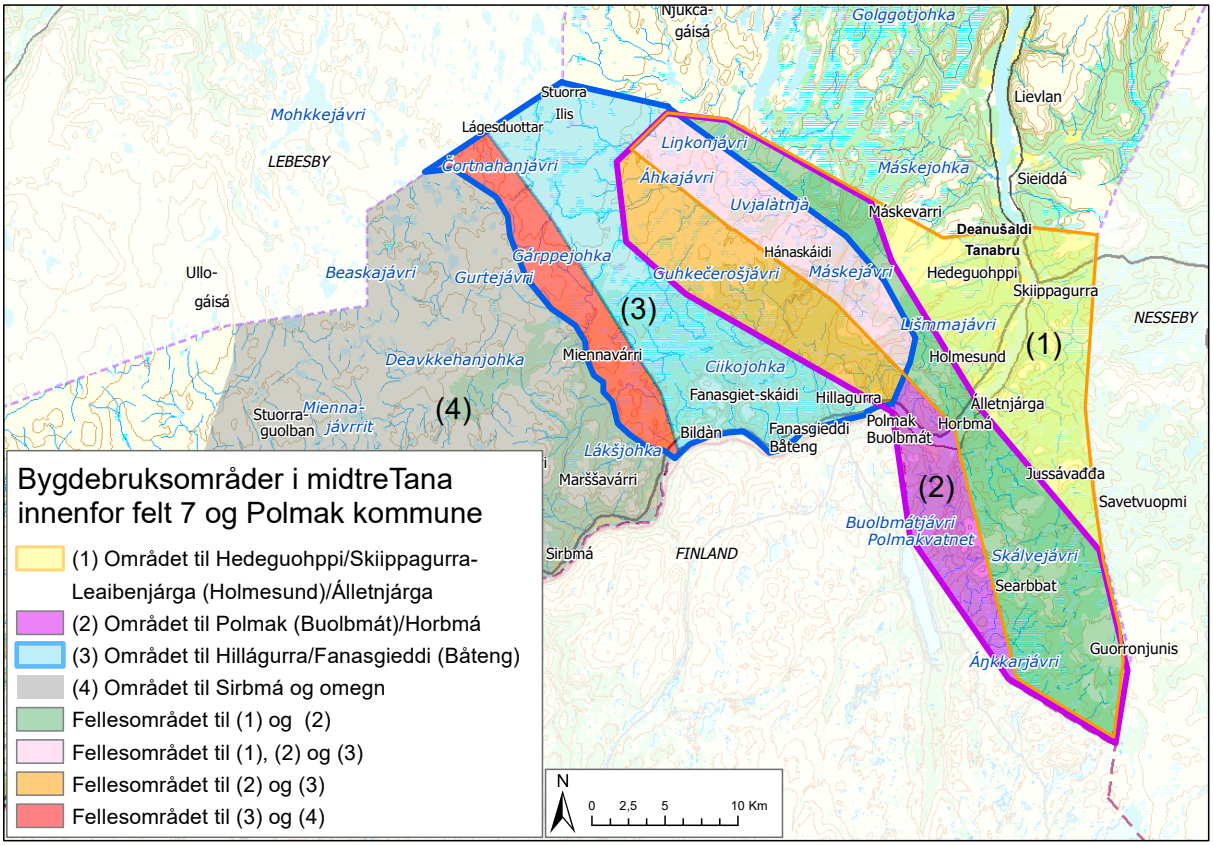

Figur 13.5.1

– **Hillágurra och Leaibenjárga**: Máskevárri, Máskeávži, Áhkájávri, Liŋgonjávri, Lismájávri, Rivttotjeakkit, Čoarveskáidi, Uvjalátnjá, Cáhkkarjávri.

– **Horma och Alleknjarg**: Gollevárri, Rávdojávri, Savetvuopmi, Savetvárri, Roavvevárri, Buolbmátvárri, Buolbmátjávri m.m.» (kommisjonens uthevelser).

Helander påpeker at de ulike bygdenes ressursområder kan overlappe hverandre, og nevner at blant annet folk fra Sirma og Båteng fisker i de samme vannene. Hennes informasjon samsvarer i all hovedsak med opplysningene i den sakkyndige utredningen og med det som har kommet fram i kommisjonen høringsmøter og intervjuer, med unntak av at hun ikke angir ressursområder for Polmak, Skiippagurra, Hedeguohppi og Sieiddáguoika/Tanabru.

Kommisjonen har når det gjelder overlappingsområdet mellom Sirpmá gilisearvi (kapittel 12) og Badje-Deanu Siida i den sørvestlige delen av sistnevntes kravsområde, lagt til grunn at dette er et «*fellesområde*» som både folk fra Sirma-området og Båteng har brukt. Se også foran i punkt 12.5.9.

Når det gjelder den nordlige delen av kravsområdet til Badje-Deanu siida, er det nærliggende å trekke rettighetsgrensen ved nordgrensen for tidligere Polmak kommune. Badje-Deanu Siida varslet opprinnelig at deres krav gjaldt dette området, men deres kartfesting av kravsområdet omfatter også et mindre område nord for den gamle kommunegrensen, jf. punkt 13.3.1. I dette området har det dessuten vært overlappende bruk med befolkningen i Masjok og Vestre Seida, jf. kapittel 19 og 21. Det er derfor ikke tilstrekkelige holdepunkter for at noen av de bygdene som inngår i Badje-Deanu Siidas kravsområde har oppfylt vilkåret om dominerende bruk i dette området.

Ved vurderingen av forholdet til Polmak bygdelag (kapittel 16), må det ses hen til at sakens opplysninger viser at befolkningen i Polmak har brukt områder både nordvest for Tanaelva, blant annet Máskejávri, Hánaskáidi og Áhkajávri, og områder sørøst for Tanaelva på østsiden av Polmakvannet og sørover mot Searbbat og grensen mot Finland.

Redegjørelsen for den utøvde bruken i punkt 13.5.3 viser videre at området sørøst for Tanaelva, i tillegg til befolkningen

i Polmak også har vært brukt av befolkningen i området fra Horma til Holmesund/Álletnjárga. Folk i disse områdene har også brukt deler av området nordvest for Tanaelva. Folk i Hillágurra og Båteng har også brukt deler av dette området, men i mindre grad brukt områdene sørøst for Tanaelva.

Flertallet i kommisjonen legger etter dette til grunn at de overlappingsområdene som er avmerket på kartet figur 13.5.1 er eid i fellesskap av befolkningen i de respektive bygdene. Flertallet bemerker videre at de her skisserte bygdebruksområdene ikke er faste størrelser. Det gjelder rettigheter som i tradisjonell tingsrettslig terminologi har vært betegnet som bygdelagsrettigheter. Utgangspunktet for å avgrense rettighetshaverkrets og rettighetsområde for slike rettigheter er bygdenes bruk fra gammelt av.[213] Over tid vil både bosetting og næringsstruktur kunne endre seg slik at rettighetshaverkrets og rettighetsområde må «*fastlegges på ny*». Noen ganger kan «*det meste av en kommune bli omfattet*».[214]

Mindretallet (Andersen) er enig med flertallet når det gjelder rettighetshaverkrets og avgrensningen av rettighetsområdene, men har konkludert med at bruken ikke har hatt tilstrekkelig intensitet til å gi grunnlag for kollektiv eiendomsrett, jf. punkt 13.5.4.6, og at den lokale retten som ligger til befolkningen bosatt innenfor kravsområdet derfor har karakter av en fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet.

13.5.10 Forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter

Den eierrådigheten som etter flertallets syn tilligger befolkningen i Badje-Deanu Siidas kravsområde, vil være begrenset av andres kollektive og individuelle bruksrettigheter. Nedenfor omtales forholdet til en del slike rettigheter, med hovedvekt på kollektive rettigheter.

I kapittel 9 og 10 har kommisjonen lagt til grunn at reindriftsutøverne i Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš og Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga innenfor distriktsgrensene har andel i en alminnelig reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk. Retten gjelder uavhengig av grunneierretten, og påvirkes ikke av konklusjonen i kapittel 13. Reindriftsutøvere som er registrert bosatt innenfor Badje-Deanu Siidas kravsområde vil i tillegg til sin andel i reindriftsretten, ha andel i den kollektive retten som ligger til befolkningen i det bygdebruksområdet de sogner til.

Kommisjonen har i kapittel 17 behandlet kravet fra Lálloš siida der kravsområdet i sin helhet ligger innenfor kravsområdet til Badje-Deanu Siida, og konkludert med at befolkningen i Lálloš har en særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder, jf. punkt 17.5.4. Som nevnt i punkt 13.4.3 har Lálloš siida uttrykt støtte til kravet fra Badje-Deanu Siida. Deres krav kan derfor ikke anses som et konkurrerende krav, og det er heller ikke noen motsetning at en gruppe kan opparbeide en fortrinnsrett til et område andre eier.

I kapittel 19 har kommisjonen konkludert med at befolkningen i Masjok har rett til å få utvist vedhogst til husbehov innenfor omtrent to kilometer fra bebyggelsen i Masjok, jf. kartet i figur 19. Det er ikke overlapp mellom dette området og kravsområdet til Badje-Deanu siida, men kommisjonen har også konkludert med at befolkningen i Masjok har en særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder i et område som overlapper noe av den nordre delen av Badje-Deanu Siidas kravsområde. Videre har kommisjonen i kapittel 21 lagt til grunn at også bygdefolket i Vestre Seida har en særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder som overlapper Badje-Deanu Siidas rettighetsområde i omtrent det samme området som befolkningen i Masjok har bruksrett til, jf. kartet i figur 21.

Rettighetshaverne i Badje-Deanu Siida må respektere de rettighetene befolkningen i Masjok og Vestre Seida har innenfor Badje-Deanu Siidas rettighetsområde.

Konklusjonen i punkt 13.5.9 om at grensen for Badje-Deanu Siidas rettighetsområde i nord går ved nordgrensen til gamle Polmak kommune, innebærer at det ikke er noe overlapp med kravsområdet til Vestertana kapell- og bygdelag, jf. kapittel 25.

I kapittel 26 har kommisjonen lagt til grunn at befolkningen i bygder på finsk side av Tanaelva som tradisjonelt har brukt områdene på norsk side, har bruksrettigheter i øvre Tana til multeplukking, innlandsfiske og småviltjakt og -fangst. Rettighetene ligger delvis innenfor rettighetsområdet til Badje-Deanu Siida, og må respekteres av grunneieren ved dennes disponeringer. Det samme gjelder for de individuelle rettighetene som kommisjonen har anerkjent innenfor kravsområdet, jf. rapportens del III.

Det må også tas et generelt forbehold om at det kan finnes andre grupper eller personer som er bosatt i eller utenfor Tana kommune som kan ha opparbeidet ulike partielle bruksrettigheter i Badje-Deanu Siidas rettighetsområde. Blant annet kan det tenkes at befolkningen i bygder i Lebesby kommune kan ha drevet ressurshøsting over grensen til Tana kommune på Laskefjordvidda i et slikt omfang at de kan ha opparbeidet bruksrettigheter. Det samme kan gjelde befolkningen fra bygder i Tana kommune som ikke har fremmet eksplisitte overlappende rettighetskrav for kommisjonen, for eksempel Holmfjell og østre Seida.

213 Kjell Meinich Olsen, *Norsk Almenningsret*, 1928 s. 136. Se også fjellova § 2.

214 Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 96, jf. s. 16.

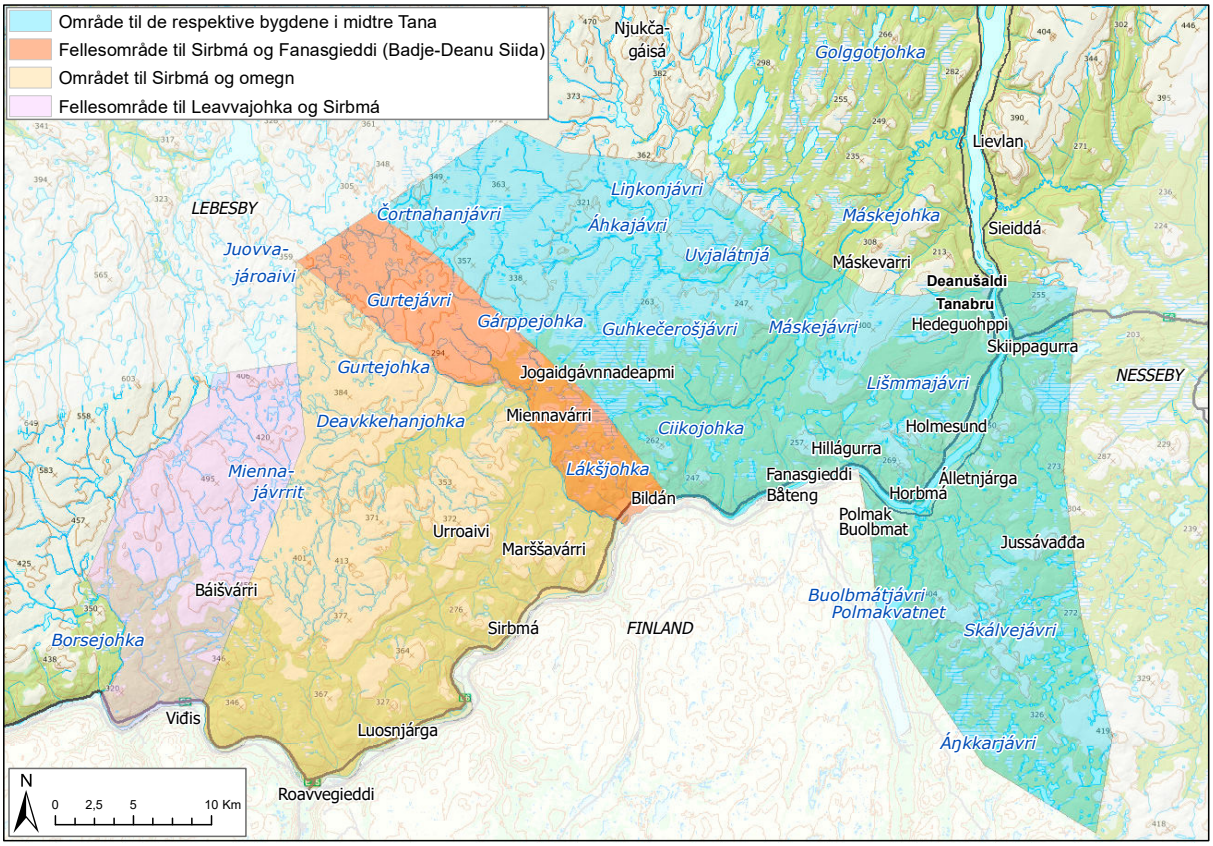

Figur 13.5.2

Det har ikke vært mulig for kommisjonen å vurdere eksistensen av og det eventuelle innholdet i slike rettigheter, jf. punkt 7.3, men det må ved disponeringen av den lokale retten i Badje-Deanu Siidas rettighetsområde tas høyde for at slike rettigheter kan eksistere.

Et spørsmål av en annen art enn de som er omtalt over, gjelder forholdet til den bruken som er regulert i finnmarksloven kapittel 3. En konsekvens av flertallets konklusjon om at FeFo ikke eier grunnen i Badje-Deanu Siidas rettighetsområde, vil være at finnmarkslovens kapittel 3 ikke vil gjelde i området, jf. finnmarksloven § 21 annet ledd. Som følge av dette, vil blant annet FeFos rett etter finnmarksloven § 27 til å disponere over utmarkshøstingen der, falle bort. Den beiteretten som etter finnmarksloven § 23 annet ledd ligger til jordbrukseiendommer i Finnmark har et selvstendig allmenningsrettslig grunnlag og gjelder uavhengig av de lokale grunneierforholdene,[215] og er derfor fortsatt i behold.

Når det gjelder FeFos løpende festekontrakter og forpaktninger i kravsområdet, vil rettighetshaverne i de ulike delene av Badje-Deanu Siidas rettighetsområde tre inn i FeFos rettslige posisjoner, på samme måte som FeFo etter finnmarksloven § 49 trådte inn i Statskog SFs rettslige posisjoner i Finnmark.

Mindretallets konklusjon innebærer at finnmarkslovens kapittel 3 fortsatt vil gjelde i kravsområdet, men FeFo må ved sine disponeringer ta hensyn til den lokale fortrinnsretten. Se ellers det som er sagt om dette foran i punkt 8.4.8.4 og 8.4.9.

13.5.11 Konklusjon

Et flertall, bestående av Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt, har konkludert med at befolkningen i de ulike bygdene i kravsområdet til Badje-Deanu Siida, har kollektiv eiendomsrett til de respektive bygdenes tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet. Se kartet i figur 13.5.2, og redegjørelsen i punkt 13.5.9 (2). Den kollektive eiendomsretten har grunnlag i alders tids bruk, og ligger til bygdene i kravsområdet, og tilkommer de som til enhver tid har registrert bostedsadresse i disse bygdene. Se ellers omtalen av begrepet

215 Se for eksempel Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6, Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 65–74 (punkt 7.2.5).

«kollektiv rett» i punkt 8.4.1.2. Det området der kravet fra Badje-Deanu Siida overlapper kravet til Sirpmá gilisearvi (kapittel 12) eies i felleskap av befolkningen bosatt innenfor de respektive bygdebruksområdene.

Mindretallet, bestående av Andersen, har sluttet seg til flertallet når det gjelder rettighetshaverkrets og avgrensningen av bygdebruksområdene, men har lagt til grunn at rettens materielle innhold tilsvarer en kollektiv bruksrett i form av en fortrinnsrett, og ikke en kollektiv eiendomsrett.

14. VALJOK BIRAS

14.1 Hva saken gjelder

Saken gjelder krav om *kollektiv eiendomsrett* eller *kollektiv særlig bruksrett* til et område på om lag 346 km² i øvre Tana fra Leavvajohka (Levajok) til Rásttigáisá på grensen mot Lebesby kommune, og fra Leavvajohka til grensen mot Karasjok og Porsanger. Se kartet i figur 14.

Kravet fra Valjok Biras omfatter også arealer i Karasjok, Porsanger og Lebesby. Kommisjonen behandlet Karasjok-delen av kravet i sin rapport for Karasjok (felt 4),[1] og vil behandle den delen av kravet som gjelder Porsanger og Lebesby i de kommende rapportene for Porsanger (felt 9) og Lebesby (felt 10). I det følgende behandles bare den delen av kravsområdet som ligger i Tana kommune. Denne delen av kravsområdet overlappes helt av rettighetsmeldingene fra Sohpar og Tana kommune (begge behandlet i kapittel 8), Leavvajoga ja Rástegáissa Sámesiida med flere (kapittel 11) og Sámiid meahcit (kapittel 15), og delvis av rettighetsmeldingen fra Samer på finsk side av riksgrensen (kapittel 26).

Den opprinnelige rettighetsmeldingen fra Valjok Biras er datert 30. mai 2011 (jnr. 19/1069-1), og gjaldt kollektiv bruksrett. Kommisjonen underrettet 1. juli 2011 (jnr.19/1069-2) Valjok Biras om at meldingen var mottatt. På høringsmøtet 12. oktober 2016 i Karasjok avga Nils Erling Skoglund forklaring for Valjok Biras (jnr. 14/315-77 s. 46–54).

Ved brev 28. november 2016 (jnr. 14/361-9) endret Valjok Biras kravet fra kollektiv bruksrett til kollektiv eiendomsrett. Kommisjonen intervjuet 26. april 2019 (jnr. 14/361-14) sammenslutningens representanter, Nils Erling Skoglund, Nils Anders Rasmus, Hans Laiti, Ingvald Laiti og Randi Skoglund Nystad. Valjok Biras var innkalt til høringsmøtet i Tana 7. november 2019 (jnr. 19/1069-15), men hadde ikke anledning til å møte. Kommisjonen intervjuet Ingvald Laiti 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19).

Ved brev 10. januar 2024 (jnr. 19/1069-18) ba kommisjonen Valjok Biras om å komme med eventuelle bemerkninger innen 9. februar 2024 til rettighetsmeldingene fra Sohpar og Tana kommune. Kommisjonen har ikke mottatt bemerkninger fra Valjok Biras.

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere ved Thoralf Henriksen har 6. mars 2022 fremmet ulike innsigelser til rettighetsmeldingen fra Valjok Biras (jnr. 19/1069-16). Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har i brev 18. juni 2023 gitt en generell merknad til alle meldinger innenfor distriktets vinterbeiteområder (jnr. 14/1438-38), deriblant meldingen fra Valjok biras.

Bruken av den øvre delen av Tanadalen er også belyst i NIKUs sakkyndige utredning, der blant annet to fastboende i Leavvajohka har vært informanter.[2]

14.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Før 1751 var kravsområdet en del av Deanu siidas område (Tenoby/Juxby). Se punkt 11.5.2 for opplysninger om Deanu siida før 1751, og punkt 11.5.3 for opplysninger om situasjonen i kravsområdet etter 1751. Ohcejoga siida som etter hvert også omfattet noe av Deanu siida, ble delt i 1751 da riksgrensen ble trukket. Riksgrensen var imidlertid neppe til hinder for tradisjonell utnyttelse av ressursene i området før grensen i 1852 ble formelt stengt for grenseoverskridende ressursbruk.[3]

Frem til 1852 sikret Lappekodisillen lokalbefolkningens rett til å bruke ressursene i området etter gammel sedvane og uten hensyn til riksgrensen. Befolkningen i Deanusiida og befolkningen i Ohcejogasiida var ikke to adskilte grupper, men én og samme befolkning. Riksgrensens betydning var særlig at de som hadde vinterboplass på finsk side av Tanaelva skattet til Sverige, og at de som hadde vinterboplass på norsk side skattet til Danmark-Norge. Lokalbefolkningen kunne også etter 1751 bosette seg på den siden av grensen som de ønsket.[4]

1 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok,* 2019 bind 2 s. 388–405 (punkt 12.2).

2 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017, særlig s. 227–230.

3 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 10.

4 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 10.

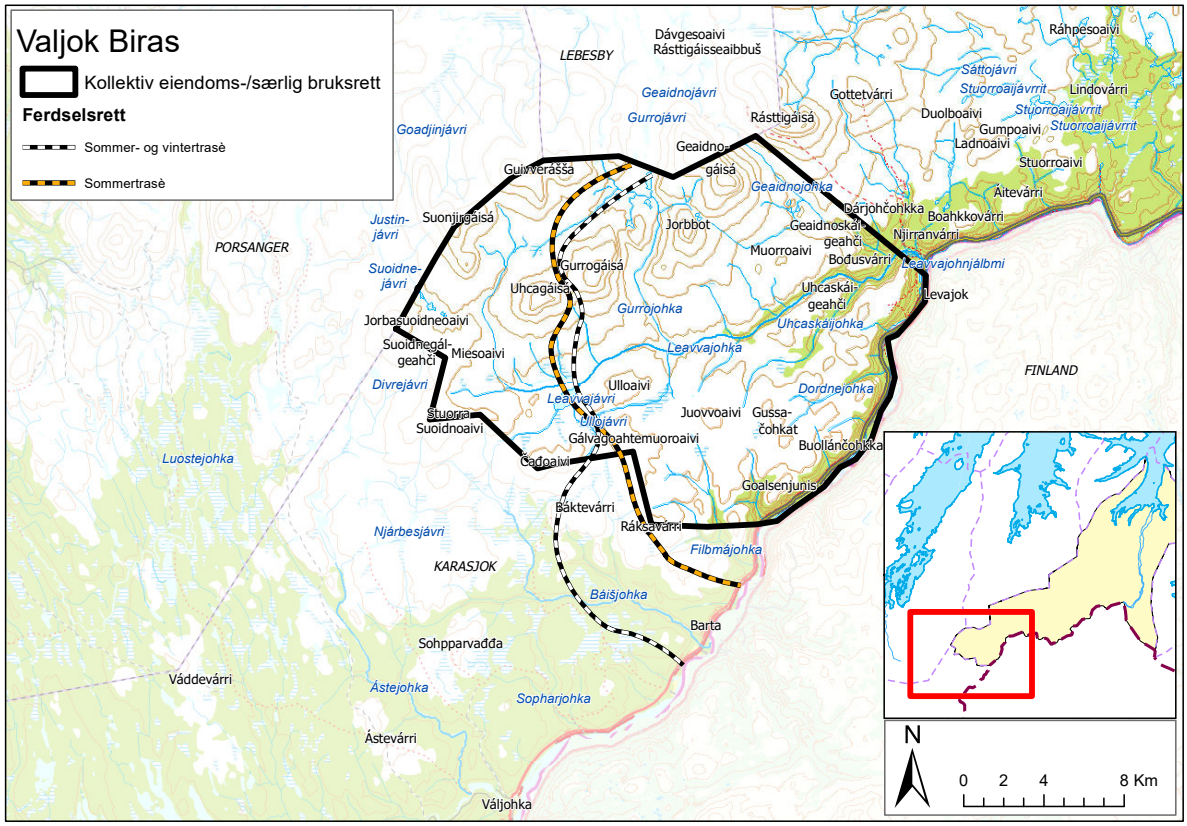

Figur 14

Bygdene Váljohka, Barta og Leavvajohka ligger innenfor området til tidligere Deanu siida. *Váljohka* (Valjok) ligger i Karasjok kommune, snaut 20 km fra grensen til Tana, ved munningen av Tanaelvas sideelv, Váljohka. Det har trolig vært sommerbosetting og setring i Váljohka også tidligere, men stedet har hatt helårsbosetting siden rundt 1797 da Pehr Pehrsson Outakoski (Wars) (f. 1752) flyttet til Suolu (Holmen) ved Váljohka. Han har mange etterkommere i Váljohka. Familien tok etter hvert i bruk slektsnavnet Holmen (Holm).[5]

Det registrerte folketallet i Váljohka økte fra fire personer i 1800 til 21 i 1900 og 50 i 1950, og gikk ned til 17 i 1995.[6] Ifølge Ingvald Laiti har Váljohka i dag fire husholdninger.[7]

Vel 13 km nordøst for Váljohka og ca. 6 km fra grensen mot Tana kommune ligger *Barta* (Port). En rapport fra en kommisjon som i 1766 merket riksgrensen fra 1751, forteller om mange sommerboplasser på norsk side av Tanaelva, og en vinterboplass «*420 alen sør for Báišjohka*»,[8] i Barta som er det første stedet i området på norsk side som fikk vinterbosetting.

Leavvajohka ligger i Tana kommune, sør for munningen av Tanelevas sideelv Leavvajohka, og rundt 20 kilometer fra Barta og 33 kilometer fra Váljohka i nordøstlig retning. Den første skjøteutstedelsen i Leavvajohka fant sted i 1892 da Mikkel J. Svart fikk regjeringsskjøte på eiendommen «Lævajok» (dagens gnr. 2, bnr. 2). Skjøtet ble tinglyst med hjemmel i jordsalgsloven av 1863 § 6 som åpnet for gratis utmåling av boplasser i øde strekninger der det ikke var utsikt til at mange ville bosette seg.[9]

5 Erik Schytte Blix, *Karasjokslekter*, 2. utg. med tillegg (1989). s. 370–376. Se også Finnmarkskommisjonen, Notat 22. september 2016, (jnr. 14/361-5) s. 1–3.

6 Valjok Prosjekt, *Bygdeutvikling i Váljohka*, 1998 (vedlegg til rettighetsmeldingen, jnr. 19/1069-1) s. 20–21 og Folketelling 1900 for Karasjok herred, 1900 s. 224. Nasjonalarkivet digitalarkivet.no) s. 216–223.

7 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti*, 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 3.

8 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 10–11.

9 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 11.

Det området som inngår i Valjok Biras' kravsområde i Tana, er inndelt i gårdsnumrene 1, 2 og 3 der FeFo er hjemmelshaver til bruksnummer 1 under hvert av gårdsnumrene. De FeFo-registrerte matrikkelenhetene har en samlet utstrekning på litt over 490 km². Det er ingen private grunneiendommer eller festeeiendommer innenfor gårdsnummer 1, og heller ikke innenfor den delen av gårdsnummer 3 som er innenfor kravsområdet (ca. 10 km²).

Innenfor gårdsnummer 2 er det 20 grunneiendommer, Av disse er 12 er nymatrikuleringer, hvorav ni er registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i desember 1984, den eldste i 1892 (2/2) og den nyeste i 1966 (2/10). I tillegg kommer fem festeeiendommer, etablert mellom 1968 (2/1/4) og 1984 (2/1/5).[10]

14.3 Bemerkninger fra Valjok Biras

14.3.1 Rettighetsmelding 29. mai 2011

Valjok Biras opplyser i rettighetsmeldingen 30. mai 2011 at kravsområdet gjelder strekningen Váljohka–Luostejohkdalen–Justinjávri–Suoidnejávri–Goadjenjávri–Geaidnojávri–Leavvajohka. Den utøvde bruken og begrunnelsen for kravet er beskrevet slik:[11]

> «Dette området er brukt av lokalbefolkningen i Port, Valjok, Nedrenes og Seilnes. Bruken har foregått i hvert fall 5 generasjoner tilbake. Det er det vi klarer å dokumentere.
>
> Bruken har bestått av høsting av bær, fiske, ryper og storvilt. I tillegg har områdene vært sommerbeite for husdyrdrifta i generasjoner. Området ble brukt som beite og myrområdene ble høstet til vinterfôr for husdyr. Slåttearbeid ble gjort helt frem til ca. 1950-tallet.
>
> Bl.a. hadde Nils Eriksen satt opp gamme, stall og fiskegamme. Dette området er definert på kartet i dag som Erkkemohkki. Det samme hadde Elias Balto. Dette område kalles for Elias Felmamohkki.
>
> Rypefangst, bærplukking og fiske er brukt som tilleggsnæring helt frem til d.d. Bruken er imidlertid meget begrenset i dag pga. ferdselsrestriksjoner. Nytteverdien i dag er ikke det samme som det var for våre forfedre. Det er imidlertid viktig at vi kan fortsette å høste fra områdene i fremtiden også. Vi må derfor kunne ferdes i områdene med våre etterkommere og dermed kunne videreføre våre foreldregenerasjoners tradisjoner.»

Valjok Biras «*ønsker å få kartlagt rettighetene på vegne av lokalbefolkningen i området*», og fremsetter krav om «*kollektiv bruksrett*» med grunnlag i alders tids bruk.[12]

Vedlagt rettighetsmeldingen var nedtegnelser fra et intervju med Hans Herman Skoglund (1935–2005) om bruken av utmark gjort av Ingvald Laiti i mars 2005. Skoglund forteller at bruken besto av fiske, multeplukking, høsting av utmarksslåtter og uttak av sledemateriell, og at det var rundt én dekar bearbeidet jord og flere bygninger og andre innretninger i området, blant annet stall, gammer og garntørkeoppheng. I årene rundt andre verdenskrig betalte de en årlig festeavgift på 5 kroner til lensmannen i Karasjok.[13]

I et annet vedlegg har Valjok Biras kartfestet 16 gammer, sommerboplasser og andre bygg i kravsområdet, men uten å fremme krav om rett til å gjenoppføre byggverkene.[14]

14.3.2 Intervju med Nils Erling Skoglund 13. august 2015 og høringsmøte 12. oktober 2016

Kommisjonen intervjuet representant for Valjok Biras, Nils Erling Skoglund (f. 1932), 13. august 2015. Han sa at lokalbefolkningen selv burde forvalte områdene og ressursene: «*Vi har jo henta alt fra nærområdene våre og har også selv forvaltet områdene; ryper, fiske, slåtter mv. Her har det ikke vært andre enn oss som bor her og reindrifta. Først nå i senere tid har det kommet folk utenfra*». Han fremholdt også at de som har tilknytning til området skal ha samme rettigheter som de som bor der: «*Det er jo våre folk, uansett om de bor i bygda eller i Oslo.*»[15]

På høringsmøtet 12. oktober 2016 sa Nils Erling Skoglund i sin partsforklaring at utgangspunktet for meldingen er bruken og forvaltningen til de som har bodd i området: «*vi har krevd de rettighetene som vi tidligere har hatt*». Han gjentok at også personer med tilhørighet til området, men som ikke lenger bor der, har samme rettigheter som de fastboende.[16]

Om brukens varighet sa Skoglund at «*min oldefar og de før der*» begynte å bruke områdene rundt Váljohka på 1600–1700-tallet, og at området ble lenge bare brukt av folk

10 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) tabell 1b. Se også https://eiendomsregisteret.kartverket.no og Kartverkets oversikter over matrikkelnumre og nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11) som i liten har med grad nymatrikuleringer etter 1984.

11 Valjok Biras, *Rettighetsmelding,* 29. mai 2011 (jnr. 19/1069-1) s. 3.

12 Valjok Biras, Op. cit., 29. mai 2011 (jnr. 19/1069-1) s. 3–4.

13 Valjok Biras, Op. cit., 29. mai 2011 (jnr. 19/1069-1) vedlegg 4 s. 1.

14 Valjok Biras, Op. cit., 29. mai 2011 (jnr. 19/1069-1) vedlegg 1.

15 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Erling Skoglund*, 13. august 2015 (jnr. 15/897-23) s. 7.

16 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 12. oktober 2016, Valjok Biras, (jnr. 14/315-77) s. 46–47.

fra Tanadalen. Brukere fra andre kommuner kom i nyere tid i forbindelse med rype- og elgjakt.[17]

Han la til at dagens generasjon skulle hatt de samme rettighetene til områdene som det foreldrene og tidligere generasjoner hadde, slik at de ikke trengte å søke kommunen om å få lov til å dra hit eller dit: «*Det er vårt krav, at vi skal kunne ferdes som før i tiden*.»[18]

På spørsmål om hvordan lokalbefolkningen tidligere hadde forvaltet kravsområdet og om myndighetene hadde regulert bruken av det, viste Skoglund til at foreldrene brukte naturen og at det heller ikke i hans oppvekst var nødvendig å spørre noen om lov til å bruke naturen:[19]

> «Jeg har kunnet dra til fjells når jeg har villet for å fiske/ jakte og tatt ut det jeg trengte. Men i nyere tid får man ikke lov til det mer, og det er kravet … vi krever at det blir som før, på sekstitallet, at vi skal kunne bruke naturen som før. Vi har ikke ødelagt naturen, det har heller ikke våre foreldre gjort, naturen er som før.»

14.3.3 Intervju 26. april 2019

For å få belyst det eiendomskravet som Valjok Biras fremmet 28. november 2016, jf. punkt 14.1, intervjuet kommisjonen 26. april 2019 foreningens representanter, Nils Erling Skoglund (f. 1932), Nils Anders Rasmus (f. 1939), Hans Laiti (f. 1948), Ingvald Laiti (f. 1959) og Randi Skoglund Nystad (f. 1964). De viste til at (kollektiv) eiendomsrett er «*den sterkeste retten man kan påberope seg*», og fremmet et subsidiært krav om (eksklusiv) bruksrett. Om rettighetshaverkretsen sa de at den i tillegg til medlemmene i Valjok Biras, omfatter personer som bor i Váljohka og omegn, og personer som ellers har tilhørighet til området.[20]

De fortalte at lokalbefolkningen tidligere ikke innhentet tillatelse fra myndighetene for å drive utmarkshøsting. Nils Erling Skoglund sa at «*vi har aldri spurt noen om lov før de nye lovene kom. Tidligere kunne vi jo dra hvor vi ville, både på rypejakt og fjellvannsfiske*.» Nils Anders Rasmus sa at han selv første gang kjøpte jaktkort i 1964 da han skulle jakte ryper. Da han var barn, kunne han drive rypefangst uten jaktkort, og i en periode var det slik at dersom de meldte fra hvor de skulle ha rypesnarer, «*så trengte man ikke søke om lov*» eller å «*betale [for] jaktkort*». Ingvald Laiti påpekte at motorferdselloven fra tidlig på 1980-tallet hadde «*sperret folk fra å kunne ferdes i utmarka*», og «*bremset all utmarksbruk, i hvert fall i våre områder*.»[21]

Nils Erling Skoglund viste til at det i dag kommer folk «*sørfra, helt fra Oslo, og skyter rypekyllingene, som knapt nok klarer å fly*.» Han sa at det er FeFo, ikke lokalbefolkningen, som har gitt dem tillatelse til å jakte i disse områdene. Ifølge Hans Laiti startet tilreisende å jakte i området i 1974/75 da veien gjennom bygda var ferdig. Nils Anders Rasmus fortalte at han drev snarefangst i Báišvuopmi frem til 1998, men at han har sluttet.[22]

14.3.4 Intervju med Ingvald Laiti 9. september 2024

Ingvald Laiti (f. 1959) bekreftet i intervju 9. september 2024 at Valjok Biras prinsipalt krever kollektiv eiendomsrett, og subsidiært kollektiv bruksrett til kravsområdet i Tana.[23]

Om dagens bruk fortalte han at de fisker i fjellvann og plukker multer, og at de anser kravsområdet i Tana som sitt nærområde for fiske og multeplukking. Han sa at Leavvajávri og Ullojávri er de nærmeste fjellvannene, og at de også driver snarefangst, men ikke lenger som næring. Ifølge Laiti har befolkningen i Váljohka, Barta og Leavvajohka brukt kravsområdet i fellesskap. I forbindelse med garnfiske forhører de seg imellom om hvem som fisket i hvilke vann. De har aldri spurt noen om lov til å bruke området til utmarkshøsting.[24]

Ingvald Laiti sa at «*de som bor i området og har tilhørighet [til området]*» skal ha førsteretten til å bruke det, og kunne utforme retningslinjer for bruken. På spørsmål om hvem som har eiendoms- og bruksrett til kravsområdet svarte han:[25]

> «Ja, det er vi som er oppvokst i området og som har tilhørighet dit. Det er jo det vi har kjempet om i Karasjok[-saken]. Vi har også prøvd [å få] de områdene [inn i Karasjok kommune], og saken gikk jo helt til departementet. Vi krevde å få flytta kommunegrensa. I den saken kommer det også frem hvilke oppfatninger vi har. De der områdene tilhører befolkningen i Levajok, Barta og Valjok. Det er de som har brukt de [områdene].»

Om andres rett til å bruke området sa Laiti:[26]

17 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 49–50.

18 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 12. oktober 2016 (jnr. 14/315-77) s. 48.

19 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 12. oktober 2016 (jnr. 147315-77) s. 51.

20 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Valjok Biras, 26. april 2019* (jnr. 14/361-14) s. 9, 18–20 og 22.

21 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. april 2019 (jnr. 14/361-14) s. 17–18.

22 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. april 2019 (jnr. 14/361-14) s. 16–17.

23 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti 9. september 2024* (jnr. 19/1069-19) s. 6.

24 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 6–7 og s. 13.

25 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 10.

26 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 11.

> «De har også rettigheter etter Norges lover til å bruke områdene, og vi har ikke tenkt å stenge ut noen. Vi synes FeFo's [forvaltning] er feil med [bl.a] rypejakt med hunder – de [rypejegerne] har med veldig mange hunder, og det er ikke riktig. Etter vår oppfatning er det feil forvaltning. Det samme er det med innlandsfiske. Vi ser at i de fjellvannene det ikke lenger fiskes med garn, så blir vannene ødelagt. Vi ser at både de små og store fjellvannene der det ikke lenger fiskes med garn dør, og små-fisk tar over. I forhold til rypejakt er det motsatt, der må det hardere regulering til når det er mindre fugl, da må man forvalte på en annen måte.»

Ingvald Laiti ga uttrykk for Valjok Biras ønsker om å forvalte området selv, og at de som bor i området bør ha fortrinnsrett til elgjakt. De hadde tidligere jaktet elg i kravsområdet, men ikke i nyere tid. Ingvald fortalte at hans far, Klemet Aslaksen Laiti (1911–1990), drev reindrift og hadde rein både på norsk og finsk side av riksgrensen. Videre sa Ingvald at reindriften bruker området under reinflytting, og at det de siste 10–20 årene har stått et utmarksbygg ved Leavvajávri som Ingvald satte opp sammen med Dan Vidar Rasmus, uten å søke om tillatelse. Lokalbefolkningen og reindriftsutøverne bruker bygget i fellesskap, og også turister har tilgang. Tidlig på 1960-tallet begynte noen å bygge en hytte ved Leavvajávri til bruk under innlandsfiske, men den ble aldri ferdig. Laiti sa at fra 1970-tallet har også andre fisket ved Rásttigáisa: «*Det er ikke snakk om masseturisme, men noen "streifere" som er innom*».[27]

Ingvald Laiti fortalte at Valjok Biras ble stiftet i 1989 for å ivareta medlemmenes kulturelle rettigheter og deres interesser i bruken av området og i saker som angår det. Ifølge Laiti har medlemmene tilhørighet til Váljohka, i området mellom Leavvajohka i Tana og Borjjasnjárga i Karasjok. Han sa at foreningen hadde ca. 80 medlemmer per september 2024, hvorav 10–20 bor i Barta og Váljohka (i Karasjok), og at den også har medlemmer som bor i Tana kommune og medlemmer som bor sør i landet, men ingen bor i kravsområdet i Tana[28]

Laiti uttrykte forståelse for at Leavvajoga og Rastegáissá Sámesiida med flere (kapittel 11) anser området som sitt, men sa at folk fra Leavvajohka, Barta og Váljohka har brukt det i fellesskap. I dag «*anses Leavvajávri, Ullojávri og det området mest som vårt*». Befolkningen i Leavvajohka har ifølge Laiti sine områder ved Geaidnojávri, Gurrojávri og andre fjellvann, og befolkningen i Barta har brukt sitt nærområde. Folk fra andre steder i Tana enn Leavvajohka har ikke brukt kravsområdet til Valjok Biras, men de fra Leavvajohka bruker mer «*områdene mot gáisáene [Rásttigáisá og andre fjell på grensen mellom Tana og Lebesby/Porsanger].*»[29]

På spørsmål om Laiti hadde merknader til kravene fra Tana kommune, Sohpar (kapittel 8) og Sámiid meahcit (kapittel 15), svarte Laiti at kravet fra Valjok Biras må hensyntas, i alle fall i deres nærområde som befolkningen i Barta har brukt. Han kan ikke huske at folk fra finsk side drev innlandsfiske på norsk side, og sa at det også ellers har vært lite bruk fra folk på finsk side. Han vet ikke hvordan det var tidligere, og sa at det var mer finsk rein på norsk side før sperregjerdene ble satt opp. Laitis søskenbaren som bor på finsk side har imidlertid brukt området: «*Ja, de skal bare bruke de områdene på samme måte, de er jo lokalbefolkning*».[30]

Om ferdselsrettskravet sa Ingvald Laiti at regulering av motorferdsel i utmark har blitt et problem fordi de har bruksområder i flere kommuner. De får dispensasjon til å kjøre én eller to turer, men Tana kommune er veldig restriktive, og Lebesby kommune er enda verre. Han sa at de bruker tre traseer, blant annet fra Barta, via Báišvuopmi til Tana-grensen. I Karasjok får de dispensasjon til kommunegrensen, men det er vanskelig når Tana kommune ikke gir dispensasjon. Ifølge Laiti satte ferdselen få spor da de brukte hest, men det endret seg på 1960-tallet når man begynte å kjøre traktorer og ATV'er. Han sa at den barmakrstraseen som de bruker opp langs kommunegrensen til Tana, ble etablert på 1960-tallet, og at alle traseene i Tana er «*disp-traseer*», bortsett fra vintertraseen fra Leavvajohka til Leavvajávri og Ullojávri. Valjok Biras ønsker å bruke de traseene som deres forfedre brukte, og ha de samme rettighetene.[31]

14.4 Bemerkninger fra andre

14.4.1 Leavvajoga ja Rástegáissá sámesiida med flere

Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere har krevd kollektiv eiendomsrett til et område som helt overlapper den delen av kravsområdet til Valjok Biras som ligger i Tana kommune (se kapittel 11). Deres representant, Thoralf Henriksen (f. 1955) ønsket på høringsmøtet 2. november 2021 ikke å kommentere de overlappende kravene, men sa at andre kravsfremsettere må dokumentere på hvilket grunnlag de mener å ha rett til «*våre tradisjonelle områder*», og at det er

27 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 7–9 og s. 11–13.

28 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 1–2.

29 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 16–17.

30 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 17–18.

31 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 13–16.

opp til kommisjonen å avgjøre hvem som har best dokumentasjon.[32]

Thoralf Henriksen har likevel i brev 6. mars 2022 bestridt kravet til Valjok Biras. Han viser til at Valjok Biras ikke har «*hytte/naust/bu*» øst for Leavvajávri, og til at Alfred Rasmus (1931–1968) fra Karasjok begynte å sette opp et bygg der på 1960-tallet, men at byggverket ikke ble fullført. Thoralf Henriksen anfører videre at Valjok Biras i Tana har gjort krav på et «*alders tids bruksområde tilhørende Leavvajohka samer*» (Guttormgruppen), og der Buollánjárgga siida og Reinbeitedistrikt 13 har enerett til reinbeite. Ifølge Henriksen har de som tilhører Valjok Biras bruksområder i Karasjok, og ved Luostejohmokki (Storkroken) i Porsanger.[33]

Han ga også uttrykk for at virkningen av at rettighetene tillegges alle som bor innenfor et område, og ikke bare områdets samiske befolkning, vil være at de samiske områdene i indre Finnmark vil bli eid av «*alle verdens borgere*», og at det ikke er Finnmarkskommisjonens oppgave «*å sikre verdens borgere urfolksrettigheter i samenes sentrale landområder*».[34]

14.4.2 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har krevd anerkjent alminnelig reindriftsrett i distriktets vinterbeiteområde (kapittel 9). Distriktet har i brev 18. juni 2023 anført at alle krav om «*kollektiv eiendomsrett, ferdselsrett og vetorett m.m.*» innenfor distriktets vinterbeiteområder kan innsnevre distriktets beitearealer dersom kravene skulle føre frem. Ifølge distriktet gjelder dette også kravet fra Valjok Biras.[35] Rettighetsmeldingen fra distrikt 9 overlapper imidlertid ikke med Tana-delen av rettighetsmeldingen fra Valjok Biras.

14.5 Kommisjonens vurderinger

14.5.1 Generelt

Kommisjonen oppfatter anførslene fra Valjok Biras slik at kravet prinsipalt gjelder *kollektiv eiendomsrett* og subsidiært *kollektiv bruksrett* til kravsområdet, som i Tana utgjør om lag 346 km^2, samt et krav om *ferdselsrett* langs to etablerte traseer.

Rettighetsmeldingen er sendt inn «*på vegne av lokalbefolkningen i området*», jf. punkt 14.3.1. Intervjuet med foreningens representanter 26. april 2019 viser at kravet er fremmet på vegne av de som bor i Váljohka og omegn, og personer som ellers har tilhørighet til området, jf. punkt 14.3.3. Saken gjelder dermed et mulig erverv av en kollektiv rett for den fastboende befolkningen, og eventuelt andre med særlig tilhørighet til området.

I Karasjok-rapporten konkluderte kommisjonens flertall (tre medlemmer) med at den grunnen som FeFo overtok fra Statskog SF ved finnmarkslovens ikrafttreden er kollektivt eid av befolkningen i Karasjok kommune. Flertallet la til grunn at befolkningen i Váljohka og omegn i det kravsområdet som Valjok Biras hadde angitt i Karasjok, har en fortrinnsrett til utmarkshøsting i sine tradisjonelle bruksområder. Fortrinnsretten går i innhold og omfang ikke ut over den retten som generelt tilfaller befolkningen i Karasjok, men innebærer at karasjokbefolkningens rett må disponeres på en måte som ikke fortrenger rettighetshaverne i Váljohka og omegn fra deres tradisjonelle høstingsområder. Flertallet la videre til grunn at andel i fortrinnsretten er betinget av fast bosetting i Váljohka og omegn. Mindretallet (to medlemmer) sluttet seg til flertallet når det gjelder eksistensen av og innholdet i den lokale fortrinnsretten, men konkluderte med at FeFo eier grunnen i kravsområdet.[36]

Valjok Biras var en av flere aktører som sammen med Kárášjoga Sámiid Searvi og Karasjok kommune reiste sak for Utmarksdomstolen for Finnmark mot FeFo med bakgrunn i kommisjonens Karasjok-rapport. Saksøkerne fikk i utmarksdomstolen (dissens 3-2) medhold i sin prinsipale påstand om at den usolgte grunnen er kollektivt eid av kommunens befolkning.[37]

Høyesterett frifant FeFo for kravet om at eiendomsretten til den usolgte grunnen i Karasjok kommune ligger kollektivt til kommunens befolkning (dissens 6-5). Med henvisning til at det for utmarksdomstolen var fremsatt en rekke subsidiære krav som ikke var behandlet, opphevet Høyesterett utmarksdomstolens dom med hjemmel i tvisteloven § 30-14 andre ledd. Behandlingen av disse kravene, deriblant kravet fra Valjok Biras, vil derfor fortsette i utmarksdomstolen,[38] der saken ventelig vil komme opp i oktober 2026.

Når det gjelder spørsmålet om *eiendomsrett eller bruksrett*, har kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen og Aamodt) i punkt 11.5.11 konkludert med at befolkningen med registrert bostedsadresse mellom Leavvajohka og Váljohka har opparbeidet kollektiv eiendomsrett til området fra kommunegrensen mot Karasjok til Geaidnojohka og der Geaidnojohka renner ut i Leavvajohka. Den kollektive eiendomsretten ligger

32 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte 2. november 2021* (jnr. 14/294-44) s. 83–84.

33 Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida, *Innsigelse mot krav fra Valjok Biras,* 6. mars 2022 (jnr. 19/1069-16) s. 1–2.

34 Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida, Op. cit., 6. mars 2022 (jnr. 19/1069-16) s. 2.

35 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023 s. 1, sammenholdt med vedlegg «Oversikt over rettighetsmeldinger» (jnr. 14/1434-38).

36 Finnmarkskommisjonen, Rapport felt 4 Karasjok, bind 2, 2019 s. 404.

37 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 21. april 2023 (UTMA-2021-86077-5, UTMA-2021-86497-2).

38 HR-2024-982-S avsnitt 208-209.

til bygdene og grendene innenfor kravsområdet, og slik at de som til enhver tid har registrert bostedsadresse innenfor de ulike bygdenes og grendenes høstingsområder har lik andel i retten.

Se ellers punkt 11.5.10 når det gjelder forholdet mellom lokalbefolkningens kollektive eiendomsrett og den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter innenfor kravsområdet. Se også det som er sagt i punkt 11.5.9 om at grensene mellom de ulike bygdebruksområdene ikke nødvendigvis ligger fast, men at både rettighetshaverkrets og rettighetsområde kan endres over tid, og at dette i noen tilfeller må «*fastlegges på ny*».[39]

Mindretallet (Andersen) har konkludert med at lokalbefolkningen i bygdene har fortrinnsrett til områdene, men at eiendomsretten til grunnen ligger til FeFo.

Kommisjonen har dermed i behandlet det materielle innholdet i den delen av rettighetsmeldingen fra Valjok Biras som gjelder områder i Tana kommune i kapittel 11. Flertallets konklusjon innebærer at kravet fra Valjok Biras har ført frem. Se foran i punkt 11.5.10 om virkningene av denne konkusjonen, som blant annet er at finnmarkslovens kapittel 3 ikke lenger vil gjelde for bruken av utmarksressursene i området.

Mindretallets konklusjon innebærer at befolkningen i de ulike bygdene har en selvstendig bruksrett i form av en fortrinnsrett til sine respektive bruksområder som FeFo må ta hensyn til slik at innehaverne av fortrinnsretten ikke fortrenges fra områdene. Se ellers punkt 8.4.9 og 8.6.

Valjok Biras har også krevd rett til *motorferdsel i utmark* langs to traseer i kravsområdet i Tana kommune. Kommisjonen oppfatter kravet slik at det gjelder dispensasjonspraksisen til Tana kommune. Blant annet sa Ingvald Laiti 9. september 2024 at de i Karasjok får dispensasjon til å kjøre til kommunegrensen, men at de ikke får dispensasjon fra Tana kommune, jf. punkt 14.3.4. Kravet kan etter dette ikke anses som et krav om å få anerkjent en tinglig ferdselsrett som grunneieren ikke kan motsette seg, men som et krav om endringer i den offentligrettslige motorferdselforvaltningen. Dette faller utenfor kommisjonens mandat, jf. punkt 1.2.5.

Se ellers punkt 8.6 der kommisjonen har vurdert om det med grunnlag i alders tids bruk er etablert en kollektiv tinglig ferdselsrett, som kan utøves i forbindelse med tradisjonell utmarkshøsting, og som grunneieren i det området der ferdselen utøves, ikke kan motsett seg.

14.5.2 Konklusjon

Et flertall i kommisjonen (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt), har konkludert med at befolkningen som er bosatt mellom Leavvajohka i Tana og Váljohka i Karasjok har kollektiv eiendomsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet i området fra Karasjok-grensen til Geaidnojohka og der Geaidnojohka renner ut i Leavvajohka. Se kartet i figur 11.5. Den kollektive eiendomsretten har grunnlag i alders tids bruk, og ligger til bygdene og grendene på den nevnte strekningen, og slik at de som til enhver tid har registrert bostedsadresse i de aktuelle bygdene og grendene har andel i retten, jf. punkt 11.5.11. Se ellers omtalen av begrepet «kollektiv rett» i punkt 8.4.1.2.

Mindretallet (Andersen) har sluttet seg til flertallet når det gjelder rettighetshaverkrets og avgrensningen av bygdebruksområdet, men har lagt grunn at rettens innhold tilsvarer en kollektiv særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett, og ikke en kollektiv eiendomsrett.

39 Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 96, jf. s. 16.

15. SÁMIID MEAHCIT

15.1 Hva saken gjelder

Saken gjelder krav om kollektiv eiendomsrett eller forvaltningsrett i øvre Tana. Kravsområdet ligger vest og nord for Tanaelva fra grensen mot Karasjok kommune til Polmak, og på begge sider av Tanaelva fra Polmak til Tanabru. Kravsområdet omfatter 2271 km². Se kartet i figur 15.

Kravsområdet overlappes fullt ut av rettighetsmeldingene fra Sohpar og Tana kommune (begge behandlet i kapittel 8), og delvis av de kollektive rettighetsmeldingene fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9), Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10), Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere (kapittel 11), Sirpmá gilisearvi (kapittel 12), Badje-Deanu Siida (kapittel 13), Valjok Biras (kapittel 14), Polmak bygdelag (kapittel 16), Lálloš siida (kapittel 17), Masjok bygdelag (kapittel 19), Bygdefolket i Vestre Seida (kapittel 21), Samer på finsk side av riksgrensen (kapittel 26) og Oskar Trosten m.fl. (kapittel 27).

Videre overlapper kravsområdet følgende individuelle rettighetsmeldinger: Gjermund Skøien Varsi (kapittel 28), Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere (kapittel 29), Jánoš Trosten (kapittel 30), Familien Helander (kapittel 31), Eli og Ragnhild Rajala Lautz (kapittel 32), Lillian Malin (kapittel 33), Etterkommere av Nils Ole Holm og Einar Hegge (kapittel 34), Etterkommere av John Ingvald Holm (kapittel 35), Etterkommere av Nils Johnsen Joks (kapittel 36), Nils Oskar Anthi med etterkommere (kapittel 37), Hans Terje Johnsen m.fl. (kapittel 38), Etterkommere av Johan Johansen Wigelius (kapittel 39), Per Andreas Holm (kapittel 40), Arvingene etter Nils Johnsen Varsi (kapittel 41), Etterkommere av Petter Henriksen Guttorm og Ravna Andersdatter Guttorm (også behandlet i kapittel 41), Reidar Andreas Varsi (kapittel 42), Magnus Varsi (kapittel 43), Ole Nilsen Vuolabs etterkommere (kapittel 44), John Aslak Johansen og etterkommere av Hans Ole P. Varsi (kapittel 45), Herdis Gaup Aamot (kapittel 46), Jan Atle Samuelsen (kapittel 47), Etterkommere av Nils A. Hansen og Ellen K. Hansen (kapittel 48), Margit Varsi (kapittel 49), Marit Kristine Johansen (kapittel 50) Johan Fredrik Ingvald Guttorm (kapittel 51) og Etterkommere av Per M. Gaup og Alette K. Somby Gaup (kapittel 52).

Opprinnelig kravsfremsetter var *Sámi Ealáhussearvi (Samisk næringsforbund) og Fanasgiettiguovllu Siida*, som i rettighetsmelding 16. oktober 2019 signert av daglig leder i Sámi Ealáhussearvi, Lemet-Jon Ivvár, fremmet krav om eiendoms- og forvaltningsrett til et område ved Båteng (jnr. 19/2232-1). Ved brev 22. oktober 2019 (jnr. 19/2232-2) underrettet kommisjonen Sámi Ealáhussearvi og Fanasgiettiguovllu Siida om at rettighetsmeldingen var mottatt, og innkalte siidaen til høringsmøtet 6.–7. november 2019. Lemet-Jon Ivvár og Aage Solbakk avga forklaring 7. november 2019 (jnr. 14/294-36 s. 159–175). De overleverte en powerpoint-presentasjon (jnr. 19/2232-3) og Aage Solbakks redegjørelse «*Utviklingen av den elvesamiske bosettingen i øvre Tanadalen 1800–1970*» (jnr. 19/2232-4).

Kommisjonen mottok 2. juli 2020 (jnr. 19/2232-12) en rettighetsmelding fra *Deanuleagi vuoigatvuođalaččat (Tanadalens rettighetshavere)* ved leder, Lemet-Jon Ivvár. Han opplyser at dette er en felles rettighetsmelding på vegne av de samiske bygdesamfunnene i Tanadalen med krav om «*eiendoms- og forvaltningsrett i Tanadalens utmarksområder*». Vedlagt rettighetsmeldingen var Aage Solbakks områdebeskrivelse, Per Holms redegjørelse for utmarksbruken i Sirma-området og foreningens handlingsplan og vedtekter.

Kommisjonen underrettet Deanuleagi vuoigatvuođalaččat ved brev 3. august 2020 (jnr. 19/2232-13) om at rettighetsmeldingen var mottatt, og ba om en kartfestelse av kravsområdet. Deanuleagi vuoigatvuođalaččat besvarte henvendelsen 4. august 2020 (jnr. 19/2232-14).

Lemet-Jon Ivvár opplyste i e-post 26. oktober 2021 at bygdene Sirma, Båteng, Polmak og Seida hadde avtalt at interesseorganisasjonen *Sámiid meahcit (Samisk utmark)* skal representere dem under kommisjonens rettighetskartlegging (jnr. 19/2232-16). Vedlagt e-posten var en historisk utredning som gjelder gamle Polmak, Seida-Austertana, og andre bygder fra Tanabru til Rustefjelbma. Sámiid meahcit sine representanter, Lemet-Jon Ivvár og Aage Solbakk, avga forklaring på høringsmøtet 2. november 2021 (jnr. 14/294-44 s. 60–72).

Kommisjonen ba ved likelydende brev 2. desember 2021 (jnr. 19/2232-18) til Båteng bygdelag, Polmak bygdelag, Seida bygdelag, Sirpmá gilisearvi og Sámiid meahcit om å gi en tilbakemelding på om bygdene har avtalt seg imellom at Sámiid

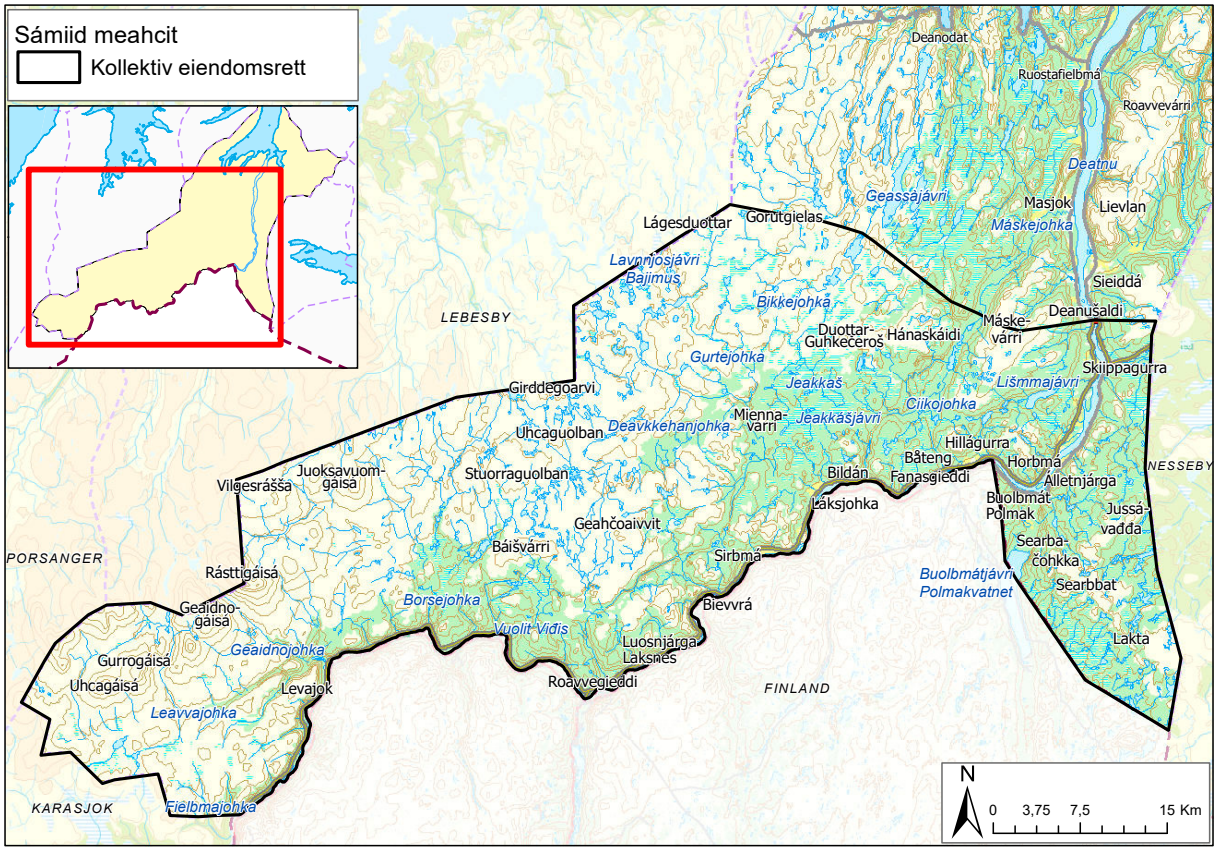

Figur 15

meahcit skal representere de under kommisjonens rettighetskartlegging. Polmak bygdelag og Seida (og Luftjok) bygdelag besvarte henvendelsen henholdsvis 16. desember 2021 (jnr. 19/2232-20) og 7. januar 2022 (jnr. 19/2231-21). Begge bygdelagene avviste at Sámiid meahcit skulle representere dem.

Ved brev 8. februar 2023 ba kommisjonen Lemet-Jon Ivvár om å bekrefte om rettighetsmeldingene fra Sámi Ealáhussearvi (Samisk næringsforbund) og Fanasgiettiguovllu Siida, og fra Sámiid meahcit (Samisk utmark) skal anses som én rettighetsmelding (jnr. 19/2232-9). Sámiid meahcit ved Lemet-Jon Ivvár bekreftet dette ved brev 15. februar 2023 (jnr. 19/2232-10) og i telefonsamtale 20. februar 2023 (jnr. 19/2232-11).

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har i brev 18. juni 2023 gitt en generell merknad til alle rettighetsmeldinger som gjelder områder innenfor distriktets vinterbeiteområder (jnr. 14/1434-38), deriblant meldingen fra Sámiid meahcit.

15.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Kravsfremsetter er *Sámiid meahcit-Samisk Utmark* (organisasjonsnummer 988 448 729). Organisasjonen ble stiftet 13. desember 2002, og er i Enhetsregisteret oppført som ideell organisasjon med hovedoppgavene utnytting og forvaltning av utmark og andre forvaltningsoppgaver. Styret består av styreleder Ellen Kristina Saba (f. 1975) og styremedlemmene Nils Arvid Guttorm (f. 1963), Per Andreas Holm (f. 1968) og Lemet-Jon Ivvár (f. 1946). Sistnevnte er også daglig leder. Signaturrett har daglig leder alene.[1]

Kravsområdet omfatter deler av de gamle samiske siidaene Deanu siida, Ohcejoga siida, Várjjat siida og Deanodat siida. Se figur 8.4.1. Nærmere opplysninger om disse siidaene finnes i punktene 8.4.2, 11.5.2, 12.5.2 og 13.5.2.

Det området som inngår i kravsområdet til Sámiid meahcit, er i dagens matrikkel inndelt i gårdsnumrene 1–13 og

1 Brønnøysundregistrene: https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/988448729 (hentet 5. mai 2026).

37–40 der FeFo er hjemmelshaver til bruksnummer 1 innenfor hvert gårdsnummer. Kravsområdet omfatter bare de sørligste delene av gårdsnumrene 9, 13 og 37. De FeFo-registrerte eiendommene har en samlet utstrekning på litt over 2270 km². Per juni 2026 var det i tillegg matrikkelført 1351 grunneiendommer under de ulike gårdsnumrene. Av disse er 648 eiendommer nymatrikuleringer utskilt fra den tidligere umatrikulerte grunnen, hvorav 295 ble utskilt før overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i desember 1984. Se punkt 11.2, 12.2 og 13.2 for en oversikt over eiendomsfordelingen under gårdsnumrene 1–13 og 37–40.

15.3 Bemerkninger fra Sámiid meahcit

15.3.1 Rettighetsmelding 16. oktober 2019

I rettighetsmeldingen 16. oktober 2019 (jnr. 19/2232-1) skriver Sámi Ealáhussearvi og Fanasgiettiguovllu Siida at det var brukssonegrenser mellom bygdene, til dels ned til familienivå, og en institusjonalisert ressursforvaltning. Det var uskrevne regler for fordeling og bruk av naturressursene mellom bygdene og mellom familiene: «*Man unngikk å "gå hverandre i næringen"*». Det var nok ressurser til alle og bygdene kontrollerte både adgang til og uttak av ressursene. Kravsfremsetterne anfører at de elvesamiske bygdene i Tanadalen var praktisk talt alene om å utnytte utmarksressursene i flere hundre år, frem til 1970-tallet. Da kom veien oppover Tanadalen og kommunikasjonsmidlene ble bedre, slik at området ble mer tilgjengelig for tilreisende. Dette gjorde at bygdene fikk konkurrenter i sine nærområder. Økt fritidsbruk gjør også at flere benytter naturen til rekreasjon og avkobling, og en ekspanderende turistnæring ser seg stadig om etter «*nye uberørte områder*.»[2]

Sámi Ealáhussearvi og Fanasgiettiguovllu Siida viser til at utmarkshøsting er befolkningens livsgrunnlag, og forklarer begrepene «badjosat» og «meahcci» slik:[3]

> «**Badjosat**: bygdas nære utmark, dekker i noen bygder området opptil 7–8 km fra bygda. Her ligger viktige moltemyrer – luomejeakkit, noen fiskevann – guollejávrrit, vedteig -muorrameahcci, hvor man henter brensel og trevirke til duodji, og helt til 1960-tallet også utmarksslåtter – meahccelájut. I tillegg viktige områder for rypefangst – rievssatfieski for ungdom og eldre. I badjosat deltok hele familien som tok dagsturer dit.
>
> **Meahcci**: bygdas utmark, som vanligvis begynner der badjosat slutter. Her ligger større fiskevann, svære moltemyrer, viktige rypefangstområder. Her utøvet mennene (isidat, reaŋggat, bártnit) sin næringsvirksomhet og kunne være borte i ukesvis. De bodde i fangstgammer – bivdogoahti (entall). Det hendte også at kvinnene deltok på lik linje med mennene. Særlig gjaldt det husets døtre og tjenestepiker.»

Om det rettslige grunnlaget for kravet, som gjelder en «*kollektiv rett for bygdebeboerne*», heter det at «*samiske utmarksområder bygger på eldgammel alenebruk helt fram til 1960-tallet da den motoriserte trafikken begynte å øke også i Indre Finnmark*».[4]

15.3.2 Vedlegg til rettighetsmelding 16. oktober 2019 (brev av 22. februar 2019)

Vedlagt rettighetsmeldingen fulgte et brev med vedlegg fra Fanasgietti badjosiidsiida datert 22. februar 2019 signert av Lemet-Jon Ivvár. Brevet opplyser at foreningen fremmer krav om eiendoms- og forvaltningsrett til utmarksområdene i Båteng. I vedlegget heter det:[5]

> «EIENDOMSRETTEN TIL BYGDENE I GAMLE POLMAK [ANNEKS]
>
> Historisk sett har hele Finnmark vært ansett som et samisk område. De samiske bygdene har lange tradisjoner når det gjelder bruk av områdenes utmarksressurser, og flere steder skiller ikke dagens meahcásteapmi (utmarksbruk) seg fra tidligere tiders bruk. Norge har folkerettslige forpliktelser til å styrke bruken og forvaltningen av samiske naturressurser. I den forbindelse er det nødvendig å nevne ILO-konvensjonen nr. 169, artikkel 14 andre setning, der det fremgår at:
>
> "Når forholdene tilsier det, skal det også treffes tiltak for å sikre vedkommende folks rett til å bruke landområder som de ikke besitter alene, men som de tradisjonelt har hatt tilgang til for sitt livsopphold og sin tradisjonelle virksomhet."
>
> I denne konvensjonens artikkel 14 første setning fremgår det også at "Vedkommende folks eiendoms- og råderett til de landområder som de tradisjonelt besitter, skal anerkjennes". Det er spesielt Indre- Finnmark som hører til under denne rangordningen.
>
> Bygdenes rettigheter og deres utmarksområder slik de var i Finnmark før 1960-tallet, da lokalbefolkningen hadde råderett over egne områder, er ikke blitt anerkjent gjennom FeFos ordning. Det kan bare oppnås i de tilfeller der bygdene og beboerne har egne rettigheter. Situasjonen i dag er

2 Sámi Ealáhussearvi og Fanasgiettiguovllu Siida, *Rettighetsmelding*, 16. oktober 2019 (jnr. 19/2232-1) s. 2.

3 Sámi Ealáhussearvi og Fanasgiettiguovllu Siida, Op. cit., 16. oktober 2019 (jnr. 19/2232-1) s. 2–3.

4 Sámi Ealáhussearvi og Fanasgiettiguovllu Siida, Op. cit., 16. oktober 2019 (jnr. 19/2232-1) s. 4.

5 Fanasgietti badjosiidsiida, Brev 22. februar 2019 med vedlegg (jnr. 19/2232-1) s. 1–5 (kommisjonens oversettelse).

fremdeles slik at allmenne interesser går foran lokalbefolkningens bruk. Den utmarksbruken som har utgangspunkt i de samiske hoved bosetningsområdene i Finnmark, er en stor del av grunnlaget for å beholde og utvikle den samiske materielle kulturen.

En viktig forutsetning for å beholde og utvikle samekulturen er å legge til rette for gode betingelser og tiltak når det gjelder bygdefolkets utmarksbruk. I den forbindelse er det ikke tilstrekkelig å forvalte utmarksressursene slik FeFo gjør det. Det er nødvendig å ta det på bygdenivå hvis man skal klare å ivareta de nevnte interessene. Slik det er nå, er det nødvendig rettslig å prioritere de samiske områdenes bygdenæringer og bruksinteresser. Den letteste måten å gjennomføre denne prioriteringen på, er å tilbakeføre forvaltningen av nærområdene til lokalbefolkningen, slik at de kan utnytte og forvalte deres egne utmarksområder uten at andres bruk ikke er til hinder for det. Gevinsten av det vil være det at lønnsomheten opprettholdes.

Den enkleste måten å definere bygdeområdenes gjeldende areal, er å f.eks. tegne en sirkel med en diameter på 10 km der utgangspunktet er i sentrum. En slik grensesetting vil antagelig føre til at områder som bygdefolket har brukt i lang tid, vil kunne havne utenfor grensen. Det er selvsagt vanskelig å unngå at rike ressursområder som bygdefolket har brukt havner utenfor bygdebruksområdet. Et bedre utgangspunkt ville vært å definere bygdebruksgrensene etter den tradisjonelle ressursbruken. Man kunne for eksempel krevd at bygdefolket må dokumentere hvordan deres tradisjonelle bruk har vært før, og også hvordan området brukes i dag, for deretter å legge dette frem for Finnmarkskommisjonen.

Det kan dog være vanskelig å kartlegge bruken i visse områder. Man må likevel kunne estimere hvordan tidligere tiders bruk har vært, og hvordan det er i dag, når man skal definere bruksområdets reelle utstrekning, noe som bygdefolket gjerne kjenner til, og som hører til nærområdene. I de tilfellene man mener at andres bruk har fortrengt lokalbefolkningens bruk, kan det være nødvendig å gå tilbake i tid og se på hvordan det var før konkurrentenes bruk begynte å gjøre seg gjeldende i bygdenes utmarksområder. Derfor bør man se på bruken som fant sted før motorferdselen i utmark fikk merkbart omfang.

Selv om bygdefolkets tradisjonelle utmarksbruk sammen med dagens utmarksbruk skal danne grunnlag for grensesettingen, så er det likevel ikke grunnlag – med utgangspunkt i rettsoppfatninger – å kreve at man må vise til eller legge frem tidligere tiders bruk (ref. NOU 1997:4d/s. 246). Det er nærområdene til dagens bygder som er det viktige, og fordi bygdefolket fordelaktig har brukt disse områdene lenge, så bør det ikke være nødvendig å bevisst fremsette et krav til de områdene.

Grunntanken er å ikke skille utøvelsen på etnisk grunnlag når det gjelder enkeltpersoners rett til å utnytte naturressursene, som medfører at alle i bygda som utgangspunkt blir å regne som likestilte rettighetshavere slik at de alle har samme rett til å bruke bygdebruksområdet. Det betyr at alle som bor i den bygda som har definerte bygdebruksområder, er rettighetshavere i det området. Vanligvis finnes det opplysninger om hvem som bor i de forskjellige bygdene, som da på enkeltpersons nivå gir tilstrekkelig tydelig begrensning.

Reindriftssamenes rettigheter som er etablert med grunnlag i reindriftsloven skal ikke svekkes ved etableringen av bygdebruksområder. Dette betyr at etableringen av bygdebruksområdene ikke fører til innskrenkninger for reindriftssamene, slik det fremgår av reindriftslovens §§10–14.

Bygderetten kommer bygdefolket til gode i den bygda hvor det er etablert bygdebruksområde. Utenforstående, herunder folk som hører til andre kommuner der det også er etablert tilsvarende bygdebruksområder, har ingen rettigheter til utmarksressursene i disse bygdebruksområdene som er ukjent for dem. Rettighetshaverne i bygdebruksområdene kan selvsagt åpne for at utenforstående kan bruke områdene, men dette er opp til dem selv å avgjøre om – og eventuelt i hvilke sammenhenger – utenforstående skal ha adgang til disse områdene. Her kan nevnes hvilke brukstillatelser osv. bygdefolket gir utenforstående, fordi det i praksis vil være avgjørende for disse sistnevnte om hvordan deres situasjon vil være i bygdebruksområdet.

Bygdene kan definere alle utenforstående som likestilte, eller dele de opp i grupper der noen grupper kan benytte bygdebruksområdene på bedre vilkår enn andre. For eksempel kan det oppstå en reel situasjon der øvrige beboere i kommunen får innskrenket deres utmarksrettigheter ved opprettelsen av slike områder, men det kan også bety at de får sterkere rett enn utenforstående. Det kan også være slik at utflyttede bygdefolk, hytteeiere eller næringsutøvere blir prioritert. I den her forbindelsen er det bare opp til bygdene å avgjøre hvilke prioriteringer de gjør i slike tilfeller.

Etableringen av bygdebruksområdene vil for øvrig ikke endre på den retten man har til å utnytte utmarksressursene utenfor disse områdene, og dermed vil ikke opprettelsen av bygdebruksområdene gripe inn i den offentlige frie ferdselen i utmarka. I tillegg har både reindriftsutøvere og jordbrukere rett til å ha dyr på beite i bygdebruksområdene.

Det synes å være en gunstig ordning at alle bygderettighetshaverne som er med på å etablere bygdebruksområder i den hensikt å oppnå særrettigheter til utmarksressursene, tar ansvar for bruken i hele bygdebruksområdet. Dette betyr at etableringen av bygdebruksområder vil innskrenke kommunens utmarksbruk. Forvaltningen skal innenfor offentlige rammer sørge for at utmarksressursene ivaretas, og skal representativt styre den daglige rettsanvendelsen som er lagt til bygdefolket. Det foreslås også at de bygdene som har fått

etablert bygdebruksområder, forvalter rettighetene på en ordensmessig måte.

Rent praktisk synes det å være bra at rettighetshaverne i bygdebruksområdene er med på forvaltningen gjennom bygdemøter (plenumsmøter) med flertallsvotering der alle rettighetshaverne som er over 18 år, herunder også reineiere som har bopel i bygdebruksområdet, kan delta i voteringen.»

15.3.3 Høringsmøtet 7. november 2019

Lemet-Jon Ivvár (f. 1946) opplyste på høringsmøtet 7. november 2019 at Sámi Ealáhussearvi (Samisk næringsforbund) ble etablert i 2004 og at Fanasgiettiguovllu Siida ble etablert i 2005. Målet er å ivareta bygdenes tradisjoner i og utenfor områdene deres best mulig.[6]

Lemet-Jon Ivvár viste til det er «*gamle Polmak [kommune] som ligger til grunn for rettighetene*», og at Fanasgieddi (Båteng) og området rundt ikke er stort nok til at det økonomisk sett kan forvaltes alene. Han ga uttrykk for at det ville vært gunstig om alle bygdene opp til Levajok kunne samarbeide om å forvalte ressursene slik at de fikk lokal forvaltning, og opplyste at Fanasgiettiguovllu Siida har god kontakt med FeFo, og vil fortsette å ha møter der de også vil invitere rettighetsbærerne.[7] Lemet-Jon Ivvár sa at alle som er over 18 år er rettighetsbærere, og at alle som bor i eller bruker området skal eie det. Han ga uttrykk for at eiendomsretten tilhører Sohpar (kapittel 8), og at forvaltnings- og bruksretten tilhører bygdene.[8]

Lemet-Jon Ivvár sa at han hadde ventet at Nesseby-dommen (HR-2018-456-P) skulle ta mer hensyn til lokalsamfunnets rettigheter, men at det var positivt at dommen la til grunn at FeFo plikter å ivareta samisk kultur og samisk utmarksbruk. Han opplyste at Fanasgiettiguovllu Siida har tatt opp med FeFo at forvaltningen etter finnmarksloven § 24 kan overlates til kommunene, og videre til bygdene, men at FeFo bare tilbyr dem å forvalte snarefangsten. Det er imidlertid ikke mange som driver snarefangst i dag. Om bygdene hadde hatt forvaltningsrett til andre utmarksressurser, ville det gitt større inntekter. Han viste ellers til at Fanasgiettiguovllu Siida har gjort en grundig utredning av bruken i de ulike bygdene og slektene.[9]

Ifølge Aage Solbakk (f. 1943) var hovedbosettingen i 1800 på daværende finsk-svensk side av Tanaelva, og helt til Utsjok, men de samme slektene hadde sommerplasser på norsk side av elva, der de også brukte den nærmeste utmarka. Selv om riksgrensen ble trukket i 1751, brukte de begge sider av Tanaelva opp til Utsjok. Solbakk pekte på at folketallet økte på finsk side på slutten av 1700-tallet, men han tror at frykten for Russland var bakgrunnen for at den yngre delen av befolkningen bosatte seg på norsk side på sommerboplassene. De som flyttet dit hadde slektninger der, og det ble helårsbosetting i de nye bygdene på norsk side, i Roavvegieddi, Luosnjárga, Bievrrá, Sirma, Båteng og Hillagurra.[10]

Aage Solbakk fortalte om endret utmarksbruk, og at jordbruket ble en del av utmarksbruken. Laksefisket var også viktig, spesielt stengselsfisket som gjorde at nære slektninger bygde gårdene i nærheten av hverandre, slik at de kunne fiske sammen. Han fremhevet også multeplukking som næring. Etter at traktoren ble et fremkomstmiddel, dro folk helt opp til Jeakkaš for å plukke multer, og plukkingen ga store inntekter. For eksempel hadde Aages onkel i flere år på 1950-tallet plukket multer tilsvarende en hel årslønn.[11]

Aage Solbakk sa at han som barn lærte forskjellen på termene «badjosat» og «meahcci». Badjosat var nærområdene, som i Fanasgieddi (Båteng) gikk opp til Ciikojohka, seks-syv kilometer fra bygda. Dit kunne man slippe kyrne, og det fantes fiskevann og vedskog, og man kunne dra dit på dagsturer. Områdene lenger unna, blant annet Jeakkaš, var utmark (meahcci). Der var det gode multemyrer og gode fiskevann, og folk kunne være der i ukesvis.[12]

Aage Solbakk fortalte at de i hans barndom (1950-tallet) bare fisket på finsk side i Storfossen, og at dette var et felles område med de på finsk side, men etter hvert ble dette forbudt. Først i nyere tid har de fått dokumentasjon på at det var et ulovlig forbud. Ifølge Solbakk har staten «*gjort mange ulovligheter der*» og derfor burde staten «*ha betalt oss tilbake*» ved la oss forvalte våre egne områder. Han fortalte at på 1800-tallet fisket lokalbefolkningen på begge sider av Tanaelva, uavhengig av statsborgerskap, og forvaltet laksefisket sammen. Da de første lakselordene kom til Tana på 1840-tallet, måtte også de betale avgift til lokalbefolkningen, eller til soneeierne. Myndighetene i Utsjok og Polmak blandet seg ikke inn i den felles grenseoverskridende bruken som omfattet fiske, snarefangst av ryper og multeplukking. Det var fellesområder for befolkningen som alle var samer og samisktalende og de fleste var i slekt med hverandre. Den grenseoverskridende bruken varte frem til nyere tid.[13]

Lemet-Jon Ivvár stilte seg positivt til de andre kollektive kravene i øvre Tana, og sa at «*vi skal [ikke kreve] noe som tilhører andre, men at lokalbefolkningen må forvalte i fellesskap*».

6 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 160–161.

7 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 167–168.

8 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 167–169.

9 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 161–162.

10 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 163 og 171.

11 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 166.

12 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 170.

13 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 171–173.

Han tror det vil være mulig å finne gode løsninger for gamle Polmak sammen med FeFo, men at bygdenes kollektive rett må ligge til grunn, «*slik det har vært vanlig i Sápmi*.»[14]

15.3.4 Rettighetsmelding mottatt 2. juli 2020 fra Sámiid meahcit

Kommisjonen mottok 2. juli 2020 en rettighetsmelding fra *Deanuleagi vuoigatvuođalaččat* (Tanadalens rettighetshavere) ved Lemet-Jon Ivvár, med krav om «*eiendoms- og forvaltningsrett til Tanadalens utmarksområder*», og der det vises til at «*brorparten av utmarksområdene våre ligger innenfor grensene til tidligere Polmak kommune*». Grunnlaget for rettighetsmeldingen er stort sett det samme som anført i vedlegget til brev 22. februar 2019, jf. punkt 15.3.2, men den geografiske avgrensningen av rettighetsområdet er noe annerledes. I den nye rettighetsmeldingen er det sagt følgende om kravsområdet:[15]

> «Etablering av grenser er trolig en måte man kan sørge for at utmarksområder som bygdefolket har brukt i lang tid, ikke havner utenfor bygdebruksområdegrensene. Den mest hensiktsmessige måten å etablere bygdeområder i Tanadalen ut fra tradisjonell ressursbruk, ville vært å bruke gamle Polmak anneks' utmarksområder som utgangspunkt. Gjennom tidene har de samiske bygdesamfunnene brukt hele dette området. Området er også forvaltningsmessig lønnsomt økonomisk sett. Små bygder klarer ikke å forvalte kun noen mindre områder.
>
> Foreningen Sámiid meahcit [Samenes Utmarksområder] har utarbeidet en handlingsplan for forvaltning av disse ressursene, samt vurdert ressursenes lønnsomhet fra et økonomisk perspektiv.»

I e-post 4. august 2020 beskriver Deanuleagi vuoigatvuođalaččat (Tanadalens rettighetshavere) kravsområdet slik:[16]

> «… fra Borsejohka-området og går helt til Masjok vest for Tanavassdraget, og fra Rájánjárga til Seida på østsiden av Tanavassdraget. Grensene sammenfaller i sin helhet med tidligere Polmak-kommunes grenser, men er i tillegg utvidet fra Tanabru ned til Masjok, og til Seida på den andre siden [Tanaelva].»

15.3.5 Høringsmøtet 2. november 2021

Som nevnt i punkt 15.1, opplyste Lemet-Jon Ivvár i e-post 26. oktober 2021 at bygdene Sirma, Båteng, Polmak og Seida har avtalt seg imellom at *Sámiid meahcit (Samisk utmark)* skal representere dem under kommisjonens rettighetskartlegging. På høringsmøtet 2. november 2021 opplyste Lemet-Jon Ivvár (f. 1946) at han er daglig leder av Sámiid meahcit, og at bygdene Sirma, Båteng, Polmak og Seida har sluttet seg til Sámiid meahcit.[17] Lemet-Jon Ivvár sa at Sámiid meahcits rettighetsmelding understøtter rettighetsmeldingen fra Sámi Ealáhussearvi og Fanasgiettiguovllu siida, og at meldingene skal behandles som én rettighetsmelding. Lemet-Jon Ivvár viste ellers til at Aage Solbakk har utarbeidet en historisk utredning for området som også gjelder områder utenfor tidligere Polmak kommune.[18]

Til rettighetsmeldingen fra Tana kommune (kapittel 8) sa Lemet-Jon Ivvár at han etter å ha fulgt med på utredningen av Karasjok ikke er så overrasket. Han viste til at kommunens rettighetsmelding i hovedsak gjelder forvaltning fordi kommunen ikke selv har rettigheter til utmarka. Hvis Sámiid meahcit når frem med sitt krav kan de forvalte områdene sammen med kommunen og eventuelt andre bruksrettshavere. Sámiid meahcit har ikke sett nærmere på dette fordi de har sett hen til retningslinjene i Samerettsutvalgets forslag (i NOU 1997: 4) for hvordan bygdene kan forvalte slike ressurser. Med grunnlag i utvalgets retningslinjer har Sámiid meahcit utformet lignende retningslinjer for sine rettighetsforeninger.[19]

Lemet-Jon Ivvár sa at rettighetsmeldingen gjelder eiendoms- og forvaltningsrett, og at alle over 18 år som bor i området til tidligere Polmak kommune, er rettighetshavere uavhengig av etnisitet.[20] Han trodde ikke at enkeltbygdene har ressurser nok til å forvalte områdene hver for seg. Derfor burde tidligere Polmak kommunes befolkning være kollektive eiere og forvaltere. Skulle det fortsatt være «*for lite ressurser*» kunne man «*for eksempel forvalte områdene i felleskap med kommunen eller FeFo*. Med henvisning til at det har kommet inn mange rettighetsmeldinger i gamle Polmak kommune sa Lemet-Jon Ivvár at Sámiid meachit er enige med «*sirmaværingene, båtengværingene, seidaværingene og trolig alle tanaværingene, om at eiendomsretten har sitt utspring i den utøvde utmarksbruken*.» Han understreket at bygdefolket har rettighetene – og ikke bygdelag eller fritidslag.[21]

14 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 173–174.

15 Deanuleagi vuoigatvuođalaččat (Tanadalens rettighetshavere), brev, 23. mai 2020 (jnr. 19/2232-12).

16 Deanuleagi vuoigatvuođalaččat (Tanadalens rettighetshavere), e-post, 4. august 2020 (jnr. 19/2232-14).

17 Ulike sammenslutninger har fremmet separate krav for kommisjon på vegne av befolkningen i Sirma (Sirpmá gilisearvi, jf. kapittel 12), Båteng (Badje-Deanu Siida, jf. kapittel 13) og Polmak (Polmak bygdelag, jf. kapittel 16).

18 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 60 og 66–67.

19 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 68.

20 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 66–67.

21 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 70.

15.4 Bemerkninger fra andre

15.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har krevd anerkjent alminnelig reindriftsrett i distriktets vinterbeiteområde (kapittel 9), som overlapper deler av kravsområdet til Sámiid meahcit. Distriktet har i brev 18. juni 2023 anført at alle krav om «*kollektiv eiendomsrett, ferdselsrett og vetorett m.m.*», innenfor distriktets vinterbeiteområder kan innsnevre dets beitearealer dersom kravene skulle føre frem. Ifølge distriktet gjelder dette også kravet fra Sámiid meahcit.[22]

Maret Elle Varsi Kemi, som kommisjonen har oppnevnt som interesserepresentant etter forslag fra reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, har 5. september 2023 opplyst at hun trekker tilbake sin underskrift på Sámiid meahcits rettighetsmelding.[23]

15.4.2 Polmak bygdelag

Polmak bygdelag har krevd kollektiv eiendomsrett og bruksrett i et område ved Polmak, som overlappes av kravet fra Sámiid meahcit, jf. kapittel 16. I e-post 16. desember 2021 opplyser bygdelaget at saken ble behandlet på styremøte 15. desember 2021, og at man ikke er kjent med at bygdene Sirma, Båteng, Polmak og Seida har avtalt seg imellom at Sámiid meahcit skal representere dem under Finnmarkskommisjonens rettighetsavklaring.[24]

15.4.3 Seida og Luftjok bygdelag

Seida og Luftjok bygdelag opplyser i brev 7. januar 2022 at bygdelaget ikke har fått noen henvendelse fra Sámiid meahcit om en fullmakt til å representere rettighetshavere fra Seida, og at bygdelaget ikke har behandlet saken, og heller ikke har gitt fullmakt til Sámiid meahcit.[25]

15.5 Kommisjonens vurderinger

15.5.1 Generelt

Sámiid meahcit har fremmet krav om *kollektiv eiendomsrett* eller bruksrett i form av en forvaltningsrett til kravsområdet i øvre Tana. Sámiid meahcit gjør gjeldende at rettighetene tilligger alle som er myndige og fast bosatte innenfor kravsområdet, og slik at alle fast bosatte i kravsområdet har rettigheter innenfor sine respektive bygdebruksområder, jf. punkt 15.3.5. Saken gjelder dermed et mulig erverv av en kollektiv rett (bygdelagsrett).

Kommisjonen har i kapittel 11 (Leavvajoga ja Rástegáissá sámesiida med flere), kapittel 12 (Sirma bygdelag), kapittel 13 (Badje-Deanu Siida), kapittel 14 (Valjok biras) og kapittel 16 (Polmak bygdelag) tatt stilling til krav om eiendomsrett til ulike deler av kravsområdet til Sámiid meahcit. Se punktene 11.5.11, 12.5.11, 13.5.11, 14.5.2 og 16.5.4. I kapittel 12, 13, 14 og 16 har kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) konkludert med at lokalbefolkningen med registrert bostedsadresse innenfor de ulike bygdebruksområdene har andel i en kollektiv eiendomsrett til de respektive bygdenes tradisjonelle høstingsområder. I kapittel 11, har flertallet bestått av Gauslaa, Henriksen og Aamodt, mens Keskitalo har fratrådt som inhabil, jf. punkt 11.1. Mindretallet (Andersen) har konkludert med at lokalbefolkningen i bygdene har en bruksrett i form av en fortrinnsrett til disse områdene, men at FeFo er grunneier.

Kommisjonen har med dette behandlet det materielle innholdet i rettighetsmeldingen fra Sámiid meahcit i kapittel 11, 12, 13, 14 og 16. Flertallets konklusjon innebærer at Sámiid meahcits krav når det gjelder det området som er behandlet i de nevnte kapitlene, har ført frem, men slik at rettighetshaverkrets og rettighetsområde er knyttet til de ulike bygdenes tradisjonelle høstingsområder, og ikke omfatter hele kravsområdet. Mindretallets konklusjon innebærer at befolkningen i de ulike bygdene har en selvstendig bruksrett til sine respektive bygdebruksområder i form av en fortrinnsrett som FeFo må ta hensyn til slik at innehaverne av fortrinnsretten ikke fortrenges fra disse områdene. Se punkt 8.4.9 og 8.7.

15.5.2 Konklusjon

Et flertall bestående av Gauslaa, Henriksen og Aamodt har konkludert med at befolkningen i bygdene innenfor Sámiid meahcits kravsområdet, har kollektiv eiendomsrett til de respektive bygdenes tradisjonelle høstingsområder. Den kollektive eiendomsretten ligger til de ulike bygdene innenfor kravsområdet, og kan utnyttes av de som til enhver tid har registrert bostedsadresse i disse bygdene, jr. punkt 11.5.11, 12.5.11, 13.5.11, 14.5.2 og 16.5.4. Se ellers omtalen av begrepet «kollektiv rett» i punkt 8.4.1.2. Keskitalo har sluttet seg til flertallet i kapittel 12, 13, 14 og 16, men har fratrådt som inhabil ved behandlingen av kapittel 11.

Mindretallet (Andersen) har sluttet seg til flertallet når det gjelder rettighetshaverkrets og rettighetsområder, men legger til grunn at rettens innhold tilsvarer en kollektiv særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett, og ikke en kollektiv eiendomsrett.

22 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023 s. 1, sammenholdt med vedlegg «Oversikt over rettighetsmeldinger» (jnr. 14/1434-38).

23 Marit Elle Varsi Kemi, E-post, 5. september 2023 (jnr. 19/2232-32).

24 Polmak bygdelag, E-post, 16. desember 2021 med vedlegg (jnr. 19/2232-20).

25 Seida og Luftjok bygdelag, Brev, 7. januar 2022 (jnr. 19/2232-21).

16. POLMAK BYGDELAG

16.1 Hva saken gjelder

Saken gjelder kollektiv eiendomsrett eller bruksrett, på begge sider av Tanaelva ved Polmak. Kravsområdet omfatter om lag 475 km^2. Se kartet i figur 16.

Kravsområdet overlappes helt av rettighetsmeldingene fra Sohpar og Tana kommune (begge behandlet i kapittel 8). I tillegg overlapper kravsområdet deler av rettighetsmeldingene fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9) og reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10) som begge gjelder alminnelig reindriftsrett, og helt eller delvis med de kollektive rettighetsmeldingene fra Badje-Deanu siida (kapittel 13), Sámiid meahcit (kapittel 15), Lálloš siida (kapittel 17), Masjok bygdelag (kapittel 19), Bygdefolket i Vestre Seida (kapittel 21), Vestertana kapell- og bygdelag (kapittel 25), og Samer på finsk side av riksgrensen (kapittel 26).

Kravsområdet overlapper følgende individuelle rettighetsmeldinger: Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere (kapittel 29), Jánoš Trosten (kapittel 30), Familien Helander (kapittel 31), Eli og Ragnhild Rajala Lautz (kapittel 32), Hans Terje Johnsen m.fl. (kapittel 38), Etterkommere av Johan Johansen Wigelius (kapittel 39), Ole Nilsen Vuolabs etterkommere (kapittel 44), Jan Atle Samuelsen (kapittel 47), Etterkommere av Nils A. Hansen og Ellen K. Hansen (kapittel 48) og Johan Fredrik Ingvald Guttorm (kapittel 51).

Polmak bygdelags rettighetsmelding er datert 1. desember 2022 (jnr. 22/2159-1). Vedlagt meldingen var referater fra møter i bygdelaget 21. september 2022, 21. november 2022 og 24. november 2022. Det var også vedlagt kartavmerkinger og to notater datert henholdsvis 27. november 2022 og 2. desember 2022. Ved brev 12. desember 2022 orienterte kommisjonen Polmak bygdelag om at meldingen med vedlegg var mottatt (jnr. 22/2159-2). Kommisjonen 10. februar 2023 bygdelaget til høringsmøte 15. -16 mars 2023 (jnr. 14/294-51). Erlend Eide avga forklaring for bygdelag på høringsmøtet 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52 s. 111-123), og overleverte et notat med tilleggsopplysninger (jnr. 22/2159-5).

Polmak bygdelag oversendte tilleggsopplysninger 2. april 2023 (jnr. 22/2159-7), og ba om å få oversendt lydopptak fra høringsmøtet. Kommisjonen oversendte opptak fra høringsmøtet 20. april 2023 (jnr. 22/2159-8). Bygdelaget oversendte ytterligere opplysninger

19. september 2023 (jnr. 22/2159-11), oppdatert muntlig kildeliste (jnr. 22/2159-12), samt bemerkninger til høringsmøtet og en oversikt over gammer i kravsområdet (jnr. 22/2159-13).

Erlend Eide ga enkelte opplysninger per telefon 7. februar 2024 (jnr. 22/2092-15). Han kommenterte bruken av gammer i e-post 24. juni 2024 (jnr. 22/2159-19).

På høringsmøtet 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) ga Ragnar Aslaksen, Magnus Varsi og Alfred Helander opplysninger om bruken av kravsområdet. Interesserepresentantene Frode Utsi (reindrift), Viktor Trosten (fastboende utmarksbrukere) og Jorunn Sottinen (jordbruk) ga slike opplysninger på høringsmøtet 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52). Ragnhild Rajala Lautz, Eli Rajala Lautz og Jan Atle Samuelsen kommenterte også meldingen på samme møte. Viktor Trosten ga enkelte bemerkninger 1. mai 2023 (jnr. 22/2159-15). Kommisjonen ba ved brev 9. mai 2025 Badje-Deanu Siida om eventuelle merknader til kravet fra Polmak bygdelag (jnr. 22/2159-21). Badje-Deanu Siida har ikke besvart brevet.

Ellers er bruken av kravsområdet omtalt i kommisjonens intervjuer med Johan Anders Vilhelm Erke 13. august 2013 (15/895-26), Jan Atle Samuelsen 21. april 2023 (jnr. 22/2092-10), Alfred Helander 25. oktober 2023 (jnr. 16/403-15) og Marit Kristine Eriksen 11. januar 2024 (jnr. 22/2159-17), og i NIKUs sakkyndige feltutredning.[1]

16.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Saken gjelder kollektiv eiendoms- eller bruksrett til et område på begge sider av Tanaelva ved Polmak. I kravsområdet er det tre bygder: Hillágurra, Horma og Polmak.

Polmak bygdelag er registrert med stiftelsesdato 1. januar 1979 og har vært registrert i enhetsregisteret siden 28. juni 2011. Styret besto per 21. mai 2026 av styreleder Erlend Eide (f. 1967) og styremedlemmene Jan Arne Jacobsen (f. 1959),

1 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 særlig s. 244–253.

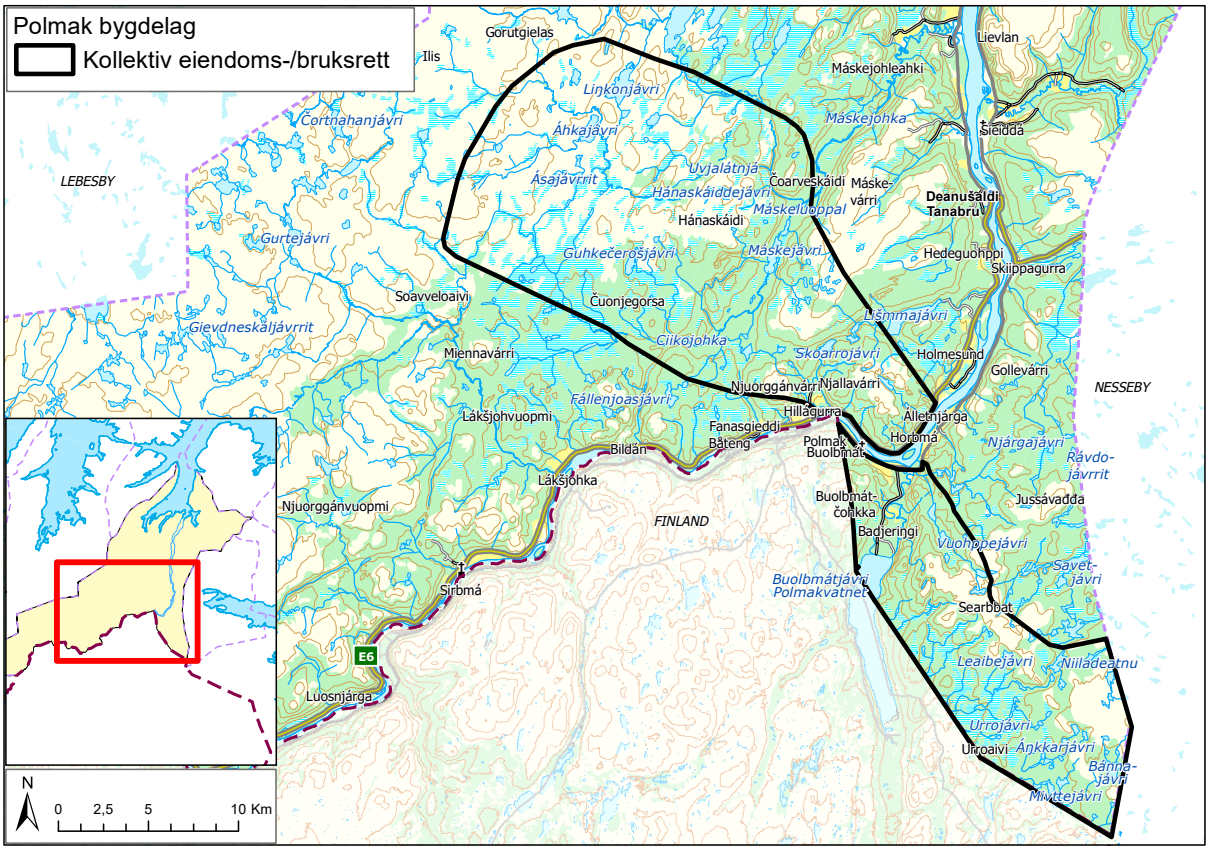

Figur 16

Nils Olav Eriksen (f. 1948), Reidun Johansen (f. 1975) og Heljä Johanna Pasma Varsi (f. 1975).[2]

Stedet Polmak var frem til rundt midten av 1700-tallet en del av Várjjat siida (Varanger/Nesseby). Befolkningen i siidaen fisket laks i Tanaelva om sommeren, og drev villreinfangst i området om høsten. Arkeologer har i Polmak- avdekket det største fangstanleget for villrein i Finnmark.[3] Et dansk-norsk rettsreferat fra tinget for Várjjat siida 3. november 1688 tyder på at «*øvre Tana*» fikk helårs- eller vinterbosetting få år før 1688. Dette gjaldt Várjjat siidas del av Tanadalføret; området på begge sider av Tanaelva fra Seida til og med Polmak. De som hadde bosatt seg i området tilhørte Várjjat siida, Deanodat siida og Ohcejoga siida.[4]

I 1744 bodde det samer i Polmakområdet, samt en kven som kom dit i 1730. Fjellsamene hadde et levesett med sesongflyttinger. Kvenene var tradisjonelt mer bofaste fordi de hadde storfe og kortere sesongflyttinger. Den kvenske befolkningen i Polmak ble over tid og gjennom giftemål assimilert inn i den samiske befolkningen i området.[5]

I folketellingen i 1801 var befolkningen i Polmak delt i gruppene «*fastboende*» som bodde samme sted hele året, eller som hadde en kort flytting til en sommerboplass, og «*fjellsamene*», som hadde vesentlig lengre flyttinger gjennom året. Om fjellsamene står det: «*Ovenmeldte Fieldfinner Ere især om Sommeren saa langt borte og alltid meget adsprædte [...], og dette giver Grund til at anføre dem alle under eet. /:Nessebye, Polmack og Tanen:/*». Samlet antall fjellsamer i 1801 i Nesseby, Polmak og Tana var 31 familier og 154 personer. De fastboende i Polmak besto av åtte familier og 48 personer.[6]

2 Brønnøysundregistrene: https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/996942260 (besøkt 21. mai 2026).

3 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73 s. 31–32.

4 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73 s. 32.

5 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73 s. 33.

6 Finnmarkskommisjonen, Eiendomshistorikk i Tana, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 48.

Det er opplyst i NIKUs sakkyndige utredning at «*Finnmarks Commissionen*», som var nedsatt av regjeringen etter Stortingets initiativ, hadde møte på tingstedet Gullholmen (Gollesuolu) i Tana, 13. og 14. juli 1826. Kommisjonen hadde blant annet som mandat å vurdere i hvilke deler av Finnmark det «*kunne nedsettes flere beboere*», og ga uttrykk for at det i Polmak ikke var plass til flere beboere enn de sju familiene som bodde der.[7]

Nedenfor Polmak kom det en rekke nye helårsboplasser i løpet av 1800-tallet, blant annet i Alleknjarg og Horma.[8] Hillágurra fikk helårsbosetning på 1840-tallet. I folketellingen for 1845 er det registrert fire familier bosatt på «Hormanæs» med til sammen 24 personer.[9]

Det området som inngår i Polmak bygdelags kravsområde, er i dagens matrikkel omfattet av gårdsnumrene 9–13, 16 og 38–40 der FeFo er hjemmelshaver til bruksnummer 1 under hvert gårdsnummer. Kravsområdet omfatter bare deler av de nevnte gårdsnumrene.

De FeFo-registrerte matrikkelenhetene har en samlet utstrekning på snaut 1040 km^2. Per juni 2026 var det i tillegg matrikkelført 891 grunneiendommer under disse. Av de 891 grunneiendommene er 272 nymatrikuleringer utskilt fra den usolgte grunnen, og 105 av de 891 grunneiendommene ligger innenfor kravsområdet. Av de 105 grunneiendommene innenfor kravsområdet er 49 nymatrikuleringer. I tillegg er det 35 festeeiendommer innenfor kravsområdet. Den følgende oversikten over eiendomsfordelingen mellom gårdsnumrene omfatter ikke eiendommer som er utgått av matrikkelen, for eksempel fordi de er slått sammen med andre eiendommer, eller fordi festeforholdet har opphørt. Oversikten omfatter heller ikke nymatrikuleringer etter 1984:[10]

- Gnr. 9: Ingen grunneiendommer, og to festeeiendommer innenfor kravsområdet, hvorav én er etablert i 1973 (9/1/1) og én har ukjent etableringsdato (9/1/10).

- Gnr. 10: 81 grunneiendommer, hvorav 31 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1862 (10/2) og den nyeste i 1976 (10/66). 34 festeeiendommer. Av disse er 17 etablert før 1981, den eldste i 1961.

- Gnr. 11: 67 grunneiendommer, hvorav 31 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1852 (11/2) og den nyeste i 1976 (11/52). 17 festeeiendommer, hvorav sju er etablert før 1981, den eldste i 1916 (11/1/11).

- Gnr. 12: 290 grunneiendommer, hvorav 81 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1843 (12/2) og den nyeste i 1966 (12/119). Én nymatrikulert grunneiendom (12/3) har ukjent etableringsdato. 19 av grunneiendommene, hvorav 12 er nymatrikuleringer registrert før 1984 ligger innenfor kravsområdet. 41 festeeiendommer, hvorav 25 er etablert før 1981, den eldste i 1953 (12/1/2).

- Gnr. 13: 277 grunneiendommer, hvorav 13 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1869 (13/2) og den nyeste i 1972 (13/89). Ingen av dem er innenfor kravsområdet. 17 festeeiendommer, hvorav åtte er etablert før 1981, den eldste i 1952 (13/1/4). Av festeeiendommene ligger én innenfor kravsområdet (13/1/20), etablert i 1983.

- Gnr. 38: 78 grunneiendommer, hvorav 40 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1858 (38/2) og den nyeste i 1961 (38/79). 16 festeeiendommer, hvorav 11 er etablert før 1981, den eldste i 1956. Fire av grunneiendommene registrert før 1984 og fem festeeiendommer ligger innenfor kravsområdet. Av de fire grunneiendommene er tre nymatrikuleringer.

- Gnr. 39: Ingen grunneiendommer og 14 festeeiendommer, hvorav to er etablert før 1981, én i 1969 (39/1/2) og én i 1980 (39/1/3). Én festeeiendom (39/1/1) har ukjent etableringsdato. Fire av festeiendommene ligger innenfor kravsområdet.

- Gnr. 40: 98 grunneiendommer hvorav 33 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, de to eldste i 1809 (40/2 og 40/3) og den nyeste i 1982 (40/104). Tre festeeiendommer, alle etablert før 1981; i 1968 (40/1/4), 1976 (40/1/6) og 1977 (40/1/7). Alle festeiendommene og 62 av grunneiendommene, hvorav 22 nymatrikuleringer registrert før 1984, er innenfor kravsområdet.

7 NIKU, Oppdragsrapport, 39/2017 s. 62–63. NIKUs opplysninger er hentet fra Finnmarks Commissionens protokoll for Gullholmen, s. 20 (punkt 11 b).

8 NIKU, Oppdragsrapport, 39/2017 s. 58 med henvisning til Aage Solbakk, *Tanadalen – Slekter – historie*, 2001 s. 111.

9 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 30–31 (Hillágurra) og 38 («Hormanæs»).

10 Opplysningene bygger på Grunnboksinformasjon fra https://eiendomsregisteret.kartverket.no. Se også Finnmarkskommisjonen, Eiendomshistorikk i Tana, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) tabell 1b og Kartverkets oversikter over matrikkelnumre i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11), som i all hovedsak ikke omfatter nymatrikuleringer etter 1984. Fordelingen mellom eiendomstypene kan ha enkelte avvik fordi noen festeeiendommer ikke har festenummer, og dermed tilsynelatende har status som grunneiendommer.

16.3 Bemerkninger fra Polmak bygdelag

16.3.1 Rettighetsmelding med vedlegg

Polmak bygdelag har i rettighetsmeldingen 1. desember 2022 krevd kollektiv eiendomsrett og bruksrett til området «*mellom Tanaelva, riksgrensen, kommunegrensen til Nesseby og Vuohppevassdraget og polmakvassdragets nordlige utbredning*», og fra «*Tanaelva i området mellom Horma og Hillagurra og innover Njuorgganvárri, Ciikojohka, mot Stuorra Ilis, nord for Linkonjávri, Øst mot Máskevárri og mot Tanaelva sør om Lišmmajávri.*» Meldingen opplyser at folk fra Polmak har brukt dette området i flere hundre år, blant annet til fiske, oppføring av gammer, beite, slåttemyrer og vedhogst. I dag er fiske, bærplukking, vedhogst og jakt de vanligste aktivitetene. Beite for sau har også fått et oppsving.[11]

Vedlagt meldingen var referat fra Polmak bygdelags *årsmøte 21. september 2022* der det fremgår at de fremmøtte diskuterte om bygdelaget skulle støtte det kravet Tana kommunen har fremmet på vegne av kommunens innbyggere (kapittel 8) eller fremme et eget krav om bruks- og eierrettigheter for Polmaks befolkning. Diskusjonen munnet ut i et vedtak om å innkalle til et medlemsmøte der spørsmålet kunne være gjenstand for en grundigere behandling.[12]

Ifølge referat fra Polmak bygdelags medlemsmøte *10. november 2022* vedtok bygdelaget enstemmig å be kommisjonen utrede «*bruks- og eierrettigheter for Polmaks befolkning*».[13]

Referatet fra bygdelagets *medlemsmøte 24. november 2022* spesifiserer hvilke områder folk fra Polmak har brukt. De fisket blant annet i Buolbmátjávri (Polmakvann), Leaibejávri, Aŋkkarjávri, Urrojávri, Mivttejávri og Bánnajávri og fra Vuohppevassdraget til Nilsnesvannet (Niillasnjárjávri), Skarvannet (Skoarrojávri), Roggegietteláddot, Máskejávri, Ciikojohka, Kjerringvann (Áhkajávri), Liŋkonjávri, Njuorggánjávri, Dunkrattelva (Uvjalátnjá), Guhkečerošjávri, Hávgajohka. Området på vestsiden av Polmakelva og sør for Tanaelva på norsk side har «*stort sett bare vært brukt*» av folk i Polmak. Vuohppevassdraget, til og med Nilsnesvannet (Niillasnjárjávri), «*har for det meste*» vært brukt av folk i Polmak. Østsiden av Polmakdalen, Buolbmátjávri (Polmakvann) og Polmakdalen på vestsiden av Searbbat og inn til Mivttejávri og Bánnajávri, har vært brukt av «*av nesten bare*» folk fra Polmak. Områdene nærmest grensen (mot Finland) har også vært brukt «*omtrent bare*» av folk fra Polmak.[14]

Polmak bygdelag opplyser i *notat 1. desember 2022* at det på medlemsmøtet 24. november 2022 også ble gitt opplysninger om bruk av områdene mot Skidalen og Nesseby, inkludert Lavttajávri, Niiladeatnu og Suolojávri. Befolkningen i Polmak fisket i disse områdene, og de hadde slåttemyrer på østsiden av Buolbmátjávri (Polmakvann). Befolkningen i Polmak hadde dyr på beite ved Vuohppevassdraget og Searbbat-området, og på østsiden av Polmakelva. Videre var det gammer blant annet ved Searbbat, Bajit Vuohppejávri, Ciikojohka og Skarvannet (Skoarrojávri), og en gjeterhytte ved Čoarvegáldu.[15]

Vedlagt rettighetsmeldingen var også et intervju med Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) og Elen Berit Ragnhild Nilsen (f. 1937) 27. november 2022. De fortalte blant annet at folk fra Polmak hadde utmarkslåtter i Polmakskogen, og at folk hadde sauer, hester og kyr på beite, og drev bærplukking, sanking av sennagress, samt vedhogst i nærområdet til bygda og ved Buolbmátjávri (Polmakvann). I Polmakdalen drev folk med multeplukking, fiske og snarefangst av ryper. Området ble også brukt til beite for sauer som gikk fritt helt opp til Leaibe- og Urro-områdene. Det var gammer ved Searbbat, Bánnajávri, Leaibejávri, Urrojávri og Mivttejávri, der befolkningen sanket ulike utmarksressurser. Området ble brukt av folk fra Polmak, Horma og noen fra Alleknjarg. Ovenfor Horma og mot Stuorra Ilis drev folk fra Polmak med multeplukking, fiske og snarefangst og hadde gammer.[16]

16.3.2 Høringsmøtet 16. mars 2023 og tilleggsopplysninger

I sin partsforklaring for Polmak bygdelag på *høringsmøtet 16. mars 2023* opplyste Erlend Eide (f. 1967) at bygdelaget har 35–40 medlemmer, og at kravet er fremmet på vegne av befolkningen i Polmak slik at medlemskap i bygdelaget ikke er noen forutsetning for å få andel i de kollektive rettighetene som ligger til Polmaks befolkning. Han sa at formålet med kravet er å sikre at deres rettigheter blir ivaretatt, og at også andre som har tilknytning til Polmak (enn de som bor der fast) skal kunne bruke området. Han opplyste at det i Polmak i dag er 10 husstander på nordvestsiden av Tanaelva, og 60 husstander på sørøstsiden.[17]

Eide opplyste at Polmak bygdelag først var en del av Badje-Deanu Siidas krav (kapittel 13), men at bygdelagets årsmøte i 2019 vedtok å tre ut. Han opplyste at Polmak bygdelag i 2020 vedtok å støtte Tana kommunes felleskrav for kommunens befolkning (kapittel 8), fordi både kravene fra Badje-Deanu

11 Polmak bygdelag, *Rettighetsmelding,* 1. desember 2022 (jnr. 22/2159-1) s. 1–2 og 4.

12 Polmak bygdelag, *Referat fra årsmøte,* 21. september 2022 (jnr. 22/2159-1, vedlegg 1) s. 3–4.

13 Polmak bygdelag, *Referat fra medlemsmøte,* 10. november 2022 jnr. 22/2159-1, vedlegg 2) s. 1.

14 Polmak bygdelag, *Referat fra medlemsmøte,* 24. november 2022 (jnr. 22/2159-1, vedlegg 3) s. 1.

15 Polmak bygdelag, *Oppfølgning medlemsmøtet 24. nov 2022,* 1. desember 2022 (jnr. 22/2159-1, vedlegg 4) s. 1.

16 Polmak bygdelag v/Solveig Therese Halonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke og Elen Berit Ragnhild Nilsen,* 27. november 2022 (jnr. 22/2159-1, vedlegg 5) s. 1.

17 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 111–112.

Siida og Sámiid meahcit (kapittel 15) omfatter områder i Polmak. Bygdelaget ønsker ikke at folk i Tana blir utestengt fra enkelte områder i Tana, og vil sikre tilgang til områdene som tradisjonelt har tilhørt Polmak. Får kommunen gjennomslag for sitt krav, ønsker bygdelaget å samarbeide med kommunen.[18] Han viste også til at Badje-Deanu Siida ikke har endret sitt kravsområde, til tross for at Polmak bygdelag har gått ut av siidaen, og presiserte at Polmak bygdelag ikke er en del av kravet fra Sámiid meahcit.[19]

Ifølge Eide har befolkningen i Polmak alltid fisket og jaktet i hele Polmak bygdelags kravsområde, og brukt Buolbmátčohkka og Polmakdalen i fellesskap. I Polmakdalen plukket de multer, jaktet og fisket, og noen familier hadde utmarksslåtter der. Polmak-befolkningen fisket også i Vuohppejohka og Máskejávri. I Polmakdalen, ved Buolbmátjávri (Polmakvann) og til grensen mot Nesseby, hadde folk fra Polmak gammer og jaktet, fisket og plukket bær. Også ved Skoarrojávri hadde folk gammer. Ciikojohka ble brukt til fiske, jakt og bærplukking. Áhkajávri er et av de mest brukte vannene. Njallavárri ble brukt til bærplukking og jakt.[20]

Eide opplyste at bøndene i Polmak pleide å slippe dyrene sine på beite ved Njallavárri og Buolbmátčohkka. Dyrene gikk fritt og kom tilbake av seg selv eller ble hentet. Sauene beitet også ved Searbbat og Vuohppejohka-vassdraget. Etter andre verdenskrig ble jordbruksarealene nærmest elva pløyd opp, og folk sluttet få bruke utmarksslåttene.[21]

Han fortalte at det ble sanket sennagress, blant annet ved Máskejávri, og luktgress i Polmak på østsiden av Tanaelva. Vedhogsten foregikk nær bygda Polmak, på begge sider av Tanaelva. Områdene ved Buolbmátjávri (Polmakvann) var også et populært hogstområde. De som hadde gammer, hogde også ved i nærområdene. Folk fra Polmak ferdes på Polmakelva og til sørenden av Buolbmátjávri for å plukke multer. I dag går det bilvei dit.[22]

Ifølge Eide har det vært – og er – et godt forhold mellom reindriften og befolkningen i Polmak. Han viste til at reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga holder til i kravsområdet, og har dyr der på vinter- og vårparten. Han sa at enkelte områder på sørsiden av Tanaelva «*utelukkende*» er brukt av folk i Polmak. Tilreisende fra andre steder har ikke brukt kravsområdet før i nyere tid. Befolkningen i Polmak og befolkningen i Horma har i fellesskap brukt området sør for Tanaelva og til sørspissen ved finskegrensa, særlig ved Searbbat og ved Guorronjunis.[23]

Av de tilleggsopplysningene Polmak bygdelag overleverte 16. mars 2023, fremgår det at familiene i Polmak brukte området ved Buolbmátčohkka i fellesskap, fra Rájánjárga til Buolbmátjávri (Polmakvann) og mot øst av Polmakelva. Unntakene er områder ved nordenden av Buolbmátjávri og enkelte utmarksslåttsområder som tilhørte enkeltfamilier i Polmak.[24]

Polmak bygdelag ved Erlend Eide skrev i e-post 2. april 2023 at Jorunn Sottinen og Viktor Trosten er involvert i kravet fra Badje-Deanu Siida, og anførte at det må tas hensyn til denne «*interessekonflikten*» når kommisjonen vurderer den informasjonen de to ga om Polmak bygdelag på høringsmøtet 16. mars 2023.[25] Se nedenfor i punkt 16.4.2 og 16.4.3.

16.4 Bemerkninger fra andre

16.4.1 Frode Utsi

Frode Utsi (f. 1962) er oppnevnt som interesserepresentant for reindriften etter forslag fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga som har krevd anerkjent alminnelig reindriftsrett i distriktets beiteområder i Tana (kapittel 10). Han sa på høringsmøtet *16. mars 202*3 at flere av de gammene som Polmak bygdelag har kartfestet, ligger i vinterbeiteområdet til distrikt 7, og at reineierne opplever at presset på beiteområdene deres øker hele tiden.[26]

16.4.2 Jorunn Sottinen

Jorunn Sottinen (f. 1960) er interesserepresentant for jordbruket. Hun sa på høringsmøtet 16. mars 2023 at det er synd at Polmak bygdelag har meldt seg ut av Badje-Deanu siida «*for vi har jo akkurat de samme kravene*». Om kravet fra Polmak bygdelag sa hun videre:[27]

> «Så ser jeg at Polmak [bygdelag] har nevnt … altså tatt med [i rettighetsmeldingen] Niiladeatnu mot Bánnejávri – det er et sånt område som vi [i Álletnjárga] har brukt over … ja, i alle fall i over 50 år som jeg har vært med [på]. Jeg har ikke sett Polmak-folk i det området før [i] de siste årene så har det kommet noen på snøskuter for å pilke på isen, og det er

18 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 111–112.
19 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 117–118.
20 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 122, s. 113–114.
21 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 113–115.
22 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 114–115 og 122.
23 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 116–117 og 120–121.
24 Polmak bygdelag, *Tilleggsopplysninger,* 16. mars 2023 (jnr. 22/2159-5).
25 Polmak bygdelag, *Oppfølgning etter høringsmøte 16. mars,* 2. april 2023 (jnr. 22/2159-7).
26 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 119.
27 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 122.

Nilsen-folket. Men jeg kan tenke meg at Polmak[s befolkning] har brukt mye av disse områdene som dere har tegnet inn kanskje før, og så har det vært et opphold med at mange ikke har brukt … Jeg har også vært veldig mye i Polmak da jeg var liten, og jeg kan ikke – hvis jeg skal være helt ærlig, så var det ikke så vanvittig mange folk i Polmak som raste ut i naturen for å bruke det, men det hendte at det var. Som Viktor [Trosten] også sa, at mye Horma-folk har tilknytning i det området på østsiden – kanskje ikke helt nederst».

16.4.3 Viktor Trosten

Viktor Trosten (f. 1954) er interesserepresentant for fastboende utmarksbrukere, og tidligere leder av Badje-Deanu Siida. På høringsmøtet 16. mars 2023, ga han uttrykk for at folk fra Horma har brukt både den søndre delen av Polmak bygdelags kravsområde (sør for Polmakvann) og den nordre delen av kravsområdet mer enn folk fra Polmak.[28]

16.4.4 Badje-Deanu Siida

Badje-Deanu Siida har fremmet et krav om kollektiv eiendomsrett som overlapper kravet fra Polmak bygdelag (kapittel 13). Siidaens representant, Beaska Niillas (f. 1982), opplyste på høringsmøtet 13. mars 2019 at det har vært gjennomført en prosess med folkemøter i bygdene gjennom bygdelagene Båteng og omegn bygdelag, Gárdak og Holmesund bygdelag, Skiippagurra bygdelag, Alleknjarg bygdelag og Polmak bygdelag, der alle i bygdene har kunnet delta og si sin mening. Beaska Niillas sa at lokalbefolkningen i bygdene har førsterett til å bruke ressursene, og at Badje-Deanu Siida ble opprettet på bakgrunn av det som ble bestemt på folkemøtene, der også styret i Badje-Deanu Siida ble valgt.[29]

Som nevnt i punkt 16.1, har Badje-Deanu Siida ikke besvart kommisjonens forespørsel 9. mai 2025 (jnr. 22/2159-21) om eventuelle merknader til Polmak bygdelags krav.

16.4.5 Eli og Ragnhild Rajala Lautz

Eli (f. 1944) og Ragnhild (f. 1976) Rajala Lautz har krevd bruksrett til et område nord for Hillágurra og et område nord for Polmakvann (kapittel 32). De sa på høringsmøtet 16. mars 2023 de er medlemmer i Polmak bygdelag, og at de støtter bygdelagets krav.[30]

16.4.6 Jan Atle Samuelsen

Jan Atle Samuelsen (f. 1940) har krevd rett til en gammeplass i Polmak (kapittel 47). I intervju 21. april 2023 sa han at familien hans er med på rettighetsmeldingen til Polmak bygdelag. Han sa at han også støtter Tana kommunes rettighetsmelding (kapittel 8) og at «*den har jeg vært med på å prøve å få til*». Samuelsen sa ellers at det vil kunne skape mer splid dersom bygdelagene eller foreninger får egne områder, og at alle skal kunne bruke områdene. Samuelsen fortalte også at befolkningen i Polmak høster på begge sider av Tanaelva.[31]

16.5 Kommisjonens vurderinger

16.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger

Polmak bygdelags krav gjelder kollektiv *eiendomsrett* eller *bruksrett* til et område på 475 km² på begge sider av Tanaelva ved Polmak. Bygdelaget gjør gjeldende at rettighetene tilligger befolkningen i Polmak, og andre som har «*tilknytning*» *til Polmak*, jf. punkt 16.3.2.

Polmak lå innenfor Várjjat siidas grenser, jf. punkt 13.5.2. Várjjat siida omfattet områder på begge sider av Tanaelva fra og med Seida til og med Polmak, samt områder i Nesseby og Varanger. Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4 lagt til grunn at Várjját siida i 1751 i alle fall hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til siidaens ressursområde. Disse enerettighetene må i alle fall ha omfattet en form for eksklusiv og tilnærmet altomfattende bruksrett til utmarksressursene i ressursområdene.

Spørsmålet er derfor om utviklingen av bruk, rettsoppfatninger og statlige disposisjoner etter 1751 har gjort at de tingsrettslige enerettighetene som da eksisterte, har blitt erstattet av sterkere (kollektiv eiendomsrett) eller svakere (ikke-eksklusiv bruksrett) rettigheter.

Kommisjonen vil i punkt 16.5.2 redegjøre for befolkningen i Polmak og omegn sin bruk av kravsområdet etter 1751. Kommisjonens vurderinger er inntatt i punkt 16.5.3.

16.5.2 Polmak-befolkningens bruk av kravsområdet etter 1751

16.5.2.1 Innledning

Kravsområdet til Badje-Deanu Siida omfatter også kravsområdet til Polmak bygdelag. Kommisjonens redegjørelse for bruken av Badje-Deanu Siidas kravsområde etter 1751 i punkt 13.5.3, inneholder derfor også relativt mye informasjon av bruken av Polmak bygdelags kravsområde i denne perioden. For å få et mer fullstendig bilde av hvordan dette området har vært brukt, må det derfor også ses hen det som i punkt 13.5.3.2 flg. er sagt om bruks- og bosettingshistorikk i perioden mellom grensefastsettelsen i 1751 og grensesperringen i 1852, og om jordbruksrelatert utmarksbruk, hogst, ferskvannsfiske, jakt og

28 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 120–121.

29 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 13.–15. mars 2019 (jnr. 18/1546-8) s. 12, 15, 21 og 27.

30 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 127.

31 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Jan Atle Samuelsen,* 21. april 2023 (jnr. 22/2092-10) s. 14–16.

fangst, sanking av multer, reinlav og sennagress mv., og om bruken av gammer i forbindelse med høstingen.

16.5.2.2 Jordbruksrelatert utmarksbruk

Som nevnt i punkt 13.5.3.3 var Polmak blant de største jordbrukskommunene i Finnmark tidlig på 1900-tallet. Husdyrhold var en viktig del av jordbruksvirksomheten, og det var vanlig å slippe dyrene på utmarksbeite i mai/juni og la dem være på beite hele sommeren.

Ifølge NIKUs sakkyndige utredning hadde befolkningen i Polmak setre i skogen ved Buolbmátjávri (Polmakvann). Setrene ble også brukt til vintersetring, ved at hele familien bodde der med dyrene til like før jul, til fôret de hadde samlet var brukt opp.[32]

Jan Atle Samuelsen (f. 1940) sa i NIKU-intervju 5. juni 2015 at det ved Polmak var «*en naturlig grense – det var Tanaelva, Polmakelva, Buolbmátjávri [Polmakvann] og finskegrensa*», hvor bygdefolk hadde dyrene på beite i utmarka. Området var forbeholdt Polmak, men bygda Alleknjarg hadde også sine områder, ifølge Samuelsen. Han sa at hans familie hadde utmarksslåtter ved Sprikåsen (Buolbmátčohkka), og at flere fra Polmak hadde slåtter ved Vástalanvárri og Vástalanroggi. Folk slo hvert år til egen husholdning.[33]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) sa i intervju med kommisjonen 13. august 2013 at familien hadde et småbruk med en hest, et par kyr og et par sauer. Om sommeren var kyrne og sauene på utmarksbeite. Familien hadde utmarksslåtter i Buolbmátvuovdi der de hadde sommerfjøs og der hans mor bodde hele sommeren. De slo også gress ved Badjeriŋgi. På slutten av 1950-tallet begynte folk å dyrke egne jorder. I 1966 fikk Erkes familie utmålt jordbrukseiendom. Han sa at familien i forbindelse med utmarksslåtta fisket harr og sik med garn og båt i Buolbmátjávri (Polmakvann). Ifølge Erke ble veien til Buolbmátjávri bygd fordi befolkningen hadde utmarksslåtter der, men senere begynte de å slå høy ved Polmak.[34]

Marit Kristine Eriksen (f. 1939) fra Polmak, sa i intervju 11. januar 2024 at befolkningen i Polmak har drevet jordbruk i flere generasjoner. Om sommeren hadde de slåtter, og kombinerte det med utmarkshøsting og laksefiske. Om sommeren flyttet hennes familie til Buolbmátvuovdi, der de hadde eiendom og utmarksslåtter.[35]

16.5.2.3 Hogst til brensel og andre nytteformål

Jan Atle Samuelsen (f. 1940) sa i NIKU-intervju 5. juni 2015 at bygdefolket i Polmak hogde ved i Polmakdalen, og at de bruker «*Stuorraluokta*» til vedkjøring.[36]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) sa i intervju med kommisjonen 13. august 2013 at folk hentet ved og gjerdestolper i nærområdet til bygda og ved Searbbat og Buolbmátvuovdi. Derfra fraktet de veden ned til bygda med okse.[37]

Marit Kristine Eriksen (f. 1939) sa i intervju med kommisjonen 11. januar 2024 at folk fra Polmak drev vedhogst ved Vuohppejávrrit og «*rundt her*», og at folk fra Horma hogde på «*[vest]siden av Tanaelva*». Hennes familie brukte hest til vedkjøring, og annen transport.[38]

16.5.2.4 Fiske i ferskvann

Ferskvannsfiske har i lang tid vært en viktig del av livsgrunnlaget for befolkningen i Tanadalen, og også i Polmak-området, både til eget bruk og for salg. Ikke minst var vårvinteren fra midten av februar og ut mars en viktig sesong for innlandsfiske.

Opplysningene fra Polmak bygdelag tyder på at befolkningen i Polmak – sammen med folk fra Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund – har drevet intensivt fiske i ulike vann og elver i hele kravsområdet til Polmak bygdelag, og særlig i Buolbmátjávri (Polmakvann), Leaibejávri, Áŋkkarjávri, Urrojávri, Mivttejávri og Bánnajávri, samt vassdrag og vann fra Vuohppevassdraget til Niillasnjárjávri, Skoarrojávri, Roggegietteláddot, Máskejávri, Ciikojohka, Áhkajávri, Liŋkonjávri, Nuorggánjávri, Dunkrattelva (Uvjalátnjá), Guhkečerošjávri og Hávgajohka, jf. punkt 16.3.1. Se også NIKU-rapporten.[39]

Jan Atle Samuelsen (f. 1940) fra Polmak sa i NIKU-intervju 5. juni 2015 at befolkningen i Polmak og Alleknjarg, fra begynnelsen av 1900-tallet, drev ferskvannsfiske ved Vuohppejávri, Niillasnjárjávri, Juovvagáldu, Urrojávri og Skoarrojávri. Han nevnte også at folk fra Hillágurra også fisket ved Skoarrojávri, og at dette «*egentlig var deres område*».[40]

Marit Kristine Eriksen (f. 1939) fra Polmak fortalte i intervju 11. januar 2024 at befolkningen i Polmak, Horma og Alleknjarg fisket i Skidalen (Savetjávrrit). Hun opplyste også at befolkningen i Polmak, Hillágurra og Horma fisket i Máskejohka og Ciikojohka, der Polmak-befolkningen også

32 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 68 med henvisning til Sonja Westrheim, *Seterdrift i Finnmark*, 1978, s. 54 og 85.

33 NIKU, *Intervju med Jan Atle Samuelsen*, 5. juni 2015 (jnr. 14/295-25) s. 28 og 29–41.

34 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 2–5, 7–11, 17, 19 og 34–35.

35 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Marit Kristine Eriksen,* 11. januar 2024 (jnr. 22/2159-17) s. 2, 4, 6, 7.

36 NIKU, *Intervju med Jan Atle Samuelsen*, 5. juni 2015 (jnr. 14/295-25) s. 17–18 og 34–35.

37 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 32–33.

38 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Marit Kristine Eriksen,* 11. januar 2024 (jnr. 22/2159-17) s. 14–15 og 25.

39 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 247.

40 NIKU, *Intervju med Jan Atle Samuelsen*, 5. juni 2015 (jnr. 14/295-25) s. 11 og s. 29.

hadde en felles gamme. De fra Polmak fisket også i Vuohppejávri og Njárgajávri, og «*de fjellvannene der*». Ifølge Eriksen fisket også de fra finsk side i fjellvann på vestsiden av Tanaelva. I Buolbmátjávri (Polmakvann) fisket folk sik, ørret og laks. Hennes familie pleide å trekke garn eller not der, og fisket matfisk under slåtta.[41]

Laksefisket i Tanaelva faller utenfor kommisjonens mandat, jf. punkt 1.2.4, men nevnes likevel her fordi har vært viktig for bosettingen i Polmak-området.

Amund Helland skrev i 1906 at det var vanlig at folk fra Polmak deltok i kystfisket etter lodde, og at noen var ved sjøen hele sommeren, mens andre dro tilbake i begynnelsen av juni for å delta i laksefisket i Tanaelva.[42] Se ellers punkt 12.5.3.5 der det fremgår at laksefisket i Tanaelva var meget viktig for befolkningen i midtre og øvre Tana.

16.5.2.5 Jakt og fangst

Rypefangst med snarer var en viktig vinteraktivitet også for folk i Polmak. Fra 1800-tallet og fram til 1980-tallet hadde rypefangst stor økonomisk betydning.

Ifølge NIKUs informanter Erik Andreas Trosten (1931–2023), Jan Atle Samuelsen (f. 1940) og Ragnar Aslaksen (f. 1945) drev befolkningen i Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund rypefangst blant annet på Máskevárri og Laksefjordvidda, ved Borsejohka, Savetjávri og Álletvuopmi, og i Polmakdalen). De har også opplyst at befolkningen i Polmak og nabobygdene drev jakt på og fangst av hare, oter, rev, ulv, bjørn og gaupe. Harejakten foregikk i Polmak frem til rundt 2000, og ved Geinnodatája til ca. 2015. Oter ble jaktet i Vuohppejohka fram til 1960-tallet, og rev i Lišmmajávri fram til i dag.[43]

Jan Atle Samuelsen (f. 1940) fra Polmak sa i NIKU-intervju *5. juni 2015* at nærområdet til bygda Polmak og «*hele dette området, finskegrensa-Buolbmátjávri-riksveien*» var viktige snarefangsområder. Han sa at befolkningen i Polmak jaktet harer, særlig i bygdas nærområde. Ifølge Samuelsen hadde bygdefolket gammer som de brukte i forbindelse med utmarkshøsting ved Ciikojohka og Borsejohka.[44] I intervju med kommisjonen 7. august 2023 sa Samuelsen at han aldri jaktet ryper med våpen, men han har drevet elgjakt.[45]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) og Elen Berit Ragnhild Nilsen (f. 1937) er begge fra Polmak og trakk i et intervju gjort i regi av Polmak bygdelag 27. november 2022 frem Polmakdalen som et viktig snarefangstområde for befolkningen i Polmak. De sa at det var vanlig at folk bodde i gammer under utmarkshøstingen, og at det var gammer blant annet ved Searbbat, Bánnajávri, Leaibejávri, Urrojávri og Mivttejávri.[46]

I intervju med kommisjonen 13. august 2013 fortalt Erke at han drev rypefangst for salg i Buolbmátvuopmi og Áhkajávri på vestsiden av Tanaelva. Noen vintre kunne han få opptil tusen ryper, mens det i andre år ble bare et par hundre. Han sa at vinterjakten pågikk fra januar til mars, men noen startet før jul. Høstjakten startet tidlig i oktober, og pågikk frem til snøen kom.[47]

Marit Kristine Eriksen (f. 1939) fra Polmak sa i intervju 11. januar 2024 at rypefangst var en viktig inntektskilde, og at folk fra Polmak fangstet ryper overalt hvor det var mulig. Hennes far kunne imidlertid ikke være lenge borte under snarefangsten fordi «*han hadde jo gårdsbruket og flere kyr.*» Elg hadde hun ikke sett før «*i voksen alder*».[48]

16.5.2.6 Andre former for utmarkshøsting (multer og andre bær, sennagress, reinlav mv.)

John Atle Samuelsen (f. 1940) fortalte i NIKU-intervju 5. juni 2015 at folk fra Polmak plukket multer i bygdas nærområde og ved Buolbmátjávri (Polmakvann) og Leaibejohjeaggi til eget hushold og for salg. Etter multesesongen plukket de tyttebær, krøkebær, blåbær og villrips ved Polmak. Samuelsen opplyste også at befolkningen i Polmak, Horma og Båteng sanket sennagress ved Ciikojohka. Ifølge Samuelsen hentet Polmak-befolkningen riknuter i Polmakdalen, kvann ved Polmakelva og løv og ris i nærområdet til Polmak.[49]

Johan Anders Vilhelm Erke (1931–2026) fortalt i intervju med kommisjonen 13. august 2013 at befolkningen i Polmak sanket sennagress om høsten der de hadde utmarksslåtter, og ved Buolbmátjohka og ved Buolbmátvuovdi. Torv til gammene fant folk «*hvor det enn var bra*». Erke fortalte at hans familie hadde et «*vinterfjøs*» ved Polmak, der de kokte dyrefôr av innsanket myr- og starrgress og reinlav. Han sa at det var vanlig at folk i øvre Tana samlet reinlaven i klumper,

41 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Marit Kristine Eriksen,* 11. januar 2024 (jnr. 22/2159-17) s. 15–17, 18, 32–34 og 43–44.

42 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 117 med henvisning til Amund Helland, *Norges land og folk III*, 1906 s. 397 og 445.

43 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 245–246.

44 NIKU, *Intervju med Jan Atle Samuelsen*, 5. juni 2015 (jnr. 14/295-25) s. 11, 21–22 og 31.

45 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Jan Atle Samuelsen,* 7. august 2023 (jnr. 22/2092-10) s. 5.

46 Polmak bygdelag v/Solveig Therese Halonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke og Elen Berit Ragnhild Nilsen,* 27. november 2022 (jnr. 22/2159-1, vedlegg 5) s. 1

47 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke*, 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 21, 23–26 og 30.

48 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Marit Kristine Eriksen,* 11. januar 2024 (jnr. 22/2159-17) s. 19–21, 23 og 43–44.

49 NIKU, *Intervju med Jan Atle Samuelsen*, 5. juni 2015 (jnr. 14/295-25) s. 19–20 og 29–41.

og at de frosne klumpene ble fraktet ned til gården, der reinlaven ble kokt til dyrefôr.[50]

Marit Kristine Eriksen (f. 1939), fra Polmak, sa i intervju 11. januar 2024 at befolkningen i Polmak og Hillágurra plukket multer ved Máskeluoppal og Čiehkaluoppal (Ciekkaluoppal), og de fra Polmak og Horma plukket på sørsiden av Buolbmátjávri (Polmakvann), både på norsk- og finsk side av riksgrensen «*i hele den skogsdalen*». Befolkningen i Polmak plukket også multer på den finske siden av grensen ved Buolbmátvuovdi. På samme måte plukket de fra finsk side multer på norsk side, i myrene nær grensen. Ifølge Eriksen pleide også befolkningen i Nesseby å plukke multer i grenseområdene mellom Nesseby og Polmak.[51]

16.5.3 Kommisjonens vurdering

Kommisjonen har i kapittel 13 (Badje-Deanu Siida) tatt stilling til et krav om eiendomsrett i et område som også omfatter Polmak bygdelags kravsområde. Flertallet (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) har konkludert med at befolkningen i Badje-Deanu Siidas kravsområde har kollektiv eiendomsrett til de respektive bygdenes tradisjonelle høstingsområder. Retten tilkommer de som til enhver tid er bosatt i disse bygdene.

Denne konklusjonen omfatter også bygda Polmak. Kravet fra Polmak bygdelag kan derfor verken materielt eller geografisk anses som et konkurrerende krav til kravet fra Badje-Deanu Siida. Flertallets konklusjon i kapittel 13 samsvarer Polmak bygdelags anførsel om at befolkningen i Polmak har kollektiv eiendomsrett til bygdas tradisjonelle høstingsområde.

Det er imidlertid ikke bare befolkningen i bygda Polmak som har brukt dette området. Elina Helander utarbeidet i 2001 en oversikt over ressursområdene til bygdene i øvre Tana, basert på intervjuer med 60 personer. Av hennes oppsummering fremgår det at bruksområdet til bygdene Hillágurra og Leaibenjárga omfattet Máskevárri, Máskeávži [Moskosávži], Áhkajávri, Liŋkonjávri, Lišmmajávri, Rivttotjeakkit, Čoarveskáidi, Uvjalátnjá, Čáhkárjávri, og at bygdene Horma og Alleknjarg hadde bruksområde ved Gollevárri, Rávdojávri, Savetvuopmi, Savetvárri, Roavvevárri, Buolbmátvárri og Buolbmátjávri.[52]

Kravsområdet til Polmak bygdelag inngår dels i bruksområdene til Hillágurra og Leaibenjárga, og dels i bruksområdene til Horma og Alleknjarg. Opplysningene om at befolkningen i Polmak på begge sider av Tanaelva brukte områdene i fellesskap med disse bygdene, samsvarer godt med opplysninger i andre kilder, blant annet de muntlige kildene som er nevnt i gjennomgangen av de ulike bruksformene i punkt 16.5.

Det er ikke grunnlag for å trekke en annen konklusjon om rettighetshaverkretsen enn i punkt 13.5.9 (1). Fast bosetting innenfor Polmak bygdelags kravsområde er derfor en forutsetning for å ha andel i den kollektive eiendomsretten som ligger til befolkningen i Polmak og andre bygder innenfor kravsområdet. Se ellers punkt 13.5.9 (2) for en redegjørelse for avgrensningen av de ulike bygdebruksområdene.

Når det gjelder forholdet til den alminnelige reindriftsretten og andre bruksrettigheter innenfor Polmaks bygdebruksområde, gjelder det som er sagt i punkt 13.5.10 tilsvarende.

Kommisjonens mindretall (Andersen) har i kapittel 13 sluttet seg til flertallet når det gjelder rettighetshaverkrets og avgrensningen av bygdebruksområdene, men har konkludert med at rettens materielle innhold tilsvarer en kollektiv bruksrett i form av en fortrinnsrett til bygdenes tradisjonelle ressursområder, og ikke en kollektiv eiendomsrett, jf. punkt 13.5.4.6 og 13.5.11. Dette gjelder også for bygdene i Polmak bygdelags kravsområde.

16.5.4 Konklusjon

Et flertall bestående av Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt har konkludert med at befolkningen med registrert bostedsadresse innenfor Polmak bygdelags kravsområde med grunnlag i alders tids bruk har ervervet en kollektiv eiendomsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet til Polmak bygdelag. Se ellers omtalen av begrepet «kollektiv rett» i punkt 13.5.9 (1), jf. 8.4.1.2 og kartet i figur 13.5.1.

Mindretallet bestående av Andersen, har sluttet seg til flertallet når det gjelder rettighetshaverkrets og avgrensningen av Polmaks bygdebruksområde, men har lagt til grunn at rettens innhold tilsvarer en kollektiv særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett, og ikke en kollektiv eiendomsrett.

50 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013 (jnr. 15/895-26) s. 24, 34–35 og 37–38.

51 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Marit Kristine Eriksen,* 11. januar 2024 (jnr. 22/2159-17) s. 11–12, 18 og 32–34.

52 Elina Helander, *Samiska rättsuppfatninger i Tana og Rätt i Deanodat*, [i] [i] NOU 2001: 34 *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger* s. 425 flg. på 427 og 440.

17. LÁLLOŠ SIIDA

17.1 Hva saken gjelder

Saken gjelder eksklusiv bruksrett til et område på 11,5 km² nordvest for bygda Lálloš i Tana. Se kartfigur 17. Kravsområdet er helt overlappet av de kollektive eiendomskravene til Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8), Badje-Deanu Siida (kapittel 13) og Sámiid meahcit (kapittel 15), og av kravene fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9) og Reinbeitedistrikt 10 Rákkonjárga (kapittel 10). Videre er kravsområdet i større eller mindre grad overlappet av kravene til Polmak bygdelag (kapittel 16), Samer på finsk side av Riksgrensen (kapittel 26), Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere (kapittel 29) og Johan Fredrik Ingvald Guttorm (kapittel 51).

Rettighetsmeldingen fra Lálloš siida er datert 16. august 2015 (jnr. 15/1076-1). Kommisjonen underrettet ved brev 22. september 2015 (jnr. 15/1076-2) Lálloš siida om at rettighetsmeldingen var mottatt og registrert. På høringsmøtet 13. mars 2019 avga Áike Niillas Peder Selfors, Anne-Bergitte Henriksen og Håkon Henriksen forklaring på vegne av Lálloš siida (14/294-30 s. 49–62), og overleverte et kart (jnr. 15/1076-4). Áike Niillas Peder Selfors oversendte 2. juli 2019 en skriftlig versjon av Lálloš siidas innlegg fra høringsmøtet, og en justert kartavmerking (jnr. 15/1076-6).

Interesserepresentant for jordbruket, Jorunn Sottinen leverte inn 14. mars 2019 opplysninger om slektsforhold i Lálloš siida (jnr. 15/1076-3). Interesserepresentant for fastboende utmarksbrukere, Viktor Trosten, oversendte 1. mai 2023 noen bemerkninger til kravet fra Lálloš siida (jnr. 22/2148-12). Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har i brev 18. juni 2023 gitt en generell merknad til alle rettighetsmeldinger som gjelder områder innenfor distriktets vinterbeiteområder (jnr. 14/1434-38), deriblant meldingen fra Lálloš siida.

Bruken av kravsområdet er ellers belyst i NIKUs sakkyndige feltutredning,[1] og i kommisjonens intervjuer med Martha Andersen Utsi, 12. juni 2013 (jnr. 15/897-7) og Erik Andreas Trosten, 21. september 2021 (jnr. 15/200-9).

1 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 særlig s. 244–253.

17.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Johan Nils Hendriksen (Heandarat-Niljas) (1860–1955) og Karen Johnsdatter Joks (Guvvá-Káre) (1862–1953) bodde i Horma, vel to kilometer sør før Lálloš. Deres sønn, Nils Per Henriksen (Káre-Nillá) (1902–1986), og hans kone, Berit (Måsø) Henriksen (1916–1971) bosatte seg ved Lálloš.[2] De fikk barna Nils Andreas Henriksen (1946–2023), Per Henriksen (1947–2012), Anne-Bergitte Henriksen (f. 1950), Magnus Henriksen (f. 1952), Arne Øyvind Henriksen (f. 1953) og Håkon Lávir (f. 1956). Áike Niillas Peder Selfors (f. 1985) som var en av de som avga forklaring på høringsmøtet, er sønn av Anne-Bergitte Henriksen.

I folketellingen for 1900 er Johan Nils Hendriksen benevnt som «*Nils Henriksen*» og hans kone som «*Kari Johnsdatter*». De var bosatt på eiendommen «*Hormanæs*» (matrikkelnr. 4, løpnr. 2), med tre barn og én fosterdatter. De to bodde på denne eiendommen også ifølge 1910-tellingen, med fem barn, blant andre «*Nils Nilsen*» (f. 1902). I 1920-tellingen er Nils Henriksen og «*Karen Henriksen*» registrert bosatt på eiendommen «*Hosma*» (matrikkelnr. 5, løpnr. 20). Deres sønn, Nils Per Nilsen [Henriksen] (1902–1986), bodde i samme husstand.[3]

Det var i matrikkelen fra 1884 ikke registrert noen eiendommer ved Lálloš. Den eiendommen som i rettighetsmeldingen kalles «*Lállošdálu*» («*Lálloš-småbruket*») ble tinglyst 1. februar 1889 som matrikkelnr. 6, løpenr. 7 med bruksnavnet «*Skogstad C*» (dagens gnr. 12, bnr. 29). Ifølge skjøtet, som det er ført inn kopi av i panteboka, ble eiendommen tinglyst på «*Nils Henriksen, Aleknjarg*». Da eiendommen etter tinglysningen ble matrikkelført, ble «*Henrik Henriksen*» oppført som eier.[4] Ifølge matrikkelen for Tana kommune fra 1984 hadde Per Henriksen vært eier av «*Skogstad C*» siden 7.

2 Aage Solbakk, *Tanadalen – slekter, historie*, 2001 s. 347–350.

3 Digitalarkivet, Folketelling, Nesseby herred 1900 s. 459–460, Folketelling, Polmak herred 1910 s. 53–54 og Folketelling Polmak herred, 1920 s. 629–638. «Kari Johnsdatter» i tellingen for 1900 er samme person som «Karen Henriksen» i 1920-tellingen,

4 Statsarkivet i Tromsø, arkivet etter Tana fogderi/sorenskriveri, Pantebok nr. 5, 1888–1896, s. 53, og Matrikkel, Tana sorenskriveri, 1884, s. 103 m/tilføyelser i håndskrift.

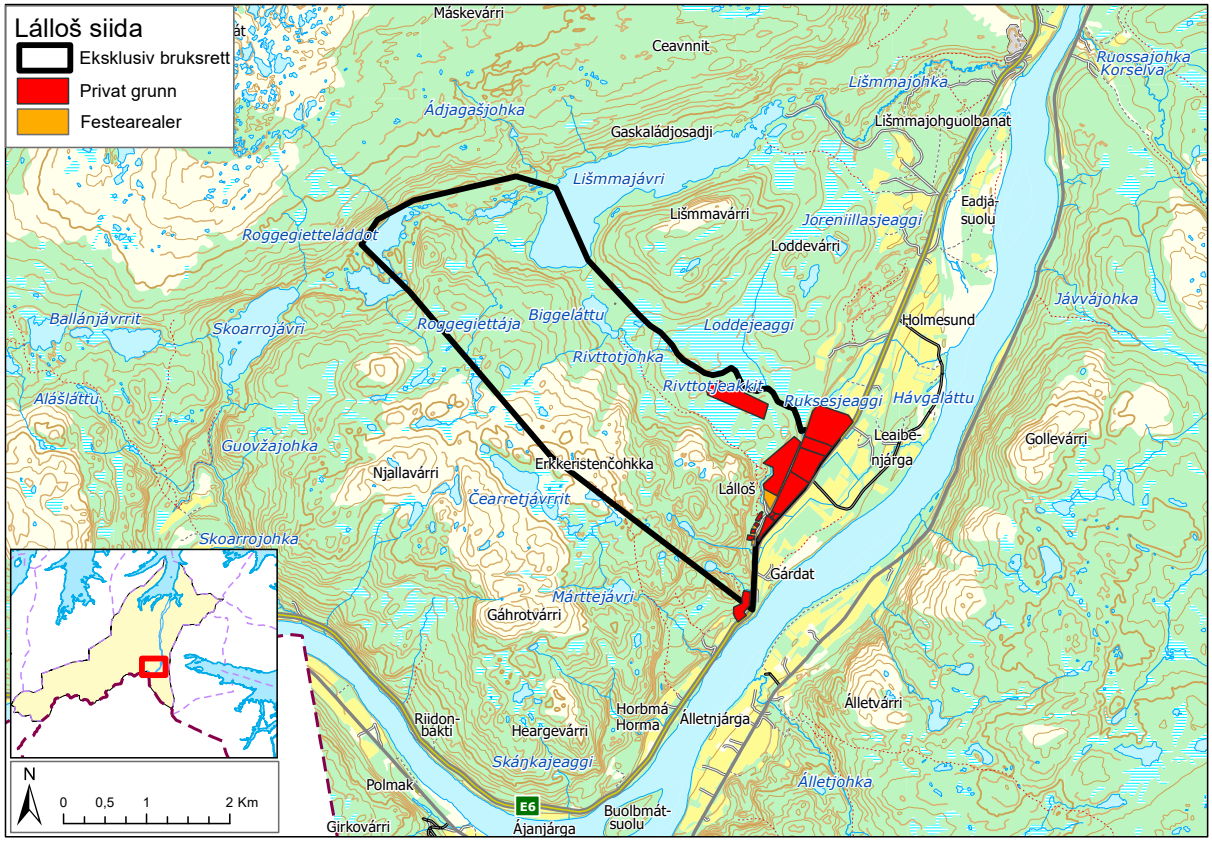

Figur 17

februar 1972.[5] Hans søster, Anne-Bergitte Henriksen har vært registrert som eier av gnr. 12, bnr. 29 «*Skogstad C*» siden 7. oktober 2019.

På Leaibenjárga, en drøy kilometer nord for Lálloš, ble det i 1852 tinglyst amtsskjøte på eiendommen «*Oldernæs*». I 1884-matrikkelen er denne eiendommen ført som «*Matr. 6, lnr. 4 Oldernæs (Leibinjarg)*». I samme område ble det i 1883 tinglyst regjeringsskjøte på en eiendom som er innført i 1884-matrikkelen som «*Matr. 6, lnr. 5 Tillæg til Oldernæs*».

Ved Gárdak, drøyt én kilometer sør for Lálloš, ble det i 1880 tinglyst regjeringsskjøte på eiendommen «*Hammersjord*». Skjøtet viser at eiendommen ble tinglyst med hjemmel i jordsalgsloven av 1863 § 9. Dette indikerer at eiendommen ikke var ny. I 1884-matrikkelen er eiendommen ført som «*Matr. 6, lnr. 1 Hammersjord*». Videre ble det tinglyst skjøte på «*Skogstad*» i 1881. I 1884-matrikkelen er eiendommen ført opp som «*Matr. 6, lnr. 2 Skogstad No. 1.*». Eiendommen «*Skogstad nordre*» (dagens gnr. 12, bnr. 36) ble 2. august 1897 tinglyst med Nils Henriksen som eier.[6] Den ligger på Leaibenjárga, like nord for kravsområdet.

Det området som inngår i Lálloš siidas kravsområde, er i dagens matrikkel inndelt i gårdsnumrene 11 og 12 der FeFo er hjemmelshaver til bruksnummer 1 under hvert gårdsnummer. Per juni 2026 var det i den delen av kravsområdet som omfattes av gårdsnummer 11, ingen private grunneiendommer, og heller ikke noen festeeiendommer.

I den delen av kravsområdet som omfattes av gårdsnummer 12, var det registrert 13 private grunneiendommer, hvorav fem er nymatrikuleringer utmålt fra den usolgte grunnen registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i desember 1984. Disse er registrert i 1888 (12/27 «Skogstad 2»), 1889 (12/29 «Skogstad C»), 1890 (12/12 «Skogstad D»), 1901 (12/39 «Fjelldalen») og 1909 (12/50

5 Grunneiendomsregister Matrikkel, Tana kommune, 1984 (jnr. 17/624-39) s. 56 og 101.

6 Statsarkivet i Tromsø, arkivet etter Tana fogderi/sorenskriveri, Pantebok nr. 6, 1896–1901, s. 140.

«Rabben»).[7] I tillegg kommer fire festeeiendommer, etablert mellom 1980 (12/1/24) og 1984 (12/1/49, 12/1/50 og 12/1/51).[8]

17.3 Bemerkninger fra Lálloš siida

17.3.1 Rettighetsmeldingen (16. august 2015)

Lálloš siida krevde ved rettighetsmelding 16. august 2015 eiendomsrett til «*Lállošmeahcci [Lálloš-utmarka]*» og beskriver dette som et område «*på vår side av Rivttetjohka helt frem til sør-enden av Lišmajávri, samt området på vår side av Máskevárri, Roggegieddi og på vår side av Njallavárri*». I tillegg krever siidaen «*felles eiendomsrett sammen med andre bygder til Máskevárri og området frem til Lágesduottar*». Videre heter det:[9]

> «Lálloš siida består av etterkommerne av avdøde Káre-Nillá og Lávi-Per-Niillas Biret (Nils Per og Berit [Måsø] Henriksen), og andre som naturlig hører til siidaområdet. Grunnlaget for kravet er alders tids bruk, og det faktum at Nils Per og Berit Henriksen etablerte Lálloš-småbruket og dermed ble ivrige brukere av Lállošmeahcci.
>
> Vi har hatt en allsidig bruk av «Lállošmeahcci; beitebruk, jakt og fangst av all slags dyr og fisk, plukket multer og andre bær, hugget ved, stukket torv osv., på samme måte som en eier ville gjort det, slik det er vanlig andre steder.
>
> Vi har tillatt folk utenfra å bruke området, så lenge det ikke har gått ut over våre behov, men spesielt de siste årene har det vært behov for å be turister om å la være å plukke multer og jakte ryper i våre nærområder.
>
> Vi anerkjenner reindriftsiidaenes rettigheter, og at det er folk i nabosiidaene som til en viss grad har rettigheter i området, og vi er villige til å forhandle med dem.»

17.3.2 Høringsmøtet (13. mars 2019)

På høringsmøtet 13. mars 2019 avga søsknene, Håkon Lávir (f. 1956) og Anne-Bergitte Henriksen (f. 1950), og hennes sønn, Áike Niillas Peder Selfors (f. 1985), forklaring på vegne av Lálloš siida. Selfors forklarte at Henriksen-familien har brukt kravsområdet over flere generasjoner, fra hans oldefar, Johan Nils Henriksen (Heandarat Niljas) (1860–1955) og oldemor, Karen Johnsdatter Joks (Guvvá Káre) (1862–1953) sin tid. De brukte området til reindrift, inntil bestefaren, Nils Per Henriksen (Káre-Nillá) (1902–1986) og familien ble fastboende ved Lálloš på 1920-tallet. Også Selfors' bestemor, Berit (Måsø) Henriksen (1916–1971) sin familie hadde drevet med reindrift der tidligere. Han forklarte at Henriksen-familien etter hvert begynte med husdyrhold, dyrking av jord og at de ellers levde av laksefiske og bruk av utmarka. Familien hadde sau frem til hans onkel, Per Henriksen (1947–2012) sluttet med sauedrift i 2005. I dag er Selfors også selv bosatt ved Lálloš.[10]

Áike Niillas Peder Selfors opplyste at Lálloš siida har justert sitt krav i forhold til rettighetsmeldingen, og ikke krever «*eierrettigheter*». Han uttalte at «*eksklusiv bruksrett virker mer riktig*», og sa at siidaen til «*viddeområdene*» krever «*en andel av bruksretten, på samme måte/nivå som andre bygdefolk [bygder] i vårt område*». Han la til at Lálloš siida er «*kjent med at bygdelagene [i Øvre Tana]*» nå har fremmet et «*felles, kollektivt krav*». Dette anser Lálloš siida som «*en god idé*», og de er «*positive til et felles kollektivt krav og samarbeid*».[11]

Selfors viste til at Lálloš siidas kravsområde er beskrevet i rettighetsmeldingen, men han ønsket å overlevere et kart «*som viser området litt tydeligere*». Han sa at området «*avgrenses naturlig*» av «*Njallavárri, Máskevárri og Rivttotjohka – som er vanskelig å krysse*».[12]

Ifølge Selfors er målet med siidaens krav å sikre «*vårt livsgrunnlag og [vår] bosetting*», og særlig mot den økende bruken fra utenbygdsfolk. Han opplyste at Lálloš siida består av Henriksen-familien, og «*alle som naturlig hører til Lálloš i dag*». Anne-Bergitte Henriksen sa at deres nabo, Per Andersen (Ándaras Piera) (1909–1991) med familie, samt Mudenia- og Nilsen-slektene, og folk fra Gárdak har andel i Lálloš siidas rettigheter. Hun sa også at det er «*viktig*» at reindriften skal fortsette å bruke områdene slik som de alltid har gjort.[13]

Håkon Lávir fortalte at hans far, Nils Per Henriksen (Káre-Nillá) (1902–1986) bodde i Horma, men at familien flyttet til Lálloš på «*[19]20–30-tallet*». Lálloš-området var bare myr, og de gravde en kanal for å lede bort vannet fra myra. Familien bygde et fjøs og et lite hus, og drev småbruk med noen kyr. De slo gress på jorder utenfor Lálloš. Videre sa Håkon Lávir at Henriksen-familien fisket blant annet i Lišmmajávri og Hávgajávri. De fangstet ryper med snarer, jaktet og plukket

7 Gnr. 12, bnr. 12 («Skogstad D» står i den oversikten over matrikkelenheter i Tana som kommisjonen har mottatt fra kartverket med 1. august 1870 som etableringsdato, men ifølge matrikkelen er riktig dato 1. august 1890.

8 Opplysningene om grunnebygger på Kartverkets oversikter over matrikkelnumre og nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11), Oversiktene omfatter i liten grad nymatrikuleringer etter 1984.

9 Lálloš siida, *Rettighetsmelding,* 16. august 2015 (jnr. 15/1076-1).

10 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 49–53.

11 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 52.

12 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 51.

13 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 51–52 og 53 (Selfors) og 55–56.

multer ved Njallavárri, slo gress ved Čearretjávri, hogde ved i Hávgaláttu og fraktet veden med kjørerein fra Roggegieddi.[14]

Anne-Bergitte Henriksen fortalte at en stor gruppe tilreisende rypejegere med hunder en gang hadde satt opp en stor leir innenfor «*et inngjerdet privat område*». Da de begynte å jakte, sa Henriksen-familien i fra om at de ikke kunne sette opp leir og jakte i deres områder. I multesesongen hadde hennes far, Nils Per Henriksen (Káre-Nillá) (1902–1986), dersom det kom tilreisende og spurte hvor det var multer, sendt dem i en helt annen retning, bort fra de modne bærene. Håkon Lávir sa at bygdefolket har regulert og forvaltet områdene sine for å unngå at ressursene blir tømt, og at bygdefolket selv ikke har tatt ut mer enn det naturen tåler. Áike Niillas Peder Selfors fortalte at i dårlige rypeår, når det har vært for mange jegere i forhold til antall ryper, har de bedt folk om å forlate området, og det har blitt respektert.[15]

17.4 Bemerkninger fra andre

17.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har krevd alminnelig reinbeiterett i distriktets vinterbeiteområde (kapittel 9). Distriktet har i brev *18. juni 2023* anført at alle krav om «*kollektiv eiendomsrett, ferdselsrett, og vetorett m.m.*» innenfor distriktets vinterbeiteområder, kan innsnevre dets beitearealer om de skulle føre frem. Ifølge distriktet gjelder dette også kravet fra Lálloš siida.[16]

17.4.2 Martha Andersen Utsi

Martha Andersen Utsi (f. 1925) sa i intervju 12. juni 2013 at hun er oppvokst i Horma. Hennes foreldre levde først av reindrift, men på 1930-tallet gikk de over til å drive småbruk, med sau, kyr og hest. De slapp dyrene ut på utmarksbeite, blant annet ved Erkkeristenčohkka der dyrene beitet helt frem til høsten. Utsi fortalte at folk fra Horma, Gárdak og «*de områdene*» brukte områdene i fellesskap, men noen ganger kom også bygdefolk fra Holmesund til «*vår utmark*». Hun sa at folk fra Horma ikke pleide å spørre myndighetene om lov til å drive utmarkshøsting.[17]

17.4.3 Erik Andreas Trosten

Erik Andreas Trosten (1931–2023) fra Holmesund sa i intervju 21. september 2021 at hans foreldre, Erik Eriksen Trosten (Uhca-Erke) (1897–1957) og Kristina Eriksdatter Katekeetta (Erkke-Risten) (1897–1990), drev gårdsdrift, arbeidet med jorda og utvidet slåttemarkene.[18]

Ifølge Erik Andreas Trosten slo «*våre folk*» gress på sørenden og på vestsiden av Lišmmajávri (innenfor kravsområdet). Om høsten hentet de gresset med okser. Trostens folk slo ikke gress ved Rivttot, fordi der slo Mudenia-familien. Alle områdene på vestsiden av Rivttotjohka «*tilhørte*» Mudenia-familien. Der hadde ingen andre lov til å slå.[19]

De samme uskrevne reglene gjaldt for multeplukking. Det var enighet mellom naboene («*siidaguimmiin*») om hvor folk kunne plukke. Blant annet hadde Mudenia-familien sine områder ved Ruksesjeaggi (utenfor kravsområdet), og Trosten-familien plukket ved Joreniillasjeaggi (også utenfor kravsområdet). På nordsiden av Rivttotjohka (innenfor kravsområdet) var det «fri-områder» der alle kunne plukke.[20]

Slike uskrevne regler gjaldt også for vedhogst. Trosten-familien drev hogst på nordsiden av Ádjagašjohka, og Mudenia-familien ved Lišmmajávri. Henriksen-familien (i Lálloš siida) hadde hogstområder ved Skoarrojávri. I disse områdene kunne ikke andre hogge. På et tidspunkt begynte staten å merke trærne, men Trosten-familien søkte ikke om vedteig. De bare hugde.[21]

Erik Andreas Trosten fortalt at lokalbefolkningen fisket i Lišmmajávri om sommeren og mot høsten. Dersom det var lite laks i Tanaelva, fisket Trosten-familien «*hardt*» i Lišmmajávri. Han sa at de også drev garnfiske under isen, uten å spesifisere hvor. Trosten-familien fisket ikke i Skoarrojávri (vest for kravsområdet). Der fisket folk fra Hillágurra.[22]

På sensommeren skar Trosten-familien sennagress, blant annet ved Lišmmajávri, og når det var fuktig om høsten sanket de reinlav og stablet «*tusen*» reinlavklumper. Sennagress kunne de blant annet bytte til seg, men reinlav var til husdyrene deres.[23]

Ellers ga Erik Andreas Trosten uttrykk for at Henriksen-familien «*selvsagt*» brukte områdene, men at deres bruk inngikk i et kollektiv med «*bygdelaget, som for eksempel*

14 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 53–54.

15 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 58–61.

16 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023, s. 1, sammenholdt med vedlegg «Oversikt over rettighetsmeldinger» (jnr. 14/1434-38).

17 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Martha Andersen Utsi,* 12. juni 2013 (jnr. 15/895-7) s. 2–3, 10–11, 16 og 33.

18 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Erik Andreas Trosten,* 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 2 og 5–7.

19 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 9 og 11–13.

20 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 13–14.

21 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 14, s. 43–44.

22 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 15, 25–26 og 42.

23 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 47–48.

Horma». Trosten «*forsto ikke meningen*» med at de (Lálloš siida) hadde fremmet en egen rettighetsmelding, og viste til at Badje-Deanu Siida (kapittel 13) hadde fremmet krav.[24]

17.4.4 NIKU-informanter

I den sakkyndige utredningen regner NIKU høstingsområdene til Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund som ett bygdebruksområde. NIKU bygger på informasjon fra fem informanter. Av disse har informant 10 (Jan Atle Samuelsen, f. 1940) tilknytning til Polmak; informant 13 (Ragnar Aslaksen, f. 1945) har tilknytning til Álletnjárga (Alleknjarg); informant 14 (Haldis Mari Anna Helander, f. 1947) og 15 (Solveig Pettersen f. 1939) har tilknytning til Skiippagurra; og informant 16 (Erik Andreas Trosten, 1931–2023) hadde tilknytning til Holmesund.[25] Sistnevnte har også gitt opplysninger til kommisjonen, jf. punkt 17.4.3.

Informantene forteller om husdyrhold og at de brukte utmarksbeiter og sanket fôr i utmark. Av beiteområder for kyr og sau ble Lišmmavárri nevnt. Solveig Pettersen fra Skiippagurra fortalte at de «*i tillegg til nærområdet hadde utmarksslått i Ádjagašjohka-Geaidnojohája, Gaskaládjosadji, Rivttojohka og Loddejeaggi*», og at de blandet lav med fjellgress og myrgress, og kokte det og brukte det «*som fôr til kyr*.» Hun fortalte at de samlet reinlav ved Máskevárri, og løv, ris og lyng blant annet ved Lišmmajohguolbba. Ellers var det en viss regulering av utmarkslåttene, men «*det har ikke vært noe strengt regime*». Erik Andreas Trosten fra Holmesund fortalte at «*utmarksslåtter var forpaktet*» og at «*utmarksslåtter ble fordelt av bygdefolket selv*». Det fremgår også at man «*slo ikke på andres område*».[26]

Tidligere jaktet folk «*på en rekke arter*», men i dag er jakt på rype og elg viktigst. Ragnar Aslaksen fra Álletnjárga fortalte at elg og rype tradisjonelt har vært oppfattet som en lokal ressurs. Jegerne regulerte selv områdene for rypefangst, og dette «*ble respektert av andre*». Folk fra Horma og Polmak «*brukte samme områder i samme tidsrom*». Skoaraoaivi var et av de områdene der folk drev snarefangst, og folk jaktet rev ved Lišmmajávri.[27]

Ragnar Aslaksen betegnet de lokale fiskevannene som «*et spiskammer*». Lišmmajávri (delvis innenfor kravsområdet) nevnes som ett av flere viktige fiskevann.[28]

Bærplukking var også viktig for bygdefolkets livsopphold. Multer var viktig både for eget hushold og for salg. Blant de nevnte multemyrene er Lišmmavárri og Loddejeaggi (innenfor kravsområdet). Det foregikk også sanking av sennagress, olderbark og kvann.[29]

Folk hogde også ved, både til eget hushold og for salg. Ragnar Aslaksen fortalte at det «*ble nå merka hvor dem fikk hugge, men dem var ikke så nøye på det*». Områder for vedhogst som nevnes er blant annet ved Lišmmajávri og Roggegieddi.[30]

17.5 Kommisjonens vurderinger

17.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger

Saken er reist av Lálloš siida, og er ifølge Áike Niillas Peder Selfors', Anne-Bergitte Henriksens og Håkon Lávirs forklaringer på høringsmøtet 13. mars 2019 fremmet på vegne av Henriksen-familien og alle som «*naturlig hører til Lálloš i dag*», blant annet, Per Andersens etterkommere, Mudenia- og Nilsen-slektene, og folk fra Gárdak. På høringsmøtet endret de kravet fra kollektiv eiendomsrett til «*eksklusiv bruksrett*» til kravsområdet som omfatter vel 11,5 km^2, og sa at de til «*viddeområdene*» krever «*en andel av bruksretten, på samme måte som andre bygdefolk [bygder] i vårt område*». De stilte seg også positive til «*et felles kollektivt krav*» som er fremmet av «*bygdelagene*» i øvre Tana, jf. punkt 17.3.2.

Kommisjonen forstår dette slik at Lálloš siida støtter det kollektive eiendomskravet som er fremmet av Badje-Deanu Siida, og som kommisjonen har behandlet i kapittel 13.

Flertallet i kommisjonen (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) har konkludert med at befolkningen bosatt i de ulike bygdene i kravsområdet til Badje-Deanu Siida, med grunnlag i alders tids bruk har opparbeidet kollektiv eiendomsrett til de respektive bygdenes tradisjonelle høstingsområder. Mindretallet (Andersen) har konkludert med at den lokale rettens materielle innhold tilsvarer en særrett i form av en fortrinnsrett, men ikke en eiendomsrett. En samlet kommisjonen har lagt til grunn at det tradisjonelle høstingsområdet til befolkningen i Lálloš er en del av et høstingsområde som også befolkningen i andre bygder innenfor Badje-Deanu Siidas kravsområde, blant annet Horma, Gárdak og Holmesund, har brukt. Se kartet i figur 13.5.1.

Befolkningen i Lálloš har andel i denne retten enten det er en kollektiv eiendomsrett slik kommisjonens flertall har lagt til grunn, eller en kollektiv særrett i form av en fortrinnsrett slik mindretallet har lagt til grunn. Spørsmålet er imidlertid

24 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 59–60.
25 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 244, og intervjuer med Jan Atle Samuelsen, Ragnar Aslaksen, Haldis Mari Anna Helander, Solveig Pettersen og Eirik Andreas Trosten (jnr. 14/295-25, vedlegg informant 10, 13, 14, 15 og 16).
26 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 244–245.
27 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 245–246.
28 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 247.
29 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 248–249.
30 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 248–250.

om befolkningen i Lálloš-området har opparbeidet en *særrett* innenfor det kravsområdet som Lálloš siida har angitt.

Áike Niillas Peder Selfors sa på høringsmøtet 13. mars 2019 at Henriksen-familiens bruk av kravsområdet går tilbake til oldeforeldrenes tid, jf. punkt 17.3.2. Sett i lys av at oldefaren, Johan Nils Henriksen var født i 1860, og oldemoren, Karen Johnsdatter (Joks) Henriksen, var født i 1862, er alders tids bruk det mest aktuelle ervervsgrunnlaget.

17.5.2 Eksklusiv bruksrett eller fortrinnsrett

17.5.2.1 Tidsvilkåret

Det er generelt antatt i juridisk teori at rundt 100 års bruk i sammenheng er «*en retningslinje i den samlede vurderingen av om alders tids bruk foreligger*», og at den nedre tidsgrensen kan «*settes til ca. 50 år*».[31] Se ellers omtalen av tidsvilkåret i punkt 6.3.3.2.

Beskrivelsen av eiendomshistorikken i Lálloš og nabobygdene i punkt 17.2 tyder på at det var Leaibenjárga i dette området som først fikk fast helårsbosetting. Her ble det første skjøtet tinglyst i 1852. Ved Gárdak ble det første skjøtet tinglyst i 1880. Den første eiendommen i Lálloš ser ut til å ha vært dagens gnr. 12. bnr. 29 («*Skogstad C*» eller Lálloš-småbruket), som i dag er eid av Anne-Bergitte Henriksen, og som ble tinglyst i 1889. Den første eieren av denne eiendommen var hennes bestefar, (Johan) Nils Henriksen (1860–1955). Se punkt 17.2 der det også er opplyst at han i 1897 ble eier av «*Skogstad nordre*» (dagens gnr. 12, bnr. 36). Denne eiendommen ligger på Leaibenjárga vel én kilometer nord for Lálloš.

Det kan dessuten ha vært sesongboplasser i dette området langt tidligere. Den samiske bruken av utmarksområdene går betydelig lengre tilbake i tid enn til den tiden da de første eiendommene ble formalisert gjennom utstedelse av eiendomsskjøter og tinglysning.

Lálloš siida har i rettighetsmeldingen og på høringsmøtet vist til at bruken økte i intensitet etter at Anne-Bergitte Henriksens far, Nils Per Henriksen (1902–1986), etablerte seg i Lálloš. Sammenholdt med eiendomsopplysningene, som blant viser at hennes bestefar, (Johan) Nils Henriksen (1860–1955), hadde to eiendommer i nærheten av kravsområdet, tilsier dette at bruken har pågått i godt over 100 år uten avbrudd av betydning. Tidsvilkåret er derfor oppfylt.

17.5.2.2 Bruksvilkåret

Skal en bruksutøvelse gi grunnlag for å opparbeide eksklusiv bruksrett med grunnlag i alders tids bruk, må bruken tilsvare den bruken som innehaveren av en eksklusiv bruksrett ville ha utøvd i et tilsvarende område. Skal bruken gi grunnlag for en fortrinnsrett, må bruken tilsvare den bruken innehaveren av en fortrinnsrett ville ha utøvd. Se ellers foran i punkt 6.3.3.3.

Lálloš siida har i rettighetsmeldingen og på høringsmøtet opplyst at kravsområdet blant annet ble brukt til beite, slåttemark, jakt, fiske, multeplukking, vedhogst og torvstikking, og at Henriksen-familien før de flyttet til Lálloš på 1920–30-tallet drev reindrift i området. I tillegg til Henriksen-familien, ble området ifølge Lálloš siida brukt av den øvrige befolkningen i Lálloš-området, blant annet Per Andersen og hans etterkommere, og Mudenia- og Nilsen-slektene, og også av befolkningen i Gárdak. Bruken foregikk i kravsområdet, men også utenfor dette, blant annet ved Njallavárri, Čearretjávri og Hávgaláttu, jf. punkt 17.3.1 og 17.3.2.

De bruksbeskrivelsene som Lálloš siidas representanter har gitt er langt på vei sammenfallende med NIKUs beskrivelse av utmarksbruken i bygdebruksområdet Polmak, Horma, Alleknjarg, Skiippagurra og Holmesund, ved at det dreier seg om en omfattende og mangesidig bruk. Ifølge NIKUs informanter, har bruken til dels foregått ved at bygdefolket selv har fordelt bruken av områdene seg imellom. Se punkt 17.4.4.

Kommisjonen legger etter dette til grunn at befolkningen i Lálloš-området har brukt alle tilgjengelige ressursene i kravsområdet. På 1920–30-tallet da Henriksen-familien etablerte seg der, var høsting av utmarksressursene i «*Lálloš-meahcci*» (Lálloš-utmarka) viktig både for deres livberging («*birgejupmi*») og for livbergingen til andre familier i området. I nyere tid har høstingen blitt mindre viktig, og noen bruksformer har tatt slutt, blant annet utmarksslåtter og torvstikking. Flere medlemmer i Henriksen-familien bor imidlertid fremdeles i Lálloš, og har sammen med andre lokale familier videreført bruken av kravsområdet, jf. punkt 17.3.2.

Når det gjelder brukens *eksklusivitet*, er det er ingen holdepunkter for at tilreisende fritidsbrukere brukte kravsområdet i noe omfang før veien fra Tanabru til Sirma var ferdig i 1956.[32] På høringsmøtet 13. mars 2019 sa Anne-Bergitte Henriksen at de ved én anledning hadde bedt tilreisende rypejegere om å forlate området, jf. punkt 17.3.2. En slik enkeltstående hendelse kan ikke forhindre et lokalt rettighetserverv.

Sakens opplysninger viser likevel at også andre enn de som inngår i den rettighetshaverkretsen som Lálloš siida har skissert, har brukt kravsområdet. Martha Andersen Utsi (f. 1925) fra Horma sa i intervju 12. juni 2013 at hennes familie, i likhet med Henriksen-familien, gikk over fra reindrift til å kombinere husdyrhold og utmarkshøsting tidlig på av 1900-tallet. Ifølge Utsi brukte folk fra Horma og Gardak områdene i fellesskap, jf. punkt 17.4.2.

31 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 190 og 195, jf. også s. 186–195.

32 Finnmarkskommisjonen, *Byggingen av indre riksvei gjennom øvre Tana*, 30. mars 2026 (jnr. 14/294-90) s. 2–3.

Dette underbygges også av det Erik Andreas Trosten (1931–2023) fra Holmesund sa i intervju 21. september 2021. Han fortalte at Henriksen-familien «*selvsagt*» brukte områdene, men at dette skjedde i et kollektiv med «*bygdelaget, som for eksempel Horma*», og at multemyrene nord for Rivttotjohka var friområder, jf. 17.4.3. Opplysningene fra Marta Andersen Utsi og Erik Andreas Trosten tyder også på at det var delvis overlappende bruk med nabobygda Holmesund. Samtidig ga Trosten uttrykk for at utmarksslåttene var fordelt mellom slektene; Trostens folk slo ikke gress ved Rivttotområdene, fordi der slo Mudenia-familien.

Det er dermed ikke sannsynliggjort at befolkningen i Lálloš-området har brukt kravsområdet eksklusivt vis á vis befolkningen i Horma, Gárdak og Holmesund og andre nærliggende bosetninger. Vilkåret for å erverve en eksklusiv bruksrett innenfor kravsområdet er ikke oppfylt. Befolkningen i Lálloš og nabobygdene sin bruk av kravsområdet tilsvarer imidlertid den bruken innehaveren av en kollektiv bruksrett i form av en fortrinnsrett ville ha utøvd. Bruksvilkåret for å opparbeide en slik rett er derfor oppfylt.

17.5.2.3 Godtrovilkåret

Godtrokravet er i prinsippet det samme ved alders tids bruk som ved hevd, men lang brukstid kan senke aktsomhetsterskelen, og er tidsvilkåret og bruksvilkåret oppfylt gjelder det en presumsjon for at også godtrovilkåret er oppfylt. Se foran i punkt 6.3.3.4 og 6.7.2.

Spørsmålet i saken her, er om den lokale rettsoppfatningen i Lálloš i løpet av ervervsperioden har korrespondert med at befolkningen i Lálloš, sammen med befolkningen i de nærliggende bygdene og bosettingene, har hatt en fortrinnsrett til ressursene i kravsområdet. Det kan ikke med sikkerhet sies når ervervsperioden for en slik rett startet, men det må i alle fall ha vært på slutten av 1800-tallet, da Anne-Bergitte Henriksens bestefar, Johannes Nils Henriksen (1860–1955) fikk skjøte én eiendom i kravsområdet, og én eiendom i nærheten, jf. punkt 17.2.

Opplysningene fra høringsmøtet trekker klart i retning av at befolkningen i Lálloš-området har oppfattet det slik at de i hele ervervsperioden har rett å høste utmarksressursene i kravsområdet. De har delvis fordelt området for ressurshøsting mellom ulike familier, og de har opplyst at de har bedt tilreisende jegere forlate området, jf. punkt 17.3.2. Dette viser at oppfatningen om at de i alle fall har en fortrinnsrett til de lokale utmarksressursene står sterkt, og det er vanskelig å se at de kan bebreides for å ha hatt en slik oppfatning.

Den rettsoppfatningen som Lálloš siidas representanter uttrykker når de beskriver sitt forhold til kravsområdet, samsvarer også med rettsoppfatningen i nabobygdene når det gjelder forholdet mellom de ulike bygdenes rettigheter. Blant annet sa Marta Andersen Utsi (f. 1925) fra Horma i intervju 12. juni 2013 at folk fra blant annet Horma og Gárdak brukte områdene i fellesskap, og at noen ganger kom også folk fra Holmesund til «*vår utmark*» jf. punkt 17.4.2.

Det foreligger heller ikke noen opplysninger om at staten i egenskap av (antatt) grunneier har forsøkt å hindre den lokale ressurshøstingen. I den grad staten har regulert høstingen, har det i hovedsak handlet om å regulere jakt- og fisketider og tillatt redskapsbruk.

Kommisjonen legger etter dette til grunn at rettsoppfatningen blant befolkningen i Lálloš-området gjennom ervervsperioden i alle fall har korrespondert med at de har andel i en lokal fortrinnsrett til kravsområdet. Vilkåret om god tro er derfor oppfylt når det gjelder en slik rett.

17.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten

Det følger av det foregående at befolkningen i Lálloš-området har en kollektiv fortrinnsrett til kravsområdet. Retten er ikke eksklusiv, men har et selvstendig rettsgrunnlag, og innebærer at grunneieren i området ikke må disponere over ressurshøstingen i området på en måte som innebærer at innehaverne av fortrinnsretten fortrenges fra sine tradisjonelle høstingsområder, for eksempel ved ressursknapphet. For en nærmere beskrivelse av det rettslige innholdet i en slik fortrinnsrett, viser kommisjonen til punkt 8.4.8.2 foran, jf. også punkt 8.4.9.

17.5.3 Forholdet mellom grunneierretten og den lokale fortrinnsretten i kravsområdet

Som nevnt i punkt 17.5.1, har kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) i kapittel 13 konkludert med at befolkningen bosatt i de ulike bygdene i kravsområdet til Badje-Deanu Siida har kollektiv eiendomsrett til de respektive bygdenes tradisjonelle høstingsområder. Mindretallet (Andersen) har konkludert med at FeFo er grunneier. Både flertallet og mindretallet har i punkt 17.5.2 konkludert med at befolkningen i Lálloš-området har fortrinnsrett til det kravsområdet Lálloš siida har angitt.

Mindretallets konklusjon om grunneierretten reiser ingen spesielle spørsmål. De begrensningene som gjelder på FeFos rådighet som grunneier som følge av den lokale fortrinnsretten, og som er skissert i punkt 8.4.8.2, jf. punkt 8.4.9, vil gjelde fullt ut. Fordi flertallets konklusjon innebærer at den personkretsen som har fortrinnsrett til Lálloš siidas kravsområde også vil ha andel i den lokale kollektive eiendomsretten, anser flertallet det hensiktsmessig å knytte noen merknader til forholdet mellom de to settene av rettigheter.

Redegjørelsen i punkt 17.5.2.2 viser at befolkningen i Lálloš har brukt kravsområdet til blant annet beite, slåtter, innlandsfiske, multeplukking, snarefangst, jakt, vedhogst og sanking av sennagress. Sakens opplysninger viser videre at folk fra Lálloš ikke har opparbeidet en fortrinnsrett som gir dem en bedre rettsstilling enn befolkningen i Horma, Gárdak, Leaibenjárga og andre nærliggende bosettinger som Holmesund og Eadjásuolu. Også de som er bosatt i disse bygdene og bosettingene, har andel i fortrinnsretten til kravsområdet.

Sakens opplysninger viser imidlertid også at befolkningen i Lálloš og nærliggende bygder («*Lálloš-området*») har drevet langt mer omfattende bruk av kravsområdet enn hva befolkningen fra andre deler av Badje-Deanu Siidas kravsområde, for eksempel Lákšjohka, Båteng (Fanasgieddi) og Skiippagurra har gjort. Befolkningen i disse og andre bygder i Badje-Deanu Siidas kravsområde som ikke har hatt sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet til Lálloš siida, må derfor stå tilbake for den lokale fortrinnsretten i Lálloš.

I Karasjok-rapporten vurderte kommisjonen tilsvarende spørsmål ved behandlingen av flere av kravene reist av lokale bygdelag. Gjennomgående var spørsmålet om befolkningen i de bygdene som bygdelagskravene var reist på vegne av, hadde opparbeidet særrettigheter innenfor sine respektive tradisjonelle høstingsområder. Kommisjonen la til grunn at bygdefolket hadde fortrinnsrett til sine respektive tradisjonelle høstingsområder, og at det gjaldt uavhengig av om bygdefolket hadde andel i en lokal kollektiv eiendomsrett eller ikke.

Både flertallet (tre medlemmer), som konkluderte med at Karasjok-befolkningen – inkludert befolkningen i de respektive bygdene – hadde kollektiv eiendomsrett til den usolgte grunnen i kommunen, og mindretallet (to medlemmer), som konkluderte med at FeFo er eier av den usolgte grunnen sluttet seg til denne konklusjonen.[33]

Situasjonen i Lálloš-området er mer eller mindre parallell med situasjonen i de ulike Karasjok-bygdene. Konklusjonen om en lokal fortrinnsrett innebærer som nevnt i punkt 17.5.2.4, at grunneierretten må disponeres slik at de lokale rettighetshaverne ikke blir fortrengt fra sine tradisjonelle høstingsområder. De begrensningene på grunneierretten som det er redegjort for i punkt 8.4.8.2, jf. punkt 8.4.9, vil ikke bare gjelder for FeFos disposisjoner som grunneier, men også for disponeringer av den grunneierretten som etter kommisjonens flertalls syn ligger til kollektivt til befolkningen i bygdene innenfor Badje-Deanu Siidas kravsområde.

17.5.4 Konklusjon

Den fastboende befolkningen i Lálloš og nabobygdene har ikke opparbeidet eksklusiv bruksrett, men har med grunnlag i alders tids bruk opparbeidet en særrett i form av en fortrinnsrett til kravsområdet nordvest for Lálloš. Se kartfigur 17.

Kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) har i kapittel 13 konkludert med at befolkningen i Lálloš og nabobygdene har andel i den kollektive eiendomsretten til bygdene innenfor Badje-Deanu Siidas kravsområdet. Mindretallet (Andersen) har konkludert med at Finnmarkseiendommen (FeFo) er grunneier i området.

De begrensningene som lokale fortrinnsrettigheter setter for FeFos grunneierrådighet, jf. punkt 8.4.8.2 og 8.4.9, gjelder også for grunneierrådigheten til en eventuell ny grunneier i Lálloš-området. De som til enhver tid bor i Lálloš har andel i den lokale fortrinnsretten. Fortrinnsretten gjelder ikke foran andre tradisjonelle brukere av området, i den grad deres tradisjonelle høstingsområder omfatter områder innenfor kravsområdet.

33 Se for eksempel Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok*, bind 2, 1019 s. 34 (Anárjogaleagi biras), 143–144 (Beskenjarg grendelag) 239 (Iesjohtsearvi og Iesjávri og omegn utmarkslag) og 404 (Váljok buras).

18. BEFOLKNINGEN I LUFTJOK

18.1 Hva saken gjelder

Spørsmålet i saken er om befolkningen i Luftjok har ervervet en kollektiv bruksrett til fornybare ressurser i et område på 106 km^2 ved Luftjok, og fortrinnsrett til vedutvisning i Luftjokdalen. Se kartet i figur 18. Kravsområdet dekkes helt av rettighetsmeldingene fra Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8), Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10) og delvis av meldingen fra Etterkommere av Nanna og John Johnsen (kapittel 56).

Rettighetsmeldingen er fremmet 3. april 2015 av Thormod Holti på vegne av bygdefolket i Luftjok (jnr. 15/554-1). Kommisjonen bekreftet 21. april 2015 (jnr. 15/554-2) at meldingen var mottatt og registrert, og anmodet samtidig Holti om å kartfeste kravsområdet. Holti besvarte henvendelsen 26. mai 2015 (jnr. 15/554-3). Han avga forklaring på høringsmøtet 7. november 2019 (jnr. 14/294-36 s. 100–106), og har senere gitt opplysninger i intervjuer 20. april 2023 (jnr. 14/554-11) og 20. juni 2023 (jnr. 14/554-12).

Anna Katrine Tobiassen og Nils Ole Nilsen har i intervjuer henholdsvis 16. april 2013 (jnr. 15/895-4) og 9. september 2013 (jnr. 15/895-10) fortalt om utmarkshøsting i Luftjokdalen. Erik Andreas Trosten har i intervju 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) kommentert rettighetsmeldingen fra befolkningen i Luftjok. På høringsmøtet 6. november 2019 redegjorde Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga for den bruken som distriktets reineiere utøver i Luftjokdalen og tilgrensende områder (jnr. 14/296-36 s. 64–65).

Kommisjonen ba ved brev 22. juni 2023 Finnmarkseiendommen (FeFo) om en oversikt over eventuelle vedutvisninger i Hánáskáidi og Sáttovárri (Seidafjellet), fra tidspunktet da staten begynte med utvisninger og frem til 2023 (jnr. 15/554-13). FeFo besvarte henvendelsen 27. juni 2023 og 15. august 2023 (jnr. 17/624-13 og 17/624–14).

18.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Bygda Luftjok ligger på østsiden av Tanaelva, like nord for Østre Seida som er en del av bygda Seida som ligger på begge sider av Tanaelva, og der den største bosettingen tradisjonelt har vært på østsiden av elva. Bygdene har et felles bygdelag, Seida- og Luftjok bygdelag, som ble stiftet 1. januar 1975. Styret besto per 13. mai 2026 av styreleder Britt Elisabeth Bardosen Opdahl (f. 1970), og styremedlemmene Kari Gaski (f. 1971), Bjørn Munkebye (f. 1963), Pål Inge Børresen (f. 1979), Jorunn Skippervik (f. 1954) og Gøran Johnsen (f. 1985).[1]

Området som omfattes av kravet fra Luftjok-befolkningen, ligger i de historiske områdene til Deanodat siida og Várjjat siida. Se punkt 8.4.2. Den eldre bosettingshistorikken til Luftjok og Seida er ikke klarlagt, men stedene kan ha vært sesongboplasser lenge før det bosatte seg noen der på helårsbasis. Av major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1744 fremgår det at én person eller familie bodde på «*Moketveie*», som er Mohkkeveadji i Seida. Dette var en kven som ifølge Schnitler få år før hadde kommet til Tana.[2]

Luftjokdalen er et 10 kilometer langt dalføre på begge sider av Luftjokelva. Dalen strekker seg fra eiendommen Saivones til Hanaelva. Elva har et meandrerende løp med mange bukter, og er på eldre kart benevnt som Bugteelven. I Schnitlers grenseeksaminasjonsprotoller er Luftjokdalen omtalt som «*Lodjokdal*» og Luftjokelva som «*Aaen Lodjok*».[3]

Opplysninger i kirkebok for Vadsø viser at Samuel Clemetsen fra Seida ga sin sønn, Hendrich Samuelsen, gressengene Bávttegieddi og Ájagieddi da sønnen giftet seg i 1787.[4]

De første kjente amtssedlene som ble utstedt på jord i Seida skriver seg fra 1804 (én) og 1805 (tre). Ingen av disse amtssedlene ble tinglyst, og det reelle antallet amtssedler i

1 Brønnøysundregistrene: https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/993850055.

2 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd I, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 291.

3 Thormod Holti, *Luftjokdalen – der bureisere slo seg ned*, 2013 (jnr. 17/624-40) s. 7.

4 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 38.

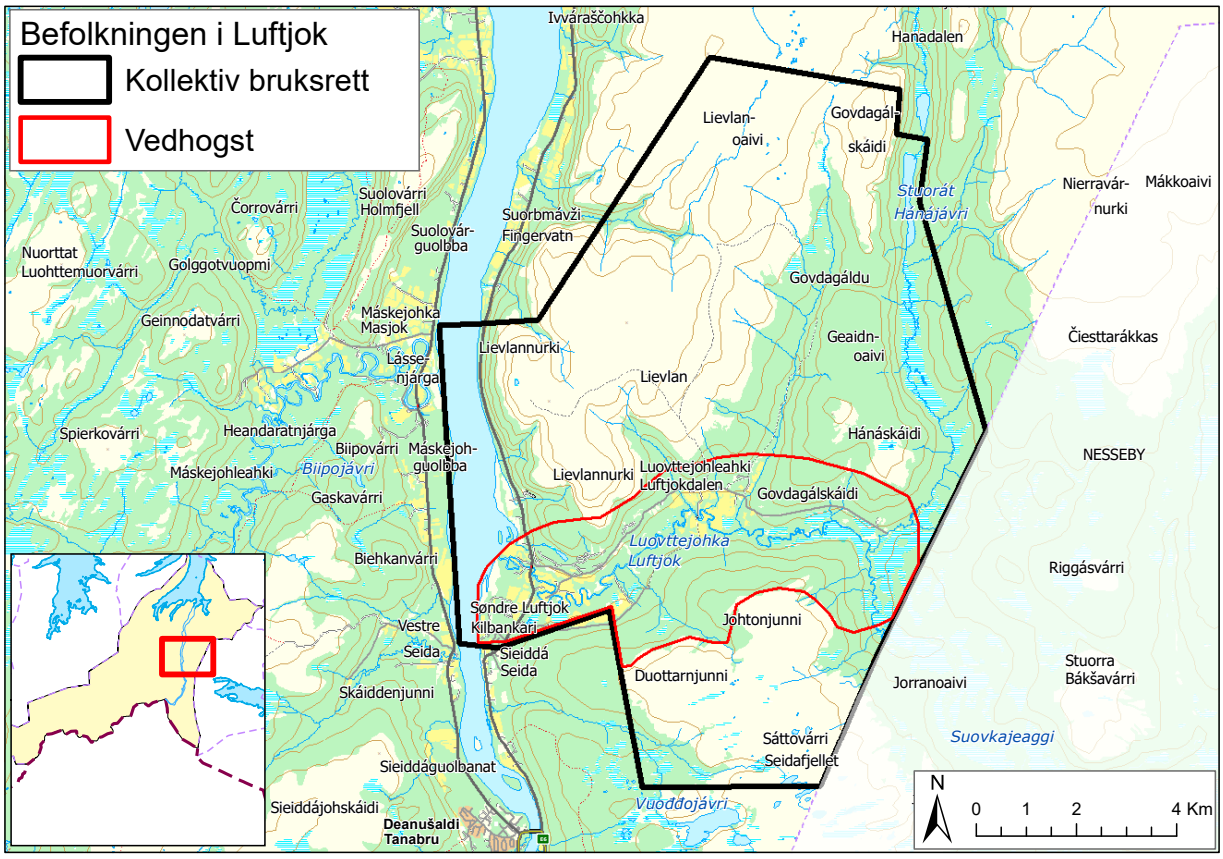

Figur 18

Seida i dette ti-året kan ikke fastslås med sikkerhet. Amtssedlene er kjent fordi de er omtalt i en senere tinglysing av den ene amtsseddelen, og også er omtalt i fire senere eiendomsskjøter.[5]

I 1842 ble det tinglyst to amtssedler i Seida. I 1843 ble ti eiendomsskjøter i Seida tinglyst etter at eiendommene hadde blitt målt opp og skyldsatt i 1837.[6] Fra 1862 og frem til slutten av 1800-tallet ble en rekke eiendommer og utmarksslåtter tinglyst i Luftjok og Seida.[7]

Mellom 1882 og 1912 utmålte staten 14 forpaktninger på utmarksslåtter i Luftjokdalen til personer fra Seida: (1) forpaktning 222, «*Øvre Luftjokslåtte*», utmålt 1882; (2) forpaktning 105, «*Fossringen*», utmålt 1887; (3) forpaktning 586, «*Siljemarket*», utmålt 1888; (4) forpaktning 108, «*Gaudagaldonjalmi*», utmålt 1894; (5) forpaktning 264, «*Vidjenes*», utmålt 1900; (6) forpaktning 263, «*Henrikslåtten*», utmålt 1900; (7) forpaktning 1360, «*Gabrielness*», utmålt 1910; (8) forpaktning 1361, «*Klemetnessene*», utmålt 1910; (9) forpaktning 1497, «*Veines*», utmålt 1911; (10) forpaktning 1498, «*Bjørknes*», utmålt 1911; (11) forpaktning 1499, «*Krattnessene*», utmålt 1911; (12) forpaktning 1496, «*Krakenessene*», utmålt i 1911, (13) forpaktning 1502, «*Hanamunningen*», utmålt 1911; og (14) forpaktning 1863, «*Jevrejoknjalmi*», utmålt 1912.[8]

Det var ikke fast bosetting i Luftjokdalen før 1900, men to familier bosatte seg der mellom 1900 og 1925, én på eiendommen «*Elvebakken*» (dagens 35/24, tinglyst 20. februar 1911) og én på eiendommen «*Øvre Fosnæs*» (dagens 36/22, tinglyst 1. juni 1922). I disse årene ble det også utmålt eiendommer i dalen som ikke hadde bosetting, blant annet «*Saivioniemi*» (dagens 35/14, tinglyst 7. januar 1902),

5 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Luftjok og Seida*, 25. september 2023 (jnr. 15/554-16) s. 3.

6 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 15/554-16) s. 8.

7 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 25. september 2023 (jnr. 15/554-16) s. 9–13.

8 Thormod Holti, *Luftjokdalen – der bureisere slo seg ned*, 2013 (jnr. 17/624-40) s. 7–8.

«*Tredinæs*» (dagens 35/28, tinglyst 1. september 1916) og «*Kalvenesene*» (dagens 35/33, tinglyst 16. juli 1923). Flere av disse var opprinnelig utmarkslåtter og fikk bosetting etter 1925. I perioden mellom 1925 og 1945 ble det utstedt skjøter på i underkant av 20 eiendommer i Luftjokdalen, blant annet «*Heimen*» (dagens 35/39, tinglyst 27. mai 1930) og «*Gabrielsnesset*» (dagens 35/53, tinglyst 13. april 1942).[9]

Når det ellers gjelder eiendomshistorikken i Luftjok og Seida, ble det første skjøtet i Luftjok nord for Luftjokelva utstedt 17. juni 1862 (dagens 35/3). De neste tre ble utstedt 1. desember 1880 (35/4 og 35/5) og 6. januar 1881 (35/6). Under hele gårdsnummer 35 er det per juni 2026 foruten FeFo-grunnen (35/1) registrert 83 grunneiendommer, hvorav 67 nymatrikuleringer; 22 før 1925 og 34 i perioden fra 1925 til 1981. I tillegg kommer 21 aktive festeeiendommer, den eldste etablert mellom 1957, og tre etablert før 1981.[10]

Sør for Luftjokelva ble det første skjøtet utstedt 28. juni 1872 (dagens 36/2). Denne eiendommen ligger i Seida. De neste tre eiendommene sør for elva ble registrert 19. juli 1901 (36/4), 19. juni 1903 (36/5) og 2. april 1906 (36/6). Disse eiendommene ligger i Luftjok. Under hele gårdsnummer 36 er det i tillegg til FeFo-grunnen (36/1) registrert 142 grunneiendommer, hvorav 67 nymatrikuleringer; 16 etablert før 1925 og 33 fra og med 1925 og frem til 1981 I tillegg kommer 27 aktive festeeiendommer, den eldste etablert i 1957, og 14 etablert før 1981.[11]

18.3 Bemerkninger fra befolkningen i Luftjok

18.3.1 Rettighetsmeldingen med tilleggsopplysninger

Rettighetsmeldingen 3. april 2015 viser til at kravet om «*brukshevd*» for befolkningen i Luftjok er fremmet «*med bakgrunn i over 150 års bruk av området fra den første faste bosetter i 1862 og til i dag.*» Meldingen opplyser videre at Luftjok var «*en ren kvensk bygd helt til ca. 1920*». Om bruken av de lokale utmarksressursene heter det:[12]

«De som slo seg ned i bygda først, livnærte seg av dyrehold (naturalhusholdning) og de høstet av naturen.

1. De fisket laks med drivgarn og stengsel i området Kilpankari og til Fingervann. De drev også med stangfiske.
2. De fisket småfisk i elver og bekker som renner ut i Luftjokelva og i Hanavannet og Botnvannet.
3. Vedhogst ble utført i nærområdet, men Hana og Satuvara var kjente hogstområder.
4. De hadde utmarksslåtter oppover Luftjokdalen på begge sider av elva helt til Suki og Hana.
5. Bufe beitet i nærområdet.
6. Bærplukking gjorde de i nærområdet, men spesielt kjente multemyrer for luftjokværingene var Hanamyra, Suki og Satuvara.»

Thormod Holti oversendte 26. mai 2015 kart over kravsområdet og særskilte bruksområder.[13]

18.3.2 Høringsmøtet (7. november 2019)

På høringsmøtet 7. november 2019 opplyste Thormod Holti (f. 1943) at befolkningen i området er organisert i Luftjok- og Seida bygdelag, «*men de har ikke fremmet noe krav, så jeg fant ut at noen må ivareta interessene til befolkningen, og derfor sendte jeg inn kravet*».[14]

Han fortalte at «*litt over 100 [personer]*» bor i Luftjok, og at den faste bosetningen ble etablert i 1862, da kvenen Daniel Larsson Keskitalo bosatte seg der. Ifølge Holti var det ved folketellingen i 1875 fem familier (28 personer) i Luftjok, og ved folketellingen i 1900 hadde befolkningen økt til ni familier (59 personer). Han sa at de «*drev med gårdsbruk, fiske, jakt, snarefangst, og de hadde utmarksslåtter oppover Luftjokdalen, og det hadde også befolkningen i Seida.*» Han viste til at 14 familier i perioden 1882–1912 fikk utmarksslåtter opp gjennom Luftjokdalen, og til at det var en stor «*finsk befolkning*» i Tana.[15]

Holti sa at norske myndigheter iverksatte tiltak for å motvirke finsk innvandring, blant annet jordsalgsloven 1902, som «*sa at hvis man skulle få jord, så måtte man kunne prate norsk, og man måtte skifte til norsk navn, og jorda, eiendommen skulle også ha et norsk navn*.» Han fortalte at myndighetene i 1925 vedtok at Luftjokdalen skulle være et bureisningsområde. Dette førte til at sju familier slo seg ned i Luftjokdalen. De kom fra Målselv, Tromsø, Gibostad, Sunnmøre og Namdalen. Det ble etablert vei og bygd bru i dalen. Bebyggelsen ble brent

9 Thormod Holti, Op. cit., 2013 s. 11–14, 19–21 23–50, sammenholdt med Kartverket, *Matrikkelenheter, kun nymatrikuleringer. Tana*, 22. november 2022 (jnr. 17/624-11, vedlegg 3), og http://eiendomsregisteret.kartverket.no.

10 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47), tabell 1a) og http://eiendomsregisteret.kartverket.no.

11 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47), tabell 1 a) og http://eiendomsregisteret.kartverket.no.

12 Befolkningen i Luftjok, *Rettighetsmelding*, 3. april 2015 (jnr. 15/554-1).m

13 Thormod Holti, *Oversendelse av kartutsnitt*, (jnr. 15/554-3).

14 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra* høringsmøte, 6.– 7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 100.

15 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 100-101.

under andre verdenskrig, og mange av de som ble tvangsevakuert vendte aldri tilbake.[16]

Om den lokale utmarksbruken fortalte Holti at det var viktig for folks livberging å bruke naturen, og at bygdefolket i Luftjok og Seida er de opprinnelige brukere av området. Han opplyste at folk alltid har hogd ved til eget bruk i bygdas nærområder. I nyere tid var det også noen som solgte ved, blant annet hans far, Konrad Holti (1898–1972), som på Sáttovárri (Seidafjellet) og i [Háná]skáidi-området hogde henimot 30 favner ved og solgte det til forsvaret. Thormod Holti visste ikke hvor langt tilbake i tid ordningen med vedutvisning går, men at han vet at det var en *«skogsutviser»* som reiste rundt og utviste teiger, og husket fra sin barndom at det var en som het Simonsen i nedre Tana som var *«skogsutviser»*. Holti ga uttrykk for at den fastboende befolkningen bør ha fortrinnsrett til å få utvist vedteiger i de nærmeste hogstområdene, fremfor hytteeiere og andre utenbygdsfolk.[17]

Ifølge Holti var multeplukking en viktig inntektskilde for familiene. Snarefangst på hare og rype ga også gode inntekter. Tyttebær, blåbær og krøkebær ble plukket til eget bruk. Ifølge Holti fisket lokalbefolkningen laks i Tanaelva, med stengsel og drivgarn, og i nyere tid også stangfiske. I Hanavannet og i Luftjokelva fisket folk ørret og røye, og harr i den nedre delen av elva. Holti visste ikke om lokalbefolkningen i tidligere tider jaktet på elg.[18]

Holti fortalte at folk holdt sauer og kyr, og at det før andre verdenskrig var lite jorddyrking, slik at folk måtte ha utmarksslåtter. Spesielt gjaldt dette befolkningen i Seida, hvor det er dårlig og sandholdig jordsmonn, som ga dårlige avlinger. Holti sa at folk etablerte utmarksslåtter før det ble vanlig med forpaktning av slåttemark i Luftjokdalen. Holti fortalte at Luftjokdalen er frodig, og at folk derfor også hadde med seg buskapen opp til slåttene om sommeren. Folk hadde gammer, stallgammer og høyskjåer i tilknytning til slåttene.[19]

I dag er det ifølge Holti én gamme igjen ved Hanavannet – eid av familien Olsen, og muligens også én gamme opp mot Suki (Suovka) – eid av Hans Olav Aagesen (f. 1941). Han sa at det også er en gamme oppe i Luftjokdalen, som er i ferd med å falle ned (eid av Gaski).[20]

Holti sa at lokalbefolkningen selv forvaltet nærområdene. Bortsett fra utmarksslåttene, var det imidlertid ingen intern fordeling av bruken. Det var nok fisk til alle og folk plukket multer og andre bær *«der det var bær»*, uten at det var noen konflikter om høstingen. Tidligere var det heller ingen ekstern konkurranse om ressursene. Holti fortalte at reindriften har brukt og bruker Luftjokdalen, og at bygdefolket alltid har hatt et godt forhold til reindriften.[21]

Han presiserte ellers at kravet ikke gjelder en fortrinnsrett, bortsett fra når det gjelder utvisning av vedteiger. Holti begrunnet dette med at det *«har vært bær nok til alle, og fisk nok til alle, til de som vil plukke bær og fiske»*. Om vedteigene sa han at *«de som bor i området bør få et fortrinn, slik at ikke hytteeiere som kommer utenifra skal få de beste områdene til vedteiger, og at man liksom tar vare på den hevden som de [fastboende] har hatt i bruk av området.»* Han presiserte også at kravet ikke gjelder ferdselsrett.[22]

18.3.3 Intervjuer med Thormod Holti (20. april og 20. juni 2023)

Thormod Holti presiserte i intervju *20. april 2023* at rettighetsmeldingen er *«fremmet på vegne av befolkningen i Luftjok»*. Han sa videre at det er *«et faktum at også befolkningen i Seida har hatt utmarksslåtter opp gjennom Luftjokdalen. … men jeg fremmer meldingen på vegne av befolkningen i Luftjok. … Jeg tar ikke Seidas befolkning med – det må de ordne opp i selv.»*[23]

Om hogstkravet sa Holti i intervju *20. juni 2023* at det vil *«være de nærmeste område hvor det er skog til å kunne utvise teig, … at de [folk] får teig så nært hjemmene sine som mulig.»* Mer konkret gjelder det nærområdet til husene og eiendommene i Luftjokdalen, oppover til og med *Hánáskáidi*, og på den andre siden av Luftjokelva, fra Søndre Luftjok og oppover til og med *Sáttovárri*. Han sa at *«alle de gamle luftjokværingene har hogd der»*. I dag er det ikke er så mange som hogger, *«men sånn har det nå vært [tidligere], og det er jo det jeg mener at den gamle hevden må fortsatt være at man har et fortrinn der på det.»*[24]

Ifølge Holti hadde trolig også seidaværinger, særlig fra Østre Seida, hogd ved i disse områdene, ettersom flere av dem hadde utmarksslåtter opp gjennom Luftjokdalen. Han utelukket heller ikke at folk fra Vestre Seida kunne ha gjort det samme, men presiserte at det i hovedsak var folk fra Østre Seida som hadde utmarksslåtter i området og som hogde ved der. Holti understreket at han ikke vet nøyaktig hvor Seidafolket hogde ved, men opplyste at Sáttovárri lå nærmere for dem. Videre sa han at både Østre Seida-folk og luftjokværinger

16 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 101.

17 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 101–104.

18 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 101–103 og 105.

19 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 102.

20 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 105–106.

21 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 103 og 105.

22 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 104–105.

23 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Thormod Holti*, 20. april 2023 (jnr. 15/554-11) s. 1.

24 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Thormod Holti*, 20. juni 2023 (jnr. 15/554-12) s. 1–3.

har hogd ved i Sáttovárri-området, mens det hovedsakelig var luftjokværinger – og de seidaværingene som hadde utmarksslåtter i Luftjokdalen – som hogde ved i Hánáskáidi.[25]

Thormod Holti fortalte at folk hogde ved til eget bruk, men at flere fastboende også hogde for salg, blant annet hans far. Holti ga uttrykk for at lokalbefolkningens fortrinnsrett også bør omfatte vedhogst for salg, fordi det er en tradisjonell binæring.[26] I likhet med forgjengerne i Luftjok, har Holti ansett hogstretten som en selvstendig rett, for de som er bosatt der. Ordningen med vedutvisning har ikke endret denne oppfatningen. Holti viste ellers til at statens vedutvisninger ikke var «*så fremtredende før krigen*», som det de var «*etter krigen*.»[27]

18.4 Opplysninger og bemerkninger fra andre

18.4.1 Nils Ole Nilsen

Nils Ole Nilsen (1931–2016) fortalte i intervju 9. september 2013 at han flyttet fra Polmak til Luftjok i 1960, etter at han giftet seg med Ellen Kirsten Gaski (1938–2013) fra Seida. De hadde småbruk i Govdagálskáidi. Nilsen sa at han hadde kjøpt mange jorder i nærområdet, og overdratt noen av disse til sin sønn. Sønnen slo (i 2013) fortsatt jordene, og hadde sauer i Luftjokdalen. Nilsen fortalte at familien høstet ressursene i området, jaktet, drev snarefangst, fisket, og plukket multer. Han sa bureiserne som hadde flyttet til Tana ikke fisket og jaktet så mye, fordi de ikke i samme grad hadde tilegnet seg kunnskap om bruk av utmarka.[28]

18.4.2 Anna Katrine Tobiassen

Anna Katrine Tobiassen (1921–2024) fortalte i intervju 16. april 2013 at hennes far, Clemet Klemetsen Lukkari (1866–1930), var «*fra den finske siden av Tanaelva*», og at hennes mor, Ragnhild Kathrine Guttormsen (1892–1923), var fra Vestre Seida. Tobiassen sa at hun vokste opp i Vestre Seida, der hun bodde frem til hun ble voksen, og at hennes familie på morssiden har bodd der siden oldefarens tid. Selv om familien bodde i Vestre Seida, brukte de også områdene oppover Luftjokdalen, på østsiden av Tanaelva.[29]

Tobiassen fortalte at familien livnærte seg av husdyrhold (sauer og kyr) og laksefiske. Om sommeren slapp de husdyrene på beite, og slo vinterfôr både på egen eiendom og i utmarka. Familien hadde utmarksslått på østsiden av Tanaelva i Luftjokdalen, ovenfor Hanaelva. For å komme seg dit fra bostedet i Vestre Seida, krysset de Tanaelva med båt. Folk hadde faste plasser der de slo, og staten blandet seg ikke inn i hvor og hvordan befolkningen utnyttet resursene.[30]

Dette gjaldt imidlertid ikke vedhogsten, der oppsynsmenn utviste vedteiger. Tobiassens familie hogde på vestsiden av Tanaelva. Hun fortalte at folk, også hennes familie, fisket laks til eget bruk og for salg. De hadde faste fiskeplasser, og folk utenifra fisket ikke i området. Hennes familie fisket lite i fjellvannene, fordi det var nok laks på den tiden, men de drev jakt og snarefangst. Hun fortalte at det tidligere var lite elg i området, men de jaktet på elg når den var tilgjengelig, og det ble skutt elg i hennes barndom. På den tiden var det «*fritt fram*» for elgjakt.[31]

Tobiassen fortalte at multer var viktig for folk, og at det ikke var noe system for hvem som skulle plukke hvor, «*man plukket hvor som helst. Den som kom først, plukket, og man hadde ikke faste [plasser].*» Folk utenifra kom ikke til deres områder for å plukke multer.[32]

18.4.3 Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga

Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga har krevd reindriftsrett i et område som blant annet omfatter Luftjokdalen (kapittel 10). På høringsmøtet 6. november 2019 sa distriktets representant, Frode Utsi (f. 1962), at distriktet har høstbeite i Austertana–Luftjokdalen, vinteranlegg på Seidafjellet, og merke- og slakteanlegg i Austertana. Utsi opplyste at distriktet har én flyttlei over Hanadalen, og én som går ned Nierravárnurki og Sukimyrene (Suovkajeaggi), og over Seidafjellet. Noen år flytter de fra Lievlan over Luftjokdalen. Flokken går på begge sider av bebyggelsen i Luftjok.[33]

18.4.4 Erik Andreas Trosten

Erik Andreas Trosten (1931–2023) sa i intervju 21. september 2021 at folk i Luftjok «*for eksempel har hugd ved der [i kravsområdet]*».[34]

18.4.5 Finnmarkseiendommen

FeFo har 27. juni 2023 og 15. august 2023 oversendt opplysninger om vedutvisninger i Tana, som dekker tidsrommet fra 2004 og frem til juni 2023, med unntak av året 2006.[35]

25 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 20. juni 2023 (jnr. 15/554-12) s. 3–4.
26 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 20. juni 2023 (jnr. 15/554-12) s. 4–5.
27 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 20. juni 2023 (jnr. 15/554-12) s. 5–6.
28 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Nils Ole Nilsen*, 9. september 2013 (jnr. 15/895-10) s. 23–32.
29 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anna Katrine Tobiassen*,16. april 2013 (jnr. 15/895-4) s. 1–4 og 9.
30 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. april 2013 (jnr. 15/895-4) s. 4–9.
31 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. april 2013 (jnr. 15/895-4) s. 10–17.
32 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. april 2013 (jnr. 15/895-4) s. 21.
33 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra* høringsmøte, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 64–65.
34 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Erik Andreas Trosten*, 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 64.
35 FeFo, *oversendelser om vedutvisninger i Tana*, 27. juni 2023 og 15. august 2023 (jnr. 17/624-13 og 17/624-14).

18.5 Kommisjonens vurderinger

18.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger

Saken gjelder et mulig erverv av en selvstendig *kollektiv bruksrett* i kravsområdet for befolkningen i Luftjok uavhengig av finnmarksloven, samt *fortrinnsrett* for Luftjok-befolkningen til å få utvist vedteiger i de bygdenære hogstområdene.

Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4 lagt til grunn at de ulike siidaene i øvre Tana i flere hundre år før området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751, var enerådende i sine respektive ressursområder, og at siidaene i øvre Tana på dette tidspunktet i alle fall hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til sine tradisjonelle ressursområder. Videre har kommisjonen lagt til grunn at dette også gjaldt for siidaene i nedre Tana, og at det på midten av 1700-tallet ikke var noen kvalitativ forskjell mellom rettsstillingen for befolkningen i øvre og nedre Tana.

Thormod Holti har på vegne av Luftjoks befolkning ikke anført rettssuksesjon etter de tradisjonelle samiske siidaene i området, men viser i rettighetsmeldingen til at bruksrettskravet bygger på bygdefolkets bruk fra etableringen av den første faste bosettingen i Luftjok i 1862 og frem til i dag, og fremholder at Luftjok var en kvensk bygd frem til rundt 1920, jf. punkt 18.3.1. Kommisjonen vil derfor vurdere om befolkningen i Luftjok i perioden fra 1860-tallet og fremover har oppparbeidet en kollektiv bruksrett til kravsområdet med grunnlag i alders tids bruk. Et rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk, forutsetter at det i lang tid er utøvd bruk av et visst innhold og omfang, og ut fra en rettsoppfatning om at bruken hadde grunnlag i en rettighet.

Rettighetsmeldingen opplyser at laksefiske med drivgarn og stengsel i Tanaelva mellom Kilpankari og Fingervann er en del av Luftjok-befolkningens tradisjonelle ressursutnyttelse. Spørsmålet om rett til laksefiske i Tanavassdragets laksefø-rende strekninger faller utenfor kommisjonens mandat, jf. punkt 1.2.4, og er derfor ikke en del av kommisjonens vurdering.

Nedenfor vurderer kommisjonen det generelle bruksrettspørsmålet i punkt 18.5.2, og spørsmålet om rett til vedhogst i punkt 18.5.3.

18.5.2 Kollektiv bruksrett – generelt

18.5.2.1 Tidsvilkåret

Det gjelder ikke et eksakt tidsvilkår etter alders tids brukreglene, men henimot 100 års bruk vil som regel være tilstrekkelig til å oppfylle vilkåret, jf. punkt 6.3.3.2 foran.

Thormod Holti har i rettighetsmeldingen og på høringsmøtet vist til at befolkningen i Luftjok har brukt kravsområdet fra den første bosettingen i 1862 og til i dag, jf. punkt 18.3.1 og 18.3.2. Sett i lys av eiendomshistorikken i Luftjok, jf. punkt 18.2 med videre henvisninger, må det legges til grunn at området har hatt fast bosetning i over 160 år. Utmarksbruken vil nødvendigvis ha pågått over en tilsvarende periode, og det er ikke usannsynlig at kravsområdet også har vært brukt før dette. Tidsvilkåret er derfor oppfylt.

18.5.2.2 Bruksvilkåret

Når det gjelder *bruksvilkåret*, gjelder prinsippet i hevdsloven § 7 om at den som bruker «*tingen som om han var bruksrettshavar, hevdar bruksrett*» også ved alders tids bruk, jf. punkt 6.3.3.3. Spørsmålet er derfor om befolkningen i Luftjok har brukt kravsområdet på en måte som tilsvarer bruken til innehaveren av en kollektiv bruksrett i et tilsvarende område.

Thormod Holti har opplyst at lokalbefolkningens bruk blant annet har bestått av snarefangst, jakt, fiske, utmarksslåtter, utmarksbeite, multeplukking og vedhogst, jf. punkt 18.3.1 og 18.3.2. Både hans opplysninger og Anna Katrine Tobiassens opplysninger, jf. punkt 18.4.2, tyder på at bruken har vært utpreget kollektiv. De har fortalt at familiene ikke hadde faste høstingsområder innenfor kravsområdet, og at folk høstet ressursene der de var tilgjengelige, med unntak av vedhogsten som kommisjonen behandler i punkt 18.5.3 og utmarksslåttene.

Tobiassens opplysninger viser samtidig at Luftjok-befolkningens bruk ikke har vært eksklusiv ettersom hun fortalte at Luftjokdalen også ble brukt av folk fra Vestre Seida. Også opplysningene om at personer fra (østre) Seida fikk utmålt 14 utmarksslåtter i dalen mellom 1888 og 1912, jf. punkt 18.2, viser at Luftjok-befolkningen ikke har vært alene om bruken.

Kommisjonen legger likevel til grunn at Luftjok-befolkningens bruk i innhold og omfang tilsvarer den bruken innehaveren av *fortrinnsrett* til utmarkshøsting ville ha utøvd i den aktuelle tidsperioden. Bruksvilkåret for å opparbeide en slik er derfor oppfylt.

18.5.2.3 Godtrovilkåret

I likhet med det som gjelder for hevd, innebærer *godtrokravet* ved alders tids bruk at bruksutøveren må ha oppfattet forholdene slik at bruken hadde grunnlag i en rettighet, og vedkommende må ikke kunne bebreides for ha oppfattet forholdene slik, jf. punkt 6.3.3.4.

Det kan i saken her ikke være noen tvil om at befolkningen i Luftjok har ment å ha en kollektiv bruksrett til kravsområdet, og at de ikke kan klandres for denne oppfatningen. Staten har riktignok i nyere tid regulert deler av bruken, blant annet i form av bestemmelser om utnyttelsestider og redskapsbruk. Etter det kommisjonen kjenner til, har imidlertid ikke staten ved privatrettslige disposisjoner eller i kraft av sin grunneierrådighet nektet befolkningen i Luftjok å høste av utmarksressursene i kravsområdet. Godtrovilkåret er derfor oppfylt.

18.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten

Det følger av det foregående at befolkningen i Luftjok har en kollektiv fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet. Retten er ikke eksklusiv, men har et selvstendig grunnlag ved siden av finnmarksloven, og gjelder uavhengig av denne. Rettighetene har vern mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep i samsvar med Grunnloven § 105. Se også første tilleggsprotokoll til den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 1.

Videre må FeFo ta hensyn til den lokale retten når man i kraft av finnmarksloven § 27 treffer beslutninger, for eksempel om bruksinnskrenkninger, eller treffer beslutninger i kraft av grunneierrådigheten. Høyesterett fastslo i Nesseby-dommen at FeFos forvaltning må skje på en måte som i «*nødvendig utstrekning*» tilpasses de rettighetene som er «*fastslått gjennom Finnmarkskommisjonens rapport*».[36] Dette gjelder også for de rettighetene som er etablert i Luftjok, der FeFos forvaltning må innrettes slik at den respekterer den tradisjonelle, lokalt forankrede ressursbruken. Se nærmere om dette foran i punkt 8.4.8.2 og 8.4.9.

18.5.3 Særlig om vedhogst

Det kan på grunnlag av sakens opplysninger legges til grunn at Luftjok-befolkningens vedhogst i de delene av kravsområdet der slik bruk er aktuelt, i alle fall går like langt tilbake i tid som bosettingen i Luftjok-området. Hogsten har i perioder også hatt relativt stort omfang. Blant annet opplyste Thormod Holti i intervjuet 20. juni 2023 at flere folk i bygda, inkludert hans far, drev vedhogst både til eget bruk og for salg, jf. punkt 18.3.3.

Kommisjonen finner det derfor ikke tvilsomt at tidsvilkåret og bruksvilkåret etter alders tids bruk-reglene for å opparbeide en fortrinnsrett til å få utvist vedteiger i de bygdenære hogstområdene, slik det er fremsatt krav om, er oppfylt. Vedhogsten har imidlertid vært underlagt en ordning med statlig utvisning. Det må dermed vurderes særskilt om utvisningsordningen har påvirket lokalbefolkningens rettsoppfatning på en måte som gjør at de ikke har vært i aktsom god tro med hensyn til at vedutvisningen er en selvstendig bruksrett.

Ved vurderingen må det ses hen til at skogen i Finnmark i lovgivningen lenge har hatt en noe annen status enn de øvrige utmarksressursene. Allerede etter 1775-resolusjonens § 4 skulle lauvskogen forbeholdes «visse Bygder», men underlegges en utvisningsordning. Bestemmelsen ble avløst av § 4 i jordsalgsloven i 1965 som bestemte at «*bygdefolk*» på den usolgte grunnen hadde rett til å få utvist lauvskog til ved for husbehov. Jordsalgsloven ble erstattet av finnmarksloven § 22 første ledd bokstav d) om at kommunens innbyggere på FeFos grunn i kommunen har rett til «*hogst av lauvskog til brensel for husbehov*». Dagens utvisningsordning er regulert i FeFo-styrets retningslinjer for vedutvisning, gitt i medhold av lovens § 27.

Kommisjonen har ved sine utredninger av tidligere felt erfart, at det har variert mellom ulike områder i Finnmark når utvisningsordningen kom i gang. De opplysningene kommisjonen har mottatt fra FeFo om vedutvisninger i Tana gjelder som nevnt i punkt 18.4.5, perioden 2004 til juni 2023 med unntak av 2006, og belyser derfor ikke spørsmålet.

Etter det kommisjonen har kunnet bringe på det rene ble imidlertid vedhogst i daværende Tana herred underlagt utvisning ved amtmannens regler av 23. april 1874, som gjaldt i hele Finnmark.[37] Det fantes også et reglement for bjørkeskog og annen lauvskog i Tana og Polmak tinglag datert 26. juni 1856.[38] Som nevnt i punkt 8.4.4.4, har kommisjonen ikke funnet teksten i dette reglementet, og har derfor ikke kunnet fastslå om reglementet underla vedhogsten på den umatrikulerte grunnen i de to tinglagene utvisning.

Thormod Holti sa på høringsmøtet at det ble hogd bjørkeved på Seidafjellet og i [Háná]skáidi-området. Han visste ikke når utvisningsordningen startet, men i hans barndom var det en «*skogutviser*», jf. punkt 18.3.2. Sett i lys av at han er født i 1943, må det i alle fall på slutten av 1940-tallet ha vært utvist vedteiger i Luftjokdalen. Opplysningene fra Anna Katrine Tobiassen (1921–2024) som vokste opp i Vestre Seida, tyder på at praksisen er eldre ettersom hun i intervju 16. april 2013 fortalte om utvisning av vedteiger i Vestre Seida, jf. punkt 18.4.2.

Uansett når utvisningene startet, er imidlertid det overordnede bildet at hensikten med ordningen ikke var å markere statens privatrettslige rett til skogen, men å sikre ressurstilgangen for bygdene og å fremme ordnet bruk. Utvisningsordningen har derfor ikke fratatt befolkningen deres aktsomme gode tro. Både 1775-resolusjonens og jordsalgsloven § 4 har preg av å kodifisere en *eksisterende fortrinnsrett* til vedhogst for «bygdefolk» i deres tradisjonelle hogstområder. Kommisjonen har derfor generelt lagt til grunn at den retten til vedhogst som nå er regulert i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav d) har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av finnmarksloven. For eksempel trakk kommisjonen følgende konklusjon i Nesseby-feltet:[39]

> «Finnmarkskommisjonen finner det for Nessebys vedkommende godtgjort at finnmarksloven § 22 første ledd bokstav d) kodifiserer en selvstendig rettighet.
>
> Så langt bestemmelsen regulerer hogst av lauvtre til brensel for husbehov utøvd av den fastboende befolkningen

36 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 161, jf. avsnitt 160 og 195.

37 NOU 1993: 34 s. 93–94.

38 Knut Spilling, *Av Finmarkens skogret*, 1919 s. 153.

39 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 89 (punkt 8.2.6.7).

> i kommunen innenfor deres respektive tradisjonelle bruksområder, er det tale om en opprinnelig rettighet med grunnlag i langvarig bruk. Selv om rettigheten har et selvstendig rettsgrunnlag, har den ikke et omfang som går ut over det som er regulert i finnmarksloven. Den vil også i fortsettelsen være underlagt utvisning.»

Prinsippet om at lokalbefolkningen i sine «*tradisjonelle bruksområder*» har en selvstendig rett til vedutvisning, vil også gjelde for befolkningen i Luftjok. Når det gjelder spørsmålet om hvilket område som er deres tradisjonelle bruksområde, tar kommisjonen utgangspunkt i det Thormod Holti sa 20. juni 2023 om at den lokale vedhogsten tradisjonelt har foregått i nærområdene til Luftjok, opp til Hánáskáidi og Sáttovárri (Seidafjellet), jf. punkt 18.3.3.

Den fastboende befolkningen i Luftjok har i dette området en fortrinnsrett til vedhogst med grunnlag i alders tids bruk. Hogsten vil på samme måte som i dag være underlagt utvisning, men FeFo må praktisere utvisningsordningen på en måte som sikrer at Luftjok-befolkningens selvstendig hogstrett, ikke fortrenges av personer uten slike rettigheter i området.

Sakens opplysninger viser at også befolkningen i Luftjoks nabobygd, (Østre) Seida har brukt Luftjokdalen. Som nevnt i punkt 18.2, ble det mellom 1888 og 1912 utmålt 14 forpaktninger på slåtter i Luftjokdalen til personer fra Seida, og det første eiendomsskjøtet her ble ustedt i 1872, mens den første skjøteutstedelsen i Luftjok fant sted i 1862. Thormod Holti antok i intervju 20. juni 2023 at også folk fra Seida har hogd ved på Hánáskáidi og Seidafjellet, men presiserte i intervju 20. april 2023 at rettighetsmeldingen bare er fremmet på vegne av befolkningen i Luftjok, og ikke omfatter befolkningen i Seida, jf. punkt 18.3.3

Befolkningen Seida har ikke fremmet rettighetsmelding, eller på annen måte antydet at spørsmålet skal utredes for deres del. Kommisjonen bemerker likevel at sakens opplysninger tilsier at Seida-befolkningens utmarksbruk i kravsområdet går omtrent like langt tilbake i tid som Luftjok-befolkningens bruk, og har i hovedsak hatt samme innhold, også når det gjelder vedhogst. Det er derfor vanskelig å se holdepunkter for at rettighetssituasjonen i kravsområdet for befolkningen i Seida er annerledes enn rettighetssituasjonen for befolkningen i Luftjok.

18.5.4 Oppsummerende konklusjon

Befolkningen i Luftjok har en særrett i form av en fortrinnsrett til ressursene i deres tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet. Bruksretten har et selvstendig grunnlag i alders tids bruk, men går i innhold og omfang ikke ut over det som er regulert i finnmarksloven. Se nærmere om dette i punkt 8.4.2.8 og 8.4.9.

Befolkningen i Luftjok har med grunnlag i alders tids bruk også opparbeidet en selvstendig rett til vedhogst til eget bruk i Luftjokdalen, fra Luftjok til og med Hánáskáidi, og fra Søndre Luftjok oppover til og med Sáttovárri (Seidafjellet). Se figur 18. Retten går ikke ut over det som i dag er regulert i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav d), og vil også i fortsettelsen være underlagt utvisning fra grunneier, men utvisningene må praktiseres slik at den fastboende befolkningen i Luftjok ikke fortrenges av personer uten slike rettigheter i området. Se ellers punkt 8.4.2.8 og 8.4.9.

De som til enhver tid bor i Luftjok har andel i den lokale fortrinnsretten. Fortrinnsretten gjelder ikke foran andre tradisjonelle brukere av området, i den grad deres tradisjonelle høstingsområder omfatter områder innenfor kravsområdet.

19. MASJOK BYGDELAG

19.1 Hva saken gjelder

Saken reiser spørsmål om befolkningen i Masjok har opparbeidet bruksrett innenfor kravsområdet som omfatter om lag 305 km² på vestsiden av Tanaelva. Se kartet i figur 19.

Kravsområdet overlappes helt av rettighetsmeldingene fra Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8) og Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9), og overlapper delvis med meldingene fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10), Badje-Deanu Siida (kapittel 13), Sámiid meahcit (kapittel 15), Polmak bygdelag (kapittel 16), Bygdefolket i Vestre Seida (kapittel 21), Vestertana kapell- og bygdelag (kapittel 25), Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere (kapittel 29), Familien Helander (kapittel 31), Eli og Ragnhild Rajala Lautz (kapittel 32) og Etterkommere av Ole Ravna, Nils og Johannes Hirsti (kapittel 55).

Masjok bygdelag kontaktet kommisjonen 5. juni 2016 (jnr. 16/716-1) med spørsmål om det var satt frist for å sende inn rettighetsmeldinger i Tana-feltet. Kommisjonen opplyste 9. juni 2026 (jnr. 16/716-2) at det ikke var satt noen frist, og informerte 12. august 2019 (jnr. 16/716-3) bygdelaget om at det ville bli avholdt et høringsmøte for nedre Tana 6.–7. november 2019. Masjok bygdelag opplyste 13. august 2019 (jnr. 16/716-4) at bygdelaget ønsket å delta på høringsmøtet, og at de ville sende inn rettighetsmelding før møtet.

Rettighetsmeldingen fra Masjok bygdelag ble oversendt 27. oktober 2019 (jnr. 16/716-5). På høringsmøtet 6. november 2019 var bygdelaget representert ved Arne Sjåvik og Svein Kollstrøm (jnr. 14/294-36 s. 27–37). Kollstrøm innleverte 6. juli 2020 kopi av forpaktningsbrev for grunnstykket «*Golbokjokslaatten*» datert 20. februar 1948 (16/716-7). Kommisjonen anmodet 9. august 2021 (jnr. 16/716-9) Kollstrøm om å bekrefte kravskartet. Han innleverte korrigert kravskart 15. oktober 2021 (jnr. 16/716-10).

Masjok bygdelag oversendte 10. mars 2023 (jnr. 22/2151-5) merknader til rettighetsmeldingen fra Bygdefolket i Vestre Seida (kapittel 21), og oversendte 5. mars 2023 (jnr. 16/716-13) bygdelagets vedtekter. Svein Kollstrøm har gitt supplerende opplysninger i intervju 20. juni 2023 (jnr. 16/716-14) om den delen av rettighetsmeldingen som gjelder vedhogst, og ga visse utfyllende opplysninger 26. juni 2023 (jnr. 16/716-17). Han har også gitt utfyllende opplysninger i intervju 18. mai 2026 (jnr. 16/716-27).

Kommisjonen ba 21. juni 2013 (jnr. 16/716-15) Finnmarkseiendommen (FeFo) om å oversende opplysninger om eventuelle vedutvisninger i Masjok og Gulbojokdalen, fra staten begynte med utvisning av ved og frem til juni 2023. FeFo besvarte henvendelsen ved e-poster 27. juni 2023 og 15. august 2023 (jnr. 17/623-13 og 17/623-14).

Interesserepresentant for fastboende utmarksbrukere, Viktor Trosten, oversendte 1. mai 2023 et innspill til kravet fra Masjok bygdelag (jnr. 22/2148-12). Ved brev 18. juni 2023 ga Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš en merknad til alle rettighetsmeldinger som gjelder områder innenfor distriktets vinterbeiteområder (jnr. 14/1434-38), deriblant Masjok bygdelags melding.

Bruken av kravsområdet er også belyst i NIKUs sakkyndige utredning,[1] der NIKU blant annet har intervjuet Haldis Kollstrøm og hennes datter Thorild Kollstrøm 5. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 18) Thorild Kollstrøm og Svein Kollstrøm er søskenbarn. Se også Thormod Holtis opplysninger på høringsmøtet 6. november 2019 (jnr. 14/294-36 s. 104), og opplysninger gitt av bygdefolket i Vestre Seida i rettighetsmelding 22. november 2022 (jnr. 22/2151-1) og på høringsmøtet 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52 s. 36–47).

19.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Masjok bygdelag ble stiftet 24. september 1989, og har vært registrert i enhetsregisteret siden 10. mai 2010. Hege Mäntyjärvi (f. 1973) er daglig leder og styreleder. De øvrige styremedlemmene er Karl-Erik Mäntyjärvi (f. 1983), Arne Roald Børresen (f. 1937), Svein Kollstrøm (f. 1960), Viktor Kollstrøm (f. 1950) og Bente Anita Pedersen Hagalid (f. 1963).[2]

1 NIKU Oppdragsrapport 39/2017, særlig s. 254–258.

2 Brønnøysundregistrene: https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/995441160.

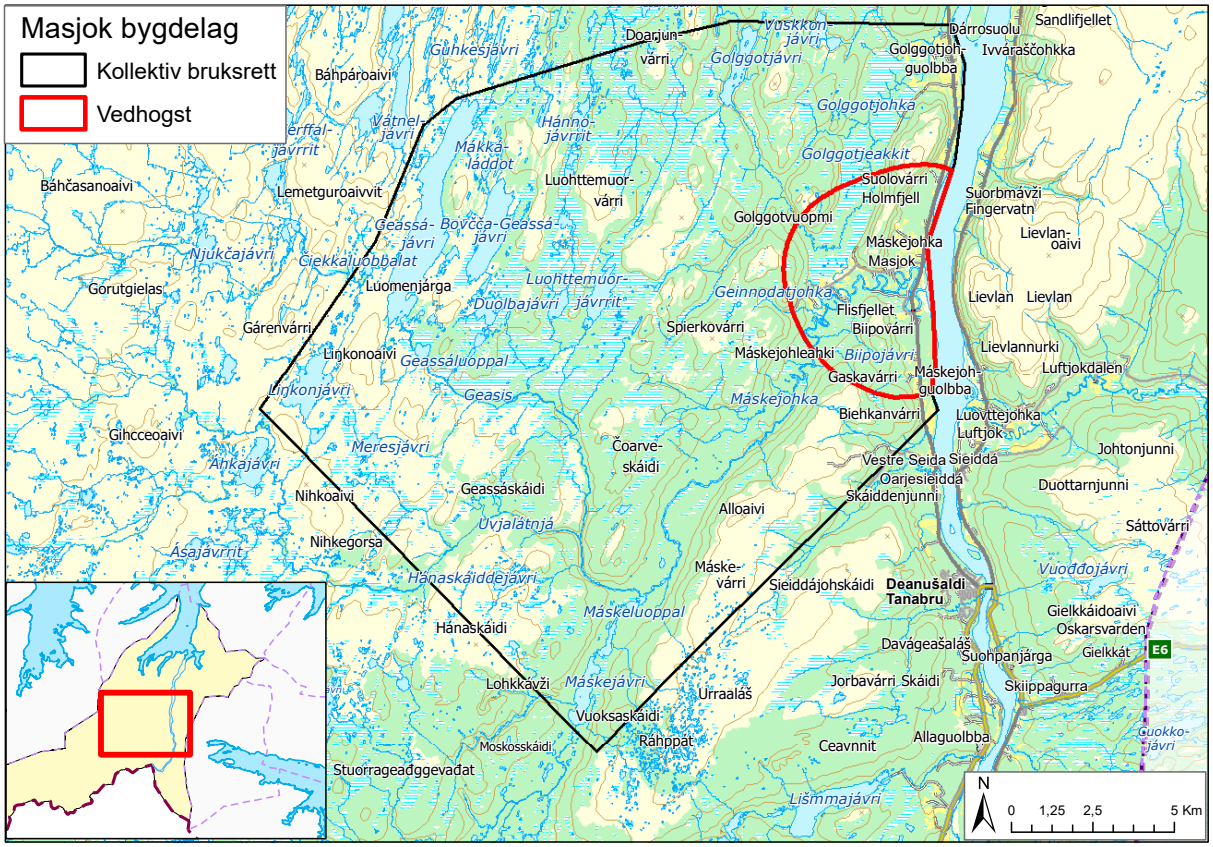

Figur 19

Bygda Masjok ligger på vestsiden av Tanaelva, ved munningen av Máskejohka (Masjokelva), rundt 11 kilometer km nord for Tanabru, og har om lag 110 fastboende.

Området som omfattes av kravet fra Masjok bygdelag var en del av siidaområdet til tidligere Deanodat siida. Se punkt 8.4.2. Det eldste kjente eiendomsdokumentet som gjelder Masjok, er en amtsseddel fra 1805. Den er omtalt i en amtsseddel fra 1822 som ble tinglyst 20. juni 1823. Amtsseddelen fra 1822 opplyser at Peder Pedersen fra Seida ved amtsseddel av 1. juli 1805 blant annet fikk overdratt bruken av en tredjedel av utmarksslåtten «*Masjoknialme-Wollabelde*» (Máskejohnjálmmi vuolábealde, eller «på nedsiden av Masjokmunningen»). Ordlyden i amtsseddelen tyder på at rettigheten ikke var ny i 1805.[3]

Det ble 20. juni 1823 også tinglyst tre andre amtssedler i de nedre delene av Masjok. De gjaldt bruk av jord i Masjok og fiske i Máskejohka. Samlet indikerer de fire amtssedlene som ble tinglyst denne dagen, at personer bosatt i Seida på 1820-tallet brukte de nedre delene av Masjok til utmarksslått og fiske, og at personer bosatt i Polmak brukte de øvre delene av Masjok til fiske. Ingen av amtssedlene tyder på fast bosetting i Masjok.[4]

Det ble utstedt amtssedler på to boplasser i Masjok i 1847. Den første oppmålingen fant sted 19. september 1847 og var rekvirert at «*Erik Jacobsen Kariste*» (Karainen). Amtsseddelen opplyser at hans svigermor, «*Gaia Andreasdatter*», hadde noen «*opdyrkede Engslaatter*» på elveneset ovenfor boplassen som han kunne bruke. Kariste ser dermed ut til å ha kommet til et etablert bosted. Han fikk avholdt oppmålings- og skyldsettingsforretning i 1859 og fikk tinglyst skjøte 7. januar 1867. Eiendommen har i dag gnr. 15, bnr. 3, og bruksnavnet «*Masjoknæs*».[5]

Den andre amtsseddelen som ble ustedt for en boplass i 1847 ble tinglyst i 1848, og utstedt til «*Erik Kaalstrøm*»

3 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Máskejohka på 1800-tallet*, 29. juni 2023 (jnr. 16/716-20) s. 1–2.

4 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 29. juni 2023 (jnr. 16/716-20) s. 3–6.

5 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 29. juni 2023 (jnr. 16/716-20) s. 6–7.

(Svein Kollstrøms tippoldefar). Han fikk tinglyst skjøte på eiendommen 15. juni 1858. Eiendommen har i dag gnr. 14, bnr. 2, og *bruksnavnet «Masjok»*. Det fremgår ikke eksplisitt av amtsseddelen hvilken karakter den jorden han fikk amtsseddel på hadde, men det ble ifølge amtsseddelen tillat ham å bruke tre *«i Udmarken værende Engslaatter»*. Disse engslåttene var altså ryddet og etablert da amtsseddelen ble utstedt i 1847.[6]

Den tredje amtsseddelen i Masjok ble utstedt til *«Johan Persen Krutberg»* i 1853, etter oppmåling i 1852. Han er ikke registrert i folketellingen for 1865, men *«Isak Tomakis»* fikk 17. juni 1862 skjøte på en boplass i Masjok, som trolig er den eiendommen som Krutberg fikk utstedt amtsseddel på i 1852. Eiendommen har i dag gnr. 14, bnr. 4, og bruksnavnet *«Larsnæs»*.[7]

Matrikkelen for Tana fra 1884 viser at det da var tre formaliserte eiendommer i Masjok – de tre som er omtalt ovenfor. Til sammenligning var det 25 formaliserte eiendommer i Seida i 1884 – 16 på østsiden av elva og ni på vestsiden. De neste eiendomsformaliseringene i Masjok ser ut til å ha skjedd på 1900-tallet.[8]

Når det ellers gjelder eiendomshistorikken i Masjok bygdelags kravsområde, ble det eldste skjøtet sør for Máskejohka tinglyst 15. juni 1858 (dagens 14/2) og de to neste 17. juni 1862 (14/3 og 14/4). Under hele gårdsnummer 14 var det per juni 2026 foruten FeFo-grunnen (14/1), registrert 96 aktive grunneiendommer, hvorav 72 nymatrikuleringer; 41 registrert før 1981. I tillegg kommer 18 aktive festeeiendommer, den eldste (14/1/2) etablert i 1954 og sju etablert før 1981. Nord før Máskejohka under gårdsnummer 15 var det i tillegg til FeFo-grunnen (15/1), registrert 158 aktive grunneiendommer under hele gårdsnummeret. Av disse var 116 nymatrikuleringer. Den eldste nymatrikuleringen ble tinglyst 17. juli 1843 (Dagens 15/2), og 70 av nymatrikuleringene er registrert før 1981. I tillegg kommer 38 aktive festeeiendommer, den eldste etablert i 1947 (15/1/4) og til sammen 22 etablert før 1981.[9]

19.3 Bemerkninger fra Masjok bygdelag

19.3.1 Rettighetsmeldingen 27. oktober 2019

Masjok bygdelags rettighetsmelding er innsendt på vegne av innbyggerne i Masjok. Den opplyser at Masjok har hatt fast bosetting i omtrent 200 år, og at de første faste bosetterne der var finske innvandrere, og at senere har også samer og nordmenn bosatt seg i bygda. Bygdelaget fremsetter følgende krav med *«grunnlag i hevdvunnen rett og alders tids bruk»*:[10]

> «1) Rett til høsting av bær i bygdas nærområder.
> 2) Rett til fiske i Tanaelva og Masjokelva, samt alle elver og vann som det fiskes i eller har vært fisket i av den fastboende befolkningen i bygda Masjok i utmarksområder som naturlig tilhører bygda.
> 3) Rett til beite for bufe fra gårdsbruk i bygda i utmarksområder som naturlig tilhører bygda.
> 4) Rett til vedhogst i nærområdene, med fortrinnsrett ved utvisning av vedteiger.
> 5) Rett til oppsetting av gammer i bygdas utmarksområder – som er åpne for allmenheten – med særlig vekt på steder der det tidligere har stått gammer.
> 6) Rett til uttak av grus og fyllmasser i nordenden av Piipufjellet [Biipofjellet/Biipovárri], kun for bygdas befolkning.
> 7) Rett til jakt på storvilt og småvilt, herunder snarefangst av rype.
> 8) Fri tilgang til naturområdene i bygdas utmark, uten hindringer i form av gjerder og stengsler som ikke er absolutt nødvendige i utøvelsen av primærnæringene.
> 9) Medbestemmelsesrett for bygdas innbyggere når det planlegges tomter for fritidsbebyggelse i Masjok. Det må åpnes for enkel tilgang til boligtomter for fast bosetting i bygda (...). Likeledes må forskrifter om bebyggelse i 100-meterssonen fra vassdrag brukes med sunn fornuft (...).»

Rettighetsmeldingen gir følgende beskrivelse av lokalbefolkningens utmarksbruk:[11]

> «I tidligere tider var jordbruk og høsting av naturens ressurser de viktigste næringsveiene, noe som også gjenspeiles av bygdefolks bruk av utmarka; utmarksslåtter var svært vanlige, små dyrkede arealer nært gårdene gjorde høsting av gras i utmarka nødvendig, det ble drevet utstrakt seterdrift i Masjok/Gulbojokdalen helt til slutten av 1950-tallet, med bolig- og fjøsgammer der gårdbrukerfamiliene bodde mesteparten av sommeren, samt høstet grovfôr som ble fraktet ned til bygda på vinterføre. Bygdefolk drev utstrakt vedhogst i Masjok- og Gulbojokdalen, vedfløting ned Masjok var en vanlig foreteelse, dette ga ekstra inntekter ved salg av brensel ut av bygda. I den forbindelse ble det også satt opp gammer og andre byggverk ved hogstplassene til ly mot vær og vind.

6 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 29. juni 2023 (jnr. 16/716-20) s. 7–8.
7 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 29. juni 2023 (jnr. 16/716-20) s. 8–9.
8 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 29. juni 2023 (jnr. 16/716-20) s. 9.
9 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana* (jnr. 14/294-47) tabell 1a) og https://eiendomsregisteret.kartverket.no.
10 Masjok bygdelag, *Rettighetsmelding*, 27. oktober 2019 (jnr. 16/716-5) s. 1–2.
11 Masjok bygdelag, Op. cit., 27. oktober 2019 (jnr. 16/716-5) s. 1.

> Laksefiske og annet innlandsfiske har alltid vært et viktig tilskudd til familieøkonomien, særlig da primærnæringene var nærmest enerådende i området. Det ble fisket med både stang og garn i både Masjok[elva] og Tanaelva, samt i alle fiskevann og elver som det var naturlig å høste av i våre nærområder. Bærplukking var/er også viktig, som en del av naturalhusholdningen og for salg med hensikt å spe på familiens inntekter.»

19.3.2 Høringsmøtet 6. november 2019

Masjok bygdelag, representert ved Arne Skjåvik (f. 1952) og Svein Kollstrøm (f. 1960), presiserte på høringsmøtet 6. november 2019 at rettighetsmeldingen gjelder kollektiv bruksrett, ikke eiendomsrett.[12] Kollstrøm opplyste at bygdelaget ble stiftet 24. september 1989 og at det har mellom 100 og 150 medlemmer. Bosatte i bygda kan bli ordinære medlemmer og personer med tilknytning til Masjok kan bli støttemedlemmer.[13]

Svein Kollstrøm fortalte at det har vært fast bosetting i Masjok siden 1830-tallet, og at de første som bosatte seg der var «*Lassi og Gaisa Sivola fra Finland*.» Kollstrøm sa at hans tippoldefar (Erik Kolstrøm), fikk skjøte på sin eiendom i Masjok «*rundt 1834*», og at han også fikk utmålt en utmarksslått i Gulbojokdalen. Kollstrøm fortalte at i hans far (Oluf Kollstrøm (1927–2011) sin ungdomstid, flyttet folk til Gulbojok og bodde der hele sommeren og slo gress der. Gresset ble fraktet ned til bygda på vinteren med hest.[14]

Kollstrøm visste ikke når de første forpaktningene ble opprettet, «*men det var jo selvfølgelig lenge før siste verdenskrig. Det var slik at hver familie hadde et bestemt område. Det var ikke bare folk fra Masjok, men det var folk fra Holmfjell og Boftsa*».[15]

Han fortalte at folk bygde gammer, tømmerhytter og stall i forpaktningsområdene. Folk hadde også gammer i andre områder, og brukte gammene i forbindelse med annen utmarkshøsting. Noen av gammene er ifølge Kollstrøm fremdeles er i bruk.[16]

Om begrepet bygdas «*nærområder*» slik det er brukt i rettighetsmeldingen sa han at «*vi kan si at et fem km belte eller sirkel rundt bygda blir jo mer brukt enn det som er 30 km unna, i alle fall i tidligere tider*.» Han tilføyde at Tanabru er 11 kilometer fra Masjok.[17]

Svein Kollstrøm fortalte at det er fin skog ved Masjokelva og i Gulbojokdalen, og at folk hogde trær for brensel og emneved. Noen brukte også bjørk som bygningsmateriale. Han sa at statlig kontroll med hogsten går langt tilbake i tid, og fortalte at hans bestefar før andre verdenskrig fikk utvist vedteig langs Masjokelva, langt oppe i Masjokdalen. Bestefaren hadde en gang hogd et tre som sto ved en stor stein, og han måtte hogge i overkant av steinen, for ikke å skade øksa. For det fikk han en bot på 10 øre for å ha hogd treet for langt opp fra bakken.[18]

Kollstrøm sa at bygdefolket krever *fortrinnsrett til utvisning av vedteiger*, slik at eldre folk med få muligheter til å frakte veden over større avstander, kan hogge nærmest bygda. Han sa at utenbygdsfolk noen ganger har fått utvist vedteiger som ligger nærmest bygda.[19]

Bortsett fra vedutvisningene, var det ifølge Kollstrøm ikke statlig kontroll med den lokale utmarksbruken. For eksempel blandet ingen seg inn i deres fiske og rypefangst. Elgjakt var det lite av i området før på 1970-tallet. Kollstrøm sa at befolkningen i Tana burde ha fortrinnsrett til elgvald i Tana kommune, fremfor jegere fra andre kommuner, og at de også burde ha fortrinnsrett til rypefangst- og jakt. Han viste til at det tidlig på 1970-tallet fortsatt var slik at mange fikk halve årsinntekten gjennom rypefangst- og jakt.[20]

Kollstrøm fortalte at bærplukking var viktig for folk i Masjok, spesielt multeplukking som ga inntekter. Også i dag selger folk multer. Han fortalte at det var enighet om at de eldste kunne plukke på de nærmeste myrene. De som hadde hest plukket ved sørenden av Sommervann (Geassájávri), og andre dro opp til Kjerringvannet (Áhkajávri).[21] I dag er det ingen fordeling av multemyrene. Han viste til at sørenden av Gulbojokmyra er i Masjok, og at mange fra kysten og Tanabru plukker multer der. Tidligere var det ifølge Kollstrøm vanlig at unge jenter fra kysten kom dit og bodde i telt, og ventet på at bæra skulle bli modne.[22]

12 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 31.
13 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 27–29.
14 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 27–29.
15 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 28.
16 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 29.
17 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 28.
18 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 29–30.
19 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 31.
20 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 30 og 35–36.
21 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 30–31.
22 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 34–35.

Kollstrøm fortalte at før hadde alle dyr. I 1983 var det seks større melkeprodusenter i Masjok. Nå er det ingen igjen, men det er fortsatt noen få som har sauedrift.[23]

Om bakgrunnen for rettighetsmeldingens krav om «*fri tilgang til naturområdene i bygdas utmark, uten hindringer i form av gjerder og stengsler*», sa han at det i bygdas utmark ble satt opp et reingjerde som går helt ned til elvekanten. Kollstrøm poengterte at bygdefolket har full forståelse for at det er nødvendig med hjelpemidler for å kunne utøve næringen, men at det er viktig at fastboende blir tatt med på råd når det gjelder gjerdetraseen. Han presiserte ellers at de med «*fri tilgang*» sikter til ferdsel til fots, og ikke til motorferdsel.[24]

Rettighetsmeldingen fremmer også krav om «*rett til uttak av grus og fyllmasser i nordenden av Piipufjellet [Biipovárri] kun for bygdas befolkning*». Kollstrøm sa at tilgang til grus og fyllmasser er viktig for å kunne lage gårdsveier og tomter. Han fortalte at folk i Masjok tidligere hadde et grustak «*som det var flisfjell i*», men dette ble «*tømt av Statens vegvesen og en del andre entreprenører fra andre steder.*» Kollstrøm sa at siste gang folk hentet grus fra det tidligere grustaket var på 1990-tallet. Masjok bygdelag mener at befolkningen i Masjok bør ha særrett til å hente grus fra grustaket ved Biipovárri, og at grustaket bør underlegges lokal forvaltning, for eksempel via bygdelaget selv.[25]

Kollstrøm var innforstått med at bygdefolket i kraft av finnmarksloven har mange av de rettighetene som er nevnt i meldingen, og at loven ikke etablerer noen hindringer for deres utnyttelse av utmarksressursene. Han presiserte at han ikke har «*noe imot FeFo*», men sa at de bør være med lydhøre for lokale behov og forhold, og fremholdt:[26]

> «[E]n rettighet og forvaltning av en rettighet kan jo være to forskjellige ting. Som jeg sa om for eksempel vedhøsting og massuttak av grus, det er jo ikke noe vi har direkte påvirkning på ellers, og det er derfor vi vil ha spesielle rettigheter til akkurat de tingene. Det er altså slike ikke-fornybare eller veldig sakte fornybare ressurser. Bær kommer det jo omtrent hele tiden og nye ryper, så det er ikke noe stort problem.»

Til rettighetsmeldingen fra Vestertana kapell- og bygdelag (kapittel 25) bemerket Kollstrøm at «*Larsen-guttene*» har fisket i nordenden av Sommervann (Geassájávri), og en god del sørover; «*så vi har ingen konflikter med de*». *H*an sa at nabobygdenes bruk, inkludert folk fra Vestertana og Tanabru, har aldri vært et problem. Heller ikke tilreisendes bruk hadde vært «et problem hittil». Samarbeidet med reindriften går ifølge Kollstrøm også stort sett bra.[27]

19.3.3 Merknader fra Masjok bygdelag til kravet fra Bygdefolket i Vestre Seida

Masjok bygdelag oversendte 10. mars 2023 en uttalelse til det kravet bygdefolket i Vestre Seida (kapittel 21) fremmet for kommisjonen 22. november 2022, hvorfra følgende siteres:[28]

> «Masjok bygdelag viser til melding nr. 57 innsendt av «bygdefolk i Vestre seida» der innsenderne kommer med påstander vi ser oss nødt til å reagere på.
>
> Påstanden om at «Seidas nabobygder og hele nærområdet har vært klar over, og også anerkjent, at det er folk fra Vestre Seida som har eid rettighetene til området» avvises på det sterkeste. Det samme gjelder påstanden om at «det har vært forhandlinger der avtaler om høsting av ressurser ble inngått mellom Vestre Seidas befolkning og bygda Masjoks befolkning.»
>
> Dette gjelder både rypefangst, bærplukking, innlandsfiske og annen høsting av naturressurser.
>
> Så lenge det har vært fastboende i bygda Masjok, fra rundt 1830, har bygdas befolkning fritt kunne høste av utmarkas ressurser uten å måtte spørre noen som helst om lov til det, bortsett fra utvisning av vedteiger *på Statens eiendom samt kjøp av fiskekort der dette har vært påbudt.*
>
> De første fastboende i Masjok var i hovedsak kvener/finske innvandrere og deres bruk av utmarka gjenspeiles i stedsnavn som fremdeles er i bruk ... Disse navnene beviser nærmere 200 års bruk av våre høstingsområder i utmark. Mange av de første bosetternes etterkommere bor enda i bygda, og sammen med senere tilflyttede høster de fremdeles av bygdas og nærområdets naturressurser slik det er gjort i mange generasjoner gjennom tidene. Denne bruken underbygges av fangstdagbøker, fiskekort fra tidligere tider osv. ...
>
> At noen innbyggere i en nabobygd gjør krav på vår bygd og høstingsområder som sin eiendom mener vi er både ufint og direkte provoserende, og er med på å så splid mellom to bygder som ellers har klart å leve i fred med hverandre.»

19.3.4 Supplerende opplysninger

Svein Kollstrøm overleverte *6. juli 2020* kopi av forpaktningsbrev for «*Golbokjokslaaten – forpaktnings nr. 358*» utstedt i

23 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 31.

24 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 31–32.

25 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 30.

26 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 34–35.

27 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 32–34.

28 Masjok bygdelag, *Tilsvar til melding nr. 57 (fra bygdefolket i Vestre Seida)*, 10. mars 2023 (jnr. 22/2151-5).

1948 til Daniel Larsen og Mathias Adolf Kollstrøm. Det fremgår at forpaktningen senere ble fornyet, siste gang for perioden 1955–59.[29]

Kollstrøm ga i *intervju 20. juni 2023* utfyllende opplysninger om Masjok-befolkningens vedhogst. Han sa at bygdelaget mener å ha fortrinnsrett til vedhogst i bygdas «*nærområde*», som utgjør «*kanskje to kilometer rundt bebygde områder, sånn cirka.*» Hogstområdene ligger langs Masjok og Gulbojok (Golggotjohka), i «*de bygdenære områdene*». Innad i bygda har de ifølge Kollstrøm en ordning der de eldste får hogge nærmest bebyggelsen. Kollstrøm sa at FeFo ikke tar hensyn til dette ved utvisning av vedteiger. Utenbygdsfolk og folk som driver næringshogst får til tider utvist teiger helt inntil bygda. Han sa at FeFo har satt teigene ut ifra kart, uten lokal kunnskap. Kollstrøm presiserte at befolkningen i Masjok krever fortrinnsrett, ikke enerett, og at Masjok-folket mener å ha fortrinnsrett i de bygdenære områdene «*fordi vi bor der*».[30]

Kollstrøm fortalte at «*i gamle dager*» hogde folk ved på anviste plasser «*rett på andre siden av [Tana]elva*». Han hadde «*aldri hørt*» at bygdefolket i Vestre Seida hadde hogd i Masjoks nærområder, bortsett kanskje fra «øverst i *Masjokdalen.*» Ifølge Kollstrøm hogger folk fra Vestre Seida oppover langs Mohkkevei-elva, og «*mest på [egne] private eiendommer*», og på utvisninger lenger opp mot fjellsiden. Han fortalte at Knut Hildonen (1940–2024) fra Rustefjelbma hadde vedteig ganske langt oppe i Masjokdalen, der han hogde i noen år, og frem til en gang på 1990-tallet fløtet veden ned Masjokelva. Ifølge Kollstrøm hadde også folk fra Holmfjell, blant annet Dervo-slekta, hogd ved langt oppe i Masjokdalen, langs Masjokelva. Han antok at folk fra Holmfjell hogde ved der frem til 1960-tallet.[31]

Kollstrøm fortalte at Masjok-folket i første rekke hogde ved til eget bruk, men noen hogde også for salg, blant annet Kollstrøms bestefar. Han presiserte at kravet gjelder en fortrinnsrett for bygdefolket i Masjok til å få utvist vedteiger for hogst «*til eget bruk*», og at en fortrinnsrett for bygdefolket til uttak av ved for salg ikke er «*like naturlig*».[32]

Han ga ellers uttrykk for at «*datidens*» folk i Masjok anså det som en rett å få hogge ved, og at ordningen med statlige vedutvisninger ikke endret folks oppfatning av vedhogsten som en rettighet. Kollstrøm sa at han ikke vet når ordningen ble etablert, men at det må ha skjedd etter at det ble fast bosetting i området. Kollstrøm presiserte at befolkningen i Masjok ikke har til hensikt å nekte noen å komme og hogge ved, men at de ønsker «*konsultasjonsrett*».[33]

Svein Kollstrøm fortalte i telefonsamtale *26. juni 2023* at de første bosetterne i Masjok var Lassi Sivula med familie, og at nærmere opplysninger om dette finnes i Samuli Paulaharjus bok, *Finnmarkens folk* (Ruijan suomalaisia) fra 1973. Kollstrøm opplyste at hans tippoldefar, som trolig var født i 1795, het Erik Kolstrøm (med en «l»), og at tippoldefaren flyttet fra Tornedalen til Karasjok i 1832, og til Masjok i 1834. Svein Kollstrøms bestefar som solgte ved for salg i Masjokdalen, het Mathias Adolf Kollstrøm og var født i 1880 eller 1881.[34]

I intervju *18. mai 2026* fortalte Kollstrøm at bygdefolket i Masjok mellom 1870 og 1995 hadde brukt et grustak nordøst for Biipofjellet (Biipovárri), og at det også hadde vært et annet grustak i området som bygdefolket sist hadde brukt i 2009 etter tillatelse fra FeFo.[35]

Etter at det grustaket som bygdefolket brukte mellom 1870 og 1995 ble tømt, hadde folk i bygda fra et sted i nærheten tatt ut «*så små mengder [grus] at det knapt er synlig*». Kollstrøm sa at det var «*helt tilfeldige uttak*» for å fylle hullene i en traktorvei i området. Bygdelfolket tok en «*traktorskuff nå og da for å fylle de hullene*». Det dreide seg om «*noen få kubikk*», og så lite at «*det kan ikke ses engang at det er tatt*». Hensikten med kravet var å få fastslått at alle i Masjok kunne hente grus fra dette stedet, og å unngå at det «*blir et svært hull inni fjellet*».[36]

19.4 Opplysninger og bemerkninger fra andre

19.4.1 Bygdefolket i Vestre Seida

Bygdefolket i Vestre Seida har 22. november 2022 fremmet et krav som kommisjonen har behandlet i kapittel 21, og som overlapper den sørøstre delen av Masjok bygdelags kravsområde.

Vestre Seida ligger på vestsiden av Tanaelva, vel seks kilometer sør for Masjok. Ifølge et notat datert 21. november 2016 som var vedlagt oversendelsen 22. november 2022, gjelder kravet blant annet «*eiendoms- og bruksrett til det området som gjennom alders tids bruk har representert Vestre-Seidas ressursområde for høsting, næringsutnyttelse, jakt, fangst*

29 Forpaktingsbrev for «*Golbokjokslaaten*» nr. 358, 20. februar 1948 (jnr. 16/716-7).
30 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Svein Kollstrøm*, 20. juni 2023 (jnr. 16/716-14) s. 1–3.
31 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 20. juni 2023 (jnr. 16/716-14) s. 3–6.
32 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 20. juni 2023 (jnr. 16/716-14) s. 7.
33 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 20. juni 2023 (jnr. 16/716-14) s. 8–9.
34 Finnmarkskommisjonen, *Telefonsamtale med Svein Kollstrøm*, 26. juni 2023 (jnr. 16/716-17).
35 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Svein Kollstrøm*, 18. mai 2026 (jnr. 16/716-27) s. 1–3.
36 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 18. mai 2026 (jnr. 16/717-27) s. 4–5.

og utmarksnæring». Om innholdet i den retten bygdefolket i Vestre Seida krever heter det:[37]

> «Når vi sier at vi krever eiendoms- og bruksrett til områdene, så har det utgangspunkt i norsk juss. Sett fra tradisjonelt samisk ståsted er bildet mer sammensatt (...). Derfor er retten til bruk av områdets ressurser det primære – ikke selve eiendomsretten – men i og med det faktum at både FeFo og Finnmarkskommisjonen baserer seg på gjeldende norsk rettspraksis, er også vi som rettighetshavere nødt til å uttrykke oss i et språk som det norske rettssystemet forstår (...).
>
> Det vi krever er mere enn bruksrett, men vi krever ingen eksklusiv eiendomsrett til områdene, derimot en rett som gir bygdefolket både rett og plikt til å se til at ressursene forvaltes på en bærekraftig måte – slik det alltid har blitt gjort av lokalbefolkningen.»

Bygdefolket i Vestre Seida anfører at *«folk i nabobygdene og hele nærområdet har vært klar over, og også anerkjent, at det er sieddálaččat, folk i fra Vestre-Seida som har "eid" rettighetene til området. Om andre ønsket å jakte eller drive fangst i området, var det en forhandlingssak, der muntlige avtaler ble inngått og overholdt.»*[38]

På høringsmøtet 15. mars 2023 representerte Harald Gaski (f. 1955) og Ingvald Ravna (f. 1936) bygdefolket i Vestre Seida.[39] Gaski sa de har fremmet kravet for «å få stadfestet at vi også har rettigheter her», *og at det ikke* er eksklusive rettigheter. Han sa videre at *«det er det området vi har rettigheter i fordi vi har bodd i området lenge. Men vi ønsker ikke å jage noen bort, eller ekskludere noen, men å få stadfestet at det her er vårt område og våre rettigheter.»*[40]

Ingvald Ravna sa at bygdefolket i Vestre Seida har brukt hele kravsområdet, og at utmarkshøstingen ga folk innkomme. I hans barndom drev de fleste med utmarksnæring, og bruken var altomfattende. Han fortalte at bygdefolket i Vestre Seida hadde utmarksslåtter i Masjokdalen, frem til en gang på 1950-tallet. Ifølge Ingvald Ravna har også andre enn befolkningen i Vestre Seida høstet ressurser i kravsområdet.[41]

19.4.2 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, representert ved Nancy Porsanger Anti (f. 1978), Máret Elle Varsi Kemi (f. 1991) og Magne Ballovara (f. 1972), redegjorde på høringsmøtet 6. november 2019 for distriktets rettighetsmelding, som kommisjonen har behandlet i kapittel 9, og som omfatter bruksområder som ligger innenfor Masjok bygdelags kravsområde. De opplyste at distriktet blant annet bruker eller har brukt områdene Máskevárri, Geassájávri, Geassá (Geasis), Máskejohka, Máskeluoppal, Moskosskáidi, Hánaskáidi, og Čoarveskáidi.[42]

Reinbeitedistrikt 9 har i brev 18. juni 2023 vist til alle at krav om *«kollektiv eiendomsrett, ferdselsrett og vetorett m.m.»* innenfor distriktets vinterbeiteområder, kan innsnevre distriktets beitearealer, dersom kravene skulle føre frem. Dette gjelder ifølge distrikt 9 også kravet til Masjok bygdelag.[43]

19.4.3 Thormod Holti

I sin forklaring for befolkningen i Luftjok (kapittel 18) på høringsmøtet 6. november 2019 påpekte Thormod Holti (f. 1943) at dagens ordning med utvisning av vedteiger noen ganger kan virke uheldig for lokalbefolkningen. Dette hadde riktignok ikke skjedd i Luftjok, men han kjente til et tilfelle i Masjok der utenbygdsfolk hadde drevet snauhogst etter at de hadde fått utvist vedteiger. Derfor burde lokalbefolkningen ha fortrinnsrett til vedutvisninger.[44]

19.4.4 Viktor Trosten

Viktor Trosten (f. 1945) er interesserepresentant for fastboende utmarksbrukere. I et innspill til kravet fra Masjok bygdelag 1. mai 2023 viser han til at *«lag og foreninger ikke kan erverve eiendomsrett til et område som også brukes av andre»*. Han har også vedlagt et kart der han har inntegnet det området som befolkningen i Masjok etter hans syn har disponert over.[45]

19.4.5 NIKU informanter

NIKU intervjuet 5. november 2015 to informanter fra Masjokdalen, Haldis Kollstrøm (1923–2020) og hennes datter Thorild Kollstrøm (f. 1952). De fortalte at bygdefolket etter andre verdenskrig brukte begge sider av Máskejohka til beite for kyr, og at sauene beitet på Suolovárri (Holmfjell). Om sommeren beitet hestene helt ned til Rustefjelbma.

37 Bygdefolket i Vestre Seida, *Vestre-Seida-folkets bruk av utmarka og utmarksressursene i nærområdet over de siste hundrede år,* notat 21. november 2016, s. 1–2, oversendt 22. november 2022 (jnr. 22/2151-1).

38 Bygdefolket i Vestre Seida, Op. cit., 21. november 2016 s. 2, oversendt 22. november 2022 (jnr. 22/2151-1).

39 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52).

40 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 36–37.

41 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 37–39 og 46–47.

42 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 55–56.

43 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023, s. 1, sammenholdt med vedlegg *«Oversikt over rettighetsmeldinger»* (jnr. 14/1434-38).

44 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 104.

45 Viktor Trosten, Kommentarer med kartvedlegg, 1. mai 2023 (jnr. 22/2148-12).

Områdene ble brukt av folk fra Masjok. Frem til 1960 sanket både informantenes familie og andre løv og ris til fôr ved Golggotjohka (Gulbojok). Utmarksslåttene var forpaktet, og ble brukt til ca. 1960. Det var aldri uenighet om fordelingen og reguleringen av beite, slåtter og fôrressurser.[46]

De fortalte at alle i bygda kunne bruke jakt- og fangstområdene fritt, men at det etter hvert ble innført en ordning der folk måtte «*søke om tillatelse til å sette snarer*». Rypefangst foregikk i Gulbojok (Golggotjohka), Biipovann (Biipojávri), Spierkovárri, Geassájávri og Masjok. Kvitrype og and ble jaktet ved Gulbojok og Biipovann. Det ble også jaktet på hare.[47]

Informantene fortalte at folk fisket årlig til eget hushold. Fiskevann ble brukt av bygdas folk og befolkning fra andre kommuner. Det var åpent for alle. Ingen hadde enerett til noen av vannene. Folk fisket i Gulbojok (Golggotjohka), Golggotjávri, Hánnojávrrit, Luohttemuorjávrrit, Máskejávri (Masjokvann), Geassájávri (Sommervann) og Uhca-/Bovčča Geassájávri (Lille Sommervann). Områdene brukes i dag på samme måte som før.[48]

Folk plukket multer etter at de var ferdige med slåtte-arbeidet. Multeland var blant annet Golggotjeaggi (Gulbojokmyra), Hannomyra og ved (Store) Sommervann. Tyttebær og blåbær plukket man på Suolovárri (Holmfjell). Det var fritt fram for alle så lenge områdene ikke var inngjerdet og privat. Tilreisende hadde samme rett som bygdefolket. Informantene ga uttrykk for at bruken i dag «*er likedan som den alltid har vært*».[49]

Ifølge informantene har bygdefolket tatt trevirke til brensel og stolper ved Gulbojok, og opp til Geinnošjok og Masjokelva. De tok også ut bjørk til sauegammene, og torv til gammene. Informantene ga uttrykk for at folk ikke har vært uenige i myndighetenes reguleringer av vedhogsten. Folk tar fortsatt ut ved, og respekterer hverandres områder.[50]

Informantenes familie hadde ikke egne gammer, men lånte slekt og venners gammer. De ga uttrykk for at brukstradisjoner bør gi rett til å ha gamme i utmark, og fortalte at det er tradisjon for at gammer og buer i utmark skal stå ulåst slik at folk kan bruke dem ved behov.[51]

46 NIKU, *Intervju med Haldis og Thorild Kollstrøm*, 5. november 2015, (jnr. 14/295-25, vedlegg informant 18, s. 1 (s. 29 i utskriftsversjonen).

47 NIKU, Op. cit., 5. november 2015 (jnr. 14/295-25), s. 5–6 (s. 33–34 i utskriftsversjonen).

48 NIKU, Op. cit., 5. november 2015 (jnr. 14/295-25), s. 3–4 (s. 31–32 i utskriftsversjonen).

49 NIKU, Op. cit., 5. november 2015 (jnr. 14/295-25), s. 7 (s. 35 i utskriftsversjonen).

50 NIKU, Op. cit., 5. november 2015 (jnr. 14/295-25), s. 6–7 (s. 34–35 i utskriftsversjonen).

51 NIKU, Op. cit., 5. november 2015 5. november 2015 (jnr. 14/295-25), s. 8 (s. 36 i utskriftsversjonen),

19.4.6 Finnmarkseiendommen

Finnmarkseiendommen har 27. juni og 15. august 2013 oversendt opplysninger om utvisninger av vedteiger i Tana, fra 2004 og frem til juni 2023, med unntak av 2006.[52]

19.5 Kommisjonens vurderinger

19.5.1 Innledning og avgrensninger

I rettighetsmelding 27. oktober 2019 har Masjok bygdelag reist ni krav, jf. punkt 19.3.1. Kravet om *medbestemmelsesrett* i planleggingen av tomter for fritidsboliger, og om enklere tilgang til boligtomter og endret anvendelse av forskriften om bebyggelse i 100-meterssonen fra vassdrag (krav nr. 9) gjelder offentligrettslig arealplanlegging og praktiseringen av offentligrettslige regler. Det faller utenfor kommisjonens mandat å ta stilling til slike spørsmål. Kravet om fiske (krav nr. 2) faller utenfor kommisjonens mandat så langt det gjelder fisket i den lakseførende delen av Tanavassdraget, jf. punkt 1.2.4.

Masjok bygdelag har krevd rett til oppføring av gammer i kravsområdet (krav nr. 5), men har ikke gitt opplysninger om spesifikke gammeplasser. Kommisjonen forstår kravet slik at det er fremmet med utgangspunkt i den alminnelige praksisen og den rådende lokale rettsoppfatningen knyttet til gammebygging i utmarka. I rapportens punkt 8.5 har kommisjonen vurdert om det er etablert en generell rett for innbyggerne i Tana kommune til å ha gammer i deres tradisjonelle høstingsområder, og konkludert med at det i Tana gjelder en slik rett, som kan utøves på visse nærmere vilkår, jf. punkt 8.4.5.7. Kommisjonen viser derfor til punkt 8.5 og vurderer ikke Masjok bygdelags gammekrav nærmere.

Rettighetsmeldingen omfatter også krav om «*fri adgang til naturområdene i bygdas utmark, uten hindringer i form av gjerder og stengsler, som ikke er absolutt nødvendig i utøvelse av primærnæringene*» (krav nr. 8). Sett i lys av Svein Kollstrøms uttalelse på høringsmøtet 6. november 2019 om at bygdefolket ønsker fri tilgang til utmarka når de ferdes til fots, jf. punkt 19.3.2, oppfatter kommisjonen kravet slik at det ikke gjelder ferdsel som går ut over allmennhetens rett til ferdsel i utmark etter lov 28. juni 1957 nr. 16 om friluftslivet § 2, sammenholdt med § 13. Kommisjonen viser ellers til sin generelle vurdering av innholdet i og omfanget av Tanabefolkningens rett til ferdsel i utmark i rapportens punkt 8.6.

I det følgende vurderer kommisjonen de øvrige kravene fra Masjok bygdelag om rett til; bærplukking (krav nr. 1); fiske i ikke-lakseførende elver og i fjellvann (krav nr. 2); utmarksbeite (krav nr. 3); vedhogst i bygdas nærområder (krav nr. 4);

52 Finnmarkseiendommen, E-post 27. juni 2023 (jnr. 17/624-13) og 15. august 2023 (17/624-14).

uttak av grus og fyllmasser i nordenden av Biipovárri (krav nr. 6) og jakt på storvilt og småvilt, og rypefangst (krav nr. 7). Kommisjonen oppfatter dette kravet so et krav om ikke-eksklusiv fortrinnsrett til de nevnte bruksmåtene. Kravene om bærplukking, fiske, utmarksbeite og jakt og fangst vil bli vurdert samlet i punkt 19.5.2. Kravet om vedhogst reiser visse særlige spørsmål blant annet når det gjelder betydningen av statens vedutvisninger, og er vurdert i punkt 19.5.3. Kravet om rett til uttak av grus og fyllmasser der brukstiden er kortere enn for de andre ressursene, er vurdert i punkt 19.5.4.

Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4 konkludert med at de ulike siidaene i øvre Tana i flere hundre år før området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751, var enerådende innenfor sine respektive ressursområder, og at siidaene den gangen i alle fall hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til sine tradisjonelle ressursområder. Kommisjonen har lagt til grunn at dette også gjaldt for siidaene i nedre Tana, slik at det midt på 1700-tallet ikke var noen kvalitativ forskjell mellom rettsstillingen for befolkningen i øvre og nedre Tana.

Masjok bygdelag har ikke vist til rettssuksesjon fra de tradisjonelle samiske siidaene, men viser i rettighetsmeldingen til at kravet bygger på bygdefolkets bruk i tiden fra etableringen av den første faste bosettingen i Masjok for omtrent 200 år siden. Bygdelaget viser også til at de første faste bosetterne der var finske innvandrere, og at senere har også samer og nordmenn bosatt seg i bygda, jf. punkt 19.3.1. Kommisjonen vil derfor når det gjelder kravet om rett til høsting av fornybare utmarksressurser, inkludert vedhogst, vurdere om befolkningen i Masjok i perioden fra 1830-tallet og fremover, har opparbeidet en kollektiv bruksrett til hele eller deler av kravsområdet med grunnlag i alders tids bruk. Når det gjelder retten til grustaket ved Biipovárri, vil kommisjonen ta utgangspunkt i hevdsreglene.

Begge regelsett stiller oppkrav om at bygdefolket i lang tid må ha utøvd bruk med et visst innhold og omfang, ut fra en oppfatning om at bruken hadde grunnlag i en rettighet.

19.5.2 Kollektiv bruksrett – generelt

19.5.2.1 Tidsvilkåret

Det gjelder ikke et eksakt tidsvilkår etter alders tids brukreglene, men nærmere 100 års bruk i sammenheng, vil normalt være tilstrekkelig til å oppfylle vilkåret, jf. punkt 6.3.3.2.

Svein Kollstrøm har blant annet på høringsmøtet 6. november 2019 opplyst at det har vært fast bosetting i Masjok siden 1830-tallet, jf. punkt 19.3.2. Dette samsvarer relativt godt med eiendomshistorikken for Masjok, som kommisjonen har redegjort for i punkt 19.2.

Riktignok sa Kollstrøm på høringsmøtet 6. november 2019 at hans tippoldefar, Erik Kolstrøm (Kaalstrøm), fikk skjøte på sin eiendom i Masjok «*rundt 1834*», mens eiendomshistorikken viser at dette skjedde i 1858, etter at han i 1847 fikk amtsseddel på eiendommen. Amtsseddelen opplyser imidlertid at Erik Kolstrøm også kunne bruke tre «*i Udmarken værende Engslåtter*». Samtidig var mønsteret i amtssedler og skjøter på denne tiden at selve bostedet som regel var vel så godt etablert som slåttene. Det må derfor antas at Erik Kolstrøm hadde kommet langt i arbeidet med å opparbeide jorden da amtsseddelen ble utstedt. Det er derfor sannsynlig at han bosatte seg i Masjok i 1834.

De i punkt 19.2 gjengitte opplysningene fra den amtsseddelen som ble utstedt til Erik Jacobsen Kariste i 1847 om at han kunne bruke svigermorens, Gaia Andreasdatters «*opdyrkede Engslåtter*», underbygger Kollstrøms opplysninger om at de første fast bosatte i Masjok var «*Lassi og Gaisa Sivola fra Finland*», som kom dit rundt 1830, jf. punkt 19.3.2.

Det må legges til grunn at utmarksbruken til befolkningen i Masjok, i alle fall går like langt tilbake i tid som den faste bosettingen. Når Masjok har hatt fast bosetting siden 1830-tallet, må det derfor legges til grunn at tidsvilkåret for et alders tids bruk-erverv er oppfylt.

19.5.2.2 Bruksvilkåret

Når det gjelder *bruksvilkåret*, får prinsippet i hevdsloven § 7 første ledd om at den som «*brukar eller har tingen som om han var bruksrettshavar, hevdar bruksrett*», anvendelse også ved alders tid bruk, jf. punkt 6.3.3.3. For Masjok-befolkningens del innebærer dette at deres bruk av kravsområdet i ervervsperioden må ha hatt samme innhold og omfang som bruken til innehaveren av en særrett i form av en kollektiv fortrinnsrett til et tilsvarende område.

Forklaringene til Svein Kollstrøm, og NIKU-informantene Haldis Kollstrøm og Thorild Kollstrøm, jf. punkt 19.3.2 og 19.4.5, tilsier at befolkningen i Masjok har brukt kravsområdet til blant annet fangst, jakt, fiske, utmarksbeite, vedhogst og multeplukking, og også har hatt utmarksslåtter, gammer, tømmerhytter og stall i utmarka. Opplysningene tyder på at bruken har hatt en kollektiv karakter. Lokalbefolkningen har brukt områdene uten innblanding av offentlige myndigheter, bortsett fra ordningen med slåtteforpaktninger og utvisning av vedteiger. Betydningen av vedutvisningene kommer kommisjonen tilbake til i punkt 19.5.3, men disse disposisjonene har uansett ikke påvirket den øvrige utmarksbruken.

Ifølge Svein Kollstrøm hadde ikke bare folk fra Masjok utmarksslåtter i kravsområdet, men også folk fra Holmfjell og Boftsa. Han har videre opplyst at også folk fra kysten kom til området for å plukke multer. Haldis Kollstrøm og Thorild Kollstrøm fortalte at de lokale fiskevannene ble brukt både av bygdas folk og av folk fra andre kommuner, og at tilreisende hadde samme rett som bygdefolket til å plukke multer. Se punkt 19.4.5.

Sakens opplysninger viser også Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har brukt og fortsatt bruker områder innenfor kravsområdet,

og at dette også gjelder folk fra nabobygder som Vestre Seida, Vestertana og etter at Tanabru ble etablert som kommunesenter på slutten av 1960-tallet, også av folk derfra. Svein Kollstrøm sa imidlertid på høringsmøtet 6. november 2019 at denne bruken ikke representerer noe problem for bygdefolket i Masjok, jf. punkt 19.3.2. Her ga han også uttrykk for at rettighetsmeldingen gjelder rettigheter som bygdefolket allerede har etter finnmarksloven, og at loven ikke etablerer noen hindringer for deres utnyttelse av ressursene.

Kommisjonen anser det sannsynliggjort at den bruken som befolkningen i Masjok har utøvd i kravsområdet tilsvarer den bruken som innehaveren av en fortrinnsrett ville ha utøvd i et tilsvarende område. Bruksvilkåret for erverv av en slik rett er oppfylt.

19.5.2.3 Godtrovilkåret

På samme måte som ved hevd, innebærer godtrovilkåret etter reglene om alders tids bruk at bruksutøveren må ha oppfattet forholdene slik at bruken hadde grunnlag i en rettighet, og den det gjelder må ikke kunne klandres for å ha hatt en slik oppfatning, jf. punkt 6.3.3.4.

Slik forholdene ligger an i saken her, har befolkningen i Masjok åpenbart ment at de har en *kollektiv bruksrett* til kravsområdet, og at bruken har sitt utspring i en rettighet. Staten har etter hvert regulert deler av bruken ved offentligrettslige reguleringer, men har aldri ved privatrettslige disposisjoner grepet inn i Masjok-befolkningens utmarkshøsting i kravsområdet. Lokalbefolkningen kan derfor ikke bebreides for å ha ment at deres bruk av fornybare utmarksressurser i kravsområdet hadde grunnlag i en rettighet. Godtrokravet er derfor oppfylt.

19.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten

Det følger av det foregående at befolkningen i Masjok-området har en kollektiv fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet. Retten er ikke eksklusiv, men har et selvstendig grunnlag ved siden av finnmarksloven, og gjelder uavhengig av denne. Rettighetene er beskyttet mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep i samsvar med prinsippene i Grunnloven § 105. Se også artikkel 1 i første tilleggsprotokoll til den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (EMK).

Videre må FeFo ta hensyn til den lokale retten i Masjok når man etter finnmarksloven § 27 treffer beslutninger, for eksempel om bruksinnskrenkinger, eller treffer beslutninger i kraft av grunneierrådigheten. Høyesterett fastslo i Nessebydommen at FeFos forvaltning må skje på en måte som i «*nødvendig utstrekning*» tilpasses de rettighetene som er «*fastslått gjennom Finnmarkskommisjonens rapport*».[53] Også i Masjok må grunneierforvaltningen innrettes slik at den respekterer den tradisjonelle, lokalt forankrede ressursbruken. Se foran i punkt 8.4.8.2 og 8.4.9. Dette gjelder både i den delen av Masjok bygdelags kravsområde der FeFo er grunneier, og i den delen av kravsområdet der kommisjonens flertall (Gauslaa, Henriksen, Keskitalo og Aamodt) i kapittel 13, jf. punkt 13.5.10, har konkludert med at ikke er eid av FeFo.

19.5.3 Særlig om vedhogst

I rettighetsmeldingen fremmer Masjok bygdelag krav om rett til «*vedhogst i nærområdene, med fortrinnsrett ved utvisning av vedteiger*», jf. punkt 19.3.1. I intervju 20. juni 2023 sa Svein Kollstrøm at bygdelaget med «*nærområde*» sikter til «*to kilometer rundt bebygde områder*», langs Masjok og Gulbojok, i «*de bygdenære områdene*». Se punkt 19.3.4.

Sett i lys av at hogst av trevirke til brensel (og andre nytteformål) har vært viktig for befolkningen i Tana så lenge området har vært bebygd, må det legges til grunn at Masjok-befolkningens vedhogst i de delene av kravsområdet der det er tilgang på skogressurser, går like langt tilbake i tid som bosettingen i området. Hogsten har også hatt et visst omfang. Ifølge Kollstrøms opplysninger i intervjuet 20. juni 2023 hogde folk i første rekke til eget bruk, men noen – blant annet hans bestefar – hogde også for salg.

Kommisjonen legger derfor til grunn at tidsvilkåret og bruksvilkåret etter reglene om alders tids bruk er oppfylt for en fortrinnsrett til å få utvist vedteig i bygdenære områder. Fordi vedhogsten har vært underlagt en statlig utvisningsordning, må det imidlertid vurderes om vedutvisningene har påvirket de lokale rettsoppfatningene slik at lokalbefolkningen ikke har vært i aktsom god tro med hensyn til at vedutvisningene er en selvstendig bruksrett.

Det må ved vurderingen ses hen til at skogen i Finnmark lenge har hatt en noe annen status i lovgivningen enn andre fornybare utmarksressurser. Etter 1775-resolusjonens § 4 skulle lauvskogen forbeholdes «visse Bygder», men underlegges en utvisningsordning. Dette gjaldt frem til bestemmelsen ble avløst av jordsalgsloven av 1965, som i § 4 bestemte at «*bygdefolk*» på den usolgte grunnen i Finnmark hadde rett til å få utvist lauvskog til ved for husbehov. Denne bestemmelsen gjaldt frem til ikrafttredelsen av finnmarksloven som i § 22 første ledd bokstav d) bestemmer at kommunens innbyggere på FeFos grunn i vedkommende kommune har rett til «*hogst av lauvskog til brensel for husbehov*». Utvisningsordningen er regulert i FeFo-styrets retningslinjer for vedutvisning, gitt med hjemmel i lovens § 27.

I sine tidligere utredninger har kommisjonen erfart at det har variert noe fra område til område i Finnmark når ordningen med vedutvisninger kom i gang. De opplysningene som kommisjonen har mottatt fra FeFo om vedutvisninger i Tana dekker som nevnt i punkt 19.4.6 perioden fra 2004 til juni

53 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 161, jf. avsnitt 160 og 195.

2023, med unntak av 2006, og belyser derfor ikke spørsmålet. Etter det kommisjonen kjenner til, ble vedhogst i daværende Tana herred underlagt utvisning ved amtmannens regler av 23. april 1874, som gjaldt i hele Finnmark.[54] Det fantes også et reglement for bjørkeskog og annen lauvskog i Tana og Polmak tinglag datert 26. juni 1856,[55] og staten oppførte som nevnt i punkt 8.4.4.4, en skogforvalterhytte der Máskejohka renner ut i Tanaelva. Kommisjonen har ikke funnet teksten i reglementet, og er derfor ikke kunnet fastslå om reglementet underla vedhogsten på den umatrikulerte grunnen i de to tinglagene utvisning.

Det foreligger ikke konkrete opplysninger om når de første vedutvisningene fant sted i de bygdenære områdene i Masjok, men uansett når dette skjedde, avtegner det seg et klart bilde av at utvisningsordningen ikke ble iverksatt for å markere statens privatrettslige rett til skogen, men for å sikre ressurstilgangen for bygdene og å fremme ordnet bruk. Derfor har utvisningsordningen ikke fratatt befolkningen deres aktsomme gode tro. Både 1775-resolusjonens og jordsalgsloven § 4 har preg av å kodifisere en *eksisterende fortrinnsrett* til vedhogst for «bygdefolk» i deres tradisjonelle hogstområder. Kommisjonen har derfor lagt til grunn at den retten til vedhogst som nå er regulert i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav d) har et selvstendig rettsgrunnlag. I Nesseby konkluderte for eksempel kommisjonen slik:[56]

> «Finnmarkskommisjonen finner det for Nessebys vedkommende godtgjort at finnmarksloven § 22 første ledd bokstav d) kodifiserer en selvstendig rettighet.
>
> Så langt bestemmelsen regulerer hogst av lauvtre til brensel for husbehov utøvd av den fastboende befolkningen i kommunen innenfor deres respektive tradisjonelle bruksområder, er det tale om en opprinnelig rettighet med grunnlag i langvarig bruk. Selv om rettigheten har et selvstendig rettsgrunnlag, har den ikke et omfang som går ut over det som er regulert i finnmarksloven. Den vil også i fortsettelsen vær underlagt utvisning.»

Prinsippet om at lokalbefolkningen i sine «*tradisjonelle bruksområder*» har en selvstendig rett til vedutvisning, vil også gjelde for Masjoks befolkning. Når det gjelder hvilket område som er deres tradisjonelle bruksområde, ser kommisjonen hen til Svein Kollstrøms utsagn om at de «*bygdenære*» områdene omfatter om lag «*to kilometer*» rundt de bebygde områdene, jf. punkt 19.3.4. Den fastboende befolkningen i Masjok har i dette området en fortrinnsrett til vedhogst med grunnlag i alders tids bruk. Hogsten vil på samme måte som i dag være underlagt utvisning, men FeFo må praktisere utvisningsordningen på en måte som sikrer at Masjok-befolkningens selvstendig hogstrett, ikke fortrenges av personer uten slike rettigheter i området.

19.5.4 Grustak i nordenden av Biipovárri (Biipofjellet)

I rettighetsmeldingen fremmer Masjok bygdelag krav om rett til uttak av grus og fyllmasser i nordenden av Biipovárri «*kun for bygdas befolkning*», jf. punkt 19.3.1. Kravet gjelder dermed – i motsetning til de kravene bygdelaget ellers har fremmet, eksklusiv bruksrett. På høringsmøtet 6. november 2019 fortalte Svein Kollstrøm at bygdefolket frem til 1990-tallet hadde hentet grus fra et grustak som var blitt «*tømt av Statens vegvesen og en del andre entreprenører fra andre steder*», *jf. punkt* 19.3.2. I intervju 18. mai 2026 fortalte han at dette grustaket hadde vært i bruk fra rundt 1870 til 1995, og at bygdefolket etter 1995 hadde tatt ut grus fra et sted i nærheten for å fylle hullene i en nærliggende traktorvei, jf. punkt 19.3.4.

Kommisjonen kan ikke se at det er rom for å legge sammen brukstiden til det grustaket som var i bruk fra rundt 1870 til midten av 1990-tallet, med brukstiden for det grusuttaket som startet etter 1995, og der brukstiden per 2026 er rundt 30 år. En brukstid på 30 år er for kort tid til at alders tids bruk er et aktuelt rettsgrunnlag, og heller ikke tilstrekkelig til å oppfylle tidsvilkåret på 50 års bruk i hevdslova § 8 annet ledd som åpner for at blant annet «*folket i ei bygd eller grend*» *kan* erverve kollektive bruksrettigheter ved hevd. Etter *§ 8 annet ledd* er hevdstiden 50 år, uavhengig av om bruken vises ved en «*fast tilstelling*» *eller ikke*.[57]

Det er derfor ikke nødvendig å vurdere om lokalbefolkningens uttak av grus har vist seg ved en «*fast tilstelling*», slik at hevdstiden eventuelt ville blitt 20 og ikke 50 år, jf. hevdslova § 8 første ledd. Kommisjonen bemerker likevel at Svein Kollstrøms opplysninger i intervjuet 18. mai 2026 om at det dreier seg om uttak av «*så små mengder [grus] at det knapt er synlig*», jf. punkt 19.3.4, tilsier at bruken ikke har vist seg ved en «*fast tilstelling*».

Når tidsvilkåret ikke er oppfylt, er det heller ikke nødvendig å vurdere de øvrige vilkårene. for hevd. Kollstrøms opplysninger om «*helt tilfeldige uttak*» og at bygdefolket tar en «*traktorskuff nå og da*» tilsier imidlertid også at bruken har vært for sporadisk til å oppfylle bruksvilkåret.

Vilkårene for hevdserverv er derfor ikke oppfylt. Bygdefolkets behov for å hente grus fra nordenden av Biipovárri må derfor sikres gjennom andre kanaler enn hevdsreglene.

54 NOU 1993: 34 s. 93–94.
55 Knut Spilling, *Av Finmarkens skogret*, 1919 s. 153.
56 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 89 (punkt 8.2.6.7).
57 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 364.

19.5.5 Oppsummerende konklusjon

Befolkningen i Masjok har en særrett i form av en fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet. Bruksretten har et selvstendig grunnlag i alders tids bruk, men går i innhold og omfang ikke ut over det som er regulert i finnmarksloven. Se ellers rapportens punkt 8.4.2.8 og 8.4.9.

De som til enhver tid bor i Masjok har andel i den lokale fortrinnsretten. Fortrinnsretten gjelder ikke foran andre tradisjonelle brukere av området, i den grad deres tradisjonelle høstingsområder omfatter områder innenfor kravsområdet.

Befolkningen i Masjok har med grunnlag i alders tids bruk også opparbeidet en selvstendig rett til vedhogst til husbehov innenfor en sirkel på omtrent to kilometer rundt bebygde områder. Se figur 19. Retten går ikke ut over det som er regulert i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav d), og vil også i fortsettelsen være underlagt utvisning fra grunneier, men utvisningene må praktiseres slik at den fastboende befolkningen i Masjok ikke fortrenges av personer uten slike rettigheter i området. Se ellers punkt 8.4.2.8 og 8.4.9.

Masjok-befolkningens krav om eksklusiv bruksrett til et grustak i nordenden av Biipovárri har ikke ført fram.

20. AUSTERTANA BYGDELAG

20.1 Hva saken gjelder

Spørsmålet i saken er om befolkningen i Austertana med grunnlag i langvarig bruk har opparbeidet kollektiv bruksrett til et utmarksområde ved Austertana i Tana kommune. Kravsområdet har en utstrekning på 427,5 km². Se kartet i figur 20. Det overlappes helt av rettighetsmeldingene fra Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8), og delvis av rettighetsmeldingene fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10), Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen m.fl. (kapittel 22), Bivdu (kapittel 24), Samer på finsk side av riksgrensen (kapittel 26), Etterkommere av Gunnar og Magna Olsen (kapittel 53), Aleksander Lyngberg (kapittel 54) og Etterkommere av Nanna og John Johnsen (kapittel 56).

Austertana bygdelags rettighetsmelding er datert 27. oktober 2021 (jnr. 21/2131-1). På høringsmøtet 2. november 2021 (jnr. 14/294-39) ga Else Margrethe Utsi og Ester Kathrine Utsi forklaring for bygdelaget (jnr. 14/294-44 s. 97-105). Ranveig og Einar Sund og Yngve Johansen har i intervjuer henholdsvis 15. april 2013 (jnr. 15/895-3) og 19. mars 2019 (jnr. 16/21-22) gitt opplysninger om utmarksbruken i kravsområdet. Slike opplysninger er også gitt på høringsmøtene 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) og 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52).

Kommisjonen anmodet Finnmarkseiendommen (FeFo) 22. mai 2026 (jnr. 21/2131-7) om opplysninger om forpaktningen av Julelva, og fikk svar 3. juni 2026 (jnr. 21/2131-8).

Bruken av kravsområdet er også belyst i NIKUs sakkyndige utredning. Omtalen er blant annet basert på intervjuer med Else Margrethe Utsi, Torbjørn Olsen Dervola og ektefellene Wivian Johnsen og Øystein Hauge, som alle har tilknytning til Austertana.[1]

1 NIKU oppdragsrapport 39/2017 s. 263–268.

20.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Austertana ligger øst for Tanaelvas utløp i Tanafjorden, innerst i Tanafjordens sidefjord Leirpollen (Juovlavuotna). Per 25. februar 2026 hadde Austertana grunnkrets en befolkning på 173 personer.[2] Austertana bygdelag ble stiftet 12. mars 2013 og har vært registrert i enhetsregisteret siden 8. august 2013. Dagens styret består av leder Henny Dervola (f. 1948) og medlemmene Fred Roald Johnsen (f. 1955), Ester Kathrine Utsi (f. 1950), Jan Steinar Jessen (f. 1963) og Rolf Erling Jessen (f. 1967).[3]

Historisk inngår kravsområdet i det som var Deanodat siida. Se rapportens punkt 8.4.2. I en beskrivelse av Øst-Finnmark fra tiden rundt 1690 som i arkivet foreligger med fogd Niels Knags håndskrift, beskrives Leirpollen (Austertana) på denne måten:[4]

> «Imellom Stangenes oc [Tana]elfuen skier en fiord ind i Ø. er ¼ mil indtil Leerpollen, der er en stor elf, [...] der udi er oc god lax, er en skiøn stor bircheskoug.»

Knag skriver ikke noe om bosetting i Leirpollen, Thomas von Westen opplyser imidlertid i *Topographia Ecclesiastica* fra 1717 at 13 fjellsamefamilier som hadde vinterbosted på vestsiden av Polmakvannet [«*BolmeVandet*»], om sommeren fisker «*udi Tana, [og] har Rein og Famille ved Leerpollen [sic]*».[5]

Leirpollen er også nevnt i major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1742–1745. Som nevnt i punkt 3.2.1, opplyser Schnitler at det under «*Tana-Finne-Capell*» hørte 19 norske sjøsamefamilier, og at tre av sjøsamfamiliene

2 SSB, Statistikkbank, 04317 Befolkning etter grunnkrets og år (https://www.ssb.no/statbank/table/04317/)

3 https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/912005313.

4 Trykt i Utne, Martha Brock og O. Solberg, *Finnmark omkring 1700. Bind 1: Aktstykker og oversikter*, Nordnorske samlinger utgitt av Etnografisk museum, 1938 s. 63.

5 Trykt i Utne, Martha Brock og O. Solberg, *Finnmark omkring 1700. Bind 1: Aktstykker og oversikter*, Nordnorske samlinger utgitt av Etnografisk museum, 1938 s. 107.

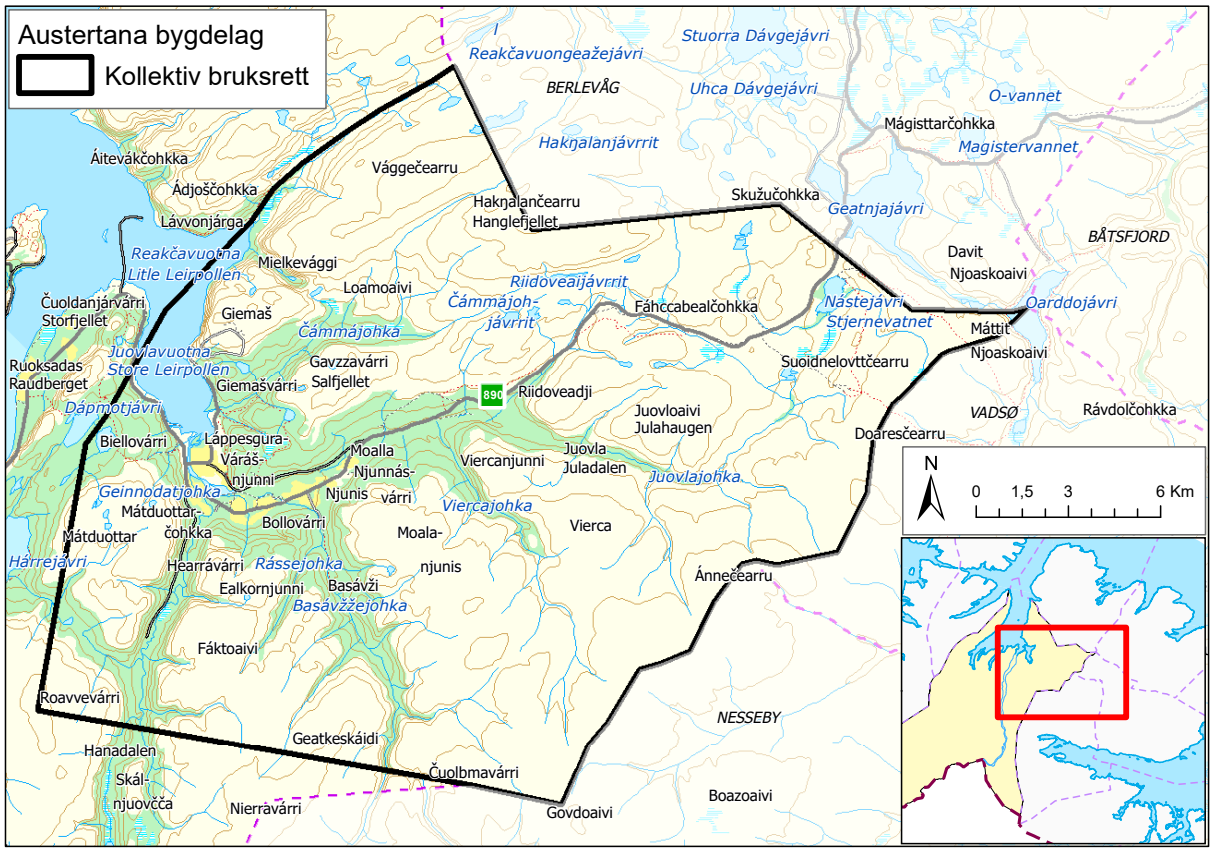

Figur 20

bodde i Leirpollen.[6] I tillegg til de samene i Leirpollen som Schnitler omtaler som sjøsamer, omtaler han fjellsamer med sommerboplass både i selve Leirpollen og nord og sør for Leirpollen.[7]

I en utredning for kommisjonen har professor Hilde L. Sommerseth beregnet befolkningsutviklingen i Deanodat siida fra siste halvdel av 1500-tallet til 1801. Hennes beregninger er begrenset til den delen av Deanodat siida som ligger innenfor grensene for dagens Tana kommune, og tyder på at folketallet fra rundt 1690 stabiliserte seg til noe over 50 individer. Folketallet økte til 189 ved folketellingen i 1769, og til 219 ved 1801-tellingen.[8]

Verken Austertana eller Leirpollen var blant tellekretsene i 1801, men stedene kan ha vært medregnet i oppføringen over fjellsamer i Tana, Nesseby og Polmak som i 1801 utgjorde 31 familier.[9] Det er også mulig at stedene kan ha inngått i tellekretsen «*Vestertana*».

Leirpollen er nevnt i tilrådingen fra «*Finnmarks Commissionen*» av 1826, som var nedsatt av regjeringen på initiativ fra Stortinget, og som blant annet skulle vurdere hvor i Finnmark det «*kunne nedsettes flere beboere*». Kommisjonen hadde møte på Gullholmen i Tana, 13. og 14. juli 1826, og mente at det i Leirpollen var plass til to familier til.[10]

I folketellingen for 1865 er det under tellekretsen «*Leirpollen*» ført opp 55 personer; fordelt på 50 «lapper» og fem «norske».[11] Folketellingen fra 1900 registrerte 312 personer

6 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 21–22, med henvisning til Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745 Bd I*, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 298–305.

7 Peter Schnitler, Bd. I, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 299–300.

8 Hilde Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Tana, 1560 til 1801*, 13. desember 2024 (jnr. 14/294-74 vedlegg 1)

9 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026, (jnr. 14/294-47) s. 48.

10 NIKU oppdragsrapport 39/2017 s. 62–63. NIKUs opplysninger er hentet fra Finnmarks Commissionens protokoll for Gullholmen, s. 20 (punkt 11 b).

11 Digitalarkivet, Folketelling 1865, Tana prestegjeld, 1865, s. 7–8.

i tellekretsen «*Austertana*».[12] Selv om det tas høyde for at grensene for tellekretsen Leirpollen i 1865 kan avvike noe fra grensene for Austertana i 1900, tyder tallene på at det var en betydelig befolkningsøkning i Austertana fra 1865 til 1900.

Hilde Jåstad (Sommerseth) fremhever i sin hovedoppgave i historie, at næringskombinasjoner var vanlige i Tana. Hun nevner spesielt sildefisket i Leirpollen:[13]

> «Etter slåttonna om høsten sto vedhogsten for tur. Da bodde mennene i gammer og kombinerte gjerne hogsten med å fiske i tilgjengelige vatn. Mange fortsatte også fjordfisket utover høsten for å skaffe mat til vinteren. De lokale ressursene i sjøen kunne være av den største betydning når både vår- og sommerfisket mislyktes samtidig med at det var dårlig gressvekst. Et slikt tilfelle hadde man i 1878. Det som den gang berga mange var det rike sildefisket i Leirpollen, som ga både mat til befolkninga og kontanter til fiskerne.»

Det første kjente rettighetsdokumentet som gjelder jord i Leirpollen, er en «*Amts Seddel*» som ble utstedt i 1805 og tinglyst 27. juni 1807. Det tinglyste dokumentet opplyser at «*Peder Pedersen Smalfjord nu boende i Leerpolllen*» kunne bruke en plass som tidligere hadde vært brukt og bebodd av Niels Sabbasen, og at Pedersen skulle ha samme rettigheter til blant annet bufebeite, nødvendig brensel og laksefiske «*i Jule Elv*» som det Sabbasen hadde hatt. Pantebøkene har ikke noe dokument utstedt til Sabbasen, men ikke alle dokumenter ble innført der, slik at det er mulig at han kan ha hatt en form for rettighetsdokument.[14]

Det arealet som inngår i Austertana bygdelags kravsområde, er i dagens matrikkel inndelt i gårdsnumrene 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 og 34, der FeFo under hvert gårdsnummer er hjemmelshaver til bruksnummer 1. Kravsområdet omfatter hele gårdsnummer 26, 27, 28, 29 og 30, og det meste av gårdsnummer 31. I tillegg omfatter kravsområdet mindre deler av gårdsnummer 32 og 34. De FeFo-registrerte gårdsnumrene har et samlet areal på i overkant av 430 km^2. Dette tallet omfatter ikke FeFo-grunnen i gårdsnummer 32 og 34. Gårdsnumrene er heller ikke med i oversikten nedenfor over matrikkelenheter under de ulike gårdsnumrene.

Under gårdsnummer 26–31 var det per juni 2026 registrert 288 grunneiendommer, hvorav 152 er nymatrikuleringer utskilt fra tidligere umatrikulert grunn.[15] Av nymatrikuleringene er 134 registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i desember 1984. Den følgende oversikten over eiendomsfordelingen mellom gårdsnumrene omfatter ikke eiendommer som er utgått av matrikkelen, for eksempel fordi de er slått sammen med andre eiendommer, eller fordi festet har opphørt. Oversikten omfatter heller ikke nymatrikuleringer etter 1984:[16]

- Gnr. 26: 27 grunneiendommer, hvorav 19 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1841 (26/3), og den nyeste i 1966 (26/24). Tre aktive festeeiendommer der én er etablert før 1981 (26/1/3, etablert i 1979).

- Gnr. 27: 105 grunneiendommer, hvorav 43 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelssystem i 1984, den eldste i 1866 (27/2), og den nyeste i 1974 (27/116). 18 aktive festeeiendommer, hvorav ni er etablert før 1981, den eldste i 1956.

- Gnr. 28: Én utinglyst grunneiendom med ukjent etableringsdato (28/2). 12 aktive festeeiendommer, hvorav åtte er etablert før 1981, den eldste i 1967 (28/1/4).

- Gnr. 29: 25 grunneiendommer, hvorav ni nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1912 (29/2), og den nyeste i 1954 (29/15). 15 aktive festeeiendommer, hvorav 12 er etablert før 1981, den eldste i 1956 (21/1/5). Én festeeiendom er registrert med ukjent etableringsdato og er ikke tinglyst (29/1/17).

- Gnr. 30: 52 grunneiendommer, hvorav 26 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1887 (30/2) og den nyeste i 1960 (30/58). Sju aktive festeeiendommer, der alle er etablert før 1981, den eldste i 1953.

- Gnr. 31: 78 grunneiendommer, hvorav 37 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, de to eldste i 1841 (31/3 og 31/5) og den nyeste i

12 NIKU oppdragsrapport 39/2017 s. 45 med henvisning til Arild Gjerde, *Tanas befolkning år 1900*, 1984 s. 39.

13 Hilde Jåstad (Sommerseth), *Spedbarndødeligheten i Tana i perioden 1840–1914*, 2003 s. 126 flg.

14 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026, (jnr. 14/294-47) s. 43–44.

15 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) tabell 1 a). Se også https://eiendomsregisteret.kartverket.no.

16 Opplysningene bygger på Kartverkets oversikter over matrikkelnumre og nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11). Oversiktene omfatter i liten grad nymatrikuleringer etter 1984. Fordelingen mellom eiendomstypene kan ha enkelte avvik fordi noen festeeiendommer ikke har festenummer, og dermed tilsynelatende har status som grunneiendommer.

1977 (31/110). Ni aktive festeeiendommer hvorav fire er etablert før 1981, den eldste i 1961 (31/1/3). Én festeiendom er registrert med ukjent etableringsdato og er ikke tinglyst (31/1/2).

Det har også blitt forpaktet et stort antall utmarksslåtter i Austertana, hvorav 211 innenfor kravsområdet. De fleste av de forpaktede slåttene i Austertana ble forpaktet tidlig på 1900-tallet og avviklet før 1950.[17] Det eldste registrerte forpaktningsforholdet i Austertana ble etablert i 1893, og gjaldt forpaktning nr. 112 «Lille Hana» i Hanadalen.[18]

Antall slåtteforpaktninger var særlig høyt i Austertana. Det totale antallet forpaktede utmarksslåtter var 292 i hele Tana herred, og 351 i Tana og Polmak herreder til sammen. En del slåtter har blitt omgjort til innmark, og videreført som grunneiendommer eller jordbruksfester. De slåttene som ikke ble omgjort til innmark, er i dag registrert som FeFo-grunn.[19]

Fisket i Julelva (Juovlajohka) var bortforpaktet til Tana Jeger og Fiskerforening fra 1982 til 1986. Fra 2014 og ut 2024 var fisket bortforpaktet til Austertana bygdelag, og fra 1. januar 2025 til 31. desember 2034 er fisket bortforpaktet til Austertana Fiskeforening.[20]

20.3 Bemerkninger fra Austertana bygdelag

20.3.1 Rettighetsmeldingen (27. oktober 2021)

Austertana bygdelags rettighetsmelding 27. oktober 2021 lister opp følgende bruksformer som danner grunnlaget for kravet:[21]

> «– Små- og storviltjakt både sommer og vinter i angitt område.
>
> –Innlandsfiske, hele året. Bygda skal fortsatt forpakte Julaelva.
>
> – Bærsanking både til husholdning og salg.
>
> – Beiteområde både for bufe og rein. Vi ønsker en bedre kommunikasjon med reindrifta om hvor midlertidige sperregjerder går og at de ikke er til hinder for bygdefolkas bruk av utmarka.
>
> – Vedhogst.
>
> – Gammebygging i vår nærområder.»

Bygdelaget gir også uttrykk for at de ønsker medbestemmelse i utvisning av tomter til hyttebygging og boligfelt, og at Elkem Tana skal få utvidet «*sitt virkeområde*» slik bedriften har søkt om, slik at viktige arbeidsplasser kan beholdes i bygda.[22]

Videre opplyser bygdelaget at Austertana før 1950-tallet bare hadde båtforbindelse, og at folk var avhengige av å høste av naturen i kombinasjon med jordbruk og fiske. Naturen har gitt «*rik tilgang på både bær, fisk og vilt*». Enkelte «*kjøpte områder til utslått spesielt i Hana- og Juladalen*», og i «*Cammajokdalen ble det forpaktet et område til sauebeite*». Folk satte også opp gammer. Det var uskrevne lover om «*hvem som kunne plukke [multer] hvor*», men det var «*nok til alle*». Det har vært «*godt samarbeid*» mellom reindriften og lokalbefolkningen. Flere fra Austertana hadde i sin tid «*rein under Ola Per Utsi (1892–1961)*». Leirpollfjorden (Juovlavuotna) ga rik tilgang på fisk, og det var også gode vann for ferskvannsfiske i området.[23]

Bygdelaget viser også til at det er viktig at folk fortsatt skal kunne ferdes «*i naturen rundt oss*». Bygdelaget viser også til NIKU oppdragsrapport 39/2017 kapittel 6.2.7 om hvordan folk har brukt naturen i og utenfor Austertana opp gjennom tidene. Basert på «*alders tids bruk*», ber bygdelaget om å få anerkjent «*kollektiv eiendomsrett*» til kravsområdet.[24]

20.3.2 Høringsmøtet (2. november 2021)

På høringsmøtet 2. november 2021 møtte Else Margrethe Utsi (f. 1953) og Ester Kathrine Utsi (f. 1950) for Austertana bygdelag. Med bakgrunn i at bygdelaget i rettighetsmeldingen har formulert et krav om eiendomsrett, fikk de spørsmål om det geografiske området for en eventuell eiendomsrett. Else Utsi svarte at det har «*aldri vært snakk om at man ønska å eie og forvalte*». Hun presiserte at de har ønsket å ha «*bruksrett og … eller innsigelse eller medbestemmelse i områder rundt Austertana*». Hun sa at det siste har blitt aktualisert ved at Elkem har søkt om utvidelse av sin virksomhet. Bygda ønsker å være part i saken slik at det ikke bare er «*Elkem og reindrifta som skal diskutere*», og slik at bygda får «*medbestemmelse på lik line med andre*», og at de er «*likeverdige alle sammen, alle næringer*».[25]

17 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84), vedlegg.

18 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84), vedlegg s. 15.

19 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) s. 4–5.

20 Finnmarkseiendommen, Brev til kommisjonen, 3. juni 2026 (jnr. 21/2131-8).

21 Austertana bygdelag, *Rettighetsmelding*, 27. oktober 2021 (jnr. 21/2131-1) s. 1 og 3.

22 Austertana Bygdelag, Op. cit., 27. oktober 2021 (jnr. 21/2131-1) s. 3.

23 Austertana bygdelag, Op. cit., 27. oktober 2021 (jnr. 21/2131-1) s. 4.

24 Austertana bygdelag, Op. cit., 27. oktober 2021 (jnr. 21/2131-1) s. 4.

25 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 101–102.

Om bruken av kravsområdet fortalte Else Utsi at bygdefolket bruker det til «*små- og storviltjakt både sommer og vinter*» og til «*innlandsfiske hele året*». Hun sa at bygda fortsatt ønsker å «*forpakte Julaelva [Juovlajohka]*», og at «*bærsanking, både til [egen] husholdning og til salg*» er viktig, og at beiteområdene skal være «*både for bufe og rein*». Hun fremholdt at bygdelaget ønsker «*bedre kommunikasjon med reindriften om hvor de midlertidige sperregjerdene går*» og at gjerdene ikke skal hindre bygdefolks bruk av utmarka. Hun sa videre at bygdefolket «*ønsker å bruke utmarka til vedhogst, gammebygging i våre nærområder, medbestemmelse i utvisning av tomter til hyttebygging og boligfelt.*»[26]

Else Utsi ga uttrykk for at bygdelaget ikke er misfornøyd med noe ved dagens reguleringer, av for eksempel små- og storviltjakt: «*Vi har jo rypejakt og vi har elgjakt, og vi ønsker jo at det skal fortsette sånn som det er nå*». Om fisket i Leirpollen (Juovlavuotna) fortalte hun at «*Leirpoll-hysa*» og «*Leirpoll-silda*» var kjent også utenfor Austertana, men at artene nok ikke har vært der «*siden [19]60-tallet*». Utsi sa at det er «*gode multe-områder rundt [Austertana], og det har vi jo alltid utnyttet*», og presiserte at bygdelaget ikke ønsker «*noen spesielle rettigheter kun for bygdefolk*». Hun mente at dagens ordning fungerer bra, og at det er «*bær nok til alle – både multebær, blåbær, krøkebær og alt*».[27]

Else Utsi fortalte at reindriften begynte å flytte gjennom bygda på 1930-tallet, og at gårdbrukere og reineiere samarbeidet; «*den her samiske verdde-ordningen, som jeg er veldig opptatt av at skal kunne fortsette*». Jordbruket har i nyere tid hatt tilbakegang i Austertana, og «*reineierne har fått store områder som før var forbeholdt kyr og sauer*». Bygdelaget ønsker at næringene skal kunne fungere sammen, inkludert virksomheten til Elkem. Else Utsi sa at det ikke er «*noe problem*» å få utvist vedteig. Midlertidige sperregjerder hadde tidligere gjort det vanskelig for folk å komme seg til hogstfeltene, men hun trodde at «*de kom seg dit i år*».[28]

Utsi ga utrykk for at bygdelaget støtter Tana kommunes arbeid med retningslinjer for bygging og bruk av gammer i utmark; «*det vedtaket som kommunestyret [gjorde], er jo for så vidt dekkende*». Hun fortalte at bygdelaget tidligere har spilt inn til kommunen hvor de ønsker å anlegge nye hyttetomter. En slik mulighet til å gi innspill ønsker bygdelaget fortsatt å ha.[29]

Til Tana kommunes krav (kapittel 8) sa Else Utsi at Austertana bygdelag er enige med de generelle retningslinjene for gammebygging som kommunen har sendt til kommisjonen (se punkt 8.2.2.1). Ester Utsi sa at hun regner med at kommunen, når den har fremmet krav for hele kommunen, vil rådføre seg med bygdene slik at folk får «*være med på å bestemme over sin egen utvikling*». Hun sa at de ikke ønsker at det skal være slik «*at man skal utestenge noen*», og stilte seg tvilende til om det «*lå i den samiske tenkningen at man skulle … eie*».[30]

20.4 Bemerkninger fra andre

20.4.1 Frode Utsi

Frode Utsi (f. 1962) deltok på høringsmøtet 2. november 2021 som interesserepresentant oppnevnt etter forslag fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga. Han opplyste at distriktet har vært i dialog med Elkem om deres planlagte utvidelse av virksomheten i Austertana.[31] Han sa ellers at distrikt 7 «*har mange verdder*» i Austertana, og at de har «*veldig god dialog med de fleste.*»[32]

20.4.2 Ranveig og Einar Sund

I intervju 15. april 2013 fortalte Ranveig Sund (f. 1939) og Einar Sund (f. 1938) at de etter at de bosatte seg i Austertana (ifølge folkeregisteret i 1984) har plukket multer sørvest for bygda, mot Hárrejávri og Store og Lille Klokkarvatnet, og i Juladalen. Snarefangstområdene var lenger østover, fra Čámmájohjávrrit til Geatnjajávri, og nord for Lávvonjárga i Stabbursdalen.[33]

20.4.3 Svein Henriksen, Geir Olsen og Yngve Johansen

I rettighetsmeldingen fra Svein Henriksen, Geir Olsen og Yngve Johansen på vegne av de som bor og har eiendom i Lávvonjárga (kapittel 22), heter det:[34]

26 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 98.

27 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 98–99.

28 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 99–100.

29 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 101.

30 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 100–102.

31 Elkem og Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga har senere inngått en avtale om utvidelse av Elkems gruvedrift i Austertana, se https://www.nrk.no/sapmi/elkem-og-reindrifta-inngar-avtale-1.16673553

32 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 105.

33 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ranveig og Einar Sund,* 15. april 2013 (jnr. 15/895-3) vedlegg 2.

34 Geir Olsen, Svein Henriksen og Ynge Johansen, *Rettighetsmelding*, 27. november 2022 (jnr. 22/2150-1) s. 3.

> «Mielkevággi–Reakčavuotna–Lávvonjárga–Stáŋganas og nordøstover til Berlevåg kommune, er i all hovedsak benyttet av folk bosatt i Lávvonjárga. Dette er respektert av også personer i nærområdet helt til det siste. Frem til Austertana bygdelags søknad til Finnmarkskommisjonen, der de ønsker råderett over Reakčavuotna. Dette stedet har knapt noen fra bygdelagets medlemmer vært på, utenom Lávvonjárga-dagen og eventuelle skoleturer. Alle eiendommene i Reakčavuotna har tilhørt personer som har bodd i … vårt søknadsområde.»

Svein Henriksen (f. 1958) sa på høringsmøtet 15. mars 2023 at folk fra Lávvonjárga har hentet høy i Lille Leirpollen (Reakčavuotna) og at de hadde seterdrift der, men at befolkningen i Austertana ikke har drevet utmarkshøsting i dette området. Geir Olsen (f. 1949) sa at de fra Austertana «*hadde sine områder i Austertana*».[35]

20.4.4 Etterkommerne av Nanna og John Johnsen

På høringsmøtet 15. mars 2023 forklarte Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) seg om rettighetsmeldingen fra etterkommerne av Nanna og John Johnsen (kapittel 56), der det er betydelig overlapp med Austertana bygdelags kravsområde. Wivian Johnsen sa at folk fra Austertana ikke dro til Lille Leirpollen (Reakčavuotna) for å plukke bær, for eksempel, og heller ikke til Lávvonjárga: «*det området tilhørte liksom lavvonjargværingene*». Hun fortalte at Johnsen-etterkommerne hadde fremmet sitt krav for kommisjonen, som en reaksjon på at Austertana bygdelag hadde fremmet krav om eiendomsrett. Hun sa at «*eiendomsrett er jeg helt imot, [være seg] om det er kommunen eller et bygdelag … Det er forferdelig at man skal prøve å gjøre noe [som er] felles til en eiendom. Men det er en bruksrett*».[36]

20.4.5 NIKU-informanter

Under arbeidet med den sakkyndige utredningen intervjuet NIKU følgende personer fra Austertana; Else Margrethe Utsi (f. 1953) 20. oktober 2015, som i saken for kommisjonen representerer Austertana bygdelag; Torbjørn Olsen Dervola (f. 1941) 6. oktober 2015; og Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955) 3. november 2015.[37]

Det kommer fram av intervjuene at det under gjenreisningen etter andre verdenskrig, ble utmålt jord også innover i Juladalen (Juovla). Husdyrene ble sluppet ut og beitet fritt, men kyrne holdt seg helst i Hanadalen (Hánáleahki) og Klokkarvannskogen (Dápmotjávrevuovdi). Det foregikk utmarksslått mange steder, men mest i Hanadalen og Juladalen. Etter hvert ble en del slåtter i Juladalen «*kjøpt opp og privatisert*». Det var slåtter også i Klokkarvannskogen og ved Geinnodatjohka, Gaskkamussuorgi, Rássejohka, Vierca og Basávžejohka. Torbjørn Olsen Dervola sa at hans familie etter krigen fikk utmålt ny jord inne i Juladalen. Da hadde de å mye innmark at de ikke lenger trengtee utmarksslåtter. Wivian Johnsen forklarte at det fram til 1950-tallet var vanlig på gårdene å spe på fôret med løv, ris, tang og tare.[38]

Folk i Austertana fangstet ryper og jaktet rev for salg. Fra 1960-tallet drev de også rypejakt blant annet i Hanadalen, rundt Lille og Store Klokkervann og i Čámmájokdalen. I dag driver både lokalbefolkningen og tilreisende rypejakt, og det er «*plass til alle*». For mat til eget hushold jaktet man ifølge Wivian Johnsen på hare, mens elgjakt «*er et nytt fenomen også her*».[39]

Informantene fortalte også om innlandsfiske til eget hushold. Else Utsi sa at hennes far drev garnfiske på våren under isen blant annet i Stjernevann (Nástejávri) fram til 1970-tallet. Lille Klokkervann og Guorroláttu var også mye brukt, men oppdemmingen av Guorroláttu ødela for fisket både der og i Julelva. Et annet mye brukt fiskevann er Čámmájohjávrrit.[40]

Multeplukking har vært viktig, både i nærområdene og lenger unna. Informantene har plukket til eget bruk, og opplyste at tidligere generasjoner også plukket for salg. Viktige multeområder (innenfor kravsområdet) for folk fra Austertana har blant annet vært Juladalen, Hanadalen, Ealkor, Riidoveadji og Guovžaleahki. Wivian Johnsen fortalte at noen multemyrer hadde navn etter personer som plukket der. To av informantene sa at det var uformelle regler om hvem som kunne plukke hvor, mens én sa at myrene var for alle. I tillegg til lokalbefolkningen kunne det også komme folk fra Båtsfjord og Berlevåg og plukke på de de samme myrene. Lokalbefolkningen plukket også tyttebær og blåbær; sanket kvann, «ostu» (bark) og egg; og skar sennagress rundt bebyggelsen i Leirpollbotn (Juovlavuonbahta) og ved Stjernevann.[41]

Wivian Johnsen sa at man før i tiden hogde ned all skogen, og at det etter hvert kom i gang en ordning med utvisning av vedteig. Else Utsi kunne ikke huske at vedutvisning var aktuelt i hennes oppvekst. De hogde ved der det fantes trær. Fram til 1950-tallet var det vanlig å skjære torv for å bruke til brensel og som byggemateriale. Også rekved var viktig.[42]

35 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 7–9.

36 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 14–16.

37 NIKU, Intervjuer med Else Utsi, Torbjørn Olsen Dervola og Wivian Johnsen og Øystein Hauge (jnr. 14/295-25, vedlegg informant 22 (Utsi), informant 23 (Dervola) og informant 24 (Johnsen og Hauge).

38 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 263.

39 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 263–264.

40 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 264.

41 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 264–265.

42 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s, 265.

Det har vært mange gammer i utmarka i Austertana. Gammene har vært brukt under utmarkshøstingen, og stod åpne slik at de kunne brukes av de som hadde behov. Det var en rekke gammer i Juladalen og Hanadalen, men mange er nå nedfalt. Av konkrete gammeplasser fortalte informantene blant annet om Basávžejohka, Harrevann (Hárrejávri), Vierca og Rásseskáidi.[43]

NIKU intervjuet også tre eldre personer med tilknytning til Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga som har Austertana bygdelags kravsområde som del av sitt reindriftsområde; Klemet Guttorm (1934–2018); 2. september 2015; Johan Andersen (1938–2017), 10. september 2015; og Margith Utsi Pettersen (f. 1937), 7. oktober 2015.[44] Klemet Guttorm fortalte at distriktet har sommerbeite mellom Austertana og Båtsfjord, på «*Rákkonjárga/Kongsfjordfjellet og mot Bearalváhki/Berlevåg*», og høstbeite mellom Skiippagurra og Austertana.[45]

20.5 Kommisjonens vurdering

20.5.1 Innledning

Austertana bygdelag fremmet i rettighetsmeldingen krav om «*kollektiv eiendomsrett*» til kravsområdet, jf. punkt 20.3.1. På høringsmøtet 2. november 2021 ga imidlertid bygdelagets representanter klart uttrykk for at de ikke ønsker eiendomsrett i kravsområdet, men at de krever «*bruksrett*». Slik kommisjonen forstår kravet, omfatter ikke bruksrettskravet en rett til å forvalte utmarksressursene, ettersom Else Margrethe Utsi i sin forklaring ga uttrykk for at de ønsker at «*det skal fortsette sånn som det er nå*», jf. punkt 20.3.2.

Austertana bygdelag har også ytret ønske om å bli sikret «*medbestemmelse*» i viktige arealspørsmål for bygda. Dette gjelder imidlertid forvaltningsorganers høring og involvering av berørte interesser i saker om arealinngrep. Slike spørsmål faller utenfor kommisjonens mandat.

Kravsområdet dekker også noe av fjordområdet i Leirpollen (Juovlavuotna) og Lille Leirpollen (Reakčavuotna). Austertana bygdelag har også gitt opplysninger om fiske i disse områdene, men kommisjonen har ikke oppfattet bygdelagets krav slik at det også gjelder rett til fiske i sjøen. Kommisjonen har imidlertid i kapittel 24, vurdert om befolkningen i Tana/langs Tanafjorden, inkludert befolkningen i Austertana, har en kollektiv fjordfiskerett.

Spørsmålet som behandles i det følgende er dermed om bygdefolket i Austertana har opparbeidet kollektive bruksrettigheter til den delen av kravsområdet som FeFo overtok grunnbokshjemmelen til ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2026, jf. finnmarksloven § 29 første ledd, sammenholdt med § 49 første ledd, jf. også § 2 om lovens virkeområde i sjø.

Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4, konkludert med at siidaene i øvre Tana i flere hundre år før området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751, var enerådende innenfor sine respektive tradisjonelle ressursområder, og at siidaene i alle fall hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til disse områdene. Videre har kommisjonen i samme underpunkt lagt til grunn at dette også gjaldt for siidaene i nedre Tana, inkludert Deanodat siida, og at det midt på 1700-tallet ikke var noen kvalitativ forskjell mellom befolkningens rettsstilling i øvre og nedre Tana.

Sett i lys av at lokalbefolkningen hadde «*enerettigheter*» på midten av 1700-tallet, blir det et spørsmål om denne retten, som kommisjonen oppfatter som en form for eksklusiv bruksrett, har endretkarakter og for eksempel utviklet seg til en ikke-eksklusiv bruksrett. Austertana bygdelag har ikke vist til rettssuksesjon fra Deanodat siida, og har etter at bygdelaget justerte sitt krav fra eiendomsrett til bruksrett, ikke krevd eksklusiv bruksrett.

Kommisjonen vil derfor vurdere om befolkningen i Austertana har en kollektiv ikke-eksklusiv bruksrett til kravsområdet. Fordi det har vært bosetningsmessig kontinuitet fra de første bosetternes tid og frem til i dag, er alders tids bruk det mest nærliggende rettsgrunnlaget. Som kommisjonen har redegjort for i punkt 6.3.3, forutsetter et rettserverv med grunnlag i alders tids bruk at bruksutøveren i lang tid har utøvd bruk med et visst innhold og omfang, på basis av en rettsoppfatning om at bruken hadde sitt grunnlag i en underliggende selvstendig rettighet.

20.5.2 Kollektiv bruksrett

20.5.2.1 Tidsvilkåret

Det gjelder ikke et eksakt tidsvilkår etter alders tids bruk, men nærmere 100 års bruk uten avbrudd av betydning vil gjennomgående være tilstrekkelig, jf. punkt 6.3.3.2.

Som det er redegjort for i punkt 20.2, var det bosetting i området Austertana-Leirpollen tidlig på 1700-tallet, og helårsbosetting da major Peter Schnitler var der på 1740-tallet. Hvordan befolkningsutviklingen var frem til ut på 1800-tallet, er usikkert, men det ble i 1805 utstedt en amtsseddel på jord i Leirpollen, der Peder Pedersen, overtok de rettighetene som Niels Sabbasen hadde hatt. Dette kan tyde på at det dreide seg om formalisering av etablerte rettigheter. I 1826 ga «*Finnmarks Commissionen*» uttrykk for at det i tillegg til de familiene som alt bodde i Leirpollen, var jord nok på stedet til ytterligere to familier. Folketellingen for 1865 opplyser at det

43 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 266.

44 NIKU, Intervjuer med Klemet Guttorm, Johan Andersen og Margit Utsi Pettersen (jnr. 14/295-25, vedlegg informant 11 (Guttorm), informant 12 (Andersen) og informant 17 (Utsi Pettersen).

45 NIKU oppdragsrapport 39/2017 s. 198.

bodde 55 personer i Leirpollen, mens folketellingen for 1900 viser en befolkning på 312 personer i Austertana. I februar 2026 bodde det 173 personer i Austertana grunnkrets.

Kommisjonen legger etter dette til grunn at det har bodd folk i Leirpollen og Austertana fra tidlig på 1700-tallet, og at det siden da har vært kontinuitet i bosetting og utmarkshøsting. Tidsvilkåret for et rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk er dermed oppfylt.

20.5.2.2 Bruksvilkåret

Prinsippet i hevdslova § 7 om at den som bruker «*tingen som om han var bruksrettshavar, hevder bruksrett*» gjelder også ved alders tids bruk, jf. punkt 6.3.3.3. For å oppfylle bruksvilkåret må derfor bygdefolket i Austertana i ervervsperioden ha brukt kravsområdet på samme måte som innehaveren av en kollektiv bruksrett ville ha brukt et tilsvarende område.

Det intervjumaterialet som kommisjonen har tilgjengelig, beskriver ikke utmarksbruk i Austertana før et stykke ut på 1900-tallet. Det må imidlertid legges til grunn at de tidlige bosetterne brukte de lokale utmarksressursene som del av sitt livsopphold (birgejupmi).

Opplysningene fra Austertana bygdelag og NIKU-informantene tyder på at befolkningen i Austertana både før og etter andre verdenskrig hadde en mangesidig utmarkshøsting, først og fremst til eget hushold, men noen ressurser ble også høstet for salg, blant annet ryper og multer. Folk drev jakt på og fangst av småvilt (rype, hare og rev), hogde ved, plukket multer og andre bær, og fisket i fjellvann og elver. Kyr og sauer beitet i utmarka, og det var utmarkslåtter blant annet i Juladalen og Hanadalen. Se punkt 20.3.2 og 20.4.5.

Det store antallet utmarksslåtter i Austertana fra slutten av 1800-tallet kan tyde på at jordbruk og husdyrhold fikk større betydning i første halvdel av 1900-tallet, men det er ikke holdepunkter for at dette medførte at den øvrige utmarkshøstingen mistet sin betydning. Det må uansett legges til grunn at bygdas nære utmarksområder har vært rike på fôrressurser og at utmarksslåtter, sammen med den øvrige utmarksbruken var en viktig del av livsoppholdet for folk i Austertana/Leirpollen, i alle fall fram til andre verdenskrig.

I nyere tid har bruken endret karakter, og utmarkshøsting er ikke lenger nødvendig for livsoppholdet, men bygdefolket opplyser at de høster i de samme områdene som tidligere, og nyttiggjør seg av blant annet multer, innlandsfisk, jakt og beite, jf. punkt 20.3.2 og 20.4.5.

Sakens opplysninger tyder på at også folk fra andre bygder har brukt noe av Austertana bygdelags kravsområde. Blant annet har NIKU-informantene fortalt at nabobygdene («den andre siden av elva») delvis har brukt de samme områdene til beite, jf. punkt 20.4.5. På høringsmøtet 15. mars 2023 sa Svein Henriksen og Geir Olsen at folk fra Lávvonjárga har hentet høy i Lille Leirpollen (Reakčavuotna) nordvest i bygdelagets kravsområde, og at folk fra Austertana ikke har brukt dette området, jf. punkt 20.4.3. På samme høringsmøte sa Wivian Johnsen at tradisjonelt har ikke folk fra Austertana plukket bær i Lille Leirpollen, jf. punkt 20.4.4.

Kravsområdet har også vært brukt av reindriften. Austertana bygdelag har opplyst at de nåværende reindriftsfamiliene i Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga har flyttet gjennom bygda siden 1930-tallet, og at flere i Austertana «*hadde rein under Ola Per Utsi*», jf. punkt 20.3.1. Dette samsvar med de sakkyndiges opplysninger om at eldre reindriftsutøvere har fortalt at Utsi-familien begynte å bruke sommerbeiter på Rákkonjárga på 1930-tallet.[46]

Det finnes få konkrete opplysninger om reindriftsamenes tilstedeværelse i kravsområdet før 1930-tallet, men utmarksområdene ved Leirpollen (Juovlavuotna) og Austertana har vært brukt som beiteområde lenge før dette. Thomas von Westen har opplyst at 13 fjellsamefamilier i 1717 hadde «*Rein og Familie ved Leerpollen*». Videre forteller Peter Schnitler at det på 1740-tallet var fjellsamefamilier som hadde sommerboplass både i Leirpollen og nord og sør for Leirpollen, jf. punkt 20.2. Det er ingen holdepunkter for at reindriften ikke brukte Austertana/Leirpollen og de øvrige delene av kravsområdet til Austertana bygdelag også i perioden mellom midten av 1700-tallet og 1930-tallet.

Reindriftsamenes bruk av kravsområdet har et selvstendig rettsgrunnlag i alders tids bruk, jf. kapittel 10, og reindriftsretten slik den er regulert i reindriftsloven gjelder uavhengig både av grunneierforholdene og av hvilke bruksrettigheter som ellers er etablert i reindriftsområdene. Reindriftssamenes bruk av Austertana bygdelags kravsområde er derfor ikke til hinder for at lokalbefolkningens bruk oppfyller bruksvilkåret for å opparbeide selvstendige bruksrettigheter med grunnlag i alders tids bruk.

Kravsområdets randsoner har også vært brukt av folk fra andre bygder. Det er også mulig at det tradisjonelle høstingsområdet til befolkningen i Austertana ikke fullt ut samsvarer med kravsområdet til Austertana bygdelag. Blant annet kan opplysningene om bruken av Lille Leirpollen tyde på at dette området i første rekke er brukt av folk fra Lávvonjárga.

Dette er imidlertid ikke til hinder for at bygdefolket i Austertana oppfyller bruksvilkåret for en ikke-eksklusiv bruksrett i deres tradisjonelle høstingsområder. Sakens opplysninger viser at de gjennom ervervsperioden har utøvd omfattende bruk av de ressursene som har vært tilgjengelige, til ulike tider av året. Bygdefolkets bruk var lenge nødvendig for deres livsopphold, og selv om bruken ikke er like viktig som før, har den pågått uten avbrudd frem til i dag.

Kommisjonen anser det derfor som sannsynliggjort at bygdefolkets bruk i alle fall oppfyller bruksvilkåret for å

46 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 101.

erverve en kollektiv særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett til utmarkshøsting i bygdas tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet.

20.5.2.3 Godtrovilkåret

Vilkåret om god tro innebærer at bygdefolket i Austertana gjennom ervervsperioden må ha brukt kravsområdet i den tro at de har hatt en bruksrett til området, og de må ikke kunne bebreides for å ha hatt en slik rettsoppfatning, jf. punkt 6.3.3.4. Er tidsvilkåret og bruksvilkåret oppfylt, er det en presumsjon for at også godtrovilkåret er oppfylt, jf. punkt 6.7.2.

Befolkningen i Austertana har åpenbart hatt en rettsoppfatning som korresponderer med at de har en ikke-eksklusiv bruksrett til sine tradisjonelle høstingsområder. De har utøvd en omfattende bruk, som lenge var nødvendig for livsopphold-det, og de kan vanskelig bebreides for å ha ment at deres bruk av fornybare ressurser hadde grunnlag i en rettighet.

Staten har riktignok fra slutten av 1800-tallet bortforpaktet utmarksslåtter, og etter hvert også utvist vedteiger. Fisket i Julelva har vært bortforpaktet siden 2014, og var også bortforpaktet i årene 1982 til 1986. Som det er redegjort for i punkt 20.2, var antallet slåtteforpaktninger meget høyt i Austertana sammenlignet med andre bygder i nedre Tana. Det er imidlertid mulig at i alle fall noen av slåtteforpaktningene var formalisering av etablert slåttebruk. Hensikten med vedutvisningene var for sin del ikke å markere statens privatrettslige rett til skogen, men å fremme ordnet bruk og sikre ressurstilgangen for bygdene. Se kommisjonens vurderinger i punkt 18.5.3 og 19.5.3. Bortforpaktningen av Julelva er av for ny dato å være relevant for godtrovurderingen.

Kommisjonen legger etter dette til grunn at statens disposisjoner ikke har brutt ned de lokale rettsoppfatningene om at bygdefolket i Austertana har ikke-eksklusive bruksrettigheter til sine tradisjonelle høstingsområder, og at godtrovilkåret for å opparbeide en slik rett er oppfylt.

20.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten

Det følger av det foregående at befolkningen i Austertana har en kollektiv fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet. Retten er ikke eksklusiv, men har et selvstendig grunnlag ved siden av finnmarksloven, og gjelder uavhengig av denne. Dette innebærer at rettighetene vil være vernet mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep i samsvar med prinsippene i Grunnloven § 105. Se også artikkel 1 i første tilleggsprotokoll til den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (EMK).

Videre må FeFo ta hensyn til den lokale retten i Austertana når man i kraft av finnmarksloven § 27 treffer beslutninger, for eksempel om bruksinnskrenkninger, eller treffer beslutninger i kraft av sin grunneierrett. Høyesterett fastslo i Nesseby-dommen at FeFos forvaltning må skje på en måte som i «*nødvendig utstrekning*» tilpasses de rettighetene som er «*fastslått gjennom Finnmarkskommisjonens rapport*».[47] Dette gjelder også for de rettighetene som er etablert i Austertana, der FeFos forvaltning må innrettes slik at den respekterer den tradisjonelle, lokalt forankrede ressursbruken. Se ellers foran i punkt 8.4.8.2 og 8.4.9.

20.5.2.5 Konklusjon

Bygdefolket i Austertana har med grunnlag i alders tids bruk ervervet særrett i form av en fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor Austertana bygdelags kravsområde. Se figur 20. Bruksretten har et selvstendig rettsgrunnlag, men går ikke ut over det som er regulert i finnmarksloven. Se ellers punkt 8.4.2.8 og 8.4.9.

De som til enhver tid bor i Austertana har andel i den lokale fortrinnsretten. Fortrinnsretten gjelder ikke foran andre tradisjonelle brukere av området, i den grad deres tradisjonelle høstingsområder omfatter områder innenfor kravsområdet.

47 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 161, jf. avsnitt 160 og 195.

21. BYGDEFOLKET I VESTRE SEIDA

21.1 Hva saken gjelder

Spørsmålet i saken er om bygdefolket i Vestre Seida har oppbarbeidet særlige bruksrettigheter til et utmarksområde på om lag 326 km², vestover fra Vestre Seida. Se kartet i figur 21.

Kravet overlapper helt eller delvis med kravene fra Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8), Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9), Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10), Badje-Deanu Siida (kapittel 13), Sámiid meahcit (kapittel 15), Polmak bygdelag (kapittel 16), Masjok bygdelag (kapittel 19), Vestertana kapell- og bygdelag (kapittel 25), Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere (kapittel 29), Jánoš Trosten (kapittel 30), familien Helander (kapittel 31), Eli og Ragnhild Rajala Lautz (kapittel 32) og Etterkommere av Johan Johansen Wigelius (kapittel 39).

Rettighetsmeldingen fra bygdefolket i Vestre Seida er datert 22. november 2022 (jnr. 22/2151-1). Finnmarkskommisjonen bekreftet 13. desember 2022 å ha mottatt rettighetsmeldingen (jnr. 22/2151-2). På høringsmøtet 15. mars 2023 ga Ingvald Andreas Ravna og Harald Gaski forklaring for befolkningen i Vestre Seida (jnr. 14/294-42 s. 34–51), og overleverte et korrigert kravskart (jnr. 22/2151-7). Etter anmodning fra kommisjonen 18. oktober 2024 (jnr. 22/2151-13) oversendte Harald Gaski 28. oktober 2024 supplerende opplysninger om den delen av kravet som gjelder uttak av grus (jnr. 22/2151-14).

Masjok bygdelag oversendte 10. mars 2023 (jnr. 22/2151-5) et notat med merknader til rettighetsmeldingen fra bygdefolket i Vestre Seida. Kommisjonen videsendte notatet til bygdefolket i Vestre Seida til orientering 14. mars 2023 (jnr. 22/2151-6). Ved brev 18. juni 2023 ga Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš en merknad til alle rettighetsmeldinger innfor distriktets vinterbeiteområder (jnr. 14/1434-38), deriblant meldingen fra bygdefolket i Vestre Seida.

Bruken av kravsområdet er også belyst i NIKUs sakkyndige utredning,[1] og i NIKUs intervju med Haldis Kollstrøm (1923–2020) og hennes datter, Thorild Kollstrøm (f. 1952) 5. november 2025 (jnr. 14/295-25, informant 18), og i kommisjonens intervjuer med Anna Katrine Tobiassen 16. april 2023 (jnr. 15/895-4) og Svein Kollstrøm 20. juni 2023 (jnr. 16/7216-14).

1 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017, særlig s. 254–258.

21.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Bygda Vestre Seida ligger på vestsiden av Tanaelva. Den eldre bebyggelsen i Vestre Seida ligger ved utløpet av Mohkkeveaijohka om lag fire kilometer nord for Tanabru, og om lag syv kilometer sør for Masjok. På den andre siden av Tanaelva ligger Østre Seida.

Det området av Tanadalen der Masjok og Vestre og Østre Seida ligger, inngår historisk i det som var Várjjat siida. Se punkt 8.4.2. Rettsreferatet fra tinget for Varanger i 1688 opplyser at «*øvre Tana*» hadde fått fast bosetting få år før. Konteksten i rettsreferatet viser at det med «*øvre Tana*» siktes til stedene Seida og Polmak og den delen av Tanadalen som lå innenfor Várjjat siida. På slutten av 1600-tallet hadde trolig varangersamene i lang tid hatt sesongboplasser og drevet ressurshøsting i dette området. Når rettsreferatet forteller om nylig bosetting, er det derfor grunn til å tro at det gjelder helårsbosetting eller vinterbosetting.[2]

I løpet av 1700-tallet utviklet Polmak og Seida seg til bygdesamfunn. På 1730-tallet innvandret noen kvenske familier til Seida. Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1740-tallet opplyser at én person (familie) bodde på «Moketveie». Dette er Mohkkeveadji i Seida. Dette var en kven som ifølge Schnitler noen få år tidligere hadde kommet til Tana.[3]

Ved folketellingen i 1801 var det seks familier i Seida. De var kvener, og trolig etterkommere av de kvenene som flyttet til Tana på 1730-tallet. Mange av disse ble etter hvert assimilert inn i det samiske samfunnet, og på 1820-tallet omtalt som elvesamer.[4]

2 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 16.

3 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd I, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 291.

4 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Vestre Seida*, 3. oktober 2024 (jnr. 22/2151-12) s. 1–2.

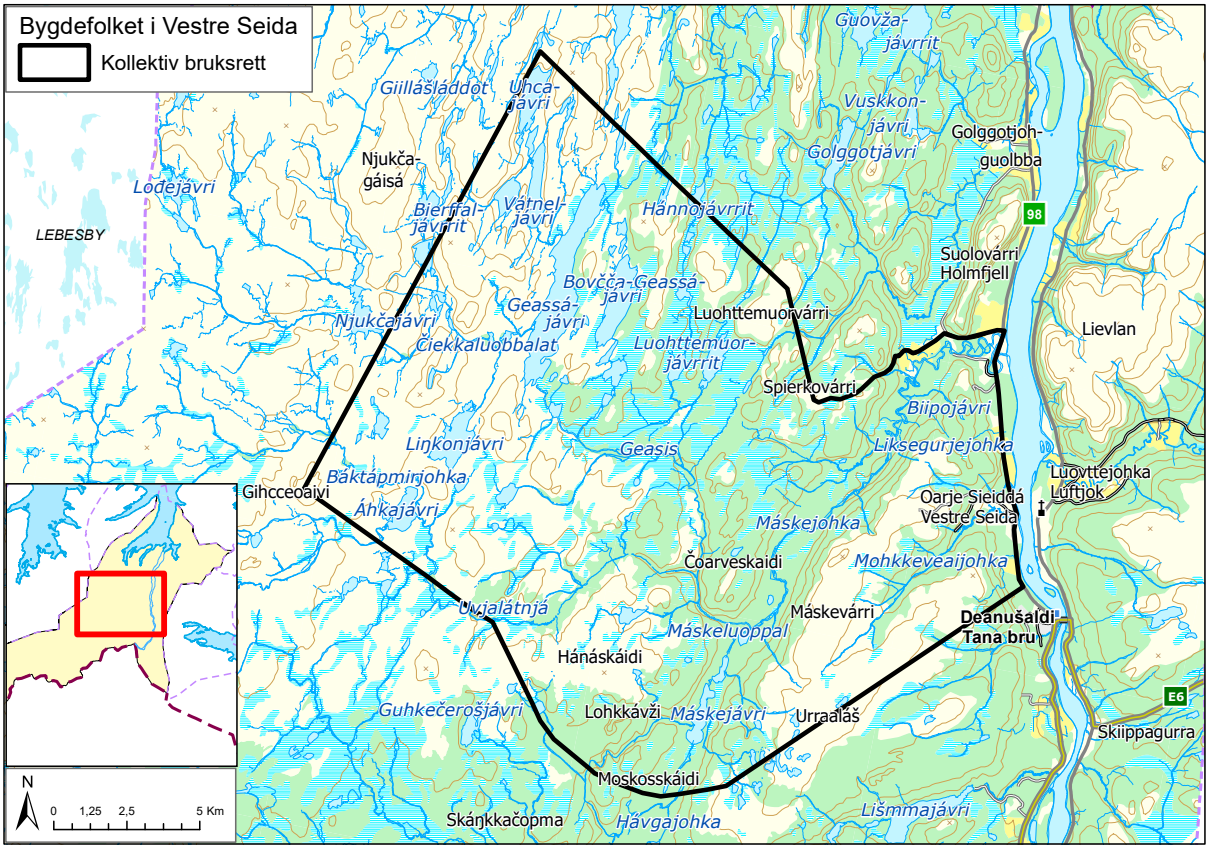

Figur 21

I den sakkyndige utredningen viser NIKU til zoologen Jens Rathkes beskrivelser fra en reise fra Gullholmen til Polmak i august 1801. Rathke omtaler Seida som «*en Qvænby eller Colonie af Qvæner*». Han forteller at det i Seida bodde fem familier, som hver hadde to kyr og seks får, og bodde i gammer. Rathke fremhever at stedet hadde fruktbare sletter, og at «*Lakse-Fiskeriet i Elven og Vaarfiskeriet af Torsk i Tanafjorden benyttedes med betydelig Vinding*». Ifølge Rathke produserte beboerne i Seida også godt smør som de solgte.[5]

Botanikeren Göran Wahlenberg opplyser i en reisebeskrivelse fra Tanadalen i 1802 at det i Seida «*var 2–3 husbønder*», *inngjerdede* jorder og tømmerhus.[6]

De sakkyndige omtaler også «*Finnmarks Commissionen*» fra 1826, som blant annet skulle finne ut hvor i Finnmark det kunne «*nedsettes flere beboere*». Ifølge kommisjonen var det ikke rom for å bosette flere familier i Seida, der det allerede var etablert seks familier.[7]

I en beskrivelse fra en reise som geologen Baltazar Mathias Keilhau gjorde i 1827 fra Gullholmen og oppover Tanaelva, skriver Keilhau at det var «*ni Oppsiddere*» i Seida. Han beskriver også bosettingen på strekningen Gullholmen-Bonakas-Norskholmen-Seida:[8]

> «Indbyggerne kaldes Elvefinner, ere af blandet finsk og qvænsk Oprindelse, og syntes mig at være de dygtigste Folk i hele Östfinmarken. De boe i ret gode Træhuse, byggede af

5 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 61, med henvisning til Jens Rathke, *Afhandling om de norske Fiskerier og Beretninger om reiser i Vadsø Aarene 1795–1802*, utg. l907 s. 143.

6 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 61, med henvisning til «Wahlenberg 1804: 20». Kilden mangler i NIKUs litteraturliste, men er trolig Wahlenberg, *Utkast til en geografisk och ekonomisk Beskrifning om Kemi Lappmark*, 1804.

7 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 63. NIKUs opplysninger er hentet fra Finnmarks Commissionens protokoll for Gullholmen, s. 20 (punkt 11 b).

8 Baltazar Mathias Keilhau, Reise i *Öst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828,* 1831, s. 62–63. Kilden finnes på www.altabibliotek.net/finnmark/Keilhau/Reise.php.

Tömmer fra Karasjokk, eller fra en liden Furreskov mellem övre og nedre Polmak-javre. Seida lignede et stort Sæter-böle i Valders eller Hallingdal.»

Verken de her omtalte reiseskildringene eller folketellingen for 1801, 1875 og 1885 har opplysninger om hvilken side av Tanaelva familiene i Seida bodde på. Av folketellingen for 1901 fremgår det at det bodde fem familier i Vestre Seida.[9] Eldre dokumenter med informasjon om bosetting i Seida (tinglyste amtssedler, matrikkelen fra 1884 og folketellinger fra 1800-tallet), tyder på at plassering av vinter- og sommerboplasser kan ha vekslet mellom bygdas østre og vestre del. Amtssedler fra 1804 og 1805 som er omtalt i panteboka i 1823, tyder på at bosetterne hadde vinterbolig i Østre Seida, og rett til slåttebruk på vestsiden av Tanaelva.[10]

Det ble 1. juli 1843 tinglyst 11 eiendomsskjøter i Seida, for eiendommer som var oppmålt og skyldsatt i 1837. Seks av eiendommene hadde teiger både på østsiden og vestsiden av Tanaelva, og skjøtet for eiendommen «Michaeljord» viser at vinterboligen lå på vestsiden av elva. At det var vinterboplasser på vestsiden av elva støttes også av et etnografisk kart utgitt av professor Jens Andreas Friis i 1861, der det er merket av seks boliger i Vestre Seida og sju i Østre Seida. De seks boligene i Vestre Seida har teksten «*Vinterboliger for Seida Lapper*». Videre er det i matrikkelen fra 1884 ført opp ni eiendommer i Vestre Seida.[11]

Det området som inngår i kravsområdet, er i dagens matrikkel inndelt i gårdsnumrene 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 og 21 der FeFo står som hjemmelshaver til bruksnummer 1 under hvert gårdsnummer. Av disse gårdsnumrene dekker kravsområdet til bygdefolket i Vestre Seida bare mindre deler av gårdsnummer 9, 10, 11, 12, 15 og 21, mens området dekker det meste av gårdsnummer 13, 14 og 16. Den grunnen FeFo som er registrert som hjemmelshaver til innenfor disse tre gårdsnumrene, har et areal på 193,6 km^2.

Det var per juni 2026 under gårdsnumrene 13, 14 og 16 registrert 446 private grunneiendommer som ikke er utgått av matrikkelen. Av disse er 121 nymatrikuleringer utskilt fra den tidligere umatrikulerte grunnen.[12] En del eiendommer i Seida er registrert med senere etableringsdato enn den reelle. Den følgende oversikten over eiendomsfordelingen mellom gårdsnumrene omfatter ikke eiendommer som er utgått av matrikkelen, for eksempel fordi de er slått sammen med andre eiendommer, eller fordi festeforholdet har opphørt:[13]

- Gnr. 13: 350 grunneiendommer,[14] hvorav 14 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1869 (13/2), og den nyeste i 1972 (13/89). 16 festeeiendommer, hvorav åtte er etablert før 1981. den eldste i 1953 (13/1/4).

- Gnr. 14: 96 grunneiendommer, hvorav 41 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1858 (14/2) og den nyeste i 1969 (14/50). 18 festeeiendommer, hvorav sju etablert før 1981, den eldste i 1954 (14/1/2).

- Gnr. 16: Ingen grunneiendommer. Sju festeeiendommer, hvorav tre etablert før 1981, henholdsvis i 1965 (16/1/1), 1970 (16/1/3) og 1973 (16/1/2).

Innenfor kravsområdet til Vestre Seida har staten også målt opp og bortforpaktet noen utmarksslåtter. Den eldste forpaktningen (forpaktning nr. 27) ble oppmålt i 1872, og var bortforpaktet fra 1874 til 1878. Forpaktningen gjaldt «*Warasjokskovsletterne*», på sørsiden av «*Varasjok*». Det vil si Vierasaijohka i Vestre Seida. Den kan ha vært en utmarkslåtter, men den kan også ha vært et bosted med jordbruk som senere har blitt kjøpt av forpakteren. I tillegg var forpakting nr. 121 (i Vestre Seida) forpaktet fra 1891–1906; forpaktning nr. 317 («*Ferskelvslåtten*») var forpaktet fra 1901 til 1926; forpaktning nr. 559 («*Fjeldnæs*») var forpaktet fra 1905 til 1951 og forpaktning nr. 884 («Myrsletten») fra 1907 til 1951.[15]

21.3 Bemerkninger fra bygdefolket i Vestre Seida

21.3.1 Rettighetsmeldingen (22. november 2022)

Rettighetsmeldingen fra bygdefolket i Vestre Seida av 22. november 2022 er signert av 16 personer, og angir kravsområdet til «*området Fáhttegurvárri, Máskejohka, Máskejávri,*

9 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Vestre Seida*, 3. oktober 2024 (jnr. 22/2151-12). s. 13.

10 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. oktober 2024 (jnr. 22/2151-12) s. 2–3.

11 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. oktober 2024 (jnr. 22/2151-12) s. 3–4 og 5.

12 Finnmarkskommisjonen, Eiendomshistorikk i Tana, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) tabell 1 a). Se også https://eiendomsregisteret.kartverket.no.

13 Opplysningene bygger på Kartverkets oversikter over matrikkelnumre og nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11). Oversiktene omfatter i liten grad nymatrikuleringer etter 1984. Fordelingen mellom eiendomstypene kan ha enkelte avvik fordi noen festeeiendommer er registrert uten festenummer, og dermed tilsynelatende har status som grunneiendommer.

14 Det høye antallet er et utslag av at en betydelig del av kommunesenteret Tanabru er omfattet av gårdsnummer 13.

15 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84), vedlegg s. 6–7, 16–17, 19, 22 og 26.

Coarrvesskáidi, Hanaskáidi, Lohkkááidi, Geassájohka [Geasis], Geassejávri, Uvjalátnu med Áhkkájávri, Báktápmir, Linkonjávri og området grensende i vest mot det som i dag beskrives som Vestvidda».[16] Vedlagt rettighetsmeldingen var et notat som beskriver «*Vestre Seida-folkets bruk av utmarka og utmarksressursene i nærområdet over de siste 100 år*». I notatet heter det:[17]

> «Vi fremmer krav om eiendoms- og bruksrett til det området som gjennom alders tids bruk har representert Vestre-Seidas ressursområde for høsting, næringsutnyttelse, jakt, fangst og utmarksnæring.
>
> […]
>
> Når vi sier at vi krever eiendoms- og bruksrett til områdene, så har det utgangspunkt i norsk juss. Sett fra tradisjonelt samiske ståsted er bildet mer sammensatt. Eiendomsrett er ikke nødvendigvis en statisk og individuell rett, slik den er det i norsk jurisdiksjon. Eiendomsforhold kan endre seg over tid med både inn- og utflytting, bruksendringer, nye næringsformer o.l. Derfor er retten til bruk av områdets ressurser det primære – ikke selve eiendomsretten – men i og med det faktum at både FeFo og Finnmarkskommisjonen baserer seg på gjeldende norsk rettspraksis, er også vi som rettighetshavere nødt til å uttrykke oss i et språk som det norske rettssystemet forstår.
>
> […]
>
> Det vi krever er mere enn bruksrett, men vi krever ingen eksklusiv eiendomsrett til områdene, derimot en rett som gir bygdefolket både rett og plikt til å se til at ressursene forvaltes på en bærekraftig måte – slik det alltid har blitt gjort av lokalbefolkningen.»

Bygdefolket i Vestre Seida opplyser at også folk fra nabobygdene har brukt kravsområdet, men anfører at det har vært «*ansett som det primære næringsområdet*» for Vestre Seida, og at folk fra Vestre Seida «*har «eid» rettighetene til området*». Når andre har ønsket å jakte eller drive fangst i området, har det skjedd etter muntlige avtaler som ble «*overholdt*». Bygdefolket i Vestre Seida mener at uttrykket «*primær utnyttelsesrett*» best beskriver deres rett til området.[18]

Av konkrete bruksmåter fremheves høstjakt på og snarefangst av ryper, som «*en viktig binæring for de fleste familiene*» i Vestre Seida. Fangsten foregikk fra Hánnojávrrit til Uvjalátnjá og Áhkajávri, og fra Geassájávri til Njukčavárri. Folk plukket multer i et vidstrakt område, og salg av multer har vært en «*vesentlig inntektskilde*». Ved en «*uskreven fordeling*» har noen myrer vært «*familiemyrer*» og noen «*fellesmyrer*». Nabobygdene har vært klar over at «*myrene tilhørte Seida-folket*», men i noen tilfeller brukte folk fra andre bygder de samme områdene, men det hadde det «*nærmest blitt søkt om*». Innlandsfiske var viktig året rundt, særlig til «*eget konsum*», og lakse- og ørretfiske i Máskejohka med bielver har vært en tilleggsressurs. Anskaffelse av vinterved «*var en selvfølgelig rett for bygdefolket*», og ordningen med vedteiger ble «*oppfattet som nok et inngrep fra myndighetenes side mot lokale hevdvunne rettigheter*».[19]

Retten til å forvalte naturressurser mener bygdefolket at de «*aldri har tapt*»: «*Det er disse vi krever, noe som vil medføre at bygdefolket selv forvalter ressursutnytting og næringsaktivitet framover*». Bygdefolket i Vestre Seida mener at grunnlaget for deres krav er «*ubrutt bruk*» av områdene og områdets ressurser «*gjennom alders tids bruk, dvs. fra de første bosetteres tid (første gang registrert gjennom major Schnitlers grenseprotokoller fra 1700-tallet)*». De presiserer også at rettighetene det dreier seg om «*gjelder hele bygdefolket i Vestre Seida*».[20]

Bygdefolket i Vestre Seida beskriver i notatet som er vedlagt rettighetsmeldingen, at folk «*i senere tid da en begynte å gruse tilkomstveiene fra hus og gårdsbruk til riksveien*» har hentet grus «*fra grustakene ved Várrenjunni i Mokveaijohka, samt i hellingen mot Máskevárri ved Liksegurjohka*». Tilgangen har «*siden blitt begrenset*». Bygdefolket krever at de «*fritt og uten vederlag skal ha rett til å foreta uttak av masse*» fra de nevnte grustakene. De mener å ha «*historisk rett*» til bruk av den lokale grusen, men begrenset til «*ikke-kommersielt uttak*».[21]

21.3.2 Høringsmøtet (15. mars 2023)

På høringsmøtet 15. mars 2023 redegjorde Harald Gaski (f. 1955) på vegne av bygdefolket i Vestre Seida for det han oppfatter som samisk tankegang omkring ressurser og områder:[22]

> «Og det som selvsagt er spesielt, er at den her ene kommunen representerer både sjøen, [Tana]elva og fisket, alle former for utmarksbruk og reindrift. Det er ressursene i disse næringene som er veldig viktig å nevne i denne sammenhengen. Dette gjenspeiler selvsagt den andre siden som er viktig å ha i mente når det er snakk om rettigheter, og det er det som det i det siste har vært mye snakk om, og det er

16 Bygdefolket i Vestre Seida, *Rettighetsmelding*, 22. november 2022 (jnr. 22/2151-1) s. 1–2.

17 Bygdefolket i Vestre Seida, Op. cit., 22. november 2022 (jnr. 22/2151-1), vedlagt notat s. 1–2.

18 Bygdefolket i Vestre Seida, Op. cit., 22. november 2022 (jnr. 22/2151-1), vedlagt notat s. 2.

19 Bygdefolket i Vestre Seida, Op. cit., 22. november 2022 (jnr. 22/2151-1). vedlagt notat s. 3–4.

20 Bygdefolket i Vestre Seida, Op. cit., 22. november 2022 (jnr. 22/2151-1). vedlagt notat s. 4.

21 Bygdefolket i Vestre Seida, Op. cit., 22. november 2022 (jnr. 22/2151-1). vedlagt notat s. 4.

22 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 35–36.

> eiendomsrett, at hvem det er som eier områdene og har rettighetene. Men etter tradisjonell samisk tankegang er det likevel mye viktigere å snakke om den tilknytningen man har til de områdene – tilhørigheten. Til dette inngår både næringene og også den åndelige delen, det at vi hører til det området.»

Harald Gaski sa at bygdefolket i Vestre Seida har fremmet kravet fordi det er viktig «*å fremheve hvorfor dette er våre områder*», ikke «*for at andre ikke skal kunne bruke områdene*». Han presiserte at det ikke gjelder «*ekskluderende*» eller «*eksklusive*» rettigheter. Gaski sa at «*i akkurat dette området har vi tradisjonelle rettigheter fordi våre folk har brukt dette området gjennom tidene*» og «*dette er vårt livsgrunnlag, og derfor er det selvsagt viktig å beskytte rettighetene slik at vi fortsatt kan bruke disse områdene*». Han fremholdt at bygdefolkets rettigheter kan beskrives ved uttrykket «*primær bruksrett*» («*primára geavahanvuoigatvuođa*»), og han understreket at de vet at de har «*kollektive rettigheter, men vi er ikke ute etter private rettigheter*», og at «*vi ønsker bare å få stadfestet at også vi har rettigheter*».[23]

Han sa at begrepet «*primær utnyttelsesrett*» som er brukt i rettighetsmeldingen, handler om å ha rett til å bruke «*ressursene i området*», og fordi kravsområdet er det området de har hentet ressurser fra, er det «*vårt primære område*». På spørsmål om det skal forstås som et krav om en fortrinnsrett framfor andres eventuelle rett, ga han ikke et entydig svar, men sa at «*hvis vi sier nei til det, så har vi sagt fra oss retten*», og svarte etter hvert «*et betinget ja*».[24]

Gaski ble også spurt om bygdefolket i Vestre Seida krever eiendomsrett, og svarte at «*eiendomsrett*» muligens er «*det sikreste begrepet å bruke*», men at det ikke nødvendigvis betyr at de skal «*begynne å eie områdene og begynne å selge fiskekort og jakttillatelser og alt det der […], det er bare for å stadfeste rettighetene, og mer i retning av bruksrettigheter*».[25]

Om bruken av kravsområdet fortalte Ingvald Andreas Ravna (f. 1936) at han drev utmarksnæring i oppveksten; «*det var naturen som gav oss innkomme. Og de områdene det er snakk om nå, det har vi brukt hele tiden, men vi har ikke forbrukt de*». Han sa at de fleste i bygda drev utmarksnæring: «*Det var fangst og laksefiske, og i fjellvannene var det også innkomme*». Snarefangst av ryper var også «*vesentlig*», og også rypejakt med gevær. Rypene ble solgt. Bygdefolket plukket også multer, tyttebær og blåbær. I tillegg til rypejakt, jaktet de også rev, mens elgjakten kom senere. Ravna fortalte at bruken av utmarksslåtter tok slutt etter at traktorer ble tatt i bruk på 1950-tallet, fordi det da ble «*lettere å [opp]arbeide jorden*». Før dette hadde folk fra Vestre Seida slåtter i Masjokdalen, og også på andre siden av Tanaelva og i Hanadalen.[26]

Ifølge Ravna hentet alle i bygda brenneved, og på et tidspunkt ble det innført en ordning med at folk måtte søke om vedteig for å ta ut ved til brensel. Harald Gaski sa at ordningen med utvisning om vedteiger har vart lenge, *og «den har vi jo for så vidt alltid godtatt»*. Ravna fortalte at det også var mange gammer i utmarka, og at folk ikke søkte om tillatelse til å sette opp fangst- og fiskegammer: «*Det ble bare satt opp, og de gammene brukte allmennheten også.*»[27]

Harald Gaski sa at de «*er helt enige i de overlappende kravene*». For eksempel vet han at folk fra Vestertana har brukt Geassájávri og Máskejávri, og det var «*ikke et problem*». Han fremholdt at det er «*naturlig at et så rikt område som det her, har vært brukt av mange*». Derfor er det «*tøvete, egentlig, å prøve å lage til en ordning der altså noen skulle ha særrettigheter og eksklusive rettigheter som da utelukker andre i fra de områdene*». Han presiserte at det stiller seg annerledes dersom det er et «*overlappende krav fra en vindmøllepark eller noen annet som plutselig vil lage et klekkeri for laks som da plasseres akkurat i et område som ikke vi vil ha*». Ingvald Andreas Ravna uttalte også *at «det jo har hendt at folk utenifra har kommet og brukt områdene, men det har aldri vært noen konflikter på grunn av det»*.[28]

Om den forvaltningsordningen bygdefolket ser for seg, sa Gaski at det ville være «*veldig spennende å se på Kautokeino, Karasjok og Tana som en helhet*», og om man kunne finne en organiseringsmåte som tar «*hensyn til lokalbefolkningens rettigheter på en bedre måte enn det som er tilfellet med FeFo*», og fortsatte:[29]

> «Så viser jo hele lokalhistorien og vårt samkvem her oppe, at vi har klart oss veldig bra med våre naboer, og jeg kan ikke forstå hvorfor et slikt system skal forkastes, at man ikke ut av det som har vært tidligere, kan skape en ny tanke om hvordan man kan forvalte områdets ressurser i Sápmi. (…). … det [er] viktig å stadfeste lokalbefolkningens rettigheter her, slik at inntrengere stoppes hvis de ikke samarbeider med områdets befolkning».

Ingvald Andreas Ravna fortalte at tidligere bare «*hentet*» folk grus, og ingen sa noe til det, «*for det var ikke [store] mengder av grus og masser vi skulle ha*», men i dag må man søke FeFo

23 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 36–37.

24 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 43.

25 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 45–46.

26 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 37–39.

27 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 41.

28 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 42–43 (Gaski) og 46 (Ravna).

29 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 44.

om tillatelse. Han sa at de grustakene som kravet gjelder, ble åpnet før andre verdenskrig.[30]

21.3.3 Supplerende opplysninger (28. oktober 2024)

Harald Gaski ga i e-post 28. oktober 2024 supplerende opplysninger til kravet om grusuttak:[31]

> «Tillatelse til å hente grus i disse to grustakene er ikke en prioritert sak for dagens befolkning i Seida. Saken er tatt med i rettighetsmeldingen først og fremst som et eksempel på hvordan (rettighets)situasjonen har forandret seg siden den gang bygdefolket kunne og hadde anledning til å hente grus til eget bruk uten å måtte søke om tillatelse fra noen myndighet. I dag har ikke bygdefolket lenger disse rettighetene, og rettighetene tilhører FeFo.
>
> Formålet vårt med dette eksemplet var å vise hvordan «de nye myndighetene», i dette tilfellet FeFo, får og tar til seg rettigheter som i utgangspunktet ikke har vært i deres besittelse, men som kollektivt har tilhørt bygda. Saken er ikke løftet frem med det formålet at seidafolket på noen som helst måte ønsker å starte opp en ny aktivitet i disse to grustakene. Jeg tror heller ikke det er så mye grus der i dag, så saken er mer en illustrasjon på en endret situasjon enn et krav om å ta tilbake en rettighet som bygdefolket en gang var i besittelse av.»

Ifølge Gaski har bygdefolket «*etter behov hentet grus til eget bruk fra grustakene i 1950–1970-årene*». Han er ikke er kjent med at det har blitt hentet grus derfra «*etter 1970-årene*».

21.4 Bemerkninger fra andre

21.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har krevd alminnelig reindriftsrett i distriktets vinterbeiteområder (kapittel 9) som overlapper hele kravsområdet til bygdefolket i Vestre Seida. I brev 18. juni 2023 viste distriktet til at alle krav om «*kollektiv eiendomsrett, ferdselsrett og vetorett m.m.*» innenfor distriktets vinterbeiteområder kan innsnevre distriktets beitearealer dersom kravene skulle føre frem. Ifølge distrikt 9 gjelder dette også kravet til Bygdefolket i Vestre Seida.[32]

21.4.2 Polmak bygdelag

Polmak bygdelag har fremmet et krav som overlapper den sørvestre delen av kravsområdet til Bygdefolket i Vestre Seida (se kapittel 16). I rettighetsmeldingen viser Polmak bygdelag til at folk fra Polmak har fisket blant annet i Máskejávri, Ciikojohka, Liŋkonjávri, Dunkrattelva og (Uvjalátnjá) (innenfor kravsområdet til Bygdefolket i Vestre Seida. Folk fra Polmak har også bygd gammer i dette området, blant annet var det «*en gamme tilhørende Polmakfolk ved Máskejávri og det var båter der*».[33]

21.4.3 Masjok bygdelag

Masjok bygdelag har fremmet en rettighetsmelding i et område som i stor grad overlapper med kravsområdet til bygdefolket i Vestre Seida (se kapittel 19). Bygdelaget oversendte 10. mars 2023 merknader til kravet fra bygdefolket i Vestre Seida, og skriver:[34]

> «Påstanden om at «Seidas nabobygder og hele nærområdet har vært klar over, og også anerkjent, at det er folk fra Vestre Seida som har eid rettighetene til området» avvises på det sterkeste. Det samme gjelder påstanden om at «det har vært forhandlinger der avtaler om høsting av ressurser ble inngått mellom Vestre Seidas befolkning og bygda Masjoks befolkning.»

Det heter videre at så lenge det har vært fastboende befolkning i Masjok, «*fra rundt 1830*», har befolkningen «*fritt kunne høste av utmarkas ressurser uten å måtte spørre noen som helst om lov til det*». Et unntak har vært utvisning av vedteig og kjøp av fiskekort.

Masjok bygdelag opplyser at de første fastboende i Masjok «*i hovedsak*» var «*kvener/finske innvandre*» og at deres utmarksbruk gjenspeiles i lokale stedsnavn som «*Ruikumaa, Anniniemi, Riitamukka, Sarkakuru, Hossi, Patakuoppu, Hoikkasenniemi*». Ifølge bygdelaget underbygger disse navnene «*nærmere 200 års bruk av våre høstingsområder*». Flere av etterkommerne etter de første bosetterne bor fortsatt i bygda, og sammen med senere tilflyttede «*høster de fremdeles av bygdas og nærområdets naturressurser*».[35]

I intervju 20. juni 2023 sa Masjok bygdelags representant, Svein Kollstrøm (f. 1960) at folk fra Masjok hentet ut ved i Masjokdalen, og at en del folk fra Vestre Seida hogger ved langs «*Mohkkevei-elva*» (Mohkkeveaijohka) der Kollstrøm selv har

30 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 40 og 47.

31 Harald Gaski, *Epost til kommisjonen*, 28. oktober 2024, (jnr. 22/2151-14).

32 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023 s. 1, sammenholdt med vedlegg «*Oversikt over rettighetsmeldinger*» (jnr. 14/1434-38).

33 Polmak bygdelag, *Rettighetsmelding fra Polmak bygdelag*, 1. desember 2022 (jnr. 22/2159-1 vedlegg 2 og 5).

34 Masjok bygdelag, *Tilsvar til rettighetsmelding fra bygdefolket i Vestre Seida*, 10. mars 2023 (jnr. 22/2151-5) s. 1.

35 Masjok bygdelag, Op. cit., 10. mars 2023 (jnr. 22/2151-5) s. 1.

en eiendom. Han hadde aldri sett noen fra Vestre Seida «*hogge ved i Masjok, annet enn kanskje øverst i Masjokdalen*».[36]

21.4.4 Vestertana kapell- og bygdelag

Vestertana kapell- og bygdelag har fremmet et bruksrettskrav som overlapper den nordvestre delen av kravsområdet til Bygdefolket i Vestre Seida (se kapittel 25). I sin rettighetsmelding viser kapell- og bygdelaget til at bygdefolket i Vestertana har hatt en «*en meget intensiv bruk*» og blant annet nyttiggjort seg av utmarksgodene i «*området rundt Geassejávri, vatna vest for dette, helt til Njukčajávri*» (innenfor kravsområdet til Bygdefolket i Vestre Seida). Bruken har blant annet bestått av «*multeplukking, innlandsfiske, og snarefangst/hvitrypejakt*».[37]

21.4.5 Haldis Kollstrøm og Thorild Kollstrøm

Under arbeidet i forbindelse med den sakkyndige utredningen intervjuet NIKU Haldis Kollstrøm (1923–2020) og hennes datter Thorild Kollstrøm (f. 1952) 5. november 2015. Haldis Kollstrøm fortalte at hun hadde flyttet til Masjok i Tana rett etter 1945, der familien fikk utmålt jord og startet med gårdsdrift. Hun sa at familien hadde sauer som beitet på «*selve Holmfjellet*», og at de slo gress i «*Gulbojok*». Dette området var slåttemark for Masjokdalens befolkning. Ifølge Haldis Kollstrøm ble det slutt på utmarksslåtten en gang på 60-tallet.[38]

Hun sa at befolkningen i Masjok drev innlandsfiske i «*Gulbojokvann [Golggotjávri], Hánnovann, Luohttemuorjávrrit, Masjokvann og Store og Lille Sommervann*». Også andre fisket her, blant annet folk «*fra Luftjok og Seida*». Områder for snarefangst av rype og hare var «*Gulbojok, Biipovann, Sommervann, Spierkoelva, Spierkofjellet og Masjokelva*», i tillegg til «*Luohttemuorravárri*». Det var bygdas befolkning som brukte områdene til snarefangst. Vedhogst foregikk i «*Gulbojok*» og «*Geinnosjok*», og «*opp til Masjokelva*». De plukket multer i ved Hánno og Sommervann, og blåbær og tyttebær på Holmfjell.[39]

21.4.6 Anna Katrine Tobiassen

Anna Katrine Tobiassen (1921–2024) fortalte i intervju 16. april 2013 at hun hadde vokst opp hos sin tante i Vestre Seida, der de levde av husdyrhold og laksefiske. De hadde slåttemark på østsiden av Tanaelva, i Luftjok, ovenfor Hanaelva, men hentet ut ved i Vestre Seida, «*i skråningene der*». Allerede fra tidlig av fikk de utvist vedteiger i dette området.[40]

Hun fortalte at laksefiske i Tanaelva var viktig for folk i Vestre Seida. Hennes familie fisket ikke i fjellvannene, men mange andre fra Vestre Seida drev fjellvannsfiske. Om vinteren drev familien snarefangst i nærområdene, og solgte «*alle [rypene]*». De jaktet også rype med gevær om høsten, og de spurte ikke om tillatelse til snarefangst og jakt. Det var «*fritt frem*».[41]

Multeplukking var også viktig. Anna Katrine Tobiassen fortalte at de ikke trengte å dra langt for å finne bær; «*det var ikke så mange folk på den tiden, og det var svært mye multer*». Lokalbefolkningen hadde ikke faste plasser, men «*plukket hvor som helst*». Hun sa at det var en god myr på Máskevárri, nord for Urraaláš. Det kom ikke folk fra andre bygder og plukket multer, «*det var bare de samme folkene*». Hennes tante hadde også hentet sennagress i området helt frem til Máskejohka, og de avgjorde selv hvor de ville hente sennagress.[42]

21.5 Kommisjonens vurderinger

21.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger

Bygdefolket i Vestre Seida har i rettighetsmeldingen krevd å få anerkjent rett til sine tradisjonelle høstingsområder, og rett til uttak av grus fra to lokale grustak.

Når det gjelder den første delen av kravet, har bygdefolket brukt ulike begreper for å beskrive sin rett til kravsområdet. I det notatet som var vedlagt rettighetsmeldingen krever de «*eiendoms- og bruksrett til det området som gjennom alders tids bruk har representert Vestre-Seidas ressursområde for høsting, næringsutnyttelse, jakt, fangst og utmarksnæring*». De presiserer samtidig at «*det primære*» er «*retten til bruk av områdets ressurser*», ikke «*selve eiendomsretten*», og at de krever «*mere enn bruksrett*», men «*ingen eksklusiv eiendomsrett til områdene*». Senere i notatet opplyser bygdefolket i Vestre Seida at «*primær utnyttelsesrett*» best beskriver deres rett til kravsområdet, jf. punkt 21.3.1.

På høringsmøtet brukte bygdefolket uttrykket «*primára geavahanvuoigatvuođa*» (primær bruksrett). På spørsmål om bygdefolket krever eiendomsrett svarte bygdefolkets representant, Harald Gaski at «*eiendomsrett*» muligens er «*det sikreste begrepet å bruke*», men at det ikke nødvendigvis betyr at de skal «*eie områdene og begynne å selge fiskekort og jakttillatelser*

36 Finnmarkskommisjonen, *Avklaringsintervju med Svein Kollstrøm*, 20. juni 2023 (jnr. 16/716-14) s. 5.

37 Vestertana kapell og bygdelag, Rettighetsmelding, 18. juni 2019, (jnr. 15/936-2) vedlegg 1, s. 4.

38 NIKU, *Intervju med Haldis og Torhild Kollstrøm*, 5. november 2015 (jnr. 14/294-25, informant 18) s. 29–30.

39 NIKU, Op. cit., 5. november 2015 (jnr. 14/294-25) s. 31–32 (fisk). 33 (snarefangst) 34 (vedhogst) og 35 (bær).

40 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Anna Katrine Tobiassen*, 16. april 2013 (jnr. 15/895-4) s. 6 og 9.

41 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. april 2013 (jnr. 15/895-4) s. 14 (fiske) og 15–17 (snarefangst og jakt).

42 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 16. april 2013 (jnr. 15/895-4) s. 21–22 (multer), 31 og 33 (sennagress).

og alt det der […], det er bare for å stadfeste rettighetene, og mer i retning av bruksrettigheter», jf. punkt 21.3.2. På høringsmøtet fremkom det også at bygdefolket ikke er tilfredse med dagens forvaltningsordning, og at de ønsker en forvaltning som tar «*hensyn til lokalbefolkningens rettigheter på en bedre måte enn det som er tilfellet med FeFo*».

Kommisjonen oppfatter etter dette bygdefolket i Vestre Seida slik at de ikke krever eiendomsrett, men særlig bruksrett der den tradisjonelle bruken og tilhørigheten til området står sentralt. Bygdefolket ønsker også en endring i forvaltningen slik at lokalbefolkningen har reell innflytelse dersom det blir aktuelt med moderne bruk og utnyttelse av ressursene.

Spørsmålet for kommisjonen blir etter dette om bygdefolket i Vestre Seida har kollektive bruksrettigheter til kravsområdet. Dersom dette besvares bekreftende, er det spørsmål om retten også omfatter en rett til å styre og forvalte ressurshøstingen i området.

Som nevnt i punkt 21.2, hørte samene i den delen av Tanadalen der blant annet Vestre og Østre Seida ligger til Várjjat siida. I punkt 8.4.2.4 har kommisjonen lagt til grunn at siidaene i øvre Tana i flere hundre år før området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751, var enerådende innenfor sine respektive tradisjonelle ressursområder, og at de i alle fall hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til områdende. I samme underpunkt har kommisjonen konkludert med at dette også gjaldt for siidaene i nedre Tana, inkludert Várjjat siida.

Når befolkningen hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» på midten av 1700-tallet, er det blant annet spørsmål om denne retten, som må anses som en type eksklusive bruksrettigheter, har endret karakter, og for eksempel utviklet seg til en ikke-eksklusiv bruksrett. Bygdefolket i Vestre Seida har ikke vist til rettssuksesjon fra Várjjat siida. Fordi sakens opplysninger tyder på at helårsbosettingen i Seida-området trolig går tilbake til slutten av 1600-tallet, og området blant annet fikk kvensk tilflytting i løpet av 1700-tallet, jf. punkt 21.2, er alders tids bruk det mest nærliggende rettsgrunnlaget for et lokalt kollektivt rettighetserverv.

Som det er redegjort for i punkt 6.3.3, forutsetter et rettserverv etter reglene om alders tids bruk, at bruksutøveren må ha utøvd bruk i lang tid med et visst innhold og omfang, ut fra en oppfatning om at bruken hadde sitt grunnlag i en underliggende selvstendig rettighet.

Kravet om uttak av grus gjaldt rett til fritt uttak av grus fra et grustak ved Várrenjunni i Mohkkeveaijohka, og et grustak i hellingen mot Máskevárri ved Liksegurjohka, jf. punkt 21.3.1. Harald Gaski har i e-post 28. oktober 2024 presisert at uttak av grus «*ikke var en prioritert sak for dagens befolkning i Seida*», men brukt som eksempel på en rett som bygdefolket hadde tapt. Han påpekte også at spørsmålet ikke har praktisk betydning i dag, jf. punkt 21.3.3. Kommisjonen har derfor ikke utredet spørsmålet om rett til fritt uttak av grus.

21.5.2 Kravet om «primær» utnyttelsesrett (bruksrett)

21.5.2.1 Tidsvilkåret

Tidsvilkåret innebærer at bygdefolket i Vestre Seida må ha brukt kravsområdet i alders tid. Hva dette konkret innebærer, kan variere noe fra sak til sak. Gjennomgående vil imidlertid en tidsperiode på henimot 100 år være tilstrekkelig, jf. punkt 6.3.3.2.

Som det er redegjort for i punkt 21.2, var Seida-området opprinnelig en del av ressursområdet til Várjjat siida. Et rettsreferat fra 1688 tyder på at det da hadde vært helårsbosetting der i noen få år. I løpet av 1700-tallet utviklet Seida seg til et bygdesamfunn med kvenske innflyttere. Det historiske materialet tegner et bilde av at befolkningen i Seida høstet ressurser på begge sider av Tanaelva, men det foreligger ikke sikre opplysninger om på hvilken side av elva de bodde. Blant annet ble det i 1843 tinglyst 11 eiendommer i Seida som var oppmålt og skyldsatt i 1837, der seks av eiendommene hadde teiger på begge sider av Tanaelva, men i alle fall én av eiendommene («Michaeljord») lå på vestsiden av elva. Det foreligger videre opplysninger om at det på 1860-tallet var seks boliger i Vestre Seida og sju i Østre Seida. Matrikkelen fra 1884 viser at det da var ni eiendommer i Vestre Seida.

Kommisjonen ser det slik at rettsforgjengerne til bygdefolket i Vestre Seida er de som etablerte seg i Seida, og brukte ressursene på begge sidene av Tanaelva. Om de hadde vinterboplass vest eller øst for elva, er av mindre betydning. Den lokale utmarkshøstingen har pågått frem til deg, selv om den ikke lenger er nødvendig for livsoppholdet. Bygdefolket beskriver at de høster i de samme områdene som tidligere, og fremhever «*den tilknytningen man har til de områdene – tilhørigheten*», jf. punkt 21.3.2. Det må dermed legges til grunn at det dreier seg om flere hundre års bruk i sammenheng. Tidsvilkåret er derfor oppfylt.

21.5.2.2 Bruksvilkåret

(1.) Bruksvilkåret ved alders tids bruk innebærer at den som krever en særlig bruksrett må ha brukt kravsområdet i et omfang og med en intensitet som tilsvarer bruken til innehaveren av en særlig bruksrett, jf. prinsippet i hevdslova § 7. Se ellers foran i punkt 6.3.3.3.

Det er overveiende sannsynlig at bygdefolket i Seida har brukt de tilgjengelige utmarksressurser som del av sitt livsopphold (birgejupmi) så lenge det har vært bosetting der.

Kommisjonen har lite konkret informasjon om utmarksbruken før et stykke ut på 1900-tallet, men de tidlige bosetterne må nødvendigvis ha brukt utmarksressursene i området som del av sitt livsopphold (birgejupmi). Dette har også vært situasjonen til langt ut på 1900-tallet.

I rettighetsmeldingen viser bygdefolket i Vestre Seida til at bruken blant annet har bestått i høstjakt på og snarefangst

av ryper, multeplukking, vedhogst og innlandsfiske. jf. punkt 21.3.1. På høringsmøtet fortalte Ingvald Andreas Ravna (f. 1936) at rypefangst og rypejakt var «*vesentlig*», og at de også jaktet rev, plukket multer og andre bær, og at de frem til 1950-tallet hadde utmarksslåtter blant annet i Masjokdalen. Ravna forklarte også at alle i bygda hentet ut ved til brensel, og at de satte opp gammer i utmarka, jf. punkt 21.3.2.

Anna Katrine Tobiassen (1921–2024) vokste opp hos sin tante i Vestre Seida og fortalte at hennes fosterfamilie hentet ved «*i skråningene*» i Vestre Seida, og at de om vinteren drev snarefangst på ryper i nærområdene, og rypejakt om høsten. Hun fortalte også at mange fra Vestre Seida fisket i fjellvannene, og om rike multeforekomster, blant annet på Máskevárri, nord for Urraáláš. Dit kom det ikke folk fra andre bygder og plukket. Hun fortalte også at de skar sennagress helt frem til Máskejohka, jf. punkt 21.4.6.

Forklaringen fra personer både i Vestre Seida og i nabobygdene viser også at det har vært overlappende bruk bygdene imellom. Se blant annet uttalelsene fra Polmak bygdelag (punkt 21.4.2), Masjok bygdelag (punkt 21.4.3) og Vestertana kapell- og bygdelag (punkt 21.4.4). Også det representantene for bygdefolket i Vestre Seida sa på høringsmøtet, jf. punkt 21.3.2, og opplysningene fra Svein Kollstrøm (punkt 21.4.3) og Haldis og Thorild Kollstrøm (punkt 21.4.5), gir inntrykk av at folk fra ulike bygder har brukt deler av kravsområdet.

Informantopplysningene tyder også på at det i alle fall fram til midten av 1900-tallet var sambruk mellom Østre Seida og Vestre Seida. Blant viser de historiske kildene at flere eiendommer i Seida hadde teiger både på vestsiden og østsiden av Tanaelva, jf. punkt 21.2.

Det er videre på det rene at både Polmak og Seida utviklet seg til å bli bygder i løpet av 1700-tallet. Derfor er det sannsynlig at folk fra Vestre Seida og Polmak fra da av har brukt noe av kravsområdet i fellesskap. Også Vestertana hadde bosetting på 1700-tallet, jf. punkt 25.2, slik at det er sannsynlig at noe av kravsområdet til bygdefolket i Vestre Seida også har vært brukt av folk fra Vestertana. Etter at Masjok fikk bosetting, trolig på 1830-tallet, jf. punkt 19.2, har det også vært sambruk med folk derfra. Sambruken later til å ha gått fredelig for seg. På høringsmøtet sa Ingvald Andreas Ravna «*det jo har hendt at folk utenifra har kommet og brukt områdene, men det har aldri vært noen konflikter på grunn av det*», jf. punkt 21.3.2.

De muntlige kildene med tilknytning til Vestre Seida har gitt opplysninger om den lokale utmarksbruken fra årene før andre verdenskrig og fram til i dag. Det er imidlertid ingen holdepunkter for at utmarksbruken på 1700- og 1800-tallet skilte seg fra hvordan bruken var frem til midten av 1900-tallet. Som de sakkyndige påpeker, var kombinasjonsnæringer vanlige i Tanadalen gjennom hele 1800-tallet og «*dominerende helt frem til andre verdenskrig*».[43]

I nyere tid har bruken endret seg med den teknologiske og næringsmessige utviklingen. Blant annet tok bruken av utmarksslåtter slutt på 1950-tallet, og folk ble mindre avhengige av å høste av utmarksressursene som del av sin livberging. Samtidig står den sterke tilknytningen til utmarksområdene fortsatt ved lag. Uttalelsene på høringsmøtet fra representantene for bygdefolket i Vestre Seida understreker en sterk tilhørighet til kravsområdet, jf. punkt 21.3.2.

Kravsområdet har også vært brukt av reindriften. Se kapittel 9 og 10 der det er konkludert med at reindriftens bruk har et selvstendig rettsgrunnlag i alders tids bruk. Reindriftsretten gjelder slik den er regulert i reindriftsloven uavhengig både av de lokale grunneierforholdene og av hvilke bruksrettigheter andre måtte ha i reindriftsområdene. Den bruken reindriftssamer fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga og Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har utøvd i kravsområdet, er derfor ikke til hinder for at bruken til bygdefolket i Vestre Seida oppfyller bruksvilkåret for å opparbeide selvstendige bruksrettigheter etter reglene om bruk i alders tid.

Det kan etter dette slås fast at bygdefolket i Vestre Seida har brukt kravsområdet til høsting og annen ressursutnyttelse sammenhengende fra første halvdel av 1700-tallet og fram til i dag. Isolert sett vil den utøvde bruken gjennom hele ervervsperioden i alle fall kvalifisere til å opparbeide en kollektiv særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett.

(2.) Det er videre spørsmål om bruksretten også omfatter *rett til å styre og forvalte ressurshøstingen* i kravsområdet. Bygdefolket i Vestre Seida gir i rettighetsmeldingen uttrykk for at de har hatt en styringsrett som de aldri «*har tapt*», jf. punkt 21.3.1. På høringsmøtet ga representantene for bygdefolket i Vestre Seida uttrykk for misnøye med dagens forvaltningsordning. Harald Gaski sa det ville være «*spennende å så på Kautokeino, Karasjok og Tana som en helhet*», og at de ønsker en forvaltning som tar «*hensyn til lokalbefolkningens rettigheter på en bedre måte enn det som er tilfellet med FeFo*», jf. punkt 21.3.2.

Kommisjonen oppfatter derfor ikke bygdefolket slik de krever en styringsrett lagt til seg selv. Uttalelsene peker mer i retning av at de ønsker en ny forvaltningsordning med større lokal innflytelse på forvaltning og bruk av områder og ressurser enn det som er tilfellet i dag.

Dessuten er det uansett sparsomt med opplysninger om hvordan bygdefolket i Vestre Seida gjennom ervervsperioden har styrt og fordelt den lokale ressurshøstingen. Riktignok sies det i rettighetsmeldingen at folk fra andre bygder har bedt befolkningen i Vestre Seida om tillatelse til å utnytte

43 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 64–65.

utmarksressurser innenfor kravsområdet, jf. punkt 21.3.1. Påstanden er bestridt av Masjok bygdelag, jf. punkt 21.4.3. Heller ikke det øvrige intervjumaterialet gir støtte for dette. Sammenholdt med opplysningene om at folk fra nabobygdene gjennom ervervsperioden fritt har høstet av ressursene i alle fall i deler av kravsområdet, legger kommisjonen til grunn at bygdefolket i Vestre Seida ikke har ervervet en styringsrett.

Bruksvilkåret for erverv av en særrett i form av en lokal fortrinnsrett er imidlertid oppfylt, men slik at bruken ikke inneholder elementer av styringsrett.

21.5.2.3 Godtrovilkåret

For å oppfylle godtrovilkåret må bygdefolket i Vestre Seida gjennom ervervsperioden ha brukt kravsområdet i den tro at de har hatt en særlig bruksrett til området, og de må ikke kunne bebreides for å ha hatt en slik rettsoppfatning, jf. punkt 6.3.3.4. Er tidsvilkåret og bruksvilkåret oppfylt, er det en presumsjon for at også godtrovilkåret er oppfylt, jf. punkt 6.7.2.

Det kan ikke være noen tvil om at de opprinnelige beboerne i Vestre Seida og deres rettsetterfølgere var i aktsom god tro med hensyn til at de hadde rett til å utnytte de lokale ressursene for sitt livsopphold.

Opplysningene fra intervjuer og på høringsmøtet gir videre inntrykk av at bygdefolket i Vestre Seida også i nyere tid har oppfattet å ha en rett til tradisjonell utnyttelse av ressursene i «sine» områder. De har utøvd omfattende utmarkshøsting som lenge var nødvendig for livsoppholdet. Bruken ble utøvd til alle årstider, og må til en viss grad ha vært synlig for staten. Det materialet kommisjonen har gjennomgått, tyder på folk ikke har spurt om tillatelse før de har sluppet dyr på utmarksbeite, satt opp gammer, drevet jakt, fangst, innlandsfiske og plukket multer. Kommisjonens inntrykk er derfor at bygdefolket i liten grad har forholdt seg til staten når de har utnyttet de nevnte utmarksressursene.

Staten har regulert visse sider av lokalbefolkningens utmarkshøsting. Blant annet fortalte Anna Katrine Tobiassen om statlige vedutvisninger i Vestre Seida, jf. punkt 21.4.6, og Ingvald Ravna sa på høringsmøtet 15. mars 2023 at det ble innført en ordning om at folk måtte søke om vedteig for å ta ut ved til brensel, jf. punkt 21.3.2. I rettighetsmeldingen betegner bygdefolket i Vestre Seida ordningen som «*et inngrep fra myndighetenes side mot lokale hevdvunne rettigheter*», jf. punkt 21.3.1, men på høringsmøtet sa Harald Gaski at ordningen hadde vart lenge, og at «*den har vi jo for så vidt alltid godtatt*».

Hensikten med vedutvisningene var uansett ikke å markere statens privatrettslige rett til skogressursene, men å fremme ordnet bruk og sikre ressurstilgang for bygdene. Se nærmere foran i punkt 18.5.3 og 19.5.3. Vedutvisningene har derfor ikke brutt med de lokale oppfatningene i Vestre Seida om at bygdefolket hadde rett til å få utvist ved.

Staten har også bortforpaktet utmarksslåtter i Seidaområdet. Sakens opplysninger tyder på at folk fra Vestre Seida har hatt utmarkslåtter på begge sider av Tanaelva. Den statlige praksisen med forpaktning av utmarksslåtter kom i stand på slutten av 1800-tallet, men det ble bortforpaktet relativt få utmarksslåtter i Vestre Seida, jf. punkt 21.2. Slåtteforpaktningene kan like lite som vedutvisningene ha brutt ned den rådende rettsoppfatningen blant bygdefolket i Vestre Seida om at de har hatt en underliggende rett til å høste av de lokale fornybare utmarksressursene i kravsområdet. Godtrovilkåret er derfor oppfylt for en særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett til utmarksressursene i kravsområdet.

Det er likevel et spørsmål hvor sterk rett bygdefolket har ment å ha hatt opp mot den retten folk fra nabobygdene har til (delvis) de samme områdene. På høringsmøtet 15. mars 2023 sa Harald Gaski at bygdefolkets fortrinnsrett må gjelde opp mot mer moderne bruk av områdene, som «*krav i fra en vindmøllepark eller noen annet som plutselig vil lage et klekkeri for laks som da plasseres akkurat i et område som ikke vi vil ha*», jf. punkt 21.3.2. Derimot ønsket han ingen fortrinnsrett framfor andre bygders rett til å høste i de samme områdene. Kommisjonen kan heller ikke se i det øvrige materialet at folk i Vestre Seida har ment å ha en fortrinnsrett til sine høstingsområder framfor folk fra nabobygdene som også har brukt områdene.

Det er etter dette sannsynliggjort at bygdefolket i Vestre Seida i hele ervervsperioden har vært i aktsom god tro om at de har en særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett til sine tradisonelle høstingsområder, og at godtrovilkåret for å opparbeide en slik rett er oppfylt.

21.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten

Det følger av det foregående at bygdefolket i Vestre Seida har en kollektiv fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet. Retten er ikke eksklusiv, men har et selvstendig grunnlag ved siden av finnmarksloven, og gjelder uavhengig av denne. Dette innebærer blant annet at rettighetene har vern mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep i samsvar med prinsippene i Grunnloven § 105. Se også artikkel 1 i første tilleggsprotokoll til den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (EMK).

Videre må FeFo ta hensyn til den lokale retten i Vestre Seida når man i kraft av finnmarksloven § 27 treffer beslutninger, for eksempel om bruksinnskrenkninger, eller treffer beslutninger i kraft av sin grunneierrådighet. Høyesterett fastslo i Nesseby-dommen at FeFos forvaltning må skje på en måte som i «*nødvendig utstrekning*» tilpasses de rettighetene som er «*fastslått gjennom Finnmarkskommisjonens rapport*».[44] Dette gjelder også for de rettighetene som er etablert i Vestre

44 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 161, jf. avsnitt 160 og 195.

Seida, der FeFos forvaltning må innrettes slik at den respekterer den tradisjonelle, lokalt forankrede ressursbruken. Se nærmere foran i punkt 8.4.8.2 og 8.4.9.

21.5.2.5 Konklusjon

Bygdefolket i Vestre Seida har en særrett i form av en fortrinnsrett til ressursene i deres tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet. Se figur 21. Bruksretten har et selvstendig rettsgrunnlag, men den går i innhold og omfang ikke ut over det som er regulert i finnmarksloven. Se nærmere i punkt 8.4.2.8 og 8.4.9. De som til enhver tid bor i Vestre Seida har andel i den lokale fortrinnsretten. Fortrinnsretten gjelder ikke foran andre tradisjonelle brukere av området, i den grad deres tradisjonelle høstingsområder omfatter områder innenfor kravsområdet til bygdefolket i Vestre Seida.

22. KOLLEKTIV BRUKSRETT I LÁVVONJÁRGA

22.1 Hva saken gjelder

Spørsmålet i saken er om lokale beboere og grunneiere har kollektiv særlig bruksrett til et areal på om lag 70 km² i Lávvonjárga. Se figur 22. Kravsområdet overlapper helt eller delvis med kravene fra Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8), Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10), Austertana bygdelag (kapittel 20), Aleksander Lyngberg (kapittel 54) og Etterkommerne av Nanna og John Johnsen (kapittel 56). Kravet overlapper også med to krav som gjelder Tanafjorden; kravet fra Bivdu (kapittel 24) og fra samer på finsk side av riksgrensen (kapittel 26).

Rettighetsmeldingen er datert 27. november 2022 (jnr. 22/2150-1). Kommisjonen bekreftet 19. desember 2022 (jnr. 22/2150-2) at meldingen var mottatt, og informerte om det planlagte høringsmøtet i mars 2023. Fordi rettighetsmeldingen har opplysninger om ikke-kartfestede private eiendommer i Lille Leirpollen (Reakčavuotna), jf. punkt 22.3.1, oppfordret kommisjonen kravsfremsetterne om å kontakte Tana kommune som lokal matrikkelmyndighet. Svein Henriksen leverte 21. desember 2022 inn tilleggsopplysninger om de private eiendommene i området og et kart med manuelt inntegnede eiendomsgrenser (jnr. 22/2150-4).

Etter forespørsel fra kommisjonen, oversendte Finnmark jordskifterett 21. desember 2022 rettsbok med rettsfastsettende vedtak, inkludert kartvedlegg, i grensegangssak for Tanamunningen naturreservat, datert 9. januar 2017 (jnr. 22/2150-3).

På høringsmøtet 15. mars 2023 ga Geir Olsen og Svein Henriksen forklaring på vegne av kravsfremsetterne (jnr. 14/294-52 s. 2-13). Svein Henriksen overleverte utskrift av panteboken for Tana sorenskriverembete 1819-1862 (jnr. 22/2150-8).

Med bakgrunn i opplysningene om at flere private eiendommer i Lille Leirpollen (Reakčavuotna) ikke er kartfestet, utarbeidet kommisjonen et justert kravskart og ba ved brev 11. september 2025 (jnr. 22/2150-13) om eventuelle merknader til det justerte kartet, og om enkelte andre tilleggsopplysninger. Svein Henriksen ga utfyllende opplysninger i intervju 22. september 2025 (jnr. 22/2150-14), og klargjorde rettighetshaverkretsen i e-post 24. september 2025 (jnr. 22/2150-15). Han ga ytterligere opplysninger om eiendommene i Lille Leirpollen i telefonsamtale 16. desember 2025 (jnr. 22/2150-16). Kommisjonen har 13. mai 2026 (jnr. 22/2150-17) utarbeidet en oversikt over private eiendommer under gnr. 25 og 26 i Tana.

Før de sendte inn rettighetsmelding til kommisjonen, ga Svein Henriksen og Yngve Johansen opplysninger om utmarksbruken i Lávvonjárga i intervjuer henholdsvis 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) og 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22). Saken er også belyst gjennom uttalelser fra Frode Utsi og Wivian Johnsen på høringsmøtet 15. mars 2023 (jnr. 14/294-52 s. 11 og 14), og fra Austertana bygdelag på høringsmøtet 2. november 2021 (jnr. 14/294.44 s. 101-102). Kommisjonen ba 5. september 2025 (jnr. 22/2150-12) kravsfremsetter med overlappende krav om eventuelle bemerkninger til kravet fra grunneierne i Lávvonjárga. Henvendelsen er ubesvart.

Bruken av Lávvonjárga-området er også omtalt i NIKUs sakkyndige feltutredning. Ingen av de personene NIKU har intervjuet har direkte tilknytning til Lávvonjárga, men noen av informantene forteller om ressursbruk ved Lávvonjárga, Stangnes og Lille Leirpollen.[1]

22.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Lávvonjárga ligger nordøst for Tanamunningen, på nordsiden av fjordarmen som danner Leirpollen (Juovlavuotna). Bygda har ikke veiforbindelse, og adkomsten skjer med båt.

Historisk inngår kravsområdet i det som var Deanodat siida, se punkt 8.4.2. I sine grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1742-1745 omtaler Peter Schnitler blant annet fjellsamer med sommerboplass både i Leirpollen og sør og nord for Leirpollen.[2] De sistnevnte sommerplassene kan ikke stedfestes nøyaktig, men de kan ha ligget innenfor kravsområdet.

I en utredning for kommisjonen har Professor Hilde L. Sommerseth beregnet befolkningsutviklingen i Deanodat

1 NIKU Oppdragsrapport 39/2017 blant annet s. 260, 261 og 265.

2 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745 Bd I*, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 299-230.

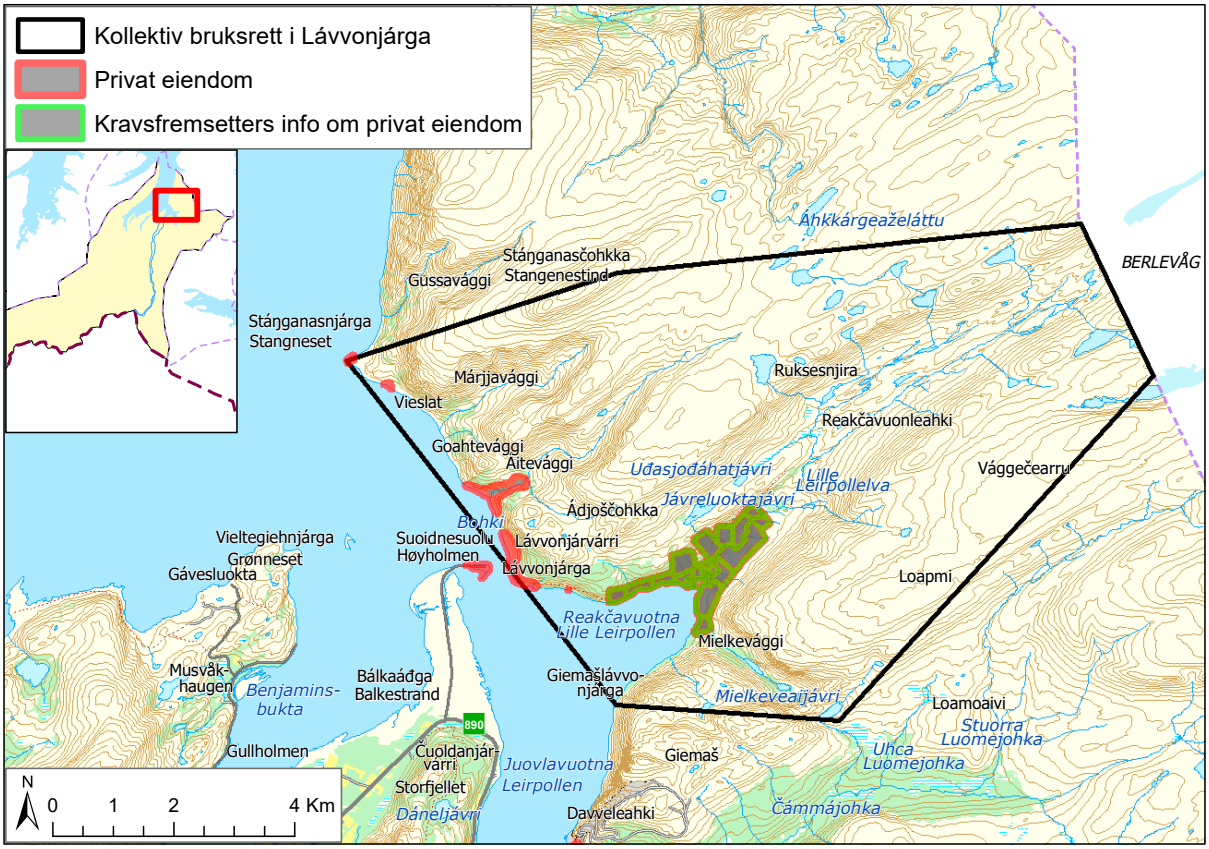

Figur 22

siida fra siste halvdel av 1500-tallet til 1801. Hennes beregninger gjelder den delen av siidaen som ligger innenfor grensene for dagens Tana kommune, og tyder på at folketallet på slutten av 1600-tallet stabiliserte seg til noe over 50 individer. Folketallet økte til 189 ved folketellingen i 1769, og til 219 ved 1801-tellingen.[3]

Det er usikkert når Lávvonjárga fikk helårsbosetting. Ved folketellingen for 1801 ble det i nedre Tana registrert fastboende i fire bygder; Seida, Bonakas, Vestertana og Langnes. Fjellsamene ble registrert i én gruppe fordi de om sommeren holdt til «*langt borte og altid meget adspredte*».[4] Trolig hadde også flere andre steder i nedre Tana sommerbosetting, men det er usikkert om det gjaldt Lávvonjárga og Reakčavuotna (Lille Leirpollen). Det må imidlertid antas at det var bosetting i alle fall deler av året i Lille Leirpollen i 1861 da den første agronomen ble tilsatt i Finmarkens Landhusholdnings-Selskab. Han påpeker at det var stor variasjon i jordbruket i Tana, og at «*i Lille-Leirpollen var kreaturstellet dårlig*».[5]

Folketellingen for 1865 skiller mellom «*lapper*», «*norske*» og «*quæner*». Listen over «*lapper*» viser at det i «*Lavonjarg*» var fire husstander og til sammen 20 personer. På «*Vestlag*» (Vieslat) var det registrert åtte personer, og på «*Stangnæs*» 11 personer fordelt på to husstander. Stedsnavnene «*Lavonjarg*», «*Vestlag*» og «*Stangnæs*» er ikke oppført i de tilsvarende listene *for* «*norske*» og «*quæner*».[6] Det må derfor antas at området i 1865 bare hadde samisk befolkning. Folketellingen for 1875 registrerte to familier og til sammen 10 personer på Stangnes, ni personer på Vestlag og 22 personer

3 Hilde Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Tana, 1560 til 1801*, 13. desember 2024 (jnr. 14/294-74 vedlegg 1).

4 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 48.

5 NIKU oppdragsrapport 39/2017 s. 65 med henvisning til N. Ytreberg, *Finnmark landbruksselskap 1859-1959*, 1959.

6 Fra digitalarkivet, RA, *Folketelling 1865*, Tana Prestegjeld, 1865, s. 5-9.

på Vagge (inkludert «*fabrikarbeidere*»). På Lávvonjárga ble det registrert 33 personer, fordelt på fem husstander.[7]

I sin hovedoppgave i historie viser Hilde Jåstad til at næringskombinasjoner var vanlige i Tana, og nevner spesielt sildefisket i Leirpollen:[8]

> «Etter slåttonna om høsten sto vedhogsten for tur. Da bodde mennene i gammer og kombinerte gjerne hogsten med å fiske i tilgjengelige vatn. Mange fortsatte også fjordfisket utover høsten for å skaffe mat til vinteren. De lokale ressursene i sjøen kunne være av den største betydning når både vår- og sommerfisket mislyktes samtidig med at det var dårlig gressvekst. Et slikt tilfelle hadde man i 1878. Det som den gang berga mange var det rike sildefisket i Leirpollen, som ga både mat til befolkninga og kontanter til fiskerne.»

Sonja Westrheim omtaler seterdrift i Lille Leirpollen i sin magistergradsavhandling fra 1978. Hun skriver om seterdriften ved Lávvonjárga at Lavonjargsetrene bestod av tre setre, som dannet en setergrend som lå 4-5 kilometer fra Lávvonjárga, i bunnen av Lille Leirpollen (Reakčavuotna). Setrene lå ved sjøen, og to av dem på hver sin side av Lille Leirpollelva.[9]

Matrikkelen for Tana sorenskriveri fra 1884 har opplysninger om hvilke eiendommer som var tinglyst på dette tidspunktet.[10] Under matrikkel nr. 8, som omfatter «*Stangenæs excl til og med Lavonjarg*» er det ført opp åtte eiendommer; «*Vestbugt*» (lnr. 1), «*Wagge*» (lnr. 2), «*Lavonjarg, nordre*» (lnr. 3), «*Teltnæssletten, yttre*» (lnr. 4), «*Tomtejord, Duoftegiedde*» (lnr. 5), «*Mellemgammen, Gaskagoatte*» (lnr. 6), «*Smedjord, Ravdebaike*» (lnr. 7) og «*Teltnæs og Høiholmen [/] Lavonjarg*» (lnr. 8). Den neste oppføringen, «*Lavonjargnæsset*» (lnr. 9), er skrevet med håndskrift. Det tyder på at denne eiendommen er tinglyst etter 1884.

Ved folketellingen for 1900 var det registrert fem husstander under matrikkel nr. 8; «*Vagge*» (8/2), «*Lavonjarg nordre*» (8/3), «*Tomtjord*» (8/5), «*Mellemgammen*» (8/6) og «*Lavonjargnæsset*» (nr. 8/9). Vagge var registrert med 10 personer, og de fire sistnevnte husstandene, som sannsynligvis var i Lávvonjárga, med til sammen 28 personer.[11]

Kravsområdet omfatter den søndre delen av dagens gårdsnummer 25 og den nordvestre delen av gårdsnummer 26, samt den nordlige delen av gårdsnummer 31. Finnmarkseiendommen (FeFo) er registrert som hjemmelshaver til bruksnummer 1 under hvert av gårdsnumrene.

Den delen av gårdsnummer 31 som inngår i kravsområdet er utelukkende privat grunn fradelt før 1. juli 2006, og faller derfor utenfor kommisjonens mandat. De FeFo-registrerte matrikkelenhetene under gårdsnummer 25 (25/1) og 26 (26/1) har en samlet utstrekning på snaut 190 km^2. Per juni 2026 var det i tillegg til FeFo-eiendommene matrikkelført til sammen 64 private grunneiendommer under gårdsnummer 25 og 26, hvorav 46 er nymatrikuleringer utskilt fra den tidligere umatrikulerte grunnen.[12]

Samtlige nymatrikuleringer er registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i desember 1984. Oversikten nedenfor over eiendomsfordelingen mellom gårdsnumrene omfatter ikke eiendommer som er utgått av matrikkelen, for eksempel fordi de er slått sammen med andre eiendommer, eller fordi festeforholdet har opphørt. Oversikten omfatter heller ikke eventuelle nymatrikuleringer etter 1984:[13]

- Gnr. 25: 37 grunneiendommer, hvorav 27 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, de to eldste i 1817 (25/2) og 1841 (25/3), og den nyeste i 1954 (25/38). Fire aktive festeeiendommer, hvorav én etablert før 1981 (25/1/4). To av de aktive festene (25/1/6 og 21/5/7) er innenfor kravsområdet.

- Gnr. 26: 27 grunneiendommer, hvorav 19 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1841 (26/3) og den nyeste i 1966 (26/24). Tre aktive festeiendommer, hvorav én etablert før 1981 (26/1/3). Ingen av de aktive festeiendommene ligger innenfor kravsområdet.

Det er kartfestet 13 private eiendommer i Lávvonjárga. Seks av disse er nymatrikuleringer (25/3, 25,4, 25/16, 25/18, 25/19 og 25/31), der 25/31 har fiktive grenser. Tre er fradelt fra 25/3 (25/9, 25/10 og 25/11), som er den eldste eiendommen i Lávvonjárga, tinglyst 14. juni 1841; to er fradelt fra 25/16 (25/23 og 25/24); én er fradelt fra 25/18 (25/37); og én er fradelt fra 25/19 (25/36). Det er én privat eiendom på

7 Fra digitalarkivet, RA, *Folketelling 1875*, Tana Prestegjeld, 1875, s. 1139-1155.

8 Hilde Jåstad (Sommerseth), *Spedbarndødeligheten i Tana i perioden 1840-1914*, 2003 s. 126 flg.

9 Sonja Westrheim, *Seterdrift i Finnmark*, magistergradsavhandling, 1978 s. 54-55.

10 Statsarkivet i Tromsø, arkivet etter Tana fogderi/sorenskriveri s. 35 og 45. Matrikkelen er også tilgjengelig fra arkivverkets nettsted *digitalarkivet.no*. Eiendommer matrikkelført etter 1884 er ført inn med håndskrift.

11 Fra digitalarkivet. RA, *Folketelling 1900,* Tana herred, 1900, s. 244-245 og s. 792-799.

12 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana* 1, juni 2026 (jnr. 14/294-47) tabell 1b. Se også https://eiendomsregisteret.kartverket.no.

13 Opplysningene bygger på Kartverkets oversikter over matrikkelnumre og nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11), Oversiktene omfatter i all hovedsak ikke nymatrikuleringer etter 1984. Fordelingen mellom eiendomstypene kan ha enkelte avvik fordi noen festeeiendommer ikke har festenummer, og dermed tilsynelatende har status som grunneiendommer.

Stangnes (25/17) snaut fire kilometer nordvest for Lávvonjárga, og to private eiendommer mellom Stangnes og Lávvonjárga (25/5 og 25/15). I Reakčavuotna (Lille Leirpollen) er det kartfestet tre private eiendommer, samtlige med fiktive grenser og utgått fra 25/3 (25/12, 25/13 og 25/14). I tillegg til de kartfestede private eiendommene er det også en del ikke kartfestede eiendommer under gårdsnummer 25 og 26.[14]

Av statsforpaktninger i det området som i dag er omfattet av disse gårdsnumrene, kan blant annet forpakting nr. 2709 «*Skogås*», forpaktet 1928-1932, og forpaktning nr. 2856 «*Fredheim*», forpaktet 1946-1950, ha vært innenfor kravsområdet.[15]

22.3 Bemerkninger fra Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen

22.3.1 Rettighetsmelding (27. november 2022)

Rettighetsmeldingen er sendt inn av Geir Olsen (f. 1949), Yngve Johansen (f. 1954) og Svein Henriksen (f. 1958). Alle tre har eiendom i Lávvonjárga og de to førstnevnte bor der. Meldingen er fremmet på vegne av de som per 1. desember 2022 «*bor eller har eiendommer i dette området*», men ikke eieren av «*Elkem [Tanas] tomt i Áitevággi, 25/5*».[16]

Kravsområdet er avmerket på et vedlagt kart, og er i rettighetsmeldingen beskrevet slik: «*Mielkevaggi–Reakčavuotna–Lávvonjárga–Staŋganás, nordøstover til Berlevåg kommune, utenom de private eiendommene i dette området*». Med henvisning til en vedlagt oversikt over private eiendommer i Lille Leirpollen, fremholder kravsfremsetterne at FeFo «*opererer med FeFo-grunn på de aller fleste eiendommene i Reakčavuotna*» og skriver at det ifølge «*vår oversikt [er] 17 utmålinger, men bare 3 registrert på eiendomsoversikten*».[17]

Rettighetsmeldingen anfører at kravsområdet «*i all hovedsak er benyttet av folk bosatt i Lávvonjárga*» og at det er «*respektert også av personer i nærområdet helt til det siste*». Kravsfremsetterne har derfor reagert negativt på rettighetsmeldingen fra Austertana bygdelag (kapittel 20), der bygdelaget (også) «*ønsker råderett over Reakčavuotna*». De skriver videre:[18]

> «Dette stedet [Reakčavuotna] har knapt noen fra bygdelagets medlemmer vært på, utenom Lavonjarg-dagen og eventuelle skoleturer. Alle eiendommene i Reakčavuotna har tilhørt personer som har bodd i ... vårt [kravs]område. (...), [o]området har vært benyttet av folk bosatt i Lávvonjárga og tidligere de som bodde på Staŋganas, Vieslat, Márjjavággi, Áitevággi og Reakčavuotna, jamfør folketellingen 1875».

Rettighetsmeldingen opplyser videre at kravsområdet har vært brukt og fortsatt brukes til «*næring og rekreasjon*». Av konkrete bruksmåter nevnes blant annet husdyrhold og slåttemark, multeplukking blant annet i Reakčavuotna, Reakčavuonleahki, Mielkevággi og Áitevággi, og plukking av blåbær og tyttebær. Lokalbefolkningen hentet vinterbrensel i Reakčavuotna og Mielkevággi, og emner til båtbygging, bruksting og til «*herser og støtte for herser og gjerdestolper*». De skar torv i Reakčavuotna, og fisket i de tre vannene i Mielkevággi. Tidligere var det også vanlig å jakte i sjø etter steinkobbe, havert og sjøfugl, og hele kravsområdet har vært brukt til snarefangst av rype, og jakt på småvilt.[19]

Meldingen forteller også om helårsfiske i fjorden av hyse, torsk, flyndre og kveite, om vår- og sommerfiske etter sei, sjøørret og sjørøye, og høst- og vinterfiske etter sild. Fjæra ble ellers brukt til å skjære tang til husdyrene, til å grave etter agn og til å hente sand til støping.[20]

Rettighetsmeldingen er basert på at befolkningen i Lávvonjárga-området har brukt kravsområdet i «*veldig lang tid, fram til i dag*», og anfører at grunneierne i området med grunnlag i den bruken de har utøvd, har opparbeidet «*en kollektiv rett*» til kravsområdet.[21]

22.3.2 Høringsmøtet (15. mars 2023)

Geir Olsen (f. 1949) og Svein Henriksen (f. 1958) fortalte at tidligere var alle som bodde i Lávvonjárga i slekt med deres tippoldefar, «*Smed-Ola – Ole Olsen senior*», som hadde fått utmålt eiendom i Lille Leirpollen (Reakčavuotna) og Lávvonjárga i 1838. Dermed har «*samme slekt*» brukt kravsområdet «*i mer enn 200 år*», blant annet til uttak av emneved og jakt.

14 Finnmarkskommisjonen, *Private eiendommer under gnr. 25 og 26 i Tana*, 13. mai 2026 (jnr. 22/2150-17) s. 1-3. Opplysningene om de kartfestede eiendommene er hentet fra www.norgeskart.no.

15 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 5. september 2025 (jnr. 14/294-84), vedlegg s. 52 og 64.

16 Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen, *Rettighetsmelding*, 27. november 2022 (jnr. 22/2150-1) s. 1.

17 Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen, Op. cit., 27. november 2022 (jnr. 22/2150-1) s. 2.

18 Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen, Op. cit., 27. november 2022 (jnr. 22/2150-1) s. 3.

19 Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen, Op. cit., 27. november 2022 (jnr. 22/2150-1) s. 3.

20 Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen, Op. cit., 27. november 2022 (jnr. 22/2150-1) s. 3.

21 Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen, Op. cit., 27. november 2022 (jnr. 22/2150-1) s. 4.

Folk har også plukket multer og fisket «*utenfor*» de private eiendommene i kravsområdet.[22]

Svein Henriksen viste til det kartet han har laget der de private eiendommene er tegnet inn, og sa at han ikke har «*regnet ut*» antall eiendommer eller personer, men presiserte at kravet er fremmet på vegne av de som har eiendom innenfor kravsområdet. Han ga uttrykk for at de som har eiendom innenfor kravsområdet skal ha like rettigheter som de to som i dag er fastboende i Lávvonjárga (Geir Olsen og Yngve Johansen). Henriksen fortalte at han selv er i Lávvonjárga i alle fall én gang i uka om vinteren og oftere om sommeren. Han sa at bruksretten til kravsområdet skal følge eiendommen, slik at også personer som eventuelt kjøper eiendommer på Lávvonjárga etter 1. desember 2022 har del i bruksretten.[23]

Om hva slags rett de krever, sa Svein Henriksen at «*det viktigste er jo bruksrett*». Han viste til de hadde fremmet kravet som en reaksjon på kravet fra Austertana bygdelag, og sa at folk fra Austertana ikke har brukt «*området tidligere, hvis vi ser bort fra reindriften.*» Geir Olsen sa at de ikke krever mer enn at de kan «*holde i hevd*» det foreldrene, besteforeldrene og oldeforeldrene drev med. Det handler om «*selvbruk*», og at han skal kunne sanke det han «*har bruk for*» uten å spørre noen. Ifølge Olsen har «*svært få*» andre enn folk fra Lávvonjárga brukt kravsområdet, fordi de «*orker ikke å dra ut dit*», men det viktigste er å kunne videreføre egen bruk.[24]

Av konkret ressursutnyttelse, nevnte Svein Henriksen snarefangst, slåttebruk og saltvannsfiske; «*det var jo sånne fiskebønder de som bodde der*». Han sa at husstandene «*i gamle dager*» hadde et par melkekyr og noen sauer, og at hans far (Sverre Henriksen, 1920-1988) brukte ljå «*og hesjet høy*». Mange slo høy i Lávvonjárga og Lille Leirpollen; «*det var jo sånn seterdrift der*». Folk hadde også utmarksslåtter, men Henriksen sa at de ikke slo på statsgrunn, fordi de hadde nok med å slå på egne eiendommer. Han sa at folk slo høy til «*langt utpå [19]80-tallet*». Uttak av emneved foregikk uten statlig innblanding. Ifølge Svein Henriksen var det «*bare å hente*». Det hadde folk «*gjort i mange år, så de fortsatte vel bare*».[25]

Henriksen sa at reindriften bodde i området «*om sommeren, i rorbuene der, Utsi-folket*». Han kjente ikke til at andre en bygdefolket fra Lávvonjárga og reindriften hadde brukt området, og sa om kravet fra Austertana bygdelag at de ikke har «*noe bruk av det området i det hele tatt*». Geir Olsen var enig; «*De hadde sine områder i Austertana*». Til kravet fra Tana kommune, sa Henriksen at «*Jeg har ikke så mye tro på det der, at kommunen skal eie, sånn rent generelt*».[26]

På høringsmøtet leverte Svein Henriksen avskrift av et skjøte tinglyst 14. juni 1841 på tre jordstykker («*jordepladse*»), der «*Gardakgedde*» (dagens gnr. 26, bnr. 3), og «*Luemegaldogedde*» (dagens gnr. 26, bnr. 4) ligger i Lille Leirpollen (Reakčavuotna), og «*Lavanjarg samt Holmen Høiholmen*» (dagens gnr. 25, bnr. 3) ligger i Lávvonjárga.[27] Skjøtet er det eldste innenfor kravsområdet. Grensene for eiendommene er beskrevet i skjøtet.

22.3.3 Opplysninger fra Svein Henriksen (brev 21. desember 2022 og intervju 22. september 2025)

Svein Henriksen informerte ved brev *21. desember 2022* kommisjonen om 18 private eiendommer i Reakčavuotna (Lille Leirpollen), og hvem som eier disse. Det gjelder eiendommene 25/12, 25/13, 25/14, 25/25, 25/27, 25/28, 25/29, 25/30, 25/31, 25/32, 25/33, 25/35, 26/3, 26/4, 26/14, 26/16, 26/17, 26/19. På to vedlagte kart har han tegnet inn grenser for 17 av eiendommene (alle bortsett fra 25/31). Ifølge kartene ligger eiendommene på begge sider av Lille Leirpollen og Lille Leirpollelva, fra elvemunningen og oppover dalen, se figur 22.[28]

Ifølge grunnboksopplysninger ligger alle de nevnte eiendommene i eller ved Lille Leirpollen. Matrikkelenhetene 25/12, 25/13, 25/14 og 25/31 er i kartverkets matrikkelkart avmerket som sirkeleiendommer, de tre førstnevnte innerst i Lille Leirpollen og 25/31 nærmere Lávvonjárga. De resterende 14 eiendommene er ikke avmerket i matrikkelkartet.[29]

I intervju *22. september 2025* fortalte Henriksen at de opplysningene han oversendte 21. desember 2022 om eiendommene i Lille Leirpollen, delvis er basert på opplysninger i grunnboka på gårdsnummer 25, «*der er eiendommene ramsa opp, de forskjellige bruksnumrene*». Han viste videre til at når eiendommene ble målt opp, skulle det bli satt ned merkesteiner i hvert hjørne av eiendommene, men at det ikke ble gjort, slik at bare «*den ene merkesteinen*» er der i dag. Identifiseringen hadde også blitt forvansket av at det har gått mange leirras i Lille Leirpollen.[30]

I telefonsamtale *16. desember 2025* sa han at de eiendomsgrensene han har tegnet inn på de kartene han har sendt kommisjonen (jnr. 22/2150-4), dels er basert på opplysninger

22 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte,* 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 4-5.

23 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 5 og 10-11.

24 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 5 og 10.

25 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 6-8.

26 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 8-9.

27 Pantebok av 14. juni 1841, 15. mars 2023 (jnr. 22/2150-8).

28 Svein Henriksen, *Tilleggsopplysninger om eiendommer*, 21. desember 2022 (jnr. 22/2150-4).

29 https://eiendomsregisteret.kartverket.no

30 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Svein Henriksen,* 22. september 2025 (jnr. 22/2150-14) s. 2.

han har fått fra sin far, Sverre Henriksen (1920-1988), og dels på opplysninger i eiendomsskjøtene. Han sa at skjøtene viser til nedlagte merkesteiner, og at han har funnet noen av disse i terrenget.[31]

I e-post 24. september 2025 presiserte Svein Henriksen at rettighetsmeldingen er fremmet på vegne av de som har eiendom i Lávvonjárga, ikke alle med eiendom i kravsområdet.[32]

22.3.4 Intervju med Svein Henriksen (3. februar 2021)

Før kommisjonen mottok rettighetsmeldingen fra Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen, intervjuet kommisjonen Svein Henriksen (f. 1958) 3. februar 2021 som ledd i utredningen av den overlappende rettighetsmeldingen fra Aleksander Lyngberg (kapittel 54).

Svein Henriksen fortalte at han vokste opp i Lávvonjárga, med foreldre og tre eldre søsken. Bestefaren, Henrik Andreas Heriksen (1877-1955), og faren, Sverre Henriksen (1920-1988), kom også fra Lávvonjárga. Faren hadde blant annet hatt butikk og post, og var fergemann, men han hadde også sauer og tidligere hadde familien også hatt kyr.[33]

Ifølge Svein Henriksen slo familien gress til fôr både i Lávvonjárga og i Reakčavuotna (Lille Leirpollen). De hadde 20-25 sauer gjennom vinteren. Fordi det ikke var nok høy i Lávvonjárga, slo de også på utmarksslåtter i Lille Leirpollen, på «*privat eiendom*». Han sa at da de første eiendommene i Lille Leirpollen ble utmålt på 1870-tallet, var det fortsatt «*lov til å ha samiske navn på eiendommene*». Han la til at det ble utmålt flere eiendommer i Lille Leirpollen på 1920- og 1930-tallet, på begge sider av Lille Leirpollelva. Faren hans hadde hatt en «*svær forpaktning*» i Lille Leirpollen, men den gikk etter hvert tilbake til staten.[34]

Svein Henriksen forklarte at de andre familiene i Lávvonjárga levde av «*laksefiske og jordbruk*». Han sa at det var tre gårdsbruk som hadde sauer, inkludert hans egen familie. De to andre gårdene «*slo også jorder og tørket [høy]*» og de solgte høy.[35]

Laksefiske i sjø ga folk pengeinntekt. Lakseplassene var fra Stangnes og nordover mot Gulgones (utenfor kravsområdet). Det hadde ikke vært lakseplasser ved Lávvonjárga. Henriksen har ikke selv vært med på sjølaksefiske, men han fortalte om fiske i sjøen:[36]

> «Det var jo mat. Og hvis man fikk mye, så kunne man jo selge det. Men det var jo mest tørrfisk de solgte. De hengte det på hjellene. Men det var jo også sånn da jeg fremdeles var guttunge, at moren min sa til meg at: «Nå har jeg satt på potetene, så nå kan du ro med jolla ut og hente noe, så kan vi koke hysa». Det var så sikkert, så hun satt på potetene før jeg dro ut for å fiske.»

I Henriksens oppvekst var det «*fiskere overalt*» på steder som nå er fraflyttet; Stáhpogieddi, Vesterbukta, Gavesluft (Gávesluokta), Lille Molvik og Gulgofjord. Folk levde av fiske i kombinasjon med jordbruk. Sildefisket var viktig på 1950- og 1960-tallet: «*det var en sånn egen stamme – Leirpoll-silda*». Folk satte garn under isen på vinteren. Ifølge Henriksen var ikke sildefisket regulert. Det kom også båter utenfra og fisket; «*den var jo velkjent den silda*».[37]

Om innlandsfisket fortalte Henriksen at det ikke var fisk i «*de nærmeste vannene*», men det var «*litt småfisk*» i vannene i Mielkevággi. Han sa at folk ikke spurte noen om tillatelse eller trengte fiskekort for å fiske. Jakt var ifølge Henriksen «*veldig viktig*». I «*gamle dager*» hadde hver slekt sine egne plasser der de drev rypefangst. Farens slekt hadde sitt område ved Áitevåggi. Henriksen sa at det var en avtale folk hadde «*seg imellom*», og at det «*var vel før krigen det her*». Folk satte snarer og «*de fleste*» jaktet ryper med hagle. Det var også én i Lávvonjárga som drev oterfangst, frem til oteren ble fredet i 1980. Henriksen sa at «*rev skaut dem jo alle sammen*», og at ingen som spurte om lov eller kjøpte jaktkort for å jakte. Han fortalte også at det ble skutt en elg i Lille Leirpollen på 1960-tallet.[38]

Henriksen kom også inn på at multer var en viktig ressurs. Han sa at én grunn til at folk ønsket å få utmålt eiendom i Lille Leirpollen var at de «*ville ha multebærene på privat eiendom*». Ifølge Henriksen var ikke multeområdene fordelt mellom familiene. Folk plukket også blåbær, tyttebær og krøkebær. Bærene var både til eget bruk og for salg.[39]

Han sa at det hadde bodd folk i Lille Leirpollen tidligere, men at de flyttet derfra rundt 1890. Henriksen trodde det var fordi det ble bestemt at alle skulle gå på skole, og at det var vanskelig å komme seg til og fra Lille Leirpollen om vinteren. Det står igjen hus der, og det var seterdrift der. Blant annet hadde farens søstre gått fra Lávvonjárga til Lille Leirpollen

31 Finnmarkskommisjonen, *Telefonsamtale med Svein Henriksen*, 16. desember 2025 (jnr. 22/2150-16).
32 Svein Henriksen, *E-post*, 24. september 2025, (jnr. 22/2150-15).
33 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Svein Henriksen,* 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 3-4.
34 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 5-7.
35 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 9-10.
36 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 13.
37 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 14 og 16.
38 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 15-16 (innlandsfiske) og 19-21 (jakt og fangst).
39 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 25-26 og 36.

«*for å melke kyrne*». Det var ifølge Henriksen også gode sauebeiter i Lille Leirpollen.[40]

Svein Henriksen fortalte at de i Lávvonjárga fyrte både med kull og ved. Om sommeren brukte de mye rekved, «*mens om vinteren var det mye bjørk*». Det var ikke greit å plukke rekved rett nedenfor husene til folk, men ellers var det «*første mann til mølla*». Folk hadde også et område der de hogde trær, på statsgrunn, «*før man kommer til Elkem*». Han sa at vedhogsten ikke var regulert, og at folk hentet ved fram til tidlig på 1980-tallet. Der det var skog tok folk også ut emner, for eksempel til sleggeskaft, uten å be om tillatelse. Gjerdestaur og hesjestaur hentet folk i Lille Leirpollen, for det meste på privat grunn. Henriksen kunne ikke selv huske at de brukte torv til brensel, men sa at folk skar torv på statsgrunn.[41]

Henriksen fortalte at reinen trakk forbi Lávvonjárga, og at reinbukkene «*springer jo her hele sommeren*». Han har et godt forhold til de i reindriften*; «jeg kjenner jo de fleste»*.[42]

Han ga på mer generelt grunnlag uttrykk for at de som er fra områdene og bruker dem skal ha førsterett til å høste av ressursene, men at ingen skal ha «*enerett*» eller eksklusiv rett.[43]

22.3.5 Intervju med Yngve Johansen (19. mars 2021)

Kommisjonen intervjuet også Yngve Johansen (f. 1954) før oversendelsen av rettighetsmeldingen fra han, Geir Olsen og Svein Henriksen. Intervjuet fant sted 19. mars 2021, og hensikten var blant annet å belyse bruken av Lávvonjárga-området mer generelt som ledd i utredningen av rettighetsmeldingen til Aleksander Lyngberg (kapittel 54).

Yngve Johansen fortalte at han vokste opp i Lávvonjárga, og at det bodde rundt 30-35 personer der da han var barn. Folk levde i hovedsak av fiske, men også sjølaksefiske på strekningen fra Stangnes til Store Molvik (utenfor kravsområdet) var viktig, spesielt på 1960-tallet. De statlige plassene måtte folk søke på, det var *«hard konkurranse om de beste lakseplassene»*. Noen hadde også privat plass. På 1950- og 1960-tallet ga også sildefisket i Austertana og Lille Leirpollen *«bra inntekt»*. Utover 1970-tallet forsvant imidlertid silda.[44]

Det var flere som hadde kyr. Johansen fortalte at det var lite dyrket mark i Lávvonjárga, så kyrne beitet i Reakčavuotna (Lille Leirpollen). På den måten kunne de «*spare på jordene*» i Lávvonjárga. Han fortalte om seterdriften i Reakčavuotna (Lille Leirpollen):[45]

> «Vi hadde en bra vei inn til Reakčavuotna, så vi kunne gå dit, men man kunne ikke bruke motorkjøretøy. Det var 3,4 kilometer helt inn. Da var det slik at kvinnene gikk innover til Reakčavuotna på ettermiddagen, og når de kom frem, så var det å få kyrne inn, melke de, sile melken, lage rømmekolle og litt sånt, og så la de seg for å sove. Om morgenen så melket de kyrne igjen og slapp de ut [på beite], silte melka og tok melken tilbake til Lávvonjárga. [...] Men når det var fint vær, så brukte vi båten. Da rodde vi innover. Senere kom det også påhengsmotorer, og da brukte man det.»

Kyrne var i Reakčavuotna (Lille Leirpollen) fra rundt sankthans til midten av august, deretter dro de tilbake til Lávvonjárga der folk hadde «*slått gress og hesjet*». Sauene beitet mest oppe på fjellet. Han kunne ikke husket at noen hadde hatt hest, men det var blitt fortalt at folk «*under ... eller etter krigen*» brukte hester for å pløye opp jordene i Lille Leirpollen.[46]

Johansen fortalte at «*det var mye fisk rett utenfor husene til folk*» i Lavonjargsundet, og at folk fisket både med not og med finmasket garn mot Reakčavuotna (Lille Leirpollen). Folk gravde også etter fjæramakk som de brukte som agn, men i dag brukes ikke det som agn lenger.[47]

Ifølge Johansen drev folk ferskvannsfiske i Mielkevággi, «*i de nederste vannene er det små fisk, små røyer, og lenger opp er det ørret*». Mange drev også jakt på og fangst av ryper. Snarefangsten foregikk blant annet i Reakčavuotna, Áitevággi og Márjjavággi. Rypene var «*salgsvare*». Johansen sa at det var lite elg på 1950- og 1960-tallet, og at han trodde elgjakten ble regulert på slutten av 1960-tallet. Han trodde imidlertid ikke at «*det tidligere Lávvonjárga-folket*» deltok i organisert elgjakt, men de kunne nok «*freelance litt*» hvis de så en elg.[48]

Johansen fortalte at folk hogde trær i Reakčavuotna (Lille Leirpollen) og «*fraktet det til Lávvonjárga*». Hogsten foregikk «*stort sett*» på private eiendommer. Han hadde selv vært med på å fløte ved nedover elva i Reakčavuotna (Lille Leirpollelva). Han sa at folk også felte trær «*i området mot Giemašlávvonjárga*», der det ikke var privat grunn.[49]

Yngve Johansen fortalte at multeplukkingen i Reakčavuotna (Lille Leirpollen) i hovedsak foregikk på private

40 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 27-28.
41 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 28-29 (ved) og 34-36 (emner).
42 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 30-32.
43 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 39-40.
44 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Yngve Johansen,* 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 2-4.
45 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 4-5.
46 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 5-6.
47 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 7-8.
48 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 8 (fiske), 9-10 (ryper) og 21-22 (elgjakt).
49 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 10-11 og 19.

eiendommer. Folk plukket imidlertid også multer helt opp til Dávgejávri (i Berlevåg kommune), og i Mielkevággi: «*det var ingen som hadde eiendommer der, men der plukket de multer litt senere på høsten*». Ingen spurte om lov før de plukket multer «*så lenge det ikke var på private eiendommer*».[50]

Johansen fortalte at det i Reakčavuotna (Lille Leirpollen) er setrer som «*står der fremdeles*». Innerst i Mielkevággi var det en torvgamme som sto fram til 1944-45, og som man fortsatt kan se restene av. Det var også gammer i Goahtevággi som har falt ned.[51]

Om reindriftsamenes bruk av områdene ved Lávvonjárga sa Johansen at de «*var mer oppe på fjellet*», men de kom lenger ned om våren. Han sa at folk kjente hverandre, men «*det var ikke daglig kontakt, for reinene var jo ikke nede i selve Lávvonjárga*». I Reakčavuotna (Lille Leirpollen) kunne reinen «*trenge seg litt på gjerdene, men det var ikke så ofte*».[52]

Johansen trodde at folk også før i tiden måtte betale for å ha lakseplass på statsgrunn, men det var ingen som betalte for å hogge ved på statsgrunn.[53] Han gå uttrykk for at folk «*til en viss grad*» mente å ha rettigheter til områdene, men presiserte at det var «*ikke konkurranse*» om ressursene. Han viste til at folk fra Austertana visste at det var multer i Reakčavuotna, men de kom ikke dit for å plukke; fordi multene der «*var på en måte forbeholdt de som bodde i Lávvonjárga*». Han pekte på at det kunne være annerledes andre steder. Blant annet kunne det også komme folk fra Langnes-siden for å plukke blåbær i Áitevággi.[54]

22.4 Bemerkninger fra interesserepresentanter og andre

22.4.1 Frode Utsi

Frode Utsi er oppnevnt som interesserepresentant for reindrift etter forslag fra Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10). Han fortalte på høringsmøtet 15. mars 2023 om hvordan hans familie har brukt områdene ved Lávvonjárga:[55]

> «De flyttet jo [reinflokken] over fjorden, og rett opp til Gakca, som er ovenfor Mielkevággi-dalen. Der skilte dem ut oksereinen, og så brukte de da Stangnes frem til at det begynte å grønnes og at snøen tinte der han skulle med dem, og det var utenfor Båtsfjord. Der hadde de en gjensidig avtale, eller en … mer respekt for de bygdefolkene som holdt til i Lávvonjárga, for reindriften hadde jo veldig god relasjon og bodde mye der nede hos dem, og brukte det området deler av året, og særlig da på våren, så samlet de oksereinen straks det begynte å grønnes for å ikke ødelegge de der utmarksslåttene som var inne i Reakčavuotna, eller Lille Leirpolldalen. Og da førte de jo … om våren når de skilte ut oksereinene, så dro de jo ned Mielkevággi og på vestsiden av den [dalen] ned dit. Og det var jo den respekten for hverandre, og det forholdet dem hadde til Lávvonjárga-folket som gjorde at de hadde sine avtaler om de her områdene. Og der er jo også flere områder som er brukt både i august-måned, eller september, når de kom, så slaktet de også oksene rett ovenfor Lávvonjárga, og det kjøpte de lokale kjøpmennene, eller den lokale kjøpmannen som var i Lávvonjárga. Sånn hadde de samarbeid der.»

22.4.2 Austertana bygdelag

På høringsmøtet 2. november 2021 møtte Else Margrethe Utsi (f. 1953) og Esther Kathrine Utsi (f. 1950) for Austertana bygdelag (kapittel 20). De presiserte at det for deres del aldri har «*vært snakk om at man ønska å eie og forvalte*». Else Utsi presiserte at «*vi har ønska å ha bruksrett og … eller innsigelse eller medbestemmelse i områder rundt Austertana*». Kravet om innsigelsesrett var blitt aktualisert ved at Elkem har søkt om utvidelse av sin virksomhet. Bygda har et ønske om å være part i saken, «*at det ikke skal være bare Elkem og reindrifta som skal diskutere*».[56] Kravsområdet fra Austertana bygdelag dekker også Mielkevággi og Lille Leirpollen (Reakčavuotna), men på høringsmøtet kom representantene fra bygdelaget ikke inn på om og hvordan folk fra Austertana har brukt denne delen av kravsområdet.

22.4.3 Etterkommerne av Nanna og John Johnsen

På høringsmøtet 15. mars 2023 avga Wivian Johnsen (f. 1954) og Øystein Hauge (f. 1955), forklaring på vegne av etterkommerne av Nanna og John Johnsen (kapittel 56). Deres krav overlapper noe av kravsområdet til Geir Olsen, Svein Henriksen og Yngve Johansen. Wivian Johnsen sa at folk fra Austertana tradisjonelt ikke har vært i Lille Leirpollen for å plukke bær, og heller ikke i Lávvonjárga; «*det området tilhørte liksom lavvonjargværingene*».[57]

50 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 12-13.
51 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 13-14.
52 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 17-18.
53 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 19.
54 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 20.
55 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 11.
56 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 101-102.
57 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 14.

22.5 Kommisjonens vurderinger

22.5.1 Innledning

Spørsmålet i saken er om lokalbefolkningen i Lávvonjárga har ervervet en kollektiv bruksrett til kravsområdet, og om retten i dag ligger til de som er grunneiere i Lávvonjárga. Det er den grunnen som Finnmarkseiendommen (FeFo) per 1. juli 2006 overtok grunnbokshjemmelen til, som er gjenstand for kommisjonens vurdering. Private eiendommer innenfor kravsområdet faller utenfor, og også de eiendommene i området som per dags dato er kartfestet som sirkeleiendommer (25/12, 25/13, 25/14 og 25/31) eller som ikke har kjente teiger. Se figur 22. Kommisjonen bemerker at de inntegnede eiendomsgrensene i Reakčavuotna (Lille Leirpollen) på kartet er gjort for illustrasjonens skyld, og basert på Henriksens kartskisse.

Kravsområdet dekker noe av fjordområdet fra Reakčavuotna (Lille Leirpollen) til Stangnes. Kravsfremsetterne har gitt opplysninger om hvordan Lávvonjárga-befolkningen har brukt ressursene i fjorden, men har ikke fremmet noe eksplisitt krav om rettigheter i fjorden. Kommisjonen har derfor i kapittelet her ikke tatt stilling til eventuelle rettigheter til ressurser i fjorden for befolkningen i Lávvonjárga, men viser til kapittel 24, der kommisjonen vurderer om befolkningen i Tana/langs Tanafjorden har en kollektiv rett til ressursene i fjorden.

Kravsfremsetterne har også fortalt om bruken av fjæreområdene ved Lávvonjárga og Høyholmen som siden 1991 har vært en del av Tanamunningen naturreservat. Det følger av verneforskriften at jakt og fangst, med enkelte unntak, er forbudt i verneområdet.[58] Høyholmen har vært i privat eie siden lenge før finnmarkslovens ikrafttreden, og de høstingsrettighetene som lokalbefolkningen eventuelt måtte ha opparbeidet seg i verneområdet, vil uansett være underlagt de begrensningene som følger av vernebestemmelsene.

Det spørsmålet som vurderes i det følgende er derfor om befolkningen i Lávvonjárga har opparbeidet kollektive bruksrettigheter til den delen av kravsområdet som ikke omfatter sjø- og fjæreområder. Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4, lagt til grunn at siidaene i øvre Tana i flere hundre år før området i 1751 ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon var enerådende i sine respektive ressursområder, og at de i alle fall hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til områdene. I samme underpunkt har kommisjonen konkludert med at dette også gjaldt for siidaene i nedre Tana, inkludert Deanodat siida, og at det midt på 1700-tallet ikke var noen kvalitativ forskjell mellom den samiske befolkningens rettsstilling i øvre og nedre Tana.

Når lokalbefolkningen midt på 1700-tallet hadde «*enerettigheter*», kan det være spørsmål om disse rettighetene, som kommisjonen oppfatter som eksklusive bruksrettigheter, har endret karakter og for eksempel har utviklet seg til en ikke-eksklusiv bruksrett. Kravsfremsetterne har ikke vist til rettssuksesjon fra Deanodat siida, og må forstås slik at de ikke krever eksklusiv bruksrett. Blant annet sa Geir Olsen på høringsmøtet 15. mars 2023 at de ønsker å videreføre egen bruk. Svein Henriksen sa at det viktigste er «*bruksrett*», jf. punkt 22.3.2, mens han i intervju 3. februar 2021 sa at de som er fra områdene og bruker dem skal ha førsterett, men at ingen skal ha «*enerett*» eller eksklusiv rett, jf. punkt 22.3.4.

Kommisjonen vil derfor vurdere om befolkningen i Lávvonjárga har opparbeidet en kollektiv bruksrett til kravsområdet. Alders tids bruk er det mest nærliggende rettsgrunnlaget fordi alt tyder på at det har vært kontinuitet i bosettingen og dermed bruken av utmarksressurser fra de første bosetternes tid. Som det er redegjort nærmere for i punkt 6.3.3, er rettserverv med grunnlag i alders tids bruk betinget av at bruksutøveren i lang tid har utøvd bruk med et visst innhold og omfang, og på basis av en rettsoppfatning om at bruken hadde sitt grunnlag i en underliggende selvstendig rettighet uavhengig av lovgivningen.

Etter det kommisjonen erfarer, bor i dag bare Geir Olsen og Yngve Johansen i kravsområdet, men det er flere grunneiere der. Dersom kommisjonen kommer fram til at det er opparbeidet kollektive bruksrettigheter i kravsområdet, jf. punkt 22.5.2, blir det spørsmål om også de som er grunneiere i Lávvonjárga uten å bo der, har del i rettighetene, jf. punkt 22.5.3.

22.5.2 Kollektiv bruksrett i form av en fortrinnsrett

22.5.2.1 Tidsvilkåret

Nærmere hundre års bruk vil som regel oppfylle tidsvilkåret for alders tids bruk, men har bruken vært relativt intensiv kan noe kortere brukstid være tilstrekkelig, jf. punkt 6.3.3.2.

Som nevnt i punkt 22.2, var samene i det området saken gjelder, del av Deanodat siida, der siidaens medlemmer utnyttet alle tilgjengelige ressursene innenfor siidaens geografiske område, jf. punkt 8.4.2.4. Lávvonjárga og Reakčavuotna (Lille Leirpollen) kan også ha vært sommerbosted for reindriftssamer på 1700-tallet, men det er usikkert når det ble etablert helårsbosetting i Lávvonjárga. Kopien av det skjøtet som Svein Henriksen overleverte på høringsmøtet 15. mars 2023 viser at de første eiendommene i Lávvonjárga (dagens 25/3, som det senere er utskilt en rekke andre eiendommer fra, blant annet 25/9, 25/10, 25/11, 25/12, 25/13 og 25/14), og Lille Leirpollen (dagens 26/3 og 26/4), ble tinglyst i 1841, jf. punkt 22.2 og 22.3.2. Imidlertid er det ikke nødvendigvis tidsmessig sammenheng mellom tinglysningen og starten på befolkningens bruk. Det er sannsynlig at folk på tinglysningstidspunktet hadde brukt og bebodd områdene ved Lávvonjárga og Lille Leirpollen i lang tid.

58 Forskrift 20. desember 1991 nr. 936 (FOR-1991-12-20-936) punktene IV til VIII.

De opplysningene fra folketellingene som er gjengitt punkt i 22.2 viser at det i 1865 var fire husstander med til sammen 20 personer i Lávvonjárga, åtte personer på «Vestlag» (Vieslat) og to husstander med til sammen 11 personer på Stangnes. Alle personene var registrert som samer. I 1875 hadde folketallet i Lávvonjárga økt til 33, mens det var 10 personer på Stangnes og ni på Vestlag. Folketellingen for 1900 opererer med 10 personer på Vagge og 28 i Lávvonjárga. Ingen av de nevnte folketellingene har opplysninger om bosetting i Reakčavuotna (Lille Leirpollen). Yngve Johansen som er født i 1954, sa i intervju 19. mars 2021 at det i hans barndom (på 1960-tallet) bodde 30-35 personer i Lávvonjárga, jf. punkt 22.3.5.

Tallene viser at Lávvonjárga på 1960-tallet hadde hatt permanent fast bosetting i alle fall i minst 100 år, og det er sannsynlig at bosettingen, og i alle fall bruken av de lokale utmarksressursene går en god del lenger tilbake i tid enn dette. Tidsvilkåret er derfor oppfylt.

22.5.2.2 Bruksvilkåret

Det følger av hevdslova § 7 at den som bruker hevdstingen «*som om han var bruksrettshavar hevdar bruksrett*». Dette prinsippet gjelder også ved alders tids bruk, jf. punkt 6.3.3.3. For å oppfylle bruksvilkåret må derfor befolkningen på Lávvonjárga i hele ervervsperioden ha brukt kravsområdet slik som innehaveren av en kollektiv bruksrett ville ha brukt et tilsvarende område.

Den informasjonen som fremkommer i rettighetsmeldingen, på høringsmøtet og i de to intervjuene med Svein Henriksen og Yngve Johansen som ble gjennomført før de hadde fremmet krav for kommisjonen, viser at befolkningen på Lávvonjárga har utøvd en omfattende og mangesidig bruk av de lokale utmarksressursene.

Mange av familiene i Lávvonjárga drev fiske i fjorden i kombinasjon med jordbruk og annen utmarksbruk. Svein Henriksen sa på høringsmøtet at det ikke var slåttebruk på statsgrunn, men at husdyrene beitet både på private eiendommer og på «*statsgrunn*». I intervju 3. februar 2021 sa han at flere familier hadde sau, og at de slo jordene i Lávvonjárga og på private eiendommer i Lille Leirpollen der det også var gode beiteområder, jf. punkt 22.3.2 og 22.3.4.

Yngve Johansen sa i intervju 19. mars 2021 at det var seterdrift i Lille Leirpollen (Reakčavuotna) fra sankthans til midten av august, jf. punkt 22.3.5. Sonja Westrheim opplyser i sin magistergradsavhandling fra 1978, at Lavvonjargsetrene bestod av tre setre ved sjøen på begge sider av Lille Leirpollelva, jf. punkt 22.2.

Vedhogst forgikk ifølge Yngve Johansen i Lille Leirpollen der det stort sett var privat grunn, men også mot «*Giemaślávvonjárga*» der det ikke var privat grunn, jf. punkt 22.3.5. Svein Henriksen sa at folk tok gjerdestaur og hesjestaur i Lille Leirpollen, for det meste på privat grunn, men at de også hogde på statsgrunn uten å be om tillatelse, jf. punkt 22.3.4. Han sa på høringsmøtet at det var «bare å hente» ved. Det hadde folk gjort «i mange år», jf. punkt 22.3.2.

Folk i Lávvonjárga drev også jakt på og fangst av rype. Før andre verdenskrig hadde ifølge Svein Henriksen hver slekt sine fangstområder. Farens slekt hadde sitt område ved Áitevággi, og ingen kjøpte jaktkort eller spurte om lov for å jakte, jf. punkt 22.3.4. Ifølge Yngve Johansen ble elgjakten organisert på 1960-tallet, men folk i Lávvonjárga deltok ikke i den organiserte elgjakten, men de kunne «*freelance litt hvis de så en elg*». Johansen fortalte også at folk fisket noe ørret og røye i vannene i Mielkevággi, jf. punkt 22.3.5.

Henriksen sa at multeområdene ikke var fordelt mellom familiene, jf. punkt 22.3.4. Ifølge Johansen plukket folk dels på privat grunn i Lille Leirpollen, og dels på statsgrunn, blant annet opp til Dávgejávri (i Berlevåg kommune) og i Mielkevággi, jf. punkt 22.3.5.

Kommisjonen har sparsomt med konkrete opplysninger om innholdet i og omfanget av utmarksbruken i Lávvonjárga-området på 1800 tallet og i perioden før andre verdenskrig. Det er imidlertid ikke holdepunkter for at utmarksbruken på den tiden var nevneverdig annerledes enn i de årene Henriksen og Johansen forteller om. Utmarksbruken må nødvendigvis ha vært viktig også for de tidlige bosetternes livsopphold (birgejupmi). Som nevnt i punkt 22.2, betegnet den første agronomen i Finnmarkens Landhusholdnings-Selskap i 1861 kreaturstellet i Lille Leirpollen som «*dårlig*». Dette tilsier at utmarkshøstingen var desto viktigere.

Kommisjonen finner det etter dette sannsynliggjort at befolkningen i Lávvonjárga har stått for en omfattende bruk av de nære høstingsområdene, der de har høstet av de ressursene som har vært tilgjengelig, til alle årstider. Reakčavuotna (Lille Leirpollen) skiller seg ut som et særlig rikt område, spesielt når det gjelder beite- og slåttebruk, men også når det gjelder vedhogst og multeplukking. Fordi mye av ressurshøstingen her har foregått på private eiendommer, har den ikke direkte relevans for kommisjonens vurdering. Lokalbefolkningen har imidlertid også utenfor de private eiendommene i Lille Leirpollen hatt dyr på beite, drevet snarefangst, hentet ved og emner der det var tilgjengelig skog, og plukket multer og andre bær. De har også brukt andre deler av kravsområdet på en allsidig måte, blant annet til snarefangst, jakt, uttak av ved og emner, multeplukking og innlandsfiske. På statsgrunn har bruken foregått uten at folk har søkt om tillatelse eller betalt for ressursene. Bruken av området har endret seg ved at bruken i dag er mindre omfattende, både fordi det bor svært få i bygda, og fordi utmarksbruken er mindre viktig for livsoppholdet. De som bor eller har eiendom i Lávvonjárga bruker imidlertid fortsatt utmarksområdene, og har tilknytning til dem.

Kravsområdet har også vært brukt til reindrift. På høringsmøtet 15. mars 2023 fortalte Frode Utsi om et godt samarbeid mellom Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga og befolkningen i Lávvonjárga, jf. punkt 22.4.1. Svein Henriksen fortalte på høringsmøtet, jf. punkt 22.3.2 om et godt forhold mellom lokalbefolkning og reindrift. I intervjuet 3. februar 2021 sa han at reinen trakk forbi Lávvonjárga, jf. punkt 22.3.4. Yngve Johansen sa at reindriftssamene «*var mer oppe på fjellet*» og ikke så ofte «*nede i selve Lávvonjárga*», jf. punkt 22.3.5.

Sett bort fra reindriftens bruk, er kommisjonens inntrykk at kravsområdet i hovedsak har vært brukt av folk fra Lávvonjárga. I områdene nærmere Stangnes, er det riktignok opplyst at folk fra Langnes-siden har plukket blåbær i Áitevággi, jf. punkt 22.3.5, men områdene fra Lávvonjárga mot Reakčavuotna (Lille Leirpollen) og Mielkevággi ser ut til å ha vært lite brukt av andre. Dette understøttes også av områdets beliggenhet og topografi. Lávvonjárga er omgitt av fjell, og har ikke veiforbindelse eller barmarkstraseer til nabobygdene. Det kan også se ut til at nabobygdene har hatt rik ressurstilgang i sine bygdenære områder. For eksempel sa Geir Olsen på høringsmøtet at folk fra Austertana «*hadde sine områder i Austertana*», jf. punkt 22.3.2.

Kommisjonen anser det etter dette sannsynliggjort at Lávvonjárga-befolkningens bruk gjennom ervervsperioden i alle fall oppfyller bruksvilkåret for en kollektiv særlig bruksrett.

22.5.2.3 Godtrovilkåret

Vilkåret om god tro etter reglene om alders tids bruk, har i prinsippet samme innhold som ved hevdserverv. Befolkningen i Lávvonjárga må dermed i hele ervervsperioden ha brukt kravsområdet i den tro at de har en særlig bruksrett til kravsområdet, og de må ikke kunne bebreides for denne oppfatningen, jf. punkt 6.3.3.4. Er tidsvilkåret og bruksvilkåret oppfylt, er det en presumsjon for at også godtrovilkåret er oppfylt, jf. punkt 6.7.2.

Det kan ikke være noen tvil om at rettsoppfatningen til befolkningen i Lávvonjárga har korrespondert med at de i alle fall har hatt en ikke-eksklusiv bruksrett til sine tradisjonelle høstingsområder. De har utøvd en omfattende bruk, som lenge var nødvendig for livsoppholdet, og de kan ikke bebreides for at de har oppfattet forholdene slik at deres bruk av de lokale utmarksressursene hadde grunnlag i en underliggende selvstendig rettighet.

Den statlige aktiviteten i området har i hovedsak dreid seg om å utmåle grunneiendommer, men eiendomsutmålinger kan ikke frata bygdefolket deres gode tro med hensyn til at de har *bruksrettigheter* til utmarksressursene. Kommisjonens gjennomgang av forpaktningsprotokollene for Tana tyder videre på at det har vært svært få forpaktninger i Lávvonjárga og Lille Leirpollen, jf. punkt 22.2, sammenliknet med for eksempel Austertana (se punkt 20.2). Bortsett fra at Svein Henriksens far, Sverre Henriksen (1920-1988) hadde en forpaktning i Lille Leirpollen, jf. punkt 22.3.4, er det heller ikke opplysninger i kommisjonens intervjuer om forpaktninger. Forpaktningsordningen har derfor hatt lite omfang i Lávvonjárga.

Sakens opplysninger tyder også på at ordningen med statlige vedutvisninger ikke ble praktisert i Lávvonjárga. Dessuten hadde denne ordningen uansett ikke til hensikt å markere statens privatrettslige rett til skogen, men å fremme ordnet bruk og sikre bygdenes ressurstilgang, jf. punkt 18.5.3 og 19.5.3. De øvrige statlige reguleringene av utmarksbruken er av nyere dato, og dreier seg i hovedsak om offentligrettslige reguleringer av utnyttelsestider og redskapsbruk mv. Staten har etter det kommisjonen kjenner til, aldri ved privatrettslige disposisjoner grepet inn i Lávvonjárga-befolkningens utmarkshøsting i kravsområdet. Befolkningen her kan derfor ikke bebreides for å ha ment at deres bruk hadde grunnlag i en selvstendig bruksrett.

Når det gjelder spørsmålet om hva slags rettighet den gode troen korresponderer med, er det nærliggende å anta at befolkningen i Lávvonjárga i ervervsperioden alle fall må ha ment at de har andel i en lokal kollektiv fortrinnsrett til de lokale utmarksressursene.

Også dagens rettsoppfatning peker i retning av en fortrinnsrett. Yngve Johansens uttalelse i intervjuet 19. mars 2021 om at multene i Reakčavuotna (Lille Leirpollen) var «*forbeholdt de som bodde i Lávvonjárga*», kan riktignok lest isolert peke i retning at det dreier seg om en sterkere rett enn fortrinnsrett. Uttalelsen må imidlertid sees i lys av at han i samme intervju sa at multeplukkingen i Reakčavuotna i hovedsak foregikk på privat grunn, jf. punkt 22.3.5. Den sier derfor ikke noe om rettsoppfatningen når det gjelder bruken av statsgrunnen.

Det sentrale for kravsfremsetterne er uansett ikke å holde andre unna områdene, men at de skal sikres muligheten til å videreføre egen tradisjonell bruk, jf. punkt 22.3.2. Svein Henriksen har vist til at det viktigste er «*bruksrett*», og at de som er fra områdene og bruker dem skal ha førsterett, men at ingen skal ha «*enerett*», jf. punkt 22.3.2 og 22.3.4.

Kommisjonen finner det etter dette sannsynliggjort at befolkingen i Lávvonjárga har vært i aktsom god tro med hensyn til at de har en særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder, og at godtrovilkåret for å opparbeide en slik rett er oppfylt.

22.5.2.4 Innholdet i fortrinnsretten

Det følger av det foregående at befolkningen i Lávvonjárga har en kollektiv fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet. Retten er ikke eksklusiv, men har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av finnmarksloven

og gjelder uavhengig av denne. Dette har som virkning at rettighetene er vernet mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep i samsvar med prinsippene i Grunnloven § 105. Se også artikkel 1 i første tilleggsprotokoll til den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (EMK).

Videre må FeFo ta hensyn til den lokale fortrinnsretten i Lávvonjárga når man i kraft av finnmarksloven § 27 treffer beslutninger, for eksempel om bruksbegrensninger, eller treffer beslutninger i kraft av sin grunneierrådighet. Høyesterett fastslo i Nesseby-dommen at FeFos forvaltning må skje på en måte som i «*nødvendig utstrekning*» tilpasses de rettighetene som er «*fastslått gjennom Finnmarkskommisjonens rapport*».[59] Dette gjelder også for de rettighetene som er etablert i Lávvonjárga, der FeFos forvaltning må innrettes slik at den respekterer den tradisjonelle, lokalt forankrede ressursbruken. Se ellers foran i punkt 8.4.8.2 og 8.4.9.

22.5.3 Har også de som har eiendom i Lávvonjárga uten å bo der andel i fortrinnsretten?

Den bruksretten i form av en fortrinnsrett som kommisjonen i punkt 22.5.2 har konkludert med at foreligger i Lávvonjárga er opparbeidet av områdets fastboende befolkning. De som i dag bor i Lávvonjárga har andel i fortrinnsretten. Rettighetsmeldingen er imidlertid ikke bare fremmet på vegne av dagens beboere, men også på vegne av de som har eiendom i Lávvonjárga uten å være bosatt der, jf. Svein Henriksens e-post 24. september 2025 omtalt i punkt 22.3.3.

Spørsmålet er derfor om også dagens grunneiere i Lávvonjárga som ikke bor der fast, er rettsetterfølgere etter de opprinnelige rettserververne med andel i den lokale fortrinnsretten.

Kommisjonen tok i rapporten for felt 6 Varangerhalvøya vest stilling til et krav om kollektiv eiendomsrett til om lag 300 km^2 fra grunneiere og hytteeiere i Gulgofjord i Berlevåg kommune. Gulgofjord ble fraflyttet rundt 1970, men kommisjonen la til grunn at bygdas fastboende befolkning med grunnlag i alders tids bruk hadde ervervet en eksklusiv rett, som kunne likestilles med en kollektiv eiendomsrett, og som var i behold på fraflyttingstidspunktet.[60]

Deretter vurderte kommisjonen om dagens grunneiere og hytteeiere i Gulgofjord kunne anses som rettsetterfølgere av de som i sin tid ervervet den kollektive eiendomsretten til området. Kommisjonen fant at rundt en tredjedel av dagens hytteeiere hadde vokst opp i Gulgofjord eller var etterkommere av folk som hadde bodd der. Etter en samlet vurdering la likevel kommisjonen til grunn at dagens grunneiere og hytteeiere hadde for svak tilknytning til de opprinnelige rettserververne til å kunne anses som rettsetterfølgere. Kommisjonen vektla blant annet at tre fjerdedeler av hyttene på stedet sto på festeeiendommer som var etablert etter at bygda ble fraflyttet, de fleste mellom 1977 og 2003. Den lokale retten var imidlertid ikke falt bort, men ville bli virksom dersom bygda på nytt fikk fastboende befolkning.[61]

Grunneierne og hytteeierne i Gulgofjord reiste sak for Utmarksdomstolen for Finnmark. Utmarksdomstolen konkluderte med at befolkningen i Gulgofjord ikke hadde opparbeidet kollektiv eiendomsrett til tvisteområdet. Spørsmålet om dagens grunneiere og hytteeiere kunne anses som rettsetterfølgerne ble derfor ikke vurdert.[62]

Saken her gjelder bruksrett i form av en fortrinnsrett, ikke eiendomsrett. Bruksretten er imidlertid etablert med grunnlag i bruk utøvd av befolkningen i Lávvonjárga, og det må på samme måte som i saken om eiendomsrett i Gulgofjord, være en viss tilknytning mellom den tidligere fastboende befolkningen i Lávvonjárga og de som i dag har andel i fortrinnsretten. Spørsmålet er om også grunneiere som i dag ikke bor i Lávvonjárga oppfyller tilknytningskravet.

Etter det kommisjonen har kunnet bringe på det rene, er det i dag 12 registrerte grunneiendommer i Lávvonjárga (25/3, 25/4, 25/9, 25/10, 25/11, 25/16, 25/18, 25/19, 25/23, 25/24, 25/36 og 25/37). Av disse er tre eiendommer eid av de to personene som i dag bor i Lávvonjárga (25/9, 25/23 og 25/24). Tre andre eiendommer eies av personer som har bodd i Lávvonjárga eller er barn av personer som har bodd der (25/4, 25/16 og 25/19). De seks øvrige eiendommene (25/3, 25/10, 25/11, 25/18, 25/36 og 25/37) eies av personer med uviss slektsmessig tilhørighet til bygda. På samtlige av eiendommene er det bebyggelse/hytter. Noen av eierne bor utenfor Tana kommune og noen bor utenfor Finnmark.[63]

Det kan anføres at en grunneiers tilknytning til kravsområdet er sterkere dersom det gjelder en eldre eiendom, og om bebyggelsen står på eid og ikke på festet grunn. I Lávvonjárga er det bare grunneiendommer, og den eldste er etablert i 1841 (25/3), og den yngste i 1952 (25/37). I Gulgofjord sto tre fjerdedeler av hyttene på festet grunn og de fleste var etablert mellom 1977 og 2003. Eiendomsforholdene i Lávvonjárga kan derfor tilsi en sterkere tilknytning mellom dagens grunneiere og den tidligere fastboende befolkningen, enn i Gulgofjord.

Slik kommisjonen ser det, bør det likevel gjelde et relativt strengt tilknytningskrav. Se kommisjonens generelle vurderinger av spørsmålet i punkt 8.4.8.5. Kjernen i en kollektiv rett

59 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 161, jf. avsnitt 160 og 195.

60 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 6 Varangerhalvøye ves*t, 2016 s. 163-170 (punkt 9.4.4.2 og 9.4.4.3).

61 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2016, s. 170-172 (punkt 9.4.4.4). Se også s. 179 (punkt 9.4.4.8).

62 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 10. oktober 2018 (UTMA-2017-62459).

63 Finnmarkskommisjonen, *Private eiendommer under gnr. 25 og 26 i Tana*, 13. mai 2026 (jnr. 22/2150-17) s. 1-2.

av den typen denne saken gjelder, er å sikre de som bor nær høstingsområdene tilgang framfor andre, og at blant annet hytteeiere faller utenfor.[64] De av grunneierne som bor i Tana eller i Finnmark, vil dessuten uansett ha andel i den alminnelige bruksretten i egen kommune og i Finnmark, jf. finnmarksloven §§ 22 og 23.

Kommisjonen legger derfor etter en samlet vurdering til grunn at de av grunneierne i Lávvonjárga som ikke bor der fast, ikke har andel i den lokale fortrinnsretten, som dermed tilkommer de som til enhver tid bor fast i Lávvonjárga.

22.5.4 Konklusjon

Befolkningen i Lávvonjárga har med grunnlag i alders tids bruk ervervet særrett i form av fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet. Se figur 22. Bruksretten har et selvstendig rettsgrunnlag, men går ikke ut over det som er regulert i finnmarksloven. Se ellers punkt 8.4.8.2 og 8.4.9. De som til enhver tid bor i Lávvonjárga har andel i fortrinnsretten. Fortrinnsretten gjelder ikke foran andre tradisjonelle brukere av området, i den grad deres tradisjonelle høstingsområder omfatter områder innenfor kravsområdet.

64 Se for eksempel Ingvald Falch, *Bygdelagrettigheter til laksefisket i Finnmark*, 1988 s. 15-16.

23. KOLLEKTIV HOGSTRETT PÅ NORSKHOLMEN

23.1 Hva saken gjelder

Spørsmålet i saken er om personer bosatt i Tana kommune, og som tilhører familier med tilknytning til Norskholmen har fortrinnsrett til å få utvist vedteig i kravsområdet. Kravsområdet er på snaut 1,5 km^2 og omfatter all grunn på Norskholmen som ikke er fradelt til private før finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006. Se kartfigur 23.

Geografisk overlappes kravsområdet av rettighetsmeldingene fra Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8) og Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10).

Rettighetsmeldingen er fremmet 20. april 2010 av Gunvor Hirsti på vegne av «familier tilknyttet Norskholmen» (jnr. 15/199-1). Ved brev 14. juni 2010 informerte kommisjonen henne om at meldingen var mottatt, og anmodet henne om å oversende en beskrivelse av brukens varighet, innhold og omfang (jnr. 15/199-2). Gunvor Hirsti har oversendt en udatert artikkel av Dag F. Simonsen med tilttelen «*Norskholmen på 1800-tallet – et sentrum i det gamle Tana*» (jnr. 15/199-7), og PowerPoint presentasjonen «Holmen med de tre navn – en kulturhistorisk perle i Tanaelva», utarbeidet i 2011 av henne selv og Åse Helistø (jnr. 15/199-10).

Gunvor Hirsti redegjorde nærmere for kravet i intervju 8. september 2021 (jnr. 15/199-5), og presiserte kravet i telefonsamtale 21. desember 2021 (jnr. 15/199-15).

Norskholmen er omtalt i artiklene «*Holmen med de tre navn – Norskholmen – Pekansaari – Darusuolo*» av Gunvor Hirsti i Tana årbok 2011 (jnr. 15/199-17), og i «*Befolkningen på Norskholmen*» av Kjell Ballari i Finnmarken 18. juli 2000 (jnr. 15/199-23).

Kommisjonen ba 11. november 2021 Finnmarkseiendommen (FeFo) om å oversende opplysninger om vedutvisninger på Norskholmen (jnr. 15/199-11). 16. november 2021 oversendte FeFo en oversikt over vedutvisninger på holmen for årene 2000-2006, og opplyste samtidig at de ikke hadde funnet eldre utvisninger enn dette (jnr. 15/199-13).

Bruken av Norskholmen er også omtalt i kommisjonens intervjuer med Ole Einar Olsen 4. mars 2021 (jnr. 19/1835-7), Erik Andreas Trosten 21. september 2021 (jnr. 15/200-9), Åse Helistø 28. oktober 2022 (jnr. 15/199-19) og Thormod Holti 31. oktober 2022 (jnr. 15/199-20), i sistnevntes bok *Norskholmen og slekta Hjelt* (2015), og i NIKUs sakkyndige utredning.[1]

23.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Norskholmen er rundt fem kilometer lang og er den største holmen i Tanaelva. Holmen ligger omtrent 15 km fra elvemunningen. På fastlandet, vest for holmen ligger bygdene Bokcá (Boftsa) og Golggotjohka (Gulbojok). Sandlia og Sorbmávži (Fingervann) ligger øst for holmen. Holmen er kjent under tre navn: *Dárrosuolu, Pekansaari og Norskholmen*.

Norskholmen er i Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1744 omtalt som *Storholmen*. Ifølge Schnitler var holmen ubebodd i 1744.[2] Folketellingene i 1801 og 1815 har ingen opplysninger om bosetting på Norskholmen. Folketellingen i 1825 opplyser at det da var to husholdninger på Norskholmen med til sammen 12 personer.[3] Dette samsvarer med Baltazar M. Keilhaus opplysninger om at det var to familier på Norskholmen i 1827.[4] Også i 1835 og 1855 opplyser folketellingene at det var to husholdninger på Norskholmen, med henholdsvis 14 og 11 personer. Norskholmen er ikke nevnt som bosted i folketellingen for 1845, men i 1855 var det registrert to gårder der med til sammen 11 personer. Ved folketellingen i 1865 var én familie med to personer registrert bosatt på Norskholmen. Ifølge folketellingen for 1900 var det seks eiendommer på Norskholmen, og et registrert folketall på til sammen 40 personer.[5]

1 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 63-65.
2 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742-1745*, Bd I, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1985 s. 306.
3 Nasjonalarkivet, *Arkivet etter Statistisk sentralbyrå, Folketellingen 1825, bind 19*, 1825 s. 150.
4 Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 62.
5 Nasjonalarkivet, *Arkivet etter Statistisk sentralbyrå, Folketellingen 1835*, bind 9, 1835 s. 458; *Folketellingen 1845*, bind 9 C, 1845 s. 666; *Folketellingen 1855*, bind 6B, 1855 s. 421; *Folketelling 1865 for Tana prestegjeld*, 1865 s. 6 og Folketelling 1900 for Tana herred s. 631 (jnr. 15/199-25).

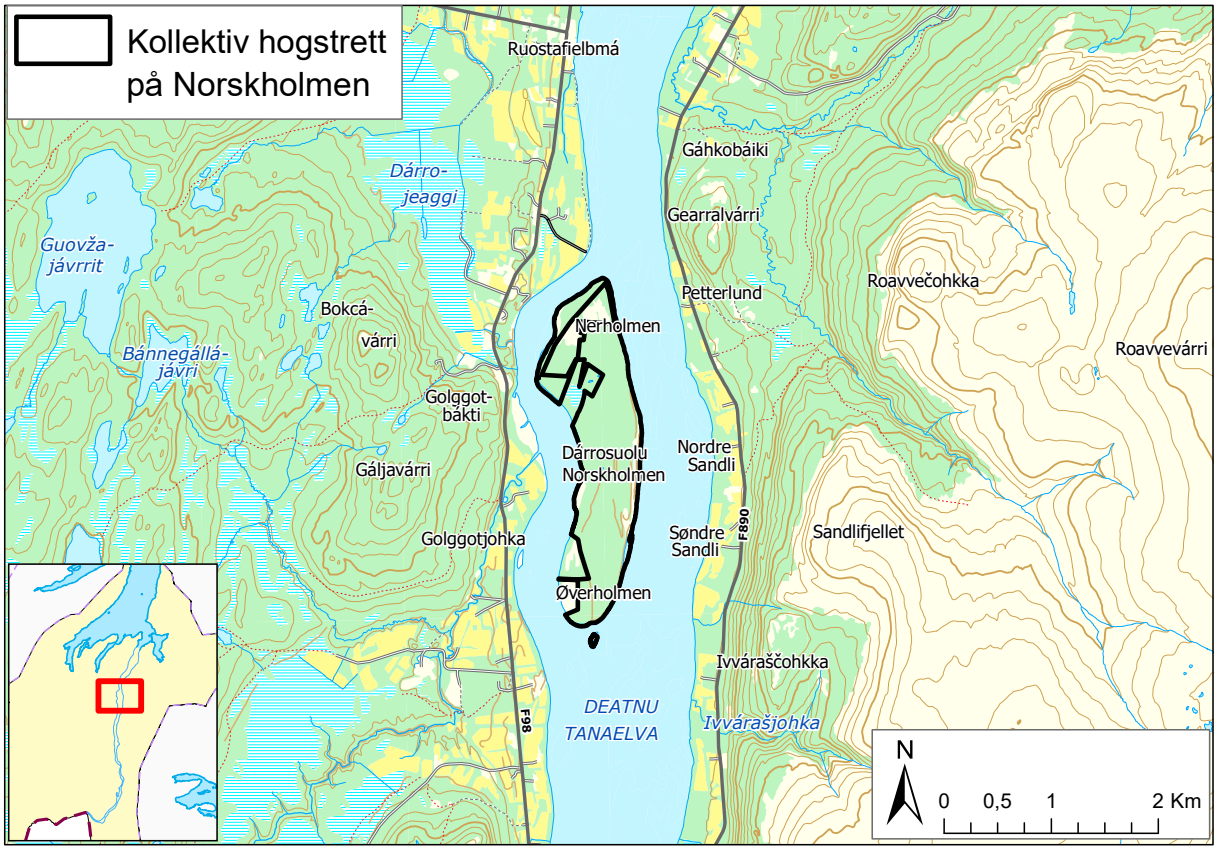

Figur 23

Gunvor Hirstis tippoldeforeldre, Rasmus Olsen (1831-1902) og Johanne Helene Iversdatter (1831-1902) var begge født i Alta. Deres sønn, Karl Johannes Rasmussen (1852-1906), og datter, Britha Marie Rasmussen (1855-ukjent dødsår), var også født i Alta. Rasmus Olsen med familie ble manntallsført på Norskholmen i 1865.[6] Gunvor Hirstis oldefar – Karl Johannes Rasmussen – var gift med Elen Sofie Rasmussen (1854-1895). En av deres sønner, Hans Rasmussen (1888-1937), var Gunvor Hirstis bestefar. Han var født på Norskholmen og gift med Johanne Margrethe Johansdatter Rasmussen (1889-1982). Deres sønn, Ragnvald Rasmussen (1913-1949), og Olga Viktoria Hirsti Manninen (1920-2003), var Gunvor Hirstis foreldre.[7]

Per 1. juni 2026 er det ifølge matrikkelen 12 private eiendommer på Norskholmen. Ni av eiendommene har status som nymatrikuleringer. De er etablert i 1868 (gnr. 33, bnr. 2 «Pederjord»); 1869 (gnr. 33, bnr. 3 «Olsjord Nordre»); 1879 (gnr. 33, bnr. 6 «Oldernes»); 1882 (gnr. 33, bnr. 7 «Johanneselv»); 1885 (gnr. 33, bnr. 8 «Vestre Norskholmen»); 1886 (gnr. 33, bnr. 9 «Nordre Lillejord»); 1886 (gnr. 33, bnr. 10 «Fredens Hjem»); 1901 (gnr. 33, bnr. 11 «Klemetsjord»); og 1905 (gnr. 33, bnr. 12 «Holmesletten»). De øvrige tre private eiendommene på holmen er opprettet i 1877 (gnr. 33, bnr. 4 «Johnsplads», fradelt fra gnr. 15, bnr. 2); 1878 (gnr. 33, bnr. 5 «Oldsjord søndre», fradelt fra gnr. 33, bnr. 3); og 1973 (gnr. 33, bnr. 13 «Holmeng», fradelt fra gnr. 33, bnr. 11). De private eiendommene har et samlet areal på rundt 350 dekar. FeFo er hjemmelshaver til den resterende delen av Norskholmen, rundt 1460 dekar. I tillegg til de private eiendommene har det vært ett punktfeste der (gnr. 13, bnr.1, fnr. 1). Dette ble etablert i 1975, men det er nå utgått av matrikkelen.

6 Thormod Holti, *Norskholmen og slekta Hjelt*, 2015 s. 13.
7 Nettstedet Geni, *opplysninger om slektskapsforhold* (jnr. 15/199-18).

23.3 Bemerkninger og opplysninger fra Gunvor Hirsti

Gunvor Hirsti (f. 1948) opplyser i *rettighetsmeldingen 20. april 2010* at hennes familie på farssiden (Rasmussen-familien) bodde på Norskholmen fra 1850-årene og frem til brannhøsten 1944, og i en kort periode etter andre verdenskrig. Med henvisning til sin onkel, Aage Rasmussen (1929-2013), skriver hun at «*de som bodde fast på holmen hadde hevd vedrørende vedteig*», og at onkelen er opprørt over at FeFo i dag tildeler teiger på Norskholmen til fremmede nyinnflyttere til Tana. Hun anfører at «familier tilknyttet Norskholmen» har opparbeidet seg «førsterett» til å få tildelt vedteig der med grunnlag i alders tids bruk tilbake til 1850-årene, «og at fremmede som ikke har tilknytning til holmen ikke har adgang til vedhogst» der.[8]

I intervju *8. september 2021* fortalte Gunvor Hirsti at hennes oldeforeldre (Karl Johannes Rasmussen og Elen Sofie Rasmussen), og besteforeldre (Hans Rasmussen og Johanne Margrethe Johnsdatter Aronsen Rasmussen) bodde på Norskholmen. Gunvors far (Ragnvald Rasmussen) ble født og vokste opp der, men hun har selv ikke bodd på Norskholmen.[9]

Hun sa at det var omtrent ti private eiendommer på Norskholmen, og at det tidligere bare var de fastboende som brukte utmarksressursene der. Hun var usikker på hvor på holmen ressurshøstingen foregikk og i hvilket omfang, men hun tror at de fastboende fordelte utmarksområdene seg imellom. Hennes familie hadde fortsatte bruken også etter at de flyttet.[10]

Gunvor Hirsti fremholdt at kravet om førsterett til å få utvist vedteig gjelder «alle *[familier med tilknytning til Norskholmen]*», og presiserte at retten bare tilfaller de som fortsatt bor i Tana kommune. Derfor vil hun selv ikke ha andel i fortrinnsretten fordi hun har flyttet fra kommunen.[11] Hun sa videre: «*skal du ha rett til å felle skog på Norskholmen, så må du ha tilknytning til Norskholmen gjennom familien, enten Helistø sine, Rasmussen, Holti eller de [andre] som har bodd der. Men det er jo folk i Tana som har fått teig på FeFo sin grunn på Norskholmen, uten noen som helst tilknytning [til holmen]*».[12]

I intervjuet fremmet Gunvor Hirsti også krav om fortrinnsrett til bærplukking i kravsområdet for den ovennevnte personkretsen.[13] I telefonsamtale 21. desember 2021 presiserte hun at bærplukkingskravet gjelder fortrinnsrett til tyttebærplukking.[14]

Gunvor Hirsti skriver i *en artikkel i Tana årbok 2011* at det er usikkert hvor lenge det har bodd folk på Norskholmen, men at holmen ifølge Peter Schnitler var ubebodd i 1744. Hun opplyser at Rasmus Olsen (Gunvors tippoldefar), hans bror Sivert, Johan Danielsen og «selvholderske» Katrine Høgmann, og Peter (Pekka) Eliassen Hjelt, ifølge folketellingen for 1865, hadde slått seg ned på Norskholmen, og at sistnevnte er opphavet til holmens finske navn, Pekansaari (Peterholmen). Tidlig på 1880-tallet etablerte Karl Johannes Rasmussen (1852-1906) sammen med Jens Johnsen «Handelskompaniet Rasmussen & Co», som drev butikk, postkontor, telegraf, salteri og skysstasjon på eiendommen «Oldernes» (gnr. 33, bnr. 6) på Norskholmen. Oldernes er ifølge Gunvor Hirsti fortsatt felleseiendom for Rasmussen-familien. Artikkelen opplyser også at Helistø-familien var de siste som flyttet til fastlandet, i 1959, og at deres eiendom («Holmesletten», gnr. 33, bnr. 12) ble et rekreasjonssted.[15]

23.4 Bemerkninger fra andre og skriftlige kilder

23.4.1 Åse Helistø

Kommisjonen intervjuet Åse Helistø (f. 1941) 28. oktober 2022, som en av de to kildene Gunvor Hirsti har foreslått. Åse Helistø ble født på Norskholmen og bodde der frem til 1959. Hun bor nå i Gulbojok, og sa at hun «*ikke synes noe særlig om*» at familier som tidligere bodde på Norskholmen, skal ha en fortrinnsrett til vedhogst og tyttebærplukking der.[16]

Ifølge Åse Helistø drev ingen andre enn de som bodde på Norskholmen vedhogst der. Hun fortalte at hennes bestefar, Petter Elias Dervo (1879-1963), var vedutviser «*og ga teig til folk» på holmen*, sammen med Gunnar Simonsen «*som var en sånn der skogforvalter … de gav aldri teig på holmen [til andre].*» De fastboendes hogst foregikk etter utvisning: «*Det var ikke sånn at vi kunne gå og hugge overalt – det var kontroll der*». Åse Helistø ga uttrykk for at det er «*det samme hvor man plukker [tyttebær]*». Selv om også andre enn tidligere

8 Gunvor Hirsti, Rettighetsmelding, 20. april 2010 (jnr. 15/199-1)
9 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Gunvor Hirsti*, 8. september 2021 (jnr. 15/199-5) s. 2-3 og 10-11.
10 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 8. september 2021 (jnr. 15/199-5) s. 4, 7-8 og 9.
11 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 8. september 2021, jnr. 15/199-5, s. 13 og 14.
12 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Gunvor Hirsti*, 8. september 2021 (jnr. 15/199-5) s. 13-15.
13 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 8. september 2021 (jnr. 15/199-5) s. 13 og 16.
14 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Gunvor Hirsti*, 21. desember 2021 (jnr. 15/199-15) s. 1.
15 Gunvor Hirsti, *Holmen med de tre navn – Norskholmen-Pekansaari-Darusuolo,* Tana årbok 2011 (jnr. 15/199-17) s. 122-123, 124-126 og 133-134.
16 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Gunvor Hirsti*, 28. oktober 2022 (jnr. 15/199-19) s. 2.

fastboende plukker tyttebær på holmen, er det likevel «*så overgrodd der*».[17]

I likhet med alle andre fastboende på Norskholmen, hadde hennes familie plukket tyttebær og blåbær der, skåret sennagress, drevet snarefangst på rype og hare, og hogd ved. Folk hadde også utmarksbeite for sauer, og fisket laks og sjøørret. Hun fortalte at også folk fra Boftsa og andre steder plukket bær på holmen. Ifølge Helistø hadde de fastboende på holmen ikke fordelt utmarksområdene seg imellom; «*vi holdt oss unna eiendommene til folk … men ellers kunne vi høste hvor som helst.*» Etter at familien flyttet fra Norskholmen i 1959 hadde de bare plukket bær der. Hun fremholdt ellers at den tidligere fastboende befolkningen ikke bør ha særrettigheter på Norskholmen: «*Nei da, det kan vi [ikke], vi er ikke adel der.*»[18]

23.4.2 Thormod Holti

Gunvor Hirsti har også foreslått Thormod Holti (f. 1943) som kilde. Holti forteller i sin bok, *Norskholmen og slekta Hjelt* (2015) at Peter Eliassen Hjelt var født i Kemi i Finland i 1807 og kom til Norge i 1833. Hjelt bosatte seg på Norskholmen i august 1841. Her fikk han skjøte på eiendommen Pederjord i 1848, og senere i 1868 «*med hjemmel i ny lov*» (gnr. 33, bnr. 2).[19]

Thormod Holti opplyser at Norskholmen er omtalt som «*Storholmen*» i major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1744. Navnet «Norskholmen» ble ifølge Holti første gang brukt da Henrik Samuelsen ble registrert født der i 1815. Henrik var sønn av Klemet Samuelsen (1767-1823) og Maria Olsdatter Fors (1778-1834). Klemet hadde utmarksslåtter på Norskholmen, men det er «ikke sikkert at familien Klemet og Maria har bodd fast på Norskholmen, for Klemet Samuelsen nevnes i disse årene *også ofte med tilføyelsen "Bonakas"*».[20]

Thormod Holti fortalte i *intervju 31. oktober 2022* at hans bestefar (Karl Petter Pettersen Holti) og far (Konrad Holti) bodde på Norskholmen. Bestefaren kom dit på 1880-tallet. Han giftet seg med Maria Johanna (Pettersen) Holti og bosatte seg der.[21]

Ifølge Holti brukte folk fra Boftsa på fastlandet Norskholmen som utmarksslåtter. Holti viste til at Baltazar M. Keilhau i 1827 reiste oppover Tanaelva til Seida, og at Keilhau forteller at det var to oppsittere, eller to som da brukte holmen, Klemet Samuelsens sønn, Samuel Klemetsen (1800-1880) og Ole Olsen Pors sin sønn, Samuel Olsen Pors (1797-1859).[22]

Om utmarksbruken på Norskholmen sa Holti at folk i tillegg til å ha utmarksslåtter der, plukket bær og drev laksefiske og annet fiske i Tanaelva, og at noen av de fastboende kanskje også fisket i sjøen. De som hadde husdyr, slapp dyrene på utmarksbeite. Etter 1959 videreførte noen av de tidligere fastboende bruken. Blant annet drev Holtis onkel, Helge Holthe (1911-1993), vedhogst der også etter fraflyttingen. Holti fortalte at også folk i Boftsa-området hogde ved og plukket bær på Norskholmen. Han sa at han ikke vet om og eventuelt hvordan tidligere fastboende familier på holmen hadde fordelt utmarksområdene seg imellom.[23] Holti ga uttrykk for det «burde være mulighet» å tilkjenne folk med tilknytning til holmen «større rett» til å høste utmarksressursene på holmen enn andre.[24]

23.4.3 Dag F. Simonsen

Gunvor Hirsti har oversendt teksten til Dag F. Simonsens artikkel «*Norskholmen på 1800-tallet – et sentrum i det gamle Tana*» som ble publisert i Finnmarken 9. januar 2000.

Simonsen opplyser at mot slutten av 1800-tallet utviklet Norskholmen seg til et sentrum i det daværende nedre/midtre Tana, og at bygda Boftsa på fastlandet, på vestsiden av elva, var nært knyttet til Norskholmen. Han skriver at Norskholmen fra «*omkring 1800» ble brukt av folk fra Bonakas der mange kvener hadde* bosatt seg, og at de første navngitte personene som kan knyttes til området Boftsa-Norskholmen er ekteparene, Samuel Olsen Fors og Marit Andersdatter, og Samuel Klemetsen og Elen Johnsdatter. De utgjorde «*hele befolkningen Boftsa-Norskholmen-grenda gjennom et par tiår*». I 1842 fikk Samuel Olsen (Fors) skjøte på eiendommen «Norskholmen», og Samuel Klemetsen fikk skjøte på «Boftsa».[25]

Ifølge Simonsen kom det tidlig på 1840-tallet flere kvener til Norskholmen, blant annet Pekka (Peter) Eliasen Hjelt. Simonsen skriver videre at folketallet på Norskholmen og i Boftsa økte fra 53 i 1865, da blant annet Rasmus Olsen med familie hadde bosatt seg på Norskholmen, til 95 i 1900. Det var flere fastboende familier på Norskholmen frem til tyskerne brente ned nesten all bebyggelse der høsten 1944. De siste fastboende forlot holmen «*noen år seinere*».[26]

17 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 28. oktober 2022 (jnr. 15/199-19) s. 2 og 9.
18 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 28. oktober 2022 (jnr. 15/199-19) s. 8-12.
19 Thormod Holti, *Norskholmen og slekta Hjelt*, 2015 (jnr. 15/199-21) s. 14.
20 Thormod Holti, Op. cit. 2015, jnr. 15/199-21, s. 10.
21 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Thormod Holti*, 31. oktober 2022 (jnr. 15/199-20) s. 1-2.
22 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 31. oktober 2022 (jnr. 15/199-20) s. 2-3.
23 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 31. oktober 2022 (jnr. 15/199-20) s. 4-6.
24 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 31. oktober 2022 (jnr. 15/199-20) s. 4-9.
25 Dag F. Simonsen, *Norskholmen på 1800-tallet – et sentrum i det gamle Tana*, Finnmarken 9. januar 2010 (jnr. 15/199-7) s. 1.
26 Dag F. Simonsen, Op. cit. (jnr. 15/199-7) s. 2 og 3.

23.4.4 Ole Einar Olsen

Ole Einar Olsen (f. 1936) er bosatt i Bonakas. Han sa i intervju 4. mars 2021 at det har bodd mange familier på Norskholmen, «*ikke bare*» Gunvor Hirstis familie: «*Det er mange. Både de fra Dervo-slekta og mange andre. Det kom jo finlendere dit. Min bestemors slekt bodde også der … Min farmor, hun som vokste opp i Båteng. … Faren min gikk på skole der.*» Han sa at de som bodde på holmen flyttet til Boftsa og Holmfjell etter andre verdenskrig.[27]

23.4.5 Erik Andreas Trosten

Erik Andreas Trosten (1931-2023) fra *Árbanatjohka* (Holmesund) sa i intervju 21. september 2021 at han ikke hadde spesiell kjennskap til vedhogst på Norskholmen, men at det har blitt plukket tyttebær der: «*Det er også folk herfra som har reist ned dit … [for å plukke tyttebær]. … når det er mye tyttebær, så er det nok til alle der nede. Ja, til hvem som helst, men hvis bare én person får rettigheter der – bruksrettigheter – så har ingen andre noe der å hente.*» Han sa at Gunvor Hirsti gjerne kunne får det «*for min del», men la til at «vi har også plukket tyttebær der, da vi hadde mange barn og det var behov for mye tyttebær.*»[28]

23.4.6 Kjell Ballari

I en artikkel «Befolkningen på Norskholmen», trykket i Finnmarken 18. juli 2000 skriver daværende leder i Rustefjelbma og Boftsa bygdelag, Kjell Ballari (1941-2023), at «mange av *[Norsk]holmen-folket kom fra Altaområdet, og Alta synes også å ha vært en mellomstasjon for flere innflyttere fra Finland». P*å Norskholmen var det god dyrkingsjord, ved og laks, og med elva som hovedferdselsåre bodde man sentralt når man bodde på holmen. Ifølge Ballari var «holmingene» flerkulturelle og flerspråklige, i alle fall de eldste, men «*det finske språket var sterkest i holmensamfunnet. Trolig slo de finskættede og «kvenifiserte»* seg ned blant folk de følte kulturelt slektskap med. Ofte kunne det være tilfeldigheter som avgjorde den kulturelle og språklige tilpasningen.» For eksempel ble Nils Isaksen Koppari (f. 1849) fra Tornedalen registrert som finsk, mens hans eldre bror, Johan Erik (f. 1835), var «*oppdragen som Lap*».[29]

23.4.7 Vedutvisninger

Finnmarkseiendommen (FeFo) oversendte 16. november 2021 liste over vedutvisninger på Norskholmen i 2000-2006, og opplyste at de ikke har funnet opplysninger om tidligere vedutvisninger der.[30] Oversikten fra FeFo viser at Gunvor Hirstis avdøde onkel – Aage Rasmussen, som bodde i Boftsa, fikk tildelt vedteig på Norskholmen i 2000, 2001, 2002, 2003 og 2004. Andre med vedutvisninger på holmen i disse årene var Inge Larssen (2000, 2001, 2003 og 2004), Kåre Midtgård (2000, 2001, 2002, 2003 og 2004), Else Hansen (2000 og 2001), Janne Bjørklund (2005 og 2006) og Renate Westlien (2005).[31]

Kommisjonens søk i Statsarkivet i Tromsø har avdekket seks vedutvisninger på Norskholmen i perioden 1977-1986. I 1977 fikk Odd Pettersen én favn og Helge Holthi seks favner ved. I 1983/84 fikk Åse Helistø og Anna Helistø hver utvist fem favner, og i 1985/86 fikk både Hanny Midtgård og Aage Rasmussen utvist fire favner ved på Norskholmen.[32]

23.5 Kommisjonens vurderinger

23.5.1 Innledning

Saken reiser spørsmål om personer som tilhører familier med tilknytning til Norskholmen i kraft av tidligere bosetting, og som er bosatt i Tana, med grunnlag i alders tids bruk har fortrinnsrett til å få utvist vedteig og til tyttebærplukking på holmen.

Retten til å plukke *tyttebær* omfattes av allmenhetens høstingsrett, jf. friluftsloven § 5. Hevdsloven § 5 slår fast prinsippet om at der brukeren har en rett til å nytte et formuesgode, kan hevd av eiendomsrett bare skje dersom hevderen har gått ut over hjemmelen han hadde til å bruke formuesgodet. Dette prinsippet gjelder også ved alders tids bruk. Det foreligger ikke opplysninger som tilsier at den fastboende befolkningens plukking av tyttebær, eller andre viltvoksende bær, har hatt ett omfang og innhold som har overskredet allemannsretten. Bruk som ikke går ut over allemannsretten gir ikke grunnlag for erverv av en særrett.[33] Kravet om *fortrinnsrett* til tyttebærplukking kan derfor ikke føre frem, og vurderes derfor ikke nærmere.

Saken gjelder etter dette et mulig erverv av en kollektiv fortrinnsrett til å få utvist vedteig, med grunnlag i langvarig bruk. Spørsmålet er dels om den tidligere fastboende befolkningen på Norskholmen har opparbeidet en slik rett i kravsområdet, og dels om denne eventuelle retten i dag tilkommer de av deres etterkommere som er bosatt i Tana kommune.

27 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ole Einar Olsen*, 4. mars 2021 (jnr. 19/1835-7) s. 19-21.

28 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Erik Andreas Trosten*, 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 62.

29 Kjell Ballari, *Befolkningen på Norskholmen*, Finnmarken 18. juli 2000, s. 15, jnr. 15/199-23.

30 Finnmarkseiendommen, *Oversikt vedutvisninger* på Norskholmen 2000-2006 (jnr. 15/199-13).

31 Finnmarkseiendommen, Op. cit. 2000-2006 (jnr. 15/1999-13).

32 Statsarkivet, *vedutvisninger Norskholmen 1977-1986, kopi fra Statsarkivet* (jnr. 15/199-24).

33 Se for eksempel Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 284.

Sett i lys av at bruken formodentlig har pågått like lenge som det har vært fast bosetting på Norskholmen, fra en gang på 1800-tallet og frem til 1959, er det slik kommisjonen ser det, mest nærliggende å ta utgangspunkt i reglene om alders tids bruk.

23.5.2 Fortrinnsrett til vedhogst på Norskholmen

23.5.2.1 Tidsvilkåret

Ved alders tids bruk gjelder det en retningslinje som innebærer at tidsvilkåret i alle fall er oppfylt dersom bruken har pågått i henimot 100 år eller mer, jf. punkt 6.3.3.2. I tidligere tider var vedhogst en livsnødvendighet, og det er naturlig å legge til grunn at det er hogd lauvskog til brensel på Norskholmen minst like lenge som det var fast bosetting der.

Det er usikkert når Norskholmen fikk fast bosetting. Baltazar M. Keilhau forteller at det var to oppsittere (familier) der i 1827. Se punkt 23.2, der det også er gjengitt opplysninger fra folketellingene som viser at det ble registrert to husholdninger på Norskholmen i 1825. Det var tilfellet også ved folketellingene i 1835 og 1855, men ikke i 1845. Dette kan imidlertid ha sammenheng med at det var nær tilknytning mellom Norskholmen og bygda Boftsa på fastlandet, og at oppsitterne på Norskholmen ved denne folketellingen kan ha blitt registrert bosatt i Boftsa.

Uansett hvordan dette ligger an, synes det klart at Gunvor Hirstis tippoldefar, Rasmus Olsen med familie bosatte seg på Norskholmen en gang mellom 1855 og 1865, ettersom deres datter ble født i Alta i 1855 og familien er manntallsført på Norskholmen i 1865, jf. punkt 23.2. På bakgrunn av de opplysningene Gunvor Hirsti, Åse Helistø, Thormod Holti og Dag F. Simonsen har gitt, er det videre overveiende sannsynlig at Norskholmen hadde fast bosetting frem til 1959, da Helistø-familien flyttet derfra, jf. punkt 23.3, 23.4.1, 23.4.2 og 23.4.3.

Kommisjonen anser det etter dette sannsynliggjort at Norskholmen hadde fast bosetting i godt over 100 år før 1959, og at holmens fastboende befolkning i denne tidsperioden hogde lauvskog til brensel i nærområdet, til eget bruk. Tidsvilkåret er derfor oppfylt.

23.5.2.2 Bruksvilkåret

Hevdsloven § 7 første ledd forutsetter at rettighetspretendenten må ha brukt hevdstingen «*som om han var bruksrettshaver*». Dette prinsippet gjelder også ved alders tids bruk. I nærværende sak betyr det at brukens innhold og omfang må ha vært tilsvarende den bruken som brukere med fortrinnsrett til vedhogst ville ha utøvd i et liknende område, jf. punkt 6.3.3.3.

Skogressursene har gjennom tidene vært en livsnødvendighet for folk i Finnmark, og det har derfor vært drevet hogst i lauvskogen i Finnmark så lenge folk har bodd der.

Etter 1775-resolusjonens § 4 som gjaldt frem til den ble avløst og videreført av § 4 i jordsalgsloven av 1965, hadde «bygdefolk» en særrett til hogst av lauvskog i sine nærområder. Bestemmelsene hjemlet en utvisningsordning. Hensikten med ordningen var ikke å markere statens privatrettslige rett til skogen, men å sikre ressurstilgangen for bygdene i Finnmark og å fremme ordnet bruk. Utvisningsordningen har derfor et klart preg av offentlig myndighetsutøvelse, og både 1775-resolusjonens og jordsalgsloven § 4 fremstår som en kodifisering av en *eksisterende fortrinnsrett* til vedhogst for «bygdefolk» i deres respektive hogstområder. Se også kommisjonens vurderinger av dette spørsmålet i Nesseby-feltet.[34]

Sakens opplysninger viser at vedhogsten på Norskholmen foregikk på samme måte som ellers i Tana og i Finnmark. De fastboende hadde fortrinnsrett til vedhogst i egne nærområder, for å dekke eget brenselsbehov. Åse Helistø har forklart at det bare var de fastboende som hogde ved der, men etter utvisning. De kunne ikke «*gå* å hugge overalt – det var kontroll der.» Hennes bestefar, Petter Elias Dervo, og Gunnar Simonsen, var vedutvisere, jf. punkt 23.4.1. Dette viser at vedhogsten også på Norskholmen var underlagt utvisning, og at de fastboende respekterte og etterlevde dette. Hensikten med ordningen var her som ellers i Finnmark, å sikre at stedets fastboende befolkning hadde tilstrekkelig stedlig lauvskog til dekning av eget husbehov.

Kommisjonen legger etter dette til grunn at den fastboende befolkningen på Norskholmen hadde en andel i den opprinnelige og selvstendige kollektive fortrinnsretten til å få utvist vedteig i egne nærområder. Retten har vært kodifisert i 1775-resolusjonens § 4 og i 1965-lovens § 4, og er nå kodifisert i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav d, sammenholdt med FeFo-styrets retningslinjer for vedutvisning gitt i medhold av finnmarksloven § 27 første ledd.

Det er imidlertid ikke holdepunkter for at vedhogsten på Norskholmen har vært utøvd på en måte som har gått ut over bygdefolks fortrinnsrett til vedhogst i deres nærområder. Vedhogst i daværende Tana herred ble etter det kommisjonen har kunnet bringe på det rene, underlagt utvisning ved amtmannens regler av 23. april 1874, som gjaldt i hele Finnmark.[35] Det fantes også et reglement for bjørkeskog og annen lauvskog i Tana og Polmak tinglag datert 26. juni 1856.[36] Som nevnt i punkt 8.4.4.4, har kommisjonen ikke funnet teksten i dette reglementet, og har derfor ikke kunnet fastslå om reglementet underla vedhogsten på den umatrikulerte grunnen i de to tinglagene utvisning.

34 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 80 flg. (punkt 8.2.6), særlig s. 84-86 (punkt 8.2.6.4).

35 NOU 1993: 34 s. 93-94.

36 Knut Spilling, *Av Finmarkens skogret*, 1919 s. 153.

På Norskholmen var den kollektive fortrinnsretten til vedhogst etter utvisning i behold så lenge holmen hadde fastboende befolkning. Rettighetshaverkretsen – den fastboende befolkningen på Norskholmen – ble imidlertid oppløst gjennom fraflyttingen på 1940- og 1950-tallet. Retten er derfor per i dag ikke virksom. Dersom Norskholmen igjen skulle få fastboende befolkning, vil imidlertid de som bosetter seg der, ha en fortrinnsrett til å få utvist vedteig for hogst av lauvskog til brensel fremfor Tanas øvrige befolkning.

Det er etter dette ikke nødvendig å vurdere godtrovilkåret, men det ligger i sakens natur at den vedhogsten som Norskholmens fastboende befolkning utøvde der, var basert på en oppfatning om at hogsten hadde sitt grunnlag i en underleggende rettighet. Det er også grunn til å tro myndighetenes praktisering av utvisningsordningen har forsterket denne oppfatningen, fordi vedteiger bare ble tildelt folk som var fastboende på holmen.

23.5.2.3 Konklusjon

Personer tilhørende familier som har tilknytning til Norskholmen gjennom tidligere bosetting og som er bosatt i Tana kommune, har ikke fortrinnsrett til tyttebærplukking på Norskholmen, men kan drive slik plukking i kraft av den allemannsretten som er regulert i friluftsloven § 5.

De har heller ikke fortrinnsrett til å få utvist vedteig på Norskholmen. Den fastboende befolkningen på holmen hadde imidlertid med grunnlag i alders tids bruk opparbeidet en kollektiv fortrinnsrett til å få utvist vedteig på Norskholmen da holmen ble fraflyttet på 1940- og 1950-tallet. Retten er for tiden ikke virksom, men skulle Norskholmen igjen få fastboende befolkning, vil de som bosetter seg der, ha en fortrinnsrett til å få utvist lauvskog til brensel fremfor den øvrige befolkningen i Tana kommune.

24. BIVDU

24.1 Hva saken gjelder

Spørsmålet i saken er om befolkningen som bor ved Tanafjorden, inkludert den delen av fjorden som ligger i Gamvik og Berlevåg kommuner, og den øvrige befolkningen i Tana kommune har andel i en særrett til fjordfiske i Tanafjorden med sidefjorder, og til sjølaksefiske med faststående redskap. Det sjøområdet kravet omfatter utgjør om lag 833,5 km^2. Se figur 24.

Bivdus (tidligere Tana og omegn sjølaksefiskeforening) opprinnelige rettighetsmelding er datert 12. juli 2010 (jnr. 17/129-1) og gjelder ulike forhold knyttet til *sjølaksefiske* i Finnmark. Kommisjonen bekreftet 12. august 2010 (jnr. 17/129-1) at meldingen var mottatt. Ved epost 5. oktober 2021 (jnr. 17/129-4) bekreftet Bivdu at rettighetsmeldingen også omfatter sjølaksefiske i Tanafjorden. Kommisjonen innkalte 6. oktober 2021 (jnr. 14/294-38) Bivdu til høringsmøte 2. november 2021. Bivdu utvidet ved brev 12. oktober 2021 (jnr. 17/129-7) rettighetsmeldingen til også å omfatte *annet fiske* i Tanafjorden enn sjølaksefiske. På høringsmøtet 2. november 2021 (jnr. 14/294-44 s. 31–49) redegjorde Inge Arne Eriksen, Bjarne Johansen og advokat Brynjar Østgård for rettighetsmeldingen og svarte på spørsmål.

Finnmarkseiendommen har 10. november 2022 oversendt generelle opplysninger om sjølakseplasser i Tana kommune (jnr. 17/624-10).

Bivdu har ved brev 1. februar 2023 (jnr. 17/129-15) gitt visse supplerende opplysninger, og har 4. november 2024 (jnr. 17/129-32) oversendt et notat datert 31. oktober 2024, forfattet av Einar Eythórsson, hvor det redegjøres for hvorfor Bivdu har fremmet rettighetsmelding, og hvorfor foreningen mener at det er nødvendig at eksisterende fiskerettigheter avklares, med bakgrunn i sedvane, alders tids bruk og folkerettens bestemmelser. Ved e-post 6. november 2024 (jnr. 17/129-33) opplyser advokat Østgård at notatet er et supplement til foreningens rettighetsmelding 12. oktober 2021.

På forespørsel fra Bivdu har kommisjonen intervjuet brødrene Eivind og Arnulf Pettersen 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22), Olav Nordstrand 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) og Reidar Andersen 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24). Kommisjonen har også mottatt relevant informasjon fra en rekke andre muntlige kilder. Se punkt 24.4.4 til 24.4.14. Videre har kommisjonen benyttet ulike skriftlige kilder, dels i form av sakkyndige utredninger utarbeidet på oppdrag fra kommisjonen, og dels i form av materiale som ellers belyser fisket i Tanafjorden, jf. punkt 24.5. Blant annet har Jan H. Sundet på oppdrag fra kommisjonen oppsummert intervjuer fra et forskningsprosjekt som ble utført i 1993, og som gir opplysninger om fisket i Tanafjorden. Samisk høgskole og Samisk nærings- og utredningssenter (SEG) leverte i 2010, en utredning til kommisjonen om sjølaksefisket i Finnmark i et historiske perspektiv.[1] Susann Funderud Skogvang har i 2014 utredet ulike generelle problemstillinger knyttet til fiskerettigheter i sjø- og fjordområder i Finnmark i lys av finnmarkslovens § 29 første ledd andre punktum.[2] Fjordfiske og sjølaksefiske i Tanafjorden er også omtalt i NIKUs sakkyndige feltutredning.[3]

24.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Bivdu ble stiftet 10. januar 2008 under navnet Tana- og omegn sjølaksefiskerforening og ble registrert i enhetsregisteret 29. januar 2009. Foreningen skiftet nevn til Bivdu 5. august 2020. Styret består av Inge Arne Eriksen (f. 1953), og medlemmene Stein Mauseth (f. 1951), Olav Nordstrand (f. 1941), Britt Irene Mortensen Ring (f. 1963), Sigrid Iversen Lykkes (f. 1962), Kjell Arild Brækkan (f. 196), Kent Inge Johansen (f. 1981) og Sofie Axelsen Osland (f. 1977).[4]

Folk har bodd i Tanafjorden i uminnelige tider, og gjennom hele historien har fisket vært en bærebjelke i kulturen og i livsgrunnlaget for menneskene som har levd der. Ifølge Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen ble den første bosetningen i

1 Samisk høgskole/SEG, *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv*, 24. juni 2010.

2 Susann Funderud Skogvang, *Fiskerettigheter i sjø- og fjordområder utenfor Finnmark – en innføring i og drøfting av betydningen av Finnmarksloven § 29 første ledd andre punktum*, september 2014.

3 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 105–123 og 153–187.

4 Brønnøysundregistrene: https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/992876875.

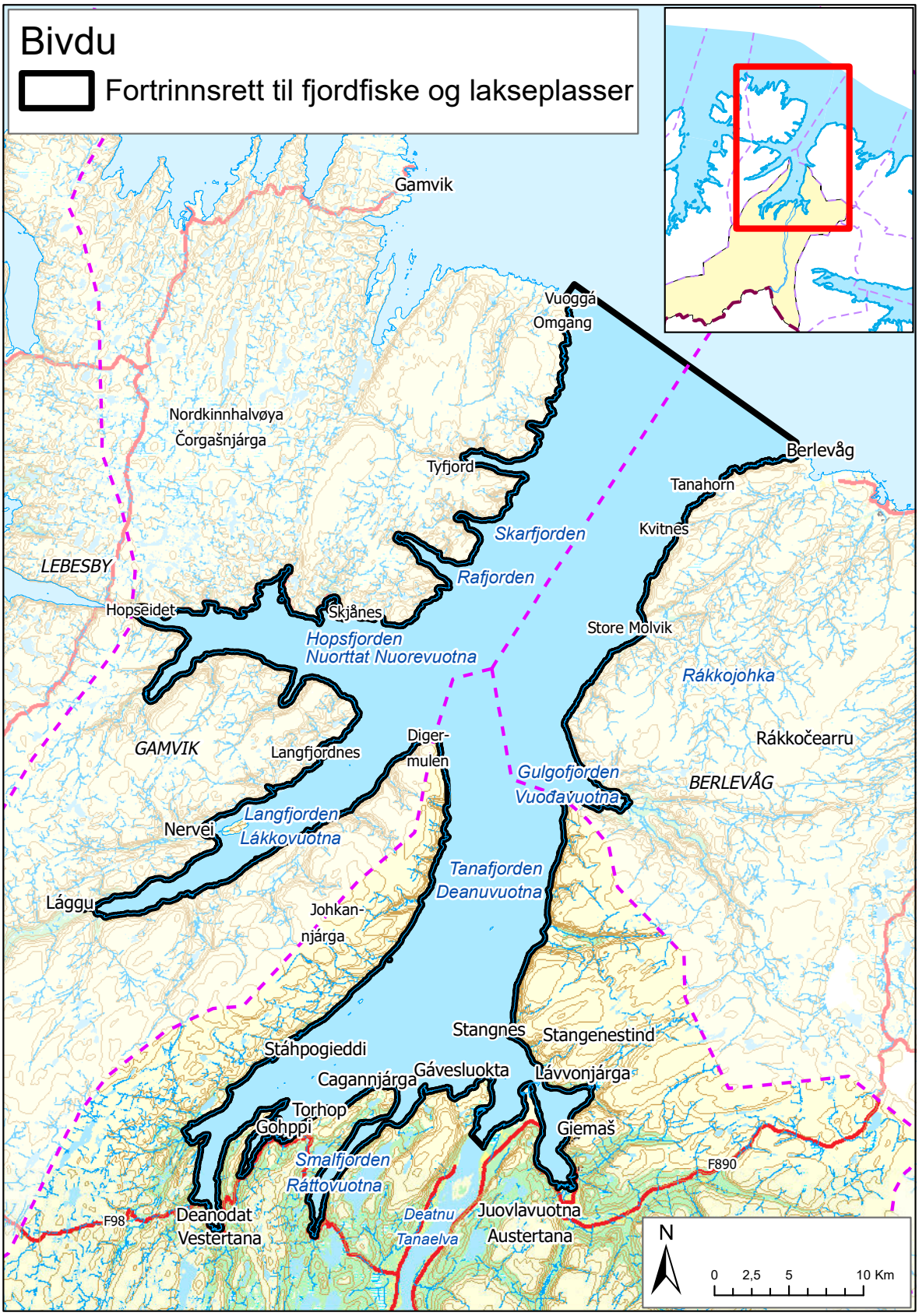
Bivdu
Fortrinnsrett til fjordfiske og lakseplasser
Gamvik
Vuoggá
Omgang
Nordkinnhalvøya
Čorgašnjárga
Berlevåg
Tyfjord
Tanahorn
Skarfjorden
Kvitnes
LEBESBY
Rafjorden
Hopseidet
Skjånes
Store Mølvik
Hopsfjorden
Nuorttat Nuorevuotna
Rákkojohka
Rákkočearru
GAMVIK
Langfjordnes
Diger-
mulen
Gulgofjorden
Vuođavuotna
BERLEVÅG
Langfjorden
Lákkovuotna
Nervei
Tanafjorden
Deanuvuotna
Lággu
Johkan-
njárga
Stangnes
Stangenestind
Stáhpogieddi
Gávesluokta
Lávvonjárga
Cagannjárga
Torhop
Gohppi
Giemaš
Smalfjorden
Ráttovuotna
F890
F98
Deanodat
Vestertana
Deatnu
Tanaelva
Juovlavuotna
Austertana
N
0 2,5 5 10 Km

Figur 24

Vestertana etablert for rundt 12 000 år siden. De tidligste innbyggerne livnærte seg på jakt, sanking og fiske.[5]

At samisk bosetting og kultur i svært lang tid var dominerende i Finnmark bekreftes blant annet av sorenskriver Hans Paus' rapport fra 1769 om Finnmarks økonomiske tilstand, der han skriver: «*Finnerne ere Landets ældste beboere, som fra umindelige Tider af have besadt Findmarken, og givet den sit navn … dette folk [har] beboet Landet for næsten 2000 Aar siden*».[6]

Den norske tilflyttingen til Finnmark begynte sannsynligvis på 1200–1300-tallet. På 1400–1500-tallet var det stor tilstrømming av nordmenn til fiskeværene på finnmarkskysten. På 1600-tallet stoppet tilflytningen til Finnmark, og folketallet gikk tilbake. En av årsakene var endringen i markedssituasjonen for fiske i Europa. Staten iverksatte ulike tiltak for å øke bosetningen ved kysten, For eksempel fikk nordmenn med straffedom frihet dersom de bosatte seg på «*øde Fiske-Steder*». I 1801 var det likevel tre ganger flere samer enn nordmenn i Finnmark, men fra rundt 1860 var nordmenn i flertall. Folketallet i Finnmark ble tredoblet mellom 1835 og 1900. Antallet nordmenn ble nesten femdoblet, mens kvenene tredoblet sitt antall. Antallet samer økte med omtrent femti prosent i samme periode.[7]

Rettshistorisk materiale viser at det i Norge eksisterte sedvanerettslige fiskerettigheter (*lex non scriptum*) i saltvann i høymiddelalderen. Fra 1600-tallet og utover ble slike rettigheter tidvis gitt lovhjemmel. Dette gjaldt strandfiskerettigheter (grunneierens eksklusive fiskerett utenfor landeiendommen), hjemmefiskerettigheter (individuelle og kollektive fiskerettigheter i fjorder og kystnære strøk), og havfiskerettigheter (kollektive fiskerettigheter i havområder).[8]

Sverre Tønnesen viser til det også i Finnmark fantes sedvanerettslige regler og rettsoppfatninger knyttet til saltvannsfisket: «*Det har sikkert i Finnmark som ellers i gammel tid, vært oppfattet som gjeldende rett at sjøfisket på et bestemt sjøområde tillå nærmeste værs befolkning*». Tønnesen påpeker at prinsippet om «*fritt fiske*» ikke var i samsvar med gamle lokale rettigheter i Finnmark.[9] Som eksempel på at folk ikke kunne fiske hvor de ville, viser han til en avtale fra 1625 mellom «*Kjelvik- og Kjøllefjordfolkene om fisket i Kjøllefjorden*», som blant annet åpnet for at «*Værholt-folket fikk … rett til å bygge 'vaarstøde' i Kjøllefjord*».[10]

Kirsti Strøm Bull har påpekt at det frem til 1830 fantes regler som skulle sikre at lokalbefolkningens fiske ikke ble fortrengt av tilreisende fiskere som oppholdt seg midlertidig i Finnmark. Som eksempel viser hun til kongebrev 11. januar 1698 til Erich Lorch og hans selskap. Som del av en tildelt rett til å drive hvalfangst, fra Senja til Hasvåg i Finnmark, fikk selskapet også rett til å fiske og tørke fisken. Dette måtte imidlertid gjøres på en måte som ikke forstyrret eller hindret lokalbefolkningens sedvanlige fiske.[11]

Ved forordning 25. april 1702, gitt av Fredrik IV, *Om handelen paa Findmarken med videre Compagniet i Bergen og paa Landet vedkommende*, ble nordfarernes [tilreisende fiskere fra Trøndelag, Nordland og Troms] rettigheter strammet inn. Ifølge forordningens § 24 var det forbudt for «*nordfarere*» å søke tilhold i fiskeværene ved kysten under fisket. I stedet måtte de «*som af gammel Tiid søge hen på Udøerne*». Regelen ble gjentatt i forordning 20. august 1778 om den Finmarkske Taxt og Handel § 32 annet ledd. Nordfarerne ble også her henvist til «*at søge Fiskeriet paa Ud-Øerne i Finmarken, …, men paa indfiordene maa de ikke opholde dem, eller sætte Garn hvor Landets Allmue haver sine Linesætninger*».[12]

Begrensningene i nordfarernes rett til å fiske hadde som mål å hindre stor sesongmigrasjon til Finnmark og beskytte den bofaste befolkningens rett til fiske.[13] I praksis etablerte reglene også et vern for samiske fiskerier i fjordene. Sverre Tønnesen påpeker at reglene om at nordfarerne måtte holde seg til «*utøyene*», var i samsvar med gammel lokal rettsoppfatning. Reglene ble håndhevet gjennom amtmannsdeklarasjoner, ifølge Tønnesen.[14]

Paragraf 6 i 1775-resolusjonen om jorddeling sikret at lokalbefolkningens adgang og rett til fiske ikke ble fortrengt av tilreisende fiskere.[15] Samer fra Finland/Sverige hadde imidlertid i kraft av *Lappekodisillen av 1751 §§ 10 og 12*, samme rett til å fiske i sjøen utenfor Finnmark som den fastboende befolkningen i Finnmark.

De historiske kildene fra tiden før 1800-tallet viser at det var et klart skille mellom hvilke områder som ble brukt av folk i fjordene, som først og fremst var sjøsamer, og hvilke områder som ble brukt av de som bodde ute ved kysten, og tilreisende fiskere. Kirsti Strøm Bull fremholder at den bruken sjøsamene fra gammelt av hadde utøvet i fjorden, ved overgangen til

5 Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, *Deanodat/Vestertana gjennom 12 000 år – en kulturhistorisk guide*, 2017, s. 11.

6 Sorenskriverens innberetning er gitt til Amtmannen i Finnmark, gjengitt i NOU 2008: 5, s. 65.

7 NOU 2008: 5, s. 67–68 og s. 167. Se også *NOU 1984:18 – Om samenes rettsstilling*, s. 83–84.

8 Jørn Øyrehagen Sunde, *Fiskerettar i saltvann og Lex Non Scriptum i norsk rett og rettshistorie*, i Tidsskrift for Rettsvitenskap, vol 119, 2/3, 2006, s. 345–347.

9 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark, 1979,* s. 93 og 345 (note 1 til s. 93).

10 Sverre Tønnesen, Op. cit., 1979 s. 48.

11 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie*, 2011 s. 19.

12 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2011 s. 19.

13 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2011 s. 20.

14 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2011 s. 20 og Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1979 s. 345.

15 Susann Funderud Skogvang, *Retten til fiske i fjorder og kystnære farvann*, 2012 s. 92. Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2011 s. 22.

1800-tallet var av en slik karakter at den ga grunnlag for å etablere rettigheter.[16] Lokalbefolkningens rett til fiske var rettslig vernet gjennom sedvane og de reguleringene som er omtalt ovenfor, i tråd med lokal rettsoppfatning.

Fjordbefolkningene drev hovedsakelig *hjemmefiske,* og deltok i noen tilfeller i vårfiske fra værene ute ved kysten. Jens Rathke opplyser i sine reiseberetninger fra sommeren 1800 til våren 1802, at folk fra bygda Seida deltok i vårtorskefisket i Tanafjorden, og at folk fra Polmak om vinteren dro til Vadsø på torskefiske.[17]

Tilreisende fiskere søkte seg ikke inn i fjordene, med unntak av Varangerfjorden. Det overordnede bildet er at samene holdt til inne i fjordene, og at nordmenn holdt til i fiskeværene ute ved kysten. Regjeringen nedsatte i 1824 en kommisjon *«der skulde henreise til Finnmarken, og, efter der at have anstillet de fornødne Undersøgelser, afgive Betænkning angående Midlerne til Finmarkens Opkomst»*. Et av de tiltakene kommisjonen foreslo til *«Finmarkens Opkomst»* var å fjerne begrensningene i nordfarernes adgang til fiske, slik at disse fikk samme adgang til fiske i Finnmark *«som andensteds i Riget»*.[18]

Forslagene førte blant annet til vedtakelsen av lov 13. september 1830 nr. 4 *Om Fiskeriene i Finmarken eller Vest- og Øst-Finmarkens Fogderier* (1830-loven).[19] I lovproposisjonen var det foreslått en rest av fortrinnsrett til fiske for Finnmarks egne fiskere, ved *«Baadsætningen»* og ved *«Fiskehjeldets Opførelse»*, men Odelstinget forkastet dette.[20]

Ved 1830-loven opphørte det gamle prinsippet om finnmarkingenes enerett til å utnytte de kystnære fiskeressursene i fylket. Loven opphevet fiskeforbudet for tilreisende fiskere på finnmarkskysten og i fjordene, og tilreisende fiskere fikk samme rett til å fiske i Finnmark som den fastboende befolkningen, forutsatt at ulike ordensmessige vilkår var oppfylt. Susann Funderud Skogvang påpeker imidlertid at selv om 1830-loven formelt endret rettstilstanden med hensyn til hvem som kunne fiske hvor i fylket, var det fortsatt sedvaneretten som styrte fiskeriene i Finnmark. Tilreisende fiskere kunne ikke *«rent faktisk»* fiske hvor de ville.[21]

1830-loven bygget på lov 1. juli 1816 om Fiskeriene i Lofoten *(lofotloven av 1816)*, som blant annet hadde regler om havskiller mellom værene, som igjen var oppdelt i redskapsområder og settdeler. Lofotloven av 1816 ga værreierne stor makt, og de utøvde privatrettslig rådighet over havområdene som ble tillagt rorbuene. Fiskeværene ble solgt *«med tilliggende hav»* og ble behandlet som omsettelige formuesgoder.[22]

En ny lov for fiskeriene i Lofoten ble gitt ved lov 23. mai 1857 om Torskefiskeriet i Nordlands Amt og Senjens og Tromsø Fogderier *(lofotloven av 1857).* Ved den nye loven ble prinsippene fra lofotloven av 1816 forlatt, og prinsippet om *«fritt fiske»* ble innført i norsk lovgivning. Dette skjedde på et tidspunkt da det fremdeles var anerkjent at rett til fiske i saltvann kunne ha et ulovfestet grunnlag. Lofotlovens forarbeider anerkjente at det var etablerte private rettigheter til fiske i havet, men loven innførte likevel en allmenn rett til fiske.[23]

1857-loven opphevet alle bestemmelser om havskiller mellom værene, og bygget på prinsippet om at det skulle stå enhver fritt å drive sitt bruk som han ønsket. Den eneste begrensingen var at man ikke måtte ro ut på sjøen før et bestemt klokkeslett om morgenen, og ikke sette redskaper i sjøen etter et bestemt klokkeslett om kvelden.[24]

Lofotloven av 1857 fikk etter hvert også betydning for lovreguleringen av fiskeriene i Finnmark. Ifølge Susann Funderud Skogvang var det for Finnmarks vedkommende likevel ikke rimelig å karakterisere situasjonen i fjordene som *«fritt hav»* før cirka år 1900.[25]

I januar 1867 ble det nedsatt en kommisjon med mandat å revidere lovgivningen for torskefiskeriene i Finnmark, med oppsynssjefen for lofotfisket som leder. Ellers besto kommisjonen av representanter for handelsnæringen og værreiere i Finnmark. Ingen fiskere var med i kommisjonen. Lofotloven av 1857 var bakgrunnen for nedsettelsen av kommisjonen. Kommisjonens flertall anså det lite hensiktsmessig å videreføre reglene i lov av 13. september 1830 nr. 4 om Fiskeriene i Finnmarken. Flertallet var særlig opptatt av at tilreisende fiskere ikke fikk tilgang til det rike fisket i Varangerfjorden.[26]

Kommisjonens mindretall (ett medlem), foreslo å videreføre 1830-lovens regler. Mindretallet anførte at flertallet i første rekke var opptatt av forholdene i Varangerområdet, og i mindre grad av forholdene ellers i Finnmark. Det var sterk lokal motstand mot prinsippene i lofotloven av 1857, særlig i Vadsø, Nesseby og nærliggende fiskevær.[27] Den samlede motstanden mot å gjøre prinsippene i lofotloven av 1857 gjeldende i Finnmark var så sterk at 1867-kommisjonens flertall aksepterte at det ville bli for vanskelig å foreslå et slikt

16 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie*, 2011, s. 128.
17 Gjengitt i NOU 2008: 5, s. 71.
18 St. Forh. 1830, Syvende Deel, s. 572, gjengitt i NOU 2008: 5 s. 72–73.
19 *Finmarken amt* omfattet frem til 1866 også Troms og Senja, men loven av 1830 gjaldt bare for det området som i dag er Finnmark, derfor presiseringen *«Vest- og Øst-Finmarkens Fogderier»*.
20 NOU 2008: 5 s. 72–73.
21 Susann Funderud Skogvang, *Retten til fiske i fjorder og kystnære farvann*, 2012, s. 95. NOU 2008: 5, s. 72–73.
22 Innstilling fra komiteen til samling og revisjon av fiskeriloven, avgitt i desember 1949, s. 8, inntatt i Susann Funderud Skogvang, Op. cit., 2012 s. 94.
23 Susann Funderud Skogvang, Op. cit., 2012 s. 95–96.
24 Susann Funderud Skogvang, Op. cit., 2012 s. 96.
25 Susann Funderud Skogvang, Op. cit., 2012 s. 96.
26 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie*, 2011, s. 46–47.
27 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2011, s. 46–47.

lovutkast. Reglene i 1830-loven forble derfor gjeldende frem til 1897.[28]

Det ble blant annet som følge av interessemotsetningene mellom fiskere som drev hjemmefiske med passive redskaper og åpne båter, og de som fisket med store båter og effektive redskaper, i desember 1891 nedsatt en kommisjon til revisjon av lovgivningen om torskefisket i Nordland, Troms og Finnmark. Kommisjonen foreslo i desember 1893 en egen lov om saltvannsfiske i Finnmark. Loven ble vedtatt 3. august 1897.[29]

Lov 3. august 1897 angaaende Saltvandsfisket i Finnmark fokuserte, i liket med tidligere fiskerilovgivning i Finnmark, ikke på fjordfiskeriene, men på fisket ved havkysten, som tiltrakk seg mange tilreisende fiskere. Som følge av den store tilstrømmingen av tilreisende fiskere til fiskeværene under loddetorskefisket, innførte 1897-loven regler om oppsyn og redskapsbruk. I Finnmark var det et motsetningsforhold mellom de som fisket med håndsnøre og de som fisket med line. Tilreisende fiskere brukte stort sett håndsnøre, mens fiskere i Finnmark normalt drev linefiske, men 1897-loven innførte i motsetning til i Lofoten, ingen regler om havdeling mellom linefiske og håndsnørefiske. Dette var begrunnet med at det var vanskelig å trekke grenser som følge av loddetorskens uberegnelige vandringer. I Lofoten ble bruk av not og trål forbudt. I Finnmark ble det derimot ikke innført et slikt forbud, men det ble åpnet opp for muligheten til å forby slike redskaper ved kongelig resolusjon.[30]

Lokalbefolkningens faste linesett er godt dokumentert i Vadsø-området på 1890-tallet. Disse må anses som lokale sedvaner knyttet til fisket. Kirsti Strøm Bull viser til at forarbeidene til loven om saltvannsfiske i Finnmark av 1897 omtaler dette som fast praksis. Faste linesett ble praktisert i Varangerfjorden helt til andre verdenskrig. I de andre fjordene er det ikke beretninger om lignende forhold, men det foreligger heller ikke beretninger om at tilreisende fiskere forsøkte å ta seg inn i fjordene under torskefisket.[31]

I fjordene drev lokalbefolkningen med hjemmefiske etter gytetorsk. Så lenge pomorhandelen varte (til ca. 1917) drev lokalbefolkningen også makkfiske på sommeren.[32]

Johannes Falkenbergs beskrivelse av fiskeriene i Laksefjorden tidlig på 1900-tallet viser at sjøsamene der drev hjemmefiske og vårfiske fra værene ute ved kysten. Hjemmefisket foregikk fra hjemplassen, i form av «*fjærefiske*» og «*fjordfiske*». Fjærefiske var hjemmefiske i snevrere betydning, det var det som ble fisket til eget husbehov. Så lenge pomorhandelen varte, spilte fjordfisket den sentrale rollen i sjøsamenes økonomi. Folk fra Laksefjorden deltok imidlertid også i loddetorskefisket med utgangspunkt i værene Kjøllefjord, Skjøtningberg, Dyfjord, Sværholt og Honningsvåg.[33] Siden Laksefjorden er Tanafjordens nabofjord, er det grunn til å tro at forholdene ikke var nevneverdig annerledes i Tanafjorden.

Det historiske materialet gir langt mindre omtale av fjordfisket enn fisket ved havkysten. Dette har sammenheng med at det var havfisket som tiltrakk seg tilreisende fiskere, og derfor fikk oppmerksomhet hos lovgiver. Det ikke er noe som tilsier at tilreisende fiskere forsøkte å ta seg inn i fjordene i Finnmark under torskefisket, med unntak av Varangerfjorden. Kirsti Strøm Bull påpeker at fjordfisket fremdeles ved overgangen til 1900-tallet var et eksklusivt fiske for befolkningene i fjordene. I fjordene foregikk først og fremst fiske etter gytetorsk, i form av hjemmefiske utøvd av de som bodde i fjordene.[34]

Tana kommune foreslo imidlertid i 1913 forbud mot bruk av nøter i torskefisket. Det tyder på at man opplevde en viss konkurranse og press fra tilreisende fiskere i Tanafjorden. Forslaget fra Tana kommune ble delvis anbefalt av amtstinget, men ikke fulgt opp av de bestemmende myndigheter.[35] Målet med forslaget var åpenbart å verne om ressursene i fjorden og lokalbefolkningens adgang til fiske i fjorden.

Det foreligger opplysninger som tilsier at tilreisende fiskere har tatt i bruk snurrevad og andre aktive redskaper inne i fjordene. Dette vakte sterk motstand fra lokale fiskarlag.[36] For eksempel foreslo Vestertana fiskarlag i 1946 at det ikke bør gis konsesjon for fiske med trål, fordi trålfiske ville gå utover lokalbefolkningens eksistensgrunnlag, se punkt 24.5.5.

I likhet med fisket i andre deler av landet, har det i Finnmark vært det som Jørn Øyrehagen Sunde kaller «*heimefiskerettar*».[37] Det vil si sedvanemessige rettigheter knyttet til fiskeplasser i fjorden. Kirsti Strøm Bull viser til at rettighetene i fjordene har vært ytterligere delt mellom de enkelte fjordfiskerne eller grupper av folk i fjorden.[38] Opplysninger fra personer som kommisjonen har intervjuet, tilsier at det var en fordeling av fiskeplassene med utgangspunkt i et *nærhetsprinsipp* ved at folk fisket nærmest mulig eget bosted,

28 NOU 2008: 5 s. 78–80.
29 NOU 2008: 5 s. 82–83.
30 NOU 2008: 5, side 82–84.
31 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie*, 2011 s. 129.
32 NOU 2008: 5 s. 156 og s. 194.
33 Gjengitt i NOU 2008: 5 s. 85–86.
34 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2011, s. 128–129.
35 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017, Punkt 3.15.11, s. 121. Se Finnmarkens amtstings forhandlinger i 1913, sak 6 (Arkivref. AV/SATØ-S-1120/1Fc/L3313) og 1914, sak 26 (Arkivref. AV/SATØ-S-1120/1Fc/L3314).
36 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017, s. 123, 124, 174–177. Vestertana fiskarlag møteprotokoll 1938–1944, og møteprotokoll 1944–1966, jnr. 14/295-29. Fylkestingsforhandlinger, 1913 – sak 6, og 1914 – sak 26, jnr. 14/295-29.
37 Jørn Øyrehagen Sunde, *Fiskerettar i saltvann og Lex Non Scriptum i norsk rett og rettshistorie*, i Tidsskrift for Rettsvitenskap, vol 119, 2/3, 2006, s. 341–412.
38 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie*, 2011 s. 129.

i alle fall frem til fiskerne fikk motordrevne båter av en viss størrelse, jf. nedenfor i punkt 24.4.

Det er ifølge Kirsti Strøm Bull ikke noe som tyder på at forholdet mellom havkystfisket og fjordfisket endret seg etter århundreskiftet og frem til andre verdenskrig, og i alle fall ikke når det gjelder torskefisket. Loddetorskefisket i mellomkrigstiden foregår i havet, og fjordene er fremdeles forbeholdt hjemmefiskerne. Strøm Bull viser til at innberetningene fra fylkesmannen om vinter- og vårfisket i Finnmark viser at det er fiskeværene ytterst ved kysten som oppsøkes av tilreisende fiskere. De fiskeværene som nevnes i beretningene, ligger i all hovedsak ved havkysten. Fylkesmannens beretning nevner ingen fiskevær i Tanafjorden. Ifølge Strøm Bull må dette «*forstås slik at fisket her var mer beskjedent og trolig drevet som hjemmefiske der fisken ble levert til handelsmannen*».[39]

Opplysninger i Tana-årboka 2017 viser at det straks etter andre verdenskrig kom inn fremmedbåter i Tanafjorden, som fisket med ringnot og snurrevad, jf. punkt 24.5.5. Intervjuer som kommisjonen har gjennomført om fiskeriene i Tanafjorden tilsier imidlertid at det store innsiget av fremmedfiskere i fjorden ikke skjedde før på 1950–1960-tallet, jf. punkt 24.4.

Kirsti Strøm Bull oppsummerer rettshistorien om fisket i Finnmark på 1900-tallet og frem til andre verdenskrig, ved å vise til at den er «*dominert av [fjord]fiskernes motstand mot trålfiske og hvalfangst*», og deres motstand mot prinsippene om «*fritt hav*» og «*fritt fiske*». Hun fremholder at lovgiveren på begge områdene beskyttet kystfiskernes ressursutnyttelse.[40]

Da loven om saltvannsfiskeriene trådte i kraft 17. juni 1955, ble 1897-loven om saltvannsfisket i Finnmark opphevet. 1955-loven gjaldt for hele landet. Den hadde ingen særregler for fiske i Finnmark, men var en fullmaktslov som hjemmel til å gi nærmere regler om blant annet fredning, orden, kontroll og oppsyn.

I 1956 opprettet regjeringen en samekomité for å foreslå tiltak for å forbedre situasjonen for samene i Norge. Komiteen la fram sine forslag i 1959, som blant annet inkluderte forslag om vern av fiskerirettigheter, spesielt i fjordene. Komiteen tok opp problemet med rovfiske med havgående båter og aktive redskaper, også innerst i fjordene. Komiteen mente at det burde være en viktig oppgave for samfunnet å beskytte samenes tradisjonelle næringsveier, og foreslo blant annet å forby notfiske i trange fjordarmer. Forslagene ble imidlertid ikke fulgt opp av regjeringen og Stortinget.[41]

I 1986 og utover ble det klart at Barentshavet var i økologisk ubalanse. Det ble derfor innført fartøykvoter for torskefiskeriene ved kgl.res. 8. desember 1989. For å få fartøyskvote måtte man ha levert mellom 3000 og 10 000 kg torsk i ett av de tre foregående årene, avhengig av båtstørrelsen. Dette var vanskelig å oppfylle for mange fjordfiskere, blant annet på grunn av store selbestander i fjordene. Mange fjordfiskere falt derfor utenfor kvoteordningen.[42]

Reguleringene ble sterkt kritisert, blant annet av lokale fiskarlag i Finnmark. På det første ordinære plenumsmøtet i Sametinget i januar 1990, sto ressurs- og rettssituasjonen innen fiskeriene i samiske områder sentralt. Ordningen med fartøykvoter ble sterkt kritisert, og det ble fremmet krav om kvoteordninger som ga «*sikring til drift av kyst- og fjordflåten, noe som vil være av grunnleggende betydning for den sjøsamiske befolkningen*». Det ble iverksatt ulike tiltak for å avhjelpe situasjonen, blant annet en kvantumsutvidelse («*Maggakvoten*»).[43]

Kystfiskeutvalget for Finnmark ble oppnevnt i 2006 med Carsten Smith som leder. Utvalget skulle utrede samers og andres rett til fiske i fjorder og kystnære farvann langs kysten av Finnmark. Utvalget konkluderte i NOU 2008: 5 *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark* med at folk som er bosatt ved den enkelte fjord har retten til fiske i denne fjorden (fjordretten), basert på folkeretten og historisk bruk. Retten ble foreslått lovfestet i en egen lov. Se utvalgets lovforslag § 3, jf. § 2. Utvalget foreslo videre at fiskere bosatt utenfor Finnmark har rett til fiske utenfor fjordgrensene på linje med fiskere fra fylket. Se utvalgets lovforslag § 4, jf. § 3.[44]

Regjeringen har i begrenset grad fulgt opp kystfiskeutvalgets forslag. Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) vurderte i 2016 myndighetenes oppfølging av utvalgets forslag, og konkluderte i en rapport utgitt i 2017 med at dagens regelverk ikke i tilstrekkelig grad ivaretar sjøsamenes menneskerettigheter. NIM konkluderer med at sjøsamenes tradisjonelle fjord- og kystfiske er vernet av FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27, og påpeker at det folkerettslige vernet gjelder uavhengig av om vilkårene for en rett til fiske etter sedvane eller alders tids bruk er oppfylt, eller om en slik rett til fiske er lovfestet.[45]

39 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2011 s. 129–130.

40 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2011 s. 131–132.

41 Samiske veivisere, *Samekomiteen skal styrke samenes situasjon* (https://samiskeveivisere.no).

42 NOU 2008: 5, s. 149–151.

43 Sámediggi/Sametinget, *Sámediggi 25 jagi – Sametinget 25 år, 1989–2014*, s. 205–207.

44 NOU 2008: 5 s. 411–412.

45 Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM), *Sjøsamenes rett til sjøfiske*, 2017 s. 23 og 26.

24.3 Bemerkninger og opplysninger fra Bivdu

24.3.1 Innledning

Ved rettighetsmelding 12. juli 2010 fremmet Bivdu med grunnlag i *«bruk tilbake til 1864»*, flere krav knyttet til sjølaksefiske i Tanafjorden: (1) Tilbakeføring av lakseplasser som ble inndratt ca. 1988 til *«fiskere og den kulturen disse tilhører»*, (2) tilbakeføring av og rett til å ha stående laksehytter og fiskebuer som ble brukt under sjølaksefiske, (3) rettslig likestilling av krokgarn og kilenot som fangstredskap, (4) tilbakeføring av tidligere fisketider, med minst fire dagers fiske, (5) avgiftsfritak for sjølaksefiske og (6) endring i forvaltningen av sjølaksefiske.[46]

Kravet ble utvidet 12. oktober 2021 til også å omfatte annet fiske i Tanafjorden, formulert som *«fiske i alminnelighet og befolkningens kulturelle bruk av Tanafjorden, slik dette er etablert som tradisjonell tingsrettslig rettighetsregime for lokalbefolkningen»*.[47]

Punkt 24.3.2 til 24.3.9 nedenfor sammenfatter opplysninger og bemerkninger gitt i Bivdus «*Notat om rettskrav til Finnmarkskommisjonen om fiskerettigheter i Tanafjorden*» av 31. oktober 2024. Notatets kildehenvisninger er i begrenset grad inntatt i sammenfatningen. Punkt 24.3.10 og 24.3.11 sammenfatter Bivdus øvrige anførsler og opplysninger.

24.3.2 Overordnede utviklingstrekk

I notatet redegjør Bivdu for den historiske utviklingen i finnmarksfiskeriene fra 1200-tallet og fremover, og fremhever blant annet at 1830-loven om «fiskeriene i Finnmarken» avskaffet fjordbefolkningens tidligere enerett til fjordfisket, men uten å innføre *«fritt fiske»*. Dette ble ifølge Bivdu først innført ved fiskeriloven for Finnmark i 1897.[48]

Bivdu viser videre til at det før 1900-tallet var liten forskjell på båttyper og fangstteknologi mellom samer og nordmenn i Finnmark, men det endret seg i første halvdel av det 20. århundre. Sjøsamenes økonomiske strategier rettet seg i mindre grad mot større båter, spesialisering og industrialisering av fisket. Deres tradisjonelle næringstilpasning var lite kapitalkrevende, basert på allsidig ressurshøsting og høy selvbergingsgrad.

Bivdu anfører at marginaliseringen av den samiske befolkningen i perioden 1860 til 1960 hadde sammenheng med den norske assimileringspolitikken som ble begrunnet med at samenes kultur og næringstilpasning var tilbakestående og uforenlig med et moderne samfunn. Samenes småskalafiske i fjordene ble sett på som en levning fra en svunnen tid, som sto i veien for utviklingen av en moderne fiskerinæring. Marginaliseringen av samene og deres næringer ble dessuten forsterket av globale hendelser som den russiske revolusjon i 1917 som stengte for salg av fisk til russiske oppkjøpere (pomorhandelen), den økonomiske depresjonen i årene etter 1929, med drastisk prisfall på fisk, og den tyske tilbaketrekningen i 1944 som medførte brenning av alle bosetninger i Finnmark og evakuering av befolkningen.[49]

24.3.3 Nærmere om rettstilstanden før 1897

Bivdu viser til at Steinar Pedersen påpeker at både Lappekodisillen av 1751 og 1775-resolusjonen har bestemmelser som viser til at staten (Danmark-Norge) anerkjente samenes fiskerett i fjordene som en sedvane. Fisket var viktig for fjordbefolkningens livsgrunnlag. Det var derfor forbudt for tilreisende norske sesongfiskere og russere å fiske i fjordene. Fiskeriloven for Finnmark av 1830 må, ifølge Steinar Pedersen og Bivdu, anses som et ledd i koloniseringen av Finnmark. Loven åpnet opp for og fristet innflytterne med tilgang til fisket i fjordene. I tiden etter 1814 ble samiske sedvaner i stor grad tilsidesatt, ut fra ideen om at bare *«det statsdannende folket – det norske»* kunne få sine sedvaner kodifisert.[50]

Bivdu skriver at Jørn Øyrehagen Sunde har påvist at i det 18. århundre hadde lokal sedvane, både norsk og samisk, stort gjennomslag i forvaltningens og domstolenes behandling av fiskerispørsmål. I nyere fiskeripolitiske styringsdokumenter har det ifølge Bivdu vært en sterk tendens til å fortie rettshistorien når det gjelder eldre norske fiskeriregulering, slik at fritt fiske framstilles som en historisk rettstilstand som har vedvart i uminnelige tider.[51]

Bivdu påpeker at norske myndigheter likevel i 1951 brukte kystbefolkningens sedvanebaserte fiskerettigheter som et hovedargument i «fiskerigrense-saken» mellom Norge og Storbritannia for den internasjonale domstolen i Haag. Norges argumentasjon var blant annet tuftet på en rettshistorisk utredning av professor Knut Robberstad.[52]

Robberstad fremholdt at kystbefolkningens langvarige bruk av fiskegrunnene og deres avhengighet av fisket, kunne

46 Tana og Omegn sjølakseforening (nå Bivdu), *rettighetsmelding*, 12. juli 2010 (jnr. 17/129-1).

47 Bivdu, *Rettighetsmelding*, 12. oktober 2021 (jnr. 17/129-7).

48 Bivdu, *Notat om rettskrav til Finnmarkskommisjonen om fiskerettigheter i Tanafjorden*, 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 13.

49 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 48.

50 Steinar Pedersen, *The Coastal Sámi of Norway and their rights to traditional marine livelihood*. Arctic Review on Law and Politics vol. 3,1/2012, s. 51–80.

51 Bivdu, *Notat om rettskrav til Finnmarkskommisjonen om fiskerettigheter i Tanafjorden,* 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 14–15 med videre henvisning til Jørn Øyrehagen Sunde, *Fiske Grunden [...] udgjør Landets Fortog og endeel af dets Ejendom" – Den rettslege karakteren av og innhaldet i sedvanebaserte fiskerettar i saltvatn,* Historisk tidsskrift, Bind 88, *2009,* s. 7–37.

52 Bivdu, *Notat om rettskrav til Finnmarkskommisjonen om fiskerettigheter i Tanafjorden,* 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 15.

gi grunnlag for både individuelle rettigheter som kunne sammenlignes med eiendomsrett, og kollektive rettigheter. Selv om havet kunne regnes som fritt når fisket ble drevet av eiendomsløse fiskere og når stranden ikke sto under privat eiendomsrett, var situasjonen en annen for hjemmefiske som del av en næringskombinasjon:[53]

> «Der fisket derimot vert drive av kvar mann, som lekk i eit allsidig, samansett næringsliv med åkerbruk, februk, fiske i vassdrag og i havet, jakt og fangst på land og på sjø og handel med stokkfisk og skinn etc. Der er det like naturleg at fiskeplassana i sjøen kjem under analoge privatsrettslege reglar til dei som gjeld um fiske i vassdrag og um jakt på land».

Ifølge Bivdu er de forholdene Robberstad her beskriver, som hentet fra en beskrivelse av sjøsamiske fjordtilpasninger i Finnmark.[54]

Bivdu viser videre til Kirsti Strøm Bulls vurdering av det rettshistoriske materialet fra før 1800-tallet, hvor hun påviser at:[55]

> «… det var et klart skille mellom folk i fjordene som først og fremst var sjøsamer og de som bodde ute ved kysten. Den bruken som samene fra gammelt av har utøvet i fjordene, var på overgangen til 1800-tallet av en slik karakter at det gav grunnlag for å etablere rettigheter. Slik sett er det ikke grunn til å vurdere deres bruk annerledes enn den bruk som reindriftsamer og andre utøvet på fastlandet. … Ved overgangen til 1900-tallet må man kunne si at fjordfisket fortsatt var et eksklusivt fiske for folkene i fjordene. I tråd med oppfatningen om at det kan være lokale rettigheter til fiske i saltvann, har denne bruken vært av en slik art at folk i fjordene hadde fått en rett til dette fisket.»

Bivdu fremholder også at det var sterk lokal motstand i Finnmark mot innføring av «*fritt fiske*». Foreningen viser blant annet til at bødkermester Andersen fra Vadsø som var medlem av 1867-kommisjonen for revisjon av lovgivningen om torskefiskeriene i Finnmark, kom med klare innsigelser mot innføring av fritt fiske i fjordene, blant annet fordi dette ville åpne for selvtekt. Bivdu fremholder at innsigelsene tyder på at lokal sedvane når det gjaldt befolkningens rett til fjordfisket, fortsatt var langt på vei respektert. Uttalelsen fra Andersen illustrerer ifølge Bivdu en utbredt rettsoppfatning i Finnmark, men til tross for at de lokale motforestillingene mot fritt fiske i fjordene var kjent for norske myndigheter, ble prinsippet om «*fritt fiske*» drevet fram av norske politikere og embetsmenn.[56]

Bivdu viser til at da prinsippet om fritt fiske i fjordene ble lovfestet i 1897, åpnet loven likevel for at krav om lokale reguleringer av fisket kunne fremmes overfor Amtstinget, som skulle vurdere kravene og eventuelt anbefale dem overfor Fiskeridirektøren. Bivdu mener at denne åpningen for lokale reguleringer tyder på at lovgiveren var klar over behovet for å begrense det frie fisket i fjordene. Straks året etter, i 1898, kom de første kravene om forbud mot notfiske på fjordtorskens gyteplasser fra fiskere og fjordkommuner. En nærmest uavbrutt strøm av krav om beskyttelse av fjordressursene og fjordfisket gjennom hele det 20. århundre vitner om en alminnelig rettsoppfatning om at fjordbefolkningens sedvanerett sto ved lag, og at befolkningen mente seg berettiget til å delta i styringen av fisket.[57]

24.3.4 Samisk sedvane og kolonisering

Etter Bivdus syn må tilsidesettingen av samisk sedvanerett i fjordfisket i det 19. århundre ses i sammenheng med koloniseringen av Finnmark og kolonialismens ideologi. Bivdu viser til at Steinar Pedersen har pekt på at statens definering av Finnmark som herreløst land i 1848 har likhetstrekk med britenes definisjon av Australia som «*terra nullius*», og at likheten består i at det koloniserte folkets sedvaner og institusjoner ikke ble tillagt betydning.[58]

Bivdu viser også til at Ivar Bjørklund drøftet begrepene kolonialisme og intern kolonialisme i lys av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport og reindriftslovgivingen, og at han anførte at man står overfor en kolonial situasjon sett i et etnopolitisk perspektiv:[59]

> «Et gjennomgående trekk ved kolonisering er at det ofte forutsetter en ideologi og et maktapparat som fornekter og bryter ned de institusjoner, sedvaner og rettsoppfatninger som ligger til grunn for urfolks selvoppholdelse. Samiske rettigheter, språk og sedvaner gikk fra å være akseptert av statsmakten til å langsomt bli brutt ned i store deler av det området som samene selv kaller Sápmi. Det skjedde gjennom

53 Knut Robberstad, Utredning, historisk del – fiskerigrensesaken, 1951 (jnr. 17/129-31) s. 25.

54 Bivdu, *Notat om rettskrav til Finnmarkskommisjonen om fiskerettigheter i Tanafjorden,* 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 15.

55 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 15 med henvisning til NOU 2008: 5 s. 157 og 377. Se også Kirsti Strøm Bull, Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie 2011 s. 129.

56 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 16–17.

57 Bivdu, Op. ci*t.*, 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 14–17.

58 Bivdu, Op. ci*t.,* 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 17 med videre henvisning til Steinar Pedersen, *Fra bruk av naturgodene etter samiske sedvaner til forbud mot jordsalg til ikke-norsktalende.* NOU 2001:34, Samiske sedvaner og rettsoppfatninger.

59 Bivdu, Op. ci*t.,* 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 17 med videre henvisning til Ivar Bjørklund, *Den norske kolonialismen i Sápmi – metafor eller realitet? Nytt Norsk Tidsskrift* 2024, vol 41, nr. 3–4, s. 14.

> både lovgivning og jurisdiksjon og er godt dokumentert gjennom Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.»

Ifølge Bivdu er denne karakteristikken også dekkende for endringene i fiskerilovgivningen for Finnmark på 1800-tallet, og den måten sjøsamenes sedvaner og sjøsamenes gjentatte krav om beskyttelse av fjordressursene har vært, og fortsatt blir oversett av norske myndigheter.[60]

24.3.5 Motstand mot industrielt fiske i fjordene i perioden 1950–1980

Bivdu viser til at det var stor og vedvarende lokal motstand mot industrielt fiske i fjordene i perioden 1950–1980. Situasjonen tilspisset seg da pågangen av større båter med effektive fangstredskaper økte. Fjordfiskerne sto maktesløse overfor sildesnurpere og snurrevadfartøy fra kysten som verken viste noen respekt for de lokale fiskerne eller fjordtorskens gyteplasser. Fra slutten av 1950-tallet var det omfattende protester fra fiskere i samtlige fjordområder i Finnmark mot at fiskerimyndighetene tillot rovdrift på deres livsgrunnlag, i form av fiske med større fartøy med not og snurrevad. Det kom likevel aldri til voldelige sammenstøt slik som under Trollfjordslaget i Lofoten. Protestene ble framført skriftlig av lokale fiskarlag med krav om «*fjordfredning*», vanligvis i betydningen forbud mot aktive redskaper på de lokale torskestammenes gyteplasser i gyteperioden.[61]

Bivdu fremholder at disse kravene sjelden nådde fram til den nasjonale fiskeriadministrasjonen. Behandlingen av «*lokale reguleringer*» var etter 1959 delegert til et utvalg utnevnt av Finnmark Fiskarlag, underlagt fiskerisjefen i Finnmark. Fiskebåtrederne på Finnmarkskysten hadde et solid grep om fylkesfiskarlaget, som hindret at kravene ble ekspedert videre til nasjonalt nivå. Kravene fra fjordfiskerne møtte liten forståelse, og deres forklaringer om nødvendigheten av å beskytte lokale bestander ble også avvist med henvisning til manglende vitenskapelig dokumentasjon (slik dokumentasjon forelå ikke før mot slutten av det 20. århundre). Noen lokale fredningskrav ble likevel imøtekommet.[62]

24.3.6 Samisk mobilisering fra 1980-tallet

Ifølge Bivdu var det i den politiske atmosfæren som rådet fram til 1980 tabubelagt å nevne at de berørte fjordfiskerne og lokalsamfunnene i fjordene var sjøsamiske, spesielt innad i Fiskarlaget, som de sjøsamiske fjordfiskerne også var medlemmer av. Bivdu påpeker at sjøsamene var en gruppe uten maktmidler, med små muligheter til å nå fram i det norske samfunnet.

Bivdu fremholder at samiske rettigheter kom på den politiske dagsorden i forbindelse med Alta-Kautokeino saken i 1979–1981, og at Norges Fiskarlag forsøkte å forhindre at fjordfiskernes sak skulle bli en «*samisk sak*». Fiskarlaget satte en stopper for behandlingen av nye fredningskrav i 1984, og suspenderte samme år to fiskere som hadde engasjert seg fiskeripolitisk i Samenes Landsforbund. Bivdu viser også til at Norges fiskarlag reagerte skarpt da Norske Samers Riksforbund i 1983 fikk møte fiskeriminister Thor Listau, fordi fiskarlaget anså dette som et brudd på en uskreven regel om at all kontakt med departementet om fiskerisaker måtte gå via Norges Fiskarlag. Etter møtet ba ministeren Fiskerisjefen i Finnmark om å vurdere ytterligere fjordfredninger i blant annet Tanafjorden, men det ble ikke imøtekommet. I 1985 samlet Samenes Landsforbund i Porsanger 24 lokale foreninger og lag bak dokumentet «*Fastboendes rettigheter i kyst- og fjordstrøk*» som satte fiskerisaken i et samisk perspektiv og oppfordret den norske stat om å sikre fjordfiskernes eksistensmuligheter, men heller ikke dette innspillet fikk noen konsekvenser for forvaltningen av fjordene.[63]

24.3.7 Kvotereguleringer – endring av fiskerettens karakter

Ifølge Bivdu var 1990 et vendepunkt for norsk og samisk kystfiske; kystfiskeflåten ble da regulert med båtkvoter. På grunn av en ressurskrise i Barentshavet ble kvotene svært små, men for å bli tildelt kvote måtte fiskerne ha kvalifisert seg ved å ha fanget et visst kvantum torsk de tre foregående årene. Nettopp disse årene var vanskelige for de fleste fjordfiskerne i Finnmark. På grunn av invasjon av grønlandssel hadde det vært nesten umulig å drive garnfiske i fjordene. Resultatet ble at svært få fjordfiskere fikk kvote i første tildelingsrunde. Bivdu gir uttrykk for at fiskeretten ble inndratt over natten, og at fjordfiskerne som i stor grad fisket på lokale torskestammer, ble gjort ansvarlige for havfiskeflåtens overfiske i Barentshavet. Fiskere som ikke fylte kriteriene for fartøykvote fikk fiske et mindre kvantum i åpen gruppe (gruppe 2). Da torskebestanden økte, fikk fiskere i gruppe 2 fiske mer. Fra 2013 ble et tilleggskvantum på 3000 tonn torsk fordelt til fiskere i gruppe 2 i Finnmark og øvrige sjøsamiske områder som en del av oppfølgingen av Kystfiskeutvalgets utredning.[64]

For fiskerne i Tanafjorden virket kongekrabben negativt inn på det tradisjonelle fisket, men ble etter hvert også en viktig inntektskilde for fjordfiskerne. Særlig gjaldt det i 2008–2014 da kongekrabben ble forbeholt fiskere i området øst for Nordkapp, og små båter kunne delta uten å «*kvalifisere seg*» med fiske av et gitt kvantum torsk i Øst-Finnmark.

60 Bivdu, Op. cit. notat 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 17.
61 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 18.
62 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 18.
63 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 18–19.
64 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 19–20.

Kvalifiseringskravet ble gjeninnført i 2014, og i 2021 ble fisket åpnet for fiskere fra Vest-Finnmark.[65]

Bivdu anfører at kvotereguleringer endret fiskerettens karakter. Begrepene sedvane og alders tids bruk er fraværende når offentlige dokumenter begrunner dagens fiskerireguleringer, men det finnes spor av slik tenking i fartøykvotesystemet. Kvotetildelingen i 1990 var basert på «*historisk fangst*», altså fangstene til hver enkelt båt i de tre foregående årene, et prinsipp som i likhet med alders tids bruk handler om opparbeiding av rettigheter gjennom bruk. Bivdu viser til at det i Fiskeridirektoratets reguleringsforslag stilles krav om at fartøy som skal delta i fisket i 2025, må ha deltatt i fisket i ett av årene 2003–2007. Bivdu anfører at utviklingen av fartøykvotesystemet, fra å være en metode for fangstregulering til dagens situasjon der kvotene (fiskeretten) behandles som privat formue, viser at fiskerettens karakter er endret.[66]

24.3.8 Fiskeriene i Tanafjorden i dag

Bivdu viser til at Kystfiskeutvalgets utredning i NOU 2008: 5 understreker at den sjøsamiske kulturen befinner seg i en svært sårbar situasjon. Fiskeressursene og tilgangen til å høste dem, har alltid vært og er fortsatt en grunnleggende del av det materielle grunnlaget for den sjøsamiske kulturen. Forbudet mot sjølaksefiske i Tanafjorden fra og med 2020 utgjør derfor et alvorlig inngrep i en virksomhet som i over hundre år har vært en sentral del av livsgrunnlaget for befolkningen i Tanafjorden. Norge står nå fremfor en ny ressurskrise i Barentshavet, som kan få store konsekvenser for fiskerne i Tanafjorden. Etter en periode med høye torskekvoter ser det ifølge Bivdu ut til at forvaltningen igjen har slått feil.[67]

Bivdu fremhever at fiske fremdeles er en viktig næringsvei i kommunene rundt Tanafjorden, og spesielt kongekrabbefangst har ført til økt aktivitet i fjordfisket de siste 15–20 årene. De tre kommunene ved fjorden, Tana, Gamvik og Berlevåg, opplevde nedgang i antall fiskere og fiskebåter fra 1980 til 2007, men fra 2007 til 2022 har det vært en økning i antall båter og hovedyrke-fiskere. Biyrke-fiskerne er blitt færre. I perioden 1980–2022 har antall båter i de tre kommunene gått fra noe over 400 båter i 1980 til i underkant av 200 i 2022.[68]

Fiskeridirektoratets statistikkbase for 2023 viser at det da var 57 båter registrert i Tana kommune, og at 51 av bårene var under 11 meter. Samme år var det 69 manntallsførte fiskere i kommunen, hvorav 12 med fiske som biyrke. I Gamvik var det samme år registrert 101 fiskebåter, hvorav 85 under 11 meter. Det var 116 registrerte fiskere i kommunen, hvorav 12 med fiske som biyrke. I Berlevåg kommune var det registrert 26 båter i 2023, hvorav 18 under 11 meter. Det var 65 registrerte fiskere i kommunen, hvorav tre med fiske som biyrke.[69]

24.3.9 Rettsgrunnlag

Bivdu anfører at befolkningens rett til fiske i Tanafjorden og andre fjorder i Finnmark aldri har vært vurdert av en uhildet rettsinstans, ut ifra *sedvane, alders tids bruk og folkerettens bestemmelser*. Det er stort behov for en slik vurdering, både av prinsipielle grunner og for å sikre fjordbefolkningens livsgrunnlag så vel som det materielle grunnlaget for sjøsamisk kultur. Bivdu anfører at prinsippet om «*fritt fiske*» som ble innført mot befolkningens vilje i fornorskningsperioden, tilsidesatte befolkningens *sedvanerett* til fiske, som var opparbeidet gjennom mange generasjoners *sammenhengende bruk* av fjordressursene.[70]

Bivdu fremholder at fiske i Tanafjorden har vært en vesentlig del av livsgrunnlaget for fjordbefolkningen så lenge det har bodd folk i området. Ressursene i fjorden var grunnen til at folk bosatte seg der, og retten til å høste av dem har vært betraktet som en selvfølgelighet.[71]

Videre viser Bivdu til at kystfiskeutvalget har utredet grunnlaget for fjordretten, historisk og juridisk ut ifra sedvanerett basert på langvarig bruk, rettsoppfatninger, menneskerettigheter og folkerettens regler om urfolk og minoriteter. Bivdu påpeker at foreningens oppfatning av grunnlaget for fjordretten og dermed befolkningens fiskerett i Tanafjorden, er sammenfallende med kystfiskeutvalgets vurderinger og konklusjoner.[72]

Bivdu poengterer at befolkningens rettsoppfatninger om lakseplasser og annet fiske i fjorden er dokumentert i kapittel 4 i NIKUs utredning for Finnmarkskommisjonen,[73] og viser til at det har vært utført en rekke studier av det juridiske grunnlaget for retten til fjordfiske. Spørsmålet har imidlertid ikke vært fremmet for en norsk domstol, med unntak av Kåfjord-saken i 1985. Bivdu viser til at fjordfiskerne i Kåfjord vant fram i Høyesterett, men at dommen ikke har fått konsekvenser for forvaltningens vurdering av retten til fjordfiske.[74]

Bivdu anfører at de tidligere utredningene og kystfiskeutvalgets utredning er underkjent eller sett bort fra ved Fiskeri- og kystdepartementets behandling. Bivdu stiller spørsmål ved om departementets behandling har vært uhildet, og mener det

65 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 19–20.
66 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 19–20.
67 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 20.
68 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 20–21 med henvisning til https://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/Tall-og-analyse.
69 Bivdu, Op. cit.,31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 20–22.
70 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 22.
71 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 8.
72 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024, (jnr. 17/129-32) s. 8.
73 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 153–187.
74 Bivdu, *Notat om rettskrav til Finnmarkskommisjonen om fiskerettigheter i Tanafjorden,* 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 8–9.

er viktig at fjordfiskernes rettigheter får en uhildet rettslig vurdering.[75]

24.3.10 Særlig om fjordfiske

På kommisjonens høringsmøte 2. november 2021 redegjorde advokat Brynjar Østgård for den delen av Bivdus krav som gjelder *«fiske i alminnelighet og befolkningens kulturelle bruk av Tanafjorden»*, jf. rettighetsmelding 12. oktober 2021. Han sa blant annet:[76]

> «[Kravet er basert på] at befolkningen i fjorden gjennom generasjoner har brukt fjorden, og herunder også lakseplassene fra land, på en slik måte at det er etablert en særskilt tinglig rett. Det korresponderer også med deltagerlovens § 21 siste ledd, og at denne retten gjelder laks og øvrige arter i fjorden. Med andre ord, at verken grunneieren – i den grad man har behov for å bruke lakseplasser basert fra land – eller øvrigheten i form av myndighetene står fritt til å gjøre innhogg. Fordi den retten som det er tale om er av tinglig art, og det er altså ikke bare å regulere dette i kraft av ressursforvaltningen – man må ta hensyn til de privatrettslige posisjonene».

Østgård sa videre at Bivdus krav er fremmet som et kollektivt krav på vegne av befolkningen. Han tok imidlertid høyde for at bruken av fjorden også kan gi grunnlag for individuelle krav, men sa at Bivdu ikke kan fremme krav på vegne av enkeltpersoner.[77]

Bivdus representant Inge Arne Eriksen (f. 1953), sa at lokalbefolkningens rett til vanlig fiske *«blir skjøvet litt bort»*, som følge av mulige fremtidige oppdrettsanlegg og fremmedbåter. Det blir vanskelig å sikre retten til fiske i samsvar med deltakerloven § 21 siste ledd. Eriksen anførte at *«folket i området, har en rett til et område å fiske på når man har en rett til å fiske»*. Han sa at det er snakk om *«retten i sjøen her»* til de som bor her, og at finnmarksloven § 29, deltakerloven § 21 og havressursloven § 11 må sees i sammenheng. Eriksen sa at Bivdu ikke bestrider myndighetenes adgang til å regulere fisket. Eriksen sa *«vi forholder jo oss til de vanlige bestandsreguleringene og de reguleringene som ligger til grunn der, men her er det retten som er koblet til en fiskeplass, når du har en rett til å fiske ... Så det er klart at om kvoten er høy eller liten – det spiller [ingen rolle] ... altså det tar vi ikke opp her. Her er det retten til et område å fiske på som vi mener ligger hjemlet i loven»*.[78]

Østgård tilføyde at *«Bivdu respekterer jo fullt ut myndighetene sin adgang til å regulere basert på en forsvarlig ressursforvaltning – det gjelder jo generelt, og det gjelder alle fiskeslag»*. Østgård fremhevet at reguleringer må ta tilbørlig hensyn til etablerte tinglige rettigheter, og ikke representere en omfordeling og forfordeling av enkelte grupper, samtidig som han erkjente at spørsmål knyttet til reguleringene faller utenfor kommisjonens mandat.[79]

Når det gjelder hvem som skal regnes som rettighetsbærere til fisket, sa Østgård at han ikke tror Bivdu ønsker å hevde noe annet enn at rettighetene tilkommer den stedlige befolkningen. Han la til at *«om det da også fører til at en og annen tilflytter nyter godt av det som helt andre slekter har opparbeidet, det er vel kanskje en situasjon man bare må akseptere»*. Inge Arne Eriksen sluttet seg til dette, og sa at alle som bor i kommunen inngår i denne gruppen. Han sa også at retten ikke er begrenset til personer med fiske som næring, fordi det også gjelder kulturutøvelse. Derfor er det ikke naturlig å skille mellom næring og ikke-næring.[80]

I *brev 1. februar 2023* viser Bivdu til at deltakerloven § 21 siste ledd stadfester at alle med registrert fiskebåt under 11 meter og som er bosatt i nærmere angitte områder, herunder i Finnmark, har rett til å fiske torsk, hyse og sei med konvensjonelle redskaper. For å følge opp den anerkjente retten til fiske, har det årlig siden 2013 blitt avsatt 3000 tonn torsk til fartøy i åpen gruppe i de områdene som bestemmelsen i deltakerloven identifiserer. Bivdu anfører at endringene i finnmarksloven § 29 er en konsekvens av at deltakerloven anerkjenner en kollektiv rett til fiske i de identifiserte områdene. Bivdu anfører at fiskere bosatt langs fjordene *«har alltid fisket i fjorden og med dette livnært seg helt eller delvis gjennom fiske»*.[81]

Bivdu anfører at retten til fiske som er nedfelt i deltakerloven § 21 siste ledd, anerkjenner en kollektiv rett til å fiske i fjorden for lokalbefolkningen, og fremholder at dette er i tråd med den retten som følger av langvarig, hevdvunnen bruk av ressursene i sjøen gjennom generasjoner. Ifølge Bivdu har en slik kollektiv rett avgjørende betydning for fiskerne i Tanafjorden. Dette sikrer at folk kan drive sitt fiske, og danner grunnlag for bosetting, kultur og samisk språk. Bivdu opplyser at foreningen i 2022 hadde om lag 120 medlemmer, hvorav

75 Bivdu, Op. cit., 31. oktober 2024 (jnr. 17/129-32) s. 8–9.

76 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte* 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 42.

77 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 42

78 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 44.

79 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 44–45.

80 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 45.

81 Bivdu, *Tilleggsopplysninger,* 1. februar 2023 (jnr. 17/129-15) s. 1.

«*ca. 22–30*» var bosatt i kommunene Tana, Berlevåg og Gamvik, som grenser til Tanafjorden.[82]

I *NIKU-intervju 13. desember 2016* sa Bjarne Johansen (f. 1949) at lokalbefolkningens bruk av Tanafjorden ikke har endret seg mye fra gammelt av, bortsett fra at man med større båter og bedre redskaper kan fiske i større områder og på dypere vann enn før. Han ga uttrykk for at offentlige reguleringer av fjord- og sjølaksefisket ikke har kommet lokalbefolkningen til gode:[83]

> «Alle innstramninger har vært bare til hinder. Jeg har aldri hørt at fiskeridirektoratet har samlet i hop folk fra fjordene og spurt oss om hva kan de gjøre for å forbedre våre kår. Men det er de der borte i Fiskarlaget og i de store foreningene som har presset på for å få regulert på den måten de vil ha. Det samme gjelder det for laksefisket. Det er ikke så lenge siden de skrev i Alta interesse selskap og norske lakseelver, er at sjølaksefiske er sløsing av ressurser. Her er det også at alt det der er med på å skape en vanskjebne for sjøsamiske områder. Det gjelder ikke bare sjøsamer, men det er med på å skape vanskjebne for elvesamer også. Det er pengemakten som styrer».

24.3.11 Særlig om sjølaksefiske

Bivdu oversendte *17. november 2020* prosessvarsel til Klima- og miljøverndepartementet der foreningen anførte at statens reguleringer av fisketidene for sjølaksefisket for året 2020, gitt med hjemmel i forskrift 10. mai 2012 nr. 4321, var ulovlige. Saken kom opp for Oslo tingrett, som ved kjennelse 20. desember 2023 avviste søksmålet, med henvisning til at Bivdu ikke hadde påvist et klart og reelt behov for fastsettelsesdom i saken.[84] Bivdus materielle anførsler i prosessvarselet er imidlertid også gjort gjeldende for den delen av Bivdus rettighetsmelding 12. oktober 2021 som gjelder sjølaksefisket i Tanafjorden, og omtales derfor i det følgende.[85]

Bivdu viser i prosessvarselet til at sjølaksefisket i Tana er gammelt, og at omfanget av laksefisket økte på 1800-tallet. Kilenøter kom i bruk ca. 1860, og krokgarn rundt 1880.[86] Ifølge Bivdu var sjølaksefisket et av de fiskerier som la grunnlaget for bosetting langs kysten og i fjordene. Etter pomorhandelens sammenbrudd ved inngangen til første verdenskrig måtte kystbefolkningen i Finnmark kompensere med (nye) næringer og videreutvikle eksisterende næringer. Flere satset da på sjølaksefiske. Videre heter det:[87]

> «Naturressursene har tradisjonelt vært brukt alene av lokalbefolkningen i alders tid. Konkurranse om fiskeressursene er av relativt ny dato. Dette har ført til statlige reguleringer, og da – formelt, men ikke i sin helhet reelt av hensyn til ressursene. De første reguleringer fikk man i 1848, og senere bl.a. lover på 1860- og 70-tallet, frem mot vedtakelsen av lakseloven av 1905. Senere har man fått nyere lover, frem mot dagens lov av 1992.»

Ifølge Bivdu var det var en allmenn oppfatning og aksept for at fisket etter laks utenfor statens grunn i Finnmark var fritt. Derfor lå det også til rette for å opparbeide tinglige rettigheter for den sjøsamiske lokalbefolkning. Bivdu anfører at bruk i alders tid danner et akseptert grunnlag for rettigheter, både juridisk og moralsk.[88]

Bivdu fremhever at sjølaksefisket er viktig for den sjøsamiske befolkningen og dens næringsmessige og kulturelle tradisjoner, og at samisk kultur har et selvstendig vern, blant annet i grunnloven § 108. Siden slutten av 1800-tallet har sjølaksefiske vært et viktig element i kombinasjonsnæringstilpasningen for mange mennesker i kyst- og fjordstrøkene i Finnmark. I Tana spesielt, har sjølaksefisket lange tradisjoner, som følge av den store laksestammen i Tanavassdraget. Sjølaksefisket er en del av en større sjøsamisk *birgejupmi* (ressursutnyttelse), og en viktig del av deres samhørighet med og avhengighet av naturen.[89]

Bivdu anfører at offentlige reguleringer av *laksefisket må «ta hensyn til det som måtte være opparbeidet av rettslige posisjoner hos de som utnytter naturressursene. Dette følger av grunnloven § 105 [og] EMK første tilleggsprotokoll, art. 1 (P1-1)»*.[90]

Bivdu viser til at over år er innskrenkningene i sjølaksefisket i Tanafjorden så betydelige at utøvelsen av denne *«kulturbærende næring»* er sterkt truet. Frem til ca. 1960 var det akseptable forhold for sjølaksefisket i Tana, og en rimelig hensyntaken til lokalbefolkningens hevdvunne rettigheter og særlige behov. Deretter har det ifølge Bivdu vært en stadig innstramming av de vilkår lokalbefolkningen skal forholde seg til, med den følgen at det i dag er meget vanskelige forhold for de som tradisjonelt har drevet sjølaksefiske og for de som

82 Bivdu, Op. cit., 1. februar 2023 (jnr. 17/129-15) s. 1–2.
83 NIKU, *Intervju med Bjarne Johansen* 13. desember 2016 (jnr. 14/295-25, informant 36) s. 5 og 8.
84 Oslo tingrett, kjennelse 20. desember 2023 (TOSL-2023-120010).
85 Bivdu, *Rettighetsmelding* 12. oktober 2021 s. 2, og vedlegg «*Prosessvarsel 17. november 2020*» (jnr. 17/129-7).
86 *Krokgarn* er et flytende og passivt fiskeredskap. Redskapet ligner en kilenot. Det har et landgarn med liten maskevidde som leder laksen inn i fangstgarnet. *Kilenot* er et passivt fiskeredskap, basert på ruseprinsippet. Nota er forankret og flyter loddrett i sjøen ved hjelp av kroker, og et landgarn leder laksen inn i nota.
87 Bivdu, *Prosessvarsel*, 17. november 2020 (jnr. 17/129-7) vedlegg s. 3.
88 Bivdu, Op. cit., 17. november 2020 (jnr. 17/129-7) vedlegg s. 3.
89 Bivdu, Op. cit., 17. november 2020 (jnr. 17/129-7) vedlegg s. 3–4.
90 Bivdu, Op. cit., 17. november 2020 (jnr. 17/129-7) vedlegg s. 5.

ønsker å komme inn i dette fisket som deres slekt har drevet med.[91]

Bivdu anfører at reguleringene av drivgarnfisket fra 1979 og frem til fisket ble avviklet i 1988 hadde store negative konsekvenser for det tradisjonelle sjølaksefisket med faststående redskap, og fremhever spesielt følgende negative utslag: 1) Kraftig innskrenkning av fisketiden for kilenot og krokgarn, 2) fjerning av ca. 1100 lakseplasser utenfor statens grunn i Finnmark rundt 1980, 3) forbud mot høstfiske etter laks i Tana og Varanger, 4) forbud mot garnfiske i alle elver, unntatt grensevassdrag, og tre døgns garnfiske i Tanavassdraget, 5) forbud mot settegarn og kastenot, og 6) forbud mot dorgefiske før 15. mai.[92]

Videre fremholder Bivdu at innskrenkningene i fisketiden for kilenot og krokgarn har fortsatt frem til i dag, og med en så lang varighet og et så stort omfang at innskrenkningene av redskapsbruk og fisketider må ansees rettsstridige.[93]

Bivdu anfører at lokalbefolkningen gjennom langvarig bruk kan erverve tinglige rettigheter til naturressurser, herunder til sjølaksefiske i Tana. Foreningen viser blant annet til Den internasjonale domstolens (ICJ) dom i fiskerigrensesaken mellom Storbritannia og Norge i 1951. Den norske regjeringen anførte – og fikk medhold i – at kystbefolkningen i Norge hadde «*opparbeidet særlige rettigheter til fiske gjennom alders tid*». Et slikt rettighetserverv er etter Bivdus syn i tråd med alminnelig norsk tingsrett, og har som konsekvens at:[94]

> «Sjølaksefiskerne gjennom tiden har utøvet sitt fiske på en slik *måte*, i et slikt *omfang* og over [et] slikt *tidsrom* [at] det er etablert hevdvunne tinglige rettigheter».

På *høringsmøtet 2. november 2021* sa Bjarne Johansen at den delen av kravet som gjelder sjølaksefiske også gjelder krav om endring i forvaltningen, med henvisning til at reguleringen av lakseplasser ble «*tredd over hodet på folk, og det var masse folk som på den tiden måtte slutte å fiske laks på grunn av at de ikke hadde noen plasser å sette mere*». Johansen betegnet inndragningen av lakseplassene på tidligere statsgrunn som rettsstridig. Han fortalte at laksefiskerne ikke ble konsultert før lakseplassene ble inndratt – «*det var ikke noe snakk om høring. Vi var ikke klar over det før det kom skriv om at den og den plassen var dratt inn*».[95]

Inge Arne Eriksen tilføyde at inndragningen var en ren politisk avgjørelse, med lite eller ingen grunndata. Bjarne Johansen sa at folk anså lakseplassene som deres lakseplasser, da disse har gått i arv innenfor familien i generasjoner. Han opplyste at han vet om lakseplasser fra begynnelsen av 1800-tallet som var i drift inntil inndragningen skjedde.[96]

Bjarne Johansen fortalte at hans bestefar, født ca. 1887, som «*guttunge*» var med sin far og røktet laksebruk, og at krokgarn var i bruk før 1900. Inge Arne Eriksen (fra Skjånes) fortalte at hans familie på farssiden av slekta hadde en gård i Kjeskelvika, som ble bygd i 1876, og at familien fisket laks på lakseplassene i nærområdet. Lakseplassene ble ofte kalt opp etter stedene hvor folket bodde. Eriksen omtalte også lakseplasser i Svensvika og Digermul-landet. Eriksen fortalte at tidligere startet sjølaksefisket 15. april, og varte til 5. august. Folk fisket fra mandag kl. 18:00 til fredag kl. 18:00. Inndragningen av lakseplassene skjedde mellom 1960-tallet og 1980-tallet. Bjarne Johansen presiserte at kravet om sjølaksefiske gjelder kollektiv bruksrett til de inndratte lakseplassene – for lokale fiskere.[97]

Advokat Brynjar Østgård presiserte at meldingen er å anse som et kollektivt krav, og viste til at Bivdus rettighetsmelding av 12. oktober 2021 og foreningens prosessvarsel av 17. november 2020 bør gi kommisjonen et grunnlag for å foreta utredninger av fiskerettighetene i Tanafjorden. Han sa ellers at det er et problem i saken at statens rolle ikke var avklart ved inndragningen av lakseplassene: «*var det staten som pretendert grunneier eller var det staten som … miljøregulerende autoritet, som stod for inndragningen, eller var det basert på begge plattformene?*». Bjarne Johansen og Inge Arne Eriksen opplyste at folk tidligere tilegnet seg lakseplasser uten søknad til offentlige myndigheter. Først etter andre verdenskrig måtte folk søke om lakseplasser. Johansen fortalte at bruken av lakseplassene langt på vei var forvaltet lokalt. Om en fisker ikke kunne fiske i en periode, kunne han låne bort sin fiskeplass til andre.[98]

Om den del av kravet som gjelder tilbakeføring av laksehytter og fiskebuer, fortalte Bjarne Johansen at behovet for laksehytter oppsto fordi folk ofte hadde lakseplasser langt unna boplassen. Mange familier bodde hele sommeren i laksehyttene, helt til laksefisket var slutt på høsten. Inge Arne Eriksen fortalte at laksehytter er enkle byggverk, og at hyttene ofte er like viktige som båten for en sjølaksefisker, spesielt dersom lakseplassen ligger langt unna fiskerens hjemplass. Eriksen forklarte at laksefiskere drar på nota eller garnet klokken 6–7 for å ta ut laks og plukke bort skitt; så drar man en tur omtrent klokken 11 og klokken 15–16, og igjen klokken 20. Han sa at noen ganger blir man værende i laksehytta også i helgene, for å renske fiskeredskapene for tang og tare, eller

91 Bivdu, Op. cit., 17. november 2020 (jnr. 17/129-7) vedlegg s. 2.
92 Bivdu, Op. cit., 17. november 2020 (jnr. 17/129-7) vedlegg s. 2.
93 Bivdu, Op. cit., 17. november 2020 (jnr. 17/129-7) vedlegg s. 3.
94 Bivdu, Op. cit., 17. november 2020 (jnr. 17/129-7) vedlegg s. 6–7.
95 Finnmarkskommisjonen, *Referat høringsmøte* 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 32–33.
96 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 33.
97 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 34–36.
98 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 36–38.

dersom været gjør det vanskelig å komme seg hjem. Eriksen sa at *«[lakse]hytta er liksom hjertet»* eller en forutsetning for å kunne bedrive sjølaksefiske. Bjarne Johansen forklarte at selv om laksehyttene fremdeles er viktige for utøvelsen av sjølaksefiske, så var det om mulig enda viktigere i tiden før båtene fikk motor. Johansen fortalte også at det ikke var laksehytter på alle lakseplassene.[99]

Bjarne Johansen forklarte at selv om man tidligere normalt ikke søkte offentlige myndigheter om å sette opp laksehytter, er det eksempler på at det ble utstedt skjøter for hytteplasser. Han fortalte at hyttene står åpne, slik alle kan bruke de ved behov. Eriksen tilføyde at det er vanlig at folk sørget for at det er godt med brensel i hytta. Johansen sa at mange av de opprinnelige byggverkene på lakseplassene var gammer, som er omgjort til enkle hytter med rekved som bygningsmateriale. Eriksen opplyste at kravet om tilbakeføring av laksehytteplasser ikke gjelder rett til store arealer rundt hytta. Det sentrale er rett til å ha hytta stående, rett til ferdsel ned til sjøen og til båtplass i tilknytning til hytteplassen.[100] Bjarne Johansen sa at representanter for offentlige myndigheter på slutten av 1990-tallet forsøkte å brenne ned gamle laksehytter, men forsøket ble oppgitt som følge av lokale protester.[101]

24.4 Bemerkninger og opplysninger fra andre

24.4.1 Reidar Andersen

(1.) Reidar Andersen (f. 1949) er bosatt i Skjånes og ble intervjuet av kommisjonen 1. juli 2024, etter forslag fra Bivdu. Han fortalte at han var fisker fra 1965 til 2023, og at han fisket både i Tanafjorden og ute på havet, kombinert med arbeid som gravemaskinfører, anleggsarbeider og snekker. Han fisket for det meste fisket med garn, men også en del med juksa. Andersen opplyste at han kjenner til kravet fra Bivdu, og at han er enig i *«at dem som bor lokalt skal ha lov til å ernære seg eller fiske av den fisken som er i nærområdet, framfor enhver annen, om det er turister eller [folk] fra andre deler av Norge»*.[102]

På spørsmål om Andersen hadde faste fiskeplasser i Tanafjorden, svarte han at fisken har *«sine faste veier … og der hvor det er mat stopper han jo»*. Det er årlige variasjoner i hvor fisken holder til, slik at han noen år fisket i Hopseidet, Store Skogfjorden, Laggo og Nervei, mens andre år måtte man kanskje dra til Tyfjorden, Rafjorden eller Berlevåg. Han fortalte at folk fisket flyndre, kveite, hyse, sei, skrei, torsk, rognkjeks, brosme og laks. I nyere tid har kongekrabben blitt en viktig ressurs (siden 1990-tallet).[103]

Andersen sa at fiskeoppdrettsanlegg skaper utfordringer for fiskeriene: Det er *«helt tydelig at fisken stoppet en viss avstand fra oppdrettsanlegg … den kom faktisk ikke inn i fjorden»*. Noen år etter at det ikke lenger var lov å ha oppdrett nært Tanaelva, begynte fisken å komme, og særlig rett utenfor Skjånes – som er en av hoved-gyteplassene (Dyphullet).[104]

Han opplyste at det stort sett er lokale fiskere som fisker i Tanafjorden. En del yngre folk fra Tana kommune som *«ikke bor helt i fjæra, men … har anskaffet seg båt nå i de her gode tidene mens krabben har vært én av de lukrative tingene»*. Ifølge Andersen har det også vært en del fremmedfiskere i Tanafjorden. I en periode var det *«masse folk som fisket kveite, og Tanafjorden ble jo totalt utfisket … på [19]50–60-tallet»*.[105]

Andersen forklarte at vinterfisket fra januar til mai er hovedfisket. Han fortalte at før råfisklovens ikrafttredelse (1952) fisket folk der de bodde.[106] Folk fra Kjeskelvik fisket utenfor Kjeskelvika, og de som bodde på Skjånes fisket utenfor Skjånes. Slik var det langs hele fjorden. Fisket var fordelt mellom fiskere/bygder, *«tidligere var det en hovedregel at du drar ikke på fiskeplassen til naboen, i alle fall ikke hvis du ikke var godt alliert og dere kunne enes om det … Men det her er jo blitt mer og mer ødelagt på grunn av at alle kan fiske over alt»*.[107]

Andersen forklarte at råfiskloven førte til alle hadde *«rett»* til å fiske overalt. Han sa at den ordningen som ble innført ved råfiskloven *«høres jo veldig bra ut, men for lokale fiskere, så er det ikke så bra»*. Når det kommer en stor gruppe fremmedfiskere inn i fjorden, så er det etter kort tid ikke noe fisk igjen for de som bor der. Det er det som er hovedproblemet. Han fortalte at det under rekefisket kunne være 50 større fremmedbåter som gikk i en ring på Tanafjorden hver dag, og det førte til at det *«til slutt ikke var noe å fiske på»*.[108]

Andersen fortalte at det tidligere var en stor torskestamme i Gulgofjorden med relativt stor torsk, med litt innslag av fisk fra havet (skrei). Denne torskestammen *«knakk sammen»* på grunn av snurrevadfisket. Andersen sa at en del fremmedfiskere

99 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 39–40.

100 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 40–42.

101 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 38.

102 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Reidar Andersen*, 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 1–3 og 7.

103 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 3, 4–5 og 12.

104 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 3.

105 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Reidar Andersen* 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 5–6.

106 Råfiskloven 1938-06-1814, opphevet 1951. Lov om omsetning av råfisk [råfiskloven] 1951-12-14-3, opphevet ved fiskesalslagslova 21. juni 2013 nr. 75.

107 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 7.

108 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 7.

hadde spesialisert seg på å gå inn i fjorder hvor de visste det var fiskestammer som var lett å ta med not.[109]

Andersen sa at dersom det bare var lokale båter som fisket i fjorden, ville fisket vært bærekraftig. Han eksemplifiserte også dette ved å vise til at krabbefisket ble åpnet for alle fra Finnmark, mens det tidligere kun var åpent for de som bodde fra Honningsvåg og østover. Etter kort tid var det *«tre ganger så mange fremmedfiskere som lokale fiskere»* som fisket etter krabbe. Krabbefisket var også til hinder for annet fiske i fjorden; det sto *«staurer fra Smalfjord og utover, etter hverandre, alle veier – du fant ikke noen plasser til slutt»*.[110]

Han sa at det er vanskelig å kartfeste fiskeplassene, og at det er feil å anse noen fiskeplasser som viktigere enn andre. Andersen eksemplifiserte dette ved å vise til at det ikke hjelper å ha en robåt, hvis du mangler årer, fordi årene er like viktige som båten. Slik er det med fiskeplassene også. Det er sammenhengen og samspillet mellom dem som er viktig.[111]

Andersen fremholdt at fiske har vært svært viktig for den lokale og sjøsamiske kulturen; fisket har betydd *«rett og slett alt»*. Før i tiden var det ingen alternative levemåter for befolkningen langs fjorden enn fiske kombinert med husdyrhold. Hvis du da tok bort fiskeri, så var det ikke mulig å overleve her. Han fortalte at han selv, sammen med en del andre lokale fiskere, ble *«kasta på land»* på slutten av 1980-tallet og 1990-tallet, som følge av statlige kvotereguleringer. Han sa at myndighetene innså at *«her var det altfor lite fisk, og da skulle de regulere vekk noen – enkelt og greit – de skulle strykes»*. Det ble bestemt at kun de som *«bare har levd av fiske»* skulle prioriteres, gjennom kvotereguleringer og båtstørrelse.[112]

Dette fikk, ifølge Andersen, alvorlige negative konsekvenser for mange lokale fiskere. Han hadde selv i en periode tilhørt *«den heldige gruppa»* som kunne fortsette å fiske, frem til han av ulike grunner ikke fikk fisket opp sin torskekvote. Dette resulterte i at han mistet kvoten, som andre senere har solgt for millioner av kroner. Andersen fortalte at mange andre lokale fiskere kom opp i en lignende situasjon, dersom de ikke fikk fisket som planlagt på grunn av tekniske problemer med båten, eller kortvarig sykdom. Han sa at han likevel fortsatte å fiske, på den frie kvoten, kombinert med forskjellige jobber på land, mens mange andre lokale fiskere falt i fra og klarte aldri å komme tilbake.[113]

På spørsmål om hvem han mener har rett til å fiske i Tanafjorden, svarte Andersen at det er de *«som er bofast [her]. Så enkelt er det. … [bofaste] burde ha førsteretten til fiske»*. Han ga uttrykk for at *«råfiskloven … at alle kunne fiske overalt»* var en feiltakelse. Loven passet for de store båtene, men var helt urimelig for de mindre båtene og de lokale fiskerne. Loven førte til at fremmedfiskere tok seg inn på lokalbefolkningens fiskeplasser i fjorden.[114]

Andersen avklarte at han med *«de som er bofast [her]»* mener innbyggerne i Tana kommunene, uten å skille mellom de som bor langs fjorden og de som bor på innlandet. Han ga uttrykk for at han mener at lokalbefolkningen har en kollektiv fiskerett. Befolkningen som bor i et geografisk område må anses som en helhet fra utsiden, og folk utenfra må skjønne at de som bor her har særlige rettigheter *«på det som har med naturen å gjøre»*. Internt kan imidlertid noen folk/familier ha sterkere rett til fiske enn andre i lokalbefolkningen. Han fant det urimelig å stille krav til båtstørrelse for å kunne fiske i fjorden, men at det var naturlig at myndighetene regulerer fiskeriene, forutsatt at reguleringene er kunnskapsbaserte.[115]

Når det gjelder fiskeretten, fremholdt Andersen at det bør skilles mellom kystfisket og fjordfisket. Det er vanlig at båter fra forskjellige steder drar til gode fiskeplasser langs kysten, for eksempel utenfor Sørøya og Kiberg. Dette gjelder også tanaregistrerte båter. Han sa at det for fiskere fra Tana er naturlig å delta i vårfisket utenfor Gamvik, Berlevåg og Mehamn.[116]

(2.) Reidar Andersen fortalte at han også har drevet litt *sjølaksefiske*. Familien hadde tre *«statseide plasser som du leide år for år»* i nærheten av familiens hjemplass. Innimellom *«statsplassene»* var det også private lakseplasser. Det var flere *«statsplasser»* enn *«private plasser»* i Tanafjorden. Han fortalte at sjølaksefisket startet 15. april og varte til *«ut mot høsten»*. Det ble fisket med kilenot og krokgarn. Andersen fortalte at det var lokalbefolkningen som fisket laks i Tanafjorden. Laksen ble solgt til *«fremmed-kjøpere»* som kom inn i fjorden og kjøpte laks fra lokale laksefiskere. Dette var vanlig frem til ca. 1975.[117]

Andersen sa at ordningen med å utvise og fordele lakseplasser, i tiden frem til det ble stengt for laksefiske, var rimelig. Ordningen ble respektert, folk fisket ikke på plasser som tilhørte andre. Han fortalte at sjølaksefisket var viktig for den lokale kulturen, uavhengig av etnisitet. Han sa at selv om Tanafjorden *«var et kulturelt samisk område»* var sjølaksefisket ikke *«spesielt samisk»*, men *«en normal næring for hvem som helst»*.[118]

Til spørsmålet om hvem han tenker har rett til å drive sjølaksefiske i Tanafjorden, svarte Andersen: *«Det må jo være*

109 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 8.
110 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 7–8.
111 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-2) s. 9 og 11–12.
112 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 13.
113 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 13–14.
114 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 15.
115 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 14–16 og 24–25.
116 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 17–22.
117 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 29–30.
118 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 32–33.

lokalbefolkningen. Det kan ikke være noen andre», men at fisket bør reguleres av myndighetene. Andersen ga uttrykk for at det er kollektive rettigheter, *«at det er befolkningen som bor i et distrikt som har en felles rettighet»*. Han fortalte at noen lakseplasser har gått ut av bruk, mens andre er inndratt.[119]

Andersen fortalte at det tidligere var vanlig med laksehytter. Dette var enkle byggverk, et innsmett med bord, to senger, ovn *«og omtrent ikke plass til å snu deg»*. Normalt sto disse ulåst. Han sa at folk søkte om tillatelse til å føre opp laksehytter. Andersen er av den oppfatning at *«så lenge de [folk] driver og fisker laks»* så har de rett til å ha og beholde en laksehytte. Han ga uttrykk for usikkerhet med hensyn til om retten til laksehytte er en bruksrett eller en eiendomsrett, men sa at også andre må kunne bruke hytta, for eksempel dersom noen har forlist eller forulykket på annen måte.[120]

24.4.2 Olav Nordstrand

(1.) Kommisjonen har etter forslag fra Bivdu intervjuet Olav Nordstrand (f. 1941) fra Skjånes.[121] Han sa i intervju 1. juli 2024 at han kjenner til Bivdus krav, og at foreningen har fremmet et rimelig krav. Nordstrand fortalte at han har *«stor tilknytning til fiske»*, og at han var fisker fra han var 14 år til han ble 25 år. Nordstrand fisket sammen med sin far, Erling Johan Nordstrand (1899–1971). Etter dette tok Olav utdannelse, og arbeidet som lærer og rektor, frem til han pensjonerte seg i en alder av 65 år. Etter at han pensjonerte seg, gjenopptok han fisket.[122]

Han fortalte at på 1950-tallet og utover, begynte det årlige torskefisket i Tanafjorden rundt 7.–8. januar og at det fra da av var fisk å få i hele fjorden. Det var store torskebestander i omtrent alle småfjordene. Nordstrand fortalte at han i sin ungdom fisket sammen med faren i hele Tanafjorden, og spesielt i Store Skogfjorden. Ifølge Nordstrand, ble torsken gradvis borte etter 1990, og til slutt helt borte: «*Du får ikke én torsk mer*». Den såkalte *«fiskerbonden»* – folk som levde av å kombinere fiske med arbeid/næringer på land, ble også borte. Det kom bare *«litte grann»* torsk ved påsketider, som kom inn for å gyte og så dra ut igjen. Han mener at torsken ble borte fordi det på 1970–80-tallet ble etablert lakseoppdrett i Lille Skogfjorden, Store Skogfjorden og Ivarsfjorden. Etter dette ble torsken borte fra 1990-tallet og utover.[123]

Torsken i Gulgofjorden ble borte etter at det ble fisket «*kolossalt*» mye med snurrevad der på 1990-tallet og utover av båter fra Berlevåg, som kom inn i fjorden og tok ut 7–8 tonn hver dag, ifølge Nordstrand. Det samme skjedde i Langfjorden. Nordstrand mener at *«det må en helt radikal endring på regulering av fiske. For du kan ikke fiske med den type redskaper inne i en fjord»*. Nordstrand sa at slike *«altfor effektive redskaper»* tar rett og slett alt som er av fisk.[124]

Nordstrand sa at dagens regulering av ressursene fører til at verdiene *«hopes bare opp på noen få hender, og lokalbefolkningen får veldig lite igjen for det. Det [reguleringene] fører egentlig bare til en utarming av distriktene»*. Han sa at reguleringen gjennom kvotemeldingen (Meld. St. 07 (2023–2024) *Folk, fisk og fellesskap – en kvotemelding for forutsigbarhet og rettferdig fordeling*) ikke har forbedret situasjonen for folk i distriktene, men at myndighetene har gjort en god jobb når det gjelder reguleringsavtalene med Russland.[125]

Ifølge Nordstrand hadde folk tidligere faste steder hvor de fisket. Dette tok slutt på 1950-tallet. Folk fisket der det passet, avhengig av båtstørrelse. På 1980-tallet og utover begynte fiskere fra Møre, Trøndelag og Nordland å fiske i Tanafjorden. Før og etter 2. verdenskrig kom det også noen fremmedfiskere, mest på våren. De siste 15 årene har ikke fremmedfiskere fisket etter gytetorsk i Tanafjorden. Ifølge Nordstrand er det i dag nesten ingen andre enn lokale fiskere som fisker der, men bare i korte perioder av året når skreien kommer inn. Skreien går imidlertid bare inn til Hopsfjorden, og ikke lenger inn i Tanafjorden.[126]

Nordstrand sa at det ikke hadde vært noen form for lokal forvaltning eller fordeling av fiskeressursene og -plassene i Tanafjorden i hans levetid, men at han vet at det tidligere var «*fordeling med hvor du kunne fiske*». Fisket var fordelt mellom bygdene (før 1900-tallet).[127]

Han fremholdt at hele Tanafjorden må anses som en fiskeplass, og at ingen fiskegrunner er bedre enn andre. De midtre delene av fjorden er dypest, og derfor er det stort sett der garnfisket foregår om vinteren. På yttersiden, nedenfor Skjånes, er det en del fiskegrunner, og det er det også utover Tanafjorden der det drives vårfiske med juksa.[128]

Olav Nordstrand viste til at fjordfisket har hatt veldig mye å si for den lokale kulturen. På slutten av 1980-tallet og på 1990-tallet førte offentlige reguleringer av fisket til at mange fiskere sluttet, eller ble tvunget til å slutte som fiskere. For å beholde kvoten måtte folk ha fisket en viss mengde med fisk de siste tre foregående årene. Dette var det vanskelig å oppfylle for folk med små båter, og samtidig førte kravene til at det nærmest ble tomt for fisk, ifølge Nordstrand. De som hadde

119 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 35.
120 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-24) s. 36–39.
121 Olav Nordstrand er per juni 2026 styremedlem i Bivdu, jf. foran i punkt 24.2.
122 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Olav Nordstrand* 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 2.
123 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Olav Nordstrand* 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 18–20.
124 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 18–21.
125 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 30–31.
126 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 21–23.
127 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 23–24.
128 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 23–26.

større båter kom seg utenfor kysten, og hadde ikke problemer med å fylle sine kvoter. De med små båter hadde ingen mulighet til å oppfylle de nye kvotekravene. Dermed fikk de ingen kvote året etter. Samtidig begynte haverten å komme tilbake. Haverten hadde ingen problemer med å ta fisk i den grunne fjorden.[129]

Nordstrand fremholdt at kvotekravene førte til *«diskriminering av folk»*. Naboer ble gjenstand for forskjellsbehandling, noen fikk kvoter, mens andre ikke fikk. Kvotene har i ettertid blitt solgt for millioner av kroner. Når en fisker blir 75 år må vedkommende selge kvoten, ellers inndrar staten kvoten. Nordstrand forklarte:[130]

> «Det er det som har skjedd de siste par årene, at kvotene har blitt solgt, og dermed solgt til andre ut av distriktet, og kvota har havnet på helt andre plasser, i andre … i andre fiskerlag enn der den skulle ha vært, altså. En kvote herfra, ikke sant, er da blitt omsatt til en som bor nede i Nordland noen plasser. Dermed så har det, etter mitt syn, gått helt galt, fordi fisken blir da fiska på en helt anna plass enn hvor han skulle ha vært fiska, eller de som bor i området får ingen nytte av den. Men opprinnelig hadde … skulle ha … planen var jo at den skulle … eller kvotene skulle omsettes i samme område i alle fall, slik at du i alle fall fikk nytte av den til folket, men det har ikke skjedd. Så nå kan jo en som … Det var jo også meningen at kvota ikke skulle selges, men føres tilbake igjen, men det har heller ikke skjedd. Det er ingen som har, gir fra seg noe som de kan selge, og det ble oppdaga at de kunne selge også. Så det har ikke … Den reguleringen med å bruke kvote har vært fatal, etter mitt syn».

Olav Nordstrand mener at lokalbefolkningen har opparbeidet seg *rett til fiske* med grunnlag i historisk bruk til blant annet torskefiske og sjølaksefiske. Med lokalbefolkningen mener han folk som bor i Tanafjorden, Hopsfjorden og Langfjorden. Det ville passe som et «*område*». Nordstrand opplyste at det i dag er mange fremmedfiskere i Tanafjorden, både fra andre deler av landet og fra utlandet, som fisker på de artene som til enhver tid er tilgjengelige.[131]

Han ga uttrykk for at retten tilfaller de som bor i området. De bør ha *«en sterk»* rett til å utnytte ressursene, og også til høsting av nye arter, for eksempel kongekrabbe. Nordstrand viste til at retten til fiske har vært praktisert som en allemannsrett og at dette har åpnet for reguleringer som nærmest gjør det umulig å ha bosetting i områdene på grunnlag av de ressursene som finnes der. For eksempel har mange lokale fiskere blitt regulert bort fra krabbefisket, som følge av kvotekrav og krav til båtstørrelse.[132]

Olav Nordstrand fortalte i intervju med NIKU 22. november 2016 at man *«sånn litt før [19]60-tallet»* fikk en kraftig økning i antall fremmedfiskere i Tanafjorden, og sa videre:[133]

> «Når jeg var liten var det ikke så mange [fremmedfiskere i fjorden]. Det var en og annen fra Nordland og Troms, men etter hvert som de fikk båter [etter krigen] så vil jeg si at sånn litt før 60-tallet så var det veldig mange båter fra Møre og også fra Trøndelag, og Nordland som lå og fisket her på våren med juksa. De hadde jo også andre plasser lengre vestover, men da kom de og fisket her på grunna. Grunnene ligger like nedi her. Det var gytetorsk som kom utover og stoppet her, for da traff den på lodda og sild og den typen fisk som var god å beite i og den ble da stående her. … Det samme var det i Langfjorden, der var det også en stamme som seig helt inn i Laggo. … Det var mest de fra Langfjorden som fiska der, det var ikke så mange fremmede båter som jeg vet om, men her (Hopsfjorden) var det mange som kom utenfra».

(2.) Olav Nordstrand fortalte at han drevet *sjølaksefiske* siden han var 14 år. Familien hadde tre lakseplasser, en privat plass knyttet til deres eiendom utenfor Ytterbukt, og to plasser på statsgrunn, en på yttersiden av Ivarsfjorden, og en på yttersiden av Skjånes. Den gang måtte de ro, slik at det tok omtrent hele dagen å ro frem og tilbake for å skjøtte laksebrukene.[134]

Nordstrand fortsatte å fiske laks også da han gikk på lærerskolen, og senere på somrene gjennom hele livet. Fordi statsplassene var forbeholdt aktive jordbrukere og fiskere, fikk han ikke tildelt slike plasser, men han hadde tre lakseplasser knyttet til privat eiendom, som han brukte helt frem til Tanafjorden ble stengt for sjølaksefiske. Han fortalte at sjølaksefisket tidligere var svært inntektsgivende. Det skulle ikke veldig mye laks til før man hadde en relativt bra inntekt. Folk flest levde av sjølaksefiske i kombinasjon med husdyrhold. Torskefiske var også viktig, men det ga på langt nær den samme inntekten som laksefiske.[135]

Olav Nordstrand fortalte at det i Gulgofjorden og innover var noen fra Kjøllefjord eller Lebesby kommune som fisket laks, *«men sånn generelt kan du si at det stort sett bare var fastboende folk som hadde lakseplasser her i fjorden»*. Slik har det vært så lenge Nordstrand kan huske, og også i farens

129 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 26–27.
130 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 26–27.
131 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., (jnr. 17/129-23) s. 27–29.
132 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 27–29, 31.
133 NIKU, *Intervju med Olav Nordstrand*, 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 34) s. 2.
134 Finnmarkskommisjonen, Intervju med Olav Nordstrand, 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 2–3.
135 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 2–4.

levetid. På 1960-tallet ble avstanden mellom lakseplassene redusert for å få plass til flere plasser, og da ble det veldig tett med lakseplasser, 200 meter mellom hver plass. Men det var bare lokalbefolkningen som hadde de plassene.[136]

På 1950-tallet var det ifølge Nordstrand kilenot som ble brukt, men noen brukte også krokgarn. Sjølaksefisket pågikk fra 15. april–5. august. Tidligere var det helgefredning fra fredag til mandag kl. 18:00. Fisketidene er senere innskrenket, og krokgarn er faset ut. Ifølge Nordstrand er det *«nesten slik nå at det [sjølaksefisket] er innskrenka så mye at det går ikke an å fiske i dag, fordi det er såpass mye arbeid med å fortøye og ordne, at det helst blir bare en hobby til slutt som ikke har noe særlig … i alle fall ikke for inntekt å gjøre»*.[137]

Nordstrand sa at han ikke vet hvordan lakseplassene ble fordelt før statlige myndigheter begynte å fordele plassene. Han sa at lakseplassene blir respektert av fiskere, og at det aldri har vært konflikter. Sjølaksefisket har vært viktig for lokal kultur og livberging. Nordstrand fortalte at det var *«en blanding av såkalte nordmenn»* og *«et stort innslag av folk med samisk bakgrunn»* langs fjorden. De som snakket samisk bodde gjerne i én grend eller i en fjord, og de norsktalende bodde gjerne i en fjord ved siden av. På 1990-tallet og utover begynte folk å bo i lag.[138]

Olav Nordstrand ga uttrykk for at historiske rettigheter til sjølaksefiske i Tanafjorden er etablert ved alders tids bruk; *«lakseplassene har jo vært brukt i den ene generasjonen etter den andre i flere generasjoner»*. Han mener at det er de som bor i området og som skal leve av fisket som er rettighetshavere, *«du kan ikke komme og fiske, og så reise bort igjen»*. Nordstrand var usikker på om det er etablert eiendomsrett eller bruksrett til lakseplassene, men mener at retten ikke kan være omsettelig.[139] Nordstrand ga uttrykk for at sjølaksefiske *«er en vesentlig del av livet»* for sjølaksefiskere, og *«det er sånn sikkert for de som har [fiske]plasser i elva, oppe i Tanaelva, de føler sikkert akkurat det samme»*.[140]

Han fortalte også om bruken av laksehyttene. Folk som hadde lakseplasser nært boplassen hadde ikke behov for laksehytter, med mindre de hadde lakseplasser over et stort område. De som hadde lakseplasser langt unna hjemmet måtte ha slike hytter, i alle fall før det ble vanlig med påhengsmotor. De bodde gjerne i laksehytta, og var kanskje hjemme en liten tur hver 14. dag eller tredje uke. Noen var på laksehytta hele sommeren. Nordstrand fortalte at laksehyttetradisjonen går tilbake i alle fall til tiden før 1900. Det var helt enkle hytter, *«mer eller mindre et skur»*, som sto åpne. Han sa at det var laksehytter i Gulgofjorden, Tanahornet, utover mot Digermulen, i Breivika og utover, og nedover Manndrapselva. Nordstrand tror ikke det var vanlig å søke om tillatelse til å bygge slike hytter; *«de bare bygde hyttene»*.[141]

Nordstrand mener at folk som driver sjølaksefiske har rett til å beholde gamle laksehytter, og dersom laksefiske blir lov igjen, bør det åpnes for å bygge nye hytter, men slik at byggingen bør være søknadspliktig. Har samme familie brukt en laksehytte over flere generasjoner, mener Nordstrand at familiene må få anerkjent eiendomsrett til hytteplassen.[142]

I intervjuet med NIKU 22. november 2016 sa han at ordningen med å utvise og fordele lakseplasser har *«fungert veldig greit»*. Stort sett har plassene gått *«i arv»* fra far til sønn. Nordstrand fortalte at det er vanlig oppfatning at familier som har brukt samme lakseplass i lang tid har opparbeidet en særlig rett til plassen, og at myndighetene respekterte dette. Han sa at det har vært en klar tradisjon på at barna har fått overta foreldrenes lakseplasser.[143]

Han fortalte at *«masse»* lakseplasser er inndratt i to omganger, og første gang tidlig på 1960-tallet. Da *«kuttet de masse plasser på statsgrunn. Den gang gikk jo ingenting ut på høring, det ble bare gjort. Du fikk beskjed om at de og de plassene kan man ikke søke på lenger»*.[144]

Ifølge Nordstrand var laksen den viktigste økonomiske fiskeressursen, og spesielt for de som ikke hadde store båter. De som hadde større båter sluttet med laksefiske utover 1990-tallet, når prisen på laks ble dårlig. Men fra 1945 til 1965 var laksefisket det aller viktigste for folk flest. Torskeprisen var dårlig, selv om det ble fisket mye torsk kunne det ikke sammenlignes med laksefiskets økonomiske verdi.[145]

24.4.3 Eivind og Arnulf Pettersen

(1.) Kommisjonen intervjuet brødrene, Eivind Pettersen (f. 1948) og Arnulf Pettersen (f. 1949), 26. juni 2024 etter forslag fra Bivdu. De to er oppvokst og bosatt i Nervei (Gamvik), og hadde på intervjutidspunktet begge vært aktive fiskere siden midt på 1950-tallet. Brødrene fortalte at de i ungdommen fisket sammen med sin far og øvrige søsken. Familien flyttet fra Langfjorden til Nervei i 1951. Faren kom fra Skrova. Moren vokste opp på Langfjordnes.[146]

Eivind opplyste at han var fiskeoppkjøper i omtrent 20 år fra 1978, samtidig med at han fisket. Brødrene solgte sine respektive fartøykvoter etter at de fylte 70 år, for å unngå at

136 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 4.
137 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 9–10.
138 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 6–10.
139 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 10–11.
140 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 12.
141 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 12–14.
142 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 1. juli 2024 (jnr. 17/129-23) s. 12–14.
143 NIKU, Intervju med Olav Nordstrand, 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 34) s. 11.
144 NIKU, Op. cit., 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 34) s. 12.
145 NIKU, Op. cit., 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 34) s. 9.
146 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Eivind Pettersen og Arnulf Pettersen* 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 2–3.

kvoten ble trukket tilbake. Arnulf fortalte at han solgte sin kvote for fire millioner kroner – *«det er jo penger som egentlig er prakket på meg.»*. De gikk fra *«lukket gruppe»* til *«åpen gruppe»* etter at de fylte 70 år. For å få fiske på kvoten i *«åpen gruppe»* måtte Eivind selge båten på 12 meter og kjøpe en mindre båt. Brødrene fisker i dag *«midt i krysset»* mellom Tanafjorden, Langfjorden og Hopsfjorden. De ønsker å kunne fiske utenfor Nervei som tidligere, men fremmedbåter kommer og tar opp det lille som er igjen der.[147]

Eivind sa at *«kvotepengene»* i praksis er fiskernes pensjon. Han forklarte at inntekten fra fisket ble registrert som *«båtinntekt»*. Fiskerne hadde ikke lønn, og endte derfor som minstepensjonister. Eivind fortalte at de store båtene kjøpte kvotene til de som måtte selge sine kvoter etter fylte 70 år, slik at de store båtene har alle kvotene, og kan komme og ruinere *«havet utenfor støene våre»*. Han betegnet disse reglene og reguleringene *«galskap satt i system»*.[148]

Arnulf Pettersen ga uttrykk for at kvotene i åpen gruppe nå har blitt så små at det er vanskelig å betjene lån, og spesielt vanskelig er det for ungdom som vil starte som fiskere. Eivind Pettersen sa at da de var i etableringsfasen kunne de fiske fritt i det området der de bodde, og det burde ungdommen i dag også kunne gjøre. Dagens kvoteordning skaper stor usikkerhet, og har negative konsekvenser for de mindre båtene. Arnulf fortalte at det tidligere stort sett var folk som sognet til området som fisket i Tanafjorden. Ifølge Arnulf ble totalbeskatningen på fiskeressursene mye større, etter at fremmedfiskere begynte å fiske der.[149]

Eivind sa at fisket i fjorden tidligere var naturlig fordelt mellom fiskerne og bygdene:[150]

> «Da foreldrene våre begynte å fiske, da var båtene forholdsvis små, så Laggo-folket fisket jo utenfor Laggo og et stykke utover fjorden, og vi fisket herifra og innover … fem kilometer innover fjorden, stort sett … Langfjord-folket fisket utenfor Langfjordnes og ut der, mens Skjånes-folket – dem fisket ikke på den her siden … Dem var i Hopsfjorden. … De i Iversfjord fisket i Iversfjorden, og de i Kobbvika fisket i Kobbvika, og folk i Værnes fisket i Værnes-bakken. Hopseidet-folket fisket i Hopseidet og rund[t] der, og vi fisket jo her, stort sett utenfor her [Nervei]».

Eivind Pettersen betegnet *hele* Tanafjorden som en fiskeplass. Ifølge Arnulf Pettersen er ingen fiskeplasser er viktigere enn andre, alle plassene er like viktige. Lokale fiskere fisker i dag i hele fjorden, fordi det er mindre fisk og flere båter. Arnulf tror at lakseoppdrett i fjorden er en av årsakene til at fiskebestandene har gått ned. Kvoteordningen trekkes også frem som en årsak til nedgangen i fiskebestandene, og også lokalbefolkningens mobilitet. Da folk fikk sjarker og andre motordrevne båter på 1950–1960-tallet, begynte de å fiske på litt dypere vann og på litt andre plasser enn tidligere. Lokalbefolkningen fisker i dag i hele fjorden.[151]

Arnulf Pettersen fremholdt at fisket i fjorden er viktig for den lokale kulturen, *«uten fiske er det ikke mye igjen»*. Folk har levd av å kombinere forskjellige virksomheter, som fiske og jordbruk. Ifølge Eivind er fiske og jordbruk grunnen til at folk har bosatt seg langs Tanafjorden. Brødrene sa at det er vanskelig å skille folk på grunnlag etnisitet, fordi dagens befolkning til en viss grad er et resultat av at folk fra ulike etniske grupper har giftet seg med hverandre.[152]

På slutten av 1980-tallet og (tidlig på) 1990-tallet ble det innført reguleringer som gjorde at mange fiskere så seg tvunget til å slutte å fiske. Arnulf Pettersen sa at reguleringene ikke hadde negative konsekvenser for han personlig. Han fikk tildelt en kvote som en annen hadde mistet som følge av reguleringene. Arnulf sa at prinsippet er at *«den lille kan ikke kjøpe den store, men den store kan kjøpe den lille»*. Eivind viste til et tilfelle der en fisker mistet kvoten fordi han hadde en maskinskade på båten som gjorde at han ikke klarte å fiske nok til å berge kvoten. Arnulf fremholdt at alle som bor ved fjorden rett til å fiske like mye, og sa at det beste hadde vært om kommunene fikk forvalte fisket, i samråd med kommunens befolkning.[153]

Brødrene Pettersen fremholdt at lokalbefolkningen har opparbeidet seg rett til fiske med grunnlag i historisk bruk. Denne retten omfatter også nye arter som måtte etablere seg i fjordene, fordi lokalbefolkningen alltid har fisket det som er i sjøen. Deres forfedre livnærte seg av jordbruk og fiske. Noen hadde rein, og samarbeidet med reindriften. Folk høstet tang og andre ressurser, og etterkommerne videreførte dette. Eivind Pettersen er kritisk til at noen forsøker å skille mellom samer og øvrig lokalbefolkning når det gjelder rettighetsspørsmål, fordi alle som bor i området har *«like rettigheter»* til å fiske i Tanafjorden og i de andre fjordene. Arnulf sa at det ikke kan ha betydning at noen har kommet litt senere.[154]

147 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 3.
148 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 3, 7–9 og 11.
149 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 9, 20,
150 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 25–26.
151 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 25–30.
152 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 33–34.
153 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 34–36.
154 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 36–37.

Eivind Pettersen fremholdt at retten til fiske i Tanafjorden er en *«særrett for befolkningen som bor langs med fjorden»,* men at også andre i Tana kan fiske. Han sa at lokalbefolkningens rett til fjordfiske må anses som en kollektiv rett for de som bor i området, i motsetning til rett til lakseplass som han anser som individuell rett. Ifølge Eivind har ingen fiskere sterkere rett til en fiskeplass enn andre fiskere, selv om de hadde det før i tiden.[155]

I intervju med NIKU 22. november 2016 fortalte Eivind Pettersen at han kan huske at faren på 1950-tallet rodde med småbåt *«her på fjorden og fisket inne ved land»*. Da faren fikk større båt, fisket han fortsatt på de samme plassene. Eivind sa at *«folk her fisket innover i fjorden helt til 1967–1968, og det var fisk nok her i fjorden. Nervei-folket fisket her og innover mot Laggo og Laggo-folket fisket i Laggo»,* og at folk levde godt av fisken. Familien kjøpte påhengsmotor i 1967/1968. Før andre verdenskrig var det svært få som hadde motor i båtene, men dette ble gradvis mer utbredt og da helst i små sjarker på 18–20 fot.[156]

Eivind Pettersen forklarte at torskefisket var viktig. Tradisjonelt begynte torskefisket i november/desember, og varte til mai. Han sa at folk fisket så lenge det var snø under fiskehjellene. Det viktigste området for torskefiske, for de som bodde i Nervei, var fra Nervei og inn til Laggo, på begge sider av fjorden. Ifølge Pettersen, ble det tidligere fisket torsk, laks, skrei, flyndre, sei, hyse og kveite. Rognkjeksfisket kom først inn senere.[157]

Han sa at fjordfisket endret seg på 1960-tallet. Båtene ble større, og områdene ble utvidet fordi de yngre ville fiske lengre utover fjorden. Utvidelsen skjedde slik at man først begynte å fiske på tvers av fjorden. I løpet av 1960-tallet begynte hans familie også å fiske utover fjorden, til Tanahorn. Folk fikk også garn med synketau. Med de nye garnene kunne man få 30–50 fisk per garn, mens man bare fikk 10–12 fisk per garn med den tradisjonelle garntypen. Eivind Pettersen sa at det (i 2016) *«omtrent ikke [er] fisk innenfor … en linje fra Langfjordnesodden og over til yttersiden av* Skjånes*», og at dette hadde vært situasjonen de siste ti årene.* I Langfjorden hadde det *«ikke vært fisk i på 20–30 år»*, bortsett fra at man får *«en og anna [småfisk] på juksa og slikt»*. Inne i Laggo *«var det ikke fisk igjen i det hele tatt»*.[158]

Eivind Pettersen mener at årsaken til nedgangen i fjordtorskebestanden er at den er nedfisket. Det er bare skrei igjen. Den kommer bare innover fjorden for å gyte, for så å dra ut igjen. Pettersen forteller han derfor i dag må gå lenger ut for å få fisk, til Rafjorden, Skarfjorden, Tyfjorden og Kjeila (Finnkongkeila). I dag fisker man dypere overalt.[159]

Han sa at også den store selbestanden i gyteområdene har bidratt til bestandsnedgangen. Tidligere ble selen holdt i sjakk av lokalbefolkningen. Dersom folk oppdaget en sel *«ga dem seg ikke før de hadde fått tak på den … derfor tror jeg også at det kom fisk tilbake [til fjorden] på den tida»*. Selen *«var både mat og klær»*.[160]

Eivind Pettersen sa at fra 1950- og 1960-tallet og utover begynte folk utenfra å fiske i fjorden. Noen av disse hadde bodd inne i fjorden, men hadde flyttet til steder som Mehamn, Berlevåg, Båtsfjord og Gamvik. De hadde større båter og *«fisket på en litt større måte»*.[161]

Om utenbygdsboendes fiske i Tanafjorden sa Pettersen at det må skilles mellom *«utenbygdsboende i nærområdet»*, og *«utenbygdsboende bosatt utenfor Tanafjorden»*. Den bruken som utøves av *«utenbygdsboende i nærområdet»* er ifølge Pettersen ikke en trussel for lokalbefolkningens rettigheter. Bruken utøvd av *«utenbygdsboende bosatt utenfor Tanafjorden»* er derimot en trussel, og det må for disse etableres et *«skille på rettighetene»*.[162]

(2.) Brødrene Pettersen fortalte at de begge har drevet *sjølaksefiske «stort sett hvert år»* siden 1960-tallet, med utgangspunkt i lakseplasser både på privat grunn og statsgrunn. Deres far og bestefar drev også sjølaksefiske, delvis med utgangspunkt i de samme lakseplassene.[163]

Eivind Pettersen sa at de er *«meget glade»* for Bivdus krav gjeldende sjølaksefiske i Tanafjorden. Han antok at folk i *«alle»* faste bosetninger langs fjorden fisket laks. Det var ingen fremmedfiskere som drev laksefiske i fjorden, med mindre man for eksempel betegner en fisker fra Hopsfjorden som fremmedfisker i Langfjorden. Folk fisket med kilenot og krokgarn. Laksefisket startet 1. april og varte til utpå høsten. Arnulf og Eivind fortalte at de mener at ordningen med utvisning og fordeling av lakseplasser har fungert bra. Brødrene vet ikke hvordan lakseplassene ble fordelt før myndighetene begynte å utdele plassene, men de sa at utvisningsordningen har fungert bra også etter at FeFo overtok. Lakseplassene ble normalt overført til neste generasjon i familien. På de gode plassene kunne man fiske 2000–4000 kilo laks på en sesong,

155 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 36–42 og 45.

156 NIKU, *Intervju med Eivind M. Pettersen* 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 32) s. 2.

157 NIKU, Op. cit., 22. November 2016 (jnr. 14/295-25, informant 32) s. 4–5 og 6–8.

158 NIKU, Op. cit., 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 32) s. 5.

159 NIKU, Op. cit., 22. November 2016 (jnr. 14/295-25, informant 32) s. 5–6.

160 NIKU, Op. cit., 22. November 2016 (jnr. 14/295-25, informant 32) s. 2.

161 NIKU, Op. cit., 22. November 2016 (jnr. 14/295-25, informant 32) s. 8–9.

162 NIKU, Op. cit., 22. November 2016 (jnr. 14/295-25, informant 32) s. 13.

163 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Eivind Pettersen og Arnulf Pettersen* 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 50–51.

og 300–400 kilo på de dårlige plassene, ifølge Eivind Pettersen.[164]

Eivind Pettersen sa at det «*helt klart*» er etablert historiske rettigheter til sjølaksefiske i Tanafjorden, i form av en bruksrett knyttet til den aktuelle lakseplassen. Eivind sa at det er omtrent 98–100 lakseplasser i Gamvik kommune, men mange av plassene er inndratt, og avstanden mellom dem er økt fra omtrent 200 til 400 meter. Eivind fortalte at det på «*Tanasiden*» var vanlig med laksehytter, som ble oppført uten at det ble søkt om tillatelse. Hyttene sto stort sett ulåste. Eivind sa at folk med lakseplass bør ha rett til å føre opp en laksehytte i området, etter søknad, men brødrene Pettersen var enige om at bruk av laksehytter ikke bør gi grunnlag for erverv av eiendomsrett til plassen, men en bruksrett knyttet til sjølaksefisket.[165]

I NIKU-intervjuet fortalte Eivind Pettersen at folk drev laksefiske i eget nærområde. Lokalbefolkningen hadde lakseplasser innover hele fjorden, helt inn til Laggo. Faren til Eivind hadde eiendomsplass «*ute i loddebukta*». Familien har drevet sjølaksefiske siden ca. 1860, da de flyttet til Nervei. Det var lakseplasser på begge sider av fjorden. Sesongen for sjølaksefiske startet i april, og var en viktig inntektskilde.[166] Enkelte år var det så mye laks i sjøen at det bare var å sette et hvilket som helst garn i sjøen og få 10–15 laks.[167]

Pettersen fortalte at folk respekterte hverandres lakseplasser: «*Der har det vært gjengs at man trenger ikke søke [om en lakseplass] når man vet at [andre] folk har brukt et område. De har kanskje hytte der*». Mange mente å ha eiendomsrett til sin lakseplass. De som så på sine egne plasser som sin eiendom søkte likevel om plassene for å sikre seg mot at andre fikk tildelt deres lakseplass. Ifølge Pettersen kan sjølaksefiskerne og naturen forvalte laksen bedre enn det myndighetene gjør. Han sa at «*egentlig burde man heller gi lov til å starte fiske litt tidligere på våren og avslutte det tidligere på sommeren slik at det kan bli en bærekraftig næring på sikt. Gytefisken kan da gå i elvene og der den får fred*».[168]

24.4.4 Svein Henriksen

Svein Henriksen (f. 1958) er oppvokst i Lávvonjárga og bosatt i Austertana. Han sa i intervju 3. februar 2021 at alle drev fjordfiske «*det var jo mat, og hvis man fikk mye, så kunne man jo selge det. Men det var mest tørrfisk de solgte*». I hans barndom var det så mye fisk i sjøen, at mora satte på potetene, og deretter ba han hente fisk med jolla. Henriksen sa at ingen hadde fiskeplasser som bare var deres, og at det utenfor Gávesluokta var en egen torskestamme. Han var usikker på når fremmede båter begynte å ta seg inn i Tanafjorden. Henriksen påpekte at lokalbefolkningen, til tross for klager, ikke hadde mulighet til å hindre at fremmede fiskere og båter inntok og fisket i fjorden. Han sa at han husker at det på slutten av 1960-tallet og begynnelsen på 1970-tallet var mye storsei utenfor Stangnes, «*men den forsvant jo når de her snurperne kom inn – seisnurperne*». Tidligere var det også mye sild utenfor Leirpollen.[169]

Henriksen sa at lokale fiskere/båter bør ha førsteretten til fisket i Tanafjorden, fremfor båter fra Vestlandet og Troms, og andre steder.[170]

Han opplyste at alle som bodde i Lávvonjárga hadde faste lakseplasser. Disse lå mellom Stangnes og Gulgones, foruten en plass som var helt innerst i bukta. Noen hadde lakseplasser på privat eiendom, mens andre hadde plasser på statsgrunn. Laksebrukene sto tett i tett på denne strekningen. Hans bestefar hadde lakseplass utenfor Stangnes. Laksefisket var en viktig inntektskilde for folk. Henriksen sa han selv ikke har vært med på sjølaksefiske, og at myndighetene nå har «*strøket*» de fleste lakseplassene.[171]

24.4.5 Yngve Johansen

Yngve Johansen (f. 1954) er oppvokst og bosatt i Lávvonjárga. Han fortalte i intervju 19. mars 2021 at det på 1960-tallet var omtrent 30–35 fastboende i Lávvonjárga.[172]

Ifølge Johansen levde folk hovedsakelig av fiske, spesielt sjølaksefiske, i kombinasjon med husdyrhold. «*Alle mannfolk*» fisket i Tanafjorden og utover, fra Stangnes til Store Molvik. Folk som ikke hadde private lakseplasser, måtte søke om å få tildelt «*statlige lakseplasser*» hvert 3–5 år. Johansen fortalte også at det var mye sild innenfor Lávvonjárga på 1950–1960-tallet. Silda ga bra inntekt, men den forsvant ut over 1970-tallet. Lokalbefolkningen fisket blant annet flyndre, kveite, hyse, torsk, og sjøørret.[173]

Johansen fortalte at på 1960-tallet var selbestanden liten på Njurjosáttu, og at mange skjøt sel ved Tanamunningen. Folk spiste sel, og skinnet ble saltet og solgt. På den tiden var det bare noen titalls sel der, mens det i dag kan være flere

164 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 50–55.
165 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 26. juni 2024 (jnr. 17/129-22) s. 55–56.
166 NIKU, *Intervju med Eivind M. Pettersen* 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 32) s. 2–4.
167 NIKU, Op. cit., 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 32) s. 5.
168 NIKU, Op. cit., 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 32) s. 10–11.
169 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Svein Asbjørn Henriksen* 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 13–17.
170 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 40.
171 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 3. februar 2021 (jnr. 16/21-21) s. 4 og 10–13.
172 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Yngve Johansen* 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 1–2.
173 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 1–4 og 6–8.

hundre, kanskje opp mot 300–400. Kobben tar mye lakseyngel, ifølge Johansen. Den tar også laks fra laksegarn og nøter.[174]

24.4.6 Arne Josvald Sabbasen

Arne Josvald Sabbasen (f. 1952) fortalte i NIKU-intervju 26. mai 2015 at hans familie fisket torsk i nærområdet. De brukte åpen båt, så det var begrenset hvor langt ut de fisket. Familien fisket frem til 1960-tallet, og det hadde slekta gjort siden 1800-tallet. Tidligere levde de av fiske. De fisket til eget bruk, og for salg av tørrfisk og litt fersk fisk. Han fortalte at folk utenfra også har fisket i deres nærområder i sjøen. Dette skapte misnøye og konflikt, hovedsakelig fordi det kom store snurpere eller trålere inn i fjorden. Da ble det veldig dårlig fiske inne i fjorden. Problemene oppsto på slutten av 1950-tallet, og det ble verre på 1960–1970-tallet. Sabbasen fortalte at dette var en av grunnene til at familien flyttet. Han sa at det på 1980-tallet var «*helt dødt i fjorden*», men at fiskebestanden har tatt seg opp etter at de store båtene med effektive fangstredskaper ble «*regulert bort*».[175]

Sabbasen fortalte at hans familie hadde privat lakseplass i Gavesluft, og at tidligere var alt laksefiske mellom Smalfjord og Stangnes forbudt, unntatt på tre krokgarnplasser i Gavesluft. Han sa at to av de tre lakseplassene i Gavesluft var private, og at den tredje som ligger på FeFo-grunn, ikke hadde vært i bruk siden ca. 2003–2004.[176]

24.4.7 Nils Johannes Johansen

Nils Johannes Johansen (1931–2017) fra Torhop fortalte i intervju med NIKU 27. mai 2015 at han drev næringsfiske fra 1958 til 2007, og at han fisket torsk og sei mellom Gavesluft og Stangnes. Dette er gyteområde på våren. Han fortalte også at han ofte fisket torsk ved Vardnes og en fiskegrunn før Skardholmen, samt Tanagrunnen. Både lokale og folk fra andre kommuner fisker i Tanafjorden, tilreisende for det meste torsk og sei, mens de lokale fisker torsk, sei, kveite, steinbit, brosme, hyse, rognkjeks og kongekrabbe.[177]

Johansen fortalte at han hadde flere lakseplasser. Rundt 1960 begynte han å fiske laks på Stáhpogieddi-siden, og fisket frem til «*i hvert fall*» utpå 1990-tallet. Han hadde også flere andre lakseplasser: utenfor Tormodnesset fra omtrent 1990 til 2013, og i Bárdeluokta. Sjølaksefisket var en del av næringen. Johansen fortalte at det er kommunens innbyggere som har brukt disse områdene, og sa at det er en vanlig oppfatning blant folk, at familier som har brukt samme lakseplass over lang tid har opparbeidet seg en spesiell rett til plassen.[178]

24.4.8 Simon Saraksen

Simon Saraksen (1930–2023) fra Smalfjord fortalte i intervjuer med NIKU 19. og 22. juni 2015 at han fisket hvert år fra 1950 til 1981. Han sa at «*vi fisket i hele Tanafjorden*», og at ingen fiskeplasser og -grunner er viktigere enn andre – «*vi fisket overalt*». Om høsten fisket de sei og torsk på grunnene utover fjorden til Gulgo og Tanahorn og innover. Han opplyste at «*vi*» fisket i hele området, helt til Kiberg, mellom Kiberg og Kinnarodden, og fra Grønnes til Tjeldnes og i Gulgo, hvor det var gyteplasser. Han fortalte at han fisket kveite i Bardeluft (Bárdeluokta) og Digermulen fra 1950 til 1973. Det var ikke bare fiskere fra Tana som fisket i fjorden, det kom også «*snurpere helt fra Møre*» dit, og kveitefiskere fra Vesterålen. Saraksen fortalte at snurrevadfisket ødela for garnfisket i fjorden, og sa at lokalbefolkningen må «*bare godta*» at tilreisende fiskere fisker med aktive redskaper.[179]

Saraksen fortalte at han drev sjølaksefiske på faste lakseplasser hvert år fra 1953 til 1980. Etter det har han ikke fisket laks. Han hadde to lakseplasser i Tjeldnes. Han hadde også lakseplasser i Reinskoltvika i perioden 1954–1970. Det er bare han som har brukt disse plassene. Saraksen ga uttrykk for at han mener at det er de familiene som har brukt lakseplassene som har «*førsterett*» til de aktuelle plassene.[180]

24.4.9 Åshild Lamøy

Åshild Lamøy (f. 1943) med bosted Torhop, ble intervjuet av NIKU 2. juni 2015. Hun fortalte at hennes far fisket torsk fra 1950 og utover, og at han fisket ved Gavesluft, Čoalmma (Čoalmmegohppi), og utenfor Torhop, Bergholmen og Spika.[181]

Hun fortalte at familien har fisket laks med utgangspunkt i fire lakseplasser. De har brukt lakseplassen ved Auskarbekken siden andre verdensrig, og lakseplassen i Havbukta fra 1995 til 2015. Auskarnesklubben ble brukt fra 1968 til 2013. Familien hadde også lakseplass utenfor Árbenjárga (Arvenes), som de brukte fra ca. 1960 til 1968 da de fikk lakseplass på Auskarnesklubben. Hun fortalte at så lenge en familie hadde en lakseplass, var det ingen andre som søkte på den plassen, «*man søkte ikke på andre sine plasser*».[182]

174 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 19. mars 2021 (jnr. 16/21-22) s. 25–26.
175 NIKU, *Intervju med Arne Josvald Sabbasen* 26. mai 2015 (jnr. 14/295-25, informant 20) s. 3–4.
176 NIKU, Op. cit., 26. mai 2015 (jnr. 14/295-25, informant 20) s. 3.
177 NIKU, *Intervju med Nils Johannes Johansen* 27. mai 2015 (jnr. 14/295-25, informant 28) s. 2–3.
178 NIKU, Op. cit., 27. mai 2015 (jnr. 14/295-25, informant 28) s. 2–3.
179 NIKU, *Intervju med Simon Saraksen*, 19. og 22. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 29) s. 3–4.
180 NIKU, Op. cit., 19. og 22. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 29) s. 3–4.
181 NIKU, *Intervju med Åshild Lamøy* 2. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 30) s. 3.
182 NIKU, Op. cit., 2. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 30) s. 4.

Lamøy stilte seg kritisk til at lakseplasser blir tatt fra folk, for eksempel etter fylte 70 år. Hun fortalte at hennes familie har mistet en lakseplass på denne måten, og at de kommer til å miste en til ved neste utlysning. Hvis man ikke har næringsinntekt får man ikke fiske på mer enn én plass. Lamøy var også kritisk til at fisketidene har blitt innskrenket.[183]

24.4.10 Anton Berg Persen

Anton Berg Persen (1933–2019) bodde i Nervei og fortalte i NIKU-intervju 22. november 2016 at han som ung fisket sammen med onkelen sin fra robåt. De rodde fra Nervei til Laggo og innover fjorden, for der var det grunnere og lettere å trekke garn for hånd. Utenfor øyene fisket de sjelden før motorbåtene kom. Torskefisket var viktigst i fjorden, og er det fortsatt (2016). Han begynte å fiske på slutten av 1940tallet. Da fisket folk på østsiden av fjorden, mens beboerne på Langfjordodden fisket i sitt nærområde og i Hopsfjorden. Først da de fikk motorbåter, begynte de å fiske lenger ute mot Digermulen. Skjånes-folk fisket i Hopsfjorden fra odden ved Skjånes. I Rafjorden, Skarfjorden og Tyfjorden var det lite fisk. Bosettingen der forsvant etter at tyskerne brente områdene, og ble ikke gjenoppbygd etter krigen. Etterkrigstiden førte til store endringer. Motorbåtene gjorde det mulig å fiske lenger ute i fjorden, og snurrevadfisket presset lokale fiskere til å finne nye fiskeplasser. Dermed endret det tradisjonelle fjordfisket seg, og folk i Tanafjorden begynte etter hvert å fiske over et langt større område.[184]

Anton sa at nærområdene er lokalbefolkningens områder fordi *«vi har fisket der»*. Han sa at han ellers ikke har tenkt mye på rettighetsspørsmål – *«til våren kommer fisken igjen og du får ta på land den fisken du orker … forutsatt at fisken kommer til fjorden»*.[185]

Han hadde i liten grad drevet sjølaksefiske, fordi alle lakseplassene i området var opptatt. Folk fisket laks i hele fjorden, helt ut til Langfjordodden, og derfra over til sørsiden, og helt inntil Laggo. Det var lite laks i Langfjorden. Lønnsomheten var derfor lav.[186]

24.4.11 Albert Mikalsen

Albert Mikalsen (f. 1937) fortalte i intervju med NIKU 23. november 2016 at hans familie har bodd i Skjånes i alle fall siden 1880-tallet. De levde av jordbruk og *fiske – «alle var jo fiskerbønder på den tiden»*. Folk brukte robåter, og noen hadde seilbåt. Faren var den første i området som kjøpte båtmotor.[187] Albert fortalte at hans familie fisket på forskjellige plasser, men oftest inne i Hopsfjorden, som var en av Finnmarks beste gytefjorder. Området ble ofte omtalt som *«Lille Lofoten»*. Han fortalte at hans far og bestefar fisket med garn i Hopsfjorden. På våren rodde de til Finnkongkeila, og her fisker de med juksa. Han fortalte at de fisket *alle typer fisk*, men det var torsken som var viktigst, men også laks og kveite var viktige.[188]

Laksefiske var ifølge Albert viktig for livbergingen, og *«stort sett alle fisket laks»*. Når torskefisket var over, begynte folk med laksefiske. Det var bare 200 meter mellom hver laksenot, rund hele fjorden og i alle fjordene. Fiskerne fikk bedre pris for laks enn torsk, og de som hadde gode lakseplasser, tjente gode penger. Nå (2016) er det bare noen få som fisker laks. Mikalsen fortalte at *«lakseplassene gikk i arv»*. Når faren hadde fisket på en lakseplass, så kunne sønnen ta over, men de måtte formelt søke om plassen.[189]

24.4.12 Áslat Holmberg

Áslat Holmberg (f. 1988) bosatt i Nuorgam på finsk side av Tanaelva sa i sin forklaring for samer på finsk side av riksgrensen (kapittel 26) på høringsmøte 16. mars 2023, at samer på finsk side har et sedvanerettslig grunnlag for fiske i Tanafjorden. Han viste til at dette er anerkjent i Lappekodisillen som *«tok hensyn til rettighetene på begge sider av[riks]grensen, og var opptatt av at ikke [riks]grensen skulle hindre folks tradisjonelle bruk»*.[190]

24.4.13 Sverre Kimo Pedersen

På høringsmøtet 16. oktober 2018 fortalte Sverre Kimo Pedersen (f. 1962) som er interesserepresentant for kyst- og fjordfiske i felt 7, at det i hans barne- og ungdomstid var mye torsk, sei, sild, hyse, laks og alle slags fiskeslag helt inn i fjordbunnen. Han sa at *«i Vestertana, så kom fisken så nært [land] at du kunne jo nesten sette garn i fra fjæra, nedenfor husene, for å få en fangst som gav inntekt»*. På 1950-tallet skjedde det store forandringer. Det ble mer kommersielt fiske. I dag må man langt ut i Tanafjorden for å få fisk.[191]

183 NIKU, Op. cit., 2. juni 2015 (jnr. 14/295-25, informant 30) s. 3–4.
184 NIKU, *Intervju med Anton Berg Persen* 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 33) s. 1 og 3–4.
185 NIKU, Op. cit., 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 33) s. 11.
186 NIKU, Op. cit., 22. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 33) s. 1–3.
187 NIKU, *Intervju med Albert Mikalsen* 23. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 35) s. 1.
188 NIKU, Op. cit., 23. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 35) s. 1–3.
189 NIKU, Op. cit., 23. november 2016 (jnr. 14/295-25, informant 35) s. 3–7 og 8.
190 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte* 15.-16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 98.
191 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte* 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 18–19 og 23.

24.4.14 Reidar Larsen

Reidar Larsen (f. 1942) fra Vestertana er interesserepresentant for sjølaksefisket i felt 7. Han fortalte i NIKU-intervju 25. august 2015 at han har drevet fjordfiske siden 1972 og frem til intervjutidspunktet (2015), og at han og andre fra Vestertana har fisket og fortsatt fisker i hele indre Tanafjord. Han har fisket torsk mot Torhop, Spika og Sommernes, og i Vestertana ut til Bergholmen og Stáhpogieddi. Kveitefiske har også vært viktig for fiskere i Vestertana. Kveite ble fisket langs land fra Stáhpogieddi og innover til bukta før Sjursjok. Det var bare bygdefolket som fisket kveite i Vestertana. Kongekrabbefangsten startet rundt 1998. Alle som har krabbekvote fisker etter krabbe i området, både lokale og fiskere fra andre kommuner.[192]

24.5 Skriftlige kilder

24.5.1 Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) har på oppdrag for Finnmarkskommisjonen utredet bruk og rettsoppfatninger i Tana-feltet. Utredningen gir blant annet en oversikt over bosetting og ressursbruk langs Tanafjorden, og omtaler bruk og rettsoppfatninger knyttet til sjølaksefiske, fjordfiske og annen bruk av sjøressursene.[193]

I utredningen viser NIKU til at kyst- og fjordområdene i Finnmark og alle som bodde der først ved freden i Knærød i 1613 ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon. Dette gjaldt også sjøsamene i Tana. Samene som holdt til oppover Tanadalen var underlagt svensk verdslig og geistlig jurisdiksjon. Grensen mellom det dansk-norske området og fellesområdet gikk frem til 1751 ved Masjok, da den nåværende grensen ble etablert.[194]

NIKU viser til at samene er den eldste kjente befolkningsgruppen i Tana.[195] På grunn av bedre markedsmuligheter for fiske fikk man fra 1200–1300-tallet en norsk tilflytting til fiskevær ytterst på vestsiden av Tanafjorden, blant annet i Gamvik og Omgang. Det resulterte i en norsk flertallsbefolkning i disse områdene. Ifølge NIKU synes den norske fiskeværsbosettingen ved fjordmunningen å ha presset vekk samene fra en del av deres tidligere bruksområde i den ytterste kystsonen slik at de ikke lenger hadde permanent tilstedeværelse der. På østsiden av fjorden, fra Gulgofjord til Kjølnes, finnes det ifølge NIKU ingen dokumentasjon for en slik tidlig norsk bosetning.[196]

Fra slutten av 1500-tallet og utover gikk fiskeprisene ned, og det blir færre nordmenn. Noen av dem flyttet innover fjorden og slo seg ned der, blant annet i Skjånes og Langfjorden. Rundt 1700 begynte det samiske folketallet i fjorden å øke kraftig, mens den norske befolkningen stagnerte frem til rundt 1760. Fra da av var samene igjen den tallmessig dominerende befolkningen i fjorden frem til ca. 1870. Én årsak til økningen i den samiske befolkningen ser ut til å være at samene ved sitt sommerfiske, tilpasset seg de markedsmulighetene som åpnet seg gjennom pomorhandelen.[197] Fra 1760 til 1875 ble folketallet rundt fjorden mer enn ni-doblet, fra 223 til 2098 personer.[198]

Frem til ca. 1835–1845 var økningen i folketallet en følge av naturlig tilvekst i den samiske befolkning. Etter dette var norsk tilflytting den viktigste årsaken til befolkningsveksten. Fra 1855 fant det også sted en sterk kvensk tilflytting. Samenes andel i den samlede befolkningen ved Tanafjorden kom under 50% i 1870, og de ble tallmessig passert av nordmennene i 1874. Ifølge NIKU la fiskeriene, og spesielt loddetorskefisket, grunnlaget for denne befolkningsendringen. De norske tilflytterne tok i bruk tidligere samiske områder, men bosettingsmønsteret i den ytre delen av fjorden var at samer og nordmenn bodde i ulike soner med mindre grad av kontakt.[199]

NIKU viser til at etableringen av riksgrensen i 1751 ikke førte til endret utnyttelse av fiskeressursene i Tanafjorden. De som bodde fra Polmak og oppover på øst- og sørsiden av Tanaelva før 1751, og som var blitt svenske undersåtter, fortsatte å fiske i sjøen. I et brev til amtmannen skrevet i 1773 opplyser handelsforvalteren i Tana at nesten alle de svenske samene fra Utsjok oppholdt seg i Kjøllefjord og Tana sogn for å fiske om våren og sommeren. Deres fjordfiske på norsk side

192 NIKU, *Intervju med Reidar Larsen* 25. august 2015 (jnr. 14/295-25, informant 25) s. 3.

193 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 punkt 3.6.2 (s. 48–49), 3.15 (s. 105–124) og kapittel 4 (s. 153–187). Utredningens kapittel 4 er skrevet av Einar Eyhtórsson, som også har forfattet Bivdus notat av 31. oktober 2024.

194 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 40 med henvisning til Henrich Adelaer i Finnmark,1690 [i] Finnmark omkring 1700. Aktstykker og oversikter. Fjerde hefte ved O. Solberg, 1938 s. 297.

195 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 37 med henvisning til Qvigstad/Olsen (red.) 1924, Norske Gaardnavne: Opplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision. 18: Finmarkens amt., 1924 s. 220 og Sandnes/Stemshaug, *Norsk stadnamsleksikon*, 1980 s. 1.

196 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 105 med henvisning til Reidar Bertelsen, Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, *Mellom tradisjon og modernitet: Vern av kulturminner i Nord-Norge*, 2001 s. 97.

197 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 123.

198 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 106 med henvisning til Reidar Bertelsen, Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, *Mellom tradisjon og modernitet: Vern av kulturminner i Nord-Norge* [i] Skar, I. B. (red.), 2001, s. 98.

199 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 106 med henvisning til Reidar Bertelsen, Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, Op. cit., 2001 s. 99.

var ikke kontroversielt, så lenge de betalte tiende/skatt for fangsten.[200]

Ifølge NIKU sikret § 6 i jorddelingsresolusjonen av 1775 og § 32 annet ledd i forordning 20. august 1778 om den Finmarkske Taxt og Handel lokalbefolkningens rett til sjøfiske. Etter 1778-forordningen hadde ikke tilreisende fiskere rett til å fiske inne i finnmarksfjordene. Dette sto ved lag til 1830, da en ny fiskerilov for Finnmark åpnet fjordene også for fiskere fra andre deler av Norge. Dette var en viktig forutsetning for tilstrømningen av folk utenfra til Finnmark, inkludert Tanafjorden, fra midten av 1800-tallet.[201]

NIKU opplyser at det viktigste fisket for lokalbefolkningen i Tana begynnelsen av 1800-tallet var vårtorskefisket, sommerseifisket, og tidvis sildefisket.[202] Fra 1826 og utover omfattet fisket i Tanafjorden torsk, sei, kveite og håkjerring. Båtene som ble brukt i fiskeriene var en mellomting mellom seksringer og åttringer – fire og en halv favn lange. Disse ble brukt både i fjordfisket og ved fisket utenfor kysten – vanligvis drevet inntil en mil ut fra land.[203]

Tilreisende fiskere drev ifølge NIKU i årene rundt 1826 et betydelig fiske på kyststrekningen på begge sider av munningen av Tanafjorden. Med henvisning til protokollen fra «Finnmarks Commissionens» møte på Gullholmen sommeren 1826 skriver NIKU:[204]

> «Under samlinga på Gollesuolu/Gullholmen hvor lokalbefolkninga forklarte seg, var det ikke mange negative anførsler i forhold til de russiske fiskerne. Når det gjaldt de tilreisende norske, var det annerledes. Disse bidro til å presse ned fiskeprisene, og de bemektiga seg drivtømmer, rekved, vrakgods av planker, o.l. Dette var til fortrengsel for beboerne.»

Når det gjelder *fiskeriene i fjordene* i Tana, er det i møteprotokollen ikke registrert noen klager fra lokalbefolkningen, over konkurranse fra tilreisende fiskere. Om dette sier NIKU:[205]

> «Det hadde åpenbart sammenheng med de formelle bestemmelsene som regulerte fisket innenfor kystlinja. Der hadde finnmarkingene eneretten, de facto sammen med samene fra svensk side, etter 1809 fra finsk side.
>
> Gjennom et reskript av 10.2.1747, hadde russerne ikke tillatelse til å fiske nærmere kysten enn en mil. Tilsvarende var det for nordfarernes fiske gjennom en forordning av 20.8.1778, bestemt at disse kun hadde tillatelse til å holde seg på utøyene, og forbud mot å drive fiske inne på fjordene».

«*Finnmarks Commissionen*» av 1826 viste til at nordlendingene i det vesentlige drev fiske på kysten med håndsnøre, og foreslo at det også burde være tillatt for rikets innbyggere fra andre deler av landet å drive fiske i fjordene i Finnmark, slik det ellers var. Forslaget om å avskaffe finnmarkingenes enerett til fiske i fjordene fikk raskt gjennomslag på sentralt hold. Det skjedde gjennom lov om fiskeriene i Finnmark av 1830 som etablerte prinsippet om at alle norske undersåtter skulle stilles likt ved utøvelse av fiske i Finnmark.[206]

NIKU reiser spørsmål om hvorfor forslaget fra «*Finnmarks Commissionen*» av 1826, om å åpne alle deler av sjøområdet i Finnmark også for fiskere sørfra, gikk så raskt gjennom i Stortinget i 1830. NIKU mener at én forklaring kan ligge i det negative synet på finnmarkingene som mange sørnorske opinionsdannere nok hadde på den tiden, og viser til Baltazar M. Keilhaus beskrivelse av forholdene i Finnmark etter hans reise til Finnmark i 1827:[207]

> «Han trakk bl.a. frem nordfarerne som eksempler til etterfølgelse. De tilbrakte et par måneder i Lofoten i den hardeste årstida og dro deretter den lange veien til Øst-Finnmark. Derfor hadde 'de fleerdobbelt Værd sammenlikna med Distriktets egne Kraftløse Indbyggere'. Etter hans syn var det klart at Øst-Finnmark bare var viktig for staten på grunn av nordfarernes besøk der. Det var kun disse driftige folkene som sammen med russerne, 'oplive Finmarken'. I stedet for å møte hindringer burde de oppmuntres. Når det ble klaga over at disse var stive og egenmektige, fant

200 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 107 med henvisning til Steinar Pedersen (2008), *Lappekodisillen i nord 1751–1859 – Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke*, 2008, s. 93.

201 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 108 og 124 med henvisning til J. H. Schou (red.), *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve samt andre trykte Anordninger som fra aar 1670 af ere udkomne (...)* Aarene 1778–1780 (...). 1795 s. 93.

202 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 109. Finnmarkskommisjonen (1826) Gullholmen, s. 9b og 10a (s. 18 i digital versjon): Finnmarkskommisjonen 1826, Gullholmen, *forhandlingsprotokoll*.

203 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 109–110. Finnmarkskommisjonen (1826) Gullholmen, s. 10a (s. 18 i digital versjon): Finnmarkskommisjonen 1826, Gullholmen, *forhandlingsprotokoll*.

204 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 110 med henvisning til «Finnmarks Commissionen», Gullholmen, forhandlingsprotokoll, 1826 s. 9b (s. 17 i digital versjon).

205 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 111 med henvisning til «Finnmarks Commissionen» Op. cit., 1826 s. 9b.

206 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 111 med henvisning til «Finnmarks Commissionen», Op. cit., 1826 s. 59 i digital versjon.

207 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 112 med henvisning til B. M. Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 73.

Keilhau det helt naturlig … 'ved siden af de vanmægtige, mismodige Indbyggere'».

NIKU opplyser at samene fra nedre Tana fisket i et stort geografisk område på slutten av 1600-tallet. De drev ikke fiske fra Omgang på grunn av mangel på havn, men de drev sommerfiske ved Tanahorn og Bukkekeila. Østsiden av Tanafjorden og kyststrekningen frem til Kjølnes, lå i første halvdel av 1700-tallet innenfor det området hvor rettsvesenet hadde formalisert Tana-samenes enerett til visse ressurser. Også Berlevåg lå innenfor dette området, og Tana-samene drev i alle fall tidlig på 1800-tallet fiske derfra. NIKU viser til at prost Stockfleth i 1825 opplyste at finnetolken og skolemesteren i Tana var på fiske i Berlevåg i siste halvdel av juni. NIKU peker også på at «*Finnmarks Commissionens*» protokoll fra 1826 viser at beboerne i Tana sogn drev kystfiske fra Steinvåg og Gamvik vest for Tanafjorden, og fra Berlevåg og Løkvik på østsiden. De som bodde oppover Tanadalen hadde båter rundt munningen av Tanaelva.[208]

Hjemmefisket var ifølge NIKU like viktig som sesongfiskeriene. Det foregikk rundt i Tanafjorden, Leirpollen, Smalfjorden, Vestertana, Langfjorden og Hopsfjorden, og ble særlig drevet av folk som ikke kunne være lenge hjemmefra, og folk med dårlige båter og redskaper.[209]

NIKU påpeker at sjøfisket på begge sider av Tanafjorden, helt ut til kyststripen, ikke bare var viktig for de som bodde ved fjorden, men at fisket tidlig på 1900-tallet også hadde stor betydning oppover Tanadalen.[210]

Ifølge NIKU førte den oppgraderingen av fiskeflåten i Finnmark som startet med at lånefondet ble etablert i 1905, til ulik utvikling i kyst- og fjorddistriktene. Kystdistriktene fikk nesten alle tildelingene i forbindelse med moderniseringsprogrammet. Moderniseringen av kystfiskeflåten skapte problemer for fiskere med mindre båter, blant annet fordi de store båtene fisket så mye at mottakskapasiteten ofte ble sprengt. Konsentrasjon av agnomsetningen skapte også ulikheter mellom kyst- og fjorddistriktene. Etter 1905 utviklet det seg et omfattende silnotfiske ved munningen av Tanaelva. Silen ble lastet om bord og ført til Finnkongkeila og andre fiskevær for salg. Dermed ble fisket konsentrert der, og agnprisen steg. Dette førte til at pomorbåtene ikke lenger søkte inn i fjordene. NIKU oppsummerer dette med at «*småbåtfiskerne ble gående på land, og bare se på at havfiskerne fylte opp russebåtene*». Pomorhandelen tok slutt ved utbruddet av første verdenskrig, og det førte til store problemer langs kysten og i fjordene, og særlig for sjøsamene som var mest avhengige av handelen.[211]

Mellomkrigstiden ble ifølge NIKU vanskelig for de som var avhengige av å hente hele eller deler av sitt utkomme fra sjøen. Fiskeprisene var svært dårlige, og loddetorskefisket endret seg fra å være et kystnært fiske, til å bli et bankfiske på 1930-tallet. Fjordbefolkningen trakk seg omtrent helt ut av loddetorskefisket, og prioriterte hjemmefisket som de mindre båtene var bedre tilpasset til. NIKU skriver at hjemmefisket i fjordene hadde foregått hele tida, ved siden av sesongfiskeriene, og trolig ble også sjølaksefisket et enda viktigere alternativ for mange frem mot utbruddet av andre verdenskrig.[212]

I oppsummeringen av sin redegjørelse for fisket i Tanafjorden skriver NIKU at fisket har vært sammensatt. Mange arter har blitt beskattet og forekomsten av artene har endret seg over tid. Det tradisjonelle fiskemønstret med vintertorskefiske ved lokale gyteområder, vårfiske etter loddetorsk og seifiske om høsten, er ikke lenger aktuelt fordi forekomsten av fisk i fjorden er endret. I dag fiskes det hovedsakelig etter skrei som trekker inn på fjorden. Hjemmefiske til eget bruk foregår på de samme plasser som før, dersom det fortsatt er fisk på disse plassene. Lokale kveiteplasser kan ha stor betydning, og kveiteforekomstene har økt i de senere år. Kongekrabbefisket, som ble et regulært næringsfiske i 2002, utgjør en betydelig del av fangstverdien fra fisket i Tanafjorden. Fiskerne langs fjorden har i lang tid gitt uttrykk for sterk uenighet med statlige fiskereguleringer. De har protestert mot fiske med not og snurrevad på kysttorskens gyteområder i fjorden og på småsildfiske i fjorden. Det gjelder også reguleringer for kongekrabbefisket som utelukker fjordfiskerne fra å delta.[213]

Sjølaksefisket i Tanafjorden ble et viktig alternativ for mange frem mot utbruddet av andre verdenskrig. Dette fisket var ikke bare viktig for de som bodde ved fjorden, men også for befolkningen oppover Tanavassdraget. Ved inngangen til

208 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 114–115 med henvisning til Nils Knag, *Matricul oc Beschrifuelse ofuer Findmarchen for Anno 1694* [i] Finnmark omkring 1700. Aktstykker og oversikter. Annet hefte, ved Martha Brock Utne og O. Solberg, 1934 s. 62–65 og Nils Vibe Stockfleth, *Dagbog over mine Missionsreiser i Finnmarken*, Christiania: Tønsberg 1860, s. 10–11 (digitalt s. 59–60).

209 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 114 med henvisning til «Finnmarks Commissionen», Forhandlingsprotokoll, Gullholmen, 1826, s. 9b (s. 59 i digital versjon): Finnmarkskommisjonen 1826,

210 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 117. med henvisning til A. Forsdahl (red.), *Utdrag av medisinalberetninger for Tana legedistrikt 1865–1928,* utrykt s. 179–203.

211 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 117–123 med henvisning til Steinar Pedersen, *Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig*, i NOU 1994:21 s. 95 og P. Saraksen, *Silnotfangsten ved Tanamunningen 1905–1941*, i Tana historie og museumslags tidsskrift Dædno-Teno-Tana, 1979 s. 7–13 og Sagai Muittalægje (tidligere avis/tidsskrift) 15. desember 1909.

212 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 70–71, 117–118, 121 og 124 med henvisning til Amund Helland, *Nørges land og folk. Finnmarkens Amt II*, 1906, s. 396–397, O. H. Sommerfelt, *Kort Beskrivelse over Finnmarken*, i Topographisk Journal 1799–1800 s. 131, Fredrik Rode, *Optegnelser fra Finnmark. Samlede i Aarene 1826 – 1834*, 1842 s. 130 og Trygve Solhaug, *De norske fiskeriers historie* (del 2), 1976 s. 539.

213 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 186.

1900-tallet ble det bygd sjøbåter blant annet i Seida, som man brukte ved fisket i sjøen og på havet.[214]

Sjølaksefisket foregår på faste lakseplasser, dels på privat grunn, og dels på tidligere statsgrunn der fisket har foregått etter utvisning tidligere ved Finnmark Jordsalgskontor, og etter 2006 ved FeFo. Det har vært sterk nedgang i antall fiskere i de senere år. NIKU viser til at deres informanter er samstemte om at sjølaksefiskerne har protestert mot myndighetenes reguleringer, og spesielt mot inndragning av lakseplasser og innskrenking av fisketider. I intervjuene kommer det fram at det frem til 1950–1960-tallet var rift om lakseplassene, og at mange brukte plasser langt unna hjemplassen og bodde der om sommeren. De fleste av NIKUs informanter oppgir at de driver sjølaksefiske både for salg og til eget bruk. Mange lakseplasser på nåværende FeFo-grunn er brukt av den samme familien i flere generasjoner. Det er en allmenn oppfatning at så lenge noen i familien ønsker å fortsette å bruke en lakseplass, er det en uskreven regel at andre ikke søker på plassen.[215]

NIKU viser til at Sverre Tønnesen sin doktoravhandling *Retten til jorden i Finnmark*, fremholder at ikke bare innlandssamene, men også sjøsamene, følte seg eneberettiget til å utnytte ressursene innenfor sine respektive områder.[216] Ifølge NIKU har dette støtte i tingbøkene i perioden 1620–1770, i saker om ressurskonflikter. Siidaene hadde den gangen en eksklusiv rett til naturressursene innenfor siida-området. De samene som tilhørte siidaen mente seg ikke bare eneberettiget til ressursene, men de hadde *«også tingets stempel på en slik rett»*.[217] NIKU refererer til flere saker som ble behandlet på tinget, og som viser at den samiske siidaen eller bygdelaget i den indre delen av Tanafjorden, i første halvdel av 1700-tallet, hadde enerett til visse ressurser, i alle fall til ilanddrevet hval og vrak, innenfor bestemte geografiske områder. Ved krenkelse av eneretten ble de rettighetsbærende samene tilkjent erstatning.[218]

214 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 117 og 124. Amund Helland (1906) Finmarkens Amt I., s. 745, i Topografisk-Statistisk Beskrivelse over Finmarkens amt, efter Offentlig Foranstaltning Udgivet av Amund Helland, Kristiania, 1905.

215 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 185–186.

216 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017, s. 48 med henvisning til Sverre Tønnesen, *Retten til jord i Finnmark*, 1979, s. 48–51.

217 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 48 med henvisning til Allan Kristensen, *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – med utgangspunkt i studier av tingbøkene fra Finnmark for perioden 1620–1770*, i NOU 2001:34 s. 53–54.

218 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 49. Finnmarkskommisjonen, Rapport Felt 6 Varangerhalvøya Vest, 2015, s. 19. Statsarkivet i Tromsø, Tingbok 35 for Finnmark, side 50b. Omgangs tingsted 2. august 1713, avskrift ved Arne Gunnar Edvardsen. Statsarkivet i Tromsø, Tingbok 35 for Finnmark, side 262a.
Omgangs tingsted 24. juli 1717, avskrift ved Arne Gunnar Edvardsen. Se også jnr. 14/271-57.

24.5.2 Jan H. Sundet – Lokal fiskerkunnskap i Tanafjorden – syntese av intervjuer

Jan H. Sundet og Anita Maurstad gjennomførte på begynnelsen av 1990-tallet prosjektet *«Samarbeid mellom ressursbiologisk forskning og lokale fiskere»*, med det formål å innhente lokale fiskeres kunnskap og bruken av fjord- og kystnære farvann i Finnmark, fra Jarfjorden i øst til Bergsfjord/Sørøya i vest. De intervjuet i 1993 mer enn 100 aktive og pensjonerte fiskere i Finnmark. Sju av intervjuene har informasjon om bruken av Tanafjorden. De ble gjort i oktober-november 1993. På oppdrag av Finnmarkskommisjonen har Jan H. Sundet utarbeidet en sammenfatning av de intervjuene som har opplysninger om bruken av Tanafjorden.

Ifølge Sundet viser intervjumaterialet at det *«i all hovedsak er det lokale fiskere bosatt i Tana som har fisket i [Tana] fjorden»*. Dette er en gjennomgående fortelling fra alle informantene, med noen unntak. Båter fra andre steder enn Tana (*«fremmedfiskere»*), har bare unntaksvis fisket *«på kjente fiskeplasser i fjorden»*.[219]

Notfiske etter sei og sild i Tanafjorden ble bare utført av fartøy fra steder utenfor Tana. Alle informantene uttrykte *«sterk motstand»* mot dette fisket, blant annet fordi det ødela grunnlaget for annet fiske. Sundet påpeker at *«fremmedfiskere»* må deles inn i to grupper; de som fisket med aktive redskaper; og de som fisket med passive redskaper.[220]

Fiske med aktive redskaper (blant annet not og snurrevad): På intervjutidspunktet (1993) var det innført forbud mot bruk av snurrevad på lokale gytefelt i Tana i tidsrommet juni-juli for å forhindre at gytebestander av torsk ble oppfisket. Informantene var skeptiske til bruk av snurrevad etter torsk. Sundets kartmateriale identifiserer følgende omtrentlige gyteplasser for torsk: innerst i Langfjorden, Store Skogfjorden, Vestertana og Gulgofjorden.[221]

Fiske med passive redskaper (blant annet garn, line og juksa): Informantene opplyser at *«noen»* fremmedfiskere fisker med passive redskaper i Tanafjorden. Det var rundt 5–10 fremmedfartøy, som fisket på vinteren på lokale gyteplasser for oppsigstorsk, i Hopsfjorden og Langfjorden. Dette var i hovedsak fartøy fra Berlevåg, Båtsfjord og Mehamn. Noen fremmedfiskere har også fisket etter rognkjeks, og drevet line- og juksafiske i Tanafjorden.[222]

Da intervjuene ble gjort (1993) var det få større sjarker *i indre Tanafjord*. De som fisket der, brukte små åpne båter. *I ytre deler* av fjorden var det flere sjarker, og en reketråler.[223]

219 Jan H. Sundet, *Rapport til Finnmarkskommisjonen om lokal fiskerkunnskap i Tanafjorden – En syntese av intervjuer gjort med lokale fiskere i 1993*, 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 3.

220 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 3.

221 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 3 og 9.

222 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 3.

223 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 3–4.

Sjarkene fisket torsk i områdene Nervei, Skjånes, Hopsfjorden, Langfjorden, og langs landet innenfor Digermulen. Hopsfjord og Store Skogfjorden ble oppgitt å være de viktigste områdene, som følge av at gytingen foregår der.[224]

Sundet fremhever også følgende områder som viktige for vinterfisket etter torsk: Ivarsfjorden, Hopseidet, Laggo, Langfjorden, Hopsfjorden, Digermulen og Vestertana. Flere av informantene nevner Gulgo som et viktig gyteområde for torsk tidligere, men etter at denne lokale gytestammen ble nedfisket ved bruk av snurrevad på slutten av 1960-tallet og tidlig på 1970-tallet, var ikke Gulgo (i 1993) et like viktig fiskeområde for torsk som før.[225]

Sundets kartmateriale viser omtrentlige områder benyttet til garnfiske og linefiske etter torsk, hyse og rognkjeks. I tillegg fisket en del av disse båtene med line på sommeren og juksa eller kveitegarn på høsten. Noen av informantene opplyser også at noen sjarkfiskere fra Tana, kunne i enkelte deler av året fiske i havområdene utenfor Berlevåg og Båtsfjord.[226]

Linefiske etter hyse var relativt nytt i Tana da intervjuene ble gjort i 1993. Fisket foregikk over store områder langs vestsiden av fjorden fra Digermulen og utover forbi Tyfjorden. Fisket foregikk også inne i Langfjorden og i Hopsfjorden, og det ble fisket både med fløyt- og botnline. Når det gjelder hyse, fortalte et par av informantene at det tidligere var mye hyse inne på Leirpollen i Austertana hvor de fisket på isen om vinteren. Det var også mye sild der. Ved en anledning var det hele syv båter med snurpenot der inne som tok all sild og hyse. Etter dette har det vært litt sild der, men hysa er omtrent helt borte.[227]

Fisket etter rognkjeks foregår på grunt vann på våren, og ut fra intervjuene var alle farvannene i Hopsfjorden og Langfjorden viktige rognkjeks-områder. Det var også aktivitet langs land på innersida av Digermulen og i indre deler av fjorden.[228]

Sundet opplyser at informantene fortalte om utstrakt sjølaksefiske i Tanafjorden da intervjuene ble gjort (1993), og at «*fisket foregikk i all hovedsak med åpne båter av fiskere bosatt i Tana*». Kilenot og krokgarn var redskapene som ble brukt. Ifølge Sundet er det vanskelig på grunnlag av intervjuene å stedfeste de spesifikke områdene for sjølaksefisket, men det virker som om fisket foregikk i hele fjorden, og i de små sidefjordene og Smalfjordmunningen.[229]

Han beskriver fiskeriaktiviteten i Tanafjorden som «*typisk kystfiske*» når det gjelder hvilke arter som ble fangstet til forskjellige årstider, med unntak av sjølaksefisket som var ganske utbredt i hele fjorden. Torsk var den viktigste ressursen, særlig vinterfisket, og fisket etter loddetorsken på våren. Ifølge Sundet var det noe forskjell på driftsformen i torskefisket mellom fiskere bosatt i indre Tanafjord, og de fra Nervei og Skjånes. Fiskerne i de indre delene av fjorden brukte gjerne små åpne båter, mens fiskere i ytre deler av fjorden fisket fra større sjarker. I indre Tanafjord var det et større innslag av kombinasjonsnæringer, med fjordfiske som et av elementene i næringskombinasjonen. I ytre deler av fjorden var torskefisket en mer helårig aktivitet. Torskefisket ble ofte etterfulgt av rognkjeksfisket. Ifølge Sundet har hysefisket blitt viktigere i tiden etter at intervjuene ble gjort.[230]

Vinterfisket etter torsk startet som regel i februar og pågikk til ut april, men det kan variere fra sted til sted og fra år til år. Ifølge informantene endret vandringsmønsteret og tidspunktet for gyting hos oppsigtorsken seg på 1980-tallet. Informantene antok at dette skyldtes flere år med selinvasjoner på 1980-tallet. Sundet påpeker at endringene også kan skyldes temperaturendringer. Ifølge Sundet var det tidligere årvisst betydelige mengder småsild/sildeyngel i fjorden som dannet grunnlaget for et fiske etter torsk på sommeren. Etter nedfiskingen av norsk vårgytende sild tidlig på 1960-tallet, har det bare vært sporadiske forekomster av ungsild i fjorden. Dette har påvirket både forekomst og kvalitet på torsken på sommeren. Det kan se ut til at fisket etter torsk fra mai og utover foregikk samtidig med linefiske etter hyse som for mange startet etter fisket på gytetorsken.[231]

Fra oktober til jul var det en del som fisket etter kveite i fjorden, mens andre fisket torsk med juksa. På intervjutidspunktet (1993) var det lite kveite i Tanafjorden og noen av informantene mente at dette både skyldtes rekefiske i fjorden og hardt garnfiske. Innsatsen i fisket etter rognkjeks synes å ha variert en del fra år til år, mest på grunn av mottakssituasjonen og pris. Fisket foregår vanligvis i april og ut i juni avhengig av område.[232]

Jan H. Sundet viser til at rettsoppfatninger knyttet til fisket ikke var en del av de intervjuene, slik at de ikke gir grunnlag for «*klare konklusjoner*». Han fremholder imidlertid at problemstillinger knyttet til «*fremmedfiskere*» ble tatt opp i flere av intervjuene som gjelder Tanafjorden, men at dette ikke ser ut til å ha vært et problem, verken knyttet til at noen «*tar seg til rette*» eller annen form «*for konkurranse i fisket*», og skriver videre:[233]

> «Tvert imot så er inntrykket at informantene mente at alle hadde rett til å fiske på de samme områdene som de selv brukte, når det gjaldt passive redskaper». Sundet fremhever

224 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 4–5.
225 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 5.
226 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 4 og 9.
227 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 5–6.
228 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 6.
229 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 4 og 6.
230 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 4–5.
231 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 6.
232 Jan H. Sundet, Op., cit. 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 7.
233 Jan H. Sundet, Op., cit. 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 7.

> likevel at «det at fiskerne sier at «jeg fisker her og her» kan tolkes som et uttrykk for en rettighet de mener å ha. Spesielt siden dette er områder hvor det har vært fisket på i generasjoner før dem og at de har inngående kjennskap til disse fiskeplassene. Vi oppfattet dette som et utrykk for at fiskerne mente at de hadde «rett» til å fiske på disse plassene i fjorden».

Sundet påpeker at spørsmålet om redskapsbruk er knyttet til rettsoppfatninger, fordi det gjelder informantenes forhold til fiske med aktive redskaper som snurrevad, not og trål. Skepsisen til snurrevad handlet særlig om bruken av snurrevad på gytefeltene for torsk. Sundet antar at man kan også tolke informantenes motstand mot notfiske etter sei og sild i fjorden som en rettsoppfatning. Her hevdes det at notfisket i tillegg til å ta all sei og sild også tar betydelige mengder torsk, og også bidrar det til at maten til spesielt torsken blir borte, slik at den blir magrere og vokser dårligere. Sundet viser også til at flere av informantene viste stor skepsis til å åpne Tanafjorden for rekefiske igjen fordi reketrålen ødelegger bunnforholdene.[234]

Det overordnede bildet av fisket i Tanafjorden som kan utledes av intervjuene fra 1993, er at det i hovedsak var fiskere bosatt i Tana som fisket der med noe innslag av båter fra Berlevåg, Båtsfjord og Mehamn. Vinter- og vårfisket etter torsk var viktigst. Mange av de mindre fartøyene drev fiske kombinert med andre virksomheter hvor fiskeriaktiviteten først og fremst handlet om fisket etter torsk og laks. Helårsfiskerne i fjorden hadde som regel større båter (sjarker). I tillegg til torsk på vinteren og våren, fisket disse etter arter som rognkjeks, laks, hyse og kveite til andre tider av året. Fisket etter de forskjellige artene ser ut til å ha foregått på faste områder gjennom generasjoner; spesielt gjelder det fisket etter torsk.[235]

Det er klare forskjeller i fiskeriaktiviteten i de indre og de ytre delene av fjorden, og mellom øst- og vestsiden. Dette kan skyldes forskjeller i størrelsen på fartøyene som har hjemmehavn i indre og ytre deler, og forskjeller i topografi mellom øst- og vestsiden. Samtidig tyder mye på at de enkelte fiskeriene i stor grad har vært påvirket av mottakssituasjonen på land ettersom det er lange avstander å gå med båt, og særlig de ytre delene av fjorden er betydelig værutsatt. De mindre (åpne) fartøyene i indre deler av Tanafjorden drev i stor grad med sjøltilvirkning når det ikke var fiskemottak i området, mens de større fartøyene ikke fisket i de indre delene fordi føringsveiene var for lange. Manglende mottak skapte særlig problemer i fisket etter hyse siden denne ble omsatt i fersk tilstand.[236]

234 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 7.
235 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 8.
236 Jan H. Sundet, Op. cit., 2024 (jnr. 24/2870-2) s. 8.

24.5.3 Samisk høgskole og SEG. Sjølaksefisket i et historisk perspektiv

På oppdrag fra Finnmarkskommisjonen avga Samisk høgskole og Samisk Nærings- og Utredningssenter (SEG) 24. juni 2010 en utredning om bruk og rettsoppfatninger knyttet til sjølaksefiske med faststående redskap i Finnmark som helhet.

Utredningen viser at laksen har vært utnyttet i Finnmark i svært lang tid. Flere tusen år gamle helleristninger i Alta har avbildninger av laks. Det er derfor rimelig å anta at det alt da ble fisket laks. Skriftlige kilder dokumenterer elvelaksefiske i Finnmark på 1500- og 1600-tallet, blant annet i Tanaelva. Skriftlige opplysninger om sjølaksefiske i enkelte av fjordene går tilbake til 1700-tallet. Sjølaksefisket økte i omfang utover 1800-tallet. Kilder viser at sjølaksefisket opprinnelig ble drevet av samer, mens nordmenn kom med som deltakere senere.[237]

Sjølaksefisket i Finnmark har siden 1800-tallet blitt drevet med kilenøter og krokgarn. Kilenøter ble tatt i bruk på 1860-tallet, mens krokgarn ble tatt i bruk på 1880-tallet. Før det hadde østsamene i lang tid drevet sjølaksefiske med andre typer faststående redskaper. Tidlig på 1900-tallet var sjølaksefisket en viktig del av næringskombinasjonen i Finnmarks kyst- og fjordstrøk. Lov om laks- og sjøørretfiskeriene av 8. april 1905 innførte et system med utvisning av lakseplasser. Utenfor privat grunn hadde grunneieren enerett til sjølaksefiske med faststående redskap. Utenfor statsgrunn fikk myndighetene ansvaret for å utvise lakseplasser.[238]

På 1960- og 1970-tallet, og utover, ble det store endringer i det tradisjonelle sjølaksefisket, fordi det ble åpnet for drivgarnsfiske og linefiske etter laks utenfor kysten. Dette førte til overbeskatning av laksebestanden, og til innskrenkninger i fisketid og redskapsbruk for sjølaksefiskerne i Finnmark, og *«en storstilt fjerning av lakseplasser på statens grunn»*.[239] Ifølge utredningen brukte staten sin eierposisjon til *«statens umatrikulerte grunn»* i Finnmark til å begrense sjølaksefisket, ved å redusere antallet lakseplasser på statsgrunn. Videre heter det:[240]

> «Det synes åpenbart at staten, som på den tid var definert som privatrettslig eier av grunnen, mente at det ikke forelå noen skranker for hva man kunne gjøre med lakseplassene på sin egen eiendom. Iallfall ser det ikke ut til at man vurderte hvorvidt der var noen mulige etablerte rettigheter som det eventuelt var nødvendig å ta hensyn til».

237 Samisk høgskole/SEG, *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv*, 2010 s. 44 og 47.
238 Samisk høgskole/SEG, Op. cit., 2010 s. 50 og 53.
239 Samisk høgskole/SEG, Op. cit., 2010 s. 71.
240 Samisk høgskole/SEG, Op. cit., 2010 s. 62.

Utredningen opplyser at det i 1976 var 2723 lakseplasser på statsgrunn i Finnmark, og at antallet i 1981 var redusert til 1604 lakseplasser. I Tana ble antallet lakseplasser på statsgrunn redusert fra 126 i 1976 til 108 i 1981, en reduksjon på 14.2%. Det ble ikke etablert noen begrensninger i drivgarnsfisket etter laks utenfor Finnmark. Dette ble begrunnet med at laksestammene i Finnmark var sterke. Samtidig ønsket myndighetene å skåne laksestammene andre steder i landet, holde fast ved prinsippet om fritt fiske i havet, og sikre havfiskernes næringsgrunnlag. Dette resulterte i at omkring 700 båter med konsesjon for drivgarnsfiske kunne fortsette med drivgarnsfiske etter laks til havs frem til 1989, uten geografiske eller kvantummessige begrensninger. I utredningen trekkes følgende konklusjon:[241]

> «Grunnen til at man ikke ønsket å sette inn reduksjoner [i drivgarnfisket etter laks utenfor finnmarkskysten], var for å spare laksestammer lengre sør i landet, og bidra til å sikre fiskernes inntekter der. Dette skjedde ved at man gjennom målrettede virkemidler skar ned på det tradisjonelle laksefisket i Finnmark, og i praksis overførte lakseressursene til drivgarnsfiskere fra andre deler av landet. Midlene var inndraging av lakseplasser på statsgrunn i Finnmark, forbud mot gamle tradisjonelle fiskemetoder, en kraftig reduksjon i fisketiden for krokgarn og kilenot, forbud mot høstlaksefiske i Varanger og Tana, etc.»

Det fremholdes i utredningen at lakseplasser normalt ble overført innenfor samme familie. I Vestertana, Smalfjord og i Lávvonjárga, Store Molvik og Lille Molvik, var det vanlig at flere familiemedlemmer hadde lakseplasser nær hverandre, og at de overtok lakseplasser etter hverandre i generasjoner. Mange delte laksehytte med brødre og fedre. Familiene hadde ofte sterk tilhørighet til plassene, både gjennom langvarig bruk og av andre grunner, for eksempel barndomsminner. I noen tilfeller har familier hatt samme lakseplass i over 70 år. Familiens bruk av lakseplassen og eventuelle laksehytter knyttes til en form for *«felles forståelse av hevd»*.[242]

Praksisen med at lakseplasser ble arvet i familien var anerkjent blant fiskere. Om lakseplasser på grunn av dødsfall eller andre årsaker var ledige, var det ikke naturlig for andre i lokalsamfunnet å søke på plassene. Det er folks inntrykk at myndighetene har hatt en liknende aksept for lokal praksis, ettersom familiemedlemmer har fått overta lakseplassene.[243]

241 Samisk høgskole/SEG, Op. cit. 2010 s. 63–65.
242 Samisk høgskole/SEG, Op. cit., 2010 s. 87.
243 Samisk høgskole/SEG, Op. cit., 2010 s. 88.

24.5.4 Kystfiskeutvalget – NOU 2008:5

Kystfiskeutvalget for Finnmark ble som nevnt i punkt 24.2, oppnevnt i 2006 for å utrede samers og andres rett til fiske i kystnære farvann og fjorder langs kysten av Finnmark. Utvalget konkluderte i NOU 2008:5*: Retten til fiske i havet utenfor Finnmark* med at folk som er bosatt ved fjordene og langs kysten i Finnmark har rett til fiske i havet utenfor Finnmark basert på folkeretten og på historisk bruk, og foreslo at retten lovfestes.[244]

Utvalget engasjerte professor Kirsti Strøm Bull for å skrive en historisk fremstilling av retten til fiske i havet utenfor Finnmark fra 1800-tallet til 1940. I oppsummeringen skriver hun:[245]

> «Jørn Øyrehagen Sunde gjennomgår i en lengre artikkel i Tidsskrift for Rettsvitenskap (2006) fiskerettigheter i saltvann som sedvanerett. Han viser her til at hovedregelen i norsk rett frem til ca. 1850 var at fisket ikke var fritt, men knyttet til individuelle eller kollektive rettigheter til fiske på særlig fiskerike steder i sjøen. På denne tiden ble prinsippet om *«fritt hav»* kjørt fram, spesielt i forbindelse med utarbeidelsen av Lofotloven av 1857. (...). Og det ble ikke mulig å gjennomføre prinsippet i Finnmark, da man forsøkte dette på slutten av 1860-tallet (...). Det er flere eksempler på at lokale sedvaner vedrørende fiske har holdt seg sterkt i folks bevissthet. Så sent som i Rt. 1985 s. 247 fikk et sedvanemessig fiske i Kåfjorden i Troms betydning for sakens utfall.
>
> I fiskerigrensesaken mot England fremhevet staten nettopp de lokale sedvanene i saltvannsfisket, og understreket at romerrettens lære om *«fritt hav»* aldri hadde slått igjennom i Norge. Norge vant da også fram nettopp på bakgrunn av sedvanene og den historiske bruken».

Strøm Bull viser videre til at ved overgangen til 1900-tallet og i første halvdel av 1900-tallet, var fjordfisket relativt eksklusivt for folk bosatt langs fjordene. Dette gjaldt også i Tanafjorden. Innberetningene fra Fylkesmannen i Finnmark om vinter- og vårfisket på 1920-tallet viser at fremmedfiskere oppsøkte fiskeværene ved kysten, og ikke fjordene hvor lokalbefolkningen fisket. Fiskere bosatt langs Tanafjorden drev hovedsakelig med hjemmefiske, der fisken ble levert til den lokale handelsmannen eller saltet for senere salg.[246]

244 NOU 2008: 5 s. 20–21 og 411.
245 NOU 2008: 5 s. 155 med henvisning til Jørn Øyrehagen Sunde, *Fiskerettar i saltvann og lex non scriptum i norsk rett og rettshistorie* [i] Tidsskrift for Rettsvitenskap 2006, s. 341 flg., Kirsti Strøm Bull, *Fisket i saltvann – betraktninger rundt rettighetsspørsmål* [i] Kart og Plan 2005 s. 9 flg. og International Court of Justice, Fisheries case (United Kingdom vs. Norway), Judgement of December 18th, 1951, Haag 1952, Reports 1951, page 116 ff.
246 NOU 2008: 5 s. 156–157.

I utredningens kapittel 6 redegjør utvalget for den sjøsamiske bosetningen og kulturen. Utvalget opplyser at det i 1801 var 4 930 samer i Finnmark, tre ganger flere enn antall nordmenn. Fra da av begynte den norske befolkningen å vokse, og fra 1860 var nordmenn i flertall. Den kvenske befolkningen økte også. I 1900 besto befolkningen i Finnmark av 32 952 personer; 17 974 nordmenn, 9 572 samer og 5 406 kvener. Utvalget opplyser, med henvising til et arbeid Knut Kolsrud utførte i forbindelse med Samekomiteens innstilling fra 1959, at den samiske bosetningen rundt 1900 besto av tre hovedtyper: (1) Samiske samfunn i indre Finnmark og Tanadalen, (2) sjøsamiske samfunn i Finnmark og Nord-Troms, og (3) småbygder av samisktalende strøk innenfor den norsktalende bosetningen lenger sør.[247]

Fiskeriene og forholdene i Tanafjorden er omtalt flere steder i NOU 2008:5. Utredningen viser til at Jens Rathke, som fra sommeren 1800 til våren 1802 reiste langs kysten fra Fredrikstad til Vadsø, også seilte inn Tanafjorden. Rathke forteller at på Hopseidet klaget noen samer som bodde der over at fire russiske fiskebåter lå og fisket på østsiden av Hopseidet og hadde lagt ut 100 liner, hver på 30 favner. Fra Hopseidet seilte Rathke videre til Gullholmen, og herfra forteller han at Tanafjorden og havnene her ble flittig brukt av russere, som både handlet og fisket. Rathke besøkte også Seida og Polmak, og opplyser at folk fra Seida deltok med god fortjeneste i vårtorskefisket i Tanafjorden.[248]

Kystfiskeutvalget opplyser at det på 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet var stor lokal motstand mot fremmedfiskeres bruk av aktive fiskeredskaper, som dragnot, snurpenot, snurrevad og trål, langs finnmarkskysten. Dette var også tilfellet i Tana. I 1937 foreslo Tana herred å frede «*innerste del av Tanafjorden med elvemunningen i strekning fra Stappogedde på vestsiden av Tanafjorden i rett linje over til Urnes på østre siden av Tanafjorden*» for bruk av flyndretrål og andre bunnskrapende redskaper som kunne skade yngel og fiskens gyting. Både Fiskeridirektøren og fylkestinget i Finnmark støttet forbudet. Fiskeriinspektøren uttalte at det var «*intens drift med flyndretrål inne mot sandbankene, og til tider også inne i Lerpollen*». Beskatningen av flyndre innerst i Tanafjorden var større enn noe annet sted i Finnmark. Departementet etterkom imidlertid ikke kravet om fredning/forbud.[249]

Det fremheves i NOU 2008:5 at gjennom første halvdel av 1900-tallet ble det lokalt baserte kyst- og fjordfisket i Finnmark utsatt for økende konkurranse fra båter fra andre steder i landet. Den lokale kyst- og fjordflåten fisket med passive redskaper, som line, garn og juksa, mens tilreisende fiskebåter brukte aktive redskaper, som trål og snurpenot. Den stadig økende konkurransen fra båter med aktive og mer effektive redskaper førte fra 1950-tallet og utover til stadige og gjentatte protester fra de lokale fiskerne i Finnmark.[250]

Kystfiskeutvalget viser særlig til protester fra folk bosatt rundt Porsangerhalvøya og Porsangerfjorden, men også til protester fra andre fjorder, Blant annet utløste det omfattende sildefisket med havgående snurpere i Tanafjorden lokale protester på 1960-tallet. Ifølge utvalget kunne det på det meste være omtrent 60 snurpere helt inne i fjordbotnen i Tanafjorden.[251]

Fra omtrent 1967 til utpå 1980-tallet fant det sted en sjøsamisk mobilisering i Finnmark, og spesielt rundt Porsangerfjorden. Det ble blant annet anført at rovdriften av fjordressursene var et norsk maktovergrep overfor den sjøsamiske befolkningen.[252] Den sterke ressursnedgangen på 1980-tallet førte til at det ble iverksatt reguleringstiltak. Kystfiskeutvalget viser til at det har vært hevdet at 1990-reguleringene var et av de sterkeste anslag mot samisk kultur, i tiden etter den offisielle fornorskningspolitikken.[253]

24.5.5 Tana-årboka, 2017 og 2019

I Tana-årboka 2017 forteller Ivar Kratteng (1936–2022) fra Torhop at det våren 1945 ikke var mange som hadde båt og bruk igjen i Tana etter den tyske okkupasjonsmaktens tilbaketrekking: «*De som kunne ha noen garnlørver slo seg i lag og raska til ei 10-garnslenke som de satte ut. Båten de hadde var en 3-roms spissbåt som de hadde lappet sammen, så den fløt på en måte under stadig øsing*». Kratteng beretter at ved første haling var garnene «*så fulle av fisk at det så ut som en snøfonn nedi havet*». Etterpå ble fisken gravd ned i snøskavler. Det var ingen fiskekjøper i nærheten etter at fiskebruk og hjeller var nedbrent og mesteparten av båter, utstyr og redskaper var ødelagt. Det kom folk fra alle kanter for å kjøpe kokfisk. Fisk som ikke ble solgt, ble hengt til tørk på provisoriske fiskehjeller.[254]

Ivar Kratteng opplyser at folk etter hvert begynte å hente «*halvgamle båter*» fra Trøndelag, Nordland og Troms. Folk kjøpte etter hvert også nye båter, og noen kjøpte motorer til båtene. Utviklingen førte også til at folk skaffet seg ekkolodd. Det ble fisket sei, torsk, sild, flyndre, kveite og laks. Kratteng forteller at den tilreisende ringnotflåten og snurrevadflåten kom inn i fjorden «*og rensket fjorden for sild*», og «*tok eller skremte vekk gytetorsken*».[255]

I Tana-årboka 2019 har Olav E. Johansen (f. 1945) fra Boftsa gjengitt deler av møteprotokollen for Vestertana

247 NOU 2008: 5 s. 166–168.
248 NOU 2008: 5 s. 70–71.
249 NOU 2008: 5 s. 99.
250 NOU 2008: 5 s. 138.
251 NOU 2008: 5 s. 142.
252 NOU 2008: 5 s. 141–143.
253 NOU 2008: 5 s. 151.
254 Ivar Kratteng, *Fiskeri i Indre Tanafjord etter krigen* i Tana-årboka 2017 (jnr. 17/624-29) s. 76–77
255 Ivar Kratteng, Op. cit., 2017 (jnr. 17/624-29) s. 76–77

fiskarlag. Det fremgår at fiskarlaget i styremøte 22. juli 1946 vedtok å kreve at «*ukefredning av laks for sjøfiskere i Tana skal bli forkortet, til å være fra lørdag kl. 18:00 til mandag kl. 06:00, og ikke fra fredag kl. 18:00 til mandag kl. 18:00*». Samme år behandlet fiskarlaget en sak om trålfiske i Tanafjorden, og fattet følgende vedtak:[256]

> «1. Laget mener det bør ikke gis konsesjon for fiske med trål under de nåværende forhold. 2. Laget mener at de nåværende fangstmetoder er ikke foreldet, bare vi kan få tilbake nok av bruk og båter, som vi har mistet under herjingen i 1944. Markedsbehovet kan bli fullstendig dekket. 3. Laget mener at ved et utvidet trålfiske kan (det) slett ikke skaffes eksistensgrunnlag for overskuddsbefolkninga blant fiskerne».

Sommeren 1946 behandlet Vestertana fiskarlag også en sak om biprodukter av fisk, som viser at fisket ikke bare var en viktig inntektskilde, men at fiskeprodukter også var en viktig del av kombinasjonsnæringen fiske og jordbruk. Bakgrunnen for behandlingen var et brev der Norges råfisklag spør hvorfor ikke alle fiskekjøpere kjøper biprodukter av fisk, som for eksempel fiskehoder. Vestertana fiskarlag informerte Råfisklaget om at fiskerne trengte fiskehodene som ingredienser i dyrefor og at derfor «*ikke [er] noe til overs.*»[257]

Vestertana fiskarlags protokoll gjenspeiler også at fredningen av sildeyngel har vært en meget viktig sak for folket ved fjorden. Fiskarlaget ba 20. november 1953 om forbud mot fangst og levering av sildeyngel til sildoljefabrikk etter 1. juli, og ansettelse av habile oppsynsfolk, og uttalte 31 januar 1960 at sildeyngel må totalfredes i alle smale fjorder fra 1. oktober til 30. april. Laget ba også om at det settes en grense fra Lássásuolu, og en rett linje over til Sommernesodden, og at fjorden fredes «*for allslags bunnskrapende redskaper og not og flytetrål*» fra 1. januar til utgangen av april. Saken ble behandlet på nytt i styremøte 26. august 1960, der laget uttrykte misnøye med at verken Finnmark fiskarlag eller myndighetene ville innføre fredning av sildeyngel. Også den siste saken i den gjennomgåtte protokollen gjelder fredning av sildeyngel. Dette skjedde i 1966.[258]

Olav E. Johansen (f. 1945) viser til at saken om fredning av sildeyngel og forbud mot bruk av bunnskrapende redskaper, illustrerer en økende oppgitthet i Vestertana fiskarlag over manglende forståelse fra myndighetene når det gjelder fjordbefolkningens eksistensgrunnlag. Han opplyser at fiskarlaget i perioden 1938–1966 også behandlet en rekke andre saker, blant annet snurrevadspørsmålet, forbud mot tråling og andre bunnskrapende redskaper, og konflikter mellom småbåt- og storbåtfiskere.[259]

I Tana-årboka 2019 gjengir Erik Brenli en samtale med Reidar Larsen (f. 1942) fra Vestertana, om sjølaksefiske.[260] Larsen forteller at han startet med sjølaksefiske sammen med sin far, Nils Larsen (1909–1981). I 1963 søkte han selv sjølakseplass for første gang, i Vuorrevággi, nesten ute ved Digermulen. Der holdt fem andre fiskere til. Reidar Larsen anslår at da han startet med sjølaksefiske, var det om lag 60 personer som drev sjølaksefiske i Tana kommune, fra Gulgones og innover fjorden, og utover til Digermulen fra fjordbotn. Han sa at det på intervjutidspunktet (2019) er færre enn 15 sjølaksefiskere igjen. Reidar Larsen forteller at han siden 1964 også har drevet annet saltvannsfiske. Sjølaksefisket foregikk på den tiden av året da det ikke var mulig med tørrfiskproduksjon. Laksefisket var en viktig inntektskilde; på 1960-tallet var prisen 50–60 kroner per kilo. Sjølaksefisket var den gang viktig matauk og en del av kombinasjonsnæringsdriften, som var utbredt i de sjøsamiske fjordstrøkene.[261]

Larsen fortalte at han startet med å fiske med kilenot, men at det gradvis ble en overgang til krokgarn som er en veldig effektiv garntype. På 1960-tallet startet sesongen som regel rundt 1. mai, og en «*fiskeuke*» varte i fire dager. Fisket pågikk fra mai til et stykke ut i juli. Etter hvert fikk folk påhengsmotorer og kunne kjøre utover. Han fortalte at han, som mange andre sjølaksefiskere, hadde en enkel laksehytte.[262] I en periode var Reidar leder for

Tana laksestyre, som blant annet utarbeidet statistikk over laksefangsten, basert på fiskernes fangstoppgaver. Han sa at det ett år ble tatt opp 25 tonn laks i Tana kommune. Han sa at den tiden da laksegarna stod tett i sjøen ute i Tanafjorden er forbi, og nok ikke kommer tilbake.[263]

24.5.6 Tana Historie- og Museumslag – Lokalhistorisk tidsskrift 1979

I Tana historie- og museumslags lokalhistoriske tidsskrift i 1979 fortalte Per Erik Saraksen (1901–1989) at silnotfangsten ved munningen av Tana-elva var en viktig binæring for «*sjøkant-folket*» i indre Tanafjord, og enkelte folk fra nedre Tanadalen i perioden 1905 til 1941. Silen ble brukt til agn. Ved Tana-munningen er det store sandbanker som sjøen flør over. Når disse falt tørre, kunne de skjule enorme mengder sil. Dette var en viktig agnreserve for linefiskerne i Tanafjorden. Uten agn stoppet linefisket. Etter at folk anskaffet seg silnot

256 Olav E. Johansen, *Vestertana fiskarlag – glimt fra protokollen* [i] Tana-årboka 2019 (jnr. 17/624-29) s. 118
257 Olav E. Johansen, Op. cit. 2019 (jnr. 17/624-29) s. 118–119
258 Olav E. Johansen, Op. cit. 2019 (jnr. 17/624-29) s. 119.
259 Olav E. Johansen, Op. cit. 2019 (jnr. 17/624-29) s. 120.
260 Erik Brenli, *Et liv med sjølaksefiske – en samtale med Reidar Larsen* i Tana-årboka 2019 (jnr. 17/624-29) s. 126–133.
261 Erik Brenli, Op. cit., 2019 (jnr. 17/624-29) s. 126–127.
262 Erik Brenli, Op. cit., 2019 (jnr. 17/624-29) s. 127–131.
263 Erik Brenli, Op. cit., 2019 (jnr. 17/624-29) s. 131–132.

ble silen for alvor en salgsvare. Silen ble ført til og solgt i fiskeværene ute i Tanafjorden. Notfangsten opphørte i 1941, som følge av frossen-sild tok over som agn.[264]

Anders Guttormsen (1908–1986) fra Smalfjord fortalte i samme tidsskrift at det ble fisket mye sild i indre Tanafjorden i første halvdel av 1900-tallet, og at Smalfjorden var en av de beste sildefjordene i Tana. Han forteller at det var sildefartøy *«fra fjern og nær, helst fjern, men de ble aldri der i fjorden over et lengre tidsrom»*. Guttormsen sa at utover høsten plukket folk blåskjell i sekker, og at skjell var godt agn. Han opplyste at sjølaksefisket *«foregikk nesten over alt på begge sider av fjorden med de såkalte kilenøter»*, og at folk brukte ro- og seilbåter på begynnelsen av 1900-tallet. Det var svært sjelden at man så en motordrevet sjark.[265]

24.5.7 NIM – Sjøsamenes rett til sjøfiske – Temarapport 2017

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) publiserte i 2017 en temarapport om sjøsamenes rett til sjøfiske. Problemstillingen i rapporten er om det vernet internasjonale menneskerettighetsbestemmelser gir sjøsamene og deres kultur, er tilstrekkelig ivaretatt i Norge, og spesielt deres rett til sjøfiske. NIM fremholder at i den grad det anerkjennes at sjøsamer i enkelte områder har etablert en rett til fiske basert på sedvane eller alders tids bruk, kan dette i seg selv innebære at sjøsamenes menneskerettslige vern er oppfylt innenfor det samme området. Menneskerettighetene kan forplikte staten til å verne en historisk bruk i større grad enn det som følger av sedvane eller alders tids bruk.[266]

Ifølge NIM har de strenge reguleringene som ble innført på 1990-tallet i særlig grad rammet utøverne av konvensjonelt fjordfiske, der sjøsamene i noen områder utgjør et flertall.[267]

NIM påpeker at etter at kystfiskeutvalgets utredning ble lagt frem, har flere internasjonale menneskerettsorganer – blant annet FNs menneskerettskomité, FNs rasediskrimineringskomité (CERD), og ILOs ekspertkomité – gitt uttrykk for viktigheten av at norske myndigheter ivaretar sjøsamenes rettigheter, og at det er nødvendig med ytterligere tiltak utover de som ble iverksatt i oppfølgningen av utredningen.[268] NIM stiller derfor spørsmål ved om de endringene som er gjort som følge utvalgets forslag, er tilstrekkelige til å oppfylle Norges folkerettslige forpliktelser overfor sjøsamene.[269]

NIM slår fast at kulturvernet i SP artikkel 27 omfatter naturressurser, blant annet retten til fiske, og at bestemmelsen gir staten et resultatansvar for å videreføre samisk kultur. Videre legger NIM til grunn at når det først er enighet om at sjøsamenes tradisjonelle levevei med fjord- og kystfiske er vernet etter SP artikkel 27, innebærer dette også en anerkjennelse av deres rett til fiske i fjordene og langs kysten i de sjøsamiske områdene. Vernet etter SP artikkel 27 av historisk bruk av fjorder og kystnære strøk til fiske som del av sjøsamisk kultur *«eksisterer uavhengig av om vilkårene for en rett til fiske etter reglene for sedvane eller alders tids bruk er oppfylt eller om en slik rett til fiske lovfestes»*.[270]

Ifølge NIM gir ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 15 et tilsvarende vern. NIM anfører at det for sjøsamene er det hjemmebaserte kyst- og fjordfisket med mindre fartøy og med passive redskaper, som er vernet av artikkel 27. Fjerner fisket seg for langt fra dette tradisjonelle utgangspunkt og får karakter av et moderne industrielt fiske, kan det hevdes at det ikke lenger har den kulturtilknytningen som kreves for å være vernet etter SP artikkel 27.[271]

NIM viser til praksis i FNs menneskerettighetskomité (*Apirana Mahuika et.al. v. New Zealand*) om håndhevelsen av SP artikkel 27.[272] På bakgrunn av denne praksisen fremholder NIM at dersom den norske staten på 1980- og 1990tallet i praksis frarøvet sjøsamene muligheten til å opprettholde deres tradisjonelle levevei ved ikke å gi dem tilstrekkelige kvoter, og sjøsamene heller ikke ble hørt da reguleringene og kvotefordelingene ble fastsatt, *«var dette i strid med sjøsamenes menneskerettigheter»*.[273]

Slik NIM vurderer det, er det er behov for et sterkere vern om retten til fiske, og at sjøsamenes rett til fiske som gir økonomisk utkomme bør lovfestes. Det samme gjelder retten til positiv forskjellsbehandling ved tildeling av kvoter og tilsvarende dersom det er nødvendig for å ivareta sjøsamenes materielle kulturgrunnlag. Sjøsamenes rett til fiske kan etter NIMs syn, bare begrenses dersom hensynet til en forsvarlig ressursforvaltning tilsier det, men i slike tilfeller må sjøsamene ha fortrinnsrett til fiskeriressursene fremfor den øvrige fiskeflåten.[274]

For at Norge skal oppfylle sine internasjonale forpliktelser, må etter NIMs vurdering også sjøsamenes rett til deltakelse i bruk, styring og forvaltning av deres materielle kulturgrunnlag sikres bedre i lovverket enn i dag. Videre mener NIM at

264 P. E. Saraksen, *Silnotfangsten ved Tana-munningen 1905–1941* i Tana historie- og museumslags lokalhistoriske tidsskrift 1979, s. 7–13.
265 Anders Guttormsen, *Minner fra gamle dagers Tana* i Tana historie- og museumslags lokalhistoriske tidsskrift 1979 s. 42–48.
266 Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM), *Sjøsamenes rett til sjøfiske*, 2017 s. 24.
267 NIM, Op. cit., 2017 s. 7.
268 NIM, Op. cit., 2017 s. 7–8.
269 NIM, Op. cit., 2017 s. 7–8 og 10.
270 NIM, Op. cit., 2017 s. 23.
271 NIM, Op. cit., 2017 s. 23.
272 UN Human Rights Committee, *Communication No. 547/1993, Apirana Mahuika et al. v. New Zealand*.
273 NIM, *Sjøsamenes rett til sjøfiske*, 2017 s. 23.
274 NIM, Op. cit., 2017 s. 27.

lovgivningen må sikre at inngrep som kan påvirke sjøsamenes materielle kulturgrunnlag blir tilstrekkelig utredet.[275]

24.6 Kommisjonens vurderinger – fjordfisket

24.6.1 Innledning

Bivdu viser i rettighetsmeldingen 12. oktober 2021 til at deres krav «*ikke bare gjelder sjølaksefiske, men fiske i sin alminnelighet og befolkningens kulturelle bruk av Tanafjorden, slik dette er etablert som et tradisjonelt tingsrettslig rettighetsregime for lokalbefolkningen*», jf. punkt 24.3.1. Med bakgrunn i representantenes forklaring på høringsmøtet 2. november 2021 er det nærliggende å forstå kravet slik at det omfatter rett til fjordfiske og rett til sjølaksefiske, men *ikke* annen ressurshøsting i sjøen, jf. punkt 24.3.10.

Hevd og alders tids bruk er de vanligste grunnlagene for å opparbeide privatrettslige rettigheter med grunnlag i langvarig bruk. Finnmarksloven § 5 tredje ledd klargjør imidlertid at kommisjonen også skal utrede om det eksisterer rettigheter «*på annet grunnlag*». Ifølge flertallet i Stortingets justiskomité er henvisningen til «*gjeldende nasjonal rett*» i § 29 første ledd første setning i første rekke en referanse til alminnelig tingsrett, herunder samiske sedvaner. Komiteens flertall fremhever at uttrykket «*gjeldende nasjonal rett*» er brukt for «*bedre å få frem at også samiske sedvaner og rettsoppfatninger skal hensyntas*».[276]

Den rådende oppfatningen i juridisk teori er at retten til saltvannsfiske er en *allemannsrett*,[277] og i noen tilfeller en *særlig vernet allemannsrett*, jf. blant annet Kåfjord-dommen i Rt. 1985 s. 247. Bivdu krever i rettighetsmeldingen anerkjennelse av rettigheter ut over en allemannsrett, og har blant annet anført at prinsippet om «*fritt fiske*» tilsidesetter lokalbefolkningens sedvanerett til fiske i Tanafjorden, jf. punkt 24.3.9. Kommisjonen forstår det slik at Bivdu krever anerkjent en *særrett* til saltvannsfiske i Tanafjorden som befolkningen som bor ved fjorden, inkludert den delen av fjorden som ligger i Gamvik og Berlevåg kommuner, og den øvrige befolkningen i Tana kommune har andel i.

Hevd er *ikke* et aktuelt grunnlag for erverv av fiskerettigheter i saltvann. Etter hevdslova § 1 første ledd kan det «*vinnast hevd*» på eiendomsrett eller bruksrett til «*ting*». Hevdsloven § 1 annet ledd klargjør at betegnelsen «*ting*» omfatter «*fast eigedom, lausøyre og rettsgilde verdepapir*». Saltvann og saltvannsområder er ikke er omfattet av hevdsloven.[278]

Alders tids bruk åpner derimot for erverv av særrettigheter selv om det ikke gjelder rett til «*fast eigedom*» eller «*ting*». Om dette skriver Sivillovbokutvalet:[279]

> «Alders tids bruk vert særlig aktuell i tilfelle då dei vanlege hevdsreglane ikkje kan føra fram. Dei rettshøva som gjeld fast eigedom, er dei viktigaste. Men bruk i alders tids bruk kan og vera grunnlag for m.a. næringsprivileg og liknande særrettar som ikkje har med fast eigedom og ting å gjera.»

Finnmarksloven § 29 første ledd annet punktum angir den geografiske grensen for kommisjonens utredning av fiskerettigheter i sjø til «*sjø- og fjordområder i Finnmark*». Bivdus krav er avgrenset til Tanafjorden med sidefjorder, og er dermed i sin helhet lokalisert innenfor den geografiske yttergrensen for kommisjonens utredning av rettigheter i sjø i felt 7.

Det følger videre av bestemmelsen at kommisjonens utredning skal være knyttet til krav om rett til «*fiskeplasser*». Uttrykket er ikke kommentert i forarbeidene. Det vil imidlertid etter kommisjonens vurdering ikke bare omfatte fiskegrunner og andre områder av mindre geografisk utstrekning, men også fjord- og sjøområder som går ut over det som kan anses som en fiskeplass ut fra en mer snever forståelse av ordet. Se punkt 1.2.3 der kommisjonen har lagt til grunn at det ikke ligger noen begrensning i uttrykket «fiskeplasser» ut over at de kravene kommisjonen mottar må være konkretisert og avgrenset på en måte som gjør at det er klart hvilke fjord- eller sjøområder kravene gjelder. Kravet fra Bivdu om utredning av fiskerettigheter i sjø oppfyller dette kriteriet, og faller derfor innenfor kommisjonens mandat.

Finnmarksloven § 29 første ledd annet punktum stiller også opp et krav om at den som fremsetter krav om rettigheter til fiskeplasser i sjø- og fjordområde i Finnmark, må ha «*rettslig interesse i en avklaring*» av spørsmålet. Kommisjonen vurderer i punkt 24.6.2 om kravet til «*rettslig interesse*» er oppfylt. Deretter redegjør kommisjonen for hva som skal til for at en allemannsrett kan anses som en særlig vernet allemannsrett, jf. punkt 24.6.3. I punkt 24.6.4. vurderer kommisjonen om lokalbefolkningen har *en særrett i form av en fortrinnsrett til fiske* i Tanafjorden med grunnlag i alders tids bruk og/eller lokal sedvanerett.

Den delen av kravet som gjelder rett til sjølaksefiske behandles i punkt 24.7. I punkt 24.8 vurderer kommisjonen statens folkerettslige forpliktelser overfor sjøsamene. Kommisjonens oppsummerende konklusjoner er inntatt i punkt 24.9.

275 NIM, Op. cit., 2017 s. 29 og 31.
276 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 18–19.
277 NOU 2005:10 s. 97.
278 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 105.
279 Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6*, s. 16.

Vestertana kapell- og bygdelag har fremmet en rettighetsmelding som gjelder flere forhold, blant annet kollektiv rett til fiske i en avgrenset del av Tanafjorden. Se kapittel 25. Bygdelaget informerte kommisjonen 25. juni 2025 om at kravet om alminnelig fiske i sjøen (fjordfiske) kan behandles som del av kravet fra Bivdu, jf. punkt 25.1. Kommisjonen har derfor vurdert de to fjordfiskekravene samlet i nærværende kapittel.

24.6.2 Særlig om «rettslig interesse»

Kommisjonen har i punkt 6.2.3 redegjort generelt for kravet til *«rettslig interesse»* i finnmarksloven § 29 første ledd annet punktum. Kravet må fortolkes i lys av tvisteloven § 1-3, og innebærer for det første at saken må gjelde et *rettskrav*. For det andre må det foreligge et *aktuelt behov* for å få kravet avgjort, og for det tredje må partene ha den påkrevde *tilknytningen* til det spørsmålet saken gjelder. Avgjørelsen av om kravene er oppfylt, vil bero på en samlet vurdering av kravets aktualitet og partenes tilknytning til det.

Tvisteloven § 1-3 er utformet for tilfeller der saksøkeren går til sak mot en motpart (*«saksøkt»*). Situasjonen avviker dermed fra det som er situasjonen i saken her, der Bivdus krav ikke er rettet mot en motpart, men formulert som et krav om anerkjennelse av en særrett. Kommisjonen må like fullt vurdere om Bivdu har *«rettslige interesse»* i å få avklart foreningens krav om anerkjennelse av alminnelig fiske i Tanafjorden.

På høringsmøtet 2. november 2021 presiserte Bjarne Johansen at kravet gjelder hele Tanafjorden med sidefjorder. Inge Arne Eriksen, opplyste at kravet er fremmet kollektivt for fiskere *«som bor i Tanafjorden, eller i kommunene som grenser til»*, jf. punkt 24.3.10.

Advokat Østgård sa at den delen av kravet som gjelder annet fiske i sjøen enn laksefiske, er basert på at fjordbefolkningen *«gjennom generasjoner har brukt fjorden, ..., på en slik måte at det er etablert en særskilt tinglig rett»* til fiske i fjorden. Østgård understreket at Bivdus krav er begrenset til spørsmålet om *«tinglige rettigheter for den lokale befolkningen»* og sa at fiskerimyndighetenes reguleringer må ta tilbørlig hensyn til de tinglige rettighetene. Inge Arne Eriksen sa at den retten Bivdu mener er opparbeidet til fiske i Tanafjorden ikke er begrenset til personer som har fiske som næring, fordi det gjelder kulturutøvelse, jf. punkt 24.3.10.

Kommisjonen ba ved brev 28. oktober 2022 Bivdu om å presisere kravet, blant annet ved å angi hvilken personkrets som er bærere av eventuelle kollektive fiskerettigheter.[280] Bivdu besvarte henvendelsen 1. februar 2023 uten å gi eksplisitte svar på kommisjonens spørsmål, men fremholdt at de som har registrerte fiskebåter under 11 meter og dermed har fiskerett etter deltakerloven § 21 fjerde ledd, også må ha et område der de kan fiske, jf. punkt 24.3.10.

Det må etter dette legges til grunn at kravet er fremmet på vegne av både de som i dag bor ved og fisker i Tanafjorden og som tilhører denne fartøygruppen, og de som ønsker å drive slikt fiske i fremtiden. Kravet kan også oppfattes slik at den øvrige lokalbefolkningen har andel i retten. Videre er det klart at kravet gjelder tinglige rettigheter til fiske, og ikke endringer i kvotefordelingen mellom ulike fartøygrupper eller andre reguleringer.

Vilkåret i tvisteloven § 1-3 om at saken må gjelde et *rettskrav*, innebærer at det spørsmålet saken gjelder må være regulert av rettsregler. Bivdus krav kan formuleres som en rettslig påstand om at det fisket den befolkningen som kravet er fremmet på vegne av, på tingsrettslig grunnlag har en særrett til fiske i Tanafjorden. Retten til fiske i Tanafjorden er regulert av rettsregler. Bivdus krav er derfor et *«rettskrav»* i tvisteloven § 1-3 sin forstand.

Videre stiller tvisteloven § 1-3 krav til *søksmålssituasjonens aktualitet* ved at det må foreligge et *«reelt behov»* for rettslig avklaring *«i forhold til saksøkte»*. Kravet innebærer at det må ha konkret betydning for saksøkerens rettsstilling å få kravet avgjort. I saker om kyst- og fjordfiske vil grupper av lokale kyst- og fjordfiskere som fremmer krav om at de på grunnlag av utøvd bruk har særrett til fiske i et bestemt område, oppfylle kravet til aktuell interesse. Kommisjonen anser det derfor som klart at fiskere i Tanafjorden har et reelt behov for å få avklart om det eksisterer en særrett til fiske i fjorden som de har andel i.

Det er mer usikkert om Bivdu har den påkrevde *tilknytningen* til saken. Dette kravet innebærer at saksøkeren må ha *«en beskyttelsesverdig interesse i å få dom overfor den aktuelle saksøkte»*.[281] Tilknytningskravet er oppfylt dersom søksmålet gjelder saksøkerens egne rettigheter eller plikter, men ikke dersom det gjelder andres rettigheter eller plikter. Tvisteloven § 1-4 andre ledd åpner imidlertid for at foreninger kan reise søksmål i eget navn om forhold som det ligger innenfor deres *«formål og virkeområde å ivareta»*, forutsatt at vilkårene i § 1-3 om rettskrav, søksmålssituasjon/aktualitet og tilknytning er oppfylt.

Dette reiser spørsmål om Bivdu er en naturlig representant for de personene kravet er fremmet på vegne av. Kommisjonen ba i det foran nevnte brevet av 28. oktober 2022 om opplysninger om foreningens medlemsmasse. Bivdu opplyste i brev 1. februar 2023 at foreningen i 2022 hadde *«ca. 120 medlemmer»*, hvorav 22–30 personer i Tana, Berlevåg og Gamvik, og 10–15 i Porsanger. Det fremgår videre at 23,1 % av medlemmene er pensjonister og andre som støtter foreningens arbeid; 43,1 % står på blad B i fiskermanntallet med fiske som

280 Finnmarkskommisjonen, *Rettighetsmelding fra Bivdu,* brev 28. oktober 2012 (jnr. 17/129-12).

281 Ot. prp. nr. 51 (2004–2005) s. 365–366.

hovednæring; 9,9 % står på blad A med fiske som binæring, og 24,6 % er sjølaksefiskere.[282]

Bivdu har ikke besvart kommisjonens spørsmål i brevet 28. oktober 2022 om hvor mange av medlemmene som *«bor ved eller i tilknytning til Tanafjorden»* som står i fiskermanntallet og/eller er sjølaksefiskere. Det fremgår imidlertid av foreningens opplysninger at mellom 18 og 25 % av medlemsmassen (22–30 av ca. 120 medlemmer) bor i de tre kommunene som grenser til Tanafjorden, og at noe over halvparten (53 %) av medlemmene har fiske som hoved- eller binæring (63–64 personer). Forutsatt at det også i Tana, Gamvik og Berlevåg er slik at noe over halvparten av medlemmene står på blad B eller A i fiskermanntallet, dreier det seg om i overkant av 10 personer. Dette er et usikkert anslag, og selv om tallet er lavt er det ikke utenkelig at Bivdu kan anses som en naturlig representant for de kravet er fremmet på vegne av.

Ved den helhetsvurderingen som § 1-3 foreskriver, er det også et moment om søksmålet gjelder et forhold som den saksøkende foreningen kan anses som en naturlig representant for.

Formålsparagrafen (§ 1) i Bivdus vedtekter viser blant annet til at foreningen på grunnlag av sedvanemessige rettsoppfatninger om at de som bor ved sjøen har rett til å fiske *«i sine nærområder»*, skal fremme *«samers og andres fiskeriinteresser … slik at disse rettmessig får beskatte og utnytte sine marine ressurser og sjøområder, og derigjennom opprettholde og utvikle sin næring (…) og sine samfunn»*. Det fremgår også at Bivdu skal ivareta *«medlemmenes, befolkningens og rettighetshavernes»* medbestemmelse i forvaltningen, og fremme en bærekraftig forvaltning og beskatning av de marine ressursene og sjøarealene.[283]

Formålsangivelsen favner vidt. Å føre en sak for retten for å få anerkjent en tinglig særrett til fiske i Tanafjorden for lokale fiskere, er egnet til å fremme foreningens formål, og ligger innenfor Bivdus «naturlige virkeområde» å ivareta, jf. tvisteloven § 1-4.

Det har i rettspraksis vært lagt til grunn at såkalte ad hoc-foreninger, som er opprettet spesifikt med tanke på å føre en konkret sak for retten, som hovedregel ikke vil ha partsevne.[284] Bivdu er ingen ad hoc-forening, men en forening som ble stiftet i 2008 (under navnet Tana og Omegn Sjølaksefiskeforening), og som i 2020 forandret navn til Bivdu.

Det har også vært en betydelig rettsutvikling de siste drøyt 40 årene når det gjelder foreningers adgang til å anlegge søksmål med krav som ikke er direkte knyttet til foreningens egne rettigheter og plikter. Sentrale avgjørelser er blant annet Rt. 1980 s. 569 (Alta-kjennelsen), Rt. 1992 s. 1618 (Borregård) og Rt. 2003 s. 833 (Stopp Regionfelt Østlandet). I den sistnevnte avgjørelsen viser førstvoterende til at rettsutviklingen er *«begrunnet med behovet for rettslig kontroll med forvaltningen»*, men presiserer samtidig at forutsetningen er at foreningen *«ut fra formål, virksomhet og representativitet har tilstrekkelig tilknytning til søkmålet»*.[285]

Bivdus formål slik formålsparagrafen angir det, og virksomhet som interesseorganisasjon for lokale kyst- og fjordfiskere og sjølaksefiskere, taler for at tilknytningskravet er oppfylt. Derimot kan det være mer usikkert om foreningen er tilstrekkelig representativ for den gruppen kravet er fremmet på vegne av. Det stilles imidlertid ikke spesielt strenge krav til foreningers representativitet. I forarbeidene til tvisteloven skriver tvistelovutvalget:[286]

> «Saksøkeren må ha tilstrekkelig tilknytning til søksmålet. Man kan uttrykke dette slik at organisasjonen må ha rimelig grunn til å kreve spørsmålet prøvd av domstolene. Det medfører at organisasjonen må være representativ, og det kan i grensetilfelle innebære at det kan være et moment av betydning om det er andre organisasjoner som er nærmere til å gå til søksmål.»

Det er vanskelig å se at noen andre organisasjoner skulle være nærmere enn Bivdu til å reise saken for kommisjonen. Fiskeri- og kystdepartementet viser i forarbeidene til finnmarksloven 29 første ledd annet punktum flere ganger til at krav om fiskerettigheter skal kunne fremmes for kommisjonen fordi det *«bør vere ein enklare måte å avgjere slike saker på»* enn ved å gå til søksmål.[287] Dette tilsier at kommisjonen ikke bør praktisere tilknytningskravet strengt.

Også den øvrige forhistorien til finnmarksloven og bakgrunnen for mandatutvidelsen i 2012 taler for at tilknytningskravet er oppfylt. Kommisjonen legger derfor etter en helhetsvurdering til grunn at Bivdu har *«rettslig interesse»* etter finnmarksloven § 29 første ledd annet punktum i å få utredet det spørsmålet foreningen har reist for kommisjonen.

24.6.3 Særlig vernet allemannsrett

Som nevnt i punkt 24.6.1, er hovedregelen i norsk rett at retten til fiske i saltvann er en allemannsrett, og at det ikke eksisterer noen særrett til fiske i saltvann, med unntak av retten til sjølaksefiske i tilknytning til fast eiendom på land som er

282 Bivdu, *Tilleggsopplysninger vs. Felt 7/Tanafjorden og Felt 9/Porsanger* 1. februar 2023 (jnr. 17/129-15) s. 2.

283 Sitert etter Bivdus brev til kommisjonen 12. oktober 2021 (jnr. 17/129-7).

284 Se for eksempel Rt. 2003 s. 833 (Stopp Regionfelt Østlandet) avsnitt 29.

285 Rt. 2003 s. 833 (Stopp Regionfelt Østlandet) avsnitt 30. Saken ble avgjort med dissens (4-1), men dissensen gjaldt vurderingen av saksøkerens tilknytning til søksmålet, og ikke den generelle redegjørelsen for gjeldende rett.

286 NOU 2001:32 A s. 193.

287 Prop. 70 L (2011–2012) s. 50, 99, 115 og 124.

en grunneierrett. Allemannsrettigheter er tradisjonelt ansett å være *uskyldige nyttesretter*, uten særlig vern mot inngrep. Betegnelsen «*allemannsrett*» brukes generelt som betegnelse av en lovlig adgang for alle og enhver til bruk av visse arealer eller ressurser, uavhengig av eiendomsforhold.[288]

Prinsippet om «*fritt fiske*» ble som nevnt i punkt 24.2, innført i fiskeriene ved lofotloven av 1857, og har senere gjennom lovgivning blitt innført i resten av landet. Spørsmålet i saken her, er om lokalbefolkningens fiske i Tanafjorden har gitt grunnlag for å opparbeide en særlig fiskerett som går ut over allemannsretten til fiske, for eksempel i form av det som tidvis har vært betegnet som en *særlig vernet allemannsrett*.

En særlig vernet allemannsrett nyter, i motsetning til ordinære allemannsretter, et ekspropriasjonsrettslig vern. Kåfjord-dommen som gjaldt erstatning for inngrep i fiskeretten til 50 fjordfiskere i Kåfjorden i Troms, illustrerer hva som skal til for at en allemannsrett har et særlig vern. Høyesteretts flertall (3-2) konkluderte med at fiskernes tilnærmet eksklusive fiske innenfor et avgrenset område hadde erstatningsrettslig vern. Førstvoterende uttalte at det ikke var rettslig relevant om fisket hadde vært drevet som næringsfiske i tilknytning til eiendom på land. Bruksutøvelsen må ha vært «*geografisk begrenset*», og den må ha hatt en slik karakter at den «*i det ytre har fremtrådt på vesentlig samme måte som en rettighetsutøvelse*».[289]

Susann Funderud Skogvang har i *Retten til fiske i fjorder og kystnære farvann* (2012) redegjort bredt for rettsutviklingen når det gjelder særlig vernende allemannsrettigheter.[290]

Funderud Skogvang påpeker at Høyesteretts vurderinger i disse sakene ligger nær opp til vurderingene av vilkårene for særrettsdannelse, og at «*særlige vernede allemannsretter*» i realiteten er «*særlige rettigheter*». For at utøvelsen av en allemannsrett skal nyte et særlig rettslig vern, må bruken ha en *viss fasthet og karakter*, og være tilstrekkelig *intensiv*, og «*i det ytre*» fremstå som utøvelse av en rett. I Kåfjord-dommen ble det i tillegg stilt krav om at bruken «*til en viss grad*» måtte ha vært *eksklusiv*, og at bruken har hatt *vesentlig økonomisk betydning*. Funderud Skogvang påpeker også at «*jo mindre området er og dess færre personer, dess lettere er det å tenke seg eksklusivitetskravet oppfylt*». Hvor grensen går, må avgjøres i det enkelte tilfellet. I Kåfjord-saken var 50 fiskere ansett som en tilstrekkelig avgrenset personkrets. Kretsen av berettigede kan også avgrenses geografisk, for eksempel til beboere i et bestemt område.[291]

Høyesterett har i liten grad rettet fokus mot rettsobjektet og dets avgrensning. Bruken er det sentrale i vurderingen av om det foreligger et særlig rettslig vern. Susann Funderud Skogvang påpeker at det i «*alle*» sakene har vært «*relativt avgrensede*» områder, og at rettspraksis tyder på at det er lettere å oppfylle kravet til (tilnærmet) eksklusiv bruk i et avgrenset område. For eksempel var rettsobjektet i Kåfjord-dommen «*sterkt geografisk begrenset*».[292]

Rettspraksis oppstiller krav om avhengighet, eller vesentlig økonomisk betydning for rettssubjektet, for at utøvelsen av det som i utgangspunktet anses som en allemannsrett, skal nyte særlig rettslig vern. Der slik avhengighet eller økonomisk betydning foreligger, anses ofte bruken å ha rettsbeskyttelse.[293] I Kåfjord-dommen uttalte førstvoterende at dersom inntektsmulighetene som følge av fjordfisket blir borte, er næringsgrunnlaget for bosetningen i fjorden vesentlig svekket.[294] I andre dommer har Høyesterett vektlagt manglende avhengighet, eller at avhengigheten av fisket ikke var tilstrekkelig.[295]

For å oppnå særlig vern for en allemannsrett kreves det dermed at bruken må ha vært varig og fast, og at den til en viss grad har vært eksklusiv, og i det ytre fremstått som utøvelse av en særrett. Bruken må videre ha vært utøvet av en begrenset personkrets, i et avgrenset geografisk område, og ha hatt vesentlig betydning for den aktuelle personkretsen.

Samerettsutvalget II uttalte at den bruken som beskrives i Kåfjord-dommen ligger relativt langt fra de typiske allemannsrettighetene, og har de fleste karakteristika som kjennetegner en tinglig rettighet. Utvalget påpeker også at det siden 1985 har vært en betydelig utvikling i rettspraksis i synet på samiske rettigheter og mulighetene for rettserverv gjennom lang tids bruk, og viser blant annet til Selbudommen og Svartskogdommen fra 2001. Utvalget så derfor ikke bort fra at domstolene i en fremtidig sak der tvistetemaet er om det er opparbeidet en privatrettslig rettighet til kyst- og fjordfiske for fiskere fra et sjøsamisk bygdesamfunn, kunne gi de lokale fiskerne medhold dersom deres bruk har noenlunde samme omfang, intensitet og eksklusivitet som i Kåfjord-dommen.[296]

Kystfiskeutvalget antar at Kåfjord-dommen neppe er et prejudikat for at det kan etableres tinglige rettigheter i saltvann, men påpeker at argumentasjonen i dommen er lik den

288 Håvard Steinsholt, *Allemannsrett- og galt*, [i] Tidsskrift for landbruk, miljø og samfunn 4/95 s. 5. Se også Susann Funderud Skogvang, *Retten til fiske i fjorder og kystnære farvann* 2012 s. 175.

289 Rt. 1985 s. 247 på s. 250–253.

290 Susann Funderud Skogvang, *Retten til fiske i fjorder og kystnære farvann* 2012, s. 177–204. Blant de dommene hun analyserer er Rt. 1932 s. 72, Rt. 1953 s. 1166, Rt. 1962 s. 163, Rt. 1968 s. 429, Rt. 1969 s. 1220, Rt. 1970 s 1367, Rt. 1971 s. 438, Rt. 1972 s. 292, Rt. 1973 s. 452, Rt. 1985 s. 247 og Rt. 1989 s. 285.

291 Susann Funderud Skogvang, Op. cit., 2012 s. 197–198 og 200.

292 Susann Funderud Skogvang, *Retten til fiske i fjorder og kystnære farvann* 2012 s. 200.

293 Susann Funderud Skogvang, Op. cit. 2012 s. 201.

294 Rt. 1985 side 247, s. 252.

295 Rt. 1969 s. 1220 (Malangen) på s. 1235 og Rt. 1972 s. 292 (Ustevann) på s. 297.

296 NOU 2007:13 B, s. 1105–1106 (kap. 22.4.1.2).

argumentasjonen som anføres i saker om rettigheter med grunnlag i hevd eller alders tids bruk.[297]

Kommisjonen er enig i at Kåfjord-dommen ikke er et tungt prejudikat for at det kan etableres tinglige rettigheter i saltvann. Sakens tvistetema gjaldt erstatning for *inngrep i en allemannsrett*, og ikke om fiskerne i Kåfjorden hadde opparbeidet *særlige tinglige rettigheter* til fiske i fjorden. At Høyesterett la til grunn at Kåfjord-saken gjaldt en særlig vernet allemannsrett, er imidlertid ikke til hinder for at et søksmål der tvistetemaet er om det er ervervet tinglige særrettigheter i saltvann, kan føre fram dersom vilkårene for et slikt rettserverv er oppfylt.

Det kan på dette punktet trekkes en linje til utviklingen av synet på reindriftsretten som lenge var ansett som en «*uskyldig nyttesrett*».[298] Høyesterett anerkjente i Altevann II-dommen i 1968 at reindriftsretten har et ekspropriasjonsrettslig vern,[299] og gjeldende reindriftslovs § 4 fastslår at reindriftsretten er en selvstendig rettighet med grunnlag i alders tids bruk.

24.6.4 Særrett med grunnlag i langvarig bruk

24.6.4.1 Rettsgrunnlag

Kommisjonen vil i det følgende vurdere om befolkningen som bor ved Tanafjorden, inkludert den delen av fjorden som ligger i Gamvik og Berlevåg kommuner, og den øvrige befolkningen i Tana kommune har opparbeidet en særrett til fjordfiske i Tanafjorden med sidefjorder med grunnlag i alders tids bruk og/eller lokal sedvanerett.

Når det gjelder hvilket av de to rettsgrunnlagene som mest aktuelt, uttalte Herman Scheel i 1902 at alders tids bruk og lokal sedvanerett kan danne grunnlag for erverv av rett til fiske i saltvann, som unntak fra hovedregelen om fritt saltvannsfiske:[300]

> «Derimod kan den Retsregel, at Fiskeriet i Saltvand er frit, delvis ophæves ved Alders Tids Brug, der kan betragtes som en Slags lokal Sædvaneret. Og hvad man end ellers vil mene om Gyldigheden af lokal Sædvaneret eller Alders Tids Brug, saa er det, som det af en Række Lovbestemmelser kan sees, utvilsomt, at den virker rettsstiftende i saadanne Forhold som de her omhandlede.»

I fiskerigrensesaken mellom Storbritannia og Norge, som var til behandling i Den internasjonale domstolen i Haag (ICJ) i perioden 1949–1951, fremhevet Norge ved flere anledninger betydningen og eksistensen av lokale sedvaner i saltvannsfisket.[301]

Norge anførte at det var «*allmenninger*» i sjøområdene, og at tilreisende fiskere ikke hadde adgang til fjordfiske i Finnmark, i alle fall ikke før 1830. Norges argumentasjon bygde i det vesentlige på at det eksisterte historiske lokale fiskerettigheter, og at dette dannet grunnlag for å gjøre unntak fra det som Storbritannia anså som folkerettens hovedregel; at kyststatens sjøgrense trekkes ved å følge kysten i alle dens buktninger og retninger. Haag-domstolen la til grunn at det fra gammelt av besto nedarvede rettigheter til fiskegrunner i tvisteområdet, på havstrekningen mellom Varanger i Finnmark og Træna i Nordland. Norge vant dermed frem i fiskerigrensesaken på bakgrunn av lokale sedvaner og historisk bruk.

Kystfiskeutvalget oppsummerer Norges anførsler for Haag-domstolen angående historisk bruk og lokale rettigheter slik:[302]

> «*Rettighetssubjekt:* I hovedsak var det tale om kollektive rettigheter for bygder og fiskevær, men også tilfeller av enkeltpersoners eksklusive rettigheter.
> *Objektet for rettighetene*:
> ... fiskegrunner, fjorder, havområder, for det meste innenfor synsrekkevidde, da man fant fiskeplassene ved hjelp av méd, men kystfisket har vært drevet helt ut til eggakanten.[303] I tillegg kunne det være rett til linesett på bestemte steder.
> *Hvilken rett var det tale om?*
> Eksklusive rettigheter til å fiske for en avgrenset krets av personer (av og til omtalt som allmenningsrett) samt noen sterkere vernete bruksrettigheter for enkeltpersoner som kan sammenlignes med eiendomsrett. Særrett til linesett på bestemte havstrekninger (omtalt som eiendomsrettigheter).
> *Tid:*
> ... rettighetene er fra uminnelige tider. Rettighetene har vedvart lenge, noen helt inn i det 20. århundre.»

Fiskerigrensesaken viser at norske myndigheter i 1949–1951 fremhevet eksistensen og den rettslige betydningen av historiske lokale sedvanebaserte fiskerettigheter i sjøområdene mellom Varanger i Finnmark og Træna i Nordland. Norges anførsler i fiskerigrensesaken samsvarer ellers godt med rettshistoriske kilder og redegjørelser.

Jørn Øyrehagen Sunde har påpekt at fiskerettigheter i saltvann har vært del av norsk rett siden høymiddelalderen

297 NOU 2008: 5 s. 149.
298 Se for eksempel Rt. 1955 s. 361 (Marsfjell) på s. 363–364.
299 Rt. 1968 s. 429.
300 Herman Scheel, *Forelæsninger over Norsk Tingsrett, Andet Hefte,*1902 s 492 gjengitt i Susann Funderud Skogvang, *Retten til fiske i fjorder og kystnære farvann*, 2012 s. 209.
301 ICJ Reports 1951, *Fisheries case (United Kingdom v. Norway), Judgement of December 18, 1951*, Haag 1952, page 166 ff. NOU 2008: 5 s. 155.
302 NOU 2008: 5 s. 134.
303 «Egga» er skråningen fra kontinentalsokkelen ned mot de dype delene av Norskehavet. Den danner ytterkanten av fiskebankene til Stad og Andenes, og nordover på vestsiden av Svensgrunnen, Malangsgrunnen og Tromsøflaet.

(tidsperioden 1130–1350). Noen slike rettigheter fikk lovhjemmel på 1600-tallet, men individuelle og kollektive fiskerettigheter i strandlinjen, fjorder- og nære kyststrøk, og havområder, har i hovedsak vært basert på *lex non scriptum* (uskreven rett/sedvanerett). Han skiller mellom tre typer fiskerettigheter med grunnlag i sedvanerett: *Strandfiskerettigheter* (strandlinjeeierens eksklusive rett til laksefiske og landslodd), *hjemmefiskerettigheter* (rett til fiske i fjorder og kystnære farvann, knyttet til bosted), og *havfiskerettigheter* (fiskerett på havstrekninger knyttet til bestemte fiskevær).[304]

Kystfiskeutvalget legger til grunn at fiskerettigheter i saltvann kan ha grunnlag i alders tids bruk og lokal sedvane, og konstaterer at rettshistorien peker i retning av en sedvanerett med en særlig rett til fiske i fjordene for folk i fjordene i Finnmark.[305]

> «Dersom bruken er foretatt av et større antall mennesker og gjelder et større geografisk område, taler man gjerne om sedvane i stedet for alders tids bruk. Dreier det seg om et enkelt område, som en enkelt fjord i Finnmark, vil man kunne bruke betegnelsen lokal sedvane. Har sedvanen en større utbredelse, taler man om en sedvane mer allment.
>
> Både for alders tids bruk og for sedvane gjelder at det må være en meget langvarig bruk, og at bruken må være utøvet med den oppfatning at den var rettmessig. Har en sedvane dannet en rettighet, taler man om sedvanerett.»

Utvalget uttaler med henvisning til sin historiske utredning at «*folk i fjordene har hatt en særstilling til fiske i den enkelte fjord gjennom tidene*», og uttaler videre:[306]

> «Det fremgår av den historiske utredning at folk i fjordene har hatt en særstilling til fiske i den enkelte fjord gjennom tidene. Fremstillingen viser som nevnt at det fremlagte materialet ikke hindrer den slutning at det er dannet en sedvanerett som gir folk bosatt ved fjordene retten til fiske i denne fjorden. Men utvalget har ikke tatt stilling til om en slik særlig rett i fjordene er utviklet på historisk grunnlag. Såfremt denne historiske bruken blir sett i sammenheng med samenes urfolks- og minoritetsrett, er rettsstillingen klar. Når disse to rettslige grunnlag sammenstilles, er det en sterkere begrunnelse for å konkludere med en særlig rett for folk bosatt i tilknytning til fjordene. (...) fjordene har gjennom tidene vært et sentralt område for sjøsamene. Utvalget skal gi sin tilrådning om hva som bør fastslås som gjeldende rett i loven.»

Kystfiskeutvalget foreslo på dette grunnlaget en særrett til fiske for en avgrenset personkrets, med grunnlag i historisk bruk, og folkerettens regler om urfolk og minoriteter: «*Folk som er bosatt ved den enkelte fjord har retten til fiske i denne fjorden (fjordretten)*».[307]

Susann Funderud Skogvang gjengir i *Retten til fiske i fjorder og kystnære farvann* (2012) ulike synspunkter fra rettsteorien på hva som er det mest aktuelle rettsgrunnlaget for å opparbeide tinglige fiskerettigheter i saltvann av sedvanerett og alders tids bruk,[308] og uttaler:[309]

> «Grensen mellom lokal sedvanerett og alders tids bruk for en geografisk avgrenset krets av personer er så vidt flytende at man kan si at det er en unyttig teoretiserende øvelse å opprettholde dette skillet, eller å forsøke å drøfte hva som er hva. (...) kriteriene for lokal sedvanerett og alders tids bruk faller sammen når det er tale om rett for en geografisk avgrenset krets av personer. Resultatet vil i dag i begge tilfeller også være særrett, og det opereres ikke lenger med et klart skille mellom subjektive og objektive retter.
>
> (...) At forståelsen av alders tids bruk som rettserverv for en større gruppe personer har utviklet seg de siste tiår, har gjort lokal sedvanerett mindre aktuelt. Jeg kan heller ikke se at lokal sedvanerett dekker et større område enn alders tids bruk for grupper av personer i et avgrenset område, slik at lokal sedvanerett kan begrunne særrett der alders tids bruk ikke leder frem.»

Gjennomgangen viser at det er vanskelig å skille klart mellom alders tids bruk og lokal sedvanerett. Rettspraksis viser at vilkårene for lokal sedvanerett og alders tids bruk ofte er gjenstand for en samlet behandling. I Balsfjord-dommen fra 1995 som gjaldt felles beiterett, uttalte førstvoterende dette om forholdet mellom alders tids bruk og lokal sedvanerett:[310]

> «Jeg tilføyer imidlertid at når alle de eiendommer sedvaneretten gjelder, har utøvet bruken i alders tid, slik tilfellet i stor grad er her, vil begrepene lokal sedvanerett og alders tids bruk gli over i hverandre, jf. dommen i Rt-1912-433 [Bolstadfjord].»

304 Jørn Øyrehagen Sunde, *Fiskerettar i saltvann og Lex Non Scriptum i norsk rett og rettshistorie* i Tidsskrift for Rettsvitenskap, vol 119 2/3 2006 s. 341–412, på side s. 359–372 og s. 406–407.

305 NOU 2008: 5 s. 373. Se også s. 377.

306 NOU 2008: 5 s. 382–383.

307 NOU 2008: 5 s. 411, se utvalgets lovforslag – § 3.

308 Susann Funderud Skogvang, *Retten til fiske i fjorder og kystnære farvann*, 2012 s. 206–213

309 Susann Funderud Skogvang, Op. cit., 2012 s. 209–210.

310 Rt. 1995 side 644 (Balsfjord) på s. 650.

Kommisjonen vil i det følgende ikke skille distinkt mellom sedvanerett og alders tids bruk, men vurdere vilkårene parallelt. Som det er redegjort for i punkt 6.3.3 og 6.3.5, forutsetter begge rettsgrunnlagene langvarig bruk, utøvd i den tro at bruken er rettmessig.

24.6.4.2 Tidsvilkåret

Erverv av særrett til fiske etter reglene om alders tids bruk forutsetter som hovedregel nærmere 100 års sammenhengende bruk. Se punkt 6.3.3.2. Lokal sedvanerett utvikler seg gjennom langvarig enhetlig praksis eller bruk i et geografisk avgrenset område. Se punkt 6.3.5.1.

Det er uomtvistet at folk har fisket i Tanafjorden i uminnelige tider. Fjordfisket har vært en absolutt forutsetning for folks livberging i området, og det må legges til grunn at folks hjemmefiske i Tanafjorden med sidefjorder er like gammelt som bosettingen der.

Folk har fisket til eget bruk og for omsetning. Kommisjonens intervjuer i Tana viser at befolkningen i Tanafjorden frem til 1950–1960-tallet i hovedsak drev fiske i egne hjemmeområder. De fisket i områder nært eget bosted for eget bruk og for omsetning lokalt. Det må legges til grunn at det beskrevne tradisjonelle hjemmefisket i praksis var det samme fisket som ble drevet noen hundre år tidligere, selv om det i tråd med «*tida og tilhøva*» naturlig nok hadde vært utvikling både på båt- og redskapssiden.

Hilde L. Sommerseth har på oppdrag fra kommisjonen utredet befolkningsutviklingen i Tana i perioden 1560–1801. Hun gjør i utredningen rede for befolkningsutviklingen i tre siidasamfunn: Deatnu, Ohcejohka og Deanodat. Sistnevnte siida omfattet *hele* Tanafjorden.

Sommerseths utredning viser at Tanafjorden, som tidligere falt inn under Deanodat siidas område, har hatt fast bosetning sammenhengende i hele undersøkelsesperioden. Hun skriver at området hadde et stabilt befolkningstall, med en kraftig økning fra starten av det 18. århundre. I 1801 var befolkningstallet i underkant av 250 individer.[311] Det må legges til grunn at fisket i fjorden var en del av deres eksistensgrunnlag gjennom hele tidsperioden.

Kommisjonen legger derfor til grunn at rettsdannelsen i hvert fall må ha startet i 1560. Det er ikke nødvendig å ta stilling til nøyaktig når rettsdannelsen ble fullført, fordi bruken per 1801 hadde pågått mye lenger enn det som kreves av brukstid etter reglene om alders tids bruk. Tidsvilkåret for erverv av en særrett til fiske er utvilsomt oppfylt.

24.6.4.3 Bruksvilkåret

Som det er redegjort for i punkt 6.3.3.3, er kravene etter reglene om alders tids bruk til brukens omfang og intensitet relativt lempelige og fleksible. Bruken må i innhold tilsvare den bruken innehaveren av en bruksrett ville ha utøvd. Vurderingen av om bruksvilkåret er oppfylt må tilpasses samisk bruk og samiske rettsoppfatninger. Bruksvilkåret for en lokal sedvanerettdannelse er at bruken må ha vært utøvd med en viss fasthet. Se punkt 6.3.5.1.

Det må som påpekt i punkt 24.6.4.2, legges til grunn at fisket i Tanafjorden er like gammelt som bosettingen i fjorden. Fra da av og frem til i dag har bruken vært sammenhengende og fast. Dette bekreftes både av skriftlige kilder om bosetning og befolkningsutvikling i Tanafjorden, og av det forholdet at fisket opplagt var en absolutt forutsetning for bosetning og folks livberging i dette området.

Tilreisende norske fiskere («nordfarere») hadde frem til ikrafttredelsen av lov 13. september 1830 nr. 4 om Fiskeriene i Finnmarken *ikke* adgang til å fiske i finnmarksfjordene. Det fantes også regler som sikret lokalbefolkningens sedvanemessige fiskerett blant annet i kongebrev 11. januar 1698 til Erich Lorch, handelsforordningen av 25. april 1702 og forordning 20. august 1778, *om den Finmarkske Taxt og Handel* som henviste tilreisende fiskere til «*at søge Fiskeriet på Ud-Øerne i Finnmarken, … men paa indfiordene maa de ikke opholde dem, eller sætte Garn hvor Landets Allmue haver sine Linesætninger*». Sverre Tønnesen fremhever at reglene om at tilreisende fiskere måtte holde seg til «*utøyene*» var i samsvar med gammel lokal rettsoppfatning. Se nærmere om dette foran i punkt 24.2.

Reskript av 10. februar 1747 bestemte at russiske båter som deltok i pomorhandelen kunne fiske langs finnmarkskysten, men ikke nærmere land enn én sjømil. Russiske båter kunne drive handel inne i fjordene, men de hadde ikke adgang til å fiske der.[312]

Samer fra Sverige/Finland hadde i kraft av *Lappekodisillen §§ 10 og 12* rett til å fiske i sjøen utenfor Finnmark på linje med befolkningen i Finnmark. Denne retten gjaldt ikke for andre borgere i Finland/Sverige, og opphørte da grensen mellom Norge og Finland ble stengt for grensekryssende reindrift i 1852.[313]

Det kan også nevnes at jorddelingsresolusjonen av 1775 slo i § 6 fast at de ressursene som før 1775 hadde vært felles for bygdene eller den lokale «*Almuen i Almindelighed*», blant annet «*Fiskerie i Havet*», fortsatt skulle ligge «*saadan almindelig Brug.*»[314]

Før 1830-loven trådte i kraft, ble fisket i Tanafjorden fullt ut regulert gjennom sedvane og lokale rettsoppfatninger, og fisket lå i praksis mer eller mindre eksklusivt til befolkningen i fjorden. Deres rett til fiske var også vernet mot konkurrerende

311 Hilde L. Sommerseth, Op. cit. 2024 (jnr. 14/294-74) s. 10.

312 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie* 2011 s. 67–72

313 Kirsti Strøm Bull, Op. cit. 2011 s. 72–77.

314 Kirsti Strøm Bull, Op. cit. 2011 s. 22.

bruk gjennom ulike bestemmelser. Disse bestemmelsene etablerte også et vern for samiske fiskerier i Tanafjorden.

Kirsti Strøm Bull viser til at kildene fra tiden før 1800-tallet viser at sjøsamenes bruk av fjordene i Finnmark var av en slik karakter at det ved overgangen til 1800-tallet ga grunnlag for tinglige rettigheter, og at fjordfisket i Finnmark fremdeles ved overgangen til 1900-tallet og utover var et eksklusivt fiske for fjordbefolkningen. Se punkt 24.2. Den gradvise mekaniseringen av fiskeflåten i tiden etter 1910, førte til at kystflåten og tilreisende fiskere lettere kunne ta seg inn i fjordene med aktive fiskeredskaper. Se punkt 24.5.1.

Det var sterk lokal motstand mot det økende fisket som tilreisende fiskere drev med bruk av aktive redskaper som dragnot, snurpenot, snurrevad og trål i Finnmark. Dette var også tilfellet i Tana. Kystfiskeutvalget viser blant annet til at Tana herred i 1937 foreslo at «*innerste del av Tanafjorden med elvemunningen i strekning fra Stappogedde på vestsiden av Tanafjorden i rett linje over til Urnes på østre siden av Tanafjorden*» ble fredet for bruk av flyndretrål og andre bunnskrapende redskaper som kunne skade yngel og fiskens gyting, men uten at forslaget fikk gehør. Se punkt 24.5.4. Vestertana fiskarlags vedtak fra 1946 om at Tanafjorden burde stenges for trålfiske er et annet eksempel på den sterke lokale motstanden mot tilreisende fiskeres fiske i fjorden i tiden rundt andre verdenskrig, jf. punkt 24.5.2.

Det foreligger relativt få konkrete opplysninger om i hvilke deler av Tanafjorden og hvordan fisket ble utøvd i før 1830. Det må imidlertid legges til grunn at det fisket som beskrives i kommisjonens intervjumateriale i Tana og som dekker perioden fra rundt andre verdenskrig og fremover, er relativt sammenfallende med det fisket lokalbefolkningen utøvde før 1830. Folk fisket i nærområdene til der de bodde, og fisket dels til eget bruk og dels for lokal omsetning, slik de fortsatt i stor utstrekning gjorde på 1950–1960-tallet.

Med datidens små båter og fiskeredskaper- og utstyr ble det tradisjonelle hjemmefisket ofte ikke drevet lenger ute enn at man kom hjem om kvelden, eller lett kunne komme seg på land dersom det ble dårlig vær. Folk brukte små båter, med årer og seil som fremdriftsmidler.

Befolkningen i Tana fisket imidlertid ikke bare i umiddelbar nærhet av bostedet. NIKU opplyser at samene fra nedre Tana fisket i et stort geografisk område på slutten av 1600-tallet, inkludert sommerfiske ved Tanahorn og Bukkekeila. I første halvdel av 1700-tallet hadde de enerett til visse ressurser langs østsiden av Tanafjorden og kysten frem til Kjølnes, inkludert Berlevåg. I 1825 rapporterte prost Stockfleth at Tana-samene fisket i Berlevåg i juni. Protokollen til «*Finnmarks Commissionen*» av 1826 viser at beboerne i Tana sogn drev kystfiske fra Steinvåg og Gamvik vest for Tanafjorden, og fra Berlevåg og Løkvik på østsiden. De fisket ikke fra Omgang, men fisket mange andre steder både i fjordene og ved havet. Se punkt 24.5.1.

Reidar Andersens (f. 1949) forklaring viser at fisket i Tanafjorden har vært avgjørende for bosetningen og livsgrunnlaget i fjorden også i nyere tid. Han sa at fisket alltid har betydd «*rett og slett alt*», og at det tidligere ikke var andre levemåter for fjordbefolkningen enn fiske kombinert med husdyrhold. Uten fisket ville det ifølge Andersen ikke vært mulig å overleve i området. Ifølge Andersen fisket folk frem til utpå 1950–1960-tallet der de bodde, og fisket i fjorden var fordelt: «*det [var] en hovedregel at du drar ikke på fiskeplassen til naboen*». Se punkt 24.4.1.

Olav Nordstrand (f. 1941) fortalte også at folk tidligere hadde faste steder hvor de fisket, og at dette opphørte på 1950-tallet. Se punkt 24.4.2.

Eivind Pettersen (f. 1948) fortalte at fisket i fjorden tidligere var fordelt på en naturlig måte mellom fiskerne eller bygdene. Folk hadde små båter og kunne derfor ikke dra langt ut. Pettersen fortalte at han husker at faren på 1950-tallet rodde med småbåt «*her på fjorden og fisket inne ved land*». Han fortalte at også andre fisket i egne nærområder. Se punkt 24.4.3.

Anton Berg Persen (1933–2019) fortalte at han begynte å fiske på slutten av 1940-tallet, og at de som bodde på Langfjordodden, fisket der og på vestsiden av fjorden, og i Hopsfjorden. Det var først etter at de på Langfjordodden fikk motorbåter at de begynte å fiske ut mot Digermulen. Skjånesfolket fisket innover i Hopsfjorden. Se punkt 24.4.10.

Intervjuene viser at befolkningen har drevet hjemmefiske i Tanafjorden og sidefjorder, med eget bosted som utgangspunkt, i kombinasjon med annen virksomhet på land, spesielt småskala jordbruk. Båtene var små og hadde ikke motorer. Det begrenset rekkevidden. At garn måtte trekkes inn med håndmakt begrenset på hvor dypt vann man kunne fiske. Dette endret seg med motoriseringen av fiskeflåten, fordi man nå kunne rekke over langt større områder og likevel være hjemme på kvelden. Den generelle samfunnsutviklingen, spesielt fra 1950–1960-tallet, endret bruksmønsteret i fjorden, fra at folk nærmest fisket rett utenfor stuedøra til å fiske i hele fjorden. Viktige faktorer i utviklingen har blant annet vært bedre fartøy og redskaper, generell teknologisk utvikling og nedgang i fiskebestandene.

Intervjuene viser også at det var en viss forskjell på driftsformen i torskefisket mellom fiskere fra indre Tanafjorden, og de fra de ytre delene av fjorden (Nervei og Skjånes). Fiskerne i indre deler brukte ofte små åpne båter, mens fiskere i ytre deler av fjorden fisket fra større sjarker. I de indre delene av fjorden var sjøfiske oftere et av flere elementer i en næringskombinasjon. I ytre deler av fjorden var torskefisket en mer helårig aktivitet.

Kildematerialet viser at fisket i Tanafjorden har vært sammensatt og altomfattende, i den forstand at folk fisket det som var tilgjengelig i fjorden. Mange arter har blitt beskattet og forekomsten av artene har endret seg over tid. Torsk har vært den viktigste ressursen, og torskefisket ble drevet så godt som gjennom hele året, men vinter- og vårtorskefisket var viktigst. Seifisket begynte i juni-juli og varte normalt gjennom hele sommeren.[315] Makkfisket omfattet sei, havtorsk, kveite, brosme, lange og hyse. Det ble kalt makkfiske fordi det skjedde på en tid da det lett gikk mark/makk i fisken. Fjordfisket var ikke bare viktig for de som bodde ved Tanafjorden, men også for befolkningen langs Tanavassdraget, en tilpasning som eksisterte allerede før grensefastsettelsen i 1751. Rundt 1900-tallet ble det også bygd sjøbåter i Sieiddá (Seida), som ble brukt til fiske i sjøen og på havet.[316]

Kommisjonen anser det sannsynliggjort at fisket i Tanafjorden i all hovedsak var eksklusivt fiske for lokalbefolkningen, ikke bare før 1830, men også frem til noen tiår ut på 1900-tallet. Intervjuene med lokale fiskere, jf. 24.4, viser sammenholdt med skriftlige kilder, jf. punkt 24.5, at man i mellomkrigstiden hadde innslag av fremmedbåter i Tanafjorden, men at det først på 1950–1960-tallet ble et stort innslag av tilreisende fiskere i fjorden.

Reidar Andersen (f. 1949) fortalte at kveitebestanden ble «*totalt utfisket … på [19]50–60-tallet*». Se punkt 2.4.1. Olav Nordstrand (f. 1941) fortalte at «*sånn litt før [19]60-tallet*» fikk man en kraftig økning i antall fremmedfiskere i Tanafjorden. Nordstrand sa at «*når jeg var liten var det ikke så mange [fremmedfiskere i fjorden]. Det var en og annen fra Nordland og Troms, men etter hvert som de fikk båter [etter krigen] så vil jeg si at sånn litt før 60-tallet så var det veldig mange båter fra Møre og også fra Trøndelag, og Nordland som lå og fisket her på våren med juksa*». Se punkt 24.4.2.

Jan H. Sundet påpeker at de intervjuene han gjorde i 1993 viser at det «*i all hovedsak er det lokale fiskere bosatt i Tana som har fisket i [Tana]fjorden*», og at fremmedfiskere bare unntaksvis har fisket «*på kjente fiskeplasser i fjorden*». Se punkt 24.5.2.

Kommisjonens intervjur viser at lokalbefolkningen fra omtrent 1950–1960-tallet har fisket i hele fjorden. Dette ble muliggjort fordi folk fikk større fartøy og bedre fiskeredskaper og utstyr. En slik endring var også en følge av tilreisende fiskeres sterke beskatning av lokale torskestammer i fjordsystemet, slik at de lokale fiskerne måtte dra lenger.

Reidar Andersen (f. 1949) fortalte at det nå er årlige variasjoner i hvor fisken holder til, og at han derfor har fisket på forskjellige steder, avhengig av hvor fisken til enhver tid har vært, blant annet Hopseidet, Store Skogfjorden, Laggo, Nervei, Tyfjorden, Rafjorden og av og til også i Berlevåg. Se punkt 24.4.1. Olav Nordstrand (f. 1941) fortalte at folk tidligere hadde faste fiskeplasser, men at dette tok slutt på 1950-tallet. Folk fisker nå der det passer, avhengig av båtstørrelse. Nordstrand sa at hele fjorden i dag må anses som en fiskeplass. Se punkt 24.4.2.

Brødrene Eivind Pettersen (f. 1948) og Arnulf Pettersen (f. 1949) fortalte at fisket i fjorden tidligere var fordelt mellom bygdene, slik at folk kunne fiske nær eget bosted. Folk hadde små åpne båter uten mekaniske hjelpemidler, og de kunne derfor ikke gå særlig langt ut, og heller ikke fiske i dypere farvann. Folk fisket på steder som Laggo, Langfjordnes, Skjånes, Hopsfjorden, Hopseidet, Ivarsfjorden, Kobbvika, Værnes og Nervei. Brødrene anser i dag hele fjorden som en fiskeplass, og at ingen fiskeplasser er viktigere enn andre. Lokale fiskere fisker i dag i hele fjorden, fordi folk har større båter og som følge av at det er mindre fisk i fjorden. Lokale fiskere begynte å fiske i hele fjorden og i dypere vann, etter at de fikk sjarker og andre motordrevne båter på 1950–1960-tallet. Se punkt 24.4.3.

Arne Josvald Sabbasen (f. 1952) fortalte at hans familie fisket i samme område fra 1800-tallet frem til 1960-tallet. De fisket i åpen båt, og det var derfor begrenset hvor langt ut de kunne gå. De fisket til eget bruk og for salg av tørrfisk. Sabbasen fortalte at tilreisende fiskere begynte å komme inn i deres fiskeområder på slutten av 1950-tallet. Rundt 1980 var det helt dødt i fjorden, fordi trålere og snurpere hadde fisket opp fisken. Se punkt 24.4.6.

Nils Johannes Johansen (1931–2017) fortalte at han var fisker fra 1958 til 2007. Han fisket for det meste torsk og sei mellom Gavesluft og Stangnes. Han fisket også torsk ved Vardnes og på en fiskegrunn før Skardholmen og på Tanagrunnen. Se punkt 24.4.7.

Simon Saraksen (f. 1930–2023) fortalte at han var fisker fra 1950 til 1981, og at «*vi fisket i hele Tanafjorden*»; ingen fiskeplasser- og grunner var viktigere enn andre. Om høsten fisket de sei og torsk på grunnene utover fjorden fra Tanahorn og Gulgo og innover. Han fortalte at de fisket helt til Kiberg, mellom Kiberg og Kinnarodden, fra Grønnes til Tjeldnes og i Gulgofjorden. Kveite fisket de i området Bardeluft–Digermulen. Se punkt 24.4.8.

Jan H. Sundets syntese av intervjumaterialet fra 1993 identifiserer og kartfester viktige fiskeriområder i Tanafjorden.[317] Han opplyser at følgende områder har vært viktige plasser for torskefiske med garn; Langfjorden, Laggo, Store Skogfjorden, Ivarsfjorden, Vestertana, Hopsfjorden, Nervei, Skjånes, Digermulen og Gulgofjorden, men at Gulgofjorden

315 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie* 2011 s. 42.

316 Amund Helland, *Finnmarkens Amt I,* 1906 s. 745, gjengitt i NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 117.

317 Jan H. Sundet, *Rapport til Finnmarkskommisjonen om lokal fiskerkunnskap i Tanafjorden – En syntese av intervjuer gjort med lokale fiskere i 1993,* 2024 (jnr. 24/2870-2), se kart på s. 9.

er mindre viktig enn tidligere fordi den lokale torskebestanden har blitt fisket opp av båter med aktive redskaper. Sundet opplyser at linefiske etter hyse foregikk over store områder langs vestsiden av fjorden, Digermulen og utover forbi Tyfjorden. Noen av informantene forteller at det tidligere ble fisket mye hyse og sild i Leirpollen i Austertana. Fisket etter rognkjeks foregikk på grunt vann på våren. Hopsfjorden, Langfjorden, områdene langs land på innersiden av Digermulen og indre deler av fjorden var viktige områder for rognkjeksfiske. Se punkt 24.5.2.

Kildematerialet viser at det skjedde en endring i fisket i Tanafjorden fra 1950–1960 og utover, som følge av den samfunnsmessige og teknologiske utviklingen. Lokalbefolkningen fikk økt tilgang til motordrevne fiskebåter som var bedre og større enn de tradisjonelle båtene, bedre fiskeredskaper og større grad av mekanisering ombord i båtene. Folk kunne dermed fiske i større områder og i dypere farvann. En sterk økning i tilreisende fiskere i Tanafjorden fra 1950-tallet og utover, og deres bruk av aktive redskaper, førte til en kraftig reduksjon i de lokale fiskestammene, som frem til da hadde vært lokalbefolkningens ressursgrunnlag. Dette førte også til at lokalbefolkningen måtte utvide bruken til hele Tanafjorden.

På bakgrunn av sine intervjuer med lokale fiskere i 1993, beskriver Jan H. Sundet fisket i Tanafjorden som *«typisk kystfiske»*. Torskefisket, det vil si vinterfisket og loddetorskefisket på våren, var det viktigste fisket. Torskefisket startet (i 1993) gjerne i februar og varer ut april men kan variere fra sted til sted og fra år til år. Tidligere ble det også fisket torsk på sommeren. Etter nedfiskingen av norsk vårgytende sild på begynnelsen av 1960-tallet, har det bare vært sporadiske forekomster av ungsild i fjorden, og det har påvirket forekomst og kvalitet på torsken på sommeren. Tidligere ble det også fisket en del torsk i oktober–desember. Sundets syntese viser videre at kveite normalt ble fisket med juksa fra oktober til jul. Rognkjeksfisket foregår vanligvis i perioden april–juni. Se punkt 24.5.2.

Kildematerialet tyder på at lokalbefolkningen fikk gradvis konkurranse fra fiskere som ikke var bosatt langs fjorden i mellomkrigstiden, spesielt etter motoriseringen og mekaniseringen av fiskeflåten. Lokalbefolkningens fiske var imidlertid den gang fremdeles den dominerende bruken i fjorden. Det er fra 1950–1960-tallet og utover, at man fikk et større innsig av tilreisende fiskere, fra områdene i Troms og sørover.

Kommisjonen legger til grunn at lokalbefolkningen før 1801 utøvde samme form for fiske og i samme omfang som det som er beskrevet av vitner og informanter når det gjelder den lokale bruken frem til 1950–1960-tallet, bortsett fra at den sistnevnte bruken har utviklet seg i tråd med *«tida og tilhøva»*. Kommisjonen anser bruksvilkåret for å opparbeide en særrett (i form av en fortrinnsrett) til fiske i Tanafjorden med sidefjorder som oppfylt.

24.6.4.4 Godtrovilkåret

Godtrokravet slik det i dag er nedfelt i hevdslova § 4, gjelder også etter reglene om alders tids bruk, men lengre brukstid ved alders tids bruk kan føre til at aktsomhetsterskelen i praksis blir noe lavere. Se foran i punkt 6.3.3.4. Det gjelder også ved lokale sedvanerettsdannelser et godtrokrav i den forstand at den rådende oppfatningen blant bruksutøverne må ha vært at deres bruk hadde grunnlag i en (lokal) ulovfestet rettsregel, jf. foran i punkt 6.3.5.1.

Kravet om og innholdet i godtrovilkåret har endret seg over tid. Ved vurderingen av godtrovilkåret er det derfor nødvendig å se hen til hva som var gjeldende rett da den rettsstiftende bruken fant sted, fra slutten av 1500-tallet og frem til begynnelsen av 1800-tallet. Godtrokravet ble for hevdserverv gradvis innført i norsk rett gjennom høyesterettspraksis fra midten av 1840-tallet.[318] Var tidsvilkåret og bruksvilkåret oppfylt før 1840-tallet, er det derfor ikke nødvendig å vurdere godtrovilkåret. Se nærmere punkt 6.2.2.2.

Det ligger uansett i sakens natur at de som fisket i Tanafjorden i den aktuelle tidsperioden må ha ment at de hadde rett til dette, og at de ikke kan bebreides for å ha hatt denne oppfatningen. Når det gjelder spørsmålet om rettsoppfatning, må det legges til grunn at fjordbefolkningen i Tana var i samme situasjon som reindriftssamene. I NOU 1993:34 avga samerettsutvalgets rettsgruppe følgende enstemmige uttalelse:[319]

> «Reindriftssamene i indre Finnmark har åpenbart drevet sin reindrift og i sammenheng med det utnyttet fiske, jakt, bær og andre ressurser for å sikre levegrunnlaget, i den tro at de hadde rett til det. Bruken var århundregammel og ingen protesterte mot den i indre Finnmark.»

Det var heller ikke noen som protesterte mot det fisket som lokalbefolkningen i Tanafjorden utøvet over flere hundre år. Tvert imot var deres fiske i alle fall frem til 1830 undergitt ulike former for rettslig beskyttelse. Derfor må det legges til grunn at de lokale fiskerne mente at de hadde en særrett til fiske i fjorden, og de ikke kan bebreides for denne rettsoppfatningen.

Sett i lys av utviklingen i fiskeriene i Finnmark frem til inngangen til 1900tallet, fremholder Kirsti Strøm Bull at man kan beskrive situasjonen slik at *«fjordfisket fortsatt var et eksklusivt fiske for folkene i fjordene»*. Hun legger videre til grunn at*: «denne bruken [har] vært av en slik art at folk i fjordene hadde [opparbeidet] en rett til dette fisket.»*[320]

318 Se for eksempel Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 203–204.
319 NOU 1993:34 s. 265
320 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie* 2011 s. 129. NOU 2008: 5 s. 157 og 377.

24.6.4.5 Betydningen av statlige reguleringer og andres bruk etter 1830

Kommisjonen vil her vurdere om forhold som har inntrådt etter at den lokale eneretten til fisket i fjordene i Finnmark formelt ble opphevet ved lov 13. september 1830 nr. 4 om fiskeriene i Finnmark, har medført at den rettsdannelsen som var etablert før dette ha falt bort.

Et eventuelt rettighetsbortfall er betinget av at det foreligger et bortfallsgrunnlag. Passivitet fra rettighetshavers side kan i enkelte tilfeller være et bortfallsgrunnlag, i hvert fall dersom rettighetshavers passivitet er klanderverdig. Lokalbefolkningen har frem til i dag videreført den historiske bruken av Tanafjorden uavbrutt, og søkt å beskytte og fremme egne rettigheter og interesser, både i forhold til økende konkurrerende bruk fra andre og mot statlige reguleringer. Lokalbefolkningens opptreden og handlinger har derfor ikke hatt en slik karakter at det kan gi grunnlag for rettighetsbortfall.

Videre kan statens disposisjoner over fisket ikke anses som privatrettslige disposisjoner, verken når det gjelder saltvannsressursene eller områdene utenfor marbakken mer generelt. Statens disposisjoner skjedde i form av lovgivning, forvaltningsvedtak og politiske beslutninger. Disposisjonene er offentligrettslige og forvaltningsmessige disposisjoner, motivert og begrunnet ut fra hensynet til den generelle økonomiske utviklingen i landet. Kommersialisering av fiskeriene og innføringen av prinsippet om *«fritt fiske»*, ble ansett som en viktig forutsetning for en slik utvikling. Slike disposisjoner kan etter forholdene regulere utøvelsen av en rettighet, men ikke oppheve retten uten at rettighetshaveren har krav på erstatning etter alminnelige ekspropriasjonsrettslige grunnsetninger.

I tiden før 1830 var fiskeriene i Finnmark fullt basert på sedvane og lokale rettsoppfatninger. På 1600- og 1700-tallet var sedvaneretten også beskyttet og formalisert gjennom ulike statlige forordninger som anerkjente lokalbefolkningens enerett til fisket i fjordene, og sikret at lokalbefolkningen ikke ble fortrengt av tilreisende fiskere.

Ikrafttredelsen av 1830-loven endret den formelle rettstilstanden når det gjaldt hvem som kunne fiske hvor i Finnmark, også i fjordområdene. Til tross for lovendringen var det likevel sedvanerettsdannelsen som i praksis fortsatte å regulere fiskeriene i Finnmark – i alle fall fram til overgangen til 1900tallet. Rent faktisk var det også bare lokalbefolkningen som fisket i fjorden frem til overgangen til 1900-tallet. På 1860-tallet ble riktignok prinsippet om *«fritt fiske»* forsøkt innført i Finnmark, i tråd med det som var nedfelt i lofotloven av 1857, men forslaget ble lagt til side på grunn av sterk lokal motstand og protester, jf. punkt 24.2.

Kommisjonen legger til grunn at lokalbefolkningen gjennom tidene har vært av den oppfatning om at de har en rett til fiske i hele Tanafjorden. Informantintervjuer viser at verken statlige reguleringer fra 1830 og utover, eller tilreisende fiskeres tiltagende fiske i fjorden, fra begynnelsen av 1900-tallet, har brutt ned lokalbefolkningens oppfatning om at de har en særlig rett (i form av en fortrinnsrett) til å drive fiske i Tanafjorden.

Lokale rettsoppfatninger, brukens fasthet og varighet, omfang og innhold og betydning for lokalbefolkningen, gjør at den rettsdannelsen som ble fullført ved overgangen til 1800-tallet fremdeles er i behold på et selvstendig rettsgrunnlag.

24.6.4.6 Konklusjon

Befolkningen som bor ved Tanafjorden, inkludert den delen av fjorden som ligger i Gamvik og Berlevåg kommuner, og den øvrige befolkningen i Tana kommune har med grunnlag i bruk i alders tid ervervet en kollektiv særrett i form av en fortrinnsrett til alminnelig fiske i Tanafjorden med sidefjorder. Rettighetshaverkretsen er ikke nødvendigvis strikt avgrenset til den nevnte gruppen. Det kan for eksempel tenkes at også fiskere fra Gamvik og Berlevåg som ikke er bosatt ved fjorden kan ha andel i fortrinnsretten dersom de for eksempel har drevet hjemmefiske eller liknende fiske med passive redskaper i den ytre delen av Tanafjorden.

Fremtidige reguleringer kan ikke frata rettighetshaverne den reelle muligheten til å utøve retten, eller den nødvendige tilgangen til de fjordressursene som retten forutsetter. Rettens karakter gir også rettighetshaverne krav på medbestemmelse i forvaltningen av de ressursene og arealene som er nødvendige for rettens utøvelse.

24.7 Sjølaksefisket

24.7.1 Innledning

Kommisjonen vil i det følgende vurdere om sjølaksefisket i Tanafjorden har vært utøvd på en måte som har gitt grunnlag for å opparbeide selvstendige rettigheter utover det som følger av lovgivningen. Det skal også vurderes om det kan ha utviklet seg ulike tilleggsrettigheter.

Bivdu tok i 2023 ut fastsettelsessøksmål mot staten i Oslo tingrett, for det foreningen mener er ulovlige reguleringer av fiske etter anadrom laksefisk i Tanafjorden *før året 2020*. Bivdu anførte at reguleringen utgjorde en krenkelse av artikkel 1 i første tilleggsprotokoll til Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK). Tingretten avviste søksmålet, og viste til at Bivdu ikke hadde påvist et klart og reelt behov for fastsettelsesdom i saken.[321] Den aktuelle saken gjaldt et annet rettsforhold enn det kommisjonen her skal ta stilling til.

321 Oslo tingrett, kjennelse 20. desember 2023 (TOSL-2023-120010).

Avvisningen har derfor ikke betydning for kommisjonens behandling av Bivdus rettighetsmelding.

24.7.2 Bemerkninger og opplysninger fra andre

Finnmarkseiendommen har bidratt med grunnlagsmateriale om sjølaksefiske, i form av en oversikt over utvisning av sjølakseplasser i nyere tid.[322] Videre gir de sakkyndige utredningene til NIKU og Samisk Høgskole/SEG historiske og faktiske opplysninger om dette fisket. Se foran i punkt 24.5.1 og 24.5.3. Kommisjonen har også fått opplysninger om sjølaksefisket i Tanafjorden fra en rekke informanter. Se intervjuene med Reidar Andersen (f. 1949), Olav Nordstand (f. 1941), Eivind Pettersen (f. 1948) og Arnulf Pettersen (f. 1949), Nils Johannes Johansen (1931–2017), Simon Saraksen (1930–2023), Åshild Lamøy (f. 1943), Albert Mikalsen (f. 1937) foran i punkt 24.4.1, 24.4.2, 24.4.3, 24.4.7, 24.4.8, 24.4.9 og 24.4.11.

24.7.3 Generelt om sjølaksefisket i Finnmark

I den sakkyndige utredningen viser NIKU til at det kan ha vært sjølaksefiske i Tana i første halvdel av 1600-tallet, og at det kan slås fast at det var sjølaksefiske i Finnmark, og også i Tana, på slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet. NIKU viser til kildematerialet som viser at det ble fisket laks i sjøen ved elvemunningen i Tana i første halvdel av 1800-tallet,[323] men at sjølaksefisket ikke var særlig utbredt i Tana før mot slutten av 1800-tallet.[324]

Ifølge utredningen fra Samisk Høgskole/SEG tok sjølaksefisket i Finnmark for alvor til mot slutten på 1800-tallet, men det skal også på 1700-tallet ha vært drevet slikt fiske i noen fjorder, og muligens så tidlig som første halvdel av 1600-tallet.[325]

Kilenøter kom i bruk i Finnmark på 1860-tallet og ble det dominerende redskapet i sjølaksefisket. Frem mot århundreskiftet økte antallet raskt. I 1886 var det 21 kilenøter i Finnmark. Antallet var i 1900 steget til 304, og til 780 i 1902. Krokgarn ble tatt i bruk på 1880-tallet.[326] Det oppsto etter hvert behov for å bringe fisket inn i ordnede former. Lakseloven av 1905 innførte et system med utvisning av lakseplasser. Myndighetene fikk ansvaret for å utvise og fordele lakseplasser mellom fiskerne ut fra visse kriterier. Politimesteren i Tanen-Varanger hadde av ordensmessige hensyn startet med utvisninger noen år tidligere.[327]

Sjølaksefisket med faststående redskap utviklet seg til *«en viktig faktor i næringskombinasjonen i vesentlige deler av fjord- og kyststrøkene i Finnmark, allerede før første verdenskrig»*.[328] Etter en nedgang i antall kilenøter frem mot 1921, begynte økningen igjen. I 1939 var det 1349 kilenøter i bruk.[329] Større endringer i sjølaksefisket tok til å skje fra 1960-tallet. Dette er antatt å ha sammenheng med drivgarnsfisket til havs, innskrenkninger i fisketid og redskapsbruk for sjølaksefiskerne og prisfall på villaks.[330] Fra 1976 til 1981 ble dessuten antall lakseplasser på statsgrunn i Finnmark redusert fra 2723 til 1604.[331]

Sjølaksefisket har hatt stor betydning. Det regjeringsoppnevnte Villaksutvalget som skulle gjennomgå situasjonen for villaksen og foreslå tiltak, beskrev i 1999 dette slik:[332]

> «Laksefiske [har] både i sjø og elv betydning for bosettingsmønsteret, for folks livskvalitet og helse. I samiske områder og langs kysten er det tradisjonelle laksefisket fortsatt en viktig næring. I tillegg inngår laksen enkelte steder i naturalhusholdningen og utgjør et viktig materielt grunnlag for samisk og norsk kultur.»

Også FeFo har poengtert at sjølaksefisket har stor betydning for samisk kultur. I et brev til Sivilombudsmannen datert 19. september 2008 heter det blant annet:[333]

> «Sjølaksefiske er og har vært et viktig materielt grunnlag for den sjøsamiske kulturen. Ulike kombinasjoner av sjølaksefiske, fjordfiske, havfiske og jordbruk har fra gammelt av vært viktig for den samiske bosetninga i fjordene i Finnmark. (...). Sjølaksefiske er ikke viktig når det gjelder ivaretakelse av reindriftskulturen, men er særdeles viktig for å ivareta den sjøsamiske kulturen i fjordene i Finnmark.»

24.7.4 Sjølaksefisket i Tanafjorden

Sjølaksefisket i Tanafjorden utviklet seg trolig i takt med den generelle utviklingen i fylket og ble etablert for fullt i siste halvdel av 1800-tallet. Kilder viser imidlertid at det ble drevet sjølaksefiske i Tanafjorden også før dette, om enn i mindre skala. Allerede på begynnelsen av 1600-tallet ble det sagt at

322 Finnmarkseiendommen, Sjølakseplasser i Tana, e-post 10. november 2022 (jnr. 17/624-10).

323 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 70. Fredrik Rode (1842): *Optegnelser fra Finnmark. Samlede i Aarene 1826 – 1834 og senere udgivne som et Bidrag til Finmarkens Statistik,* s. 130.

324 Trygve Solhaug, *De norske fiskeriers historie 1815–1880*, Del 2, 1976, s. 539. NIKU, Oppdragsrapport 39/2017, s. 70–71.

325 Samisk høgskole/SEG, Op. cit., 24. juni 2010 s. 70.

326 Samisk høgskole/SEG, Op. cit., *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv* 24. juni 2010 s. 50.

327 Samisk høgskole/SEG, Op. ci*t.,* 24. juni 2010 s. 8, 32–33 og s. 38–40.

328 Samisk høgskole/SEG, Op. cit., 24. juni 2010 s. 53.

329 Samisk høgskole/SEG, Op. cit., 24. juni 2010 s. 53.

330 Samisk høgskole/SEG, Op. cit., 24. juni 2010 s. 56.

331 Samisk høgskole/SEG, Op. cit., 24. juni 2010 s. 63.

332 NOU 1999:9, s. 57.

333 Sitert fra Sivilombudsmannens uttalelse i sak 2008/450 (SOMB-2009 88, 2009 s. 350). 88. Reindriftsamers rett til laksefiske i sjøen – betaling til Finnmarkseiendommen – Sivilombudet

«*Saavel i Tanafjord eller Bay, som og i Tanaelv falder den feedeste Lax i heele Norge*». Skriftlige kilder viser også at folk fisket laks i sjøen ved elvemunningen i Tana på 1700-tallet, og at det var et visst sjølaksefiske i Tanafjorden gjennom 1800-tallet, inntil en kraftig vekst i fisket rundt midten av 1800-tallet og utover.[334] Bruken av garn i sjølaksefisket i Finnmark går i alle fall tilbake til 1700-tallet. I amtmann Sommerfelts innberetning fra 1799 står det at «*... Laxen tages i søen med Garn fra Stranden*».[335]

Den sterke veksten i sjølaksefisket fra midten av 1800-tallet og fremover skyldtes trolig at folk fikk tilgang til mer effektive fiskeredskaper. Kilenøter ble tatt i bruk på 1860-tallet, og krokgarn på 1880-tallet. I amtmannens rapport for 1886–1890 ser man for første gang at verdien av laksefisket i sjøen var større enn i elvene i Finnmark. Selv om sjølaksefisket i mindre omfang sannsynligvis går tilbake til 1600–1700-tallet, er det først fra og med midten av 1800-tallet at sjølaksefisket utvikler seg som et nytt næringsfiske i Tanafjorden.[336]

Mot slutten av 1970-tallet skjedde det store endringer i sjølaksefisket. Drivgarnsfisket ved kysten førte til overfiske av laksebestanden, noe som reduserte det lokale sjølaksefisket, spesielt i Tana laksedistrikt (kommunene Tana, Berlevåg, Gamvik og Lebesby). I 1960 sto disse kommunene for 17,4 % av landets totalfangst, og i 1980 bare for 2,8 %. For å motvirke konsekvensene av økningen i drivgarnsfisket i havet, ble det i fjordene innført tiltak som redusert fisketid, begrensninger i bruk av redskap og inndragning av lakseplasser på statsgrunn.[337]

I Tana ble antallet lakseplasser på statsgrunn fra 1976 til 1981 som nevnt i punkt 24.5.3, redusert fra 126 til 108. Reduksjonen var en del av den generelle nedskjæringen av lakseplasser på statsgrunn i Finnmark. FeFo har sendt oversikt over utvisninger av sjølakseplasser i Tana for årene 1987–1996. I denne perioden ble det utvist 92 lakseplasser for perioder av ulik varighet. De fleste av utvisningene gjaldt for perioden 1996–2001 (67 lakseplasser).[338]

Sjølaksefisket i Tana ble stanset i 2021 på grunn av den negative utviklingen i laksebestanden. Tiltaket har som mål å beskytte og styrke laksebestanden i Tanavassdraget. Forbudet har blitt videreført hvert år siden 2021. I 2025 publiserte Vitenskapelig råd for lakseforvaltning beskatningsråd for sjølaksefisket etter oppdrag fra Miljøverndirektoratet. De anbefaler å stanse alt sjølaksefiske i Finnmark, inkludert Tanafjorden. Vitenskapsrådet vurderer laksebestanden i Tanavassdraget som sterkt truet på grunn av en kritisk reduksjon av bestanden og risikoen for ytterligere nedgang i de kommende årene.[339]

24.7.5 Regulering av sjølaksefisket – til og med lakseloven av 1905

Laksefiske i sjø med faststående redskap utenfor privat grunn har i norsk rett tradisjonelt tilfalt strandeieren, men har lenge vært underlagt reguleringer. Lakseloven av 1848 påbød blant annet fredning fra 14. september til 14. februar og ett døgns fredning pr. uke i sesongen. I en uttalelse til utkastet fra Lakselovkommisjonen av 1896 om ny lov om lakse- og sjøørretfisket, uttalte fiskeriinspektør Landmark seg slik om forholdene i Finnmark:[340]

> «Og i forbindelse dermed maa det særlig overveies, hvor vidt der i Finmarkens amt, hvor privateiendom er af forholdsvis ny oprindelse og endnu udgjør forholdsvis smaa arealer, samt hvor fiskeriforholdenes udvikling har været adskillig afvigende fra andre landsdeles, maaske kan være grund til ogsaa for privateiendom at modificere lovens almindelige regler om fiskeretten.»

Fiskeriinspektøren ba amtmannen i Finnmark om å innhente opplysninger om utøvelsen av fisket. I henvendelsen til amtmannen ga Landmark uttrykk for at det ville være rimeligere å opprettholde regelen om *fritt fiske* utenfor statens grunn enn å betrakte staten på samme måte som en privat grunneier. Ved fritt fiske måtte det imidlertid være anledning for det offentlige til å gripe inn av ordensmessige hensyn ved konkurranse om fiskeplasser.[341]

Amtmannen innhentet opplysninger blant annet hos lensmennene. De lensmennene som uttalte seg om sjølaksefisket, mente at laksefisket utenfor statens grunn var fritt.[342]

334 Ole Hannibal Sommerfelt (Amtmand over Finnmarkens Amt), *Kort beskrivelse over Finnmarken* i Topographisk journal for Norge. 24. 1799–1800, s. 131: 'Topographisk journal for Norge. 24. 1799', Image 167 of 190 | MDZ. Fredrik Rode, *Optegnelser fra Finnmark, Samlede i Aarene 1826–1834*, s. 130: Optegnelser fra Finmarken samlede i Aarene 1826–1834 og senere udgivne som et Bidrag til Finmarkens Statistik af Fredrik Rode. | Digitala samlingar. NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 70–71.

335 Samisk høgskole/SEG, *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv* 24. juni 2010 s. 46.

336 Amund Helland, *Finnmarkens Amt I* 1906, s. 626. NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 70, 154.

337 Samisk høgskole/SEG, *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv,* 24. juni 2010 s. 59.

338 FeFo, *Lakseplasser i Tana*, vedlegg status (jnr. 17/129-27).

339 Vitenskapelig råd for lakseforvaltning, *Beskatningsråd for sjølaksefisket i Finnmark*, Rapport 20/2025.

340 Fiskeriinspektøren, *Erklæring om lakselovkommissionens udkast til lov om laks- og sjøørretfiskerierne*, 1902 s. 35–36. Se også Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 3 Sørøya*, 2013 s. 119.

341 Fiskeriinspektøren, Op. cit., 1902 s. 36–37 og Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2013 s. 119.

342 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie* 2011 s. 156.

I Øst-Finnmark startet politimesteren med utvisning før lakseloven av 1905. Politimester Ulve i Tanen-Varanger ga i 1903 uttrykk for at hjemmelen for utvisning lå i politimesterens alminnelige plikt til å holde orden og i statens eiendomsrett til grunnen. Han mente at det ved søknad om lakseplass kunne tas hensyn til at hver familie *«inden Herredet»* først skulle få en plass så nær sin boplass som mulig. Resterende plasser skulle utvises slik at innbyggerne fikk plass innenfor herredet, mens øvrige ledige plasser kunne utvises til andre.[343]

Fiskeriinspektør Landmark uttrykte et annet syn i brevet til amtmannen i Finnmark. Han mente at politiets utvisningsrett bare kunne bygges på *«den forudsætning, at det offentlige lige overfor statens jord i Finmarken indehar en privat grundeiers rettigheder med hensyn til laksefisket i sjøen og som saadan har ret til at forbyde ethvert laksefiske (med staaende redskaber) udfor sit land»*. Landmark fant denne forutsetningen *«mere end tvil som»* og viste til at folk oppfattet fisket utenfor statsgrunn i Finnmark som fritt.[344]

Under lovarbeidet uttalte departementet om situasjonen i Varanger at politiet *«i egenskab af grundeier [hadde] foretaget udvisning af fiskepladsene i lighed med, hvad der fra gammel tid har fundet sted i Tanaelven»*. Departementet viste videre til at det var *«på det rene, at fisket overalt er betragtet som frit i sjøen udenfor statens grund»*.[345] Derfor burde fritt fiske fortsatt være hovedregelen utenfor statsgrunnen fordi det avvek minst fra den tidligere *«tingenes tilstand»*. Hensikten med den foreslåtte utvisningsordningen var å skape orden:[346]

> «Dernæst vil det i mange tilfælde være uhensigtsmæssigt og lidet passende med forholdene, om der aldrig i sjøen udenfor statens grund skulde kunne drives laksefiske med kilenot (eller lignende redskab) uden efter indhentet tilladelse og udvisning. Udvisningens hensigt er at skabe god skik og orden paa fiskepladsene ved at forhindre, at fiskerne lægger sig for nær ind paa hinanden med sine redskaber eller forsøger at fortrænge hverandre, hvorved strid og uorden let opstaar.»

Lovarbeidet munnet ut i lov om laks- og sjøørretfiskerierne 8. april 1905. Ifølge § 1 første ledd bokstav b) hadde grunneieren utenfor privat grunn enerett til å fiske laks med faststående redskap. Om sjølaksefisket utenfor statens grunn i Finnmark het det i § 2 første og annet ledd:

> «Det laks- eller sjøørretfiske, som overensstemmende med § 1 tilligger statens beholdne jord i Finmarken, er i sin almindelighed frit for enhver norsk borger saavel i vasdrag som i sjø. Dog kan eneret til saadant fiske bortforpagtes paa indtil ti aar ad gangen. Bortforpagtningen sker paa den maade, som er foreskrevet i det i medhold af lov av 22de mai 1902 angaaende afhændelse af statens jord og grund i Finmarkens amts landdistrikt til enhver tid udfærdigede reglement. Har bortforpagtning ikke fundet sted, kan vedkommende politimester for større eller mindre dele af et distrikt bestemme, at fisket kun kan foregaa efter udvisning. For saadan udvisning betales en afgift, som ikke maa overstige 10 kroner pr. aar.»

Bestemmelsen viser til det til enhver tid gjeldende jordsalgsreglementet. 1902-reglementet hadde i § 8 bokstav i) en bestemmelse om at rett til lakse- og sjøørretfiske kunne bortforpaktes. Bortforpaktning skulle forestås av jordsalgskommisjonens formann, jf. § 9.

Det ser ikke ut til å ha vært lov eller reglementshjemmel for bortforpaktning av sjølaksefisket før i 1902 og 1905. Det var imidlertid adgang etter jordsalgsreglementet av 1864 § 7 til å bortforpakte *«strandstykker, der efter Forholdene ikke kunne ventes benyttet af den fiskende Almue, men kunde tjene andre til hjældpladse, til Klippfisktørring eller deslige»*.

1905-lovens forarbeider nevner ikke slike forpaktninger. Kirsti Strøm Bull antar at dette har sammenheng med at forpaktning etter 1864-reglementet kan ha blitt oppfattet som forpaktning av et strandområde der retten til sjølaksefiske fulgte med, og dermed noe annet enn de forpaktningene 1905-loven åpnet for.[347] Det fant sted enkelte tidlige bortforpaktninger av laksefiske i Finnmark, blant annet bortforpaktet staten i 1874 lakseplassen *«Pantseren»* i Hasvik for fire år.[348] Kommisjonen er ikke kjent med slike bortforpaktninger i Tanafjorden..

24.7.6 Regulering av sjølaksefisket – perioden mellom 1905 og 2005

Lov 27. februar 1930 om laks- og sjøørretfiskeriene, avløste lakseloven av 1905, men videreførte reglene om bortforpaktning og utvisning i Finnmark uten endringer, jf. § 2.

Derimot gjorde lov om laksefisket og innlandsfisket 6. mars 1964 visse endringer da den erstattet 1930-loven. Alt i forskrift 26. april 1948 var det gitt bestemmelser om at sjølaksefisket kunne foregå bare etter utvisning eller forpaktning. Utvisning av lakseplasser skulle fortrinnsvis gis til *«fiskere hjemmehørende i vedkommende herred»*, og som regel for tre år av gangen, jf. forskriftens §§ 2 og 7. Om bortforpaktning av

343 Skriv fra politimester Ulve til Amtmanden i Finmarkens Amt 26. november 1903 s. 4–5. Se også Finnmarkskommisjonen, Rapport felt 3 Sørøya, 2013 s. 119.
344 Ot.prp. nr. 21 (1903–1904), Bilag 7 s. 18.
345 Ot.prp. nr. 21 (1903–1904) s. 96.
346 Ot.prp. nr. 21 (1903–1904) s. 98.
347 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie*, 2011 s. 157.
348 Finnmarkskommisjonen, Rapport felt 3 Sørøya, 2013 s. 118 og 122.

lakseplasser, skrev komiteen til revisjon av lakselovverket at *«bortpakting (utleige) er einast nytta i få høve»*.[349]

1964-loven endret regelen om at fisket var fritt for enhver norsk borger, til at det var fritt for norske borgere bosatt i Finnmark, jf. § 16 første ledd. Videre overførte loven utvisningsmyndigheten fra politimestrene til Finnmark Jordsalgskommisjon. Departementet fant det *«mest hensiktsmessig at denne institusjon, som for øvrig har med all avhendelse og bortforpaktning av statens jord i Finnmark å gjøre, også ordner med utvisning av fiskeplasser»*.[350] Politimestrene fortsatte imidlertid med utvisningene frem til 1973.[351]

Fra og med 1975 foregikk all utvisning av lakseplasser i Finnmark ved jordsalgskontoret,[352] jf. § 2 i forskrift 20. februar 1973 om utvisning av laksefiskeplasser på statens grunn i Finnmark. Ifølge § 2 siste ledd skulle utvisning fortrinnsvis skje til aktive jordbrukere og fiskere hjemmehørende i vedkommende herred.

Lov om laksefisk og innlandsfisk 15. mai 1992 nr. 47 erstattet 1964-loven. Sjølaksefisket er etter 1992-loven ikke lenger ansett fritt, men skulle bare skje etter utvisning, jf. § 22 første ledd annet punktum. Etter § 16 første ledd ligger retten til sjølaksefiske med faststående redskap til grunneieren, men med *«de innskrenkninger som følger av bestemmelser gitt i eller i medhold av lov, sedvane, alders tids bruk eller annen hjemmel»*.

Forskrift 18. desember 1992 nr. 1176 om fiskeforvaltning på statsgrunn gjaldt for sjølaksefisket i Finnmark frem til finnmarkslovens ikrafttreden. Den hadde nærmere regler om sjølaksefiske i §§ 13 til 15. Her fremgikk det at fisket bare kunne skje etter utvisning, og at det ved utvisning burde legges vekt på biologiske hensyn, samt hensynet til fiskets betydning for næring og bosetting. Under ellers like vilkår skulle utvisning fortrinnsvis skje til personer tilknyttet primærnæringene og fast bosatte i vedkommende område.

24.7.7 Regulering av sjølaksefisket – finnmarksloven §§ 22 og 27

Finnmarksloven har i § 22 første ledd bokstav b) følgende regel:

> «I samsvar med reglene i kapittelet her og innenfor de rammer som følger av annen lovgivning, har de som er bosatt i en kommune i Finnmark fylke, på Finnmarkseiendommens grunn i kommunen rett til: ...
>
> b) fiske etter anadrome laksefisk med faststående redskap i sjøen.»

Bakgrunnen for at en del rettigheter, blant annet retten til sjølaksefiske, etter finnmarksloven ligger til kommunens innbyggere, er et ønske om å opprettholde den lokale utmarksbruken.[353] Rettighetene er likevel ikke eksklusive for kommunens innbyggere, ettersom også andre kan tillates å utnytte dem, jf. finnmarksloven § 25 annet ledd. Reindriftsutøvere har etter § 22 annet ledd samme rett til sjølaksefiske som kommunens innbyggere når de driver reindrift der.

Ifølge finnmarksloven § 27 fjerde ledd kan sjølaksefiske bare foregå etter utvisning. Finnmarkseiendommen (FeFo) har fastsatt egne regler for utvisning av lakseplasser.[354] Det er blant annet gitt bestemmelser om søknad om lakseplass og behandling av disse, om hvem som kan benytte plassen, tildelingstid, fangstoppgaver og vilkår for tildeling av plass. For å få tildelt lakseplass, må søkeren være fast bosatt i kommunen og være primærnæringsutøver.

Med primærnæring menes landbruk, reindrift, fiske og utmarksnæring. Annen lokal næringsutøvelse, blant annet reiselivsbasert virksomhet, kan vurderes på samme måte. Søkere kan få inntil tre FeFo-plasser inklusive private plasser. Det kan også tildeles rekrutteringsplass til ungdom under 25 år, og lakseplass til bosatte som kan dokumentere tilknytning til sjølaksefisket og som ønsker å bevare kulturen og tradisjonen. Ved konkurranse om plassene skal det legges vekt på følgende momenter i prioritert rekkefølge:

a. Lang tids sammenhengende ansiennitet / tidligere bruk av plassen(e) av søker/familie. Pensjonister prioriteres bak aktive yrkesutøvere, men slik at to lakseplasser beholdes.
b. Søkers tilknytning til primærnæringene.
c. Betydning for bosettingen i området.
d. Søkers bosted – nærhet til lakseplassen.
e. Søkers alder – betydning for rekruttering til primærnæringene og sjølaksefisket.

Hvis søkerne står likt, vil også betydningen for samisk kultur vektlegges. Er det ikke mulig å skille søkerne med bakgrunn i punktene a.–e. kan det foretas loddtrekning. Den av søkerne som ikke får tildelt FeFo-plass ved konkurranse, kan søke om andre, ledige plasser innen 1. april. Alle lakseplasser skal fornyes hvert tredje år.

Tildelt lakseplass som ikke brukes kan inndras, eller ikke bli fornyet ved neste gangs tildeling. Lakseplasser som brukes i strid med regelverket eller ved manglende betaling av

349 Tilråding fra Komiteen til revisjon av lakselovverket, 1956 s. 16.
350 Ot.prp. nr. 3 (1962–1963) s. 10.
351 Per Stene, *Utvisning og bortforpaktning av kilenotplasser i Finnmark*, Notat nr. 1, januar 1984 s. 11.
352 Finnmark jordsalgskontor, Melding til Finnmark fylkesting om lover for skrifter og retningslinjer som gjelder for jordsalgsorganenes virksomhet, (udatert, 1975), s.11. Meldingen er et svar på Finnmark fylkes skolenemnds anmodning 27. mai 1975 i sak nr. 13/75.
353 Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) s. 147.
354 FeFo, *Regler for tildeling av lakseplasser*, fastsatt 15. september 2020, revidert 25. februar 2025. (www.fefo.no/fiske/).

saksbehandlingsgebyr kan inndras. Inndratte plasser kan tildeles andre søkere. Dersom det foreligger særlige grunner kan FeFo tildele lakseplasser på vilkår som avviker fra reglene.

24.7.8 Kommisjonens vurderinger

24.7.8.1 Innledning

I norsk rett har det lenge vært tradisjon for at sjølaksefiske med faststående redskap utenfor privat grunn tilhører grunneieren og er underlagt offentlig regulering. Kommisjonen vil vurdere om sjølaksefisket i Tanafjorden kan anses som en selvstendig rettighet ved siden av eller ut over den retten befolkningen har med grunnlag i lovgivningen, og kravet om tilbakeføring av inndratte lakseplasser. Det vil også bli vurdert om det til laksefisket ligger ulike aksessoriske rettigheter, så som rett til hytter som er brukt i forbindelse med fisket.

Slik kommisjonen forstår det, krever Bivdu anerkjennelse av en kollektiv rett til sjølaksefiske, basert på bruk i lang tid, siden 1864. Kravet faller innenfor kommisjonens mandat og det er ikke krav om *«rettslig interesse»* for å utrede sjølaksefiskekravet. Kravet fra Bivdu omfatter imidlertid også spørsmål som faller utenfor kommisjonens mandat, og som *ikke* vil bli behandlet. Dette gjelder krav knyttet til offentligrettslige reguleringer som likestilling av fangstredskaper, utvidet fisketid, avgiftsfritak og endring i fiskeforvaltningen.

Kommisjonen forstår det slik at kravet er fremmet som et kollektivt krav på vegne av befolkningen i Tana kommune, og ikke av Bivdu som sådan, eller begrenset til foreningens medlemmer. Spørsmålet i det følgende er om dagens regulering kan anses å lovfeste en selvstendig rett til sjølaksefiske i Tanafjorden.

24.7.8.2 Befolkningens bruk og rettsoppfatning forut for lovgivningen i 1905 om utvisning

Når det skal vurderes om finnmarksloven stadfester en selvstendig rett til sjølaksefiske for den lokale befolkningen i Tanafjorden, må det ses hen til hvilken bruk som foregikk og hvilke rettsoppfatninger som var rådende før utvisningsordningen ble lovregulert og praktisert.

Det er sannsynlig at sjølaksefisket etablerte seg i fjorden *senest* i løpet av andre halvdel av 1800-tallet. Befolkningen har til alle tider utnyttet ressursene med de redskapene som var tilgjengelige. I den grad folk reflekterte over rettighetsforholdene, må de ha ment å ha en rett til å utøve sjølaksefiske da dette tok til, på samme måte som de må ha ment å ha rett til annen ressursutnyttelse. At myndighetene etter at fisket fikk et visst omfang har gitt regler om fredningstider og redskapsbruk, er ikke til hinder for at folk har ment at det forelå en rett til fisket. Reguleringene var offentligrettslige og gjaldt uavhengig av grunneierforholdene.

Det er videre naturlig å legge til grunn at folks ressursutnyttelse sier noe om hvilke oppfatninger folk har hatt om retten til å utnytte disse ressursene. Gunnar Eriksen beskriver bruken som *«det fysiske uttrykk for den hederlige manns omgang med tingen eller rettigheten, og vil supplere godtrovurderingen gjennom dette inntrykket av 'ærlig manns bruk'»*.[355] At fisket foregikk også før utvisningsordningen som en del av næringstilpasningen i området, må innebære at folk hadde det samme synet på retten til dette fisket som på retten til sin øvrige bruk.

Det må antas at både myndighetene og befolkningen på denne tiden anså utvisningsordningen som en hensiktsmessig måte å forvalte fisket på. Det synes før lakseloven av 1905 å ha vært stor enighet om at en slik ordning burde innføres. I forarbeidene heter det:[356]

> «Hvad angaar selve beføielsen af udvisningsinstitutet, er dette – tildels med bemerkning, at dets indførelse er et almindeligt ønske blandt befolkningen – anbefalet af en række autoriteter, saaledes af lensmændene i Sydvaranger og Hasvik, endvidere af Alten og Hammerfest fiskeristyrelser, af politimestrene i Tanen-Varanger og Vestfinmarken, af amtmanden og af amtstinget i 1899.»

Om staten opptrådte som grunneier eller som offentlig myndighet da utvisningsordningen ble etablert, var neppe klart for befolkningen, og ordningen kan ikke umiddelbart ha brutt ned de lokale rettsoppfatningene. Statens grunneierpretensjon var neppe ukjent blant feltets befolkning da staten iverksatte utvisningsordningen, men på denne tiden var det en rådende oppfatning i Finnmark at lokalbefolkningen hadde rett til beite, hogst og andre former for ressursbruk på den usolgte grunnen. Trolig har det også blitt en utbredt oppfatning at folk hadde rett til sjølaksefiske utenfor denne grunnen når dette fisket ble vanlig. Befolkningens opptreden den første tiden sammenholdt med at staten i liten grad disponerte over fisket som en grunneier, tilsier i alle fall at folk ikke kan ha ment at de selv ikke var berettiget til fisket.

Kommisjonen legger derfor til grunn at det dannet seg en rettsoppfatning om at folk i feltet hadde en rett til å utøve dette fisket fra det tok til og frem til vedtaket av 1905-loven.

I det videre blir spørsmålet om senere statlige reguleringer og praksis har medført at den rettsoppfatningen som forelå i 1905, har blitt brutt ned i en slik grad at det i dag ikke foreligger noen selvstendig rett til laksefisket i feltet.

24.7.8.3 Er den lokale rettsoppfatningen brutt ned av statlig praksis etter 1905? Særlig om statens syn i 1905

Retten til sjølaksefisket har tradisjonelt vært ansett å tilhøre eieren av den tilstøtende strandlinjen. Det gjelder også i

355 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 240.
356 Ot.prp. nr. 21 (1903–1904) s. 98.

Finnmark, der fiskeriinspektøren i 1902 stilte spørsmål ved om dette burde modifiseres, men kom til at private grunneiere i Finnmark på samme måte som ellers i landet, burde ha eneretten til sjølaksefisket utenfor egen grunn.[357]

Spørsmålet om retten til sjølaksefisket utenfor den usolgte grunnen i Finnmark er behandlet av samerettsutvalgets rettsgruppe, som blant annet uttalte:[358]

> «Som sagt tyder imidlertid ordlyden både i §§ 1-2 i lakseloven av 1905, § 16 i loven av 1964 og § 22 i 1992-loven på at man har forutsatt at retten tilhører staten som grunneier. Også de opplysninger som foreligger om statens over hundreårige bortforpaktnings- og utvisningspraksis, synes å trekke i retning av at fiskeretten med faststående redskaper i dag må anses å ligge til staten som grunneier på samme måte som for en privat grunneier, men hvor man har overlatt den praktiske utøvelsen av retten til allmennheten. I hvert fall må det være klart at dette har vært og er oppfatningen hos myndighetene.»

Rettsgruppen synes her bare å se hen til statens syn når den konkluderer med at sjølaksefisket ligger til staten som grunneier. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig for å fastslå hvordan rettssituasjonen er. Det er også nødvendig å undersøke lokalbefolkningens rettsoppfatninger. Dette hadde rettsgruppen begrenset kapasitet til.[359] Kommisjonens kildegjennomgang viser dessuten at det heller ikke har vært en så entydig statlig holdning om at retten til sjølaksefisket i Finnmark tilhører staten som grunneier, som det rettsgruppen synes å ha ment. Blant annet likestilte ikke myndighetene under arbeidet med 1905-loven statens rett til sjølaksefisket i Finnmark med en privat grunneiers fiskerett utenfor egen strandlinje, eller med statens rett til sjølaksefisket utenfor statsgrunn ellers i landet. 1905-loven hadde egne regler for sjølaksefisket utenfor statsgrunnen i Finnmark, men ikke for sjølaksefisket utenfor annen statsgrunn. Kirsti Strøm Bull kommenterer skillet på følgende måte:[360]

> «Lovgiver anså det som unødvendig spesielt å regulere sjølaksefisket utenfor statens grunn i andre deler av landet, fordi statens rett her fulgte av den rett som tillå en grunneier ifølge § 1. I Finnmark hadde altså staten i henhold til § 2 ikke den samme rett som en privat grunneier med hensyn til sjølaksefisket.»

1905-lovens § 3 hadde regler om forpaktning og utvisning av laksefiske på statsgrunn sør for Finnmark, men bare i vassdrag og ikke i sjøen. Årsaken var at departementet anså retten til sjølaksefiske på statsgrunn sør for Finnmark for å være utledet av statens grunneierrett:[361]

> «Departementet antager i ethvert fald, at statsalmenninger og ikke særskilt matrikulerede statseiendomme (statens oprindelige jordegods), udenfor Finmarken med hensyn til sjøfisket nu som før bør være ligestillet med andre grundeiendomme i landet. Staten har f.eks. skjær og udøer, som fyrvæsenet disponerer, endvidere almenninger, som Lærdalsørens – der i sin helhed er skogløs og optaget med landsbylignende bebyggelse – og skogalmenninger i Sogn, hvor staten har bortforpagtet sjøfisket til enkeltmand. At staten her skal have grundeierens alminelige fiskeret, er i og for sig rimeligt og naturligt, lige som det er overensstemmende med den hidtil raadende retsopfatning.»

Det fremgår at departementet mente at retten til å regulere sjølaksefisket utenfor statsgrunn sør for Finnmark fulgte av statens eierrådighet og at det ikke var behov for egne regler om dette. At loven hadde slike regler for sjølaksefisket i Finnmark tyder på at staten mente at statsgrunnen her hadde en annen rettslig status enn *«privat»* statsgrunn i Sør-Norge. Et lignende syn ble for øvrig uttrykt under arbeidet med ny jaktlov på slutten av 1890-tallet.

Det kan av dette ikke uten videre sluttes at sjølaksefisket tilknyttet statsgrunn i Finnmark ble behandlet annerledes enn fisket utenfor statsgrunn andre steder, fordi staten erkjente at lokalbefolkningen i Finnmark hadde særskilte fiskerettigheter. Imidlertid viser det at statens rett til sjølaksefisket her ikke var likestilt med private grunneieres fiskerett, og at retten ikke sto like sterkt som statens rett til slikt fiske utenfor statsgrunn sør for Finnmark. Statens syn i forkant av 1905-loven kan derfor ikke ha endret den lokale rettsoppfatningen.

24.7.8.4 Utvisningsordningens karakter og betydning for befolkningens rettsoppfatning

Utvisning av lakseplasser har vært den vanlige praksisen i Finnmark, mens bortforpaktning har sjelden vært brukt. Et viktig punkt i vurderingen av om praksisen etter 1905 har endret den lokale rettsoppfatningen, er om utvisning av lakseplasser er en handling utført av staten som grunneier eller som offentlig myndighet. Hvis utvisning er en grunneierhandling, kan det tyde på at staten har utøvd eierskap i en slik grad at det kan ha endret oppfatningen om at fisket er en rettighet og ikke bare en tolerert bruk. Er utvisning derimot en

357 Fiskeriinspektøren, *Erklæring om lakselovkommissionens udkast til lov om laks og sjøørretfiskerierne,* 1902 s. 35–36.
358 NOU 1993: 34 s. 133.
359 Se NOU 1993:34 s. 17 der gruppen uttrykker dette eksplisitt.
360 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark–en rettshistorie,* 2011 s. 156.
361 Ot.prp. nr. 21 (1903–1904) s. 101–102.

offentlig myndighetshandling, vil det i langt mindre grad påvirke oppfatningene om retten til fisket.

Det viktigste er ikke den juridiske betegnelsen på utvisningsordningen, men hvordan laksefiskerne har oppfattet den. Selv om ordningen anses som en grunneierhandling, kan rettsoppfatninger om at fisket er en rettighet få gjennomslag hvis det ikke har blitt kommunisert tydelig at utvisningene er gjort av staten som grunneier og ikke som offentlig myndighet. Har lokalbefolkningen sett ordningen som en offentlig myndighetshandling, kan det etableres en selvstendig rett til sjølaksefiske, selv om utvisningene er et resultat av eierrådighet.

Det rettslige grunnlaget for statens kompetanse er et sentralt moment ved vurderingen av om utvisningene av lakseplasser i Finnmark er utøvelse av grunneierrådighet eller offentlig myndighet. Utvisning av sjølakseplasser var en del av jordsalgsorganenes oppgaver etter 1964-loven.[362] I NOU 1993: 34 drøfter samerettsutvalgets forvaltningsgruppe om forvaltningsloven gjaldt for Finnmark jordsalgskontor og de øvrige jordsalgsorganenes virksomhet, og uttaler:[363]

> «Jordsalgsorganenes myndighet på de sentrale og viktige områdene kan sies å ha dobbelt rettsgrunnlag – både i lov og i grunneierrådighet. For så vidt kan disposisjoner over statsgrunn i Finnmark stå i en lignende stilling som visse disposisjoner over statsallmenninger i andre deler av landet. Hvorvidt det ene eller det andre rettsgrunnlaget er mest fremtredende ved den enkelte disposisjon, kan være vanskelig å si.»

Rettsgruppen uttaler at grensen mellom offentlig myndighetsutøvelse og privat eierrådighet har *«betydelig aktualitet i forbindelse med utvisningen av lakseplasser på statsgrunn i Finnmark»*.[364] Gruppen drøfter imidlertid ikke spørsmålet, og ser ikke hen til det ved vurderingen av om retten til laksefiske på statsgrunnen ligger til staten som grunneier.

Et moment ved vurderingen av om en statlig disposisjon har grunnlag i eierrådighet eller myndighetsutøvelse, er om disposisjonen søker å fremme samfunnsmessige hensyn. I forbindelse med omorganiseringen av Direktoratet for statens skoger, som før 1993 hadde et overordnet ansvar for den usolgte grunnen i Finnmark, uttalte Landbruksdepartementet:[365]

> «For å kunne ivareta sitt arbeidsområde utøver også direktoratet [myndighet] på statens grunn. Utgangspunktet for myndighetsutøvelsen er å sørge for at det regelverk som legaliserer de bruksberettigedes rettigheter på arealene og administrasjonen i denne forbindelse, blir ivaretatt. Myndighetsutøvelsen er dessuten knyttet til ressursdisponeringen på statens arealer. Her har Direktoratet en koordinerende rolle, slik at ressursene både kan fordeles etter de rettighetene som finnes og på en bærekraftig måte. På denne måten vil miljøet bli tatt vare på og utviklet videre. Det som karakteriserer myndighetsutøvelsen på statens grunn, er den direkte sammenheng til de andre oppgavene som utøves.»

Det er her uttalt at statlig disponering og fordeling av ressurser for å fremme bærekraftig utvikling er myndighetsutøvelse. Ved utvisning av sjølakseplasser i Finnmark har det blitt tatt slike hensyn. Tidlig på 1900-tallet begynte politimesteren i Tanen-Varanger å ta hensyn til at lokale fiskere skulle prioriteres ved utvisning. Etter hvert fikk aktive fiskere og jordbrukere prioritet ved utvisningene. Etter § 13 i forskrift 18. desember 1992 skulle også biologiske hensyn og fiskets betydning for næring og bosetting vektlegges.

Når man vurderer utvisningsordningens karakter, er det viktig å se på om det er krevd leie for lakseplassene eller bare et administrasjonsgebyr for å utvise de. Betaling for lakseplassen vil i større grad fremstå som en grunneierhandling enn betaling for utvisningen.

1905-lovens § 2 annet ledd lovfestet at det kunne kreves utvisningsavgift, som imidlertid ikke måtte overstige *«10 kroner pr. aar»*. I forbindelse med Sivilombudsmannens sak 2008/450 har FeFo i brev 19. september 2008 presisert at avgiften er *«verken leie eller kortavgift, men et gebyr som skal dekke de administrative kostnader FeFo (...) har ved å administrere utvisningsordningen»*. Videre fremholder FeFo:[366]

> «Med andre ord er dette etter vårt syn ikke en leie/avgift iht. § 27. Til orientering har styret i møte 16.–17. sept. 08 endret ordlyden i utvisningsreglene fra 'leie' til 'saksbehandlingsgebyr', da hensikten med gebyret hele tiden har vært å dekke de faktiske kostnader FeFo har og ikke en leie eller avgift for utøvelsen/bruk av ressursen. FeFo beklager at

362 Myndigheten ble i praksis først overført til jordsalgsorganene i 1973, jf. forskrift 20. februar 1973 om utvisning av laksefiskeplasser på statens grunn i Finnmark.

363 NOU 1993: 34 s. 462.

364 NOU 1993: 34 s. 134.

365 St. prp. nr. 52 (1991–92) Omorganisering av Direktoratet for Statens skoger s. 12–13. Under behandlingen av dette dokumentet uttalte flertallet i Stortingets landbrukskomité at jordsalgsmyndighetene i Finnmark alltid har opptrådt som et *«offentligrettslig myndighetsorgan»*, jf. Innst. S. nr. 158 (1991–92) s. 6.

366 Brevet er sitert i ombudsmannens uttalelse i sak 2008/450 (SOMB 2009-88) (2009 s. 350).

> ordlyden kan ha ført til misforståelser. Til opplysning viste regnskapet for 2007 at vår forvaltning av sjølakse fisket gikk med 0,6 mill. kr i underskudd.»

Når det gjelder utvisningsordningens rettslige karakter, opprettholdt Sivilombudsmannen i sak 2008/450 standpunktet fra sak 2007/2041 om at tildeling og forvaltning av lakseplasser må anses som offentlig myndighetsutøvelse.[367] Det er blant annet vist til at FeFos formål er *«å ivareta offentlige samfunnsinteresser»*, og at en *«ved tildelingen av lakseplasser … er gitt i oppgave å forvalte naturressursene i samsvar med lovens forutsetninger.»*[368] Ombudsmannen har for øvrig også tidligere behandlet klager på avslag på søknader om lakseplass.[369] Med dette har ombudsmannen ansett utvisning av lakseplasser i Finnmark for å falle innenfor sitt myndighetsområde, og dermed som en del av *«den offentlige forvaltning»*, jf. lov 22. juni 1962 nr. 8 om Stortingets ombudsmann for forvaltningen (sivilombudsmannsloven) § 4.

Spørsmålet om utvisningenes rettslige karakter har ikke vært behandlet i høyere rettsinstanser, men Tana og Varanger herredsrett har i en sak inntatt i RG 1984 s. 261 uttalt:[370]

> «Retten fastslår innledningsvis at utvisning av lakseplasser på Statens grunn i Finnmark til tross for at Staten kan utøve grunneierbeføyelser – må anses som offentlig myndighetsutøvelse.»

Det har interesse for spørsmålet om statens utvisning av lakseplasser i Finnmark kan anses som offentlig myndighetsutøvelse eller et utslag av eierrådighet, at FeFos forløper, Finnmark Jordsalgskontor, i brev til Regjeringsadvokaten 27. april 1988 uttaler:[371]

> «Bortforpaktning av lakseplasser må ses i lys av staten som grunneier. Utvisningsordningen er og har alltid vært en unntaksregel og da med referanse til staten som ordensmakt.»

Kommisjonen legger etter dette til grunn at utvisning av sjølakseplasser i Finnmark i hovedsak er offentlig myndighetsutøvelse som har grunnlag i lovgivningen og ikke i eierrådighet.

Ved vurderingen har kommisjonen blant annet vektlagt at hensynet bak lovregulering av utvisningsadgangen i hovedsak var ordensmessig. Dette har staten også selv fremholdt så sent som på slutten av 1980-tallet. Staten har også opptrådt som ordensmakt i forbindelse med utvisningene. Blant annet lå utvisningsmyndigheten hos politimestrene frem til midt på 1970-tallet. At det har vært tatt samfunnsmessige hensyn i forbindelse med utvisningene, taler også for at staten har opptrådt som offentlig myndighet og ikke som grunneier. Det er også sett hen til at det har vært andre regler for fisket utenfor statsgrunn i Finnmark enn for fisket utenfor statsgrunn ellers i landet, og til at fiskerne ikke er avkrevd leie for utvisning, men et administrasjonsgebyr.

Når utvisningene hovedsakelig er utført som offentlig myndighet, kan ikke praksisen ha brutt ned den lokale rettsoppfatningen. For at dette skulle ha skjedd, måtte utvisningene i større grad ha vært grunneierhandlinger. Siden verken domstoler, ombudsmannen eller Finnmark jordsalgskontor har ment at utvisningsordningen hadde sitt grunnlag i eierrådighet, er det vanskelig å finne holdepunkter for at lokalbefolkningen har oppfattet det slik.

Et annet forhold som støtter konklusjonen, er at Finnmark jordsalgskontor informerte de som fikk avslag på søknader om lakseplass, eller fikk slike plasser inndratt, om at *«vedtaket kan påklages»*. Med vedtaket fulgte et standardskriv om *«adgang til å klage over forvaltningsvedtak»* i henhold til reglene i forvaltningsloven § 27 tredje ledd. Klageordningen for vedtak om utvisning eller inndragning av lakseplasser var regulert i jordsalgsforskriften fra 15. juli 1966, hvor det fremgikk av § 16 a, jf. § 10, at Direktoratet for naturforvaltning (tidligere Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske) var klageinstans.

Det ble dermed opplyst at det dreide seg om et «forvaltningsvedtak» som kunne påklages, og klageinstansen var et statlig forvaltningsorgan med offentligrettslig kompetanse.[372] Dette må ha gitt sjølaksefiskerne et relativt sterkt signal om at utvisningene var foretatt av staten som offentlig myndighetsutøver, og ikke av staten som grunneier.

24.7.8.5 Har statens konkrete praksis når det gjelder sjølaksefisket brutt ned de lokale rettsoppfatningene?

Som fremholdt i punkt 24.7.8.3, har samerettsutvalgets rettsgruppe blant annet vist til statens *«over hundreårige*

367 Sivilombudsmannens uttalelse i sak 2007/2041 (SOMB-2009-1) (2009 s. 50).

368 Sivilombudsmannens uttalelse i sak 2007/2041 på s. 58.

369 Sivilombudsmannens uttalelser i sakene 153/76 (SOMB-1977 74, 1977 s. 156), 320/76 (SOMB-1977-73, 1977 s. 155) og 897/76 (SOMB-1976-66, 1976 s. 108). I sak 1548/82 (1984-126) uttaler ombudsmannen at spørsmålet om forvaltningen av statens grunn i Finnmark er grunneierrådighet eller offentlig myndighetsutøvelse ikke kan avgjøres generelt, men må avgjøres ut fra *«en konkret vurdering av de disposisjoner som treffes»*.

370 RG 1984 s. 261 på s. 272.

371 Finnmark jordsalgskontor, brev til Regjeringsadvokaten 27. april 1988 (ref. sak nr. 47/88/PS) s. 2.

372 Også etter omorganiseringen av Direktoratet for statens skoger i 1993, sto denne ordningen ved lag når det gjelder sjølaksefisket utenfor den usolgte grunnen i Finnmark, jf. NOU 1993: 34 s. 428–429.

bortforpaktnings- og utvisningspraksis» som begrunnelse for synspunktet om at sjølaksefisket ligger til staten som grunneier.[373] Det fremgår imidlertid av drøftelsen i punkt 24.7.8.4 at utvisningene hadde et markant innslag av offentlig myndighetsutøvelse. Statens utvisningspraksis kan derfor ikke ha brutt ned de lokale rettsoppfatningene. Den har også begrenset vekt ved vurderingen av spørsmålet om sjølaksefisket kan anses som en selvstendig rett, og kan i alle fall ikke tillegges den vekten som rettsgruppen tilla den.

I det i punkt 24.7.8.4 omtalte brevet til Regjeringsadvokaten fra april 1988 betegner Finnmark Jordsalgskontor utvisningsordningen som *«en unntaksregel»*. Dette harmonerer imidlertid ikke med at Komiteen til revisjon av lakselovverket i 1956 uttalte at bortforpaktninger i Finnmark bare var benyttet *«i få høve»*.[374] Kommisjonens arbeid har bekreftet lakselovkomiteens uttalelse. Det har riktignok forekommet enkelte tidlige bortforpaktninger av sjølaksefisket i ulike deler av Vest-Finnmark,[375] men ikke i de delene av Øst-Finnmark som kommisjonen har utredet. Rettsgruppen har derfor i sin generelle vurdering av rettighetsforholdene også lagt for stor vekt på statlig bortforpaktningspraksis.

Eventuelle bortforpaktninger vil dessuten ikke uten videre ha brutt ned lokale rettsoppfatninger om rettigheter til sjølaksefiske i områder som ikke har vært bortforpaktet. Statens praksis med salg og bortforpaktninger av områder på land, vil ikke i seg selv bryte ned lokale rettsoppfatninger om rettigheter til beite, hogst og andre ressurser på den grunnen som staten ikke har disponert over. Slik må det også forholde seg med sjølaksefisket.

Når det ellers gjelder statens praksis, vil det også ha betydning om det har vært utvist lakseplasser til fiskere hjemmehørende utenfor feltet i så stor grad at det ikke lenger er grunnlag for lokale oppfatninger om at det eksisterer en selvstendig rett for lokalbefolkningen til å få utvist slike plasser. Det er imidlertid lite som tyder på at slik praksis foreligger, med noen ytterst få unntak. En undersøkelse utført av Finnmark jordsalgskontor blant sjølaksefiskere tidlig på 1980-tallet viste at 91 % av fiskerne drev fiske i den kommunen der de vokste opp.[376] Kommisjonens intervjuer viser også at et klart flertall av sjølaksefiskere i Tana har vært fra kommunen. Se punkt 24.4. For eksempel sier Olav Nordstrand (f. 1941) i intervju 1. juli 2024 at det var lokalbefolkningen som fisket laks i Tanafjorden. I Gulgofjorden var det riktignok noen fra Kjøllefjord kommune som fisket, men *«generelt kan du si at det stort sett bare var fastboende folk som hadde lakseplasser her i fjorden»*. Se punkt 24.4.2.

Fisket har med andre ord sterk lokal forankring, ved at lokale fiskere er og har vært den dominerende gruppen. Dette må ha bidratt til å styrke oppfatningen om at lokalbefolkningen har en form for rett til sjølaksefisket.

Fisket har hatt en fast karakter fordi det er utøvd jevnlig over lang tid. Det har dessuten vært vanlig praksis at fiskerne har fått utvist de samme plassene år etter år. I brev 25. august 1952 til Landbruksdepartementet skrev fylkesmann Dag Tønder at de utviste plassene *«har hatt en tendens til å utvikle seg til privilegier for enkelte familier, privilegier som på en måte har gått i arv fra generasjon til generasjon av familien»*.

Kommisjonens intervjuer gir også et klart inntrykk av at lakseplassene *«gikk i arv»* i familien, og at myndighetene og andre fiskere respekterte dette, og at det fortsatt er en utbredt lokal oppfatning at de har en spesiell rett til sjølaksefiske. Se punkt 24.4. For eksempel sa Albert Mikalsen (f. 1937) at *«lakseplassene gikk i arv»*. Når faren hadde fisket på en lakseplass, kunne sønnen ta over plassen, men de måtte formelt søke om plassen. Se punkt 24.4.11. Statens skoger uttalte i 1992 i forbindelse med en oversikt over sjølaksefiskets historikk:[377]

> «Utvisningsordningen sikret årvisst fiske på samme plasser. Og jordbrukerne hadde en fortrinnsrett til de bedre lakseplassene, gjerne de ved eiendommene nærmest liggende plasser.»

Foreliggende praksis som prioriterer lokale fiskere og tildeler plasser der de har fisket tidligere, har vært i samsvar med, og har trolig styrket den lokale rettsoppfatningen, og i alle fall ikke svekket den. Kommisjonen kan etter dette ikke se at befolkningens oppfatning om retten til sjølaksefiske kan være brutt ned som følge av statlig praksis.

24.7.8.6 Rettighetshaverkretsen og rettens karakter og innhold

Det følger av det ovenstående at kommisjonen legger til grunn at finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b) lovfester den selvstendige retten lokalbefolkningen i Tana har til sjølaksefiske. Det oppstår imidlertid spørsmål om den rettighetshaverkretsen som er angitt i finnmarksloven, er i samsvar med de underliggende rettighetsforholdene.

Så lenge sjølaksefisket har pågått, har de bosatte i Tana vært den dominerende gruppen av fiskere innenfor Tana kommune. Ved overgangen til 1900-tallet var befolkningen i fjorden alene om å utøve enhver fiske i Tanafjorden. Dette gjaldt også sjølaksefiske. Se punkt 24.2. Også i tiden etter dette

373 NOU 1993: 34 s. 133.

374 Tilråding frå Komiteen til revisjon av lakselovverket 1956 s. 16.

375 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 116 og Rapport felt 3 Sørøya 2013 s. 126.

376 Hans Prestbakmo, *Bruken av utmarksressursene i Finnmark i dette århundret* [i] NOU 1994: 21 s. 136 flg. på s. 202–203 inneholder et sammendrag av undersøkelsen.

377 Statens skoger Finnmark v/Finnmark jordsalgskontor, brev til Tor Raudajoki 17. november 1992 (ref. 7-55 03).

har den fastboende befolkningen fortsatt vært den klart dominerende gruppen blant sjølaksefiskerne i Tana kommune. Personer som tilhører denne gruppen, er dermed berettiget til sjølaksefiske i sin bostedskommune, både i kraft av langvarig og etablert bruk og som del av den lovbestemte kretsen av rettighetshavere; kommunens innbyggere.

Befolkningen bosatt i Tana kommune utgjør følgelig hovedtyngden av rettighetshaverkretsen i deres hjemkommune. Det har imidlertid også vært noen få utvisninger til personer bosatt utenfor kommunen eller feltet. Dersom noen av disse har utøvd et fiske i feltet over lang tid og med et visst omfang på lik linje med kommunens fiskere, kan det ha medført rettigheter, ved at også de må anses omfattet av rettighetshaverkretsen.

Retten til sjølaksefiske har for rettighetshaverne et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av loven. Dette innebærer at retten har et erstatningsrettslig vern i samsvar med alminnelige ekspropriasjonsrettslige grunnsetninger, jf. også artikkel 1 i EMK første tilleggsprotokoll. At lokalbefolkningens rett til sjølaksefiske har et selvstendig rettsgrunnlag, er også et forhold som FeFo og offentlige myndigheter må ta hensyn til. For FeFo innebærer dette blant annet at rettens selvstendige karakter må hensyntas ved eventuelle fremtidige utvisninger. Dersom stengningen av sjølaksefisket i Tanafjorden oppheves eller endres, kan det ikke gis utvisninger til personer utenfor rettighetshaverkretsen til fortrengsel for personer som tilhører kretsen.

Sjølaksefisket har vært en del av den helhetlige ressursutnyttelsen som var, og til en viss grad fortsatt er, vanlig langs kysten og i fjordene i Finnmark. Fisket har bidratt til å opprettholde sosiale relasjoner i lokalsamfunnet og befolkningens tilknytning til natur og landskap. Sjølaksefiske læres fra generasjon til generasjon og inngår i matkulturen der det drives.[378] At fisket i lang tid har hatt økonomisk og kulturell betydning for befolkningen, kan også tilsi at de lokale rettsoppfatningene er styrket.

Fiskerne har trolig ansett sin bruk som et utslag av en selvstendig rett så lenge fisket har vært utøvd. Det er derfor uten betydning at fisket på grunn av samfunnsmessige endringer har vært mindre viktig i nyere tid, sett i lys av dets betydning i et lengre perspektiv.

24.7.8.7 Er det ervervet særlige rettigheter som går utover lovens ramme?

For å vurdere om det med grunnlag i hevd eller alders tids bruk er ervervet kollektive særrettigheter til sjølaksefiske for hele eller deler av befolkningen i utredningsfeltet *som går ut over lovens ramme* og som dermed er mer omfattende enn denne, må det tas stilling til om slike rettigheter er ervervet før lakseloven av 1905, eller eventuelt senere.

For perioden før 1905 er det neppe grunnlag for rettighetserverv. Fisket pågikk med et visst omfang, men var neppe så omfattende over en tilstrekkelig periode til at det kunne gi grunnlag for særlige rettsdannelser. I Ot.prp. nr. 21 (1903–1904) er det for eksempel uttalt at sjølaksefisket hadde «*først i de par sidste decennier blevet af synderlig betydning*».[379]

Dannelsen av de selvstendige rettighetene som kommisjonen har kommet til at eksisterer, startet i siste halvdel av 1800-tallet og har pågått parallelt med statlig reguleringslovgivning og utvisningspraksis fra 1905. At rettsdannelsen har kunnet skje til tross for statlig styring av fisket, er et utslag av at det dominerende elementet ved statens styring har vært offentligrettslige reguleringer, ikke utøvelse av grunneierrådighet.

Fiskerne synes i hovedsak å ha akseptert statlig regulering ved utvisning, og de har forholdt seg til systemet. Fiskerne har trolig heller neppe hatt behov for å fiske i større omfang enn det utvisningsordningen ga rom for. Ordningen later til å ha vært praktisert på en måte som har gjort at befolkningen har fått dekket sitt behov for lakseplasser.

Det er ikke holdepunkter for at det i nevneverdig grad har vært fisket ut over den til enhver tid gjeldende lovgivningen, eller at det har eksistert parallelle systemer for ordning av fisket ved siden av den statlige utvisningsordningen. Kommisjonen finner derfor ikke at det har skjedd rettsdannelser som går ut over det finnmarksloven i dag omfatter.

24.7.8.8 Særlig om lakseplasser inndratt mellom 1976 og 1981

Kommisjonen har lagt til grunn at det foreligger en kollektiv selvstendig rett til sjølaksefiske for befolkningen i Tana kommune som var etablert før inndragningene tok til på slutten av 1970-tallet. Spørsmålet er dermed om inndragningene krenket denne retten. Omfanget av inndragningene er omtalt i punkt 24.5.3, der det blant annet fremgår at fra 1976 til 1981 ble antall lakseplasser på statsgrunn i Tana redusert fra 126 til 108, en nedgang på rundt 14%. Dette var en del av en prosess der antallet lakseplasser i fylket ble redusert med rundt 42 %. Bakgrunnen for reduksjonen synes å ha vært hensynet til laksebestanden.

I 1980 skrev Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk at «*ressurssituasjonen for laksestammene er så alvorlig, at en også må ta sikte på å redusere antallet utviste lakseplasser*».[380]

378 Samisk høgskole/SEG, *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv,* 24. juni 2010 s. 96 og 98–99.

379 Ot.prp. nr. 21 (1903–1904) s. 96.

380 Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk brev til Finnmark jordsalgskontor 11. januar 1980.

Samerettsutvalgets forvaltningsgruppe beskrev inndragningen slik:[381]

> «De nye reglene om utvisning gir hjemmel for å inndra ledige plasser når det av hensyn til fiskebestanden er utilrådelig å utvise plassen til en ny fisker. Forskriften fra 1973 hadde ingen uttrykkelig hjemmel for slike tiltak, men det ble vedtatt av Direktoratet for naturforvaltning i 1979 at de plasser som ikke var i bruk den sesongen, ikke skulle utvises senere sesonger. Vedtaket var begrunnet i hensynet til fiskebestanden, og ble sett på som en type vedtak Direktoratet hadde adgang til å fatte ut fra sin myndighet etter lakseloven. Inndragningen førte til en nedgang fra ca. 3200 plasser i 1975 til 1308 i 1983. Vedtaket ble på klaget av mange som mistet fiskeplassene sine, uten at noen av klagerne fikk medhold.»

De «*nye reglene*» som sitatet viser til, er forskrift om fiskeforvaltning på statsgrunn fra 1992, der det i § 15 annet ledd het at en «*lakseplass kan også inndras når den blir ledig og det av hensyn til fiskebestandene er utilrådelig med fortsatt utvisning*».[382] En slik hjemmel hadde direktoratet ikke da det fattet vedtaket om inndragning av lakseplassene.

Nedgangen i fisket på statsplasser ble søkt kompensert gjennom økt fiske på private plasser. Dette bekreftes av Fylkesmannen i Finnmark, som i 1985 påpekte at antallet private lakseplasser hadde økt i de senere år som følge av inndragningen av statsplasser.[383]

Det ser ut til at bare statsplasser ble inndratt mellom 1976 og 1981. Fordi inndragning av lakseplasser på privat grunn ville ha blitt ansett som et inngrep i private rettigheter som ville utløse erstatning etter Grunnloven § 105, er det ikke overraskende at inndragningen var begrenset til statsplassene. Riktignok har de offentligrettslige reguleringene av sjølaksefisket som har skjedd opp gjennom årene, blant annet når det gjelder fisketider og redskapsbruk, vært gjort gjeldende både for fisket fra private plasser og statsplasser. Slike reguleringer er imidlertid etter sin art erstatningsfrie rådighetsinnskrenkninger, som i motsetning til inndragning av en lakseplass, ikke kan sidestilles med en fullstendig avståelse av retten til å fiske fra plassen.

Selv om det som ovenfor er sitert fra Samerettsutvalgets forvaltningsgruppe, tyder på at Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk mente å ha hjemmel i lakseloven til å vedta inndragningene, er det ikke nødvendigvis riktig at loven ga slik hjemmel. Tvert imot kan det neppe utledes av dagjeldende lovgivning at det var en hjemmel for inndragningen, og i alle fall ikke uten å ta hensyn til eventuelle selvstendige rettigheter til fisket. Først i 1992 synes det å ha vært eksplisitt hjemmel for slik inndragning, jf. 1992-forskriften § 15 annet ledd.

Fordi inndragningen bare skjedde for statsplassene uten lovhjemmel, får disposisjonen preg av å være utøvelse av grunneierrådighet og ikke av offentlig myndighet. Samisk høgskoles/SEGs utsagn om at staten brukte «*sin eierposisjon for å begrense det laksefisket som ble drevet av folk i Finnmark*»,[384] fremstår derfor som korrekt.

Statens rådighet som grunneier er imidlertid begrenset av de private rettighetene som er etablert på dens grunn. Se blant annet prinsippet i servituttlova § 2 første ledd som innebærer at grunneierretten ikke kan benyttes på en måte som er til «*urimeleg eller uturvande*» skade for de som har bruksrettigheter på den aktuelle grunnen.

Den kollektive retten til sjølaksefiske i feltet må etter kommisjonens syn anses som en allmenningsrett for lokalbefolkningen. Slike rettigheter kan reguleres og endres på ulike måter, men bare innenfor visse grenser. I hvilken grad servituttlovens prinsipp beskytter slike rettigheter kan riktignok være usikkert, men også bruksrettigheter av denne typen har i prinsippet et ekspropriasjonsrettslig vern, jf. Grunnloven § 105:[385]

> «Også bruksrettigheter til fast eiendom kan imidlertid eksproprieres og vil dermed i likhet med ekspropriasjon av eiendomsrett, utløse erstatningskrav fra rettighetshaveren. Blir for eksempel en ... partiell bruksrett (servitutt) i form av en beiterett eller fiskerett ekspropriert, har rettighetshaveren krav på full erstatning i samsvar med § 105.»

Det ekspropriasjonsrettslige vernet følger også av EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1, som også gjelder bruksrettigheter, og som i visse henseender favner videre enn § 105.[386]

Det er nærliggende å anse inndragningene som et ekspropriasjonslignende inngrep. På tidspunktet for inndragningene forelå det en underliggende, kollektiv rett til laksefisket. Den gangen var det ikke fra statlig side akseptert at det forelå en slik rett. Det ser heller ikke ut til å ha blitt vurdert om det forelå rettigheter som kunne innebære begrensninger i adgangen til inndragning av plasser. Staten anså seg trolig ubundet av eventuelle rettigheter for andre da inndragningene skjedde, men det er ikke tilstrekkelig til å gjøre inndragningene rettmessige.

For at det skal dreie seg om ekspropriasjon og dermed om erstatningsplikt, må det «*dreie seg om en rettighet og ikke en*

381 NOU 1993: 34 s. 538.
382 Forskrift 18. desember 1992 nr. 1176 om fiskeforvaltning på statsgrunn.
383 Fylkesmannen i Finnmark brev til Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk *om Regulering av laksefisket etter 1985,* 14. mars 1985.
384 Samisk høgskole/SEG, *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv,* 24. juni 2010 s. 62.
385 NOU 2007: 13A s. 355.
386 NOU 2007: 13A s. 373.

bruk som er basert på tillatelse fra den egentlige rettighetshaveren».[387] Utvisningene har preg av offentligrettslig myndighetsutøvelse, jf. punkt 24.7.8.4, og kan dermed ikke anses som en slik brukstillatelse. Utvisningsordningen har sin bakgrunn i ordensmessige hensyn, og er ikke en *«tillatelse fra den egentlige berettigede»*.

Ved vurderingen av om ekspropriasjon kan foretas, er også ekspropriasjonsformålet relevant. Bakgrunnen for inndragningene var hensynet til laksebestanden. Det er et legitimt hensyn. Det må imidlertid stilles spørsmål ved at begrensningene skjedde i det tradisjonelle, lokalt forankrede sjølaksefisket, samtidig som det både de årene inndragningene skjedde og senere, pågikk et omfattende drivgarnsfiske til havs utenfor finnmarkskysten:[388]

> «Flere og flere båter sørfra dro til Finnmark, og i 1984 kom drivgarnsflåtens fangstkvantum på disse feltene opp i 367 tonn, mens tallet i 1979 var 145 tonn. (...). Om lag 60 prosent av den laksen som ble fanget med drivgarn utenfor kysten av Finnmark, ble tatt av båter utenfra.»

Det kan se ut til at det skjedde innskrenkninger i det lokale, rettighetsbaserte fisket, til fordel for drivgarnsfisket. I 1985 uttalte Fylkesmannen i Finnmark:[389]

> «Kun 30 % av drivgarnsfangsten tatt utenfor Finnmark i 1984 ble tatt av båter heimehørende i fylket. Innskrenkningene i drivgarnsfisket utenfor Møre har tydeligvis ført til økt press på Finnmarks laksebestander.»

Inndragningene må etter dette anses som et ekspropriasjonslignende inngrep, som i prinsippet ikke skal kunne skje uten *«full erstatning»* til den som må avstå sin rettighet, jf. Grunnloven § 105. Det følger dessuten av det alminnelige legalitetsprinsippet at ekspropriasjon forutsetter klar hjemmel i lov, og at statens grunneierrådighet ikke kan erstatte lovhjemmel. Som nevnt ovenfor, hadde inndragningene neppe hjemmel i lov.

Spørsmålet om hvilke konsekvenser dette får i dag, over 40 år etter gjennomføringen av inndragningene, må vurderes av andre enn Finnmarkskommisjonen, i første rekke partene selv. Det vil si sjølaksefiskerne og deres organisasjoner, og staten og eventuelt FeFo.

387 NOU 2007: 13A s. 357.

388 Samisk høgskole/ SEG, *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv,* 24. juni 2010 s. 65.

389 Brev 14. mars 1985 fra Fylkesmannen i Finnmark til Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk om *Regulering av laksefisket etter 1985*.

24.7.8.9 Særlig om laksehytter

Bivdus melding reiser spørsmål om rett til hytter og strandområder som er brukt i forbindelse med sjølaksefiske. I likhet med annen bruk som har manifestert seg i ulike bruksrettigheter, kan det også for sjølaksefisket tenkes ulike aksessoriske rettigheter. For eksempel er det en forutsetning for å utøve fisket at man har rett til å landfeste redskapen. Det er også en forutsetning at man har en plass å fortøye båten på og plass til lagring og vedlikehold av garn og andre redskaper. Videre er fisket ofte utøvd med utgangspunkt i laksehytter. Disse hyttene har fungert som viktige forutsetninger for utøvelsen av fisket, som er av en slik art at det krever jevnlig tilstedeværelse av fiskeren. Rett til slike hytter må derfor anses som en aksessorisk rett til sjølaksefisket, dersom de er nødvendige for å utøve fisket.

24.7.8.10 Oppsummering

Kommisjonen legger til grunn at befolkningen i Tana kommune har hatt en oppfatning om at de har en rett til å drive sjølaksefiske. Oppfatningen er verken brutt ned av statlige reguleringer og praksis eller av andre forhold. Den rettsdannelsen som startet da bruken tok til, har dermed fortsatt etter den første lovreguleringen av laksefisket på statens grunn i Finnmark i 1905.

Lokale rettsoppfatninger og statlig praksis sammenholdt med fiskets omfang og betydning, og den lange tidsperioden fisket har pågått, innebærer at det foreligger en rettighet som i tillegg til sjølaksefisket, i noen tilfeller også omfatter visse aksessoriske rettigheter.

Ved vurderingen av tidsperioden er det tatt utgangspunkt i at fisket ble etablert i fjorden i siste halvdel av 1800-tallet. Fisket har dermed pågått atskillig lenger enn det som kreves for å opparbeide rettigheter med grunnlag i alders tids bruk.

Den retten til sjølaksefiske som er regulert i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b) har derfor ikke rettsstiftende karakter, men lovfester en rettighet som har et selvstendig rettsgrunnlag. Rettigheten er ikke strikt avgrenset til Tana kommunes innbyggere, men kan også tilkomme andre som har fisket laks i Tanafjorden i lang tid. Rettens selvstendige grunnlag innebærer at offentlige myndigheter må ta hensyn til den ved fremtidige reguleringer. Inndragningen av statlige lakseplasser mellom 1976–1981 anses som et ekspropriasjonslignende inngrep i en rett med ekspropriasjonsrettslig vern.

24.8 Statens folkerettslige forpliktelser – sjøsamenes rett til fiske

Samene er i rettslig forstand både etnisk minoritet og urfolk i Norge, og har dermed et menneskerettslig vern etter både FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel

27 og ILO konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk (ILO-169). SP artikkel 27 verner samene som *«etnisk minoritet»*, mens ILO-169 verner samene som *«urfolk»*.

Fiske har tradisjonelt vært en av sjøsamenes hovedleveveier, og en viktig del av deres kulturgrunnlag. Verken SP artikkel 27 eller ILO-169 har spesifikke regler om minoriteters og urfolks rett til fiske, men begge verner deres kultur, og deres rett til naturressurser. SP gjelder som norsk lov og har forrang fremfor annen norsk lov, jf. menneskerettsloven § 2 nr. 3.

Også FNs erklæring om urfolksrettigheter av 2007 (UNDRIP) anerkjenner individuelle og kollektive rettigheter for urfolk, deriblant retten til naturressurser, og rett til selvbestemmelse og medbestemmelse. Urfolkserklæringens artikkel 25 slår blant annet fast at urfolk har rett til å opprettholde og styrke sitt forhold til egne landområder, vann og kystfarvann («coastal seas»), og til å ivareta sine forpliktelser overfor kommende generasjoner i denne sammenhengen. Erklæringen er ikke rettslig bindende i samme forstand som ratifiserte konvensjoner, men reflekterer likevel en rekke bindende menneskerettslige forpliktelser. Høyesterett sier i Nesseby-dommen at urfolkserklæringen likevel må anses som et sentralt dokument innenfor urfolksretten, blant fordi *«den reflekterer folkerettslige prinsipper på området og har fått støtte fra svært mange stater. Statene bekreftet i 2014 støtten til erklæringen gjennom en særskilt resolusjon på generalforsamlingen (69/2 Outcome document).»*[390]

Urfolkserklæringen har betydning for tolkningen av SP artikkel 27. I saken *Oliveira et al. v. Paraguay* uttaler FNs menneskerettskomité at artikkel 27, tolket i lys av erklæringen, nedfeller en umistelig rett for urfolk til å nyte godt av de territorier og naturressurser de tradisjonelt har brukt som grunnlag for sitt livsopphold og sin kulturelle identitet:[391]

> «The Committee finds that article 27, interpreted in the light of the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, enshrines the inalienable right of indigenous peoples to enjoy the territories and natural resources that they have traditionally used for their subsistence and cultural identity.»

Etter ordlyden beskytter SP artikkel 27 enkeltpersoner, men vernet gjelder for aktiviteter som er en del av minoritetens felles kultur. Derfor har retten en kollektiv karakter. I den i punkt 24.5.7 omtalte temarapporten om om sjøsamenes rett til sjøfiske påpeker Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) at *«sjøsamenes levevei gjennom fiske er beskyttet av artikkel 27 da dette utgjør et grunnlag for og er en del av deres kulturutøvelse»*.[392] Se også kommisjonens omtale av bestemmelsen i punkt 6.6.3 med videre henvisninger.

FNs menneskerettskomité som overvåker statenes gjennomføring av forpliktelsene etter SP-konvensjonen, uttaler i General Comment No. 23 at statenes forpliktelser etter SP artikkel 27 også omfatter sikring av det materielle grunnlaget for urfolks kultur:[393]

> «With regard to the exercise of the cultural rights protected under article 27, the Committee observes that culture manifests itself in many forms, including a particular way of life associated with the use of land resources, especially in the case of indigenous peoples. That right may include such traditional activities as fishing or hunting and the right to live in reserves protected by law. The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them.»

Det er ikke åpenbart hvor terskelen etter SP artikkel 27 går for hva som skal anses som et ulovlig inngrep. Praksis i menneskerettskomitéen og i nasjonale domstoler har imidlertid gitt en del avklaringer. Det er på det rene at også urfolks moderne ressursutnyttelsesmetoder er beskyttet, og at det må tas hensyn til kumulative effekter av inngrep gjennomført over tid. Videre må det føres reelle konsultasjoner med berørte grupper, og det kan være krav om å utrede virkningene av planlagte inngrep. Eventuelle inngrep må gjennomføres på en måte som gjør minst mulig skade, og det må være forholdsmessighet mellom behovet for tiltaket og inngrepets virkninger.[394]

Blir minoritetens virksomhet forhindret fra å fortsette vil dette være en nektelse av retten (*«denied the right»*) til kulturutøvelse, og være i strid med SP artikkel 27. Dette vil for eksempel være i tilfeller når en rettighetshaver som følge av inngrep ikke vil ha økonomisk utbytte av sin tradisjonelle virksomhet.[395] I Menneskerettskomitéens General Comment No. 23 er det videre angitt at ikke bare nektelser, men også krenkelser (*«violations»)* av rettigheten er beskyttet av artikkel 27. Det er dermed ingen betingelse at minoriteten blir fullstendig forhindret fra å fortsatt kunne utøve sin virksomhet for at artikkel 27 skal være overtrådt.[396]

I Fosen-dommen konkluderte en enstemmig Høyesterett i storkammer at de berørte reindriftssamers rettigheter etter

390 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 97.

391 UN Human Rights Committee, CCPR/C/132/D/2552/2015, views adopted 14 July 2021, avsnitt 8.6.

392 Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM), *Sjøsamenes rett til* sjøfiske, 2017 s. 12.

393 UN Human Rights Committee, General Comment No. 23, 8. April 1994, CCPR/C21/Rev.1/Add.5, avsnitt 7.

394 NIM, *Sjøsamenes rett til sjøfiske*, 2017 s. 12.

395 UN Huan Rights Committee, Communication No 1023/2001 (Länsman II) 2005, avsnitt 10.1.

396 NIM, *Sjøsamenes rett til sjøfiske*, 2017 s. 12.

SP artikkel 27 var krenket, fordi den vindkraftutbyggingen saken gjaldt ville ha «*vesentlig negativ effekt på reineiernes mulighet til å dyrke sin kultur*» (tradisjonell samisk reindrift).[397] Ved vurderingen viste Høyesterett blant annet til at et inngrep i seg selv kan ha ha så store konsekvenser at det foreligger brudd på bestemmelsen, men at det også må ses i sammenheng med andre tiltak, både tidligere og planlagte. Den samlede effekten av tiltakene vil være avgjørende for om det foreligger en krenkelse.[398]

Det er uomtvistet at SP artikkel 27 også beskytter sjøsamenes tradisjonelle levesett i form av fjord- og kystfiske. Som nevnt i punkt 24.5.7, har Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) fremholdt at statens plikt til å beskytte historisk bruk av fjorder- og kystområder til fiske, som en del av sjøsamisk kultur, gjelder uavhengig av om vilkårene for en rett til fiske etter sedvane eller alders tids bruk er oppfylt.[399]

Line Kalak har påpekt at SP artikkel 27 innebærer at norsk fiskerilovgivning må «*gi tilstrekkelig grunnlag for det samiske fisket*», og at myndighetene når situasjonen krever det plikter å «*gjennomføre særtiltak (positiv forskjellsbehandling) for å bringe fiskerilovgivningen innenfor de folkerettslige rammer*».[400] Hun har vist til at statens folkerettslige forpliktelser innebærer at sjøsamene må sikres et realistisk grunnlag for en livskraftig bosetning i de samiske fjord- og kystsamfunnene. Fiske utgjør det materielle grunnlag for slik bosetning. Folkerettens vern av det materielle kulturgrunnlag pålegger derfor norsk fiskerilovgivning å ivareta fisket i disse områdene. Folkeretten gir også et vern mot at statens fiskerireguleringer utgjør et inngrep i strid med retten til kulturutøvelse i form av tradisjonelt fiske. Line Kalak skriver at sjøsamene må gis tilstrekkelig rett til deltakelse i fisket og ressurstilgang, og deres fiske må beskyttes mot at øvrige reguleringer utgjør inngrep i retten til fiske, for eksempel at det samiske fisket blir fortrengt i konkurranse med større og mer effektive fartøy.[401]

Menneskerettighetskomitéens vurderinger i saken *Apirana Mahuika et.al. v. New Zealand* belyser innholdet i det vernet SP artikkel 27 gir sjøsamenes rett til saltvannsfiske.[402]

Bakgrunnen for saken var at New Zealand etablerte en fiskekvoteordning på 1980-tallet, som følge av lave fiskebestander. Kvoteordningene førte til at maorienes rett til å delta i kommersielt fiske ble begrenset, og i noen tilfeller mistet folk retten til å delta i fisket. I 1988 ble det igangsatt forhandlinger mellom staten og maoriene som endte opp med en forliksavtale i 1992, som flertallet av maoriene støttet. Dette resulterte i en lov som ble vedtatt i 1992. En mindre gruppe maorier hadde innvendinger mot avtalen, og mente at den nye loven krenket deres rett til saltvannsfiske. De fremmet klage til FNs menneskerettskomité, hvor de blant annet anførte at statlige fiskerireguleringer krenket deres rettigheter etter SP artikkel 27. De mente at reguleringene begrenset maorienes rett til deltakelse i kommersielt fiske.

Menneskerettighetskomiteen anerkjente fisket og kontrollen med det som en sentral del av maorienes kultur. Komiteen viste til at det opprinnelige kvotesystemet var et mulig brudd på SP artikkel 27, fordi maoriene i praksis ikke hadde noen del i dette, som igjen innebar at de ble fratatt sin rett til å drive fiske. Komiteen konkluderte imidlertid med at avtalen av 1992, mellom staten og maoriene, rettet opp situasjonen.

Saken viser at urfolks tradisjonelle saltvannsfiske er vernet etter SP artikkel 27. Saken viser også at dersom dagens fiske kan anses som en forlengelse av den opprinnelige, så er den beskyttet av artikkel 27, selv om fisket i dag skjer med moderne redskaper, og selv om fisket i dag utføres på samme måte som hos andre befolkningsgrupper.

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) har som nevnt i punkt 24.5.7, uttalt at det på bakgrunn av *Apirana Mahuika*-saken må «*kunne sluttes at dersom staten på 1980- og 1990-tallet i praksis frarøvet sjøsamene eller deler av den sjøsamiske befolkning muligheten til å kunne opprettholde sin tradisjonelle levevei gjennom ikke å tilgodese dem med tilstrekkelige kvoter, og sjøsamene heller ikke ble hørt da reguleringene ble fastsatt eller ved fordelingen av kvoter, var dette i strid med sjøsamenes menneskerettigheter*».[403]

Norges folkerettslige forpliktelser innebærer at sjøsamene må sikres (1) rett til fiske som en del av deres materielle kulturgrunnlag, (2) rett til å delta i fisket, både til eget bruk og som yrkesfisker, (3) rett til tildeling av tilstrekkelige fiskekvoter og (4) rett til å være delaktig i forvaltningen av ressursene i samiske fjord- og kystområder.

Kvotereguleringer er i seg selv neppe i strid med SP artikkel 27, dersom den skjer av hensynet til en forsvarlig ressursforvaltning. Norske myndigheter er imidlertid etter SP artikkel 27 forpliktet til å sikre at sjøsamene får et tilstrekkelig økonomisk grunnlag for å opprettholde sin kultur gjennom sine tradisjonelle leveveier. Ved ressursknapphet må det legges til grunn at staten etter SP artikkel 27 er forpliktet til å prioritere sjøsamene fremfor den øvrige fiskeflåten.[404] Slike positive tiltak *(«positive measures»)* vil ikke være i strid med

397 HR-2021-1975-S avsnitt 144.
398 HR-2021-1975-S avsnitt 119.
399 NIM, *Sjøsamenes rett til sjøfiske*, 2017, s. 23.
400 Line Kalak, *Samenes rett til fiske i saltvann*, stor masteroppgave i rettsvitenskap ved Universitetet i Tromsø 2008 s. 33.
401 Line Kalak, Op. cit., 2008 s. 40. Se også Prop. 70 L (2011–2012), Fiskeri- og kystdepartementets vurdering av kystfiskeutvalgets forslag om en fjordrett s. 104–105.
402 UN Human Rights Committee, *Apirana Mahuika et al. v New Zealand* (2000), Communication No 547/1993.
403 NIM, *Sjøsamenes rett til sjøfiske*, 2017 s. 23.
404 NIM, Op. cit. 2017 s. 23–26.

likebehandlingsprinsippet i SP artikkel 2 (1), og diskrimineringsforbudet i SP artikkel 26, så lenge slike tiltak tar sikte på å korrigere forhold som *«prevent or impair the enjoyment of the rights guaranteed under article 27, they may constitute a legitimate differentiation under the Covenant, provided that they are based on reasonable and objective criteria»*.[405]

Selv om SP artikkel 27 ikke eksplisitt etablerer en positiv rett til konsultasjoner og deltakelse i forvaltningen av ressurser som omfattes av det materielle kulturgrunnlaget – har FNs menneskerettskomité gjentatte ganger lagt vekt på i hvilken utstrekning vedkommende rettighetshaver er konsultert eller har deltatt ved utformingen av en eventuell regulering.[406] I slike saker har komiteen ofte også referert til SP artikkel 1 om retten til selvbestemmelse.

Retten til medbestemmelse er også klart fastsatt i ILO-konvensjon nr. 169. Ifølge artikkel 15 (1) har urfolk rett til å delta i bruk, styring og bevaring av ressursene de tradisjonelt har utnyttet; *«participate in the use, management and conservation of these +resources [natural resources pertaining to their lands]»*. Artikkel 6 statuerer en generell konsultasjonsplikt, og artikkel 7 nr. 1 anerkjenner urfolks rett til å delta i beslutningsprosesser som angår dem, og fastslår at urfolk, så langt det er mulig, skal ha kontroll over sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.

FNs urfolkserklæring, artikkel 3 om rett til selvbestemmelse og 4 om rett til autonomi og selvstyre, er også av betydning i denne sammenheng. Som nevnt foran, fremholdt Høyesterett i Nesseby-dommen at erklæringen er et sentralt urfolksrettslig dokument.

Effektiv sjøsamisk deltakelse i forvaltningen av ressursene i egne områder er en viktig forutsetning for ivaretakelsen av det sjøsamiske fisket. Om dette skriver Line Kalak:[407]

> «Sjøsamene må sikres en effektiv deltakelse gjennom konsultasjoner i beslutningsprosessene og reguleringen av fiskeriene. Sjøsamene må konsulteres ved alle slags tiltak; fiskerilovgivning, utforming av fiskeriregulering om fisketillatelser, kvoter, redskapsbruk, fartøystørrelse m.v. Konsultasjonene må skje på alle stadier i beslutningsprosessene, og starte på et tidspunkt hvor reell innvirkning på beslutningene er mulig.»

NIM har som nevnt i punkt 24.5.7, uttalt at sjøsamenes rett til å delta i bruk, styring og forvaltning av deres materielle kulturgrunnlag må sikres bedre i lovverket enn det som er tilfellet i dag for at Norge skal oppfylle sine internasjonale forpliktelser.[408]

Irene Dahl og Endalew Lijalem Enyew anfører at sjøsamiske samfunn er avhengige av marine områder og fiskeressurser. Selv om internasjonale menneskerettsinstrumenter ikke uttrykkelig regulerer rettigheter med hensyn til marine områder og ressurser, kan slike rettighetsbeskyttelser utledes fra de generelle reglene og prinsippene som gjelder for tradisjonelle landområder og naturressurser. Spesifikke menneskerettsnormer, som retten til selvbestemmelse, retten til kultur, eiendomsretten, retten til ikke-diskriminering, og retten til konsultasjon og deltakelse i beslutningsprosesser, pålegger Norge forpliktelser til å anerkjenne og beskytte samenes rett til tradisjonelt brukte marine områder og fiskerettigheter.[409]

Etter kommisjonens syn er det ingen tvil om at sjøsamenes tradisjonelle kyst og fjordfiske er vernet etter blant annet SP artikkel 27 og ILO konvensjon nr. 169 artikkel 15. Det er ikke nødvendig for kommisjonen å vurdere rekkevidden av de folkerettslige reglene mer konkret. Kommisjonens konklusjonen om befolkningen ved Tanafjorden og i Tana har rett til alminnelig fjordfiske og sjølaksefiske i Tanafjorden, med grunnlag i nasjonal rett, er imidlertid godt i samsvar med disse bestemmelsene og de hensynene som de skal ivareta.

24.9 Oppsummerende konklusjon

Befolkningen som bor ved Tanafjorden, inkludert den delen av fjorden som ligger i Gamvik og Berlevåg kommuner, og den øvrige befolkningen i Tana kommune har med grunnlag i bruk i alders tid ervervet en kollektiv særrett i form av en fortrinnsrett til alminnelig fiske i Tanafjorden med sidefjorder. Se figur 24. Rettighetshaverkretsen er ikke nødvendigvis strikt avgrenset til den nevnte gruppen. Det kan for eksempel tenkes at også fiskere fra Gamvik og Berlevåg som ikke er bosatt ved fjorden kan ha andel i fortrinnsretten dersom de for eksempel har drevet hjemmefiske eller liknende fiske med passive redskaper i den ytre delen av Tanafjorden.

Fremtidige reguleringer kan ikke frata rettighetshaverne den reelle muligheten til å utøve retten, eller den nødvendige tilgangen til de fjordressursene som retten forutsetter. Rettens karakter gir også rettighetshaverne krav på medbestemmelse i forvaltningen av de ressursene og arealene som er nødvendige for rettens utøvelse.

405 UN Human Rights Committee, *General Comment No. 23*, CCPR/C21/Rev.1/Add.5, avsnitt 6.2.

406 NIM, *Sjøsamenes rett til* sjøfiske, 2017 s. 27.

407 Line Kalak, *Samenes rett til fiske i saltvann*, stor masteroppgave i rettsvitenskap ved Universitetet i Tromsø 2008 s. 40–41.

408 NIM, *Sjøsamenes rett til* sjøfiske, 2017 s. 29.

409 Irene Dahl og Endalew Lijalem Enyew, *Sjøsamenes rettigheter til fiske i det tradisjonelle samiske bosettingsområdet: En sammenstilling av det eksisterende kunnskapsgrunnlaget – Rapport til sametinget* UiT Norges arktiske universitet 20. oktober 2025 s. 50.

Finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b) kodifiserer i Tanafjorden en selvstendig rett til sjølaksefiske. Retten er opparbeidet med grunnlag i langvarig bruk. Den omfatter i tillegg til sjølaksefisket, i gitte tilfeller også visse aksessoriske rettigheter. Retten ligger til befolkningen i Tana kommune, men er ikke strikt avgrenset til dem. Rettens selvstendige grunnlag innebærer at offentlige myndigheter må ta hensyn til den ved fremtidige reguleringer. FeFo må ved utvisningen av lakseplassene unngå at lokale fiskere fortrenges fra deres tradisjonelle fiskeplasser. Inndragningen av statlige lakseplasser i feltet i årene 1976–1981 må anses som et ekspropriasjonslignende inngrep i en rett som hadde ekspropriasjonsrettslig vern.

25. VESTERTANA KAPELL- OG BYGDELAG

25.1 Hva saken gjelder

Saken gjelder krav om kollektiv (særlig) bruksrett til et landområde ved Vestertana (Deanodat) i Tana kommune, samt rettigheter til sjølaksefiske med faststående redskap, og særrett til alminnelig saltvannsfiske i en mindre del av Tanafjorden ved Vestertana. Se kartet i figur 25. Vestertana kapell- og bygdelags kravsområde omfatter også områder i Gamvik og Lebesby kommuner. I rapporten her vurderer kommisjonen bare den delen av kravsområdet som ligger i Tana kommune og som har et areal på om lag 623 km^2. Områdene i Gamvik og Lebesby vil bli behandlet i kommisjonens rapport for felt 10 Nordkyn/Sværholthalvøya.

Kravsområdet i Tana overlappes av rettighetsmeldingene fra Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8), Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9), Badje-Deanu Siida (kapittel 13), Polmak bygdelag (kapittel 16), Masjok bygdelag (kapittel 19), Bygdefolket i Vestre Seida (kapittel 21), Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere (kapittel 29), Etterkommere av Ole Ravna, Nils Hirsti og Johannes Hirsti (kapittel 55) og May-Irene Olsen (kapittel 59). I tillegg overlappes kravsområdet i Tanafjorden av kravene fra Bivdu (kapittel 24).

Vestertana kapell- og bygdelag (heretter også omtalt som bygdelaget) varslet ved brev 10. juni 2015 (jnr. 15/936-1) at bygdelaget ville fremme et krav om «*anerkjennelse av bygdas rettigheter på grunnlag av alders tids bruk*». Bygdelagets rettighetsmelding er datert 18. juni 2019 (jnr. 15/936-2). Kommisjonen informerte bygdelaget 2. juli 2019 (jnr. 15/936-3) om at rettighetsmeldingen var mottatt, og anmodet bygdelaget om å oversende ulike supplerende opplysninger og en bekreftelse på at kommisjonens kartfesting av kravsområdet var korrekt. Bygdelaget bekreftet 24. oktober 2019 (jnr. 15/936-4) at kravsområdet er riktig inntegnet på kart, og oversendte samtidig et kart med avmerking av de lakseplassene som omfattes av kravet.

På høringsmøtene 6. november 2019 avga Terje Pedersen og Reidar Larsen forklaring for Vestertana kapell- og bygdelag (jnr. 14/296-36 s. 5–26). Bruken av deler av kravsområdet ble også omtalt på høringsmøtene 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25 blant annet s. 39-40) og 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52 s. 42). Reidar Larsen har også gitt opplysninger i intervju 24. november 2022 (jnr. 20/2059-13) og i Tana-årboka 2019 (jnr. 17/624-29).

Kommisjonen anmodet ved brev 30. april 2025 (jnr. 15/396-22) Vestertana kapell- og bygdelag om å oversende opplysninger om utmarkslåtter innenfor kravsområdet. Ved brev 23 mai 2025 (jnr. 15/396-24) ba kommisjonen bygdelaget om å klargjøre innholdet i kravet om fiske i saltvann. Vestertana kapell- og bygdelag oversendte 5. juni 2025 informasjon om slåttene (jnr. 15/396-25) og opplyste per telefon 25. juni 2025 (jnr. 15/396-26) at kommisjonen kan behandle bygdelagets krav om særrett til alminnelig fiske i sjø som del av Bivdus krav. Denne delen av kravet fra Vestertana kapell- og bygdelag er derfor behandlet i kapittel 24.

Bruken av den delen av Tana kommune som kravet gjelder er belyst i Norsk institutt for kulturminneforsknings (NIKU) sakkyndige feltutredning.[1] I tillegg til å bygge på skriftlige kilder, har NIKU blant annet intervjuet Reidar Larsen 25. august 2015 og Terje Pedersen 16. september 2015 (jnr. 14/295-25, informant 25 og 26). Bruken er også belyst i kommisjonens intervjuer med Bjarne Hirsti, 9. april 2013 (jnr. 15/895-2); Ranveig og Einar Sund, 15. april 2015 (jnr. 15/895-3); Ragna Astri Sofie Johnsen, 9. august 2013; Klemet Guttorm, 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14); og Ole Einar Olsen, 4. mars 2021 (jnr. 19/1835-7).

Også Samisk høgskoles og Samisk nærings- og utredningssenters (SEG) utredning om sjølaksefisket i Finnmark,[2] og Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, *Deanodat/Vestertana gjennom 12000 år* har bidratt med informasjon om ressursbruken i Vestertana i tidligere tider.

Kommisjonen oppnevnte i november 2016 Reidar Larsen som interesserepresentant for sjølaksefisket i Tanafeltet, jf. punkt 2.1.3. Noe av rollen til interesserepresentantene er å opptre på vegne av den interessen de representerer. Det er derfor ikke noe motsetningsforhold mellom å være interesserepresentant, og å fremme krav for kommisjonen.

1 NIKU oppdragsrapport 39/2017 s. 59–63 (historisk bruk), 154–164 (sjølaksefiske) og s. 269–278 (generell bruk).

2 Samisk Høgskole/SEG, *Sjølaksefiske i Finnmark i et historisk perspektiv*, 2010

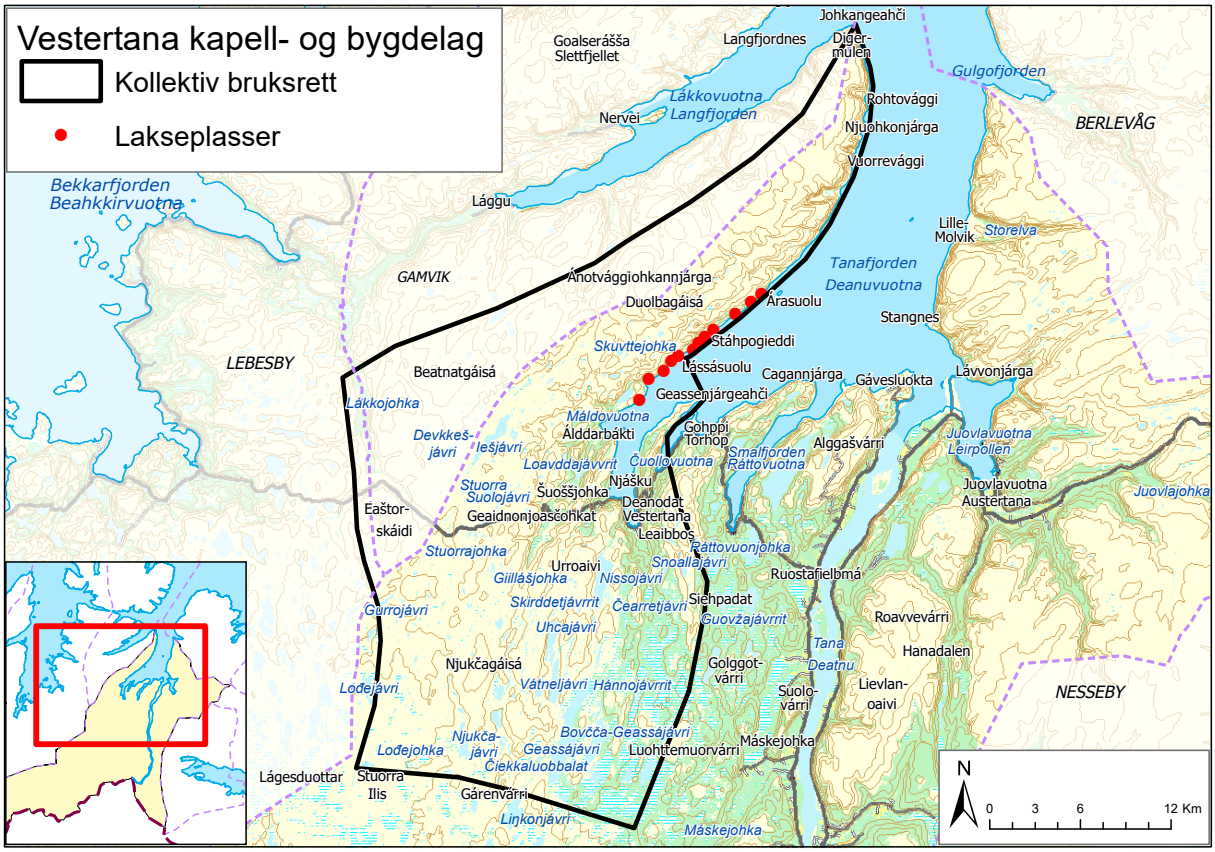

Figur 25

25.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Vestertana kapell- og bygdelag ble stiftet 1. desember 1985 og har vært registrert i enhetsregisteret siden 23. august 2019. Ingunn Foslund (f. 1961) er styreleder. De øvrige styremedlemmene er Tore Larsen (f. 1991) og Helga Pedersen (f. 1973).[3]

Deanodat var navnet på en av de samiske veide-siidaene innenfor det området som utgjør dagens Tana kommune, jf. punkt 8.4.2. Stedsnavnet «*Deanodat*» har vært brukt i skriftlige kilder siden andre halvdel av 1500-tallet, og omfattet da et større geografisk område enn det bygdesamfunnet som siden 1800-tallet har blitt betegnet som Deanodat (Vestertana).[4]

Trolig utviklet en del av befolkningen i Deanodat siidaen på 1700-tallet og utover, en reindriftsnomadisk livsform, og flyttet mellom kyst- og innland i takt med reinens årssyklus. Den øvrige befolkningen drev sannsynligvis husdyrhold, i kombinasjon med fiske, jakt og sanking. Disse næringskombinasjonene har frem til i dag vært det viktigste grunnlaget for bosetning i de indre delene av Tanafjorden. Trolig oppsto de nåværende bygdene i denne delen av Tanafjorden i denne perioden. Ser man bort fra en del mindre steder er det fra øst til vest, Juovlavuotna (Austertana), Ráttovuotna (Smalfjord), Gohppi (Torhop) og Deanodat (Vestertana).[5]

Bevarte skattelister viser at samene var eneste befolkningsgruppe innenfor dagens Tana kommune på 1500–1600-tallet.[6] Professor Hilde L. Sommerseth har i en utredning for kommisjonen beregnet befolkningsutviklingen i Deanodat siida fra siste halvdel av 1500-tallet til 1801. Siidaen omfattet *hele*

3 Brønnøysundregistrene: https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/823250312 (besøkt 29. mai 2026).

4 Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, *Deanodat/Vestertana gjennom 12 000 år – en kulturhistorisk guide*, 2017 s. 15–16.

5 Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, Op. cit., 2017 s. 17–18. Se også Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 5–7 og 29–30, og NIKU Oppdragsrapport 39/2017 s. 58.

6 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 5–7.

Tanafjorden, inkludert dagens Deanodat (Vestertana). Hennes beregninger gjelder den delen av siidaen som lå innenfor grensene av dagens Tana kommune, og tyder på at folketallet her på slutten av 1600-tallet hadde stabilisert seg til i overkant av 50 individer, for så å øke til 189 ved folketellingen i 1769 og til 219 ved 1801-tellingen.[7]

Ifølge NIKUs sakkyndige utredning er en av de eldste beskrivelsene av sjøsamiske sesongflyttinger, fra slutten av 1820-tallet. Beskrivelsen gjelder det vestre fjordområdet, hvor flyttingene var et ledd i å utnytte ressursene, også etter at husdyrholdet fikk større innpass. Om vinteren bodde folk inne i fjordbotnen i Deanodat (Vestertana), og om sommeren flyttet de med buskapen utover fjorden, særlig langs Johkanriddu (Digermulstranda).[8]

NIKU opplyser at reindriftssamer fra finsk side midt på 1800-tallet fortsatt hadde sommerbeiter i Tana, slik de hadde før grensefastsettelsen i 1751. Som regel flyttet de over på norske side av grensen i mai, og tilbake til finsk side i august. Sommerbeitene lå på halvøya Johkannjárga (Digermulen), mellom Langfjorden og Tanafjorden. Deres bruk av disse områdene vedvarte frem til den norsk-finske grensen ble stengt for reinflyttinger i 1852.[9]

Ellers antar NIKU at myndighetenes krav om eiendomsregistrering bidro til et fastere bosettingsmønster med tydeligere grender og bygder.[10] Ifølge NIKU foretok den første agronomen i Finmarkens Landhusholdnings-Selskab, kort tid etter at han ble tilsatt i 1861, en reise i Finnmark der han blant annet besøkte Deanodat (Vestertana). Agronomen konstaterte at husdyrstellet der var på et lavere trinn enn noe annet han hadde sett i Finnmark.[11]

Den delen av kravsområdet som ligger i Tana kommune, er i dagens matrikkel inndelt i gårdsnummer 9, 16, 20, 21, 22, 23 og 24. Finnmarkseiendommen (FeFo) er hjemmelshaver til bruksnummer 1 under hvert gårdsnummer. De nevnte FeFo-registrerte gårdsnumrene har en samlet utstrekning i overkant av 925 km^2, hvorav 581 km^2 ligger innenfor kravsområdet.

Det var per juni 2026, i tillegg til FeFo-eiendommene, matrikkelført 232 grunneiendommer under disse gårdsnumrene, hvorav 146 er nymatrikuleringer i all hovedsak utskilt fra den tidligere umatrikulerte grunnen. Under gårdsnummer 20 og 21 er imidlertid enkelte nymatrikuleringer (20/123 og 21/17) registrert som fradelt fra «*ukjent hovedbruk*».[12]

Av de 146 nymatrikuleringene, er 139 registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i desember 1984. Den følgende oversikten over eiendomsfordelingen mellom gårdsnumrene omfatter ikke eiendommer som er utgått av matrikkelen, for eksempel fordi de er slått sammen med andre eiendommer, eller fordi festet har opphørt. Oversikten omfatter heller ikke nymatrikuleringer som er nyere enn 1984.[13]

- Gnr. 9: Ingen grunneiendommer. Åtte aktive festeeiendommer, hvorav én (9/1/1) er etablert før 1981 (i 1973). Én festeiendom har ukjent etableringsdato (9/1/10).

- Gnr. 16: Ingen grunneiendommer. Sju aktive festeeiendommer, hvorav tre er etablert før 1981, i 1965 (16/1/1), 1970 (16/1/3) og 1973 (16/1/2). De to sistnevnte er utenfor kravsområdet.

- Gnr. 20: 163 grunneiendommer, hvorav 102 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, de to eldste i 1817 (20/4 og 20/5) og den nyeste i 1973 (20/123). 48 aktive festeeiendommer, hvorav 17 etablert før 1981, den eldste i 1956 (20/1/4). Én festeeiendom har ukjent etableringsdato (20/1/22).

- Gnr. 21: 44 grunneiendommer, hvorav 15 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, de to eldste i 1843 (21/2 og 21/3) og den nyeste i 1961 (21/17). 24 aktive festeeiendommer, hvorav åtte er etablert før 1981, den eldste i 1956 (21/1/2).

- Gnr. 22: 11 grunneiendommer, hvorav ni nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkesystem i 1984, den eldste i 1843 (22/2) og den nyeste i 1937 (22/10). To aktive festeeiendommer, hvorav én (22/1/2) er etablert før 1981 (i 1979).

- Gnr. 23: 11 grunneiendommer, hvorav 10 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, de. Den eldste (23/2) i 1843 og den nyeste (23/11)

7 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Tana, 1560 til 1801*, 2024 (jnr. 14/294-74 vedlegg 1)/s. 10.

8 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017. NIKU opplyser ikke eksplisitt hvem som er kilden for opplysningen, men det er mulig at den er hentet fra Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Öst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828,* 1831.

9 NIKU, Op. cit., s. 92 med henvisning til Steinar Pedersen, *Lappekodisillen i nord 1751–1859*, 2008 s. 299 flg.

10 NIKU, Op. cit., s. 58.

11 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 65 med henvisning til N. Ytreberg, *Finnmark landbruksselskap 1859–1959*, 1959

12 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana,* 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) tabell 1 a). Se også https://eiendomsregisteret.kartverket.no.

13 Opplysningene bygger på Kartverkets oversikter over matrikkelnumre i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11). Oversiktene omfatter i liten grad nymatrikuleringer etter 1984. Fordelingen mellom eiendomstypene kan ha enkelte avvik fordi noen festeeiendommer ikke er registrert med festenummer, og dermed tilsynelatende har status som grunneiendommer.

i 1941 Tre aktive festeeiendommer, hvorav to (23/1/2 og 23/1/2) er etablert før 1981 (i 1978).

- Gnr. 24: Tre grunneiendommer, som alle er nymatrikuleringer, registrert i 1876 (24/2), 1877 (24/3) og 1880 (24/4). Én aktiv festeeiendom etablert i 1978 (24/1/1).

Etter det kommisjonen har kunnet bringe på det rene har til sammen åtte utmarksslåtter i Deanodat (Vestertana) vært oppmålt og gjenstand for forpaktning fra staten. Det gjelder forpaktning nr. 2356 («*Slaatte Fjelstad*», forpaktet 1915–1924); forpaktning nr. 2357 «*Slaatte Skjærkroken I*», forpaktet 1915–1924); forpaktning nr. 2358 («*Slåtte Skjærkroken II*» forpaktet 1915–1919); forpaktning nr. 2365 («*Utmarksslaatten Bjørneng*», forpaktet 1915–1924); forpaktning nr. 2518 («*Krokelvslaatten*», forpaktet 1916–1925); forpaktning nr. 2519 («*Slaaten Bjørneseng*», forpaktet 1916–1930); forpaktning nr. 2755 («*Fjellstad*» (i Gilodalen), forpaktet 1935–1944) og «Slåtten Øverland (i Šuoššjohka) forpaktet 1935–1944.[14]

25.3 Bemerkninger og opplysninger fra Vestertana kapell- og bygdelag

25.3.1 Rettighetsmeldingen (18. juni 2019)

Vestertana kapell- og bygdelag anmoder i rettighetsmeldingen kommisjonen å anerkjenne at befolkningen i Vestertana, «*på grunnlag av alders tids bruk, har opparbeidd en grunnleggende rett til utmarksgodene i sitt gamle bygdelagsområde*». For å klargjøre hvilket område det gjelder, viser bygdelaget til kartgrunnlag utarbeidet av Stine Barlindhaug.[15]

Bygdelaget anfører at naturgodene alltid har vært grunnlaget for bosettingen og den sjøsamiske kulturen i Deanodat, og skriver:[16]

> «Når det gjelder rettigheter basert på langvarig og gammel bruk, har folk i Deanodat/Vestertana i generasjon etter generasjon hentet sitt utkomme fra naturgodene på fastlandet og i sjøen, og utnyttet alle tilgjengelige næringsmuligheter – vilt, innlandsfiske, bær, skog, mose, torv, utslåtter, tang og tare, skjell, alle typer fisk i sjøen, samt sel og sjøfugler. Fjellvatn i området, med gode fiskebestander i dag, er også kultivert av folk fra bygda. Likeledes har man bygd gammer og hytter etter behov, og etablert okse- og hestekjøreveier for henting av ved, innlandsfisk og evt. andre ressurser. I tilknytning til lakseplassene utover langs fjorden ble det tidligere også bygd både gammer og små hytter, ut fra det som var lokal tradisjon og uten godkjenning fra det offentlige.
>
> Alt dette har man gjort ut fra en overbevisning om at dette var en rett som man hadde og har, selv om det etter hvert kom regulerende bestemmelser for en del av disse ressursene og bruksmåtene.
>
> (...).
>
> Etter vår oppfatning har våre forfedres og formødres bruk skapt et så sterkt rettsgrunnlag at bevisbyrden burde være omvendt – nemlig at de som måtte mene noe annet burde fremlegge dokumentasjon på *sin* rett til ressursene i vårt område.»

Vestertana kapell- og bygdelag viser videre til at bygdefolket «*før den motoriserte tidsalder*» har hatt en «*meget intensiv bruk av naturgodene*» og nyttiggjort seg disse «*i betydelig omkrets*»:[17]

> «Det gjelder særlig nedslagsfeltet for Leibovassdraget og vatna der, området rundt Geassájávri, vatna vest for dette, helt til Njukčajávri. Dette gjelder både multeplukking, innlandsfiske, og snarefangst/hvitrypejakt. Folk fra bygda har i relativt sein etterkrigstid drevet snarefangst uten snøscooter, helt til *Lođejotmohkki* i vest.
>
> Njukčagáisa var mye brukt i forbindelse med hvitrypejakt, i likhet med *Johkkan*/Digermulen, på vestsiden av fjorden. På fjelltoppene rundt bygda ble det også etablert lokaliteter for å fange ulike rovfugler som det var skuddpremie på.
>
> Området rundt *Giillášvassdraget*, vest for bygda, har også vært intenst brukt av folk fra *Deanodat*. Både i mellom- og ettekrigstid er det også flere som har drevet snarefangst nordvestover – ned gjennom *Lágguvassdraget* [Lákkojohka], og bygd gammer der for å ha husvære under fangsten.
>
> Folk fra bygda har i litt eldre tid også hatt sommersetre i bunnen av *Čuollovuotna* [nord for bygda], og ved *Bávvegovejávri* [sør for bygda], som har avrenning til *Ráttovuonjohka*.
>
> Befolkningen har hatt et meget stort antall utmarksslåtter – opptil en mil fra bygda. Etter det man kjenner til har etableringen og forvaltningen av disse skjedd etter

14 Finnmarkskommisjonen, *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026 (jnr. 14/294-84) vedlegg s. 41, 42, 45, 57 og 58.

15 Vestertana kapell- og bygdelag, *Rettighetsmelding*, 18. juni 2019 (jnr. 15/936-2) s. 13, jf. s. 3 og Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, *Deanodat/Vestertana gjennom 12 000 år – en kulturhistorisk guide, FRAM – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning, Framsenteret Rapportserie No. 3*, 2017, figur 1 s. 10.

16 Vestertana kapell- og bygdelag, *Rettighetsmelding*, 18. juni 2019 (jnr. 15/936-2) s. 3.

17 Vestertana kapell- og bygdelag, Op. cit., 18. juni 2019 (jnr. 15/936-2) s. 4.

sedvanerettslige prinsipper. Det vil si at når en familie hadde etablert en slåtteplass, ble dette respektert av andre. Utslåttene fikk gjerne navn etter den første som hadde tatt den i bruk – f.eks. *Gunnánládjusadji*.

Det finnes en fortegnelse over disse, som kan stilles til kommisjonens disposisjon.

Mange av disse utslåttene er åpenbart etablert rundt 1. verdenskrig, og i mellomkrigstida. Dvs. i strid med at jordsalgslovgivningen hadde fastsatt statlig styring med slike lokaliteter.»

Bygdelaget poengterer at deres krav ikke er ment å utelukke nærliggende bygder som «*har brukt deler av det samme området*», og at dette også gjelder reindriften som i likhet med bygdefolket må sikres rett til gratis bjørkebrensel. Om forvaltningsordningen i deres bygdebruksområde anfører bygdelaget at «*FeFo har lagt våre hevdvunne rettigheter til småviltjakt og innlandsfiske åpne for hele verden*» og at deres ønske er at «*dette ikke skal være mulig i fremtiden*». Bygdelaget fremholder også at bygdefolket bør ha «*sterk innflytelse*» over gamme- og hyttebyggingen i bygdebruksområdet, og at de også ellers «*må sikres innflytelse*» over forvaltningen, og «*kompensasjon for*» de ressursene som hentes ut derfra.[18]

Bygdelaget anfører også at bygdefolket har en «*ubetinget rett til sjølaksefiske, uten noen form for avgift til FeFo*» eller staten; en «*ubetinget rett til sjøfiske i Indre-Tanafjord*» med båter under 11 meter; at de som delvis livnærer seg av fiske har «*rett til å fange kongekrabbe*»; og at tradisjonelle brukere må sikres «*sterk innflytelse*» på forvaltningen av sjøressursene i den indre delen av Tanafjorden.[19] Som nevnt i punkt 25.1, har kommisjonen behandlet den delen av kravet som gjelder sjøfiske i Indre Tanafjord i kapittel 24 som del av kravet fra Bivdu.

25.3.2 Høringsmøtet (6. november 2019)

På høringsmøtet 6. november 2019 presiserte Reidar Larsen (f. 1942) at Vestertana kapell- og bygdelag har fremmet rettighetsmeldingen på vegne av «*de som bor i Vestertana*» (Deanodat). Han sa at det i dag er omtrent 15–20 fastboende i bygda.[20]

Terje Pedersen (f. 1941) sa at lokalbefolkningens bruk i alle fall må «*ha forekommet allerede på 1700-tallet*», da det ble vanlig med jordbruk. Han sa at bruken av utmarka og etablering av jordbruksareal, går mye lenger tilbake i tid enn det som kan utledes fra eiendomshistorikken i området. Pedersen viste til at jordbruket i Vestertana oppsto omtrent 100 år før de første eiendomsoppmålingene fant sted der. Oppmålingsforretningene må derfor ifølge Pedersen anses som en formalisering av eksisterende bruk. Han fortalte ellers at det ble drevet snarefangst, og garnfiske under isen frem til slutten av 1970-tallet/begynnelsen av 1980-tallet, og at naturen har vært viktig for folks livsopphold frem til i dag.[21]

Pedersen fremholdt at formålet med rettighetsmeldingen «*er å få bruksrett, slik at vi kan fortsette bruken av områdene som tidligere har vært brukt. Slik det er nå, er områdene blitt en lekeplass for allmennheten*». Det «*er kjørt på kryss og tvers på steder der det før gikk stier.*» Dette har ifølge Pedersen ført til store naturødeleggelser, og han sa at det er FeFo «*som forvalter elgjakten [som har skyld i dette], og det fører til at folk gjør som de vil. (...). Her må det skje en endring, slik at det fremdeles vil være mulig å leve av det naturen har å gi*».[22]

Han sa at «*alt det der andre [forvaltningsrett og eiendomsrett] er så begrenset, at det ikke er noe poeng [å kreve det]*». Pedersen sa at bygdelaget mener at «*lokalbefolkningen skal ha førsteretten*» og «*bestemme hvordan områdene skal brukes*», men ikke slik «*at det vil utestenge andre*». Han betegnet dagens forvaltning av utmarksressursene som en «*ren kolonistyring*», og sa at «*det er det samme [hvem som eier områdene], så lenge du får ... utnytte naturen innenfor grensene for hva naturen tåler*».[23]

Terje Pedersen viste til at når bygdefolkets bruk går tilbake til tiden før 1700-tallet, hadde de etablerte rettigheter før «*storsamfunnet kom og sa at man ikke hadde det*», og brukt naturen i flere hundre år før «*storsamfunnet kom og delte opp områdene.*» Han anførte at det må være «*motparten*» som har bevisbyrden for at lokalbefolkningen ikke har disse rettighetene.[24]

Pedersen sa at det tidligere i praksis var bygdefolket som forvaltet naturressursene i kravsområdet, selv om forvaltningen formelt lå til staten. Blant annet var fiskevann og utmarkslåtter uformelt fordelt mellom bygdefolket. Vedhogsten har imidlertid vært strengt regulert. Det måtte søkes om tillatelse. Ifølge Pedersen forvaltet staten vedhogsten allerede rundt 1900. Han sa at ordningen med lokale skogsoppsynsmenn varte frem til 1960-tallet, og at folk brukte bjørk som brensel og emne til sleder, kjelker, båter, gjerder, hesjestolper, fiskehjell, stillaser mv. Staten begynte i praksis først å forvalte de øvrige naturressursene på 1960-tallet. Ifølge Pedersen gikk det dårlig

18 Vestertana kapell- og bygdelag, Op. cit., 18. juni 2019 (jnr. 15/936-2) s. 13–14.

19 Vestertana kapell- og bygdelag, Op. cit., 18. juni 2019 (jnr. 15/936-2) s. 13–14.

20 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 6 og 20.

21 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 8–10.

22 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 7.

23 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 8 og 12–14.

24 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 15/936-2) s. 13.

etter at staten tok på seg forvaltningen. Blant annet hadde bestemmelser om garnmaskevidder i fjellvann, ført til at flere fiskevann ble ødelagt.[25]

Pedersen fortalte at bygdefolket tidligere hadde sommerbosteder, noen lå nært de ordinære bostedene, og andre noen mil utover fjorden. Setringen opphørte rundt andre verdenskrig, og man fikk større driftsendringer fra 1950-tallet, både i sjø- og jordbruket. Han sa at bygdefolket hadde etablert 20–30 utmarksslåtter uavhengig av jordsalgslovgivningen.[26]

Ifølge Terje Pedersen er det bygdefolket i Vestertana som har brukt kravsområdet. Det har vært noe overlappende bruk, men brukere utenfra begynte ikke å bruke området før like etter andre verdenskrig. Reidar Larsen sa at befolkningen i Torhop og Smalfjord har brukt deler av kravsområdet, men at Vestertana-folkets bruk har vært mer intensiv og omfattende, spesielt sør for bygda ved *Geassájávri* (*Sommervann*). Også Digermulen ble ifølge Larsen brukt mye tidligere, spesielt til rypejakt om høsten. Lakseplassene langs Digermulen var også viktige for bygdefolket. Larsen viste til at folk fra Torhop ikke drev snarefangst i kravsområdet, men folk fra kysten brukte deler av kravsområdet, spesielt i multesesongen.[27]

Terje Pedersen fortalte at reindriften bruker kravsområdet, og at han har «*et godt forhold til reindriftsutøverne både fra Lágesduottar og Čorgaš reinbeitedistrikter*». I tiden før reindriftsutøverne bygde egne gjeterhytter, bodde de hos bygdefolket i Deanodat (Vestertana). Dette var en naturlig del av *verddeforholdet* mellom reindriftsutøvere og fastboende. De årene det var dårlig reinbeite på våren, beitet reinsdyrene på jordene, uten at det førte til konflikter.[28]

Reidar Larsen ga uttrykk for at finnmarksloven er til hinder for Vestertana-befolkningens tradisjonelle bruk. Han begrunnet dette med at loven åpner bygdebruksområdet «*for alle*» til rypejakt, og med at den gir alle adgang til å fiske i fjellvannene i området.[29]

Terje Pedersen presiserte at bygdelaget ikke krever rett til ferdsel i utmarka med motoriserte kjøretøy, og sa at man bør være restriktiv med å gi nye gamme-byggetillatelser, fordi det vil føre til økt motorisert ferdsel. Om bygdefolkets egen gammebruk, sa han at det er en gamme ved Uhcit-Uhccájávri (Uhcajávri) som har vært i bruk i omtrent 100 år. Reidar Larsen fortalte at hans familie har en gamme i nordenden av Geassájávri (Sommervann). Hans bestefar kjøpte den gammen av en annen som hadde bygd den. I tillegg til disse to gammene er det flere andre gammer som har blitt bygd i nyere tid.[30]

Reidar Larsen viste til at bygdelaget har krevd at «*lakseplassene ikke skal fjernes, men bestå*». Han sa at plassene ligger nær bebyggelsen slik at folk kunne bo hjemme under sjølaksefisket, spesielt etter at «*motorene kom*». Ifølge Larsen har bygdefolket brukt lakseplassene i tre generasjoner, siden slutten av 1800-tallet eller tidlig på 1900-tallet, og at alle plassene som bygdelaget har kartfestet var i bruk (per 2019). Terje Pedersen sa at sjølaksefisket i kravsområdet kom i gang rundt 1920, etter at pomorhandelen opphørte i 1914.[31]

Reidar Larsen sa Vestertana kapell- og bygdelag var «*enige med*» rettighetsmeldingen fra Tana- og omegn sjølaksefiskerforening (nå Bivdu, jf. kapittel 24). Han fortalte at det på 1960-tallet var omtrent 70 sjølaksefiskere i Tana, og at det i dag (2019) er færre enn 20 igjen, blant annet fordi staten i sin tid fjernet et stort antall lakseplasser. Han sa at det er bakgrunnen for kravet om at lakseplassene ikke skal fjernes. Terje Pedersen sa at sjølaksefisket fortsatt er viktig for mange i Vestertana; «*vi er mange eldre mennesker som lever på minstepensjon*», og at det er til «*stor hjelp*» om man kan «*selge fisk for 15 000 kroner*». Sjølaksefisket er dessuten ifølge Pedersen «*definitivt den største kulturbæreren*».[32]

Reidar Larsen viste til at det alminnelige fisket i sjøen er hardt kvoteregulert, og at det derfor «*i hovedsak [er] sjølaksefisket som er viktig*» for bygdefolket. Sjølaksefisket er ifølge Larsen i ferd med å bli «*utradert*». Det er ikke lønnsomt for ungdom å starte med sjølaksefiske fordi det [per 2019] bare er mellom åtte og ti fiskedøgn.[33]

25.3.3 Intervju med Reidar Larsen (24. november 2022)

Reidar Larsen (f. 1942) fortalte i intervju 24. november 2022 om sjølaksefiske og laksehytter i Tanafjorden. Han begynte selv med sjølaksefiske i 1964, og fisket frem til det ble forbudt å fiske laks i Tanafjorden (2020). Han fisket først i nærheten av Johkangeahči (Digermulen), på begge sider av Njuohkonjárga, der han hadde to «*stats-lakseplasser*» og en laksehytte. Larsen sa at han fisket der til tidlig på 1980-tallet, og at han etter dette har fisket lenger inn i fjorden. Han opplyste at hans far, Nils Ole Larsen (1909–1981) og hans bror, Viggo Larsen (1952–2011), fisket inne i fjorden, og at Vestertanas

25 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 11–12.

26 Finnmarkskommisjonen, Op. cit,, 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 22.

27 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 8–9 (Pedersen), 18–20 og 24 (Larsen).

28 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 14.

29 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 15/936-2) s. 21.

30 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 14–15 og 22–23.

31 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 15–16, 19–20 og 24.

32 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 15–17.

33 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 6.–7. november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 19.

befolkning i alle fall har fisket laks i sjøen fra slutten av 1800-tallet eller tidlig på 1900-tallet. Sjølaksefisket foregikk på begge sider av Tanafjorden, og var en viktig inntektskilde for lokalbefolkningen.[34]

25.3.4 Andre opplysninger fra Reidar Larsen (NIKU-intervju 25. august 2015 og Tana-årboka 2019)

Reidar Larsen sa i NIKU-intervju 25. august 2015 at «*hovedvannet*» for bygdefolket i Vestertana i hans levetid har vært Geassájávri, men de fisket også i Uhcajávri, Vátneljávri, Báhpárjávri, Bovčča-Geassájávri, Hánnojávrrit, Čearretjávri, Snoallajávri og Nissojávri. Hans egen familie hadde fisket i disse vannene frem til i dag (2015), og kommunens befolkning – begynte å fiske der da de fikk motoriserte kjøretøy. Før det var det bare bygdefolk som fisket i vannene.[35]

Han opplyste at ingen andre enn bygdefolket drev snarefangst øst, vest- og sør for Geassájávri og i Giilláš-dalen. De jaktet ryper i Urroaivi, Njukčagáisá, Mielkejároaivvit, Geaidnonjoasčohkat, og i skogsområdet mellom Deanodat og Geassájávri. Etter hvert kom det folk utenifra som jaktet på ryper med gevær, og ofte med hund.[36] Om vedhogsten fortalte Reidar Larsen at folk hentet ved i nærområdet. Familien hans hogde langs Nissojohka. De tok ut torv blant annet i Jággeluokta, Sjursjok (Šuoššjohka) og Leaibbos. Ifølge Reidar Larsen var vedskogen regulert i teiger, mens torvuttak ikke var underlagt slik regulering. Folk skar også sennagress og sanket måse- og krykkjeegg, multer og andre bær.[37]

Han fortalte at det nå er «*et hytteområde her*», men at det ikke har oppstått noen konflikter på grunn av det. Ifølge Larsen opplever ikke bygdefolket brukskonkurranse på grunn av utenbygdsboendes ressursbruk; «*det er jo ikke mange i bygda under 70 år, så det er ikke stor konkurranse. Det er nok til alle … det er mange områder som rett og slett ikke blir brukt*».[38]

I en artikkel av Erik Brenli i Tana-årboka (Deanu jahkegirji) for 2019 forteller Reidar Larsen at han først drev sjølaksefiske sammen med sin far, Nils Ole Larsen, og at han fikk sin første egne lakseplass ved Vuorrevággi i 1963, der fem andre fiskere holdt til. Da var det rundt 60 aktive sjølaksefiskere i Tana, mens det i 2019 var færre enn 15 igjen. Larsen fortalte at sjølaksefisket ga viktig inntekt og matauk, og at prisen for laks på 1960tallet var 50–60 kroner kiloen. Sesongen var fra mai til juli, og fiskerne gikk gradvis over fra kilenot til krokgarn som var mer effektivt. Med små påhengsmotorer ble også turene lettere enn før, da man rodde. Larsen fortalte at han, som mange andre, hadde en enkel laksehytte.[39]

25.3.5 NIKU-intervju med Terje Pedersen (16. september 2015)

Terje Pedersen (f. 1941) sa i intervju med NIKU 16. september 2015 at bygdefolket fordelte utmarksslåttene seg imellom. Slåttene i Vestertana var ikke utmålt av jordsalgsmyndighetene som private eiendommer eller forpaktninger. Bruken av utmarksslåtter tok slutt på 1950-tallet.[40]

Han fortalte at bygdefolket blant annet fisket i Ollepierjávri, Guhkesjávri, Čearretjávri, Dápmotjávri, Hánnojávrrit, Geassájávri, Bovčča-Geassájávri, Skirddetjávrrit, Mohkkeluoppal, Čiehkaluoppal og Loavddajávri, og at de har fisket i mange av disse vannene fra 1700-tallet og frem til i dag. Alle vann var for alle bygdefolk, «*men de var på en måte delt inn*».[41]

Ifølge Terje Pedersen begynte hans bestefar med sjølaksefiske i 1920, først i Čáhceorutluokta og senere i Stáhpogieddi frem til 1940, og fra 1941 i Skuovttolásis. Familien hadde videreført fisket i Skuovttolásis frem til i dag (2015). Familien fisket også i Lássábohki. Pedersen fortalte også at «*sjøpattedyr jaktet man på i hele fjorden*», og folk har også jaktet sjøfugl og ender. Han beskriver ellers en altomfattende bruk av utmarksressurser.[42]

25.4 Bemerkninger og opplysninger fra andre

25.4.1 Ole Einar Olsen

Ole Einar Olsen (f. 1936) fra Bonakas sa i intervju 4. mars 2021 at kravsområdet til Vestertana kapell- og bygdelag har vært Vestertana-folkets bruksområde, men at også reineierne brukte området.[43]

25.4.2 Klemet Guttorm

Klemet Guttorm (Ánddir Lemet) (1934–2018), som var reindriftsutøver og oppvokst i Hillágurra, sa i intervju 26. juni 2014 at «*folk fra Vestertana fisket i Geassájávri*».[44]

34 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Reidar Larsen*, 24. november 2022 (jnr. 20/2059-13) s. 2–6.
35 NIKU, *Intervju med Reidar Larsen*, 25. august 2015 (jnr. 14/295-25, informant 25) s. 2.
36 NIKU, Op. cit., 25. august 2015 (jnr. 14/295-25) s. 4.
37 NIKU, Op. cit., 25. august 2015 (jnr. 14/295-25) s. 5.
38 NIKU, *Intervju med Reidar Larsen*, 25. august 2015 (jnr. 14/295-25) s. 8.
39 Erik Brenli, *Et liv med sjølaksefiske – en samtale med Reidar Larsen* [i] Tana årbok 2019 (jnr. 17/624-29) s. 126–133.
40 NIKU, *Intervju med Terje Pedersen*, 16. september 2015 (jnr. 14/295-25) s. 3.
41 NIKU, Op. cit,, 16. september 2015 (jnr. 14/295-25) s. 4.
42 NIKU, Op. cit., 16. september 2015 (jnr. 14/295-25) s. 5–7 og 9–16.
43 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ole Einar Olsen*, 4. mars 2021 (jnr. 19/1835-7) s. 20.
44 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Klemet Guttorm*, 26. juni 2014 (jnr. 15/895-14) s. 49.

25.4.3 Bjarne Hirsti

Bjarne Hirsti (1930–2017) fra Bonakas fortalte i intervju 9. april 2013 at Bonakas-folkets utmarkshøsting foregikk helt frem til Geassájávri (sør i kravsområdet). De fisket og fangstet der, og hadde også gammer der, blant annet hans onkel.[45]

25.4.4 Einar Sund

Einar Sund (f. 1939) er født og oppvokst i Vestertana, men bor i Austertana. I intervju 15. april 2015 fortalte Einar at familien har bodd i Vestertana i alle fall siden oldefaren (på morssiden) sin tid. Han sa at de hadde noen kyr og sauer, som beitet fritt i utmarka om sommeren. Sauene beitet normalt på Sommerneset (østsiden av fjorden), mens kyrne beitet i nærområdet. Det var ingen fordeling av utmarksbeitene. Einars familie hadde utmarksslåtter og torvtak i Leaibbos-dalen (sør for bygda). De brukte torv som brensel og søkte ikke om offentlig tillatelse, verken til bruk av slåtter eller torv. Bjørkeved hogde de i Jompánvuovdi. Ifølge Einar var ordningen med utvisning av vedteiger innført i Vestertana, i alle fall på 1940–1950-tallet.[46]

Han fortalte at bygdefolket i Vestertana fisket innlandsfisk til eget bruk og for salg, både sommer og vinter, og at folk bodde i gammer både når de fisket og ved annen utmarkshøsting. Det var gammer ved Nissojávri, Dápmotjávri, Guhkesjávri og Hánnojávrrit, og folk fisket også i Čearretjávri og Njukčajávri. I likhet med andre bygdefolk, drev Einar snarefangst og jakt, blant annet i Leaibbos-dalen. Ifølge Einar var virksomheten verken regulert lokalt i bygda eller av offentlige myndigheter. Etter at folk fikk motoriserte kjøretøy, dro de lenger fra bygda.[47]

Einar fortalte at han han hadde drevet sjølaksefiske siden 1966. Han hadde hatt seks lakseplasser, på det som nå er FeFo-grunn, men på intervjutidspunktet (2015) hadde han bare én plass. Han hadde også en laksehytte bygd i 1970, som han betaler en årlig avgift for.[48]

25.4.5 Ragna Astrid Sofie Johnsen

Ragna Astrid Sofie Johnsen (1933–2017) vokste opp på Lássásuolu (Steinholmen) på vestsiden av Tanafjorden, og flyttet til Njášku i Vestertana i 1955, der hennes mann Ole Andreas Johnsen (1923–2001) vokste opp. Hun fortalte i intervju 9. august 2013 at familiens hovedinntektskilde i hennes barndom og oppvekst på Lássásuolu var fiske i sjøen, men at de også drev sjølaksefiske, og hadde noen kyr og sauer. Familien hadde dyrket mark, men ingen utmarkslåtter. Husdyrene beitet fritt i utmarka. Hun sa at dette var levemåten for alle som bodde på Lássásuolu, og at det også bodde folk i Stáhpogieddi (like nord for Lássásuolu).[49]

Ragna fortalte at familien plukket multer og andre bær. Multemyrene var ikke fordelt; «*man bare gikk dit man ville*». Hennes far drev også snarefangst av ryper for salg i skogen langs Skuvttejohka. Han jaktet også hare til eget bruk, og jaktet rev for salg. Ragnas familie hadde ikke gamme(r) i utmarka, men andre familier hadde gammer blant annet i Leaibbosroggi.[50]

Ragna og mannens levemåte i Njášku var den samme som hun hadde i sin barndom og ungdomstid i Lássásuolu. De hadde småbruk og fisket i fjorden, drev sjølaksefiske, sanket måseegg, og høstet i utmarka. De plukket multer i Leaibbosvuovdi. Alle i bygda plukket der. Hun fortalte at hennes familie ikke drev innlandsfiske. Ragna ga ellers uttrykk for at befolkningen i Vestertana burde ha førsteretten til naturressursene i sjøen og utmarka.[51]

25.4.6 Nancy Porsanger Anti

Nancy Porsanger Anti (f. 1978) deltok på kommisjonens innledende høringsmøte 15. oktober 2018 i egenskap av interesserepresentant oppnevnt etter forslag fra Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš. Hun fortalte at reindriften har brukt og bruker områdene i Vestertana, og at dette blant annet vises gjennom mange stedsnavn i Vestertana som kan knyttes til reindrift, blant annet Golggotjeakkit, Golggotvuopmi og Golggotvárri. Ordet «*golggut*» er ifølge Porsanger Anti betegnelsen for hannoksen etter brunsten, slik at disse stedsnavnene forteller at dette er beiteområder som brukes på senhøsten. Hun fortalte at området også er vårbeite for reinen.[52]

25.4.7 Harald Gaski

Harald Gaski (f. 1955) kommenterte i sin forklaring for bygdefolket i Vestre Seida (kapittel 21) kravet fra Vestertana kapell- og bygdelag på høringsmøtet 15. mars 2023. De to kravene overlapper hverandre i ved Uhcajávri, Njukčajávri og Geassájávri, sørøst i Vestertanas kravsområde. Gaski sa at tradisjonell overlappende bruk ikke er et problem, og at slik bruk aldri har skapt konflikt. Han hadde møtt Reidar Larsens bror på en av myrene i det området der det er overlappende

45 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Bjarne Hirsti*, 9. april 2013 (jnr. 15/895-2) s. 17.

46 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ranveig og Einar Sund*, 15. april 2015 (jnr. 15/895-3) s. 2–10.

47 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. april 2015 (jnr. 15/895-3) s. 11–14 og 16.

48 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15. april 2015 (jnr. 15/895-3) s. 18–21.

49 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ragna A. S. Johnsen*, 9. august 2013 (jnr. 15/895-8) s. 1–6 og 18.

50 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. august 2013 (jnr. 15/895-8) s. 7–14 og 26–27.

51 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 9. august 2013 (jnr. 15/895-8) s.15–25 og 26–27.

52 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 39–40.

bruk, og sa at han vet at Vestertana-folket har brukt Geassájávri og Máskejávri.[53]

25.5 Opplysninger i andre kilder

25.5.1 Framsenteret rapportserie no. 3 – Deanodat/Vestertana gjennom 12.000 år

Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen viser i rapporten *Deanodat/Vestertana gjennom 12.000 år – en kulturhistorisk guide* til at ifølge folketellingen for 1801 bodde «*godt og vel*» 70 mennesker i «*Westertanen*», som i tillegg til dagens Vestertana, trolig også omfattet Torhop og Smalfjord. De viser til at prost Stockfleth i 1829 beskrev området som «*af Søfinner stærkt befolket*», og opplyser at disse tre bygdene i 1900 hadde 341 innbyggere. Barlindhaug og Pedersen antar at befolkningsveksten ga mindre rom for sesongflytting, og opplyser at da reindriftssamer fra finsk side mistet retten til å krysse grensen på midten av 1800tallet, ble sommerbeitene ved Deanodat overtatt av samer fra norsk side.[54] [55] Videre skriver de:[56]

> «Bygda Deanodat har et tradisjonelt ressursbruks- eller bygdebruksområde som er det området hvor bygdefolket utnytta naturgodene før det ble vanlig å bruke motoriserte fremkomstmidler. Området er stadig fullt mulig å lokalisere ut fra muntlig tradisjon. Gammene er svært viktige i en slik sammenheng. Generelt kan man si at hvis man vet hvem som bygde og brukte gammene i et område før snøscooteren, traktoren, terrengbilene, og ATVene kom i allmenn bruk, kan man også med stor grad av sikkerhet si hvilket bygdelag som har brukt et bestemt område».

Ifølge Barlindhaug og Pedersen kan man i det tradisjonelle ressursområdet til Vestertana (Deanodat) identifisere minst 30–40 gammetufter fra 1900tallet, de fleste reist og brukt av folk fra bygda. Det finnes også eldre tufter som vitner om intensiv ressursbruk. De skriver at bruken blant annet omfattet sanking av sjøfuglegg, jakt på sjøpattedyr, snarefangst av rype, innlandsfiske, multeplukking, fangst av rovfugl, geværjakt, utmarkslåtter, mosesanking, sennagresskjæring, torvtak og vedhogst. Bruken var regulert av lokale rettsoppfatninger og normer. De viser også til at samene ved Tanafjorden på 1700tallet hadde rettslig vern for sine nærmeste ressurser, og enerett til ilanddrevet hval og skipsvrak, med rettigheter som strakte seg østover forbi dagens Berlevåg. Når disse rettighetene falt bort er ukjent, men befolkningen i indre Tanafjord var ifølge Barlindhaug og Pedersen trolig alene om å bruke fjordens ressurser (fisk, sjøpattedyr og sjøfugler) frem til langt inn på 1900tallet.[57]

De fremholder videre at de bofaste samene i Vestertana, sammen med flyttsamene, i stor grad har vært alene om å utnytte innlandsressursene i bygdebruksområdet, men brensel i form av ved og torv ble fra slutten av 1800tallet underlagt offentlig oppsyn og utvisning. Fram til lenge etter andre verdenskrig møtte folk i Vestertana lite konkurranse om utmarksgodene innenfor sitt tradisjonelle bruksområde:[58]

> «Den store endringen kom i sein etterkrigstid med den motoriserte utnyttelsen av naturgodene, særlig gjennom at den gamle gangstien og hestekjerreveien inn til Geassájávri/Sommervann er omgjort til en såkalt dispensasjonsløype for motoriserte kjøretøyer. Dette har ført til en fundamental endring i utnyttelsen av de fornybare naturgodene i det tradisjonelle bygdebruksområdet».

Barlindhaug og Pedersen viser også til at innlandsfisket, både sommer og vinter, var viktig for husholdningen og som salgsinntekt. Rypejakt og snarefangst ga også salgsinntekt, og alt på slutten av 1600tallet brukte tanasamene ryper som skattebetalingsmiddel. Fra slutten av 1800tallet ble også sjølaksefisket en sentral del av næringsgrunnlaget i Deanodat. Etter andre verdenskrig fisket folk fra området laks fra fjordbotnen og langs vestsiden til Rohtovággi, og på østsiden nesten til Gulgofjorden, ofte med små laksehytter på fiskestedene.[59]

25.5.2 Samisk høgskole og SEG. Sjølaksefisket i et historisk perspektiv

Samisk høgskole og Samisk nærings- og utredningssenter (SEG) utarbeidet i 2010 en utredning om sjølaksefiske i Finnmark i historisk perspektiv på oppdrag fra kommisjonen. Utredningen opplyser at de fleste husholdningene i Vestertana hadde egen lakseplass, og at mange hentet rundt halve årsinntekten fra sjølaksefisket. Mange begynte å fiske laks i 16–18 årsalderen, og det var ikke uvanlig å ha to-tre lakseplasser hver, som regel på statsgrunn. I sommerhalvåret flyttet ofte hele familien til laksehytta.[60] Se ellers punkt 24.5.3 der kommisjonen omtaler hovedtrekkene i utredningen noe nærmere.

53 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 42.

54 Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, *Deanodat/Vestertana gjennom 12 000 år – en kulturhistorisk guide*, *FRAM – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning, Framsenteret Rapportserie No. 3, 2017* s. 18–19.

55 Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, Op. cit., 2017 s. 18–19

56 Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, Op. cit., 2017 s. 20.

57 Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, Op. cit., 2017 s. 20–22.

58 Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, Op. cit., 2017 s. 22.

59 Stine Barlindhaug og Steinar Pedersen, Op. cit., 2017 s. 22–25.

60 Samisk høgskole/SEG, *Sjølaksefiske i Finnmark i et historisk perspektiv*, 2010, s. 55–56. 85 og 87.

25.6 Kommisjonens vurderinger

25.6.1 Innledning og avgrensninger

Vestertana kapell- og bygdelag anfører i rettighetsmeldingen at innbyggerne i Vestertana (Deanodat) med grunnlag i alders tids bruk, har opparbeidet en «*grunnleggende rett*» til å utnytte utmarksgodene i bygdebruksområdet, og at de må sikres «*innflytelse*» over forvaltningen av området særlig når det gjelder bygging av gammer og hytter, men også når det gjelder småviltjakt og innlandsfiske, jf. punkt 25.3.1. På høringsmøtet 6. november 2019 presiserte Terje Pedersen at kravet ikke gjelder eiendomsrett, men en kollektiv bruksrett, og at lokalbefolkningen må kunne «*bestemme hvordan områdene skal brukes*», jf. punkt 25.3.2.

I rettighetsmeldingen krever bygdelaget også «*kompensasjon*» for de ressursene som hentes ut av «*bygdebruksområdet på fastlandet*». Videre anfører bygdelaget at befolkningen i Vestertana har en «*ubetinget rett*» til sjølaksefiske med faststående redskap, uten plikt til å betale avgift til FeFo eller staten, og en «*ubetinget rett*» til annet sjøfiske og fangst av kongekrabbe, og at de må sikres «*sterk innflytelse*» over forvaltningen av «*sjøressursene*».

Kommisjonens mandat er å utrede «*bruks- og eierrettigheter*» til den grunnen i Finnmark som FeFo overtok fra Statskog SF ved ikrafttredelsen av finnmarksloven, jf. finnmarksloven § 29 første ledd, første setning. Dette omfatter også retten til laksefiske i sjø med faststående redskap på og utenfor den sjøgrunnen som FeFo overtok, jf. punkt 1.2.1. Kravet om kompensasjon for andres ressursuttak i bygdebruksområdet, gjelder ikke «*bruks- og eierrettigheter*», men har et erstatningsrettslig preg og faller utenfor kommisjonens mandat.

Ifølge § 29 første ledd andre setning skal kommisjonen også «*utrede krav om kollektive eller individuelle rettigheter til fiskeplasser i sjø- og fjordområder i Finnmark, dersom noen med rettslig interesse i en avklaring krever det*». Som nevnt i punkt 25.1, informerte bygdelaget kommisjonen 25. juni 2025 om at kravet om alminnelig fiske i sjøen kan behandles som en del av Bivdus krav. Det er derfor behandlet i kapittel 24. Kravet om fangst av kongekrabbe, fremstår som et krav om endringer i regelverket for slik fangst. Ettersom slike endringer faller utenfor kommisjonens mandat, tas dette kravet ikke til behandling.

De spørsmålene kommisjonen behandler i det følgende, er dermed om befolkningen i Vestertana (Deanodat) har opparbeidet en rett til utmarksressursene i kravsområdet, og om denne retten også omfatter en rett til å «*bestemme hvordan områdene skal brukes*», jf. nedenfor i punkt 25.6.2, og om de har rett til sjølaksefiske, jf. punkt 25.6.3.

Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4 konkludert med at siidaene i øvre Tana i flere hundre år før området ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1751, var enerådende innenfor sine respektive ressursområder, og at de i alle fall hadde «*tingsrettslige enerettigheter*» til disse områdene. I samme underpunkt har kommisjonen lagt til grunn at dette også gjaldt for siidaene i nedre Tana, inkludert Deanodat siida, og at det midt på 1700-tallet ikke var noen kvalitativ forskjell mellom befolkningens rettsstilling i øvre og nedre Tana.

Når lokalbefolkningen hadde «*enerettigheter*» midt på 1700-tallet, er det blant annet spørsmål om denne retten, som hadde et preg av eksklusivitet, har endret karakter. Bygdelaget har ikke vist til rettssuksesjon etter Deanodat siida, men Terje Pedersen sa på høringsmøtet at den lokale bruken går tilbake til før 1700-tallet, jf. punkt 25.3.2. De opplysningene om folketall og bosetting i Deanodat som er omtalt i punkt 25.2, trekker i samme retning.

Kommisjonen vil derfor vurdere om dagens befolkning i Vestertana har en form for kollektiv særlig bruksrett til kravsområdet i form av fortrinnsrett eller en bruksrett som også omfatter rett til å «*bestemme hvordan områdene skal brukes*».

Fordi det har vært bosetningsmessig kontinuitet fra de første beboerens tid og frem til i dag, er alders tids bruk det mest nærliggende rettsgrunnlaget. Rettserverv basert på alders tids bruk forutsetter langvarig (tidsvilkår) og sammenhengende bruk av et visst omfang (bruksvilkår), utøvd i den tro at bruken var rettmessig (godtrovilkår).

25.6.2 Særlig bruksrett i kravsområdet på land

25.6.2.1 Tidsvilkåret

Reglene om alders tids bruk stiller ikke opp noe eksakt tidsvilkår, men som regel vil 100 års bruk uten avbrudd av betydning være tilstrekkelig. Se nærmere i punkt 6.3.3.2.

Bosetningen i Vestertana (Deanodat) har en betydelig eldre historie enn den formelle eiendomshistorikken i området. På høringsmøtet 6. november 2019 sa Terje Pedersen at bygdefolkets bruk i alle fall hadde startet på 1700-tallet, da det ble vanlig å drive jordbruk, jf. punkt 25.3.2. Skriftlige kilder tyder på kontinuerlig ressursutnyttelse i området som går lenger tilbake enn dette. Se punkt 25.2. Tilgangen på naturressurser – både til lands og i sjøen – har vært avgjørende for bosetningen i Vestertana. Det må derfor legges til grunn at utmarksressursene har vært brukt så lenge det har bodd folk i området, og i alle fall siden før 1700-tallet.

Tidsvilkåret er derfor utvilsomt oppfylt. Det er ikke nødvendig å fastslå et eksakt tidspunkt for når vilkåret er oppfylt. Etter alt å dømme hadde imidlertid bruken allerede da de første eiendomsformaliseringene fant sted i 1817 pågått lenge nok til å oppfylle vilkåret.

25.6.2.2 Bruksvilkåret

For å opparbeide bruksrett etter reglene om alders tids bruk, må bruken tilsvare den bruken en bruksberettiget i et

sammenlignbart område ville ha utøvd, jf. prinsippet i hevdslova § 7 om at den som «*brukar eller har tingen som om han var bruksrettshavar, hevdar bruksrett*». Se også foran i punkt 6.3.3.3. Som nevnt i punkt 25.6.1, reiser saken spørsmål om bygdefolket i Vestertana (Deanodat) har opparbeidet en særlig bruksrett til kravsområdet i form av en fortrinnsrett, eller en rett som også omfatter en rett til å «*bestemme hvordan områdene skal brukes*». For å oppfylle bruksvilkåret for en fortrinnsrett må bygdefolket ha brukt kravsområdet som om de hadde en fortrinnsrett til området, og for å oppfylle bruksvilkåret for en «*bestemmelsesrett*», må deres bruk i alders tid ha hatt et slikt innhold.

Vestertana kapell- og bygdelag viser i rettighetsmeldingen til at bygdefolket har hatt omfattende ressursutnyttelse sør for bygda, inkludert Leaibbos-vassdraget, Geassájávri og vestover til Lođejohmohkki, der de blant annet drev multeplukking, innlandsfiske og snarefangst av ryper. Nord for bygda Digermulen vært et sentralt område for rypefangst, og fjelltoppene rundt bygda var utgangspunkt for fangst av rovfugl. Vest for bygda har området rundt Giilláš-vassdraget vært intensivt brukt, og nordvest for Giilláš-vassdraget har det vært drevet snarefangst langs Lággu-vassdraget (Lákkojohka). Her ble det også reist gammer som husly under fangstperiodene. Ifølge rettighetsmeldingen hadde bygdefolket sommersetre i bunnen av Čuollovuotna (nord for bygda) og ved Bávvegovejávri (i sør), jf. pkt. 25.3.1.

Reidar Larsen (f. 1942) sa i intervju med NIKU 25. august 2015 at bare bygdefolket drev snarefangst øst, vest og sør for Geassájávri og i Giilláš-dalen, og at de jaktet ryper i skogsområdene mellom Deanodat (Vestertana) og Geassájávri, og i fjellområdene blant annet ved Urroaivi og Njukčagáisa, der etter hvert også tilreisende begynte å jakte. Geassájávri hadde i hele hans levetid vært det viktigste fiskevannet for bygdefolket i Vestertana, men de fisket også i andre vann, blant annet Uhcajávri, Vátneljávri og Hánnojávrrit. Før motoriserte kjøretøy ble vanlig, var det ifølge Larsen bare bygdefolket som fisket der. Han fortalte også at bygdefolket hentet ved fra nærområdene, torv fra Jággeluokta, Šuoššjohka og Leaibbos, og at de skar sennagress, sanket egg og plukket multer og andre bær, jf. punkt 25.3.4.

Terje Pedersen (f. 1941) fortalte i NIKU-intervju 16. september 2015 at bygdefolket i Vestertana hadde fisket i en rekke lokale vann siden 1700-tallet, blant annet Geassájávri, Guhkesjávri og Hánnojávrrit. Han sa at de fordelte utmarkslåttene seg imellom uten at slåttene var utmålt av jordsalgsmyndighetene som eiendommer eller forpaktninger. På høringsmøtet 6. november 2019 sa han at det dreide seg om 20–30 slåtter. Ellers fortalte han blant annet om snarefangst og garnfiske under isen, og sa at bruk av naturen har vært viktig for folks livsopphold frem til i dag jf. punkt 25.3.2 og 25.3.5.

De opplysningene som Vestertana kapell- og bygdelags representanter har gitt i rettighetsmeldingen, på høringsmøtet og i NIKU-intervjuene, er i all hovedsak sammenfallende med de opplysningene Ole Einar Olsen (f. 1936), Klemet Guttorm (1934–2018), Einar Sund (f. 1939) og Ragna Astri Sofie Johnsen (1933–2017) har gitt i intervjuer med kommisjonen, jf. punkt 25.4.1, 25.4.2, 25.4.4 og 25.4.5. Opplysningene samsvarer også i det vesentlige med Stine Barlindshaugs og Steinar Pedersens beskrivelse av utmarksbruken i Vestertana, jf. punkt 25.5.1.

Kommisjonen legger til grunn at befolkningen i Vestertana har brukt alle tilgjengelige utmarksressurser i kravsområdet. Noen deler av området blant annet ved Geassájávri, har vært brukt i større omfang enn andre deler, og noen bruksformer, blant annet utmarkslåtter utøves ikke lenger. Bruken er imidlertid i hovedsak videreført frem til i dag, om enn i en noe endret form.

Befolkningen i Vestertana har ikke vært alene om å bruke kravsområdet. Også folk fra nabobygdene har brukt deler av det. Terje Pedersen sa på høringsmøtet at det har vært noe overlappende bruk fra nabobygdene, men at det ellers var lite bruk fra utenforstående før etter andre verdenskrig. Reidar Larsen sa at folk fra nabobygdene Torhop og Smalfjord har brukt noe av området, men at vestertanabefolkningens bruk hadde vært mer omfattende, særlig sør for bygda. I intervju med NIKU 25. august 2019 sa han at det er «*et hytteområde her*», men at bygdefolket ikke har opplevd brukskonkurranse på grunn av det, jf. punkt 25.3.2 og 25.3.4.

Bjarne Hirsti (1930–2017) fortalte at folk fra Bonakas brukte områdene helt frem til Geassájávri, til fiske og fangst. Se punkt 25.4.3. Bruksrettskravet fra bygdefolket i Vestre Seida overlapper kravet fra Vestertana kapell- og bygdelag ved Uhcajávri, Njukčajávri og Geassájávri. Deres representant, Harald Gaski (f. 1955), sa på høringsmøtet 15. mars 2023 at tradisjonell overlappende bruk mellom folk fra Vestre Seida og Vestertana ikke har skapt noen konflikter. Han bekreftet at Vestertana-folket blant annet har brukt Geassájávri. Se punkt 25.4.7.

Reindriften har brukt og bruker området som høst- og vårbeite. Terje Pedersen viste på høringsmøtet 6. november 2019 til det tradisjonelle verdde-forholdet mellom fastboende og reindriftsutøvere, og sa at forholdet mellom bygdefolket og reindriften er godt, jf. punkt 25.3.2. Også Ole Einar Olsen (f. 1936) og Nancy Porsanger Anti (f. 1978) har fortalt om reindriftens bruk av kravsområdet, jf. punkt 25.4.1 og 25.4.6. Reindriftsretten gjelder uavhengig av hvilke bruksrettigheter som ellers er etablert i de områdene reindriften foregår. Reindriftsamenes bruk er derfor ikke til hinder for et eventuelt rettighetserverv for befolkningen i Vestertana, og har dessuten mer preg av parallell ressursutnyttelse, enn av konkurrerende bruk

Slik kommisjonen ser det, er det ingen tvil om at bygdefolket i Vestertana (Deanodat) oppfyller bruksvilkåret for en særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor kravsområdet. Ut fra opplysningene om at også reindriften og folk fra bygder som Bonakas, Torhop, Smalfjord, Masjok og Vestre Seida har brukt deler av kravsområdet, oppfyller imidlertid ikke bygdefolket i Vestertana bruksvilkåret for å opparbeide en fortrinnsrett vis á vis disse brukergruppene. Derimot oppfyller de bruksvilkåret for å ha en fortrinnsrett vis á vis brukergrupper som først har brukt kravsområdet i nyere tid.

Spørsmålet er videre om Vestertana-befolkningens bruk og disposisjoner også oppfyller bruksvilkåret for å opparbeide en rett til å «*bestemme*» hvordan områdene skal brukes. Kommisjonen anser dette som et spørsmål om bygdefolkets bruksrett også omfatter en rett til å forvalte eller styre ressursutnyttelsen innenfor kravsområdet. Mer konkret dreier det seg om en for form for privatrettslig forvaltningsrett, som blant annet vil åpne for at rettighetshaveren – i dette tilfellet befolkningen i Vestertana (Deanodat) – kan fordele ressursutnyttelsen internt, og tildele eller selge utnyttelsestillatelser til personer som ikke inngår i rettighetshaverkretsen.

Høyesterett behandlet et liknende spørsmål i Nessebydommen. Retten viste til at selv om grunneieren har kompetanse til å forvalte naturressursene på eiendommen innenfor lovgivningens rammer, er det ikke noe prinsipielt i veien for at et rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk, også kan omfatte en bruksrett som innbefatter en slik forvaltningsrett.[61]

Hovedspørsmålet i Nesseby-saken var om lokalbefolkningen i sakens tvisteområde på rundt 400 km^2, ikke bare hadde en selvstendig bruksrett i form av en rettsbeskyttet rett til de lokale utmarksressursene slik Finnmarkskommisjonen hadde lagt til grunn,[62] men om bruksretten også omfattet en rett til å forvalte de ressursene som bruksrettighetene var knyttet til. En rett av den sistnevnte typen, ville etter finnmarksloven § 21 annet ledd innebære at tvistområdet var unntatt FeFos forvaltning i kraft av reglene i finnmarkslovens kapittel 3.

Lokalbefolkningen representert ved Nesseby bygdelag (Unjárgga gilisearvi) fikk ved Utmarksdomstolens dom 23. januar 2017 medhold i at deres bruksrett også omfattet en slik forvaltnings- eller styringsrett.[63] Høyesterett kom til at dette ikke var tilfellet.

Ved vurderingen vektla Høyesterett karakteren av den lokale bruken sammenholdt med de disposisjonene staten hadde foretatt ut fra en oppfatning om å være eier, og at også reindriften og lokalbefolkningen bosatt utenfor tvisteområdet har brukt og bruker naturressursene i området. Høyesterett understreket imidlertid at lokalbefolkningens bruksrettigheter er selvstendige rettigheter med et eget vern. Dette innebærer blant annet at FeFo ved sin forvaltning må prioritere lokale brukere ved ressursknapphet.[64]

Opplysningene om utmarksbruken i Vestertana tegner et bilde som ikke er ulikt bruken av tvisteområdet i Nessebysaken. Det er videre ikke holdepunkter for at den retten som på 1700-tallet lå kollektivt til Deanodat siida, og der rettighetshaverkretsen omfattet et atskillig større område enn bygda Vestertana (Deanodat), har utviklet seg til en eksklusiv rett for befolkningen i Vestertana, eller til en rett for dem til å «bestemme» over bruken av kravsområdet.

Også det forholdet at flere brukergrupper har hatt vedvarende bruk av deler av kravsområdet, tilsier at Vestertana-befolkningens bruk ikke har hatt et innhold og omfang som oppfyller bruksvilkåret for å ha en «*bestemmelsesrett*» eller forvaltningsrett over området. Vestertana-befolkningens bruk oppfyller imidlertid som nevnt over, bruksvilkåret for en fortrinnsrett til kravsområdet, fremfor brukergrupper som først har brukt området i nyere tid.

25.6.2.3 Godtrovilkåret

Vilkåret om god tro forutsetter at brukeren gjennom ervervsperioden må ha brukt området i den tro at vedkommende hadde en selvstendig bruksrett til området, og den det gjelder må ikke kunne bebreides for å ha hatt en slik oppfatning, jf. punkt 6.3.3.4. Er tidsvilkåret og bruksvilkåret oppfylt, er det en presumsjon for at også godtrovilkåret er oppfylt, jf. punkt 6.7.2.

Kravet til god tro og forståelsen av innholdet av godtrovilkåret har utviklet seg over tid. Ved vurderingen av om vilkåret er oppfylt, må det derfor tas utgangspunkt i den rettstilstanden som gjaldt på det tidspunkt den rettsstiftende bruken fant sted.

Som nevnt i punkt 6.2.2.2, ble godtrovilkåret gradvis innarbeidet i norsk rett gjennom Høyesteretts praksis fra midten av 1840-tallet. Er tidsvilkåret og bruksvilkåret oppfylt før 1840-tallet er det ikke nødvendig å vurdere godtrovilkåret, fordi det på dette tidspunktet ikke gjaldt noe godtrovilkår i norsk rett. Er tidsvilkåret og bruksvilkåret oppfylt etter 1840-tallet, innebærer godtropresumsjonen at det som utgangspunkt kan legges til grunn at godtrovilkåret er oppfylt, med mindre det foreligger konkrete holdepunkter som kan tilsi noe annet.

Det må i saken her legges til grunn at de som utnyttet ressursene i kravsområdet både før 1840-tallet og senere, har oppfattet det slik at den bruken de utøvde hadde grunnlag i en underliggende rettighet. Deres bruk hadde dype historiske

61 HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 120–121.

62 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 2. Nesseby*, 2013 s. 125–130, sammenholdt med s. 122–123.

63 Utmarksdomstolen for Finnmark dom avsagt 23. januar 2017 (UTMA-2014-164739).

64 HR-2018-456-P (Nesseby) blant annet avsnitt 149–154 og 156–161.

røtter, og det må legges til grunn at befolkningen i Vestertana (Deanodat) oppfattet bruken som en selvsagt og rettmessig del av sitt livsgrunnlag. Det finnes ingen opplysninger om at bruken ble møtt med innvendinger fra andre aktører, eller at statlige disposisjoner har utfordret denne forståelsen. Lokalbefolkningen kan derfor ikke bebreides for å ha oppfattet sin bruk som utslag av en rettighet.

Den statlige aktiviteten i området har blant annet vært å utmåle eiendommer, men dette kan ikke frata bygdefolket deres gode tro om at de har *bruksrettigheter* til utmarksressursene. Terje Pedersens opplysninger på høringsmøtet 6. november 2019 om at jordbruket i Vestertana oppsto på 1700-tallet, jf. punkt 25.3.2, tilsier dessuten at mange av eiendomsoppmålingene på 1800-tallet formaliserte eksisterende bruk. Se også punkt 25.2 der det er opplyst at de eldste eiendommene innenfor kravsområdet ble tinglyst i 1817 (20/4 og 20/5).

Utmarkshøstingen i kravsområdet foregikk i all hovedsak uten inngrep fra statlige reguleringer frem til andre verdenskrig, og for mange ressursers vedkommende frem til 1960-tallet. Et unntak gjelder vedhogst, hvor staten mot slutten av 1800-tallet innførte en ordning med vedutvisninger, jf. punkt 25.3.2. Formålet med utvisningsordningen var imidlertid ikke å markere statens privatrettslige rett til skogen, men å legge til rette for ordnet bruk og sikre bygdenes ressurstilgang, jf. kommisjonens vurderinger blant annet i punkt 18.5.3 og 19.5.3.

Terje Pedersen sa på høringsmøtet 6. november 2019 at det har vært 20–30 utmarksslåtter i Vestertana, som ble etablert uavhengig av jordsalgsmyndighetene, jf. punkt 25.3.2. Kommisjonens gjennomgang av forpaktningsprotokollene for Tana, viser at åtte slåtter ble forpaktet fra staten i Vestertana, én fra 1915 til 1919; tre fra 1915 til 1924; én fra 1915 til 1924; én fra 1916 til 1925; én fra 1916 til 1930; én fra 1935 til 1944; og én fra 1938 til 1947, jf. punkt 25.2. Forpaktningsordningen ser derfor ut til å ha hatt liten betydning for slåttebruken i Vestertana, utover en kort periode på 1900tallet.

Uansett hvordan dette ligger an, legger kommisjonen til grunn at befolkningen i Vestertana oppfyller godtrovilkåret for en ikke-eksklusiv fortrinnsrett til kravsområdet.

25.6.2.4 Innholdet i fortrinnsretten

Det følger av det foregående at befolkningen i Vestertana (Deanodat) har opparbeidet en særlig bruksrett i form av en fortrinnsrett innenfor kravsområdet. Retten er ikke eksklusiv, men har et selvstendig grunnlag ved siden av finnmarksloven og gjelder uavhengig av denne. Dette innebærer blant annet at rettighetene er vernet mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep i samsvar med prinsippene i Grunnloven § 105. Se også artikkel 1 i første tilleggsprotokoll til den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (EMK).

Videre må FeFo ta hensyn til den lokale fortrinnsretten i Vestertana når man i kraft av finnmarksloven § 27 treffer beslutninger, for eksempel om bruksinnskrenkninger, eller treffer beslutninger i kraft av sin grunneierrådighet. Høyesterett fastslo i Nesseby-dommen at FeFos forvaltning må skje på en måte som «*i nødvendig utstrekning*» tilpasses de rettighetene som er «*fastslått gjennom Finnmarkskommisjons rapport*».[65] Dette gjelder også for de rettighetene som er etablert i Vestertana, der FeFos forvaltning må innrettes slik at den respekterer den tradisjonelle, lokalt forankrede bruken av ressursene, og hvor lokale rettighetshavere må konsulteres og gis uttalelsesrett blant annet i saker som gjelder forvaltingen av ressursene i kravsområdet, reguleringsplaner og naturinngrep. Se ellers foran i punkt 8.4.8.2 og 8.4.9.

25.6.3 Særlig om sjølaksefiske

Vestertana kapell- og bygdelag anfører i rettighetsmeldingen at innbyggerne i Vestertana har en «*ubetinget rett til sjølaksefiske*», uten betaling av avgift til FeFo eller staten, og at de tradisjonelle brukerne må sikres «*sterk innflytelse*» over forvaltningen av sjøressursene i indre Tanafjord, jf. punkt 25.3.1. På høringsmøtet i november 2019 viste Reidar Larsen (f. 1942) til at de har fremsatt krav om at «*lakseplassene ikke skal fjernes*», og opplyste at befolkningen i Vestertana har brukt lakseplassene i tre generasjoner. Han viste også til at reguleringene, særlig det lave antallet fiskedøgn, truer sjølaksefisket og gjør det ulønnsomt, jf. punkt 25.3.2.

Slik kommisjonen forstår det, krever bygdelaget at den fastboende befolkningen i Vestertana får anerkjent en kollektiv rett til sjølaksefiske, basert på langvarig og kontinuerlig bruk siden slutten av 1800-tallet eller begynnelsen av 1900-tallet. Kravet faller innenfor kommisjonens mandat, men spørsmål om avgiftsfritak, antall fiskedøgn og endringer i forvaltningen av sjølaksefisket faller utenfor kommisjonens mandat.

I norsk rett har sjølaksefiske med faststående redskap utenfor privat grunn tradisjonelt tilhørt grunneieren, mens utøvelsen av fisket har vært underlagt offentlig regulering blant annet når det gjelder tillatt redskapsbruk og fisketider. Det er derfor spørsmål om sjølaksefisket på (den antatte) statsgrunnen i Vestertana, og Tanafjorden ellers, er en selvstendig rettighet, uavhengig av eller utover den retten som følger av gjeldende lovgivning, eller om retten til sjølaksefiske utelukkende har sitt grunnlag i lovgivningen.

Kravene til Bivdu (tidligere Tana og omegn sjølaksefiskeforening) og Vestertana kapell- og bygdelag er ulikt formulert – henholdsvis som krav om «*tilbakeføring av lakseplasser*» i Tanafjorden med sidefjorder, og krav om at «*lakseplassene ikke skal fjernes*» i Vestertana. De reiser imidlertid samme rettslige

65 HR-2018-456-P, avsnitt 161, jf. avsnitt 160 og 195.

problemstilling. Spørsmålet er i begge tilfellene om sjølaksefisket i Tanafjorden og tilhørende fjorder kan anses som en selvstendig rettighet.

I lys av dette, og fordi bygdelaget på høringsmøtet 6. november 2019 uttrykte støtte til rettighetsmeldingen fra Tana og omegn sjølaksefiskerforening (Bivdu), jf. punkt 25.3.2. finner kommisjonen det ikke nødvendig å utrede spørsmålene ut over det som er gjort i kapittel 24.

Med henvisning til kapittel 24, og særlig punkt 24.7.8.10, legger kommisjonen derfor til grunn at befolkningen i Vestertana, på linje med den øvrige befolkningen i Tana, har hatt en vedvarende oppfatning om å ha rett til å drive sjølaksefiske. Denne rettsoppfatningen har ikke blitt svekket av statlige reguleringer, praksis eller andre forhold. Den rettsdannelsen som tok til da fisket ble etablert i siste halvdel av 1800-tallet, har derfor fortsatt også etter den første lovreguleringen av laksefisket på statens grunn i Finnmark i 1905.

Basert på lokale rettsoppfatninger, statlig praksis, fiskets omfang, og den lange tidsperioden fisket har pågått, legger kommisjonen til grunn at det foreligger en rettighet som i tillegg til sjølaksefisket, i enkelte tilfeller også omfatter visse aksessoriske rettigheter.

Dette innebærer at finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b, om rett til sjølaksefiske for kommunens innbyggere ikke har rettsstiftende virkning, men lovfester en etablert rettighet med selvstendig rettsgrunnlag. Fordi den etablerte retten samsvarer med den utøvde bruken, vil retten til sjølaksefiske på den sjøgrunnen som nå forvaltes av FeFo fortsatt være underlagt utvisning, men slik at de som i lang tid har drevet sjølaksefiske fra samme plass har rett til fortsatt utvisning. Retten er ikke nødvendigvis begrenset til innbyggerne i Vestertana, men gjelder også for andre som her har utøvd sammenhengende sjølaksefiske over lang tid.

25.6.4 Oppsummerende konklusjon

Bygdefolket i Vestertana (Deanodat) har med grunnlag i alders tids bruk ervervet en særlig bruksrett, i form av en fortrinnsrett til sine tradisjonelle høstingsområder innenfor Vestertana kapell- og bygdelags kravsområde. Se figur 25. Bruksretten har et selvstendig rettsgrunnlag, men går ikke ut over det som er regulert i finnmarksloven. Se ellers punkt 8.4.8.2 og 8.4.9.

De som til enhver tid er bosatt i Vestertana (Deanodat) har andel i den lokale fortrinnsretten, som har karakter av en kollektiv rett, jf. punkt 8.4.1.2. Fortrinnsretten gjelder ikke foran andre tradisjonelle brukere av området i den grad deres tradisjonelle høstingsområder omfatter områder innenfor kravsområdet.

Finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b) kodifiserer i felt 7 Tana/Tanafjorden en selvstendig rett til sjølaksefiske. Retten er opparbeidet med grunnlag i langvarig bruk. Den omfatter i tillegg til sjølaksefisket, i gitte tilfeller også visse aksessoriske rettigheter, som rett til laksehytter i tilknytning til lakseplasser. Retten ligger til befolkningen i Tana, men er ikke strengt avgrenset til dem. Rettens selvstendige grunnlag innebærer at offentlige myndigheter må ta hensyn til retten ved fremtidige reguleringer, og FeFo må ved utvisningen av plassene unngå at lokale fiskere fortrenges fra sine tradisjonelle lakseplasser. Se ellers foran i punkt 24.7.8.10 og 24.9.

26. SAMER PÅ FINSK SIDE AV RIKSGRENSEN

26.1 Hva saken gjelder

Spørsmålet i saken er om lokalbefolkningen i bygder på finsk side av riksgrensen i Tanadalen har ulike kollektive bruksrettigheter i et utmarksområde på om lag 1118 km² i de nærliggende områdene til Tanaelva og finskegrensen i øvre Tana. Se kartet i figur 26.[1]

Kravsområdet overlappes helt eller delvis av rettighetsmeldingene fra Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8), Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš (kapittel 9), Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga (kapittel 10), Leavvajoga ja Rástegáissá Sámesiida med flere (kapittel 11), Sirpmá gilisearvi (kapittel 12), Badje-Deanu Siida (kapittel 13), Valjok biras (kapittel 14), Sámiid meahcit (kapittel 15), Polmak bygdelag (kapittel 16), Lálloš siida (kapittel 17), Gjermund Skøien Varsi (kapittel 28), Erik Andreas og Inga Trostens etterkommere (kapittel 29), Familien Helander (kapittel 31), Eli og Ragnhild Rajala Lautz (kapittel 32), Etterkommere av Nils Johnsen Joks (kapittel 36), Etterkommerne av Johan Johansen Wigelius (kapittel 39), Per Andreas Holm (kapittel 40), Reidar Andreas Varsi (kapittel 42), Ole Nilsen Vuolabs etterkommere (kapittel 44), John Aslak Johansen og etterkommere av Hans Ole Pedersen Varsi (kapittel 45), Etterkommere av Nils A. Hansen og Ellen K. Hansen (kapittel 48), Margit Varsi (kapittel 49) og Johan Fredrik Ingvald Guttorm (kapittel 51).

Áslat Holmberg oversendte 30. november 2022 rettighetsmelding på vegne av samer på finsk side av riksgrensen (jnr. 22/2147-1). Kommisjonen orienterte ved brev 13. desember 2022 Holmberg om at meldingen var mottatt (jnr. 22/2147-2). Han oversendte 6. januar 2023 kart med avmerking av kravsområdet, samt navn på muntlige kilder (jnr. 22/2147-3). Áslat Holmberg møtte digitalt på kommisjonens høringsmøte 16. mars 2023 og avga forklaring (jnr. 14/296-56, s. 96-110). Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har i brev 18. juni 2023 gitt en generell merknad til alle rettighetsmeldinger som gjelder områder innenfor distriktets vinterbeiteområder (jnr. 14/1434-38), deriblant meldingen fra Samer på finske side av riksgrensen.

Bruken av kravsområdet er ellers belyst blant annet i NIKUs sakkyndige feltutredning,[2] og i kommisjonens intervjuer med Johannes Erik Alfred Varsi 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7); Marit Anna Halonen 9. februar 2022 (jnr. 19/1485-8); Niilo Einar Marenius Aikio 8. august 2023 (jnr. 22/2147-14); Marit Kristine Eriksen 11. Januar 2024 (jnr. 22/2159-17); og Ingvald Laiti 9. September 2024 (jnr. 19/1069-19).

26.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Det området som inngår i fastlandsdelen av kravsområdet til samer på finsk side av riksgrensen er i større eller mindre grad omfattet av gårdsnumrene 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 38, 39 og 40 i dagens matrikkel. FeFo er hjemmelshaver til bruksnummer 1 under hvert gårdsnummer, og samlet har de matrikkelenhetene der FeFo er hjemmelshaver en utstrekning på snaut 1580 km². Per juni 2026 var det i tillegg matrikkelført rundt 840 grunneiendommer i kravsområdet, hvorav 325 er nymatrikuleringer utskilt fra den tidligere umatrikulerte grunnen.[3]

Av nymatrikuleringene er 319 registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i desember 1984. Den følgende oversikten over eiendomsfordelingen mellom gårdsnumrene omfatter ikke eiendommer som er utgått av matrikkelen, for eksempel fordi de er slått sammen med andre eiendommer,

1 Saken reiste også et spørsmål knyttet til rekkevidden av forskriftsfestede begrensninger på adgangen til å frakte fisk fanget i Tanafjorden og omkringliggende sjøområder over grensen til Finland. Dette spørsmålet er ikke realitetsbehandlet fordi det faller utenfor kommisjonens mandat. Se nærmere nedenfor i punkt 26.5.2.

2 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017, blant annet s. 93–94 og 133–139, jf. også s. 226 flg.

3 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana* 1, juni 2026 (jnr. 14/294-47) tabell 1b. Se også https://eiendomsregisteret.kartverket.no

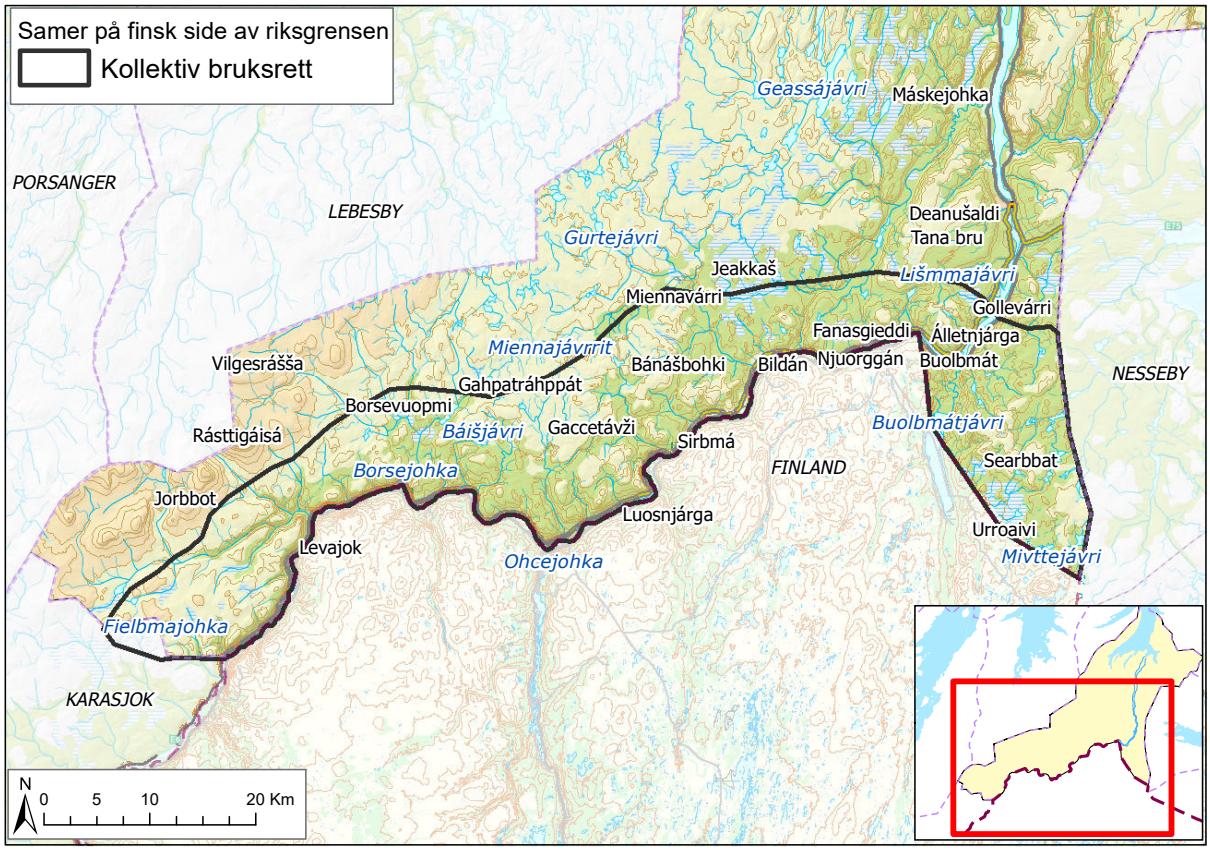

Figur 26

eller fordi festeforholdet har opphørt. Oversikten omfatter heller ikke nymatrikuleringer etter 1984:[4]

- Gnr. 2: 20 grunneiendommer, hvorav ni nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i Tana i desember 1984, den eldste i 1892 (2/2) og den nyeste i 1966 (2/10). Fem festeeiendommer. Av disse er to etablert før 1981 (2/1/1 og 2/1/4).

- Gnr. 3: to grunneiendommer som begge er nymatrikuleringer, registrert i 1900 (3/2) og 1953 (3/3). 28 festeeiendommer, hvorav 17 er etablert før 1981, den eldste i 1965 (3/1/1).

- Gnr. 4: én festeeiendom (4/1/1) registrert i 1983.

- Gnr. 5 innenfor kravsområdet: to grunneiendommer, hvorav én nymatrikulering registrert i 1919 (5/8). Fem festeeiendommer, hvorav to er etablert før 1981 (5/1/2 og 5/1/3).

- Gnr. 6: 60 grunneiendommer, hvorav 35 er nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1867 (6/3) og den nyeste i 1970 (6/46). 17 festeeiendommer, hvorav tre er etablert før 1981, den eldste i 1968.

- Gnr. 7: 136 grunneiendommer, hvorav 57 er nymatrkuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1843 (7/2) og den nyeste 1977 (7/95). 49 festeeiendommer, hvorav 25 er etablert før 1981, den eldste i 1960 (7/1/4).

4 Opplysningene bygger på Kartverkets oversikter over matrikkelnumre og nymatrikuleringer i Tana per 22. november 2022 (jnr. 17/624-11), Oversiktene omfatter i all hovedsak ikke nymatrikuleringer etter 1984. Fordelingen mellom eiendomstypene kan ha enkelte avvik fordi noen festeeiendommer ikke har festenummer, og dermed tilsynelatende har status som grunneiendommer.

- Gnr. 10: 81 grunneiendommer. Av disse er 31 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1862 (10/2) og den nyeste i 1976 (10/66). 34 festeeiendommer, hvorav 17 er etablert før 1981, den eldste i 1961 (10/1/4).

- Gnr. 11: 67 grunneiendommer, hvorav 30 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1852 (11/2) og den nyeste i 1976 (11/52). 17 festeeiendommer, hvorav sju er etablert før 1981, den eldste i 1916 (11/1/11).

- Gnr. 12: 290 grunneiendommer, hvorav 81 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1843 (12/2) og den nyeste i 1966 (12/119). Én nymatrikulert grunneiendom (12/3) har ukjent etableringsdato. 41 festeeiendommer, hvorav 25 er etablert før 1981, den eldste i 1953 (12/1/2).

- Gnr. 38: 78 grunneiendommer, hvorav 40 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, den eldste i 1858 (38/2) og den nyeste i 1961 (38/79). 16 festeeiendommer, hvorav 11 er etablert før 1981, den eldste i 1956.

- Gnr. 39: Ingen grunneiendommer og 14 festeeiendommer, hvorav to er etablert før 1981, én i 1969 (39/1/2) og én i 1980 (39/1/3). Én festeeiendom (39/1/1) har ukjent etableringsdato.

- Gnr. 40: 98 grunneiendommer hvorav 33 nymatrikuleringer registrert før overgangen til nytt matrikkelsystem i 1984, de to eldste i 1809 (40/2 og 40/3) og den nyeste i 1982 (40/104). Tre festeeiendommer, alle etablert før 1981; i 1968 (40/1/4), 1976 (40/1/6) og 1977 (40/1/7).

26.3 Bemerkninger fra Samer på finsk side av riksgrensen

26.3.1 Rettighetsmeldingen

Rettighetsmeldingen av 30. november 2022 er signert Áslat Holmberg og gjelder «*tradisjonelle bruksrettigheter på norsk side*». Meldingen omfatter områder i Tana kommune og Tanafjorden med omkringliggende sjøområder. I meldingens beskrivelse av den utøvde bruken heter det:[5]

«Dagens sedvane gjelder først og fremst fiske i sjøen, der i hvert fall vi fra Njuorggán [Nuorgam] har drevet på med dette helt frem til i dag. Sedvanen gjelder både i Varangerfjorden i forbindelse med denne meldingen også spesielt Tanafjorden med omkringliggende sjøområder. For øvrig eksisterte jo ikke riksgrensene i tidligere tider, som begrenset vår bruk, og dermed har vi både slekt og tradisjonsområder på begge sidene av

Tanadalen. Derfor er det ikke kun snakk om sjø- og fjordområdene, men generelt om tradisjonelle rettigheter i Sápmi som ikke kjenner til statenes grenser.

Samer har gjennom århundrer flyttet mellom områdene som i dag ligger i Finnmark og Lappland [på finsk side], og når det gjelder denne meldingen, spesielt i Tana kommune og Utsjok kommune, som i sin tid tilhørte de samme siidaene, nemlig Teno siida, Juoksa siida, Ohcejoga [Utsjok] siida, og også Várjjat siida.

Dagens statlige grenser er til stor hinder for oss når det gjelder å bevare våre tradisjoner, men grensene kan ikke anses som argument for å benekte rettighetene. For eksempel kan det nevnes at det etter dagens lovgivning ikke er tillatt [for Samer bosatt på finsk side] å frakte selvfisket saltvannsfisk fra Norge over grensen til EU. Dette forbudet kan på ingen måte gjelde samer. Disse rettighetene er også stadfestet i Lappekodisillen. Vi kommer uansett til å fortsette med å fiske saltvannsfisk i og med at vi har gjort det gjennom alle tider. Det vil formodentlig være utfordrende å få folk til å fortelle om disse sedvanene fordi de er redd for å innrømme at de bryter lovene.

Dette gjelder også bruken av fjellvann som ligger i grensenære områder [på norsk side]. Om høsten eller vinteren kan jeg for eksempel dra med vennene mine fra Båteng på fiske til nære fjellvann som de bruker. Statenes grenser kan ikke forhindre oss i å omgås hverandre, som vi ofte gjør gjennom arbeid, gjerne i forbindelse med jakt og fiske.

Jeg sender denne meldingen som en innbygger fra Utsjok kommune, som har forfedre på begge sider av dagens statlige grense. De samme rettighetene og sedvanene gjelder alle som bor i og har forfedre i de tidligere nevnte samesiidaenes [Deanu siida, Ohcejoga siida, Várjjat siida og Deanodat siida] områder.»

Som rettsgrunnlag viser til Holmberg til sedvanerett «*og alders tids bruk som også bekreftes i Lappekodisillen*», og fremmer krav om «*kollektiv bruksrett*».[6]

26.3.2 Høringsmøtet 16. mars 2023

Áslat Holmberg (f. 1988) fortalte på høringsmøtet 16. mars 2023 at han er fra Nuorgam (Njuorggán) på finsk side av

5 Áslat Holmberg, *Rettighetsmelding*, 30. november 2022 (jnr. 22/2147-1) s. 1–2.

6 Áslat Holmberg, Op. cit., 30. november 2022 (jnr. 22/2147-1) s. 3.

Tanadalen (tvers overfor Båteng). Der har han bodd hele livet. Om bakgrunnen for rettighetsmeldingen sa han:[7]

> «Det er ikke bare snakk om min egen bruk og mine rettigheter, men jeg tenkte at det i denne prosessen er viktig å synliggjøre de … ja, samiske rettighetene på tvers av [riks]grensen, for vi er jo ett folk, samme slekt, familie som bor … ja, spesielt på begge sider av [riks]grensen i Tanadalen, og som gjennom tidene også har fisket/fangstet og har også gjennom det hatt sosial kontakt. Hvis man da ser enda lenger bakover i tid, at hva som er bakgrunnen for disse rettighetene, hva som ligger til grunn for de, så er det jo det at vi har bodd her i de samme siidaene, og at det er … siidaene har jo ikke i tidligere tider fulgt statenes grenser, men heller vært på begge sider av [riks]grensen, og det er jo de samme folkene/slektene i de samme områdene som har ferdes i disse områdene. Her er det selvsagt snakk om Deanu siida [Teno], Juovssa siida [Juxby], Ohcejoga siida [Utsjok] og det berører også litt de gamle områdene til Várjjat siida [Varanger].
>
> Men, ja, hvis man tenker seg for eksempel at noen venner av meg på den andre [norske] siden av [riks]grensen inviterer meg med på fisketur på vårvinteren, eller ber meg om hjelp til høstfisket, noe som jo er en ganske vanlig bruksform for oss.»

Om *rettighetshaverkretsen* sa Holmberg at kravet er fremmet på vegne av den delen av befolkningen i Utsjok kommune som «*bor i nærheten av [riks]grensen*». Han viste til at kravsområdet gjelder lokalbefolkningens nærområde, og at de som bor «*oppe i Utsjokdalen*», ikke har brukt området like mye.[8]

Holmberg fortalte at Tanadalens befolkning først og fremst har fisket sik og røye, og at laksen for det meste ble fisket i Tanaelva og sideelvene. Han sa at lokalbefolkningen på begge sider av riksgrensen har fangstet og jaktet på de dyreartene som finnes i området. På spørsmål om konkrete bruksområder i Tanadalen, svarte han at befolkningen i Nuorgam (Njuorggán) har ferdes sammen med «*folk fra for eksempel Båteng, Hillagurra og Polmak på fangst/fiske, og da ferdes vi i de vannene som de folkene bruker*». Områdene er ikke så langt unna riksgrensen, og folk kan dra dit «*på for eksempel en dags- eller helgetur*». Ifølge Holmberg er det «*antagelig mest snakk om mer sporadiske fisketurer*». Han sa videre:[9]

> «Grunnen til at jeg fremmet dette kravet, er at jeg ikke synes det skal være sånn at reglene for de statlige grensene skal begrense det alminnelige samværet mellom folk, at hvis for eksempel telefonen ringer og jeg blir invitert på fisketur på vårvinteren, så skal jeg kunne bli med. (…). Det er jo ikke snakk om de store mengdene, men her er det vel også den sosiale delen som er viktigere. Og i og med at jeg har tegnet inn hele Tanadalen på kartet, så blir det jo alt for mange fiskevann til å nevne hvert enkelt, så det er heller mer snakk om de bestemte bygdene og hvilke områder de har brukt.»

Holmberg sa at det er naturlig at grenseoverskridende rettigheter også gjelder for samer bosatt på norsk side, men at dette ikke gjelder reindriftsrettigheter fordi en eventuell endring av rettighetsforholdene knyttet til reindriften vil medføre store omveltninger av dagens system som går 170 år tilbake i tid, til da riksgrensen ble stengt for kryssende reindrift (i 1852).[10]

Han påpekte at det meste av utmarksbruken til samene fra finsk side skjer på finsk side av grensen. Holmberg drar ikke alene på innlandsfiske på norsk side og sa at «*grunnen til det er noe jeg har lært av min far, for hans bruk har sterk forankring til finsk side av [riks]grensen*».[11]

Når det gjelder kravet om fiske i sjøen, viste Holmberg til at det i år med dårlig laksefiske var vanlig at folk fra finsk side fisket i sjøen slik at de hadde nok fisk for vinteren. Ifølge Holmberg hadde noen fra finsk side også deltatt i næringsfisket. Han kjente ikke til omfanget, men antok at de som tidligere drev næringsfiske i fjorden «*benyttet seg av datidens fiskemetoder – hva nå enn det måtte være*». Han visste ikke om fisket foregikk på spesielle fiskegrunner eller «*fiskeplasser*», men antok at de hadde fisket «*torsk, sei, kveite og sånne typiske sjøfisk*».[12]

Holmberg sa at det fisket samer fra finsk side driver i Tanafjorden i dag, stort sett foregår med sluk og stang, dels fra land og dels fra småbåter. Han hadde fremmet kravet blant annet fordi «*det i dag ikke er lov å frakte fisk man har fisket selv over [riks]grensen, … man må liksom kjøpe fisken og ha kvittering for det, ellers så må du dra på fiske med en turistoperatør og dokumentere det, før du får lov til å ta med deg fisk over grensen.*» Dette anser Holmberg for å stride mot sedvaneretten og lappekodisillens § 10 om at samisk bruk skulle fortsette som før, uavhengig av riksgrensen. Han ønsket derfor å fremme saken «*på prinsipielt nivå*».[13]

Ifølge Holmberg var rettighetsmeldingen ikke «*så nødvendig*» fordi folk «*har rett til å fiske med stang*», men

7 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra* høringsmøte, 15.–16. mars 2023, (jnr. 14/294-52) s. 97.

8 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 100.

9 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 102–103.

10 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 105.

11 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 108.

12 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/292-52) s. 97–98 og 100–102.

13 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/292-52) s. 98 og 101.

utfordringen er at det ikke er lov til å frakte fisk over riksgrensen:[14]

> «Hvis man da har vært på stangfiske, så må man spise opp de ti seiene på den andre [norske] siden fordi man ikke har lov til å ta de med seg hjem. Det er akkurat det praktiske med den reguleringen, med det forbudet som er i dag om å bringe med seg sjøfisk over på finsk side av [riks] grensen [som er problemet]»

26.4 Bemerkninger fra andre

26.4.1 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš

Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš har krevd å få anerkjent reinbeiterett innenfor deler av kravsområdet til Samer på finsk side av riksgrensen, jf. kapittel 9. Ved brev 18. juni 2023 har distrikt 9 vist til at alle krav om «*kollektiv eiendomsrett, ferdselsrett og vetorett m.m.*» innenfor distriktets vinterbeiteområder, kan innsnevre dets beitearealer om kravene skulle føre frem. Dette gjelder ifølge distriktet også meldingen fremsatt av Samer på finsk side av riksgrensen.[15]

26.4.2 Jorunn Sottinen

Jorunn Sottinen (f. 1960) er interesserepresentant for jordbruket. Hun sa på høringsmøtet 16. mars 2023 at hun noen ganger hadde sett folk fra Nuorgam (Njuorggán) fiske i vannene på norsk side sammen med lokalbefolkningen. De senere årene hadde det imidlertid også kommet folk fra finsk side uten tilknytning til Nuorgam over grensen for å fiske, og det skapte bekymring for at de kunne bringe med seg *gyrodactylis salaris* til de lokale fiskevannene.[16]

26.4.3 Reidar Larsen

Reidar Larsen (f. 1942) deltok på høringsmøtet 16. mars 2023 som interesserepresentant for sjølaksefisket. Han sa at ingen regler hindrer folk fra Nuorgam (Njuorggán) og andre steder på finsk side av grensen, fra å fiske «*med stang, sluk og båt*» i sjøen, men at folk fra finsk side ikke kan drive næringsfiske i sjøen med mindre de flytter til Norge.[17]

14 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/292-52) s. 109.

15 Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Innmeldte meldinger om mulige rettigheter Felt 7*, 18. juni 2023, s. 1, sammenholdt med vedlegg «*Oversikt over rettighetsmeldinger*» (jnr. 14/1434-38).

16 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/292-52) s. 106.

17 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/292-52) s. 109.

26.5 Kommisjonens vurderinger

26.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger

Samer på finsk side har fremmet krav om *kollektiv bruksrett* i et utmarksområde nær finskegrensen i øvre Tana og *rett til fiske* i Tanafjorden og nærliggende sjøområder.

Saken gjelder spørsmål om erverv av kollektiv bruksrett, der både reglene om alders tids bruk og lokal sedvanerett kan være aktuelle rettsgrunnlag. I rettighetsmeldingen viser Áslat Holmberg både til sedvanerett og alders tids bruk, jf. punkt 26.3.1, mens han på høringsmøtet i hovedsak viste til sedvaneretten, jf. punkt 26.3.2.

Det er i streng begrepsjuridisk forstand forskjell mellom sedvanerett og alders tids bruk, men ofte brukes uttrykkene i sammenheng.[18] Erverv av en kollektiv bruksrett til et område, forutsetter etter begge regelsettene at bruken må ha vært fast og langvarig, og basert på en oppfatning om at bruken er berettiget. Ved alders tids bruk er det i første rekke de potensielle rettighetserververnes rettsoppfatning som må vurderes, mens det ved lokal sedvanerett mer er et spørsmål om det foreligger en lokal rettsoppfatning om at bruken hadde grunnlag i en lokal ulovfestet bindende generell rettsregel, jf. foran i punkt 6.3.5.1.

Utmarksdomstolen for Finnmark avsa 30. november 2022 dom i en sak der det var spørsmål om jordbrukseiendommene, subsidiært de fastboende, i Áŋŋel (Angeli) på finsk side hadde ervervet eiendomsrett eller bruksrett til et utmarksområde på om lag 270 km^2 på norsk side av grensen i Øvre Anárjohka i Karasjok kommune. Utmarksdomstolen tok ved denne vurderingen i likhet med kommisjonen, utgangspunkt i reglene om alders tids bruk.[19]

Saken her skiller seg imidlertid fra den saken utmarksdomstolen avgjorde 30. november 2022 der domstolen la til grunn at befolkningen i Áŋŋel (Angeli) påbegynte «*en viss bruk av området på norsk side av riksgrensen også i tiden før 1900*», men at bruken «*neppe var særlig sterk i siste halvdel av 1800-tallet*».[20] I Tanadalen tilhørte befolkningen på finsk side i 1751 de samme samiske siidaene som befolkningen på norsk side, og deres bruk av områdene på norsk side startet lenge før grensefastsettelsen i 1751, og de hadde på dette tidspunktet på lik linje med befolkningen på norsk side andel i de rettighetene siidaene hadde i dagens kravsområde.

Dette området omfatter deler av områdene til Deanu siida, Ohcejoga siida og Várjjat siida. De to førstnevnte omfattet før 1751 områder på begge sider av den senere grensen mellom

18 NOU 2001: 34 s. 89.

19 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom avsagt 30. november 2022 (UTMA-2021-86811) og Finnmarkskommisjonen, *Rapport. Felt 4 Karasjok, bind 2*, 2019 s. 81–91 (punkt 9.6).

20 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom avsagt 30. november 2022, punkt 2.5.6.

Norge og Finland. De nordlige delene av Deanu siida og Ohcejoga siida ble i 1751 underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon. Várjjat siida ble underlagt dansk-norsk enejurisdiksjon i 1613.[21]

Kravsområdet for bruksrettskravet omfatter omtrent den halvparten av siidaområdene til Ohcejoga siida og Deanu siida, som fra 1751 ble underlagt dansk-norsk jurisdiksjon. Når det gjelder Várjjat siida, omfatter kravsområdet områdene på både nordvest- og sørøstsiden av Tanaelva ved Polmak og Álletnjárga, og sørover (områdene øst for Polmakvann).

Kommisjonen har i punkt 8.4.2.4 konkludert med at rettighetssituasjonene i de nevnte siidaene før 1751 i alle fall kan betegnes som «*tingsrettslige enerettigheter*» innenfor de respektive siidagrensene, og at disse enerettighetene i alle fall må ha omfattet en form for eksklusiv og tilnærmet altomfattende bruksrett. Rettighetshaverkretsen omfattet før 1751 ikke bare den delen av siidaenes befolkning som i hovedsak hadde høstingsområder på norsk side av den senere riksgrensen, men også de som i hovedsak hadde høstingsområder på finsk side.

Spørsmålet er dermed i hvilken grad utviklingen etter 1751 har påvirket rettsstillingen til lokalbefolkningen på finsk side av riksgrensen, og om deres rettigheter har blitt endret som følge av endringer i bruksmønster og rettsoppfatninger, og som følge av statlige reguleringer.

26.5.2 Fiske i Tanafjorden. Forholdet til mandatet

Rettighetsmeldingen fremmer krav om rett til fiske til «*Tanafjorden med omkringliggende sjøområder*», og anfører som også sitert i punkt 26.3.1, det følgende:

> «Dagens sedvane gjelder først og fremst fiske i sjøen, der i hvert fall vi fra Njuorggán har drevet på med dette helt frem til i dag. Sedvanen gjelder både Varangerfjorden og i forbindelse med denne meldingen også spesielt Tanafjorden med omkringliggende sjøområder. (...). For eksempel kan det nevnes at det etter dagens lovgivning ikke er tillatt [for samer bosatt på finsk side] å frakte selvfisket saltvannsfisk fra Norge over grensen til EU. Dette forbudet kan på ingen måte gjelde samer. Disse rettighetene er også stadfestet i Lappekodisillen. Vi kommer uansett til å fortsette med å fiske saltvannsfisk i og med at vi har gjort det gjennom alle tider. Det vil formodentlig være utfordrende å få folk til å fortelle om disse sedvanene fordi de er redd for å innrømme at de bryter lovene».

På høringsmøtet sa Holmberg blant annet at det i år med dårlig laksefiske var vanlig at folk fra finsk side dro for å fiske i sjøen, og at noen også hadde deltatt i næringsfiske, men han sa ikke noe om omfanget. Om dagens fiske sa han at det i hovedsak dreier seg om fiske med sluk og stang fra land og fra småbåter. Han viste til gammel sedvanerett og lappekodisillen, og sa at kravet var fremmet blant annet fordi det ikke lenger «*er lov å frakte fisk over riksgrensen*», og at han ønsket å fremme saken på «*prinsipielt nivå*», jf. punkt 26.3.2.

Det følger av finnmarksloven § 29 første ledd første setning at kommisjonen skal «*utrede bruks- og eierrettigheter til den grunnen som Finnmarkseiendommen overtar*». Kommisjonen skal etter første ledd andre setning også utrede «*rettigheter*» til fiskeplasser i kyst- og fjordområder, men bare dersom noen med «*rettslig interesse*» krever slik utredning. Denne bestemmelsen ble tilføyet § 29 ved en lovendring i 2012, jf. foran i punkt 1.2.3.

Kravet gjelder fiske i Tanafjorden, og dermed ikke rettigheter til «*den grunnen som Finnmarkseiendommen overtar*». Uttrykket «*rettigheter*» i § 29 første ledd andre setning må leses i lys av første setning, slik at kommisjonens utredning også når det gjelder fjordfiskerettigheter er begrenset til utredning av tinglige rettigheter.

I Stjernøy-dommen fra 2016 uttaler Høyesterett at kommisjonens oppgave etter § 29 «*utelukkende er å utrede bruks- og eierrettigheter til grunnen*».[22] Flertallet i Stortingets Justiskomité viser til at kommisjonen «*primært [skal] utrede bruks- og eierrettigheter som er basert på langvarig og tradisjonell bruk*», men at det også kan tenkes rettighetsforhold basert på kontrakt som «*det vil være naturlig for kommisjonen å utrede*.»[23] Høyesteretts uttalelse i Stjernøy-dommen om at kommisjonens oppgave «*utelukkende*» er å utrede rettigheter «*til grunnen*», er lite presis sett i lys av lovendringen i 2012. Det er likevel på det rene at det i første rekke er aktuelt at kommisjonen utreder rettigheter som kan ha grunnlag i hevd, alders tids bruk eller beslektede rettsgrunnlag.

Áslat Holmberg har vist til at samer fra finsk side i lang tid har fisket i Tanafjorden og omkringliggende sjøområder. På høringsmøtet sa han imidlertid at problemet ikke er manglende fiskerett, men de restriksjonene som gjelder med hensyn til å ta med fisken til Finland. Han fremholdt at han ønsker en prinsipiell avklaring av forholdet mellom lappekodisillens § 10 og disse restriksjonene, som etter det kommisjonen erfarer er nedfelt i forskrift 1. juni 2006 nr. 570 § 2 om utførselsregulering av fisk og fiskevarer fra sportsfiske.

En slik avklaring gjelder ikke eksistensen av eller innholdet i en tinglig rettighet som er basert på bruk (eller kontrakt), men innholdet i og rekkevidden av offentligrettslig reguleringslovgivning. Kommisjonen har lagt til grunn at spørsmålet om en mer liberal praktisering av lovgivningen om

21 Finnmarkskommisjonen, *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026 (jnr. 14/294-47) s. 5–6.

22 HR-2016-2030-A, avsnitt 62, jf. avsnitt 54 til 61.

23 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 19–20.

motorferdsel i utmark faller utenfor mandatet, jf. punkt 1.2.5, fordi dette ikke gjelder eksistensen av en tinglig rett, men praktiseringen av offentligrettslig reguleringslovgivning. Tilsvarende vurderinger er gjort for annen slik lovgivning, blant annet om fisketider for sjølaksefiske, jf. punkt 24.7.8.1. Spørsmålet om rekkevidden av eller innholdet i forskriftens § 2 må nødvendigvis vurderes på samme måte.

Kommisjonen har derfor ikke tatt stilling til kravet om rett til fiske i Tanafjorden med omkringliggende sjøområder da grunnlaget for kravet faller utenfor kommisjonens mandat jf. finnmarksloven 29 første ledd. Som følge av dette er det ikke nødvendig for kommisjonen å vurdere om vilkåret om «*rettslig interesse*» i § 29 første ledd andre setning er oppfylt.

26.5.3 Bruksrett til kravsområdet nær finskegrensen

26.5.3.1 Innledning

Som nevnt i punkt 26.5.1, reiser saken spørsmål om i hvilken grad utviklingen etter 1751 har påvirket rettsstillingen til lokalbefolkningen på finsk side av riksgrensen, og om de rettighetene som var etablert i 1751, har fått et annet innhold som følge av endringer i bruksmønster og rettsoppfatninger, og som følge av statlige reguleringer.

I det følgende gis det i punkt 26.5.3.2, en oversikt over hovedtrekkene i NIKUs sakkyndige feltutrednings opplysninger om den bruken beboerne på finsk side av grensen utøvde på norsk side i perioden fra 1751 og frem til 1852 da grensen ble stengt for kryssende reindrift. Punkt 26.5.3.3 gir en oversikt over det som er sagt om denne bruken i kommisjonens høringsmøter og intervjuer, og punkt 26.5.3.4 redegjør for lokale rettsoppfatninger. I punkt 26.5.3.5 følger en samlet vurdering av bruk og rettsoppfatninger etter 1751. Betydningen av grensestengningen i 1852 er omtalt i punkt 26.5.3.6, og i punkt 26.5.3.7 omtales ulike reguleringer av utenlandske statsborgeres rett til utmarkshøsting i Finnmark. Kommisjonen vurderer i punkt 26.5.3.8 forholdet mellom statlige reguleringer og lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger, og omtaler rettighetshaverkretsen i punkt 26.5.3.9.

26.5.3.2 Opplysninger i NIKU-rapporten om bruk utøvd av befolkningen bosatt på finsk side fra 1751 til 1852

I den sakkyndige feltutredningen beskriver NIKU hvordan *Lappekodisillen* la til rette for at samene etter grensefastsettelsen i 1751 kunne fortsette sin bruk på tvers av riksgrensen:[24]

> «Etter grensefastsettelsen i 1751 skulle grensesamene kun være undersåtter av én stat, men beholdt den sedvanemessige retten til å bruke de tilvante naturgodene i det andre landet. Det som skjedde var at statene sikra rettighetene til det statsløse folket – samene – som ble berørt av grensetrekkinga, gjennom regler som sikra at den Lappiske Nation skulle kunne bestå. Dette skjedde gjennom Første Codicil og Tillæg Til Grendse-Tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverrig Lapperne betræffende.
>
> Dette tillegget er i ettertid gjerne blitt kalt for Lappekodisillen. Det hadde status både som en bilateral konvensjon og intern lov i Norge og Sverige. I vårt område regulerte den samisk ressursbruk på tvers av grensa i hundre år – frem til den såkalte grensesperringa i 1852. Det vil si at svenskregistrerte samer siden 1751 (etter 1809 finskregistrerte) frem til 1852, hadde en konvensjonsbestemt adgang til bruk av land og vann, og havets ressurser, på norsk side av grensa. Tilsvarende brukte norskregistrerte reindriftssamer vinterbeiter og andre naturgoder på svensk, etter 1809, finsk område.»

Ifølge NIKU hadde lappekodisillen også betydning for bruken til den befolkningen i området som livnærte seg av annen utmarksbruk enn reindrift:[25]

> «I andre halvdel av 1760-tallet var det både fra svensk og dansk side likevel stor oppmerksomhet omkring fem familier ved Geavŋoaisuolu/Fossholm, der Láksjohka løper ut i Deatnu. De hadde siden 1751 hatt sitt vesentligste tilhold på norsk side, men hadde betalt skatt til Sverige i hele perioden siden da. Spørsmålet var hvilken stat de egentlig var undersåtter av.
>
> I og med disse familiene holdt seg mest på norsk side av grensa, selv om de også brukte ressurser på svensk, var påstanden fra dansk-norsk side at de var den danske kongens undersåtter. Saka ble ikke satt på spissen fra svensk side, og tinget i Utsjok i 1770 kom frem til at det var rimelighet i de danske påstandene. Begrunnelsen for det var at de fem familiene hadde vinterbostedet sitt på norsk side. Etter Lappekodisillens § 4 skulle de da høre til Norge (Pedersen 1994 og 2008).
>
> Dette viser også at verken svenske eller dansk-norske myndigheter – i tida etter 1751 – betrakta lappekodisillen utelukkende som en reindriftstraktat. Svenske myndigheter anvendte den blant annet analogt overfor de aktuelle elve- eller fiskersamene. Fra dansk-norsk side opptrådte man også i kodisillens ånd ved å tillate svenske fiskersamer å bruke ressurser på norsk side, blant annet i forbindelse med husdyrhold. Begge deler er i tråd med prinsippet om den

24 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 41–42.

25 NIKU, Oppdragsrapport, 39/2017 s. 55–56 med henvisning til Steinar Pedersen, *Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig* [i] NOU 1994: 21 s. 13 flg. og *Lappekodisillen i Nord 1751–1859*, 2008 kap. 2.14–2.17.

Lappiske Nations Conservation som er et grunnprinsipp i forarbeidene til kodisillen. En slik tillemping av kodisillens bestemmelser fortsatte også etter et Finland ble et eget storfyrstedømme i 1809, eller for den del at Norge ble utskilt fra Danmark i 1814, og tvunget inn i unionen med Sverige.»

Opplysningene viser at lokalbefolkningen på begge sider av riksgrensen i Tanadalen fortsatte sin grensekryssende bruk etter 1751, og at Lappekodisillen bidro til at ikke bare reindriftssamenes bruk, men også de fastboendes bruk ble videreført.

Med henvisning til «*Finnmarks Commissionen*» av 1826 opplyser NIKU at beboere på finsk side brukte områdene på norsk side blant annet til laksefiske og utmarksslåtter, og at beboere på norsk side brukte områder på finsk side:[26]

«I dette området brukte folk naturgodene på begge sider av grensa. Blant annet Finnmarkskommisjonen i 1826 fokuserte på denne grenseoverskridende bruken. Mellom Njuorggán/Nuorgam og Ohcejoknjálbmi/Utsjokmunningen var det sju beboere på finsk side. Disse brukte også naturgoder på norsk side. De hadde ... Laxestængsler (Sundstængsler) og desuden Slaatter paa norsk side fra Stedet Beura (...) til Laxenæs og videre til Grændsen af Vestfinmarken [omtrent ved dagens kommunegrense mellom Tana og Karasjok]. På norsk side, fra Buolbmát/Polmak til grensa mot Vest-Finnmark, var det ifølge kommisjonen kun to familier – Nyebygger paa Beura og Sogoalm. Ressursbruken var gjensidig. Folk både fra Buolbmát/Polmak og Bievrá tok reinmose på finsk side, på grunn av at de russiske Beboere brukte slåtter på den norske sida (FmK. Gullholmen 1826).»

Videre beskriver NIKU et nært fellesskap mellom finske og norske reindriftssamer:[27]

«Fellesskapet som besto mellom norsk- og finskregistrerte fjellsamer ble også omtalt av prost Nils Vibe Stockfleth som i november 1828 besøkte den nest rikeste reindriftssamen fra norsk side – etter Per Banner. Der sto flere telt, og følgelig mange Lapper, ogsaa fra det russisk-finlandske Sogn Enjager (Stockfleth 1860: 77).

Driftsmønsteret var at reindriftssamene forlot vinterbeitet på finsk side i slutten av april eller begynnelsen av mai. Om lag ved løvfall om høsten begynte man flyttinga tilbake til vinterlandet. Det hendte imidlertid at reinen kunne starte mot vinterbeitene allerede i august. Dette hadde skjedd både i 1821 og 1830, da tidlig kulde medførte at beiteplantene begynte å visne tidligere enn vanlig. Da kunne man se tusener av rein på mosemarkene i Enare allerede i august måned (Fellman J. III 1906: 266).»

NIKU opplyser også at reindriftssiidaene hadde vinterbeiter på finsk side og sommerbeiter på norsk side, og at 15 hushold fra Utsjok på finsk side flyttet til Digermulen på sommerbeite:[28]

«Mot midten av 1800-tallet tyder det meste på at reindriftssamene med vinterbeiter i Finland, fortsatt hadde viktige sommerbeiteområder i Deatnu/Tana og Lágesvuotna/Laksefjord, slik tilfellet var like etter grensefastsettelsen i 1751. Fra 1843 fins en kilde som forteller at rundt begynnelsen av mai dro 15 hushold fra Ohcejohka/Utsjok og ett fra Anár/Enare, med reinflokkene sine over grensa til Norge. Der oppholdt de seg i den såkalte myggtida i juni og juli. De norske flyttsamene hadde en liknende årssyklus. (...)

Norske kilder fra det samme tidsrommet bekrefter at utsjokfjellsamenes vesentligste sommerbeiteområder var å finne vest for Deanovutna/Tanafjorden. I 1840 heter det for eksempel at fremmede Reenhjorde årlig beita i Lebesby, Deatnu/Tana og Kjøllefjord – men at de av og til også var i Vadsø prestegjeld. I tillegg ble det opplyst om at de finske fjellsamene som kom til Norge, udøve Fiskerie paa vort Territorium. (De forannevnte opplysningene: Pedersen 2008: 299 ff). I 1843 hadde reindriftssamene fra Utsjok trolig sitt viktigste sommerbeite på Johkkan/Digermulen, ei halvøy i den indre delen av Deanuvuotna/Tanafjorden.»

Da grensen mellom Norge og Finland ble stengt for kryssende reindrift i 1852, hadde en del familier etablert helårs- eller vinterbosetting på sine tradisjonelle sommerboplasser på norsk side av Tanaelva i dagens Tana kommune. Folketellingen fra 1845 tyder på at det dreide seg om rundt ni familier.[29] Selv om folketallet i Utsjok nesten doblet seg i løpet av 1800-tallet, viser NIKU til at Aage Solbakk antar at økningen kunne vært langt større dersom folk fra finsk side ikke hadde flyttet til sine *sommerboplasser* på norsk side, etter grensestengningen:[30]

26 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 57–58 med henvisning til Finnmarks Commissionens protokoll for Gullholmen.

27 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 90 med henvisning til N. J. Stockfleth, *Dagbog over mine Missionsreiser i Finmarken*, 1860 s. 77 og Jakob Fellman, *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken III*, 1906 s. 266.

28 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 92 med henvisning til Steinar Pedersen, *Lappekodisillen i nord 1751–1859*, 2008 kap. 5.2.7.

29 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 4.

30 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 58 med henvisning til Aage Solbakk, *Tanadalen. Slekter – historie*, 2001 s. 111 og Petter W. Aurén, Uleåborgs län. Första delen. Anteckningar om Utsjoki, Enare og Sodankylä, 1894 s. 79.

«Aage Solbakk skriver at befolkninga i Ohcejohka/Utsjok nesten ble fordobla i løpet av 1800-tallet, men at befolkningsøkninga kunne vært mye større hvis det ikke hadde vært for utflytting fra sognet. Det som skjedde var at folk fra de samiske slektene i på finsk side forgreina seg til de gamle sommerboplassene sine på vestsida av elva, og ble norske undersåtter. Der ble det danna en rekke nye helårsboplasser, oftest på motsatt side av foreldreboplassene: Roavvegieddi, Levsse, Čuđiidgurra, Goddenjárga (Bievrra), Suve (i dag øvre del av Sirbmá/Sirma), Coagalm (nedre del av Sirbmá/Sirma), Buollanguoikoaivi (Bavda), Aitegurra, Fanasgieddi/Båteng og Hillágurra (Solbakk 2001: 111).

Denne trenden understøttes av tall fra finsk side som viser en særlig sterk utflytting til Norge i tida etter grensesperring[en] i 1852. Særlig gjaldt dette de såkalte fiskarelappar eller nybyggare, mens antallet fjellappar økte. I perioden 1860 til 1867 var antallet årlige utflyttinger mellom ni og 45 personer (Aurén 1894: 79).»

26.5.3.3 Informantopplysninger fra kommisjonens høringsmøter og intervjuer

På det innledende *høringsmøtet 16.oktober 2018* sa Aage Solbakk (f. 1943) at de på finsk side hadde brukt områdene på norsk side til uttak av brensel og multeplukking frem til «*nyere tid*», og at slik bruk forekom også etter andre verdenskrig. Helena Orti (f. 1960) opplyste på samme høringsmøte at samene på finsk side brukte områdene på norsk side både før og etter grensestengningen. Bruken besto av fiske, bærplukking og sanking av sennagress.[31]

Magnus Varsi (f. 1945) sa i sin forklaring for Sirpmá gilisearvi (kapittel 12) på *høringsmøtet 13. mars 2019* at de fra finsk side i liten grad hadde brukt ressursene på norsk side i Sirma-området. De hadde sine «*skogs-/bærområder*» på finsk side, men hadde «*i eldgammel tid*» hogd ved på norsk side. Ifølge Varsi hadde det også vært noen «*fellesområder*» oppover dalen, og de hadde «*sine [rype]snarer på norsk side, de som bodde fra Utsjok og oppover*».[32]

Ellen Ravna (f. 1970) er bosatt i Niemelä tvers over for Levsse på norsk side. Hun sa på *høringsmøtet 2. november 2021* at befolkningen på finsk side fortsatte å bruke områder på norsk side etter grensestengningen på 1850-tallet. Blant annet fisket folk fra Niemelä på norsk side av Tanaelva. De drev også snarefangst av ryper, jakt på oter, plukket bær og skar sennagress på norsk side. Ifølge Ravna pågikk fangsten og jakten frem til 1980-tallet, og det pågår fortsatt multeplukking og innlandsfiske på norsk side, men i mindre omfang enn før. Hennes ektefelle, Aslak Pieski (f. 1957), sa at det tidligere også var vanlig å sanke reinlav på norsk side.[33]

På høringsmøtet 16. mars 2023 sa Erlend Eide (f. 1967) fra Polmak bygdelag (kapittel 16) at folk fra Polmak har gått over på finsk side og at de fra finsk side har gått over på norsk side i grenseområdet.[34] Nils Gaup (f. 1951), ektefellen til Margit Varsi (kapittel 49), sa at Margit og hennes far har slektninger på finsk side som også har brukt kravsområdet i øvre Tana, men etter hvert som «*de norske lovene er blitt endret, så er det blitt mye mindre av den bruken*».[35]

Johannes Erik Alfred Varsi (f. 1938) fra Sirma sa i *intervju 24. mai 2018* at han også har plukket multer og fisket på finsk side. Han dro dit sammen med faren eller med de fra finsk side, men ifølge Varsi var de på finsk side sjelden på norsk side for å høste, «*heller ikke i særlig grad i hans barndom*», bortsett fra hans barndomsvenn, Niillas Áslat [Nuorgam]. Varsi hadde ellers hørt at folk fra Utsjok på finsk side brukte å høste kvann i Levsse.[36]

Marit Anna Halonen (f. 1941) fra Álletnjárga sa i *intervju 9. februar 2022* at det «*i gamle dager*» var lov å plukke multer på finsk side, ved Polmakvann, og at riksgrensen tidligere ikke forhindret bruken: «*Folk ble enige seg imellom. Det var slik på den tiden*».[37]

Niilo Einar Marenius Aikio (f. 1938) er bosatt i Máttajávri i Utsjok i Finland. Han fortalte i *intervju 8. august 2023* at han ble født i Hillágurra på norsk side, men at han vokste opp ved Buolbmatjávri (Polmakvann) på finsk side. Livsgrunnlaget der var kombinasjonsnæring med småbruk og laksefiske, men også rypefangst og rypejakt var en viktig del av livsgrunnlaget.[38]

Aikio fortalte at han hadde drevet laksefiske i Tanaelva, og også på norsk side i samarbeid med ulike personer derfra. Han sa at det har kommet nye reguleringer som forbyr samfiske mellom norske og finske fiskere, men at det ikke var slike reguleringer tidligere, og det da var grenseoverskridende samarbeid om laksefiske med stengsel og lignende:[39]

31 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra innledende høringsmøte 16. oktober 2018* (jnr. 14/294-25) s. 13 og 16.

32 Finnmarkskommisjonen, *Referat* fra høringsmøte, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 44–45.

33 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 15–19 og s. 25–27.

34 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 117.

35 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 138.

36 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johannes Erik Alfred Varsi,* 24. mai 2018 (jnr. 17/1501-7) s. 15.

37 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Marit Anna Halonen*, 9. februar 2022 (jnr. 19/1485-8) s. 12.

38 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Niilo Einar Marenius Aikio*, 8. august 2023 (jnr. 22/2147-14) s. 2–3.

39 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 8. august 2023 (jnr. 22/2147-14) s. 5–6.

> «Etter det jeg forstår så var det ikke i tidligere tider noen begrensninger når det gjaldt lokalbefolkningens samarbeid tvers over [riks]grensen. (...)
>
> Etter det jeg forstår ble det jo forbudt å sette stengsel tvers over elva omtrent i 1860. Lysterfisket og sånt ble også forbudt, og da kom det noen regler som minner om dagens regler om hvordan man skal fiske, sette stengsel, fiske med drivgarn og sånt. Slik at ... men fra da av og fremover, eller bakover [i tid], så arbeidet de jo veldig mye [sammen], for det var jo nærmest folk fra samme husstand.»

Han ga uttrykk for at riksgrensen hadde liten betydning for folk, men at den oppleves som vanskelig og har hindret den tradisjonelle grenseoverskridende utmarksbruken og reindriften:[40]

> «Det var bare blitt sånn at noen hadde havnet på den ene siden av grensen, mens andre hadde havnet på den andre siden av grensen. Grensen betød ikke noe for folk, og den betyr ikke noe for meg heller. Den har ... grensa har vært en forbannelse for oss gjennom alle tider, og også for reindriften på den tiden, da de ikke lenger fikk lov å krysse grensen. Men det virker som at folk i reindriften klarer å samarbeide bedre i dag, at de for eksempel jobber som dreng på den andre siden av grensen. Mange unge folk på denne siden har brukt å hjelpe reineiere på norsk side, og kanskje også motsatt. De som er mest diskriminert her i området er fangstfolk, både de som fangster på fjellet og fiskere. De har stort sett mistet sine rettigheter til fremmede, slik at ... På den tiden plukket jo folk for eksempel multer på begge sider av grensen, og det hadde vært uskrevne regler ... i kanskje flere titalls eller hundrevis av år om hvilke myrer tilhørte hvilke husstander, eller hvilke slekter brukte hvilke myrer, at de plukket for eksempel multer der, for multene hadde jo stor økonomisk betydning før i tiden. Det samme gjaldt fiskevann, ...»

Aikio beskriver den grenseoverskridende bruken før og etter grensestengningen slik:[41]

> «Folk ferdes der det var behov. De inngikk også giftemål på tvers av grensa. Ja, den såkalte grensa (...) det var jo de samme familiene og folkene som levde på begge sider av grensa, og de flyttet med reinflokkene også, for eksempel der ved Rásttigáisá. Det var jo ei ferdselsåre over til norsk side den gang, eller det som nå er Norge, men den gang ... Reinen trekker jo mot havet om sommeren. Det var slik den gang det var fred på grensa, at det ikke var noe [grense]gjerde, så det var ... det var reinstier som var én meter brede, som gikk i nordlig/sørlig retning, og reinen tråkket ikke ned lavet. Reinen gikk langs stiene, frem og tilbake, og på den måten ble beitene og reinlavet bevart. Men da de stengte grensa med gjerder og ... Da jeg begynte med snarefangst av ryper, så var det kvart alen med reinlav i skogsområdene i Gálddoaivi-området [på finsk side] og der omkring.»

Han fortalte om gjensidig bruk på tvers av riksgrensen. Bruken omfattet innlandsfiske, rypefangst og -jakt og multeplukking. Den hadde større omfang «*da det ikke var grenser*», men har vedvart frem til i dag. I dag bruker Aikio områdene på norsk side etter behov, og har fisket i flere fjellvann sammen med sine brødre og øvrig familie. Han var tilbakeholden med å fortelle om brukens omfang av frykt for strafferettslige reaksjoner, og sa at han opplever utrygghet knyttet til det å høste på norsk side, fordi han ikke kjenner de norske reglene:[42]

> «Jeg har jo søsken på norsk side, så jeg kan være et eksempel. Når jeg drar for å besøke dem, så drar jo vi ut for å fiske – sånn har det bestandig vært. Lovene legger jo selvsagt begrensninger ... det er jo den grensa ... det er jo ei helsikas høy mur der, på alle måter, ikke synlig, men ellers. Det er jo alltid en frykt for at man har brutt en lov. Jeg kjenner jo ikke lovene på norsk side, og de på norsk side kjenner jo ikke lovene på finsk side, og dermed er det bestandig en frykt for at man har ... når man krysser grensa, så tenker man hvilken lov har man brutt nå, fordi man ikke kjenner lovene.»

Aikio fortalte at han også har jaktet elg sammen med de på norsk side. Han sa at det var lite elg i området på 1950-tallet, men at han skjøt de første elgene på 1950-tallet og at han har jaktet mye på elg siden den gang. Aikio fortalte at de ikke søkte om tillatelse til verken elg- eller rypejakt og at jegerne selv disponerte over jakta.[43]

Han sa at tidligere kunne beboerne på finsk side hogge ved på norsk side. Det var fordi «*den gang hadde vi våre egne lover, mens i dag har utenforstående laget lover til oss, og det er lover som ikke vi har fått være med på å utforme*.»[44]

Marit Kristine Eriksen (f. 1939) fra Polmak fortalte i *intervju 11. januar 2024* at lokalbefolkningen på finsk side tidligere plukket multer i Buolbmátvuovdi på myrene nær riksgrensen, og at de har fisket og fortsatt fisker i fiskevann på norsk side.[45]

40 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 8. august 2023 (jnr. 22/2147-14) s. 6.
41 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 8. august 2023 (jnr. 22/2147-14) s. 7.
42 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 8. august 2023 (jnr. 22/2147-14) s. 7–8 og 20–21.
43 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 8. august 2023 (jnr. 22/2147-14) s. 24–25.
44 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 8. august 2023 (jnr. 22/2147-14) s. 26.
45 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Marit Kristine* Eriksen, 11. januar 2024 (jnr. 22/2159-17) s. 33–34.

Ingvald Laiti (f. 1959) fra Valjok Biras (kapittel 14) sa i *intervju 9. september 2024* at han har sett at deres søskenbarn på finsk side har drevet utmarkshøsting på norsk side.[46]

26.5.3.4 Lokale rettsoppfatninger

Helena Orti (f. 1960) fortalte på det innledende *høringsmøtet 16. oktober 2018* at lokalbefolkningen på begge sider av Tanadalen samarbeidet på tvers av riksgrensen, og at de på norsk side ikke motsatte seg bruken til befolkningen på finsk side:[47]

> «For eksempel de fra Gáva, Goržán, altså samene på finsk side, hvordan de brukte områdene på norsk side. Men den gang ble det ikke kalt for «myrene på norsk side», men det var samenes rike. De brukte områdene på begge sider av [Tana]elva. De hentet både fisk, bær, sennagress, og de samarbeidet. Når de dro på vidda, så samlet de en hel gjeng, og så dro de av gårde, både samene fra finsk side og samene på norsk side. Og det var ikke snakk om at «du får ikke komme på denne siden, på norsk side, og fiske eller plukke multebær» ... Det var sameland, de så på det som sameland på begge sider av [Tana]elva. Men så kom grensene, (...). Da grensene kom, så var det nok ikke bestandig lov å gjøre det, men de gjorde det likevel. Jeg har også vokst opp med at det ikke var lov i Karasjok å plukke bær på den andre siden [av grensa/Anarjohka], men jeg lærte av min bestemor, min far og min egen slekt, at dette er vårt land og vi spør ikke – vi gjør det.»

Som nevnt i punkt 26.5.3.3, sa Magnus Varsi (f. 1945) fra Sirpmá gilisearvi (kapittel 12) på *høringsmøtet 13. mars 2019* at de «*som bodde fra Utsjok og oppover*» hadde rypesnarer på norsk side. Dette var ikke noe «*problem for lokalbefolkningen*» (på norsk side): «*alle folk var mer eller mindre i slekt og [hadde samme] etniske tilhørighet, så ingen reagerte på det*».[48]

Aage Solbakk (f. 1943) representerte Sámiid meahcit (kapittel 15) på *høringsmøtet 7. november 2019* og sa at den gjensidige grenseoverskridende bruken varte frem til nyere tid:[49]

> «Jeg kan si det sånn at hverken myndighetene i Utsjok eller Polmak blandet seg i den felles bruken selv om folk tilhørte to forskjellige stater. For eksempel så er jeg oppvokst i Båteng, og da kunne de som bodde på finsk side dra med oss på fisketur, og selv har jeg vært med på snarefangst i Njuorggán [på finsk side] som ungdom. Multer har vi også plukket på finsk side. Det var ingen som reagerte på det, for det var jo felles [områder], og vi var alle sammen samer og samisktalende, og de fleste var jo i slekt med hverandre. Slik at slektningene samarbeidet tvers over grensa uten å bry seg om riksgrensen. Det var på en måte som om grensa bare var tegnet på et kart, men at det i det daglige ikke betydde så mye før på 1980-tallet, da man fikk denne ordningen med grenseboerbeviset. Da ble det mye støy, og til slutt måtte de fjerne det også, for folk fra begge sider av grensa protesterte på det.»

Ellen Ravna (f. 1970) bosatt i Niemelä på finsk side sa på *høringsmøtet 2. november 2021* at hun ikke kjente til at lokalbefolkningen på norsk side har motsatt seg bruken fra de på finsk side. Hun viste også til at folk fra finsk side er redde for at «*de bryter noen regler*» når de er på norsk side. Hennes mann, Aslak Pieski (f. 1957) sa at snarefangstområdene på norsk side ble regnet som nærområdene til de på finsk side, og at fangstområdene på finsk side lå langt unna.[50]

Nils Gaup (f. 1951) er gift med Margit Varsi (kapittel 49) og ga på høringsmøtet 16. mars 2023 uttrykk for at lokalbefolkningen på finsk side ikke er utenforstående, slik tilfellet er for tilreisende finlenderne: «*det var en periode det var mange fra finsk side [som brukte området], de vi kaller for finlendere, altså ikke naboene våre på andre siden av [riks]grensa*.»[51]

Niilo Einar Marenius Aikio (f. 1938) bor i Máttajávri i Utsjok. Han sa i intervju 8. august 2023 at det de lokale rettighetene til tradisjonell utmarkshøsting har blitt borte:[52]

> «Ja, og alle våre rettigheter og vår bruk, i hvert fall her på finsk side ... det er denne allemannsretten ... (...) nå er alle våre rettigheter strøket bort. Alt er tråkket ned og ødelagt, og det er blitt sånn at vi står der ved kanten av myra og ser på at kinesere eller thailendere kommer [og høster]. Det skjer faktisk i dag, at alle andre verdens folk er herrer [over våre områder] og de gjør som de vil. Det er det mest tragiske som har skjedd, spesielt for folket i elvedalen, og selvfølgelig også på norsk side.»

Aikio sa at lokalbefolkningen på finsk side har rettigheter på norsk side, og omvendt. For han er det naturlig å ha adgang til å fiske og fangste på norsk side. Ifølge Aikio er det så

46 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti*, 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 17–18.

47 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 16. oktober 2018 (jnr. 14/294-25) s. 16.

48 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 44–45.

49 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 6.–7 november 2019 (jnr. 14/294-36) s. 172–173.

50 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 2. november 2021 (jnr. 14/294-44) s. 21 (Pieski) og 25–27 (Ravna).

51 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 15.–16. mars 2023 (jnr. 14/294-52) s. 139.

52 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Niilo Einar Marenius Aikio*, 8. august 2023 (jnr. 22/2147-14) s. 6–7..

naturlig at befolkningen på finsk side har brukt nærområdene at det ikke burde vært nødvendig å dokumentere bruken. Han omtalte områdene på norsk og finsk side som fellesområdet til lokalbefolkningen på begge sider, og uttrykte misnøye med statenes reguleringer:[53]

> «Og når man tenker på den situasjonen slik den var da det ikke var noen grenser og statene ikke hadde separert oss på den måten, så var det jo selvsagt våre felles områder, felles vann, felles hav – det var bare oss.»

Aikio ga ellers uttrykk for at rettighetene er sterkere i nærområdene og at de svekkes lengre unna, og at rettighetene har sin bakgrunn i tilknytningen til området:[54]

> «… man kommer lenger og lenger bort fra sin egen boplass, så svekkes rettighetene gradvis. (…). Hvis man tenker seg at man har et hus og et område i tilknytning til det, så har man jo bruks- og eiendomsrett et stykke bort fra huset. I dag kan man jo selvsagt ha rettigheter litt spredt, men jeg synes man kan bruke det som målestokk, at når man reiste ut mot sjøen, elva eller til område, så svekkes rettighetene underveis desto lengere ut man kommer.»

Ingvald Laiti (f. 1959) fra Valjok Biras (kapittel 14) ga i intervju 9. september 2024 uttrykk for at lokalbefolkningen på finsk side har rett til å bruke utmarka på lik linje med lokalbefolkningen på norsk side: «*Det er jo våre folk, våre slektninger – helt nære slektninger. Vi oppfordrer jo også våre søskenbarn/slektninger til å bli med.*»[55]

26.5.3.5 Samlet vurdering av bruk og rettsoppfatninger etter 1751

Som nevnt i punkt 26.5.3.1, hadde befolkningen på finsk side del i de eksklusive og tilnærmet altomfattende bruksrettighetene som befolkningen i Deanu siida og Ohcejoga siida hadde innenfor kravsområdet før 1751. Etter grensefastsettelsen i 1751 fortsatte både de som drev reindrift og de som ellers hadde bosted på finsk side utmarksbruken på norsk side. Frem til grensestengningen i 1852 ser bruken i hovedsak ut til å ha hatt omtrent samme innhold og omfang som før 1751. Blant annet hadde folk fra finsk side sommerboplasser og utmarksslåtter på norsk side, jf. punkt 26.5.3.2, og de må nødvendigvis også ha brukt områdene på norsk side til andre former for utmarkshøsting når de oppholdt seg der.

Videre hadde flere reindriftssiidaer sommerbeiter nord for kravsområdet, blant annet ved Digermulen, og vinterbeiter på finsk side. De som tilhørte disse siidaene må nødvendigvis frem til 1852 ha brukt kravsområdet under flytting til og fra sommerbeitene.

Fra slutten av 1600-tallet ble det etablert flere helårsbosetninger i kravsområdet på norsk side, og det utviklet seg etter hvert flere bygder innenfor kravsområdet. Det er sannsynlig at det var helårsbosetning i Polmak allerede på 1680-tallet. Befolkningen som bosatte seg i Polmak tilhørte Várjjat siida, Deanodat siida og Ohcejoga siida. I 1744 bodde det mange «fjellsamer» i Polmak-området, samt en kven som hadde kommet dit rundt 1730.[56]

På 1760-tallet ble det etablert helårsbosetning/vinterbosetning i Sirma og Forsholmen, og også i Barta som ligger i Karasjok kommune like sør for kravsområdet, jf. punkt 11.5.3.2 (om Barta). Det ble etablert helårsbosetning i Luosnjárga på slutten av 1700-tallet; ved Levssejohka, Storfossen og Horbmá på 1830-tallet; i Roavvegieddi, Båteng, Hillágurra og Eadjásuolu på 1840-tallet. Før grensestengningen i 1852 var de dermed helårsbosetninger i mye av kravsområdet. Etter 1852 og frem til slutten av 1800-tallet ble det etablert fast bosetning på flere plasser i området, blant annet i Leavvajohka (se punkt 11.5.3.2), og befolkningen i de ulike bygdene økte.[57] Bosetningen i kravsområdet skjedde særlig ved at folk fra finsk side bosatte seg på sine sommerboplasser på norsk side. Som nevnt i punkt 26.5.3.2, økte «utvandringen» over Tanaelva fra finsk til norsk side etter grensesperringen.

Utviklingen mot fast bosetting i kravsområdet i løpet av 1700-tallet og særlig 1800-tallet har sannsynligvis redusert omfanget av bruken på tvers av riksgrensen, men det er vanskelig å kvantifisere reduksjonen. De informantopplysningene som er gjengitt i punkt 26.5.3.3, kan imidlertid peke i retning av at grensestengningen i 1852 og senere reguleringer har hatt størst betydning for nedgangen i den grenseoverskridende bruken.

De muntlige kildene har forklart at lokalbefolkningen på finsk side også etter 1852 har brukt områder på norsk side til elg-, oter- og rypejakt, snarefangst av ryper, bærplukking, vedhogst, laksefiske i Tanaelva, ferskvannsfiske, og sanking av sennagress og kvann, jf. punkt 26.5.3.3. Det avtegnes imidlertid et bilde som viser at bruken etter grensestengningen gradvis har avtatt i omfang, selv om noen bruksformer er opprettholdt frem til i dag.

For eksempel driver ikke samer bosatt på finsk side av grensen lenger vedhogst på norsk side. Aage Solbakk sa at de

53 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Niilo Einar Marenius Aikio* (jnr. 22/2147-14) s. 11–13 og 21.

54 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Niilo Einar Marenius Aikio* (jnr. 22/2147-14) s. 23.

55 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Ingvald Laiti,* 9. september 2024 (jnr. 19/1069-19) s. 17–18.

56 Finnmarkskommisjonen, *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s. 32–33.

57 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 18. februar 2026 (jnr. 14/294-73) s.10–66.

drev vedhogst frem til «*nyere tid*», og kan oppfattes slik at dette hadde forekommet også etter andre verdenskrig. Magnus Varsi sa at befolkningen på finsk side i «*eldgammel tid*» hogde ved på norsk side. Ifølge Ellen Ravna drev befolkningen på finsk side fangst og jakt på norsk side til 1980-tallet, og de plukker fortsatt multer og driver innlandsfiske. Niilo Einar Marenius Aikio fortalte om en mer mangesidig bruk, men også hans opplysninger peker i retning av at bruken på norsk side i første rekke har bestått av innlandsfiske, multeplukking og rypefangst og -jakt, jf. punkt 26.5.3.3.

En isolert vurdering av den utøvde bruken kan dermed tilsi at befolkningen bosatt på finsk side kan ha i behold visse bruksrettigheter på norsk side.

Når det gjelder rettsoppfatningene, gir informanter både på norsk og finsk side uttrykk for at områdene i Tanadalen er fellesområder for lokalbefolkningen bosatt på begge sider av riksgrensen, og at bruken på tvers av riksgrensen har vært ansett som felles bruk. De som bor på finsk side anses som en del av lokalbefolkningen på norsk side og motsatt. Det kommer også frem at det har vært samarbeid mellom beboerne på norsk og finsk side, og at det er slektskaps- og kulturelle relasjoner mellom gruppene som stort sett består av samer og samisktalende. Bruken utøvd av befolkningen fra finsk side kan derfor ikke anses som konkurrerende bruk.

Grenstengningen i 1852 reduserte omfanget av utmarksbruken på tvers av riksgrensen. Bruken har riktignok fortsatt frem til i dag, men den har i innhold og omfang gradvis blitt mindre. Noe av grunnen til dette har utvilsomt vært at både de statlige reguleringene og myndighetenes tilstedeværelse i området har økt. Informantene fra finsk side gir uttrykk for at de er misfornøyde med at myndighetenes forvaltning av utmarksbruken ikke har tatt hensyn til den grenseoverskridende bruken som samene i området gjennom tidene har utøvd.

Blant annet sa Niilo Einar Marenius Aikio (f. 1938) at det «*mest tragiske*» som har skjedd er at lokalbefolkningen på finsk side i dag behandles på samme måte som andre utenlandske statsborgere selv om de tradisjonelt sett har tilhørighet til området. Han har også gitt uttrykk før at han føler utrygghet når han driver ressurshøsting på norsk side, fordi han ikke er kjent med det norske regelverket, jf. punkt 26.5.4. Også Ellen Ravna har antydet at brukere fra finsk side er redde for at de bryter regelverket når de høster på norsk side.

Rettsoppfatningene til informantene fra finsk side korresponderer likevel ikke med at de har andel i en eksklusiv og altomfattende bruksrett av den typen som forelå før 1751. Det har over tid, og særlig etter 1852 skjedd en gradvis reduksjon av brukens omfang, og dette har sannsynligvis også påvirket rettsoppfatningene. Informantenes rettsoppfatninger peker imidlertid i retning av at de mener at de har i behold en rett til å bruke områdene på norsk side. Dette gjelder ikke alle tradisjonelle eller aktuelle bruksmåter, men det gjelder i alle fall multeplukking og innlandsfiske, og også jakt på og fangst av småvilt.

Når det gjelder uttak av trevirke, hadde lokalbefolkningen på finsk side etter lappekodisillen § 16 rett til å hogge løvskog på norsk side av grensen, så lenge det ikke var til skade for befolkningen på norsk side. Det er sannsynlig at slik bruk pågikk i alle fall frem til grensestengningen i 1852. Som det vil bli redegjort for i punkt 26.5.3.6, finnes det eksempler på straffesaker om ulovlig grenseoverskridende uttak av trevirke etter dette. Praksisen kan derfor ha fortsatt noen år etter 1852, men uttak av trevirke foregår ikke i dag, og synes i liten grad å ha forekommet etter andre verdenskrig, jf. Aage Solbakks uttalelser gjengitt i punkt 26.5.3.3.

Kommisjonen legger derfor til grunn at lokalbefolkningen på finsk side ikke har rett til uttak av trevirke på norsk side. Dette er for øvrig heller ikke anført av kravsfremsetter.

26.5.3.6 Særlig om grensestengningen i 1852

Grensen mellom Norge og Finland, som da var et storfyrstedømme under den russiske tsaren, ble formelt stengt for reindrift på tvers av riksgrensen 15. september 1852. Fra samme dato ble det innført et forbud for finske borgere til å drive jakt eller fiske i Norge.[58]

I NIKU-rapporten omtales grensestengningen og dens konsekvenser slik:[59]

> «I 1852 ble reindriftsflyttingene over den norsk-finske grensa forbudt fra og med 15. september samme år, og finske undersåtter fikk forbud mot å drive fiske i sjøen på norsk side. (...). Lappekodisillen ble likevel ikke sagt opp formelt, noe som heller ikke har skjedd på et seinere tidspunkt. Det som imidlertid er klart er at denne grensesperringa kom til å få negative kort- og langtidsvirkninger for reindrifta ikke bare i Deatnu/Tanaområdet, men over hele Nordkalotten. For første gang i historia var grensa i dette samiske området blitt ei virkelig grense når det gjaldt bruken av fornybare naturgoder.
>
> I Nord-Finland ble det vanskelige næringsmessige forhold etter grensesperring. Finske myndigheter foreslo derfor i 1859 at sperringa skulle oppheves. Alternativt ønska man å gi den aller nordligste delen av landet til Norge for at samene igjen kunne oppta sin gamle og tradisjonelle næringsbruk. Norge sa nei (Pedersen 1997). (...)

58 Kirsti Strøm Bull, *Reindriften i Finnmark*, Rettshistorie 1852–1960, 2001 s. 22.

59 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 93 og 94 med henvisning til Steinar Pedersen, *Norsk-svensk nei til å overta det nordligste Finland i 1859* [i] Festskrift til Gudmund Sandvik, Dag Michalsen og Knut Sprauten (red.) 1997 s.

> Grensesperringa var selvsagt ikke bare et alvorlig slag mot de reindriftssamene som var manntallsførte som norske undersåtter, men i like høy grad mot de som var innskrevet som finske. De hadde om lag 15 000 rein på sommerbeite i Finnmark, og mista plutselig alt sommerbeiteland på kysten og ved fjordene der.»

Grensestengningen i 1852 hadde dermed store konsekvenser for utmarksbruken til befolkningen bosatt på finsk side. Domsprotokoller viser at lokalbefolkningen der kunne risikere straff dersom de høstet på norsk side. NIKU-rapporten omtaler en dom som gjelder «*en finsk undersått*» som hadde hugget furutrær i tidligere Polmak kommune:[60]

> «Tilsvarende ble en finsk undersått i 1879 dømt til en streng straff, åtte dagers fengsel på vann og brød, 16 kroners erstatning og 150 kroner i saksomkostninger for å ha hogd fem furutrær på norsk side av grensa i Buolbmát/Polmak (Spilling 1920: 126).»

Det finnes imidlertid også eksempler på at personer ble frifunnet for grenseoverskridende vedhogst som følge av sedvanerettslige forhold:[61]

> «Fra 1876 har man en meget interessant sak angående hogst på finsk grunn, hvor sedvanerettslige forhold åpenbart har spilt en viktig rolle. En norsk undersått ble da frifunnet på grunnlag av god tro hos tiltalte: om en gammel ustraffet praksis, hvorefter de finlandske beboere langs Tanaelven tiltusker sig av sine norske lappegjenboere mad og andre varer for virke av deres skove og marker (Spilling 1920: 126). Man finner også eksempler på andre frifinnelser på grunnlag av at de tiltalte hadde handla i tråd med gammel praksis. Blant annet ble en tanaværing – på grunn av god tro – frifunnet i 1872 for å ha hogd en favn tørr nedfallsved. Det ble tatt som en tilstrækkelig undskyldninsgrund, da saadan hugst maaske i længere tid eller altid er gaat upaatalt hen (Spilling 1920: 127 f).»

26.5.3.7 Regulering av utenlandske borgeres adgang til jakt, innlandsfiske og multeplukking i Finnmark

(1.) Når det gjelder *jakt*, bestemte jaktloven av 20. mai 1899 § 12 at utledninger, herunder lokalbefolkningen bosatt på finsk side, måtte betale en årlig avgift på 100 kroner (tilsvarer 9228 kroner i 2025) dersom de ønsket å jakte i Norge, eller 50 kroner for å jakte i tre dager.[62]

Ordningen med betaling av avgift for utledninger har blitt videreført i senere jaktlovning, men med lavere avgift. For eksempel ble i 1958 den årlige avgiften fastsatt til 50 kroner per år (tilsvarer 856 kroner i 2025) og 20 kroner for inntil seks dagers sammenhengende jakt.

Med hjemmel i jaktloven av 14. desember 1951 ble det gitt en forskrift 7. januar 1976 om utlendingers adgang til småviltjakt i Finnmark. Forskriften §§ 1 til 3 bestemte at utenlandske statsborgere som det siste året har vært og fremdeles er fast bosatt i fylket etter søknad kan gis adgang til småviltjakt i Finnmark. Videre kunne utenlandske statsborgere bosatt utenfor fylket i særlige tilfeller gis tillatelse til småviltjakt, jf. § 4. Utenlandske statsborgere som fikk slik tillatelse måtte betale samme avgift som norske borgere bosatt utenfor Finnmark, jf. § 5.

Viltloven av 5. mai 1981 nr. 38 likestilte utenlandske statsborgere som det siste året hadde vært og fortsatt var bosatt i Norge med norske statsborgere når det gjaldt jegeravgift, jf. § 31 første ledd. Utenlandske statsborgere som ikke var bosatt i Norge, inkludert de som var bosatt på finsk side, kunne etter søknad til direktoratet for statens skoger gis adgang til jakt i Norge, jf. forskrift 19. april 1988 om viltforvaltning på statsgrunn § 15.

Forarbeidene til finnmarksloven opplyser at jordsalgsstyret 10. desember 1990 fastsatte retningslinjer for utlendingers adgang til småviltjakt i Finnmark. Ifølge disse retningslinjene kunne det gis tillatelse når vedkommende utlending «*har nær familie i fylket, langvarig arbeidsopphold i fylket, er invitert og jakter sammen med lokale jegere eller hvor andre særlige hensyn foreligger*». Videre fremgår det av forarbeidene at jordsalgskontoret kunne «*fastsette en høyere pris for utlendinger enn for norske jegere*».[63]

Utenlandske statsborgere har etter finnmarksloven § 25 «*adgang*» til jakt og fangst av småvilt, men ikke til storviltjakt, på FeFo-grunnen i Finnmark. Bruken må skje i samsvar med finnmarkslovens kapittel 3 og innenfor de rammene som følger av annen lovgivning. Paragraf 25 andre ledd åpner for at FeFo kan gi andre enn de som er bosatt i vedkommende kommune eller i Finnmark «*ytterligere adgang*» til å utnytte fornybare ressurser nevnt i §§ 22 og 23.

(2.) Det ble på 1970-tallet innført *forbud mot innlandsfiske* for utenlandske statsborgere i «*femkilometerssonen*» som følge av økende tilstrømming av utenlandske fiskere, som ofte ble

60 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 139 med henvisning til Knut Spilling, *Av Finmarkens skogrett*, 1919 s. 126.

61 NIKU, Oppdragsrapport 39/2017 s. 139 med henvisning til Knut Spilling, Op. cit., s. 126 og 127 flg.

62 Denne og de følgende beregningene av pengeverdien per 2024 er gjort ved bruk av Norges banks priskalkulator: www.norges-bank.no/tema/statistikk/Priskalkulator

63 Ot.prp.nr. 53 (2002–2003) s. 51.

fraktet inn i Finnmarks utmark med sjøfly.[64] Forbudet gikk ut på at det ikke var tillatt for utenlandske statsborgere å fiske lenger unna hovedvei enn fem kilometer.

Forbudet gjaldt frem til ikrafttredelsen av finnmarksloven i 2006. Etter dennes § 25 har utenlandske statsborgere, «*adgang til (..) fiske i vassdrag med stang og håndsnøre*», men ikke til garnfiske eller fiske med andre redskaper. Bruken må skje i samsvar med reglene i finnmarkslovens kapittel 3 og innenfor de rammer som følger av annen lovgivning.

Finnmarkseiendommen har innført begrensninger i utlendingers adgang til fiske etter § 25. Mellom 15. mars og 15. juni kan bare personer med bosted i Norge fiske innlandsfisk på FeFo-grunnen. Enkeltpersoner kan få dispensasjon om de besøker en reiselivsbedrift som er gitt dispensasjon, om de har nær familie i Finnmark, dokumentert arbeidsforhold i tilknytning til Finnmark, eier fast eiendom der, eller skal drive friluftsliv uten bruk av motorisert kjøretøy.[65]

(3.) Ved en særlov av 9 juni 1854 (inntatt i kriminalloven av 1842 ved lov 8. juni 1874) ble grunneieren forbeholdt eneretten til *multeplukking* for salg og husbehov på «*multebærland*» i Finnmark, Troms og Nordland. På slikt land var det forbudt for allmennheten å plukke multer annet enn til fortæring på stedet, og slik plukking var ikke tillatt dersom grunneieren uttrykkelig hadde forbudt det. Bestemmelsen ble i 1902 videreført til straffeloven § 400 annet ledd.

Straffelovens bestemmelse hadde ingen praktisk betydning på den umatrikulerte grunnen i Finnmark. Ved lov 11. mars 1977 ble det gitt en bestemmelse i § 5 a jordsalgsloven av 1965 om multeplukking på denne grunnen, der første ledd fastsatte at retten til multeplukking som hovedregel var forbeholdt fylkets befolkning. Det var gjort unntak for multer som ble spist på stedet. Bestemmelsens andre ledd åpnet for dispensasjon.[66]

Etter finnmarksloven § 25 har personer bosatt utenfor Finnmark, på FeFo-grunnen «*adgang til (...) plukking av multer til egen husholdning*».

26.5.3.8 Forholdet mellom statlige reguleringer og lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger

Kommisjonen har i punkt 26.5.3.5 lagt til grunn at bruk og rettsoppfatninger kan tyde på at lokalbefolkningen på finsk side har i behold kollektive bruksrettigheter til multeplukking, innlandsfiske og jakt på og fangst av småvilt. Spørsmålet er videre om de statlige reguleringene knyttet til den grenseoverskridende bruken, som det er redegjort for i punkt 26.5.3.6 og 26.5.3.7, har endret dette. Ved vurderingen må lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger holdes opp mot statens reguleringer av den grenseoverskridende bruken.

De samiske sedvanene og rettsoppfatningene knyttet til bruken må hensyntas ved vurderingen. Som fremholdt blant annet i punkt 6.3.5.2, har Høyesterett ved en rekke anledninger poengtert at tingsretten i saker om samiske rettighetserverv må anvendes på «*samiske premisser*»,[67] og understreket at «*samiske sedvaner og rettsoppfatninger*» må tillegges den plassen de «*etter gjeldende nasjonal rett skal ha*».[68]

Jakt og fangst av småvilt, har ifølge Ellen Ravna pågått frem til 1980-tallet, og det synes fortsatt å gjøre seg gjeldende en rettsoppfatning om at befolkningen på finsk side har rett til dette. Det er også overveiende sannsynlig at bruken har pågått relativt lenge etter at utlendingers jakt i Norge ble regulert blant annet ved jaktloven av 1899. Kommisjonen legger derfor til grunn at en bruksrett til jakt og fangst av småvilt fortsatt er i behold. Retten omfatter derimot ikke rett til jakt på storvilt. Niilo Einar Marenius Aikio (f. 1938) har riktignok fortalt at han har vært på elgjakt sammen med befolkningen på norsk side, jf. punkt 26.5.3.3, men bruken fremtrer som for sporadisk og tilfeldig til å kunne gi grunnlag for et rettighetserverv.

Videre oppgir informantene at befolkningen på finsk side har plukket og fortsatt plukker multer og også har drevet og fortsatt driver innlandsfiske på norsk side. Bruken har i likhet med det som gjelder for jakt på og fangst av småvilt, fortsatt etter at bruksformene ble regulert.

Det er opplyst at en del av bruken har foregått sammen med brukere på norsk side, mens det ikke foreligger opplysninger om at befolkningen på finsk side har søkt om tillatelse til multeplukking og fiske på norsk side. Begge de nevnte forholdene indikerer at befolkningen på finsk side har hatt og har en oppfatning om at deres multeplukking og innlandsfiske på norsk side var og er berettiget. De statlige reguleringene har dermed ikke påvirket bruken med tilknyttede rettsoppfatninger knyttet til multebærplukking, jakt, fangst og fiske på norsk side, på en slik måte at retten til disse utnyttelsesmåtene har falt bort.

Kommisjonen legger etter dette til grunn at befolkningen på finsk side med grunnlag i alders tids bruk har ervervet og fortsatt har i behold bruksrettigheter til multeplukking, jakt og fangst av småvilt, og innlandsfiske i kravsområdet. Det dreier seg om en kollektiv rettighet, der bruken må utøves innenfor offentligrettslige regler og de rammene som

64 Finnmarkseiendommen, Styresak 33/2013 punkt 2: Femkilometerssonen for utlendingers innlandsfiske.

65 Finnmarkseiendommens: https://www.fefo.no/aktuelt-nyheter/begrensning-i-utlendingers-fiske.4986.aspx

66 NOU 1993:34 *Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark*, s. 176–178.

67 HR-2016-2030-A (Stjernøy) avsnitt 85, HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 125 og HR-2024-982-S (Karasjok) avsnitt 71 (flertallet) og 248, 253, 292 og 299 (mindretallet).

68 HR-2024-982-S avsnitt 84. Se også avsnitt 74.

grunneieren måtte fastsette. For eksempel må det løses jaktkort eller fiskekort dersom grunneieren krever dette.

Bruksrettighetene har et selvstendig grunnlag som gir dem vern mot ekspropriasjon og ekspropriasjonsliknende inngrep, ved at de ikke kan oppheves eller innskrenkes på en måte som kan sidestilles med opphevelse. Bruksretten har et innhold som tilsvarer det som er regulert i finnmarksloven § 23 første ledd bokstav b, c og d. Når det gjelder forholdet til grunneierretten i de ulike delene av kravsområdet til samer på finsk side av riksgrensen, jf. kapittel 11 til 16, viser kommisjonen til at de etablerte bruksrettighetene i området begrenser grunneierrådigheten.

26.5.3.9 Rettighetshaverkrets

Áslat Holmberg sa på høringsmøtet 15. mars 2023 at bruksrettskravet er fremmet på vegne av den delen av befolkningen i Utsjok kommune som bor i nærheten av riksgrensen. Han viste til at kravsområdet gjelder lokalbefolkningens nærområder, og sa at de som er bosatt lenger unna, oppover i Utsjokdalen, ikke har brukt kravsområdet like mye, jf. punkt 26.3.2.

Bruken og rettsoppfatningene som er omtalt og vurdert i punkt 26.5.3.3 til 26.5.3.5 underbygger at det i første rekke er befolkningen i de nærliggende bygdene på finsk side som har brukt områdene i kravsområdet på norsk side. For eksempel trakk Nils Gaup på høringsmøtet 16. mars 2023 et klart skille mellom tilreisende finlendere, og den norske lokalbefolkningens naboer på den «*andre siden av [riks]grensen*», jf. punkt 26.5.3.4.

Kommisjonen legger derfor til grunn at rettighetshaverkretsen er lokalbefolkningen bosatt i bygdene langs Tanaelva på finsk side som tradisjonelt har brukt områdene på norsk side i Tana kommune. Det vil si de som til enhver tid har registrert bostedsadresse i disse bygdene. Kommisjonen har ved behandlingen av andre krav i øvre Tana lagt til grunn at rettighetshaverkretsen følger registrert fast bosted. Se for eksempel punkt 11.5.9.

26.5.3.10 Konklusjon

Fastboende i bygdene langs Tanaelva på finsk side, som tradisjonelt har brukt områdene på norsk side, har bruksrettigheter til jakt og fangst av småvilt, innlandsfiske med stang og håndsnøre og multeplukking innenfor kravsområdet på norsk side i øvre Tana. Se figur 26. Bruksretten har et selvstendig grunnlag i langvarig bruk, og har et innhold som tilsvarer det som er regulert i finnmarksloven § 23 første ledd bokstav b, c og d.

Kommisjonen har ikke behandlet den delen av kravet som gjaldt fiske i Tanafjorden og omkringliggende sjøområder. Kravet gjelder rekkevidden av fiskerireguleringer og faller derfor utenfor kommisjonens mandat. Se foran i punkt 26.5.2.

27. KOLLEKTIV BRUKSRETT TIL GRUSTAK VED LIŠMMAJOHKA

27.1 Hva saken gjelder

Spørsmålet i saken er om *lokalbefolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma* med grunnlag i langvarig bruk har opparbeidet bruksrett i form av rett til vederlagsfritt uttak av sand og grus i Lišmmajohka grustak, til eget bruk. Grustaket ligger ca. 5 km sør for Tanabru, på vestsiden av Tanaelva og E6, rett nord for Lišmmajohka. Se kartet i figur 27.

Geografisk overlappes kravsområdet av rettighetsmeldingene fra Tana kommune og Sohpar (begge behandlet i kapittel 8), Badje-Deanu Siida (kapittel 13), Sámiid meahcit (kapittel 15) og Erik og Inga Trostens etterkommere (kapittel 29).

Saken ble fremmet av Oskar Trosten (f. 1960) 11. januar 2011 på vegne av etterkommere av Oskar Trostens bestefar, Erik Eriksen Trosten. Vedlagt Oskar Trostens henvendelse til kommisjonen var en udatert «søknad» til Finnmark Jordsalgskontor, der Erik Eriksen Trostens etterkommere anfører at de har «hevd på» grustaket (jnr. 15/200-1). Kommisjonen bekreftet ved brev 20. oktober 2011 til Oskar Trosten å ha mottatt henvendelsen, og ba om en beskrivelse av brukens omfang, karakter og varighet (jnr. 15/200-2).

På kommisjonens høringsmøte 14. mars 2019 justerte Oskar Trosten kravet, og ga uttrykk for at den øvrige befolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma i Øvre Tana har en bruksrett til grustaket tilsvarende Trosten-familiens rett, og at familien ikke påberoper seg noen særrett i forhold til lokalbefolkningen på den nevnte strekningen (jnr. 14/294-30 s. 168).

Oskar Trosten har oversendt tilleggsinformasjon 23. september 2021 (jnr. 15/200-8), og gitt opplysninger i intervju 19. november 2021 (jnr. 15/200-15). Kommisjonen har også intervjuet Oskar Trostens far, Erik Andreas Trosten 21. september 2021 (jnr. 15/200-9), 18. oktober 2021 (jnr. 15/200-16) og 9. november 2021 (jnr. 21/2152-2).

Ved brev 17. september 2021 (jnr. 15/200-6) ba kommisjonen Finnmarksseiendommen (FeFo) og Tana kommune (jnr. 15/200-7), om å få tilsendt relevant arkivmateriale, spesielt kopi av festekontrakter og andre dokumenter vedrørende parsellene gnr. 12, bnr. 1, fnr. 58; gnr. 12, bnr. 1, fnr. 29 og gnr. 12, bnr. 1, fnr. 34 i Tana kommune. FeFo oversendte dokumenter 24. september 2021 (jnr. 15/200-10), og Tana kommune 1. oktober 2021 (jnr. 15/200-11).

Kommisjonen har i Statsarkivet i Tromsø blant annet funnet kopi av brev 17. februar 1992 fra Erik Eriksen Trostens etterkommere til Finnmark Jordsalgskontor, med samme tekst som det udaterte brevet som Oskar Trosten sendte til kommisjonen 11. januar 2011, og jordsalgskontorets svar på henvendelsen 26. februar 1992 (jnr. 15/200-20).

27.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Erik Eriksen Trosten (1897-1957) var født, oppvokst og bosatt i Árbanatjohka (Holmesund), drøyt tre kilometer sør for Lišmmajohka. Hans sønn, Erik Andreas Trosten (1931–2023), var bosatt i det samme området. Det er også flere av hans andre etterkommere.[1]

Etter det kommisjonen har fått opplyst, ble grustaket nord for Lišmmajohka etablert i 1946 i forbindelse med lokalbefolkningens gjenoppbygning etter tyskernes nedbrenning under tilbaketrekningen fra Finnmark høsten 1944.

Ifølge eiendomsgrenser inntegnet på flyfoto (jnr. 15/200-5) ligger det meste av grustaket på gnr. 12, bnr. 1, fnr. 58, men det strekker seg også inn på gnr. 12, bnr. 1 (FeFo) og gnr. 12, bnr. 1, fnr. 30. Ifølge brev 26. februar 1992 fra Finnmark Jordsalgskontor til Erik Andreas Trosten m.fl., ble de to festekontraktene etablert i 1971, med Frank Veidemo som fester til gnr. 12, bnr. 1, fnr. 30 (sandforekomstene) og Statens vegvesen som fester til gnr. 12, bnr. 1, fnr. 58 (grusforekomstene).[2] Det er to bebygde parseller mellom grustaket og E6; gnr. 12, bnr. 1, fnr. 29 (Fabrikktomta) og gnr. 12, bnr. 1, fnr. 34 (Blokktomta), begge festet av Tommy Olsen (f. 1974).

1 Aage Solbakk, *Tanadalen – slekter – historie, 200*1, s. 1009–1012. Opplysninger om fødsels- og dødsår er også hentet fra folkeregisteret.

2 Finnmark Jordsalgskontor, Brev til Erik A. Trosten m.fl., 26. februar 1992 (jnr. 15/200-20).

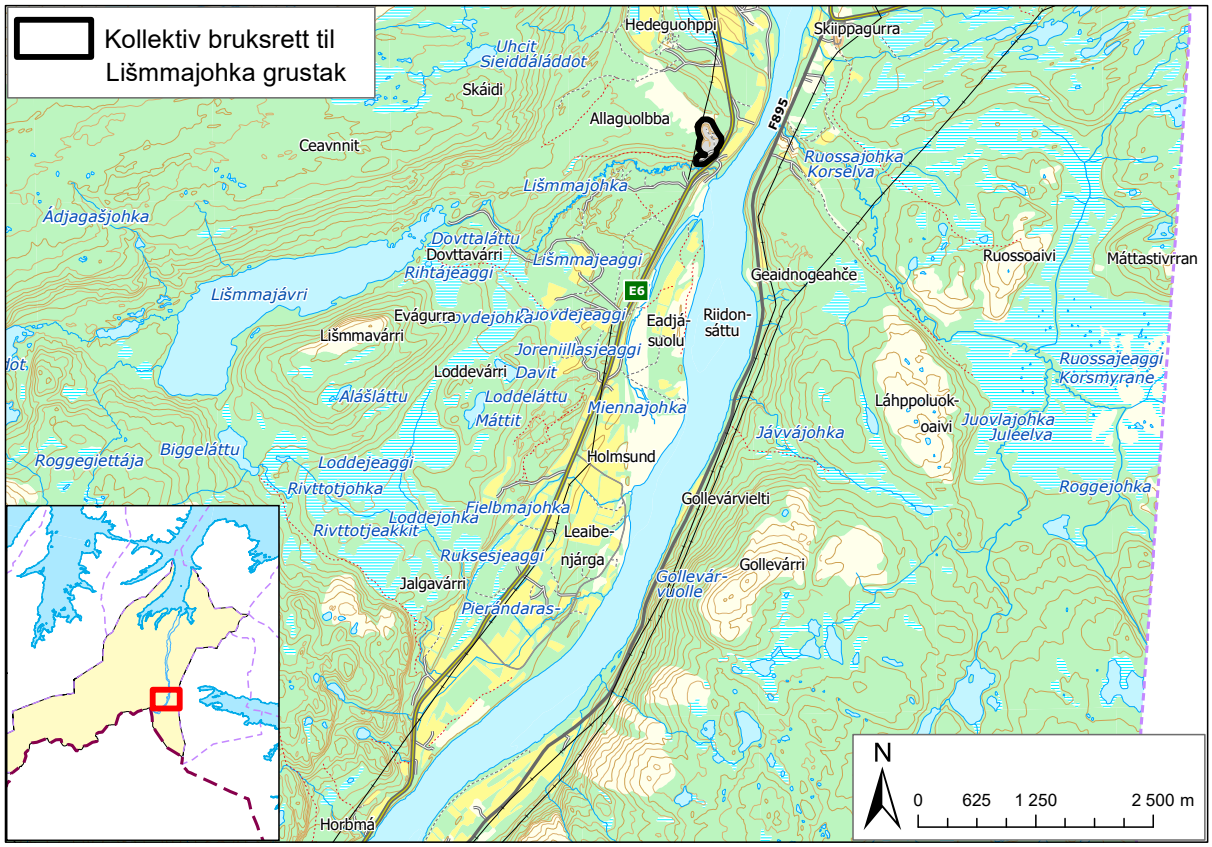

Figur 27

27.3 Bemerkninger og opplysninger fra Oskar Trosten m.fl.

27.3.1 Oskar Trosten

Det udaterte brevet som Oskar Trosten sendte til kommisjonen 11. januar 2011 gir følgende opplysninger om åpningen og bruken av grustaket:[3]

> *«Lišmmajohka grustak ble like etter 2. verdenskrig åpnet av* ERIK ERIKSEN TROSTEN, f. 22.12.1897, d. 24.5.1957. Grustaket ble åpnet i forbindelse med bygging av fjøs.
>
> ERIK ERIKSEN TROSTEN og hans etterkommere har siden etter behov brukt grustaket. Grustaket har også vært brukt av Statens vegvesen, Tana sementstøperi og bygdefolket.
>
> Da dette uttaket har foregått uten problemer eller restriksjoner for noen av partene, har det ikke vært behov for å søke rettigheten til dette grustaket.

Den siste tiden er det blitt restriksjoner på dette uttaket, med de problemer dette medfører for etterkommerne og bygdefolket.

> Med dette som bakgrunn søker etterkommerne herved om rettigheten til dette grustaket som vi mener å ha HEVD *på.»*

Oskar Trosten ga på høringsmøtet 14. mars 2019 uttrykk for at retten til vederlagsfritt uttak av sand og grus fra Lišmmajohka grustak tilfaller lokalbefolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma i Øvre Tana, og at retten ikke er begrenset til Erik Eriksen Trostens etterkommere, slik det anført i oversendelsen til kommisjonen 11. januar 2011. Han sa:[4]

3 Oskar Trosten, Vedlegg til epost til kommisjonen, 11. januar 2011 (jnr. 15/200-1).

4 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 168.

> «Jeg skrev at vi [Trosten-slekta] skulle ha rettighetene, men hensikten var aldri å nekte andre å bruke det. Derfor sier jeg i dag at dersom man skal kunne bruke det, så skal hele området få bruke, vi [min slekt] trenger ingen særrett til det. … Folk fra området, Hedeguohppi til Horma, det er de i det geografiske området som har brukt det.»

Ifølge Oskar Trosten er grunnmuren til alle husene «*fra Hedgeguohppi til Horma … bygd med sand fra det uttaket, og det er ingen som noen gang har måttet betale for det*.» Han sa at det på den tiden ikke var behov *tillatelser* til å åpne grustak. Folk kunne ta ut så mye grus de ville til eget bruk, men han kjente ikke til at noen tok ut grus for videresalg.[5]

Om andres bruk sa Oskar Trosten at han ikke tror folk i Skiippagurra og Polmak (på østsiden av Tanaelva) har brukt grustaket i Lišmmajohka, fordi tyske styrker hadde etablert grustak på Skiippagurra-siden i Ruossajohka (Korselva). Ifølge Oskar Trosten er også «*mesteparten av [grunnmurene i] Tana bru … bygd med den sanden [fra Lišmmajohka]. Alt det som er her [Tana bru] … det er bygd av den sanden, men jeg vet ikke hvordan de gjorde det. Jeg tror ikke noen betalte for det da. Men det er vi som har brukt og åpnet det, og vårt område har [alene] brukt det frem til de begynte å bygge i Tana bru [på 1960–70-tallet].*»[6]

Oskar Trosten forklarte at grustaket ikke ble brukt før andre verdenskrig, men tyskerne brant ned mange hus og derfor ble det «*nødvendig å bygge opp igjen hus, fjøs, stabbur og det de måtte ha behov for.*» Hans bestefar, *åpnet* grustaket, og Oskars far, Erik Andreas Trosten (1931–2023), og «*avdøde Juhán*» (Johan Edvart Trosten) (1929–1963), fraktet sanden hjem, og startet å «*bygge opp gårdsbruket og de husene rundt som behøvde grunnmur.*» *Han sa* videre:[7]

> «Det var slik at alle fra Hedeguohppi til Horma brukte det grustaket. Helt fra min avdøde bestefar [Erik Eriksen Trosten] åpnet den og frem til jeg selv en gang på [19]90-tallet dro for å hente grus, var det aldri spørsmål om at vi ikke skulle kunne bruke det. Jeg reparerte og bygde fjøset, trengte grus og dro dit for å hente det. Det var første gangen vi ikke har fått lov til å hente sand der. Vegvesenet hadde en lastebil der, og de [sjåførene] sa: dere får ikke bruke denne, dette området tilhører Vegvesenet.»

Ifølge Oskar Trosten var dette første gang at han opplevde at noen mente at han ikke hadde rett til å ta ut sand fra grustaket. Han hadde ringt Uglebakken i vegvesenet, og spurt «hvordan har dette seg, at dere nekter oss [å bruke grustaket].» Ifølge Trosten responderte Uglebakken først med at «*dere har stj*ålet *grus – hentet mye grus der*», men endret raskt holdning, og sa til Oskar Trosten at «*bare hent grus, og dersom noen av de ansatte sier noe, be de legge det på Uglebakkens konto.*» Selv om Oskar da hadde fått ta ut sand, ble det «*mer og mer innskrenket etter det.*» Etter at Lemminkäinen AS startet virksomhet i grustaket satte selskapet opp en bom som sperret for adkomsten til grustaket, og folk hadde *måttet* «*kjøpe grus*».[8] Lokalbefolkningen hadde etter at bommen ble satt opp «*av og til*» *fått lov til å hente grus,* «*det kommer an på hvem som er der … nå får vi også hente, mot betaling.*»[9]

Oskar Trosten sa at han sendte brev til Statskog (Finnmark Jordsalgskontor) etter at Lemminkäinen satte opp bommen, men sa senere på høringsmøtet at brevet ble sendt etter at «*vi første gang fikk stopp [av vegvesenet på 1990-tallet]*». Da hadde de imidlertid *fått* «hente *etterpå, helt til Lemminkäinen kom og satte opp bommen … sammen med Olsen maskinfirma*.»[10]

I *intervju 19. november 2021* sa Oskar Trosten at han ikke kunne huske når brevet ble sendt, men han hadde spurt en venn som sa at det ble sendt «*3. oktober 1990*».[11]

Oskar Trosten oversendte ved *e-post 23. september 2021* et flyfoto av grustaket som han opplyser er tatt i 1970. I e-posten skriver han:[12]

> «*Når området* [grustaket] ble utmålt og det ble innkalt til kartforretning, ble ikke de eksisterende brukere innkalt eller gjort oppmerksom på kartforretningen. Til tross for dette har vi hentet grus etter behov helt til det ble satt bom i innkjørselen til grustaket. Dette ble det klaget på flere ganger, uten at det ble tatt hensyn til klagen. Det er eget felt i kart- og delingsforretningen som omhandler «servitutter» dvs. om det er andre som har interesser eller at foreligger hvilende rettigheter på området som det skal foretas en kartforretning på. I denne kartforretningen hadde disse servituttene kommet frem hvis loven hadde blitt fulgt, men pga. manglende eller liten kjennskap til kartforretningens regler som ble holdt, så ble området utdelt til noen, uten at

5 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 170–172.

6 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 167 og 170–171.

7 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 167.

8 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 168.

9 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 168–169.

10 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 168.

11 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Oskar Trosten*, 19. november 2021 (jnr. 15/200-15) s. 2. Kommisjonen har ved søk i Statsarkivet funnet et brev datert 17. februar 1992 signert etterkommere av Erik Eriksen Trosten, med samme ordlyd som det udaterte brevet som Oskar Trosten sendte til kommisjonen 11. januar 2011.

12 Oskar Trosten, *Oversendelse til kommisjonen, 23. september 2021* (jnr. 15/200-8).

gjeldende servitutter ble registrert. Vi har tatt et flyfoto fra 1970 som viser at det var noen andre som hadde interesser i dette området før kartforretningen ble avholdt, uten at de har blitt tatt hensyn til.»

27.3.2 Erik Andreas Trosten

Oskar Trostens far, Erik Andreas Trosten (1931–2023) fortalte i *intervju 21. september 2021* at han er født, oppvokst og bosatt i Árbanatjohka/Leaibenjárga (Holmesund) og gift med Inga Sofie Pettersen Saua (1928–2021). Erik Andreas var sønn av Erik Eriksen Trosten (Trosten-Erke) (1897–1957) og Kristina Eriksdatter Katekeeta (Erkke-Risten) (1897–1990). Erik Eriksen Trosten var født, oppvokst og bosatt i Árbanatjohka. Oldefaren (Isak Olsen Trosten (1829–1875)) kom fra Pajala i Sverige. Han slo seg ned i Árbanatjohka ca. 1848. Én av hans sønner ble værende der. De to andre sønnene etablerte seg i Kiberg og Austertana.[13]

Erik Andreas Trosten fortalte at hans far og noen andre lokale personer åpnet grustaket i forbindelse med gjenoppbyggingen etter krigen. Jon Johannes Porsanger (Iŋgga-Per Jovnna) (1900–1988) fra Lišmmajohka påviste forekomstene, og befarte området sammen med Erik Eriksen Trosten (1897–1957) og Isak Alfred Isaksen Trosten (1920–1977). De åpnet grustaket i 1946 ved hjelp av sprengstoff. Grustaket ble tatt i bruk ca. 10 år før veien langs Tanadalen ble bygd i 1955–56. I tiden før veien ble åpnet fraktet de sand og grus med hest ned til Tanaelva, og oppover elva med båt. I den første tiden etter at veien ble åpnet fraktet de uttaksmassene med hest langs veien. Senere brukte de traktor. De hadde ikke spurt noen om lov til å ta ut sand og grus fra grustaket, og ingen hadde innvendinger mot at de gjorde det. Han fortalte at de mente at de hadde rett til å ta ut sand og grus.[14]

Erik Andreas Trosten fortalte at de har tatt ut store mengder sand og grus fra grustaket: «*Ja, og når vi først begynte å ta ut grus der, så tok vi ut mye. Og når den nye tiden kom – traktoren [traktor-tiden] – så kjørte vi jo grus der døgnet rundt.*» Erik Andreas sa at de hadde kontakt med en av sjefene i vegvesenet (Uglebakken), som sa til dem at vegvesenet og lokalbefolkningen eide grustaket i fellesskap, og at lokalbefolkningen bare skulle hente så mye grus de ville, og at grustaket ikke var vegvesenets. Nå kan de imidlertid ikke lenger hente grus fra grustaket, selv om de mener at de har rett til det. Lokalbefolkningen er ifølge Erik Andreas Trosten utestengt fra grustaket fordi noen for omtrent «*sju år siden*» (ca. 2014) satte opp en bom. Han mente det var firmaet Tommy Olsen som hadde satt opp bommen.[15]

Fra grustaket ble åpnet i 1946 og frem til bommen ble satt opp og sperret for adkomsten, er det «*lokalbefolkningen som har hentet grus der*». Erik Andreas Trosten sa at «*vi hadde jo brukt det i dag også om vi bare kunne, men det kan vi ikke.*» Han bekreftet opplysningene fra Oskar Trosten, om at befolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma har brukt grustaket. Han vet ikke om folk fra Tanabru, eller Dervolaslekta, har brukt grustaket, men han vet med sikkerhet at (Johan) Ottar Wigelius (fra Hillágurra) (f. 1953) har brukt grustaket.[16]

Erik Andreas Trosten ga uttrykk for at bygdefolket i de nærmeste bygdene har rett til å hente grus fra grustaket, fordi grustaket er «*innenfor vår «kylä» [bygd] … bygdefolket eier det. … Det er vi som har åpnet det.*» Han presiserte at ikke bare Trosten-slekta har rett til å ta ut grus. Også «*kylä-folket*» (bygdefolket) har en slik rett, og hans «*gamle venn Ottar [Wigelius].*» Erik Andreas fremholdt at befolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma «*har en sterkere rett til å bruke det enn folk fra andre bygder*», fordi de «*har brukt det gjennom tidene, og det går under alders tids bruk. Sånn er det. Og vi har blitt vant til at det tilhører oss.*» Ifølge Erik Andreas Trosten skal bygdefolket «*ha eiendomsretten til grustaket. … [men] det er ikke det at jeg vil frata FeFo eiendomsretten, men vi må ha lov til å bruke det.*» Han sa at bygdefolket må kunne ta ut grus og sand vederlagsfritt, og at det må gjelde alle som tradisjonelt har brukt grustaket.[17]

I *intervju 18. oktober 2021* fortalte Erik Andreas Trosten at de satte opp «*et stort Vegvesen-telt*» i grustak-området, og brukte det som oppholdssted og lagringsplass. Teltet sto der «*i hvert fall i ti år*», i alle fall til vegvesenet begynte å bruke grustaket midt på 1950-tallet.[18]

27.4 Bemerkninger og opplysninger fra andre

Nils Oskar Anthi (f. 1947) sa det følgende om grustaket på høringsmøtet 14. mars 2019:[19]

13 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Erik Andreas Trosten*, 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 1–4.

14 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 48–50.

15 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 51–53.

16 Finnmarkskommisjonen, Op. cit., 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 54–55.

17 Finnmarkskommisjonen, Op. cit. 21. september 2021 (jnr. 15/200-9) s. 55–56.

18 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Erik Andreas Trosten 18. oktober 2021* (jnr. 15/200-16) s. 1–3.

19 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra høringsmøte*, 13.–15. mars 2019 (jnr. 14/294-30) s. 173.

> *«Jeg har kjøpt grus hos tidligere Veidemo, og jeg har vært med på å måle ut det området som Vegvesenet skulle rå over. Jeg satt i Landbruksnemnda i Tana og vi var på befaring. Kommunen var jo koblet inn der og det var … Vegvesenet på den tiden var veldig streng på det, for han som hadde gården i* Lišmmajohka der, Tormod Aslaksen, han søkte om tilleggsjord der, og det fikk han ikke. … der er grus for 1000 år.»

27.5 Kommisjonens vurderinger

27.5.1 Innledning – rettslige problemstillinger

Saken ble først reist av Oskar Trosten (f. 1960) på vegne av en relativt liten og avgrenset personkrets; Erik Eriksen Trostens etterkommere, deriblant Oskars far, Erik Andreas Trosten (1931–2023). På høringsmøtet 14. mars 2019 ble kravet endret til å gjelde en mer ubestemt personkrets; *lokalbefolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma i Øvre Tana*. Kommisjonen har videre oppfattet Oskar Trosten slik at saken ikke gjelder eiendomsrett, men bruksrett i form av rett til vederlagsfritt uttak av sand og grus fra Lišmmajohka grustak til eget bruk.

Kommisjonen vil derfor vurdere om lokalbefolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma, har opparbeidet bruksrett etter hevdsreglene. Et spørsmål er om saken gjelder en gruppe som er tilstrekkelig individualisert til at hevd etter hevdslova § 7 eller § 8 første ledd er aktuelt, eller om personkretsen er så vid og ubestemt at hevdslova § 8 andre ledd om hevd for folket i en grend, bygd eller liknende mer ubestemt personkrets får anvendelse. Dette er vurdert i punkt 27.5.2. De øvrige hevdsvilkårene er vurdert i punkt 27.5.3 flg.

Oskar Trosten har opplyst at *befolkningen i Tanabru* sannsynligvis også har hentet grus- og sand fra grustaket, i forbindelse med at stedet ble etablert og utbygd på 1960–1970-tallet, jf. punkt 27.3.1. Det foreligger imidlertid lite informasjon brukens innhold og omfang, og bruken har uansett ikke pågått lenge nok med et potensielt rettsstiftende innhold til å oppfylle tidsvilkåret etter hevdslova § 8 andre ledd om 50 års brukstid. Kommisjonen har derfor ikke utredet om befolkningen i Tanabru har opparbeidet bruksrett til grustaket.

27.5.2 Personkretsen

Som nevnt i punkt 27.5.1, ble saken først reist av Oskar Trosten på vegne av Erik Eriksen Trostens etterkommere. På høringsmøtet 14. mars 2019 sa han at selv om han i det udaterte brevet til Finnmark Jordsalgskontor, som han sendte til kommisjonen 11. januar 2011, anførte at retten til grustaket tilligger Erik Eriksen Trostens etterkommere, var hensikten aldri å nekte andre å bruke grustaket: *«Vi [min slekt] trenger ingen særrett til det. … folk fra området Hedeguohppi til Horma, det er de i det geografiske området som har brukt det [grustaket]»*, jf. punkt 27.3.1. Oskar Trostens far, Erik Andreas Trosten, ga uttrykk for samme oppfatning i intervju med kommisjonen 21. september 2021, jf. punkt 27.3.2.

Det generelle utgangspunktet i hevdslova er at én eller flere bestemte personer, eller juridiske personer, kan hevde bruksrett etter §§ 7 og 8 første ledd. En ubestemt personkrets kan ikke hevde bruksrett etter disse bestemmelsene, men derimot etter § 8 andre ledd.[20]

Ordlyden i § 8 andre ledd angir flere eksempler på ubestemte personkretser; *«folket i ei bygd eller grend, eller i ein by eller annan vid krins»*. Alternativene *«bygd», «grend» og «by»* er eksempler på *«vid krins»*. Uttrykket *«annan vid krins»* tar sikte på andre naturlig avgrensede personkretser, så som innbyggerne i en kommune eller medlemmene i et reinbeitedistrikt. Det *«avgjerande rettslige kriteriet er om det er ein «vid krins» eller ikkje.»*[21]

Felles for de nevnte alternativene er at den potensielle hevderen består av en omskiftelig og ikke klart identifiserbar personkrets. Ifølge forarbeidene er personkretsen i § 8 andre ledd avgrenset til «dei som til ei kvar tid høyrer heime i krinsen, som hevdar og seinare vert rettshavarar».[22] Det er ikke en forutsetning for å påberope seg § 8 andre ledd at man er fastboende i området. Også hytteeiere eller andre med løsere tilknytning til området kan etter forholdene falle inn under personkretsen *«dei som til ei kvar tid høyrer heime i krinsen»*.

Det er slik kommisjonen ser det, nærliggende å anse personkretsen *«lokalbefolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma»*, som *«folket i ei … grend»* i hevdslova § 8 andre ledd sin forstand. Den befolkningen som er bosatt på denne strekningen er ingen fast størrelse, men vil være gjenstand for utskiftninger over tid, ved at noen flytter fra og andre flytter til området. Kommisjonen legger derfor til grunn at saken gjelder en så vid og ubestemt personkrets at spørsmålet om hevderverv må vurderes etter reglene i § 8 andre ledd.

Etter denne bestemmelsen er hevdstiden 50 år uavhengig av om bruken vises ved en *«fast tilstelling»* eller ikke.[23] Det er derfor ikke nødvendig å vurdere om grustaket som sådan kan anses som en *«fast tilstelling»* etter hevdslova § 8 første ledd, eller om lokalbefolkningens uttak av sand og grus er bruk som har vist seg ved den faste tilstellingen, slik at hevdstiden eventuelt ville blitt 20 og ikke 50 år. Kommisjonen bemerker likevel at det ikke kan utelukkes at en slik vurdering ville fått et bekreftende svar. Grustaket har vært godt synlig for

20 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 343.
21 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 362.
22 Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6 Om hevd,* 1961 s. 26. Se også Ot.prp. nr. 30 (1965-66) s. 31–32.
23 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 364.

omgivelse, og når det ikke generelt kan utelukkes at en sti kan være en «*fast tilstelling*» og at ferdsel kan være den bruken som vises ved den faste tilstellingen,[24] må det samme gjelde for masseuttak fra et grustak.

Utvidelsen av personkretsen i § 8 andre ledd sammenliknet med personkretsen etter § 7 og § 8 første ledd, innebærer ellers at det gjør seg gjeldende noen forskjeller ved den konkrete anvendelsen av hevdsvilkårene, selv om vilkårene i utgangspunktet er de samme. Blant annet er det ikke nødvendig at alle innenfor personkretsen har utøvd en bruk som oppfyller bruksvilkåret for hevd. Det er heller ikke et krav at alle «*dei som til ei kvar tid høyrer heime i krinsen*» har vært i aktsom god tro i full hevdstid, men tilstrekkelig at *de fleste* i personkretsen har vært det.[25]

27.5.3 Tidsvilkåret

Den potensielt rettsstiftende bruken av Lišmmajohka grustak startet ved etableringen i 1946. Dette er litt over 20 år før 1. januar 1967 da hevdslova av 1966 trådte i kraft. Overgangsreglene i hevdslova § 12 innebærer imidlertid at 1966-loven får anvendelse også for hevdsbruk som startet før, men som ikke var fullført før ikrafttredelsen 1. januar 1967.

Det følger av sammenhengen mellom § 12 første og tredje ledd at hevdsspørsmålet i slike tilfeller må «*avgjerast etter de nye reglane, uavhengig av om vilkåra etter den nye lova var strengare eller ikkje*.» Overgangsreglene medfører videre at for «*langhevd etter hevdslova § 8 første ledd første punktum er hevdstid etter 1. januar 1922 relevant*»[26]

Dette vil også gjelde for hevdserverv etter § 8 andre ledd der det også kreves 50 års brukstid. Når bruken av grustaket ved Lišmmajohka startet i 1946 er dermed den utøvde bruken fra da av relevant hevdsbruk etter § 8 andre ledd. Et hevdserverv vil dermed tidligst være fullført i 1996, forutsatt at det i den mellomliggende perioden ikke har vært bruksavbrudd på over to år, jf. hevdslova § 6 andre ledd. Fordi rettighetshaverkretsen vil bestå av de som «*til ei kvar tid høyrer heime i krinsen*», vil det ikke oppstå spørsmål om forholdet til kravet i hevdslova § 3 om «*lovlig rettsovergang*» som forutsetning for sammenlegging av flere brukeres hevdstid.[27]

Opplysningene i saken tyder på at lokalbefolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma i all hovedsak var alene om å bruke grustaket fra 1946 og frem til midten av 1950-tallet, da også Statens vegvesen ifølge Erik Andreas Trosten begynte å bruk det, jf. punkt 27.3.2. I perioden frem til omtrent 1970, var det så vidt kommisjonen kjenner til, bare lokalbefolkningen og vegvesenet som tok ut masser fra Lišmmajohka grustak.

Det ble med virkning fra 1. januar 1971 inngått to festekontrakter knyttet til grustaket. Frank Veidemo fikk ved «*gl. statsforpaktning nr. 3109*» (gnr. 12, bnr. 1, fnr. 30) formalisert en rett til å hente sand fra grustaket. Statenes vegvesen fikk ved «*gl. statsforpaktning nr. 3110*» (gnr. 12, bnr. 1, fnr. 30) formalisert en rett til å ta ut grus derfra (gnr. 12, bnr. 1, fnr. 58). Senere har Statskog og etter hvert FeFo inngått nye avtaler med ulike selskap om bruken av grustaket og tilgrensende områder (gnr. 12, bnr. 1, fnr. 29 og gnr. 12, bnr. 1, fnr. 34).

Det er opplyst at lokalbefolkningens bruk ble videreført, også etter utstedelsen av festekontraktene i 1971 og senere inngåtte avtaler om masseuttak, og frem til det ble satt opp en bom som stengte deres adkomst til grustaket. Oskar Trosten har opplyst at lokalbefolkningens bruk pågikk *så lenge* Statens vegvesen var rettighetshaver i grustaket.

Statens vegvesen Finnmark (SVF) og Finnmark Jordsalgskontor inngikk i mars 1999 avtale om uttaksrett i Lišmmajohka, på grunnlag av en hovedavtale mellom partene, undertegnet 16. mai 1997 av SVF og 23. mai 1997 av jordsalgskontoret. Hovedavtalen angir i punkt 3 en oppsigelsesfrist på ett år, og har i punkt 6 følgende passus om massebehov for private brukere:[28]

> «I områder der det foreligger lokalt behov for småskalauttak til private formål og det ikke finnes alternative uttakssteder, forutsettes at SVF etablerer tilfredsstillende ordninger for kontinuerlig å dekke dette behovet innenfor utvinningsområdet».

Dette er en standardformulering som ikke er direkte knyttet til Lišmmajohka grustak, men den bidrar til å sannsynliggjøre at lokalbefolkningens uttak av sand og grus herfra i alle fall så lenge den avtalen som vegvesenet og jordsalgskontoret inngikk i mars 1999 var gjeldende.

Det er noe usikkert når den bommen som stengte lokalbefolkningens adkomst til grustaket ble satt opp. Bommen er ikke omtalt i de dokumentene kommisjonen har gjennomgått.

Oskar Trosten ga noe sprikende opplysninger på høringsmøtet 14. mars 2019. Han sa først at han tidlig på 1990-tallet hadde sendt brev til Finnmark Jordsalgskontor etter at firmaet Lämminkainen satte opp bommen. Senere korrigerte han dette og sa at brevet som er datert 17. februar 1992, ble sendt fordi de hadde fått «*stopp*» av vegvesenet. Etter dette hadde de igjen kunnet bruke grustaket frem til Lemminkäinen

24 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 349–350.
25 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025 s. 365–366.
26 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 423.
27 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 365, jf. Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6 Om hevd,* 1961 s. 26.

28 Dokumenter mottatt fra FeFo 24. september 2021 (jnr. 15/200-10), s. 6 (Avtale om uttaksrett for massetak, Lišmmajohka) og s. 8–12 (Hovedavtale for massetak).

sammen med «*Olsen maskinfirma*» satte opp bommen, jf. punkt 27.3.1.

Lemminkäinen Group er en av Nordens største aktører innen asfalt, og etablerte seg i Norge i 2001, da selskapet Lemmink*äinen Norge AS ble etablert for å overta asfaltvirksomheten til Icopal AS*.[29] Sammenholdt med Oskar Trostens opplysninger tilsier dette at bommen ble satt opp en gang etter 2001. Erik Andreas Trosten sa i intervju i 2021 at bommen ble satt opp for ca. «*sju år siden*», det vil si ca. 2014, og trolig av firmaet til Tommy Olsen, jf. punkt 27.3.2.

Tommy Olsen har ifølge grunnboka siden 2012 hatt feste på de tilgrensende områdene, gnr. 12, bnr. 1, fnr. 29 og gnr. 12, bnr. 1, fnr. 34.[30] Sammenholdt med sakens øvrige opplysninger trekker dette i retning av at bommen ble satt opp etter 2012, og i alle fall relativt mange år etter at tidsvilkåret for et eventuelt hevdserverv med bruksstart i 1996 var oppfylt.

Etter at bommen ble satt opp, har lokalbefolkningen måttet be om tillatelse til å ta ut masser og betale for uttak. Dette er imidlertid enten bommen ble satt opp noen år inn på 2000-tallet eller etter 2012, for sent til å avbryte et eventuelt hevdserverv. Det er heller ikke noe som tyder på at det har vært avbrudd i lokalbefolkningens bruk av grustaket før bommen ble satt opp.

Kommisjonen legger etter dette til grunn at lokalbefolkningen har brukt grustaket i full hevdstid, og at tidsvilkåret etter hevdslova § 8 andre ledd var oppfylt i 1996.

27.5.4 Bruksvilkåret

Regelen i hevdslova § 7 første ledd om at «*den som brukar eller har tingen som om han var bruksrettshavar, hevdar bruksrett*», gjelder også ved hevdserverv etter § 8 andre ledd. På samme måte som ved et «ordinært» hevdserverv, forutsetter derfor hevdserverv etter § 8 andre ledd at personkretsen har utøvd en bruk som tilsvarer den bruken som en bruksrettighetshaver med tilsvarende rett ville ha utøvd. Se foran i punkt 6.3.2.2.

Som nevnt i punkt 27.5.2, innebærer imidlertid den videre personkretsen i § 8 andre ledd at det ikke er et krav at alle som inngår i personkretsen har utøvd en bruk som oppfyller bruksvilkåret for hevd. Det er tilstrekkelig at personkretsen som gruppe oppfyller bruksvilkåret, og har utøvd en bruk som tilsvarer det bruken innehaveren av en tilsvarende kollektiv bruksrett ville ha utøvd. Dette innebærer at «*dei fleste innanfor gruppa*» må ha hatt behov for og utøvd noe mer enn sporadisk bruk. Hvis ikke, vil bruken ofte bli betegnet som tålt bruk, eller blir ansett som et utslag av en allemannsrett. Det er videre antatt at den potensielt rettsstiftende bruken må ha vært «*meir intensiv enn det som krevst etter reglane om alders tids bruk*».[31]

Opplysningene i saken tilsier at lokalbefolkningen har tatt ut store menger sand og grus i forbindelse med gjenoppbygningen etter andre verdenskrig, og ved senere byggevirksomhet og vedlikehold av bygningsmassen og eiendommene.

Oskar Trosten sa på høringsmøtet 14. mars 2019 at «alle fra Hedeguohppi til Horma *brukte det grustaket*», til eget bruk, jf. punkt 27.3.1. Erik Andreas Trosten sa i intervju 21. september 1991 at lokalbefolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma har hentet mye sand og grus fra grustaket: «når vi først begynte å ta ut grus der, så tok vi ut mye. Og når den nye tiden kom – traktoren [traktor-tiden] – så kjørte vi jo grus der døgnet ru*ndt*», jf. punkt 27.3.2.

Det er i dag i overkant av 160 (165) private eiendommer og nesten 30 (28) festearealer på strekningen Hedeguohppi–Horma, med en relativt stor samlet bygningsmasse, og mange gårdstun og veier. Dette sannsynliggjør at lokalbefolkningen har hentet ut relativt store mengder sand og grus fra grustaket, og at bruken går klart ut over det sporadiske. Samtidig er det ikke noe som tyder på at bruken har gått ut over eget husbehov. Det foreligger ingen opplysninger om at lokalbefolkningen har solgt sand og grus fra grustaket.

Lokalbefolkningen har fra midten av 1950-tallet, da Statens vegvesen begynte å bruke grustaket, ikke vært alene om å ta ut sand og grus derfra. Oskar Trosten sa på høringsmøtet 14. mars 2019 at folk fra Tanabru trolig hentet sand og grus i forbindelse med etableringen av tettstedet ved Tanabru på 1960–1970-tallet. Siden 1971 har staten også inngått festekontrakter og andre avtaler om masseuttak med ulike aktører, blant annet Statens vegvesen.

Eksklusiv bruk er imidlertid ikke et vilkår for hevd av bruksrett etter hevdslova § 8 andre ledd.[32] At også andre enn lokalbefolkningen har hentet sand og grus fra grustaket er derfor ikke til hinder for at lokalbefolkningen har oppfylt bruksvilkåret for erverv av en bruksrett som samsvarer med den ikke-eksklusive bruken som befolkningen har utøvd.

For å stoppe hevd etter § 8 andre ledd må grunneier effektivt hindre hele, eller i alle fall brorparten av kretsen, å bruke eiendommen.[33] Det foreligger ikke opplysninger som tilsier at staten i den perioden det potensielle hevdservervet pågikk, fra 1946 til 1996, har kommet med innvendinger mot lokalbefolkningens bruk, eller forsøkt å stoppe bruken ved rettslige eller rettslige tiltak. Bruken ble først stanset en gang etter årtusenskiftet da bommen ble satt opp, men som nevnt

29 https://no.wikipedia.org/wiki/Lemminkäinen_Group.

30 Historisk grunnboksutskrift for gnr. 12, bnr. 1, fnr. 29 og gnr. 12, bnr. 1, fnr. 34 (jnr. 15/200-13).

31 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 363. Se også Rt. 1983 s. 569 (Vansjø) på s. 585.

32 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 363–364.

33 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 368.

i punkt 27.5.3, var det for sent til å avbryte et eventuelt hevdserverv.

Kommisjonen anser det etter dette sannsynliggjort at befolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma i full hevdstid har hentet sand og grus fra Lišmmajohka grustak til eget bruk, i et omfang som tilsvarer den bruken som innehaveren av en tilsvarende kollektiv bruksrett ville ha utøvd. Bruksvilkåret etter hevdslova § 8 andre ledd er dermed oppfylt.

27.5.5 Godtrovilkåret

Kravet til god tro i hevdslova § 4 gjelder også for hevd etter § 8 andre ledd, men vurderingen av godtrovilkåret vil avvike noe fra vurderingen i saker om hevdserverv etter §§7 og 8 første ledd. Sivilovbokutvalet sier det følgende om godtrovurderingen etter § 8 andre ledd:[34]

> «*Ein lyt* her gå etter det folk flest på staden har visst om eller burde ha visst om. At ein einskild mann har råka til å få greie på rette samanhengen, er difor inga avgjerande hevdshindring, om alle dei andre er i fullkomelig god tro.»

Det avgjørende er dermed hva «*folk flest*» innenfor den «krins» som har utøvd bruken, har ment. At én enkelt person, eller et fåtall personer, har kjent til den riktige sammenhengen, er ikke diskvalifiserende for hevd etter § 8 andre ledd.[35] Høyesterett har i Selbu-saken og Svartskog-saken, som riktignok gjaldt alders tids bruk og ikke hevd, fulgt samme linje ved vurderingen av god tro for en gruppe personer som inngår i en vid og mer ubestemt personkrets.[36]

På bakgrunn av forarbeider, rettspraksis og reelle hensyn legger Borgar Høgetveit Berg til grunn at det kreves «*ei klar overvekt av «godtruande» i krinsen for at hevd skal kunne skje*» etter § 8 andre ledd. Han antar videre at konsekvensen av at også personer innenfor den aktuelle personkretsen som ikke selv har utøvd bruk kan bli rettighetshavere, er at «også den gode trua må vurderast for alle i krinsen, og ikkje berre for dei som har vore med på bruken.»[37]

Spørsmålet blir dermed om en *klar overvekt* av befolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma (heretter omtalt som lokalbefolkningen) har vært i aktsom god tro i full hevdstid med hensyn til at deres bruk av Lišmmajohka grustak hadde grunnlag i en rettighet.

Sakens opplysninger tilsier at lokalbefolkningen var alene om å bruke grustaket det første tiåret etter åpningen i 1946, frem til Statens vegvesen begynte å hente sand og grus rundt 1955–56. Erik Andreas Trosten sa i intervju 21. september 2021 at lokalbefolkningen hele tiden har ment å ha uttaksrett, fordi grustaket ligger «innenfor vår «kylä» [bygd] … Det er vi som har åpnet det». Ingen, verken jordsalgskontoret eller andre, hadde motsatt seg eller stilt spørsmål om lokalbefolkningens rett til å ta ut sand og grus. Trosten fortalte også at Uglebakken i Statens vegvesen, etter vegvesenets inntreden i grustaket, hadde sagt at vegvesenet og lokalbefolkningen i fellesskap eide grustaket, og at lokalbefolkningen også i fortsettelsen kunne hente så mye grus de trengte, jf. punkt 27.3.2. Uglebakkens uttalelse vil ikke ha noen virkning overfor grunneier, men den kan ha styrket lokalbefolkningens oppfatning om at også deres bruk av grustaket hadde grunnlag i en rettighet.

Med virkning fra 1. januar 1971, inngikk Finnmark Jordsalgskontor festekontrakter for grustaket med Statens vegvesen (gnr. 12, bnr. 1, fnr. 58) og Frank Veidemo (gnr. 12, bnr. 1, fnr. 30), jf. punkt 27.2. Festekontraktene sier ikke noe om at lokalbefolkningen, som ikke var part i kontraktene, fortsatt hadde adgang eller rett til å ta ut sand og grus. Det blir derfor spørsmål om inngåelse av festekontraktene kan ha bragt lokalbefolkningen ut av deres gode tro.

Det forholdet at festekontraktene ikke sier noe om lokalbefolkningens interesser eller rettigheter i området betyr ikke uten videre at lokalbefolkningen ikke lenger var i aktsom god tro, og spesielt når kontraktene ble inngått mellom Finnmarks jordsalgskontor og to eksterne aktører. Situasjonen kunne vært annerledes dersom jordsalgskontoret aktivt hadde bidratt til at en tilstrekkelig stor del av lokalbefolkningen ble informert om jordsalgskontorets eventuelle oppfatning om at lokalbefolkningen ikke hadde bruksrett, og at retten til å ta sand og grus fra grustaket etter inngåelsen av kontraktene lå eksklusivt til de respektive festerne.

Tinglysning av en rettighet kan gi en slik virkning. I dette tilfellet er imidlertid ifølge eiendomsregisteret på Kartverkets nettsted, de to festekontraktene ikke tinglyst.[38] Videre opplyser Finnmark Jordsalgskontor i brev 26. februar 1992 til Erik Andreas Trosten m.fl. at Tana bygningsråd i 1970 i sak 27/70 stilte som vilkår for å etablere festet på gnr. 12, bnr. 1, fnr. 30 som gjaldt en tomt på 8 dekar til en sementvarefabrikk «*at tomta blir plassert slik at den ikke blir til hinder for allmennheten til uttak av sand til nødvendig privat bruk.*»[39]

Bygningsrådets vedtak var offentlig tilgjengelig. Det kan derfor ikke utelukkes at vilkåret var kjent blant «*folk flest*» på den aktuelle strekningen. I så fall kan dette ha styrket

34 Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6 Om hevd,* 1961 s. 26.

35 Thor Falkanger og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett* 9. utg. (2022) s. 389.

36 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 814 og Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) på s. 1247.

37 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2. utg. (2025) s. 366.

38 https://eiendomsregisteret.kartverket.no (søk på «12/1/30, Tana» og «12/1/58 Tana».

39 Finnmark Jordsalgskontor, brev til Erik A. Trosten m.fl., 26. februar 1992 (jnr. 15/200-20).

lokalbefolkningens gode tro, selv om bygningsrådet ikke er en representant for grunneieren.

Umiddelbart etter henvisningen til vedtaket fra Tana bygningsråd, uttaler jordsalgskontoret i brevet til Erik Andreas Trosten m.fl.:[40]

> «*Dette vilkåret er/har rettighetshaverne vært kjent med, selv om dette ikke er inntatt i festekontraktene. Og idet uttaksrettighetene ble lokalisert til eksisterende stuffer (dvs. allmennhetens) har lokalbefolkningen kunnet hente masser i de etablerte uttaksstedene i samråd* med driverne.

Oss bekjent har det tidligere ikke vært problemer for lokalbefolkningen å hente sand/grus i Lismajoktaket.»

Finnmark Jordsalgskontor uttrykker her en anerkjennelse av lokalbefolkningens bruk, og erkjenner at festekontraktene gjaldt et område hvor lokalbefolkningen («*allmennheten*») hadde etablerte uttaksstеder («stuffer»). Jordsalgskontoret opplyser også at rettighetshaverne (festerne) var kjent med vilkåret om at festekontraktene ikke skulle være til hinder for lokalbefolkningens fortsatte bruk. Kommisjonen anser det sannsynlig at lokalbefolkningen også var kjent med vilkåret, som var oppstilt av Tana bygningsråd og akseptert av Finnmark Jordsalgskontor.

I brevet viser jordsalgskontoret også til at det har vært diskutert om private skal «*betale for sine uttak*», og at dette skal drøftes på nytt som ledd i en prosjektplan for grustaket som man forventet ville komme i gang i 1992, og der også «*lokalbefolkningens massetaksinteresser*» ville inngå. Brevet opplyser også at «*lokalbefolkningen i Lismajokområdet vil bli trukket med i den forestående planleggingsprosessen*.» At det pågikk en diskusjon om lokalbefolkningen skulle betale, kan derfor ikke tas til inntekt for deres bruk av egne uttaksstеder ble ansett som tålt bruk, og en slik diskusjonen vil uansett ikke i seg selv påvirke lokalbefolkningens gode tro.

Brevet fra Finnmark Jordsalgskontor til Erik Andreas Trosten m.fl. er et svar på det brevet som han og fire andre etterkommere av Erik Eriksen Trosten sendte til jordsalgskontoret 17. februar 1992, der de anfører å ha «*hevd*» på Lišmmajohka grustak.[41] Jordsalgskontoret avviser etterkommernes anførsel på følgende måte: «*Om Erik Eriksen Trosten gjorde første «spa[de]stikket», stiftes ikke grunnlag for hevd.* ***Påstanden om hevd finnes ubegrunnet.***»

Et spørsmål er derfor om dette har bragt *lokalbefolkningen* ut av aktsom god tro. Brevet er adressert til «*Erik Andreas Trosten m.fl.*». Det kan er derfor mulig at brevet kan ha brakt han og de øvrige Trosten-etterkommerne ut av deres eventuelle gode tro om at de – i kraft av å være Erik Eriksen Trostens rettsetterfølgere – har en særrett til («*hevd på*») grustaket. Brevet vil imidlertid ikke uten videre ha brakt dem ut av god tro om at lokalbefolkningen har en bruksrett til grustaket, som også Trosten-etterkommerne har del i.

Rettighetssituasjonen for lokalbefolkningen er ikke eksplisitt kommentert i brevet. Det gir imidlertid uttrykk for at lokalbefolkningens (allmenhetens) uttak til «*nødvendig privat bruk*» ikke må forhindres, og poengterer at lokalbefolkningen vil bli trukket med i den forestående planprosessen og at deres interesser er en del av det prosjektet som skulle settes i gang i 1992.

Det er mulig at det kunne virket inn på vurderingen av lokalbefolkningens gode tro, dersom brevet, eller en liknende uttalelse, hadde vært sendt til en større krets av lokalbefolkningen («folk flest»), og ikke bare til Trosten-familien. Brevets vektlegging av lokalbefolkningens behov og interesser gjør imidlertid at det ikke er gitt at brevets innhold ville ha brakt en tilstrekkelig stor andel av lokalbefolkningen ut av aktsom god tro.

Det er imidlertid ingenting som tyder på at et brev med et slikt innhold er sendt til andre enn Erik Eriksen Trostens etterkommere. Brevets avvisning av at de har «*hevd på*» grustaket, kan derfor ikke ha brakt *en klar overvekt* av lokalbefolkningen ut av deres gode tro.

Ellers finnes det også i det øvrige materialet som kommisjonen har mottatt fra FeFo, dokumenter med et innhold som kan være egnet til å styrke lokalbefolkningens gode tro.

Den i punkt 27.5.3 omtalte hovedavtalen for masseuttak mellom Statens vegvesen Finnmark (SVF) og Statskog ved Finnmark Jordsalgskontoret fra mai 1997 lå til grunn for avtalen fra mars 1999 mellom SVF og jordsalgskontoret om uttaksrett i Lišmmajohka. Punkt 6 i hovedavtalen har følgende passus: «*I områder der det foreligger lokalt behov for småskalauttak til private formål og det ikke finnes alternative uttaksstеder, forutsettes at SVF etablerer tilfredsstillende ordninger for kontinuerlig å dekke dette behovet innenfor utvinningsområdet.*»

Dette viser at jordsalgskontoret anerkjente at lokalbefolkningen i området hadde behov for masseuttak til eget bruk. Et annet dokument som viser dette mer generelt, er et formular med overskrift «*Festekontrakt for massetak*» som er merket «eksempel» og som kommisjon antar er ment som en mal for slike kontrakter. Dokumentets punkt 24 gjelder uttak av grus til jordbruksformål, og betegner dette som en «*uttaksrett*», og det fremgår at retten gjelder rå-masser. Det vil si ikke-bearbeide masser som singel, pussesand og liknende.[42]

40 Finnmark Jordsalgskontor, brev til Erik A. Trosten m.fl., 26. februar 1992 (jnr. 15/200-20).

41 Erik Andreas Trosten m.fl., brev til Finnmark Jordsalgskontor, 17. februar 1992 (jnr. 15/200-20).

42 FeFo, Oversendelse til kommisjonen 24. september 2021 (jnr. 15/200-10) Mappe 12.1.29 s. 48.

Kommisjonen legger etter dette til grunn at lokalbefolkningen har vært i aktsom god tro med hensyn til at de hadde rett til å hente grus og sand fra Lišmmajohka grustak til eget bruk, fra bruken startet i 1946 og i hele den perioden bruken pågikk frem til adkomsten til grustaket ble stengt ved en bom en gang etter årtusenskiftet. Da var imidlertid hevdservervet fullført.

27.5.6 Konklusjon

Befolkningen på strekningen Hedeguohppi–Horma i Øvre Tana har rett til vederlagsfritt uttak av sand og grus fra Lišmmajohka grustak til eget bruk, jf. hevdslova § 8 andre ledd. Se figur 27.

LITTERATUR OG KILDER

Sakkyndige utredninger mv. utarbeidet på oppdrag av Finnmarkskommisjonen

Bull, Kirsti Strøm, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775 – 1965*, 2014

NIKU (Norsk institutt for kulturminneforskning) Oppdragsrapport 39/2017, *Felt 7 Deatnu/Deanuvuotna – Tana/Tanafjorden,* mars 2017

NINA (Norsk institutt for naturforskning) Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, desember 2010

Sámi allaskuvla/Samisk høgskole og Samisk nærings- og utredningssenter (SEG), *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv*, juni 2010

Skogvang, Susann Funderud, *Fiskerettigheter i sjø- og fjordområder utenfor Finnmark*, 2014

Sommerseth, Hilde, *Befolkningsutvikling i Karasjok, 1559–2001*, 2017

Sommerseth, Hilde, *Befolkningsutviklingen i Tana, 1560–1801*, 2024

Sundet, Jan H., *Rapport til Finnmarkskommisjonen om lokal fiskerkunnskap i Tanafjorden – En syntese av intervjuer gjort med lokale fiskere i 1993*, 2024

Rettspraksis

Norsk Høyesterett

Rt. 1844 s. 273 (Ihlsvigen)
Rt. 1860 s. 243 (Søndre Oulie)
Rt. 1873 s. 463 (Myhren)
Rt. 1900 s. 438
Rt. 1907 s. 149
Rt. 1909 s. 442
Rt. 1911 s. 904 (Tunhovdgardane)
Rt. 1916 s. 1249 (Hardangervidda)
Rt. 1917 s. 4
Rt. 1923 s. 268 (Gausdal)
Rt. 1924 s. 583 (Solbakken)
Rt. 1926 s. 760 (AS Rundlast)
Rt. 1932 s. 72
Rt. 1937 s. 158 (Follafoss)
Rt. 1937 s. 355 (Lurud)
Rt. 1939 s. 603 (Trommestad)
Rt. 1948 s. 533 (Eidfjord)
Rt. 1948 s. 533 (Hardangervidda II)
Rt. 1949 s. 492 (Tolgas heimtrakt)
Rt. 1951 s. 217
Rt. 1953 s. 1166
Rt. 1960 s. 810 (SiFi)
Rt. 1961 s. 1163 (Dale Skog)
Rt. 1962 s. 163
Rt. 1963 s. 370 (Lågen)
Rt. 1963 s. 1263 (Vinstra)
Rt. 1966 s. 1044 (Hillevåg)
Rt. 1967 s. 1010 (Junkerdal)
Rt. 1968 s. 429 (Altevann II)
Rt. 1968 s. 695 (Deniboll)
Rt. 1968 s. 1202 (Kvannegrø)
Rt. 1969 s. 1220
Rt. 1970 s. 1367
Rt. 1971 s. 171 (Store Åkravann)
Rt. 1971 s. 438
Rt. 1972 s. 292
Rt. 1973 s. 452
Rt. 1979 s. 1283 (Kåfjordbotn)
Rt. 1979 s. 1421 (Søre Kvam Fiskeforening)
Rt. 1980 s. 84
Rt. 1980 s. 810 (SiFi)
Rt. 1982 s. 1575 (Krogsgård)
Rt. 1983 s. 569 (Vansjø)
Rt. 1985 s. 247 (Kåfjord)
Rt. 1986 s. 148 (Ullensvang)
Rt. 1986 s. 583 (Soknedal Søndre)
Rt. 1987 s. 442 (Øst-Finnmark Sparebank)
Rt. 1988 s. 1217
Rt. 1989 s. 285
Rt. 1990 s. 874 (Fusa)
Rt. 1991 s. 1311 (Beiarn-Skjerstad)
Rt. 1993 s. 564
Rt. 1995 s. 644 (Balsfjord)
Rt. 1997 s. 1608 (Aursund)
Rt. 1998 s. 1565
Rt. 2000 s. 604 (Sameiet Løvenskiold Ullern)

Rt. 2000 s. 1578 (Seiland)
Rt. 2001 s. 769 (Selbu)
Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen)
Rt. 2003 s. 833 (Folkeaksjonen Stopp Regionfelt Østlandet)
Rt. 2003 s. 1132 (Norrøna fly)
HR-1994-595-K (Høyesteretts kjæremålsutvalg, kjennelse 31. oktober 1994)
HR-2016-2030-A (Stjernøya)
HR-2018-456-P (Nesseby)
HR-2019-2395-A (Reintallsreduksjon II)
HR-2020-2186-A (Nordmarksgodset)
HR-2021-1975-S (Fosen)
HR-2024-982-S (Karasjok)
HR-2025-1908-U (Karasjok II)

Underettspraksis (norsk)

RG 1961 s. 148 (Eidsivating)
RG 1977 s. 65 (Eidsivating)
RG 1984 s. 261 (Tana og Varanger herredsrett)
RG 1990 s. 264 (Hålogaland)
RG 2012 s. 897 (Borgating)
Alta herredsrett, dom 17. april 1996 (sak 95-00296 A)
Eidsivating Lagmannsrett, dom 23. januar 1997 (LE-1994-02871)
Gulating lagmannsrett, dom 23. juli 1997 (LG-1996-01461)
Hålogaland lagmannsrett, dom 23. juni 1994 (LH-1993-116)
Hålogaland lagmannsrett, dom 26. mars 2010 (LH-2009-133706)
Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514)
Hålogaland lagmannsrett, dom 12. juni 2013 (LH-2012-179763)
Hålogaland lagmannsrett, dom 27. mars 2014 (LH-2013-162742)
Hålogaland lagmannsrett, dom 14. januar 2016 (LH-2015-82310)
Hålogaland lagmannsrett, dom 20. juni 2025 (LH-2025-18531)
Hålogaland lagmannsrett, LH-2003-12681 (Isvegen)
Hålogaland lagmannsrett, LH-2006-295
Oslo tingrett, Kjennelse 20. desember 2023, TOSL-2023-120010
Utmarksdomstolen for Finnmark (UTMA), kjennelse 19. desember 2014 (UTMA-2014-164427-1)
UTMA, avvisningskjennelse 14. januar 2015 (UTMA-2014-164247)
UTMA, kjennelse 14. januar 2015 (UTMA-2014-162958-2)
UTMA, avgjørelse 20. august 2015 (UTMA-2014-162528-3 og UTMA-2014-164564)
UTMA, hevingskjennelse 10. august 2016 (sak 14-164484TVI-UTMA)
UTMA, dom 21. oktober 2016 (16-041336TVI-UTMA)
UTMA, dom 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA)
UTMA, dom 10. oktober 2018 (UTMA-2017-62459
UTMA, avgjørelse 30. mars 2022 (UTMA-2021-86077-1)
UTMA, hevingskjennelse 21. juni 2022 (21-087718TVI-UTMA)
UTMA, dom 22. juni 2022 (UTMA-2021-87806)
UTMA, dom 8. november 2022 (UTMA-2021-86603 og UTMA-2021-87408)
UTMA, avgjørelse 30. november 2022 (UTMA-2021-86077-4)
UTMA, dom 30. november 2022 (UTMA-2021-86811)
UTMA, dom 21. april 2023 (UTMA-2021-086077-5, UTMA-2021-086497-2)
UTMA, kjennelse og beslutning 9. april 2025 (UTMA-2024-98752)
UTMA, dom 30. oktober 2025 (UTMA-2024-86900)
UTMA, dom 10. februar 2026 (UTMA-2024-86892)
UTMA, dom 4. mai 2026 (25-091704 TVI-UTMA)
UTMA, dom 18. juni 2026 (24-087690 TVI-UTMA)

Internasjonal håndhevelsespraksis mv.

Australsk Høyesterett, *Mabo 2-saken*, 1992 og *Wik-saken,* 1996
Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), *General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples: 18/08/97*
Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), *Decision adopted under article 14 of the Convention, concerning communication No. 53/2013* (Lars-Anders Agren et al v. Sweden), 1/16 May 2017
European Court of Human Rights, *Tyrer v. The United Kingdom* (application 5856/72), judgment 25. April 1978
European Court of Human Rights, *Application no. 34369/97*, judgment 6. April 2000
Human Rights Committee, 95th Session, CCPR/C/SWE/CO/6, 7. May 2009
International Court of Justice, Reports 1951, *Fisheries case (United Kingdom vs. Norway)*, Judgementof December 18th 1951, Haag 1952, page 116 ff.
International Court of Justice, *Advisory Opinion, Western Sahara*, 16 October 1975
International Labour Conference, 92th Session 2004, *Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) – Norway,* Ratification: 1990, Observation (CEACR), adopted 2003
International Labour Conference, 99th Session 2010, *Report of the Committee of Experts on the Application of Convention and Recommendations, part II.I Observations concerning reports on ratified Conventions, Indigenous and tribal peoples (Co. 169), Norway*

International Labour Conference, 104th Session 2015, *Application of International Labour Standard 2015 (I), Report of the Committee of Experts on the Application of Convention and Recommendations, Report III (part 1A), Norway, Indigenous and tribal peoples Convention, 1989 (No. 169) (ratification: 1990) s. 496.*

International Labour Organisation (ILO), Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations (CEACR), *Individual Observation concerning Convention No. 169,* Norway, Published: 2004

International Labour Organisation (ILO), *Indigenous & Tribal Peoples' Rights in Practice – A Guide to ILO Convention No. 169*, 2009

Kanadisk Høyesterett, *Tsilhqot'in-saken*, 2014

NJA avd. 1 s. 1–253, *den svenske Högsta Domstolens avgjørelse i Skattefjällsmålet*, 29. januar 1981

NJA 2020 s. 3, *den svenske Högsta Domstolens avgjørelse 23. januar 2020*, Girjas sameby

Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples, James Anaya – *The situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland*, 6. juni 2011

Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples, T*he human rights situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland*, 9. august 2016

UN Human Rights Committee, *Communication No. 1023/2001 (Länsman II)*, 2005

UN Human Rights Committee, *Communication No. 547/1993, Apirana Mahuika et al. v. New Zealand,* 2000

UN Human Rights Committee, General Comment No. 23, CCPR/C21/Rev.1/Add.5, 8. april 1994

UN Human Rights Committee, *Jovsset Ánte Sara v. Norway*, CCPR/C/141/D/3588/2019, 12. september, 2024

UN Human Rights Committee, *Jonassen et al. v. Norway*, Communication No. 942/2002

UN Human Rights Committee, *Pereira og Benega mot Paraguay*, CCPR/C/132/D/2552/2015, 21. september 2022

Lovforarbeider mv.

Innst. 247 L (2013–2014) *Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om lov om fiskeretten i Tanavassdraget (Tanaloven)*

Innst. 256 L (2024–2025), *om endringer i reindriftsloven og jordskiftelova.*

Innst. 336 L (2011–2012) *Innstilling fra næringskomiteen om endringar i deltakerloven, havressurslova og finnmarksloven (kystfiskeutvalet)*

Innst. O. nr. 37 (1977–78) *Innstilling om lov om reindrft*

Innst. O. nr. 80 (2004–2005) *om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (finnmarksloven)*

Innst. S. nr. 158 (1991–92) *om omorganiseringen av Direktoratet for statens skoger*

Innstilling fra komiteen til samling og revisjon av fiskeriloven, avgitt i desember 1949

NOU 1978: 18 A *Finnmarksvidda – Natur – Kultur*

NOU 1984: 18 *Om samenes rettsstilling*

NOU 1988: *16 Rådsegn 14 Eigedomsgrensen og administrative inndelingsgrenser*

NOU 1993: 34 *Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark*

NOU 1994: 21 *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv*

NOU 1997: 4 *Naturgrunnlaget for samisk kultur*

NOU 1997: 5 *Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett*

NOU 1999:9 *Til laks åt alle kan ingen gjera?*

NOU 2001: 32 *Lov om tvisteløsning (tvisteloven)*

NOU 2001: 34 *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger*

NOU 2001: 35 *Forslag til endringer i reindriftsloven*

NOU 2005: 10 *Lov om forvaltning av viltlevende marine ressurser (Havressursloven)*

NOU 2007: 13 *Den nye sameretten*

NOU 2008: 5 *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*

Ot. forh. (1977–78) *Odelstingets forhandlinger for stortingssesjonen 1977–1978*

Oth. prp. nr. 21 (1848) *om udfærdligelse af en Lov om Ophævelse af § 38 i Lov af 20de August 1821 om det beneficerende og Statens Gods*

Oth. prp. nr. 27 (1887) *Om udfærdigelse af en lov angaaende fjeldfinnerne i Finmarkens amt*

Ot. prp. nr. 2 (1957) *Friluftsloven*

Ot. prp. nr. 3 (1962–1963) *Om lov om laksefisket og innlandsfisket*

Ot. prp. nr. 9 (1976–77) *Om lov om reindrift*

Ot.prp. nr. 21 (1903–1904)

Ot. prp. nr. 25 (2006–2007) *Om lov om reindrift*

Ot. prp. nr. 28 (1932) *Om utferdigelse av en lov om reindriften*

Ot. prp. nr. 28 (1994–95) *Om lov om endringer i reindriftsloven, jordskifteloven og viltloven*

Ot. prp. nr. 30 (1965–66) *Om lov om hevd*

Ot. prp. nr. 32 (1973–74) *Om lov om utnytting av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (fjellova)*

Ot. prp. nr. 51 (2004–2005) *Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)*

Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) *Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark (Finnmarksloven)*

Prop. 58 L (2013–2014) *Lov om fiskeretten i Tanavassdraget (Tanaloven)*

Prop. 63 L (2024–2025) *Endringer i reindriftsloven og jordskiftelova*

Prop. 70 L (2011–2012) *Endringar i deltakerloven, havressurslova og finnmarkslova (kystfiskeutvalet)*
Sametinget, *Arbeidsdokument (1) for konsultasjonene*, 24. juni 2004 (13876_1_P)
Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 5 Om særlege råderettar over fremand eigedom*, 1960
Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6 Om hevd,* 1961
St.Forh. 1830, *Syvende Deel*, s. 572, gjengitt i NOU 2008:5
St.mld. nr. 108 (1972–73) *Om et utbyggingsprogram for Nord Norge*
St. prp. nr. 52 (1991–92) *Omorganisering av Direktoratet for Statens skoger*
St. prp. nr. 102 (1989–90) *Om den 76. internasjonale arbeidskonferanse i Genéve 1989*

Litteratur mv.

Aikio, Samuli, *Davvisámi báikenamat*, 2017
Arnholm, Carl Jacob, *Passivitetsvirkninger*, 1932
Askheimer, Maria og Bull, Kirsti Strøm, *Konsekvenser for reindrifta etter grensestengingen mellom Norge og Finland, og relasjonen mellom fastboende og flyttsamene – Kommisjonsprotokoll fra 1852, 1857 og 1909,* 2005
Banks, Nigel, *Land Claims Agreements in Arctic Canada in light of International Human Rights* [i] Yearbook of Polar Law, 2009
Barlindhaug, Stine og Pedersen, Steinar, *Deanodat/Vestertana gjennom 12 000 år – en kulturhistorisk guide*, 2017
Barth, Jacob, *Om skovforholdene i Finmarken*, 1858
Berg, Borgar Høgetveit, *Hevd*, 2005
Berg, Borgar Høgetveit, *Hevd*, 2. utg., 2025
Bertelsen, Reidar, Hansen, Lars Ivar og Olsen, Bjørnar, *Mellom tradisjon og modernitet: Vern av kulturminner i Nord-Norge*, 2001
Bing, Lars Hess, *Beskrivelse over Kongeriget Norge, Øerne Island og Færøerne, samt Grønland* (...), 1796
Bjørklund, Ivar, *Den norske kolonialismen i Sápmi – metafor eller realitet*, [i] Nytt Norsk Tidsskrift 2024, vol 41, nr. 3 – 4
Blix, Erik Schytte, *Karasjokslekter*, 2. utg. med tillegg, 1989
Blix, Erik Schytte, *Nesseby- og Polmakslekter*, 1967
Brandt, Fr., *Brudstykker af Forelæsninger over Tingsretten*, 1863
Brandt, Fr., *Tingretten fremstillet efter den norske Lovgivning*, 1867 (2. utg. 1878, 3. utg. 1892)
Brenli, Erik, *Et liv med sjølaksefiske – en samtale med Reidar Larsen* [i] Tana årbok 2019
Brækhus, Sjur og Hærem, Axel, *Norsk tingsrett*, 1964
Bull, Kirsti Strøm, *Finnmarksloven – Finnmarkseiendommen og kartlegging av rettigheter i Finnmar*k [i] Hans-Kristian Hernes og Nils Oskal (red.), *Finnmarksloven*, 2008 s. 153–156
Bull, Kirsti Strøm, *Fisket i saltvann – betraktninger rundt rettighetsspørsmål,* [i] Kart og Plan 2005
Bull, Kirsti Strøm, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie*, 2011
Bull, Kirsti Strøm, Oskal, Nils og Sara, Mikkel Nils, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1960*, 2001
Bull, Kirsti Strøm og Winge, Nikolai K, *Fast eiendoms rettsforhold*, 2009
Bull, Kirsti Strøm, *Reinbyer i Finnmark på begynnelsen av 1900-tallet*, 2005
Bull, Kirsti Strøm, *Reindriftens rettshistorie i Finnmark 1852–1960*, [i] NOU 2001:34 s. 243
Cobo, José Martinez, *Study of the problem of Discrimination against Indigenous Populations*, 1983
Dahl, Irene og Endalew Lijalem Enyew, *Sjøsamenes rettigheter til fiske i det tradisjonelle samiske bosettingsområdet: En sammenstilling av det eksisterende kunnskapsgrunnlaget – Rapport til sametinget UiT Norges arktiske universitet*, 20. oktober 2025
Dikkanen, Siri Lavik, *Residence and work organization in a lappish-speaking community*, 1965
Eidheim, Harald [i] Asbjørn Nesheim (red*.), Erverv og kulturkontakt i Polmak*, 1958
Eidheim, Harald [i] Asbjørn Nesheim (red.), *Polmak og Manndalen – to samebygder*, 1958
Eriksen, Gunnar, *Alders tids bruk*, 2. utg., 2008
Eriksen, Gunnar, *Norsk lovkommentar*, note 44 og 45 til hevdslova, 14. august 2023
Ersland, Geir Atle og Holm, Terje H., *Norsk forsvarshistorie. Bind 1: Krigsmakt og kongemakt 900–1814*, 2000
Falch, Ingvald, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988
Falkanger, Aage Thor, *God tro,* 1999
Falkanger, Thor, *Allmenningsrett*, 2009
Falkanger, Thor, *Lokal sedvanerett – knyttet til fast eiendom*, [i] TfR 2017 nr. 1 s. 68 flg.
Falkanger, Thor og Falkanger, Aage Thor, *Tingsrett* 9. utg., 2022
Fellman, Jacob, *Anteckninger under min vistelse i Lappmarken, III og IV*, 1906
Fleischer, Carl August, *Vurdering av dokument offentliggjort 3/11-2003 om «Folkerettslig vurdering av forslaget til ny finnmarkslov»,* februar 2004
Forsdahl, A, Red., *Utdrag av medisinalberetninger for Tana legedistrikt 1865–1928*
Frette, Tharald, *Oppgave, siidaers oppholdssteder/reinbestand, Polmak, 1932–1933*
Gauslaa, Jon, *Eigedomshistoria i Finnmark*, [i] Hans Sevatdal v/Per Kåre Sky og Erling Berge (red.), *Eigedomshistorie*, 2017

Gauslaa, Jon, *Kommentarer til Lappekodisillen 2. oktober 1751* [i] Norsk lovkommentar, note 41 til 44 til kodisillens § 30 med videre henvisninger, revidert 2023
Gjelsvik, Nikolaus, *Norsk tingsret. Forelesninger.* 1919, 2. utg. 1926
Gjelsvik, Nikolaus, *Norsk tingsrett*, 3. utg. v/Erik Solem, 1936
Gjerde, Arild, *Tanas befolkning år 1900*, 1984
Gjerde, Willy, *Samer og nordmenn i Tanafjorden 1769–1875*, 1999
Graver, Hans Petter og Ulfstein, Geir, *Folkerettslig vurdering av forslaget til ny Finnmarkslov*, 2003
Guttormsen, Anders, *Minner fra gamle dagers Tana,* [i] Tana historie- og museumslags lokalhistoriske tidsskrift 1979
Hansen, Lars Ivar og Olsen, Bjørnar, *Samenes historie fram til 1750*, 2004 og 2. utg. 2022
Hanssen, Einar Richter, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970* [i] NOU 1994: 21
Helander, Elina, *Samiska rättsuppfatninger i Tana og Rätt i Deanodat*, [i] NOU 2001:34
Helland, Amund*, Norges Land og Folk, Topografisk-statistisk beskrivelse over Finnmarkens amt*, bd. I, II og III, 1906
Hernes, Hans-Kristian og Oskal, Nils (red.), *Finnmarksloven*, 2008
Hirsti, Gunvor, *Holmen med de tre navn – Norskholmen-Pekansaari-Darusuolo,* [i] Tana årbok 2011
Holti, Thormod, *Luftjokdalen – der bureisere slo seg ned*, 2013
Holti, Thormod, *Norskholmen og slekta Hjelt*, 2015
Hov, Jo, *Rettergang*, 2010
Jebens, Otto, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999
Jernsletten, Regnor, *Befolkningsutviklinga i Finnmark på 1800-tallet*, 1989
Johansen, Olav E., *Vestertana fiskarlag – glimt fra protokollen,* [i] Tana årbok 2019
Juvkvam, Dag, *Historisk oversikt over endringer i kommune- og fylkesinndelingen*, [i] SSB-rapport 99/13 s. 84–85
Kalak, Line, *Samenes rett til fiske i saltvann,* masteroppgave 2008
Karlsson, Dr. Karl Henrik og Dr. Gustav Storm, *Finmarkens Beskrivelse af Erkebiskop Erik Walkendorf*, 1901
Keilhau, Baltazar Mathias, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen Aarene 1827 og 1828*, 1831
Knag, Niels, *Matricul oc Beschrifuelse ofuer Findmarchen for Anno 1694*, [i] Martha Brock Utne, *Finnmark omkring 1700*, 1932
Korpijaakko-Labba, Kaisa, *Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland*, finsk utgave 1989, svensk utgave 1994
Kratteng, Ivar, *Fiskeri i Indre Tanafjord etter krigen,* [i] Tanaårboka 2017
Kristensen, Allan, *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – med utgangspunkt i studier av tingbøkene fra Finnmark for perioden 1620 – 1770* [i] NOU 2001: 34
Larsen, Dag A. og Rauø, Kåre, *Dombok Torneå lappmark 1639–1725*, 1999
Larsen, Dag A. og Rauø, Kåre, *Dombok Torneå Lappmark 1736–1751*, 1999
Locke, John, *The Two Treatises of Government*, 1689
Lundmark, Lennart, *Samernas skatteland*, 2006
Nordtveit, Ernst, *Høgsteretts rolle ved utvikling av rettar til fast eigedom*, [i] Schei, Skoghøy og Øie (red), *Lov Sannhet Rett – Norges Høyesterett 200 år*, 2015 s. 765 flg.
Olsen, Kjell Meinich, *Norsk Almenningsret*, 1928
Oskal, Nils og Sara, Mikkel Nils, *Reindriftssamiske sedvaner og rettsoppfatninger om land* [i], Kirsti Strøm Bull m.fl., *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852–1960*, 2001
Pasqualucci, Jo, *International Indigenous land Rights; A Critique of the Jurisprudence of the Inter-American Court of Human Rights in Light of the United Nations declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, [i] Wisconsin International Law Journal 51, 2009
Pavel, Sverre, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordsalgskommisjons) forvaltning av statens jakt og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986
Päiviö, Nils-Johan, *Från skattemannarätt til nyttjanderätt – En rättshistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från 1500-talet till 1886 års renbeteslag*, 2011
Päiviö, Nils-Johan, *Lappskattelandens rättsliga utveckling i Sverige*, [i] Diedut nr. 3:2001
Pedersen, Steinar, *Assimilasjon/Fornorskning – Næringer – Tanadalen. Fra rundt 1899 til i dag*, utredning for Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2022
Pedersen, Steinar, *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv* [i] NOU 1994: 21
Pedersen, Steinar, *Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig,* [i] NOU 1994:21
Pedersen, Steinar, *Fra bruk av naturgodene etter samiske sedvaner til forbud mot jordsalg til ikke-norsktalende*, [i] NOU 2001: 34 s. 289 flg.
Pedersen, Steinar, *Laksen, allmuen og staten: fiskerett og forvaltning i Tanavassdraget før 1888*, [i] Diedut nr. 2: 1986
Pedersen, Steinar, *Lappekodisillen i Nord 1751–1859 – Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke* [doktoravhandling], 2006 [i] Diedut 3:2008
Pedersen, Steinar, *Momenter om Lappekodisillen og samiske rettigheter i Finnmark* [i] NOU 1997: 5
Pedersen, Steinar, *The Coastal Sámi of Norway and their rights to traditional marine livelihood*, [i] Arctic Review on Law and Politics vol. 3, 1/2012, s. 51–80
Pontoppidan, *Det Finnmarkske Magazins Samlinger*, 1790

Prestbakmo, Hans, *Bruken av utmarksressursene i Finnmark i dette århundret*, [i] NOU 1994: 21
Qvigstad, Just, *Lappene i Finnmark*, [i] Den norske turistforening (DNT) årbok 1938
Rathke, Jens, *Afhandling om de norske fiskerier og beretninger om reiser i aarene 1795–1802 for at studere Fiskeriforhold m.v.*, 1907
Rauø, Kåre og Larsen Dag A., *Fogderegnskap for Torneå Lappmark og* «Wästersiöfinnmarken» *1602–1605*, 1996
Rauø, Kåre og Dag A. Larsen, *Jorde och uppbördsbok for Torneå Lappmark 1731 – 1756*, 1995
Rauø, Kåre og Dag A. Larsen, *Jorde och uppbördsbok for Torneå Lappmark 1716 – 1752*, 1999
Ravna, Ragnhild (red.), *Året rundt i Tana. Tiden før 1914, John Olsen forteller*, 1978
Ravna, Øyvind, *Finnmarksloven – og retten til jorden i Finnmark*, 2013
Ravna, Øyvind, *Kongelige disposisjoner på 1600-tallet og betydningen for bygdefolks adgang til å eie og forvalte utmark i Nord-Norge*, [i] Ottar nr. 300, 2014
Ravna, Øyvind, *Nye bidrag til eiendomshistorien i Finnmark*, [i] Heimen nr. 1:2017
Ravna, Øyvind, *Rettslige disposisjoner som grunnlag for bortfall av rettigheter*, [i] Tidsskrift for eiendomsrett, nr. 1/2016 s. 51 flg.
Reusch, Marianne, *Allemannsretten. Friluftslivets rettsgrunnlag*, 2012
Richardsen, Karl M., *Den store rovviltkrigen. En undersøkelse av Lov om Udrydding af Rovdyr og om Freding av andet Vildt (1845)*, 2012
Rode, Fredrik, *Optegnelser fra Finnmark. Samlede i Aarene 1826 – 1834,* 1842
Sandli, A., *Glimt frå århundreskiftet*, [i] Tana årbok 1989
Sandnes, Jørn og Stemshaug, Ola, *Norsk stadnamsleksikon*, 1980
Sandvik, Gudmund, *Om oppfatninger av retten til og bruken av land og vatn i Finnmark fram mot slutten av 1960-åra*, [i] NOU 1997:4
Sandvik, Gudmund, *Statens grunn i Finnmark. Et historisk perspektiv* [i] NOU 1993: 34 s. 333 flg.
Sara, Mikkel Nils, *Reindriftsnæringens tilpasning og reindriftspolitikk*, 1993
Sara, Mikkel Nils, *Siida ja siiddastallan*, 2013
Saraksen, P, *Silnotfangsten ved Tanamunningen 1905–1941*, [i] Tana historie og museumslags lokalhistoriske tidsskrift Dædno-Teno-Tana, 1979
Sámediggi/Sametinget, *Sámediggi 25 jagi – Sametinget 25 år, 1989–2014*, 2014
Scheel, Herman, *Forelæsninger over Norsk Tingsrett, Andet Hefte,* 1902
Schei, Skoghøy og Øie (red), *Lov Sannhet Rett – Norges Høyesterett 200 år*, 2015
Schnitler, Peter *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd. I, ved Kristian Nilsen og Ingolf Kvammen, 1962
Schnitler, Peter *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd. II, ved Just Qvigstad og K.B. Wiklund, 1929
Schnitler, Peter *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd. III, ved Lars Ivar Hansen og Tom
Schmidt, 1985
Schou, *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve samt andre trykte Anordninger som fra aar 1670 af ere udkomne: tilligemed et nøiagtigt Udtog af de endnu gieldende, for saavidt samme i Almindelighed angaae Undersaatterne i Danmark og Norge: forsynet med et alphabetisk Register. 7: Som indeholder K. Christian VII Frr. fra 1778 til 1780*, 1795
Selfors, Aila Biret Henriksen, *Anerkjennelse av samiske landrettigheter,* doktoravhandling, 2023
Sevatdal, Hans, *Eigedomshistorie. Hovudliner i norsk eigedomshistorie frå 1600-talet fram mot nåtida*, 2017
Simonsen, Povl, *Den norske bosetning i Finnmark*, [i] Ottar nr. 58, 1968
Skag, Miriam, *Tålt bruk*, [i] Lov og Rett 2004, s. 553 flg.
Skogvang, Susann Funderud, *Retten til fiske i fjorder og kystnære farvann*, 2012
Skogvang, Susann Funderud, *Samerett*, 3. utg., 2017 og 4. utg. 2022
Solbakk, Aage, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn. Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn, Hovedtrekk,* 2017
Solbakk, Aage, *Deanuleahki – sogat – historjá/ Tanadalen – slekter – historie*, 2001
Solbakk, Aage, *Den samiske bosettingen i Tanadalen*, [i] Finnmarken 21. november 2014
Solbakk, Aage, *Polmak anneks – Polmak kommune. Bosetting og ressursutnytting etter 1751,* 2021
Solbakk, Aage, *Utviklingen av den elvesamiske bosettingen og næringslivet i øvre Tanadalen 1800–1970,* 2019
Solberg, *O., Finnmark omkring 1700. Aktstykker og oversikter. Tredje hefte. Lindenow-kommisjonen 1685*, 1935
Solberg, O., *Finnmark omkring 1700: Aktstykker og oversikter. Fjerde hefte: Henrich Adelaer i Finnmark 1690*, 1938
Solem, Erik, *Lappiske rettsstudier*, (1933), 1970
Solhaug, Trygve, *De norske fiskeriers historie,* del 2, 1976
Sommerfelt, Ole Hannibal, *Kort beskrivelse over Finmarken*, [i] Topographisk Journal 1799–1800
Sommerseth, Hilde Leikny, *Spedbarndødeligheten i Tana i perioden 1840–1914*, 2003
Spilling, Knut, *Av Finmarkens skogret*, 1919
Steinsholt, Håvard, *Allemannsrett- og galt,* [i] Tidsskrift for landbruk, miljø og samfunn 4/95, s. 5

Steinsholt, Håvard, *Oreigning* [i] Hans Sevatdal v/Per Kåre Sky og Erling Berge (red.), *Eigedomshistorie. Hovudliner i norsk eigedomshistorie frå 1600-talet fram mot nåtida*, 2017
Stockfleth, Nils Vibe, *Dagbog over mine Missionsreiser i Finnmarken*, 1860
Sunde, Jørn Øyrehagen, *Fiskerettar i saltvann og Lex Non Scriptum i norsk rett og rettshistorie*, [i] Tidsskrift for Rettsvitenskap, vol 119, 2/3, 2006
Tana historie og museumslag, *Lokalhistorisk tidsskrift,* Dædno-Teno-Tana, 1979
Tanner, Väinö, *Antropogeografiska studier inom Petsamo-området I. Skolt-Lapparna*, [i] Fennia 49, No. 4, 1929
Tønnesen, Sverre, *Eiendomsforhold og bruksretter*, 1973 [i] NOU 1978: 18 A
Tønnesen, Sverre, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979
Utgård, Karl Arne, *Bruk i alders tid* [i] JV 2002 s. 253 flg.
Utne, Martha Brock, *Finnmark omkring 1700, Aktstykker og oversikter*, 1932
Utne, Martha Brock og O. Solberg, *Finnmark omkring 1700. Bind 1: Aktstykker og oversikter*, 1938
Vorren, Ørnulv, *Finnmark samenes nomadisme*, Bind I og II, Tromsø museums skrifter, 1962
Wahlenberg, Göran, *Geografisk och ekonomisk beskrifning om Kemi lappmark i Vesterbottens höfdingdömme*, 1804
Wahlenberg, Göran, *Utkast til en geografisk och ekonomisk Beskrifning om Kemi Lappmark*, 1804
Westrheim, Sonja, *Seterdrift i Finnmark*, 1978
Ytreberg, Nils A., *Finnmark landbruksselskap 1859–1959*, 1959
Ågren, Maria, *Att hävda sin rätt – Synen på jordägandet i 1600-talets Sverige, speglad i institutet urminnes hävd*, 1997
Åhrén, Mathias, *Indigenous Peoples' Status in the International Legal System*, 2016

Annet[1]

Campbell, Maia & S. James Anaya, *The Case of the Maya Villages of Belize: Reversing the Trend of Government Neglect to secure Indigenous Land Rights,* [i] Human Rights Law Review 8:2, 2008
Det Statistiske Centralbureau, *Jordbukstellingen i Kongeriget Norge*, 30. september 1907
Det Statistiske Centralbyrå, *Jordbrukstellingen i Norge, 1. januar 1918,* annet hefte, 1921
Det Statistiske Sentralbyrå, *Jordbrukstellingen i Norge, 20. juni 1939, første hefte, 1940*
Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk, *Brev til Finnmark jordsalgskontor,* 11. januar 1980
Finansdepartementet, *Beskrivelse over Statens Eiendomme, forfattet deels i Aaret 1825 og deels i 1826*, 1827
Finnmark fylkes skolenemnd, *Anmodning,* 27. mai 1975 i sak nr. 13/75
Finnmark jordsalgskontor, *Brev til Regjeringsadvokaten 27. april 1988*, ref. sak nr. 47/88/PS
Finnmark jordsalgskontor, *Melding til Finnmark fylkesting om lover for skrifter og retningslinjer som gjelder for jordsalgs-organenes virksomhet*, udatert, 1975
Finnmark jordsalgsstyre, *brev til kommunene og Finnmark fylkeskommune*, 4. januar 1978
Finnmark jordsalgsstyre, *Jordsalgsstyresak 32/02*, 16. desember 2002
Finnmark jordsalgsstyre, *Jordsalgsstyresak 34/99*
Finnmark Jordsalgsstyre, *protokoll i sak 87/78*, 22. september 1978
Finnmarken, 18. juli 2000, s. 15, *Befolkningen på Norskholmen,* av Kjell Ballari
Finnmarken, 5. august 2005 s. 23, *(S)gammekroken i Mien-najávri*, av Josef Varsi
Finnmarken, 9. januar 2010, *Norskholmen på 1800-tallet – et sentrum i det gamle Tana,* av Dag F. Simonsen
Finnmarks Commissionen, *Forhandlingsprotokoll,* Gull-holmen, 1826
Finnmarks Commissionen, *Rettsprotokoll for tinget på Gull-holmen i Tana 6. juli 1776*
Finnmarkseiendommen (FeFo), *Ansvar for sakens opplysning iht. finnmarksloven § 32 og innspill fra FeFo knyttet til ytterligere dokumentasjonsbehov*, 7. oktober 2011
FeFo, *Bestandsplan for elg. Tana-Varanger bestandsplanområde perioden 2023–26*, 2023
FeFo, *Direktørens saksfremlegg*, styrevedtak sak 18/09
FeFo, *Etterspurt statistikk for elgjakt i 2024 og 2025,* vedlegg til e-post 2. juli 2025
FeFo, *Historiske kvoter og fellinger, elg*, vedlegg til e-post 2. juli 2025
FeFo, *Opplysninger om byggverk i utmark i Tana kommune,* e-post 2. juli 2025
FeFo, *Opplysninger om Julelva i Austertana,* brev 3. juni 2026
FeFo, *Oversikt vedutvisninger på Norskholmen 2000–2006*
FeFo, *Protokoll fra styremøte 20.–21. juni 2016*
FeFo, *Regler for tildeling av lakseplasser*, fastsatt 15.09.2020, revidert 25.02.2025
FeFo, *Saksframlegg til styresak 47/11*
FeFo, *Sanksjonsregimer for «kontraktsløse byggverk*, 27. april 2024
FeFo, *Sjølakseplasser i Tana,* e-post til FK 10. november 2022
FeFo, Styresak 33/2013

1 Oversikten omfatter ikke korrespondanse mellom kommisjonen og private parter og interesserepresentanter, og heller ikke hjemmelsdokumenter, festekontrakter, forpaktningsbrev og lignende materiale som det er vist til i rapportens fotnotehenvisninger (særlig kapitlene 8 til 60).

Finnmarkskommisjonen (FK), *Intervju med Alfred Helander,* 25. oktober 2023
FK, *Intervju med Anders Persen Gaup,* 2. november 2015 og 23. februar 2016
FK, *Intervju med Anna Katrine Tobiassen*, 16. april 2013
FK, *Intervju med Birgit Sonja Ingeborg Gaup*, 29. mai 2018
FK, *Intervju med Bjarne Hirsti*, 9. april 2013
FK, *Intervju med Einar Pavelsen Varsi,* 12. april 2023
FK, *Intervju med Eivind Pettersen og Arnulf Pettersen* 26. juni 2024
FK, *Intervju med Erik Andreas Trosten,* 21. september, 18. oktober og 9. november 2021
FK, *Intervju med Gunvor Hirsti*, 8. september 2021
FK, *Intervju med Henry Samuel Olsen,* 21. desember 2021
FK, *Intervju med Idar Torgrim Olsen,* 2. november 2022
FK, *Intervju med Ingvald Laiti*, 9. september 2024
FK, *Intervju med Jan Atle Samuelsen,* 21. april 2023
FK, *Intervju med Johan Anders Vilhelm Erke,* 13. august 2013
FK, *Intervju med Johan Fredrik Ingvald Guttorm*, 15. august 2023
FK, *Intervju med Johannes Erik Alfred Varsi*, 24. mai 2018
FK, *Intervju med John Anders Anti*, 13. november 2019
FK, *Intervju med John Aslak Johansen*, 15. januar 2024
FK, *Intervju med John Peter Persen Gaup,* 22. februar 2016 og 14. februar 2024
FK, *Intervju med Jon Erland Balto,* 20. juni 2024
FK, *Intervju med Josef Nils Pedersen Varsi*, 4. november 2013
FK, *Intervju med Klemet Guttorm,* 26. juni 2014
FK, *Intervju med Kristine Birgitte Sabbasen,* 3. juli 2023
FK, *intervju med Magnus Varsi,* 9. og 30. januar 2024
FK, *Intervju med Marit Anna Halonen,* 9. februar 2022 og 16. februar 2024
FK, *Intervju med Marit Kristine Eriksen,* 11. januar 2024
FK, *Intervju med Martha Andersen Utsi*, 12. juni 2013
FK, *Intervju med Niilo Einar Marenius Aikio*, 8. august 2023
FK, *Intervju med Nils Anders Nilsen Varsi,* 26. februar 2020
FK, *Intervju med Nils Erling Skoglund*, 13. august 2015
FK, *Intervju med Nils Ole Holm og Siri Inga Holm,* 6. juli 2016
FK, *Intervju med Nils Ole Nilsen*, 9. september 2013
FK, *Intervju med Nils Porsanger*, 29. oktober 2013
FK, *Intervju med Olaf Joakim og Elin Johanne Nilsen*, 5. juli 2018 og 30. mars 2023
FK, *Intervju med Olaf Trygve Hansen*, 7. juni 2013
FK, *Intervju med Olav Nordstrand,* 1. juli 2024
FK, *Intervju med Ole Bernt Lile*, 4. mai 2020
FK, *Intervju med Ole Einar Olsen*, 4. mars 2021
FK, *Intervju med Oskar Trosten*, 19. november 2021
FK, *Intervju med Ottar Wigelius*, 16. februar 2024
FK, *Intervju med Per Inge Varsi,* 19. september 2022
FK, *Intervju med Petter Henrik Olsen Somby*, 11. april 2014
FK, *Intervju med Ragna A. S. Johnsen*, 9. august 2013
FK, *Intervju med Ragna Elisabet Varsi*, 16. mai 2013
FK, *Intervju med Ranveig og Einar Sund,* 15. april 2013
FK, *Intervju med Reidar Andersen,* 1. juli 2024
FK, *Intervju med Reidar Andreas Varsi*, 28. desember 2023
FK, *Intervju med Reidar Larsen,* 24. november 2022
FK, *Intervju med Svein Henriksen,* 3. februar 2021, 22. september og 16. desember 2025
FK, *Intervju med Svein Kollstrøm*, 20. juni 2023 og 18. mai 2026
FK, *Intervju med Sverre Kimo Pedersen,* 9. august 2023
FK, *Intervju med Thoralf Henriksen,* 27. mars 2023
FK, *Intervju med Thormod Holti*, 31. oktober 2022, 20. april og 20. juni 2023
FK, *Intervju med Valjok Biras, 26. april 2019*
FK, *Intervju med Viktor Trosten,* 16. og 22. november 2023
FK, *Intervju med Yngve Johansen,* 19. mars 2021
FK, Intervju med Åse Helistø, 28. oktober og 2. november 2022
FK, *Møtebok for bevisopptak*, Tana kommune, melding nr. 30, 25. september 2023
FK, *Møtebok* for *høringsmøte* (innledende) i felt 7 Tana/Tanafjorden, 16. oktober 2018
FK, *Møtebok for høringsmøte*, 6. november 2019 (Tana kommune, melding nr. 30)
FK, *Møtebok for høringsmøte*, 2. november 2021 (Tana kommune, melding nr. 30)
FK, Notat – *Bygder i øvre Tana. Bosettings- og eiendomshistorikk*, 18. februar 2026
FK, Notat – *Byggingen av indre riksvei gjennom øvre Tana*, 30. mars 2026
FK, Notat – *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 16. august 2019
FK, Notat – *Eiendomshistorikk frem til 1904 mellom Levajok og Sirma*, 2023
FK, Notat – *Eiendomshistorikk i Luftjok og Seida*, 25. september 2023
FK, Notat – *Eiendomshistorikk i Máskejohka/Masjok på 1800-tallet*, 29. juni 2023
FK, Notat – *Eiendomshistorikk i Tana*, 1. juni 2026
FK, Notat – *Eiendomshistorikk i Vestre Seida*, 3. oktober 2024
FK, Notat – *Felt 4 – Melding 11, Valjok biras,* 22. september 2016
FK, Notat – *Forpaktninger i Tana*, 24. februar 2026
FK, Notat – *Forpaktninger i Sirpmá gilisearvis kravsområde*, 22. april 2026
FK, Notat – *Internasjonal utvikling i forståelsen av ikke-diskriminering og retten til likestilling i relasjon til urfolks land og ressursrettigheter*, 2. juli 2017
FK, Notat – *Kilder som belyser rettshistorien i Karasjok før 1750*, 22. november 2016
FK, Notat – *Oversikt private eiendommer under gnr. 25 og gnr. 26 i Tana*, 13. mai 2026

FK, Notat – *Rettsprotokoller for Indre Finnmark etter 1751*, 20. juli 2017
FK, *Rapport Felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012
FK, *Rapport Felt 2 Nesseby*, 2013
FK, *Rapport Felt 3 Sørøya*, 2013
FK, *Rapport Felt 4 Karasjok,* Bind 1 og 2, 2019
FK, *Rapport Felt 4 Karasjok, Interne rettsforhold i reindriften*, Bind 1–3, 2022
FK, *Rapport Felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014
FK, Rapport Felt 6 *Varangerhalvøya vest*, 2015
FK, *Referat fra bevisopptak med Tana kommune*, 25. september 2023
FK, *Referat fra høringsmøte*, 11.–12. oktober 2016
FK, *Referat fra høringsmøte,* 16. oktober 2018
FK, *Referat fra høringsmøte om øvre Tana,* 13.–15. mars 2019
FK, *Referat fra høringsmøte om primært nedre Tana*, 6.–7. november 2019
FK, *Referat fra høringsmøte,* 2. november 2021
FK, *Referat fra høringsmøte*, 15.–16. mars 2023
Fiskeriinspektøren, *Erklæring om lakselovkommissionens udkast til lov om laks- og sjøørretfiskerierne*, 1902
Fiskerikonsulenten for Nord-Norge, *Rapport 1948*
Fylkesmannen i Finnmark, *Brev til Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk om Regulering av laksefisket etter 1985*, 14. mars 1985
Fylkesmannen i Finnmark, *Grunneiendomsregister Matrikkel, Tana kommune,* 1984
Fylkesmannen i Finnmark, *Kunngjøring til flyttsamer tilhørende reinsognene Karasjok og Polmak med sommerbeite i distrikt 9, 10 og 13,* 3. mars 1958
Fylkesmannen i Finnmark, *Referat fra møte i Sirma,* 31. januar 1958
Kgl.res. 2. november 2005 nr. 850
Kommunal- og Byggteknikk i Karasjok, *Bygdeutvikling i Váljohka – Forprosjekt*, 1998
Kronprinsregenten, *Foredraget til kronprinsregentens resolusjon 10. oktober 1980*, gjengitt i NOU 1984: 18
Landbruksdepartementet, *Indstilling fra den ved kongelig resolution af 8de Mai 1875 nedsatte finmarkske Fjeldfin-Kommission,* 1886
Landbruksdepartementet, *Oversigt. Finmarken. Kolonisation. Fornorskning*, 1914
Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftsnæringen, 1. april 2023 – 31. mars 2024*
Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftsnæringen, 1. april 2024 – 31. mars 2025*
Leavvajohka ja Rastigaissa Samesiida, *Kulturminneregistrering – Rapport 1. Leavvajoga ja Rástigáissá sámi kulturmuittut, 27.06 – 9.7.2007*
Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM), *Temarapport 2017 – Sjøsamenes rett til sjøfiske*
NOS (Norges Offisielle Statistikk), *Beretninger om Amternes Oeconomiske Tilstand i Aarene 1866–70, Finmarkens Amt* [Finmarken Amts femårsberetning 1866–70]
NOS (Norges Offisielle Statistikk), *Beretning om Kongeriget Norges Oeconomiske Tilstand i Aarene 1891–1895, Finmarkens Amt* [Femårsberetning for 1891–1895]
NOS (Norges Offisielle Statistikk), *Beretning om Kongeriget Norges Oeconomiske Tilstand i Aarene 1896–1900, Finmarkens Amt* [Femårsberetning for 1896–1900]
Politimester Ulve, *Skriv til Amtmanden i Finmarkens Amt,* 26. november 1903
Reinbeitedistrikt 7 Rákkonjárga, *Distriktsplan 2012–2016*, vedtatt 27. oktober 2011
Reinbeitedistrikt 9 Čorgaš, *Distriktsplan*, vedtatt 27. juni 2023
Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar, *Distriktsplan 2020–2023*
Reinbeitedistrikt 17 Karasjok Øst, *Distriktsplan 2021–2024*
Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark – Lovgivning og distriktsinndeling – Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994
Robberstad, Knut, *Utredning, historisk del – fiskerigrensesaken,* 1951
Sagai Muittalægje (tidligere avis/tidsskrift) 15. desember 1909
Sagát, *Friluftsglede ved Smalfjorvann*, 17. oktober 2006, s. 14
Statens kartverk, *Matrikkelenheter og nymatrikuleringer i Tana kommune*, oversikter laget til FK i november 2022
Statistisk sentralbyrå, *Folketellingen 1825, bind 19*
Statistisk sentralbyrå, *Folketellingen 1835*, bind 9
Statistisk sentralbyrå, *Folketellingen 1845*, bind 9 C
Statistisk sentralbyrå, *Folketellingen 1855*, bind 6B
Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1865, Tana prestegjeld*
Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1875, Tana prestegjeld*
Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1900 for Nesseby herred*
Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1900 for Tana herred*
Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1910 for Polmak herred*
Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1920 for Polmak herred*
Statistisk Sentralbyrå*, Folke- og boligtelling 1980, 2025 Tana, 1980*
Statistisk sentralbyrå, *Folke- og boligtelling 2001, Deatnu – Tana,* 2003
Statistisk sentralbyrå, *Folke- og boligtelling 2001, Kárášjohka – Karasjok*
Statistisk sentralbyrå, *Jordbrukstellingen i Norge 1949, første hefte*, 1950
Statstisk sentralbyrå, *Jordbruksteljnga i Noreg 20. juni 1959, første hefte,* 1961
Statstisk sentralbyrå*, Jordbruksteljinga i Noreg 20. juni 1969, Finnmark,* 1971
Statistisk Sentralbyrå*, Jordbrukstelling i Norge 1999 Finnmark,* 2001
Statistisk Sentralbyrå*, Landbruksteljing 1979, hefte V, 1979*

Statsforvalteren i Troms og Finnmark, *Finnmarksskogbruket 2022*
Stene, Per, *Utvisning og bortforpaktning av kilenotplasser i Finnmark, Notat nr. 1,* januar
Tana fogderi/sorenskriveri, *Pantebok nr. 1, 1817–1862*
Tana fogderi/sorenskriveri, *Pantebok nr. 6, 1896–1901*
Tana kommune, *Melding om vedtak, Retten til og forvaltningen av naturressurser innenfor Tana kommunes grenser,* 22. april 2020
Tana kommune, *Planprogram, Landbruksplan Tana kommune 2021–2030*, 2020
Tana kommune v/jordbrukssjefen, *Opplysninger om jordbruk i Tana kommune,* 2. april 2025
Tana kommune og Karasjok kommune, *Flerbruksplan for Tanavassdraget 2007–2016,* 28. juni 2007
Tana sorenskriveri, *Pantebok 1888–1896*
Tana sorenskriveri, *Pantebok 1896–1901*
Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong 2015*, Rapport 2016-01
Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong* 2020, Rapport 2021-02
Utenriksdepartementet, Rettsavdelingen, *Vurdering av den folkerettslige utredningen til professorene*
Graver og Ulfstein, mars 2004
Vitenskapelig råd for lakseforvaltning, *Beskatningsråd for sjølaksefisket i Finnmark*, Rapport 20/2025\

Nettsteder[2]

Alta bibliotek, www.altabibliotek.net/finnmark/Keilhau/Reise.php
Brønnøysundregistrene, https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/823250312
Brønnøysundregistrene, https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/912005313
Brønnøysundregistrene, https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/917874581
Brønnøysundregistrene, https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/922542368
Brønnøysundregistrene, https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/988448729
Brønnøysundregistrene, https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/992876875
Brønnøysundregistrene, https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/993850055
Brønnøysundregistrene, https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/995441160
Brønnøysundregistrene, https://virksomhet.brreg.no/nb/oppslag/enheter/996942260
Danmarks Nationalleksikon, https://lex.dk/terra_nullius
Det norske akademis ordbok (NAOB), https://naob.no/ordbok/med_1
Digitalarkivet, https://www.digitalarkivet.no
Digitala samlingar, https://digital.ub.umu.se/node/945767?fulltext-query=&page=3&preview=945767%2F130%2Fsimple%2F0
DigitaltMuseum.no, https://digitaltmuseum.no/0210211952136/oks
DigitaltMuseum.no, https://digitaltmuseum.no/0210211953912/stykke
Finnmarkseiendommen, https://www.fefo.no/08092022-forpaktede-vann.pdf
Finnmarkseiendommen, https://www.fefo.no/aktuelt-nyheter/begrensning-i-utlendingers-fiske.4986.aspx
Finnmarkseiendommen, https:/www.fefo.no/fiske/
Finnmarkseiendommen, https:/www.fefo.no/jakt/elg
Finnmarkseiendommen, https://www.fefo.no/om-fefo/retningslinjer-for-fefo/eiendom-retningslinjer/retningslinjer-kontraktlose-byggverk-i-utmark.2935.aspx
Finnmarkseiendommen, https://www.fefo.no/_f/i1f2187ba-73da-4d98-8b84-3b30ae0a54d5/2016-06-20-protokoll-lakselv.pdf
Fiskeridirektoratet, https://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/Tall-og-analyse
Geni, https://www.geni.com
Heimskringla.no, https://heimskringla.no/wiki/Finmarkens_Beskrivelse
Kartverket, https://eiendomsregisteret.kartverket.no/
Kartverkets karttjeneste, https://norgeskart.no
Manndalen.no, http://www.manndalen.no/bruksregler.47984.no.html
MDZ digitale bibliotehk, https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10451959?page=166,167&q=finmark
Miljødirektoratet, https:// www.miljodirektoratet.no/tjenester/naturbase/enkelt-sok/
Nasjonalarkivet, https://www.nasjonalarkivet.no
National Museum of Australia, https://nma.gov.au/defining-moments/resources/cook-claims-australia
Natureit.no, https://www.natureit.no/nb/map/hunting/53?language=nb
Norges banks priskalkulator, www.norges-bank.no/tema/statistikk/Priskalkulator
Norgeskart, www.norgeskart.no.
NRK Sápmi, https://www.nrk.no/sapmi/elkem-og-reindriftainngar-avtale-1.16673553
Samiske veivisere, https://samiskeveivisere.no
Sivilombudet, https://www.sivilombudet.no/kap-v-referat-av-saker-nb/88-reindriftsamers-rett-til-laksefiske-i-sjoen-betaling-til-finnmarkseiendommen-2/?highlight=-sjølaksefiske
Statistisk sentralbyrå (SSB), https://www.ssb.no

2 De oppførte nettstedene er sist besøkt 17. juni 2026.

SSB, https://www.ssb.no/a/kortnavn/fobhoved/tab-2012-06-21-01.html
SSB, https://www.ssb.no/kommunefakta/deatnu-tana
SSB, https://www.ssb.no/kommunefakta/karasjohka-karasjok
SSB, https://www.ssb.no/statbank/table/04317/
SSB, https://www.ssb.no/statbank/table/04861/
SSB, https://www.ssb.no/statbank/table/08991
SSB, https://www.ssb.no/statbank/table/09280/
SSB, http://www.ssb.no/statbank/table/11950
Store Norske leksikon, https://snl.no/de_samiske_%C3%A5rstidene
Store Norske leksikon, https://snl.no/Norge_under_dansk_styre_-_1537-1814
Store Norske leksikon, https://snl.no/okkupasjon_av_fast_eiendom
Store Norske leksikon, https://snl.no/Tana
Stortinget, https://stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/svalbardtraktaten-100-ar/
United Nations, https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html.
Web.archive.org, https://web.archive.org/web/20130812062251/http://janmon.priv.no/olehsommerfelt.html
Wikipedia, https://no.wikipedia.org/wiki/Freden_i_Teusina
Wikipedia, https://no.wikipedia.org/wiki/Lemminkäinen_Group
Wikipedia, https://no.wikipedia.org/wiki/Mal:Norges_st%C3%B8rste_kommuner_etter_areal

FINNMÁRKO-
KOMIŠUVDNA

FINNMARKS-
KOMMISJONEN

Besøksadresse:
Diggevisti – Tinghuset
9845 Tana

Postadresse:
Finnmarkskommisjonen
Postboks 24
9846 Tana

Telefon: 78 92 64 40
E-post: finnmarkskommisjonen@domstol.no

www.domstol.no/finnmarkskommisjonen

BJØRKMANNS